พระอภัยมณี

ของ สุนทรภู่ เล่ม ๑

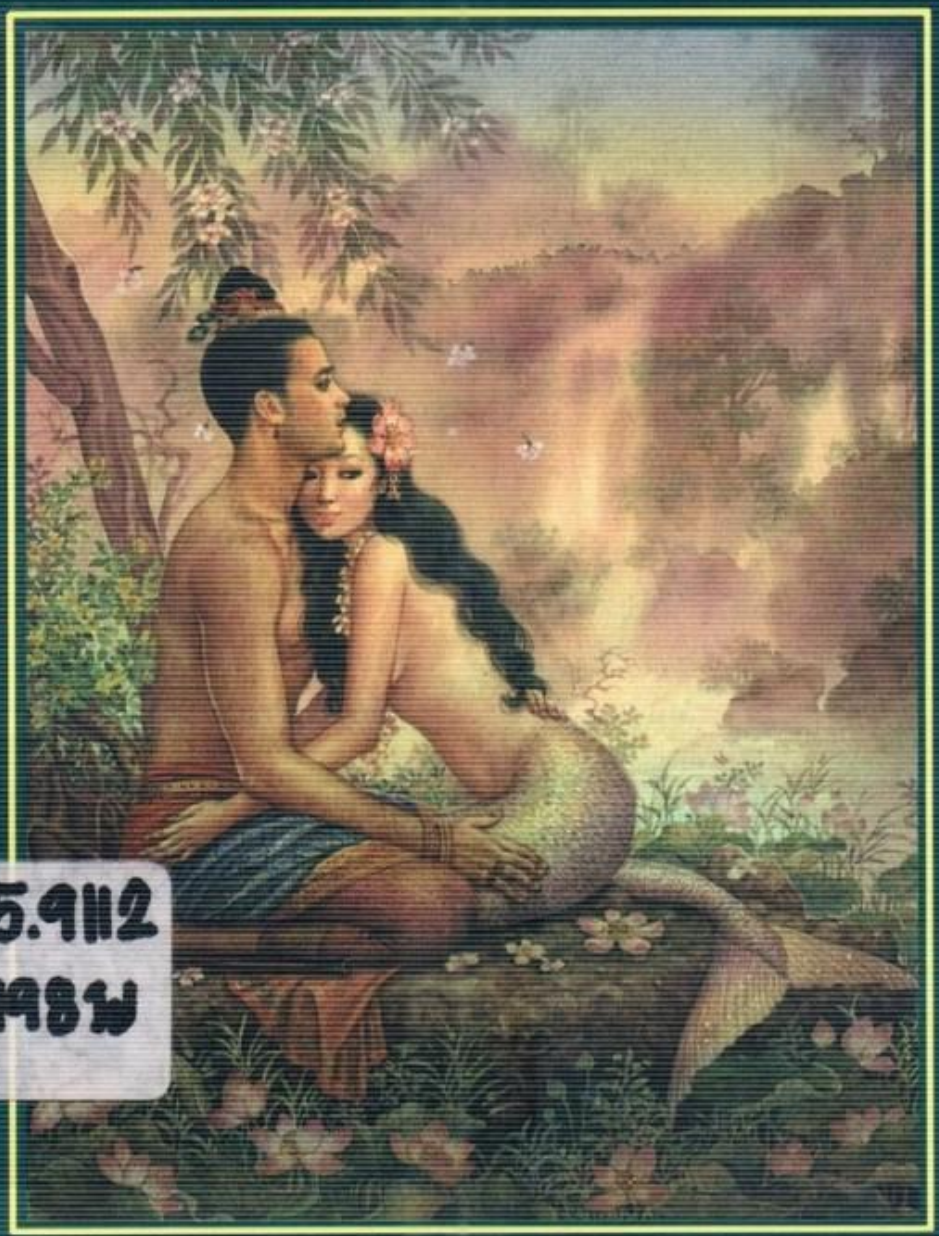

ตร.๙๑๑๒
ส๓๑๒พ
ล.๑

สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคารพิมพ์จำหน่าย
พุทธศักราช ๒๕๔๔

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
สงขลา

พระอภัยมณี เล่ม ๑

ของ

สุนทรภู่

สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคารพิมพ์จำหน่าย
พุทธศักราช ๒๕๔๔

พระอภัยมณี

ของ

สุนทรภู่

เลขหมู่หนังสือ ๘๙๕.๙๑๑๒

ISBN 974-419-377-8

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๕๐๗

สำนักพิมพ์ก้าวหน้าพิมพ์จำหน่าย

พิมพ์ครั้งที่สิบหก ๒,๐๐๐ เล่ม พ.ศ.๒๕๔๔

สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคารพิมพ์จำหน่าย

จัดพิมพ์โดย : **สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร**

๘๔ ถนนอัษฎางค์ แขวงศาลเจ้าพ่อเสือ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

จัดจำหน่ายโดย : **บริษัท บูรพาสาส์น (๑๙๙๑) จำกัด**

๑๑๖-๑๑๘ ถนนเจริญกรุง แขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทร. ๐-๒๒๒๒-๓๙๔๓, ๐-๒๒๒๒-๗๐๓๗, ๐-๒๒๒๓-๗๙๗๕,

e-mail address : burapasarn@yahoo.com

พิมพ์ที่ : **โสภณการพิมพ์**

๑๑๗/๙๔-๙๕ หมู่ ๖ ถนนเอกชัย แขวงบางบอน เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ

นายโสภณ วงศ์วาสนา ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ.๒๕๔๔ โทร. ๐-๒๘๙๙-๐๓๐๘

ภาพปก : พรชีวินทร์ มลิพันธุ์

ราคาชุดละ ๘๐๐ บาท

เลขหมู่ สม.
๘๙๕.๙๑๑๒
ส ๗๙๘ พ
ล.๑
เลขทะเบียน

NATIONAL LIBRARY OF THAILAND
31111006078131

คำนำ

สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคารได้มาแจ้งกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากรว่า มีความประสงค์จะขออนุญาตพิมพ์หนังสือเรื่อง **พระอภัยมณี** ของ สุนทรภู่ เพื่อจำหน่ายเผยแพร่ กรมศิลปากรพิจารณาแล้วยินดีอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามความประสงค์

หนังสือเรื่อง**พระอภัยมณี**นี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา-ดำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งสภานายกคณะกรรมการหอสมุดสำหรับพระนคร ได้ทรงชำระหนังสือคำกลอนสุภาพเรื่องพระอภัยมณี ของ สุนทรภู่ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา ได้โปรดให้ตีพิมพ์เพื่อจะทรงแจกเป็นมิตรพลีในงานเฉลิมพระชันษาครบ ๓ รอบ วันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๖๘ แต่ทิวงคตเสียก่อน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่าควรจะพิมพ์ให้สำเร็จ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บริจาคพระราชทรัพย์ให้พิมพ์พระราชทานเป็นเล่มที่ ๑ กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อเสด็จดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ในรัชกาลที่ ๖ ได้โปรดให้พิมพ์ตอนต่อจากเล่มที่ ๑ เป็นเล่มที่ ๒ ทั้งสองเล่มนี้โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง-นครราชสีมา เมื่อ พ.ศ.๒๔๖๘ และพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ได้โปรดให้พิมพ์เล่มที่ ๓ ในงานสิ้นพระชนม์ครบรอบปีสมเด็จเจ้าฟ้ามาลินีนพดารา-ศิรินภาพรรณวดี กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๖๘ ในการชำระและจัดพิมพ์คำกลอนสุภาพทั้งสามเล่มนั้น แบ่งตามความที่จบลงเป็นตอนๆ มิได้แบ่งตามเล่มสมุดไทย ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา-ดำรงราชานุภาพ ทรงประทานคำอธิบายไว้ว่า

"กรรมการหอพระสมุดฯ ขอแจ้งความให้ท่านทั้งหลายผู้อ่านหนังสือกลอนเรื่องพระอภัยมณีทราบว่า หนังสือพระอภัยมณีฉบับหอพระสมุดฯ นี้ พิมพ์โดยถือเอาประโยชน์ในทางวรรณคดีเป็นสำคัญ หนังสือกลอน เรื่อง พระอภัยมณี ตามฉบับที่ได้พิมพ์มาแต่ก่อน เป็นหนังสือ ๑๐๔ เล่มสมุดไทย (บางชุดมี ๙๙ เล่มสมุดไทย) มีคำกล่าวกันสืบมาว่า เดิมสุนทรภู่ตั้งใจจะแต่งให้หมดเรื่องเพียงพระอภัยมณีกับนางสุวรรณมาลีและนางละเวงออกบวชที่เมืองลังกา เป็นหนังสือ ๔๙ เล่มสมุดไทย แต่กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีรับสั่งให้สุนทรภู่คิดแต่งต่อไปอีกมิให้จบเสียเพียงนั้น สุนทรภู่พึ่งพระบารมีกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพอยู่ ไม่กล้าขัด ก็จำใจต้องแต่งเรื่องพระอภัยมณีต่อไป แต่ตอนที่ต่อนี้สุนทรภู่แต่งเองบ้าง วานผู้อื่นซึ่งเป็นศิษย์ทาให้แต่งบ้าง มิได้ตั้งใจจะแต่งโดยประณีตเหมือนตอนก่อน กรรมการหอพระสมุดฯ พิจารณาดูหนังสือพระอภัยมณีก็เห็นว่าจะจริงดังคำที่กล่าวกันมา พิเคราะห์ดูเค้าเรื่องและสำนวน เห็นได้ว่าสุนทรภู่ตั้งใจจะให้สิ้นเรื่องเพียงพระอภัยมณีออกบวช เรื่องต่อนั้นมาดูเป็นซังตายแต่งขึ้นคล้ายกับเรื่องที่เขาแต่งทำหนังฉายภาพยนตร์ออกเล่นเป็นตอนๆ สำนวนกลอนก็มีทั้งของสุนทรภู่และของผู้อื่นสลับซับซ้อนปะปนกัน ไม่เป็นสาระทางวรรณคดี ด้วยเหตุนี้ กรรมการจึงชำระและพิมพ์หนังสือกลอนเรื่องพระอภัยมณีเพียงเท่าที่สุนทรภู่เจตนาจะให้สิ้นเรื่อง"

คำกลอนสุภาพเรื่องพระอภัยมณีที่หอพระสมุดสำหรับพระนครได้ชำระและจัดพิมพ์ทั้งสามเล่มดังกล่าวนั้น รวมเป็นหนังสือ ๒๕,๐๙๘ คำกลอน ต่อมาได้มีผู้ขออนุญาตนำไปพิมพ์เผยแพร่และจำหน่ายอีกหลายครั้ง และในครั้งหลังๆ นี้ สำนักพิมพ์ต่างๆ นิยมแบ่งพิมพ์เป็น ๒ เล่ม คือ เล่มที่ ๑ เริ่มตั้งแต่ตอนที่ ๑ ถึงตอนที่ ๓๕ เล่มที่ ๒ เริ่มตั้งแต่ตอนที่ ๓๖ ถึงตอนที่ ๖๔ ซึ่งจบลงด้วยคำกลอนเล่าเรื่องพระอภัยมณี นางสุวรรณมาลี และนางละเวงวัณฬา ไปบวชอยู่ ณ เขาสิงคุตร ว่า

พระอภัยไปตั้งหลังบรรพต รักษาพรตพรหมจรรย์ด้วยพรรษา
รำภาสะหรีลีวันยุพาผกา คุมโยธาฝรั่งอยู่ทั้งพัน
เก็บส้มสูกลูกไม้เผือกมันมั่ง ถวายทั้งสามองค์ให้ทรงฉัน
เป็นป่ากว้างทางเดินเนินอรัญ ไปสามวันจึงถึงวังเมืองลังกา
สินสมุทไปบำรุงกรุงผลึก ไปปราบศึกสืบวงศ์เผ่าพงศา
สุดสาครเสาวคนธ์สุมณฑา ครองลังกาผาสุกสนุกสบาย
พวกทมิฬกินปักษาชื่อวาโหม ไปพาราวาหุโรมส่งโสมถวาย
ทหารใหญ่อ้ายย่องตอดนั้นวอดวาย นางสุนีหนีกายสูญหายไป

อนึ่ง ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคารได้ขออนุญาตนำประวัติของสุนทรภู่ พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มารวมพิมพ์ไว้ด้วย

กรมศิลปากรหวังว่าหนังสือเรื่องพระอภัยมณีคงจะอำนวยประโยชน์แก่นักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจในวรรณคดีโดยทั่วกัน

นาวาอากาศเอก
(อาวุธ เงินชูกลิ่น)
อธิบดีกรมศิลปากร

กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
๒๖ มกราคม ๒๕๔๔

สารบาญ

หน้า

คำนำ

ประวัติสุนทรภู่

๑. ประวัติตอนก่อนรับราชการ (๑๓)

๒. ประวัติตอนรับราชการ (๒๑)

๓. ประวัติตอนออกบวช (๒๘)

๔. ประวัติตอนตกยาก (๓๙)

๕. ประวัติตอนสิ้นเคราะห์ (๔๒)

๖. ว่าด้วยหนังสือที่สุนทรภู่แต่ง (๔๖)

๗. ว่าด้วยเกียรติคุณของสุนทรภู่ (๔๙)

บันทึกเรื่องผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรัง (๕๓)

อธิบายว่าด้วยเรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่ (๕๙)

เรื่องพระอภัยมณี

ตอนที่ ๑ พระอภัยมณีกับศรีสุวรรณเรียนวิชา ๑

พระอภัยมณีกับศรีสุวรรณไปเรียนวิชาที่บ้านจันดคาม ๓

ท้าวสุทัศน์ขับไล่พระอภัยมณีกับศรีสุวรรณ ๗

พระอภัยมณีกับศรีสุวรรณพบพราหมณ์สามนาย ๙

พระอภัยมณีเป่าปี่ให้พราหมณ์สามนายฟัง ๑๐

ตอนที่ ๒ นางผีเสื้อลักพระอภัยมณี

นางผีเสื้อเกี้ยวพระอภัยมณี ๑๒

ตอนที่ ๓ ศรีสุวรรณเข้าเมืองรมจักร

ศรีสุวรรณค้นหาพระอภัยมณี ๑๖

ศรีสุวรรณไปสำเภายนต์กับพราหมณ์สามคน ๑๗

ศรีสุวรรณถึงเมืองรมจักรเที่ยวชมเมือง ๑๙

หน้า

นางกระจงหลงศรีสุวรรณ ๒๒
พี่เลี้ยงนางเกษราให้คุมศรีสุวรรณไว้ที่สวน ๒๔
พี่เลี้ยงนางเกษราเพ้อถึงศรีสุวรรณ ๒๖

ตอนที่ ๔ ศรีสุวรรณพบนางเกษรา

นางเกษรานิมิตฝัน ๒๘
ตาเฒ่าเฝ้าสวนใช้ศรีสุวรรณกับพราหมณ์ถางหญ้า ๒๙
สี่พี่เลี้ยงออกไปหาพราหมณ์ที่สวน ๓๐
พราหมณ์เกี้ยวนางพี่เลี้ยง ๓๒
พราหมณ์นัดนางพี่เลี้ยงให้พานางเกษรามาสวน ๓๓
นางเกษราออกมาชมสวน ๓๗
ศรีสุวรรณพบนางเกษรา ๓๙

ตอนที่ ๕ ศรีสุวรรณเกี้ยวนางเกษรา

นางเกษราครวญถึงศรีสุวรรณ ๔๒
ศรีสุวรรณครวญถึงนางเกษรา ๔๔
ศรีสุวรรณให้สารนางเกษรา ๔๘
นางเกษราตอบสารศรีสุวรรณ ๕๑
พราหมณ์เกี้ยวนางพี่เลี้ยง ๕๒
นางศรีสุดาฟ้องนางเกษราเรื่องนางพี่เลี้ยงกับพราหมณ์ ๕๔

ตอนที่ ๖ ศรีสุวรรณรบท้าวอุเทน

ท้าวอุเทนให้เกณฑ์ทัพมาตีเมืองรมจักร ๕๘
นางเกษราให้นางศรีสุดาไปฟังข่าวศรีสุวรรณ ๖๐
กองทัพท้าวอุเทนล้อมเมืองรมจักร ๖๓
ศรีสุวรรณรับอาสาตีทัพท้าวอุเทน ๖๖
ศรีสุวรรณสะเดาะเคราะห์นางเกษรา ๖๗
ศรีสุวรรณตีทัพท้าวอุเทนแตก ๗๕

หน้า

ตอนที่ ๗ ศรีสุวรรณพยาบาลนางเกษรา

ศรีสุวรรณกับนางเกษราครวญถึงกัน ๗๗

ท้าวทศวงศ์ปรึกษาบำเหน็จศรีสุวรรณ ๘๐

ศรีสุวรรณให้สารลานางเกษรา ๘๓

นางเกษราสลบ ๘๔

ศรีสุวรรณพยาบาลนางเกษรา ๘๖

ตอนที่ ๘ อภิเษกศรีสุวรรณ

ศรีสุวรรณใช้อุบายเข้าไปหานางเกษรา ๙๓

ศรีสุวรรณได้นางศรีสุดาเป็นสนม ๙๗

อภิเษกศรีสุวรรณกับนางเกษรา ๑๐๐

ตอนที่ ๙ พระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อ

กำเนิดสินสมุท ๑๐๖

สินสมุทจับเงือกได้ ๑๐๗

พระอภัยมณีปรึกษาเงือก ๑๐๘

พระอภัยมณีคิดอุบายให้นางผีเสื้อไปจำศีล ๑๑๐

เงือกพาพระอภัยมณีหนี ๑๑๒

นางผีเสื้อตามพระอภัยมณี ๑๑๔

พระอภัยมณีหนีไปถึงเกาะแก้วพิสดาร ๑๒๐

ตอนที่ ๑๐ พระอภัยมณีได้นางเงือก ๑๒๓

ตอนที่ ๑๑ นางสุวรรณมาลีไปเที่ยวทะเล

นางสุวรรณมาลีฝัน ๑๒๗

ท้าวสิลราชพานางสุวรรณมาลีไปเที่ยวทะเล ๑๒๘

เรือท้าวสิลราชถูกคลื่นซัดพลัดไป ๑๒๙

อุศเรนตามนางสุวรรณมาลี ๑๓๔

	หน้า
ตอนที่ ๑๒ พระอภัยมณีพบนางสุวรรณมาลี	
เรือท้าวสิลราชไปถึงเกาะแก้วพิสดาร	๑๓๖
สินสมุทเป่าปี่ให้ท้าวสิลราชฟัง	๑๓๙
ท้าวสิลราชจะลากลับ	๑๔๑
พระอภัยมณีขอโดยสารท้าวสิลราช	๑๔๖
ตอนที่ ๑๓ พระอภัยมณีโดยสารเรือนางสุวรรณมาลี	
พระอภัยมณีลานางเงือก	๑๔๗
เรือท้าวสิลราชออกจากเกาะแก้วพิสดาร	๑๕๑
พระอภัยมณีให้สินสมุทเป็นสื่อนางสุวรรณมาลี	๑๕๑
ตอนที่ ๑๔ พระอภัยมณีเรือแตก	
นางผีเสื้อล่มเรือพระอภัยมณี	๑๕๖
พระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อขึ้นไปอยู่บนยอดเขา	๑๕๘
พระอภัยมณีเป่าปี่นางผีเสื้อขาดใจตาย	๑๖๐
ตอนที่ ๑๕ สินสมุทโดยสารเรือโจรสุหรั่ง	
สินสมุทแบกนางสุวรรณมาลีไปถึงเกาะ	๑๖๕
โจรสุหรั่งมาพบสินสมุท	๑๖๗
สินสมุทโดยสารเรือโจรสุหรั่ง	๑๖๗
โจรสุหรั่งมอมเหล้าสินสมุท	๑๖๘
โจรสุหรั่งเกี้ยวนางสุวรรณมาลี	๑๖๙
สินสมุทฆ่าโจรสุหรั่งตาย	๑๗๒
ตอนที่ ๑๖ สินสมุทพบศรีสุวรรณ	
ศรีสุวรรณให้สามพราหมณ์พี่เลี้ยงไปรักษาด่าน	๑๗๘
สินสมุทมาถึงเมืองรมจักร	๑๘๐
สินสมุทตีด่านเมืองรมจักร	๑๘๑
ศรีสุวรรณรบกับสินสมุท	๑๘๖

หน้า

สินสมุทจับศรีสุวรรณได้ ๑๘๙
ศรีสุวรรณกับสินสมุทรู้จักว่าเป็นอาหลานกัน ๑๙๐
ตอนที่ ๑๗ ศรีสุวรรณกับสินสมุทตามพระอภัยมณี
ศรีสุวรรณเชิญนางสุวรรณมาลีกับสินสมุทเข้าเมือง ๑๙๖
ศรีสุวรรณเตรียมการจะตามพระอภัยมณี ๒๐๓
ศรีสุวรรณกับสินสมุทออกจากเมืองรมจักร ๒๐๘
ตอนที่ ๑๘ พระอภัยมณีโดยสารเรืออุศเรน
อุศเรนไปพบพระอภัยมณีที่เกาะ ๒๑๑
พระอภัยมณีโดยสารเรืออุศเรน ๒๑๓
เรืออุศเรนพบกับเรือสินสมุท ๒๑๘
สินสมุททำอุศเรนรบ ๒๑๙
พระอภัยมณีเป่าปี่เรียกสินสมุท ๒๒๓
ตอนที่ ๑๙ พระอภัยมณีพบศรีสุวรรณกับสินสมุท
สินสมุทลงน้ำไปหาพระอภัยมณี ๒๒๔
พระอภัยมณีกับอุศเรนมาเรือสินสมุท ๒๒๗
อุศเรนเจรจาขอให้ส่งนางสุวรรณมาลี ๒๒๘
อุศเรนเตรียมรบกับสินสมุท ๒๓๔
ตอนที่ ๒๐ สินสมุทรบกับอุศเรน
นางสุวรรณมาลีช่วยสินสมุทจัดกระบวนทัพ ๒๓๗
อุศเรนระดมตีเรือสินสมุท ๒๓๘
สินสมุทจับอุศเรนได้ ๒๔๐
พระอภัยมณีขอโทษอุศเรนไว้ ๒๔๐
พระอภัยมณีปรึกษากับสินสมุทจะกลับเมืองรัตนา ๒๔๑
ตอนที่ ๒๑ พระอภัยมณีเกี้ยวนางสุวรรณมาลี
พระอภัยมณีครวญถึงนางสุวรรณมาลี ๒๔๔

	หน้า
อุศเรนตามดีสินสมุทอีก	๒๔๖
อุศเรนถูกปืน	๒๔๗
พระอภัยมณีมีสารไปมากับนางสุวรรณมาลี	๒๕๐
นางสุวรรณมาลีคิดซ้อนกลพระอภัยมณี	๒๕๑
พระอภัยมณีเสียกลนางสุวรรณมาลี	๒๕๖
นางสุวรรณมาลีกับพระอภัยมณีถึงเมืองผลึก	๒๕๘
ตอนที่ ๒๒ พระอภัยมณีครองเมืองผลึก	
นางสุวรรณมาลีเข้าวัง	๒๕๙
นางมณฑามาเชิญพระอภัยมณีให้ครองเมืองผลึก	๒๖๒
นางสุวรรณมาลีบวชเป็นชี	๒๖๗
พระอภัยมณีจัดการปกครอง	๒๗๐
นางวาลีถวายตัว	๒๗๔
ตอนที่ ๒๓ พระอภัยมณีอภิเษกกับนางสุวรรณมาลี	
พระอภัยมณีไปเตือนนางสุวรรณมาลี	๒๗๘
นางวาลีคิดอุบายให้นางสุวรรณมาลีสึกได้	๒๘๔
พระอภัยมณีอภิเษกกับนางสุวรรณมาลี	๒๘๕
พระอภัยมณีให้ศรีสุวรรณกับสินสมุทไปเยี่ยมท้าวสุทัศน์	๒๘๘
ศรีสุวรรณกับสินสมุทไปถึงเมืองรัตนา	๒๘๙
ตอนที่ ๒๔ กำเนิดสุดสาคร	
นางมัจฉาคลอดสุดสาคร	๒๙๑
สุดสาครได้ม้ามังกร	๒๙๔
สุดสาครไปตามพระอภัยมณี	๒๙๘
สุดสาครรบกับผีดิบ	๒๙๙
ซีเปลือยหลอกผลักสุดสาครตกเหว	๓๐๓
ซีเปลือยเข้าเมืองการะเวก	๓๐๔

หน้า

ตอนที่ ๒๕ สุดสาครเข้าเมืองการะเวก

ฤาษีมาช่วยสุดสาครขึ้นจากเหว ๓๐๘

สุดสาครไปตามชีเปลือยที่เมืองการเวก ๓๑๐

เจ้าเมืองการะเวกเลี้ยงสุดสาครเป็นบุตรบุญธรรม ๓๑๕

ตอนที่ ๒๖ อุศเรนตีเมืองผลึก

พระอภัยมณีส่งคนสอดแนมไปอยู่ตามเมืองต่างประเทศ ๓๑๘

อุศเรนยกทัพมาตีเมืองผลึก ๓๒๑

นางวาลีคิดอุบายตีทัพอุศเรน ๓๒๒

พระอภัยมณีจับอุศเรนได้ ๓๒๕

นางวาลียั่วอุศเรนอกแตกตาย ๓๒๗

ปีศาจอุศเรนฆ่านางวาลี ๓๒๘

เจ้าลังกาโศกถึงอุศเรนจนตาย ๓๓๑

นางละเวงครองเมืองลังกา ๓๓๕

ตอนที่ ๒๗ เจ้าละมานตีเมืองผลึก

นางละเวงปรึกษากับบาทหลวงจะแก้แค้นเมืองผลึก ๓๓๘

บาทหลวงออกอุบายให้นางละเวงแก้แค้น ๓๓๘

นางละเวงเกลี้ยกล่อมเจ้าเมืองต่างประเทศ ๓๓๙

เจ้าละมานหลงรูปนางละเวง ๓๔๑

เจ้าละมานยกทัพมาช่วยนางละเวง ๓๔๓

นางละเวงต้อนรับเจ้าละมาน ๓๔๕

พระอภัยมณีรู้ข่าวศึก ๓๕๐

เจ้าละมานยกทัพมาล้อมเมืองผลึก ๓๕๐

พระอภัยมณีเป่าปี่จับเจ้าละมาน ๓๕๒

พระอภัยมณีได้รูปนางละเวงจากเจ้าละมาน ๓๕๔

พระอภัยมณีสั่งปล่อยเจ้าละมาน ๓๕๔

หน้า

ตอนที่ ๒๘ สุดสาครตามพระอภัยมณี

พระอภัยมณีหลงรูปนางละเวง ๓๕๖
นางสุวรรณมาลีให้ไปเชิญศรีสุวรรณกับสินสมุท ๓๕๗
สุดสาครครวญถึงพระอภัยมณี ๓๖๒
สุดสาครทูลลาเจ้าเมืองการะเวกจะไปตามพระอภัยมณี ๓๖๓
สุดสาครนางเสาวคนธ์หัสไชยออกเรือจากเมืองการะเวก ๓๖๕
สุดสาครรบกับผีเสื้อค้างคาว ๓๖๘
สุดสาครถึงปากน้ำเมืองผลึก ๓๖๙
นางสุวรรณมาลีให้สุดสาครพักอยู่ด่านปากน้ำ ๓๗๐

ตอนที่ ๒๙ ศึกเก้าทัพตีเมืองผลึก

ทัพต่างประเทศอาสานางละเวงยกมาถึงปากน้ำเมืองผลึก ๓๗๓
สุดสาครรบกับพวกทัพอาสา ๓๗๔
ทัพอาสาเข้าล้อมเมืองผลึก ๓๗๔
นางสุวรรณมาลีรบกับทัพอาสาครั้งแรก ๓๗๕
ทัพอาสาล้อมนางสุวรรณมาลี ๓๗๖
สุดสาครยกมาช่วยนางสุวรรณมาลี ๓๗๗
สุดสาครกับนางสุวรรณมาลีตีทัพอาสาครั้งที่ ๒ ๓๗๙
นางเสาวคนธ์กับหัสไชยช่วยแก้นางสุวรรณมาลีกับสุดสาคร ๓๗๙
นางสุวรรณมาลีถูกเกาทัณฑ์ ๓๘๒
ศรีสุวรรณกับสินสมุทยกทัพมาเมืองผลึก ๓๘๓
สินสมุทได้สิงโตที่เกาะกลางทาง ๓๘๔
ศรีสุวรรณ สินสมุทถึงเมืองผลึก ๓๘๕
สินสมุทออกไปรับสุดสาครเข้าวัง ๓๘๗
สุดสาครแก้เสน่ห์รูปนางละเวง ๓๘๙
พระอภัยมณีหายคลั่ง ๓๘๙

หน้า

พระอภัยมณียกทัพออกรบพวกอาสา ๓๙๑
สินสมุท สุดสาครถูกไฟกรดของจีนตั๋ง ๓๙๔
พราหมณ์สานนแก้สินสมุท สุดสาคร ๓๙๗
พระอภัยมณีให้สมทบตีทัพอาสาแตก ๓๙๗
ตอนที่ ๓๐ พระอภัยมณีตีเมืองใหม่
พระอภัยมณีให้ปูนบำเหน็จทหาร ๓๙๙
พระอภัยมณีได้ข่าวข้าศึกมาตั้งอยู่เมืองใหม่ ๔๐๐
พระอภัยมณีปรึกษาจะยกไปตีเมืองลังกา ๔๐๑
สุดสาครลากลับไปเมืองการะเวก ๔๐๑
พระอภัยมณียกทัพข้ามไปลังกา ๔๐๓
นางละเวงยุให้ลูกเจ้าฝรั่งกับแขกระเด่นออกรบ ๔๐๔
สินสมุทถูกปืนใหญ่จมในสะดือทะเล ๔๐๖
ทัพฝรั่งกับแขกแตกหนี ๔๐๗
พระอภัยมณีให้ค้นหาศพสินสมุท ๔๑๐
สินสมุทฟื้นเข้าไปจับแม่ทัพฝรั่งและแขกได้ ๔๑๒
พระอภัยมณีปรึกษาจะตีเมืองใหม่ ๔๑๔
นางละเวงคิดกลอุบายรับทัพพระอภัยมณี ๔๑๕
พระอภัยมณีให้กองทัพเข้าตีถูกติดกล ๔๑๖
พระอภัยมณีเป่าปี่ห้ามทัพ ๔๑๗
ตอนที่ ๓๑ พระอภัยมณีพบนางละเวง
นางละเวงลอบยิงพระอภัยมณี ๔๑๙
พระอภัยมณีเกี้ยวนางละเวง ๔๒๐
นางละเวงหนีพระอภัยมณี ๔๒๓
พระอภัยมณีเป่าปี่เรียกนางละเวง ๔๒๓
พระอภัยมณีเป่าปี่ปลุกทัพ ๔๒๔

หน้า

นางละเวงหนีมาได้ดินถนัน ๔๒๘
บาทหลวงปีโปเตรียมรับนางละเวง ๔๓๒
พวกโจรป่ารบนางละเวง ๔๓๓
พวกชาวบ้านสิกคารนำมาช่วยนางละเวง ๔๓๒
นางละเวงพักที่บ้านสิกคารนำ ๔๓๕
นางละเวงสนทนากับบาทหลวงปีโป ๔๓๙
นางละเวงขอนางยุพาผกากับนางสุลาลีวันเป็นลูกเลี้ยง ๔๔๐
นางละเวงกลับจากบ้านสิกคารนำ ๔๔๑

ตอนที่ ๓๒ ศรีสุวรรณอาสาตีด่านดงตาล

นางละเวงมาพักนอนที่เขตถ้ำกลำพัน ๔๔๒
ย่องตอดสะกดจับม้าเทียมรถนางละเวง ๔๔๕
นางละเวงจับย่องตอดได้แล้วไปปราบผีถ้ำกลำพัน ๔๔๖
นางละเวงให้ย่องตอดลากรถกลับมาเมืองลังกา ๔๔๙
นางละเวงปรึกษากับสังฆราชบาทหลวง จะรบพระอภัยมณี ๔๕๐
พระอภัยมณีให้สารถึงนางละเวง ๔๕๑
นางละเวงตอบสารพระอภัยมณี ๔๕๓
ศรีสุวรรณกับสินสมุทดีด่านดงตาล ๔๕๔
อิเรนรบกับสินสมุท ๔๕๗
สินสมุทตั้งล้อมด่านดงตาล ๔๕๗
อิเรนออกตีทัพสินสมุท ๔๕๙
อิเรนตาย ๔๖๐

ตอนที่ ๓๓ ย่องตอดสะกดทัพ

สินสมุทให้เข้าปล้นด่านดงตาล ๔๖๑
ยันตังเอาศีรษะอิเรนไปถวายนางละเวง ๔๖๒
นางละเวงตั้งให้นางรำภาเป็นเจ้าเมือง ๔๖๓

หน้า

ศรีสุวรรณให้ผูกเรือยนต์เข้าปล้นด่านดงตาล ๔๖๔
ศรีสุวรรณรบกับนางรำภาสะหรี ๔๖๖
นางรำภาสะหรีหนีไปเฝ้านางละเวง ๔๖๗
นางละเวงให้นางยุพาผกากับนางสุลาลีวันมารักษาด่าน
เขาเจ้าประจัญกับนางรำภาสะหรี ๔๖๙
สินสมุทล้อมด่านเขาเจ้าประจัญ ๔๖๙
นางยุพาผกานางสุลาลีวันมีสารถึงสินสมุท ๔๗๐
สินสมุทตอบสารนางยุพาผกานางสุลาลีวัน ๔๗๐
ย่องดอดสะกดทัพจับสามพราหมณ์ ๔๗๑
ย่องดอดสะกดจับสินสมุท ๔๗๒
นางยุพาให้กองทัพช่วยออกมาล้อมสินสมุทไว้ ๔๗๓
พราหมณ์หนีได้ ๔๗๔
ทัพพระอภัยมณีช่วยกันตีทัพนางยุพาผกา ๔๗๔

ตอนที่ ๓๔ นางละเวงคิดหย่าทัพ

นางยุพาผกาบอกข่าวศึกนางละเวง ๔๗๗
นางละเวงกับสังฆราชบาทหลวงยกทัพมาด่านเขาเจ้าประจัญ ๔๗๘
นางละเวงมีสารถึงพระอภัยมณี ๔๗๘
พระอภัยมณีมีสารตอบนางละเวง ๔๘๐
สังฆราชบาทหลวงคิดการจะเผาทัพพระอภัยมณี ๔๘๑
นางละเวงนิมิตฝันแล้วปรึกษาสามนางจะหย่าทัพ ๔๘๒
นางละเวงพระอภัยมณีออกไปพบกันที่สนามรบ ๔๘๖
นางละเวงปรึกษานางยุพาผกาจะลวงให้พระอภัยมณีเป่าปี่ ๔๙๑
พระอภัยมณีสะเดาะเคราะห์ ๔๙๓
นางยุพาผกาลวงสังฆราชบาทหลวง ๔๙๔

หน้า

ตอนที่ ๓๕ พระอภัยมณีติดท้ายรถ

นางยุพาผกาอุบายให้พระอภัยมณีเป่าปี่ ๔๙๘
นางยุพาผกาพาพระอภัยมณีมาขึ้นรถนางละเวงกลับเมืองลังกา ๔๙๙
นางรำภาสะหรีให้ย่องตอดจับคนฆ่าแทนพระอภัยมณี ๕๐๐
ศรีสุวรรณแต่งคนเข้าไปสืบถึงพระอภัยมณี ๕๐๒
พระอภัยมณีเกี้ยวนางละเวงมาในรถ ๕๐๒
นางละเวงพาพระอภัยมณีเข้าเมืองลังกา ๕๐๙
สินสมุทรับอาสาตีด่านเขาเจ้าประจัญ ๕๑๑
สังฆราชบาทหลวงให้ม้าใช้ออกไปเจรจาการทัพ ๕๑๓
สินสมุทปลอมเป็นม้าใช้เข้าตีด่านเขาเจ้าประจัญ ๕๑๔
ศรีสุวรรณตีด่านเขาเจ้าประจัญได้พบศพคนตายแทน ๕๑๕

ประวัติสุนทรภู่[๑]

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

๑. ตอนก่อนรับราชการ

พระสุนทรโวหาร (ภู่) ซึ่งคนทั้งหลายเรียกกันเป็นสามัญว่า "สุนทรภู่" นั้น เกิดในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ ณ วันจันทร์ เดือน ๘ ขึ้น ค่ำ ๑ ปีมะเมีย จุลศักราช ๑๑๔๘ เวลาเช้า ๒ โมง (ตรงกับวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๙) มีผู้รู้ตำราโหราศาสตร์ ได้ผูกดวงชาตาของสุนทรภู่ไว้ดังนี้

---

[๑]ประวัติสุนทรภู่ที่พิมพ์นี้ นายธนิต อยู่โพธิ์ (ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร) ได้ทำเชิงอรรถและทำบันทึกเพิ่มเติมฉบับเดิมของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพไว้ และพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.๒๔๘๕ ฉะนั้น ในการพิมพ์ครั้งหลังมา จึงจัดให้พิมพ์อักษรต่างขนาดกันคือ (ก) ตัวเรื่องประวัติสุนทรภู่ อันเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ให้พิมพ์ด้วยตัวธรรมดา (ข) เชิงอรรถที่ทรงไว้แต่เดิมให้พิมพ์ด้วยตัวธรรมดาเหมือนกัน (ค) เชิงอรรถและข้อความเพิ่มเติมในเรื่องของนายธนิต อยู่โพธิ์ ให้พิมพ์ด้วยตัวเอน เชิงอรรถและข้อความเพิ่มเติมบางตอนที่ตีพิมพ์ในครั้งนี้ นายธนิต อยู่โพธิ์ ได้แก้ไขใหม่ หลังจากที่ได้ให้เจ้าหน้าที่ชำระเรื่องพระอภัยมณี ภาคจบบริบูรณ์ เล่ม ๓-๔ แล้วมอบให้สำนักพิมพ์ก้าวหน้าจัดพิมพ์จำหน่ายเผยแพร่เมื่อ พ.ศ.๒๕๐๘

จะต้องอธิบายความนอกเรื่องประวัติ เผื่อผู้ที่ยังไม่รู้เรื่องดวงชาตาแทรกลงตรงนี้ก่อน อันการทำดวงชาตานั้น คือจดจำจักรราศีที่สถิตของดวงอาทิตย์ และดาวพระเคราะห์ต่างๆ ในขณะเวลาเกิดเป็นวิธีมีมาเก่าแก่แต่ดึกดำบรรพ์[๑] ดวงชาตามีที่ใช้ในกิจการหลายอย่าง คือ อย่างหนึ่งถ้าจะกำหนดเวลาฤกษ์ยามทำการให้เป็นสิริมงคลแก่ผู้ใด โหรย่อมเอาดวงชาตาของผู้นั้นมาสอบสวนเลือกเวลาอันพระเคราะห์โคจรสู่จักรราศี ซึ่งต้องตำราว่าเป็นสิริมงคลแก่ชาตาของผู้นั้น กำหนดเป็นเวลามงคลฤกษ์ เป็นต้นว่าฤกษ์ยกกองทัพก็ต้องหาเวลาที่เป็นสิริแก่แม่ทัพ ฤกษ์ปลูกเรือนก็ต้องหาเวลาที่เป็นสิริแก่เจ้าของเรือน ฤกษ์โกนจุกก็ต้องหาเวลาให้เป็นสิริแก่เด็กที่จะโกนจุก ฉะนี้เป็นตัวอย่าง อีกอย่างหนึ่งดวงชาตามีที่ใช้ในการพยากรณ์ดีร้ายอันจะพึงมีแก่ตัวบุคคล เพราะเชื่อถือกันมาว่า เมื่อพระเคราะห์โคจรเข้าสู่จักรราศีเช่นนั้นๆ มักเกิดความดีหรือความชั่วแก่ผู้มีชาตาเช่นนั้นๆ เป็นต้นว่า พระเคราะห์ราหูเข้าสู่ราศีอันเป็นลัคนาของผู้ใด ว่าผู้นั้นมักจะไม่มีความ

---

[๑]พวกโหรในกรมโหรหลวงแต่โบราณกาลมา ย่อมมีหน้าที่สำคัญเป็นงานประจำปีอยู่อย่างหนึ่งคือ ต้องทำปฏิทิน เรียกว่าปฏิทินโหร โหรต้องทำกันหลายคน แล้วเอามารวมกัน เมื่อถูกต้องตรงกันดีแล้ว ทุกคนจึงจะจดลงเป็นปฏิทินสำหรับใช้ในปีนั้นต่อไป ส่วนสำคัญของปฏิทินโหร ก็คือบอกว่า ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดาวพระเคราะห์อื่นๆ ได้โคจรหรือสถิตอยู่ในจักรราศีไหน ณ วันใด เดือนใดบ้าง เช่น ณ เวลาแห่งสุนทรภู่เกิดนั้น พระพฤหัสบดี (๕) อยู่ที่ราศีเมษ อาทิตย์ (๑) จันทร์ (๒) พุธ (๔) ทั้ง ๓ พระเคราะห์นี้รวมอยู่ในราศีเมถุน อังคาร (๓) และศุกร์ (๖) ต่างอยู่ในราศีกรกฎ ทั้ง ๒ พระเคราะห์ เสาร์ (๗) และราหู (๘) อยู่ในราศีมังกรด้วยกัน และจักรราศีนอกจากนี้ที่ว่างๆ อยู่นั้น ไม่มีพระเคราะห์อะไรสถิตอยู่เลย ตัวอักษรที่คล้ายตัว ส ซึ่งอยู่ในจักรราศีอันเดียวกันกับอังคารและศุกร์นั้นเป็นหน้าที่ของโหรผู้ผูกดวงชาตาสุนทรภู่จะต้องคำนวณเอาจากเวลาเกิดเป็นเกณฑ์ เรียกว่า ลัคนา เป็นสิ่งสำคัญในการทำนายทายทักมาก ถ้าไม่รู้เวลาเกิด ก็คำนวณลัคนาไม่ได้ และเป็นเหตุให้ทายอะไรไม่ได้ด้วย ในดวงสุนทรภู่นี้เรียกว่า "ลัคนาอยู่ในราศีกรกฎ" ในสมัยสุนทรภู่เกิดนั้น ในปฏิทินโหรไม่ปรากฏพระเกตุ (๙) และมฤตยู (๐) ทั้งนี้เพราะพระเคราะห์ทั้งสองนี้เพิ่งจะมานิยมกันในเมื่อราวรัชกาลที่ ๕

สุขจนกว่าพระเคราะห์ราหูจะพ้นจักรราศีนั้นไป ดังนี้เป็นตัวอย่าง อาศัยความเชื่อในข้อนี้ จึงมีวิธีขับสอบดวงชาตาหาความรู้ว่าเคราะห์ดีและเคราะห์ร้ายประการใด ยังมีความเชื่อถือกันมาแต่ก่อนอีกอย่างหนึ่งว่า ดวงชาตาของผู้ใดอาจจะส่อให้รู้ได้ว่า บุคคลนั้นจะดีหรือชั่ว และที่สุดจะมีอายุยืนหรืออายุสั้น ความเชื่ออย่างที่ว่านี้เกิดแต่เอาดวงชาตาของผู้ที่มีเรื่องประวัติอันปรากฏว่าเป็นคนดีหรือคนชั่วในอดีตกาล มาเป็นหลักสำคัญเทียบเคียง[๑] กับดวงชาตาที่จะพยากรณ์ ถ้าเห็นคล้ายคลึงกับดวงชาตาตัวอย่างข้างฝ่ายคนดี ก็พยากรณ์ว่าจะดี ถ้าไปคล้ายคลึงกับดวงชาตาของข้างฝ่ายพวกชั่ว ก็พยากรณ์ว่าจะชั่วเป็น เค้าความผู้ที่นิยมพยากรณ์อย่างว่านี้ เมื่อเห็นใครเป็นคนทรงคุณหรือให้โทษอย่างวิสามัญ มักสืบวันและเวลาเกิดของผู้นั้น ผูกดวงชาตาลงตำราไว้เป็นตัวอย่าง สำหรับใช้เปรียบเทียบในการพยากรณ์ดวงชาตาของบุคคลต่างๆ ทั้งข้างดีและข้างชั่วจึงมีอยู่ในตำรา[๒] เป็นอันมาก และมักมีคำจดบอกไว้ว่า เป็นผู้มีคุณหรือมีโทษอย่างนั้นๆ ด้วย

ที่ดวงชาตาของสุนทรภู่มีอยู่ในตำราดวงชาตานั้น คงเป็นเพราะผู้พยากรณ์แต่ก่อนเห็นว่า สุนทรภู่ทรงคุณสมบัติในกระบวนแต่งกลอนเป็นอย่างวิเศษ นับว่าเป็นวิสามัญบุรุษผู้หนึ่ง แต่จดจำคำอธิบายแถมไว้ข้างใต้ดวงชาตาว่า "สุนทรภู่อาลักษณ์ขี้เมา" ดังนี้ด้วย หมายความว่า เป็นผู้ทรงทั้งความดีและความชั่วระคนปนกัน อันเป็นความจริงตามเรื่องประวัติของสุนทรภู่

---

[๑] *เรียกว่า "ดวงประเทียบ"*

[๒] *ผู้ศึกษาในทางโหราศาสตร์ ย่อมใส่ใจเสาะหาดวงประเทียบจดกันในสมุดคนละมากๆ และยิ่งมากก็ยิ่งดี ทั้งได้เก็บรักษากันเป็นสิ่งหวงแหนนัก*

สกุลวงศ์ของสุนทรภู่ บิดามารดาจะชื่อใดไม่ปรากฏๆ แต่ว่าบิดาของสุนทรภู่เป็นชาวบ้านกร่ำ ในเขตอำเภอเมืองแกลง แขวงจังหวัดระยอง ฝ่ายมารดาเป็นชาวเมืองอื่น มาอยู่ด้วยกันในกรุงเทพฯ เกิดสุนทรภู่เมื่อสร้างกรุงรัตนโกสินทร์แล้วได้ ๔ ปี แล้วบิดากับมารดาหย่ากัน บิดากลับออกไปบวชอยู่ที่เมืองแกลง ฝ่ายมารดาได้สามีใหม่มีลูกหญิงอีก ๒ คน ชื่อฉิมคนหนึ่ง ชื่อนิ่มคนหนึ่ง แล้วได้เป็นนางนมพระธิดาในกรมพระราชวังหลัง (กล่าวกันว่าพระองค์เจ้าจงกล) เพราะฉะนั้น สุนทรภู่จึงได้อยู่ที่พระราชวังหลังกับมารดาและได้ถวายตัวเป็นข้าในกรมพระราชวังหลังตั้งแต่ยังเด็ก

การศึกษาของสุนทรภู่ ความที่กล่าวในนิราศเมืองสุพรรณ มีเค้าเงื่อนดูเหมือนจะได้เล่าเรียนในสำนักวัดชีปะขาว (ซึ่งพระราชทานนามในรัชกาลที่ ๔ ว่า วัดศรีสุดาราม) ที่ริมคลองบางกอกน้อย รู้หนังสือทำการเสมียนได้ ได้เคยเป็นเสมียนนายระวางกรมพระคลังสวน แต่อุปนิสัยไม่ชอบทำการงานอย่างอื่น นอกจากแต่งบทกลอน สันทัดถึงบอกดอกสร้อยสักวาได้แต่รุ่นหนุ่ม แล้วกลับมาอยู่ที่พระราชวังหลังอย่างเดิม เห็นจะเป็นเพราะที่เป็นเจ้ากลอนนั่นเอง ชวนให้คะนองจนทำความเกิดขึ้น ด้วยไปลอบลักรักใคร่กับผู้หญิงข้างในคนหนึ่งชื่อจัน ถูกกริ้วต้องเวรจำทั้งชายหญิง แต่เวลานั้น กรมพระราชวังหลังใกล้จะทิวงคตอยู่แล้ว ติดเวรจำอยู่ไม่ช้านัก ทำนองจะพ้นโทษเมื่อกรมพระราชวังหลังทิวงคตใน พ.ศ.๒๓๔๙ สุนทรภู่จึงออกไปหาบิดาที่เมืองแกลง แต่งนิราศเมืองแกลงซึ่งเป็นนิราศเรื่องแรกของสุนทรภู่เมื่อไปคราวนี้[๑]

---

[๑] *กรมพระราชวังหลัง ทิวงคตเมื่อวันเสาร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปลาย พ.ศ. ๒๓๔๙ สุนทรภู่ออกไปหาบิดาที่เมืองแกลง เมื่อราวเดือน ๗ พ.ศ.๒๓๕๐ กลับจากเมืองแกลงเมื่อเดือน ๙ และแต่งนิราศเมืองแกลงในคราวนี้*

พิเคราะห์เรื่องราวที่ปรากฏในนิราศ ประกอบกับศักราชปีเกิดของสุนทรภู่ ดูเหมือนเมื่อแต่งนิราศเมืองแกลงอายุจะราวสัก ๒๑ ปี กล่าวในนิราศว่า มีศิษย์ติดตามไปด้วย ๒ คน ข้อนี้ส่อให้เห็นว่า ในเวลานั้นสุนทรภู่ทำนองจะมีชื่อเสียงในการแต่งบทกลอนอยู่แล้วจึงมีผู้ฝากตัวเป็นศิษย์ น่าจะมีหนังสือเรื่องอื่นที่สุนทรภู่ได้แต่งไว้ก่อนนิราศเมืองแกลง ลองพิเคราะห์ดูหนังสือกลอนของสุนทรภู่ที่ยังปรากฏอยู่บัดนี้ เห็นมีเค้าเงื่อนในทางสำนวนว่าจะแต่งก่อนนิราศเมืองแกลง แต่เรื่องโคบุตรเรื่องเดียว มีคำขึ้นต้นว่า

"แต่ปางหลังครั้งว่างพระศาสนา
เป็นปฐมสมมตกันสืบมา ด้วยปัญญายังประวิงทั้งหญิงชาย
ฉันชื่อภู่รู้เรื่องประจักษ์แจ้ง จึงสำแดงคำคิดประดิษฐ์ถวาย
ตามสติริเริ่มเรื่องนิยาย ให้เพริศพรายพริ้งเพราะเสนาะกลอน"

ดังนี้ สำนวนดูเหมือนจะแต่งถวายเจ้าวังหลังองค์ใดองค์หนึ่งเป็นหนังสือ ๘ เล่มสมุดไทย จะแต่งในคราวเดียวกันทั้งนั้นหรือแต่งเป็นหลายครั้งหลายคราว ข้อนี้ทราบไม่ได้ แต่ว่าแต่งค้างอยู่ไม่หมดเรื่อง กลอนเรื่องอื่นของสุนทรภู่ดูสำนวนเป็นชั้นหลังเรื่องโคบุตรทั้งนั้น

สุนทรภู่ไปเมืองแกลงคราวนั้น ออกจากกรุงเทพฯ ในเดือน ๗ ไปเรือประทุน ศิษย์แจวไป ๒ คน กับมีคนขี้ยาชาวเมืองระยองรับนำทางช่วยแจวอีกคนหนึ่ง ไปทางคลองสำโรงและคลองศีรษะจระเข้ ออกปากน้ำบางมังกร[๑] ไปขึ้นบกที่บางปลาสร้อย จังหวัดชลบุรี แล้วเดินบกต่อไป

ความในนิราศตอนไปในคลอง สุนทรภู่อธิบายคำเก่าไว้แห่งหนึ่งว่า

"คำโบราณท่านผูกถูกทุกสิ่ง เขาว่าลิงจองหองมันพองขน"

---

[๑]เดี๋ยวนี้เรียกกันว่า "บางปะกง" สันนิษฐานชื่อเดิมก็เห็นจะเรียกว่า บางมังกง เช่นสุนทรภู่เรียกด้วยคำว่า "มังกง" เป็นชื่อปลาอย่างหนึ่ง แต่คำว่า ปะกง นั้น แปลไม่ได้ความอย่างไร บางทีจะย่อสั้นมาแต่บางปลา (มัง) กง ก็เป็นได้

คำนี้เองเป็นมูลที่ด่ากันว่า "จองหองพองขน" คือเปรียบเอาลงเป็นลิง ยังหาเคยพบใครอธิบายไว้ในที่อื่นไม่

เมื่อสุนทรภู่ลงไปถึงเมืองระยอง คนขี้ยาที่ทำหน้าที่นำทางไปถึงบ้านก็หลบเสีย แต่นั้นสุนทรภู่ต้องพยายามถามหนทางตามพวกชาวบ้าน เดินต่อไปจนถึงวัดที่บิดาบวชอยู่ ณ เมืองแกลง กล่าวในนิราศว่า เวลานั้นบิดาบวชมาได้ ๒๐ พรรษา ข้อนี้ส่อให้เห็นว่าบิดากับมารดาเห็นจะพรากกันตั้งแต่สุนทรภู่ยังเป็นเด็กเล็กทีเดียว และน้องสาว ๒ คนนั้นต่างบิดากับสุนทรภู่ ในนิราศกล่าวความอีกข้อหนึ่งว่า บิดาที่บวชอยู่ **"เป็นฐานานุประเทศอธิบดี จอมกษัตริย์โปรดปรานประทานนาม เจ้าอารามอรัญธรรม-รังสี"** ดังนี้ สันนิษฐานว่าเห็นจะเป็นฐานานุกรมของพระครูธรรมรังสี เจ้าคณะเมืองแกลง มิใช่ได้เป็นตำแหน่งพระครูเอง ที่สุนทรภู่ออกไปหาบิดา บางทีจะคิดออกไปบวช ด้วยเวลานั้นอายุครบอุปสมบท และจะล้างอัปมงคลที่ต้องถูกจำจองด้วยก็เป็นได้ แต่หาได้บวชไม่เพราะไปอยู่ได้หน่อยหนึ่งก็ป่วยเป็นไข้ป่า อาการแทบถึงประดาตาย รักษาพยาบาลกันอยู่กว่าเดือนจึงหาย พอหายก็กลับเข้ามากรุงเทพฯ ในเดือน ๙ รวมเวลาที่สุนทรภู่ออกไปถึงเมืองแกลงคราวนั้นราว ๓ เดือน

เรื่องประวัติของสุนทรภู่ เมื่อกลับจากเมืองแกลงแล้วมีอยู่ในเรื่องนิราศพระบาทว่า มาเป็นมหาดเล็กพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ พระโอรสพระองค์น้อยของกรมพระราชวังหลัง ซึ่งทรงผนวช ณ วัดระฆัง[๑] แต่ตัวสุนทรภู่อยู่ที่พระราชวังหลังและได้หญิงชื่อจันที่เคยเกิดความนั้นเป็นภรรยา ทำนองเจ้าครอกข้างใน (ทองอยู่) ซึ่งเป็นพระอัครชายาของกรมพระราชวังหลัง จะยก

---

[๑]กล่าวกันมาว่า เพราะเป็นพระองค์เจ้าองค์แรกที่ประสูติแต่ประดิษฐานพระราชวงศ์นี้ จึงได้พระนามว่าปฐมวงศ์ แต่ทรงผนวชอยู่ตลอดพระชนมายุ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓

ประทาน ด้วยปรากฏในนิราศวัดเจ้าฟ้าว่าเมื่อสุนทรภู่มีบุตร เจ้าครอกข้างในรับเข้าไปทรงเลี้ยงดู แต่เมื่อได้นางจันเป็นภรรยาแล้ว อยู่ด้วยกันเป็นปรกติไม่เท่าใดเห็นจะเป็นเพราะสุนทรภู่จับเป็นคนขี้เมาในตอนนี้ ถึงปีเถาะ (พ.ศ.๒๓๕๐) ภรรยาก็โกรธ สุนทรภู่ได้แสดงความไว้ข้างต้นนิราศพระบาทว่า

"แสนอาลัยใจหายไม่วายห่วง

ดังศรศักดิ์ปักช้ำระกำทรวง เสียดายดวงจันทราพะงางาม
เจ้าคุมแค้นแสนโกรธพิโรธพี่ แต่เดือนยี่จนย่างเข้าเดือนสาม
จนพระหน่อสุริย์วงศ์ทรงพระนาม จากอารามแรมร้างทางกันดาร
ด้วยเรียมรองมุลิกาเป็นข้าบาท จำนิราศร้างนุชสุดสงสาร
ตามเสด็จโดยแดนแสนกันดาร ไปมัสการรอยบาทพระศาสดา"

ดังนี้

เมื่อสุนทรภู่ตามเสด็จพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ไปพระพุทธบาท คราวที่แต่งนิราศไม่ได้ลงเรือลำทรง อาศัยไปในเรือมหาดเล็กที่ตามเสด็จ ต้องพายเรือไปเอง กล่าวความอันนี้ไว้ในนิราศเมื่อถึงท่าเรือว่า

"พระหน่อสุริย์วงศ์ทรงสิกขา ขึ้นศาลาโสรจสรงวารีศรี
ข้างพวกเราเฮฮาลงวารี แต่โดยดีใจตนด้วยพ้นพาย
อุระเรียมเกรียมกรมอารมณ์ร้อน ระอาอ่อนอกใจมิใคร่หาย
แลตลิ่งวิงหน้านัยน์ตาพราย หัวไหล่ตายตึงยอกตลอดตัว"

ครั้นขึ้นเดินบก จะเป็นด้วยสุนทรภู่ไปเมาเหล้าหรืออย่างไร ถูกเขาแกล้งให้ขึ้นขี่คอช้างตัวบ่มมันที่ต้องให้นำไปข้างหน้า กล่าวไว้ในนิราศว่า

"ทั้งสองข้างท่านวางล้วนช้างดั้ง ระยะหลังมหาดเล็กนั้นเหลือหลาย
แต่ตัวพี่นี้จำเพาะเป็นเคราะห์ร้าย ต้องขึ้นพลายนำทางช้างน้ำมัน
เพื่อนเขาแกล้งตบมือกระพือผัด ช้างสะบัดพลัดไปในไพรสัณฑ์
ผงะหงายคนท้ายเขาคว้าทัน โอ้แม่จันเจียนจะไม่เห็นใจจริง

นึกจะโจนจากช้างลงกลางเถื่อน คิดอายเพื่อนเขาจะเย้ยว่าใจหญิง
แต่ตึงเศียรเวียนหน้านัยน์ตาวิง เอาขอพิงพาดตักมาตามทาง"

เมื่อไปพักอยู่ที่ริมบริเวณวัดพระพุทธบาท สุนทรภู่กล่าวในนิราศว่าไปเที่ยวทางเขาขาด พบ (พระองค์) เจ้าสามเณรองค์ ๑ กั้นพระกลดหักทองขวางเสด็จมาทางนั้น พิเคราะห์ตามศักราชเห็นว่าจะเป็นสมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส เพราะเวลานั้นทรงผนวชเป็นสามเณรอยู่แล้ว กล่าวความอีกแห่งหนึ่งว่า

"พอแรมค่ำหนึ่งวันนั้นท่านพระคลัง หาบุญยังไปฉลองศาลาลัย"

คือพระยาพระคลัง (กุน) ซึ่งได้เป็นเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ที่สมุหนายกในรัชกาลที่ ๒ หานายบุญยังนายโรงละครนอกที่มีชื่อเสียงและเป็นผู้สร้างวัดละครทำในจังหวัดธนบุรีนั้นไปเล่นละครฉลองศาลาที่ท่านสร้างขึ้นใหม่ในลานพระพุทธบาท อาศัยเค้าเงื่อนที่มีดังได้กล่าวมา สันนิษฐานว่าหนังสือบทกลอนของสุนทรภู่ที่ปรากฏอยู่ เป็นของแต่งในรัชกาลที่ ๑ เมื่อก่อนสุนทรภู่เข้ารับราชการ ๓ เรื่อง คือเรื่องโคบุตรเรื่อง ๑ นิราศเมืองแกลงเรื่อง ๑ นิราศพระบาทเรื่อง ๑[๑] ต่อมาในรัชกาลที่ ๒ เมื่อสุนทรภู่เข้ารับราชการแล้วเห็นจะไม่มีโอกาสไปทางไกล จึงไม่ปรากฏว่าแต่งนิราศเรื่องใดอีกจนตลอดรัชกาล

---

[๑]เข้าใจว่าสุนทรภู่คงจะได้เริ่มหาอาชีพในทางเป็นผู้บอกบทละครในตอนนี้บ้างแล้ว เช่นกล่าวในนิราศสุพรรณ ซึ่งแต่งเป็นโคลงว่า

บางระมาดมิ่งมิตรครั้ง ดราวงาน
บอกบทบุญยังพยาน พยักหน้า
ประทุนประดิษฐาน แทนห้อง หอเอย
แหวนประดับกับผ้า พี่อ้างรางวัลฯ

เข้าใจว่า อ้างถึงเคยบอกบทละครโรงนายบุญยัง

๒. ตอนรับราชการ

เรื่องประวัติของสุนทรภู่ ตอนจะเข้ารับราชการในรัชกาลที่ ๒ นั้น มีคำเล่ากันมาว่า เมื่อคราวเกิดทิ้งบัตรสนเท่ห์กันชุกชุมใน พ.ศ.๒๓๕๙ ที่กรมหมื่นศรีสุเรนทรต้องถูกชำระนั้น สุนทรภู่ก็ถูกสงสัยว่า เป็นผู้แต่งหนังสือทิ้งด้วยคนหนึ่ง ความข้อนี้เค้าเงื่อนอยู่ในนิราศเมืองเพชรบุรี ซึ่งสุนทรภู่แต่งเมื่อตอนปลายรัชกาลที่ ๓ กล่าวความย้อนขึ้นไปถึงเมื่อยังเป็นหนุ่มคะนองว่า ได้เคยหนีออกไปอยู่เมืองเพชร ไปซุ่มซ่อนนอนอยู่ในถ้ำเขา-หลวงหลายวัน แล้วไปอาศัยอยู่กับหม่อมบุนนาคในกรมพระราชวังหลัง ซึ่งออกไปทำนาอยู่ที่เมืองเพชร[๑] เมื่อกรมพระราชวังหลังทิวงคตแล้ว บางทีจะหนีไปในคราวที่ถูกสงสัยว่าแต่งหนังสือทิ้ง และบางทีพระบาทสมเด็จฯ พระพุทธเลิศหล้านภาลัย จะได้ทอดพระเนตรเห็นสำนวนกลอนของสุนทรภู่ในเวลาสอบสำนวนหาตัวผู้ทิ้งหนังสือคราวนั้นเอง จึงเลยทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้เอาตัวมารับราชการเป็นเอกลักษณ์ มูลเหตุที่สุนทรภู่จะเข้ารับราชการหาปรากฏเรื่องเป็นอย่างอื่นไม่

เมื่อสุนทรภู่ได้เป็นอาลักษณ์แล้ว มีเรื่องเล่ากันมาถึงที่สุนทรภู่ได้ทำความชอบในหน้าที่ว่า ในสมัยนั้นกำลังทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ถึงตอนนางสีดาผูกคอตาย บทพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ ซึ่งเล่นละครกันมา กล่าวบทนางสีดาตอนเมื่อจะผูกคอตายว่า

"เอาภูษาผูกศอให้มั่น แล้วพันกับกิ่งโศกใหญ่
หลับเนตรจำนงปลงใจ อรไทก็โจนลงมา"

---

[๑] *สุนทรภู่คงกลับจากเมืองเพชรมาอยู่กรุงเทพฯ ราวเดือน ๔ ปีระกา พ.ศ.๒๓๕๖ เพราะกล่าวไว้ในนิราศเมืองเพชรว่า "แต่เดือนสี่ปีระกานิราร้าง ไปอยู่บางกอกไกลกันใจหาย" เห็นจะไม่ใช่เนื่องด้วยบัตรสนเท่ห์*

ต่อนี้ถึงบทหนุมานว่า

"บัดนี้ วายุบุตรวุฒิไกรใจกล้า
ครั้นเห็นองค์อัครกัลยา ผูกศอโจนมาก็ตกใจ
ตัวสั่นเพียงสิ้นชีวิต ร้อนจิตดังหนึ่งเพลิงไหม้
โลดโผนโจนลงตรงไป ด้วยกำลังว่องไวทันที (เชิด)
ครั้นถึงจึงแก้ภูษาทรง ที่ผูกศอองค์พระลักษมี
หย่อนลงยังพื้นปัถพี ขุนกระบี่ก็โจนลงมาฯ"

พระบาทสมเด็จฯ พระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงติว่า บทเก่าตรงนี้กว่าหนุมานจะเข้าไปแก้ไขได้นานนัก นางสีดาจะต้องตายเสียแล้ว บทที่ทรงพระราชนิพนธ์ใหม่ จึงคิดจะให้หนุมานเข้าแก้ได้โดยรวดเร็ว แต่งบทนางสีดาว่า

"จึงเอาผ้าผูกพันกระสันรัด เกี่ยวกระหวัดกับกิ่งโศกใหญ่"

ต่อไปนี้เกิดขัดข้องว่า จะแต่งบทหนุมานอย่างไรให้แก้นางสีดาได้โดยเร็ว เหล่ากวีซึ่งเป็นที่ทรงปรึกษา ไม่มีใครสามารถแต่งบทให้พอพระราช-หฤทัยได้ จึงทรงลองดำรัสสั่งให้สุนทรภู่แต่งต่อไปว่า

"ชายหนึ่งผูกศออรไท แล้วทอดองค์ลงไปจะให้ตาย
บัดนั้น วายุบุตรแก้ได้ดังใจหมาย"

ดังนี้ก็ชอบพระราชหฤทัย ทรงยกย่องความฉลาดของสุนทรภู่คราวนี้ครั้งหนึ่ง ด้วยการทรงพระราชนิพนธ์บทละครในรัชกาลที่ ๒ นั้น เล่ากันมาว่า เมื่อทรงพระราชนิพนธ์บทขึ้นแล้วให้เอาบทไปซ้อมละครเสียก่อน ถ้าบทยังขัดกับกระบวนเล่นละครก็ต้องแก้ไขบทไปจนกว่าละครจะเล่นได้สะดวก จึงเอาไปใช้ได้ บทที่สุนทรภู่แต่งถวายครั้งนั้นเข้ากับกระบวนเล่นได้สะดวกดีด้วยจึงได้โปรดฯ

อีกครั้งหนึ่ง เล่ากันมาว่า เมื่อแต่งบทเรื่องรามเกียรติ์ต่อมาถึงตอนศึกสิบขุนสิบรถ ทรงพระราชนิพนธ์บทชมรถทศกัณฐ์ว่า

"รถที่นั่ง บุษบกบัลลังก์ตั้งตระหง่าน
กว้างยาวใหญ่เท่าเขาจักรวาล ยอดเยี่ยมเทียมวิมานเมืองแมน
ดุมวงกงหันเป็นควันคว้าง เทียมสิงห์วิ่งวางข้างละแสน
สารถีขี่ขับเข้าดงแดน พื้นแผ่นดินกระเด็นไปเป็นจุณ"

ทรงพระราชนิพนธ์มาได้เพียงนี้ ทรงนึกความที่จะต่อไปอย่างไรให้สมกับเป็นรถใหญ่โตถึงปานนั้นยังไม่ออก จึงรับสั่งให้สุนทรภู่ต่อ สุนทรภู่ต่อว่า

"นทีตีฟองนองระลอก คลื่นกระฉอกกระฉ่อนชลข้นขุ่น
เขาพระเมรุเอนเอียงอ่อนละมุน อนนต์หนุนดินดานสะท้านสะเทือน
ทวยหาญโห่ร้องก้องกัมปนาท สุธาวาสไหวหวั่นลั่นเลื่อน
บดบังสุริยันตะวันเดือน คลาดเคลื่อนจัตุรงค์ตรงมา"

เล่ากันว่าโปรดนัก แต่นั้นก็นับสุนทรภู่เป็นกวีที่ทรงปรึกษาด้วยอีกคนหนึ่ง ทรงตั้งเป็นที่ขุนสุนทรโวหาร ในกรมพระอาลักษณ์ พระราชทานที่ให้ปลูกเรือนอยู่ที่ใต้ท่าช้าง[๑] และมีตำแหน่งเฝ้าเป็นนิจ แม้เวลาเสด็จประพาส ก็โปรดฯ ให้ลงเรือพระที่นั่ง เป็นพนักงานอ่านเขียนในเวลาทรงพระราชนิพนธ์บทกลอน[๒]

แต่การที่สุนทรภู่ได้เป็นขุนนางและได้มีตำแหน่งรับราชการใกล้ชิดติดพระองค์เช่นนั้น ไม่สามารถจะคุ้มความทุกข์ยากได้ทีเดียว เหตุด้วยสุนทรภู่ยังเสพสุราไม่ทิ้งได้ เมื่อเป็นขุนสุนทรโวหารแล้วครั้งหนึ่งกำลังเมาสุรา ไปหามารดา มารดาว่ากล่าว กลับขู่เข็ญมารดา ขณะนั้นมีญาติผู้ใหญ่จะเป็นลุงหรือน้าคนหนึ่งเข้าไปห้ามปราม สุนทรภู่ทุบตีเอาบาดเจ็บถึงสาหัส เขาทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาก็ถูกกริ้ว มีรับสั่งให้เอาตัวไปจำไว้ ณ คุก เรื่อง

---

[๑] ความข้อนี้กล่าวไว้ในนิราศเมืองสุพรรณ

[๒] ความข้อนี้กล่าวไว้ในนิราศภูเขาทอง

สุนทรภู่ติดคุก มีเค้าเงื่อนปรากฏแต่งไว้ในเสภา พรรณนาถึงลักษณะติดคุกตอนเมื่อพลายงามจะขออยู่ในคุกกับขุนแผนว่า

"ขุนแผนว่าจะอยู่ดูไม่ได้ ในคุกใหญ่ยากแค้นมันแสนเข็ญ
เหมือนกับอยู่ในนรกตกทั้งเป็น ไม่ว่างเว้นโทษทัณฑ์สักวันเลย
แต่พ่อนี้ท่านเจ้ากรมยมราช อนุญาตให้อยู่ทับในหับเผย
คนทั้งหลายนายมุลก็คุ้นเคย เขาละเลยพ่อไม่ต้องถูกจองจำ"

มีคำเล่ากันมาอีกข้อหนึ่งว่า สุนทรภู่เริ่มแต่งหนังสือเรื่องพระอภัยมณีเมื่ออยู่ในคุกคราวนั้น ข้อนี้ก็เห็นจะจริง[๑] มีเค้าเงื่อนอยู่ในเสภา ตอนที่สุนทรภู่แต่งว่าถึงขุนแผนติดคุกนั้นว่า

"อยู่เปล่าเปล่าเล่าก็จนพ้นกำลัง อุตส่าห์นั่งทำการสานกระทาย
ให้นางแก้วกิริยาช่วยทารัก ขุนแผนถักขอบรัดกระหวัดหวาย
ใบละบาทคาดได้โดยง่ายดาย แขวนไว้ขายทั้งเรือนออกเกลื่อนไป"

สุนทรภู่คงคิดแต่งหนังสือเรื่องพระอภัยมณีขึ้น ขายฝีปากเลี้ยงตัวในเวลาที่ติดคุกอยู่ อันประเพณีแต่งหนังสือขายในสมัยเมื่อยังไม่ใช้การพิมพ์นั้น เมื่อแต่งขึ้นแล้วใครอยากจะอ่านก็มาขอลอกเอาไป ผู้แต่งคิดเอาค่าแต่งตามแต่ผู้ต้องการอ่านจะยอมให้ ผู้มีชื่อเสียงเช่นสุนทรภู่ก็เห็นจะได้ค่าแต่งแรงอยู่ ประเพณีที่กล่าวมานี้เป็นทางหากินของพวกกวีที่ขัดสนมาช้านาน คุณพุ่มชิดาพระยาราชมนตรี (ภู่) ยังแต่งกลอนขายมาจนถึงต้นรัชกาลที่ ๕ บอกไว้ในเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติที่คุณพุ่มแต่ง

---

[๑]เข้าใจว่า คงจะได้แต่งหนังสือเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นขายเป็นอาชีพจริง แต่คงไม่ใช่เรื่องพระอภัยมณี เพราะเรื่องพระอภัยมณีนั้นเข้าใจว่าสุนทรภู่เริ่มแต่งในรัชกาลที่ ๓ โปรดดูเรื่อง "ตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่องพระอภัยมณี" ในกลอนสุภาพเรื่องพระอภัยมณี เล่ม ๔

สุนทรภู่จะติดคุกอยู่ช้านานเท่าใดมิได้ปรากฏ เล่ากันแต่ถึงเหตุที่จะพ้นโทษว่า พระบาทสมเด็จฯ พระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องใดเรื่องหนึ่งเกิดติดขัด ไม่มีผู้ใดจะต่อให้พอพระราชหฤทัยได้ จึงมีรับสั่งให้ไปเบิกตัวสุนทรภู่มาจากคุก สุนทรภู่ต่อกลอนได้ดังพระราชประสงค์ ก็ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้พ้นโทษกลับมารับราชการตามเดิม มาถึงตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จฯ พระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดให้สุนทรภู่เป็นครูสอนหนังสือถวายพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอาภรณ์ สุนทรภู่แต่งกลอนเรื่องสวัสดิรักษาถวายเจ้าฟ้าอาภรณ์ ขึ้นต้นว่า

"สุนทรทำคำสวัสดิรักษา

ถวายพระหน่อบพิตรอิศรา ตามพระบาลีเฉลิมให้เพิ่มพูน"[๑]

และกล่าวในกลอนตอนปลายเมื่อก่อนจบว่า

"ขอพระองค์จงจำไว้สำเหนียก ดังนี้เรียกเรื่องสวัสดิรักษา
สำหรับองค์พงศ์กษัตริย์ขัตติยา ให้ผ่องผาสุกสวัสดิ์ขจัดภัย
บทโบราณท่านทำเป็นคำฉันท์ แต่คนนั้นมิใคร่แจ้งแถลงไข
จึงกล่าวกลับซับซ้อนเป็นกลอนไว้ หวังจะให้เจนจำได้ชำนาญ
สนองคุณมุลิกาสาพิภักดิ์ ให้สูงศักดิ์สืบสมบัติพัสถาน
แม้นผิดเพี้ยนเปลี่ยนเรื่องเบื้องโบราณ ขอประทานอภัยโทษได้โปรดเอย"[๒]

ดังนี้

---

[๑] *เรื่องสวัสดิรักษานี้ เข้าใจว่าคงจะแต่งขึ้นถวายระหว่าง พ.ศ.๒๓๖๙-๒๓๖๗ ก่อนพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าฯ สวรรคต*

[๒] *อนึ่งเข้าใจว่า สุนทรภู่คงจะได้เริ่มแต่งเรื่องสิงหไตรภพตอนต้นๆ ถวายเจ้าฟ้าอาภรณ์ในตอนนี้ด้วย เพราะมีคำกล่าวไว้ในเรื่องรำพันพิลาปของสุนทรภู่เอง เมื่อพูดถึงเจ้าฟ้าอาภรณ์ สุนทรภู่เรียกเป็นพระนามแฝงว่า พระสิงหไตรภพ และเมื่อพิจารณาสำนวนกลอนในเรื่องพระสิงหไตรภพตอนต้นๆ กับในเรื่องพระอภัยมณี จะเห็นได้ว่าพระสิงหไตรภพนั้น สำนวนโวหารการประพันธ์ตอนต้นๆ เป็นการเริ่มลองมือไว้ อันทำให้โวหารการประพันธ์ในเรื่องพระอภัยมณีเพราะพริ้งขึ้นมาก*

ในบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน[๑] มีสำนวนสุนทรภู่แต่งตอนหนึ่งตั้งแต่พลายงามเกิด ไปจนพลายงามถวายตัวเป็นมหาดเล็ก สำนวนตั้งใจประจงแต่งดีหนักหนา บทเสภาตอนนี้สันนิษฐานว่า เห็นจะแต่งในรัชกาลที่ ๒ ด้วยกล่าวความตอนพลายงามอยู่กับจมื่นศรีว่า

"ครานั้นพลายงามทรามสวาท แหลมฉลาดเลขผาปัญญาขยัน
อยู่บ้านท่านหมื่นศรียินดีครัน ทุกคืนวันตามหลังเข้าวังใน
เธอเข้าเฝ้าเจ้าก็นั่งบังไม้ดัด คอยฟังตรัสตรึกตราอัชฌาสัย
ค่อยรู้กิจผิดชอบรอบคอบไป ด้วยมิได้คบเพื่อนเที่ยวเชือนแช"

ต่อมาอีกแห่งหนึ่งกล่าวถึงบทสมเด็จพระพันวสาว่า

"ครานั้นสมเด็จพระพันวสา เหลือบเห็นหน้าพลายงามความสงสาร
จะออกโอษฐ์โปรดขุนแผนแสนสะท้าน แต่กรรมนั้นบันดาลดลพระทัย
ให้เคลิ้มพระองค์ทรงกลอนละครนอก นึกไม่ออกเวียนวงให้หลงใหล
ลืมประภาษราชกิจที่คิดไว้ กลับเข้าในแท่นที่ศรีไสยาฯ"

เรื่องประวัติตอนเมื่อสุนทรภู่เป็นกวีที่ทรงปรึกษา ยังมีเรื่องเกร็ดเล่ากันมาอีกหลายอย่าง เรื่องหนึ่งว่า สุนทรภู่คุยว่าสำนวนกลอนที่จะแต่งให้เป็นคำปากตลาดนั้น ต้องเป็นไพร่เช่นตัวถึงจะแต่งได้ บ่งความว่า ถ้าเป็นเจ้านายก็แต่งไม่ได้ ความนี้ทราบถึงพระกรรณพระบาทสมเด็จฯ พระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องไกรทอง เพื่อพิสูจน์ให้ปรากฏว่า ถึงเจ้านายจะทรงแต่งกลอนให้เป็นคำปากตลาดก็อาจทรงได้ อีกเรื่องหนึ่งเล่ากันว่า เมื่อทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องอิเหนา ทรงแบ่งตอนนางบุษบาเล่นธารเมื่อท้าวดาหาไปใช้บน พระราชทานให้พระบาทสมเด็จฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังดำรงพระยศเป็น พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงแต่ง เมื่อทรงแต่งแล้วถึงวันจะอ่านถวายตัว

---

[๑] ฉบับหอพระสมุดฯ เล่ม ๒ ตอนที่ ๒๔

พระบาทสมเด็จฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีรับสั่งวานสุนทรภู่อ่านตรวจดูเสียก่อน สุนทรภู่อ่านแล้วกราบทูลว่าเห็นดีอยู่แล้ว ครั้นเสด็จออก เมื่อโปรดให้อ่านต่อหน้ากวีที่ทรงปรึกษาพร้อมกันถึงบทแห่งหนึ่งว่า

"น้ำใสไหลเย็นแลเห็นตัว ปลาแหวกกอบัวอยู่ไหวไหว"[๑]

สุนทรภู่ติว่ายังไม่ดี ขอแก้เป็น

"น้ำใสไหลเย็นเห็นตัวปลา ว่ายแหวกปทุมาอยู่ไหวไหว"

โปรดตามที่สุนทรภู่แก้ พอเสด็จขึ้นแล้ว พระบาทสมเด็จฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็กริ้ว ดำรัสว่า เมื่อขอให้ตรวจทำไมจึงไม่แก้ไข แกลังนิ่งเอาไว้ติหักหน้าเล่นกลางคัน เป็นเรื่องที่ทรงขัดเคืองสุนทรภู่ครั้งหนึ่ง อีกครั้งหนึ่ง รับสั่งให้พระบาทสมเด็จฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งบทละครเรื่องสังข์ทอง ตอนท้าวสามลจะให้ลูกสาวเลือกคู่ ทรงแต่งคำปรารภของท้าวสามลว่า

"จำจะปลูกฝังเสียยังแล้ว ให้ลูกแก้วสมมาดปรารถนา"

ครั้นถึงเวลาอ่านถวาย สุนทรภู่ถามขึ้นว่า "ลูกปรารถนาอะไร" พระบาทสมเด็จฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต้องทรงแก้ว่า

"ให้ลูกแก้วมีคู่เสน่หา"

ทรงขัดเคืองสุนทรภู่ว่าแกลังปรามาสอีกครั้งหนึ่ง แต่นั้นก็ว่า พระบาทสมเด็จฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีนดึงต่อสุนทรภู่มาจนตลอดรัชกาลที่ ๒

ในระยะเวลาที่สุนทรภู่รับราชการอยู่เมื่อรัชกาลที่ ๒ นั้น มีบุตร ๒ คน บุตรคนใหญ่ชื่อพัด ดูเหมือนภรรยาคนที่ชื่อจันจะเป็นมารดา ต่อมาสุนทรภู่

---

[๑]ความวรรคหลังมักกล่าวกันว่า "ว่ายแหวกกอบัวอยู่ไหวไหว" ข้าพเจ้าว่าคงเป็นคำ "ปลา" มิใช่ "ว่าย"

ได้ภรรยาอีกคนหนึ่งชื่อนิ่ม เป็นชาวบางกรวย มีบุตรด้วยกันชื่อตาป[๑] จะเป็นด้วยเหตุที่ได้ภรรยาใหม่หรือด้วยเหตุอื่นอย่างใดอย่างหนึ่ง ภรรยาที่ชื่อจันนั้น ลงท้ายหย่ากันกับสุนทรภู่ แล้วไปมีสามีใหม่ ความข้อนี้สุนทรภู่กล่าวไว้ในนิราศเมืองสุพรรณเป็นโคลง ๒ บทว่า

ยลย่านบ้านบุตั้ง ตีขัน
ขุกคิดเคยชมจันทร์ แจ่มฟ้า
ยามยากหากปันกัน กินซึก ฉลึกแฮ
มีคู่ชูชื่นหน้า นุชปลื้มลืมเดิมฯ
เสียดายสายสวาทโอ้ อาวรณ์
รักพี่มีโทษกรณ์ กับน้อง
จำจากพรากพลัดสมร เสมอชีพ เรียมเอย
เสียนุชดุจทรวงต้อง แตกฟ้าผ่าสลายฯ

ส่วนภรรยาที่ชื่อนิ่มนั้น พอมีบุตรได้ไม่ช้าก็ตาย[๒] เจ้าครอกข้างในฯ จึงรับบุตรของสุนทรภู่ไปเลี้ยงไว้ในพระราชวังหลังทั้ง ๒ คน นอกจากภรรยาชื่อจันกับชื่อนิ่ม ๒ คนที่กล่าวมาแล้ว สุนทรภู่ยังมีคู่รักระบุชื่อไว้ในนิราศอีกหลายคน ว่าเป็นภรรยาบ้าง เป็นชู้บ้าง แต่มิได้ปรากฏว่าอยู่กับใครยืดยาวสักคนเดียว

๓. ตอนออกบวช

สุนทรภู่ตั้งแต่เยาว์มา ยังไม่ได้บวชจนตลอดรัชกาลที่ ๒ พอถึงรัชกาลที่ ๓ ก็ออกบวช เหตุที่จะบวชนั้นเล่ากันมาว่า เพราะหวาดหวั่นเกรง

---

[๑] นายพัดกับนายตาบอยู่มาจนถึงรัชกาลที่ ๕ ทั้งสองคน นายตาบเป็นกวีตามบิดา มีส่วนแต่งเพลงยาวปรากฏอยู่

[๒] *นิราศพระประธมซึ่งสุนทรภู่แต่งในราว พ.ศ.๒๓๘๕ ว่า "เคยร่วมสุขทุกข์ร้อนแต่ก่อนมา โอ้สิ้นอายุเจ้าได้เก้าปี" เข้าใจว่าคงจะตายราว พ.ศ.๒๓๗๖*

หอสมุดแห่งชาติ

พระราชอาญาด้วยเห็นว่าพระบาทสมเด็จฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขัดเคืองแต่รัชกาลก่อน แต่ข้อนี้เมื่อพิเคราะห์ดูตามคำที่สุนทรภู่กล่าวไว้ในนิราศภูเขาทองว่า

"ถึงสามโคกโศกถวิลถึงปิ่นเกล้า พระพุทธเจ้าหลวงบำรุงซึ่งกรุงศรี
ประทานนามสามโคกเป็นเมืองตรี ชื่อปทุมธานีเพราะมีบัว
โอ้พระคุณสูญลับไม่กลับหลัง แต่ชื่อตั้งก็ยังอยู่เขารู้ทั่ว
แต่เรานี้ที่สุนทรประทานตัว ไม่รอดชั่วเช่นสามโคกยิ่งโศกใจ
สิ้นแผ่นดินสิ้นนามตามเสด็จ ต้องเที่ยวเตร็ดเตร่หาที่อาศัย"

คำของสุนทรภู่ที่กล่าวตรงนี้ ดูประหนึ่งว่าถึงรัชกาลที่ ๓ ถูกถอดจากที่ขุนสุนทรโวหาร น่าจะเป็นเช่นนั้นจริง คนทั้งหลายจึงได้เรียกกันว่า "สุนทรภู่" เห็นจะมีเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งให้ต้องถูกถอดจากบรรดาศักดิ์แล้วจึงออกบวช ถ้าเวลาบวชยังเป็นขุนนาง คงจะได้รับพระราชูปถัมภ์ ไหนจะอนาถดังปรากฏในเรื่องประวัติ อีกประการหนึ่งในรัชกาลที่ ๓ เมื่อคราวแต่งจารึกวัดพระเชตุพนฯ มีแต่งกลอนเพลงยาวกลบทเป็นต้น พระบาทสมเด็จฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงเสาะหากวีที่ชำนาญกลอนแม้จนมหาดเล็กเลวก็ได้มีชื่อแต่งถวาย สุนทรภู่เป็นกวีคนสำคัญมาแต่ก่อน เหตุใดจึงมิได้ปรากฏชื่อว่าแต่งจารึกอย่างใดอย่างหนึ่งในคราวนั้น ข้อนี้ก็ส่อให้เห็นว่าคงเป็นผู้ต้องตำหนิติโทษ ทรงรังเกียจในรัชกาลที่ ๓ เห็นสมกับความที่กล่าวในกลอน จึงเข้าใจว่าถูกถอด[๑]

ความจริงในเรื่องที่สุนทรภู่ออกบวช เห็นจะเป็นด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ เพราะยังไม่ได้บวชตามประเพณีนิยมประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งสุนทรภู่วิวาทกับญาติ เข้ากับใครไม่ติด มีภรรยาก็อยู่ด้วยกันไม่ยืด เป็น

---

[๑]มีเรื่องเล่ากันว่า เมื่อครั้งทรงพระกรุณาโปรดให้กวีแต่งบทกลอนจารึกที่วัดพระเชตุพนฯ คราวนี้สุนทรภู่แอบแต่งล้อเล่นโดยใช้คำผวน มีผู้จำได้เล่ากันมาบทหนึ่งว่า "โรคมากรากโมกตัมกินหาย"

คนตัวคนเดียวอยู่แต่กับบุตรมาแต่ในรัชกาลที่ ๒ ข้อนี้สังเกตได้ด้วยในนิราศของสุนทรภู่เมื่อกล่าวถึงญาติเมื่อใด คงเป็นคำโกรธแค้นว่าพึ่งพาไม่ได้ กล่าวถึงภรรยาและคู่รักก็มักปรากฏว่าอยู่ด้วยกันไม่ยืด ครั้นเมื่อมาถูกถอดในรัชกาลที่ ๓ เจ้านายและผู้มีบรรดาศักดิ์ก็ไม่มีพระองค์ใดและท่านใดกล้าซุบเลี้ยงเกื้อหนุนโดยเปิดเผย ด้วยเกรงจะเป็นที่ฝ่าฝืนพระราชนิยมในพระบาทสมเด็จฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้เจ้าฟ้าอาภรณ์ซึ่งเป็นศิษย์ก็ต้องทำเพิกเฉยมึนดึง สุนทรภู่ได้กล่าวความข้อนี้ไว้ในเพลงยาว[๑] ว่า

"สิ้นแผ่นดินสิ้นบุญของสุนทร ฟ้าอาภรณ์แปลกพักตร์อาลักษณ์เดิม"

ดังนี้

สุนทรภู่ดกยากสิ้นคิดจึงออกบวช ด้วยเห็นว่าพระบาทสมเด็จฯ พระ-นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเคารพต่อพระสงฆ์มาก ถ้าบวชเป็นพระใครจะอุปถัมภ์ก็เห็นจะไม่ทรงติเตียน ความที่สุนทรภู่คาดนี้ก็มีมูล ด้วยปรากฏในเพลงยาวนั้นว่าเมื่อสุนทรภู่บวชแล้ว พอถึงปีฉลู พ.ศ.๒๓๗๒ เจ้าฟ้ากุณฑล-ทิพยวดีก็ทรงฝากเจ้าฟ้ากลาง (คือสมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบำราบปรปักษ์) กับเจ้าฟ้าปิ๋วพระโอรสพระองค์น้อย เวลานั้นพระชันษาได้ ๑๑ ปีพระองค์หนึ่ง ๘ ปีพระองค์หนึ่ง ให้เป็นศิษย์สุนทรภู่ เหมือนอย่างเจ้าฟ้าอาภรณ์พระโอรสพระองค์ใหญ่ได้เคยเป็นศิษย์มาในรัชกาลก่อน แล้วทรงส่งเสียอุปการะต่อมาในชั้นนั้น มีคำสุนทรภู่ได้กล่าวไว้ในเพลงยาว[๒] ว่า

"เคยฉันของสองพระองค์ส่งถวาย มิได้วายเว้นหน้าท่านข้าหลวง"

ดังนี้

---

[๑] คือเพลงยาวถวายโอวาทเจ้าฟ้ากลาง เจ้าฟ้าปิ๋ว

[๒] *เพลงยาวความนี้ คงจะแต่งถวายเมื่อราว พ.ศ.๒๓๗๓*

สุนทรภู่เห็นจะบวชเมื่อราวปีจอ พ.ศ.๒๓๖๙[๑] เวลานั้นอายุได้ ๔๑ ปี แรกบวชอยู่ที่วัดราชบุรณะ[๒] อยู่ได้ ๓ พรรษามีอธิกรณ์เกิดขึ้น (กล่าวกันเป็นความสงสัยว่าจะเป็นด้วยสุนทรภู่ต้องหาว่าเสพสุรา[๓] เพราะวิสัยของสุนทรภู่นั้นเวลาจะแต่งกลอน ถ้ามีฤทธิ์สุราเป็นเชื้ออยู่แล้วแต่งคล่องนัก นัยว่าฤทธิ์สุราพอเหมาะแล้ว อาจจะคิดกลอนทันบอกให้เสมียนเขียนต่อกันถึงสองคน ดังนี้) เพราะอธิกรณ์เกิดขึ้นครั้งนั้น สุนทรภู่ถูกบัพพาชนียกรรมขับไล่ให้ไปเสียจากวัดราชบุรณะ เดิมคิดจะไปอยู่เสียตามหัวเมือง จึงแต่งเพลงยาวทูลลาเจ้าฟ้ากลาง เจ้าฟ้าปิ๋ว ในเพลงยาวนั้น มีคำคร่ำครวญและถวายโอวาท แต่งเพราะดีหลายแห่ง แห่งหนึ่งว่า

"นิจจาเอ๋ยเคยรองละอองบาท โปรดประภาษไพเราะเสนาะเสียง
แสนละม่อมน้อมพระองค์ดำรงเรียง ดังเดือนเคียงแข่งคู่กับสุริยา
จงอยู่ดีศรีสวัสดิ์พิพัฒน์ผล ให้พระชนม์ยั่งยืนหมื่นพรรษา
ได้สืบวงศ์พงศ์มกุฎอยุธยา บำรุงราษฎร์ศาสนาถึงห้าพัน
เหมือนสององค์ทรงนามพระรามลักษมณ์ เป็นปิ่นปักปกเกศทุกเขตขัณฑ์
ประจามิตรคิดร้ายวายชีวัน เสวยชั้นฉัตรเฉลิมเป็นเจิมจอม
จะไปจากฝากสมเด็จพระเชษฐา จงรักพระอนุชาอุตส่าห์ถนอม
พระองค์น้อยคอยประณตนิ่งอดออม ทูลกระหม่อมครอบครองกันสององค์"

---

[๑] *สุนทรภู่บวชแต่ปีวอก พ.ศ.๒๓๖๗ อายุ ๓๘ ปี เพราะบอกไว้ในรำพันพิลาปว่า "แต่ปีวอกออกขาดราชกิจ บรรพชิตพิศวาสพระศาสนา" ดูในบันทึก "ผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรัง" ท้ายเรื่องนี้*

[๒] *สุนทรภู่กล่าวไว้ในรำพันพิลาปว่า เมื่อบวชแล้วได้เที่ยวเตร็ดเตร่ไปตามหัวเมืองต่าง ๆ ราว ๒-๓ ปี แล้วจึงกลับเข้ามาอยู่วัดราชบุรณะ*

[๓] *เห็นจะไม่ใช่เรื่องสุรา เข้าใจว่าเป็นเรื่องรักผู้หญิง ดังจะเห็นได้จากที่สุนทรภู่พรรณนาไว้บ้างในนิราศภูเขาทอง และนิราศสุพรรณคำโคลง*

ในคำถวายโอวาทแห่งหนึ่งว่า

"อันอ้อยตาลหวานลิ้นแล้วสิ้นซาก แต่ลมปากหวานหูไม่รู้หาย
แม้นเจ็บอื่นหมื่นแสนจะแคลนคลาย เจ็บจนตายนั้นเพราะเหน็บให้เจ็บใจ"

อีกแห่งหนึ่งว่า

"จับให้มั่นคั้นหมายให้วายวอด ช่วยให้รอดรักให้ชิดพิสมัย
ตัดให้ขาดปรารถนาหาสิ่งใด เพียรจนได้ดังประสงค์แล้วคงดี"

อีกแห่งหนึ่งว่า

"อันข้าไทได้พึ่งเขาจึงรัก แม้ถอยศักดิ์สิ้นอำนาจวาสนา
เขาหน่ายหนีมิได้อยู่คู่ชีวา แต่วิชาช่วยกายจนวายปราณ"

สุนทรภู่ออกจากวัดราชบุรณะไปคราวนี้ กลับแต่งนิราศอีกคือ นิราศภูเขาทอง เห็นจะแต่งเมื่อปีขาล พ.ศ.๒๓๗๓[๑] เมื่อออกเรือไป กล่าวความถึงเรื่องที่ต้องไปจากวัดราชบุรณะว่า

"โอ้อาวาสราชบุรณะพระวิหาร แต่นี้นานนับทิวาจะมาเห็น
หวนรำลึกนึกน่าน้ำตากระเด็น เพราะขุกเข็ญคนพาลทำรานทาง
จะยกหยิบธิบดีเป็นที่ตั้ง ก็ใช้ถังแทนสัดเห็นขัดขวาง
จึงอำลาอาวาสนิราศร้าง มาอ้างว้างวิญญาณ์ในสาคร"

ในนิราศนี้กล่าวความตอนเมื่อผ่านพระบรมมหาราชวัง ครวญถึงพระบาทสมเด็จฯ พระพุทธเลิศหล้านภาลัย ว่าดีนักน่าสงสาร ผู้ที่ได้อ่านมักจำกันได้โดยมากว่า

---

[๑] *เข้าใจว่าแต่งเมื่อปีชวด พ.ศ.๒๓๗๑ เพราะกล่าวไว้ในนิราศภูเขาทองนี้ว่า "ถึงเขมาอารามอร่ามทอง เพิ่งฉลองเลิกงานเมื่อวานซืน" มีประกาศในรัชกาลที่ ๔ ว่า "...ก็ได้ทรงพระศรัทธาเสด็จไปทำมหกรรมการฉลอง ทรงบำเพ็ญการพระกุศลในที่นั้นเป็นอันมาก ในปีชวด สัมฤทธิศก ศักราช ๑๑๙๐ (พ.ศ.๒๓๗๑)" ดูประวัติวัดเขมาภิรตาราม ฉบับพิมพ์แจกในงานทอดกฐินพระราชทาน กรมศิลปากร พ.ศ.๒๔๗๗ หน้า ๑๒*

"ถึงหน้าวังดังหนึ่งใจจะขาด คิดถึงบาทบพิตรอดิศร
โอ้ผ่านเกล้าเจ้าประคุณของสุนทร แต่ปางก่อนเคยเฝ้าทุกเช้าเย็น
พระนิพพานปานประหนึ่งศีรษะขาด ด้วยไร้ญาติยากแค้นถึงแสนเข็ญ
ทั้งโรคช้ำกรรมซัดวิบัติเป็น ไม่เล็งเห็นที่ซึ่งจะพึ่งพา
จึงสร้างพรตอตส่าห์ส่งส่วนบุญถวาย ประพฤติฝ่ายสมถะทั้งวษา
เป็นสิ่งของฉลองคุณมุลิกา ขอเป็นข้าเคียงบาททุกชาติไป
ถึงหน้าแพแลเห็นเรือที่นั่ง คิดถึงครั้งก่อนมาน้ำตาไหล
เคยหมอบรับกับพระจมื่นไวย แล้วลงในเรือที่นั่งบัลลังก์ทอง
พระทรงแต่งแปลงบทพจนารถ เคยรับราชโองการอ่านฉลอง
จนกฐินสิ้นแม่น้ำแลลำคลอง มิได้ข้องเคืองขัดพระหัทยา
เคยหมอบใกล้ได้กลิ่นสุคนธ์ตลบ ละอองอบรสรื่นชื่นนาสา
สิ้นแผ่นดินสิ้นรสสุคนธา วาสนาเราก็สิ้นเหมือนกลิ่นสุคนธ์"

เมื่อถึงเมืองปทุมธานี ครวญอีกแห่งว่า

"สิ้นแผ่นดินสิ้นนามตามเสด็จ ต้องเที่ยวเตร็จเตร่หาที่อาศัย
แม้กำเนิดเกิดประสบภพใดใด ขอให้ได้เป็นข้าฝ่าธุลี
สิ้นแผ่นดินขอให้สิ้นชีวิตบ้าง อย่ารู้ร้างบงกชบทศรี
เหลืออาลัยใจกรมระทมทวี ทุกวันนี้ชังตายทรงกายมา"

ตอนผ่านหน้าโรงเหล้า สุนทรภู่กล่าวถึงเรื่องเสพสุราก็ว่าดี ว่า

"ถึงโรงเหล้าเตากลั่นควันโขมง มีคันโพงผูกสายไว้ปลายเสา
โอ้บาปกรรมน้ำนรกเจียวอกเรา ให้มัวเมาเหมือนหนึ่งบ้าเป็นน่าอาย
ทำบุญบวชกรวดน้ำขอสำเร็จ พระสรรเพชญ์โพธิญาณประมาณหมาย
ถึงสุราพารอดไม่วอดวาย ไม่ใกล้กรายแกล้งเมินจนเกินไป"

สุนทรภู่ไปพระนครศรีอยุธยาคราวนี้ บุตรชายคนที่ชื่อพัดยังเป็นเด็กไปด้วย แต่ภรรยาเห็นจะร้างกันเสียแต่เมื่อก่อนบวชหมดแล้ว เมื่อสุนทรภู่กล่าวกลอนชมทุ่งในตอนเรือลัดไปทางเชียงรากน้อยว่า

"ถึงตัวเราเล่าถ้าหากมีโยมหญิง ไหนจะนิ่งดูดายอายบุปผา
คงจะใช้ให้ศิษย์ที่ติดมา อุตส่าห์หาเอาไปฝากตามยากจน
นี่จนใจไม่มีเท่าขี้เล็บ ขี้เกียจเก็บเลยทางมากลางหน"

เมื่อขึ้นไปถึงกรุงฯ เวลานั้น พระยาไชยวิชิต (เผือก) ซึ่งเคยเป็นพระนายไวยอยู่เมื่อรัชกาลที่ ๒ ได้เป็นผู้รักษากรุงฯ แต่สุนทรภู่กระดากไม่แวะไปหา กล่าวในนิราศว่า

"มาทางท่าหน้าจวนจอมผู้รั้ง คิดถึงครั้งก่อนมาน้ำตาไหล
จะแวะหาถ้าท่านเหมือนเมื่อเป็นไวย ก็จะได้รับนิมนต์ขึ้นบนจวน
แต่ยามยากหากว่าถ้าท่านแปลก อกมิแตกเสียหรือเราเขาจะสรวล
เหมือนเข็ญใจใฝ่สูงไม่สมควร จะต้องม้วนหน้ากลับอัประมาณ"

จึงเลยขึ้นไปนมัสการพระเจดีย์ภูเขาทอง แล้วจะเป็นด้วยเหตุใดไม่ปรากฏ สุนทรภู่ไปกลับใจไม่อยู่หัวเมืองดังความคิดเดิม หวนกลับมากรุงเทพฯ มาอยู่ที่วัดอรุณฯ แต่จะมามีเหตุอันใดเกิดขึ้นหรืออย่างไร สุนทรภู่อยู่วัดอรุณฯ ไม่ช้าก็ย้ายไปอยู่วัดเทพธิดา[๑]

เมื่อสุนทรภู่ไปอยู่วัดเทพธิดานั้น[๒] พระยาธรรมปรีชา (บุญ) บวชอยู่วัดเทพธิดา พระยาธรรมปรีชาเล่าว่า สุนทรภู่แต่งคำเทียบเรื่องพระไชยสุริยา (ที่พิมพ์ในหนังสือมูลบทบรรพกิจ) เมื่ออยู่ที่วัดเทพธิดาคราวนั้น และมีหนังสือนิราศเมืองสุพรรณอีกเรื่องหนึ่ง[๓] สุนทรภู่แต่งเมื่อบวชอยู่วัดเทพธิดา นิราศเมืองสุพรรณแปลกที่สุนทรภู่แต่งเป็นโคลง โคลงของสุนทรภู่มีปรากฏอยู่เรื่องเดียวเท่านั้น ทำนองเมื่อบวชอยู่วัดเทพธิดาจะถูกปรามาสว่าแต่งเป็นแต่กลอนเพลงยาว (หรือที่เรียกกันภายหลังมาว่ากลอน

---

[๑]เข้าใจว่าไปอยู่วัดพระเชตุพนฯ ก่อน แล้วจึงไปอยู่วัดเทพธิดาในภายหลัง เพราะเวลานั้นวัดเทพธิดายังไม่ได้สร้าง ดูบันทึก "ผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรัง" ท้ายเรื่อง

[๒]สุนทรภู่อยู่วัดเทพธิดา ระหว่าง พ.ศ.๒๓๘๓ - ๒๓๘๕

[๓]แต่งเมื่อปีฉลู พ.ศ.๒๓๘๔

สุภาพ) จึงแต่งกาพย์คำเทียบเรื่องพระไชยสุริยา และแต่งโคลงนิราศเมืองสุพรรณพิสูจน์ให้ผู้อื่นเห็นว่า ถ้าจะแต่งโคลงกาพย์ก็แต่งได้ แต่ที่แท้นั้นสุนทรภู่รู้ตัวดีทีเดียวว่า ถึงแต่งได้ก็ไม่ถนัดเหมือนกลอนเพลงยาว ได้กล่าวความข้อนี้ไว้ในเพลงยาวถวายโอวาทว่า

"อย่างหม่อมฉันอันที่ดีและชั่ว ถึงลับตัวก็แต่ซื่อเขาลือฉาว
เป็นอาลักษณ์นักเลงทำเพลงยาว เขมรลาวลือเลื่องถึงเมืองนคร"

สุนทรภู่จึงไม่แต่งโคลงกาพย์เรื่องอื่นอีก ข้อนี้ไม่แต่สุนทรภู่เท่านั้น ถึงสมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตชิโนรสก็รู้พระองค์ว่า ทรงถนัดแต่ลิลิตและโคลงฉันท์ จึงไม่ทรงแต่งหนังสือเป็นกลอนสุภาพเลยสักเรื่องเดียว มีพระนิพนธ์กลอนสุภาพแต่เป็นของทรงแต่งเล่น เช่น เพลงยาวอันปรากฏอยู่ในเรื่องเพลงยาวเจ้าพระนั้น เป็นต้น

เหตุที่สุนทรภู่ไปเมืองสุพรรณคราวที่แต่งนิราศนั้น ความปรากฏในเรื่องนิราศว่าไปหาแร่ ทำนองจะเล่นแร่แปรธาตุเอง หรือมิฉะนั้นก็ไปหาแร่ให้ผู้อื่นที่เล่นแปรธาตุ เพราะเชื่อกันว่าที่ในแขวงจังหวัดสุพรรณมีแร่อย่างใดอย่างหนึ่งทรงคุณวิเศษสำหรับใช้แปรธาตุ พวกเล่นแร่แปรธาตุยังเชื่อกันมาจนทุกวันนี้ สุนทรภู่ไปครั้งนั้นพาบุตรไปด้วยทั้ง ๒ คน และมีศิษย์ไปด้วยก็หลายคน ลงเรือที่หน้าวัดเทพธิดา ผ่านมาทางคลองมหานาค มาถึงวัดสระเกศกล่าวความว่าในเวลานั้นมารดาเพิ่งตาย ศพยังฝังอยู่ที่วัดสระเกศนั้น แล้วล่องเรือไปออกปากคลองโอ่งอ่าง เมื่อไปถึงเมืองสุพรรณ ได้ขึ้นไปทางลำน้ำข้างเหนือเมือง ไปขึ้นเดินบกที่วังหิน เที่ยวหาแร่แล้วกลับลงเรือที่บ้านทึง ความที่พรรณนาในนิราศ ดูในเขตแขวงสุพรรณในสมัยนั้นยังเปลี่ยวมาก ทั้งข้างใต้และฝ่ายเหนือเมืองถึงไปปะเสือใกล้ๆ ลำแม่น้ำ แต่แร่ที่ไปหาจะได้หรือไม่ได้ หาได้กล่าวถึงไม่

เรื่องเมื่อสุนทรภู่บวชเล่ากันมาเป็นเรื่องเกร็ดเรื่องหนึ่งว่า ครั้งหนึ่งสุนทรภู่ไปจอดเรืออยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง มีชาวบ้านนำภัตตาหารมาถวาย แต่

ทายกนั้นว่าคำถวายภัตทานไม่เป็น อาราธนาสุนทรภู่ให้ช่วยสอนให้ว่า เวลานั้นทายกนั่งอยู่บนตลิ่งกับสิ่งของที่เอามาถวาย สุนทรภู่จึงสอนให้ว่าคำถวายภัตทานเป็นกลอนว่า

"อิมัสมิงริมฝั่ง อิมังปลาร้า กุ้งแห้งแตงกวา อีกปลาดุกย่าง ช่อมะกอก ดอกมะปราง เนื้อย่างยำมะดัน ข้าวสุกก่อนขัน น้ำมันขวดหนึ่ง น้ำผึ้งครึ่งโถ ส้มโอแช่อิ่ม ทับทิมสองผล เป็นยอดกุศล สังฆัสสะ เทมิ" ดังนี้

เรื่องนี้จะจริงเท็จอย่างไรไม่รับประกัน แต่ได้ฟังเล่ามาถึงสองแห่งจึงจดไว้ด้วย

เมื่อสุนทรภู่กลับจากเมืองสุพรรณแล้ว ย้ายมาอยู่วัดพระเชตุพนฯ[๑] เหตุที่ย้ายมานั้นเล่ากันมาเป็นสองนัย นัยหนึ่งว่ามาพึ่งพระบารมีอยู่กับสมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ด้วยทรงปรานีว่าเป็นกวี อีกนัยหนึ่งว่าเพราะพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ พระเจ้าลูกเธอที่พระบาทสมเด็จฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดปรานมากนัก ทรงพระปรานีชักชวนให้มาอยู่วัดพระเชตุพนฯ คิดดูบางทีก็จะเป็นความจริงทั้งสองนัย ด้วยพระองค์เจ้าลักขณานุคุณทรงผนวชพระเมื่อ พ.ศ.๒๓๗๕ เวลานั้นสุนทรภู่บวชอยู่ได้ราวสัก ๖ พรรษา[๒] เจ้านายสมัยนั้นมักโปรดทรงศึกษาการแต่งกลอน อาจจะมีรับสั่งชวนสุนทรภู่มาอยู่วัดพระเชตุพนฯ ในเวลาทรงผนวชอยู่ที่วัดนั้น และสมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตชิโนรสประทานอนุญาต โดยทรงพระปรานีสุนทรภู่ก็ได้

เมื่อสุนทรภู่มาอยู่วัดพระเชตุพนฯ บุตรคนใหญ่ที่ชื่อพัดบวชเป็นสามเณร เห็นจะบวชมาแต่บิดายังอยู่วัดเทพธิดา สุนทรภู่มาอยู่วัดพระ

---

[๑]เข้าใจว่าไปเมืองสุพรรณทีหลังย้ายจากวัดพระเชตุพนฯ ไปอยู่วัดเทพธิดาแล้วดูเชิงอรรถข้างต้น

[๒]เวลานี้สุนทรภู่บวชอยู่ราว ๘-๙ พรรษาแล้ว

เชตุพนฯ แล้วพาเณรพัดกับบุตรคนเล็กที่ชื่อตาบไปพระนครศรีอยุธยาอีกครั้งหนึ่ง แต่งนิราศวัดเจ้าฟ้าเมื่อไปคราวนี้ แต่แกล้งแต่งให้เป็นสำนวนเณรพัดว่า

"เณรหนูพัดหัดประดิษฐ์คิดอักษร
เป็นเรื่องความตามติดท่านบิดร กำจัดจรจากนิเวศน์เชตุพน"

เมื่อเรือถึงวัดระฆังกล่าวว่า

"ถึงวัดระฆังบังคมบรมธาตุ แทบพระบาทบุษบงองค์อัปสร
ไม่ทันลับกัปกัลป์พุทธันดร พระด่วนจรสู่สวรรค์ครรไล"

ความตรงนี้ (และยังมีในนิราศพระประธมประกอบอีกแห่ง ๑) บ่งว่าเจ้าครอกข้างในซึ่งเป็นพระอัครชายาของกรมพระราชวังหลังสิ้นชีพก่อนนั้นไม่ช้านัก และได้พระราชทานเพลิงที่วัดระฆัง

เหตุที่สุนทรภู่จะไปกรุงศรีอยุธยาคราวนี้ว่าได้ลายแทงมาแต่เมืองเหนือว่ามียาอายุวัฒนะฝังไว้ที่วัดเจ้าฟ้าอากาศ จึงพยายามไปหายาอายุวัฒนะนั้น เมื่อขึ้นไปถึงกรุงฯ ไปขึ้นบกที่วัดใหญ่ ได้อธิษฐาน ณ ที่นั้น กล่าวในคำอธิษฐานแห่งหนึ่งว่า

"อนึ่งเล่าเจ้านายที่หมายพึ่ง ให้ทราบซึ้งสุจริตพิสมัย
อย่าหลงลิ้นหินชาติขาดอาลัย น้ำพระทัยทูลเกล้าให้ยาวยืน"

ความที่อธิษฐานนี้ แสดงว่าเวลานั้นสุนทรภู่กำลังหมายจะพึ่งพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ ดังได้กล่าวมาแล้ว[๑] ครั้นออกจากวัดใหญ่เดินบกต่อไปทางทิศตะวันออกคืนหนึ่งถึงวัดเจ้าฟ้า ว่าไปทำพิธีจะขุด ก็เกิดกัมปนาทหวาดไหวด้วยฤทธิ์ปีศาจ ไม่อาจขุดได้ ต้องพากันกลับมา แต่เมื่อขากลับคราวนี้ได้แวะหาพระยาไชยวิชิต (เผือก) กล่าวในนิราศว่า

---

[๑]เข้าใจว่าคำกลอนนี้ หมายถึงกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ เพราะปีที่แต่งนิราศวัดเจ้าฟ้านี้ น่าจะเป็นปี พ.ศ.๒๓๗๙ ซึ่งพระองค์เจ้าลักขณานุคุณสิ้นพระชนม์แล้วราวปีเศษ ดูคำนำนิราศวัดเจ้าฟ้า ฉบับตรวจสอบชำระใหม่ กรมศิลปากรพิมพ์ พ.ศ.๒๕๐๕

"จะเลยตรงลงไปวัดก็ขัดข้อง ไม่มีของขบฉันจังหันหุง
ไปพึ่งบุญคุณพระยารักษากรุง ท่านบำรุงรักพระไม่ละเมิน
ทั้งเพลเช้าคาวหวานสำราญรื่น ต่างชุ่มชื่นชวนกันสรรเสริญ
ทั้งสูงศักดิ์รักใคร่ให้เจริญ อายุเกินกัปกัลป์พุทธันดร
ให้ครองกรุงฟุ้งเฟื่องเปรื่องปรากฏ เกียรติยศอยู่ตลอดอย่าถอดถอน
ท่านอารีมีใจอาลัยวรณ์ ถึงจากจรใจมิตรยังคิดคุณ
มาทีไรได้นิมนต์ปรนนิบัติ สารพัดแผ่เผื่อช่วยเกื้อหนุน
ต่างชื่นช่วยอวยกุศลผลบุญ สนองคุณเจ้าพระยารักษากรุง"

ความที่กล่าวตอนนี้แสดงว่า สุนทรภู่เมื่อบวชได้ขึ้นไปกรุงศรีอยุธยาหลายครั้ง กระดากพระยาไชยวิชิต (เผือก) แต่เมื่อไปครั้งแรกครั้งเดียว ถึงครั้งหลังๆ ต่อมาแวะไปหา พระยาไชยวิชิตก็ต้อนรับฉันได้ชอบพอคุ้นเคยกันมาแต่ในรัชกาลที่ ๒

มีคำเล่ากันมาว่า สุนทรภู่เมื่อบวชนั้น ได้ไปอยู่วัดมหาธาตุอีกวัดหนึ่ง ข้อนี้เห็นจะเป็นความจริง คงไปอยู่เมื่อกลับลงมาจากพระนครศรีอยุธยาคราวนี้ เพราะพระองค์เจ้าลักขณานุคุณลาผนวช เห็นจะทรงชวนให้ไปอยู่ใกล้วังท่าพระอันเป็นที่ประทับ เพื่อจะได้สะดวกแก่การที่ทรงอุปถัมภ์ คือส่งสำรับอาหารเป็นต้น เล่ากันว่าในสมัยนั้นพระองค์เจ้าลักขณานุคุณโปรดทรงสักวา เวลาไปทรงสักวาที่ใด ให้นิมนต์สุนทรภู่ลงเรือสักวาไปด้วยเสมอ ให้ไปเป็นผู้บอกสักวาทั้งยังเป็นพระ แต่สุนทรภู่คงสึกกลับออกเป็นคฤหัสถ์ในตอนนี้ รวมเวลาที่สุนทรภู่บวชอยู่เห็นจะราว ๗ หรือ ๘ พรรษา[๑]

---

[๑] *เข้าใจว่าสุนทรภู่บวชอยู่ราว ๑๘-๒๐ พรรษา หรือมิฉะนั้นก็ต้องบวชสองหน ดูบันทึกเรื่อง "ผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรัง"*

๔. ตอนตกยาก

เมื่อสุนทรภู่พึ่งพระบารมีพระองค์เจ้าลักขณานุคุณอยู่นั้น นอกจากเป็นผู้บอกสักวา คงจะได้แต่งหนังสือบทกลอนถวายอีก ได้ยินว่าแต่งเป็นกลอนเฉลิมพระเกียรติพระองค์เจ้าลักขณานุคุณเรื่องหนึ่ง ผู้ที่ได้เคยอ่านยังมีตัวอยู่ แต่หนังสือนั้นหาต้นฉบับยังไม่พบ นอกจากนั้นจะได้แต่งเรื่องใดอีกบ้างหาปรากฏไม่ พิเคราะห์ดูโดยสำนวนกลอนเข้าใจว่าเรื่องนิราศอิเหนาสุนทรภู่เห็นจะแต่งในตอนนี้เรื่องหนึ่ง อนึ่ง เรื่องพระอภัยมณีซึ่งสุนทรภู่ได้เริ่มแต่งแต่ในรัชกาลที่ ๒ นั้น สังเกตเห็นถ้อยคำมีบางแห่งรู้ได้แน่ว่ามาแต่งต่อในรัชกาลที่ ๓ จะยกตัวอย่างดังคำนางสุวรรณมาลีว่ากับพระอภัยมณีเมื่อแรกดีกันที่เมืองลังกาว่า "ด้วยปีเถาะเคราะห์กรรมเกิดน้ำมาก ขึ้นท่วมปากท่วมลิ้นเสียสิ้นหนอ" อยู่ในเล่มสมุดไทยเล่ม ๓๕ ตรงนี้เห็นได้ว่าต้องแต่งในรัชกาลที่ ๓ ภายหลัง พ.ศ.๒๓๗๔[๑] การที่สุนทรภู่แต่งหนังสือพระ-อภัยมณี เห็นจะแต่งทีละเล่มสองเล่มต่อเรื่อยมา ด้วยเป็นหนังสือเรื่องยาว ทำนองพระองค์เจ้าลักขณานุคุณจะได้ทอดพระเนตรเห็นหนังสือเรื่องพระ-อภัยมณีเมื่อสุนทรภู่ไปพึ่งพระบารมี และมีรับสั่งให้แต่งถวายอีก สุนทรภู่จึงแต่งเรื่องพระอภัยมณีอีกตอนหนึ่ง แต่จะไปค้างอยู่เพียงใดหาปรากฏไม่ เพราะสุนทรภู่พึ่งพระบารมีพระองค์เจ้าลักขณานุคุณอยู่ได้ไม่ช้า พอถึง พ.ศ.๒๓๗๘ พระองค์เจ้าลักขณานุคุณก็สิ้นพระชนม์

เมื่อพระองค์เจ้าลักขณานุคุณสิ้นพระชนม์ลง เห็นจะไม่มีใครกล้ารับอุปการะสุนทรภู่อีก เวลานั้นเจ้าฟ้ากุณฑลก็ยังมีพระชนม์อยู่ ชะรอยจะทรงขัดเคือง ด้วยสุนทรภู่โจทย์เจ้าไปพึ่งบุญพระองค์เจ้าลักขณานุคุณจึงทรงเฉยเสีย แต่เล่ากันมาว่าสมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบำราบปรปักษ์นั้น ยังทรง

---

[๑]เรื่องพระอภัยมณีนี้ สุนทรภู่คงจะแต่งขึ้นต่อเมื่อในรัชกาลที่ ๓ เช่น กล่าวเปรียบเทียบไว้ในเรื่อง "ตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่องพระอภัยมณี" ในหนังสือกลอนสุภาพเรื่องพระอภัยมณี เล่ม ๕

สงสารสุนทรภู่ ถ้าไปเฝ้าเมื่อใดก็มักประทานเงินเกื้อหนุน แต่สุนทรภู่ออกจะกระดากเองด้วย จึงไม่กล้าไปพึ่งสมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบำราบปรปักษ์ต้องตกยากอีกครั้งหนึ่ง กลับอนาถายิ่งกว่าคราวก่อน นัยว่าถึงไม่มีบ้านเรือนจะอาศัย ต้องลงลอยเรือเที่ยวจอดอยู่ตามสวน หาเลี้ยงชีพด้วยรับจ้างเขาแต่งบทกลอนกับทำการค้าขายประกอบกัน

หนังสือสุนทรภู่แต่งในตอนเมื่อตกยากครั้งนี้ก็มีหลายเรื่อง คือ นิราศพระแท่นดงรังเรื่องหนึ่ง กล่าวในกลอนข้างตอนต้นนิราศว่า

"ปีวอกนักษัตรอัฐศก ชะตาตกต้องไปถึงไพรสณฑ์
ลงนาวาหน้าวัดพระเชตุพน พี่ทุกข์ทนถอนใจครรไลจร"[๑]

ปีวอก อัฐศกนั้น พ.ศ.๒๓๗๙ ภายหลังพระองค์เจ้าลักขณานุคุณสิ้นพระชนม์ได้ปีหนึ่ง สุนทรภู่ไปคราวนี้อาศัยผู้อื่นไป แต่ตัวมิได้ไปโดยลำพังเหมือนเมื่อครั้งยังบวชเป็นพระ เรื่องนิราศที่แต่งก็ว่าอย่างดาดๆ ดูไม่มีอกมีใจ มีเรื่องประวัติบอกไว้แต่ว่า ในตอนที่สึกแล้วได้ภรรยาอีกคนหนึ่งชื่อม่วง แต่เมื่อแต่งนิราศนั้นยังไม่ได้เป็นสิทธิ์ขาดทีเดียว เป็นแต่ไปมาหากัน และบอกความไว้อีกข้อหนึ่งว่า เวลานั้นอดเหล้า[๒] ได้กล่าวไว้ในกลอนว่า

"ถึงนครชัยศรีมีโรงเหล้า เป็นของเมาตัดขาดไม่ปรารถนา"

ดังนี้ เมื่อถึงท้ายเรื่องนิราศ ได้กล่าวกลอนบอกเจตนาในการที่แต่งนิราศไว้ว่า

"ใช่จะแกล้งแต่งประกวดอวดฉลาด ทำนิราศรักมิตรพิสมัย
ด้วยจิตรักกาพย์กลอนอักษรไทย จึงตั้งใจแต่งคำแต่ลำพัง
หวังจะให้ลือเลื่องในเมืองหลวง คนทั้งปวงอย่าว่าเราบ้าหลัง
ถ้าใครเป็นก็จะเห็นว่าจริงจัง ประดุจดังน้ำจิตเราคิดกลอน

---

[๑]ผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรังสำนวนนี้ เข้าใจว่านายมี ไม่ใช่สุนทรภู่ สุนทรภู่เคยไปพระแท่นดงรังเหมือนกัน แต่ไปคราวสามเณรกลั่นแต่งนิราศพระแท่นดงรัง เมื่อ พ.ศ.๒๓๗๖ ดูบันทึกท้ายเรื่อง

[๒]เข้าใจว่ายังบวชอยู่ ดูบันทึกท้ายเรื่อง

ขอเดชะถ้อยคำที่ร่ำเรื่อง ให้ลือเลื่องเลิศลักษณ์ในอักษร
ขอเชิญไทเทวราชประสาทพร ให้สุนทรลือทั่วธานีเอย"

ยังหนังสือกลอนสุภาษิตสอนหญิง[๑] อีกเรื่องหนึ่ง ก็ดูเหมือนจะแต่งในตอนนี้ เมื่อก่อนจบกล่าวกลอนไว้ข้างตอนท้ายว่า

"อย่าฟังเปล่าเอาแต่กลอนสุนทรเพราะ จงพิเคราะห์คำเลิศประเสริญศรี
เอาเป็นแบบสอนต้นพันราคี กันบัดสีติฉินเขานินทา"

ยังมีหนังสือกลอนของสุนทรภู่อีกเรื่องหนึ่ง บางทีจะแต่งในตอนนี้คือ เรื่องลักษณวงศ์ พิเคราะห์ดูเห็นเป็นสำนวนกลอนสุนทรภู่แต่งแต่ ๙ เล่มสมุดไทย (เพียงม้าตามไปเห็นศพนางเกสรา) ต่อนั้นดูเป็นสำนวนผู้อื่นแต่งตามกลอนสุภาพอีก ๗ เล่ม แล้วแต่งเป็นบทละครต่อไปอีก ๒๓ เล่ม รวมเป็นหนังสือ ๓๙ เล่มสมุดไทย ในฉบับที่พิมพ์ขายมีกลอนนำหน้าว่าเป็นของแต่งถวายเจ้านาย แต่กลอนนั้นเห็นได้ว่าเอากลอนที่มีอยู่ข้างต้นเรื่องโคบุตรมาดัดแปลง น่าสงสัยว่าจะเป็นของผู้อื่นเอามาเติมเข้าต่อชั้นหลัง เพียงจะให้มีชื่อสุนทรภู่ปรากฏในหนังสือนั้น

อนึ่ง มีคำกล่าวกันมาว่า สุนทรภู่แต่งเรื่องพระสมุทกับเรื่องจันทโครบกับเรื่องนครกายอีก ๓ เรื่อง และว่าเรื่องพระสมุทนั้นสุนทรภู่แต่งเมื่อกำลังลงอยู่เรือลอย จึงให้ชื่อวีรบุรุษในเรื่องนั้นว่า "พระสมุท" พิเคราะห์ดูสำนวนกลอนในฉบับที่พิมพ์ขายเห็นว่ามิใช่กลอนของสุนทรภู่ น่าจะกล่าวกันโดยเข้าใจผิด เกิดแต่ในหนังสือมีกลอนข้างตอนต้นว่า

"ข้าพเจ้าชื่อภู่ผู้ประดิษฐ์ ไม่แจ้งจิตถ้อยคำในอักษร
แม้ผู้ใดได้สดับคำสุนทร ช่วยเอื้อนกลอนแถลงกล่าวในราวความ"

ความที่กล่าวในกลอนนี้ผิดวิสัยสุนทรภู่ ซึ่งไม่เคยยอมถ่อมตัวว่าความรู้อ่อน มีตัวอย่างสุนทรภู่ในข้อนี้ กล่าวไว้ในนิราศพระประธมตอนอธิษฐานว่า

---

[๑] *ในฉบับที่พิมพ์ขายเรียกว่า สุภาษิตไทย เข้าใจว่าแต่งราว พ.ศ.๒๓๘๐-๒๓๘๓*

"หนึ่งขอฝากปากคำทำหนังสือ ให้สืบชื่อชั่วฟ้าสุธาสถาน
สุนทราอาลักษณ์เจ้าจักรวาล พระทรงสารศรีเสวตเกศกุญชร
อนึ่งมนุษย์อุตริติต่างต่าง แล้วเอาอย่างเทียบคำทำอักษร
ให้ฟั่นเฟือนเหมือนเราสาปในกาพย์กลอน ต่อโอนอ่อนออกชื่อจึงลือชา"

เรื่องพระสมุทนั้นกล่าวกันอีกนัยหนึ่งว่า มีคนชื่อภู่อีกคนหนึ่งแต่งเอาอย่างสุนทรภู่ในเวลาชั้นหลังมา เลียนสุนทรภู่ด้วยความนับถือ จึงถ่อมตัวว่าเป็นผู้ยังรู้น้อย ความจริงก็เห็นจะเป็นเช่นว่านี้ ส่วนเรื่องจันทโครบนั้นได้พิเคราะห์ดูไม่พบกลอนตอนใดที่จะเชื่อได้ว่าเป็นสำนวนกลอนสุนทรภู่สักแห่งเดียว คำที่กล่าวกันก็กล่าวแต่ว่าสุนทรภู่แต่งกับผู้อื่นอีกหลายคน จึงเห็นว่าน่าจะเป็นสำนวนผู้อื่นแต่งตามอย่างสุนทรภู่ หากว่าจะเกี่ยวข้องกับสุนทรภู่ก็เพียงแต่งแล้วบางทีจะเอาไปให้สุนทรภู่ตรวจแก้ไข จึงขึ้นชื่อสุนทรภู่ว่าได้เกี่ยวข้องแต่ที่แท้หาได้แต่งไม่ ส่วนเรื่องนครกายนั้น มีกลอนบอกข้างต้นหนังสือนั้นว่า "นายภู่อยู่นาวาเที่ยวค้าขาย" เห็นจะเป็นนายภู่คนที่แต่งเรื่องพระสมุทร หาใช่สุนทรภู่ไม่

๕. ตอนสิ้นเคราะห์

สุนทรภู่จะตกยากอยู่สักกี่ปี ข้อนี้ไม่ทราบชัด ปรากฏแต่ว่าพ้นทุกข์ยากด้วยพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ ทรงพระปรานีโปรดให้ไปอยู่ที่พระราชวังเดิม ซึ่งเป็นที่เสด็จประทับในสมัยนั้น และต่อมากรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ พระเจ้าลูกเธอที่พระบาทสมเด็จฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระเมตตามากอีกพระองค์หนึ่ง ทรงอุปการะด้วย เหตุที่กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพจะทรงอุปการะสุนทรภู่นั้น กล่าวกันว่าเดิมได้ทรงหนังสือเรื่องพระอภัยมณี (ชะรอยจะได้หนังสือมรดกของพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ โดยเป็นพระอนุชาร่วมเจ้าจอมมารดากัน) ชอบพระหฤทัย ทรงเห็นว่าเรื่องที่

แต่งไว้ยังค้างอยู่ จึงมีรับสั่งให้สุนทรภู่แต่งถวายให้ทรงต่อไป สุนทรภู่แต่งเรื่องพระอภัยมณีมาได้ ๔๙ เล่มสมุดไทย หมายจะจบเพียงพระอภัยมณีออกบวช (ความตั้งใจของสุนทรภู่เห็นได้ชัดในหนังสือที่แต่งนั้น) แต่กรมหมื่นอัปสรฯ มีรับสั่งให้แต่งต่อไปอีก ด้วยเหตุนี้สุนทรภู่จึงต้องคิดเรื่องพระอภัยมณีตอนหลัง ตั้งแต่เล่มสมุดไทยที่ ๕๐ ขยายเรื่องออกไปจนจบต่อเล่มที่ ๙๔ แต่พิเคราะห์ดูหนังสือเรื่องพระอภัยมณีตอนหลังสำนวนไม่ใช่ของสุนทรภู่คนเดียว เล่ากันว่ากรมหมื่นอับสรฯ มีรับสั่งให้แต่งถวายเดือนละเล่ม ถ้าเช่นนั้นจริงก็จะเป็นด้วยสุนทรภู่เบื่อ หรือถูกเวลามีกิจติดขัดแต่งเองไม่ทัน จึงวานศิษย์หาให้ช่วยแต่งก็จะเป็นได้ นอกจากเรื่องพระอภัยมณี สุนทรภู่แต่งเรื่องสิงหไตรภพถวายกรมหมื่นอัปสรฯ อีกเรื่องหนึ่ง หนังสือนั้นจึงขึ้นต้นว่า "ข้าบาทขอประกาศประกอบเรื่อง" ดังนี้แต่แต่งค้างเพียง ๑๕ เล่มสมุดไทย ชะรอยจะหยุดเมื่อกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ สิ้นพระชนม์ใน พ.ศ.๒๓๘๘[๑]

ในระยะเวลาเมื่อสุนทรภู่อยู่ในอุปการะของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว และกรมหมื่นอัปสรฯ นั้น ได้ไปพระปฐมเจดีย์[๒] จึงแต่งนิราศพระประธมอีกเรื่องหนึ่ง ไปคราวนี้บุตรไปด้วยกันทั้ง ๒ คน สังเกตสำนวนในนิราศเห็นได้ว่าแต่งโดยใจคอซื่อนบานกว่าเมื่อแต่งนิราศพระแท่นดงรัง กล่าวถึงประวัติในเรื่องนิราศพระประธมนี้ว่า แตกกับภรรยาคนที่ชื่อม่วง และกล่าวกลอนตอนแผ่ส่วนกุศลท้ายนิราศ มีครวญถึงพระบาทสมเด็จฯ พระพุทธเลิศหล้านภาลัยว่า

---

[๑] *เข้าใจว่า สุนทรภู่เริ่มแต่งเรื่องสิงหไตรภพ ตอนต้นๆ (ถวาย ๙ เล่มสมุดไทย) ขึ้นก่อนนี้ และแต่งถวายเจ้าฟ้าอาภรณ์ ผู้อ่านจะสังเกตเห็นได้จากสำนวนการประพันธ์ดังบันทึกข้างต้น แต่ตอนท้ายๆ อาจแต่งต่อในตอนหลัง และในตอนหลังๆ นี้บางทีจะแต่งถวายกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ*

[๒] *เข้าใจว่า ไปเมื่อ พ.ศ.๒๓๘๕ ออกเรือเมื่อวันจันทร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑๒ สุนทรภู่เห็นจะเพิ่งสึกออกจากพระในปีนี้*

"แล้วลาออกนอกโบสถ์ขึ้นโขดหิน กรวดวารินรดทำคำอักษร
ส่งส่วนบุญสุนทราสถาพร ถึงบิดรมารดาครูอาจารย์
ถวายองค์มงกุฎอยุธเยศ ทรงเสวตคชงามทั้งสามสาร
เสด็จสู่บุรีฤพาน เคยโปรดปรานเปรียบเปี่ยมได้เทียมคน
สิ้นแผ่นดินปิ่นเกล้ามาเปล่าอก น้ำตาตกตายน้อยสักร้อยหน
ขอพบเห็นเป็นข้าฝ่ายุคล พระคุณล้นเลี้ยงเฉลิมให้เพิ่มพูน"

ต่อนี้กล่าวถวายพระพรถึงพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว และกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ ว่า

"ถึงล่วงแล้วแก้วเกิดกับบุญฤทธิ์ ยังช่วงปิดปกอยู่ไม่รู้สูญ
สิ้นแผ่นดินทินกรจรจำรูญ ให้เพิ่มพูนพอสว่างหนทางเดิน
ดังจินดาห้าดวงช่วงทวีป ได้ชูชีพช่วยทุกข์เมื่อฉุกเฉิน
เป็นทำนุอุปถัมภ์ไม่ก้ำเกิน จงเจริญเรียงวงศ์ทรงสุธา
อนึ่งน้อมจอมนิกรอัปสรราช บำรุงศาสนาสงฆ์ทรงสิกขา
จึงไพบูลย์พูนสวัสดิ์วัฒนา ชนมาหมื่นแสนอย่าแค้นเคือง"

ต่อมาเห็นจะเป็นเมื่อกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพสิ้นพระชนม์แล้ว สุนทรภู่ทูลรับอาสาพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ไปหาของด้องพระประสงค์ที่เมืองเพชรบุรี แต่จะเป็นของสิ่งใดหาปรากฏไม่ ได้แต่งนิราศเมืองเพชรบุรีอีกเรื่องหนึ่ง เป็นนิราศสุดท้ายของสุนทรภู่ นับถือกันว่าแต่งดีถึงนิราศภูเขาทองอันเป็นอย่างยอดเยี่ยมในนิราศของสุนทรภู่ กล่าวความไว้ในกลอนข้างตอนต้นว่า

"อนาถหนาวคราวอาสาเสด็จ ไปเมืองเพชรบุรีที่ถิ่นหวาน
ลงนาวาหน้าวัด[๓]นมัสการ อธิษฐานถึงพระคุณกรุณา
ช่วยชุบเลี้ยงเพียงชนกที่ปกเกศ ถึงต่างเขตของประสงค์คงอาสา"

---

[๓]วัดอรุณฯ ริมพระราชวังเดิม

เรื่องประวัติของสุนทรภู่ ที่ปรากฏในนิราศเรื่องนี้ว่า มีบุตรน้อยไปด้วยอีกคนหนึ่งชื่อนิล ชะรอยจะเป็นลูกมีกับภรรยาที่ชื่อม่วง บุตรคนใหญ่ที่ชื่อพัดนั้นก็ไปด้วย ถึงตอนนี้เป็นหนุ่มแล้ว แต่บุตรที่ชื่อตาบไม่ปรากฏในนิราศเรื่องนี้ อนึ่งในเวลาเมื่อสุนทรภู่ไปเมืองเพชรบุรีคราวนี้ เป็นเวลาอยู่ตัวคนเดียวไม่มีภรรยา ได้กล่าวความข้อนี้ไว้ในนิราศหลายแห่ง มักจะว่าน่าฟัง จะคัดมาพอเป็นตัวอย่าง

"ถึงคลองเตยเตยแตกเป็นแฉกงาม คิดถึงยามปลูกรักมักเป็นเตย
จนไม่มีที่รักเป็นหลักแหล่ง ต้องคว้างแคว้งคว้าหานิจจาเอ๋ย
โอ้เปลี่ยวใจไร้รักที่จักเชย ชมแต่เตยแตกหนามเมื่อยามโซ"

อีกแห่งหนึ่งว่า

"โอ้อกเอ๋ยเลยออกประตูป่า กำดัดดึกนึกน่าน้ำตาไหล
จะเหลียวหลังสั่งสาราสุดาใด ก็จนใจด้วยไม่มีไมตรีตรึง
ช่างเป็นไรไพร่ผู้ดีก็มิรู้ ใครแลดูเราก็นึกรำลึกถึง
จะปรับไหมได้หรือไม่อื้ออึง เป็นแต่พึ่งวาสนาพอพาใจ"

ตรงเมื่อถึงอ่าวยี่สาน ว่าด้วยหอยจุ๊บแจง เอาคำเห่เด็กของเก่ามาแต่งเป็นกลอนก็ว่าดี

"โอ้เอ็นดูหนูน้อยร้องหอยเหาะ ขึ้นไปเกาะกิ่งตลอดยอดพฤกษา
ล้วนจุ๊บแจงแผลงฤทธิ์เขาปลิดมา กวักตรงหน้าเรียกให้มันได้ยิน
จุ๊บแจงเอ๋ยเผยฝาหาข้าวเปียก แม่ยายเรียกจะให้ไปกฐิน
ทั้งช้างงวงช้างงาออกมากิน ช่วยปัดรินปัดยุงกระทุงราย
เขาร่ำเรียกเพรียกหูได้ดูเล่น มันอยากเป็นลูกเขยทำเงยหงาย
เยี่ยมออกฟังทั้งตัวกลัวแม่ยาย โอ้นึกอายจุ๊บแจงแกล้งสำออย
เหมือนจะรู้อยู่ในเล่ห์เสน่หา แต่หากว่าพูดยากเป็นปากหอย
เปรียบเหมือนคนจนทุนทั้งบุญน้อย จะกล่าวถ้อยออกไม่ได้ดังใจนึก"

ถึงรัชกาลที่ ๔ พอพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวบวรราชาภิเษก

แล้ว ก็ทรงตั้งสุนทรภู่ให้เป็นเจ้ากรมอาลักษณ์ฝ่ายพระบวรราชวัง มีบรรดาศักดิ์เป็นพระสุนทรโวหาร คงใช้ราชทินนามตามที่ได้พระราชทานเมื่อรัชกาลที่ ๒ เวลานั้นสุนทรภู่อายุได้ ๖๖ ปี

หนังสือสุนทรภู่แต่งเมื่อในรัชกาลที่ ๔ มีปรากฏ ๒ เรื่อง คือบทละครเรื่องอภัยนุราชแต่งถวายพระองค์เจ้าดวงประภา พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นหนังสือเล่มสมุดไทย ๑ เรื่องหนึ่ง กับเสภาเรื่องพระราชพงศาวดาร พระบาทสมเด็จฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวดำรัสให้แต่งอีกเรื่องหนึ่ง เป็นหนังสือ ๒ เล่มสมุดไทย นอกจากนี้ยังมีบทเห่สำหรับกล่อมเจ้านายที่ยังทรงพระเยาว์ กล่าวกันว่าบทเห่เรื่องจับระบำกับบทเห่เรื่องกากี เรื่องพระอภัยมณีและ เรื่องโคบุตรเป็นของสุนทรภู่แต่ง บทเห่เหล่านี้จะแต่งเมื่อใด ดูโอกาสที่สุนทรภู่จะแต่งมีอยู่ ๓ คราว คือแต่งสำหรับกล่อมหม่อมเจ้าในพระองค์เจ้าลักขณานุคุณคราวหนึ่ง หรือสำหรับกล่อมลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังเป็นกรมอยู่ในรัชกาลที่ ๓ คราวหนึ่ง หรือมิฉะนั้นก็แต่งถวายสำหรับกล่อมพระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างไรก็ดี เมื่อในรัชกาลที่ ๔ บทเห่กล่อมของสุนทรภู่ใช้กล่อมบรรทมเจ้านายทั่วทั้งพระราชวังจนตลอดรัชกาล

ตั้งแต่สุนทรภู่ได้เป็นที่พระสุนทรโวหาร รับราชการอยู่ ๕ ปี ถึงแก่กรรมในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีเถาะ พ.ศ.๒๓๙๘ มีอายุได้ ๗๐ ปี[๑]

๖. ว่าด้วยหนังสือที่สุนทรภู่แต่ง

หนังสือบทกลอนที่สุนทรภู่แต่งมีมาก ที่ได้ยินแต่ชื่อเรื่องยังหาฉบับไม่พบก็มี ที่หายสาบสูญไปเสียแล้ว ไม่ได้ยินชื่อเรื่องมาถึงชั้นนี้ทีเดียวก็เห็น

---

[๑]มีบางท่านบอกว่าผู้สืบสกุลของสุนทรภู่ต่อมา ใช้นามสกุลว่า "ภู่เรือหงษ์"

จะมี จะกล่าวถึงแต่เฉพาะเรื่องที่ยังมีฉบับอยู่ในปัจจุบันนี้ มี ๒๔ เรื่อง คือ

นิราศ ๙ เรื่อง[๑]

๑. นิราศเมืองแกลง *ต้น พ.ศ.๒๓๕๐*

๒. นิราศพระบาท *ปลาย พ.ศ.๒๓๕๐*

๓. นิราศภูเขาทอง *พ.ศ.๒๓๗๑*

๔. นิราศเมืองสุพรรณ (แต่งเป็นโคลง) *พ.ศ.๒๓๘๔*

๕. นิราศวัดเจ้าฟ้า *ราว พ.ศ.๒๓๗๕*

๖. นิราศอิเหนา

๗. นิราศพระแท่นดงรัง[๒]

๘. นิราศพระประธม *พ.ศ.๒๓๘๕*

๙. นิราศเมืองเพชรบุรี ระหว่าง *พ.ศ.๒๓๘๘ -๙๒*

นิราศทั้งปวงนี้แต่งจบในสมุดไทยเล่มเดียวทุกเรื่อง[๓]

นิทาน ๕ เรื่อง

๑๐. เรื่องโคบุตร ๘ เล่มสมุดไทย *แต่งในรัชกาลที่ ๑*

๑๑. เรื่องพระอภัยมณี ๙๔ เล่มสมุดไทย *แต่งในรัชกาลที่ ๓*

๑๒. เรื่องพระไชยสุริยา (แต่งเป็นกาพย์คำเทียบสอนอ่าน) ราวเล่มสมุดไทย ๑ *แต่งในรัชกาลที่ ๓*

๑๓. เรื่องลักษณวงศ์ ๙ เล่มสมุดไทย (เป็นสำนวนผู้อื่นแต่งต่ออีก ๓๐ เล่ม)

๑๔. เรื่องสิงหไตรภพ ๑๕ เล่มสมุดไทย *ตอนต้นแต่งในรัชกาลที่ ๒*

---

[๑]เลข พ.ศ. นี้ผู้บันทึกเติมลงไว้ตามที่จะรู้ได้

[๒]นิราศพระแท่นดงรัง มีสองสำนวนๆ หนึ่งเป็นของสามเณรกลั่น อีกสำนวนหนึ่งเป็นของนายมีมิใช่สุนทรภู่แต่ง ดูบันทึก "ผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรัง" ท้ายเรื่อง

[๓]นายเอิบ ราชสมบัติ บุรานนท์ ให้ต้นฉบับเรื่องรำพันพิลาป ซึ่งสุนทรภู่แต่งแก่หอสมุดฯ อีก ๑ เรื่อง พิมพ์หลายครั้งแล้ว

สุภาษิต ๓ เรื่อง

๑๕. สวัสดิรักษา รวมเล่มสมุดไทย ๑ *ระหว่าง พ.ศ.๒๓๖๔-๗*

๑๖. เพลงยาวถวายโอวาท ราวหน้าสมุดไทย ๑ *ราว พ.ศ.๒๓๗๓*

๑๗. สุภาษิตสอนหญิง เล่มสมุดไทย ๑ *ราวระหว่าง พ.ศ.๒๓๘๐-๓*

บทละคร ๑ เรื่อง

๑๘. เรื่องอภัยณุราช เล่มสมุดไทย ๑

บทเสภา ๒ เรื่อง

๑๙. เรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม เล่มสมุดไทย ๑ *แต่งในรัชกาลที่ ๒*

๒๐. เรื่องพระราชพงศาวดาร ๒ เล่มสมุดไทย *แต่งในรัชกาลที่ ๔*

บทเห่กล่อม ๔ เรื่อง

๒๑. เห่เรื่องจับระบำ

๒๒. เห่เรื่องกากี

๒๓. เห่เรื่องพระอภัยมณี

๒๔. เห่เรื่องโคบุตร

บทเห่เป็นบทสั้นๆ รวมกันทั้ง ๔ เรื่อง สักเล่มสมุดไทย ๑

หนังสือบทกลอนของสุนทรภู่ได้เริ่มพิมพ์ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีมะเมีย พ.ศ.๒๔๑๓ หมอสมิทเจ้าของโรงพิมพ์ที่บางคอแหลมพิมพ์เรื่องพระอภัยมณีก่อนเรื่องอื่น พิมพ์ขายคราวละเล่มสมุดไทย เรียกราคาเล่มละสลึง (๒๕ สตางค์) คนดื่นซื้อ หมอสมิทได้กำไรมาก นัยว่าสร้างตึกได้หลังหนึ่ง จนหมอสมิทคิดถึงคุณสุนทรภู่ เที่ยวสืบหาเชื้อสายหวังจะให้บำเหน็จ เวลานั้นนายพัดกับนายดาบบุดรสุนทรภู่ยังอยู่ แต่จะได้บำเหน็จเท่าใดหาปรากฏไม่ ตั้งแต่หมอสมิทรวยด้วยพิมพ์หนังสือพระอภัยมณี ต่อมาทั้งหมอสมิทและเจ้าของโรงพิมพ์อื่นๆ ก็ค้นคว้าหาหนังสือบทกลอนของสุนทรภู่พิมพ์ขึ้นขายเป็นลำดับมา บางเรื่องได้พิมพ์ถึง ๓ ครั้ง ๔ ครั้ง หนังสือบทกลอนของ

สุนทรภู่ได้พิมพ์เมื่อในรัชกาลที่ ๕ หมดทุกเรื่อง เว้นแต่เสภาเรื่องพระราช-พงศาวดาร หอพระสมุดฯ ก็ได้พิมพ์แต่ในรัชกาลที่ ๕ แต่พิมพ์เพียงเท่าที่จำกันไว้ได้ เพราะฉบับสูญหายเพิ่งหาได้ฉบับบริบูรณ์ จึงมาพิมพ์ตลอดเรื่องต่อในรัชกาลที่ ๖ เพลงยาวถวายโอวาทก็เพิ่งหาฉบับได้และได้พิมพ์ต่อในรัชกาลที่ ๖ นี้เหมือนกัน

895.9112
ส 798พ
ส.1

๗. ว่าด้วยเกียรติคุณของสุนทรภู่

บรรดาผู้ที่ชอบอ่านบทกลอนไทย ดูเหมือนจะเห็นพ้องกันโดยมากว่าสุนทรภู่เป็นกวีที่วิเศษสุดคนหนึ่ง ถ้าและจะลองให้เลือกกวีไทย บรรดาที่มีชื่อเสียงปรากฏมาในพงศาวดาร คัดเอาแต่ที่วิเศษสุดเพียง ๕ คน ใครๆ เลือกก็เห็นจะเอาชื่อสุนทรภู่ไว้ในกวี ๕ คนนั้นด้วย ข้อวิเศษของสุนทรภู่ที่แปลกกับกวีคนอื่นนั้น คือในกระบวนกลอนอย่างหนึ่ง กับสำนวนกระบวนกล่าวความอย่างปากตลาดอีกอย่างหนึ่ง ในกระบวนเหล่านี้จะหาตัวสู้สุนทรภู่แทบไม่มี แต่บทกลอนของสุนทรภู่นั้น ถ้าว่าโดยหลักฐานในทางอักษรศาสตร์ มีที่ติได้หลายอย่าง เช่นมักใช้ศัพท์ผิดและชอบเขียนแก้ศัพท์ไปตามใจสุดแต่ให้ได้สัมผัสกลอน แม้แต่โคลง (นิราศสุพรรณ) ก็มิใคร่เอาใจใส่ในข้อบังคับเอกโท จะเปรียบกับบทกลอนของกวีที่เป็นบุคคลชั้นสูง เช่นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จฯ พระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น เปรียบกันไม่ได้ ทั้งนี้ก็เป็นธรรมดาด้วยการที่ได้ศึกษาผิดกัน บุคคลชั้นสูงเมื่อเรียนเขียนอ่านหนังสือแล้ว ได้เรียนแบบแผนกระบวนภาษาและตำราอักษรศาสตร์แล้วจึงหัดแต่งหนังสือ ฝ่ายบุคคลชั้นต่ำเช่นสุนทรภู่ ได้ศึกษาเพียงแต่หัดอ่านและเขียนหนังสือ ไม่มีโอกาสได้เล่าเรียนตำรับตำราอันใด มีอุปนิสัยชอบแต่งบทกลอน ก็เริ่มหัดแต่งด้วยการช่วยเขาบอกบทดอกสร้อยสักวาอันต้องคิดกลอนเป็นสำคัญ ฝึกหัดมาในทางนี้ความคุ้นเคยก็ชักจูงให้รักและให้ชำนาญในทางกลอน เลยถือกลอนเป็นสำคัญยิ่งกว่าที่จะใช้ถ้อยคำให้ถูก

ต้องตามแบบแผน จะยกตัวอย่างพอให้เห็น ดังเช่นคำขุนแผนในบทเสภาที่ได้คัดมาลงไว้แล้วนั้น สุนทรภู่แต่งว่า **"แต่พ่อนี้ท่านเจ้ากรมยมราช"** เช่นนี้ กวีที่เป็นคนชั้นสูง เช่นพระราชนิพนธ์เป็นไม่ทรงเป็นอันขาด เพราะคำว่าเจ้ากรมนั้นผิดกับตำแหน่งของพระยายมราช แต่ฝ่ายสุนทรภู่รักคำนั้นด้วยได้กลอนสัมผัสใน ถือว่าความก็แปลว่านายเหมือนกัน จึงใช้คำเจ้ากรมดังนี้ ความที่กล่าวมาเป็นข้อวินิจฉัยในทางวรรณคดี มิใช่ประสงค์จะลดหย่อนคุณวิเศษของสุนทรภู่ ถึงความบกพร่องมีเช่นว่า บทกลอนของสุนทรภู่ยังต้องนับว่าดีอย่างเอกอยู่นั่นเอง แต่ดีเฉพาะแต่งกลอนเพลงยาวหรือที่เรียกกันทุกวันนี้ว่ากลอนสุภาพ กับดีในทางสำนวนกระบวนว่าเป็นปากตลาดข้อนี้ที่สุนทรภู่คุยอวด จนเลยเป็นเหตุให้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องไกรทองดังกล่าวมาแล้ว แต่เป็นความจริง เพราะฉะนั้นชั้นบุคคลพลเมืองจึงชอบกลอนสุนทรภู่ยิ่งกว่าของผู้อื่น

คุณวิเศษของสุนทรภู่อีกอย่างหนึ่งนั้น นับว่าเป็นผู้ตั้งแบบกลอนสุภาพขึ้นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งผู้อื่นชอบเอาอย่าง แต่งกันแพร่หลายมาจนทุกวันนี้ เดิมกระบวนแต่งบทกลอนในสมัยเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยายังเป็นราชธานี หนังสือบทกลอนที่แต่งเรื่อง มักแต่งเป็นลิลิต โคลง ฉันท์ หรือกาพย์ ส่วนกลอนสุภาพ เดิมใช้แต่งแต่คำขับลำนำ เช่นร้องเพลง หรือร้องดอกสร้อยสักวา และแต่งบทมโหรี บทเสภาและบทละคร เพิ่งมาเกิดใช้กลอนสุภาพแต่งเป็นเพลงยาวสังวาส เมื่อปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ถึงนิราศในชั้นเดิมเหมือนเช่นนิราศหม่อมพิมเสนครั้งกรุงศรีอยุธยา และนิราศพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จปราบพม่าที่ท่าดินแดงเป็นต้น ก็นับอยู่ในเพลงยาว สุนทรภู่เป็นผู้เริ่มเอากลอนเพลงยาวมาแต่งเรื่องนิทานเรื่องโคบุตรขึ้น เมื่อในรัชกาลที่ ๑ สันนิษฐานว่าแต่งเช่นนั้นก่อนผู้อื่นทั้งสิ้น แล้วตัวสุนทรภู่และผู้อื่นจึงแต่งนิทานเรื่องอื่นเป็นกลอนสุภาพ

เอาอย่างเรื่องโคบุตรต่อมา[๑]

อีกประการหนึ่ง ในกระบวนแต่งกลอนสุภาพนั้น แต่ก่อนมาไม่ได้ถือเอาสัมผัสในเป็นสำคัญ สุนทรภู่เป็นผู้เริ่มเล่นสัมผัสในขึ้นเป็นสำคัญในกระบวนกลอนเลยถือเป็นแบบอย่างกันมาจนทุกวันนี้ นับว่าสุนทรภู่เป็นผู้ชักนำให้กลอนสุภาพเพราะพริ้งยิ่งขึ้นด้วยอีกอย่างหนึ่ง ตั้งแต่หนังสือบทกลอนของสุนทรภู่ปรากฏแพร่หลาย บรรดาผู้ที่แต่งกลอนสุภาพในชั้นหลังมา ก็หันเข้าแต่งตามแบบกลอนสุนทรภู่แทบทั้งนั้น มีที่สามารถจะแต่งดีได้ใกล้สุนทรภู่ ๒ คน คือนายมี เดิมบวชอยู่วัดพระเชตุพนฯ ที่แต่งนิราศเดือน และนิราศเมืองถลางคนหนึ่ง กับหม่อมราโชทัย (ม.ร.ว.กระต่าย อิศรางกูร ณ อยุธยา) ที่แต่งนิราศลอนดอนคนหนึ่ง กล่าวกันมาว่าเป็นศิษย์ศึกษาที่สุนทรภู่ทั้ง ๒ คน แต่ไม่ปรากฏว่าแต่งหนังสือบทกลอนเรื่องอื่นนอกจากที่ระบุนั้น

ในบรรดาหนังสือบทกลอนที่สุนทรภู่ได้แต่งไว้ ถ้าจะลองให้ผู้อ่านชี้ขาดว่าเรื่องไหนเป็นดีกว่าเพื่อน ก็น่าจะเป็นยุติต้องกันโดยมากว่าเรื่องพระอภัยมณีเป็นดีที่สุด เพราะเป็นหนังสือเรื่องยาว แต่งดีทั้งกลอน ทั้งความคิดที่ผูกเรื่อง เรื่องอื่นเช่นเสภาตอนพลายงามถวายตัวก็ดี นิราศภูเขาทองก็ดี นิราศเมืองเพชรบุรีก็ดี แต่งดีอย่างเอกก็จริงแต่เป็นเรื่องสั้นๆ จะเปรียบกับเรื่องพระอภัยมณีไม่ได้ ถ้าจะลองตัดสินอีกอย่างหนึ่งว่าในบรรดาบทกลอนของสุนทรภู่เรื่องไหนจะเลวกว่าเพื่อน ก็ดูเหมือนจะเห็นยุติต้องกันอีกว่า บทละครเรื่องอภัยนุราชเป็นเลวกว่าเรื่องอื่น เห็นได้ชัดว่าเพราะสุนทรภู่ไม่สันทัดแต่งบทละคร ไปแต่งเข้าก็ไม่ดีฉันใด ก็เหมือนกับที่สุนทรภู่ไปแต่งนิราศเมืองสุพรรณเป็นโคลง ถ้าจะเอาไปเปรียบกับโคลงนิราศ

---

[๑]ได้พิจารณาหาหนังสือ ซึ่งแต่งนิทานเป็นกลอนสุภาพ บรรดามีฉบับอยู่ในหอสมุดฯ เรื่องโคบุตรเป็นเก่าก่อนเรื่องอื่นๆ นิทานที่แต่งเป็นกลอนครั้งกรุงศรีอยุธยาแต่งเป็นกลอนกาพย์ทั้งนั้น

เรื่องที่นับถือกันว่าแต่งดี เช่นนิราศนรินทร์อิน สุนทรภู่ก็สู้เขาไม่ได้ เพราะฉะนั้น จึงควรยกย่องสุนทรภู่แต่ว่าเป็นกวีวิเศษในการแต่งกลอนเพลงยาว หรือที่เรียกกันว่า กลอนสุภาพ นั้นอย่างเดียว

บันทึกเรื่อง

ผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรัง

"นิราศรักหักใจอาลัยหวน

ไปพระแท่นดงรังตั้งแต่ควญ มิได้ชวนขวัญใจไปด้วยกัน
ด้วยอยู่ห่างต่างบ้านนานนานปะ เหมือนเลยละลืมนุชสุดกระสัน
แต่น้ำจิตคิดถึงทุกคืนวัน จะจากกันเสียทั้งรักพะวักพะวน
ในปีวอกนักษัตรอัฐศก[๑] ชาตาตกต้องไปถึงไพรสณฑ์
ลงนาวาหน้าวัดพระเชตุพน"

นิราศพระแท่นดงรังสำนวนนี้ ดูเหมือนนักเลงอ่านหนังสือรุ่น "หน้าวัดเกาะเพราะหนักหนา" จะรู้จักกันโดยมาก ที่จำกลอนกันได้เป็นท่อนเป็นตอนถึงกับยกขึ้นว่าให้กันฟังได้ก็มีไม่น้อย เพราะนิยมกันว่า สำนวนกลอนไพเราะ และก็ดูเหมือนจะเข้าใจกันว่า ท่านมหากวีเอกสุนทรภู่ของเราเป็นผู้แต่งด้วย เป็นเหตุให้ท่านที่เป็นนักศึกษาค้นคว้าสันนิษฐานเรื่องที่พรรณนาในนิราศนี้ประกอบประวัติของท่านสุนทรภู่ไปต่างๆ แต่เมื่อได้สอบสวนประวัติของท่านสุนทรภู่ดูใหม่ได้ความว่า ท่านสุนทรภู่ได้หลบหลีกราชภัยหนีออกบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ปีวอก พ.ศ.๒๓๖๗ ซึ่งเป็นปีที่สมเด็จพระ-พุทธเลิศหล้านภาลัยสวรรคต และสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงราชสมบัติ เพราะบอกไว้ในเรื่อง "รำพันพิลาป" ว่า "แต่ปีวอกออกขาดราชกิจบรรพชิตพิศวาสพระศาสนา" และต่อมา "ในปีวอกนักษัตรอัฐศก" ที่กล่าวในพระแท่นดงรังนั้นก็ตรงกับ พ.ศ.๒๓๗๙ เป็นปีเริ่มสร้างวัดเทพธิดา ปรากฏตามจดหมายเหตุโหรฉบับพระยาประมูลธนรักษ์ (หน้า ๕๑) ว่า "ปีวอก จ.ศ.๑๑๙๘ (พ.ศ.๒๓๗๙) เดือน ๗ พระองค์วิลาส (กรมหมื่นอัปสรสุดา-

---

[๑]ปีวอกอัฐศก จ.ศ.๑๑๘๙ ตรงกับ พ.ศ.๒๓๗๙

เทพฯ) สร้างวัดบ้านพระยาไกรสวนหลวง (คือวัดเทพธิดา) "เข้าใจว่าการสร้างวัดเทพธิดาเสร็จลงเมื่อ พ.ศ.๒๓๘๒ เพราะปรากฏว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินผูกพัทธสีมาใน พ.ศ.นั้น สุนทรภู่ยังอยู่ในสมณเพศ และคงจะได้มาอยู่จำพรรษา ณ วัดเทพธิดาในปีผูกพัทธสีมา หรือถัดมาอีกปีหนึ่ง เพราะกล่าวไว้ในเรื่อง "**รำพันพิลาป**" ว่า **โอ้ยามนี้ปีขาลสงสารวัด เคยโสมนัสในอารามสามวสา**" ปีขาลที่ว่านี้ตรงกับ พ.ศ.๒๓๘๕ แสดงว่าสุนทรภู่บวชมาจนถึง พ.ศ.นี้ ถ้าลาเพศก่อน พ.ศ.๒๓๗๙ ก็ต้องไม่ได้ไปอยู่วัดเทพธิดา แต่มีหลักฐานว่า ท่านสุนทรภู่ได้ไปอยู่วัดนี้ด้วย และอาจลาเพศหรือดำริจะลาเพศในปีขาลนี้เอง เพราะกล่าวต่อไปว่า "**สิ้นกุศลผลบุญกรุณา จะจำลาเลยลับไปนับนาน**" จึงรวมเวลาที่สุนทรภู่บวชอยู่ ๑๘-๒๐ ปี (พ.ศ.๒๓๖๙-๒๓๘๕) ในระยะนี้สุนทรภู่ไปพระแท่นดงรังและแต่งนิราศในการไปคราวนั้นก็ต้องไม่ใช่สำนวน "**ในปีวอกนักษัตรอัฐศก**" เพราะสำนวนนี้ว่ากลอนผาดโผน ไม่รู้สึกว่าผู้แต่งประหยัดถ้อยคำ สำนวนกลอนถ้าเปรียบเทียบกับนิราศภูเขาทองและนิราศวัดเจ้าฟ้า ซึ่งรู้แน่ชัดว่าสุนทรภู่แต่งเมื่อยังอยู่ในสมณเพศ ก็ต่างกันไกล พอจับอ่านก็จะรู้ได้ว่าสุนทรภู่แม้จะได้เคยแต่งกลอนนิราศและเรื่องรักๆ ใคร่ๆ มาอย่างไพเราะเพราะพริ้งจนซ่ำซองก็ตาม แต่เมื่อแต่งนิราศ ๒ เรื่องนั้น ก็ประหยัดถ้อยคำเป็นอันมาก ด้วยคงจะรู้สึกตัวว่าเป็นบรรพชิตจะแต่งให้ผาดโผนไปเสียสมณสารูป ซ้ำนิราศวัดเจ้าฟ้าดัดแต่งเป็นสำนวน "**เณรหนูพัดหัดประดิษฐ์คิดอักษร**" ในทางสำนวนกลอนจึงยอมรับไม่ได้ว่า สุนทรภู่แต่งนิราศพระแท่นดงรังสำนวนนี้

แต่ก็ประหลาดที่นิราศพระแท่นดงรังจบลงด้วยคำว่า "**ขอเชิญไทเทวราชประสาทพร ให้สุนทรลือทั่วธานีเอย**" ดูว่าเป็น "สุนทร" ในวรรคท้ายนี้ หมายถึงสุนทรภู่ ถ้าสำนวนกลอนและระยะปีตามประวัติของสุนทรภู่ไม่ขัดกัน ก็ควรจะยอมรับเช่นนั้นได้ แต่เมื่อขัดกันดังข้างต้น คำว่า

"สุนทร" ในที่นี้ ก็ต้องไม่หมายถึงสุนทรภู่ ความจริงก็น่าจะเป็นเช่นนั้น เพราะตกมาในชั้นหลังๆ ดูเหมือนคำว่า **"สุนทร"** ได้กลายเป็นคำสามัญไป นักแต่งกลอนของเราก็ชอบใช้ **"สุนทร"** ในบทกลอนของตนกันมาก ซึ่งมีความหมายไปในทางว่า ไพเราะดี หรืออาจแปลตามความหมายว่า **"บทกลอน"** ก็ได้ ไม่ใช่ชื่อเฉพาะอย่างสุนทรภู่เคยใช้ ทั้งนี้เข้าใจว่าเนื่องจากพากันนิยมสำนวนกลอนสุนทรภู่ แม้ในตอนจบนิราศพระแท่นดงรังนั่นเอง ถ้าเราอ่านย้อนหลังขึ้นไปอีกสักสองสามบรรทัดจะเห็นได้ว่า ผู้แต่งได้กล่าวถ่อมตัวไว้ว่า

"ใช่จะแกล้งแต่งประกวดอวดฉลาด ทำนิราศรักมิตรพิศไมย
ด้วยจิตรักกาพย์กลอนอักษรไทย จึงตั้งใจแต่งคำแต่ลำพัง"

อันผิดลักษณะของสุนทรภู่ ซึ่งรู้ตัวว่าแต่งกลอนดี ไม่ยอมถ่อมตัว มีแต่คุยอวด เช่นในเพลงยาวถวายโอวาทก็คุยไว้ว่า

"อย่างหม่อมฉันอันที่ดีและชั่ว ถึงลับตัวก็แต่ชื่อเขาลือฉาว
เป็นอาลักษณ์นักเลงทำเพลงยาว เขมรลาวลือเลื่องถึงเมืองนคร"

แม้ในกลอนเรื่องอื่นๆ ก็มีคุยไว้มากบ้างน้อยบ้าง จึงไม่พอที่จะอ้างได้ว่าสุนทรภู่แต่งนิราศพระแท่นดงรัง ความนี้

แต่ใครเป็นผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรังเราอาจตอบได้ทันที เมื่ออ่านนิราศสุพรรณคำกลอน (ไม่ใช่นิราศสุพรรณคำโคลงซึ่งเป็นของสุนทรภู่) ตรงที่กล่าวว่า

"ไปสุพรรณคราวนี้ไม่มีครวญ
ไม่เหมือนไปพระแท่นแสนเทวษ ทางประเทศร่วมกันคิดหันหวน
ไม่กล่าวซ้ำร่ำไรอาลัยครวญ ก็รีบด่วนเรือมาในสาชล"

ความจริง ถ้าเราอ่านนิราศพระแท่นดงรังเทียบกับนิราศสุพรรณดูก็จะรู้สึกได้ว่า **"ไปพระแท่น (ดงรัง) แสนเทวษ"** มาก ส่วนในนิราศสุพรรณนั้น สังเกตดูผู้แต่งภาคภูมิ แต่ก็ผิดกันเพียงในทางความรู้สึกของผู้แต่ง

ซึ่งอยู่ในสถานะและเวลาต่างกัน ถ้าพิจารณาในทางสำนวนกลอนนิราศทั้ง ๒ เรื่องนี้ ก็มีแต่งเหยียบกลอนเหยียบความกันหลายแห่ง และที่เหยียบกลอนเหยียบความกับนิราศเดือนก็มี จึงเข้าใจว่า ผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรังนั้น ต้องเป็นคนเดียวกับผู้แต่งกลอนนิราศสุพรรณ

ผู้แต่งกลอน "นิราศสุพรรณ" มีกระทู้โคลงบอกไว้ตอนท้ายว่า **"เสมียนมีแต่งถวาย"** และว่า **"ถวายพระน้องยาท้าว ถี่ถ้อยทางแถลง"** ประกอบกับกลอนที่บอกไว้ข้างต้นว่า ปีมะโรงฉศก จึงได้ความว่า แต่งถวายพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์ใดพระองค์หนึ่งในรัชกาลที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๓ คือเมื่อร้อยกว่าปีมาแล้ว ขณะเมื่อเสมียนมีแต่งนิราศสุพรรณ มีบรรดาศักดิ์เป็นหมื่นพรหมสมพักสร นายอากรเมืองสุพรรณบุรี ได้เดินทางไปเก็บอากรเมืองสุพรรณ จึงแต่งนิราศในคราวนั้น ข้อความที่พรรณนาในนิราศสุพรรณมีอยู่ตอนหนึ่ง แสดงว่าผู้แต่งรู้ศิลปในการวาดเขียน เช่นพรรณนาไว้เมื่อผ่านหน้าวัดเพลง และบางตอนก็แสดงว่าผู้แต่งมีความรู้สึกทางโหราศาสตร์หรือเป็นหมอดูอยู่บ้าง เช่นกล่าวว่า **"สังเกตดูฤกษ์ยามตามเวลา"** และว่าตัว **"เป็นหมอดูรู้แยบคายทายเฉยเฉย"** ทำให้สงสัยว่าจะเป็นนายมีคนเดียวกับที่แต่ง **"กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว"** ซึ่งบอกไว้ท้ายเพลงยาวนั้นว่า **"นายมีบุตรพระโหราแต่ง"** ด้วยเกิดความเบื่อหน่ายในวิชาช่างเขียน เห็นว่าตัวมีความชำนาญในทางบทกลอน จึงแต่งเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติทูลเกล้าฯ ถวาย **"ให้พระจอมโลกาทรงปรานี พอพ้นที่ช่างเขียนเปลี่ยนวิชา"** เพื่อ **"ขอฉลองพระคุณไปในอาลักษณ์ ด้วยจิตรักจงสมปรารถนา"** ถ้าเป็นคนเดียวกับเสมียนมี - หมื่นพรหมสมพักสรผู้แต่งนิราศสุพรรณแล้ว ก็เข้าใจได้ว่าไม่ได้ไปรับราชการทางกรมพระอาลักษณ์ตามที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเล่าไว้ (ในคำนำกลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติฉบับพิมพ์ พ.ศ.๒๔๗๔) ว่า **"นายมีนี้เป็นช่าง**

เขียนที่มีชื่อเสียงครั้งรัชกาลที่ ๓ คนหนึ่ง ได้เขียนชาดกเรื่องพระภูริทัตที่ผนังพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม แต่กะเทาะเสียเมื่อไฟไหม้หมดแล้ว"

อนึ่งในนิราศสุพรรณเล่าความว่า ผู้แต่งเคยบวชอยู่วัดพระเชตุพนฯ จึงสงสัยว่าจะเป็นคนเดียวกับนายมีที่แต่งนิราศเดือน ซึ่งสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงอธิบายไว้ข้างต้นนิราศเดือน (ฉบับพิมพ์ พ.ศ.๒๔๖๖) ว่า **"กล่าวกันมาเป็นหลักฐานว่า นายมีศิษย์สุนทรภู่แต่ง (นิราศเดือน) เมื่อบวชเป็นพระอยู่วัดพระเชตุพนฯ นายมีคนนี้ว่าได้แต่งกลอนนิราศเมืองถลางไว้อีกเรื่องหนึ่ง ปรากฏสำนวนในหนังสือ ๒ เรื่องด้วยกัน ความที่กล่าวมานี้เห็นว่าพอจะเชื่อฟังได้ ด้วยกลอนนิราศเดือนและนิราศถลางทั้ง ๒ เรื่องนี้ แต่งตามแบบของสุนทรภู่เป็นเค้าเรื่อง ผู้แต่งเป็นศิษย์หรือเป็นผู้นับถือวิธีกลอนของสุนทรภู่ แต่พิเคราะห์ดูในทางความที่แต่ง ผิดกับสุนทรภู่"** ในนิราศถลาง (ฉบับพิมพ์ของโรงพิมพ์พานิช-ศุภผล พ.ศ.๒๔๖๘ เป็นนิราศถลาง) ก็บอกไว้ในตอนจบว่า **"ฉันเป็นศิษย์สุนทรยังอ่อนศักดิ์ พิไรรักมิ่งมิตรกนิษฐา"** และในนิราศถลางก็บอกไว้ตรงกับนิราศพระแท่นดงรังว่า ลงเรือที่หน้าวัดพระเชตุพนฯ เหมือนกัน ดูมีความสัมพันธ์อยู่แถวท่าหน้าวัดโพธิ์ จึงเข้าใจว่า ที่ถูกนั้นนายมีหรือเสมียนมีหมื่นพรหมสมพักสรผู้นี้เองเป็นผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรัง **"ในปีวอกนักษัตรอัฐศก ชาตาตกต้องไปถึงไพรสณฑ์"**

สำนวนกลอนของนายมีดีเพียงไร ไม่จำเป็นต้องกล่าว ขอให้ลองนึกดูแต่เพียงว่า นายมีแต่งนิราศบางเรื่องดี จนทำให้คนเข้าใจหลงไปว่าสุนทรภู่แต่ง เช่น นิราศเดือน ก็เคยกล่าวเคยเชื่อกันว่าของสุนทรภู่ นิราศพระแท่น-ดงรังก็เชื่อกันมาว่าของสุนทรภู่เช่นกล่าวข้างต้น จึงพออนุมานได้ว่า สำนวนกลอนของนายมีดีเพียงไร ยิ่งนิราศสุพรรณด้วย ดูเหมือนจะดียิ่งขึ้นเป็นพิเศษอีก มีผู้กล่าวชมกันว่า กลอนนิราศสุพรรณแต่งดีและแปลกกว่านิราศอื่นๆ รวมทั้งนิราศของนายมีเอง เช่นนิราศเดือนและนิราศพระแท่น-

ดงรังที่แต่งมาก่อนด้วย เพราะตามธรรมดาเรื่องนิราศที่แต่งกันมาส่วนมาก ย่อมพรรณนาเกี่ยวกับความรักเป็นที่ตั้ง เช่น เมื่อผู้แต่งไปเห็นหรือนึกไปถึงสถานที่ ตำบลบ้าน พรรณไม้หรืออะไรอื่น ก็หยิบเอาเรื่องนั้นมาเป็นเหตุใช้สำนวนกลอนพรรณนาย้อนมากล่าวถึงคู่รัก ความรัก ยิ่งใช้ถ้อยคำสำนวนกลอนพรรณนาได้แนบเนียนเพียงไร ก็ยิ่งนิยมกันว่าแต่งดีมีรส คือความรักเป็นเครื่องจูงใจผู้อ่านผู้ฟัง หรือแม้ตัวผู้แต่งเองเป็นส่วนสำคัญอย่างที่กล่าวกันในวรรณคดีอินเดียว่ามี **"สิงคารรส"** เช่น เรื่องสิงคารประกาศของกวีโภชะ และ สิงคารดิลก ของกวีรุทรภัตต์ เป็นต้น แต่นิราศสุพรรณของนายมีแต่งหลีกเลี่ยงเรื่องรักไปได้อย่างประหลาด เมื่อพรรณนาถึงตำบลสถานที่หรืออันใดก็ตาม สามารถพรรณนาความจูงใจผู้อ่านคล้ายกับจะหวนมาถึงเรื่องรัก แต่ลงท้ายยักเยื้องไปในข้อรำพึงที่เป็นคติสอนใจ และหวนกลอนเข้ากันได้อย่างสนิท น่าฟัง เป็นเช่นนี้เกือบตลอด ทั้งนี้ก็เป็นความตั้งใจของผู้แต่งที่จะให้เป็นเช่นนั้น เพราะบอกไว้ว่า

"สุดจะคิดครวญคร่ำร่ำสวาท ใช่นิราศร้างนุชสุดกระสัน
ประดิษฐกลอนค่อนคำเป็นสำคัญ ไปสุพรรณครั้งนี้ไม่มีครวญ"

การที่วิธีแต่งนิราศสุพรรณของนายมีเป็นดังนี้ ก็คงเป็นเพราะเวลานี้ผู้แต่งมีวัยอยู่ในปูนผู้ใหญ่ ย่อมมองเห็นความเป็นโลกเป็นสุภาษิตไปได้ตามวิสัยของผู้ใหญ่ที่ช่างคิดทั้งหลาย จึงมีความดีเป็นพิเศษ แต่ถ้าอยากทราบว่าดีเป็นพิเศษอย่างไรก็โปรดหาอ่านเอง

ธนิต อยู่โพธิ์

อธิบาย
ว่าด้วยเรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่

สุนทรภู่เป็นกวีดีวิเศษอย่างไร แจ้งอยู่ในเรื่องประวัติของสุนทรภู่ ซึ่งพิมพ์ไว้ข้างต้นหนังสือพระอภัยมณีเล่ม ๑ แล้ว หนังสือพระอภัยมณีเป็นเรื่องเนื่องด้วยประวัติของสุนทรภู่ประการใด ความข้อนั้นก็ได้แสดงไว้ในเรื่องประวัติของสุนทรภู่แล้วเหมือนกัน ในที่นี้จะแสดงอธิบายเฉพาะเรื่องพระอภัยมณีให้ทราบว่าดีอย่างไร คนทั้งหลายจึงนิยมว่าเป็นยอดในบรรดาหนังสือซึ่งสุนทรภู่แต่ง

อันหนังสือเรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่ผิดกับหนังสือซึ่งผู้อื่นแต่งหลายสถาน จะว่าไม่มีหนังสือเรื่องหนึ่งเรื่องใดที่จะเปรียบก็ว่าได้ ที่ว่าเช่นนี้ไม่ใช่ประสงค์จะยกย่องว่าหนังสือเรื่องพระอภัยมณีดีกว่าหนังสือของผู้อื่นทั้งหมด มุ่งหมายความที่กล่าวแต่ว่าหนังสือเรื่องพระอภัยมณีเป็นหนังสือดีแปลกเรื่องอื่นๆ เบื้องต้นแต่กลอนของสุนทรภู่ก็แปลกกับกลอนของกวีอื่นซึ่งนับว่าดีในสมัยเดียวกัน ความคิดและโวหารของสุนทรภู่ที่แต่งเรื่องพระอภัยมณีก็แปลกกับหนังสือซึ่งผู้อื่นแต่ง และที่สุดความที่คนทั้งหลายนิยมหนังสือพระอภัยมณีก็แปลกกับหนังสือเรื่องอื่นด้วย จะเล่าเรื่องข้อหลังพอเป็นอุทาหรณ์ เมื่อข้าพเจ้ายังย่อมเยาว์ เป็นสมัยแรกมีหนังสือเรื่องพระอภัยมณีพิมพ์ขาย ครั้งนั้นเห็นคนชั้นผู้ใหญ่ทั้งผู้ชายผู้หญิงพากันชอบอ่านเรื่องพระอภัยมณีแพร่หลาย ถึงจำกลอนในเรื่องพระอภัยมณีไว้กล่าวเป็นสุภาษิตได้มากบ้างน้อยบ้างแทบจะไม่เว้นตัว เช่นกลอนตรงว่า

"รู้อะไรไม่สู้รู้วิชา รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี"

และตรงว่า

"นินทากาเลเหมือนเทน้ำ ไม่ชอกช้ำดังเอามีดลงกรีดหิน"
นี้เป็นต้น

ครั้นต่อมาถึงสมัยเมื่อข้าพเจ้าเล่าเรียน เป็นสมัยแรกมีโรงเรียนสอนภาษาฝรั่งในประเทศนี้ นักเรียนรุ่นข้าพเจ้าและรุ่นหลังๆ ต่อมามิใคร่มีใครชอบอ่านเรื่องพระอภัยมณีด้วยคิดเห็นว่าเป็นหนังสือแต่งโดยความโง่เขลาเช่นเข้าใจว่าเมืองลังกาเป็นเมืองฝรั่ง และพรรณนาว่าด้วยขนบธรรมเนียมฝรั่งอย่างงมงายต่างๆ เป็นต้น ส่วนตัวข้าพเจ้าเองจะสารภาพว่ามิได้เคยอ่านหนังสือพระอภัยมณีตลอดเรื่อง จนกระทั่งเมื่อเป็นสภานายกหอพระสมุดสำหรับพระนคร แต่เคยได้ยินกระแสพระราชดำริในพระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวดำรัสว่าเรื่องพระอภัยมณีนั้น สุนทรภู่ไม่ได้เดาเอาตามอำเภอใจทั้งนั้น ทรงพบเค้ามูลเรื่องพระอภัยมณีมีอยู่ในเรื่องอาหรับราตรีฉบับเซอร์ริชาด เบอร์ตัน เรื่องหนึ่ง ว่ามีกษัตริย์ถือศาสนาอิสลามไปตีเมืองซึ่งนางพระยาถือศาสนาคริสตัง ไปพบกันเข้าตัวต่อตัวในกลางศึก แล้วเลยรักใคร่กัน ทำนองเดียวกับเมื่อพระอภัยมณีได้นางละเวง ทรงสันนิษฐานว่าเมื่อสุนทรภู่แต่งเรื่องพระอภัยมณีนั้นเห็นจะพยายามสืบสวนนิทานต่างประเทศมาก คงจะได้เค้าเรื่องอาหรับราตรีจากพวกแขกที่เข้ามาค้าขาย แล้วจำเอาเรื่องซึ่งรู้จากที่ต่างๆ มาเลือกคิดติดต่อประกอบกับความสันนิษฐานของตน เรื่องพระอภัยมณีจึงแปลกกับนิทานไทยเรื่องอื่น ต่อมาเมื่อเสด็จประพาสยุโรปครั้งหลัง ในหนังสือไกลบ้านซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงยังทรงพระราชดำริถึงเค้ามูลเรื่องพระอภัยมณี มีปรากฏอยู่ในตอนเสด็จทอดพระเนตรตำหนักดริอานองน้อย ของพระมเหสีพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศส ที่วังเวอไซล์อีกแห่งหนึ่ง[๑] ว่า **"ห้องที่แปลกมากนั้นคือห้องเสวย...ไม่มีโต๊ะเสวย ถ้าถึงเวลาเสวย โต๊ะจัดอยู่ในชั้นต่ำสำเร็จแล้ว**

---

[๑]พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน เล่ม ๒ หน้า ๓๐๙

ทะลึ่งขึ้นมาบนพื้นเอง ตาภู่แกคงจะรู้ระแคะระคายใครเล่าให้ฟัง หรือจะมีในหนังสือเก่า ๆ ครั้งโกษาปาน ที่คนหารเสียแล้วว่าไม่จริง จึงไม่ได้เก็บลงในพงศาวดาร" ดังนี้

ตั้งแต่ข้าพเจ้าได้ฟังกระแสพระราชดำริ ก็ได้เอาใจตรวจตราเค้ามูลเรื่องพระอภัยมณีมา แต่ก็ยังหาได้เพียรอ่านให้ตลอดเรื่องไม่ มาจนในรัชกาลปัจจุบันนี้ เมื่อหอพระสมุดฯ มีกิจการพิมพ์หนังสือมากขึ้น ข้าพเจ้านึกว่าเรื่องพระอภัยมณีเป็นหนังสือซึ่งนิยมกันมาแต่ก่อน บางทีหอพระสมุดฯ จะต้องพิมพ์สักครั้งหนึ่ง จึงได้เอาหนังสือเรื่องพระอภัยมณีมาอ่านตั้งแต่ต้นจนปลาย พออ่านไปก็แลเห็นความสมจริงดังกระแสพระราชดำริของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง คือว่าเรื่องพระอภัยมณี สุนทรภู่ตั้งใจแต่งโดยปราณีต[๑] ทั้งตัวเรื่องและถ้อยคำสำนวน ส่วนตัวเรื่องนั้นพยายามตรวจตราหาเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในหนังสือต่างๆ บ้าง เรื่องที่รู้โดยผู้อื่นบอกเล่าบ้าง เอามาตริตรองเลือกคัดประดิษฐ์ติดต่อประกอบกับความคิดของสุนทรภู่เอง อาจจะสอบสวนชี้เค้ามูลได้ เช่นเรื่องอาหรับราตรี ซึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพบนั้นอีกหลายแห่ง เป็นต้นว่าที่สุนทรภู่คิดให้พระอภัยมณีชำนาญการเป่าปี่ แปลกกับวีรบุรุษในหนังสือเรื่องอื่นๆ นั้น ก็มีเค้ามูลอยู่ในหนังสือพงศาวดารจีนเรื่องไซฮั่น[๒] คือ เตียวเหลียงเป่าปี่เมื่อฮั่นอ๋องรบกับพระเจ้าฉ้อปาอ๋อง กล่าวไว้ในเรื่องไซ่ฮั่น ดังนี้

"เตียวเหลียงจึงเล่าให้ฮั่นสิ้นฟังว่า เมื่อน้อยข้าพเจ้าเที่ยวไปเมืองเหนือพบผู้วิเศษคนหนึ่งชำนาญเป่าปี่แก้ว ถ้าผู้ใดได้ยินเสียงปี่แล้วก็ให้คิดสลดใจนัก ถึงมาตรว่าผู้ใดน้ำใจกระด้างดุจหนึ่งเหล็กและศิลาก็มิอาจแข็งขืนอยู่ได้

---

[๑] หมายความว่าตั้งแต่เล่มสมุดไทยที่ ๑ ไปจนเล่มที่ ๔๙ ต่อนั้นไปถูกเกณฑ์ให้แต่ง ดังปรากฏอยู่ในเรื่องประวัติสุนทรภู่ ซึ่งพิมพ์ไว้ข้างต้นเล่ม ๑

[๒] พงศาวดารจีนปรากฏว่าแปลในรัชกาลที่ ๑ สามเรื่อง คือ เลียดก๊กเรื่อง ๑ ไซฮั่นเรื่อง ๑ สามก๊กเรื่อง ๑ สุนทรภู่ดูเหมือนจะได้อ่านแต่เรื่องไซฮั่นกับเรื่องสามก๊ก

แต่คนผู้ (ชำนาญเป่าปี่) นั้นมักพอใจเสพย์สุรา ข้าพเจ้าก็ปรนนิบัติให้ชอบน้ำใจ จึงเข้ำร่ำเรียนวิชาอันนี้ได้ ครูได้เล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่าแต่ต้นแผ่นดินนั้น กษัตริย์และราษฎรทั้งปวงก็นุ่งใบไม้ทั้งสิ้น มาจนเมื่อครั้งพระเจ้ายู่เต้ ซึ่งเป็นต้นดำราปี่อันนี้ได้เป็นกษัตริย์ จึงมีเครื่องนุ่งห่มผ้าผ่อนต่างๆ พระเจ้ายู่เต้ตัดเอาไม้ไผ่ยาวประมาณ ๒๒ นิ้วกึ่ง จึงเอาธาตุทั้งห้าตั้งเป็นกำลัง เอาเสียงสิบสองนักษัตรเป็นต้นเพลง จึงเป่าได้เป็นเสียงสัตว์ทุกภาษา ถ้าจะเป่าให้เป็นบทกลอนประการใด ก็ได้ดุจหนึ่งน้ำใจทุกอย่าง เมื่อครั้งพระเจ้าใต้ซุ่นฮ่องเต้ได้เป็นกษัตริย์ จึงเอาวิชาปี่นี้มาแปลงออกไปเป่าได้เป็นเสียงหงส์ จึงสืบมาจนพระเจ้าจิ๋นอ๋องซึ่งเป็นกษัตริย์อยู่ในเมืองจิ๋นนั้น พระเจ้าจิ๋นอ๋องมีพระราชบุตรีคนหนึ่งชื่อนางลั่งหยกและนางนั้นพอใจเรียนวิชาปี่ ครั้นนางลั่งหยกมีอายุจำเริญขึ้น พระเจ้าจิ๋นอ๋องให้จัดแจงแต่งงานตามประเพณี นางลั่งหยกจึงทูลพระเจ้าจิ๋นอ๋องว่า ถ้าและผู้ใดมิได้เรียนรู้วิชาเป่าปี่อันนี้ดีเสมอข้าพเจ้าๆ จะไม่ยอมเป็นภรรยาเลย พระเจ้าจินอ๋องมีความกรุณาก็ผ่อนผันตามน้ำใจนางลั่งหยก จึงให้ข้าราชการไปเที่ยวหาผู้ซึ่งรู้ในวิชาเป่าปี่ ข้าราชการเที่ยวไปพบชายผู้หนึ่งชื่อเซียวซู้นั่งเป่าปี่อยู่บนภูเขา รูปร่างงาม จึงกลับเข้าไปทูลพระเจ้าจิ๋นอ๋องๆ ก็สั่งให้หาตัวผู้นั้นเข้าไปแล้วให้เป่าปี่โต้กับนางลั่งหยก ครั้นเซียวซู้เป่าปี่ขึ้น ฝูงหงส์และนกยูงก็พากันมารำอยู่เป็นอันมาก แต่โบราณย่อมสรรเสริญเซียวซู้กับนางลั่งหยกสองคนนี้ว่าชำนาญเป่าปี่แก้วหาผู้เสมอมิได้ อันเสียงปี่นี้ ถ้ามนุษย์ได้ฟังแล้วก็ให้คิดถึงมารดาและบุตรภรรยานัก ครั้งนี้ข้าพเจ้าก็เห็นว่าเป็นหน้าใบไม้หล่นลมพัดเสมออยู่ เวลากลางคืนพรุ่งนี้ข้าพเจ้าจะขึ้นไปเป่าปี่อยู่บนเขาเกถีสัว ให้ได้ยินมาถึงเขากิวลิสาร จะให้ทหารพระเจ้าฌ้อปาอ๋องทั้งปวงนั้นมีน้ำใจสลดลง ระลึกถึงบ้านช่องของตัว ทิ้งพระเจ้าฌ้อปาอ๋องเสียให้จงได้

เพลงปี่ของเตียวเหลียง

"เสียงเป่าปี่อยู่บนภูเขาเป็นเพลงว่า เดือนยี่ฤดูหน้าหนาวน้ำค้างตกเย็นทั่วไปทั้งสี่ทิศ จะดูฟ้าก็สูงแม่น้ำก็กว้าง ฤดูนี้คนทั้งปวงได้ความเวทนานักที่จากบ้านเมืองมาต้องทำศึกอยู่นั้น บิดามารดาและบุตรภรรยาอยู่ภายหลังก็ยืนคอคอยอยู่แล้ว ถึงมีเรือกสวนไร่นาก็จะทิ้งรกร้างไว้ไม่มีผู้ใดจะทำ เพื่อนบ้านที่เขาไม่ต้องไปทัพอยู่พรักพร้อมกันก็จะอุ่นสุรากินเล่นเป็นสุข น่าสงสารผู้ที่จากบ้านช่องมาหลายปีนั้น ที่บิดามารดาแก่ชราอยู่ก็ป่วยเจ็บล้มตายเสียหาได้เห็นใจบิดามารดาไม่ และตัวเล่าต้องมาทำศึกอยู่ฉะนี้ ถ้าเจ็บป่วยล้มตายลงก็จะกลิ้งอยู่กลางแผ่นดินแต่ผู้เดียว บุตรภรรยาและญาติพี่น้องก็มิได้ปรนนิบัติรักษากัน เป็นผีหาญาติมิได้ ถ้าแต่งตัวออกรบครั้งใดก็มีแต่ฆ่าฟันกัน กระดูกและเนื้อถมแผ่นดินลงทุกครั้งดูสังเวชนัก ท่านทั้งปวงก็เป็นมนุษย์มีสติปัญญาอยู่ทุกคน เร่งคิดเอาตัวรอดไปบ้านช่องของตัวเถิด ท่านไม่รู้หรือม้านั้นก็เป็นแต่สัตว์เดรัจฉาน ถ้าผู้ใดพาไปจากโรงและมิได้ผูกถือกักขังไว้ก็ย่อมกลับคืนมาถิ่นที่อยู่ของตัว อันประเพณีมนุษย์ถ้าจะเจ็บป่วยล้มตาย ก็ย่อมให้อยู่ที่บ้านช่องของตัวพร้อมบิดามารดาและญาติพี่น้องจึงจะดี ครั้งนี้เทพยดารู้ว่าพระเจ้าฉ้อปาอ๋องสิ้นวาสนาแล้ว และมีความกรุณาแก่ท่านทั้งปวงว่าจะมาพลอยตายเสียเปล่า จึงใช้เรามาบอกให้รู้ว่า ให้เร่งคิดเอาตัวรอดเสีย ถ้าช้าอยู่อีกวันหนึ่งสองวัน ฮั่นอ๋องก็จะจับพระเจ้าฉ้อปาอ๋องได้ ถึงผู้ใดมีกำลังและหมายจะสู้รบก็เห็นไม่พ้นมือฮั่นอ๋องแล้ว อันกำลังศึกฮั่นอ๋องครั้งนี้อย่าว่าแต่คนเข้าต้านเลย ถึงมาตรว่าหยกและศิลาก็มิอาจทนทานอยู่ได้ อันฮั่นอ๋องนั้นเป็นคนมีบุญ น้ำใจก็โอบอ้อมอารีนัก ถึงผู้ใดจะเป็นข้าศึกถ้าและเข้าไปสาพิภักดิ์แล้ว ก็ชุบเลี้ยงมิได้ทำอันตรายเลย ฮั่นอ๋องจะได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินเป็นแท้ ท่านทั้งปวงจงคิดอ่านเอาตัวรอดรักษาชีวิตไว้เอาชอบดีกว่า ซึ่งเพลงของเราทั้งสามร้อยคำนี้ ท่านทั้งปวงตรึกตรองทุกคำเถิด เตียวเหลียงเป่าซ้ำอยู่ดังนี้ถึงเก้าครั้งสิบครั้ง ทหารของพระเจ้าฉ้อปาอ๋อง

ได้ยินเสียงปี่และถ้อยคำที่เป่ารำพันไปดังนั้น ก็ยิ่งมีน้ำใจสลดลงกลัวความตาย ให้คิดถึงบิดามารดานัก นั่งกอดเข่าถอนใจใหญ่ร้องไห้อยู่"

เมื่อพระอภัยมณีเป่าปี่ครั้งแรกดีเมืองลังกา (อยู่ในตอนที่ ๓๐ เล่มนี้) สุนทรภู่แต่งเป็นกลอน ดังนี้

"ฝ่ายองค์พระอภัยตกใจวับ เห็นศึกกลับโอบอ้อมเข้าล้อมหลัง
ข้างพวกเขาเผาเรือเหลือกำลัง ฝ่ายฝรั่งรบรุกมาทุกที
ตีทัพหน้าขวาซ้ายหายไปหมด เข้าล้อมรถรอบไว้มิให้หนี
ตกพระทัยในอารมณ์ไม่สมประดี จึงทรงปี่เป่าห้ามปรามณรงค์
วิเวกหวีดกรีดเสียงสำเนียงสนั่น คนขยั้นยืนขึงตะลึงหลง
ให้หวิววาบซาบทรวงต่างง่วงงง ลืมประสงค์รบสู้เงี่ยหูฟัง
พระโหยหวนครวญเพลงวังเวงจิต ให้คนคิดถึงถิ่นถวิลหวัง
ว่าจากเรือนเหมือนนกมาจากรัง อยู่ข้างหลังก็จะแลชะแง้คอย
ถึงยามค่ำย่ำฆ้องจะร้องไห้ ร่ำพิไรรัญจวนหวนละห้อย
โอ้ยามดึกดาวเคลื่อนเดือนก็คล้อย น้ำค้างย้อยเย็นฉ่ำที่อัมพร
หนาวอารมณ์ลมเรื่อยเฉื่อยเฉื่อยชื่น ระรวยรื่นรินรินกลิ่นเกสร
แสนสงสารบ้านเรือนเพื่อนที่นอน จะอาวรณ์อ้างว้างอยู่วังเวง
วิเวกแว่วแจ้วเสียงสำเนียงปี่ พวกโยธีทิ้งทวนชวนเขนง
ลงนั่งโยกโงกหงับทับกันเอง เสนาะเพลงเพลินหลับระงับไป"

กลอนของสุนทรภู่ตรงนี้พอสังเกตได้ว่า เอาเนื้อความมาจากเพลงปี่ของเตียวเหลียงนั่นเอง

ที่สุนทรภู่สมมติให้ศรีสุวรรณชำนาญกระบองนั้น ก็มีเค้ามูลอยู่ในเรื่องไซ่ฮั่นเหมือนกัน ในหนังสือไซ่ฮั่น ว่าพระเจ้าฌ้อปาอ๋องเป็นนักรบิเศษด้วยฝีมือกระบอง กล่าวแห่งหนึ่งว่า

"ฝ่ายทหารฮั่นสิ้นซึ่งซุ่มอยู่ เห็นพระเจ้าฌ้อปาอ๋องยกมาก็ได้ดีกลองสัญญาขึ้น กินหิบโลก้วนก็ออกสกัดพระเจ้าฌ้อปาอ๋องๆ ก็ขับม้าเข้ารบกับ

กินหิบโลก้วนได้หลายเพลง พระเจ้าฉ้อปาอ๋องหนีบทวนไว้ หยิบกระบองเหล็กดีโลก้วนถูกบ่าซ้ายตกม้าลง ทหารเข้าป้องกันพาโลก้วนไปได้ กินหิบเห็นดังนั้นก็ขับม้าหนีไป พระเจ้าฉ้อปาอ๋องไม่ติดตาม รีบเดินไปได้ทางประมาณห้าสิบเส้นไม่เห็นตัวข้าศึก เห็นแต่ลูกเกาทัณฑ์ยิงมาถูกทหารล้มตายหลายพัน เหลือทหารอยู่แต่พันหนึ่ง จิวอุนควั่นฉ้อติดตามพระเจ้าฉ้อปาอ๋องก็ถูกลูกเกาทัณฑ์หลายแห่ง และตัวพระเจ้าฉ้อปาอ๋องนั้นชำนาญในเพลงกระบองไม่มีผู้ใดเสมอ จึงไม่ถูกลูกเกาทัณฑ์" ดังนี้

อนึ่งเรื่องที่สุนทรภู่ว่าฝรั่งอยู่เมืองลังกานั้นก็มีเค้ามูล ด้วยเมื่อคริสตศก ๑๘๑๕ ตรงกับปีกุน พ.ศ.๒๓๕๘ ในรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร ทางเมืองลังกาอังกฤษกำจัดเจ้าแผ่นดินออกจากราชสมบัติ เอาเมืองลังกาเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ กิตติศัพท์คงเลื่องลือเข้ามาถึงประเทศนี้ว่า เมืองลังกาเป็นของฝรั่งเสียแล้ว ข้อนี้เองที่ทำให้สุนทรภู่สมมติว่าเมืองลังกาเป็นเมืองของฝรั่ง ใช่สุนทรภู่จะไม่รู้ว่าเมืองลังกาเคยเป็นของชาวสิงหฬนั้นหามิได้

ยังมีอีกข้อหนึ่งซึ่งว่าด้วยฝรั่งสังฆราชบาทหลวงนั้น เพราะในสมัยเมื่อสุนทรภู่แต่งเรื่องพระอภัยมณี มีสังฆราชบาทหลวงโรมันคาโทลิกมาอยู่ในประเทศนี้แล้ว แต่ที่สุนทรภู่กล่าวในเรื่องพระอภัยมณีว่าสังฆราชบาทหลวงเป็นคนเจ้าอุบายความคิดเล่ห์กลต่างๆ นั้น สันนิษฐานว่าเห็นจะได้ฟังคำบอกเล่าจากพวกมิชชันนารีอเมริกันฝ่ายลัทธิโปรเตสตัน ซึ่งแรกเข้ามาตั้งอยู่ในประเทศนี้เมื่อรัชกาลที่ ๓ ที่เรียกชื่อบาทหลวงอีกคนหนึ่งว่าปีโปนั้น น่าสงสัยนักว่าจะมีแต่โป๊ปนั้นเอง แต่สุนทรภู่ฟังเพี้ยนไปจึงกลายเป็นปีโป

อนึ่ง กระบวนรบพุ่งเช่นพรรณนาในเรื่องพระอภัยมณีก็แปลกกับหนังสือเรื่องอื่น ถ้าสันนิษฐานว่าสุนทรภู่ได้เค้ามูลมาแต่เรื่องสามก๊กก็เห็นจะไม่ผิด เค้ามูลเรื่องพระอภัยมณีที่สุนทรภู่ได้มาแต่ไหนน่าจะยังมีอยู่ที่อื่นหากค้นไปก็คงพบอีก

ถึงความคิดของสุนทรภู่ซึ่งประดิษฐ์ขึ้นเองในเรื่องพระอภัยมณี ก็มี

แปลกอย่างขบขันผิดกับหนังสือเรื่องอื่นหลายอย่าง ยกเป็นอุทาหรณ์ดังเช่น เรือกำปั่นใหญ่ของโจรสุหรั่ง ที่ว่าถึงมีเรือกสวนตึกกว้านอยู่ในเรือ จะว่าพยากรณ์ความคิดต่อเรือเมล์ใหญ่ปัจจุบันนี้ และสำเภายนต์ของพราหมณ์โมรา จะว่าพยากรณ์เครื่องบินก็แทบว่าได้ แต่ที่แปลกหนักหนาแห่งหนึ่งนั้น ตรงว่าถึงหีบเพลงของนางละเวงเมื่อพากษัตริย์ทั้งปวงไปชมสวนในตอนที่ ๔๕ ในเล่ม ๒ นี้ว่า

"ฝ่ายยุพาผการำภาสะหรี ไขดนตรีที่ตั้งกำบังแฝง
เหมือนคนตีปี่พาทย์ไม่พลาดแพลง เสียงกระแสงซ้อนเพลงวังเวงใจ
กระจับปี่สีซอเสียงกรอกรีด บัณเฑาะว์ดีดดนตรีปี่ไฉน
นางสำหรับขับร้องทำนองใน บ้างขับไม้มโหรีให้ปรีดิ์เปรม
เป็นภาษาฝรั่งว่าครั้งนี้ จะเป็นที่เสน่ห์สนุกสุขเกษม
จะชื่นแช่มแย้มยิ้มให้ปริ่มเปรม เที่ยวชมเหมหงส์อื่นไม่ชื่นเลย
บรรดานั่งฟังขับให้วับวาย ด้วยเสียวทราบโสตเสนาะเฉลาะเฉลย
บ้างชมผลกลไกด้วยไม่เคย กระไรเลยลั่นเองเป็นเพลงการ"

ดังนี้

ถ้าใครอ่านกลอนนี้โดยไม่รู้ว่าใครแต่งเมื่อครั้งไหน คงจะเข้าใจว่าแต่งชมเครื่องคราโมโฟนในปัจจุบันนี้เป็นแน่ แต่ที่จริงกลอนนี้แต่งก่อนเกิดเรื่องคราโมโฟนกว่า ๕๐ ปี

แต่ข้อที่ดียิ่งของหนังสือพระอภัยมณีนั้น อยู่ที่แต่งพรรณนาอัชฌาสัยของบุคคลต่างๆ กันอย่าง ๑ คนไหนวางอัชฌาสัยไว้อย่างไรแต่แรกจะกล่าวถึงในแห่งใดๆ ต่อไป คงให้อัชฌาสัยเป็นอย่างนั้นทุกแห่งไป อีกอย่าง ๑ คำที่พูดจาว่ากล่าวกันด้วยความรักก็ดี ด้วยโกรธแค้นก็ดี สุนทรภู่ผู้จักหาถ้อยคำสำนวนมาว่าให้สัมผัสใจคน ใครอ่านจึงมักชอบ จนถึงนำมาใช้เป็นสุภาษิต กระบวนเช่นกล่าวมาในข้อนี้ดูเหมือนจะไม่มีหนังสือเรื่องอื่นสู้เรื่องพระอภัยมณีได้ เว้นแต่บทเสภาเรื่องขุนช้าง ขุนแผนเรื่องเดียว

เพราะหนังสือพระอภัยมณีเป็นเรื่องแปลก และแต่งดีทั้งกระบวนกลอนและโวหารดังกล่าวมา คนทั้งหลายจึงได้ชอบอ่านกันแพร่หลายแต่ก่อนมา ส่วนตัวข้าพเจ้าซึ่งอยู่ในพวกชังหนังสือพระอภัยมณีมาแต่ก่อน เห็นจะต้องรับสารภาพอีกข้อหนึ่งว่าเมื่อมาอ่านพิจารณาดูในสมัยชั้นหลังนี้ กลับชอบเรื่องพระอภัยมณี ด้วยมารู้สึกความข้อหนึ่งซึ่งมิได้คิดแต่ก่อน คือว่าในสมัยเมื่อสุนทรภู่แต่งเรื่องพระอภัยมณีนั้น ไทยเรายังเหินห่างกับฝรั่งมากนัก จะหาไทยที่พูดฝรั่งได้ในครั้งนั้นทั้งบ้านทั้งเมืองก็เห็นจะมีไม่กว่า ๕ คน จะไปหมายให้สุนทรภู่แกรู้จักภูมิประเทศและขนบธรรมเนียมฝรั่งให้ถูกต้องอย่างไรได้ ที่สุนทรภู่แต่งหนังสือเรื่องพระอภัยมณีแกก็บอกไว้ชัดว่าเป็นเรื่องแต่งเล่น คือมิได้ประสงค์จะให้ใครเชื่อว่าเป็นความจริงจังอย่างเรื่องพงศาวดารที่แกพยายามค้นคิดมาแต่งเป็นเรื่องราวได้ถึงอย่างนั้น ก็ควรจะนับว่าดีหนักหนา ถ้าจะเปรียบกับหนังสือซึ่งฝรั่งแต่งว่าด้วยเมืองไทยแม้ภายหลังสุนทรภู่มานานๆ เรื่องที่ฝรั่งพรรณนาว่าถึงขนบธรรมเนียมไทยงมงายยิ่งกว่าสุนทรภู่พรรณาว่าด้วยขนบธรรมเนียมฝรั่งก็มี เพราะฉะนั้นจึงเห็นควรชมเรื่องพระอภัยมณีว่าเป็นหนังสือแต่งดี สมควรผู้รักเรียนในทางวรรณคดีจะอ่าน แต่อย่าอ่านโดยเข้าใจผิดอย่างเช่นข้าพเจ้าเคยผิดมาแล้วเมื่อยังอยู่ในโรงเรียน ด้วยไปหลงเกณฑ์ให้สุนทรภู่แกรอบรู้สิ่งซึ่งพ้นวิสัยแก่จะรู้ได้ในสมัยแก ถ้าผู้เป็นนักเรียนอย่าหลงในข้อนี้แล้ว ข้าพเจ้าเชื่อว่าใครอ่านเรื่องพระอภัยมณีก็คงจะชอบทุกคน

ด.ร.

เรื่องพระอภัยมณี

ตอนที่ ๑
พระอภัยมณีกับศรีสุวรรณเรียนวิชา

◎ แต่ปางหลังยังมีกรุงกษัตริย์

สมมุติวงศ์ทรงนามท้าวสุทัศน์
อันกรุงไกรใหญ่ยาวสิบเก้าโยชน์
สะพรึบพร้อมไพร่ฟ้าประชาชี
มีเอกองค์นงลักษณ์อัครราช
สนมนางแสนสุรางคนิกร
มีโอรสสององค์ล้วนทรงลักษณ์
ชื่ออภัยมณีเป็นพี่ยา
อันกุมารศรีสุวรรณนั้นเป็นน้อง
พึ่งโสกันต์ชันษาสิบสามปี
สมเด็จท้าวบิตุรงค์ดำรงราชย์
จะเสกสองครองสมบัติขัตติยา
จึงดำรัสตรัสเรียกโอรสราช
พ่อจะแจ้งเจ้าจงจำคำโบราณ
ย่อมพากเพียรเรียนไสยศาสตร์เวท
ได้ป้องกันอันตรายนิ่นครา
พระลูกรักจักสืบวงศ์กษัตริย์
หาทิศาปาโมกข์ชำนาญชาญ

◎ บัดนั้นพี่น้องสองกษัตริย์
จึงทูลความตามจิตเจตนา
หวังแสวงไปตำแหน่งสำนักปราชญ์
ก็สมจิตเหมือนลูกคิดทุกคืนวัน
ผ่านสมบัติรัตนานามธานี
ภูเขาโขดเป็นกำแพงบุรีศรี
ชาวบุรีหรรษาสถาวร
พระนางนาฏนามปทุมเกสร
ดังกินนรน่ารักลักขณา
ประไพพักตร์เพียงเทพเลขา
พึ่งแรกรุ่นชันษาสิบห้าปี
เนื้อดังทองนพคุณจำรูญศรี
พระชนนีรักใคร่ดังนัยนา
แสนสวาทลูกน้อยเสน่หา
แต่วิชาสิ่งใดไม่ชำนาญ
มาริมอาสน์แท่นสุวรรณแล้วบรรหาร
อันชายชาญเชื้อกษัตริย์ขัตติยา
สิ่งวิเศษสืบเสาะแสวงหา
ตามกษัตริย์ขัตติยาอย่างโบราณ
จงรีบรัดเสาะแสวงแห่งสถาน
เป็นอาจารย์พากเพียรเรียนวิชาฯ
ประนมหัตถ์อภิวันท์ด้วยหรรษา
ลูกคิดมาจะประมาณก็นานครัน
ซึ่งรู้สาดราเวทวิเศษขยัน
พอแสงจันทร์แจ่มฟ้าจะลาจร

แล้วก้มกราบบิดุราชมาตุรงค์
จะเดินทางกลางป่าพนาดร
จะพูดจาสารพัดบำหยัดยั้ง
แม้นหลับนอนผ่อนพ้นที่ภัยพาล
พระพี่น้องสองค์ทรงสดับ
พระเชษฐาบัญชาชวนน้องชาย
แล้วแต่งองค์สอดทรงเครื่องกษัตริย์
แล้วลีลามาสถิตบนแท่นทอง
จึงชวนกันจรจรัลจากสถาน
ศศิธรจรแจ้งกระจ่างตา

◎ ล่วงตำบลชนบทไปหลายบ้าน
เสียงเสือกวางกลางเนินพนมวัน
จนแสงทองรองเรืองอร่ามฟ้า
คณานกเริงร้องคะนองไพร
ทั้งสององค์เหนื่อยอ่อนเข้าผ่อนพัก
ครั้นหายเหนื่อยเมื่อยล้าอุตส่าห์เดิน
บ้างผลิดอกออกผลพวงระย้า
พระอภัยมณีศรีสุวรรณ
พระพี่เก็บกาหลงส่งให้น้อง
พระน้องก็เก็บมะลุลีให้พี่ยา
เห็นมะม่วงพวงผลพึ่งสุกห่าม
อร่อยหวานปานเปรียบรสนมเนย
ครั้งสิ้นแสงสุริยาทิพากร
ทั้งสองแสนเหนื่อยยากลำบากองค์
พระเชษฐาอาลัยถึงไอศวรรย์
น้องคะนึงถึงพี่เลี้ยงแลนางนม
ทั้งสององค์ลูบหลังแล้วสั่งสอน
จงผันผ่อนตรึกจำคำโบราณ
จนลุกนั่งน้ำท่ากระยาหาร
อดบันดาลโกรธขึ้งจึงสบาย
เคารพรับบังคมด้วยสมหมาย
มาสรงสายสาคเรศบนเตียงรอง
เนาวรัตน์เรืองศรีไม่มีสอง
จนย่ำฆ้องสุริยนสนธยา
ออกทวารเบื้องบูรพทิศา
ทั้งสองราเดินเรียงมาเคียงกันฯ
เข้าดอนด่านแดนไพรพอไก่ขัน
ให้หวั่นหวั่นวังเวงหวาดฤทัย
พระสุริยาเยื้องเยี่ยมเหลี่ยมไศล
เสียงเรไรจักจั่นสนั่นเนิน
หยุดสำนักลำเนาภูเขาเขิน
พิศเพลินมิ่งไม้ในไพรวัน
ปีบจำปาสุกรมนมสวรรค์
ต่างชิงกันเก็บพลางตามทางมา
เดินประคองเคียงกันด้วยหรรษา
ทั้งสองราเดินดมแล้วชมเชย
ทำไม้ง่ามน้อยน้อยสอยเสวย
อิ่มแล้วเลยล่วงทางมากลางดง
สำนักนอนเนินผาป่าระหง
บาทบงสุ์บวมบอบระบมตรม
กับกำนัลน้อยน้อยนางสนม
กับบรมบิตุเรศพระมารดาฯ

๏ สิบห้าวันตั้นเดินในไพรสณฑ์
เรียกว่าบ้านจันตคามพราหมณ์พฤฒา
อาจารย์หนึ่งชำนาญในการยุทธ์
รำกระบองป้องกันกายสกนธ์
อาจารย์หนึ่งชำนาญในการปี่
ผู้ใดฟังวังเวงในวิญญาณ์
อันสองท่านราชครูนั้นอยู่ตึก
เป็นข้อความตามมีวิชาการ
แม้ผู้ใดใครจะเรียนวิชามั่ง
ถ้ามีทองแสนตำลึงมาถึงใจ

๏ วันนั้นพระอภัยมณีศรีสุวรรณ
เห็นลิขิตปิดไว้กับใบทวาร
อันท่านครูอยู่ตึกตำแหน่งนี้
จึงดำรัสตรัสแก่พระน้องยา
แต่เที่ยวดูเสียให้รู้ทั้งย่านบ้าน
ตรัสพลางย่างเยื้องครรไลไป
เห็นแผ่นผาจารึกลายลิขิต
ท่านอาจารย์การกระบองก็คล่องนัก
จึงบัญชาว่ากับพระน้องแก้ว
สองอาจารย์ปานดวงแก้ววิเชียร
อนุชาว่าการกลศึก
ถ้าเรียนรู้รำกระบองได้ว่องไว
พระเชษฐาว่าจริงแล้วเจ้าพี่
แต่ใจพี่นี้รักทางนักเลง
ถึงการเล่นเป็นที่ประโลมโลก
แต่ขัดสนจนจิตคิดประวิง
ถึงตำบลบ้านหนึ่งใหญ่หนักหนา
มีทิศาปาโมกข์อยู่สองคน
ถึงอาวุธชัดมาดั่งห่าฝน
รักษาตนมิให้ต้องคมศัสตรา
ทั้งดีดสีแสนเสนาะเพราะหนักหนา
เคลิ้มนิทราลืมกายดังวายปราณ
จดจารึกอักขราไว้หน้าบ้าน
แสนชำนาญเลิศลบภพไตร
จงอ่านหนังสือแจ้งแถลงไข
จึงจะได้ศึกษาวิชาการฯ
จรจรัลเข้ามาถึงหน้าบ้าน
พระทรงอ่านแจ้งจิตในกิจจา
ฝีปากปี่เป่าเสนาะเพราะหนักหนา
อันวิชาสิ่งนี้พี่ชอบใจ
ท่านอาจารย์ยังจะมีอยู่ที่ไหน
ถึงตึกใหญ่ที่ครูอยู่สำนัก
เข้ายืนชิดอ่านดูรู้ประจักษ์
ได้ทองหนักแสนตำลึงจึงได้เรียน
พ่อเห็นแล้วหรือที่ลายลิขิตเขียน
เจ้ารักเรียนที่ท่านอาจารย์ใด
น้องนี้นึกรักมาแต่ไหนไหน
จะชิงชัยข้าศึกไม่นึกเกรง
วิชามีแล้วใครไม่ข่มเหง
หมายว่าเพลงดนตรีนี้ดีจริง
ได้ดับโศกสูญหายทั้งชายหญิง
ด้วยทรัพย์สิ่งหนึ่งนี้ไม่มีมาฯ

๏ ศรีสุวรรณปัญญาฉลาดแหลม จึงยิ้มแย้มเยื้อนตอบพระเชษฐา
ธำมรงค์เรือนมณีมีราคา จะคิดค่าควรแสนตำลึงทอง
พอบูชาอาจารย์เอาด่างทรัพย์ เห็นจะรับสอนสั่งเราทั้งสอง
อันตัวน้องนี้จะอยู่ด้วยครูกระบอง หัดให้คล่องเชี่ยวชาญชำนาญดี
ขอพระองค์จงเสด็จไปท้ายบ้าน อยู่ศึกษาอาจารย์ข้างดีดสี
ครั้นเสร็จสมปรารถนาไม่ช้าที จะตามพี่ไปหาที่อาจารย์
พระอภัยได้คิดถึงคำน้อง ต่างยิ้มย่องปรีดิ์เปรมเกษมศานต์
เข้าหยุดยั้งสั่งเสียกันเสร็จการ กลับไปหาอาจารย์ดังใจนึก
ศรีสุวรรณกุมารชาญฉลาด ยุรยาตรเยื้องย่างมาข้างตึก
เห็นภูมิฐานเคหาโอพารึก ทั้งที่ฝึกสอนสานุศิษย์มี
มองเขม้นเห็นพราหมณ์พฤฒาเฒ่า กระหมวดเกล้าเอนหลังนั่งเก้าอี้
ดูรูปร่างอย่างเยี่ยงพระโยคี กระบองสี่ศอกวางไว้ข้างกาย
ก็แจ้งว่าอาจารย์เจ้าของตึก เห็นสมนึกเหมือนจิตที่คิดหมาย
กระทั่งไอให้เสียงเป็นแยบคาย แล้วกัมกายเข้าไปหาท่านอาจารย์ฯ

๏ ฝ่ายพราหมณ์พรหมโบราณอาจารย์เฒ่า เป็นพงศ์เผ่าพฤฒามหาศาล
ชำเลืองเนตรแลดูเห็นกุมาร สีสัณฐานผุดผ่องดังทองทา
ดูแน่งน้อยรูปร่างเหมือนอย่างหุ่น พึ่งแรกรุ่นน่ารักเป็นหนักหนา
อร่ามเรืองเครื่องประดับระยับตา ก็รู้ว่ากษัตริย์ขัตติย์วงศ์
จึงขยดลดเลื่อนลงนั่งใกล้ แล้วถามไถ่ข้อความตามประสงค์
มีธุระอะไรในใจจง เจ้าจึงตรงมาหาจงว่าไปฯ

๏ หน่อกษัตริย์ขัตติย์วงศ์ทรงสดับ น้อมคำนับเล่าแจ้งแถลงไข
พระบิดาข้าบำรุงซึ่งกรุงไกร บัญชาให้เที่ยวหาวิชาการ
จึงดั้นเดินเนินป่ามาถึงนี่ พอเห็นมีอักขราอยู่หน้าบ้าน
รู้ว่าท่านพฤฒาเป็นอาจารย์ ขอประทานพากเพียรเรียนวิชา
แต่โปรดเกล้าคราวมาข้ายากแค้น อันทองแสนตำลึงนั้นไม่ทันหา
ธำมรงค์เรือนมณีฉันมีมา ตีราคาควรแสนตำลึงทอง

แล้วถอดแหวนวงน้อยที่ก้อยขวา ให้พฤฒาทดแทนคุณสนอง
ตาพราหมณ์เฒ่าเอาสำลีประชีรอง ขอดประคองไว้ในผมให้สมควร
แล้วไต่ถามนามวงศ์ถึงพงศา สนทนาปรีดิ์เปรมเกษมสรวล
อยู่เคหาตาพราหมณ์ไม่ลามลวน ครั้นค่ำชวนหน่อไทเข้าไสยา
ถึงยามดึกฝึกสอนในการยุทธ์ เพลงอาวุธดาบดั้งให้ตั้งท่า
กระบองกระบี่ถี่ถ้วนทุกวิชา ค่อยศึกษาตั้งใจจะให้ดีฯ

๏ ฝ่ายเชษฐามาถึงที่ท้ายบ้าน ก็เข้าหาอาจารย์ที่ดีดสี
เอาธำมรงค์ทรงนิ้วดัชนี ให้พราหมณ์ดีค่าแสนตำลึงทองฯ

๏ ฝ่ายครูเฒ่าพินทพราหมณ์รามราช แสนสวาทรักใคร่มิได้หมอง
ให้ข้าไทใช้สอยคอยประคอง เข้าในห้องหัดเพลงบรรเลงพิณ
แล้วพาไปยอดเขาให้เป่าปี่ ที่อย่างดีสิ่งใดก็ได้สิ้น
แต่เสือช้างกลางไพรถ้าได้ยิน ก็ลืมกินน้ำหญ้าเข้ามาฟัง
ประมาณเสร็จเจ็ดเดือนโดยวิตถาร พระกุมารได้สมอารมณ์หวัง
สิ้นความรู้ครูประสิทธิ์ไม่ปิดบัง จึงสอนสั่งอุปเทห์เป็นเล่ห์กล
ถ้าแม้นว่าข้าศึกมันโจมจับ จะรบรับสารพัดให้ขัดสน
เอาปี่เป่าเล้าโลมน้ำใจคน ด้วยเล่ห์กลโลกาห้าประการ
คือรูปรสกลิ่นเสียงเคียงสัมผัส เกิดกำหนัดลุ่มหลงในสงสาร
ให้ใจอ่อนนอนหลับดังวายปราณ จึงคิดอ่านเอาชัยเหมือนใจจง
แล้วให้ปี่ที่เพราะเสนาะเสียง ยินสำเนียงถึงไหนก็ใหลหลง
อวยพรพลางทางหยิบธำมรงค์ คืนให้องค์กุมาราแล้วว่าพลัน
ซึ่งดนตรีดีค่าไว้ถึงแสน เพราะหวงแหนกำชับไว้ขับขัน
ใช่ประสงค์ตรงทรัพย์สิ่งสุวรรณ จะป้องกันมิให้ไพร่ได้วิชา
ต่อกษัตริย์เศรษฐีที่มีทรัพย์ มาคำนับจึงได้ดังปรารถนา
จงคืนเข้าบุรีรักษ์นครา ให้ชื่นจิตพระบิดาแลมารดรฯ

๏ หน่อกษัตริย์โสมนัสด้วยสมนึก จดจารึกคำท่านอาจารย์สอน
พิไรร่ำอำลาด้วยอาวรณ์ แล้วบทจรจากบ้านอาจารย์ตนฯ

๏ ฝ่ายว่านฤบดีศรีสุวรรณ
ทั้งโล่เขนเจนจัดหัดประจญ
จนหมดสิ้นความรู้ท่านครูเฒ่า
เลือกล้วนเหล็กมะลุลีตีกระบอง
ทั้งธำมรงค์วงนั้นก็คืนให้
เหมือนอาจารย์คนนั้นที่พรรณนา
หน่อกษัตริย์สุริย์วงศ์ทรงสดับ
ครรไลลาอาจารย์จรลี
พอมาพบพี่ชายที่ท้ายบ้าน
ต่างเล่าความตามที่เรียนรู้วิชา
ออกจากบ้านจันดคามข้ามทิวทุ่ง
สิบห้าวันบรรลุถึงเวียงชัย
ออกแท่นทองท้องพระโรงจำรูญศรี
พระพี่น้องสององค์ก็ดรงมา

๏ กรุงกษัตริย์สุริย์วงศ์พระทรงยศ
เรียกมานั่งข้างแท่นทองประไพ
หนึ่งพี่น้องสองเสาะแสวงหา
หรือปลอดเปล่าเล่าให้บิดาฟัง

๏ พระพี่น้องสององค์ทรงสวัสดิ์
พระเชษฐาทูลแถลงแจ้งคดี
ศรีสุวรรณนั้นเรียนในการยุทธ์
ทั้งสองสิ่งยิ่งยวดวิชาการ

๏ ท้าวสุทัศน์ฟังอรรถโอรสราช
โกรธกระทืบบาทาแล้วพาที
อันดนตรีปี่พาทย์ตะโพนเพลง
แต่พวกกูผู้หญิงที่ในวัง
ก็เข้มขันกลศึกที่ฝึกฝน
ในการกลอาวุธสุดทำนอง
จึงเรียกเจ้าเข้านั่งสองต่อสอง
ให้เป็นของคู่หัดถ์กษัตรา
แถลงไขข้อความตามปริศนา
แล้วพฤฒาอวยชัยไปจงดี
น้อมคำนับปรีดิ์เปรมเกษมศรี
ตามวิถีแถวทางถนนมา
สองสำราญสรวลสันต์แล้วหรรษา
แล้วพี่พาน้องเดินดำเนินไป
หมายตรงกรุงรัตนาเข้าป่าใหญ่
พอท้าวไทสุทัศน์กษัตรา
แสนเสนีเฝ้าแหนอยู่แน่นหนา
เฝ้าบิดาที่ท้องพระโรงชัยฯ
เห็นโอรสยินดีจะมีไหน
แล้วถามไถ่ทุกข์ยากเมื่อจากวัง
ได้วิชาเสร็จสมอารมณ์หวัง
พ่อนี้นั่งคอยท่าทุกราตรีฯ
ประสานหัตถ์น้อมประณตบทศรี
ลูกเรียนกลดนตรีชำนาญชาญ
เพลงอาวุธเข้มแข็งกำแหงหาญ
ใครจะปานเปรียบได้นั้นไม่มีฯ
บรมนาถขัดข้องให้หมองศรี
อย่าอวดดีเลยกูไม่พอใจฟัง
เป็นนักเลงเหล่าโลนเล่นโขนหนัง
มันก็ยังเรียนร่ำได้ชำนาญ

อันวิชาอาวุธแลโล่เขน
เป็นกษัตริย์จักรพรรดิพิสดาร
ลูกกาลีมีแต่จะขายหน้า
จะให้อยู่เวียงวังก็จังไร
ไปเที่ยวเล่นเป็นปีแล้วมิสา
พระพิโรธโกรธตรัสด้วยขัดเคือง

◎ แสนสงสารพี่น้องสองกษัตริย์
อัปยศอดสูเสนาใน
พระเชษฐาว่าโอ้พ่อเพื่อนยาก
มาถึงวังยังไม่ถึงสักครึ่งวัน
พระกริ้วกราดคาดโทษว่าโฉดเขลา
อยู่ก็อายไพร่ฟ้าประชาชน
แล้วสวมสอดกอดน้องประคองหัตถ์
พระอภัยมณีศรีสุวรรณ
ฝ่ายมหาเสนาพฤฒามาตย์
ทั้งสองดื่นฟื้นกายระกำใจ

◎ พระเชษฐาว่ากรรมแล้วน้อยเอ๋ย
มิทันสั่งอำมาตย์ญาติวงศ์
พระพี่ชายชวนเดินดำเนินหน้า
พระออกนอกนครามาเข้าป่ารัง
อันตัวเราพี่น้องทั้งสองนี้
ทั้งโภชนาอาหารกันดารครัน

◎ พระอนุชาว่าพี่นี้ขี้ขลาด
แม้นชีวังยังไม่บรรลัยลาญ
เผื่อพบพานบ้านเมืองที่ไหนมั่ง
มีความรู้อยู่กับตัวกลัวอะไร
ชอบแต่เกณฑ์ศึกเสือเชื้อทหาร
มาเรียนการเช่นนั้นด้วยอันใด
ช่างชั่วช้าทุจริตผิดวิสัย
ชอบแต่ไสคอส่งเสียจากเมือง
มาพูดจาให้กูดันหูเหือง
แล้วย่างเยื้องจากบัลลังก์เข้าวังในฯ
บิดาตรัสโกรธาไม่ปราศรัย
ทั้งน้อยใจผินหน้าปรึกษากัน
สู้ลำบากบุกป่าพนาสัณฑ์
ยังไม่ทันทดลองทั้งสองคน
พี่กับเจ้านี้เห็นไม่เป็นผล
ผิดก็ดันดั้นไปในไพรวัน
สองกษัตริย์โศกทรงกันแสงศัลย์
ก็พากันชวนซบสลบไป
เห็นหน่อนาถนิ่งแน่เข้าแก้ไข
ชลนัยน์แนวนองทั้งสององค์ฯ
อย่าอยู่เลยเรามาไปไพรระหง
ทั้งสององค์ออกจากจังหวัดวัง
อนุชาโฉมงามมาตามหลัง
ครั้นเหนื่อยนั่งสนทนาปรึกษากัน
ไม่มีที่พึ่งใครในไพรสัณฑ์
ยังนับวันก็แต่กายจะวายปราณฯ
เป็นชายชาติช้างงาไม่กล้าหาญ
ก็เซซานซอกซอนสัญจรไป
พอประทังกายาอยู่อาศัย
ชีวิตไม่ปลดปลงคงได้ดีฯ

๏ พระเชษฐาว่าจริงแล้วน้องรัก เจ้าแหลมหลักตักเตือนสติพี่
กระนั้นแต่งองค์ไปทำไมมี ให้เป็นที่กังขาประชาชน
เราปลอมแปลงแต่งกวยเป็นชายไพร่ เหมือนยากไร้แรมทางมากลางหน
สองกษัตริย์ตรัสคิดเห็นชอบกล จึงปลดเปลื้องเครื่องต้นออกจากกาย
เอาภูษาผ้าห่มห่อกระหวัด แล้วคาดรัดเอวไว้มิให้หาย
ศรีสุวรรณนั้นคุมกระบองกราย พระพี่ชายถือปี่แล้วลีลา
ค่อยดั้นเดินเนินพนมพนาเวศ สีขเรศห้วยธารละหานผา
ครั้นค่ำค้างกลางวันก็ไคลคลา กินผลาผลไม้ในดงดอน
แต่เดินทางกลางเถื่อนได้เดือนเศษ ออกพ้นเขตเขาไม้ไพรสิงขร
ถึงเนินทรายชายทะเลชโลทร ในสาครคลื่นลั่นสนั่นดัง
ค่อยย่างเหยียบเลียบริมทะเลลึก ถึงร่มพฤกษาไทรดังใจหวัง
ทั้งสองราล้าเลื่อยเหนื่อยกำลัง ลงหยุดนั่งนอนเล่นเย็นสบายฯ

๏ จะจับบทบุตรพราหมณ์สามมาณพ ได้มาพบคบกันเล่นเป็นสหาย
คนหนึ่งชื่อโมราปรีชาชาย มีแยบคายชำนาญในการกล
เอาฟางหญ้ามาผูกสำเภาได้ แล้วแล่นไปในจังหวัดไม่ขัดสน
คนหนึ่งมีวิชาชื่อสานน ร้องเรียกฝนลมได้ดังใจจง
คนหนึ่งนั้นมีนามพราหมณ์วิเชียร เที่ยวร่ำเรียนสงครามตามประสงค์
ถือธนูสู้ศึกนึกทะนง หมายจะปลงชีวาปัจจามิตร
ธนูนั้นลั่นทีละเจ็ดลูก หมายให้ถูกที่ตรงไหนก็ไม่ผิด
ล้วนแรกรุ่นร่วมรู้คู่ชีวิต เคยไปเล่นเป็นนิจที่เนินทราย
พอแดดร่มลมตกลงชายเขา ขึ้นสำเภายนต์ใหญ่ดังใจหมาย
ออกจากบ้านอ่านมนต์เรียกพระพาย แสนสบายบุกป่ามาบนดิน
ถึงทะเลแล่นตรงลงในน้ำ เที่ยวลอยลำเล่นมหาชลาสินธุ์
มาใกล้ไทรสาขาริมวาริน ก็ได้ยินสุรเสียงสำเนียงคน
เห็นพี่น้องสององค์ล้วนทรงโฉม งามประโลมหลากจิตคิดฉงน
ทอดสมอรอราเภตรายนต์ ทั้งสามคนขึ้นเดินบนเนินทราย

เข้ามาใกล้ไทรทองสองกษัตริย์ โสมนัสถามไถ่ดังใจหมาย
ว่าดูรามาณพทั้งสองนาย เจ้าเพื่อนชายชื่อไรไปไหนมา
หรือเดินดงหลงทางมาต่างบ้าน จงแจ้งการณ์ให้เราฟังที่กังขา
แม้นไม่มีพี่น้องญาติกา เราจะพาไปไว้เรือนเป็นเพื่อนกันฯ
๏ พระฟังความถามทักเห็นรักใคร่ จึงขานไขความจริงทุกสิ่งสรรพ์
เราชื่ออภัยมณีศรีสุวรรณ เป็นพงศ์พันธุ์จักรพรรดิสวัสดี
ไปร่ำเรียนวิชาที่อาจารย์ ตำบลบ้านจันตคามพนาศรี
อันตัวเรานี้ชำนาญการดนตรี น้องเรานี้ก็ชำนาญการศัสตรา
พระบิดุเรศขับไล่มิให้อยู่ ว่าเรียนรู้ต่ำชาติวาสนา
เราพี่น้องสองคนจึงซนมา หวังจะหาแห่งครูผู้ชำนาญ
ด้วยจะใคร่ได่ถามตามสงสัย วิชาใดจึงจะดีให้วิตถาร
ที่สมศักดิ์จักรพรรดิพิสดาร จะคิดอ่านเรียนร่ำเอาตำรา
อันตัวเจ้าเผ่าพราหมณ์สามมาณพ ได้มาพบกันวันนี้ดีหนักหนา
ท่านทั้งสามนามใดไปไหนมา จงเมตตาบอกเล่าให้เข้าใจฯ
๏ ดรุณพราหมณ์สามคนได้แจ้งอรรถ ว่ากษัตริย์สุริย์วงศ์ไม่สงสัย
ประณตนั่งบังคมขออภัย พระอย่าได้ถือความข้าสามคน
ซึ่งพระองค์สงสัยจึงไต่ถาม จะทูลความให้แจ้งแห่งนุสนธ์
ข้าชื่อวิเชียรโมราเจ้าสานน ทั้งสามคนคู่ชีวิตเป็นมิตรกัน
แสวงหาดั้งเพียรเพื่อเรียนรู้ ได้เป็นคู่ศึกษาวิชาขยัน
ได้รู้เรียกลมฝนคือคนนั้น ข้าแข็งขันยิงธนูสู้ไพริน
ยิงออกไปได้ทีละเจ็ดลูก จะให้ถูกตรงไหนก็ได้สิ้น
คนนั้นผูกเรือยนต์แล่นบนดิน อยู่บ้านอินทคามทั้งสามคน
ซึ่งองค์พระอนุชาเรียนอาวุธ เข้ายงยุทธ์ข้าก็เห็นจะเป็นผล
แต่ดนตรีนี้ดูไม่ชอบกล ข้าแสนสนเท่ห์ในน้ำใจจริง
ดนตรีมีคุณที่ข้อไหน หรือใช้ได้แต่ข้างเที่ยวเกี้ยวผู้หญิง
ยังสงสัยในจิตคิดประวิง จงแจ้งจริงให้กระจ่างสว่างใจฯ

๏ พระฟังความพราหมณ์น้อยสนองถาม จึงเล่าความจะแจ้งแถลงไข
อันดนตรีมีคุณทุกอย่างไป ย่อมใช้ได้ดังจินดาค่าบุรินทร์
ถึงมนุษย์ครุฑาเทวราช จตุบาทกลางป่าพนาสิณฑ์
แม้นปี่เราเป่าไปให้ได้ยิน ก็สุดสิ้นโทโสที่โกรธา
ให้ใจอ่อนนอนหลับลืมสติ อันลัทธิดนตรีดีหนักหนา
ซึ่งสงสัยไม่สิ้นในวิญญาณ์ จงนิทราเถิดจะเป่าให้เจ้าฟัง
แล้วหยิบปี่ที่ท่านอาจารย์ให้ เข้าพิงพฤกษาไทรดังใจหวัง
พระเป่าเปิดนิ้วเอกวิเวกดัง สำเนียงวังเวงแว่วแจ้วจับใจฯ

๏ ในเพลงปี่ว่าสามพี่พราหมณ์เอ๋ย ยังไม่เคยชมชิดพิสมัย
ถึงร้อยรสบุปผาสุมาลัย จะชื่นใจเหมือนสตรีไม่มีเลย
พระจันทรจรสว่างกลางโพยม ไม่เทียมโฉมนางงามเจ้าพราหมณ์เอ๋ย
แม้นได้แก้วแล้วจะค่อยประคองเคย ถนอมเชยชมโฉมประโลมลาน
เจ้าพราหมณ์ฟังวังเวงวะแว่วเสียง สำเนียงเพียงการเวกกังวานหวาน
หวาดประหวัดสตรีฤดีดาล ให้ซาบซ่านเสียวสดับจนหลับไป
ศรีสุวรรณนั้นนั่งอยู่ข้างพี่ ฟังเสียงปี่วาบวับก็หลับไหล
พระแกล้งเป่าแปลงเพลงวังเวงใจ เป็นความบวงสรวงพระไทรที่เนินทรายฯ

ตอนที่ ๒
นางผีเสื้อลักพระอภัยมณี

๏ จะกล่าวถึงอสุรีผีเสื้อน้ำ
ได้เป็นใหญ่ในพวกปีศาจพราย
ตะวันเย็นขึ้นมาเล่นทะเลกว้าง
ฉวยฉนากลากฟัดกัดกุมภา
แล้วเล่นน้ำดำโดดโลดทะลึ่ง
เข้าใกล้ฝั่งวังวนข้างต้นไทร
วิเวกแว่ววังเวงด้วยเพลงปี่
เสน่หาอาวรณ์อ่อนกำลัง
แล้วลุกขึ้นเท้าแขนแหงนชะแง้
เห็นพระองค์ทรงโฉมประโลมใจ
ทั้งทรวดทรงองค์เอวก็อ้อนแอ้น
ถ้าแม้นได้กันกับกูเป็นคู่ครอง
น้อยหรือแก้มซ้ายขวาก็น่าจูบ
ทั้งลมปากเป่าปี่ไม่มีเครื่อ
ยิ่งปั่นป่วนรวนเรเสน่ห์รัก
อุดลุดผุดทะลึ่งขึ้นตึงตัง
ชุลมุนหมุนกลมดังลมพัด
กลับกระโดดลงน้ำเสียงต่ำโครม
ครั้นถึงแท่นแผ่นผาศิลาลาด
ค่อยวางองค์ลงบนเตียงเคียงประคอง

๏ แสนสงสารพระอภัยใจจะขาด
สลบล้มมิได้สมประฤาดี

๏ อสุรีผีเสื้อแสนสวาท
เออพ่อคุณทูนหัวผัวข้าตาย
อยู่ท้องถ้ำวังวนชลสาย
สกนธ์กายโตใหญ่เท่าไอยรา
เที่ยวอยู่กลางวารินกินมัจฉา
เป็นภักษานางมารสำราญใจ
เสียงโผงผึงเผ่นโผนโจนไถล
พอนางได้ยินเสียงสำเนียงดัง
ป่วนฤดีดาลดิ้นถวิลหวัง
เข้าเกยฝั่งหาดทรายสบายใจ
ชำเลืองแลหลากจิตคิดสงสัย
นั่งเป่าปี่อยู่ใต้พระไทรทอง
เป็นหนุ่มแน่นน่าชมประสมสอง
จะประคองกอดแอบไว้แนบเนื้อ
ช่างสมรูปนี่กระไรวิไลเหลือ
นางผีเสื้อตาดูทั้งหูฟัง
สุดจะหักวิญญาณ์เหมือนบ้าหลัง
โดยกำลังโลดโผนโจนกระโจม
กอดกระหวัดอุ้มองค์พระทรงโฉม
กระทุ่มโถมถีบดำไปถ้ำทอง
แสนสวาทเปรมปรีดิ์ไม่มีสอง
ทำกระหยิ่มยิ้มย่องด้วยยินดีฯ
กลัวอำนาจนางยักษินีศรี
อยู่บนที่แผ่นผาศิลาลายฯ
เห็นภูวนาถนิ่งไปก็ใจหาย
ราพณ์ร้ายลูบต้องประคององค์

เห็นอุ่นอยู่รู้ว่าสลบหลับ
พ่อทูนหัวกลัวน้องนี้มั่นคง
จำจะแสร้งแปลงร่างเป็นนางมนุษย์
เห็นพระองค์ทรงโฉมประโลมลาน
แล้วอ่านเวทเพศยักษ์ก็สูญหาย
เอาธารามาชโลมพระโฉมยง

๏ พระพลิกฟื้นตื่นสมประดีได้
แลเขม้นเห็นนางนวลละออง
นิ่งพินิจพิศดูรู้ว่ายักษ์
ยิ่งชิงชังคั่งแค้นแน่นอุรา
แล้วคิดกลับดับเดือดให้เหือดหาย
นี่แน่นางอสุรีขินีมาร
จะขอถามตามตรงจงประจักษ์
อันตัวเราเป็นมนุษย์บุรุษชาย
เข้าอิงแอบแนบข้างอยู่อย่างนี้
มนุษย์ยักษ์รักกันด้วยอันใด

๏ อสุรีผีเสื้อสดับเสียง
ทำเสแสร้งใส่จริตกระบิดกระบวน
อันน้องนี้ไร้คู่ที่สู่สม
ถึงเป็นยักษ์ยังไม่มีราคีมัว
แม่เจ้าเอ๋ยคิดมาน่าหัวร่อ
พลางแกล้งทำสะบัดสะบิ้งทิ้งสไบ
แล้วแกล้งทำสำออยพูดอ้อยอิ่ง
ยิ่งถอยหนีก็ยิ่งตามด้วยความรัก

๏ พระสุดแสนแค้นเคืองรำคาญจิต
ถีบจนพลัดจากแท่นแผ่นศิลา
ยังไม่ดับชนม์ชีพเป็นผุยผง
ด้วยรูปทรงอัปลักษณ์เป็นยักษ์มาร
ให้ผาดผุดทรวดทรงส่งสัณฐาน
จะเกี้ยวพานรักใคร่ดังใจจง
สกนธ์กายดังกินนรนวลหง
เข้าแอบองค์นวดฟั้นคั้นประคองฯ
ในฤทัยหมกมุ่นให้ขุ่นหมอง
เคียงประคองอยู่บนแท่นแผ่นศิลา
ด้วยแววจักษุหายทั้งซ้ายขวา
จะใคร่ด่าให้ระยำด้วยคำพาล
จึงอุบายวิงวอนด้วยอ่อนหวาน
ไม่ต้องการที่จะแกล้งมาแปลงกาย
เจ้าเป็นยักษ์อยู่ในวนชลสาย
เจ้าคิดร้ายลักพาเอามาไย
หรือว่ามีข้อประสงค์ที่ตรงไหน
ผิดวิสัยที่จะอยู่เป็นคู่ควรฯ
เพราะสำเนียงเสนาะในฤทัยหวน
ละมุนม้วนเมียงหมอบแล้วยอบตัว
เป็นสาวพรหมจารีไม่มีผัว
พระมากลัวผู้หญิงด้วยสิ่งใด
เห็นเขาง้อแล้วยิ่งว่าไม่ปราศรัย
ร้อนเหมือนใจจะขาดประหลาดนัก
เข้าแอบอิงเอนทับลงกับตัก
ยิ่งพลิกผลักก็ยิ่งแอบแนบอุราฯ
มิได้คิดอินังชังน้ำหน้า
แล้วเดือดด่าว่าอีกาลีลาม

เขาเบือนเบื่อเหลือเกลียดขี้เกียจตอบ ยังขืนปลอบปลุกปล้ำอีสำสาม
ทำแสนแง่แสนงอนฉะอ้อนความ แพศยาบ้ากามกวนอารมณ์
ถึงมาตรแม้นม้วยมุดสุดชีวาตม์ อย่าหมายมาดว่ากูจะสู่สม
สัญชาติยักษ์ไม่สมัครสมาคม แล้วทุดถ่มน้ำลายไม่ไยดีฯ

๏ อีนางยักษ์กลับปลอบไม่ตอบโกรธ พระจงโปรดเกล้าน้องอย่าหมองศรี
ข้าหมายเหมือนภัสดาถึงด่าตี ก็ตามทีเถิดเมียไม่เสียใจ
จนผู้หญิงอิงแอบแนบถนอม กระไรหม่อมจะตั้งปิ่งไปถึงไหน
ช่างไม่คิดขวยเก้อเอออะไร ทำบ้าใบ้เบือนหนีไปทีเดียว
มาร่วมเรียงเคียงข้างอยู่อย่างนี้ ยังว่ามีน้ำใจจะไม่เกี่ยว
น่าอดสูผู้หญิงเสียจริงเจียว พลางกลมเกลียวกอดรัดกษัตราฯ

๏ พระเหวี่ยงวัดขัดใจมิให้ต้อง จนเหน็ดเหนื่อยเมื่อยสองพระหัตถา
มันดื้อด้านทานทนพันปัญญา จึงแกล้งว่าวิงวอนให้อ่อนใจ
อะไรเจ้าเฝ้ากวนกันจู้จี้ ข้าจะหนีหน่ายนางไปข้างไหน
ขอพักนอนเสียสักหน่อยถอยออกไป สบายใจจึงค่อยมาพูดจากัน
แล้วเอนองค์ลงบนแท่นแสนระทด โศกกำสรดซบทรงกันแสงศัลย์
โอ้สงสารป่านฉะนี้ศรีสุวรรณ อยู่ด้วยกันหลัดหลัดมาพลัดพราย
พอตื่นขึ้นยามเย็นไม่เห็นพี่ จะโศกีโหยหาน่าใจหาย
ได้เห็นแต่เจ้าพราหมณ์ทั้งสามนาย เขาผันผายลับตาจะอาวรณ์
นิจจาเอ๋ยเคยเห็นกันพี่น้อง มาเที่ยวท่องบุกเดินเนินสิงขร
อียักษ์ลักพี่ลงมาในสาคร จะทุกข์ร้อนว้าเหว่อยู่เอกา
พระนึกนึกแล้วสะอึกสะอื้นไห้ ชลเนตรหลั่งไหลทั้งซ้ายขวา
ซบพระพักตร์อยู่บนแท่นแผ่นศิลา ทรงโศกากำสรดระทดใจฯ

๏ อีนางยักษ์ฟังสะอื้นค่อยชื่นจิต สำคัญคิดแว่วว่าพระปราศรัย
เข้าอิงแอบแนบองค์พระทรงชัย เห็นเธอไม่ผินผันจำนรรจา
คิดว่าหลับกลับปลุกขึ้นโลมลูบ ประจงจูบปรางซ้ายแล้วย้ายขวา
ค่อยยกหัตถ์ภูวนาถพาดอุรา ในกามาปั่นป่วนให้ยวนยี

เห็นทรงศักดิ์ผลักพลิกทำหยิกเย้า
จะกอดไว้ไม่วางเหมือนอย่างนี้

๏ พระแค้นคำซ้ำด่าอีหน้าด้าน
น่าอดสูกูได้ทำไมมึง
ทั้งเหม็นสาบเหม็นสางเหมือนอย่างศพ
มายั่วเย้าเฝ้าเบียดเกลียดจะตาย

๏ อีนางยักษ์ควักค้อนแล้วย้อนว่า
ที่ขอจบแต่พอถูกจมูกครือ
เมื่ออยู่สองต่อสองในห้องหับ
ถึงโกรธขึ้งอย่างไรก็ไม่ฟัง

๏ พระสุดแสนแค้นเคืองรำคาญจิต
ให้อักอ่วนป่วนใจไม่สบาย
จะยั่งยืนขืนขัดตัดสวาท
ก็จะสะบักสบอมตรอมฤทัย
จึงบัญชาว่านี่แน่นางยักษ์
อันเชื้อชาติอสุรินทร์ย่อมกินคน
ไปข้างหน้าถ้าเคืองน้ำใจเจ้า
แม้นให้สัตย์ปฏิญาณสาบานตัว

๏ อียักษ์ฟังดังผ่านวิมานสวรรค์
แม้นเคลือบแคลงแหนงในพระทัยปอง
แม้นโว้เว้เนรคุณพระทูนหัว
ขอทุกเทพเทวัญจงบันดาล
จนสุดสิ้นดินฟ้าสุธาทวีป
พอให้สัตย์เสร็จคำทำฉะอ้อน

๏ พระฟังคำจำจิตพิศวาส
การโลกีย์ดีชั่วย่อมมัวเมา
มาลูบคลำทำเขาแล้วเบือนหนี
แค้นหนักหนาฟ้าผี่เถอะดื้อดึงฯ
ใครจะร่านเหมือนเช่นนี้ไม่มีถึง
มาเคล้าคลึงโลมลูบจูบผู้ชาย
ไม่น่าคบน่ารักยักษ์ฉิบหาย
ไม่มีอายมีเจ็บเท่าเล็บมือฯ
ส่วนร่ำด่ากระนั้นได้เขาไม่ถือ
ยิ่งอึงอื้อบ่นว่าเป็นน่าชัง
จะบังคับมิให้ใครกลุ้มใจมั่ง
พลางเข้านั่งแอบข้างไม่ห่างกายฯ
เป็นสุดคิดสุดที่จะหนีหาย
มันกอดก่ายเช้าซี้พิรี้พิไร
ไม่สังวาสเชยชิดพิสมัย
ต้องแข็งใจกินเกลือด้วยเหลือทน
จะร่วมรักกันก็เห็นไม่เป็นผล
มาแปดปนเป็นมิตรเราคิดกลัว
จะกินเราเสียไม่คิดว่าเป็นผัว
ให้หายกลัวแล้วจะอยู่เป็นคู่ครองฯ
เกษมสันต์นบนอบตอบสนอง
จงฟังน้องจะให้สัตย์ปฏิญาณ
อันเป็นผัวเพื่อนรักสมัครสมาน
ประหารผลาญชีวาตม์ให้ขาดรอน
ไม่สิ้นชีพก็ไม่เสื่อมสโมสร
ระทวยอ่อนเอนทับลงกับเพลาฯ
ฝืนอารมณ์สมพาสทั้งโศกเศร้า
เหมือนอดข้าวกินมันกันเสบียง

เกิดกุลาคว้าว่าวปักเป้าติด
กุลาส่ายย้ายหนีดีแก้เอียง
กุลาโคลงไม่สู้คล่องกะพล่องกะแพล่ง
จะแก้ไขก็ไม่หลุดสุดความคิด
สมพาสยักษ์รักร่วมภิรมย์สม
เป็นวิสัยในภพธรณินทร์

๏ นางผีเสื้อเมื่อได้ประสมสอง
ประคองคอยปรนนิบัติเข้าพัดวี
ครั้นรุ่งรางนางไปในไพรสณฑ์
จะนั่งนอนผ่อนตามความสบาย
กระแซะชิดขากบกระทบเหนียง
ปักเป้าเหวี่ยงยักแผละกระแซะชิด
ปักเป้าแทงตะละทีไม่มีผิด
ประกบติดตกผางลงกลางดิน
เหมือนเด็ดดอกหญ้าดมพอได้กลิ่น
ไม่สุดสิ้นสิ่งเสน่ห์ประเวณีฯ
ดังจะล่องลอยฟ้าในราศี
อยู่ข้างที่แผ่นผาศิลาลาย
เที่ยวเก็บผลพฤกษามาถวาย
นิมิตกายรูปร่างสำอางตาฯ

ตอนที่ ๓
ศรีสุวรรณเข้าเมืองรมจักร

๏ จะกล่าวถึงอนุชานิทราสนิท พระอาทิตย์ยอแสงแฝงพฤกษา
น้ำค้างพรมลมพัดกระพือมา เสนาะเสียงสกุณาสนั่นไพร
ทะเลึกเลื่อนลั่นสนั่นคลื่น ผวาตื่นหวาดหวั่นฤทัยไหว
ไม่เห็นพี่ที่พุ่มพฤกษาไทร ประหลาดใจปลุกพราหมณ์ทั้งสามนาย
พระเชษฐาข้าไปข้างไหนเล่า เมื่อกี้เป่าปี่เล่นไม่เห็นหาย
ที่ก็เตียนเลี่ยนลาดล้วนหาดทราย จะแฝงกายที่ไหนก็ไม่มี
สามมาณพนิ่งคิดผิดประหลาด หรือภูวนาถนึกอางขนางหนี
จะทอดทิ้งน้องไว้ก็ใช่ที เหตุจะมีสักสิ่งนึกกริ่งใจ
แล้วพากันย่างย่องมองเขม้น ก็พอเห็นรอยเท้าที่ยาวใหญ่
มายั้งหยุดสุดสิ้นเพียงต้นไทร แล้วกลับไปหายลงในคงคา
อันรอยนี้มิใช่รอยมนุษย์ ต่างวิมุติหมางจิตคิดกังขา
หรือยักษีผีเสื้อแกล้งมารยา มาลักพาภูวไนยเอาไปกิน
ศรีสุวรรณเห็นจริงก็ใจหาย ระทวยกายลงกับท่าชลาสินธุ์
พระเนตรนองนัยนาดั่งวาริน กันแสงสิ้นเสือกซบสลบไปฯ

๏ ทั้งสามพราหมณ์เข้าประคองพระน้องนาถ เห็นอนาถนิ่งแน่เข้าแก้ไข
ร้องเรียกพลางทางแสนสงสารใจ ก็ร่ำไรรักหน่อกษัตราฯ

๏ ศรีสุวรรณฟื้นองค์ดำรงนั่ง สุชลหลั่งคลอเนตรถึงเชษฐา
โอ้สงสารป่านฉะนี้พระพี่ยา ไปลับตาตายเป็นไม่เห็นกัน
เป็นเพื่อนสุขทุกข์โศกวิโยคยาก ตั้งแต่จากกรุงไกรไอศวรรย์
ระหกระเหินเดินป่าพนาวัน กินเผือกมันต่างข้าวทุกเช้าเย็น
อยู่ด้วยกันหลัดหลัดมาพลัดพราก แต่แสนยากแล้วมิหนำมาซ้ำเข็ญ
นึกนึกแล้วก็น่าน้ำตากระเด็น จะอยู่เป็นคนไปทำไมมี
สะอื้นอ้อนข้อนทรวงเข้าฮักฮัก วรพักตร์ผุดผ่องก็หมองศรี
กันแสงทรงโศกศัลย์พันทวี อยู่กับที่หาดทรายชายคงคาฯ

◎ ทั้งสามพราหมณ์เข้าประคองแล้วร้องไห้ น้ำตาไหลพรั่งพรายทั้งซ้ายขวา

ต่างนบนอบปลอบหน่อกษัตรา อย่าโศกาตรอมนักจงหักใจ
อันกำเนิดเกิดมาในหล้าโลก สุขกับโศกมิได้สิ้นอย่าสงสัย
ซึ่งเกิดเหตุเชษฐาเธอหายไป ก็ยังไม่รู้เห็นว่าเป็นตาย
ควรจะคิดติดตามแสวงหา แล่นนาวาไปในวนชลสาย
แม้นพระพี่มิม้วยชีวาวาย ก็ดีร้ายจะได้พบประสบกัน
ข้าทั้งสามก็จะตามเสด็จด้วย ผิดชอบช่วยไปกว่าจะอาสัญ
จงดับทรงโศกาอย่าจาบัลย์ จะเนิ่นวันเสียเปล่าไม่เข้ายาฯ

◎ พระฟังสามพราหมณ์ปลอบก็ชอบจิต แสนสนิทยิ่งกว่าญาติวงศา

ค่อยมีแรงแข็งขืนกลืนน้ำตา จึงบัญชาชมพราหมณ์ทั้งสามคน
ถึงมาตรแม้นเป็นเพื่อนก็เหมือนพี่ ด้วยน้องนี้ก็ยังเยาว์เฉาฉงน
พี่ช่วยคิดติดตามเมื่อยามจน พระคุณล้นล้ำลบภพไตร
แต่ทะเลึกกว้างถึงอย่างนี้ ไม่รู้ที่จะตามติดไปทิศไหน
จะผ่อนปรนบนบานประการใด จึงจะได้แจ้งจิตในกิจจาฯ

◎ เจ้าสานนคนฉลาดเฉลยตอบ พ่อคิดชอบอย่างนี้ดีหนักหนา

พี่ได้ครูรู้เรียนตำรามา จะจับยามสามตาให้แน่นอน
แล้วนับนิ้วนิ่งนั่งตั้งสติ ตามลัทธิเรียนรู้ที่ครูสอน
ทั้งลมจันทกาลาพยากรณ์ เห็นแน่นอนแม่นยำแล้วทำนาย
อย่าครวญคร่ำรำพึงถึงพระพี่ มีสตรีพาไปดังใจหมาย
เขาอุปถัมภ์ค้ำชูอยู่สบาย พอเคราะห์คลายเห็นจะพบประสบกัน
อยู่ข้างทิศอาคเนย์ทะเลึก พระอย่านึกแหนงว่าจะอาสัญ
เรารีบเร่งออกเรือเผื่อจะทัน แล้วพากันลงมาเภตรากล
ถอนสมอช่อใบขึ้นใส่เสา จัดให้เจ้าโมราเป็นต้นหน
หน่อกษัตริย์สองพราหมณ์เป็นสามคน ขึ้นนั่งบนบาหลีด้วยปรีดา
พอสิ้นแสงสุริยันจันทร์กระจ่าง ส่องสว่างกลางทะเลพระเวหา
ต้องพระพายชายพัดกระพือพา สำเภาหญ้าฝ่าคลื่นมากลางชล

พระเล็งแลตามกระแสชลาสินธุ์
ละลิบลิ่วทิวเมฆเป็นหมอกมน
เวลาค่ำน้ำเค็มก็พร่างพร่าง
เสมอเม็ดเพชรรัตน์โมรารายพระเอนองค์ลงบนแท่นท้ายบาหลี
จนเดือนดับลับลงในคงคา

◎ สำเภาน้อยลอยลำครรไลล่อง
พระชมหมู่มัจฉากุมภาพาล
ฉนากฉลามตามคลื่นอยู่คลาคล่ำ
มังกรเกี่ยวเลี้ยวล่องท้องสินธุ
คิดคะนึงถึงองค์พระเชษฐา
จะชวนชมฝูงสัตว์ในนัทที
จะเหลียวซ้ายแลขวาก็ว้าเหว่
คลื่นระลอกกลอกกลิ้งเป็นเกลียวเกลียว
ยิ่งโศกแสนอาดูรพูนเทวษ
เจ้าพราหมณ์น้อยคอยปลอบประโลมใจ
แลสลับซับซ้อนสิงขรเขา
ที่เชิงชั้นรุกขชาติสะอาดเตียน
พระชม้อยค่อยเพลินเจริญจิต
เห็นเงือกงามพราหมณ์ชี้ว่านี่แน
มีเผ้าผมนมเนื้อเนตรขนง
เสียแต่เพียงพื้นล่างเป็นหางปลา
พระแย้มยิ้มพริ้มพรายภิปรายซัก
เจ้าพราหมณ์แกล้งตอบความเป็นสำเนา
พลางสำรวลชวนชื่นด้วยเชิงฉลาด
กำหนดนับวันมาก็ช้านาน
สิขรินเกาะแก่งทุกแห่งหน
เห็นแต่ชลกับมัจฉาดาราพราย
แวมสว่างวาบวับระยับฉาย
แจ่มกระจายพรายพร่างกลางชลา
แสนทวีพูนเทวษถึงเชษฐา
สุริยาพุ่งพ้นชลธารฯ
ขึ้นฟูฟ่องระลอกกระฉอกฉาน
ขึ้นผุดพล่านตามหลังมาพรั่งพรู
ทั้งช้างน้ำโลมาแลราหู
เป็นคู่คู่เคียงมาในวารี
ถ้าแม้นมาด้วยน้องเป็นสองศรี
โอ้ยามนี้น้องมาดูแต่ผู้เดียว
ท้องทะเลลึกล้ำล้วนน้ำเขียว
ทางก็เปลี่ยวใจก็เปล่าเศร้าฤทัย
ชลเนตรหล่อหลั่งละลุมไหล
แล้วชวนให้ชมละเมาะทุกเกาะเกียน
เป็นเหล่าเหล่าหลายหลากดังฉากเขียน
พิศเพี้ยนสีเคลือบเมื่อเหลือบแล
นิ่งพินิจเขาไม้ในกระแส
พ่อจงแลดูนางกลางชลา
ทั้งรูปทรงน่ารักเป็นหนักหนา
กับพูดจานั้นไม่เป็นเหมือนเช่นเรา
ใจพี่รักจะใคร่ได้หรือไม่เล่า
แม้ได้เปล่าจะคำนับรับประทาน
พระหน่อนาถปรีดิ์เปรมเกษมศานต์
ไม่พบพานเชษฐาเหมือนอารมณ์ฯ

๏ เป็นบุพเพสันนิวาสพาสนา กษัตราจะได้คู่ที่สู่สม
สำเภาน้อยลอยแล่นมาตามลม ลุอุดมรมจักรนครา
ที่ตรงหน้าธานีนั้นมีเกาะ เรือจำเพาะเข้าออกตามซอกผา
เห็นหอคอยลอยลิ่วตรงทิวตา ก็รู้ว่าปากน้ำเป็นสำคัญ
พระปรึกษาว่ากับพราหมณ์ทั้งสามพี่ นครนี้น้องเห็นจะคับขัน
จึงระวังตั้งกองอยู่ป้องกัน จะเป็นจันดประเทศหรือท้าวไทฯ

๏ ได้ฟังถามพราหมณ์ทูลสนองดอบ อันเขตขอบเห็นเป็นทีบุรีใหญ่
เราแวะเข้าดูเล่นก็เป็นไร เผื่อจะได้ข่าวที่พระพี่ยา
แต่เรือเราเผาเสียจึงจะได้ อย่าให้ใครเห็นอย่างว่าฟางหญ้า
พ่อแต่งองค์มาตามพราหมณ์พฤฒา จะได้พากันเที่ยวดูพระบูรี
เห็นพร้อมกันหันลำสำเภาล่อง เข้าตามช่องหว่างเชิงคิรีศรี
ชาวด่านเห็นนาวาเข้าธานี ก็ขึ้นตีกลองดังให้รั้งรอ
เจ้าพราหมณ์ปลดลดใบทั้งท้ายหน้า เข้าถึงท่าเรือจอดทอดสมอ
พระแต่งองค์เป็นพราหมณ์งามลออ เอาเพลิงจ่อจุดเผาสำเภายนต์
เพลิงสว่างกลางวันเป็นควันกลุ้ม ชาวด่านรุมกันมาดับอยู่สับสน
ก็ขึ้นฝั่งวารีทั้งสี่คน สำเภายนต์โทรมลงในคงคาฯ

๏ ฝ่ายนายหมวดตรวจตรารักษาด่าน แสนสงสารพราหมณ์น้อยเป็นนักหนา
จึงร้องเรียกมานั่งยังศาลา แล้วพูดจาปราศรัยเป็นไมตรี
เจ้าเชื้อพราหมณ์พรหมเมศประเทศไหน จึงใช้ใบนาวามาถึงนี่
พอเรือจอดมอดม้วยด้วยอัคคี สินค้ามีในสำเภาสักเท่าไร
น่าประหลาดหลากจิตคิดฉงน แต่สี่คนก็ช่างมาเภดราได้
ขอถามเจ้าเผ่าพราหมณ์นี้นามใด ดูรูปร่างช่างกระไรล้วนงามงามฯ

๏ เจ้าสานนคนฉลาดเฉลยถ้อย ให้เรียบร้อยตอบคำที่ร่ำถาม
อันพวกเราเผ่าปราณสังวาลนาม อยู่บ้านคามวาสีล้วนพี่น้อง
เราชื่อว่าสานนเป็นคนใหญ่ ถัดนั้นไปเจ้าวิเชียรเป็นที่สอง
คนนั้นชื่อโมรานุชารอง ที่สุดท้องคนนี้ศรีสุวรรณ

เรียนเป็นแพทย์วิทยารักษาโรค
ประสงค์สิ่งสรรพยาจึงพากัน
ได้สำเร็จเสร็จสรรพจะกลับบ้าน
ทั้งดั้นหนคนท้ายก็ตายเตียน
จะไปทางทิศไหนก็ไม่รู้
มาถึงบ้านท่านนี้เห็นมีคน
เคราะห์ข้าเจ้าคราวนี้ใครจะเห็น
อันเมืองนี้นามใดไฉนนาย

๏ นายด่านนั่งฟังคำที่ร่ำว่า
จึงบอกความตามจริงทุกสิ่งไป
อันพระองค์ผู้ดำรงอาณาราษฎร์
มีโฉมยงองค์ราชธิดา
ด้วยเนื้อนางอย่างกลิ่นสุคนธ์รื่น
เมื่อเดือนสี่ปีก่อนนั้นโสกันต์
พระรูปโฉมก็ประโลมลานสวาท
กรุงกษัตริย์ขัตติยาทุกธานี
เมื่อปีกลายฝ่ายท้าวอุเทนราช
อานุภาพปราบทั่วทุกกรุงไกร
ให้ทูตามาสนองละอองบาท
แม้นไม่ให้จะประจญรณรงค์
ข้างเจ้านายฝ่ายเรามิได้ให้
แล้วกริ่งเกรงไพรีจะบีฑา
ไปปีหน้าถ้าย่างเข้าเดือนยี่
แสนสงสารเจ้าพราหมณ์นี้คร่ามครัน
จงประทับยับยั้งอยู่ที่นี่
ข้าจะช่วยออกปากฝากเขาไป
จะดับโศกสังเวชทุกเขตขัณฑ์
มาเลือกสรรสืบเสาะตามเกาะเกียน
พอลมพานพาพัดฉวัดเฉวียน
สำเภาเจียนอับปางลงกลางชล
เที่ยวแล่นอยู่กลางทะเลระเหระหน
ต้องไฟไหม้ไต้ลนเหลือแต่กาย
เผอิญเป็นคิดไปแล้วใจหาย
จงขยายเรื่องเล่าให้เข้าใจฯ
เสน่หาลุ่มหลงไม่สงสัย
นี่กรุงไกรรมจักรนครา
นามพระบาทท้าวทศวงศา
ชื่อนางแก้วเกษราวิลาวัณย์
เป็นที่ชื่นชมโฉมประโลมขวัญ
เดี๋ยวนี้นั้นชันษาสิบห้าปี
ดูผุดผาดพึงรุ่นเจริญศรี
มาขอสู่ภูมีไม่ให้ใคร
เป็นเชื้อชาติชาวชวาภาษาไสย
เป็นเมืองใหญ่กว่ากษัตริย์ขัตติย์วงศ์
จะขอราชธิดาโดยประสงค์
กับผู้พงศ์จักรพรรดิ์ขัตติยา
ว่าท้าวไทเป็นนอกพระศาสนา
จึงเกณฑ์มาตั้งกองอยู่ป้องกัน
เห็นจะมีการทัพถึงคับขัน
จะผายผันไปบ้านประการใด
ถ้าแม้นมีเภตรามาแต่ไหน
คงมิให้อดอยากลำบากกายฯ

๏ เจ้าพราหมณ์ตอบชอบคำเป็นที่ยิ่ง ไม่มีสิ่งใดให้เหมือนใจหมาย
แม้นเอ็นดูก็จะอยู่สำนักนาย ตัวไม่ตายก็ไม่ลืมพระคุณเลย
แต่มาถึงกรุงไกรจะใคร่เห็น พาไปเล่นสักเวลาเถิดน้าเอ๋ย
สนุกสนานปานใดฉันไม่เคย พอชมเชยเสียสักหน่อยจึงค่อยมาฯ
๏ ส่วนนายด่านได้ฟังนั่งหัวเราะ ช่างพูดเพราะน่ารักเป็นหนักหนา
จะพาไปให้เห็นพระพารา แล้วหยิบย่ามใส่บ่าละล้าละลัง
ออกนำหน้าพาพราหมณ์ไปตามถนน ถึงตำบลกรุงไกรดังใจหวัง
เที่ยวเลียบรอบขอบเขตนิเวศน์วัง แล้วสอนสั่งห้ามปรามเจ้าพราหมณ์พลัน
เห็นผู้หญิงริงเรือที่เนื้อเหลือง อย่ายักเยื้องเกี้ยวพานนะหลานขวัญ
ล้วนนางในไม่ชั่วตัวสำคัญ จะเสียสันเสียเปล่าไม่เข้าการฯ
๏ พราหมณ์หัวเราะรับคำที่ร่ำสั่ง พลางชมวังนิเวศน์ประเทศสถาน
งามปราสาทผาดเยี่ยมโพยมมาน ชัชวาลแก้วเก้าวะวาวตา
มีบ้านช่องสองแถวแนวถนน ทั้งผู้คนคึกคักกันนักหนา
มีโรงรถคชไกรไอยรา สนามหน้าจักรวรรดิ์ที่หัดพล
ที่ท้ายวังตั้งล้วนแต่ตึกกว้าน บ้างนั่งร้านสองแถวแนวถนน
นายด่านพาผ่าตลาดต้องหลีกคน ประชาชนซื้อหาพูดจากัน
พวกสาวแก่แลเห็นเจ้าพราหมณ์น้อย ดูแช่มช้อยน่าชมทั้งคมสัน
งามจริตกิริยาสารพัน ต่างชิงกันร้องเรียกออกเพรียกไป
เจ้าพราหมณ์ขามานั่งที่นี่ก่อน แดดยังร้อนจะรีบไปข้างไหน
พระแย้มยิ้มพริ้มพรายละอายใจ นางแม่ค้าอาลัยประโลมลาน
ส่วนนายกองปากน้ำที่นำหน้า ฟังแม่ค้าร้องทักเห็นรักหลาน
มีหมากพูลบุหรี่อยู่ที่ร้าน ตานายด่านแวะขอห่อเอาไป
แล้วเหลียวหน้ามาถามเจ้าพราหมณ์น้อย กินกล้วยอ้อยบ้างหรือพ่อจะขอให้
พระขวยเขินเมินเลยทำเฉยไป เจ้าพราหมณ์ใหญ่เคียงคลอจรลีฯ
๏ จะกล่าวถึงสาวใช้ในนิเวศน์ เป็นวิเสทพระธิดามารศรี
ชื่อกระจงพงศ์ไพร่กระฎุมพี ยังไม่มีลูกผัวตัวคนเดียว

ออกตลาดนาดกรายเที่ยวจ่ายของ
เห็นคนดูเจ้าพราหมณ์ตามกันเกรียว
เห็นโฉมงามพราหมณ์น้อยกลอยสวาท
ทิ้งกระบุงตะกร้าไม่อาลัย
สู้แทรกเบียดเสียดคนเข้าจนชิด
พระขวยเขินเมินพักตร์ไม่พูดจา
อีกระจงหลงลืมละอายเหนียม
เห็นพราหมณ์ไม่เกี้ยวพานรำคาญใจ

๏ จะกล่าวถึงท่านยายนายวิเสท
อีกระจงเป็นกระไรมิใคร่มา
นางทาสามาถึงท้องตลาด
เขาบอกว่าข้าเห็นไปตามพราหมณ์
เห็นเดินตามพราหมณ์น้อยทำลอยหน้า
พาเข้าไปให้ท่านยายเป็นนายครัว
แล้วว่าเอาข้าวของไปไหนเสีย
หรือเที่ยวสู่ชู้ผัวของมึงมี

๏ อีกระจงหลงใหลไม่ได้สิบ
ข้านี้ได้เสียตัวมีผัวพราหมณ์
ให้คำมั่นสัญญามาเมื่อกี้
พรุ่งนี้นัดให้ฉันพามาหานาย

๏ นายวิเสทซ้ำด่าอีหน้าด้าน
ทรลักษณ์รักเขาจนเมามัว
กูจะไปแจ้งคดีพระพี่เลี้ยง
ยิ่งโกรธาด่าทอแล้วจรลี
จึงแจ้งความตามอีกระจงเล่า
เห็นผูกพันฟั่นเฝือเหลือตำรา
ทำยิ้มย่องยักเยื้องชำเลืองเหลียว
ทำลดเลี้ยวเล็งแลอยู่แต่ไกล
ใจจะขาดลงด้วยคิดพิสมัย
ได้ดอกไม้วิ่งตามเจ้าพราหมณ์มา
ดัดจริตนั่งไหว้ให้บุปผา
คนเขาฮาโห่ลั่นสนั่นไป
ทำและเลียมรอเรียงเข้าเคียงไหล่
ใครเฮฮาด่าให้ด้วยโกรธาฯ
ครั้นสุริเยศบ่ายคล้อยก็คอยหา
จึงสั่งข้าคนใช้ให้ไปตาม
เห็นกระจาดทิ้งไว้เที่ยวไต่ถาม
ก็รีบตามติดพันไปทันตัว
นางทาสาเข้าขยิกจิกเอาหัว
แกเห็นตัวจับไม้เข้าไล่ตี
กระบุงเบี้ยหมดมาน่าบัดสี
หรือเจ้าหนี้ยื้อแย่งจงแจ้งความฯ
ทำอุบอิบกล่าวเท็จไม่เข็ดขาม
รูปเธองามตะละหุ่นเจียวคุณยาย
ว่าจะดีจานทองของถวาย
พอคุณยายใช้ให้เขาไปเอาตัวฯ
ยังให้การชมงามเจ้าพราหมณ์ผัว
จะคิดกลัวเกรงใครก็ไม่มี
ให้ไล่เลียงเฉี่ยนส่งไปโรงสี
มาถึงสี่พี่เลี้ยงพระธิดา
มันชมเจ้าชู้พราหมณ์งามนักหนา
จะด่าว่าสักเท่าไรก็ไม่กลัวฯ

๏ พระพี่เลี้ยงได้ฟังนั่งหัวร่อ
จะให้พวกขอเฝ้าไปเอาตัว
ปรึกษาพลางทางลงจากตำหนัก
จึงสั่งให้พวกข้างหน้าพาออกไป
พวกขอเฝ้าเข้าจูงอีทาสี
เห็นเจ้าพราหมณ์ตามกันจรัลคลา
พวกขอเฝ้าเข้าล้อมเจ้าพราหมณ์น้อย
นี่หรือเหล่าเจ้าชู้ไม่ดูแล
ถึงกระไรได้ชมก็สมหน้า
ท่านให้หาเร็วเถิดพ่ออย่ารอรั้ง

๏ ฝ่ายตาเฒ่าชาวด่านได้ยินว่า
เมื่อหลานข้ามาเที่ยวเล่นตามทาง
อีคนนี้ฝีปากมันจัดจ้าน
มิใช่ชาวบ้านนอกมาหลอกใคร

๏ ขอเฝ้าว่าตานี่โมโหร้าย
ท่านทั้งสี่พี่เลี้ยงพระธิดา
แล้วปลอบว่ามาไปเถิดเจ้าพราหมณ์
แล้วพาเข้าวังในดังใจปอง
ถึงประตูหูช้างข้างฉนวน
จึงเข้าไปเล่าแถลงแจ้งกิจจา

๏ ฝ่ายทั้งสี่พี่เลี้ยงเมียงชม้อย
ดูผิวเหลืองเรืองรองทองอุไร
ขนงเนตรเกศกรรณแลกรแก้ม
พิศวงหลงลืมกะพริบตา
ต่างว่างามเหลืองงามพ่อพราหมณ์น้อย
หรือหน่อจักรพัตราพาราไกล
มันยกยอกันว่าเหมาะเพราะเป็นผัว
ดีหรือชั่วก็คงเห็นว่าเช่นไร
มาถามซักอีกระจงเห็นหลงใหล
มันว่าซู้อยู่ที่ไหนเอาตัวมา
มาถึงที่ท้องตลาดเที่ยวแลหา
อีทาสาจึงเข้าชี้ว่านี่แน
แล้วกล่าวถ้อยไต่ถามตามกระแส
ทำกอแกก่นแต่เที่ยวเกี้ยวชาววัง
นี่คบค้าเป็นเมียจะเสียหลัง
คุณในวังออกมาอยู่ประตูกลางฯ
แกโกรธาฮึดฮัดเข้าขัดขวาง
ได้เกี้ยวนางชาววังเมื่อครั้งไร
มาเกี้ยวพานหลานข้าหาว่าไม่
ผิดก็ใส่กันกับเจ้าจนเย็บตาฯ
จะเอาหวายลงหลังกระมังหนา
จะให้หาเข้าไปถามตามทำนอง
อย่าพูดตามดาคนนั้นมันจองหอง
ส่วนนายกองปากน้ำก็ตามมา
เห็นแต่ล้วนหม่อมหม่อมอยู่พร้อมหน้า
ได้ตัวมาแล้วจะโปรดประการใดฯ
เห็นพราหมณ์น้อยโสภาจะหาไหน
งามวิไลแลเล่ห์เทวดา
แลแฉล้มน่ารักเป็นนักหนา
เสน่หาปั่นป่วนรัญจวนใจ
ช่างเลื่อนลอยล่องฟ้ามาแต่ไหน
ธุระอะไรหนอจึงมาถึงธานี

อีคนใช้ใส่ความว่าเป็นชู้ ไม่ควรคู่คบหากับทาสี
เว้นแต่องค์นงนุชพระบุตรี เห็นเต็มดีดุจแก้วแกมสุวรรณ
จำจะลวงหน่วงหนักไว้สักหน่อย ให้พราหมณ์น้อยไปสำนักอยู่สวนขวัญ
ดำริพลางทางสั่งขอเฝ้าพลัน เห็นไม่ทันจะปรึกษาเวลาจวน
จะให้อยู่ที่นี่ก็มิได้ ไปส่งให้สองเฒ่าที่เฝ้าสวน
แล้วจะถามความข้อต่อสำนวน สั่งแล้วชวนกันเข้าไปเสียในวัง
ขอเฝ้าว่ามาไปเถิดพ่อเอ๋ย ถ้าละเลยแล้วเห็นจะเล่นหลัง
ฝ่ายเจ้าพราหมณ์ตามใจมิให้ชัง พลางร่ำสั่งนายด่านด้วยมารยา
จงไปบ้านท่านเถิดให้ผาสุก ฉันพ้นทุกข์แล้วเมื่อไรจะไปหา
นายด่านฟังคลั่งคลอหล่อน้ำตา แล้วว่าน้านี้ไม่ทิ้งอย่ากริ่งใจ
จะไปจัดข้าวปลากระยาหาร มาส่งหลานสี่คนให้จนได้
แล้วเดินพลางพ่นพลางตามทางไป คนอะไรอย่างนี้ไม่มีอาย
ทำปล่อยม้าอุปการเที่ยวพาลเขา เห็นโง่เง่าแล้วจะจับไปปรับหมาย
ถ้าทุบตีหลานกูจะสู้ตาย วิ่งถวายฎีกาได้ว่ากันฯ

๏ ฝ่ายขอเฝ้าพาพราหมณ์มาตามถนน ถึงตำบลสองเฒ่าเฝ้าสวนขวัญ
จึงบอกแจ้งกิจจาสารพัน เอาพราหมณ์นั้นมอบให้แล้วไคลคลา
ฝ่ายสองเฒ่าทรพลก็บ่นพร่ำ เราจะทำกระไรดีกระนี้หนา
เขาหนุ่มหนุ่มเราผู้คุมคนชรา คงหนีหน้าแล้วจะไล่ที่ไหนทัน
เจ้าพราหมณ์ยิ้มพริ้มพรายชิบายออก ไม่หนีดอกยายตาอย่าโศกศัลย์
ข้อคดีมีอยู่จะสู้กัน อันโทษทัณฑ์สิ่งใดก็ไม่มี
ยายกับตาว่าเชื่ออย่างไรได้ ที่ไหนใครจะรับว่าข้าจะหนี
ยังมิได้จองจำค่ำวันนี้ เข้าอยู่ที่ในกระท่อมให้พร้อมเพรียง
เจ้าพราหมณ์เดินดีใจเข้าในห้อง ทั้งพี่น้องนั่งหัวร่อไม่ต่อเถียง
เฒ่าชรามานอนที่ระเบียง คอยฟังเสียงเกรียบกรุกลุกขึ้นมองฯ

๏ สงสารหน่อสุริย์วงศ์พงศ์กษัตริย์ โทมนัสหม่นไหม้ฤทัยหมอง
ด้วยไม่เคยเชยชู้รู้ทำนอง เฝ้าตรึกตรองตรมจิตคิดรำคาญ

จึงปรึกษาว่าแก่พราหมณ์ทั้งสามพี่ ไม่พอที่น้อยหน้าเขาว่าขาน
พวกขอเฝ้าชาววังมันจังทาล จะใคร่ผลาญชีวันให้บรรลัย
แต่พี่นิ่งเสียแล้วน้องก็ต้องนิ่ง แค้นผู้หญิงมันยังกลับบังคับได้
ทั้งสามพี่นี้เห็นเป็นอย่างไร จึงนิ่งให้มันว่าเป็นน่าซังฯ

◎ พราหมณ์หัวร่อพ่อลืมเสียแล้วหรือ เขาบอกซื่อเสียงให้เหมือนใจหวัง
อันองค์ราชบุตรีที่ในวัง ทุกวันยังมิได้มีราคีพาน
พ่อโฉมงามยามนี้ก็แรกรุ่น ผลบุญช่วยชักสมัครสมาน
ถึงขอเฝ้าเขาไปจับให้อัประมาณ พี่ก็เห็นเป็นตะพานมาชอบกล
เมื่อพบกันวันนี้นางพี่เลี้ยง เห็นมองเมียงตามาสี่ห้าหน
ซึ่งให้คุมไว้ที่นี่ทั้งสี่คน พี่นี้เห็นเป็นกลมารยา
ถึงแม้นเหมือนหมายมุ่งก็พรุ่งนี้ ร้ายหรือดีจะได้ฟังไม่กังขา
พ่อจงดับโทโสอย่าโกรธา รู้ถึงแก้วเกษราจะน้อยใจ
ทำนองเขาชาววังมักดั้งปึ่ง แต่ไม่ถึงเดือนดอกจะบอกให้
ซึ่งพี่เลี้ยงพระธิดาจะว่าไร พี่จะใคร่รับรองลองคารมฯ

◎ พระฟังพราหมณ์สามนายยิ่งอายนัก ไม่รู้จักรักร่วมภิรมย์สม
จึงว่าถึงนางฟ้ามาให้ชม ไม่นิยมเลยพี่เป็นความจริง
ใจน้องหวังฟังเหตุพระเชษฐา ใช่จะมาท่องเที่ยวเกี้ยวผู้หญิง
พี่รักเขาชาววังยังประวิง ก็อ้อยอิ่งไปเถิดน้องไม่ต้องการฯ

◎ พราหมณ์หัวร่อพ่ออย่าประมาทหมิ่น อันรูปกลิ่นรสเสียงสำเนียงหวาน
กับสัมผัสสตรีฤดีดาล เห็นวิมานลิบลิบไม่พริบตา
พลางหัวเราะเยาะหยอกหน่อกษัตริย์ โสมนัสสรวลสันต์ด้วยหรรษา
เสียงซุบซิบกันไปไม่ไสยา ยายกับตาผัวเมียคอยเงี่ยฟัง
เสียงหัวร่อต่อระริกดังคิกคัก คิดว่าลักนินทาว่าลับหลัง
หุนพิโรธโกรธขึ้งเสียงตึงตัง น้อยหรือยังพึมพำอยู่ทำไม
หรือจะคิดคัดฝ่าพากันหนี จนป่านนี้แล้วยังไม่หลับไหล
จะให้จำขื่อคาก็ว่าไป คนอะไรชาติชั่วไม่กลัวนาย

หน่อกษัตริย์กับสามเจ้าพราหมณ์น้อย
นอนอยู่เหนือเสื่อลาดขาดระคาย

๏ ฝ่ายนารีพี่เลี้ยงในวังราช
ครั้นสิ้นแสงสุริยนสนธยา
แล้วทูลเชิญโฉมยงสรงเสวย
ต่างเพ่งพิศพระธิดาวิลาวัณย์
คิดถึงงามพราหมณ์น้อยก็น่ารัก
ทั้งสี่นางต่างคะนึงตะลึงลาน
บ้างพลั้งว่าถ้าได้กับเจ้าพราหมณ์
ทั้งสามนางต่างสดับรับว่าออ

๏ ฝ่ายโฉมแก้วเกษราธิดาราช
จึงว่าพี่นี้ผิดกว่าทุกวัน
ประภาวดีพี่เลี้ยงฉลาดแก้
เมื่อคืนนี้พี่ฝันสักสามยาม
ดูรูปร่างรุ่นราวคราวพระน้อง
บุรุษใดในภพโลกา
พอเสียงฆ้องย่ำรุ่งสะดุ้งตื่น
จึงแก้ฝันแม่อุบลจงกลณี

๏ พระธิดาว่าฉันมิอยากเชื่อ
เมื่อตะกี้พี่พูดไม่เช่นนั้น

๏ จงกลณีพี่เลี้ยงฉลาดเฉลย
แม่ประภาแก้ฝันให้ฉันฟัง
เมื่อตะกี้พี่ชมโฉมพระน้อง
คิดถึงพราหมณ์ความฝันแม่ประภา
ว่าได้พราหมณ์ความฝันนั้นหนอเจ้า
เมื่อตะกี้พี่พูดก็เช่นนั้น
ไม่ตอบถ้อยทุ่มเถียงทำเสียงหาย
จนเคลิ้มกายหลับไปในไสยาฯ
แสนสวาทพราหมณ์น้อยละห้อยหา
มาเฝ้าแก้วเกษราอยู่พร้อมกัน
เหมือนอย่างเคยขับกล่อมถนอมขวัญ
สารพันไม่มีราคีพาน
ประไพพักตร์เคียงคู่ด้วยสุริย์ฉาน
ที่อยู่งานถือพัดก็พลัดมือ
งามต่องามชมเล่นเห็นแล้วหรือ
แล้วกลับรื้อได้คิดสะกิดกันฯ
ฟังประหลาดหลากจิตคิดกระสัน
อะไรนั่นน่าชมสมกับพราหมณ์
ไม่ดอกแม่มิใช่การวานอย่าถาม
ว่าเจ้าพราหมณ์หนุ่มน้อยคนหนึ่งมา
ผิวผุดผ่องน่ารักเป็นหนักหนา
ที่จะหาเปรียบได้นั้นไม่มี
กับคนอื่นไม่กล้าบอกออกบัดสี
เขาว่าดีอยู่แล้วก็แล้วกันฯ
นี่และเนื้อใส่ไคล้ว่าใฝ่ฝัน
หรือสำคัญข้อผิดจึงปิดบัง
ไม่ลวงเลยพี่จะเล่าเนื้อความหลัง
ว่าเจ้าพราหมณ์งามดังเทวดา
นวลละอองน่ารักนั้นนักหนา
จึงแกล้งว่าเย้ยเยาะหัวเราะกัน
เป็นขอเฝ้าน้องแก้วแล้วขยัน
ไม่เสกสรรป้องปิดสักนิดเดียวฯ

๏ พระเทพินยินคำเห็นล้ำลึก
จึงว่าน้อยไปหรือพี่เช่นนี้เจียว
ถึงจีนจามพราหมณ์แขกที่แปลกชาติ
แกล้งลวงเล่นเห็นรู้ไม่เท่าทัน
อันชาตินี้นี่แน่ะพี่อย่าพักหมาย
ถึงมาตรแม้นมังสาจะทาทอง
๏ ทั้งสี่นางต่างคนเห็นเคืองขัด
แม่เหมือนจันทร์แจ่มฟ้าไม่ราคี
อันชาติชายเหมือนกระด่ายที่ต่ำชาติ
พี่พูดเล่นเป็นแต่คำให้สำราญ
แล้วสี่นางต่างคนเข้าขับกล่อม
บ้างร้องรับขับไม้มโหรี
ฤทัยนึกเคืองขุ่นให้ฉุนเฉียว
มาแก้เกี้ยวซักซ้อมสมยอมกัน
พี่สวาทแล้วมาเปรียบประเทียบฉัน
แต่เช่นนั้นแล้วอย่านึกคะนึงปอง
ไม่คบชายเชยชมประสมสอง
ก็ไม่ปองปรารถนาอย่าพาทีฯ
ชุลีหัตถ์ปลอบประโลมนางโฉมศรี
จรลีอยู่ที่พื้นโพยมมาน
สุดจะมาดที่จะมุ่งหมายสมาน
ขอประทานโทษเถิดพระเทพี
เคียงถนอมนุชนางอยู่ข้างที่
บ้างดีดสีส่งเสียงสำเนียงครวญฯ

ตอนที่ ๔
ศรีสุวรรณพบนางเกษรา

๏ สงสารแก้วเกษราธิดาท้าว
สถิตอยู่แท่นสุวรรณให้รัญจวน
พอหลับลงทรงซึ่งสุบินนิมิต
ตื่นสะดุ้งรุ่งแสงพระสุริยา
จึงเรียกสี่พี่เลี้ยงมาเคียงข้าง
ฉันฝันว่าวาสุกรีอันเกรียงไกร
เกี่ยวกระหวัดรัดรอบอุราน้อง
ให้ร้อนรุ่มกลุ้มจิตพิษภุชงค์
จนเดี๋ยวนี้นึกกลัวยังตัวสั่น
พี่เลี้ยงฟังนั่งนึกแต่ในใจ
ลักษณะพระสุบินนิมิตแม่
สมุดมือยู่ริมที่แท่นสุวรรณ
จะได้ลาภหรือกระไรก็ไม่ช้า
พี่จะช่วยอวยพรพะงางาม
ทูลพลางทางพลิกสมุดถวาย
ยุพยงทรงอ่านอักษรพลัน
แม้นขบกัดรัดใครในนิมิต
แม้นงูร้ายฝ่ายคู่ภิรมยา
นางฟังเรื่องเดืองขัดปัดสมุด
สี่พี่เลี้ยงเคียงข้างเห็นนางเมิน

๏ พระบุตรีโกรธตรัสด้วยขัดแค้น
เห็นว่าเกลียดแล้วมาแสร้งแกล้งประจาน
นี่หากเห็นเป็นผู้ใหญ่ยังไว้หน้า
แล้วผันผินพักตราไม่พาที
เมื่อครั้งคราวจะได้คู่สู่สงวน
แต่อักอ่วนป่วนใจไม่ไสยา
ประหวัดจิตนุชนาฏหวาดผวา
พระธิดานึกแหนงแคลงฤทัย
นุชนางเล่าแจ้งแถลงไข
เข้ามาในแท่นสุวรรณอันบรรจง
ฉันร่ำร้องอยู่บนเตียงจนเสียงหลง
หมายว่าปลงชีวานิคาลัย
อันความฝันพี่เห็นเป็นไฉน
ยิ้มละไมในหน้าแล้วว่าพลัน
ครั้นจะแก้กลัวจะโกรธพิโรธฉัน
ตำราฝันทรงดูให้รู้ความ
ด้วยเวลานั้นก็ล่วงเข้ายามสาม
ให้สมความปรารถนาไม่ช้าวัน
ถูกที่ทายงูขบสบกับฝัน
มีสำคัญว่างูหมู่กุมภา
จะได้ชมสมสนิทเสน่หา
วาสนาฟุ้งเฟื่องเรืองเจริญ
ให้แสนสุดอับอายระคายเขิน
ต่างอวยชัยให้เจริญพระชนมานฯ
พี่นี้แสนเล่ห์ลมประสมประสาน
ชวนให้อ่านแต่ตำรับที่อัปรีย์
หาไม่จะว่าเสียให้อายกับสาวศรี
ทำเข้าที่ไสยาสน์บนอาสน์ทองฯ

๏ ทั้งสี่นางต่างคนเห็นเคืองขัด
ครั้นสุริย์ฉายสายแสงขึ้นเรืองรอง
พระบุตรีนิมิตผิดประหลาด
แสนสงสารเจ้าพราหมณ์ก็ครามครัน
เราออกไปถามดูให้รู้แจ้ง
ลวงกำนัลกัลยาว่าจะไป
เห็นพรักพร้อมยอมใจเข้าในห้อง
กระเหน่าจีนจับช้าให้ดำดี
แล้วผลัดหน้าทาจันทร์กระแจะฟุ้ง
ห่มกรองทองรองแสดเป็นซับใน
ให้ถือซองสลาผ้าเช็ดปาก
ทำกรีดชายกรายก้อยเที่ยวลอยนวล

๏ ฝ่ายสองเฒ่าเฝ้าผลัดกันนอนนั่ง
ครั้นรุ่งรางสร่างแสงพระสุริยา
บ่าวเรามีสี่คนล้วนหนุ่มหนุ่ม
ทั้งจอบเสียมมีดพร้าหาให้มัน
ตาเฒ่าผัวหัวเราะว่าจริงอยู่
เสียแรงมีบ่าวไพร่ใช้ไม่เป็น
จึงร้องเรียกเจ้าพราหมณ์ตามบ้านนอก
แล้วรีบรัดจัดจอบให้คนละอัน

๏ หน่อกษัตริย์ขัดแค้นคำอ้ายเฒ่า
พี่เลี้ยงพราหมณ์สามคนเข้ายุดไว้
น้องข้าเจ้าเจ็บอยู่อย่าจู้จี้
จะถากทำแทนกันไม่ฉันทา

๏ ส่วนตาเฒ่าเหย่าย่างมาข้างสระ
จึงวัดวาหน้าที่ให้ทันใด
ชุลีหัตถ์นบนอบไม่ตอบสนอง
ออกจากห้องไสยาปรึกษากัน
ที่เราคาดนั้นก็งามกับความฝัน
จะโศกศัลย์อยู่ในสวนรัญจวนใจ
อยู่ตำแหน่งนครเรศประเทศไหน
เก็บดอกไม้มาถวายพระบุตรี
เปิดคันฉ่องส่องตะบอยสอยเกศี
กรีดสำลีเรียบร้อยที่รอยไร
ต่างคนนุ่งยกทองล้วนผ่องใส
เรียกสาวใช้คนรักมาชักชวน
แล้วออกจากประตูข้างทางฉนวน
ตรงไปสวนมาลีด้วยปรีดาฯ
เวียนระวังพราหมณ์น้อยในเคหา
อียายเฒ่าจึงว่าแก่ตาพลัน
ตาเอ๋ยคุมออกไปใช้ในสวนขวัญ
ให้ช่วยกันถากหญ้ากว่าจะเย็น
ปัญญากูมืดมิดคิดไม่เห็น
นิ่งให้มันนอนเล่นเสียทั้งวัน
เด็กเอ๋ยออกมานี่มีขมัน
มาช่วยกันถากหญ้าจะพาไปฯ
จะใคร่เอาจอบสับให้ดักษัย
แล้วแก้ไขบอกเล่าเฒ่าชรา
เกณฑ์หน้าที่สักเท่าไรจงใช้ข้า
ตรงไหนหญ้าจะให้ทำจงนำไปฯ
เห็นระยะหญ้าแพรกแตกไสว
ใครทำให้ค้างอยู่กูไม่ฟัง

แล้วตาเฒ่าเข้าใต้ต้นชมพู่ เอาผ้าปูปัดผงลงเอนหลัง
ระหวยหิวหาวนอนอ่อนกำลัง ลืมระวังพราหมณ์น้อยม่อยหลับไปฯ

๏ ฝ่ายเจ้าพราหมณ์สามนายชายฉลาด เห็นหน่อนาถมัวหมองไม่ผ่องใส
จึงเลือกเด็ดดอกลำดวนที่ยวนใจ มายื่นให้อนุชาแล้วพาที
ถึงมาตรแม้นตกยากต้องถากหญ้า จะอาสาแทนน้องอย่าหมองศรี
เรารอรั้งฟังกันดูวันนี้ ถ้าแม้นพี่คาดผิดจึงคิดการ
ธรรมดามาเที่ยวเกี้ยวผู้หญิง ต้องอ้อยอิ่งอดเปรี้ยวไว้กินหวาน
เราอุตส่าห์พยายามตามโบราณ คงเป็นการมั่นคงอย่าสงกา
ว่าพลางทางจับเอาจอบสวน เริงสำรวลชวนกันเข้าฟันหญ้า
ไม่เคยทำซ้ำสับแผ่นสุธา แต่เปลี่ยนซ้ายย้ายขวาอยู่สามคนฯ

๏ หน่อกษัตริย์ขัดเคืองชำเลืองค้อน สะท้อนถอนหฤทัยพิไรบ่น
เสน่หาตาบอดไม่รอดตน ต้องทุกข์ทนถากหญ้าประดาตาย
ถึงจะชักนางฟ้าลงมาให้ ที่จะใช้ถากหญ้านั้นอย่าหมาย
พระฮึดฮัดขัดใจไม่สบาย ทั้งสามนายเมินหน้าถากหญ้าไปฯ

๏ ฝ่ายพี่เลี้ยงพระธิดามาถึงสวน แสนรัญจวนผูกจิตพิสมัย
ทำเสสั่งสาวสรรค์กำนัลใน จะลุมเล้าเข้าไปก็ไม่ควร
จงรอรั้งนั่งท่าอยู่ที่นี่ เราทั้งสี่จะเข้าไปข้างในสวน
แล้วเสแสร้งแต่งจริตกระบิดกระบวน ทำชี้ชวนกันเก็บมาลามา
แต่มือปลิดจิดนึกถึงพราหมณ์น้อย เนตรชม้อยแลลอดชำเลืองหา
มามองเมียงเพียงทับยายกับดา ไม่เห็นหน้าพราหมณ์น้อยละห้อยใจ
ทั้งสี่นางต่างว่าประหลาดแล้ว พ่อรูปทองน้องแก้วข้าไปไหน
หรือเที่ยวเก็บบุปผาสุมาลัย สงสัยใจย่างย่องมามองเมียง
พอใกล้สระโกสุมปทุมชาติ เสียงจอบฉาดฟันดินได้ยินเสียง
อยู่ที่นี่แล้วกระมังฟังสำเนียง ค่อยมองเมียงเลี่ยงแลอยู่แต่ไกล
เห็นเจ้าพราหมณ์สามคนก่นถากหญ้า เวทนากรรมกรรมจะทำไฉน
แค้นอ้ายเฒ่าเฝ้าสวนแสนจัญไร มันแกล้งใช้กรากกรำให้ทำการ

แล้วแลดูพราหมณ์น้อยเห็นสร้อยเศร้า
ทั้งสี่นางต่างว่าน่ารำคาญ
นางประภาว่าเราจะพูดด้วย
เราออกไปให้เขาเห็นพอเป็นที
ปรึกษาพลางทางเดินเด็ดดอกไม้
ทำไฉนจึงจะได้ดอกอุบล

๏ เจ้าโมราสานนพราหมณ์วิเชียร
พอเหลียวมาเห็นหน้านางพี่เลี้ยง
มาบอกความพราหมณ์น้อยค่อยกระซาบ
พ่อไปพูดกับเขาเล่นก็เป็นไร

๏ ศรีสุวรรณสั่นพักตร์ไม่รักคบ
พี่รักเขาก็จงเข้าไปพูดจา
พออย่าให้อ้ายเฒ่ามันหยามหยาบ
ไม่รักมีชู้สาวเมื่อคราวแกน
พระว่าพลางทางลุกขึ้นถากหญ้า
พี่เลี้ยงพราหมณ์สามคนเข้าช่วงชิง
ต่างวางจอบตอบน้องแล้วย่องย่าง
หม่อมทั้งสี่นี้หรือขาดระลาการ
เขาฟ้องหาว่ากระไรไม่ไต่ถาม
ทั้งอดนอนยังรุ่งด้วยยุงชุม
แต่เช้าตรู่ขู่เข็ญจะเฆี่ยนขับ
ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยตัวทั่วกายา
สารพัดจะไม่มีบุหรี่หมาก
ไม่เมตตาทารกรรมแต่จำเลย
มาหยุดยั้งนั่งนี่หน่อยเถิดหม่อม
กรุณาปรานีกับชีพราหมณ์
เข้าแฝงเงาพฤกษาน่าสงสาร
จะคิดอ่านแก้ไขอย่างไรดี
ก็คิดขวยวิญญาณ์น่าบัดสี
ฟังไมตรีเขาก่อนจึงผ่อนปรน
เข้ามาใกล้สระน้ำแล้วทำบ่น
แล้วทำกลแวดชายชม้ายเมียงฯ
กำลังเพียรฟันดินได้ยินเสียง
เอาจอบเหวี่ยงไว้กับที่ด้วยดีใจ
คงตายราบมั่นคงอย่าสงสัย
ดูท่าทางนางในจำนรรจาฯ
อย่าเร้ารบไปเลยน้องไม่ปรารถนา
ที่ถากหญ้านี้น้องจะทำแทน
ฉันเหม็นสาบหนังเนื้อมันเหลือแสน
อย่าขืนแค่นเลยพี่พราหมณ์เป็นความจริง
แล้วเมินหน้าเสียไม่ดูข้างผู้หญิง
พ่อนั่งนิ่งอย่าทำให้รำคาญ
เข้าใกล้นางกัลยาแล้วว่าขาน
เมื่อเย็นวานนี้ให้พาฉันมาคุม
ให้คุมความร้อนใจดังไฟสุม
ท่านผู้คุมเล่าก็ร้ายทั้งยายตา
มากำกับกรำกรากให้ถากหญ้า
สู้อุตส่าห์ทำไปทั้งไม่เคย
ความเปรี้ยวปากเหลือแหล่แม่คุณเอ๋ย
ยังไม่เคยพบเห็นพึ่งเป็นความ
ฉันแสนตรอมตรมใจจะไต่ถาม
อย่ามีความกินแหนงแคลงวิญญาณ์ฯ

๏ ทั้งสี่นางต่างอายระคายเขิน
จึงตอบความตามธรรมดามา
ความข้างในให้คุมไว้เพียงสวน
เขากราบทูลพระธิดายุพาพาล
อีกระจงแจ้งความว่าพราหมณ์น้อย
เมื่อคบค้ากันเองไม่เกรงกลัว
น่าสมเพชเวทนาหนักหนานัก
นี่หากฉันอนุกูลทูลประทัง
ว่าพราหมณ์น้อยกับข้างนี้เป็นพี่น้อง
ใครซื่อไรเร่งว่าอย่าประวิง
ต้องคุมกันวันเดียวว่าเปรี้ยวปาก
ถ้าเช่นนั้นฉันจะให้ไว้สักคน
ราคาหมากกับบุหรี่สักกี่เบี้ย
แต่จะถามตามจริงอย่านิ่งไว้
๏ เจ้าพราหมณ์ฟังนั่งนึกเห็นลึกแหลม
ด่างยิ้มแย้มเยื้อนว่ากับนารี
แม้นน้องฉันคบหากับข้าหลวง
ถ้าแม้นนางชาววังทำจังฑาล
พราหมณ์น้อยนี้ดีนักอย่าพักว่า
จริงนะหม่อมย่อมรู้อยู่เต็มใจ
ซึ่งองค์พระบุตรีมีรับสั่ง
จะแถลงแจ้งอรรถแต่สัจจา
ชื่อโมราสานนพราหมณ์วิเชียร
โน่นพราหมณ์น้อยศรีสุวรรณพรรณราย
สำเภาชัดพลัดเมืองมาพี่น้อง
จะเกี้ยวพานท่านผู้ใดก็ไม่มี
ชม้ายเมินยิ้มละไมอยู่ในหน้า
ฉันมิใช่เป็นสุภาดระลาการ
เป็นสำนวนแล้วจะส่งไปโรงศาล
เมื่อเย็นวานนี้จึงให้ไปเอาตัว
มาติดสอยสมสู่เป็นชู้ผัว
ถึงดีชั่วก็เขาเป็นชาววัง
ช่างไม่รักเจ็บอายเสียดายหลัง
จึงรับสั่งให้มาถามเอาความจริง
หรือพวกพ้องเพื่อนเที่ยวเกี้ยวผู้หญิง
เอาความจริงให้ทั่วทุกตัวคน
บุหรี่หมากสารพัดจะขัดสน
ใครกังวลอะไรมั่งก็สั่งไป
พอสู้เสียซื้อหาเอามาให้
จึงจะได้กรุณาเหมือนพาทีฯ
ช่างเหน็บแนมล้วนละเมียดทั้งเสียดสี
มิเสียทีเป็นสุภาดระลาการ
ผิดกระทรวงลามลวนควรประหาร
มาเกี้ยวพานเขาบ้างจะอย่างไร
ถึงเอาพร้าคัดปากไม่อยากไหว
อย่าสงสัยเสียเปล่าเปล่าไม่เข้ายา
ให้ถามทั้งนามวงศ์แลพงศา
อันพวกข้าเหล่านี้เป็นพี่ชาย
หม่อมอย่าเปลี่ยนชื่อเสียงช่วยเรียงถวาย
เป็นน้องชายชันษาสิบห้าปี
ขึ้นเที่ยวท่องชมแต่บุรีศรี
จริงนะขาฟ้าผี่เถิดไม่ลวง

ฉันเป็นชาวบ้านนอกดอกคะหม่อม ไม่อ้อมค้อมพูดจาเหมือนข้าหลวง
คิดจะใคร่ไต่ถามตามกระทรวง หม่อมทั้งปวงก็เป็นใหญ่อยู่ในวัง
อันทุกวันฉันไม่มีที่จะเห็น อยากจะเป็นขอเฝ้ากับเขามั่ง
ขอถามตามสุจริตอย่าปิดบัง หม่อมมานั่งถามความนี้นามใดฯ
๏ สี่พี่เลี้ยงเอียงอายชม้ายชม้อย ทำชดช้อยพูดจาอัชฌาสัย
นี่หรือชาวบ้านนอกมาหลอกใคร เขาเข้าใจอยู่ดอกหม่อมทำปลอมพล
ซึ่งสงสัยไต่ถามถึงนามฉัน แต่เพียงนั้นพอจะแจ้งแห่งนุสนธิ์
โน่นประภาวดีนี่จงกล นั่นอุบลคนนี้ศรีสุดา
ซึ่งหม่อมรักจักใคร่เป็นขอเฝ้า จะต้องเหลาไม้กลัดจัดบุปผา
ถ้าทำได้ไม่คิดระอิดระอา ไปปีหน้าฟ้าใหม่คงได้ดี
ถ้าขี้เกียจขืนเที่ยวเกี้ยวชู้สาว ทำฉาวฉาวเช่นนั้นฉันบัดสี
ให้เจ้านายขายหน้าทั้งตาปี ก็จะมีคนว่าชั่วฉันกลัวอายฯ
๏ เจ้าพราหมณ์ว่าอย่าเย้ยไปเลยหม่อม ไม่อ้อมค้อมพูดเล่นเหมือนเช่นหมาย
ถ้ารักใคร่ใครแล้วก็สู้ตาย ไม่กลับกลายแกล้งว่าสัจจาจริง
นี่เที่ยวเล่นโดยดีประสีประสา ควรหรือมาต้องเกาะเพราะผู้หญิง
ด้วยจนใจไม่มีที่พึ่งพิง จึงต้องนิ่งนึกเจียมเสงี่ยมใจ
ครั้นฉันจะถวายตัวก็กลัวอยู่ ยังไม่รู้กิริยาอัชฌาสัย
หนึ่งพระรูปร่างเจ้าสักคราวใคร น้ำพระทัยร้ายหรือดีก็มิรู้
ฉันพลัดบ้านเมืองมาอนาโถ เหมือนคนโซสิ้นแกนแสนอดสู
แม้นว่าหม่อมอุปถัมภ์ช่วยค้ำชู จะได้อยู่พึ่งบุญเหมือนมุลนาย
อันลูกเมียก็ไม่มีฟ้าผี่เถิด ประดักประเดิดโดยจนต้องขวนขวาย
แม้นได้มีที่พึ่งพอฝากกาย ตัวไม่ตายก็ไม่ทิ้งจริงจริงเจียวฯ
๏ ทั้งสี่นางต่างรู้ในเชิงรัก แกล้งหน่วงหนักพจนารถฉลาดเฉลียว
แม้นไม่มีที่กลัวตัวคนเดียว จะท่องเที่ยวทารกรรมไปทำไม
จงอยู่เป็นข้ารองละอองบาท องค์พระราชธิดาอัชฌาสัย
จะช่วยทูลให้ท่านเห็นว่าเข็ญใจ ให้อยู่ในสวนศรีที่นี่พลาง

ตำหนักจันทร์นั้นก็มีทั้งสี่หลัง ไปนอนนั่งเล่นเถิดคะค่อยกว้างขวาง
อีกสักวันฉันจะเชิญเสด็จนาง มาเล่นกลางสวนสอยสุมามาลย์
จึงเมียงหมอบลอบแลแต่พอเห็น ไม่สมเป็นเจ้าข้าจึงว่าขาน
หรือใจจิตคิดขลาดราชการ จะหนีบ้านบวชเรียนก็เพียรไปฯ

◎ เจ้าพราหมณ์ยิ้มพริ้มพรายอภิปรายตอบ ช่างรู้รอบกิริยาอัชฌาสัย
สมเป็นหม่อมมุลนายอยู่ฝ่ายใน ความจริงใจฉันนี้แน่ไม่แชเชือน
แต่พราหมณ์น้อยน้องรักนี้หนักแน่น ในพื้นแผ่นปัถพีไม่มีเหมือน
ถ้าเห็นงามความรักมาตักเตือน จะค่อยเคลื่อนคลายโศกที่โรครัด
ช่วยเชิญองค์พระธิดามาให้เห็น จะได้เป็นขอเฝ้าเหลาไม้กลัด
พรุ่งนี้นะคะหม่อมให้เหมือนนัด ฉันจะหัดทูลฉลองให้ว่องไว
ซึ่งหม่อมช่วยแนะนำที่สำนัก ให้ตำหนักพระธิดาอยู่อาศัย
จะได้นอนผ่อนกายสบายใจ ไม่บรรลัยแล้วคงต้องสนองคุณฯ

◎ ทั้งสี่นางต่างตอบว่าขอบจิต ถ้าสิ้นคิดขาดเหลือจะเกื้อหนุน
มิใช่ฉันมั่นหมายเป็นนายมุล จะทำคุณด้วยเป็นข้ากรมเดียวกัน
แล้ววางซองหมากลงที่ตรงหน้า กินสลาเล่นเถิดนายอย่าอายฉัน
ต่างพูดพลอดทอดสนิทเชิงติดพัน จนตะวันบ่ายเบี่ยงพี่เลี้ยงลา
เจ้าพราหมณ์เด็ดดอกรักหักเด่าร้าง ให้สี่นางแจ้งจิตเป็นปริศนา
ทั้งสองข้างต่างชม้ายชายหางตา แล้วลุกมาจากที่ทั้งสี่นาง
ทำเมียงเมินเดินกรายชายชม้อย ดูพราหมณ์น้อยนุชน้องเห็นหมองหมาง
พิโรธเรียกยายตามาด่าพลาง ให้เธอถางถากหญ้านี่ว่าไร
ไม่แลดูรูปร่างท่านบ้างหรือ แต่จะถือจอบเจียนจะไม่ไหว
ทีนี้อย่าใช้สอยจงปล่อยไป ให้อาศัยสำนักตำหนักจันทร์
แม้นมิฟังยังทำให้เธอโกรธ จะลงโทษยายตาถึงอาสัญ
สั่งสองเฒ่าเฝ้าสวนแล้วชวนกัน มาเรียกบ่าวเหล่านั้นเข้าวังในฯ

◎ ฝ่ายเจ้าพราหมณ์สามนายสบายจิต มานั่งชิดอนุชาแล้วปราศรัย
เมื่อตะกี้พี่ไปเกี้ยวประเดี๋ยวใจ ท่านข้างในให้หมากมาฝากน้อง

แล้วกล่าวโฉมพระธิดาว่าน่ารัก ประเสริฐศักดิ์กษัตริย์ไม่มีสอง
เห็นจะสมคะเนนึกที่ตรึกตรอง พระน้องลองเล่นชู้ดูสักคราวฯ
๏ ศรีสุวรรณว่าไม่พอใจเกี้ยว แต่มาเที่ยวซื่อซื่อยังอื้อฉาว
ถ้าเกี้ยวจริงยิ่งจะมีราคีคาว เหมือนเรื่องราวบุราณร่ำคำภิปราย
ผู้ใดหลงลมหญิงทิ้งทำเนียบ ไม่ราบเรียบแรงรักมักฉิบหาย
นางพี่เลี้ยงเหล่านี้ไม่มีอาย มาชวนชายจะให้งงหลงระเริง
ฉันช่วยเตือนตามจิตสนิทสนม กลัวต้องลมแล้วจะหาวเหมือนว่าวเหลิง
สลาดันต้องปีกจะฉีกเปิง ทำร่าเริงรางแดกจะแหลกลงฯ
๏ เจ้าพราหมณ์ยิ้มพริ้มพรายภิปรายตอบ พ่อว่าชอบอยู่มิใช่จะใหลหลง
ซึ่งเกิดความหนามเสี้ยนเพราะซื่อตรง จึงต้องบ่งด้วยหนามตามตำรา
อันหนึ่งพ่อหน่อเนื้อเชื้อกษัตริย์ จากสมบัติมาลำบากยากนักหนา
แม้นองค์พระบุตรีมีเมตตา ได้พึ่งพาแต่พอผ่อนที่ร้อนรน
อนึ่งจะให้ไพร่ฟ้ารู้จักซื่อ ตลอดลือเล่าแจ้งทุกแห่งหน
แม้นพระพี่มิตายในสายชล มีผู้คนบอกความจะตามมา
ถึงพวกเราเล่ามิใช่จะไม่คิด คงจะติดตามแสวงทุกแห่งหา
แต่พบลาภขุมทองต้องตำรา จะหลับตาเสียไม่ขุดก็สุดอายฯ
๏ ศรีสุวรรณรันทดถอนใจใหญ่ แต่เกรงใจเจ้าพราหมณ์สามสหาย
จึงว่าน้องตรองความตามนิยาย เห็นจะเป็นเช่นกระต่ายที่หมายจันทร์
เมื่อตัวต่ำน้ำใจจะใฝ่สูง เหมือนนกยูงมุ่งเมฆเมืองสวรรค์
ต้องซูบผอมกรอมใจด้วยไกลกัน ด้วยหมายมั่นมุ่งมิตรให้ผิดทาง
เรายากจนคนจรเที่ยวร่อนเร่ นึกเสน่ห์นางกษัตริย์เห็นขัดขวาง
ฉวยว้าวุ่นขุ่นเคืองด้วยเรื่องนาง จะต้องร้างนคราเข้าป่าไปฯ
๏ พี่เลี้ยงพราหมณ์สามนายภิปรายตอบ ให้ชื่นชอบวิญญาณ์อัชฌาสัย
พ่อไม่รักรูปงามก็ตามใจ จะไปไหนไปด้วยจนม้วยมรณ์
เวลานี้จวนค่ำไปสำนัก ที่ตำหนักพระบุตรีมีฟูกหมอน
เสียแรงเขาชาววังสั่งให้นอน ล้วนอ่อนอ่อนอุ่นใจจงไคลคลา

พลางสำรวลชวนศรีสุวรรณน้อง
ขึ้นตำหนักผลักเผยทวารา
มีฉากพับลับแลมู่ลี่แขวน
ต่างแย้มสรวลชวนศรีสุวรรณพลัน
ส่วนเจ้าพราหมณ์สามคนอยู่ข้างที่
เผยพระแกลแลชมดารารายฯ

๏ ฝ่ายนารีพี่เลี้ยงมาถึงวัง
คิดถึงพราหมณ์สามนายที่หมายไว้
แต่พราหมณ์น้อยนุชน้องเป็นของหลวง
แต่ชายสามหญิงสี่ที่ระแวง
แต่นึกนึกตรึกตรองให้ข้องจิต
พอโพล้เพล้เวลาจะสายัณห์
ปลอบประโลมพระธิดายุพาพักตร์
ถึงยามค่ำเข้าบรรทมทำชมเชย
แล้วทำพูดกันกับเพื่อนว่าเดือนนี้
ฉันอยากใคร่ได้ดอกมะลิลา
บ้างบ่นว่ามาลีที่ในสวน
แล้วทูลแก้วเกษราธิดาดวง

๏ พระบุตรีดีใจไปสิพี่
เวลาเฝ้าเช้าฉันจะทูลลาฯ

๏ ทั้งสี่นางต่างรับคำนับน้อม
มโหรีเรื่อยร้องทำนองใน
ครั้นยามดึกพระธิดาไสยาหลับ
อโณทัยใสสว่างนภางค์พื้น
บอกให้พวกขอเฝ้าเหลาไม้สอย
พวกข้าหลวงล้วนเหล่าสาวสกรรจ์
เดินประคองเคียงกายทั้งซ้ายขวา
ทัศนาที่ในห้องทุกช่องชั้น
บรรจถรณ์แท่นที่บรรทมภิรมย์ขวัญ
ขึ้นบนบรรจถรณ์แท่นแสนสบาย
พอราตรีเดือนแจ่มกระจ่างฉาย
ต้องพระพายพัดพานสำราญใจฯ
จะนอนนั่งนึกพะวงให้หลงใหล
จะเป็นใครคู่สร้างยังคลางแคลง
ย่อมทราบทรวงสุดสิ้นไม่กินแหนง
ครั้นจะแบ่งออกเป็นตัวไม่ทั่วกัน
ไม่ลืมคิดคร่ำครวญถึงสวนขวัญ
มาพร้อมกันสี่นางเหมือนอย่างเคย
ให้นงลักษณ์แด่งองค์สรงเสวย
บ้างรำเพยพัดวีด้วยปรีดา
ฤดูดอกมาลีแล้วหนอจำ
มาร้อยมาลัยถวายให้หลายพวง
แก้วกุหลาบลำดวนจวนจะร่วง
ไปสวนหลวงเล่นสักวันหรือขวัญดาฯ
เก็บมาลีเลือกหักให้หนักหนา
พี่สั่งข้าหลวงเหล่าขอเฝ้าไว้ฯ
แล้วขับกล่อมกลอนประดิษฐ์พิสมัย
วังเวงใจแจ้วเสียงเมื่อเที่ยงคืน
จนเดือนลับเลื่อนฟ้าไม่ฝ่าฝืน
พี่เลี้ยงตื่นลุกมานั่งสั่งกำนัล
มาเตรียมคอยข้างพลับพลาสุทธาศวรรย์
ผู้ใหญ่นั้นมิให้ใครออกไปตาม

แล้วเรียกวอช่อฟ้าเข้ามาไว้
หมากบุหรี่ที่จะไปให้เจ้าพราหมณ์
◎ ฝ่ายพระนุชบุตรีศรีสวัสดิ์
บรรทมตื่นแต่งองค์อลงการ์
ทางสะพักสไบกรองลายทองริ้ว
สร้อยสังวาลบานพับประดับองค์
ครั้นเสร็จใส่ฉลองบาทแล้วยาตรย่าง
นางสาวสาวชาววังนั่งประณต
ขึ้นปราสาททรงฤทธิ์บิดุเรศ
ทูลสนองสองกษัตริย์ขัตติยา
◎ สมเด็จท้าวทศวงศ์ดำรงราชย์
เจ้าไปสวนสอยบุปผาสุมามาลย์
ประโลมลูกลูบหลังแล้วสั่งสอน
จะครั่นตัวมัวหมองต้องแดดลม
พระมารดรสอนสั่งสี่พี่เลี้ยง
ฤดูนี้ขี้มักเป็นโรคา
◎ พระบุตรีพี่เลี้ยงประณตน้อม
จากปราสาทเสด็จหน้าพลับพลาไชย
นางโฉมยงทรงวอสุวรรณรัตน์
สี่พี่เลี้ยงเคียงวอจรจรัล
พวกผู้ชายรายเรียงอยู่ริ้วนอก
เสด็จตามฉนวนกั้นในชั้นกลาง
พอสายแสงสุริยามาถึงสวน
พวกดำรวจตรวจไตรระไวระวัง
◎ นางโฉมยงทรงใส่ฉลองบาท
พระพี่เลี้ยงเคียงคลอจรจรัล
พวกข้างในนางโขลนเป็นคนหาม
คนละสามซองซ่อนใส่หีบมาฯ
จิตกำหนัดนึกคะนึงถึงบุปผา
ผลัดภูษาจัดจีบกลีบประจง
สัมผัสผิวพระนลาฏวาดขนง
ดังอนงค์นางสวรรค์ชั้นโสพส
กำนัลนางแวดล้อมมาพร้อมหมด
ทรงพระกลดคันสั้นกั้นกางมา
นางกัมเกศอภิวันท์ด้วยหรรษา
ลูกจะลาออกไปเล่นอุทยานฯ
แสนสวาทรับขวัญแล้วบรรหาร
มาสักพานฝากพ่อจะขอชม
แม้นแดดร้อนก็จงเล่นอยู่ร่มร่ม
ไปเชยชมแต่พอชื่นแล้วคืนมา
ตะวันเที่ยงแล้วให้นอนเสียก่อนหนา
เอาหมอยาออกไปบ้างอย่าวางใจฯ
ทูลลาจอมกษัตราอัชฌาสัย
กำนัลในแห่ห้อมมาพร้อมกัน
พวกโขลนหามสามผลัดหัดขยัน
ฝูงกำนัลติดตามมาหลามทาง
ถือดาบหอกแห่ห้ามคนกีดขวาง
เถ้าแก่กางกั้นพระกลดให้บดบัง
ต้นลำดวนที่ประทับก็คับคั่ง
ออกรายนั่งล้อมรอบเป็นขอบคันฯ
ยุรยาตรนาดนวลเข้าสวนขวัญ
ชวนชมพรรณบุปผาระย้าย้อย

เห็นพิกุลชวนกันขึ้นสั่นดัน ให้ดอกดวงร่วงหล่นลงผ่อยผ่อย
พวงพะยอมหอมรื่นดูชื่นช้อย นางโฉมยงทรงสอยกระชากชัก
พวกข้าหลวงหน่วงน้าวกิ่งสาวหยุด บ้างแย่งยุดชิงกันเก็บจนเล็บหัก
บ้างเด็ดดอกโศกแซมแกมดอกรัก ให้ประจักษ์แจ้งเพื่อนว่าเหมือนใจ
บ้างเด็ดช่อชุมแสงมดแดงกัด เต้นตะปัดตะป่องจะร้องไห้
บ้างเดินร้อยสร้อยสนสุมาลัย จะเอาไปฝากน้องของสำคัญ
พระบุตรีกรีดเล็บเก็บกาหลง บรรจงทรงแซมเกล้าให้สาวสรรค์
นางข้าหลวงน้อยน้อยสอยลูกจันทน์ ต่างชวนกันเก็บอึงคะนึงไปฯ

๏ ศรีสุวรรณกับสามพราหมณ์พี่เลี้ยง ได้ยินเสียงอึกทึกนึกสงสัย
ค่อยเมียงมองตามช่องบัญชรชัย เห็นนางในนับร้อยเที่ยวลอยนวล
เจ้าพราหมณ์เชิญศรีสุวรรณให้ผันผาย ว่าดีร้ายพระธิดาออกมาสวน
จะนิ่งอยู่อย่างนี้ก็มิควร ว่าแล้วชวนกันลงจากตำหนักจันทร์
ค่อยลัดแลงแฝงไม้ใบซอุ่ม มาถึงพุ่มต้นลำดวนที่สวนขวัญ
ด้วยนัดแนะสี่นางไว้อย่างนั้น ค่อยพูดกันซุบซิบกระหยิบตาฯ

๏ ศรีสุวรรณนั้นชังไม่นั่งใกล้ ไปนั้งใต้ต้นจำปีประสีประสา
พราหมณ์พี่เลี้ยงแลลอดสอดนัยนา ดูบรรดาสาวสาวนางชาววัง
ล้วนลอยชายกรายกรีดทำดีดดิ้น ขัดขมิ้นเหลืองเหลือในเนื้อหนัง
หมายว่าลับขับรำเล่นลำพัง บ้างซุ่มนั่งแนบเพื่อนเหมือนผู้ชาย
บ้างคาดพุงนุ่งผ้าเกี้ยวคอไก่ เป็นไฝใต้เต้างามเจ้าพราหมณ์หมาย
บ้างก็ว่าข้าหลวงยังแยบคาย เป็นเจ้านายท่านจะดีกว่านี้ครัน
พอเห็นสี่พี่เลี้ยงซ้ายขวา พระธิดาเดินกลางดังนางสวรรค์
ตะลึงหลงงงงวยไปด้วยกัน ดูผิวพรรณผ่องเหมือนดังเดือนเพ็ง
ทั้งกายกรอ่อนละมุนพึ่งรุ่นสาว อายุราวสักสิบสี่ปีมะเส็ง
ไม่เหลียวหลังตั้งแต่จะแลเล็ง ดูปลั่งเปล่งปลาบปลื้มลืมพริบตาฯ

๏ ฝ่ายนารีพี่เลี้ยงเมียงชม้าย เห็นสามนายนั่งซุ่มพุ่มพฤกษา
แกล้งสั่งเหล่าสาวใช้ให้ไคลคลา เที่ยวเก็บมาลาถวายรายกันไป

แล้วทำใบ้ใต่ถามพราหมณ์พี่เลี้ยง
เจ้าพราหมณ์บุ้ยปากชี้ตรงนี้ไป
แกลังชักชวนโฉมตรูยูรยาตร
นางโฉมยงหลงเพลินดำเนินมา

๏ ศรีสุวรรณนั้นนั่งผินหลังนิ่ง
ชำเลืองเห็นพระธิดาพะงางาม
ด้วยคู่สร้างปางหลังแล้วอย่างนั้น
จนลืมองค์หลงแลตะลึงไป
ดูจิ้มลิ้มพริ้มเพราดังเหลาหล่อ
นวลละอองสองปรางอย่างลูกอิน
ยิ่งพินิจพิศเพ่งให้เปล่งปลั่ง
กระแอมพลางทางออกให้เห็นองค์

๏ พระบุตรีแว่วเสียงสำเนียงซม้อย
นางหลีกเลี่ยงเอียงอายชายชำเลือง
พอเนตรน้องต้องเนตรหน่อกษัตริย์
องค์ระทวยขวยเขินสะเทิ้นใจ
ทั้งสี่นางต่างเมินทำเดินเฉย
พราหมณ์พี่เลี้ยงเมียงมองเห็นสองรา

๏ ศรีสุวรรณครั้นนางไปห่างพักตร์
ค่อยด้อมเดินดูองค์นางนงเยาว์
ความอาลัยใจวาบให้ปลาบปลื้ม
พระบุตรีลีลาศชำเลืองมา
พระพักตร์ผ่องหมองเหมือนเดือนพยับ
ลืมบรรดาข้าหลวงพวงดอกไม้
เจ้าพราหมณ์นี้ดีร้ายจะหมายมาด
สี่พี่เลี้ยงก็เห็นจะเป็นชนวน
ว่าคู่เคียงพระบุตรีอยู่ที่ไหน
พี่เลี้ยงให้ซองหมากแล้วจากมา
เที่ยวประพาสชมพรรณบุปผา
พี่เลี้ยงพาเที่ยวไปจนใกล้พราหมณ์ฯ
เสียงผู้หญิงหวั่นไหวฤทัยหวาม
ให้มีความพิศวาสจะขาดใจ
พอเห็นกันก็ให้คิดพิสมัย
เหมือนนางในดุสิดาลงมาดิน
พระทรวงศอสองขนงดังวงศิลป์
ช่างงามสิ้นสารพางค์สำอางองค์
ใจกำลังรุ่นหนุ่มให้ลุ่มหลง
ดูโฉมยงอยู่แต่ไกลมิให้เคือง
เห็นพราหมณ์น้อยสีเนื้อนั้นเหลือเหลือง
ดูทรงเครื่องเหมือนพราหมณ์งามวิไล
หวนประหวัดหวาดจิตคิดสงสัย
แฝงต้นไม้เมียงซม้อยคอยชายตา
แกลังแหงนเงยดูดวงพวงบุปผา
ต่างก็ว่าเข้าซ่องแล้วน้องเราฯ
ด้วยรสรักร้อนฤทัยดังไฟเผา
จนโฉมเฉลาเลี้ยวลับขึ้นพลับพลา
ตะลึงลืมหลงแลชะแง้หา
ไม่เห็นหน้าพราหมณ์น้อยละห้อยใจ
ด้วยจิตจับถึงมิตรพัสมัย
ถอนฤทัยทุกข์ถึงคะนึงครวญ
จึงองอาจแอบดูอยู่ในสวน
จึงแกลังชวนมาให้พบประสบกัน

จำจะกลับวังในได้ไต่ถาม ให้ได้ความตามจริงทุกสิ่งสรรพ์
จึงแสแสร้งสั่งสุรางค์นางกำนัล ไปเรียกกันมาเถิดเจ้าเราจะไป
ครั้นเห็นสี่พี่เลี้ยงเข้าเคียงข้าง ทำหมองหมางเมินหน้าไม่ปราศรัย
เสด็จด้วยสาวสรรค์กำนัลใน มาต้นไทรทรงวอจรจรัล
สี่พี่เลี้ยงเคียงประคองทั้งสองข้าง ไปตามทางนอกสวนฉนวนกั้น
ตำรวจแฝงสองข้างทางจรัล คอยป้องกันห้ามคนไปจนวังฯ

๏ หน่อกษัตริย์ทัศนาจนลับเนตร แสนเทวษดาลดิ้นถวิลหวัง
อุรารักหนักหน่วงเพียงทรวงพัง พระทรุดนั่งลงบนแท่นแผ่นศิลา
คะนึงนางพลางสะเทือนถอนใจใหญ่ ทำไฉนจะได้ชิดขนิษฐา
พี่รู้ข่าวสาวสวรรค์แต่วันมา ไม่รู้ว่ารูปร่างเจ้าอย่างนี้
จนพี่พราหมณ์สามคนเขาชวนชัก เราตัดรักซ้ำว่าน่าบัดสี
จะผันแปรแก้ไขไฉนดี ไม่พอที่พูดผิดคิดรำคาญ
พระกอดเข่าเศร้าสร้อยละห้อยหวน จนหลงครวญขับลำเป็นคำหวาน
โอ้เจ้าแก้วเกษรายุพาพาล ไม่สงสารพี่บ้างหรืออย่างไร
เมื่อผันแปรแลพบก็หลบพักตร์ จะเห็นรักหรือไม่เห็นเป็นไฉน
บุราณว่ามิตรจิตก็มิตรใจ จะกระไรอยู่มั่งยังไม่เคย
พอเห็นพราหมณ์สามนายก็อายนัก พระเมินพักตร์ผินหลังแล้วนั่งเฉย
เจ้าพราหมณ์ยิ้มพริ้มพรายภิปรายเปรย พ่อเสวยหมากเล่นก็เป็นไร
ศรีสุวรรณผันพักตร์มาซักถาม เมื่อตะกี้พี่พราหมณ์อยู่ตรงไหน
หมากบุหรี่ที่ซองนี้ของใคร พี่เลี้ยงให้พี่หรือจึงถือมา
มิเสียทีฝีปากช่างฝากรัก จนรู้จักข้างในให้สลา
เหมือนน้องนี้โฉดเขลาเบาปัญญา ไม่รู้ว่าเกี้ยวพานประการใด
เป็นบุญน้อยพลอยพึงแต่บุญพี่ สูบบุหรี่กินหมากจนปากไหม้
จะขอถามตามจริงอย่ากริ่งใจ สักเมื่อไหร่อีกเล่าเขาจะมาฯ

๏ เจ้าพราหมณ์ยิ้มพริ้มพรายธิบายบอก เขาจะออกมาเยือนต่อเดือนหน้า
จะห่วงใยไปเล่าไม่เข้ายา เราจะพากันไปข้างไหนดีฯ

๏ ศรีสุวรรณรันทดถอนใจใหญ่
จึงแสเสร้งแกล้งว่าเขาปรานี
ถึงช้าวันฉันคงจะคอยท่า
พลางสำรวลชวนสามพราหมณ์ครรไล
ระทวยองค์ตรงบนบรรจถรณ์
คิดถึงแก้วเกษราวิลาวัณย์
กลัวจะไกลพระธิดามารศรี
พี่จะหนีหน่ายนางเสียอย่างไร
ให้เชษฐาสมจิตพิสมัย
เสด็จไปที่สำนักตำหนักจันทร์
พอรอนรอนอ่อนแสงพระสุรีย์ฉัน
ให้ร้อนรัญจวนใจไม่ไสยาฯ

ตอนที่ ๕
ศรีสุวรรณเกี้ยวนางเกษรา

๏ ฝ่ายพระนุชบุตรีกรุงกษัตริย์
เห็นเจ้าพราหมณ์งามติดนัยน์ตามา
คิดสงสารป่านฉะนี้เจ้าพราหมณ์น้อย
เมื่อเดินมาพอพ้นต้นลำดวน
เหตุไฉนไม่ตรัสหรือขัดข้อง
เป็นพราหมณ์เทศพรหมจรรย์จรัลมา
ทำปลอมแปลงแกล้งจู่มาดูน้อง
จะมาเดียวหรือจะมาด้วยข้าไท
เสียดายนักหนักทรวงดวงสมร
ไม่แต่งองค์ทรงเล่นเหมือนเช่นเคย
๏ สี่พี่เลี้ยงเมียงมองตามช่องฉาก
ต่างปรึกษาหารือไม่อื้ออึง
แต่ดูกันห่างห่างสิอย่างนี้
แม้นได้เรียงเคียงข้างจะอย่างไร
ทั้งสี่นางต่างเข้าเคียงบรรจถรณ์
แม่เป็นไรไสยาไม่พาที
จะเจ็บปวดเป็นไฉนก็ไม่ตรัส
หรือพระน้องต้องรุกขเทวา
แล้วเสแสร้งแกล้งทำปรนนิบัติ
พระบุตรีแกล้งตรัสเหมือนขัดใจ
จริงอยู่น้องต้องเทวดาด้วย
พี่เคยได้ไปบนต้นลำดวน
จะสังเวยสิ่งไรจะได้จัด
หรือจะคิดติดสินบนท่านคนทรง
มาถึงวังยังประหวัดถวิลหา
เข้าไสยายามค่ำยิ่งรำจวน
จะอยู่คอยหรือจะไปเสียไกลสวน
ทำแย้มสรวลเหมือนจะชวนจำนรรจา
จะหนีน้องไปเสียแล้วกระมังหนา
หรือกษัตริย์ขัดติยาอยู่เมืองไกล
หรือจะต้องประสงค์ที่ตรงไหน
จะกลับไปหรือจะอยู่ไม่รู้เลย
สะอื้นอ้อนอิงแอบแนบเขนย
ลืมเสวยลืมสรงหลงรำพึงฯ
แล้วบุ้ยปากให้กันดูด้วยรู้ถึง
เราก็พึ่งเห็นรักประจักษ์ใจ
พระบุตรีตรอมจิตพิสมัย
รำคาญใจจะใคร่ปลอบให้ชอบที
ทำทูลวอนพระธิดามารศรี
หรือวานนี้ไปสวนประชวรมา
จะได้จัดมดหมอมารักษา
ซึ่งอยู่ค่าคบลำดวนสวนดอกไม้
ศรีสวัสดิ์สว่างจิตพิสมัย
ไฮ้อะไรนี่เล่ามาเฝ้ากวน
จึงเจ็บป่วยเป็นไข้เพราะไปสวน
ทำกระบวนมิได้บอกออกให้ตรง
สารพัดสิ่งของต้องประสงค์
ให้เชิญองค์อารักษ์ที่ทักทาย

ทั้งสี่นางต่างยิ้มแล้วเยื้อนว่า
อันต้องเทพารักษ์ขี้มักร้าย
จะขับกล่อมจอมขวัญให้บรรทม
พลางแย้มยิ้มหยิบกรับแล้วขับไป

๏ ว่าปางหลังยังมีเจ้าพราหมณ์น้อย
ทั้งผิวเหลืองเรืองรองดังทองทา
เวลาค่ำน้ำค้างลงพร่างพร้อย
สตรีงามสามภพไม่สบใจ
ถึงแม้นเหมือนหมายมาดไม่คลาดแคล้ว
น่าน้อยใจที่ไม่ไว้อาลัยเลย

๏ พระธิดาฟังขับให้จับจิต
จึงแสร้งว่าน่าแค้นแสนทวี
เหมือนฟื้นฝอยหาตะเข็บให้เจ็บจิต
แล้วเป็นใจให้พราหมณ์มาลามลวน
จะกราบทูลบิตุรงค์ให้ทรงชัก
หรือพราหมณ์น้อยกลอยใจให้สิ้นบน

๏ พี่เลี้ยงรู้จักใจไม่วิตก
จะบอกความตามจริงทุกสิ่งอัน
ให้พวกพี่นี้พามาถวาย
ถ้าไล่เลียงเที่ยงแท้แน่แก่ใจ
น้อยไปหรือดื้อดึงไปถึงสวน
แม่เมตตาอย่าทูลฉลองเลย
ฉันผัดพอเช้าตรู่ประตูเปิด
ไม่เจียมตัวกลัวเกรงพระบุตรี
มาพบแม่แต่ตัวเจ้าพราหมณ์น้อย
แม้นจ้วงจาบหยาบช้าเป็นราคิน
จะรักษาทรามวัยเสียให้หาย
ให้กระวนกระวายละอายใจ
อย่าปรารมภ์ร้อนจิตพิสมัย
ให้ต้องในน้ำจิตพระธิดาฯ

โฉมแฉล้มแช่มช้อยดังเลขา
เที่ยวเสาะหานุชนางมาทางไกล
พ่อโฉมงามพราหมณ์น้อยจะนอนไหน
จะใคร่ได้ดอกฟ้าลงมาเชย
ดังดวงแก้วแกมทองเจียวน้องเอ๋ย
แล้วลงเอยอภิวันท์อัญชลีฯ
จะปกปิดป้องปัดก็บัดสี
น้อยหรือพี่ช่างคิดประดิษฐ์ครวญ
สมคบคิดกันพาข้าไปสวน
เห็นสมควรแล้วหรือพี่ทั้งสี่คน
ใครย้อนยักแยบคายเป็นสายสน
ถ้าบอกจริงจึงจะพ้นที่โทษทัณฑ์ฯ
ทำลูบอกอนิจจามาว่าฉัน
เจ้าพราหมณ์นั้นเขาจะมาเป็นข้าไท
แต่ดีร้ายยังไม่เห็นเป็นไฉน
จึงจะได้ทูลความแม่ทรามเชย
จะแกล้งกวนก่อความเจ้าพราหมณ์เอ๋ย
เหมือนทรามเชยช่วยหลังไว้ครั้งนี้
ฟ้าผ่าเถิดจะไปว่าน่าบัดสี
ทำท่วงทีเหมือนกระต่ายตะกายดิน
หรือพี่พลอยองอาจประมาทหมิ่น
จะขับไปเสียให้สิ้นทั้งสี่นายฯ

๏ พระธิดาได้ความว่าพราหมณ์น้อย ตามติดสอยสมจิตที่คิดหมาย
จึงกล่าวแกล้งแสร้งเสเพทุบาย สักกี่ชายนั้นฉันไม่ทันดู
เห็นคนเดียวเที่ยวเดินเด็ดดอกรัก เป็นเชิงชักปริศนาน่าอดสู
จะหม่อมน้องหรือหม่อมพี่ก็มิรู้ ไปถามดูเถิดอย่าชักฉันนักเลย
มิเสียทีพี่คบพอครบถ้วน เป็นสี่ส่วนสมหน้าเจ้าข้าเอ๋ย
อุปถัมภ์ทำคุณจนคุ้นเคย จึงล่วงเลยลามมาเป็นน่าชัง
ถ้าพรุ่งนี้พี่ไปจะไต่ถาม จงห้ามปรามสั่งสอนหล่อนเสียมั่ง
แม้นว่ากล่าวคราวนี้เธอมิฟัง ทำทีหลังแล้วจะทูลให้วุ่นวายฯ

๏ สี่พี่เลี้ยงเบี่ยงบิดประดิษฐ์แก้ ฉันเป็นแต่จะช่วยพามาถวาย
ที่ผิวเหลืองเรืองรองนั้นน้องชาย สมเป็นนายขอเฝ้าถึงเจ้ากรม
แต่พราหมณ์ใหญ่ไม่งามเหมือนพราหมณ์น้อย ถ้าใช้สอยมะละกอก็พอสม
ถึงว่าฉันคบค้าสมาคม ก็จะก้มหน้ารับอัประมาณ
แต่อย่าให้พราหมณ์น้อยนั้นพลอยผิด เธอตั้งจิตมาเป็นข้าน่าสงสาร
จงยกโทษโปรดไว้ใช้ราชการ เมื่อเกียจคร้านจึงค่อยลดปลดบาญชีฯ

๏ นางฟังคำทำเคืองซ้ำเลืองค้อน ยังกลับย้อนยักว่าน่าบัดสี
ถ้าขืนขัดก็อย่าเฝ้ามาเซ้าซี้ หรือเห็นดีแล้วไม่ห้ามตามอารมณ์
แล้วสั่งให้ไขหีบหยิบสมุด นางทรงอ่านรุณรุทเมื่ออุ้มสม
สี่พี่เลี้ยงเคียงข้างแท่นบรรทม ชวนกันชมสุรเสียงสำเนียงนางฯ

๏ ฝ่ายพระหน่อนฤเบศร์เกศกษัตริย์ ดึกกำดัดยามสองยิ่งหมองหมาง
เผยแกลแลชมนภาภางค์ จันทร์กระจ่างส่องฟ้าสุราลัย
พระดูเดือนเหมือนวงนลาฏน้อง สัมผัสผ่องพาจิตพิสมัย
รื่นรื่นกลิ่นลำดวนรัญจวนใจ เหมือนเข้าใกล้กลิ่นนางเมื่อกลางวัน
ให้เคลิ้มเคลิ้มเห็นเงาเสาตำหนัก ว่านงลักษณ์ลงขยับไปรับขวัญ
ไฉนน้องมองเมียงอยู่เพียงนั้น ขอเชิญขวัญเนตรนั่งบัลลังก์รัตน์
แล้วเคียงเข้าเล้าโลมนางโฉมฉาย พระกรกรายกอดเสาเข้าถนัด
เห็นผิดนางหมางฤทัยให้ฮึดฮัด จะใคร่ตัดเสาสับให้ยับเยิน

ได้ยินพราหมณ์สามคนเขาหัวร่อ ในใจคอคิดอายระคายเขิน
ทำเหลียวแลแก้เก้อไปตามเกิน ชม้ายเมินเมียงมาศาลากลาง
แกล้งลดเลี้ยวเที่ยวเดินดูไม้ดัด สารพัดสรรใส่ในกระถาง
พระเพ่งพิศคิดถึงคะนึงนาง ไม่เสื่อมสร่างอารมณ์สมประดี
เสียงจักจั่นจังหรีดวะหวีดแว่ว เหมือนเสียงแก้วเกษรามารศรี
เที่ยวผันแปรแลหาแล้วพาที ขึ้นมานี่เถิดนะเจ้าเยาวมาลย์ฯ

๏ ทั้งสามพราหมณ์ตามมองเห็นน้องรัก ละล่ำละลักลุ่มหลงน่าสงสาร
เข้าเคียงข้างทางปลอบประโลมลาน พ่อเที่ยวป่านนี้ไยไม่ไสยาฯ

๏ ศรีสุวรรณนั้นยังกำลังหลง คิดว่าองค์มิ่งมิตรขนิษฐา
ประโลมรูปรับขวัญจำนรรจา วาสนาเราทั้งสองเคยครองกัน
พราหมณ์หัวร่อพ่อแปลกพี่แล้วหรือ พระหดมือเมินพักตร์แล้วผินผัน
ทำแก้เก้อเออพี่ที่ตรงนั้น ปีศาจมันหลอนข้าตาวาววาวฯ

๏ เจ้าพราหมณ์ว่าน่ากลัวแล้วหัวร่อ พี่เห็นต่อจะเป็นผีสตรีสาว
ประจำองค์อนุชามาแต่เช้า จนดึกราวสองยามมาตามกวนฯ

๏ เจ้าโมราว่าผีไม่มีดอก ที่หลอนหลอกนั่นแหละเงาเจ้าของสวน
พอพรุ่งนี้พี่จะบนต้นลำดวน ให้ช่วยชวนชาววังมาดังใจฯ

๏ พระฟังคำทำเมินดำเนินหนี มานั่งที่แท่นทองอันผ่องใส
เห็นสามพราหมณ์ตามมาจึงว่าไป ประหลาดใจจริงน้องเหมือนต้องมนต์
ให้เห็นเขาเจ้าของห้องตำหนัก มาถามทักแล้วก็หายไปหลายหน
พี่เอ็นดูฉันด้วยช่วนกันค้น นฤมลจะมาแฝงอยู่แห่งไรฯ

๏ พราหมณ์ฟังเห็นยังเฟือนช่วยเตือนน้อง เจ้าของห้องมิได้มาอย่าสงสัย
พี่บอกแล้วไม่เชื่อนั้นเหลือใจ หนักอะไรจะเหมือนรักหนักอุรา
หลงอะไรจะเหมือนหลงทรงมนุษย์ ที่โศกสุดเศร้าแสนเสน่หา
จนลืมตัวมัวหมองเพราะต้องตา ต้องตรึกตราตรอมจิตเพราะปิดความ
บุราณว่าถ้าเหลือกำลังลาก ให้ออกปากบอกแขกช่วยแบกหาม
แม้นพ่อบอกออกบ้างไม่พรางความ จะเป็นล่ามแก้ไขให้ได้การฯ

๏ พระฟังปลอบชอบชื่นค่อยฝืนพักตร์ กำลังรักลืมอายหมายสมาน
จึงว่าพี่มีปัญญาปรีชาชาญ ช่วยคิดอ่านอนุกูลอย่าสูญใจ
เหมือนหนึ่งน้องต้องศรเสียบสลัก จะฉุดชักก็ไม่อาจจะหวาดไหว
พี่ช่วยถอนศรโศกที่เสียบใจ น้องจะได้ผ่อนพันทนทรมาฯ

๏ เจ้าพราหมณ์ว่าอย่าทุกข์ไปเลยพ่อ นางนกต่อของเรามีดีนักหนา
พรุ่งนี้เช้าเขาคงจะออกมา พ่อพูดจาฉอเลาะให้เราะราย
จะสอนสั่งสิ่งเดียวเกี้ยวผู้หญิง ถ้าถึงจริงก็มักช้าประดาหาย
ให้หวานหวานไว้สักหน่อยค่อยสบาย นี่แยบคายเจ้าซู้แต่บุราณ
พ่อรู้แต่งหนังสืออยู่หรือไม่ จงแก้ไขคิดกลอนอักษรสาร
แม้นตอบต่อก็พอเห็นจะเป็นการ อันพวกฉานนี้ไม่วางนางพี่เลี้ยง
แต่กีดขวางอย่างเดียวดอกเดี๋ยวนี้ ด้วยหญิงสี่ชายสามเป็นความเถียง
พ่อโปรดด้วยช่วยเปรียบให้เรียบเรียง ใครจะเคียงควรคู่กับผู้ใดฯ

๏ พระแย้มยิ้มพริ้มพรายภิปรายตอบ พี่ว่าชอบชี้ทางสว่างไสว
ทำไมกับกาพย์กลอนอย่าร้อนใจ จะว่าให้ปลื้มจิตพระธิดา
อันชายสามหญิงสี่นี้ก็ยาก จับฉลากนั้นแลพี่ดีนักหนา
สำรวลพลางทางหยิบกลีบจำปา เอานขาเขียนหนังสือเป็นชื่อนาง
แล้ววางไว้ให้สามพราหมณ์พี่เลี้ยง เจ้าพราหมณ์เสี่ยงทายขอที่คู่สร้าง
หยิบจำปามาพลิกขึ้นพลางอ่าน เจ้าวิเชียรได้นางจงกลนี
ดูฉลากเลขาเจ้าสานน ได้โฉมตรูอุบลรัศมี
ที่ของเจ้าโมราประภาวดี เหลือแต่ศรีสุดาน่าเสียดาย
ต่างหัวเราะเยาะหยอกว่านอกส่วน เราก็ควรจะประมูลทูลถวาย
แล้วสรวลเสเฮฮาประสาชาย พระยิ้มพรายอายใจด้วยไม่เคย
จนยามสามพราหมณ์เดือนให้ไสยาสน์ พระขึ้นอาสน์อิงแอบแนบเขนย
นึกประดิษฐ์คิดกลอนไม่นอนเลย พอลงเอยก็พอแจ้งแสงตะวัน
ให้ปั่นป่วนชวนพราหมณ์ทั้งสามพี่ ไปอยู่ที่ต้นลำดวนในสวนขวัญ
คอยพี่เลี้ยงแลหาปรึกษากัน เกษมสันต์สมคะเนด้วยเล่ห์ลมฯ

๏ ฝ่ายพี่เลี้ยงพระธิดาเวลารุ่ง ต่างบำรุงราศีนั่งหวีผม
ค่อยสะกิดกรีดกริบตะไกรคม แล้วนุ่งห่มต่างต่างละอย่างกัน
เรียกบ่าวถือหีบหมากออกจากฉนวน พอถึงสวนสายแสงพระสุริย์ฉัน
แกล้งส่งเสียงเคียงคลอจรจรัล ทำเชิงชั้นกรีดกรายชม้ายเมียง
พอทั้งสามพราหมณ์แลประสบพักตร์ ชิงกันทักเยาวมาลย์ประสานเสียง
เชิญมานี่หน่อยเถิดคะพระพี่เลี้ยง ร่มพุมเรียงราบเลี่ยนเตียนสบายฯ
๏ ทั้งสี่นางต่างคำนับนั่งพับเพียบ ได้ระเบียบอยู่มิให้สไบขยาย
แล้วต่างยิ้มแย้มพลางทางภิปราย หม่อมสบายอยู่ด้วยกันหรือฉันใด
ฉันอยู่หลังตั้งแต่เสด็จกลับ นอนไม่หลับหลากจิตคิดสงสัย
พ่อพราหมณ์น้อยพลอยเจ็บเป็นไข้ใจ เคราะห์กระไรร้ายรวบประจวบกัน
แม้นหม่อมมีหยูกยาเมตตาด้วย เหมือนชุบช่วยชีวานุชาฉัน
ถ้าตลอดรอดฝั่งได้ดังนั้น จะส่งขวัญข้าวหมอให้พอการฯ
๏ พี่เลี้ยงยิ้มพริ้มพรายชม้ายค้อน ทำเสียงอ่อนอนิจจาน่าสงสาร
จะทูลขอหมอหลวงมาอยู่งาน แต่อาการเป็นอย่างไรจะใคร่รู้ฯ
๏ เจ้าพราหมณ์น้อยนึกสะเทินแล้วเมินหน้า จะพูดจามิใคร่ได้ให้อดสู
พี่เลี้ยงเตือนเชือนแลชำเลืองดู ต่อเป็นครู่แล้วจึงตอบว่าขอบใจ
อันโรคของน้องนี้ไม่มีแผล ให้เป็นแต่ขัดข้องไม่ผ่องใส
กลางคืนหนาวเช้าร้อนอ่อนฤทัย แม้นหม่อมไม่ชุบช่วยคงม้วยมิด
ถ้าทูลขอหมอหลวงได้เหมือนว่า เห็นโรคาจะค่อยคลายสบายจิต
แม้นแก้ไขไม่ตายวายชีวิต ไม่ลืมคิดคุณพี่ทุกวี่วันฯ
๏ ทั้งสี่นางต่างว่าน่าสงสาร ช่างอ่อนหวานวอนวิงทุกสิ่งสรรพ์
วิบากกรรมจำเพาะเป็นเคราะห์ครัน จนพวกฉันพลอยผิดเพราะปิดบัง
เมื่อวานนี้พระธิดาออกมาเล่น แลเขม้นเหมือนจะเถือเอาเนื้อหนัง
จึงกริ้วโกรธกลับไปเสียในวัง แล้วตรัสสั่งให้ขอเฝ้าเข้ามาคั้น
ฉันทูลแกล้งว่าจะมาสาพิภักดิ์ นางโฉมยงทรงซักเอาเหตุผล
ว่าลูกเมียหม่อมมีสักกี่คน ฉันก็จนจึงมาถามพ่อพราหมณ์น้อย

แม้นพรั่งพร้อมยอมอยู่เป็นขอเฝ้า
หรือมีห่วงบ่วงใยใครจะคอย

◎ ศรีสุวรรณชั้นเชิงฉลาดแหลม
ฉันพี่น้องท้องเดียวมาเที่ยวไกล
หมายพระนุชบุตรีเป็นที่พึ่ง
เสด็จมาเที่ยวเล่นเห็นชอบกล
ฉันเด็ดได้ดอกรักจักถวาย
เสียน้ำใจเจ็บมาแต่ราตรี
ช่วยทูลองค์พระธิดาว่าดีฉัน
ซึ่งโฉมยงทรงระแวงแคลงฤทัย
พระว่าพลางทางตัดใบตองอ่อน
จนลงเอยอ่านต้นไปจนปลาย
เอาโศกแซมแกมรักสลักหนาม
พี่เลี้ยงรับพับใส่ไว้ในซอง
ทุกวันนี้มีผ้าจำเพาะผืน
ถ้าแม้นหม่อมกรุณาเมตตาจริง
ประทานสีที่ห่มมาชมสวน
แล้วถอดชำมรงค์ครุฑบุษรา

◎ พี่เลี้ยงรับแหวนน้อยชม้อยยิ้ม
จึงแกล้งว่าช้าสักสองสามวัน
ปรารถนาผ้าผ่อนแต่เพียงนี้
ค่อยอยู่เถิดฉันจะลาอย่าอาดูร
แล้วสี่นางต่างจัดของสลา
พลางยิ้มพรายชายตาลาเจ้าพราหมณ์

◎ ขึ้นปราสาทพระบุตรีทั้งสี่นาง
ถวายแต่สัมพวงดวงดอกไม้
จะให้เข้าเวรไว้ได้ใช้สอย
มาหยุดพักสักหน่อยแล้วจะไปฯ
ทำยิ้มแย้มเยื้อนว่าอย่าสงสัย
อันห่วงใยยังไม่มีทั้งสี่คน
คิดรำพึงสารพัดจะขัดสน
นฤมลมองหาสุมาลี
นางชม้ายเมียงเมินดำเนินหนี
เดี๋ยวนี้พี่ว่าจะช่วยค่อยชื่นใจ
จะผูกพันพึ่งพักจนตักษัย
ฉันจะให้ทัณฑ์บนไว้จนตาย
มาเขียนกลอนกล่าวประโลมนางโฉมฉาย
ไม่คลาดคลายถูกถ้วนแล้วม้วนตอง
เหมือนบอกความรักนางว่าหมางหมอง
แล้วว่าน้องหวังพี่เป็นที่อิง
ถ้ากลางคืนหนาวก็ได้แต่ไฟผิง
ช่วยว่าวิงวอนทูลพระธิดา
ควรมิควรขอประทานซึ่งโทษา
ฝากถวายพระธิดาวิลาวัณย์ฯ
เห็นหงิมหงิมลิ้นลมช่างคมสัน
ถ้าแม้นฉันได้ช่องจะลองทูล
เห็นท่วงทีก็จะได้คงไม่สูญ
ได้กราบทูลแล้วจะออกมาบอกความ
ทอดผ้าป่าเรียงวางไว้กลางสนาม
เรียกบ่าวตามกลับหลังเข้าวังในฯ
เข้าเคียงข้างแท่นทองอันผ่องใส
แล้วใส่ไคล้ทูลความถึงพราหมณ์น้อย

ไปพบที่ต้นลำดวนในสวนขวัญ
ไม่ทุ่มเถียงทำแต่แลซ้ม้อย
ว่าที่จริงนั้นจะมาสาพิภักดิ์
แม้นแม่ไม่เมตตาก็ท่าตาย
ดูท่วงทีกิริยามารยาท
ชะรอยหน่อกษัตรามาแต่ไกล
จะขับไล่ไปเสียให้พ้นสวน
จะให้อยู่ที่นี่ก็ขี้คร้าน

๏ พระบุตรีฟังเล่าก็เศร้าสร้อย
เธอแก้ไขไม่เป็นน่าเอ็นดู
เป็นชีพราหมณ์หยามหยาบก็บาปปาก
ซึ่งพี่ว่าเป็นกษัตริย์สันทัดใจ
ว่าจู้จี้ขี้คร้านฉานสงสัย
เล่าแถลงแจ้งจิตอย่าปิดบัง

๏ พี่เลี้ยงฟังโฉมยงเจ้าทรงชัก
แล้วแกล้งว่าอดสูดูไม่งาม
ถ้าทราบถึงบิดุรงค์ให้ลงโทษ
ซึ่งเห็นความว่ามิใช่เป็นไพร่เลว
ช่างระทวยสวยทรงสังวาลรัตน์
นึกจะทูลโฉมงามแต่ตามตรง

๏ พระธิดาว่าน้อยไปหรือพี่
ทำย้อนยอกหลอกลวงเพราะหวงกัน
ฉวยบุปผามาลีขยี้ทิ้ง
ทั้งสี่นางต่างเข้าเคียงบัลลังก์
ถึงดื้นลึกหนักเบาจะเล่าแจ้ง
เจ้าพราหมณ์น้อยนึกถึงคะนึงนาง
ฉันรุมกันด่าว่าจนหน้าจ๋อย
ช่างเรียบร้อยราบคาบไม่หยาบคาย
ได้ดอกรักจักใคร่ได้ถวาย
ขอถวายชีวาไม่อาลัย
มิใช่ชาติพราหมณ์เทศข้างเพศไสย
เพราะจะใคร่เป็นขอเฝ้าเยาวมาลย์
เธอคร่ำครวญวอนว่าน่าสงสาร
จะโปรดปรานเป็นไฉนจะใคร่รู้ฯ
กลัวโฉมงามพราหมณ์น้อยจะอดสู
จึงว่าพี่นี้ไปขู่เขาทำไม
เพราะพวกมากเธอจึงต้านทานไม่ไหว
คิดสำคัญฉันใดจะใคร่ฟัง
หรือว่าใครกล่าวขวัญถึงฉันมั่ง
จะขอฟังลิ้นลมคารมพราหมณ์ฯ
ทำเยื้องยักย้ำเยงเหมือนเกรงขาม
เป็นควันวามกลัวจะปิดไม่มิดเปลว
เสียประโยชน์หญ้าแพรกจะแหลกเหลว
เพราะองค์เอวอ้อนแอ้นระโอดองค์
เครื่องกษัตริย์สุริย์ชาติราชหงส์
กลัวจะทรงกริ้วโกรธลงโทษทัณฑ์ฯ
พูดเช่นนี้น่าเบื่อไม่เชื่อฉัน
เถิดเช่นนั้นแล้วก็ไม่พอใจฟัง
พี่เลี้ยงชิงไปเสียสิ้นก็ผินหลัง
แล้วว่าดั้งแต่นี้ไปฉันไม่พราง
อย่านึกแหนงเลยพระน้องจะหมองหมาง
วันนี้ร่างเรื่องสารให้ฉานมา

กับธำมรงค์วงน้อยเพชรรัตน์
แล้วหยิบของสองสิ่งที่ซ่อนมา

๏ นางโฉมยงทรงหยิบใบตองอ่อน
ก็แจ้งจิตปริศนาปัญญาพราหมณ์
ในสารศรีสุวรรณวงศ์พงศ์กษัตริย์
สวาทหวังพระธิดาวิลาวัณย์
พยายามข้ามมหามหรณพ
มาอาศัยในสวนอุทยาน
เผอิญให้โฉมงามทรามสวาท
พี่ยลยอดเยาวเรศเกษรา
ประไพพริ้มนิ่มน้อยกลอยสวาท
เสด็จกลับลับไปให้รัญจวน
ด้วยยามยากจากเมืองมามุ่งหมาย
ครั้นเดือนดับลับเหลี่ยมเมรุไกร
เหมือนอกพี่ที่แสนเสน่ห์นุช
ถ้าได้ดวงดอกฟ้าลีลาลอย
จึงแต่งสารเสี่ยงทายถวายแหวน
ถ้าแม้นมาตรชาติก่อนเป็นคู่เคย
แม้นแม่ไม่อนุกูลสูญสวาท
จะเอากรุงรมจักรนัครา
ขอเชิญนุชบุตรีปรานีสนอง
ช่วยชี้ชอบตอบถ้อยสุนทรวอน

๏ พี่เลี้ยงฟังอ่านสารหวานเสนาะ
ไม่หยามหยาบราบเรียบช่างเปรียบเปรย
แล้วว่าโศกแซมรักสลักหนาม
ทำซักไซ้ไต่ถามกันสามคน
เป็นกษัตริย์แล้วนะแม่แน่หนักหนา
ทูลถวายพระธิดาพะงางามฯ
เห็นโศกซ้อนแกมรักสลักหนาม
แกล้งนิ่งความคลี่สารออกอ่านพลัน
บุรีรัตนามหาสวรรค์
สู้เดินดั้นดงแดนแสนกันดาร
หวังประสบวรนุชสุดสงสาร
บุญบันดาลดลจิตพระธิดา
มาประพาสชมพรรณบุปผา
ช่างโสภานิ่มน้องละอองนวล
ดั่งนางในไกรลาสมาเล่นสวน
เฝ้าอักอ่วนอาวรณ์ร้อนฤทัย
ดังกระต่ายเต้นแลดูแขไข
โอ้อาลัยเหลือแลชะแง้คอย
เห็นสูงสุดที่จะได้สิ่งใดสอย
ก็จะค่อยประคองนวลสงวนเชย
ใบตองแทนแผ่นทองพระน้องเอ๋ย
ขอให้เผยพจนารถประภาษมา
เห็นสิ้นชาติชีวังจะสังขาร์
เป็นป่าช้าสุมเพลิงเชิงตะกอน
อย่าหม่นหมองหมางรักในอักษร
ให้วายร้อนที่วิตกในอกเอยฯ
ช่างฉอเลาะเหลือดีเจ้าพี่เอ๋ย
พระน้องเอ๋ยทรงตอบให้ชอบกล
ของพ่อพราหมณ์ทำมาน่าฉงน
นฤมลหมางเมินสะเทิ้นที

ว่าไม่รู้หรือขาปริศนาพราหมณ์
นางหยิบแหวนมาดูรู้ว่าดี
เอาสวมใส่นิ้วนางพลางตำรัส
น้องจะขอซื้อไว้ให้ราคา
แต่เพลงยาวหยาบช้าฉันน่าแค้น
พลางคลี่สารอ่านซ้ำคำภิปราย

๏ ทั้งสี่นางต่างปลอบดอบสมร
ชอบมิชอบตอบเล่นก็เป็นไร
อันธำมรงค์วงนั้นฉันถวาย
ที่ทรงไปอุทยานเมื่อวานนี้
นางโฉมฉายอายใจทำไขสือ
แต่จะขอคำมั่นจงสัญญา
แล้วเปลี่ยนเปลื้องริ้วทองออกกองไว้
พี่เลี้ยงรับพับจีบแล้วชมเชย
ถึงน้ำค้างพร่างพรมแลลมว่าว
นางโฉมยงยิ้มเมินสะเทิ้นอาย
ครั้นค่ำลงทรงกลอนอักษรสนอง
ให้หักใบเต่าร้างที่กลางวัง

๏ พอรุ่งแจ้งแสงทองส่องสว่าง
เอาสารซ่อนใส่กลีบในหีบงา
ร้องเรียกหาข้าสาวแต่เช้าตรู่
พอประสบพบพราหมณ์อยู่พร้อมกัน
พวกพี่เลี้ยงเรียงนั่งริมดันแก้ว
กำลังฉันหิวโหยแต่โดยเดิน
แต่ก่อนไซร้ไม่เห็นเหมือนเช่นนี้
ทั้งสี่นางต่างหัวเราะทำเยาะเย้ย
เขาบอกความโศกสลักว่ารักพี่
น้ำมณีใสสุดบุษรา
เพชรรัตน์วงนี้ดีหนักหนา
เป็นเงินตราสักเท่าไรไม่เสียดาย
จะตอบแทนเสียให้สมอารมณ์หมาย
แล้วบ่นว่าน่าอายอดสูใจฯ
เธอทุกข์ร้อนเล่าแจ้งแถลงไข
ไว้อาลัยล่อลวงดูท่วงที
ไม่ซื้อขายขอเปลี่ยนภูษาศรี
เหมือนให้พี่ผ่อนพันทนทรมา
พี่รักหรือจะให้ห่มให้สมหน้า
อย่าเอาผ้าฉันไปให้ใครเลย
ฉันห่มไปผืนนี้แหละพี่เอ๋ย
เป็นบุญเคยทำไว้เห็นไม่ตาย
อนาถหนาวห่มผ้าก็ท่าหาย
ค่อยเลียบชายถามไถ่มิให้ดัง
เขียนจำลองลงแผ่นกระดาษหนัง
มาห่อทั้งดอกรักอักขราฯ
ทั้งสี่นางนุ่งสุหรัดแล้วผัดหน้า
กับทั้งผ้ากรองทองของสำคัญ
ออกประตูเดินด่วนไปสวนขวัญ
ศรีสุวรรณยิ้มย่องแล้วร้องเชิญ
คำนับแล้วยิ้มพรายระคายเขิน
พอเชื้อเชิญชื่นใจกระไรเลย
มิพอที่หนีนั่งเอนหลังเฉย
พลางเปรียบเปรยบอกความเจ้าพราหมณ์พลัน

ธำมรงค์วงนั้นฉันถวาย นางโฉมฉายซักไซ้จนไก่ขัน
จึงประทานกรองทองของสำคัญ เป็นรางวัลที่พ่อมาสาพิภักดิ์
แล้วเปิดหีบหยิบของออกส่งให้ จะลาไปก่อนแล้วคะธุระหนัก
ทั้งสามพราหมณ์ตามส่งด้วยจงรัก แล้วชวนชักนารีทั้งสี่คน
เที่ยวชมสวนชวนเก็บบุปผชาติ เดียรดาษดอกดวงเป็นพวงผล
ดอกชงโคโยทะกาเจ้าสานน ช่วยเก็บให้นางอุบลบังอร
เจ้าโมรากรีดเล็บเก็บจำปี ให้ประภาวดีศรีสมร
เจ้าวิเชียรเก็บกระถินกลิ่นขจร กับพุดซ้อนตามส่งให้จงกล
ศรีสุดานั้นไม่ได้ดอกไม้ด้วย ดูเขินขวยคิดเห็นไม่เป็นผล
นางค้อนเพื่อนเคืองพราหมณ์ทั้งสามคน ออกเดินบ่นเบือนหน้าไม่พาที
ทั้งสามพราหมณ์ตามเด็ดดอกไม้ให้ นางแค้นใจฉวยฉีกแล้วหลีกหนี
นางประภาอุบลจงกลนี ต่างยินดีเดินกรายเที่ยวร่ายไปฯ

๏ พี่เลี้ยงพราหมณ์ตามนางไม่ห่างเหิน แล้วหยอกเอินรอเรียงเข้าเคียงไหล่
เห็นลับลับจับต้องทำลองใจ นางผลักไสข่วนหยิกทำพลิกแพลง
ศรีสุดาหน้าเง้าเที่ยวเซ้าซี้ จะอยู่นี่แล้วหรือเจ้าจึงเฝ้าแฝง
เที่ยวเก็บเล็มเต็มห่อให้พอแรง ยังจะแกล้งชักช้าน่ารำคาญ
ทั้งสามนางต่างว่าน่าหัวร่อ เพราะไม่พอจึงได้วุ่นเที่ยวงุ่นง่าน
อย่าเปรียบเปรยเลยแน่แม่แหพาน จะต้องการก็มาเอาของเราไป
ศรีสุดาว่าเจ้าเอาเถิดแม่ ข้าเป็นแต่นอกส่วนไม่ควรได้
จงแบ่งปันกันชมให้สมใจ ดิฉันไม่ชิงช่วงอย่าหวงกัน
คอหอยเดียวเจียวหม่อมซ่างพร้อมหน้า ออกรุมท้าคารมล้วนคมสัน
ยังอยู่อีกไหนเล่าหรือเท่านั้น มาช่วยกันเถียงเล่นก็เป็นไร
น่าเจ็บอกยกแรกสิแปลกเพื่อน จะดักเดือนฉุดลากไม่อยากไหว
เจ้าค่อยอยู่เถิดข้าจะลาไป มาเรียกหาข้าไทแล้วไคลคลา
ทั้งสามนางต่างว่าต่อหน้าพราหมณ์ คงเกิดความแล้วนะแม่แน่หนักหนา
นี่เนื้อเคราะห์เพราะหลงด้วยมาลา พระธิดารู้เรื่องจะเคืองครันฯ

๏ เจ้าพราหมณ์ว่าน่าแสนสงสารน้อง ถ้าแม้นต้องโทษพี่จะทำขวัญ
เอ็นดูด้วยช่วยกระเตื้องที่เรื่องนั้น ให้ถึงกันเสียรู้แล้วเถิดแก้วตา
ทั้งสามนางต่างว่าอย่าปรารภ จะให้สบสมมาดปรารถนา
น่ารำคาญป่านนี้ศรีสุดา จะไปว่าอย่างไรที่ในวัง
ค่อยอยู่เถิดฉันจะลาช้าไม่ได้ จะสงสัยซ้ำร้ายเมื่อภายหลัง
แล้วลุกมาหาบ่าวพวกชาววัง ไม่รอรั้งรีบไปจะให้ทันฯ

๏ ฝ่ายเจ้าพราหมณ์สามนายสบายจิต ผู้หญิงติดต่างชวนกันสรวลสันต์
บ้างบ่นว่าถ้าแม้นมิกีดกัน จะได้ฉันหวานหวานสำราญใจ
แล้วยิ้มพรายบ่ายหน้ามาหาน้อง เห็นห่มกรองกริ่มจิตพิสมัย
เข้าเคียงข้างต่างว่าผ้าสไบ ข้าจำได้แน่นักประจักษ์ตา
นางโฉมยงทรงห่มมาชมสวน ยังหวนหวนหอมกรุ่นอุ่นหนักหนา
พลางหัวเราะเยาะหยันจำนรรจา ไหนสาราเล่าพ่อจะขอชมฯ

๏ ศรีสุวรรณกลั้นยิ้มเยื้อนสนอง วันนี้น้องได้แต่ผ้าออกมาห่ม
ส่วนพี่พราหมณ์ตามติดได้ชิดชม ต่อจะสมปรารถนาจึงช้านาน
สำรวลพลางทางหยิบกระดาษหนัง พี่จะฟังหรือกลอนอักษรสาร
คำคารมสมทรงของนงคราญ แล้วทรงอ่านให้สามเจ้าพราหมณ์ฟังฯ

๏ ศุภสารฉานสนองใบตองอ่อน ซึ่งวิงวอนว่าไม่ขาดสวาทหวัง
ก็ชอบใจไมตรีดีกว่าชัง ไม่ปิดบังบอกวงศ์พงศ์ประยูร
อันบุรีรัตนามหาสวรรค์ สารพันโภไคยทั้งไอศูรย์
แสนสมบัติสตรีบริบูรณ์ ย่อมเพิ่มพูนผาสุกทุกเวลา
ไฉนต้องท่องเที่ยวแสวงคู่ น่าอดสูเสียเดชพระเชษฐา
ซึ่งเสี่ยงทายหมายมาดสวาทมา มิเมตตาชีวันจะบรรลัย
ทั้งรำพันสรรเสริญเห็นเกินนัก ถึงจะรักก็ไม่รักจนดักษัย
ที่ข้อนั้นครั้นจะเชื่อก็เหลือใจ เขาว่าไว้หวานนักก็มักรา
ถ้ารักนักมักหน่ายคล้ายอิเหนา ต้องจากเยาวยุพินจินตะหรา
แม้นพระองค์ทรงเดชเจตนา จงตรึกตราตรองความตามบุราณ

เสด็จกลับกรุงไกรไอศวรรย์
มาทูลองค์ทรงศักดิ์จักรพาล
ซึ่งจะลอบชอบชิดพิสมัย
ทูลแถลงแจ้งความแต่ตามตรง
๏ เจ้าพราหมณ์ฟังนั่งชมว่าคมสัน
พ่อคิดปลอบตอบความนางทรามเชย
๏ พระยิ้มพลางทางถามทั้งสามพี่
ฉันแคลงจิตปริศนาช่วยหารือ
๏ เจ้าโมราว่าพ่อให้ดอกรัก
ว่าสมรักแล้วจะร้างให้ห่างไป
๏ หน่อกษัตริย์ตรัสว่าปัญญาว่อง
จะตอบความทรามวัยอย่างไรดี
๏ ฝ่ายนารีศรีสุดามาถึงวัง
เข้าในห้องตรองตรึกให้นึกอาย
เสียแรงแต่งแป้งขมิ้นสิ้นสักพ้อม
ไหนจะสู้ทนเจ็บให้เก็บไร
ผู้ชายไม่ชอบตาไม่น่าแต่ง
ทุบตลับเล็กน้อยต่อยขวดเฟือง
มิคลึงเคล้าเล้าโลมอยู่แล้วหรือ
คิดจะใคร่ไปฟ้องให้ต้องค้าง
หุนโมโหโกรธาทำหน้าเง้า
นางกษัตริย์ตรัสถามเป็นความใน
พี่ประภาอุบลจงกลเล่า
ศรีสุดาว่าสามนางงามนั้น
แต่คอยท่ากว่าสามหม้อข้าวสุก
ครั้นตามเตือนกลับว่าให้น่าอาย
จึงจัดสรรพูดถือหนังสือสาร
โปรดประทานก็จะได้ดังใจจง
เห็นจะไม่เหมือนจิตคิดประสงค์
พระโฉมยงอย่าได้อ้างขนางเอยฯ
ดูเชิงชั้นชูเชิดไม่เปิดเผย
ให้หลงเลยลอยฟ้าลงมามือฯ
รักเด่าร้างอย่างนี้ห่อหนังสือ
จะรักหรือว่าจะร้างเป็นอย่างไรฯ
นางนงลักษณ์ตอบความตามสงสัย
พ่อแก้ไขคิดปลอบให้ชอบทีฯ
เห็นถูกต้องปริศนาปัญญาพี่
แกล้งเข้าชี้ชักถามทั้งสามชายฯ
ยังกำลังดาลเดือดไม่เหือดหาย
โอ้อกกูผู้ชายไม่ชอบใจ
น้ำมันหอมน้ำมันดิบสักสิบไห
ค่าตะไกรของเขาถึงสลึงเฟื้อง
เอาเครื่องแป้งทิ้งขว้างเสียงปร่างเปรื่อง
ให้แค้นเคืองสามพราหมณ์กับสามนาง
สนุกมือแล้วไม่มีที่กีดขวาง
จะอำพรางปิดงำไว้ทำไม
เข้าไปเฝ้าพระธิดาอัชฌาสัย
เป็นกระไรเร็วมากว่าทุกวัน
เชือนไปไหนไม่เข้ามาหาฉัน
ยังผูกพันอยู่กับพราหมณ์ทั้งสามนาย
ไปเที่ยวซุกซ่อนเร้นไม่เห็นหาย
ช่างทำขายบาทาฝ่าธุลีฯ

๏ นางโฉมยงทรงฟังให้ดั่งแค้น จึงว่าแสนสารพัดจะบัดสี
ถ้าว่าเป็นเช่นนั้นแล้ววันนี้ ให้ฟ้าผี่เถิดสินะไม่ละกัน
แล้วซักไซ้ศรีสุดาว่าให้แน่ หรือเป็นแต่พูดเล่นพอเห็นขัน
ถ้าจริงจังดังว่าสารพัน อย่ากลับคืนยืนยันให้มั่นคงฯ
๏ ศรีสุดาว่าฉันไม่กลอกกลับ ประภากับโมราต้นกาหลง
อุบลกับสานนต้นประยงค์ วิเชียรจงกลซุ่มพุ่มแกแล
เจ้าผู้ชายเดียงข้างนางผู้หญิง ทำอ้อยอิ่งอ่อนคอประจ๋อประแจ๋
จนโอ้โลมแล้วเป็นไรจะไม่แท้ ถ้าพูดแก้แล้วจะใส่เสียให้เยินฯ
๏ พระบุตรีเห็นจริงทุกสิ่งสิ้น ยิ่งขุ่นคิ่นคิดอายระคายเขิน
จะหาญหักนักเล่าเขาคนเดิน นางนิ่งเมินพักตราไม่พาทีฯ
๏ ฝ่ายสามนางกัลยามาถึงวัง ตรงขึ้นยังปรางค์มาศปราสาทศรี
เข้าเฝ้าองค์นงนุชพระบุตรี เห็นเทวีค้อนเคืองชำเลืองแล
ก็รู้แน่ว่าเขาฟ้องจะต้องถาม แกล้งยกความศรีสุวรรณประกันแก้
พ่อพราหมณ์น้อยน่าชังทำรังแก จะมาแต่ไหนไหนมิให้มา
เฝ้าซักไซ้ไต่ถามไม่รู้จบ ประเดี๋ยวรบให้ช่วยทูลวุ่นหนักหนา
แล้วเที่ยวเด็ดดอกกระทำกับจำปา ถวายมาตามจนคนเข็ญใจฯ
๏ พระบุตรีฟังความเจ้าพราหมณ์น้อย ให้ละห้อยหวนคิดพิสมัย
ที่กริ้วโกรธกลับลืมด้วยปลื้มใจ ยิ้มละไมในหน้าแล้วพาที
ฉันกินน้ำสำลักถึงสามหน เพราะมีคนนินทาน่าบัดสี
ไม่รู้แล้วเลยเฝ้าแต่เช้าซี้ เธอสั่งพี่เข้ามาว่ากระไรฯ
๏ ทั้งสามนางต่างตอบให้ชอบชื่น เธอว่าคืนนี้นอนไม่หลับไหล
คิดคะนึงถึงสร้อยสุมาลัย ทำไฉนจะได้เฝ้าเยาวมาลย์
แล้วก็ว่าถ้าแม้นมิโปรดช่วย จะมอดม้วยมรณาน่าสงสาร
แม้นมาได้ก็จะมาพยาบาล ช่วยอยู่งานนวดฟั้นให้บรรทม
ทั้งรำพันสรรเสริญว่ารูปโฉม งามประโลมควรถนอมเป็นจอมสนม
ทั้งสามนางต่างคิดประดิษฐ์ประดม ด้วยเล่ห์ลมลวงล่อให้พอคลายฯ

๏ ศรีสุดานั่งอยู่นั้นกลั้นไม่ได้ เขาร่ำไรเรื่องพราหมณ์จนความหาย
นางโฉมยงหลงเชื่อเบื่อจะตาย ให้วุ่นวายว่านี่แน่อย่าแปรปรวน
เจ้าพราหมณ์น้อยอ่อนห้ามหรือพราหมณ์ใหญ่ เข้าเคียงไหล่โลมนางอยู่กลางสวน
ทำเกลียวกลมสมยอมซ้อมสำนวน มาก่อกวนเกาแก้ที่แผลคัน
สมคะเนเล่ห์กลแม่คนโปรด ถึงกริ้วโกรธกลับหยุดสุดขยัน
สามพี่เลี้ยงเถียงทุ่มช่วยรุมกัน เออกระนั้นฉันแลช่างแก้ตัว
จะมีชู้ผู้ชายเขาไม่เกี้ยว จึงโกรธเกรี้ยวโกรธาเป็นบ้าผัว
แม่คนดีศรีผ่องไม่หมองมัว ข้าคนชั่วช่างข้าอย่าว่าเลยฯ
๏ ศรีสุดาเดือดใจดั่งไฟสุม ชะช่างรุมกันแก้อุแม่เอ๋ย
ข้ารูปชั่วจึงผู้ชายไม่หมายเชย อย่าเปรียบเปรยเลยเจ้าข้าเข้าใจ
เจ้ารูปงามสามนางสำอางโฉม จะโอ้โลมเล่นประชันกันก็ได้
ล้วนร่วมรักร่วมรู้คู่ฤทัย ไม่ถึงใจก็เห็นเจียนจะเปลี่ยนตัวฯ
๏ พระบุตรีกริ้วกราดตวาดว่า นี่ใครหามาให้พี่ตีหมากผัว
เฝ้าหวงหึงอึงไปช่างไม่กลัว ไม่มีชั่วตัวดีทั้งสี่คน
อย่าทะเลาะกันที่นี่ให้มีฉาว ไปว่ากล่าวถางกันกลางถนน
เหมือนไก่เห็นตีนงูเขารู้กล มาพลอยปนแปดข้าน่ารำคาญฯ
๏ ทั้งสามนางต่างเห็นกริ้วโกรธ ทูลขอโทษโทษาไม่ว่าขาน
ศรีสุดายังไม่เหือดที่เดือดดาล ต้องรุกรานร้องไห้ฟายน้ำตา
จะพูดจริงเป็นเท็จเข็ดแล้วแม่ เถิดตั้งแต่นี้ไปฉันไม่ว่า
ถึงใครใครจะทำให้ตำตา ไม่พูดจาให้ทราบหลาบจนตาย
แล้วแหวกม่านคลานออกมานอกฉาก ยังคันปากยิบอยู่ไม่รู้หาย
เข้าในห้องหมองใจไม่สบาย เอามือก่ายพักตร์นอนสะท้อนทุกข์
คิดถึงพราหมณ์สามนายที่หมายมาด มาแคล้วคลาดคลั่งใจไม่เป็นสุข
ให้หนาวหนาวร้อนร้อนนอนแล้วลุก ประเดี๋ยวจุกประเดี๋ยวจับไม่หลับเลยฯ

◎ ฝ่ายพระนุชบุตรีศรีสวัสดิ์
สงสารพราหมณ์ความค้างจะห่างเชย
ให้คิดแค้นเคืองสี่นางพี่เลี้ยง
จะได้ใครไปแทนแสนสำราญ
โทมนัสนึกนิ่งพิงเขนย
โอ้อกเอ๋ยอาภัพอัประมาณ
มาทุ่มเถียงทำฉาวให้ร้าวฉาน
เยาวมาลย์ไม่สบายมาหลายวันฯ

ตอนที่ ๖
ศรีสุวรรณรบท้าวอุเทน

๏ พอเดือนยี่มีผู้ถือหนังสือบอก
ทั้งเหนือใต้ฝ่ายปัจจิมมาพร้อมกัน
ว่าบัดนี้ท้าวอุเทนเกณฑ์ทหาร
พวกนายด่านบ้านนอกบอกเข้ามา
หนังสือบอกปากน้ำว่ากำปั่น
มาทอดสู้อยู่ตรงท่าหน้าธานี
ข้างฝ่ายเหนือบอกว่าปัจจามิตร
ล้วนขี่ม้าห้าหมื่นพื้นฉกรรจ์
อันโยธามาทางตะวันตก
มลายูสุระดันวิลันดา
๏ สมเด็จท้าวทศวงศ์ดำรงราชย์
จึงตรัสสั่งทั้งสองเสนาบดี
เป็นสามทัพเกณฑ์กองละสองหมื่น
ไปรบรับทัพแขกให้แตกไป
ที่ปากน้ำสำคัญอยู่แห่งหนึ่ง
ให้ลากปืนป้อมฝรั่งขึ้นจังกา
แล้วเกณฑ์ไพร่ในเมืองขึ้นหน้าที่
ตำแหน่งไหนใครขาดราชการ
๏ เสนารับอภิวาทกรุงกษัตริย์
ครั้นพร้อมเสร็จยกทัพขับกันไป
พวกรักษาหน้าที่สักสี่หมื่น
บ้างขึ้นป้อมล้อมวังนั่งประดู
เที่ยวร้องป่าวชาวอาณาประชาราษฎร์
ทั้งเหนือใต้ไพร่ฟ้ามาประชุม
ชาวด่านนอกนครพนาสัณฑ์
บังคมคัลทูลท้าวเจ้าพารา
เป็นสามด้านข้าศึกฮึกหนักหนา
แล้ววันทาทูลแถลงแจ้งคดี
สักห้าพันพลชวากะลาสี
ห่างสักสี่สิบเส้นพอเห็นกัน
พวกฝรั่งอังกฤษกับมักกะสัน
เข้าบุกบั่นตีบ้านด่านดงมา
กระบวนบกแบกพื้นล้วนปืนผา
ตีเข้ามาในด่านชานบุรีฯ
ฟังอำมาตย์ทูลฉลองให้หมองศรี
เร่งเตรียมกรีธาพลสกลไกร
ให้ถือปืนถ้วนทั่วทุกตัวไพร่
อย่าให้ไพรีรุกบุกเข้ามา
เอาโซ่ขึงค่ายคูดูรักษา
คอยยิงข้าศึกให้บรรลัยลาญ
พวกมนตรีตรวจตราโยธาหาญ
กูจะผลาญชีวันให้บรรลัยฯ
มาเร่งรัดเรียกกันเสียงหวั่นไหว
คอยชิงชัยชาวชวามลายู
ประจุปืนน้อยใหญ่ใส่ดินหู
มิให้ผู้คนเข้าละเล้าละลุม
สั่งให้กวาดครอบครัวเข้ามั่วสุม
ตั้งชุมนุมแน่นไปในกำแพง

พวกผู้ดีมีทรัพย์แลสิ่งของ
ทั้งเอมโอชโภชนาราคาแพง
◎ ฝ่ายสุรางค์นางนาฏในราชฐาน
หลวงแม่เจ้าท้าวนางทั้งขรัวนาย
พระญาติวงศ์พงศาคณาสนม
ไม่ผัดหน้าทาน้ำมันกันไรรอย
บ้างพูดกันว่าฉันเองอกจะแตก
มันจับได้จะไปฆ่าผ่าเอาดี
บรรดาเหล่าสาวสรรค์ให้ครั่นคร้าม
บ้างไปบอกเพื่อนรักที่พักพิง
◎ สงสารองค์นงลักษณ์อัคเรศ
รีบครรไลไปปราสาทราชธิดา
โอ้ลูกน้อยกลอยจิตเจ้าแม่เอ๋ย
กษัตริย์อื่นหมื่นแสนทุกแดนไตร
ทำจนให้อ้ายแขกที่แปลกชาติ
ไม่ให้ปันมันมาจะราวี
แม่กลัวพระบิตุรงค์จะส่งเจ้า
เช่นนั้นแน่แม่หมายจะวายปราณ
กันแสงพลางต่างสะอึกสะอื้นให้
ทั้งองค์แก้วเกษราวิลาวัณย์
ถึงสุดคิดบุตรงค์จะส่งลูก
ไม่ขอพบคบแขกแปลกประยูร
พระมารดรสอนธิดาว่าเจ้าแม่
หมั่นสวดมนต์บ่นภาวนาไป
แม่จะไปเผ้าองค์พระทรงเดช
พลางจุมพิตธิดาวิลาวัลย์
เอาเงินทองใส่ถังเที่ยวฝังแฝง
ทุกเขตแขวงธานีไม่มีสบายฯ
แต่ทราบสารศึกใหญ่ก็ใจหาย
เที่ยวยักย้ายข้าวของทำกรองกรอย
ทุกหมู่กรมตรอมอุราทำหน้าจ๋อย
แต่เศร้าสร้อยโศกาทุกนารี
กลัวแต่แขกเช่นเขาว่ากะลาสี
ไปเขียนสีผ้าลายลูกตายจริง
คิดไปตามวิสัยน้ำใจหญิง
เราอย่าทิ้งกันหนอจนมรณาฯ
แต่แจ้งเหตุให้วิโยคโศกหนักหนา
เข้ากอดแก้วเกษราโศกาลัย
กรรมเจ้าเคยสมสร้างแต่ปางไหน
มาขอเจ้าท้าวก็ไม่เป็นไมตรี
มามุ่งหมาดหมายประโลมแม่โฉมศรี
ชาวบุรีร้อนใจดังไฟกาล
ไปให้เขาต่างประเทศเขตสถาน
แต่สงสารสายใจจะไกลกัน
กำนัลในใหญ่น้อยพลอยโศกศัลย์
นางกั้มกันแสงไห้พิไรทูล
จะไปผูกคอตายให้หายสูญ
แล้วนางพูนเทวษร่ำระกำใจ
จงอยู่แต่ปรางค์ปราอย่าไปไหน
ให้พ้นภัยพวกพาลชาญฉกรรจ์
ให้แจ้งเหตุทุกข์ร้อนให้ผ่อนผัน
แล้วโศกศัลย์เสด็จมายังสามีฯ

๏ สงสารแก้วเกษราสุดาสมร
กลัวจะต้องดกไปแก่ไพรี
คิดคะนึงถึงพราหมณ์ทรามสวาท
ได้ตอบสารการรักประจักษ์ใจ
พอรู้ข่าวข้าศึกจะนึกพรั่น
จะหนีไปไม่สั่งมั่งสักคำ
จึงเรียกสี่พี่เลี้ยงมาเคียงข้าง
แม้นสุดฤทธิ์บิตุรงค์จะส่งไป
๏ ทั้งสี่นางต่างประโลมโฉมเฉลา
ต่างครวญคร่ำกำสรดระทดระทวย
จำจะไปไต่ถามเจ้าพราหมณ์น้อย
ซึ่งสาราว่าสวาทแสนทวี
แต่ประตูผู้คนเขาค้นคว้า
ว่าโฉมยงจะประสงค์สุมาลัย
๏ พระบุตรีศรีสวัสดิ์จึงตรัสว่า
แล้วชักไช้ไต่ถามตามกระบวน
๏ ศรีสุดาดีใจเข้าในห้อง
แล้วผัดหน้าทาแป้งแต่งอินทรีย์
บอกกับชายนายประตูผู้กำกับ
นางโฉมยงจะประสงค์ดอกลำดวน
พอเห็นหน่อกษัตริย์สามพราหมณ์พี่เลี้ยง
จึงหยุดยั้งนั่งประณตบทมาลย์
แล้วเสแสร้งแจ้งข้อหน่อกษัตริย์
บัดนี้ท้าวอุเทนเขาเกณฑ์พล
ทูลกระหม่อมจอมกษัตริย์ต้องจัดทัพ
ถ้าเพลี่ยงพล้ำจำส่งองค์พะงา
ครั้นมารดรจากห้องให้หมองศรี
นางเข้าที่ไสยาโศกาลัย
ใจจะขาดเสียด้วยคิดพิสมัย
จะจำไกลเนตรน้องเพราะกองกรรม
เพราะหมายมั่นไม่มีที่อุปถัมภ์
หรือจะจำคิดอ่านประการใด
แล้วว่าพี่สี่นางจะทำไฉน
น้องนี้ไม่ขออยู่จะสู้ม้วยฯ
แม้นแม่เจ้าวอดวายจะตายด้วย
ใครจะช่วยแม่ได้ก็ไม่มี
ยังติดสอยคอยครวญอยู่สวนศรี
ประเดี๋ยวนี้จะคิดอ่านประการใด
จะไปมาซ่อนเร้นเห็นไม่ได้
ใช้ออกไปเป็นรับสั่งจึงบังควรฯ
กระนั้นพี่ศรีสุดาจงไปสวน
ให้ถี่ถ้วนด่วนมาอย่าช้าทีฯ
เปิดคันฉ่องส่องเสยเกศีหวี
ให้ทาสีถือกระจาดแล้วนาดนวล
บัดนี้รับสั่งใช้ให้ไปสวน
บอกแล้วด่วนรีบรุดไปอุทยาน
มายืนเคียงคอยท่าน่าสงสาร
ไม่ว่าขานค้อนพราหมณ์ทั้งสามคน
ถ้าคิดปัดเสียแล้วเห็นไม่เป็นผล
มาประจญจะให้ส่งองค์ธิดา
ไปตั้งรับรบพุ่งยุ่งหนักหนา
กัลยาหมายมั่นจะบรรลัย

จึงใช้ข้ามาถามเป็นความลับ
แม้นสุดฤทธิ์สุดรู้ภูวไนย
๏ พระฟังข่าวผ่าวร้อนถอนสะอื้น
จึงตอบคำศรีสุดายุพาพาล
ท้าวจะส่งองค์นางเหมือนอย่างว่า
ถวายตัวเป็นทหารออกด้านดี
ทั้งพวกพี่สี่คนไม่เข็ดขาม
แม้นดวงเนตรเกษราชีวาวาย
วันนี้เจ้าเอาข่าวมาบอกพี่
ทำไฉนพี่จะได้ทำราชการ
๏ ศรีสุดาหน้าม่อยซมอยซมาย
น่าหัวเราะทั้งทุกข์สนุกใจ
อันศึกเสือเหนือใต้มิใช่ง่าย
ถึงกล้าหาญชาญชัยจะไปจริง
ซึ่งโปรดไว้ใยเยื่อเมื่อตะกี้
ไม่คู่เคียงเรียงเม็ดเพชรรัตน์
๏ พระแย้มยิ้มพริ้มพักตร์พจนารถ
ไม่เห็นรักหนักในน้ำใจเลย
ถึงผอมซูบรูปร่างเหมือนอย่างพี่
แต่สี่คนพลอื่นสักหมื่นพัน
ครั้นจะออกอาสาเหมือนว่ากล่าว
จึงรอรั้งฟังข่าวเขาเล่าลือ
จะไปรับโฉมงามทรามสวาท
แม้นสงครามตามมาจะราวี
เจ้าเข้าไปในวังจงฟังข่าว
แล้วเด็ดดอกสุมาลีให้ศรีสุดา
พระจะดับยุคเข็ญเป็นไฉน
จะบรรลัยเสียให้ลับอัประมาณฯ
แล้วกลั้นกลืนชลนาน่าสงสาร
แม้นเกิดการโกลาถึงธานี
จะอาสาสู้ศึกไม่นึกหนี
ให้โยธีทัพแขกแตกกระจาย
จะสงครามชิงนางเหมือนอย่างหมาย
จะขอตายตามสัตย์ที่ปฏิญาณ
เป็นไมตรีราบเท่าอวสาน
ช่วยคิดอ่านเพ็ดทูลอย่าสูญใจฯ
ทำเอียงอายอ่อนคอแล้วพ้อให้
พระจะไปเป็นทหารสงสารจริง
ไม่สบายเหมือนหนึ่งเที่ยวเกี้ยวผู้หญิง
ก็เห็นมิ่งเยาวมาลย์จะทานทัด
เหมือนมณีหรือจะผูกกับลูกปัด
อย่าแกล้งดรัสแยบคายภิปรายเปรยฯ
อย่าเพ่อขาดไมตรีเจ้าพี่เอ๋ย
ทั้งเยาะเย้ยย้อนว่าสารพัน
ถ้าต่อตีเรี่ยวแรงแข็งขยัน
จะห่ำหั่นเสียให้ยับลงกับมือ
ก็กลัวท้าวจะไม่รับไม่นับถือ
ถ้าเหลือมือศึกมาถึงธานี
จากปราสาทมาสงวนไว้สวนศรี
ให้ไพรีย่อยยับอัปรา
ได้เรื่องราวรีบออกมาบอกหนา
นางคำนับรับบุปผาลาครรไล

ทั้งสามพราหมณ์ถามข่าวถึงคู่ชื่น
ศรีสุดาว่าข้าเจ้าไม่เข้าใจ
มีธุระจะสั่งไปมั่งหรือ
นางพ้อตัดขัดเคืองชำเลืองค้อน
ถึงปรางค์ทองย่องย่างเข้าข้างที่
หน่อกษัตริย์ตรัสสั่งมาอย่างไร

๏ ฝ่ายพระนุชบุตรีศรีสวัสดิ์
คิดถึงองค์ทรงเดชให้เวทนา
เมื่อรูปทรงองค์เอวก็อ้อนแอ้น
น่าสงสารผ่านฟ้าหนักหนานัก
พระยอดรักรูปทองของน้องเอ๋ย
แม้นบ้านเสียเมืองแตกแขกเข้ามา
ขอวายวางข้างบาทบทเรศ
ถึงชาตินี้มิได้อยู่เป็นคู่คง
อันชายอื่นหมื่นแสนทั้งแผ่นภพ
นางคราญคร่ำรำพึงตะลึงตะไล

๏ สี่พี่เลี้ยงเคียงข้างบรรจถรณ์แท่น
ข้ากับเจ้าเศร้าโศกเสมอกัน

๏ จะกล่าวฝ่ายนายทัพอุเทนราช
ทั้งยิงแย้งแทงฟันประจัญบาน
พลชวามลายูทั้งมูหงิด
ชาวบุรีหนีหลบไม่รบรับ

๏ สงสารท้าวทศวงศ์พงศ์กษัตริย์
เสนาในไพร่นายก็ตายเปลือง
นึกจะส่งองค์ธิดาให้ข้าศึก
หวนมานะกษัตราปรีชาชาย
สำราญรื่นหรือว่าน้องไม่ผ่องใส
คุณข้างในจะอยู่สุขหรือทุกข์ร้อน
จะช่วยสื่อศุภสารสมานสมร
แล้วรีบร้อนกลับหลังเข้าวังใน
อัญชลีเล่าแจ้งแถลงไข
รำพันให้แจ้งจิตพระธิดาฯ
รู้รหัสว่าพระคอยละห้อยหา
จะอาสาสงครามเพราะความรัก
ยังขืนแค่นคิดการจะหาญหัก
นางซบพักตร์ให้สะอื้นกลืนน้ำตา
เมื่อไรเลยน้องจะได้ออกไปหา
จะอุตส่าห์ไปให้พบประสบองค์
พระปิ่นเกศกษัตริย์ชาติราชหงส์
ขอพบองค์ภูวนาถทุกชาติไป
ไม่ขอคบขอคิดพิสมัย
ด้วยจิตใจอยู่ที่ศรีสุวรรณฯ
ต่างก็แสนคร่ำครวญถึงสวนขวัญ
ไม่เว้นวันโหยไห้อาลัยลานฯ
พบอำมาตย์รมจักรเข้าหักหาญ
ไทยไม่ทานมือแขกก็แตกยับ
ก็ตามติดหักโหมเข้าโจมจับ
จนกองทัพโอบอ้อมเข้าล้อมเมืองฯ
โทมนัสทุกข์ตรอมจนผอมเหลือง
เห็นบ้านเมืองแม่นมั่นจะอันตราย
แล้วกลับนึกอดสูไม่รู้หาย
ถึงเป็นตายไว้ชื่อให้ลือชา

จึงแต่งองค์ทรงขอขึ้นคอช้าง
เที่ยวตรวจไตรไพร่พหลพลโยธา
แม้นข้าศึกฮึกฮักมาหักหาญ
หลอมดะกั่วคั่วทรายปรายลงไป
แล้วเกณฑ์ไพร่ในบุรีไว้สี่หมื่น
จะได้เพิ่มเติมคนบนเชิงเทิน

๏ ฝ่ายทหารท่านท้าวอุเทนราช
เข้าตั้งค่ายรายกำแพงแย่งปืกกา
จำจะให้ทูตถือหนังสือสาร
แม้นเจ้าเมืองรมจักรยังรักองค์
เห็นพร้อมใจให้เสมียนเขียนหนังสือ
ขึ้นขี่ม้าโบกธงตรงทวาร

๏ ข้างพวกไทยให้ล่ามไปถามซัก
จึงเสนาข้าเฝ้าพระทรงธรรม์

๏ กรุงกษัตริย์ให้กลับไปรับสาร
หนังสือสี่มนตรีซึ่งมีมา
พระปิ่นเกล้าชาวชวาอาณาจักร
ได้งอนง้อขอสู่กับภูธร
จึงตรัสใช้ให้เรามาเอาโทษ
บัดนี้เราเข้ามาล้อมป้อมปราการ
แม้นบีบเข้าก็จะตายคลายก็รอด
แม้นโอนอ่อนงอนง้อไม่ต่อมือ
จะนำนางไปถวายถ่ายชีวิต
ไม่ส่งมาถ้าเราได้เข้าตี

๏ พระทรงฟังหนังสือรื้อเป็นทุกข์
หนังสือสี่มนตรีเขามีมา
พวกขุนนางแห่แหนไปแน่นหนา
ให้รักษาหน้าที่เชิงเทินไว้
จะต่อตีนปืนสะพานขึ้นด้านไหน
ยิงปืนใหญ่แย้งรับให้ยับเยิน
ฉวยค่ำคืนการขุกจะฉุกเฉิน
เสด็จเดินช้างตรวจทุกหมวดมาฯ
สี่อำมาตย์ตัวนายทั้งซ้ายขวา
แล้วปรึกษาคิดอ่านการณรงค์
ไปว่าขานข้อความตามประสงค์
ให้เร่งส่งพระธิดาอย่าช้านาน
ให้ผู้ถือสาราที่กล้าหาญ
ชูแต่สารไว้ให้เห็นเป็นสำคัญฯ
แจ้งประจักษ์ความจริงทุกสิ่งสรรพ์
บังคมคัลทูลแถลงแจ้งกิจจาฯ
เอามาอ่านพร้อมขุนนางที่ข้างหน้า
ว่าเมตตาทูลท้าวเจ้านคร
ประสงค์รักพระบุตรีศรีสมร
ก็ตัดรอนมิได้รับให้อัประมาณ
ให้สิ้นโคตรขัตติยามหาศาล
ชีวิตท่านเหมือนลูกไก่อยู่ในมือ
จะคิดลอดหลบหลีกไปอีกหรือ
อย่าดึงดื้อเร่งส่งองค์บุตรี
ให้พ้นผิดอยู่บำรุงซึ่งกรุงศรี
ชาวบุรีก็จะตายวายชีวาฯ
จึงถามมุขมนตรีที่ปรึกษา
พวกเสนาใครจะเห็นเป็นอย่างไรฯ

๏ ฝ่ายข้าเฝ้าเข้าซื่อหารือพร้อม
มิอ่อนน้อมยอมยิงจะชิงชัย
แม้นทรงธรรมกรุณาประชาราษฎร์
เหมือนให้เหล่าชาวบุรีมีชีวิต

๏ พระฟังคำปรึกษาพวกข้าเฝ้า
แต่นิ่งนึกตรึกตราอยู่ช้านาน
จงปล่อยทูตผู้ถือหนังสือสาร
ซึ่งให้คิดผิดชอบเราขอบใจ

๏ อำมาตย์รับกลับออกมาบอกทูต
ท้าวทศวงศ์ลงจากอาสน์สุวรรณ
บรรทมนิ่งอิงแอบแนบเขนย
เสียงอึงอื้อรื้อออกนอกพระลาน

๏ ฝ่ายพระนุชบุตรีกับพี่เลี้ยง
ให้คนใช้ไปสืบข่าวสงคราม
นางโฉมยงองค์สั่นพระขวัญหาย
สี่พี่เลี้ยงเคียงโฉมประโลมลาน
หน่อกษัตริย์ตรัสว่าจะมารับ
เห็นพระองค์คงจะมาเหมือนว่าไว้
อันชาตินี้พี่ไม่ขอเป็นข้าแขก
นางฟังคำรำพันที่รัญจวน

๏ ศรีสุวรรณครั้นเห็นปัจจามิตร
จึงปรึกษาว่ากับพราหมณ์ทั้งสามนาย
พี่ไม่ห่วงบ่วงใยใครดอกหรือ
เขาตั้งค่ายรายล้อมป้อมปราการ

๏ พี่เลี้ยงพราหมณ์สามคนว่าจนจิต
รณรงค์สงครามก็ตามใจ
แล้วทูลจอมกษัตราอัชฌาสัย
ก็เห็นไม่พ้นอาญาปัจจามิตร
อนุญาตยอมถวายให้หายผิด
ขอพระองค์ทรงคิดให้ควรการฯ
ยิ่งร้อนเร่าราวกับไฟประลัยผลาญ
มีโองการสั่งมหาเสนาใน
ไปแจ้งการบอกกับแม่ทัพใหญ่
ขอตรึกไตรตรองความสักสามวันฯ
ต่างคนพูดนัดหมายแล้วผายผัน
เข้าสู่บรรจถรณ์แท่นแสนรำคาญ
ไม่สรงเสวยโภชนากระยาหาร
พระวงศ์วานพร้อมพรั่งคอยฟังความฯ
ได้ยินเสียงกึกก้องท้องสนาม
มาทูลความว่าเขาล้อมป้อมปราการ
ก็ฟูมฟายชลนาน่าสงสาร
เยาวมาลย์อย่ากันแสงแข็งพระทัย
ถ้าถึงอับจนแท้จะแก้ไข
อย่าเสียใจเลยพระน้องจะหมองนวล
ถึงเมืองแตกจะไปตายอยู่ปลายสวน
ให้ปั่นป่วนใจอยู่ไม่รู้วายฯ
มาตั้งติดกรุงไกรก็ใจหาย
น้องเสียดายพระชิดายุพาพาล
จึงกอดมือเมินหน้าไม่ว่าขาน
ไม่สงสารสามนางหรืออย่างไรฯ
หรือพ่อคิดเห็นจะคล่องทำนองไหน
ไม่ไปไกลบาทาฝ่าธุลีฯ

๏ หน่อกษัตริย์ตรัสว่าถ้าเช่นนั้น จะพากันไปเฝ้าเจ้ากรุงศรี
เราเดินทางหว่างค่ายพวกไพรี ให้โยธีกองทัพออกจับตัว
จึงฟันฝ่าข้าศึกสะอึกไล่ เอาหัวไอ้ชาวพลไปคนละหัว
แทนธูปเทียนดอกไม้ถวายตัว ให้เห็นทั่วจะได้ลือฝีมือเราฯ

๏ เจ้าพราหมณ์ฟังสรรเสริญเกินฉลาด สมเป็นชาติเชื้อชายไม่อายเขา
แม้นไม่ให้ใครรู้จะดูเบา ด้วยรูปเรานั้นไม่น่าจะราวีฯ

๏ พระแย้มสรวลชวนสามพราหมณ์พี่เลี้ยง จะทุ่มเถียงกันอยู่ไยไปหรือพี่
แล้วแต่งองค์ทรงงามเป็นพราหมณ์ชี เหน็บกระบี่ถือกระบองของอาจารย์
พี่เลี้ยงพราหมณ์สามตะพายสายกำซาบ ถือทั้งดาบสองข้างอย่างทหาร
พระนำหน้าพากันออกนอกอุทยาน แกล้งเดินผ่านริมค่ายพวกไพรีฯ

๏ ฝ่ายฝรั่งอังกฤษคิดประหลาด พราหมณ์บังอาจเดินมุ่งเข้ากรุงศรี
จะจับไว้ได่ถามความบุรี พวกโยธีพรูพร้อมออกล้อมพราหมณ์
พระโฉมยงทรงกระบองของวิเศษ สำแดงเดชชิงชัยในสนาม
สามพี่เลี้ยงเคียงหน้ากล้าสงคราม ดอยเดินตามฟันแขกแตกกระจาย
หน่อกษัตริย์กวัดแกว่งกระบองฟาด บ้างคอขาดแขนกระเด็นไม่เห็นหาย
ตัดศีรษะโยธาที่ฆ่าตาย ทั้งสามนายหิ้วมาหน้าประตู
พวกรักษาหน้าที่ก็มีฉาว ทั้งนายบ่าวบอกกันสนั่นหู
เห็นพราหมณ์หิ้วหัวแขกแตกกันดู เปิดประตูให้เจ้าเข้าในเมือง
แล้วเสนีที่เป็นใหญ่จึงไต่ถาม เจ้าหนุ่มพราหมณ์งามเหลือดูเนื้อเหลือง
พ่อพากันฟันฝ่าเข้ามาเมือง ธุระเรื่องราชการสถานใดฯ

๏ เจ้าพราหมณ์ว่าข้าพเจ้าสำเภาแตก เป็นแต่แขกเมืองมาอยู่อาศัย
เห็นเขาล้อมป้อมปราการรำคาญใจ ไม่มีใครรบรับกับทมิฬ
จึงเข้ามาว่าจะขอออกต่อต้าน สังหารผลาญพวกแขกให้แตกสิ้น
สนองพระเดชพระคุณท้าวเจ้าแผ่นดิน ให้เพิ่มภิญโญยศปรากฏไปฯ

๏ พวกเสนาว่าแน่กระนั้นหรือ เจ้าพราหมณ์รื้อรับว่าอย่าสงสัย
สมคะเนเสนีก็ดีใจ พาเข้าไปทูลแถลงแจ้งกิจจาฯ

๏ สมเด็จท้าวเจ้าบุรีรมจักร
เจ้าหนุ่มน้อยนวลละอองเหมือนทองทา
ทั้งสามพราหมณ์งามราวดาวประดับ
ลูกผู้ดีมิใช่คนพลเรือน
นี่แน่เจ้าพราหมณ์นามไฉน
ซึ่งฟันฝ่าเข้ามาได้ขอบใจนัก
ด้วยตัวเจ้าเยาว์ยังกำลังน้อย
จะแจ้งเหตุเภทผลแต่ต้นมือ
ให้เราส่งองค์ราชธิดาถวาย
เราปรึกษาข้าเฝ้าเหล่าเสนี
แม้นเจ้าออกชิงชัยไม่ชนะ
ซึ่งจะปราบศัตรูกู้พารา

๏ เจ้าพราหมณ์ฟังบังคมบรมนาถ
ชำนาญในไตรเพทวิเศษครบ
ซึ่งจะส่งองค์พระบุตรีนั้น
เป็นเหตุผลต้นความด้วยทรามวัย
จะช่วยทำน้ำทิพมนต์ถวาย
จะอาสาพระองค์ทำสงคราม
ขอแต่ม้าพาชีสีต่างต่าง
ที่เคยศึกฝึกสันทัดไม่ขัดเคือง
แล้วโปรดให้ไปนัดนายกองทัพ
จะสังหารผลาญนายวายชีวัน

๏ สมเด็จท้าวทศวงศ์ทรงสดับ
รู้วิชาสามารถเป็นชาติเชื้อ
จึงตรัสว่าถ้าเสร็จสำเร็จศึก
แล้วตรัสสั่งเสนาปรีชาชาญ
เพ่งพระพักตร์ดูพราหมณ์งามหนักหนา
ดูดวงหน้าเนตรขนงดังวงเดือน
ถูกสำรับกันกระไรใครจะเหมือน
ดำริพลางทางเอื้อนโองการทัก
จะชิงชัยช่วยสังหารผลาญปรปักษ์
แต่จะหักศึกเสือเห็นเหลือมือ
เหมือนไก่ด้อยจะไปสู้อ้ายอูหรือ
มีหนังสือเสนามาวันนี้
จะเคลื่อนคลายกองทัพกลับกรุงศรี
เขาเห็นดีจะให้ส่งองค์ธิดา
ก็เห็นจะชุลมุนวุ่นหนักหนา
ด้วยวิชาความรู้หรือสู้รบฯ
ข้าพระบาทพากเพียรได้เรียนจบ
จะรุกรบราวีให้มีชัย
ทมิฬมันจะประมาทพระบาทได้
ขอจงให้นางสะเดาะพระเคราะห์นาม
พระเคราะห์คลายข้าศึกจะนึกขาม
ช่วยปราบปรามปัจจามิตรที่ติดเมือง
เป็นสื่อย่างขาวเขียวกะเลียวเหลือง
ประดับเครื่องสำหรับรบให้ครบครัน
ให้ออกรับรอบสู้เป็นคู่ขัน
แล้วไล่ฟันพวกไพร่ให้เป็นเบือฯ
เจ้าพราหมณ์รับอาสาเห็นกล้าเหลือ
พระหลงเชื่อชื่นใจใครจะปาน
เราจะนึกว่าเหมือนบุตรสุดสงสาร
เกณฑ์ทหารให้เจ้าพราหม์ดูตามบุญ

เอาม้าทรงโรงในมาให้ขี่
เห็นเพลี่ยงเราเข้าช่วยให้ชุลมุน
ให้นัดนายทัพชวาว่าพรุ่งนี้
จะชิงชัยไว้ยศให้งดงาม
บนเชิงเทินทำให้มีที่ประทับ
เร่งจัดห้องท้องพระโรงรจนา
แล้วปลอบถามพราหมณ์น้อยกลอยสวาท
จะสะเดาะเคราะห์นางนั้นอย่างไร
๏ หน่อกษัตริย์สมคะเนจึงเสแสร้ง
สำหรับทำน้ำสรงนางนงเยาว์
๏ ฝ่ายท้าวทศวงศ์ก็หลงซื่อ
จึงว่าเชิญโฉมงามเจ้าพราหมณ์ไป
แล้วนำหน้าพราหมณ์ตามลีลาศ
มเหสีสาวสรรค์พนักงาน
พระบอกองค์นงลักษณ์อัคเรศ
เห็นฝรั่งอังกฤษมาติดพัน
จะอาสาฆ่าแขกให้แตกยับ
อันองค์แก้วเกษราธิดาเรา
ประเดี๋ยวนี้พี่ก็พาเขามาด้วย
เดชะบุญลูกน้อยค่อยละเลาะ
๏ มเหสีฟังสารโองการตรัส
ดูรูปพราหมณ์งามพร้อมละม่อมละไม
น่าเอ็นดูผู้ใดเป็นพี่น้อง
ช่วยรบแขกแตกแตนจะแทนคุณ
ซึ่งเจ้าจะสะเดาะพระเคราะห์น้อง
ศรีสุวรรณอภิวันท์จำนรรจา
แล้วเสนีจงกำกับเป็นทัพหนุน
เดชะบุญก็จะแพ้แก่เจ้าพราหมณ์
ให้มาที่ทุ่งกว้างกลางสนาม
แพ้สงครามจึงจะส่งองค์ธิดา
ไว้สำหรับดูเล่นเป็นสง่า
ให้เจ้าพราหมณ์ตามประสาสบายใจ
เจ้ารู้สาตราเวทข้างเพศไสย
ช่วยขับไล่ผ่อนผันให้บรรเทาฯ
จะต้องแต่งเดียงพิธีเป็นสี่เสา
แล้วเสกเป่าปัดเคราะห์สะเดาะไปฯ
ด้วยเชื่อถือมั่นคงไม่สงสัย
ที่ข้างในจะได้ช่วยอำนวยการ
เข้าในวังนั่งอาสน์มุกดาหาร
มาหมอบกรานกราบกัมบังคมคัล
เจ้าพราหมณ์เทศทั้งสี่ดีขยัน
จึงบุกบั่นฟันฝ่ามาหาเรา
ถ้าเสร็จสรรพแล้วจะแทนพระคุณเขา
ข้างฝ่ายเจ้าพราหมณ์เห็นว่าเป็นเคราะห์
ให้เขาช่วยรดน้ำทำสะเดาะ
ให้สิ้นเคราะห์สิ้นโศกสิ้นโรคภัยฯ
นางกษัตริย์ยินดีจะมีไหน
จึงปราศรัยสนทนาด้วยการุญ
นวลละอองรูปร่างเหมือนอย่างหุ่น
จงการุญราษฎรร้อนอุรา
ต้องการของสิ่งใดจะได้หา
จะเอาผ้าขาวลาดดาดเพดาน

ให้โฉมยงนงเยาว์เข้ามณฑล
จัดบัลลังก์ตั้งเครื่องนมัสการ

๏ ท้าวทศวงศ์ทรงฟังไม่กังขา
ทุกกระทรวงหลวงแม่เจ้าทั้งท้าวนาง
ทูลแถลงแจ้งความว่าพราหมณ์เทศ
ภูวไนยใช้ข้ามาจัดการ

๏ นางฟังความถามซักประจักษ์แจ้ง
จึงว่าตามรับสั่งเถิดครั้งนี้
สี่พี่เลี้ยงเคียงข้างต่างวิตก
นางโฉมยงทรงสะอื้นกลืนน้ำตา
เมื่อรูปทององค์เอวจะเด็ดขาด
จะสู้เขาเอาชีวิตมาปลิดทิ้ง
แม้นมาถึงปรางค์ทองน้องจะห้าม
ถึงอับจนผลกรรมได้ทำมา
พี่เลี้ยงว่าน่าแค้นทั้งสามพราหมณ์
มาถึงนี่พี่จะว่าให้สารพัน

๏ ฝ่ายท้าวนางต่างแต่งตามรับสั่ง
ประทีปธูปเทียนบูชาระย้าย้อย
ทูลฉลองสองกษัตริย์ว่าจัดเสร็จ
สองกษัตริย์ตรัสชวนพราหมณ์ครรไล
ขึ้นปราสาทพระบุตรีศรีสวัสดิ์
ให้พราหมณ์นั่งยั้งอยู่ดูเวลา
เห็นลูกน้อยสร้อยเศร้าเฝ้ากันแสง
พระบิดาพาผู้รู้อาคม
จะสะเดาะเคราะห์ร้ายสายสวาท
สายสุดใจไปเข้าที่มณฑล
รดน้ำมนต์มุรธากระยาสนาน
จะได้อ่านมนต์สะเดาะพระเคราะห์นางฯ
ให้จัดหาสารพัดไม่ขัดขวาง
รีบไปปรางค์พระธิดายุพาพาล
ผู้วิเศษจะมาทำน้ำสนาน
ให้เยาวมาลย์เข้ามณฑลพิธีฯ
ว่าพระแกล้งจะมาหามารศรี
แล้วเทวีเข้าในห้องไสยา
เออก็อกเอ๋ยอาจออกอาสา
คิดว่าว่าเล่นเล่นมาเป็นจริง
กิริยามารยาทเหมือนผู้หญิง
ยิ่งคิดยิ่งสงสารพระผ่านฟ้า
มิให้พระโฉมงามออกอาสา
จะก้มหน้าหนีไปในไพรวัน
ไม่ห้ามปรามน้องชายให้ผายผัน
ปรึกษากันต่างแลชะแง้คอยฯ
พระเต้าดั้งน้ำมนต์ปนส้มป่อย
ให้เตรียมคอยเสร็จสรรพแล้วกลับไป
เชิญเสด็จโดยจินดาอัชฌาสัย
กำนัลในนางห้ามก็ตามมา
เห็นที่จัดแจงพร้อมหอมบุปผา
พระมารดาเข้าห้องทองบรรทม
จึงบอกแจ้งจูบเกล้าทั้งเผ้าผม
เป็นพราหมณ์พรหมจารีทั้งสี่คน
ให้แคล้วคลาดโรคาสถาผล
จะได้พ้นภยันอันตรายฯ

๏ นางกราบกรานมารดาประหม่าจิต ให้เขินคิดอดสูไม่รู้หาย
ทำบิดเบือนเชือนช้าระอาอาย หมอบชะม้ายเบือนหน้าไม่พาที
พระมารดาว่าองค์พระทรงเดช บิดุเรศคอยท่ามารศรี
จะเคืองขัดอัชยาฝ่าธุลี นางพวกพี่เลี้ยงมาพาออกไป
สี่พี่เลี้ยงเคียงประคองทั้งสองข้าง มิใคร่ย่างบาทาลีลาได้
ค่อยแหวกม่านคลานเคียงเลี่ยงออกไป เข้าไปในมณฑลบนบัลลังก์
ให้ทั้งสี่พี่เลี้ยงอยู่เคียงข้าง พวกห้ามแหนแสนสุรางค์อยู่ข้างหลัง
สมเด็จท้าวทศวงศ์ดำรงวัง จึงตรัสสั่งสี่พราหมณ์อย่าขามใคร
จงพลีบัตรปัดเคราะห์สะเดาะนาม ไม่ห้ามปรามตามตำราอัชฌาสัย
เหมือนพงศ์พันธุ์กันเองอย่าเกรงใจ สุดแต่ได้ฤกษ์พาเวลาดีฯ

๏ ศรีสุวรรณรับบรสพจนารถ ขึ้นนั่งอาสน์ตรงหน้ามารศรี
พราหมณ์พี่เลี้ยงเคียงนั่งบังอัคคี พอพาทีกันเบาเบาแต่เก้าคน
แล้วจุดธูปเทียนบูชาสมาธิ ตั้งสติตาจับกันสับสน
เสียงพึมพำทำอุบายว่าร่ายมนต์ พอให้คนเขาได้ยินไม่กินใจฯ

๏ หน่อกษัตริย์ทัศนานุชน้อง นวลละอองผ่องพักตร์เพียงแขไข
ดูจิ้มลิ้มพริ้มพร้อมละม่อมละไม ดังนางในดุสิดาลงมาดิน
พระลืมองค์หลงขยับจะรับขวัญ แล้วคิดทันถอยหลังหวังถวิล
ค่อยพาทีมิให้ใครได้ยิน ขอเชิญผินพักตร์น้องอย่าหมองนวล
พี่อุตส่าห์มาสะเดาะพระเคราะห์ให้ หวังจะได้แจ้งความทรามสงวน
ให้เห็นรักหนักในใจรัญจวน จึงกล้าชวนกันเข้ามาอาสารบ
แม้นม้วยมอดวอดวายสายสวาท นุชนาฏนงเยาว์ช่วยเผาศพ
พี่คิดถึงจึงอุตส่าห์มาให้พบ อย่าแกล้งซบซ่อนพักตร์ไม่ทักทายฯ

๏ นางโฉมยงทรงสดับอภิวาท กัมปนาทนึกพรั่นพระขวัญหาย
องค์ระทวยขวยเขินสะเทิ้นอาย ขืนชังตายตอบรสพจมาน
ซึ่งอาสาสงครามเพราะความรัก พระคุณหนักยิ่งกว่าสุธาสถาน
แม้นมีชัยไพรินทมิพมาร จะสำราญเริงรื่นทุกคืนวัน

ถ้าเสียทัพอัปราปัจจามิตร พระทรงฤทธิ์มรณาจะอาสัญ
มิขออยู่สู้ตายวายชีวัน พลางกั้มกันแสงสะอื้นกลืนน้ำตาฯ

๏ พระรับขวัญขวัญอ่อนสมรนิ่ง แม่เป็นหญิงยอดมนุษย์สุดจะหา
เพราะรักนางอย่างยิ่งกว่าชีวา จึงอาสาบิตุรงค์ออกสงคราม
แขกฝรั่งอังกฤษไม่คิดพรั่น จะฟาดฟันให้วินาศกลาดสนาม
แต่เสร็จศึกขอให้เสร็จสำเร็จความ จะได้งามพักตราในธาตรีฯ

๏ นางฟังคำทำเคืองชำเลืองค้อน ยิ่งทุกข์ร้อนก็ยิ่งว่าน่าบัดสี
แม้นต่อตีมีชัยจะได้ดี คงเป็นที่เจ้าพระยาอย่าปรารมภ์
เมื่อเอวองค์ทรงฤทธิ์นิดเท่านั้น จะประจัญกับศัตรูดูไม่สม
เข้ารบกันมันผลักก็จักล้ม น้องปรารมณ์ร้อยอย่างไม่วางใจฯ

๏ พระแย้มยิ้มพริ้มพรายเห็นตายราบ กระซิบกระซาบสั่งมิตรพิสมัย
พรุ่งนี้เช้าเจ้าตามเสด็จไป ดูชิงชัยบนพลับพลาหน้าเชิงเทิน
พอให้พี่มีแรงได้แผลงฤทธิ์ ให้อังกฤษทัพแขกแตกกระเพิ่น
ศรีสุดาว่าพุคะไม่ละเมิน ถึงไม่เชิญก็ไปดูจะสู้ตาย
สามพี่เลี้ยงต่างงดอดไม่รอด กระซิบสอดว่าเจ้าพราหมณ์สามสหาย
ช่างขันสู้แขกเหรื่อเบื่อจะตาย ดูรูปกายก็ไม่น่าอาสารบ
ถ้าเสียทีชีวันฉันทั้งสาม จะต้องตามหม่อมตายลงหลายศพ
แม้นชวนองค์ทรงฤทธิ์คิดอพยพ ดีกว่ารบร้อยเท่าทั้งเบามือฯ

๏ พราหมณ์พี่เลี้ยงเบี่ยงบ่ายภิปรายตอบ เจ้าว่าชอบกลเหลือจะเชื่อถือ
ช่วยรบสู้กู้เมืองให้เลื่องลือ ไปปลายมือเห็นจะเป็นเหมือนเช่นนึกฯ

๏ หน่อกษัตริย์ตรัสห้ามสามพี่เลี้ยง อย่าถุ้งเถียงต่อสำนวนจวนจะดึก
อันถ้อยคำร่ำว่าจะจารึก ที่ตื้นลึกก็ย่อมรู้อยู่แก่ใจฯ

๏ ฝ่ายพระนุชบุตรีศรีสวัสดิ์ เกรงกษัตริย์สองพระองค์จะสงสัย
กระซิบว่าน่าเบื่อนี่เมื่อไร จึงจะได้สำเร็จเสร็จพิธี
ช่างลวงล่อหมอเอกเสกสะเดาะ น่าหัวเราะถ้าเขารู้ดูบัดสี
แกล้งให้น้องต้องมานั่งอยู่อย่างนี้ พระชนนีบิตุรงค์จะสงกาฯ

๏ พระฟังคำจำใจไกลสวาท ใจจะขาดเสียด้วยรักนั้นหนักหนา
กระซิบสั่งสายใจอาลัยลา แม่ดวงเนตรเกษราจงถาวร
พี่ขอฝากความรักที่หนักอก ช่วยปิดปกไว้แต่ในน้ำใจสมร
ถึงม้วยดินสิ้นฟ้าแลสาคร อย่าม้วยมรณ์ไมตรีของพี่เลย
ขอฝากความเสน่หาสาพิภักดิ์ ภิรมย์รักร่วมเรียงเคียงเขนย
ถึงตัวไปใจอยู่เป็นคู่เชย เมื่อไรเลยจึงจะสมอารมณ์เรียมฯ
๏ นางฟังคำร่ำว่าน่าสังเวช ชลเนตรฟูมฟายไม่อายเหนียม
ประณตนอบตอบความตามธรรมเนียม น้องทุกข์เทียมเท่าฟ้าสุธาธาร
แม้นมิกีดบิตุราชมาตุรงค์ จะเชิญองค์ไว้ปราสาทราชฐาน
บรรทมที่ยี่ภู่ช่วยอยู่งาน ให้สำราญร่มเกล้าทุกเพรางาย
นี่จนใจได้แต่ใจนี่ไปด้วย เป็นเพื่อนม้วยภูวนาถเหมือนมาดหมาย
แม้นเมตตาอย่าให้น้องต้องได้อาย นางฟูมฟายชลนาด้วยอาลัย
บรรดาเหล่าสาวสุรางค์ทั้งปรางค์รัตน์ กับกษัตริย์สององค์ไม่สงสัย
เสียงงึมงึมพึมพำร่ำพิไร สำคัญไปว่าบ่นพระมนตรา
จนจวนรุ่งเทียนชัยจะใกล้หมด พระกำสรดสั่งมิตรขนิษฐา
ทั้งสองข้างต่างสะอื้นกลืนน้ำตา พระลีลาจากบัลลังก์ทั้งพี่เลี้ยง
มานบนั่งบังคมบรมนาถ อยู่ริมอาสน์เบื้องซ้ายฝ่ายเฉลียง
พระบุตรีสี่นางอยู่ข้างเคียง ค่อยคลานเลี่ยงเข้าที่มูลีบังฯ
๏ กรุงกษัตริย์ตรัสว่าเจ้าพราหมณ์เทศ ต้องอ่านเวทช้านานพานเจ็บหลัง
จงกลับไปหลับนอนผ่อนกำลัง อยู่ที่นั่งพระโรงรัตน์ชัชวาล
ให้ท้าวนางข้างในออกไปส่ง ส่วนพระองค์มาปราสาทราชฐาน
ฝ่ายขุนนางข้างหน้าข้าราชการ เกณฑ์ทหารไว้แต่ดึกเสียงครึกครื้น
พอเช้าตรู่ผู้คนก็พร้อมพรั่ง ทั้งหน้าหลังซ้ายขวาสักห้าหมื่น
ผูกพาชีขี่ม้าล้วนกล้าปืน จูงมายืนเตรียมอยู่ประตูวังฯ
๏ ฝ่ายพระนุชบุตรีในนิเวศน์ แต่ลับเนตรหน่อกษัตริย์ประหวัดหวัง
กับทั้งสี่พี่เลี้ยงเคียงบัลลังก์ ไม่นอนนั่งสนทนาด้วยอาลัย

จนรุ่งแจ้งแต่งองค์สรงสนาน
ชวนพี่เลี้ยงสาวสรรค์กำนัลใน
๏ สองกษัตริย์ตรัสทักแล้วซักถาม
ขึ้นมาไยไม่อุดส่าห์รักษาองค์
๏ พระธิดาอาดูรทูลฉลอง
ไม่เห็นองค์ทรงธรรม์ให้พรั่นใจ
๏ พระบิดาว่าพ่อก็ไม่ขัด
ไปพลับพลาหน้าประดูดูเจ้าพราหมณ์
บรรดาเหล่าสาวสรรค์กำนัลนาง
แล้วสั่งเหล่าท้าวนางพวกข้างใน
๏ ฝ่ายท้าวนางต่างคำนับรับบรรหาร
มาเรียกเร่งกรมวังสั่งคดี
๏ ฝ่ายพระหน่อนฤบาลชาญสนาม
ต่างชำระสระสนานสำราญกาย
พระทรงเครื่องเคยประดับสำหรับกษัตริย์
แล้วรั้งรอบริกรรมทำพิธี
ครั้นเสร็จสรรพจับกระบองของวิเศษ
มาขึ้นม้าพาชีให้คลี่คลาย
๏ สมเด็จท้าวทศวงศ์ดำรงราชย์
ฟังสำเนียงเสียงโห่เป็นโกลา
จึงสระสรงทรงเครื่องพิชัยยุทธ
ทรงพระแสงเปล่งปลาบดูวาบวับ
ไปกับกูดูเล่นเห็นเลือดฝาด
แล้วนำหน้าพาสนมกรมใน
ทหารแห่หอกดาบกราบเดียรดาษ
สองพระองค์ทรงวอต่อกันมา
คิดรำคาญขุ่นข้องไม่ผ่องใส
ขึ้นเฝ้าไทบิดุราชมาตุรงค์ฯ
แม่โฉมงามทรามสงวนนวลหง
หรือโฉมยงขัดขวางเป็นอย่างไรฯ
เสียงกึกก้องโกลาสุธาไหว
จะไปไหนลูกน้อยจะพลอยตามฯ
วันนี้นัดชิงชัยในสนาม
จะสงครามครั้งนี้ให้มีชัย
จะไปบ้างก็ไม่ขัดอัชฌาสัย
ไปสั่งให้เตรียมวอจรลีฯ
ชุลีคลานลงจากปราสาทศรี
ออกอึงมี่วุ่นวิ่งทั้งหญิงชายฯ
กับสามพราหมณ์พี่เลี้ยงเห็นเที่ยงสาย
ทั้งสามนายแต่งงามเป็นพราหมณ์ซี
เพชรรัตน์ไพฑูรย์จำรูญศรี
บังเกิดมีแรงกำลังดังนารายณ์
เจ้าพราหมณ์เทศถือดาบกำซาบสาย
พลนิกายไปประทับที่พลับพลาฯ
อยู่ปราสาทพรั่งพร้อมพระวงศา
ก็รู้ว่าคลี่คลายขยายทัพ
ใส่มงกุฎแก้วเก็จเพชรประดับ
ตรัสกำชับสาวสุรางค์ไม่วางใจ
อย่าหวีดหวาดคิดพรั่นประหวั่นไหว
เสด็จไปหน้าพระลานชานชาลา
พระทรงราชยานเดินดำเนินหน้า
ถึงพลับพลาที่ริมป้อมก็พร้อมเพรียง

พระจอมพงศ์ทรงนั่งบัลลังก์รัตน์ นางกษัตริย์สาวสรรค์อยู่ชั้นเฉลียง
ดูฝรั่งตั้งค่ายอยู่รายเรียง ออกแซ่เสียงสาวสาวนางชาววังฯ

๏ ฝ่ายเสนาข้าเฝ้ากับเจ้าพราหมณ์ ก็คลานตามกันเข้ามาหน้าที่นั่ง
ศิโรราบกราบงามลงสามครั้ง คอยตรับฟังพจนาบัญชาการฯ

๏ สมเด็จท้าวเจ้าบุรินทร์ปิ่นประเทศ ทอดพระเนตรโยธาที่หน้าฉาน
เห็นพร้อมกันบันเทิงเริงสำราญ พระเบิกบานเบือนพักตร์มาทักพราหมณ์
เดชะบุญอุ่นใจบิดานัก เห็นเจ้าจักมีชัยในสนาม
อย่าประมาทอาจองในสงคราม ดูฤกษ์ยามยกออกนอกบุรี
เจ้าพราหมณ์พร้อมน้อมประณตบทเรศ พระชายเนตรทางพลับพลาหลังคาศรี
พอเห็นองค์นงนุชพระบุตรี พระยินดีดูนางไม่วางตาฯ

๏ นางโฉมยงสงสารพระผ่านเกล้า กำสรดเศร้าสอดเนตรดูเชษฐา
ทั้งสามพราหมณ์สามนางต่างตอบตา ศรีสุดาเฝ้าดูภูวไนย
ทั้งสองข้างต่างคิดพิศวาส แต่ไม่อาจออกหน้าอัชฌาสัย
สงสารแก้วเกษรายิ่งอาลัย จะใคร่ไปรบด้วยได้ช่วยกัน
ถึงบรรลัยไม่คิดชีวิตน้อง จะขอรองมุลิกาจนอาสัญ
พระเปลี่ยวองค์สงสารร่ำคาญครัน ต่างกลืนกลั้นชลนาโศกาลัยฯ

๏ ฝ่ายห้ามแหนแสนสุรางค์นางสนม พลอยปรารมภ์เศร้าหมองไม่ผ่องใส
สงสารพราหมณ์ทรามสวาทจะขาดใจ ช่างกระไรอาจองออกสงคราม
บ้างว่ารูปราวกับหุ่นพ่อคุณเอ๋ย ยังไม่เคยเข้าศึกน้องนึกขาม
แม้นโรมรันอันตรายเสียดายงาม ให้มีความเสน่หาทุกนารี
บ้างนึกช่วยอวยชัยแต่ในจิต จงเรืองฤทธิ์รบแขกให้แตกหนี
พอโมงเศษสิบบาทฆาตเภรี เจ้าพราหมณ์ศรีสุวรรณกัมบังคมลา
กรุงกษัตริย์ตรัสอวยพระพรให้ จงมีชัยแก่ศัตรูหมู่มิจฉา
ให้ผ่องแผ้วแคล้วคลาดซึ่งสาตรา ทรงศักดาดังนารายณ์วายกูณฑ์ฯ

๏ ศรีสุวรรณกับสามเจ้าพราหมณ์พร้อม ประณตน้อมนบปิ่นบดินทร์สูร
พบสบเนตรเกษรายิ่งอาดูร ต้องจำทูลลามาขึ้นพาชี

ให้ทหารขานโห่ขึ้นสามหน
เสียงฆ้องกลองก้องสะเทื้อนธรณี
พวกนายทัพขับม้าพยศย่าง
แกล้งชักน้อยซอยเต้นเผ่นผจง
เหล่าทหารราญรณประจญศึก
ให้หยุดยั้งตั้งที่สีหนาม

๏ ฝ่ายฝรั่งปังกลิมาวิชาเยนทร์
เห็นชาวเมืองออกมาตั้งอยู่กลางแปลง
นายทั้งสี่มีสัปทนกั้น
ทั้งสี่ค่ายนายหมวดตรวจโยธา
วิชาเยนทร์เกณฑ์ฝรั่งฝ่ายอังกฤษ
สุรเหนเกณฑ์ชวาล้วนกล้ารบ
มลายูมูรดานเป็นนายทัพ
เป็นโยธีสี่หมู่ผู้ศักดา
ฝ่ายทหารฝรั่งทั้งห้าหมื่น
บ้างถือหอกดาบสั้นกั้นหยั่นยาว
ฝ่ายนายทัพทั้งสี่เสนีใหญ่
คาดเข็มขัดรัดผ้าเช็ดหน้าพัน
ใส่หมวกดำกำมะหยี่ล้วนมียอด
ครั้นเสร็จสรรพจับกระบี่ขึ้นขี่ม้า
ทหารรับโห่เร้าจะเอาฤกษ์
เสียงกลองศึกกึกก้องทั้งฆ้องชัย

๏ ฝ่ายพระนุชบุตรีสี่พี่เลี้ยง
พระองค์สั่นขวัญหนีดังดีปลา
สาวสุรางค์ด่างเห็นแขกฝรั่ง
กระสับกระส่ายกายสั่นให้ครั่นคร้าม
ดำเนินพลออกทวารอีสานศรี
พวกโยธีเดินกระบวนล้วนทวนธง
ดูเหมือนอย่างหุ่นเชิดระเหิดระหง
ผ่านมาตรงหน้าพลับพลาสง่างาม
กระหึมฮึกโห่ก้องท้องสนาม
เรียงไปตามรัถยาหน้ากำแพงฯ
สุรเหนมูรดานชาญกำแหง
ล้วนเสื้อแดงสักหลาดดาษดา
แต่ไกลกันไม่ตระหนักรู้จักหน้า
ปังกลิมากองแขกแทรกสมทบ
มุรหงิดแข็งขันเข้าบรรจบ
เข้าสมทบกับปิดันวิลันดา
สมทบกับกองฝรั่งบั้งกล่า
ถือศัสตรากริชตรีกระบี่ยาว
ถือแต่พื้นทวนคู่ใส่พู่ขาว
เสียงเกรียวกราวเข้าสมทบบรรจบกัน
ต่างสอดใส่เสื้อแดงดูแข็งขัน
สวมเกราะกันอาวุธยุทธนา
ขนนกสอดแซมใส่ทั้งซ้ายขวา
ให้โยธาเดินธงตรงออกไป
เอิกเกริกโกลาสุธาไหว
พลไกรเกรียวกรูเป็นหมู่มาฯ
ได้ยินเสียงดึกดักมาหนักหนา
ภาวนาอวยชัยให้เจ้าพราหมณ์
บ้างถอยหลังล้มทับกันวับหวาม
กรุงกษัตริย์ตรัสห้ามให้แข็งใจฯ

๏ ฝ่ายศรีสุวรรณวงศ์พงศ์กษัตริย์
ม้าพี่เลี้ยงเคียงกันเป็นหลั่นไป
จึงให้ยกโยธีดีตลบ
ตะลุมบอนฟอนฟันประจัญบาน
โยธาไทยไล่ฟันกระชั้นชิด
ทั้งไพร่นายตายล้มไม่สมประดี

๏ ฝ่ายกองทัพปังกลิมาวิชาเยนทร์
เห็นพวกพลย่นย่อต่อสงคราม
แกว่งกระบี่ขี่ม้าฝ่าทหาร
หน่อกษัตริย์สุริวงศ์ทรงสินธพ
พราหมณ์วิเชียรชิงสู้มูรตาน
วิชาเยนทร์เผ่นฟาดด้วยศาตรา
เจ้าสานนท์นั้นสู้สุรเหน
ไม่ถอยหลังพลั้งเพลี่ยงเพลงอาวุธ
ฝรั่งฟาดพลาดแพลงแทงด้วยกริช
หน่อกษัตริย์กวัดแกว่งพระแสงกระบอง
เจ้าโมราอานุภาพเอาดาบฉะ
วิเชียรนั้นฟันมูรตานตาย
พวกฝรั่งอังกฤษมุรหงิดแขก
โยธาไทยไล่ทันฟันระเนน
บ้างจับได้ไพร่เหล่าที่เมื่อยล้า
บ้างวิ่งบุกซุกซอนนอนตะแคง

๏ ฝ่ายท่านท้าวเจ้ากรุงมุ่งเขมัน
ทรงพระสรวลเสียงสนั่นชั้นเชิงเทิน
ให้พวกเราชาวเมืองออกไปช่วย
แล้วเพิ่มเติมออกไปให้หลายกอง
ทรงกัณฐัศว์องอาจไม่หวาดไหว
เห็นทัพใหญ่ยกมาเป็นหน้ากระดาน
เข้ารุมรบกลางแปลงแทงทหาร
ฝรั่งต้านต่อแย้งแทงด้วยตรี
ผลาญชีวิตแขกชวากะลาสี
ได้ท่วงทีบุกบันกระชั้นตามฯ
สุรเหนมูรตานชาญสนาม
ต่างคุกคามขู่ทัพเข้ารับรบ
ออกต่อต้านชาวบุรีดีตลบ
ควบเข้ารบกับฝรั่งปังกลิมา
ปะทะทานทวนทบหลบถลา
เจ้าโมรารับรองทำนองยุทธ์
ล้วนจัดเจนกลอกกลับสัประยุทธ์
อุดดลุดเลี้ยวไล่ในทำนอง
เจ้าพราหมณ์ปิดป้องกันผันผยอง
เข้าตีต้องปังกลิมาชีวาวาย
ดัดศีรษะสุรเหนกระเด็นหาย
สานนนายพราหมณ์ฆ่าวิชาเยนทร์
บ้างตื่นแตกต่างวิ่งทิ้งโล่เขน
ที่ลุยเลนลงน้ำเที่ยวซ้ำแทง
เอาหมวกผ้ามิได้เหลือทั้งเสื้อแสง
โยธาแทงฟันซ้ำระยำเยินฯ
พอแลเห็นทัพแขกแตกตะเพิ่น
อย่ายืนเมินมนตรีเร่งตีกลอง
รับคนป่วยคนเจ็บเก็บเอาของ
พระยืนร้องเร็วเข้าเอาให้ตายฯ

๏ พระบุตรีดีใจดังได้แก้ว พระพักตร์แผ้วผ่องเหมือนดังเดือนฉาย
กำนัลในใหญ่น้อยพลอยสบาย พวกผู้ชายสรวลเสเสียงเฮฮาฯ

๏ ฝ่ายกองทัพกับเจ้าพราหมณ์ที่ตามรบ ฟันดลบซ้อนซับดับสังขาร์
ต้องลุยเลือดไหลนองท้องสุธา จนถึงป่าชายทุ่งนอกกรุงไกร
จึงเลิกทัพกลับหลังยังสถาน เหล่าทหารโห่ลั่นสนั่นไหว
เก็บศัตราอาวุธแลธงชัย บ้างจับได้พาชีก็ขี่มาฯ

๏ สมเด็จท้าวทศวงศ์เห็นธงทัพ รู้ว่ากลับพร้อมกันก็หรรษา
ส่วนพระองค์ลงจากที่พลับพลา มายืนท่ากองทัพคอยรับพราหมณ์ฯ

๏ ศรีสุวรรณครั้นเห็นกรุงกษัตริย์ ลงกัณฐ์ศัวร์เยื้องย่างมากลางสนาม
พอสบเนตรเกษราพะงางาม ต่างมีความชื่นชมโสมนัส
ครั้นใกล้ถึงจึงคลานค่อยกรานก้ม มาบังคมธิบดินทร์ปิ่นกษัตริย์
สาวสุรางค์ต่างเบียดกันเยียดยัด คอยฟังตรัสไต่ถามเนื้อความกันฯ

๏ สมเด็จท้าวทศวงศ์ตรงเข้าใกล้ จึงปราศรัยว่าเจ้าแรงแข็งขยัน
ช่วยรบแขกแตกตายวายชีวัน ขอเชิญขวัญนัยนาเข้าธานี
แล้วพระองค์ทรงราชยานรัตน์ พร้อมขนัดแน่นสนมนารีศรี
สองพระองค์ทรงวอจรลี พวกเสนีชีพราหมณ์ก็ตามมา
ครั้นถึงวังสั่งจัดมนเทียรสถาน นอกปราการชั้นกลางที่ข้างหน้า
ให้พราหมณ์อยู่อย่าได้ขัดอัธยา จะไปมามิให้ห้ามตามสบาย
เอาหมอนวดโรงในไปไว้ด้วย จะได้ช่วยคลึงเคล้นดูเส้นสาย
ครั้นเสร็จสั่งเสนีทั้งสี่นาย พระผันผายพาสุรางค์ไปปรางค์ทองฯ

๏ ฝ่ายเสนามาแต่งตามรับสั่ง กรมวังสับสนไปขนของ
ทอดยี่ภู่ปูปัดสลัดละออง เขนยรองเขนยข้างมาวางเรียง
ทั้งเครื่องอานพานพระศรีมีสำหรับ เอาฉากพับขึงกั้นชั้นเฉลียง
ชวาลาอัจกลับสลับเรียง ได้พร้อมเพรียงให้เจ้าพราหมณ์ตามโองการฯ

ตอนที่ ๗
ศรีสุวรรณพยาบาลนางเกษรา

๏ ฝ่ายพระหน่อบพิตรอิศเรศ กับพราหมณ์เทศอยู่บนมนเทียรสถาน
เข้าพิทักษ์รักษาพยาบาล ค่อยสำราญหายเหนื่อยที่เมื่อยล้า
พอรอนรอนอ่อนแสงพระสุริยง อัสดงแดดดับลับเวหา
พระเผยแกลแลดูเดือนดารา เหมือนนวลหน้านุชน้องละอองนวล
เสียดายนักภัคินีเจ้าพี่เอ่ย แม้นได้เชยจะประคองครองสงวน
ธุระรักหนักในใจรัญจวน ยิ่งอักอ่วนอารมณ์ให้ดรมดรอม
กำแพงวังยังกั้นอยู่ชั้นหนึ่ง ไฉนจึงจะได้แอบแนบถนอม
พี่ลักลอบปลอบประโลมก็โน้มน้อม แต่กีดจอมจักรพรรดิถนัดใจ
จึงปรึกษาสามพราหมณ์ตามวิตก เหมือนน้องยกเมรุมาศไม่หวาดไหว
จะปลอบมิตรคิดอ่านประการใด จึงจะได้ดอกฟ้าลงมาชมฯ

๏ เจ้าพราหมณ์ตอบปลอบน้องอย่าหมองหมาง พระนุชนางปลงจิตสนิทสนม
ไม่คลาดแคลัวแล้วพ่ออารมณ์ คงจะสมจิตน้องที่ตรองการ
เรารบสู้กู้เมืองช่วยเปลื้องทุกข์ ได้ผาสุกสืบสมบัติพัสถาน
เห็นทรงฤทธิ์บิดายุพาพาล จะประทานรางวัลเป็นมั่นคง
เราอย่ารับกลับคืนถวายไว้ จึงค่อยไขข้อความตามประสงค์
พี่คาดจิตบิตุราชมาตุรงค์ คงให้องค์พระธิดาด้วยปรานี
มาตรแม้นแหนหวงทำหน่วงหนัก จึงค่อยลักกัลยาเจ้าพาหนี
ความคิดพี่นี้เห็นเป็นเช่นนี้ พ่อเห็นดีด้วยบ้างหรืออย่างไรฯ

๏ หน่อกษัตริย์ตรัสตอบว่าชอบอยู่ ท่าจู่ลู่ก็จะขัดอัชฌาสัย
จะรอรั้งฟังดูภูวไนย แม้นไม่ให้โดยดีก็มิฟัง
แล้วเอนเอกเขนกนิ่งอิงเขนย หอมระเหยหวนกลิ่นถวิลหวัง
เห็นปรางค์ทองน้องนางอยู่กลางวัง คะนึงนั่งนึกหมายไม่วายครวญฯ

๏ ฝ่ายพระนุชบุตรีศรีสวัสดิ์ นางกษัตริย์เศร้าสร้อยละห้อยหวน
นึกปรานีศรีสุวรรณยิ่งรัญจวน มาหมองนวลเหนื่อยยากลำบากองค์

ที่การศึกนั้นก็เสร็จสำเร็จทุกข์
แสนสงสารป่านฉะนี้พระโฉมยง
เมื่อจากกันวันนี้ที่ข้างหน้า
ยิ่งรำลึกนึกน้ำพระเนตรย้อย
จึงให้พี่เลี้ยงเก็บดอกไม้
ใส่ขันทองรองพานคลานมาวาง
เรียงประดับซับซ้อนค่อยสอดเข็ม
อันมาลีที่กระถางริมปรางค์ชัย
ใส่พานทองดองเจียนประจงปิด
ส่วนนารีพี่เลี้ยงสิ้นทั้งปวง
สารภีพิกุลดอกบุนนาค
ศรีสุดาได้ดอกเข็มเห็นเต็มงาม
นางโฉมยงทรงตรัสว่าผลัดเปลี่ยน
ทูลถวายกว่าจะวายดอกมาลา

◎ นางนารีศรีสุดาหน้าเป็นเหม
มาลัยหลวงพวงหอมเป็นจอมเจิม
แล้วเข้าห้องส่องกระจกจับกระเหม่า
เป็นการด่วนจวนจนต้องลนไฟ
แล้วผัดหน้าทาจันทน์กระแจะแป้ง
ทั้งกรองทองรองปิดให้ชิดชม
แล้วเชิญพานพวงมาลัยไปข้างหน้า
จึงขึ้นบนมนเทียรทำเมียงมอง

◎ พี่เลี้ยงนั่งตั้งพานพวงบุปผา
แล้วว่าองค์นงนุชพระบุตรี
ดอกเข็มขาวพวงนั้นหม่อมฉันถวาย
สารภีที่ใส่มาในพาน
ที่การสุขยังไม่สมอารมณ์ประสงค์
จะโศกทรงเศร้าหมองถึงน้องน้อย
ดูพักตราผ่านเกล้าเห็นเศร้าสร้อย
แต่หลับม่อยแล้วสะดุ้งจนรุ่งราง
ดอกมะลิปลูกไว้ในกระถาง
พระนุชนางกรีดก้อยร้อยมาลัย
เป็นพวงเต็มห่อเสร็จแล้วเด็ดใหม่
พอเก็บได้คนละขันวันละพวง
ให้ทรงฤทธิ์รูปทองเป็นของหลวง
ต่างร้อยพวงมาลัยให้เจ้าพราหมณ์
ประสายากเถิดนะเจ้าเราทั้งสาม
จะให้พราหมณ์หน่อกษัตริย์ขัตติยา
เป็นเวรเวียนกันไปให้บุปผา
วันนี้พี่ศรีสุดาไปประเดิมฯ
แสนเกษมแกล้งว่าอย่ามาเสริม
ฉันพลอยเดิมตามประสาเป็นข้าไท
ขี้ผึ้งเข้าซันย้อยสอยไม่ไหว
กรีดจุไรรอบเรียบระเบียบกลม
นุ่งยกแย่งพื้นตองปักทองถม
ดูสวยสมเป็นบัลลังก์ที่นั่งรอง
บอกเขาว่าเยาวมาลย์ประทานของ
เจ้าพราหมณ์ร้องเชิญว่ามาข้างนี้ฯ
ไว้ตรงหน้าหมอบประณตบทศรี
ร้อยมาลีมะลิลามาประทาน
แต่กลิ่นอายคลายพร้อมไม่หอมหวาน
ของเยาวมาลย์แม่อุบลคนสำคัญ

ดอกพิกุลคุณจงกลเป็นคนร้อย
ให้สามพราหมณ์ตามมีไมตรีกัน

◎ หน่อกษัตริย์ตรัสตอบว่าขอบจิต
หยิบบุปผามาลัยมาใส่ลอง
จึงตรัสว่าดอกเข็มนี้เต็มรัก
นางฟังคำทำเมินสะเทิ้นอาย
เจ้าสานนั่งชมดมบุนนาค
เจ้าวิเชียรเชยพิกุลฉุนอาลัย
เจ้าโมราดมสารภีรื่น
ต่างประคองของคู่ขึ้นชูเชย
แล้วต่างสั่งศรีสุดาว่าช่วยบอก
แม้นเมตตาอีกสักห้าหกเจ็ดเดือน

◎ ศรีสุดาว่าคิดจะไปว่า
หน่อกษัตริย์ตรัสล่อให้พอเพลิน
ช่วยทูลแก้วเกษราเถิดหนาเจ้า
จะขอคำทำนายร้ายหรือดี

◎ ศรีสุดาอภิวาทฉลาดพูด
ข้ากับเจ้าคราวยากจะจากกัน

◎ พระแย้มยิ้มพริ้มพรายภิปรายตรัส
เจ้าร่วมจิตชิดใช้อยู่ในนาง

◎ ศรีสุดาดีใจใครจะเหมือน
ก็ลาพระโฉมงามกับสามนาย
นางทูลความตามสั่งมาทั้งหมด
ครั้นรุ่งเช้าสาวน้อยร้อยมาลัย

◎ สมเด็จท้าวทศวงศ์พงศ์กษัตริย์
ครั้นรุ่งแสงสุริย์ฉายขึ้นพรายพรรณ
ประภาน้อยดอกบุนนาคเขาฝากฉัน
แกล้งรำพันพ้อให้ในทำนองฯ
จะได้ชิดชมพลางต่างเจ้าของ
พอได้สองหัตถาเป็นขวาซ้าย
จะเคียงพักตร์พี่ไว้มิให้หาย
ทั้งสามนายยิ้มแย้มกระแอมไอ
อุบลฝากมาให้ชิดพิสมัย
ถึงสายใจเจ้าจงกลเป็นคนเคย
ช่างหอมชื่นเช่นประภานิจจาเอ๋ย
ไฉนเลยหลบหน้าไม่มาเยือน
ถึงได้ดอกไม้ไว้ก็ไม่เหมือน
ขอเชิญเชือนมาบ้างอย่าหมางเมินฯ
ให้ได้มาแนบข้างไม่ห่างเหิน
ค่าเชิงเดินคงจะได้เป็นไรมี
พี่นอนเฝ้าฝันว่าพากันหนี
รุ่งพรุ่งนี้นะจงออกมาบอกกันฯ
เทวทูตท่านมาเตือนจนเฟือนฝัน
กระหม่อมฉันนึกหมายจะวายวางฯ
เห็นไม่พลัดพรากน้องอย่าหมองหมาง
คงเคียงข้างคู่กันจนวันตายฯ
แต่ไหลเลือนลืมตนอยู่จนสาย
ค่อยนาดกรายกลับหลังเข้าวังใน
แล้วซ้ำปดเติมแต่งแถลงไข
ลอบไปให้ชู้ชายไม่วายวันฯ
พูนสวัสดิ์วายวิโยคที่โศกศัลย์
จะรางวัลโยธาที่ราวี

จึงออกนั่งยังท้องพระโรงหลวง พร้อมกระทรวงเสนาบดีศรี
หน่อกษัตริย์กับสามเจ้าพราหมณ์ชี มาอยู่ที่เฝ้าพร้อมน้อมประณต
ต่างบังคมบดินทร์สูรทูลถวาย ว่าศึกฝ่ายนอกที่มาล่าไปหมด
สมเด็จท้าวทศวงศ์ทรงพระยศ จึงเผยพจนารถประภาษพลัน
ให้เอาเงินเสื้อผ้ามาประทาน เหล่าทหารชาญกำแหงแข็งขยัน
พวกนายมูลขุนนางได้รางวัล ทั้งบ่าวบรรดาได้ไปสงคราม
แล้วพระองค์ทรงตรัสกับข้าเฝ้า บุรีเราราบเตียนที่เสี้ยนหนาม
จะรางวัลฉันใดให้เจ้าพราหมณ์ จะสมตามความชอบประกอบการฯ

๏ ฝ่ายอำมาตย์เสนาพฤฒามาตย์ เฝ้าพระบาทดาษดาอยู่หน้าฉาน
ทูลฉลองต้องความตามโบราณ พระอวตารพูนบำเหน็จเมื่อเสร็จทัพ
ให้เสนาพานรินทร์ไปกินเมือง ได้เจียดทองรองเรืองเครื่องประดับ
ซึ่งเจ้าพราหมณ์รบแขกให้แตกยับ ก็ต้องกับมีในพระอัยการ
ควรจะให้ไปรักษาอาณาเขต ครองประเทศธานินทร์เป็นถิ่นฐาน
ทั้งเครื่องทรงมงกุฎสร้อยสังวาล ควรประทานให้เจ้าพราหมณ์ตามทำนองฯ

๏ สมเด็จเจ้าบุรินทร์บดินทร์สูร ได้ฟังทูลถูกระบอบตอบสนอง
ซึ่งปรึกษาเหมือนเรานึกที่ตรึกตรอง จะให้ครองจันตประเทศเป็นเขตคัน
มีเครื่องอานพานพระศรีที่ลูกหลวง ทุกกระทรวงเร่งรัดไปจัดสรร
ตาบประดับทับทรวงสังวาลวรรณ ให้ครบครันเครื่องทรงอลงการฯ

๏ เจ้าพราหมณ์ฟังบังคมบรมนาถ เชิงฉลาดผันผ่อนให้อ่อนหวาน
ซึ่งพระองค์ทรงศักดิ์จักรพาล จะประทานบ้านเมืองและเครื่องทรง
ขอคืนไว้ในท้องพระคลังหลวง ข้าทั้งปวงพี่น้องไม่ต้องประสงค์
ซึ่งอาสามาประจญรณรงค์ หวังพระองค์ทรงฤทธิ์เหมือนบิดา
ด้วยท่องเที่ยวเปลี่ยวอกเหมือนนกไร้ ไม่มีไม้รวงรังเป็นฝั่งฝา
อันโฉมงามพราหมณ์น้อยผู้น้องยา ขอฝากไว้ได้ฝ่าบาทบงสุ์
แต่ข้าสามพราหมณ์พี่จะลีลาศ เที่ยวประพาสหิมวาป่าระหง
ควรมิควรข้อใดที่ใจจง ขอพระองค์ออกโอษฐ์ช่วยโปรดปรานฯ

๏ พระฟังคำทำเชือนเบือนพระพักตร์ รู้ว่ารักพระธิดาไม่ว่าขาน
แต่นิ่งนึกตรึกตราอยู่ช้านาน จะคิดอ่านเอาใจฉันใดดี
ครั้นจะให้พระธิดายุพาพักตร์ จะเสียศักดิ์กษัตราน่าบัดสี
แม้นมิให้ก็ไม่อยู่ในบุรี เสียดายฝีมือณรงค์ทรงกำลัง
จะโลมเล้าเอาใจเขาไว้ก่อน ค่อยคิดผ่อนเพทุบายต่อภายหลัง
จึงว่าเจ้าข้าวของให้คืนคลัง เพราะเยาว์ยังมิได้อยู่กับคู่ครอง
เป็นไรมีที่ประสงค์จำนงนึก เราก็ตรึกอยู่ดอกเจ้าอย่าเศร้าหมอง
จะเลี้ยงไว้ในบุรีทั้งพี่น้อง เป็นบุตรของบิดาอย่าอาดูร
ทั้งแว่นแคว้นแดนสุธาอาณาจักร เจ้าจงรักสิ่งใดมิให้สูญ
เว้นแต่ดาวดวงตะวันอันจำรูญ จงเพิ่มพูนผาสุกทุกเวลา
พ่อนึกหวังตั้งจิตคิดปรารภ จะได้ฝากซากศพโอรสา
พระโอนอ่อนผ่อนผันจำนรรจา แล้วลีลากลับหลังเข้าวังในฯ
๏ ฝ่ายเสนาข้าเฝ้ากับเจ้าพราหมณ์ ต่างไต่ถามพูดจาอัชฌาสัย
พี่รู้เท่าเย้าหยอกให้ยวนใจ พ่อคงได้สิ่งของที่ต้องการฯ
๏ พระแย้มยิ้มพริ้มพรายสบายจิต ขึ้นสถิตแท่นวิเชียรมนเทียรสถาน
พราหมณ์พี่เลี้ยงเคียงสำรวลชวนสำราญ พระโปรดปรานเปรื่องนักหนานุชาเรา
แต่เดือนสามห้ามฤกษ์มงคลราช จะต้องคลาดแคล้วเคลื่อนไปเดือนเก้า
น่าหัวเราะเดราะห์กระไรไม่บรรเทา แกล้งหยอกเย้ายวนยีศรีสุวรรณฯ
๏ หน่อกษัตริย์ตรัสว่านิจจาเอ๋ย อย่าพักเย้ยยิ้มเยาะหัวเราะฉัน
ถึงอกพี่ที่เป็นก็เช่นกัน ต่างสรวลสันต์สนทนาสุขาใจฯ
๏ ฝ่ายท่านท้าวเจ้าบุรีรมจักร กับองค์อัครชายาอัชฌาสัย
ครั้นพลบค่ำย่ำปฐมยามชัย สถิตในแท่นทองทั้งสององค์
กรุงกษัตริย์ตรัสเล่าถึงเจ้าพราหมณ์ ที่ทูลความเกี่ยวข้องต้องประสงค์
เห็นท่วงทีศรีสุวรรณนั้นจำนง ให้โฉมยงยุพเรศเกษรา
นี่แน่เจ้าเราจะทำกระไรได้ วิสัยไพร่กับกษัตริย์ขัดหนักหนา
สายสมรผ่อนผันด้วยปัญญา จะพูดจาคิดอ่านประการใดฯ

๏ นางโฉมยงทรงฟังรับสั่งตรัส ชุลีหัตถ์ยิ้มย่องสนองไข
เพราะพระพามาถึงปรางค์ที่ข้างใน แล้วซ้ำให้เสกสะเดาะเคราะห์ธิดา
อันลูกสาวท้าวไทถ้าใครเห็น ไม่วายเว้นหวังสวาทปรารถนา
แต่พราหมณ์น้อยน่ารักลักขณา สมกับแก้วเกษราวิลาวัณย์
น้องพิศดูภูษาจินดาประดับ เครื่องสำหรับพงศ์กษัตริย์ล้วนจัดสรร
ทั้งกิริยาพาทีก็ดีครัน เหมือนพงศ์พันธุ์ท้าวพระยามาแต่ไกล
แต่สามพราหมณ์นั้นแลงามเป็นพราหมณ์แท้ กระนี้แน่แล้วพระองค์อย่าสงสัย
คุณของเขาเล่าก็อยู่กับภูวไนย พระดรึกไตรตรองความดูตามควรฯ

๏ พระฟังนางอย่างจะให้มิได้ห้าม เห็นรักพราหมณ์ลุ่มหลงทรงพระสรวล
จึงว่าพี่นี้คะเนยังเรรวน สงสารนวลลูกน้อยจะถอยยศ
แม้นเชื้อวงศ์พงศ์เผ่าเหมือนเจ้าว่า จะเสกสองครองพาราให้ปรากฏ
จะค่อยลอบปลอบถามให้งามงด แล้วทรงยศไสยาในราตรีฯ

๏ ครั้นรุ่งเช้าท้าวออกพระโรงรัตน์ แกล้งทรงตรัสไต่ถามความกรุงศรี
ศรีสุวรรณนั้นเฝ้าฟังคดี ถึงสิบสี่สิบห้าทิวาวัน
จะโปรดให้หรือไม่ให้ไม่ได้ข่าว ไปเฝ้าท้าวเธอก็ชวนแต่สรวลสันต์
เสด็จขึ้นคืนมาปรึกษากัน ศรีสุวรรณว่าฉันเห็นไม่เป็นการ
พวกในวังฟังข่าวก็เปล่าหมด เห็นจะปดแต่หากว่าปากหวาน
จะลักแก้วเกษรายุพาพาล ไปสำราญแรมป่าพนาลัย
พี่จัดแจงแต่งผูกสำเภาน้อย พาล่องลอยไปตามแม่น้ำไหล
เจ้าพราหมณ์ปลอบตอบน้องให้ต้องใจ ถึงจะไปก็ให้งามตามธรรมเนียม
ด้วยชนกชนนีเป็นที่รัก ทำหาญหักโฉมฉายจะอายเหนียม
คิดเพลงยาวน้าวโน้มประโลมเลียม ว่ากรมเกรียมตรอมอุราจะลาจร
นางโฉมยงคงจะตามเจ้าพราหมณ์น้อย อย่าเศร้าสร้อยทรงประดิษฐ์คิดอักษร
พระฟังความสามนายค่อยคลายร้อน จึงเขียนกลอนแกล้งไว้อาลัยลาน
ครั้นเสร็จสรรพพับผนึกติดขี้ผึ้ง พอประภามาถึงมนเทียรสถาน
ถวายพวงมาลัยที่ในพาน แล้วก้มกรานคอยฟังจะสั่งความฯ

๏ ศรีสุวรรณรันทดถอนใจใหญ่
สู้เหนื่อยยากพากเพียรพยายาม
ไม่ขออยู่สู้ชนไปจนม้วย
ส่งให้นางพลางทำระทวยกาย
นางประภาพิศดูไม่รู้เท่า
จะได่ถามขามเขินสะเทิ้นใจ
ถึงพระนุชบุดรีที่ในห้อง
พระโฉมยงทรงโศกเพียงทรวงพัง

๏ ยุพยงทรงสดับรับกระดาษ
ธุระเรื่องเดืองเข็ญเป็นอย่างไร

๏ ในสาราว่าพระองค์ทรงสวัสดิ์
ให้ดวงเนตรเกษราพะงางอน
เมื่ออยู่สวนครวญถึงคะนึงน้อง
คราวละเดาะเคราะห์พบประสบกัน
ครั้นกลับทัพลับนุชสุดสวาท
ถึงอยู่นอกแต่น้ำใจอยู่ในวัง
โอ้อนาถวาสนาพี่หาไม่
เหมือนมดแดงแฝงพวงมะม่วงงอม
พี่รักเจ้าเอาชีวาเข้ามาแลก
มาอยู่วังตั้งเดือนดูเหมือนมด
เมื่อเสร็จศึกนึกจะสมอารมณ์มาด
ชะรอยเคราะห์เพราะบุญไม่คุ้นเคย
จะขืนอยู่สู้โศกก็สุดปล้ำ
เหลือกำลังจะประทังฤทัยไป
เมื่อชาติหน้าอย่าให้แคล้วกับแก้วเนตร
เป็นมนุษย์ครุฑาวาสุกรี
แล้วว่าใจฉันนี้เจ็บดังเหน็บหนาม
ไม่สมความปรารถนาน่าเสียดาย
หนังสือนี้พี่ช่วยเอาไปถวาย
ทั้งสามนายแกล้งสะท้อนถอนฤทัย
สงสารเจ้าโมราน้ำตาไหล
ถอนใจใหญ่แล้วลาเข้ามาวัง
ทูลฉลองเล่าตามเนื้อความหลัง
แล้วหยิบหนังสือถวายสายสุดใจฯ
นึกประหลาดหลากจิตคิดสงสัย
แล้วทรามวัยคลี่สารออกอ่านกลอนฯ
ขอเสี่ยงสัตย์ศุภลักษณ์เป็นอักษร
ด้วยอาวรณ์หวังสวาทไม่ขาดวัน
แม้นจะรองชลนาก็กว่าขัน
กับเมื่อวันสงครามเป็นสามครั้ง
ใจจะขาดคิดหมายไม่วายหวัง
จะนอนนั่งในอารมณ์ให้กรมกรอม
จึงมิได้ชิดเชื้อแม่เนื้อหอม
เที่ยวไต่ตอมเต็มอยู่ไม่รู้รส
ช่วยรบแขกแตกทัพกลับไปหมด
ละอายอดสูใจกระไรเลย
พระบิตุราชรู้แจ้งก็แกล้งเฉย
ขอลาเลยล่วงสวรรค์ครรไล
ในทรวงช้ำเช่นเขาเชือดให้เลือดไหล
พี่จะไกลกลอยสวาทในชาตินี้
ให้กอดเกษราชมประสมศรี
ขอให้พี่พิศวาสทุกชาติเอยฯ

๏ นางอ่านจบตบอกตกประหม่า
ที่คับแค้นแสนเข็ญไม่เห็นเลย
กรรมเอ๋ยกรรมซ้ำร้ายอายอดสู
ไหนจะทุกข์ไหนจะตรมระทมทวี
จะจากจริงทิ้งน้องหรือลองจิต
จะบรรลัยเสียให้พ้นทนทรมาน
ทุกข้อคำร่ำว่าน่าสมเพช
พระละห้อยคอยน้องน้องก็คอย
สะอื้นอ้อนอ่อนอารมณ์จนลมจับ
ทั้งสี่นางต่างแลชะแง้เงย
เข้าประคองร้องหวีดเสียงกรีดกราด
ทุกข์ระทมลมปะทะศีรษะวิง

๏ ฝ่ายแสนสาวชาวแม่มาแลเห็น
แม่ปิ่นเกล้าเจ้านายมาวายวาง
บ้างโศกีตีอกชกศีรษะ
บ้างรีบไปทูลฉลองสองท้าวไท
ลงจากปรางค์ด่างองค์ทรงกันแสง
ถึงปราสาทราชบุตรไม่หยุดยั้ง
ไม่ไหวติงนิ่งแน่แลสลด
พระมารดรช้อนเกศกอดธิดา

๏ กรุงกษัตริย์ตรัสเร่งให้เรียกหมอ
นางโขลนจ่าพาพวกแพทย์ทั้งปวง
กรุงกษัตริย์ตรัสว่าบรรดาหมอ
หมอคำนับจับถ้วยสุธารส

๏ พระบุตรีพี่เลี้ยงค่อยรู้สึก
เป็นโรครักปักจิตดังพิษปืน
อนิจจาพระทองของน้องเอ๋ย
ขืนว่าเฉยเชือนช้าไม่ปรานี
จะมีคู่คู่ก็อางขนางหนี
ทรวงเท่านี้หรือจะรับอัประมาณ
โอ้คิดคิดถึงพระองค์น่าสงสาร
พิษฐานขอครองกับน้องน้อย
ชลเนตรหยดเหยาะลงเผาะผ็อย
โอ้บุญน้อยน้อยใจกระไรเลย
สลบหลับแน่นิ่งอิงเขนย
เอะทรามเชยเป็นไฉนไม่ไหวติง
ใจจะขาดซบเสือกลงเกลือกกลิ้ง
สลบนิ่งอยู่กับที่ทั้งสี่นางฯ
น้ำตากระเด็นค่อนทรวงเข้าผางผาง
สาวสุรางค์ร้องเรียกกันเพรียกไป
สงสารพระธิดาน้ำตาไหล
พระตกใจจับภูษาละล้าละลัง
ทุกตำแหน่งนางห้ามมาตามหลัง
ขึ้นบัลลังก์เห็นพี่เลี้ยงเคียงลูกยา
ต่างกำสรดซบกายทั้งซ้ายขวา
ทรงโศกาสองกรเข้าค่อนทรวงฯ
วิ่งกันสอเสียงดังทั้งวังหลวง
ทุกกระทรวงมาพร้อมน้อมประณต
อย่ารั้งรอเร่งรักษาหาโอสถ
ละลายบดยาถวายให้หายฟื้นฯ
ทรวงสะทึกถอนใจให้สะอื้น
อุดส่าห์ฝืนองค์นั่งประทังกาย

ทั้งหิวโหยโดยมิได้จะไสยาสน์
ผิดสังเกตเนตรนางก็พร่างพราย
เหมือนหนึ่งในใจจะขาดประหวาดหวั่น
ยิ่งแสนโศกโรคทับกลับทวี

๏ พระบิตุราชมาตุรงค์พระองค์สั่น
ไม่ฟื้นองค์สงสารสายสุดใจ
พระชนนีตีทรวงสะอื้นอ้อน
แต่ร่ำเรียกลูกน้อยสักร้อยครั้ง
เมื่อมดหมอก็สุดฝีมือแล้ว
มีอันเป็นเช่นนี้ยังมิเคย

๏ พระบิดาอาดูรพูนเทวษ
เสียดายบุตรสุดสวาทจะขาดใจ
ไปเชิญพราหมณ์ที่ข้างหน้าเข้ามานี่
พวกผู้หญิงวิ่งมาข้างหน้าพลัน

๏ ศรีสุวรรณขวัญหายหมายว่าม้วย
ไม่รอรั้งวิ่งเหย่าเข้าในวัง
ขึ้นปรางค์ทองมองเมียงอยู่เพียงฉาก
กรุงกษัตริย์เห็นพราหมณ์ตามกันมา
ครั้นแก้ฟื้นคืนแล้วกลับสลบ
ทั้งกายาหน้าหลังยังไม่เย็น

๏ ศรีสุวรรณนั้นจะใคร่เข้าใกล้น้อง
เคยแก้หายหลายคนด้วยมนต์ครู

๏ พระองค์ฟังสั่งให้ไขวิสูตร
พระพักตร์ผ่องหมองคล้ำเพราะรำคาญ
ศรีสุวรรณนั้นหลงทรงกันแสง
สู้อุตส่าห์พยายามมาสามเดือน
เดโชธาตุหย่อนยิ่งสวิงสวาย
ให้คลับคล้ายเคลิ้มอารมณ์ไม่สมประดี
ว่าศรีสุวรรณกับสามเจ้าพราหมณ์หนี
ไม่พาทีชวนชบสลบไปฯ
หมอทั้งนั้นเซ็งแซ่เข้าแก้ไข
ร่ำร้องไห้แซ่เสียงทั้งเวียงวัง
โอ้ขวัญอ่อนแม่ไม่ฟื้นคืนมามั่ง
ไม่เหลียวหลังมาทางแม่บ้างเลย
สงสารแก้วเกษรานิจจาเอ๋ย
นางบ่นเบยครวญคร่ำร่ำพิไรฯ
ชลเนตรหยดย้อยละห้อยไห้
พอคิดได้เหลียวหลังสั่งกำนัล
เขาล้วนมีมนต์เวทวิเศษขยัน
อภิวันท์แจ้งความให้พราหมณ์ฟังฯ
จะไปช่วยฉุดเจ้าพราหมณ์มาตามหลัง
เห็นคนพรั่งพร้อมกันกลั้นน้ำตา
ไม่เห็นซากศพมิดรขนิษฐา
จึงบอกว่าบุตรีมีอันเป็น
ไม่เคยพบพ่อเอ๋ยไม่เคยเห็น
จะกลับเป็นหรือจะม้วยพ่อช่วยดูฯ
จึงว่าต้องเทวดาพระราหู
จะขอดูกายายุพาพาลฯ
พอม่านรูดแลเห็นองค์น่าสงสาร
ทั้งซ้ำอ่านอักขราก็พาเฟือน
โอ้เสียแรงรักใคร่ใครจะเหมือน
เจ้าพราหมณ์เดือนตกใจกระไรเลย

พระบิตุราชมาตุรงค์พลอยสงสาร
พวกแสนสาวชาวแม่ชะแง้เงย
๏ หน่อกษัตริย์อัดอั้นกลั้นสะอื้น
แข็งพระทัยให้เอาน้ำอบมา
ขอเทวัญชั้นฟ้าสุชาทิพย์
ทั้งปู่เจ้าเขาหลวงข้าบวงบน
แม้นแก้วเนตรเกษราคับข้าบาท
ขอให้น้ำในขันสุวรรณนี้
แล้วเข้าเคียงเตียงสุวรรณบรรจถรณ์
ค่อยปัดเป่าพรมพรำน้ำดอกไม้
เดชะสัตย์อธิษฐานสำราญรื่น
เห็นพราหมณ์น้อยเคียงข้างนางยินดี
๏ พระบิดุราชมาตุรงค์ตรงเข้าใกล้
เจ้าพราหมณ์น้อยถอยหลังหลีกออกมา
สองกษัตริย์ตรัสปลอบพระลูกแก้ว
แม่เป็นไรกายสั่นทั้งสรรพางค์
๏ สงสารนุชบุตรีศรีสมร
ได้เห็นคู่ชูชื่นขึ้นครันครัน
ลูกฟื่นเฟือนเหมือนกับจะดับจิต
สุดจะฝืนขืนแข็งแรงดำรง
๏ สองกษัตริย์ตรัสแจ้งแถลงเล่า
แต่โรคร้ายภายในยังไม่คลาย
แล้วสั่งสี่พี่เลี้ยงจงโลมเล้า
พวกสาวสาวเหล่านางพนักงาน
แล้วลีลามายังบัลลังก์รัตน์
อันโรคแก้วเกษราพะงางาม
ไม่ว่าขานขวยเขินทำเมินเฉย
ไฉนเลยพราหมณ์น้อยพลอยโศกาฯ
น้ำตาชื้นพรั่งพรายทั้งซ้ายขวา
ภาวนานึกความไปตามจน
อันลอยลิบเหาะเหินเที่ยวเดินหน
ขอนิมนต์มาด้วยช่วยชีวี
เคยร่วมอาสน์เชยชมประสมศรี
ดังวารีท้าวสุทัศน์สหัสนัยน์
เห็นนิ่งนอนนึกน่าน้ำตาไหล
ชายสไบโปกปัดช่วยพัดวี
ค่อยพลิกฟื้นกายามารศรี
อัญชลีแล้วก็หลบซบพักตราฯ
ประคองให้ทรงกายทั้งซ้ายขวา
นั่งอยู่หน้าม่านทองที่ห้องกลาง
ไม่ม้วยแล้วนวลละอองอย่าหมองหมาง
อย่าครวญครางบอกแม่จะแก้กันฯ
กำเริบร้อนโรคาเพียงอาสัญ
อภิวันท์ทูลฉลองสองพระองค์
ให้มืดมิดมืนตึงตะลึงหลง
หากพระองค์ช่วยรอดไม่วอดวายฯ
เพราะมนต์เจ้าพราหมณ์น้อยจึงค่อยหาย
จงสบายบรรทมอย่ากังกราน
ให้กินข้าวกินปลากระยาหาร
เอาอาการคอยออกไปบอกความ
โองการตรัสเรียกศรีสุวรรณถาม
ใจเจ้าพราหมณ์เห็นจะรอดหรือวอดวายฯ

๏ พระยิ้มพลางทางบังคมบรมนาถ อันโรคราชธิดาจะช้าหาย
ถึงจะแก้แต่ไข้ก็ไม่คลาย ด้วยโรคร้ายรวนเรรำเพรำพัด
ให้พวกแพทย์หมอยารักษาด้วย จะได้ช่วยแรงเขาข้างเป่าปัด
หม่อมฉันกับหมอขอค้างอยู่ปรางค์รัตน์ จะได้ผลัดนอนนั่งฟังอาการ
ถ้าทีนี้มีอันเป็นเหมือนเช่นนั้น แก้ไม่ทันถึงตัดอัติสาร
จะลงยันต์กันไว้ทุกใบบาน อ่านโองการแก้กันอันตรายฯ
๏ สมเด็จท้าวทศวงศ์ทรงสดับ เจ้าพราหมณ์รับอาสาว่าช้าหาย
ก็รู้เท่าเข้าใจในอุบาย อันแยบคายคิดจะอยู่ดูชิดา
เดิมก็หวังตั้งใจจะให้เขา เดี๋ยวนี้เล่าเขาก็กลับรับรักษา
ตามกุศลผลกรรมที่ทำมา วาสนาลูกน้อยกลอยฤทัย
จึงแกล้งตรัสกลบเกลื่อนเหมือนไม่รู้ เออเอ็นดูเราด้วยช่วยแก้ไข
แล้วสั่งเหล่าชาวที่บรรทมใน จงจัดให้หลับนอนผ่อนสบาย
ศรีสุวรรณกันเองอย่าเกรงขาม กับสามพราหมณ์อยู่รักษากว่าจะหาย
แล้วถามถึงลูกน้อยว่าค่อยคลาย ชวนกำนัลผันผายไปสู่ปรางค์ฯ
๏ ฝ่ายชาวที่ทอดยี่ภู่ปูบรรจถรณ์ ให้พราหมณ์นอนผาสุกที่มุขขวาง
สุจหนี่ยี่ภู่ปูสำอาง เอาฉากกางกั้นห้องดรงซ่องแกล
ที่หมออยู่ปูพรมให้สมหน้า กับเครื่องยาเอามาวางไม่ห่างแห
พวกโขลนจ่ามาอยู่คอยดูแล กับเถ้าแก่ที่สำหรับกำกับกันฯ
๏ สงสารแก้วเกษราธิดาราช ทรงไสยาสน์ยามวิโยคให้โศกศัลย์
ทั้งไข้ใจไข้ฉลุปัจจุบัน ให้ป่วนปั่นปวดเศียรอาเจียนลม
หมอประกอบยาถวายหลายขนาน พระอาหารกลั้วกลืนยังขื่นขม
ให้โหยหิวโรยราในอารมณ์ นิ่งบรรทมพอประทังกำลังองค์
สี่พี่เลี้ยงเคียงข้างไม่ห่างโฉม ปลอบประโลมทรามสงวนนวลหง
นางซูซื่นขืนแข็งแรงดำรง ถามถึงองค์หน่อไทไปหรือยังฯ
๏ พี่เลี้ยงยิ้มพริ้มพลายค่อยคลายโศก จะดับโรคในอารมณ์ให้สมหวัง
ค่อยกระซิบเบาเบาเล่าให้ฟัง พระองค์ยังอยู่รักษาพยาบาล

เขาจัดให้ไสยาตรงหน้ามุข เป็นผาสุกร่วมปราสาทราชฐาน
แต่แรกรู้ดูรีบมาลนลาน น่าสงสารโศกาต่อหน้าคนฯ

๏ นางฟังคำร่ำเล่าถึงทรงเดช ชลเนตรหยดย้อยดังฝอยฝน
แต่ค่อยชื่นฝืนกำลังประทังทน บรรทมบนแท่นรัตน์ชัชวาลฯ

๏ ฝ่ายพระหน่อบพิตรอดิศร ยามสมรมีโรคโศกสงสาร
คอยเรียกเหล่าสาวสรรค์พนักงาน ถามอาการกัลยาทุกนารี
ที่นึกรักชักไซ้มิใคร่จบ ชำเลืองพบสาวน้อยชม้อยหนี
ครั้นโพล้เพล้เพลาจะราตรี แสงอัคคีโคมสว่างดังกลางวัน
สำเนียงนางครางครวญหวนละห้อย พระเศร้าสร้อยพลอยทรงกันแสงศัลย์
แสนรัญจวนป่วนใจด้วยไกลกัน สุดจะกลั้นกลัวความเมื่อยามร้อน
จึงเสแสร้งแกล้งว่าเวลาค่ำ จะต้องทำกันกายสายสมร
ถือใบตาลกระบองเพชรเสด็จจร ไปบรรจถรณ์แท่นสถิตพระธิดาฯ

๏ พี่เลี้ยงน้อมพร้อมพรั่งเชิญนั่งอาสน์ พระหน่อนาถนิ่งพินิจขนิษฐา
ดูเผือดผิวหิวโหยเห็นโรยรา ทั้งนวลหน้าน้องรันทดสลดลง
แล้วผอมซูบรูปองค์ทรงสัณฐาน แสนสงสารทรามสงวนนวลหง
เงียบระงับหลับอยู่ไม่รู้องค์ พระเคลิ้มหลงลูบนางทางประโลมฯ

๏ พระธิดาว้าหวั่นกระสันเสียว ชำเลืองเหลียวเห็นองค์พระทรงโฉม
มานั่งเรียงเคียงข้างสว่างโคม ที่ทุกข์โทมนัสนั้นค่อยบรรเทา
อุตส่าห์ทรงองค์ขยับอภิวาท น้องไสยาสน์ยกโทษจงโปรดเกล้า
ด้วยหนาวเหน็บเจ็บปวดให้รวดร้าว พระมาเฝ้าอยู่ไยไม่ไสยาฯ

๏ พระรับขวัญขวัญใจวิไลลักษณ์ เพราะความรักพี่จึงสู้อยู่รักษา
ให้น้องน้อยค่อยสบายคลายโรคา จึงจะลาโฉมเฉลาเยาวมาลย์
ซึ่งซูบกายสายสมรเพราะร้อนโรค พี่พลอยโศกซูบลงเพราะสงสาร
แม่เจ็บไข้พี่ก็ไข้ใจรำคาญ เยาวมาลย์ม้วยหมายจะตายตาม
พี่รักน้องสองกษัตริย์ก็ทราบสิ้น ยุพาพินแม่อย่าหมางระคางขาม
ขอฟูมฟักรักษาพะงางาม ให้สมความรักใคร่อาลัยลาน

แม่แก้วเนตรเกษราอุตส่าห์เสวย
นางคำนับรับรสพจมาน
คอยระวังนั่งเฝ้าแต่เป่าปัด
ไม่เดียงสาน่าเอ็นดูเหมือนคู่ชม

◎ ฝ่ายโขลนจ่าข้าหลวงที่ล่วงรู้
ต่างปรึกษาว่ากรรมทำอย่างไร
เจ้าพราหมณ์น้อยพลอยเข้าไปอยู่ในห้อง
ดูสนิทชิดเชื้อเหลือประมาณ
บ้างบ่นว่าถ้าทราบถึงทรงเดช
บางคนว่าน่าชมสมกันดี
พวกท้าวนางต่างห้ามให้ความหาย
นางประชวรส่วนเธอมาพยาบาล

◎ ฝ่ายพระหน่อบพิดรอดิศร
เห็นนางหลับจับพัชนีวี

◎ ฝ่ายทั้งสี่พี่เลี้ยงเคียงบรรจถรณ์
เข้าฟูมฟักรักษาชะล่าลาม
คำโบราณท่านว่าอย่าละโมบ
พวกแสนสาวท้าวนางเจ้าขรัวนาย

◎ พระเคืองคำทำตอบว่าชอบอยู่
ได้ทูลขอรอมาก็ช้านาน
เพราะเจียมตัวกลัวผิดจึงปิดป้อง
เดชะบุญหนุนมารักษาทัน
ถึงผิดพลั้งครั้งนี้เมื่อวิบาก
ไม่ว่าเล่นเป็นไรก็เป็นไป
พอแปดทุ่มพระธิดาผวาหวาด
ปลอบประโลมโฉมงามว่าทรามเชย
อย่าละเลยโภชนากระยาหาร
พระสงสารรับขวัญให้บรรทม
สองกษัตริย์สุจริตสนิทสนม
นางบรรทมพระประทับให้หลับไปฯ
สังเกตดูมั่นคงไม่สงสัย
ถ้าใครใครเขามาเห็นไม่เป็นการ
เดียงประคองพระธิดาน่าสงสาร
จะมินานแล้วกระมังจึงอย่างนี้
พวกเรานี้มิวิเสทก็โรงสี
เราจะมีผิดไยมิใช่การ
อย่าวุ่นวายว่ากล่าวให้ร้าวฉาน
น่าสงสารสงสัยทำไมมีฯ
สู้อดนอนนั่งรักษามารศรี
อยู่ข้างที่แท่นทองจนสองยามฯ
ต่างว่าวอนทรงฤทธิด้วยคิดขาม
ท้าวทราบความเคืองขุ่นจะวุ่นวาย
ถ้าหลงโลภลาภน้อยจะพลอยหาย
รู้ระคายเขาจะว่าน่ารำคาญฯ
พี่ไม่รู้หรือว่ารักสมัครสมาน
ไม่เป็นการย่อมรู้อยู่ด้วยกัน
แทบพระน้องเกษราจะอาสัญ
จะให้ฉันทิ้งนางเสียอย่างไร
จะจรจากแก้วตาอย่าสงสัย
ได้เจ็บใจแล้วไม่คิดชีวิตเลย
พระหน่อนาถนั่งประคองรองเขนย
เชิญเสวยโอสถสะกดลมฯ

๏ นางคำนับรับจอกจากพระหัตถ์ ไม่ข้องขัดอุดส่าห์กลืนทั้งขื่นขม
สงสารองค์ทรงยศอดบรรทม พลอยปรารมภ์ร่ำว่าสารพัน
พระผ่านเกล้าเฝ้านั่งระวังน้อง จะหม่นหมองมีพระโรคให้โศกศัลย์
เสด็จไปไสยาสน์อาสน์สุวรรณ พอแก้กันครหาไม่ราคิน
ด้วยแสนสาวท้าวนางในปรางค์มาศ จะประหลาดหลากจิตคิดถวิล
ถึงมิชั่วก็เหมือนชั่วมั่วมลทิน เขาจะนินทาทำให้รำคาญ
ถึงชนกชนนีจะมิว่า เห็นแก่หน้าน้องรักอย่าหักหาญ
คำผู้ใหญ่ย่อมว่าช้าเป็นการ ยิ่งเนิ่นนานก็ยิ่งเห็นจะเป็นคุณ
พระรักน้องน้องก็รู้อยู่ว่ารัก แต่คิดหักหน่วงเหนี่ยวอย่าเฉียวฉุน
มาฟูมฟักรักษาเพราะการุญ ขอบพระคุณควรคิดเหมือนบิดา
แม้นชีวิตน้องมิตายก็หมายมาด จะรองบาทบทเรศพระเชษฐา
แม้นผิดองค์ทรงเดชของเกษรา ถึงลอยฟ้ามาก็ไม่อาลัยแล
ยังมิดมิดอยู่ก็ปิดไว้ก่อนเถิด อย่าเพิ่งเปิดให้เขาเห็นว่าเป็นแผล
ใช่ไกลใกล้ไปมาเพียงหน้าแกล ไม่ห่างแหเห็นกันทุกวันคืน
อดบรรทมลมล่อยจะพลอยจับ ไปนอนหลับผ่อนพักเสียสักตื่น
เข้ายามสามย่ำประโคมอยู่โครมครื้น พระมาขืนเนตรนั่งไม่บังควรฯ

๏ พระรับขวัญขวัญอ่อนอย่าร้อนเร่า ไม่ขัดเจ้าโฉมงามทรามสงวน
พี่เหมือนหมอขอช่วยด้วยประชวร ใช่จะกวนแก้วตาให้ราคี
อย่าตรึกตราปรารมภ์บรรทมเถิด โรคจะเกิดกวนน้องให้หมองศรี
พลางปลอบให้ไสยาด้วยปรานี แล้วช่วยคลี่คลุมบรรทมห่มให้นาง
เห็นม่อยหลับกลับหลังมายังอาสน์ อิงเขนยเผยสิงหาสน์ให้กว้างขวาง
เล่าแถลงแจ้งความให้พราหมณ์พลาง พระนุชนางน้องน้อยเห็นค่อยคลายฯ

๏ เจ้าพราหมณ์ยิ้มพริ้มเพราเข้ากระซิบ วางยาทิพย์แล้วเป็นไรจะไม่หาย
ประเดี๋ยวนี้พี่ก็พลอยค่อยสบาย ด้วยกลิ่นอายเกสรขจรมา
แล้วเลียบลูบจูบหัดถทั้งสองข้าง น้อยหรือช่างหอมกระทั่งพระมังสา
ประหลาดจิตผิดรสสุคนธา หรือดอกฟ้าดิดต้องละอองนวลฯ

๏ พระยิ้มพลางทางตอบว่าขอบจิต กลิ่นชาววังยังติดมาแต่สวน
อย่าอาวรณ์ร้อนเร่าเฝ้าคร่ำครวญ จะช่วยชวนมาในฉากไม่ยากเย็น
พราหมณ์หัวเราะเยาะว่ามาอยู่ใกล้ เมื่อคราวใคร่ก็เป็นแต่ได้แลเห็น
ถ้าขัดข้องต้องพาน้ำตากระเด็น พูดกันเล่นอยู่จนแจ้งแสงอุทัยฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ชนนีนาถ พอภาณุมาศไตรตรัสจรัสไข
มาปราสาทพระธิดาด้วยอาลัย เข้าห้องในแท่นทองประคององค์
เห็นลูกน้อยค่อยคลายวายวิโยค ถามถึงโรคที่ประชวรนวลหง
ที่วิงเวียนเศียรสมรค่อยหย่อนลง หรือโฉมยงยังรำคาญประการใดฯ

๏ พระบุตรีกราบกัมบังคมบาท นุชนาฏเล่าแจ้งแถลงไข
ได้โอสถรสรื่นค่อยชื่นใจ แต่ยังให้หิวโหยโรยกำลังฯ

๏ พระมารดรวอนว่าอุตส่าห์เสวย แม่ทรามเชยจะได้ชื่นขึ้นมามั่ง
จงหลับนอนผ่อนใจให้ประทัง รำพันสั่งบุตรีแล้วลีลา
มานั่งแท่นที่กลางปรางค์ปราสาท กำนัลนาฏหมอบรายทั้งซ้ายขวา
หน่อกษัตริย์ตรัสชวนพราหมณ์พี่ยา กับหมอมากราบกรานพระมารดรฯ

๏ นางกษัตริย์ตรัสเล่าถึงลูกน้อย โรคาค่อยเบาทรวงดวงสมร
แต่ลุกนั่งยังไม่ตรงองค์บังอร ประเดี๋ยวร้อนประเดี๋ยวเย็นเป็นอย่างไรฯ

๏ เจ้ากรมหมอขอรับอภิวาท สันนิบาตเพื่อเส้นเป็นกษัย
บ้างทูลว่าอาโปนั้นหย่อนไป ทั้งติดไข้เพศเหนือเพื่อระดู
บ้างว่าลมแล่นในไม่สะดวก หมอทั้งพวกเถียงกันสนั่นหู
นางพระยาว่าเจ้าพราหมณ์มีความรู้ สังเกตดูโรคเห็นเป็นอย่างไรฯ

๏ ศรีสุวรรณทูลว่าอย่าปรารภ ข้าเคยพบแก้หายมาหลายไข้
จะรักษาพยายามนางทรามวัย ให้หายในเดือนหน้าไม่ช้านานฯ

๏ นางฟังคำชำเลืองดูพราหมณ์น้อย ดูเศร้าสร้อยซูบลงก็สงสาร
เพราะจงจิตพระธิดายุพาพาล พลอยรำคาญขุ่นข้องจึงหมองนวล
พินิจพลางนางกษัตริย์ตรัสปราศรัย แม่ขอบใจแล้วเจ้าพราหมณ์ทรามสงวน
มาอยู่ด้วยป่วยไข้ก็ได้กวน พระคุณควรจะสนองให้ต้องใจ

อันทรงฤทธิ์บิดาชราภาพ
เจ้าเหมือนบุตรสุดรักร่วมฤทัย
ขอฝากแก้วเกษราธิดาด้วย
ศรีสุวรรณนั้นเหมือนหุ่นพึ่งรุ่นราว
แล้วถามไต่ไล่ปีดูพี่น้อง
เจ้าพราหมณ์ยิ้มพริ้มพรายอายวิญญาณ์
แล้วว่าเจ้าพราหมณ์มารักษาน้อง
ขืนอารมณ์ลมจะจับจงหลับนอน

๏ ศรีสุวรรณปัญญาฉลาดแหลม
ถึงคับที่นอนหลับไม่คับใจ
แม้นผิดพลั้งอย่างไรจงได้โปรด
ถ้าชุบเลี้ยงเพียงวงศ์พงศ์ประยูร
ซึ่งโฉมงามทรามสงวนประชวรโรค
ไม่โหยกเหยกเสกสรรจำนรรจา

๏ นางฟังคำล้ำลึกแล้วนึกยิ้ม
สายอยู่แล้วมารดาจะคลาไคล
แล้วถามถึงลูกน้อยว่าค่อยชื่น
แต่พิทักษ์รักษาพยาบาล

๏ ฝ่ายพระนุชบุตรีนารีราช
ด้วยได้หมอหน่อกษัตริย์ชะงัดครัน
พวกพี่เลี้ยงสี่นางค่อยสร่างทุกข์
พระบุตรีมิได้จากแท่นบรรทม
จะบอกหายฝ่ายองค์ทรงสวัสดิ์
ถึงสร่างโศกโรครักหนักอุรา
จะปรามปราบยุคเข็ญเห็นไม่ไหว
พ่อคงได้แว่นแคว้นทั้งแดนดาว
เอ็นดูช่วยปกป้องเหมือนน้องสาว
จะคราวคราวกันกับแก้วเกษรา
เห็นถูกต้องคืนวันชันษา
พระมารดาซ้ำช่วยอำนวยพร
พลอยหม่นหมองไม่มีสุขสโมสร
สายสมรนั้นแม่เห็นไม่เป็นไรฯ
ทำแช่มแช่มช่างว่าอัชฌาสัย
ลูกจะไว้ชีวาดม์ได้บาทมูล
ประทานโทษอนุญาตให้ขาดสูญ
จะเพิ่มพูนผาสุกทุกเวลา
ลูกพลอยโศกเศร้านักจะรักษา
พระมารดาอย่าเป็นห่วงด้วยดวงใจฯ
เห็นหงิมหงิมพูดจาจะหาไหน
เจ้าจงไปหลับนอนผ่อนสำราญ
เสด็จคืนขึ้นปราสาทราชฐาน
กำหนดนานถึงสิบห้าทิวาวันฯ
สุดสวาทวายวิโยคที่โศกศัลย์
จึงหายวันหายคืนชื่นอารมณ์
ถอนไรจุกแล้วก็ผลัดกันดัดผม
ทำระบมบอกป่วยด้วยมารยา
จะพรากพลัดเสียให้ห่างเสน่หา
เสวยยาอย่างอื่นไม่ชื่นองค์ฯ

ตอนที่ ๘
อภิเษกศรีสุวรรณ

๏ ฝ่ายพระหน่อบดินทร์ปิ่นกษัตริย์ ยังข้องขัดอยู่ไม่สมอารมณ์ประสงค์
ครั้นเวลาสายัณห์พยับลง พระจันทร์ส่งแสงสว่างดังกลางวัน
คิดคะนึงถึงนุชสุดสวาท ค่อยเคลื่อนคลาดคลายโรคที่โศกศัลย์
จะไปชวนชื่นอารมณ์ให้ชมจันทร์ จึงผ่อนผันพาทีกับพี่พราหมณ์
เราเปลี่ยนพายสายน้ำค่ำวันนี้ อย่าให้มีกีดขวางระคางขาม
อันตัวน้องจะไปหาพะงางาม พี่เชิญสามพี่เลี้ยงมาเดียงเรา
ธรรมเนียมหมอรักษาโรคาไข้ พอเดินได้ก็เรียกขวัญข้าวเขา
ไม่ดรึกดราปรารภทำชบเชา ถ้าฉวยเปล่าแล้วสิอดเหมือนมดแดง
พราหมณ์หัวร่อถ่อเวียนเปลี่ยนสายน้ำ จะทำตามสารพัดไม่ขัดแข็ง
พ่อดวงจิตคิดดีมิเสียแรง จะจัดแจงเสียให้เสร็จสำเร็จการ
พอย่ำยามสามนายชายฉลาด ลงจากอาสน์ออกไปเพียงเดียงสนาน
ค่อยสั่งเหล่าสาวสรรค์ว่าฉันวาน ช่วยเชิญท่านพี่เลี้ยงมาเพียงนี้
นางสาวใช้ไปบอกออกมาพร้อม แต่ว่าหม่อมศรีสุดาผินหน้าหนี
ทั้งสามนางต่างนั่งบังอัคคี ทำท่วงทีได่ถามตามธรรมเนียม
ว่ากระไรไม่ว่าเล่าขาทั่น พลางทำชั้นเชิงชม้ายทำอายเหนียม
ทั้งสามพราหมณ์ทรามคะนองประคองเลียม ไม่มาเยี่ยมกันเลยแม่แต่ประชวร
หรือลืมแล้วแก้วตานิจจาเอ๋ย ไม่คิดเลยหรือไฉนเมื่อไปสวน
นี่หายไข้ไรซ้ำเป็นน้ำนวล ดูอ้วนท้วนถึงจอมเจียวหม่อมน้อง
เมื่อเจ้าเจ็บพี่ก็ไข้น้ำใจด้วย เจ้าหายป่วยพี่ชายก็หายหมอง
จะขอถามทรามสงวนนวลละออง ขอเชิญน้องขึ้นมานั่งถึงข้างนี้ฯ

๏ ทั้งสามนางต่างอายชม้ายค้อน ช่างขืนค่อนแคะว่าน่าบัดสี
เมื่อไม่คลาดราชการของฉันมี ไม่รู้ที่จะมาเฝ้าเจ้าประคุณ
จะได่ถามว่ากระไรก็ไม่ถาม อย่าลวนลามเหมือนที่สวนจะหวนหุน
เป็นไรมีที่ธุระเดชะบุญ จึงค่อยคุ้นเคยกันฉันจะลาฯ

๏ ทั้งสามพราหมณ์ยุดสามพี่เลี้ยงไว้ อย่าเพ่อไปก่อนพี่นึกจะปรึกษา
เข้าเคียงข้างพลางนั่งบังกายา แล้วพูดจาใต่ถามตามสบายฯ

๏ หน่อกษัตริย์สอดมองตามช่องฉาก เห็นเขาฝากรักใคร่ก็ใจหาย
คิดถึงแก้วเกษราเอกากาย ค่อยแหวกชายม่านย่องเข้าห้องนาง
เห็นโฉมยงทรงเลือกมาลัยเล่น มิให้เห็นองค์แอบเข้าแนบข้าง
ค่อยเชยโฉมโลมลูบพระปฤษฎางค์ นางหวีดวางดอกจำปาประหม่าใจ
เห็นทรงยศลดองค์ลงอภิวาท สายสวาทนึกพรั่นประหวั่นไหว
พระรับขวัญขวัญตาสุมาลัย พอรื้อไข้ขึ้นก็เหมือนดังเดือนเต็ม
สว่างช่วงดวงเดือนดูเหมือนแม่ ไม่มีแผลบาดกายเท่าปลายเข็ม
ดอกไม้นิดกรีดเล็บค่อยเก็บเล็ม ยังดกเต็มอยู่แน่เจ้าเยาวมาลย์ฯ

๏ นางโฉมฉายอายองค์พระทรงโฉม มาลอบโลมเลียมรักสมัครสมาน
นางผันพลิกหยิกพระหัตถ์ทำทัดทาน ทูลอาการป่วยไข้ยังไม่คลาย
ขืนหยอกเย้าเฝ้าเล่นอยู่เช่นนี้ สักแปดปีก็เห็นไข้จะไม่หาย
เวียนมาไยในห้องให้น้องอาย คนทั้งหลายรู้เรื่องจะเลื่องลือ
น้องจะไปไหนพ้นพระผ่านเกล้า ขอทุเลาแล้วก็ยังไม่ฟังหรือ
อย่าลูบต้องน้องจะกรมระบมมือ โรคจะรื้อร่ำทำให้รำคาญฯ

๏ พระยิ้มพลางทางตอบสุนทรสนอง น้อยหรือน้องห้ามรักหักประหาร
แกล้วหนักหน่วงลวงหลอกบอกอาการ เพราะคิดอ่านออกตัวกลัวมลทิน
การนินทากาเลเหมือนเทน้ำ ไม่ซอกช้ำเหมือนเอามีดลงขีดหิน
พี่อาสามาสู้กู้แผ่นดิน เขารู้สิ้นแล้วว่ารักภคินี
แล้วมิหนำซ้ำมารักษาอยู่ เขาก็รู้เฟื่องฟุ้งทั้งกรุงศรี
ครั้นหายไข้ไกลเคียงกันเพียงนี้ ว่าจู้จี้เสียใจกระไรเลย
รำลึกถึงจึงอุตส่าห์มาหาน้อง จะถูกต้องก็ต้องว่านิจจาเอ๋ย
แต่เพียงนี้นี่มิใช่ว่าไม่เคย ไม่เคยเลยหรือเมื่อหนาวคราวประชวรฯ

๏ นางฟังคำซ้ำแสนสวาทรัก แกล้งหน่วยหนักตามทำนองของสงวน
ประณตนอบตอบคำให้น้ำนวล พระไม่ควรที่จะเคืองในเรื่องความ

ครั้นบอกป่วยเล่าก็เห็นว่าเป็นปด
เมื่อไข้หนักรักษาพยายาม
พอโรคถอยค่อยคลายไม่หายขาด
จึงผันผ่อนงอนง้อขอชีวัน
แม้นสิ้นโศกโรคภัยเหมือนใจหวัง
ไม่ทานทัดขัดห้ามตามอารมณ์

๏ พระแย้มยิ้มพริ้มพักตร์พจนารถ
ไม่ปลงจิตคิดอ่านทั้งหว่านล้อม
วาสนาอาภัพอัปภาคย์
จะต้องแอบแนบนอนกับหมอนอิง
พอสาใจที่ไม่เจียมเสงี่ยมศักดิ์
ตระกูลต่ำจำลาสุดาดวง

๏ นางฉวยฉุดยุดข้อพระบาทไว้
จงหยุดหย่อนก่อนน้องจะพูดจา
สารพัดตัดพ้อไม่รอรั้ง
น้องจะหย่อนผ่อนให้แต่ไม้มือ
พระรับคำสำคัญได้มั่นแม่น
อย่าหาญหักนักเลยค่อยเชยชิด

๏ พระทรงโฉมโลมเล้าว่าเจ้าพี่
พี่ว่าหยอกดอกน้องอย่าหมองใจ
แม่เนื้อหอมจอมนางสำอางโฉม
อย่าเหนี่ยวหน่วงหวงห้ามความสบาย
พระรับขวัญขวัญใจจงไสยาสน์
ถนอมแนบแอบอุ้มองค์บังอร
พระจุมพิตชิดชื่นระรื่นกลิ่น
น่าบัดสีนี่อะไรน้องไม่เคย
ตรัสประชดช้ำเจ็บดังเหน็บหนาม
น้องก็ตามใจบ้างแต่อย่างนั้น
สิหมายมาดจะมาฆ่าชีวาฉัน
ไม่หวงกันดอกที่ตรงจะทรงชม
น้องจะนั่งแนบชิดสนิทสนม
จึงค่อยชมเชยประชดที่อดออมฯ
แสนฉลาดแหลมเหลือแม่เนื้อหอม
ให้อดออมเอากระนี้แล้วดีจริง
เมื่อยากยากมิได้กอดแม่ยอดหญิง
หนาวก็ผิงเพลิงพลางพอสร่างทรวง
มาหลงรักร่วมฟูกกับลูกหลวง
ทำลุกลวงลองใจจะไคลคลาฯ
จะไปไหนน่าสมเพชพระเชษฐา
เฝ้าโกรธาน้ำพระทัยดังไฟฮือ
จะจากวังไปผนวชบวชแล้วหรือ
แต่สัตย์ซื่อสิ่งหนึ่งอย่าพึงคิด
จะร่วมแท่นที่บรรทมให้สมจิต
เหมือนให้น้องครองชีวิตไว้สืบไปฯ
ไม่หน่ายหนีนวลอนงค์อย่าสงสัย
จะรักใคร่ครองกันจนวันตาย
งามประโลมเหลือจะหักให้รักหาย
จะฟังสายสวาทว่าอย่าอาวรณ์
อย่าหวั่นหวาดพี่ไม่ลวงดวงสมร
ขึ้นบรรจถรณ์แท่นทองประคองเชย
นางผันผินพักตร์แอบแนบเขนย
ไม่อิ่มเลยเจียวหรือเฝ้าแต่เคล้าคลึงฯ

๏ พระเล้าโลมโฉมยงทรงกระชิบ
อย่าข้องขัดปัดมือทำดื้อดึง
พลางประคองต้องเต้าเต็มพระหัตถ์
พระอิงแอบแนบชิดสะกิดกวน

๏ ฝ่ายพี่เลี้ยงเคียงนั่งเป็นคู่คู่
ต่างพูดเล่นเจรจากับนารี
นางผู้หญิงพิงทับอยู่กับตัก
ชายก็กอดสอดต้องประลองเลียม

๏ ศรีสุดาเดินไขว่นอนไม่หลับ
ให้หมกมุ่นขุ่นคิ่นในวิญญาณ์
ค่อยแฝงเงาเข้าไปฟังเขานั่งพูด
ให้เสียวทรวงง่วงเหงาเศร้าสกนธ์
แล้วจุดไฟไปส่องทุกช่องฉาก
ศรีสุดาบ้าบ่นเที่ยววนเวียน
ทั้งสามพราหมณ์สามนางไม่ห่างเหิน
หัวเราะริกหลีกล่อคลอไคลคลา
เข้าในห้องมืดอยู่ก็รู้แจ้ง
อยากจะใคร่ได้เห็นพระรูปทอง
แล้วลืมตัวหัวร่อเสียงคิกคิก
รู้สึกตัวกลัวจะว่ามาตอแย

๏ นางฟังคำจำเสียงพี่เลี้ยงได้
แล้วบ่นว่าน่าเบื่อเหลือละอาย
ประทานโทษโปรดเถิดพระผ่านเกล้า
ช่วยเล้าโลมโฉมงามเสียตามเคย

๏ พระยิ้มย่องลองลวงดวงสมร
นางยิ้มเยื้อนเบือนหน้ามาพาที
ถึงเครื่องทิพย์จะมาเปรียบไม่เทียบถึง
จะเสียซึ่งสัจจังไม่บังควร
นางปิดปัดปกป้องของสงวน
แต่ยั่วยวนหยอกหยิกกันซิกซี้ฯ
แยกกันอยู่ห่างห่างในปรางค์ศรี
สูบบุหรี่กินหมากจนปากเกรียม
กำเริบรักรูปชายไม่อายเหนียม
ตามธรรมเนียมนั่งแนบแอบอุราฯ
เห็นเขาจับคู่คิดริษยา
จะดูหน้านางงามทั้งสามคน
เสียงสูดสูดสอดมองสยองขน
สุดจะทนถอยมาเที่ยวหาเทียน
ต่างกระดากเดินลัดฉวัดเฉวียน
ไม่ดับเทียนถือป้องประคองมา
จูงกันเดินลัดแลงเข้าแฝงฝา
ศรีสุดาเดือดใจจะไปฟ้อง
มิรู้แห่งที่จะทูลยิ่งขุ่นหมอง
ค่อยเมียงมองแหวกที่มู่ลี่แล
น่าใคร่หยิกเสียให้ยับไม่นับแผล
ออกวิ่งแชเชือนไปนั่งกำบังกายฯ
ตกพระทัยลุกเขยื้อนเคลื่อนขยาย
เพราะชู้ชายเข้ามาอยู่ไม่รู้เลย
เขาเรียกเร้าเร่งเตือนอย่าเชือนเฉย
อย่าให้เย้ยเยาะเล่นอยู่เช่นนี้ฯ
ปีศาจหลอนหลงโกรธพิโรธพี่
ปีศาจพี่ศรีสุดามาหาชู้

พระฟังคำทำไถลแกล้งไขสือ
ประหลาดจิตผิดใจจะไปดู
ลงจากอาสน์นาดออกนอกมู่ลี่
เหมือนแสบท้องต้องฝืนกลืนข้าวตัง
ทำถามไถ่ใครหนอมานั่งซุ่ม
พลางพยุงจูงศรีสุดามา
พระแนบนางพลางว่านิจจาเอ๋ย
พึ่งสมหวังดังใจอาลัยวรณ์
ขอเชิญเจ้าเยาวลักษณ์วิไลโฉม
นางฟังคำน้ำเสียงเพียงจะกลืน
ซึ่งออกโอษฐ์โปรดเกล้ามาเท่านั้น
ผิดธรรมเนียมเจียมตัวกลัวนินทา
แม้นทราบถึงพระบุตรีศรีสวัสดิ์
จะเจ็บอกฟกช้ำด้วยคำคม

๏ พระโลมลูบรูปงามทรามสงวน
เจ้าเป็นที่พี่เลี้ยงอยู่เคียงนาง
แล้วเอนแอบแนบน้องประคองเคล้า
นางทอดทับกับเพลาเฝ้าฉะอ้อน
แนบสนิทชิดชมภิรมย์รัก
ดังมาลีคลี่คลายขยายดวง
แมลงผึ้งคลึงเคล้าเสาวรส
ลงกลิ้งเกลือกเยือกเย็นเฝ้าเฟ้นฟอน
พิรุณโรยโปรยปรายเป็นสายสาด
น้ำฝนนองท้องทางที่กลางแปลง
ศรีสุดาเคารพอภิวาท
จนแสงทองส่องสว่างน้ำค้างพรม
จริงแล้วหรือหรือว่าเสียงสำเนียงหนู
ถ้าคนอยู่แล้วจะว่าให้น่าฟัง
พอพบศรีสุดาสมอารมณ์หวัง
พอประทังประทับลมตรมอุรา
จะจับกุมเอาไปรักให้นักหนา
ห้องข้างหน้าที่สำหรับอยู่หลับนอน
พี่ปองเชยโฉมฉายสายสมร
จะวายร้อนรับขวัญทุกวันคืน
ช่วยน้อมโน้มประดิพัทธ์อย่าขัดขืน
ไม่ฝ่าฝืนฟุบหมอบตอบบัญชา
กระหม่อมฉันแหวกไว้ในเกศา
เมื่อเป็นข้าหรือจะเรียงเคียงบรรทม
จะเคืองขัดค่อนว่าให้สาสม
ระกำกรมกรอมใจจนวายวางฯ
พอสมควรอยู่แล้วน้องอย่าหมองหมาง
จงเคียงข้างพี่ยาอย่าอาวรณ์
พระต้องเต้าเด่งทรวงดวงสมร
พระสอดกรกอดประทับไว้กับทรวง
นางเบือนพักตร์ผ่อนตามไม่ห้ามหวง
ระรื่นร่วงเรณูฟูขจร
เมื่อยามอดอุดส่าห์แทรกแหวกเกสร
ละอองอ่อนอาบเอิบกำเริบแรง
สุนีฟาดฟ้าแลบวะแวบแสง
พระโรยแรงเอนองค์ลงบรรทม
ไม่ห่างบาทบพิตรสนิทสนม
จึงบังคมลากลับไปหลับนอนฯ

๏ สมเด็จท้าวเจ้ากรุงบำรุงราษฎร์
สถิตแท่นแว่นฟ้าสถาวร
จะใกล้รุ่งฟุ้งกลิ่นสุคนธ์รื่น
อันลูกน้อยค่อยสบายคลายโรคา
ศรีสุวรรณนั้นก็ยังกำลังรุ่น
เหมือนเปลวไฟใกล้ฝอยพลอยรำคาญ
จะเสกสองครองกรุงให้ฟุ้งเฟื่อง
ช่วยฝังปลูกลูกแก้วเสียแล้วกัน

๏ มเหสีฟังสารโองการตรัส
อภิวาทบาทมูลแล้วทูลไป
ศรีสุวรรณนั้นมาค้างอยู่ปรางค์มาศ
จงเสกสองครองกรุงบำรุงรัก

๏ พระจอมวังฟังมิ่งมเหสี
พอเดือนดับลับดวงดาราราย
จึงโสรจสรงทรงเครื่องเรืองจำรัส
ออกแท่นทองท้องพระโรงสำราญใจ
กรุงกษัตริย์ตรัสว่ากับข้าเฝ้า
จะเสกราชบุตรีกับศรีสุวรรณ
เห็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินสิ้นทั้งหลาย
สารพัดศัตรูไม่ดูเบา
ทั้งเครื่องราชาภิเษกเศวตฉัตร
สั่งกำชับสรรพเสร็จสำเร็จการ

๏ ฝ่ายขุนนางต่างทำทุกตำแหน่ง
พระที่นั่งตั้งแท่นทองประไพ
ราชวัติฉัตรสุวรรณเป็นหลั่นลด
บายศรีแก้วบายศรีทองสองสำรับ
บรมบาทบพิตรอดิศร
กับบังอรองค์อัครชายา
บรรทมตื่นตรองตรึกแล้วปรึกษา
ทำนิ่งช้าไว้ก็เห็นไม่เป็นการ
จะเฉียวฉุนเฉโกด้วยโวหาร
พี่คิดการตรองความมาสามวัน
เป็นเจ้าเมืองมอบมิ่งมไหศวรรย์
เถิดหรือขวัญเนตรจะเห็นเป็นอย่างไรฯ
นางกษัตริย์ยินดีจะมีไหน
พระตรึกไตรตรองความนี้งามนัก
ถ้าพลั้งพลาดก็จะพลอยให้ถอยศักดิ์
ถ้าหน่วงหนักนานไปจะได้อายฯ
ยิ่งยินดีด้วยสมอารมณ์หมาย
สุริย์ฉายส่องฟ้านภาลัย
เพชรรัตน์พรายพร่างสว่างไสว
เสนาในกราบกั้มบังคมคัล
อันตัวเราแก่ชราเกือบอาสัญ
ให้ครองขันฑเสมาพาราเรา
จะได้พลอยค่อยสบายเพราะบุญเขา
พวกข้าเฝ้าทุกตำแหน่งเร่งแต่งการ
ตามกษัตริย์สืบวงศ์ดำรงสถาน
นฤบาลกลับหลังเข้าวังในฯ
ให้ตกแต่งปราสาททองอันผ่องใส
เอาหนังไกรสรราชมาลาดทับ
พระเต้าทั้งสังข์กลศเตรียมสำหรับ
เครื่องคำนับเทวาบูชายัญ

มีพานทองรองพระแสงสำหรับยุทธ์ อัษฎาอาวุธทุกสิ่งสรรพ์
ทั้งแก้วกองทองเรียงอยู่เคียงกัน แล้วปักกั้นเศวตฉัตรจำรัสเรือง
ที่ริมขอบรอบปราสาทราชฐาน ล้วนธงฉานราชวัติขนัดเนื่อง
ละครโขนหุ่นหนังตั้งกลางเมือง ให้ครบเครื่องเสกกษัตริย์ขัตติยา
ถึงวันดีสี่ค่ำเป็นกำหนด มาพร้อมหมดเหมือนหมายทั้งซ้ายขวา
พวกเสนีชีพราหมณ์ก็ตามมา คอยอยู่ท่าหน้าปราสาทราชวังฯ

๏ สมเด็จท้าวเจ้ามิ่งมไหศวรรย์ ครั้นถึงวันวิวาห์สมอารมณ์หวัง
สถิตที่แท่นสุวรรณบัลลังก์ จึงตรัสสั่งมเหสีด้วยปรีดา
จงแต่งองค์ทรงเครื่องให้ลูกน้อย พอบ่ายคล้อยพานางไปข้างหน้า
แล้วชวนองค์พงศ์กษัตริย์ขัตติยา เสด็จมาพระโรงรัตน์ชัชวาล
จึงให้ศรีสุวรรณวงศ์เข้าสรงชล ในมณฑลมุรธากระยาสนาน
สะพรั่งพร้อมโหราพฤฒาจารย์ พนักงานเครื่องสำอางมาวางเตรียมฯ

๏ ศรีสุวรรณอัญชลีเข้าที่สรง สำอางองค์ผุดผ่องละอองเอี่ยม
พราหมณ์ก็อ่านมนต์พราหมณ์ตามธรรมเนียม พระทรงยืนพลัดผ้าภูษาสรง
ชาวประโคมต่างประโคมเสียงโครมครื้น พระทรงยืนพลัดผ้าภูษาสรง
น้ำกุหลาบอาบอบตลบองค์ พระสอดทรงเครื่องกษัตริย์ขัตติยา
สร้อยสังวาลบานพับประดับเพชร มงกุฎเก็จแก้วเก้าวาวเวหา
ครั้นเสร็จสามพราหมณ์พี่เลี้ยงเคียงลีลา มาเฝ้าฝ่าบาทบงสุ์พระทรงธรรม์ฯ

๏ สมเด็จท้าวทศวงศ์ทรงพระเดช ทอดพระเนตรชมเชยลูกเขยขวัญ
อร่ามเรืองเครื่องประดับจับผิวพรรณ จึงผายผันพาเขยมาเกยชัย
กระบวนแห่หอกดาบกราบประณต ฉัตรกรรชิงกลิ้งกลดเกลื่อนไสว
ทั้งจามรชอนตะวันเป็นหลั่นไป ตำรวจในสารวัดเร่งจัดแจง
ศรีสุวรรณนั้นทรงยานุมาศ เหล่ามหาดเล็กเดินเชิญพระแสง
กระบวนแห่แลสล้างไปกลางแปลง กลองคู่แซงสังข์แตรแซ่ประโคม
พวกหนุ่มสาวชาวเมืองมาเนืองแน่น ดูแห่แหนเห็นองค์พระทรงโฉม
ขึ้นทรงยานุมาศเหมือนเลื่อนโพยม แลประโลมลืมตนทุกคนไป

บ้างบังคมชมงามพ่อพราหมณ์เอ๋ย
ต่างเริงรื่นชื่นช่วยกันอวยชัย

๏ สมเด็จท้าวทศวงศ์ทรงเสลี่ยง
ถึงที่เกยเคยประทับก็ยับยั้ง
พระนำหน้าพาขึ้นปรางค์ปราสาท
พวกเสนีชีพราหมณ์พฤฒิพงศ์

๏ ฝ่ายพระชนนีนาถในราชฐาน
ให้แต่งองค์สรงชลสุคนธา
สี่พี่เลี้ยงเคียงองค์ประจงจัด
ห่มสไบริ้วทองมีรองซับ
ทั้งสร้อยนวมสวมพระศอลออ่อน
ธำมรงค์เรือนเก็จล้วนเพชรพลอย
ทรงมงกุฎบุตรีมณีประดับ
สี่พี่เลี้ยงเคียงนางค่อยย่างเยื้อง
นางกษัตริย์ตรัสชวนว่าจวนฤกษ์
แล้วนำหน้าพาพระราชบุตรี
พร้อมพระวงศ์พงศาเสนาแน่น
พอฤกษ์ดีได้เวลาเสียงฟ้าร้อง

๏ พระบิตุรงค์ลงจากบัลลังก์รัตน์
พระมารดรกุมกรธิดามา
ศรีสุวรรณนั้นนั่งบัลลังก์แก้ว
พระนุชนั่งเหนือกองทองอุไร
ให้สององค์ทรงเกี่ยวก้อยกระหวัด
ปุโรหิตติดเทียนแว่นสุวรรณ
ท้าวทศวงศ์ส่งให้มเหสี
ต่างคำนับรับเทียนเวียนออกมา
สมเป็นเขยขัตติยาอัชฌาสัย
ตลอดไปในทางที่กลางวังฯ
คู่แห่เคียงคนหามมาตามหลัง
พอพร้อมพรั่งยานุมาศพระญาติวงศ์
ภูวนาถนั่งแท่นทองระหง
มาเฝ้าองค์อภิวาทดาษดาฯ
ประโลมลานลูกน้อยเสน่หา
ทรงภูษาค่าเมืองเรืองระยับ
คาดเข็มขัดกัลเม็ดเพชรประดับ
สอดสังวาลบานพับประดับพลอย
ทองพระกรแลกระจ่างอย่างหิ่งห้อย
ดูเรียบร้อยนิ้วพระหัตถ์จำรัสเรือง
กระจ่างจับผุดผ่องละอองเหลือง
มาเฝ้าเบื้องบาทยุคลพระชนนี
พฤฒาเฒ่าเขาจะเบิกซึ่งบายศรี
ออกมาที่ปรางค์มาศปราสาททอง
ริมพระแท่นราชครูอยู่ทั้งสอง
ให้ลั่นฆ้องขานโห่เป็นโกลาฯ
มาจูงหัตถ์ศรีสุวรรณด้วยหรรษา
ให้สองราร่วมเศวตฉัตรชัย
ดูผ่องแผ้วพักตร์เพียงพระสุริย์ใส
ดังแขไขเคียงคู่กับสุริยัน
ตามกษัตริย์เสกสมภิรมย์ขวัญ
บังคมคัลส่งกษัตริย์ขัตติยา
นางชลีแล้วก็ส่งให้วงศา
พวกเสนารับส่งเป็นวงไป

กลองประโคมแตรสังข์ประดังเสียง
มโหระทึกกึกก้องทั้งม้องชัย
ฝ่ายละครมอญรำพวกโรงนอก
ทั้งโขนเต้นชุลมุนหุ่นออกราว
ครั้นเวียนเทียนสำเร็จได้เจ็ดรอบ
โหรารวบแว่นวิเชียรที่เวียนไว้
พระบิดุรงค์ทรงเจิมเฉลิมพักตร์
ทั้งสององค์ลงจากแท่นมณี

๏ สมเด็จท้าวทศวงศ์พงศ์กษัตริย์
ทั้งอำมาตย์เสนาข้าทูลละออง
แล้วอวยพรพูนสวัสดิพิพัฒน์ผล
พระราชวงศ์พงศ์กษัตริย์ขัตติยา
ต่างอำนวยอวยพรพูนสวัสดิ์
กำนัลในไพร่ฟ้าข้าราชการ

๏ ครั้นเสร็จสิ้นปิ่นกษัตริย์จึงตรัสสั่ง
แล้วสั่งเหล่าสาวสรรค์กำนัลใน
ให้เจ้าพราหมณ์สามคนอยู่มนเทียร
แล้วชวนพระมเหสีให้ลีลา
พวกข้าเฝ้าเคารพอภิวาท
แต่โรงงานการเล่นยังเล่นไป

๏ จะแกล้งกล่าวชาวเมืองมาดูเล่น
เที่ยวดูงานการสมโภชในพารา
พวกขี้เมาเหล่านักเลงเสียงเครงครื้น
ชิงเบี้ยเจ๊กเด็กแย่งแทงอีโป่ง
นางบ้านนอกขอกนาหน้าตาดื่น
ห่มแพรสีสองชั้นดูพันพัว
เสนาะสำเนียงดนตรีปี่ไฉน
เสียงหวั่นไหวแว่นแคว้นทุกแดนดาว
ต่างก็ออกโรงปะชันสนั่นฉาว
กระทุ้งส้าวเสียงลั่นสนั่นไป
ตามระบอบประเพณีพิธีไสย
แล้วดับไฟโบกควันด้วยทันที
ให้ลูกรักทั้งสองอย่าหมองศรี
พระบุตรีกราบกรานเข้าม่านทองฯ
มอบสมบัติให้พระคลังทั้งสิบสอง
สำหรับครองรมจักรนัดรา
จงพระชนม์อยู่ยืนหมื่นพรรษา
กับเสนาน้อมประณตบทมาลย์
ครองสมบัติตราบกาลปาวสาน
ได้พึ่งโพธิสมภารสำราญใจฯ
พ่ออยู่ยังห้องทองให้ผ่องใส
คอยรับใช้อย่าให้ขัดอัธยา
ค่อยใกล้ใกล้จะได้เวียนไปมาหา
พาธิดากลับหลังเข้าวังใน
จากปราสาทต่างมาที่อาศัย
กว่าจะได้เจ็ดวันดังสัญญาฯ
ด้วยว่าเป็นการสนุกทุกภาษา
บ้างยืนนั่งตั้งม้าทุกหน้าโรง
ห่มแต่พื้นขาวม้านุ่งดาโถง
ออกเดินโคลงโคลนเลอะเทอะทั้งตัว
จะนั่งยืนเคียงข้างไม่ห่างผัว
ต่างแต่งตัวเต็มประดาทุกนารี

ข้าหลวงเหล่าชาววังยังกำดัด
หนุ่มหนุ่มเหล่าเจ้าชู้ลูกผู้ดี
พวกบัณฑิตศิษย์วัดชัดลายอย่าง
เขาจับได้ให้แพรแลสีนวล
พวกผู้ชายรายเที่ยวเกี้ยวผู้หญิง
บ้างจับคู่อยู่จนสนธยา
ครั้นโพล้เพล้เพลาพอพลบค่ำ
บ้างเชิดหน้าตั้งแขนทำแหงนคอ
พวกดูหนังนั่งหลามตามถนน
บ้างลองจุดประทัดดังเหมือนอย่างปืน
พอกลองหยุดจุดดอกไม้ไฟสว่าง
ดอกไม้กลคนชิงกันวิ่งควาย
ไฟพะเนียงเสียงซู่ขึ้นฟูฟุ้ง
ต่างเพลิดเพลินเดินไขว่กันไปมา

◎ ฝ่ายพระชนนีนางอยู่ปรางค์รัตน์

นึกปรานีศรีสุวรรณจะบรรทม
แล้วลูบหลังสั่งสอนประสาหญิง
จะจำไกลไปอยู่ด้วยคู่ครอง
อย่าถือองค์นงลักษณ์ว่าอัคเรศ
ต้องซื่อตรงจงรักด้วยภักดี
ถ้าเธอกริ้วแม่อย่าโกรธพิโรธตอบ
อนึ่งเหล่าสาวสุรางค์นางกำนัล
เมื่อคราวทุกข์ปลุกให้พระทัยชื่น
ราชการภารธุระอย่าละเมิน
อันหญิงดีเพราะผลปรนนิบัติ
ผัวยิ่งรักหนักหญิงก็ยิ่งกลัว
นุ่งสุหรัดชัดแต่ล้วนแพรสี
เห็นนารีรูปงามตามเป็นพรวน
เที่ยวลากหางเดินข้ามตามฉนวน
ออกเดินด่วนเลี้ยวลัดเข้าวัดวา
เข้าพาดพิงพูดผลอขอสลา
ผู้ชายพาหญิงเพลินเที่ยวเดินคลอ
พวกหนังร่ำกลองประดังทั้งม้าล่อ
ที่มุมจอคนเจรจาออกมายืน
ออกเกลื่อนกล่นกลุ้มกลาดดูดาษดื่น
ให้คนดื่นแดกพลัดกระจัดกระจาย
แสงกระจ่างแจ่มเหมือนดังเดือนหงาย
พวกผู้ชายสรวลเสเสียงเฮฮา
ทั้งพลุพลุ่งโพลงสว่างกลางเวหา
ชาวพาราเริงรื่นชื่นอารมณ์ฯ
ครั้นสงัดฆ้องย่ำยามปฐม
จึงเชยชมลูกน้อยค่อยประคอง
แม่งามยิ่งยอดสตรีไม่มีสอง
อย่าให้ข้องเคืองอัชฌาพระสามี
แม่ดวงเนตรนึกว่าเหมือนทาสี
ถึงราตรีกราบบาทอย่าขาดวัน
ประณตนอบโอนอ่อนค่อยผ่อนผัน
อย่าป้องกันหึงหวงให้ล่วงเกิน
อย่าเริงรื่นเริศร้างทำห่างเหิน
จึงเจริญราศีไม่มีมัว
รักษาสัตย์สู้ม้วยอยู่ด้วยผัว
อย่าถือตัวต่อชายจะหน่ายใจ

คำของแม่แต่เท่านี้ก็ดีนัก บุรุษรักนั้นไม่มีที่สงสัย
ดึกอยู่แล้วแก้วตาจงคลาไคล แม่จะไปส่งเจ้าสำเภาพาลฯ

๏ พระบุตรีกราบกัมบังคมบาท เชิงฉลาดผ่อนผัดขัดบรรหาร
นางเล้าโลมโฉมงามตามโบราณ แล้วจูงเจ้าเยาวมาลย์ลีลามา
เข้าปรางค์ทองห้องศรีสุวรรณสถิต นางเบือนบิดบังคมแล้วก้มหน้า
พระนบนอบหมอบกรานพระมารดา นางพระยาหยุดนั่งบัลลังก์ทอง
แล้วฝากฝังสั่งศรีสุวรรณน้อย เจ้าจงค่อยปลูกฝังกันทั้งสอง
กรุณาปรานีเหมือนพี่น้อง เป็นคู่ครองนคราให้ถาวร
โฉมเฉลาเบาจิตถึงผิดพลั้ง พ่อเห็นแก่แม่มั่งช่วยสั่งสอน
อย่าปลดเปลื้องเคืองขัดถึงตัดรอน จะผันผ่อนอดออมถนอมกันฯ

๏ พระรับรสพจนารถฉลาดตอบ ลูกหมายมอบชีวาจนอาสัญ
สุจริตคิดรักเหมือนร่วมครรภ์ ไม่เดียดฉันท์โฉมฉายสายสุดใจ
พระชนนีมีจิตพิศวาส ตรัสประภาษพูดจาอัชฌาสัย
เห็นลูกเมินเดินหลีกครรไลไป หมายมิให้กัลยาออกมาตามฯ

๏ ฝ่ายพระหน่อบพิตรอิศเรศ เห็นแก้วเกษราเมินยังเขินขาม
จึงเคียงเข้าเล้าโลมนางโฉมงาม มิลืมตามเสด็จแล้วหรือแก้วตา
แต่ก่อนนั้นขวัญเมืองเฝ้าเคืองขัด สารพัดที่จะวอนไม่ผ่อนหา
ที่นี้หมดมลทินที่นินทา เจ้าจะว่าอย่างไรจะใคร่ฟัง
ขอเชิญมิ่งนฤมลขึ้นบนแท่น อย่าหวงแหนห่างแหเหมือนแต่หลัง
เมื่อเจ็บไข้ก็หายคลายประทัง จะนิ่งนั่งอยู่ไยไม่ไสยาฯ

๏ นางเหลียวดูรู้ว่าชนนีกลับ น้อมคำนับบทเรศพระเชษฐา
พลางฉะอ้อนผ่อนผันจำนรรจา น้องเป็นข้าบาทบงสุ์พระทรงฤทธิ์
จะอยู่ให้ใช้สอยคอยรับสั่ง หมั่นระวังตั้งใจมิให้ผิด
พอเข้านอกออกในได้ใช้ชิด พระอย่าคิดเคียงคู่ดูไม่ดีฯ

๏ น้อยหรือน้องพร้องเพราะเสนาะเสียง ช่างกล่าวเกลี้ยงกลับจะมาเป็นทาสี
การของพี่ที่ไหนก็ไม่มี แต่เดี๋ยวนี้หนาวใจกระไรเลย

จะขอใช้โฉมเฉลาเยาวยอด
พลางแย้มเยื้อนเบือนเบียดทำเฉียดเชย
พี่อยู่ถึงรัตนมหาสวรรค์
อย่าหมองหมางห่างเหินทำเมินพักตร์
พระอุ้มนางวางลงบัลลังก์อาสน์
เนื้อละมุนอุ่นแอบแนบอุรา
น้องห้ามแล้วหลายครั้งไม่ฟังห้าม
ประทานโทษโปรดเกล้าอย่าเฝ้ากวน
ประทมเถิดให้สำราญพระผ่านเกล้า
แล้วนั่งแนบแอบองค์พงศ์นารายณ์
ค่อยเชยปรางทางว่านิจจาน้อง
เป็นหลายหนหลายครั้งตั้งแต่ลวง
รู้ทำนองน้องแก้วเสียแล้วนะ
พลางประโลมโฉมฉายสายสุดใจ
ประคองเคียงเอียงแอบแนบเขนย
สายสมรผ่อนตามความสำราญ
ดังกำลังมังกรสำแดงฤทธิ์
ลงเล่นน้ำดำดึ่งถึงสุธา
ปลากระดิกพลิกครีบทวีปไหว
มัดติมิงกลิ้งเล่นชโลธร
สลุบเล่ลมหวนให้ป่วนคลื่น
มังกรผุดพ่นฟองขึ้นฟ้องฟู
สองสนิทชิดชมสมสวาท
จนเที่ยงคืนรื่นรสสุมาลัย
พอดาวเดือนเลื่อนลับพยับเมฆ
เหมือนสังคีตดีดสีปี่ชวา
ให้ช่วยกอดกว่าจะหลับกับเขนย
บุญเราเคยคู่ครองแล้วน้องรัก
มาได้ขวัญเนตรชมถึงรมจักร
เชิญน้องรักร่วมจิตไปนิทรา
แสนสวาทจุมพิตขนิษฐา
นางมารยาขยดเขยื้อนเบือนกระบวน
ขืนลวนลามลูบต้องของสงวน
น้องจะข่วนหยิกยับด้วยอับอาย
จะอยู่เฝ้านวดฟั้นไม่ผันผาย
พระเอนกายกอดประทับไว้กับทรวง
กับเจ้าของนี่ก็แค่นจะแหนหวง
แต่หนักหน่วงอยู่นั่นน้อยหรือกลอยใจ
ที่จะละเชิงลาอย่าสงสัย
ค่อยเคลื่นไคลเคล้าพุ่มปทุมมาลย์
ตระกองเกยกรกอดสอดประสาน
ฤดีดาลเดือดคะนองทั้งสองรา
ให้มืดมิดกลางทะเลแลเวหา
สะท้านกระทั่งหลังปลาอนนต์นอน
เมรุไกรโยกยอดจะถอดถอน
คงคาคลอนคลื่นคลั่งฝั่งสินธู
จะฝ่าฝืนไปไม่รอดก็จอดสู้
ต่างร่วมรู้รสรักประจักษ์ใจ
ไม่เคลื่อนคลาดคลายจิตพิสมัย
หลับอยู่ในแท่นทองทั้งสองรา
การเวกร่อนร้องก้องเวหา
พระผ่านฟ้าฟังฟื้นตื่นบรรทม

สำอางองค์ทรงนั่งบัลลังก์อาสน์ เดียรดาษด้วยสุรางค์นางสนม
พระโฉมยงหลงเลยแต่เชยชม เพลินนิยมรมจักรนัคราฯ

ตอนที่ ๙
พระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อ

๏ จะกล่าวกลับจับความไปตามเรื่อง ถึงบาทเบื้องปรเมศพระเชษฐา
องค์อภัยมณีศรีโสภา ตกยากอยู่คูหามาช้านาน
กับด้วยนางอสุรีนีรมิต เป็นคู่ชิดเชยชมสมสมาน
ต้องรักใคร่ไปตามยามกันดาร จนนางมารมีบุตรบุรุษชาย
ไม่คลาดเคลื่อนเหมือนองค์พระทรงเดช แต่ดวงเนตรแดงดูดังสุริย์ฉาย
ทรงกำลังดังพระยาคชาพลาย มีเขี้ยวคล้ายชนนีมีศักดา
พระบิตุรงค์ทรงศักดิ์ก็รักใคร่ ด้วยเนื้อไขมิได้คิดริษยา
เฝ้าเลี้ยงลูกผูกเปลแล้วเห่ช้า จนใหญ่กล้าอายุได้แปดปี
จึงให้นามดามอย่างข้างมนุษย์ ชื่อสินสมุทกุมารชาญชัยศรี
ชำมรงค์ทรงมาค่าบุรี พระภูมีถอดผูกให้ลูกยา
เจียระบาดคาดองค์ก็ทรงเปลื้อง ให้เป็นเครื่องนุ่งห่มโอรสา
สอนให้เจ้าเป่าปี่มีวิชา เพลงศัสตราสารพัดหัดชำนาญ
วันหนึ่งนางอสุรีผีเสื้อน้ำ ออกจากถ้ำเที่ยวหาภักษาหาร
จับกระโห้โลมากุมภาพาล กินสำราญรื่นเริงบันเทิงใจฯ
๏ ฝ่ายกุมารสินสมุทสุดสวาท ไม่ห่างบาทบิดาอัชฌาสัย
ความรักพ่อยิ่งกว่าแม่มาแต่ไร ด้วยมิได้ขู่เข็ญเช่นมารดา
เห็นทรงธรรม์บรรทมสนิทนิ่ง หนีไปวิ่งเล่นอยู่ในคูหา
โลดลำพองลองเชิงละเลิงมา เห็นแผ่นผาพิงผนิดปิดหนทาง
หนักหรือเบาเยาว์อยู่ไม่รู้จัก เข้าลองผลักด้วยกำลังก็พังผาง
เห็นหาดทรายพรายงามเป็นเงินราง ทะเลกว้างข้างขวาล้วนป่าดง
ไม่เคยเห็นเป็นน่าสนุกสนาน พระกุมารเพลินจิตพิศวง
ออกวิ่งเต้นเล่นทรายสบายองค์ แล้วโดดลงเล่นมหาชลาลัย
ด้วยหน่อนาถชาติเชื้อผีเสือสมุทร ดำไม่ผุดเลยทั้งวันก็กลั้นได้
ยิ่งถูกน้ำกำลังยิ่งเกรียงไกร เที่ยวเลี้ยวไล่ขี่ปลาในสาชล

ระลอกซัดพลัดเข้าในปากฉลาม ลอดออกตามซีกเหงือกเสือกสลน
เห็นฝูงเงือกเกลือกกลิ้งมากลางชล คิดว่าคนมีหางเหมือนอย่างปลา
ครั้นถามไถ่ไม่พูดก็โผนจับ ดูกลอกกลับกลางน้ำปล้ำมัจฉา
ครั้นจับได้ให้ระแวงแคลงวิญญาณ์ เช่นนี้ปลาหรืออะไรจะใคร่รู้
ฉุดกระชากลากหางขึ้นกลางหาด แลประหลาดลักษณามีตาหู
จะเอาไปให้พระบิดาดู แล้วลากลู่เข้าในถ้ำด้วยกำลัง
ถึงหุบห้องร้องบอกบิตุเรศ พระลืมเนตรเหลียวหาทั้งหน้าหลัง
เห็นลูกลากเงือกน้ำแต่ลำพัง จากบัลลังก์มาห้ามแล้วถามไป
เมื่อกี้เห็นเล่นอยู่ในคูหา เงือกนี้เจ้าเอามาแต่ข้างไหน
พระลูกเล่าตามจริงทุกสิ่งไป พระตกใจจึงว่าด้วยปรานี
แม้นแม่เจ้าเขารู้ว่าแรงนัก กลัวจะลักลอบพาบิดาหนี
จะโกรธเกรี้ยวเคี้ยวเล่นเป็นธุลี ไม่พอที่ชีวันจะบรรลัยฯ
๏ สินสมุทกุมารชาญฉลาด ฟังพระบาทบิตุรงค์ให้สงสัย
จึงทูลถามความจริงด้วยกริ่งใจ เหตุไฉนจึงจะเป็นไปเช่นนั้นฯ
๏ พระฟังคำน้ำเนตรลงพรากพราก คิดถึงยากยามวิโยคยิ่งโศกศัลย์
แถลงเล่าลูกยาสารพัน จนพากันมาบรรทมที่ร่มไทร
แม่ของเจ้าเขาเป็นเชื้อผีเสื้อสมุทร ขึ้นไปฉุดฉวยบิดาลงมาได้
จึงกำเนิดเกิดกายสายสุดใจ จนเจ้าได้แปดปีเข้านี่แล้ว
ไปเปิดประตูคูหาถ้าเขาเห็น ตายหรือเป็นว่าไม่ถูกเลยลูกแก้ว
แม้นสินสมุทสุดสวาทพ่อคลาดแคล้ว ไม่รอดแล้วบิตุรงค์ก็คงตายฯ
๏ พระโอรสรู้แจ้งไม่แคลงจิต รำคาญคิดเสียใจมิใคร่หาย
ด้วยแม่กลับอัปลักษณ์เป็นยักษ์ร้าย ก็ฟูมฟายชลนาโศกาลัยฯ
๏ ฝ่ายเงือกน้ำนอนกลิ้งนิ่งสดับ กิตติศัพท์สองแจ้งแถลงไข
รู้ภาษามนุษย์แน่ในใจ จะกราบไหว้วอนว่าให้ปรานี
ค่อยเขยื้อนเลื่อนลุกขึ้นทั้งเจ็บ ยังมึนเหน็บน้อมประณตบทศรี
พระผ่านเกล้าเจ้าฟ้าในธาตรี ข้าขอชีวิตไว้อย่าให้ตาย

พระราชบุตรฉุดลากลำบากเหลือ
ทั้งลูกเต้าเผ่าพงศ์ก็พลัดพราย
พระองค์เล่าเขาก็พาเอามาไว้
ขอพระองค์จงโปรดแก้โทษทัณฑ์
ซึ่งปากถ้ำทำลายลงเสียหมด
ข้าเห็นอย่างนางมารจะนานมา
หนึ่งพวกพ้องของข้าคณาญาติ
แม้นประสงค์สิ่งไรในนที

๏ พระฟังเงือกพูดได้ให้สงสาร
รู้เจรจาสารพัดน่าอัศจรรย์
เราตรองตรึกนึกจะหนีนางผีเสื้อ
ท่านเจนทางกลางทะเลคะเนใจ

๏ ฝ่ายเงือกน้ำคำนับอภิวาท
อันน้ำนี้มีนามตามบุราณ
เป็นเขตแคว้นแดนที่นางผีเสื้อ
ข้างทิศใต้ไปจนเกาะแก้วมังกร
ไปกลางย่านบ้านเรือนหามีไม่
แต่สำเภาชาวเกาะเมืองลังกา
ถ้าเสียเรือเหลือคนแล้วนางเงือก
เหมือนพวกพ้องของข้ารู้พาที
อายุข้าห้าร้อยแปดสิบเศษ
แม้นจะหนีผีเสื้อด้วยแรงฤทธ
แต่โยคีมีมนต์อยู่ตนหนึ่ง
อยู่เกาะแก้วพิสดารสำราญใจ
พวกเรือแตกแขกฝรั่งแลอังกฤษ
ด้วยโยคีมีมนต์ดลวิชา
ดังหนังเนื้อนี้จะแยกแตกสลาย
ยังแต่กายเกือบจะดิ้นสิ้นชีวัน
เศร้าพระทัยทุกข์ตรอมเหมือนหม่อมฉัน
ช่วยผ่อนผันให้ตลอดรอดชีวา
ให้โอรสยกตั้งบังคูหา
จะอาสาเกลี่ยทรายเสียให้ดี
ขอรองบาทบงกชบทศรี
ที่สิ่งมีจะเอามาสารพันฯ
จึงว่าท่านคิดนี้ดีขยัน
อยู่พูดกันอีกสักหน่อยจึงค่อยไป
แต่ใต้เหนือไม่รู้แห่งตำแหน่งไหน
ทำกระไรจึงจะพ้นทนทรมานฯ
ข้าพระบาททราบสิ้นทุกถิ่นฐาน
อโนมานเคียงกันสีทันดร
ข้างฝ่ายเหนือถึงมหิงษะสิงขร
หนทางจรเจ็ดเดือนไม่เคลื่อนคลา
สมุทรไทซึ้งซึกลึกหนักหนา
เขาแล่นมามีบ้างอยู่ลางปี
ขึ้นมาเลือกเอาไปชมประสมศรี
ด้วยเดิมทีปู่ย่าเป็นมนุษย์
จึงแจ้งเหตุแถวทางกลางสมุทร
เห็นไม่สุดสิ้นแดนด้วยแสนไกล
อายุถึงพันเศษถือเพทไสย
กินลูกไม้เผือกมันเป็นพรรณผลา
ขึ้นเป็นศิษย์อยู่สำนักนั้นหนักหนา
ปราบบรรดาภูตพรายไม่กรายไป

แม้นพระองค์ทรงฤทธิ์จะคิดหนี
เผื่อสำเภาเขาซัดพลัดเข้าไป
แต่ทางไกลไม่น้อยถึงร้อยโยชน์
กลางคงคาสารพัดจะขัดเคือง
แม้นกำลังดังข้าจะพาหนี
อสุรีมีกำลังดังปลาวาฬ
ถ้าแก้ไขให้นางไปค้างป่า
จะอาสาพาไปมิได้กลัว
แต่พระองค์ทรงคิดให้รอบคอบ
จึงโปรดใช้ให้องค์พระลูกชาย

๏ พระแจ้งความตามคำเงือกน้ำเล่า

จึงว่าพี่มีคุณน้องสักครั้ง
ซึ่งลูกรักหักหาญให้ท่านโกรธ
ช่วยไปปิดปากถ้ำที่สำคัญ
จึงบัญชาว่าเจ้าสินสมุท
ขอสมาดาปู่อย่าดูเบา
กับลูกน้อยค่อยพยุงจูงเงือกน้ำ
หวนรำลึกตรึกตรองถึงน้องชาย
แล้วให้ลูกเลิกศิลาเข้ามาปิด
พระกลับมาดาเงือกเสือกลงไป

๏ ฝ่ายผีเสื้อเมื่อขึ้นจากฝั่งน้ำ

เก็บลูกไม้ใส่ห่อเห็นพอการ
เห็นหินปิดเปิดประตูคูหากว้าง
วรพักตร์นารีศรีโสภา
วางลูกไม้ในห่อให้ลูกผัว
พระทรงเลือกลูกมะซางปรางมะยง

ถึงโยคีเข้าสำนักไม่ตักษัย
ก็จะได้โดยสารไปบ้านเมือง
ล้วนเขาโขดคีรีรัตน์ขนัดเนื่อง
จงทราบเบื้องบงกชบทมาลย์
เจ็ดราตรีเจียวจึงจะถึงสถาน
ตามประมาณสามวันจะทันตัว
ได้ล่วงหน้าไปเสียบ้างจะยังชั่ว
ชีวิตตัวบรรลัยไม่เสียดาย
ถ้าเห็นชอบท่วงทีจะหนีหาย
ไปหาดทรายหาข้าจะมาฟังฯ
ค่อยบรรเทาทุกข์สมอารมณ์หวัง
ให้ได้ดังถ้อยคำที่รำพัน
จงงดโทษทำคุณอย่าหุนหัน
จวนสายัณห์ยักษ์มาจะว่าเรา
ไปช่วยฉุดศิลาใหญ่ขึ้นให้เขา
ช่วยอุ้มเอาแกออกไปให้สบาย
มาปากถ้ำแลเห็นวนชลสาย
พระฟูมฟายชลนาด้วยอาลัย
เห็นมิดชิดมั่นคงไม่สงสัย
ลงที่ในวังวนชลธารฯ
จะมาถ้ำเที่ยวหาพฤกษาหาร
ทั้งเปรี้ยวหวานสารพัดแล้วลัดมา
นิมิตอย่างนางมนุษย์เสน่หา
ลีลามาเข้าในห้องเห็นสององค์
ท้องของตัวเต็มท้องไม่ต้องประสงค์
ประทานองค์โอรสสู้อดออม

ครั้นพลบค่ำทำรักนางยักษ์ร้าย ประคองกายกอดแอบแนบถนอม
ชื่นแต่หน้าอารมณ์นั้นกรมกรอม แต่คิดอ่านหว่านล้อมจะล่อลวง
ไม่เห็นช่องตรองตรึกนึกวิตก ทุกข์ในอกนั้นสักเท่าภูเขาหลวง
พระกอดลูกน้อยประทับไว้กับทรวง ให้เหงาง่วงงีบหลับระงับไปฯ

๏ ฝ่ายผีเสื้อเมื่อจะจากพรากลูกผัว แต่พลิกตัวกลิ้งกลับไม่หลับไหล
ให้หมกมุ่นขุ่นคล้ำในน้ำใจ จนเสียงไก่แก้วขันสนั่นเนิน
พอม่อยหลับกับจิตนิมิตฝัน ว่าเทวัญอยู่ที่เกาะนั้นเหาะเหิน
มาสังหารผลาญถ้ำระยำเยิน แกว่งพะเนินทุบนางแทบวางวาย
แล้วอารักษ์ควักล้วงเอาดวงเนตร สำแดงเดชเหาะกลับไปลับหาย
ทั้งกายสั่นพรั่นตัวด้วยกลัวตาย พอฟื้นกายก็พอแจ้งแสงตะวัน
จึงก้มกราบบาทบงสุ์พระทรงศักดิ์ แล้วนางยักษ์เล่าตามเนื้อความฝัน
ไม่เคยเห็นเป็นวิบัติอัศจรรย์ เชิญทรงธรรม์ช่วยทำนายร้ายหรือดีฯ

๏ พระฟังนางพลางนึกคะนึงหมาย ซึ่งฝันร้ายก็เพราะจิตเราคิดหนี
เห็นจะไปได้ตลอดรอดชีวี แด่นางผีเสื้อนั้นจะอันตราย
พอได้ช่องลองลวงดูตามเล่ห์ สมคะเนจะได้ไปดังใจหมาย
จึงกล่าวแกล้งแสร้งเสเพทุบาย เจ้าฝันร้ายนักน้องต้องตำรา
อันเทวัญนั้นคือมัจจุราช จะหมายมาดเอาชีวิตริษยา
แล้วเสแสร้งแกล้งทำบีบน้ำตา อนิจจาใจหายเจียวสายใจ
แม้นสิ้นสูญบุญนางในปางนี้ ไม่มีที่พึ่งพาจะอาศัย
จะกอดศพซบหน้าโศกาลัย ระกำใจกว่าจะม้วยไปด้วยกัน
นึกจะใคร่สะเดาะพระเคราะห์เจ้า พอบรรเทาโทษาที่อาสัญ
เหมือนงอนง้อขอชีวิตแก่เทวัญ กลัวแต่ขวัญเนตรพี่จะมิทำฯ

๏ นางผีเสื้อเชื่อถือรื้อประณต พระทรงยศจงช่วยชุบอุปถัมภ์
ตามตำราสารพัดไม่ขัดคำ ช่วยแนะนำอนุกูลอย่าสูญใจฯ

๏ พระฟังคำสำราญสำเร็จคิด จึงว่าผิดสายสมรหาสอนไม่
ตำรานั้นแต่ครั้งตั้งเมรุไกร ว่าถ้าใครฝันร้ายจะวายปราณ

ให้ไปอยู่ผู้เดียวที่ดีนเขา
ถ้วนสามคืนสามวันจะบันดาล
๏ ฝ่ายว่านางผีเสื้อก็เชื่อถือ
จึงตอบว่าถ้ากระนั้นฉันจะไป
พระโฉมยงจงอยู่ในคูหา
จะอดใจให้เหมือนคำที่รำพัน
แล้ววันทาลาองค์พระทรงโฉม
อย่าแข็งนักรักตัวกลัวบิดร
๏ สินสมุทสุดแสนสงสารแม่
ให้ห่วงหลังกังวลด้วยชนนี
บิดาดูรู้แจ้งจึงแกล้งห้าม
อยู่เป่าปี่ดีเกราะเสนาะครัน
๏ นางผีเสื้อเมื่อแรกก็แปลกจิต
จึงรีบออกนอกคูหาแล้วคลาไคล
๏ ฝ่ายองค์พระอภัยวิไลโฉม
จึงหยิบปี่ที่เป่าเมื่อคราวนั้น
ให้ลูกรักผลักแผ่นศิลาล้ม
เลียบลีลาศหาดทรายชายคงคา
๏ ฝ่ายเงือกน้ำสำหรับทะเลลึก
พอแจ่มแจ้งแสงทองผ่องโพยม
จะไปลอยคอยองค์ทรงสวัสดิ์
แล้วออกจากวนวังไม่รั้งรอ
พอเห็นองค์ทรงยศโอรสราช
จึงชวนลูกสาวนั้นกับภรรยา
๏ พงศ์กษัตริย์ทัศนานางเงือกน้อย
ประไพพักตร์ลักษณ์ล้ำล้วนคำคม
แล้วอดข้าวอดปลากระยาหาร
ให้สำราญรอดตายสบายใจฯ
คิดว่าซื่อสุจริตพิสมัย
อยู่เขาใหญ่ในป่าพนาวัน
เลี้ยงรักษาลูกน้อยคอยหม่อมฉัน
ถ้วนสามวันก็จะมาอย่าอาวรณ์
ปลอบประโลมลูกแก้วแล้วสั่งสอน
แม้นไม่นอนมารดาจะมาตีฯ
ด้วยรู้แน่ว่าบิดาจะพาหนี
เจ้าโศกีกราบกั้มบังคมคัล
จะวอนตามเขาไปไยในไพรสัณฑ์
แล้วรับขวัญลูกน้อยกลอยฤทัยฯ
ครั้นทรงฤทธิ์ปลอบลูกชายหายสงสัย
ไปเขาใหญ่ในป่าพนาวันฯ
ปลอบประโลมลูกชายจะผายผัน
เอาผ้าพันผูกดีแล้วลีลา
สมอารมณ์รีบออกนอกคูหา
แลชลาล้วนคลื่นเสียงครื้นโครมฯ
ไม่วายนึกถึงองค์พระทรงโฉม
ปลอบประโลมลูกเมียเข้าเคลียคลอ
ให้สมนัดซึ่งสัญญาเธอมาหนอ
ค่อยเคลื่อนคลายว่ายคลอกันไคลคลา
อยู่ชายหาดพร้อมกันก็หรรษา
คลานขึ้นมาชายฝั่งแล้วบังคมฯ
ดูแช่มช้อยโฉมเฉลาทั้งเผ้าผม
ทั้งเนื้อนมนวลเปล่งออกเด่งทรวง

ขนงเนตรเกศกรอ่อนสะอาด
พระเพลินพิศคิดหมายเสียดายดวง
จึงตรัสว่าดาเงือกมาคอยรับ
เราล่อลวงนางผีเสื้อก็เชื่อใจ
ช่วยเมตตาพาตรงไปส่งที่
กลางคงคาปลาร้ายก็หลายพรรณ

๏ เงือกผู้เฒ่าเคารพอภิวาท
เสด็จขึ้นทรงบ่าจะพาไป
อันอำนาจชาติเชื้อผีเสื้อน้ำ
ด้วยกลิ่นอายคล้ายท่านผู้มารดา
สัตว์ในน้ำจำแพ้แก่ผีเสื้อ
อย่าเกรงภัยในชลที่วนวัง

๏ พงศ์กษัตริย์ตรัสชวนสินสมุท
พระทรงบ่าเงือกน้ำงามวิไล
เงือกประคองสองข้างลงจากฝั่ง
ค่อยฟูฟ่องล่องน้ำในท่ามกลาง

๏ พระโฉมยงค์องค์อภัยมณีนาถ
เหล่าฉลามล้วนฉลามตามกันมา
ฉนากอยู่คู่ฉนากไม่จากคู่
ฝูงพิมพาพาฝูงเข้าแฝงวน
กระโห้เรียงเคียงกระโห้ขึ้นโบกหาง
มังกรเกี่ยวเลี้ยวลอดกอดมังกร
ฝูงม้าน้ำทำท่าเหมือนม้าเผ่น
ดะเพียนทองล่องน้ำนำดะเพียน
เห็นละเมาะเกาะเขาเขียวชะอุ่ม
จะเหลียวซ้ายสายสมุทรสุดสายตา
ดังสุรางค์นางนาฏในวังหลวง
แล้วหนักหน่วงนึกที่จะหนีไป
ช่างสมกับวาจาจะหาไหน
เดี๋ยวนี้ไปแรมทางกลางอรัญ
พระโยคีมีเวทวิเศษขยัน
จะป้องกันภัยพาลประการใดฯ
ขอรองบาทบริรักษ์จนตักษัย
พระหน่อไทให้ขี่ภริยา
ปลาไม่กล้ำกรายกลัวทั่วทิศา
เมื่อจับข้าข้าจงอ่อนหย่อนกำลัง
เปรียบเหมือนเนื้อเห็นพยัคฆ์ให้ชักหลัง
ขึ้นนั่งยังบ่าข้าจะพาไปฯ
สอนให้บุตรขอสมาอัชฌาสัย
พระหน่อไทขอสมาขึ้นบ่านาง
มีกำลังลีลาศค่อยวาดหาง
ลูกสาวนางเงือกงามดามลีลาฯ
เพลินประพาสพิศดูหมู่มัจฉา
ค่อยเคลื่อนคลาคล้ายคล้ายในสายชล
ขึ้นฟ่องฟูพ่นฟองละอองฝน
บ้างผุดพ่นฟองน้ำบ้างดำจร
ลอยสล้างกลางกระแสแลสลอน
ประชุมซ่อนแฝงชลขึ้นวนเวียน
ขึ้นลอยเล่นเลี้ยวลัดฉวัดเฉวียน
ดาษเดียรดูเพลินจนเกินมา
โขดดะคุ่มเคียงเคียงเรียงรุกขา
จะแลขวาควันคลุ้มกลุ้มโพยม

จะเหลียวดูสุริย์แสงเข้าแฝงเมฆ
ฟังสำเนียงเสียงคลื่นดังครื้นโครม
พอเย็นย่ำค่ำพลบลงโพล้เพล้
พระห้ามเงือกสองราด้วยปรานี
เห็นละเมาะเกาะใหญ่ที่ไหนกว้าง
เราหนีนางมาได้ก็ไกลครัน

◎ ดาเงือกน้ำซ้ำสอนพระทรงศักดิ์
นางรู้ความตามมาไม่ช้านาน
อันดาข้าถ้าค่ำเห็นสว่าง
ถ้าแดดกล้าตามัวเป็นหมอกควัน
แล้วว่ายแหวกแบกองค์พงศ์กษัตริย์
สลาตันลั่นพิลึกเสียงครึกครื้น
ครั้นรุ่งเช้าเข้าเกาะเสาะลูกไม้
เงือกก็หาอาหารกินตามเคย

◎ ฝ่ายนางผีเสื้อสมุทรที่สุดโง่
ขอชีวิตพิษฐานดามดำรา
ได้สามวันรันทดสลดจิต
อุดส่าห์ยืนฝืนใจให้ประทัง
เห็นลูกไม้ในป่าคว้าเข้าปาก
ที่มืดหน้าตาลายค่อยหายมัว
ถึงประตูคูหาเห็นเปิดอยู่
เข้าในห้องมองเขม้นไม่เห็นใคร
แลดูปี่ที่เป่าเล่าก็หาย
เสียน้ำใจในอารมณ์ไม่สมประดี
ลงกลิ้งเกลือกเสือกกายร้องไห้โร่
พระรูปหล่อพ่อคุณของเมียอา
ให้วิเวกหวาดองค์พระทรงโฉม
ยิ่งทุกข์โทมนัสในฤทัยทวี
ท้องทะเลมืดม้วทั่ววิถี
ประเดี๋ยวนี้ลมกล้าสลาตัน
หยุดเสียบ้างให้สบายจึงผายผัน
ต่อกลางวันจึงค่อยไปให้สำราญฯ
ยังใกล้นักอย่าประมาททำอาจหาญ
จะพบพานพากันตายวายชีวัน
ทั้งเดินทางเรี่ยวแรงแข็งขยัน
จะผายผันล่วงทางไปกลางคืน
พลางสะบัดโบกหางไปกลางคลื่น
จนดึกดื่นรีบรุดไม่หยุดเลย
พระลูกให้บิดุรงค์ทรงเสวย
แล้วรีบเลยล่วงไปในคงคาฯ
ไปนั่งโซเซาอยู่ริมภูผา
ต้องอดปลาอดนอนอ่อนกำลัง
เจียนชีวิตจะเด็ดดับไม่กลับหลัง
ค่อยเซซังซวนทรงไม่ตรงตัว
กำลังอยากยืนขยอกจนกลอกหัว
คิดถึงผัวเหยาะย่างมากลางไพร
เอ๊ะอกกูเกิดเข็ญเป็นไฉน
ยิ่งตกใจเพียงจะดิ้นสิ้นชีวี
นางยักษ์ร้ายรู้ว่าพากันหนี
สองมือตีอกดูมฟูมน้ำตา
เสียงโฮโฮดังก้องห้องคูหา
ควรหรือมาทิ้งขว้างหมองหมางเมีย

ทั้งลูกน้อยกลอยใจไปด้วยเล่า
น้องร้อนรุ่มกลุ้มใจดังไฟเลีย
ถึงแปดปีนี่แล้วไม่แคล้วคลาด
ตั้งแต่นี้น้องจะได้ผู้ใดเชย
เสียแรงรักหนักหนาอุตส่าห์ถนอม
ช่างกระไรใจจืดไม่ยืดยืน
ด้วยแรงน้อยถอยทบสลบหลับ
ร้องเรียกลูกผัวเฟือนเหมือนละเมอ
ระกำอกหมกมุ่นหุนพิโรธ
ประหลาดใจใครหนอมาก่อการ
ศิลานี้ที่มนุษย์จะเปิดนั้น
ยักขินีผีสางหรืออย่างไร
พลางรำพึงถึงจะไปไม่ไกลนัก
โมโหหุนผลุนออกนอกประตู
กระโดดโครมโถมว่ายสายสมุทร
ไม่เห็นผัวคว้าไปได้แต่ปลา
ค่อยมีแรงแผลงฤทธิ์คำรนร้อง
ฝ่ายปีศาจราชทูตภูดพรายพาล
อสุรีผีเสื้อจึงซักถาม
เห็นมนุษย์นวลละอองทั้งสองคน

๏ ฝ่ายพวกผีที่อยู่ทิศทักษิณ
เห็นเงือกพามนุษย์รีบรุดไป
ข้านึกร้ายหมายจะตามก็ขามเด็ก
เห็นจะไปได้ครันจนวันนี้

๏ นางผีเสื้อเหลือโกรธโลดทะลึ่ง
ลุยทะเลโครมครามออกตามไป
เหมือนควักเอาดวงใจน้องไปเสีย
ทูนหัวเมียช่างไม่ไว้อาลัยเลย
เคยร่วมอาสน์อกอุ่นพ่อคุณเอ๋ย
เหมือนพระเคยคู่เคียงเมื่อเที่ยงคืน
สู้อดออมสารพัดไม่ขัดขืน
นางสะอื้นอ้าปากจนรากเรอ
แล้วก็กลับพลิกฟื้นดื่นผวา
ไม่เห็นเธอทอดกายดังวายปราณ
กำลังโกรธกลับแรงกำแหงหาญ
ช่างคิดอ่านเอาคู่ของกูไป
สักหมื่นพันก็ไม่อาจจะหวาดไหว
มาพาไปไม่เกรงข่มเหงกู
จะตามหักคอกินเหมือนชิ้นหมู
เที่ยวตามดูรอยลงในคงคา
อุตลุดดำดั่นเที่ยวค้นหา
ควักลูกตาสูบเลือดด้วยเดือดดาล
ตะโกนก้องเรียกหาโยธาหาญ
อลหม่านขึ้นมาหาในสาชล
มึงอยู่ตามเขตแขวงทุกแห่งหน
มาในวนวังบ้างหรืออย่างไรฯ
ครั้นได้ยินจึงแจ้งแถลงไข
ข้างทิศใต้แต่เมื่อคืนวานซืนนี้
ด้วยลูกเล็กเหลือตัวไม่กลัวผี
ด้วยท่วงทีรีบร้อนไม่นอนใจฯ
โดดังหนึ่งยุคุนธร์ขุนไศล
สมุทรไทแทบจะล่มถล่มทลาย

เหล่าละเมาะเกาะขวางหนทางยักษ์
เสียงครึกครื้นคลื่นคลุ้มขึ้นกลุ้มกาย
๏ ฝ่ายพระอภัยมณีซึ่งหนียักษ์
บรรลุทางกลางชลาได้ห้าคืน
จึงถามเงือกว่าไฉนจึงไหวหวั่น
ไม่เห็นแสงสุริยันตะวันเดือน
๏ ฝ่ายเงือกน้ำสำเหนียกแน่ในจิต
ด้วยเดชนางยักขินีมีกำลัง
จึงทูลองค์พระอภัยว่าใช่อื่น
คงทันกันวันนี้หนีไม่พ้น
๏ พระอภัยใจหายไม่วายเหลียว
แต่มานะกษัตริย์สู้กัดฟัน
จะไปไหนไม่พ้นผีเสื้อน้ำ
ท่านส่งเราเข้าที่เกาะละเมาะนี้
แล้วว่าแก่สินสมุทสุดที่รัก
อันตัวพ่อขอตายวายชีวัง
๏ สินสมุทมิได้กลัวกลับหัวร่อ
แม้นมารดามาตามจะห้ามไว้
ลูกจะค่อยลอยตามแต่ห่างห่าง
แล้วเผ่นโผนโจนลงทะเลลม
เที่ยวดำดันค้นหามัจฉาใหญ่
เสียงโผงผางกลางน้ำแต่ลำพัง
๏ ฝ่ายผีเสื้อสมุทรไม่หยุดหย่อน
กำลังน้อยถอยถดด้วยอดกิน
ได้สามวันทันผัวกับลูกน้อย
กระโจมโจนโผนโผซโลทร
ภูเขาหันหินหลุดทรุดทลาย
ผีเสื้อร้ายรีบรุดไม่หยุดยืนฯ
กับลูกรักเงือกน้ำไปตามคลื่น
เห็นทะมื่นมาข้างหลังดังสะเทือน
สลาตันลมใหญ่ก็ไม่เหมือน
เป็นคลื่นเคลื่อนคลอนลั่นสนั่นดังฯ
คือว่าฤทธิ์ยักษ์ร้ายมาภายหลัง
ชีวิตครั้งนี้เห็นไม่เป็นตน
เสียงครึกครื้นมารนางมากลางหน
เห็นสุดจนจำม้วยลงด้วยกันฯ
ให้เปล่าเปลี่ยวนัยนาเพียงอาสัญ
อุดส่าห์กลั้นกลืนน้ำตาแล้วพาที
วิบากกรรมก็จะสู้อยู่เป็นผี
แล้วรีบหนีไปในน้ำแต่ลำพัง
แม้นนางยักษ์จะมารับจงกลับหลัง
กันแสงสั่งลูกยาด้วยอาลัยฯ
ลูกไม่ขอจากพระองค์อย่าสงสัย
พระรีบไปก่อนข้าอย่าปรารมภ์
อยู่ต้นทางจะได้พบประสบสม
พระปรารมณ์เรียกไว้ก็ไม่ฟัง
พอจับได้ปลาอินทรีขึ้นขี่หลัง
ค่อยลอยรั้งรอมาในวารินฯ
ครั้นลุยอ่อนอุดส่าห์ว่ายสายกระสินธุ์
เจียนจะสิ้นชีวาในสาคร
เห็นเลื่อนลอยลิบลิบยิ่งถีบถอน
คลื่นกระฉ่อนฉาดฉานสะท้านมาฯ

๏ ฝ่ายเงือกน้ำกำลังก็สิ้นสุด
เรียกลูกสาวคราวนี้พ่อจะมรณา
นางเงือกน้อยสร้อยเศร้าเข้ามาผลัด
กำลังสาวคราวด่วนด้วยจวนจน

๏ สินสมุทหยุดอยู่ดูนางยักษ์
ด้วยเห็นแม่แต่รูปนิมิตไว้
แล้วร้องถามตามประสาเป็นทารก
โจนกระโจมโครมครามตามเรามา

๏ ฝ่ายนางอสุรีผีเสื้อน้ำ
เป็นห่วงผัวมัวแลชะแง้ดู
หรือจวนตัวกลัวเมียไปเสียก่อน
จำจะปลอบโดยดีแม้นมิไป
จึงตอบโต้โป้ปดโอรสราช
เจ้าแปลกหรือคือนี่แลมารดร
ออกเดินทางอย่างนี้ต้องนิมิต
ไม่ปิดงำอำพรางอย่าคลางแคลง
ไหนพ่อเจ้าเล่าแม่ไม่แลเห็น
แต่จากอกหกวันแล้วขวัญตา

๏ สินสมุทฟังเสียงสำเนียงแน่
ดูรูปร่างอย่างเปรตสมเพชใจ
กระนี้หรือพระบิดาไม่น่าหนี
จำจะบอกหลอกลวงหน่วงเนื้อความ
จึงเสแสร้งแกล้งว่าข้าไม่เชื่อ
ถ้าเป็นแม่แน่กระนั้นจงกรุณา
ด้วยองค์พระชนนีเป็นผีเสื้อ
พระบิดรร้องรนทนทรมาน
ครั้นจะหยุดยักษ์ไล่ใกล้นักหนา
เจ้าช่วยพาภูวไนยไปให้พ้น
แบกกษัตริย์ว่ายเสือกเสลือกสลน
ออกกลางชลโบกหางผางผางไปฯ
เห็นผิดพักตร์มารดาน่าสงสัย
สงสัยใจออกขวางกลางคงคา
นี่สัตว์บกหรือสัตว์น้ำดำนักหนา
จะเล่นข้าท่าไรจะใคร่รู้ฯ
ได้ยินคำโอรสนึกอดสู
ไม่เห็นอยู่ด้วยกันนี่ฉันใด
หรือซุ่มซ่อนอยู่เกาะละเมาะไหน
จึงจะได้จับกุมตะลุมบอน
มิใช่ชาติยักษ์มารชาญสมร
เมื่อนั่งนอนอยู่ในถ้ำไม่จำแลง
รูปจึงผิดไปกว่าเก่าเจ้าจึงแหนง
แม่แกล้งแปลงตัวตามเจ้างามมา
อย่าหลงเล่นจงไปอยู่ในคูหา
ขอมารดาอุ้มหน่อยเถิดกลอยใจฯ
รู้ว่าแม่มั่นคงไม่สงสัย
ช่างกระไรราศีไม่มีงาม
ทั้งท่วงทีไม่สุภาพทำหยาบหยาม
อย่าให้ตามเข้าไปชิดพระบิดา
จะฉีกเนื้อกินเล่นเป็นภักษา
อย่าตามมามุ่งหมายให้วายปราณ
อันชาติเชื้ออยู่ถ้ำลำละหาน
เคยอยู่บ้านเมืองมนุษย์สุดสบาย

คิดถึงวงศ์พงศาคณาญาติ
มารดรซ่อนตัวด้วยกลัวตาย
ประทานโทษโปรดปล่อยไปหน่อยเถิด
ลูกขอลาฝ่าธุลีสักปีเดียว
แม้นพบอาย่าปู่อยู่เป็นสุข
จึงจะชวนบิตุเรศเสด็จจร
๏ อสุรีผีเสื้อไม่เชื่อถ้อย
แกล้งดับเดือดเงื่อดงดอดฤทัย
ถ้าแม้นแม่แต่แรกรู้กระนี้
นี่นึกแหนงแคลงความจึงตามมา
จะไปไหนไม่ห้ามจะตามส่ง
แม่ขอพบพูดจาประสาเคย
๏ สินสมุทสุดฉลาดไม่อาจบอก
มิใช่การมารดาจะคลาไคล
ซึ่งจะให้ไปบอกออกมาหา
พระแม่อย่าทารกรรมให้รำคาญ
๏ อสุรีผีเสื้อเหลือจะอด
ช่างหลอกหลอนผ่อนผันจำนรรจา
จะจับไว้ให้พาไปหาพ่อ
โกรธตวาดผาดเสียงสำเนียงดัง
ช่างว่ากล่าวราวกับกูไม่รู้เท่า
เอาบิดรซ่อนไว้ในทะเล
ยิ่งปลอบโยนโอนอ่อนยิ่งหลอนหลอก
พลางโผโผนโจนโจมเสียงโครมคราม
สินสมุทผุดออกนอกรักแร้
แกล้งหลบลี้หนีวนไปดันทาง
จึงสามารถมานี่ไม่หนีหาย
ลูกจึงว่ายน้ำอยู่แต่ผู้เดียว
ที่ละเมิดแม่คุณอย่าฉุนเฉียว
ไปท่องเที่ยวหาประเทศเขตนคร
บรรเทาทุกข์ภิญโญสโมสร
มาสถานมารดรไม่นอนใจฯ
นึกว่าน้อยหรือดอแหลมาแก้ไข
ทำปราศรัยเสียงหวานด้วยมารยา
ชนนีก็จะได้ไม่เที่ยวหา
ไม่โกรธาทูนหัวอย่ากลัวเลย
ไหนทรงฤทธิ์บิตุรงค์เล่าลูกเอ๋ย
แล้วทรามเชยจึงค่อยพาบิดาไปฯ
ยังซ้ำหลอกลวงแม่พูดแก้ไข
ขอเชิญไปอยู่ในถ้ำให้สำราญ
บิดาข้าขี้ขลาดไม่อาจหาญ
ไม่ช้านานบิตุรงค์คงจะมาฯ
แค้นโอรสราวกับไฟไหม้มังสา
แม้นจะว่าโดยดีเห็นมิฟัง
แล้วหักคอเสียให้ตายเมื่อภายหลัง
น้อยหรือยังโหยกเหยกเด็กเกเร
มาพูดเอาเปรียบผู้ใหญ่ทำไพล่เผล
ทำโว้เว้ว่ากล่าวให้ยาวความ
แม้นไม่บอกโดยดีจะตีถาม
เข้าไล่ตามคลุกคลีตีไปพลาง
แล้วล่อแม่ดบหัดถ์ผัดผางผาง
หมายให้ห่างพระบิดาได้คลาไคล

นางผีเสื้อเหลือแค้นแสนสาหัส
อุดลุดผุดดำปล้ำกันไป
ถึงเขาใหญ่ในน้ำง้ำชะเง้อม
เข้าหาดทรายชายตื้นขึ้นบนเตียน
เห็นมารดาล่าลับแล้วยับยั้ง
ไม่พ่นผุดรุดไปในนที

๏ ฝ่ายผีเสื้อเมื่อลูกลอบลงน้ำ
ด้วยใจนางคิดว่าพาบิดร
เที่ยวแลรอบขอบเขาเงาชะงุ้ม
เสียงคลื่นโครมโถมตะครุบก้อนศิลา
แล้วลุกขึ้นยืนชะโงกโยกสิงขร
ยิ่งมืดค่ำสำเหนียกร้องเรียกเดา
เห็นไม่ขานมารร้ายทลายซ้ำ
ไม่พบเห็นเป็นเพลาเข้าราตรี
ช่างชาติชั่วหัวกระดูกลูกตอแหล
เออกระนั้นมันจึงทบตลบมา
ดำริพลางนางมารอ่านพระเวท
แลเขม้นเห็นไปไวแววแวว

๏ หน่อนรินทร์สินสมุทไม่หยุดยั้ง
จนแจ่มแจ้งสุริโยอโณทัย
จึงว่ารีบถีบถอนไปก่อนท่าน
แล้วว่ายรอดลอไปพอได้พัก
พระลูกหลบพอเลือกจะเสือกหนี
ตะคอกถามตามโมโหที่โกรธา
เดี๋ยวนี้องค์พระอภัยอยู่ไหนเล่า
จะควักเอานัยน์ตาออกมาดู
แต่ฉวยพลัดแพลงคลื่นลื่นไถล
เหมือนเล่นไล่ตามละเมาะทุกเกาะเกียน
พระหลบเลื่อมเลี้ยวลัดฉวัดเฉวียน
เที่ยววิ่งเวียนวนรอบขอบคีรี
แกล้งถอยหลังลงน้ำแล้วดำหนี
ตั้งภักดีตามติดพระบิดรฯ
พอจวนค่ำคิดว่าวิ่งขึ้นสิงขร
มาซุ่มซ่อนอยู่ที่นี่จึงหนีมา
ยิ่งมืดคลุ้มก็ยิ่งคลั่งตั้งแต่หา
จนหนังตาแดกยับลงสับเงา
จนโคลงคลอนเคลื่อนดังทั้งภูเขา
ไม่พันเราเร่งมาหาโดยดี
เขาระย่อยยับดังสับสี
อสุรีเหลือแค้นแน่นอุรา
ลวงให้แม่หลงกลเที่ยวค้นหา
ให้บิดาเลยไปเสียไกลแล้ว
ให้สองเนตรโชติช่วงดังดวงแก้ว
อยู่โน่นแล้วลุยตามโครมครามไปฯ
รีบมาทั้งคืนค่ำในน้ำไหล
เห็นเงือกใหญ่ยายตายังล้านัก
โน่นนางมารหนุนไล่มาใกล้นัก
พอนางยักษ์ทันโถมกระโจมมา
เหยียบขยี้สองแขนแน่นนักหนา
ไยมึงพาผัวพรากมาจากกู
ไม่บอกเราหรือกระไรทำไขหู
ตะคอกขู่คุกถามคำรามรนฯ

๏ ทั้งสองเงือกเสือกกายหมายไม่รอด ถึงม้วยมอดมิให้แจ้งแห่งนุสนธิ์
จึงกล่าวแกล้งแสร้งเสด้วยเล่ห์กล เธออยู่บนเขาขวางริมทางมา
ข้าจะพาไปจับจงกลับหลัง ให้ได้ดังมุ่งมาดปรารถนา
ไม่เหมือนคำรำพันที่สัญญา จงเข่นฆ่าให้เราม้วยไปด้วยกันฯ
๏ อสุรีผีเสื้อก็เชื่อถือ ยุดเอามือขวาซ้ายให้ผายผัน
เงือกก็พามาถึงได้ครึ่งวัน แกล้งรำพันพูดล่อให้ต่อไป
นางผีเสื้อเบื่อหูรู้เท่าถึง จึงว่ามึงดอแหลมาแก้ไข
มาถึงนี่ชี้โน่นเนื่องกันไป แกล้งจะให้ห่างผัวไม่กลัวกู
แล้วนางยักษ์หักขาฉีกสองแขน ให้หายแค้นเคี้ยวกินสิ้นทั้งคู่
แล้วกลับตามข้ามทางท้องสินธู ออกว่ายวู่แหวกน้ำด้วยกำลังฯ
๏ ฝ่ายกุมารสินสมุทไม่หยุดหย่อน ตามบิดรทันสมอารมณ์หวัง
จึงเล่าความตามติดไม่ปิดบัง พระทรงฟังลูกชายค่อยคลายใจ
พอเห็นเงาเขาขวางอยู่กลางน้ำ พิลึกล้ำกว่าคิรีที่ไหนไหน
จึงถามนางเงือกน้อยกลอยฤทัย เกาะอะไรแก้วตาตรงหน้าเราฯ
๏ นางเงือกน้ำบอกสำคัญว่านั่นแล้ว คือเกาะแก้วพิสดารเป็นชานเขา
พระฟังนางสร่างโศกค่อยบรรเทา จึงว่าเราเห็นจะรอดไม่วอดวาย
แล้วพิศดูภูผาศิลาเลื่อม ชะโงกเงื้อมน้ำวนชลสาย
แลลิบลิบหลังคาศาลาราย มีเสาหงส์ธงปลายปลิวระยับ
พระยินดีชี้บอกสินสมุท โน่นแน่กุฎีมุงกระเบื้องเหลืองสลับ
พระหน่อน้อยค่อยเรียงเคียงคำนับ หมายประทับที่เสาหงส์ตรงเข้ามาฯ
๏ ฝ่ายโยคีที่อยู่บนภูเขา กับคนเหล่าเหลือตายหลายภาษา
ทั้งจีนจามพราหมณ์แขกไทยชวา วิลันดาฝรั่งพรั่งพร้อมกัน
เป็นร้อยคนปรนนิบัติอยู่เช้าค่ำ บ้างต้มน้ำเก็บลูกไม้มาให้ฉัน
เป็นเหล่าล้อมพร้อมหน้าเวลานั้น บ้างนวดฟั้นปรนนิบัตินั่งพัดวี
พอบ่ายเบี่ยงเสียงคลื่นดังครื้นครึก อึกทึกมาข้างหน้าคิรีศรี
ครั้นดูลมก็ไม่พัดสงัดดี พระโยคีจับยามตามตำรา

แล้วบอกศิษย์ซึ่งนั่งอยู่ทั้งหลาย
ผีเสื้อน้ำทำฤทธิ์ติดตามมา
จำจะไปคอยดูอยู่ที่หาด
ฉวยไม้เท้าก้าวย่างจากบัลลังก์
ถึงหาดกว้างทางแลกระแสสมุทร
ผีเสื้อน้ำทำฤทธิ์ติดตามมา

◎ พระอภัยมณีเห็นผีเสื้อ
ยักษ์กระโจมโถมจับแทบอับจน
เข้าถึงที่ผีเสื้อก็ถึงด้วย
พอโยคีมีคาถาลงมายืน
พระอภัยภูมินทร์กับสินสุมท
แล้วกราบกรานโยคีมีกำลัง

◎ พระโยคีมีจิตคิดสงสาร
เราลงมาคอยช่วยด้วยเมตตา

◎ พระอภัยได้สดับสุนทรถาม
จะหนีนางกลางสมุทรก็สุดแรง
แล้ววอนว่าข้ากับโอรสราช
ขอพระองค์ทรงธรรม์ช่วยกันภัย

◎ พระโยคีมีญาณว่าหลานรัก
อันยักษีผีสางสมุทรพราย
เราลงเลขเสกทำไว้สำเร็จ
มันอยู่แต่ห่างห่างช่างเป็นไร

◎ ฝ่ายผีเสื้อเหลือโกรธโลดทะลึ่ง
เหตุไฉนไปนั่งกำบังตัว
นิจจาเอ๋ยเคยอยู่เป็นคู่ชื่น
จนมีลูกปลูกเลี้ยงเคียงประคอง
วันนี้ชายมีศักดิ์จักมาหา
เสียงชลาเลื่อนลั่นสนั่นดัง
ช่วยตวาดขู่ขับให้กลับหลัง
แขกฝรั่งพรั่งพร้อมล้อมลีลา
เห็นมนุษย์ไรไรไกลนักหนา
เวทนาแลดูอยู่ทุกคนฯ
ความกลัวเหลือว่ายคว้างอยู่กลางหน
พอเห็นคนอยู่ที่หาดตวาดครืน
กระชั้นฉวยผิดเสือกเกลือกเข้าดื้น
ผีเสื้อดิ้นตัวสั่นขยั้นยั้ง
ช่วยกันฉุดนางเงือกเสือกเข้าฝั่ง
แขกฝรั่งพรั่งพร้อมล้อมพูดจาฯ
จึงว่าท่านหนีตายหมายมาหา
แต่กิจจาไม่กระจ่างยังคลางแคลงฯ
จึงยกความก่อนเก่าเล่าแถลง
รำพันแจ้งความจริงทุกสิ่งไป
จะรองบาทประดิพัทธ์จนตักษัย
แต่พอได้หยุดหย่อนผ่อนสบายฯ
จงสำนักอยู่ให้สมอารมณ์หมาย
มาถูกทรายชายหาดก็ขาดใจ
ดังเขื่อนเพชรภูดปีศาจไม่อาจใกล้
ทำไม่ได้นัดดาเจ้าอย่ากลัวฯ
เสียงโผนผึงเผ่นโผนตะโกนผัว
เชิญทูนหัวเยี่ยมหน้ามาหาน้อง
ทุกวันคืนค่ำเช้าไม่เศร้าหมอง
มิให้ข้องเคืองขัดพระอัชฌา

อยู่ดีดีหนีเมียมาเสียได้ เสียน้ำใจน้องรักเป็นหนักหนา
จึงอุดส่าห์พยายามสู้ตามมา ขอเป็นข้าบาทบงสุ์พระทรงธรรม์
พระเสด็จไปไหนจะไปด้วย เป็นเพื่อนม้วยภัสดาจนอาสัญ
ประทานโทษโปรดเลี้ยงแต่เพียงนั้น อย่าบากบั่นความรักน้องนักเลยฯ

๏ พระอภัยใจอ่อนถอนสะอื้น อุดส่าห์ฝืนพักตร์ว่านิจจาเอ๋ย
แม่ผีเสื้อเมื่อไม่เห็นในใจเลย พี่ไม่เคยอยู่ในถ้ำให้รำคาญ
คิดถึงน้องสองชนกที่ปกเกล้า จะสร้อยเศร้าโศกาน่าสงสาร
ด้วยพลัดพรากจากมาเป็นช้านาน ไม่แจ้งการว่าข้างหลังเป็นอย่างไร
จึงจำร้างห่างห้องให้น้องโกรธ จงงดโทษพี่ยาอัชฌาสัย
แม้นไปได้ก็จะพาแก้วตาไป นี่จนใจเสียด้วยนางต่างตระกูล
พี่มนุษย์สุดสวาทเป็นชาติยักษ์ จงคิดหักความสวาทให้ขาดสูญ
กลับไปอยู่คูหาอย่าอาดูร จงเพิ่มพูนภาวนารักษาธรรม์
อย่าฆ่าสัตว์ตัดชีวิตพิษฐาน หมายวิมานเมืองแมนแดนสวรรค์
จะเกิดไหนขอให้พบประสบกัน อย่าโศกศัลย์แคล้วคลาดเหมือนชาตินี้
พี่ขอบุตรสุดใจเอาไปด้วย เป็นเพื่อนม้วยเหมือนสุดามารศรี
ขอลาแก้วแววตาไปธานี อย่าราคีขุ่นข้องให้หมองมัวฯ

๏ ผีเสื้อน้ำซ้ำวอนด้วยอ่อนหวาน ไม่โปรดปรานอนุกูลเลยทูนหัว
ถ้าทิ้งไว้ไหนน้องจะครองตัว ทั้งจากผัวจากบุตรสุดอาลัย
มิขออยู่สู้ตายวายชีวิต ไม่เห็นจิตน้องรักจะดักษัย
เชิญพระองค์ลงมาชลาลัย เมียจะให้มนต์เวทวิเศษครัน
แล้วร้องเรียกลูกยามาด้วยพ่อ แม่จะขออำลาเจ้าอาสัญ
อย่าสงสัยใจจริงทุกสิ่งอัน ไม่รำพันพูดลวงเจ้าดวงใจฯ

๏ สินสมุทสุดแสนสงสารแม่ ชำเลืองแลดูหน้าน้ำตาไหล
จึงกราบกรานมารดาแล้วว่าไป จะเข้าใกล้ทูนหัวลูกกลัวนัก
เมื่อวานนี้ดีข้าน้อยไปหรือ ระบมมือเหมือนกระดูกลูกจะหัก
ซึ่งรักลูกลูกก็รู้อยู่ว่ารัก มิใช่จักลืมคุณกรุณา

ถึงตัวไปใจลูกยังผูกคิด
อย่ากริ้วโกรธโปรดปรานเถิดมารดา
๏ ฝ่ายโยคีมียศพจนารถ
จงตัดบ่วงห่วงใยอาลัยลาน
ทั้งนี้เพราะเคราะห์กรรมทำให้วุ่น
เห็นมิได้ไปอยู่เป็นคู่เชย
อย่าควรคิดติดตามด้วยความโกรธ
จงยับยั้งฟังคำรูปรำพัน
๏ นางผีเสื้อเหลือโกรธพิโรธร้อง
ช่างเฉโกโยคีหนีเขาใช้
เขาว่ากันผัวเมียกับแม่ลูก
แม้นคบคู่กูไว้มิให้นอน
แล้วชี้หน้าด่าอึงหึงนางเงือก
เห็นผัวรักยักคอทำท้อแท้
ทำปั้นเจ่อเย่อหยิ่งมาชิงผัว
พลางเข่นเขี้ยวเคี้ยวกรามคำรามร้อง
๏ พระโยคีชี้หน้าว่าอุเหม่
เพราะหวงผัวมัวเมาเฝ้าตะโกรง
อียักษาตาโตโมโหมาก
นมสองข้างอย่างกระโปรงดูโตงเตง
จึงหนีมาอาศัยกูให้อยู่
มาดีชาว่ากูผิดในกิจกรม
แล้วเสกทรายปรายขว้างมากลางคลื่น
ผีเสื้อกลัวตัวสั่นเพียงบรรลัย
พอปลดปลิดเปลื้องธุระจะมาหา
ไปไสยาอยู่ในถ้ำให้สำราญฯ
ให้โอวาทนางยักษ์ไม่หักหาญ
อย่าปองผลาญลูกผัวของตัวเลย
จึงสิ้นบุญวาสนาสีกาเอ๋ย
ด้วยสองเคยปลูกเลี้ยงกันเพียงนั้น
จะเป็นโทษกับสีกาเมื่ออาสัญ
ไปสวรรค์นฤพานสำราญใจฯ
มาตั้งซ่องศีลจะมีอยู่ที่ไหน
ไม่อยู่ในศีลสัตย์มาตัดรอน
ยื่นจมูกเข้ามาบ้างช่วยสั่งสอน
จะรานรอนรบเร้าเฝ้าตอแย
ทำซบเสือกสอพลออีตอแหล
พ่อกับแม่มึงเข้าไปอยู่ในท้อง
ระวังตัวมึงให้ดีอีจองหอง
เสียงกึกก้องโกลาลูกตาโพลงฯ
ยังโว้เว้วุ่นวายอีตายโหง
ว่ากูโกงมึงก็ตกนรกเอง
รูปก็กากปากก็เปราะไม่เหมาะเหมง
ผัวของเอ็งเขาระอาไม่น่าชม
มิใช่กูรู้เห็นเท่าเส้นผม
จะให้สมน้ำหน้าสาแก่ใจ
ดังลูกปืนยิงยักษ์ให้ดักษัย
ก็หลบไปตามวนชลธารฯ

ตอนที่ ๑๐
พระอภัยได้นางเงือก

๏ ฝ่ายเงือกน้ำฟังยักษ์ตระหนักแน่ ว่าพ่อแม่ม้วยมุดสุดสงสาร
ลงกลิ้งเกลือกเสือกกายเพียงวายปราณ ชลีลาญลาองค์พระทรงธรรม์
น้องจะขอไปเป็นเหยื่อผีเสื้อน้ำ จะได้กล้ำกลืนข้าให้อาสัญ
ด้วยพ่อแม่ก็เข้าไปอยู่ในครรภ์ ได้พบกันดามประสาชีวาวายฯ

๏ พงศ์กษัตริย์ตรัสห้ามด้วยความรัก หวังจะหักอาดูรให้สูญหาย
โอ้น้องแก้วแววตาจะลาตาย แสนเสียดายดังใครล้วงเอาดวงใจ
ถึงบิดามารดรสมรม้วย พี่จะช่วยปกป้องให้ผ่องใส
อยู่พึ่งบุญบารมีพระชีไพร เราจะได้เห็นกันทุกวันคืนฯ

๏ นางเงือกน้ำกำสรดสลดจิต ครั้นทรงฤทธิ์รำปลอบก็ซอบซื่น
เอาความรักหักระกำให้กล้ำกลืน ซบสะอื้นอาลัยไม่ไคลคลาฯ

๏ พระเห็นเงือกฟังคำซ้ำสงสาร จึงวอนท่านโยคีมีคาถา
นางเงือกนี้มีบุญแก่ข้ามา ขอฝากฝ่าบาทบงส์พระทรงธรรม์
ให้นางอยู่อู่อ่าวที่เหล่านี้ พอเป็นที่อาศัยใกล้หม่อมฉัน
เมื่อมีทุกข์ทุกเข็ญได้เห็นกัน จะผ่อนผันทำวนให้พ้นภัยฯ

๏ ฝ่ายโยคีมีพรตพจนารถ อนุญาตยิ้มย่องสนองไข
เป็นไรมีที่ตรงนั้นอย่าพรั่นใจ มิให้ภัยบีฑาสีกาโยม
จะให้อยู่วนวังในจังหวัด เป็นเงือกวัดเถิดหนอนางสำอางโฉม
ที่วุ้งเว้งเชิงเขาริมเสาโคม เป็นของโยมอยู่ในน้ำให้สำราญ
แล้วเสกด้ายสายสิญจน์ให้สวมไว้ ไม่มีภัยผาสุกสนุกสนาน
นางเงือกลาลงวนชลธาร พระชวนหลานมาศาลาเข้าราตรี
ให้อยู่กุฏิก่อใหม่ใต้ต้นโศก ริมชะโงกเงื้อมเขาคิรีศรี
แขกฝรั่งทั้งสิ้นพลอยยินดี ฝากไมตรีปรนนิบัติกษัตรา
พระอภัยสุริย์วงศ์องค์โอรส อยู่บรรพตพิสดารนานนักหนา
ให้ลูกน้อยค่อยเพียรเรียนวิชา ตามประสาไสยเพทพระเวทมนตร์

พระโยคีมีจิตคิดสงสาร สอนกุมารสารพัดไม่ขัดสน
ที่ลึกล้ำสำหรับแก้อับจน ค่อยฝึกฝนสอนกันทุกวันไปฯ

๏ ฝ่ายพระองค์ทรงโฉมประโลมโลก ครั้นสร่างโศกเศร้าหมองค่อยผ่องใส
คิดถึงเงือกน้ำน้อยกลอยฤทัย จะเปลี่ยวใจกัลยาในวารี
ด้วยบิดามารดรสมรม้วย จำจะช่วยปลอบประโลมนางโฉมศรี
คะนึงนึกตรึกตราในราตรี จรลีเลี้ยวมาข้างหน้าเนิน
พระเหลือบลงตรงโตรกชะโงกเงื้อม น้ำกระเพื่อมแผ่นผาศิลาเผิน
กระจ่างแจ้งแสงจันทร์แจ่มเจริญ พระเพลิดเพลินพลางเรียกสำเหนียกใจ
นางมัจฉานารีของพี่เอ๋ย เจ้าทรามเชยอยู่ที่นี่หรือที่ไหน
พี่มาเยือนเพื่อนยากฝากอาลัย สายสุดใจจงขึ้นมาหาพี่ชายฯ

๏ ฝ่ายเงือกน้อยสร้อยเศร้าให้เหงาง่วง อยู่ในห้วงหุบวนชลสาย
ได้ฟังคำฉ่ำชื่นค่อยฟื้นกาย จึงแหวกว่ายสายสมุทรผุดขึ้นมา
เห็นพระองค์ทรงนั่งอยู่เงื้อมเขา จึงเคียงเข้าข้างแท่นที่แผ่นผา
น้อมคำนับกลับคิดถึงบิดา ชลนาไหลหลั่งลงพรั่งพราย
พระลดองค์ลงแอบแนบถนอม จงอดออมอาดูรให้สูญหาย
เจ้าพาพี่หนีรอดไม่วอดวาย คุณของสายสวาทล้นคณนา
จะปกป้องครองคู่ไม่รู้ร้าง ไม่เว้นว่างวายประโลมโฉมมัจฉา
ประสายากฝากรักกันสองรา แก้วกานดาดวงจิตอย่าบิดเบือนฯ

๏ นางเงือกน้ำคำนับอภิวาท เชิงฉลาดเหมือนมนุษย์นั้นสุดเหมือน
จึงตอบคำทำกระบวนแกล้งชวนเชือน พระมาเยือนเยี่ยมนี้น้องดีใจ
เหมือนบิดรมารดามาให้เห็น จะวายเว้นเวลาน้ำตาไหล
ขอเป็นข้ากว่าชีวันจะบรรลัย ไม่ไปไกลบาทาฝ่าธุลี
ซึ่งทรงฤทธิ์คิดปองจะครองคู่ แสนอดสูสารพัดจะบัดสี
วิสัยสัตว์มัจฉาอยู่วารี จะยินดีด้วยมนุษย์นั้นสุดกลัว
เพราะต่างชาติวาสนาน้องน้อยนัก อย่าริรักอนุกูลเลยทูนหัว
จะพลอยพาฝ่าละอองให้หมองมัว ขอฝากตัวตามประสาเป็นข้าไทฯ

๏ พระแย้มยิ้มพริ้มพรายว่าสายสวาท แสนฉลาดเหลือดีจะมีไหน
น่าสงสารวานอย่าว่าเป็นข้าไท มิใช่ใจพี่นี้หมายเป็นนายน้อง
ถึงต่างชาติวาสนาได้มาพบ ก็ควรคบเคียงชมประสมสอง
เจ้าโฉมงามทรามสงวนนวลละออง อย่าขัดข้องคิดหมางระคางใจ
ประเวณีมีทั่วทุกตัวสัตว์ ไม่จำกัดห้ามปรามตามวิสัย
นาคมนุษย์ครุฑาสุราลัย สุดแต่ใจปรองดองจะครองกัน
เจ้ากับพี่นี้ก็เห็นเป็นกุศล จึงหนีพ้นมารมาไม่อาสัญ
จะเคียงคู่ชูชื่นทุกคืนวัน โอ้เจ้าขวัญนัยนาได้ปรานี
พลางอิงแอบแนบน้องประคองเคล้า ค่อยต้องเต้าเต่งอุรามารศรี
พระเชยปรางทางฉะอ้อนอ่อนอินทรีย์ ร่วมฤดีเดือนหงายสบายใจ
อัศจรรย์ครั่นครื้นเป็นคลื่นคลั่ง เพียงจะพังแผ่นผาสุธาไหว
กระฉอกฉาดหาดเหวเป็นเปลวไฟ พายุใหญ่เขยื้อนโยกกระโชกพัด
เมขลาล่อแก้วแววสว่าง อสูรขว้างเขวี้ยงขวานประหารหัด
พอฟ้าวาบปลาบแปลบแฉลบลัด เฉวียนฉวัดวงรอบขอบพระเมรุ
พลาหกเทวบุตรก็ผลุดพุ่ง เป็นฝนฟุ้งฟ้าแดงดังแสงเสน
สีขรินทร์อิสินธรก็อ่อนเอน ยอดระเนนแนบน้ำแทบทำลาย
สมพาสเงือกเยือกเย็นเหมือนเล่นน้ำ ค่อยเฉื่อยฉ่ำชื่นชมด้วยสมหมาย
สัมผัสพิงอิงแอบเป็นแยบคาย ไม่เคลื่อนคลายคลึงเคล้าเยาวมาลย์
จนดาวเดือนเลื่อนลับพยับฟ้า จึงโลมลากลับหลังยังสถาน
แต่เช้าไปค่ำมาอยู่ช้านาน จะประมาณเจ็ดเดือนไม่เคลื่อนคลาฯ

ตอนที่ ๑๑
นางสุวรรณมาลีไปเที่ยวทะเล

๏ จะกล่าวเรื่องเมืองผลึกราชฐาน ป้อมปราการเชิงเทินล้วนเนินผา
ชุ้มทวารบานบังใบเสมา ล้วนศิลาเลื่อมลายดูพรายแพรว
มีปราสาทสูงเยี่ยมขึ้นเทียมเมฆ อดิเรกรุ่งฟ้าเวหาหาว
นภศูลแสงแก้วดูแวววาว ดังดวงดาวเด่นกระจ่างอยู่กลางวัน
พระโรงธารชานพักดำหนักแก้ว แต่ล้วนแล้วด้วยมุกดาฝาผนัง
ทั้งเสื้อผ้าเงินทองสิบสองคลัง ก็มั่งคั่งยิ่งกว่าทุกธานี
อันไพร่ฟ้าประชาชนออกล้นหลาม นิคมคามประเทศล้วนเศรษฐี
ทั้งโหราพฤฒามาตย์ราชกวี ชาวบุรีเริงรื่นทุกคืนวัน
พระนามท้าวเจ้าบุรินทร์สิลราช พระนางนาฏนามมิ่งมณฑาสวรรค์
มีบุตรศรีนลาฏดังดวงจันทร์ ชื่อสุวรรณมาลีนีรมล
เจ้าลังกามาขอให้โอรส ได้กำหนดนัดวิวาห์สถาผล
ถึงเดือนเก้าเขาจะแต่งการมงคล แต่กุศลสองไม่เคยได้เชยชมฯ

๏ ฝ่ายพระนุชบุตรีศรีสวัสดิ์ จะกำจัดไปข้างคู่เคยสู่สม
ปัจจุสมัยไก่ขันนางบรรทม ฝันว่าได้ไปชมชลาลัย
เห็นดวงแก้วแววสว่างอยู่กลางเกาะ นางก็เหาะลอยลิบไปหยิบได้
สะดุ้งตื่นฟื้นกายสิหายไป เสียน้ำใจจาบัลย์ทุกวันคืน
ไม่แต่งองค์สรงเสวยเลยไสยาสน์ หวังสวาทจินดาไม่ฝ่าฝืน
คิดถึงฝันกลั้นโศกก็สุดกลืน ซบสะอื้นอาวรณ์ร้อนฤทัยฯ

๏ ฝ่ายพี่เลี้ยงเคียงปลอบประโลมถาม นางเล่าความจริงแจ้งแถลงไข
สี่พี่เลี้ยงสงสารรำคาญใจ ไปทูลไทบิดุราชมาตุรงค์ฯ

๏ กรุงกษัตริย์ตรัสสั่งพี่เลี้ยงว่า กูจะพาไปให้ชมสมประสงค์
เอ็งกลับไปเล้าโลมนางโฉมยง ให้แต่งองค์สรงน้ำให้สำราญ
แล้วลีลามายังบัลลังก์โถง ท้องพระโรงรจนามุกดาหาร
แสนเสนาข้าบาทราชการ ให้หมอบกรานกราบก้มบังคมคัล

จอมกษัตริย์ตรัสแจ้งแถลงเล่า
อันนิมิตธิดาวิลาวัณย์

๏ โหรารับจับยามตามโฉลก
ลงกระดานหารคูณแล้วทูลทาย
ฝันว่าได้ไปทะเลเที่ยวเร่ร่อน
แล้วขึ้นเกาะเหาะเหินเจริญครัน
ซึ่งชูช่วงดวงแก้วแวววาว
จะได้ชมสมสองครองบุรี

๏ พระฟังโหรเฒ่าทายทำนายฝัน
ด้วยจวนการอภิเษกสยุมพร
ซึ่งว่าเคราะห์เพราะจะจากราชฐาน
ดำริพลางทางสั่งเสนาใน
นางจะได้ชมเขาลำเนาเกาะ
จงตระเตรียมเภตราในราตรี
สั่งกำชับสรรพเสร็จเสด็จขึ้น
ฝ่ายมนตรีกรมท่าเสนาใน
ด่างยกเสาสำเภาใส่ทั้งใบผ้า
ลำที่นั่งตั้งกันกับคู่แซง
ปืนฝรั่งจังกาทั้งหน้าท้าย
แล้วถอยเลื่อนเคลื่อนคลามาประทับ

๏ สมเด็จท้าวเจ้าบุรินทร์สิลราช
ให้สาวใช้ไปบอกพระบุตรี
โฉมสุวรรณมาลีศรีสมร
สั่งพี่เลี้ยงสาวสรรค์กัลยา

๏ ฝ่ายนารีที่จะตามเสด็จด้วย
บ้างอุดส่าห์หาของสำรองไป
ให้โหรเฒ่าทักทายทำนายฝัน
จะโศกศัลย์หรือจะสุขสนุกสบายฯ
อุษาโยคยามจันทร์เจ็ดชั้นฉาย
ดีกับร้ายราวครึ่งพอกึ่งกัน
จำจะจรจากไกลไอศวรรย์
จะลือลั่นโลกาทั้งธานี
คือคู่สร้างพระธิดามารศรี
เป็นโมลีโลกาสถาพรฯ
คิดสำคัญว่าเป็นคู่สู่สมร
ให้อาวรณ์หวาดหวั่นจึงฝันไป
ไปชมชานเชิงผาชลาไหล
เราจะไปอ่าวสมุทรกับบุตรี
ให้สิ้นเคราะห์เพราะว่าจากปราสาทศรี
รุ่งพรุ่งนี้เราจะพาธิดาไป
ประโคมครื้นครึกครั่นสนั่นไหว
ไม่นอนใจรีบรัดไปจัดแจง
เลือกล้าต้าต้นหนล้วนคนแข็ง
ใส่ธงแดงเขียวเหลืองเรืองระยับ
มีปืนรายรอบข้างสล้างสลับ
คอยเรียงรับอยู่ที่ท่าหน้าธานีฯ
ครั้นภานุมาศลับเหลี่ยมศิรีศรี
ว่าพรุ่งนี้จะไปชมยมนา
ดังจะจรไปสวรรค์ด้วยหรรษา
ให้ตรวจตราเครื่องอานสำราญใจฯ
ล้วนสะสวยโสภาอัชฌาสัย
แหนบตะไกรกระจกหวีใส่กลิ่งา

บ้างเลือกผ้าสารพัดแล้วจัดจีบ เอาใส่หีบใบใหญ่ไม้ชำฉา
บ้างนั่งปรุงหุงขี้ผึ้งถึงดำรา เร่งจัดหาเผื่อไปในทะเล
บ้างจัดของเคยแต่งแป้งขมิ้น ของตัวสิ้นอุดส่าห์ไปเที่ยวไขว่เขว
สาวสุรางค์นางสนมสมคะเน ไปทะเลหาหอยสักร้อยใบ
บ้างอบน้ำทำจันทน์กระแจะแป้ง ล้วนเครื่องแต่งตามประสาอัชฌาสัย
ทั้งหีบหมากนากทองของใส่ใน ไปทางไกลหมากหมดจะอดโซ
เจ้าขรัวนายท้าวนางว่าทางเปลี่ยว เอาของเปรี้ยวหวานไปให้อะโข
เลือกขนมส้มจีนใส่ปิ่นโต เปลือกส้มโอแซ่อิ่มทับทิมพลับ
บ้างว่าน้ำเค็มจัดจะขัดสน เอาทะนนน้อยใหญ่ไปสำหรับ
บ้างเรียกเข้ามานั่งสั่งกำชับ เอาสินทรัพย์มอบหมายรายบาญชี
พอฟ้าขาวเช้ามืดขมุกขมัว ต่างแต่งตัวนุ่งห่มให้สมศรี
ทั้งโฉมยงนงนุชพระบุตรี มาพร้อมที่ปรางค์รัตน์กษัตราฯ

◎ ฝ่ายองค์ท้าวสิลราชไสยาสน์ตื่น สำราญรื่นแต่งองค์ทรงภูษา
ชวนบุตรีสีลาศลงเภตรา พร้อมบรรดาสาวสุรางค์นางกำนัล
พระทรงนั่งยังแท่นท้ายบาหลี ฝูงนารีแซ่ซ้องอยู่ห้องกั้น
เหล่าล้าต้าตันหนคนทั้งนั้น เร่งให้ขันกว้านโห่โล้สำเภา
ทั้งหน้าหลังดั้งกันลั่นม้าล่อ แล้วขันช่อชักใบขึ้นใส่เสา
พอออกอ่าวลมอุดรามาเพลาเพลา แล่นสำเภาผางผางมากลางชล
นางสาวสาวชาววังนั่งชะแง้ ตะลึงแลเกาะแก่งทุกแห่งหน
ให้เปล่าตาว้าเหว่ทะเลวน ดูมัวมนหมอกกลุ้มชอุ่มควัน
ทั้งน้ำเขียวเกลียวคลื่นเสียงครื้นครึก ไม่รู้สึกสมประดีไม่มีขวัญ
บ้างคลื่อนเหียนเวียนวิงเข้าพิงกัน ให้หวาดหวั่นวิญญาณ์ระอาใจฯ

◎ กรุงกษัตริย์ตรัสชวนพระลูกแก้ว ให้ชมแถวที่ชลาคงคาใส
เหล่าละเมาะเกาะเกียนเหมือนเขียนไว้ มีเขาไม้โขดคุ่มงุ้มชะเงื้อม
บ้างงอกง้ำน้ำท่วมถึงเชิงผา แผ่นศิลาแลลื่นคลื่นกระเพื่อม
เสียงดังโครมใหญ่ไม่กระเทื้อม เป็นไคลเลื่อมเลื่อมผาศิลาลาย

พอลมเรื่อยเฉื่อยชื่นคลื่นสงัด ให้แล่นตัดไปตามวนชลสาย
ชมมัจฉาสารพัดพวกสัตว์ร้าย เห็นคล้ายคล้ายว่ายเคล้าสำเภาจร
ฝูงกระโห้โลมาขึ้นคลาคล่ำ บ้างผุดนำเคลื่อนคล้อยลอยสลอน
ทั้งกริวกราวเต่าปลาในสาคร เที่ยวสัญจรหากินในสินธู
ฝูงฉลามล้วนฉลามมาตามคลื่น ฉนากดื่นชมฉนากไม่จากคู่
ปลาวาพวนพ่นฟองขึ้นฟ่องฟู ทั้งราหูเหราสารพันฯ
๏ นางโฉมยงหลงเพลินจำเริญจิต นั่งพินิจนึกเห็นเหมือนเช่นฝัน
เป็นกองกรรมจำพรากจะจากกัน พอสายัณห์เย็นพยับลับโพยม
ให้บ่ายลำสำเภาจะเข้าฝั่ง คงคาคลั่งคลื่นกลุ้มกระทุ่มโถม
สลาดันลั่นพิลึกเสียงครึกโครม สำเภาเอียงเพียงจะโทรมทรุดทำลาย
ลำที่นั่งดั้งกันออกฟันคลื่น จนเที่ยงคืนลมใหญ่ก็ไม่หาย
พายุหวนป่วนปัดกระจัดกระจาย ออกเรี่ยรายร้องเรียกกันเพรียกไป
แต่ลำทรงหลงอ่าวก้าวออกนอก ต้องระลอกลมแดงก็แพลงไถล
ออกน้ำเขียวเดี่ยวโดดลิงโลดใจ พายุใหญ่ดีดึงดะบึงมาฯ
๏ ถึงเจ็ดวันเจ็ดคืนเป็นคลื่นคลั่ง เรือที่นั่งชัดไปไกลหนักหนา
จนพ้นแดดแผ่นดินสิ้นสายตา ไม่รู้ว่าจะไปหนตำบลใด
พระบุตรีพี่เลี้ยงสาวสนม ต่างซบซมโศกาน้ำตาไหล
สะอื้นร่ำจ้ำจี้พิรี้พิไร รู้กระนี้ที่ไหนใครจะมา
ถึงม้วยมอดวอดวายจะตายบก นี่มาดกน้ำตายอายมัจฉา
บ้างบ่นว่าพ่อแม่แก่ชรา ทั้งป้าน้าน้องพี่อยู่ที่วัง
ท่านท้าวนางต่างเศร้าถึงข้าวของ ใครจะครองสืบสายไปภายหลัง
เหล่าลูกหนี้ที่ติดจะปิดบัง ไม่ได้ทั้งดอกเบี้ยน่าเสียดาย
นางสาวสาวเศร้าจิตคิดถึงเพื่อน จะมาเยือนเช้าเย็นไม่เห็นหาย
แต่คลาดแคล้วแล้วมิหนำจะซ้ำตาย ต่างฟูมฟายซลนาไม่ราวันฯ
๏ ฝ่ายพระองค์ทรงฤทธิ์บิตุราช ให้หวั่นหวาดวิญญาณ์เพียงอาสัญ
ถามล้าต้าต้นหนคนทั้งนั้น เคยสำคัญทิศทางเป็นอย่างไร

ซึ่งสำเภาเราชัดมาบัดนี้ จะเป็นที่เกาะแก่งตำแหน่งไหน
จะใกล้อ่าวพาราหรือมาไกล ทำกระไรจึงจะแจ้งแห่งหนทางฯ

๏ พวกล้าด้าดันหนก็จนจิด เป็นสุดคิดสารพัดจะขัดขวาง
ต่างหยิบเอาแผนที่มาคลี่กาง หาหนทางที่สำคัญก็ฟั่นเฟือน
ต่างทูลว่ามานี่เห็นลึกลับ สิ้นตำรับแผนที่ไม่มีเหมือน
ครั้นจะจำสำคัญตะวันเดือน ก็กลบเกลื่อนมืดมาหลายราตรี
ซึ่งลำทรงหลงทางมากลางสมุทร ควรจะหยุดยับยั้งตั้งบายศรี
เครื่องบูชาสารพัดทั้งบัตรพลี จะบวงผีถามทางกลางคงคาฯ

๏ กรุงกษัตริย์ตรัสตอบว่าชอบอยู่ ผู้ใดรู้สิ่งไรให้ปรึกษา
แล้วสั่งให้ทอดสมอลงรอรา อยู่ตรงหน้าเกาะขวางข้างดีรีฯ

๏ ฝ่ายต้นหนคนประจำลำที่นั่ง จึงแต่งตั้งโต๊ะใหญ่ใส่บายศรี
ทั้งเป็ดไก่กุ้งปลาบรรดามี เหล้าอาหนีล้วนเข้มเต็มประดา
แล้วเชือดแพะแกะขว้างลงกลางน้ำ พลีกรรมภูตพรายทั้งซ้ายขวา
พลางสมมุติจุดธูปเทียนบูชา รินสุราเซ่นสรวงแล้วบวงบน
บังคมคัลวันทาเทพารักษ์ ซึ่งสำนักเกาะแก่งทุกแห่งหน
เทพเจ้าเขาขวางในกลางวน อยู่สายชลขึ้นล่องท้องชลา
ข้าแต่งตั้งสังเวยเคยคำนับ เชิญมารับเครื่องมัจฉะมังสา
จะขอทางกลางทะเลกับเทวา แล้วตีม้าล่อลั่นสนั่นดังฯ

๏ พอเจ้าเข้าเจ้าขรัวนายให้กายสั่น ลุกถลันเหลือกตาเหมือนบ้าหลัง
นุ่งลอยชายกรายมาหน้าบัลลังก์ ขึ้นโต๊ะตั้งนั่งรินกินสุรา
เห็นไก่ดินหยิบปีกฉีกกระชาก เอาใส่ปากเคี้ยวกินจนสิ้นขา
หัวเราะเร่อเอออเจ้าให้เรามา จะปรารถนาสิ่งไรทั้งไพร่นายฯ

๏ ฝ่ายต้นหนคนสำคัญจึงนบน้อม แล้วว่าจอมจักรพรรดิให้จัดถวาย
ด้วยเรือชัดพลัดพหลพลนิกาย มาเป็นหลายคืนวันแทบบรรลัย
ให้เชิญมาว่าจะถามเนื้อความท่าน ท่านอยู่ศาลสิงขรชะง่อนไหน
ช่วยชี้คุ้งกรุงผลึกเหมือนนึกไว้ เทพไทเทวาจงปรานีฯ

๏ ฝ่ายปู่เจ้าหาวเรอเผยอหน้า นั่งหลับตาเชื่อมซึมดื่มอาหนี
แล้วว่ากูปู่เจ้าเขาคิรี ทะเลนี้มิใช่แคว้นแดนมนุษย์
ปรอทแร่แม่เหล็กก็มีมาก ชื่อว่านาควารินสินธุ์สมุทร
ฝูงนาคมาอาศัยด้วยไกลครุฑ ถ้ายั้งหยุดอยู่ที่นี่จะมีภัย
จงตัดคลื่นฝืนไปทิศอิสาน จะพบพานผู้วิเศษข้างเพทไสย
ซึ่งซักถามตามประสงค์จำนงใจ จงรีบไปเถิดออเจ้าเราจะลา
เจ้าขรัวนายล้มกลิ้งลงนิ่งแน่ หมอเข้าแก้ฟื้นกายอายนักหนา
เข้าในห้องร้องไห้ฟายน้ำตา เมาสุรารากเรอบ่นเพ้อไปฯ

๏ ฝ่ายพระองค์ทรงยศทศทิศ เห็นศักดิ์สิทธิ์ปู่เจ้าเขาไศล
จงเร่งให้ถอนสมอขันช่อใบ แล้วแล่นไปตามทางกลางคงคาฯ

๏ ฝ่ายสำเภาเหล่าพวกตามเสด็จ ครั้นถึงเจ็ดวันคืนคลื่นนักหนา
ครั้นลมหายสายสว่างกระจ่างตา เที่ยวแล่นหากันไขว่ในนที
ไม่เห็นเรือลำทรงพงศ์กษัตริย์ ก็ก้าวตัดข้ามคุ้งเข้ากรุงศรี
ทูลโฉมยงองค์อัครเทวี ว่าบุตรีกรุงกษัตริย์นั้นพลัดไปฯ

๏ ฝ่ายนางนาฏมณฑาพระยาหญิง อนาถนิ่งนึกพรั่นประหวั่นไหว
แล้วว่ากรรมเอ่ยกรรมทำฉันใด จึงจะได้รู้ความตามพระองค์
หรือเสียเรือเมื่อยังกำลังคลื่น จึงไม่คืนเข้าวังดังประสงค์
ให้ร้อนเร่าเศร้าหมองถึงสององค์ กันแสงทรงโศกซบสลบไปฯ

๏ ฝ่ายแสนสาวท้าวนางในปรางค์มาศ ร้องหวีดหวาดวิ่งแซ่เข้าแก้ไข
ค่อยรู้สึกนึกโศกแสนอาลัย จึงสั่งให้โหราพยากรณ์
จงพินิจพิศดูพระภูวนารถ กับองค์ราชบุตรีศรีสมร
จะม้วยมอดมรณาในสาคร หรือจะจรกลับมายังธานีฯ

๏ โหรคำนับจบยามตามสังเกต วันศุกร์เศษเสาร์สถิตถึงดิถี
ต้องตำราว่าชายวายชีวี แต่สตรีจะได้มาแต่ช้านาน
จะทูลความตามเรื่องที่เคืองแค้น นางจะแสนโศกาน่าสงสาร
จะทายที่ดีไว้ให้สำราญ โหราจารย์จึงประนมบังคมทูล

พระบุตรีมีบุญดังจุลจักร จะสูงศักดิ์สืบสายไม่หายสูญ
สองปีกึ่งจึงจะมาอย่าอาดูร แกล้งเทียบทูลผ่อนผันด้วยปัญญาฯ

๏ นางฟังโหรเฒ่าทายค่อยคลายโศก ยามวิโยคยังไม่สิ้นถวิลหา
จึงตรัสถามเสนีผู้ปรีชา จะตรึกตราคิดอ่านประการใดฯ

๏ ฝ่ายมหาอำมาตย์ฉลาดฉลอง ให้ถูกต้องวิญญาณ์อัชฌาสัย
จำจะคิดติดตามเสด็จไป ถ้าหลงใหลแล้วคงจะวงเวียน
จะขอเกณฑ์เภตราสักห้าร้อย ออกแล่นลอยเลี้ยวลัดฉวัดเฉวียน
เที่ยวปักธงทุกละเมาะตามเกาะเกียน หนังสือเขียนไว้ให้แจ้งแห่งหนทาง
ทั้งน้ำข้าวเอาขึ้นใส่ไว้ให้ครบ แม้นมาพบสารพัดไม่ขัดขวาง
เดชะบุญทูลกระหม่อมไม่อับปาง เห็นหนทางจะได้มายังธานีฯ

๏ นางฟังคำอำมาตย์ฉลาดคิด ค่อยเปลื้องปลิดขุ่นข้องที่หมองศรี
ตรัสสรรเสริญเสนาปัญญาดี อย่าช้าทีรีบรัดไปจัดการ
ขุนนางพร้อมน้อมคำนับนางกษัตริย์ มารีบรัดเร่งคนขนอาหาร
ใส่เภตราห้าร้อยทั้งอ้อยตาล เกลือข้าวสารน้ำท่าสารพัน
คนประจำลำละร้อยออกลอยแล่น ตามแว่นแคว้นเกาะเกียนเที่ยวเหียนหัน
เที่ยวปักธงทุกดำแหน่งแจ้งสำคัญ แล้วแยกกันรายทางไปกลางชลฯ

๏ ฝ่ายองค์ท้าวเจ้าลังกามหากษัตริย์ ซึ่งมานัดการวิวาห์สถาผล
จึงสั่งบุตรอุศเรนให้เกณฑ์คน แล้วยกพลเภตรามาห้าพัน
ถึงปากอ่าวเมืองผลึกก็ครึกครื้น ได้ยิงปืนเป็นสัญญาโกลาหล
ทอดสมอรอเรียงอยู่เคียงกัน คอยสำคัญฟังข่าวชาวบุรีฯ

๏ พวกนายด่านตกใจออกไปถาม ครั้นได้ความกลับมุ่งมากรุงศรี
บอกเสนาข้าเฝ้านางเทวี อัญชลีทูลแถลงแจ้งกิจจาฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงค์องค์อัคเรศท้าว ได้ทราบข่าวเขยน้อยละห้อยหา
จะเริศร้างค้างงานการวิวาห์ วาสนาลูกแก้วช่างแคล้วกัน
ดำริพลางนางสั่งเสนาผู้ใหญ่ เป็นจนใจไม่รู้ที่จะผ่อนผัน
ไปแจ้งความตามจริงทุกสิ่งอัน ให้ทรงธรรมหมายมาดเหมือนญาติวงศ์

เราเปลี่ยวใจไม่มีที่จะพึ่ง พระมาถึงสมจิตคิดประสงค์
จะขอเจ้าอุศเรนเกณฑ์ณรงค์ ไว้คอยองค์ชิดาอยู่ธานีฯ
๏ เสนาในได้สดับคำรับสั่ง ถวายบังคมลามารศรี
ลงเรือเร็วรีบมาในวารี ออกไปที่อ่าวสมุทรไม่หยุดยั้ง
ขึ้นเฝ้าท้าวเจ้าเกาะลังกาแก้ว บังคมแล้วทูลตามเนื้อความหลัง
บัดนี้พระมเหสีที่ในวัง ถวายบังคมมาถึงฝ่าละออง
ด้วยกรุงไกรไม่มีจอมกษัตริย์ จบจังหวัดมณฑลให้หม่นหมอง
จะขอเขยขึ้นไปมอบให้ครอบครอง ช่วยปกป้องไพร่ฟ้าประชาชนฯ
๏ สมเด็จท้าวเจ้าลังกาอาณาเขต ได้แจ้งเหตุความวิบัติก็ขัดสน
จะเริศร้างค้างงานป่วยการคน เป็นสุดจนที่จะคิดให้ปิดบัง
จึงตรัสบอกราชบุตรอุศเรน เป็นกรรมเวรของเจ้าสร้างแต่ปางหลัง
เสียทีมาท่าทางกลางวนวัง จะปลูกฝังก็ไม่สมอารมณ์นึก
ข้างนี้เล่าเขาก็คิดเหมือนเขยขวัญ จะผูกพันให้บำรุงกรุงผลึก
มิใช่ว่าหาอื่นที่ดื่นลึก เจ้าจงตรึกตรองความให้งามใจฯ
๏ อุศเรนแสนสลดระทดท้อ น้ำตาล่อคลอคลั่งจะหลั่งไหล
เสียดายนางอย่างชีวันจะบรรลัย ร้อนฤทัยเทียมเพลิงละเลิงเลียง
จะกลับหลังยังลังกาน่าอดสู ครั้นจะอยู่อายหน้าประดาเสีย
ด้วยความค้างนางหายเป็นม่ายเมีย จำจะเกลี่ยไกล่ความไปตามนาง
จึงตรัสแก่เสนาที่ข้าเฝ้า อุระเราร้อนดังจะพังผาง
เสียสวาทมาดหมายเหมือนวายวาง จะตามนางกว่าจะพบประสบกัน
ซึ่งองค์พระชนนีมีรับสั่ง ให้ระวังเวียงชัยไอศวรรย์
จะแบ่งพลเภตราสักห้าพัน อยู่ป้องกันนัครา ให้ถาวร
แต่ตัวเราเคารพอภิวาท ขอลาบาทมารดาเที่ยวหาสมร
แม้นพบแก้วแววตาจะพาจร มานครคิดอ่านการมงคลฯ
๏ อำมาตย์รับอภิวาทแล้วคลาดคล้อย ลงเรือน้อยเร็วรัดไม่ขัดสน
มาถึงวังบังคมนิรมล ทูลยุบลบาทาแล้วลาจรฯ

๏ ฝ่ายพระหน่อมกุฏอุศเรน
รายรักษาหน้าด่านชานนคร
แล้วทูลองค์ทรงฤทธิ์บิตุราช
เชิญเสด็จภูวไนยไปลังกา

๏ พระบิตุรงค์ทรงฤทธิ์คิดสงสาร
จึงอวยพรภิญโญเดโชชัย
กลับมาถึงจึงบอกบิดาด้วย
ครั้นสั่งแล้วเลิกพหลพลเภตรา

๏ ฝ่ายข้างพวกอุศเรนเกณฑ์กำปั่น
ล้วนใบผ้าห้าร้อยลอยประดัง
ทั้งธงทิวริ้วทองห้องประดับ
พอแสงทองส่องฟ้านภาลัย
ประโคมฆ้องกลองแตรแซ่สนั่น
ยกออกจากปากอ่าวอึงคะนึง
นายฝรั่งนั่งส่องกล้องสว่าง
ออกน้ำลึกแล่นเลี้ยวเกี่ยวกันไป
จึงกะเกณฑ์แบ่งทหารชาญสมร
คอยราญรอนไพรีจะบีฑา
ขอลาบาทตามติดขนิษฐา
ให้เป็นผาสุกสวัสดิ์กำจัดภัยฯ
จะทัดทานกลัวจะขัดอัชฌาสัย
ให้พ้นภัยพบนางกลางคงคา
จะมาช่วยทำขวัญให้หรรษา
ไปลังกานคเรศนิเวศน์วังฯ
เป็นดั้งกันเกณฑ์แห่ทั้งแตรสังข์
สำที่นั่งนั้นเอาตาดมาดาดใบ
อัจกลับแพรวพร่างสว่างไสว
ยิงปืนใหญ่ตูมตามขึ้นสามดึง
เหล่ากำปั่นน้อยใหญ่ชักใบขึง
พอลมดึงแล่นตามกันหลามไป
เห็นหนทางสามโยชน์โขดไศล
ไม่พบไม่กลับหลังตั้งแต่ตามฯ

ตอนที่ ๑๒
พระอภัยมณีพบนางสุวรรณมาลี

๏ จะกล่าวถึงพระอภัยมณีนาถ
หัดภาษาฝรั่งทั้งจีนจาม
เมื่อวันหนึ่งถึงยามเข้าไสยาสน์
ด้วยพลัดพรากจากตระกูลประยูรวงศ์
จะเหลียวซ้ายแลขวาอนาโถ
จะโดยสารก็ไม่สมอารมณ์คะเน
คิดรำพึงถึงธรรมพระกรรมฐาน
เกิดแล้วตายวายวางไม่ยั่งยืน
เราเกิดมาอาภัพอัปภาคย์
จะถือคำธรรมขันธ์สัพพัญญู
นึกศรัทธากล้าหาญสำราญจิต
ชวนลูกยามายังท่านโยคี
จะขอบวชบรรพชารักษากิจ
พอสมสร้างทางธรรมสำมะดึงส์

๏ พระโยคีมีศีลได้ยินว่า
สินสมุทบุตรบวชด้วยหรือไร

๏ กุมารว่าข้าจะบวชกับบิดุเรศ
พระทรงธรรม์กรุณาให้คากรอง
ผูกชฎาอาภรณ์โพกกระหวัด
มานั่งเรียงเคียงกันอัญชลี
แล้วอวยชัยให้ศีลห้าสถาผล
ครั้นจบศีลสิกขาสารพัด

๏ สองสิทธาสาธุลุแก่ศีล
มัธยัสถ์ครัดเคร่งไม่ขาดครอง
กับองค์ราชกุมารชาญสนาม
ราวกับล่ามพูดคล่องทั้งสององค์
นึกอนาถนิ่งคิดพิศวง
มาเปลี่ยวองค์อ้างว้างอยู่กลางทะเล
หัวอกโอ้อับจนระหนระเห
ให้ว้าเหว่หวั่นหวั่นทุกวันคืน
เป็นอาการถ่ายโทษที่โหดหืน
จะม้วยคืนวันไรก็ไม่รู้
ต้องพลัดพรากจากนครจนอ่อนหู
ให้ค้ำชูชาติหน้าอย่าเซ่นนี้
จนอาทิตย์อุทัยไขรัศมี
อัญชลีเล่าความตามคำนึง
อยู่เป็นศิษย์ในสำนักสักพักพึ่ง
ให้ลุถึงพระนิพพานสำราญใจฯ
หัวเราะร่ำรื้อถามตามสงสัย
แล้วอย่าไปโลดเต้นเล่นคะนองฯ
เรียนไตรเพทถือศีลไม่กินของ
ทั้งสองครองครบสิ้นด้วยยินดี
ประคำชัดสวมมือเหมือนฤาษี
พระโยคีขัดสมาธิบนอาสน์รัตน์
ตั้งแต่ต้นปาณาไม่ฆ่าสัตว์
หมั่นนมัสการเพลิงตะเกิงกองฯ
สำเร็จสิ้นแล้วก็ลามาทั้งสอง
ตามทำนองสิทธาบูชาเพลิงฯ

๏ กล่าวถึงลำสำเภาท้าวสิลราช
ต้องลมใหญ่ใบฉีกเป็นปีกเปิง
ถึงช่องกว้างหว่างเขาเหล่าละเมาะ
รุกขาเขาเขียวชอุ่มเป็นพุ่มยืน
จึงทรงส่องกล้องแก้วแววสว่าง
เพ่งพินิจคิดประหลาดอนาถนึก
เทวดาว่าจะพบผู้วิเศษ
จึงสั่งให้นายท้ายบ่ายเข้าไป
แล้วตรัสใช้ให้ขุนหมื่นขึ้นบนเขา
ถ้าพบองค์จงแถลงแจ้งคดี

๏ ผู้รับสั่งบังคมบรมนาถ
มองเห็นคนบนศาลาที่หน้าชาน
พระโยคีมีสองเจ้าเณรหนึ่ง
จึงเข้าไปใกล้ศาลาเห็นหน้ากัน
ขุนหมื่นบอกออกความตามรับสั่ง
ว่าบัดนี้กรุงกษัตริย์ขัดดิยา

๏ พระโยคีดีใจให้อนุญาต
ขุนหมื่นลามาประณตบทมาลย์

๏ จอมกษัตริย์ตรัสสั่งคนทั้งหลาย
เราจะพากันขึ้นไปไหว้นักธรรม์
ขุนนางรับขับคนขึ้นบนเขา
ฉนวนนั้นกั้นมาถึงหน้าพระลาน
กรุงกษัตริย์ตรัสชวนพระลูกน้อย
ทั้งสุรางค์นางสนมล้วนชมเชา
ฝืนอารมณ์นุ่งห่มพอสมโศก
ขึ้นจากเรือพระที่นั่งสะพรั่งพร้อม
พระพายกราดพาระเหิดเตลิดเหลิง
ลอยละเลิงแล่นมาสิบห้าคืน
แลเห็นเกาะหนึ่งไกลใหญ่ทะมึน
ที่ภูมิพื้นแผ่นผาโอพารึก
เห็นสล้างสลับแลล้วนแต่ดึก
แล้วรำลึกความหลังได้ดังใจ
สบสังเกตเขานี้ไม่มีไหน
ประทับใกล้เงื้อมผาหน้าคีรี
ดูกุฎีเปล่าอยู่ดอกหรือมีฤาษี
ว่าเรานี้จะไปหาพระอาจารย์ฯ
ขึ้นทางหาดหุบผาด้วยกล้าหาญ
มากประมาณร้อยเศษหลายเพศพรรณ
หลงตะลึงแลชมล้วนคมสัน
คนทั้งนั้นถามไถ่ไปไหนมา
แล้วมานั่งกราบพระองค์ทรงสิกขา
จะขึ้นมาจบพระหัดถ์นมัสการฯ
ตามแต่ราชศรัทธาไม่ว่าขาน
ทูลพระผ่านโภคาสารพันฯ
ทั้งไพร่นายด้นหนคนขยัน
จงเร่งกั้นฉนวนน้ำทำสะพาน
บ้างตัดเสาผ่าเรือกบ้างเสือกสาน
ปักสะพานลงในน้ำถึงสำเภา
ประคองค่อยเล้าโลมโฉมเฉลา
ทั้งผมเผ้ารื้อรกด้วยอกตรอม
เหมือนรื้อโรครูปกายยังผ่ายผอม
ตามพระจอมกษัตราพาดำเนิน

ไปตามทางหว่างสวนฉนวนกั้น ถึงเชิงชั้นแผ่นผาศิลาเผิน
ดูกุฎีที่ศาลาก็น่าเพลิน ควรเจริญอิริยารักษาพรต
พระชมพลางทางพาธิดาราช กำนัลนาฏแวดล้อมมาพร้อมหมด
เห็นโยคีที่บัลลังก์นั่งประณต แล้วทรงยศตรัสถามตามบุราณ
ผู้เป็นเจ้าสามองค์ทรงสิกขา ดูโสภารูปทรงส่งสัณฐาน
แต่องค์นั้นฉันดูเป็นกุมาร มาอยู่นานหรือพึ่งมารักษาพรต
หนึ่งลูกไม้ในเกาะพอเสาะฉัน หรือกลางวันวายฤดูก็สู้อด
ทั้งสัตว์ร้ายสายชลบนบรรพต มาบีฑาปรากฏบ้างหรือไรฯ

◎ พระทรงศีลภิญโญสโมสร ถวายพรพูดจาอัชฌาสัย
อาดมาผาสุกไม่ทุกข์ภัย แต่บวชได้พรรษาก็กว่าพัน
อันพวงผลผลาสารพัด ไม่ขาดขัดที่ในเกาะพอเสาะฉัน
เดชะฤทธิ์กิจกรมพรหมจรรย์ สารพันโพยภัยมิได้พาน
แต่โยคีนี่เธอพึ่งบวชใหม่ ชื่ออภัยพงศ์กษัตริย์พลัดถิ่นฐาน
แล้วเล่าความตามเรื่องเคืองรำคาญ นั่นกุมารสินสมุทบุตรพระอภัย
แล้วว่ารูปขอถามความบพิตร ท้าวสถิตนครเรศประเทศไหน
มีธุระพะพานประการใด จึงมาในทะเลลมยมนาฯ

◎ กรุงกษัตริย์ตรัสแจ้งแถลงเล่า โยมเป็นเจ้าเมืองผลึกนึกหรรษา
พาโฉมยงองค์ราชธิดา ชมชลาลมพัดกระจัดกระจาย
จึงหลงทางกลางทะเลเที่ยวเร่ร่อน จะคืนนครก็ไม่ได้ดังใจหมาย
พระเล่าความตามแต่ต้นไปจนปลาย เจียนจะตายเสียเพราะคลื่นไม่คืนเป็น
แล้วตรัสว่าพระอภัยผู้เป็นเจ้า ทุกข์ก็เท่าโยมทุกข์เพราะยุคเข็ญ
จากสมบัติพลัดพรากได้ยากเย็น โยมมาเห็นก็ให้คิดอนิจจัง
จะขอถามความพระผู้เป็นเจ้า นิมนต์เล่าเหตุผลแต่หนหลัง
ไยจึงพรากจากเขตนิเวศน์วัง โยมยังฟังไม่กระจ่างในทางความฯ

◎ พระอภัยภูมีมุนีน้อย สดับถ้อยกรุงกษัตริย์ที่ตรัสถาม
ชำเลืองดูพระธิดาพะงางาม แล้วเล่าความตามเรื่องเคืองรำคาญ

พระบิดาข้าชื่อท้าวสุทัศน์ ผ่านสมบัติรัตนามหาสถาน
ข้ากับน้องต้องไปเรียนวิชาการ ตำบลบ้านจันทคามพราหมณ์พฤฒา
รูปเรียนกลดนตรีคือปี่เป่า พระน้องเจ้าเรียนกระบองคล่องนักหนา
อยู่ปีครึ่งจึงจากอาจารย์มา เที่ยวลีลาเลียบเดินตามเนินทราย
เห็นร่มไทรใกล้ฝั่งเข้ายั้งหยุด พบบุรุษหนุ่มพราหมณ์สามสหาย
ชวนพูดเล่นเจรจาประสาสบาย อยู่ที่ชายทะเลลมใต้ร่มไทร
สามมาณพรบเร้าให้เป่าปี่ อยากฟังฝีปากเล่นจะเป็นไฉน
ครั้นรูปเป่าเข้าก็หลับระงับไป ไม่แจ้งใจว่าไพรีจะมีมา
พอนางผีเสื้อสมุทรมาฉุดลาก ต้องกรำกรากตรอมอยู่ในคูหา
เอาความหลังทั้งนั้นมาพรรณนา จนหนีมาพึ่งบุญพระมุนีฯ

◎ กรุงกษัตริย์ตรัสว่าน่าหัวร่อ เออก็พอที่หรือพระฤาษี
วิชาอื่นดื่นไปว่าไม่ดี เรียนแต่ปี่ไปเที่ยวเป่าให้เขาฟัง
เดี๋ยวนี้ปี่มีอยู่หรือไม่เล่า นิมนต์เป่าให้โยมชมคารมมั่ง
ทั้งพวกเหล่าสาวสุรางค์นางชาววัง จะได้ฟังไพเราะเพราะโยคีฯ

◎ พระอภัยได้ฟังนั่งชม้อย นางน้อยน้อยแลสบหลบฤาษี
พอเนตรสบเนตรนุชพระบุตรี แกล้งพาทีทำเป็นว่าน่าเสียดาย
ถ้าพบเข้าคราวครั้งยังไม่บวช ไม่พูดอวดปากเปล่าจะเป่าถวาย
นี่ครองศีลสิกขารักษากาย เกรงอบายเบื้องหน้าอนาคต
แม้นท้าวไทจะใคร่ฟังหวังถวิล ว่าให้สินสมุทลาสิกขาบท
เป่าถวายคล้ายครูพอรู้รส กลัวทรงยศจะบรรทมไม่สมประดีฯ

◎ กรุงกษัตริย์สรวลสันต์ว่าฉันชอบ แล้วตรัสปลอบสินสมุทบุตรฤาษี
ช่างสนใจได้วิชาบิดาดี ช่วยเป่าปี่ให้ฉันฟังบ้างเป็นไร
จะบูชาผ้าต้นกำพลรัด โขมพัตถ์ลายทองอันผ่องใส
สร้อยเสมาปะวะหล่ำแลกำไร โยมจะให้งามงามตามจำนงฯ

◎ สินสมุทมุนีฤาษีเล็ก ประสาเด็กดูของที่ต้องประสงค์
แล้วตอบว่าฉันจะใคร่ได้เครื่องทรง เหมือนที่องค์พระธิดาสารพันฯ

๏ องค์ท่านท้าวสาวสุรางค์ต่างหัวร่อ ฤาษีพ่อก็สำรวลพลอยสรวลสันต์
นางโฉมฉายอายองค์พระทรงธรรม์ ทำเมียงหันเมินยิ้มอยู่พริ้มพรายฯ
๏ กรุงกษัตริย์ตรัสว่าอย่าปรารภ มีอยู่ครบเครื่องกษัตริย์จะจัดถวาย
จะขอฟังปี่ให้ใจสบาย ถึงหลับตายไปสักวันไม่พรั่นใจฯ
๏ กุมาราลาลุกลงจากแท่น ออกโลดแล่นมากุฎีที่อาศัย
จึงลาศีลทรงภูษาผ้าสไบ ถือปี่ไปยังศาลาหน้าคีรี
ประนตนั่งบังคมบรมนาถ อยู่ริมอาสน์อัยกาดาฤาษี
ภาวนาอาคมให้ลมดี แล้วเป่าปี่แปลงเพลงวังเวงใจ
ทำแหบหวนครวญว่าสาริกาแก้ว ค่ำลงแล้วขวัญอ่อนจะนอนไหน
หนาวน้ำค้างพร่างพรมพนมไพร จะหนาวใจสาริกาทุกราตรีฯ
๏ กรุงกษัตริย์ฟังปี่ให้วิเวก เอกเขนกนั่งหาวทั้งสาวศรี
ให้วาววับหลับล้มไม่สมประดี ทั้งโยคีผู้เฒ่าพลอยหาวนอน
แกเอนพิงหลับอยู่กับอาสน์ พวกอำมาตย์หลับกลิ้งริมสิงขร
ทั้งพวกไพร่นายเภตราที่สาคร ระเนนอนหลับเรียบเงียบสำเนียง
ด้วยลมปี่เป่าดังกระทั่งโยชน์ ได้ทราบโสตสิงสัตว์สงัดเสียง
ในคงคาปลาร้ายขึ้นว่ายเรียง ฟังสำเนียงปี่แก้วแจ้วจับใจฯ
๏ ฝ่ายนักสิทธิ์บิดุรงค์ทรงสวัสดิ์ เห็นสองกษัตริย์ไสยาสน์ไม่หวาดไหว
ทั้งสาวสรรค์กัลยาเสนาใน ไม่มีใครฟื้นกายดังวายปราณ
พระเพ่งพิศธิดายุพาพักตร์ ดูน่ารักรูปทรงส่งสัณฐาน
ช่างเปล่งปลั่งยังไม่มีราคีพาน น่าสงสารซบนิ่งไม่ติงกาย
พระเลื่อนองค์ลงจากบัลลังก์อาสน์ หวังสวาทว่าจะโลมนางโฉมฉาย
ครั้นเข้าชิดคิดได้ไม่ใกล้กราย แต่เดินซายชมนางไม่วางตา
พระโอษฐ์เอี่ยมเทียมสีลิ้นจี่จิ้ม เป็นลักยิ้มแย้มหมายทั้งซ้ายขวา
ขนงเนตรเกศกรกัลยา ดังเลขาผุดผ่องละอองนวล
ทำไฉนหนอจะได้ดวงสมร ร่วมที่นอนแนบน้องประคองสงวน
แล้วรั้งรักหักใจไม่บังควร ให้ปั่นป่วนกลับมานั่งข้างหลังครู

จึงห้ามให้สินสมุทนั้นหยุดปี่ พระโยคีรู้สึกนึกอดสู
จึงว่าปี่ดีจ้านเจียวหลานกู เล่นเอาปู่ม่อยหลับระงับไป
แล้วแลดูผู้คนบนสิงขร ระเนนนอนนิ่งกลาดไม่หวาดไหว
หัวเราะพลางทางว่าสาแก่ใจ ช่างหลับไหลล้มกลิ้งทั้งหญิงชาย
แล้วโยคีดีระฆังดังหง่างเหง่ง เสียงโก่งเก่งก้องหูไม่รู้หาย
สองกษัตริย์รู้สึกนึกละอาย สงสารสายสวาทนั่งบังบิดา
สาวสุรางค์บ้างก็ยังกำลังหลับ เขาปลุกกลับกลิ้งหงายน่าขายหน้า
บ้างละเมอเพ้อเชือนว่าเพื่อนมา กษัตรากริ้วกราดตวาดไป
อีเหล่านี้ขี้เซาเบาอยู่หรือ ฉุดข้อมือให้มันตื่นขึ้นจงได้
แล้วเหลียวมาพาทีด้วยชีไพร เพราะสุดใจเจียวปี่ดีจริงจริง
ช่างฉ่ำเฉื่อนเจื่อยแจ้วถึงแก้วหู หลับไม่รู้สึกกายทั้งชายหญิง
แต่แรกไม่ได้ฟังยังประวิง ทีนี้จริงของเจ้าคุณพระมุนี
แล้วจัดได้เครื่องประดับสำรับเก่า มาให้เจ้าสินสมุทบุตรฤาษี
กุมาราว่าของหมองไม่ดี โปรดเปลี่ยนที่พระธิดามาประทานฯ

๏ กรุงกษัตริย์ดรัสพลางทางพระสรวล แล้วว่าชวนแลกเขาเอาเถิดหลาน
พระโยคีผู้เฒ่าว่าเจ้าคลาน ไปกราบกรานนงลักษณ์ดรงพักตรา
เป็นลูกเต้าเขาเถิดประเสริฐสุด อยู่เป็นบุตรดาบสสอดนักหนา
ได้ฟังครูกุมารคลานเข้ามา ถึงตรงหน้านอบนบอภิวันท์ฯ

๏ นางโฉมฉายอายจิตแต่คิดรัก ผินพระพักตร์คำนับแล้วรับขวัญ
ค่อยค่อยว่าข้าจะพาไปด้วยกัน ต่อตะวันลงลับจึงกลับมาฯ

๏ สินสมุททรุดหมอบตอบสนอง พระทัยของชนนีดีนักหนา
ลูกไม่มีที่เห็นเป็นกำพร้า พระมารดาไปไหนไปด้วยกันฯ

๏ นางสาวสาวชาววังนั่งหัวเราะ รู้ปะเหลาะลิ้นลมช่างคมสัน
กรุงกษัตริย์ดรัสด้วยพระนักธรรม์ บุญของฉันได้มาหาพระอาจารย์
จะใคร่บวชสวดมนต์อยู่จนม้วย ก็ห่วงด้วยธิดาโยธาทหาร
ทั้งข้าวปลาสารพันจะกันดาร ยิ่งอยู่นานยิ่งจะยากลำบากนัก

ผู้เป็นเจ้าเข้าใจข้างไหนบ้าง
จะหยุดยั้งนั่งนอนพอผ่อนพัก
๏ พระโยคีมีศีลได้ยินถาม
รู้ประจักษ์ทักแท้แน่แก่ใจ
อันท้าวไทไพร่พลคนทั้งหลาย
ทั้งนี้เพราะเคราะห์กรรมมาทำเยีย
อันกรุงไกรไปทางทิศอิสาน
ซึ่งเสบียงเลี้ยงคนตามหนทาง
อันเกาะแก้วพิสดารสถานนี้
แต่คราวหลังครั้งสมุทรโคดม
เธอทำไร่ไว้ที่ริมภูเขาหลวง
ได้สืบพิชยืดอยู่แต่บูราณ
๏ พระจอมวังฟังเล่าว่าข้าวมาก
น้อมเคารพนบนอบว่าขอบใจ
จะให้เที่ยวเกี่ยวข้าวเช้าพรุ่งนี้
วันนี้เย็นเห็นจะจวนคุณสวดมนต์
พระตรัสชวนบุตรีนั้นลีลาศ
ทั้งเถ้าแก่แห่ห้อมล้อมลงมา
ให้โยธีตีเคียวไปเกี่ยวข้าว
กลางคงคาสารพันจะกันดาร
เสนาในได้ฟังรับสั่งตรัส
ให้พวกบ่าวเหล่าทหารสานกระบาย
๏ ฝ่ายพระนุชบุตรีศรีสวัสดิ์
ไม่เรียกเหล่าสาวสรรค์พนักงาน
ให้นุ่งห่มสมองค์ประจงจัด
สร้อยสังวาลบานพับประดับประดา
ช่วยแนะทางกรุงไกรให้ประจักษ์
อยู่อีกสักสองทิวาจะลาไปฯ
พิเคราะห์ตามสังเกตข้างเพทไสย
เหตุเพราะพระอภัยจะได้เมีย
จะวอดวายเวทนาประดาเสีย
จึงไกล่เกลี่ยกล่าวคำเป็นท่ามกลาง
แสนกันดารสารพัดจะขัดขวาง
จะให้บ้างโยมอย่าได้ปรารมภ์
โภชนาสาลีก็มีถม
มาสร้างสมสิกขาสมาทาน
ครั้นแตกรวงออกมาเล่าเป็นข้าวสาร
จงคิดอ่านเอาเคียวมาเกี่ยวไปฯ
ความยินลากขากดีจะมีไหน
ข้าขอไปเป็นเสบียงพอเลี้ยงเพล
ให้โยธีทำตะกร้าขึ้นมาขน
โยมขอลาพาพลไปเภตรา
พระหน่อนาถตามติดขนิษฐา
ถึงเภตรากรุงกษัตริย์จึงจัดการ
สานกระเช้าให้ทุกคนขนข้าวสาร
จงคิดอ่านเอาเสบียงไปเลี้ยงกาย
โสมนัสนึกสมอารมณ์หมาย
ขึ้นหาดทรายสับสนล้วนคนการฯ
จึงทรงผลัดเครื่องทรงสรงสนาน
ชวนกุมารเข้าในห้องไสยา
คาดเข็มขัดประจำยามงามหนักหนา
ใส่กรอบหน้าเหน็บเสียดกรรเจียกจอน

ธำมรงค์ทรงใส่นิ้วพระหัตถ์ กระจ่างเม็ดเพชรรัตน์ประภัสสร
ปะวะหล่ำกำไลใส่สวมกร พอหยุดหย่อนยอบองค์ลงบังคม
พระบุตรีมีจิตพิศวาส ให้นั่งอาสน์แนบชิดสนิทสนม
ดูผิวพักตร์ลักษณาก็น่าชม เสียแต่ผมหยิกนักเหมือนยักษ์มาร
แล้วโฉมงามถามหลอกตะคอกเล่น เจ้าจะเป็นลูกข้าเหมือนว่าขาน
หรือลวงล่อพอได้สร้อยสังวาล จงให้การตามจริงอย่านิ่งความฯ

๏ สินสมุทพูดจาประสาซื่อ ลูกนี้หรือจะไม่รักอย่าพักถาม
อยากจะใคร่ได้แม่ที่รูปงาม พึ่งสมความปรารถนาเวลานี้
จะหาไหนได้เหมือนพระรูปโฉม งามประโลมล้ำฟ้าในราศี
แม้นหาคู่สู้ได้ฉันให้ดี จริงนะจำฟ้าผี่เถิดมารดาฯ

๏ นางโฉมยงทรงฟังช่างฉอเลาะ กลั้นหัวเราะรับขวัญด้วยหรรษา
เออนี่แน่แม่จะถามตามสัจจา พระมารดารูปราวสักคราวใครฯ
๏ กุมาราว่าที่นี่ไม่มีเท่า โตกว่าลำสำเภาเป็นไหนไหน
ซื่อผีเสื้อเนื้อหนังรังขี้ไคล ทั้งสูงใหญ่เขี้ยวยาวราวสักวา
ไม่นึกรักสักนิดจึงคิดหนี แม่เดี๋ยวนี้แลลูกรักเป็นนักหนา
สมกับองค์ทรงฤทธิ์พระบิดา ได้งามหน้าลูกแก้วแล้วคราวนี้ฯ

๏ นางโฉมงามห้ามสินสมุทน้อย พูดค่อยค่อยเขาจะว่าน่าบัดสี
ไม่รักเรียงเคียงคู่กับภูมี อย่าพาทีถึงพ่อต่อไปเลย
แล้วนางพามานั่งบัลลังก์รัตน์ ให้สาวใช้ไปจัดเครื่องเสวย
ยกมาตั้งทั้งขนมแลนมเนย กุมารว่าไม่เคยกินข้าวปลา
เคยกินแต่เผือกมันผลไม้ เช่นนี้ไม่เคยเห็นเหม็นมัจฉา
ทรามสงวนสรวลสันต์จำนรรจา ฟังแม่ว่าเถิดพ่อลองสักสองคำ
แล้วปั้นข้าวเอาสุกรมาป้อนให้ อร่อยใจจริงเจียวเคี้ยวม่ำม่ำ
กุ้งกับไข่ไก่พะแนงแกงด้มยำ กินก็เดิบเปิบคำล้วนโตโต
จนของคาวข้าวสิ้นกินของหวาน ทั้งอ้อยดาลกล้วยส้มขนมโก๋
ครั้นกินอิ่มยิ้มย่องจนท้องโร ก็พอโพล้เพล้ค่ำย่ำระฆัง

บังคมพลางทางว่าลูกลาก่อน
นางฟังคำทำเป็นว่าข้าไม่ฟัง
แม้นรักแม่แน่นอนจงนอนนี่
ว่ากระไรไม่ว่าอย่าซมอย
ว่าเช่นนั้นฉันจะอยู่อย่าขู่ฉัน
ชวนสำรวลสรวลสันต์จำนรรจา

๏ ฝ่ายองค์พระอภัยวิไลโฉม
ด้วยกุมารไม่มาจนราตรี
เวียนดูนางกลางวันก็ผันพักตร์
จะผูกมิตรคิดอ่านประการใด
จำจะอ้อนวอนครูท่านผู้เฒ่า
ได้ร่วมลำสำเภากับเยาวมาลย์
ยิ่งปลาบปลื้มลืมภาวนานั่ง
จนรุ่งรางสร่างแสงพระสุริยง
น้อมประณตบทมาลย์อาจารย์เจ้า
พรุ่งนี้ลำสำเภาเขาจะไป

๏ สิทธาเฒ่าเข้าใจทำไขสือ
พอออกปากฝากได้เป็นไรมี

๏ พระนิ่งนั่งฟังครูเห็นรู้เท่า
จะลาศีลสึกไปดูไม่งาม
หนึ่งจะไปในทางกลางสมุทร
ขอโดยสารท่านทั้งเป็นโยคี
พระโปรดด้วยช่วยดูให้รู้เรื่อง
จะสมหวังดังจิตที่คิดไว้

๏ พระโยคีมิใคร่จะให้รู้
จึงบอกไว้ให้เห็นเป็นสะพาน
พระบิดรจะละห้อยคอยข้างหลัง
คอยก็ชั่งเป็นไรไยมิคอย
รุ่งพรุ่งนี้จึงขึ้นไปให้ใช้สอย
พระหน่อน้อยน้อมคำนับรับบัญชา
นางรับขวัญยิ่งรักขึ้นหนักหนา
จนหลับไหลไสยาในราตรีฯ
คิดถึงโยมอยู่ในห้องยิ่งหมองศรี
เห็นท่วงทีโฉมงามจะห้ามไว้
นี่เห็นรักหรือไม่เห็นเป็นไฉน
จึงจะได้พระธิดายุพาพาล
ช่วยออกปากฝากเขาให้โดยสาร
คงเป็นการสักวันหนึ่งมั่นคง
ด้วยใจยังอยู่ข้างหนุ่มให้ลุ่มหลง
ออกเดินตรงมากุฏีพระชีไพร
เมื่อโศกเศร้าเสาะมาได้อาศัย
ช่วยฝากให้นัดดาไปธานีฯ
จะสึกหรือบวชไปให้รู้ที่
แต่ต้องดีนะอย่าด่วนทำลวนลามฯ
จึงก้มเกล้ากราบครบคำรบสาม
จะมีความครหาเป็นราคี
เป็นที่สุดอย่างเพียงศีลพระชินศรี
เมื่อบุญมีแล้วก็รอดตลอดไป
จะถึงเมืองหรือจะเห็นเป็นไฉน
หรือกระไรเจ้าข้าพระอาจารย์ฯ
หากเอ็นดูด้วยเป็นศิษย์คิดสงสาร
จะได้การอยู่ก็ที่ตรงสีกา

อันเดินทางกลางน้ำจะลำบาก
ทั้งนี้เพราะเคราะห์กรรมกระทำมา
แล้วถามพวกแขกฝรั่งอยู่ทั้งร้อย
ตามแต่ใจไม่ว่าจงหารือ

๏ แขกฝรั่งพรั่งพร้อมน้อมคำนับ
ถึงยากเย็นเป็นข้ากว่าจะตาย
แล้วรีบรัดจัดแจงแต่งสำรับ
ทั้งกล้วยอ้อยน้อยหน่าสารพัน

๏ ฝ่ายสุวรรณมาลีศรีสวัสดิ์
บรรทมตื่นฟื้นองค์นางนงคราญ
แล้วแต่งองค์ทรงเครื่องเรืองระยับ
พากุมารคลานเข้าเฝ้าบิดา
นี่แน่เจ้าสินสมุทบุตรดาบส
โภชนาสาลีอยู่ที่ใด

๏ กุมารานอบนบอภิวาท
จะนำไปในทางข้างคีรี

๏ ธิบดินทร์ยินดีเป็นที่สุด
ชวนสนมกรมในแล้วไคลคลา
สินสมุทนำเดินเนินบรรพต
พวกพหลพลไกรทั้งไพร่นาย
ถึงที่กว้างหว่างเวิ้งในเชิงเขา
ไม่เคยเป็นข้าวสารทั้งลานนา
ถึงธารน้ำลำเนาภูเขาโขด
ทั้งข้าวเหนียวเขียวขาวข้าวหางช้าง
พวกผู้หญิงชิงกันเก็บจนเล็บหัก
กรุงกษัตริย์ดรัสสั่งพวกเสนา
ต้องพลัดพรากยากแค้นถึงแสนสา
จะได้ผาสุกสบายต่อปลายมือ
ใครจะพลอยไปสำเภาด้วยเขาหรือ
รูปนี้ถือถึงกรรมก็จำตายฯ
ขอไปกับพระอภัยเหมือนใจหมาย
ถ้าเจ้านายไปไหนไปด้วยกัน
น้ำผึ้งกับมันเผือกกล้วนเลือกสรร
ประเดนสองนักธรรม์ฉันสำราญฯ
ครั้นจำรัสรุ่งแจ้งแสงสุริฉาน
ชวนกุมารมาสรงพระคงคา
เพชรประดับตะละดาววาวเวหา
กษัตราตรัสทักแล้วซักไซ้
อย่าเลี้ยวลดเล่าแจ้งแถลงไข
ช่วยนำไปให้เกี่ยวประเดี๋ยวนี้ฯ
ขอเชิญบาทบงกชบทศรี
ข้าวสาลีเหลือล้นคณนาฯ
ไม่ยั้งหยุดแต่งองค์ทรงภูษา
พาธิดาลีลาศขึ้นหาดทราย
แล้วเลี้ยวลดลัดไปดังใจหมาย
แบกกระบายกระบุงตามกันหลามมา
เห็นรวงข้าวขาวค้อมหอมนักหนา
กษัตราชมเพลินดำเนินพลาง
มีข้าวโพดข้าวเจ้าแลข้าวฟ่าง
แลต่างต่างตะละไร่สุดสายตา
เข้าข่วนผลักเพื่อนสนิทว่าอิจฉา
ให้โยธาเกี่ยวข้าวเอาให้พอฯ

๏ ตำรวจรับขับไพร่ให้เข้าเกี่ยว
เกี่ยวกระหวัดรัดวีสาลีกอ
เสียงกริบกรวบรวบรัดแล้วมัดฟ่อน
ที่ล้าหลังยังห่างย่างยาวยาว
ครั้นได้มากลากขนอลหม่าน
กลัวจะอดอุดส่าห์พยายาม
๏ กุมาราพาท้าวกับสาวสนม
เป็นวุ้งเวิ้งเชิงเทินเนินลำเนา
กรุงกษัตริย์ทัศนาพาสนม
เห็นเหวห้วยกรวยโกรกชะโงกมอง
นางสาวสาวชาววังไม่เคยเห็น
ขึ้นเขาเขียวเลี้ยวเลียบศิลามา
สารภียี่สุ่นพิกุลเกด
พวกผู้หญิงชิงช่วงดวงดอกไม้
บ้างทิ้งเถาสาวหยุดฉุดกระชาก
บ้างเดินเด็ดดอกกลอยสอยสุกรม
สินสมุทหยุดเก็บแก้วกาหลง
นางเลือกเก็บอังกาบกุหลาบซ้อน
แล้วเดินตัดลัดมาหน้าอาศรม
ขนันขนุนครุนเครือเหลือประมาณ
มะเดื่อดูกสุกห่ามอร่ามกิ่ง
ละมุดม่วงพวงสะพรั่งทั้งพะวา
ฝูงวิหคนกกามาไม่ถึง
ไม้จึงงามดามฤดูไม่รู้ร้าง
๏ ถึงกุฎีที่อยู่ท่านครูเฒ่า
สรรเสริญเจริญฤทธิ์พระสิทธา
บ้างรำเคียวขึ้นหน้าถือพร้าขอ
บ้างแข็งข้อชิงกันเกี่ยวเสียงเกรียวกราว
ร้องละครทำเพลงโฉงเฉงฉาว
อายสาวสาวฉวยเคียวเกี่ยวไปตาม
บ้างหาคานคอนสาแหรกบ้างแบกหาม
บ้างหิ้วดามกันลงไปในสำเภาฯ
เที่ยวเลียงชมเชิงชะง่อนสิงขรเขา
ที่ลางเหล่าเลื่อมเหลืองดูเรืองรอง
เที่ยวเลียบชมเชิงผาคูหาห้อง
ดูโปลงปล่องเปลี่ยวปลาบวาบวิญญาณ์
เที่ยวดูเล่นเลียบเดินตามเนินผา
ร่มรุกขาเขียวชุ่มชอุ่มใบ
กระถินเทศกระทุ่มดอกออกไสว
บ้างชิงได้ดอกประดู่ซ่อนชู้ชม
เก็บบุนนาคนางแย้มมาแซมผม
ห่อผ้าห่มเอาไปใส่ได้ที่นอน
ถวายองค์พระบุตรีศรีสมร
มาแซมจอนทัดหูให้กุมาร
ระรื่นร่มรุกขาคณาขนาน
มะพร้าวตาลตูมตาดดาษดา
บ้างหล่นกลิ้งเกลื่อนอยู่ริมภูผา
ดกระย้าอยู่ทุกกิ่งทั้งปริงปราง
ด้วยลึกซึ้งสายสมุทรสุดกว้างขวาง
พระชมพลางเพลิดเพลินดำเนินมาฯ
จึงแวะเข้าอภิวันท์ด้วยหรรษา
คุณช่างมาอยู่ถึงริมหิมพานต์

คิรีรอบขอบเขตนิเวศน์วัด สารพัดภิญโญรโหฐาน
ได้ยินเขาเล่าอยู่แต่บุราณ ว่าเกาะแก้วพิสดารสำราญครัน
บุญนักหนาได้มาเห็นก็เป็นสุข แสนสนุกดังได้ไปสวรรค์
จะหยุดหย่อนผ่อนสบายอยู่หลายวัน ก็คิดพรั่นไพรีจะบีฑา
อนึ่งทางกลางสมุทรก็สุดเปลี่ยว จะต้องเที่ยวไปทุกแห่งแสวงหา
ซึ่งเป็นดายหมายว่าตามแต่เวรา โยมขอลาผู้เป็นเจ้าเข้าพรุ่งนี้ฯ

◎ ฝ่ายพระองค์ทรงพรตพจนารถ อนุญาตโยมไปให้สุขี
รูปของฝากพระอภัยไปบุรี กับพวกที่ศิษย์นั่งอยู่ทั้งร้อย
ล้วนล้าต้าต้นหนเป็นคนแข็ง มีเรี่ยวแรงรับไปได้ใช้สอย
เมื่อพบพานบ้านเล็กแลเมืองน้อย จงโปรดปล่อยให้เขาไปดังใจจงฯ

◎ จอมนรินทร์ยินดีชลีหัตถ์ โยมไม่ขัดข้อความตามประสงค์
พระอภัยใจมาดเหมือนญาติวงศ์ นิมนต์ลงไปเภตราเวลาเช้า
จะกั้นห้องให้สบายข้างฝ่ายพระ ไว้ธุระโยมจะส่งดรงกับข้าว
สินสมุทก็จะได้ไปกับเรา จะได้เป่าปี่เล่นให้เย็นใจ
แล้วอำลาดาบสประนตน้อม ลงจากจอมเขาเชินเนินไศล
สินสมุทยุดนางไม่ห่างไกล กลับลงในเภตราพอสายัณห์ฯ

ตอนที่ ๑๓
พระอภัยมณีโดยสารเรือนางสุวรรณมาลี

๏ ฝ่ายอาจารย์ท่านครูผู้วิเศษ
ให้องค์พระอภัยไพร่ทั้งนั้น
แล้วสอนสั่งครั้งนี้เป็นที่สุด
ไปข้างหน้าถ้าถึงที่อับจน
พระอภัยไพร่พร้อมน้อมประณต
ฝรั่งแขกแยกกันนั่งสังวัธยาย

๏ สงสารองค์พระอภัยเมื่อใกล้ค่ำ
คิดคะนึงถึงนางเงือกน้ำน้อย
นิจจาเอ๋ยเคยเห็นอยู่เย็นเช้า
สงสารแก้วแววตาวิลาวัณย์
จำจะสั่งบังอรสมรมิ่ง
รำพึงพลางทางลาพระอาจารย์
ถึงข้างเขาเสาโคมที่โยมเงือก
เคาะระฆังดังหง่างนางได้ยิน
เห็นพระองค์ทรงโฉมโสมนัส
น้อมคำนับอภิวันท์จำนรรจา

๏ พระโฉมยงทรงศีลได้ยินถาม
เสน่หาอาวรณ์ร้อนฤทัย
นางเงือกน้ำซ้ำถามถึงสามครั้ง
เมื่อวานนี้มีสำเภาเขาแวะมา
คิดถึงสองพระชนกที่ปกเกล้า
แม้นไปถึงธานีบุรีเรือง
สักปีครึ่งจึงจะกลับมารับน้อง
เห็นสำเภาเขามาถ้ามิไป
จึงเขียนเวทวิทยาวิชาขยัน
ไปป้องกันกายาในสาชล
ไม่ม้วยมุดแล้วก็เห็นจะเป็นผล
ถือพระมนต์มั่นไว้แล้วไม่ตาย
เล่าคาถาดาบสบ้างจดหมาย
บ้างได้ปลายลืมต้นบ่นตะบอยฯ
ยิ่งร้อนรำจวนใจให้ละห้อย
จะจากกลอยสวาทไปเสียไกลกัน
จะแลเปล่าเปลี่ยวใจเมื่อผายผัน
จะโศกศัลย์เสียใจอาลัยลาน
ครั้นจะนิ่งหนีอนงค์ก็สงสาร
จากสถานเลียบเดินเนินศิรินทร์
พระถอดเกือกก้าวขึ้นนั่งบัลลังก์หิน
แหวกวารินรีบรุดผุดขึ้นมา
ค่อยถดถัดขึ้นบนแท่นที่แผ่นผา
เสด็จมามืดค่ำทำอะไรฯ
จะบอกความมิใคร่บอกออกมาได้
ภูวไนยนิ่งสะอื้นกลืนน้ำตา
ไม่ปิดบังบอกแจ้งแห่งมัจฉา
พี่จะลาโดยสารไปบ้านเมือง
จะสร้อยเศร้าทุกข์ตรอมจนผอมเหลือง
พอแจ้งเรื่องทุกข์ร้อนไม่นอนใจ
อย่ามัวหมองหมางจิตคิดสงสัย
ไหนจะได้พบวงศ์พงศ์ประยูร

จำจะจากพรากพลัดกำจัดเจ้า อย่าสร้อยเศร้าสายสวาทไม่ขาดสูญ
อยู่จงดีศรีสุดาอย่าอาดูร จงเพิ่มพูนผาสุกทุกเวลาฯ

๏ นางเงือกน้ำกำสรดสลดจิต ดังใครปลิดปลงชีวังให้สังขาร์
จะทานทัดขัดสนพ้นปัญญา ชลนาไหลหลั่งลงพรั่งพราย
ด้วยพรั่นตัวกลัวภัยผีเสื้อสมุทร ยังเวียนผุดพยาบาทคิดมาดหมาย
ทั้งทรงครรภ์นั้นก็ได้สามเดือนปลาย สงสารกายอยู่แต่ดนทนทรมาน
ว่าน้องนี้มีครรภ์ให้หวั่นหวาด ไม่มีญาติยามยากจากสถาน
เห็นแต่องค์ทรงธรรม์เมื่อกันดาร ไม่สงสารซัดเสียให้เมียม้วย
ถึงอยู่ไปไหนเลยจะผาสุก ถ้าเฉินฉุกฉวยกระไรใครจะช่วย
พิไรร่ำกำสรดระทดระทวย ดังจะม้วยมรณาด้วยอาลัยฯ

๏ พระฟังคำน้ำเนตรลงพรากพราก โอ้เพื่อนยากร่วมจิตพิสมัย
ไม่ทุกข์ร้อนหรือจะจรจากเจ้าไป นี่จนใจจำลาสุดาดวง
ถึงจากไปใช่ว่าจะผาสุก เหมือนอุ้มทุกข์ไปสักเท่าภูเขาหลวง
ไม่แกล้งกล่าวน้าวโน้มประโลมลวง สุดาดวงนัยนาจงปรานี
ซึ่งทรงครรภ์นั้นอย่าได้ปรารภ จงนอบนบนับถือพระฤาษี
จะฝากฝั่งสั่งไว้ด้วยไมตรี ให้เป็นที่พึ่งพาสีกาโยม
อย่าครวญคร่ำกำสรดสลดนัก วิมลพักตร์ผิวน้องจะหมองโฉม
ถึงตัวไปใยเฝ้าอยู่เล้าโลม จริงนะโยมเงือกน้อยกลอยฤทัย
ถ้าโฉมฉายวายวางเหมือนอย่างว่า เหมือนแกล้งฆ่าผัวรักให้ตักษัย
จงผ่อนตามทรามถนอมอย่าตรอมใจ เหมือนช่วยให้พี่ยาไปธานีฯ

๏ นางเงือกน้อยสร้อยเศร้าให้เหงาหงิม น้ำตาปริ่มเปี่ยมดามารศรี
สะอื้นอ้อนวอนว่ากับสามี ว่าน้องนี้ไม่ห้ามตามพระทัย
ด้วยธุระพระก็มีเป็นที่ยิ่ง น้องเห็นจริงของพระองค์ไม่สงสัย
แต่จะห้ามความรักหักอาลัย มิใคร่ได้ด้วยจะลับไปนับนาน
ถึงใครอื่นหมื่นแสนไม่แม้นเหมือน พระผู้เพื่อนยากไร้ไกลสถาน
เคยปกเกล้าเช้าค่ำได้สำราญ แต่นี้นานจะได้มาเห็นหน้ากัน

ในทรวงของน้องนี้มีแต่โศก แสนวิโยคญาติกาก็อาสัญ
เป็นสองทุกข์ทั้งที่มามีครรภ์ จะเป็นฉันใดไปก็ไม่รู้
อีกทุกข์หนึ่งถึงตัวที่ผัวร้าง เปรียบเหมือนอย่างหญิงร้ายอายอดสู
ฝูงมัจฉานาคินทร์ในสินธู ที่ล่วงรู้ก็จะว่าเป็นราคี
ไหนจะทุกข์ถึงองค์พระทรงโฉม จะต้องโทมนัสไปในวิถี
ด้วยแถวทางข้างหน้าในวารี ไม่มีที่อาศัยที่ไหนเลย
ต้องอดอยากยากไร้จะไผ่ผอม เจ้าประคุณทูลกระหม่อมของน้องเอ๋ย
เคยสำราญการไพร่พระไม่เคย ผู้ใดเลยเขาจะมาพยาบาล
แม้นน้องไปด้วยได้จะไปส่ง ให้พระองค์ถึงปราสาทราชฐาน
นางครวญคร่ำร่ำไห้อาลัยลาน พระสงสารโศกาแล้วพาที
อย่าทุกข์ทนหม่นหมองเลยน้องแก้ว ดกยากแล้วเหลือจะรักซึ่งศักดิ์ศรี
จะยากเย็นเป็นตายวายชีวี ตามแต่ที่ผลกรรมได้ทำมา
แม้นบุญปลอดรอดไปถึงไตรจักร ไม่นานนักจักมาโลมโฉมมัจฉา
แล้วหยิบธำมรงค์ครุฑบุษรา กับจุฑามณีรัตน์ชัชวาล
อยู่ห่างห่างวางให้ไม่ใกล้ชิด แล้วทรงฤทธิ์ร่ำสอนด้วยอ่อนหวาน
ถึงฤกษ์งามยามปลอดคลอดกุมาร ยุพาพาลจะได้ผูกให้ลูกยา
ค่อยอยู่เถิดโฉมฉายสายสมร อย่าอาวรณ์พูนเทวษถึงเชษฐา
แต่สั่งความทรามวัยอาลัยลา จนแสงทองส่องฟ้านภาลัย
จึงจากนางย่างเยื้องมาอาศรม ไม่บรรทมจนแจ้งแสงสุริย์ไส
พระทรงผ้าคากรองครองเปลือกไม้ มากราบไหว้วันทาพระอาจารย์
แล้ววอนว่าข้านี้ให้วิดก จะระหกระเหินไปไกลสถาน
ถ้ามีทุกข์ฉุกเฉินถึงเกินการ แสนสงสารนางมัจฉาในสาคร
มาอยู่ด้วยได้เห็นเป็นเพื่อนยาก จะจำจากโฉมฉายสายสมร
หวังพระคุณอุ่นจิตดังบิดร ช่วยดับร้อนในอุราซึ่งอาดูร
ขอฝากไว้ได้บาทเหมือนมาดหมาย ช่วยป้องกันอันตรายให้หายสูญ
จะได้สืบสุริยวงศ์พงศ์ประยูร อนุกูลนัดดาจะลาไปฯ

๏ พระโยคีมีฤทธิ์ประสิทธิ์กล้า
เป็นไรมีที่ธุระพระอภัย
จงหักบ่วงห่วงไยไปเถิดท่าน
อย่ามีทุกข์สุขังมังคลา

๏ พระอภัยไพร่นั่งอยู่พรั่งพร้อม
ต่างสงสารท่านไทใจอารี
แขกฝรั่งทั้งองค์พระทรงยศ
พิไรร่ำพร่ำว่าด้วยอาลัย
ได้พึ่งบุญอุ่นเกล้าทุกเช้าค่ำ
จะอำลาพากันไปวันนี้
ใครจะตักน้ำท่าหาลูกไม้
เมื่อคิดไปใจหลานสงสารครัน
แขกฝรั่งตั้งร้อยพลอยร้องไห้
พระโยคีมีจิตคิดเมตตา
ประเพณีชีไพรใจสันโดษ
ไม่พอใจให้มนุษย์ปุถุชน
ซึ่งชาวเจ้าเข้ามาอยู่อาศัย
ไม่ประสงค์จงใจจะใช้การ
อันของฉันมันเผือกผลาผล
ข้างหลังกุฏีอุทกังก็ขังไว้
อย่าเป็นห่วงหน่วงหนักจักไปส่ง
แล้วนำหน้าพาเดินดามเนินทราย
แลเห็นลำสำเภาริมเขาขวาง
กรุงกษัตริย์ตรัสนิมนต์ขึ้นบนเดียง
สินสมุทกุมารก็กรานกราบ
พระเจ้าดามาสำเภากับเขาไย
ด้วยเมตตาตอบความดามวิสัย
มิให้ใครลามลวนกวนสีกา
เกษมศานต์สมจิตทั้งศิษย์หา
แล้วสวดพาหุงให้ไปจงดีฯ
ประณตน้อมนับถือพระฤาษี
อยู่กุฏีองค์เดียวจะเปลี่ยวใจ
ต่างกำสรดเศร้าหมองไม่ผ่องใส
พระอภัยว่าพระองค์อยู่จงดี
มิทันทำแทนทดบทศรี
เหมือนไม่มีความรักพระนักธรรม์
ประเดนให้พระสิทธาเวลาฉัน
แล้วก้มกันแสงสะอื้นกลืนน้ำตา
ร่ำพิไรกล่าวความตามภาษา
จึงว่าอย่าห่วงหลังเป็นกังวล
ด้วยประโยชน์โพธิญาณการมรรคผล
อยู่ปะปนคลาคล่ำให้รำคาญ
เสียมิได้จึงช่วยด้วยสงสาร
อย่าเป็นภารธุระที่ไม่มีใคร
แต่เก็บหล่นที่แผ่นดินกินไม่ไหว
ไม่พักไปไกลยากลำบากกาย
จะได้ลงเภตราเวลาสาย
ศิษย์ทั้งหลายแวดล้อมมาพร้อมเพรียง
ไปตามทางฉนวนกั้นชั้นเฉลียง
อยู่พร้อมเพรียงนักสนมกรมใน
แสนสุภาพพูดจาอัชฌาสัย
หรือจะไปด้วยกันขยันดีฯ

๏ พระทรงศีลยินคำทำเป็นว่า
ไม่บอกเล่าเจ้ามาค้างอยู่อย่างนี้
๏ กุมาราว่าวอนด้วยอ่อนหวาน
พระมารดรวอนชวนให้ชมเชย
สิทธาเฒ่าสาวสุรางค์สำรวลสรวล
กษัตราว่าองค์พระทรงญาณ
ได้เดินลัดวัดวาสมาบาป
อย่าให้เป็นเวรไปแก่ไพร่พล
๏ พระมหาดาบสพจนารถ
รูปไม่ห้ามหามิได้ให้เป็นทาน
ฝากแต่พระอภัยไพร่ทั้งหลาย
จะเดินทางกลางชลาในวาริน
ท้าวจงไปให้เป็นสุขสถาผล
โพยภัยอันตรายอย่าแผ้วพาน
๏ กรุงกษัตริย์จัดแจงแบ่งเป็นเขต
แขกฝรั่งทั้งองค์พระอภัย
พวกพหลคนงานทหารรบ
ครั้นเสร็จจัดดรัสสั่งพวกเสนา
พวกพหลพลนิกรถอนสมอ
ฝ่ายฝรั่งตั้งเข็มเต็มชำนาญ
ออกจากที่คลี่ใบขึ้นใส่เสา
ให้นายท้ายบ่ายหน้าเภตราตรง
ดูอ้างว้างทางเปลี่ยวเดี่ยวสันโดษ
พวกขุนนางต่างเอกเขนกนอน
บ้างคิดเขียนเพลงยาวเมื่อคราวยาก
พวกโยธีดีกรับขับเสภา
ตาต้องมาตามตัวกลัวจะหนี
จะต้องตีแน่แล้วไม่แคล้วเลยฯ
ไม่รักหลานแล้วหรือขาเจ้าตาเอ๋ย
จึงหลับเลยลืมลาพระอาจารย์
เจ้าแม่ม้วนเมินหน้าไม่ว่าขาน
จงประทานโทษทั่วทุกตัวคน
ทั้งกินอาบน้ำท่าผลาผล
จะต้องทนเวทนาไปช้านานฯ
อนุญาตน้ำท่าผลาหาร
ใครต้องการเก็บได้เอาไปกิน
ให้สบายเหมือนกับบ่าวท้าวทั้งสิ้น
จงถือศีลภาวนาสมาทาน
จรดลทางชลาทิศาสาร
พระอาจารย์ก็จะลาจงคลาไคลฯ
ส่วนทรงเดชอยู่กลางระวางใหญ่
กั้นห้องให้อยู่สบายท้ายเภตรา
แทรกสมทบกับขุนนางที่ข้างหน้า
ให้ตีม้าล่อดังเป็นกังวาน
บ้างขันช่อชวนกันเข้าขันกว้าน
หมายอิสานสำคัญเป็นมั่นคง
ถึงหว่างเขาคอยลมสมประสงค์
สำเภาทรงแล่นมาในสาคร
ล้วนเขาโขดเคียงกันเป็นหลั่นสลอน
ร้องละครเรื่องอิเหนาชาวชวา
จะไปฝากมิ่งมิตรขนิษฐา
ตามประสาไม่สบายพอคลายใจ

ส่วนห้ามแหนแสนสุรางค์นางสนม ชวนกันชมมัจฉาชลาไหล
ด้วยลมรื่นคลื่นคลายสบายใจ ดูเขาไม้ต่างต่างตามทางมาฯ

๏ ฝ่ายพระองค์ทรงโฉมประโลมโลก ค่อยสร่างโศกสร่างทุกข์เป็นสุขา
สถิตแท่นแสนสบายท้ายเภตรา เรียกลูกยาเข้ามาถามถึงความนาง
เจ้านอนเรือเมื่อคืนวานซืนนี้ พระบุตรีว่ากระไรที่ไหนบ้าง
จงเล่าความตามคำอย่างอำพราง พ่อเห็นนางกับเจ้าเฝ้ายิ้มแย้มฯ

๏ สินสมุทบุตราว่าพระแม่ ท่านดิแต่พระบิดาว่าตาแหลม
แลเขม้นเห็นเขาเฝ้ากระแอม ทำลอมแลมลดเลียวเกี้ยวสีกาฯ

๏ พระฟังเล่าเข้าใจเห็นได้ช่อง เคียงประคองรับขวัญด้วยหรรษา
แล้วว่าค่ำทำเป็นไปเข้าไสยา จึงบอกว่าบิตุรงค์นี้จงใจ
ถ้าถึงที่บุรีเรืองเมืองผลึก จะลาศึกออกเป็นข้าอยู่อาศัย
นางนงลักษณ์จักเลี้ยงสักเพียงไร แต่พูดจาอย่าให้ใครเขาได้ยิน
แล้วว่าพ่อขอยืมสไบเจ้า พลางหยิบเอาทรงห่มสมถวิล
คิดคะนึงถึงชิดายุพาพิน ให้หอมกลิ่นรื่นรื่นชื่นวิญญาณ์
สุริยงลงในน้ำพอค่ำพลบ เขาจุดคบโคมรายทั้งซ้ายขวา
พระกุมารกรานกัมบังคมลา แล้วเมียงมาหานุชพระบุตรีฯ

๏ นางกษัตริย์ตรัสเรียกโอรสราช ขึ้นร่วมอาสน์แอบอุรามารศรี
ไม่เห็นห่มผ้านางอย่างทุกที พระเทวีหวั่นหวาดประหลาดใจ
จึงถามว่าผ้ากรองทองผืนนั้น แม่ให้ขวัญเนตรเจ้าเอาไปไหน
กุมาราว่าฉันจีบใส่หีบไว้ นางว่าไม่เชื่อดอกมาหลอกกัน
สินสมุทสุดจะแก้ว่าแม่เจ้า ลูกจะเล่าตามจริงทุกสิ่งสรรพ์
พระบิดาวอนว่าสารพัน ยืมกรองทองของฉันไว้ห่มนอน
พระชิดาว่านั่นเป็นไรเล่า น้อยหรือเจ้าไม่บอกเฝ้าหลอกหลอน
แกลังขอผ้าสไบให้บิดร คงจะค่อนกล่าวขวัญเป็นมั่นคง
ทำฮึดฮัดขัดใจเข้าไสยาสน์ พระหน่อนาถนั่งกวนนวลหง
แต่นี้ไปไม่หลอกจะบอกตรง พระบิตุรงค์สั่งมาให้ว่าวอน

แม้นไปถึงเมืองผลึกจะสึกหา
จงเลี้ยงไว้ใช้งานการนคร
๏ นางฟังคำทำว่าน่าสงสาร
แล้วตอบคำทำว่าอย่าพาที
ซึ่งพระองค์จงใจจะใคร่พึ่ง
จะรับคำจำจนพ้นปัญญา
เจ้าลังกามาขอให้โอรส
พอเรือซัดพลัดพรากมาจากวัง
แม้นไปถึงซึ่งนิเวศน์เขตสถาน
ต้องจำใจไปลังกากับสามี
ซึ่งบิดรสอนมาให้ว่ากล่าว
ทุกวันนี้มีกรรมจะจำไกล
ขอบังคมสมเด็จพระดาบส
นางกล่าวแกล้งแจ้งคำทำมารยา
จึงตอบความตามประสาเป็นทารก
จะชิงกันไม่ฟังช่างเป็นไร
นางฟังคำทำห้ามเมื่อยามดึก
พลางแย้มสรวลชวนชิดสนิทนอน
๏ พอฟ้าขาวเช้าตรู่ก็รู้สึก
น้อมประนมบังคมลาแล้วคลาไคล
อภิวาทบาทมูลทูลฉลอง
พระอภัยให้ระทดสลดลง
พระเอนเอกเขนกขึงรำพึงคิด
เหมือนดามได้ในน้ำมาดำดอ
แล้วคิดจำคำครูดูวันนั้น
จะหาไหนได้เหมือนนุชสุดเสียดาย
ขอเป็นข้าพระบุตรีศรีสมร
หรือมารดรเดือดใจไม่ไยดีฯ
ช่างอ่อนหวานน้อยหรือพระฤาษี
คนทั้งนี้เขาได้ยินจะนินทา
ไม่สมซึ่งหมายมาดปรารถนา
ด้วยมารดาจะมิได้อยู่ในวัง
พระทรงยศยกให้ดังใจหวัง
พวกฝรั่งเห็นจะมาอยู่ธานี
จะจัดแจงแต่งการภิเษกศรี
มิรู้ที่จะคิดอ่านประการใด
พรุ่งนี้เช้าจึงค่อยแจ้งแถลงไข
ถ้าหาไม่ก็ไม่ขัดพระอัชฌา
ให้ทรงยศโปรดเกศเหมือนเชษฐา
กุมารารู้เรื่องเคืองพระทัย
ช่างยอมยกให้ฝรั่งต่างวิสัย
พระมารดาข้าจะให้พระบิดร
อย่าทำฮึกไปเลยฟังแม่สั่งสอน
บนบรรจถรณ์นางประทับให้หลับไปฯ
กุมารนึกเศร้าหมองไม่ผ่องใส
เข้าห้องในแนบชิดพระบิตุรงค์
เหมือนคำของทรามสงวนนวลหง
เสียดายองค์พระธิดาน้ำตาคลอ
ไม่แจ้งจิตเลยว่าเขามาขอ
ถึงแค้นคอคงจะกลืนไม่คืนคาย
ที่หมายมั่นว่าจะสมอารมณ์หมาย
ลูกผู้ชายชิงชู้ดูสักที

จะเล้าโลมโฉมยงให้ปลงจิต
เหมือนอิเหนาเผาเมืองเรื่องยังมี
แล้วตรัสเรียกลูกยาเข้ามาบอก
เข้าไปถึงจึงทำเป็นร่ำไร
เพราะเทวีศรีสวัสดิ์ตัดสวาท
ตั้งแต่เช้าเฝ้านั่งสั่งลูกชาย
เข้าในห้องเห็นองค์นางนงลักษณ์
สะอื้นร่ำสำลักกระอักกระไอ
พ่อเป็นไรไม่บอกออกให้แจ้ง
แม่รักเจ้าเท่าเทียมกับชีวา
กุมาราว่าเพราะพระแม่เจ้า
ลูกจะมาลาม้วยเสียด้วยกัน

◎ นางทรงฟังยังให้สงสัยนัก
สินสมุทสุดดีไม่มีอาย
พระบิดาข้าบาทจะขาดจิต
พระแม่ตรัสตัดสวาทให้ขาดทาง
พระน้อยใจไม่อยู่จะสู้ม้วย
พอสิ้นแสงสุริยนสนธยา

◎ นางฟังบุตรสุดสวาทอนาถนิ่ง
ด้วยความรักหักห้ามความละอาย
ไปแจ้งความห้ามองค์พระทรงยศ
แม่ก็รู้ว่าบิดาอนุกูล
เมื่อมิฟังยังคิดพิศวาส
ไม่ทานทัดขัดห้ามจะตามใจ

◎ สินสมุทสุดสบายหายสะอื้น
ลูกจะจำคำสัตย์ปฏิญาณ
แม้นสมคิดก็จะพาสุดาหนี
เรายังดีกว่าอิเหนาเป็นเท่าไร
เจ้าจงหลอกลวงแม่พูดแก้ไข
ว่าอาลัยถึงบิดาจะลาตาย
ที่มุ่งมาดมิได้สมอารมณ์หมาย
จนดกบ่ายบุตราลาครรไล
ทำซบพักตร์ลงกับเพลาเฝ้าร้องไห้
นางตกใจจึงถามดามสงกา
อย่ากันแสงนักเลยจงเงยหน้า
ปรารถนาสิ่งใดจะให้ปัน
ไม่โปรดเกล้าแกล้งฆ่าบิดาฉัน
ทำโศกศัลย์ซบเสือกลงเกลือกกายฯ
จึงซ้ำซักทรามสวาทเหมือนมาดหมาย
ทำฟูมฟายชลนาแล้วว่าพลาง
ด้วยสุดคิดสารพัดจะขัดขวาง
ไปรักข้างฝ่ายฝรั่งเมืองลังกา
เพราะเหตุด้วยความรักนั้นหนักหนา
จะพาข้าโจนน้ำให้จำตายฯ
คิดว่าจริงใจหวั่นมิ่งขวัญหาย
จึงปลอบสายสวาทว่าอย่าอาดูร
อย่าเพ่อปลดเปลื้องชีวาดม์ให้ขาดสูญ
จึงต้องทูลดามจริงทุกสิ่งไป
เธอฉลาดตามแต่จะแก้ไข
แต่อย่าไปโจนน้ำน่ารำคาญฯ
ทำชมชื่นวิงวอนด้วยอ่อนหวาน
ไปว่าขานขอชีวิตพระบิตุรงค์

แล้วจึงผลุนหมุนมาถึงดาบส
ลูกไปทำทุกข์ตรอมจนผอมลง
๏ พระอภัยได้ยินสินสมุท
แต่นิ่งนึกตรึกตราจนราตรี
จึงหยิบธำมรงค์เพชรเจ็ดกะหรัด
เจ้าเอาไปให้องค์นางนงคราญ
๏ โอรสรับอภิวันท์แล้วผันผาย
พระบิดรผ่อนสบายคลายอารมณ์
แล้วนบนอบยอบกายถวายแหวน
แม่โฉมยงจงประทานสังวาลวรรณ
๏ นางยิ้มหยิบธำมรงค์มาทรงใส่
แล้วแกล้งว่าน่าเบื่อเหลือรำคาญ
ไม่เรียนร่ำบำเพ็ญให้เคร่งครัด
แม้นมิให้ก็จะว่าไม่ปรานี
แล้วโฉมยงทรงถอดสังวาลรัตน์
โอรสรับอภิวาทแล้วนาดกราย
เข้านั่งชิดปิตุรงค์แล้วส่งให้
ค่อยลูบหลังลูกยาแล้วพาที
แล้วเอนองค์ลงเอกเขนกเขนย
พูดถึงแก้วแววตาพะงางาม
น้อมประณตทูลความตามประสงค์
ว่าตามแต่องค์พระบิดาจะปรานีฯ
ให้แสนสุดเสน่หามารศรี
ยิ่งทวีถวิลโฉมประโลมลาญ
ใส่พระหัตถ์ลูกยาแล้วว่าขาน
เปลี่ยนสังวาลมาให้พ่อจะขอชมฯ
ถึงโฉมฉายชวนชิดสนิทสนม
แต่ยังตรมตรอมใจด้วยไกลกัน
พระว่าแม้นสุจริตอย่าบิดผัน
เป็นสำคัญจะได้อ้างต่างพยานฯ
ขอบฤทัยวาจาที่ว่าขาน
ไม่ได้การเฉโกเป็นโยคี
มาเปลี่ยนผลัดกับสีกาน่าบัดสี
กลัวแต่ที่เธอจะทำโจนน้ำตาย
ทำจบหัตถ์ยื่นให้เอาไปถวาย
มาห้องท้ายเภตราในราตรี
พระดีใจดังได้โลมนางโฉมศรี
อยู่นอนนี่เถิดนะเจ้าได้เล่าความ
พระลูกเกยอยู่กับตักแล้วซักถาม
สักสามยามเดือนลับจึงหลับไปฯ

ตอนที่ ๑๙
พระอภัยมณีเรือแตก

๏ จะกล่าวถึงนางผีเสื้อเมื่อคราวนั้น ไม่ผายผันไปดูหาที่อาศัย
เที่ยวท่องน้ำดำผุดสมุทรไท ให้ผีไพร่ภูตพรายรายระวัง
กลัวลูกยาสามีจะหนีพ้น เป็นกังวลมิให้สิ้นถวิลหวัง
ครั้นเหนื่อนหนาวหาวนอนอ่อนกำลัง ขึ้นยับยั้งอยู่เขาขวางกลางคงคา
ในวันเมื่อเรือแล่นออกจากเกาะ ไม่เห็นเพราะโยคีมีคาถา
ท่านอ่านมนต์ดลจิตปิดนัยน์ตา จึงเภตราล่วงไปได้หลายคืน
ต่อผีพรายชายด่านอยู่ชั้นนอก เข้ามาบอกเหตุให้จึงได้ตื่น
ชะโงกชะแง้แลเล็งเขย่งยืน ดูทะมึนเมฆาลูกตาวาว
อันนางยักษ์จักษุเสมอทิพย์ เห็นลิบลิบแล่นไปใบขาวขาว
ดูไกลนักจักแหล่นสิ้นแดนดาว ร้องเรียกบ่าวบอกความตามให้ทัน
พวกผีพรายสายสมุทรผุดขึ้นสิ้น บ้างแลบลิ้นเหลือกตาถลาถลัน
เสียงโครมครามตามคลื่นเป็นหมื่นพัน ทะเลลั่นดังจะล่มถล่มทลาย
ส่วนนางมารหาญฮึกสะอึกโถม จ้วงกระโจมโจนไล่ไพร่ทั้งหลาย
เสียงครึกครื้นคลื่นคลั่งกำลังพราย ภูเขาขวางพังทลายทลุยไปฯ

๏ พอสำเภาลำทรงพงศ์กษัตริย์ ออกแล่นลัดกลางมหาชลาไหล
ล่วงสิบห้าราตรีไม่มีภัย เห็นเขาใหญ่ในทะเลเหมือนเมฆา
ดระหง่านเงื้อมเลื่อมสลับระยับยิบ ยังลิบลิบแลไปไกลหนักหนา
พอสิ้นแสงสุริยนสนธยา ในเวหามืดคลุ้มซอุ่มบัง
พายุหวนป่วนคลื่นเสียงครื้นครึก ลั่นพิลึกโกลาหาข้างหลัง
ยังดึกดื่นคลื่นลั่นสนั่นดัง เพียงจะพังแผ่นผาสุธาธาร
สำเภาโผนโยนโยกโบกสะบัด หางเสือพลัดแพลงพลาดเสียงฉาดฉาน
เหล่าล้าต้าดันหนพวกคนงาน ต่างเซซานซวนทรงไม่ตรงกายฯ

๏ สงสารท้าวสาวสุรางค์นางสนม ถลาล้มกลิ้งคว่ำคะมำหงาย
ฝ่ายฝูงผีปีศาจอสุรกาย กับภูตพรายกองหน้าที่มาทัน

จะล่มลำสำเภาเข้าไม่ได้
ด้วยเดชะเวทมนตร์คนทั้งนั้น
แต่พวกพรายร้ายกาจปีศาจกล้า
บ้างแลบลิ้นปลิ้นตาให้น่ากลัว

๏ ฝ่ายพวกพลบนสำเภาเผาขนไก่
แขกฝรั่งนั่งรายทนายปืน
ผียิ่งหลามตามไปจนใกล้สว่าง
ทำอำนาจผาดเสียงสำเนียงอึง
ยุดหางเสือเรือเอียงเพียงจะคว่ำ
คนกระจัดพลัดพรายบ้างวายวาง
พวกผู้ชายว่ายวนปนผู้หญิง
บ้างดำผุดสุดจะกลั้นก็บรรลัย
บ้างคาบคว้าขาแข้งแย่งขยอก
ฉนากฉลามตามไล่กินไพร่พล
อันองค์ท้าวเจ้ามิ่งเมืองผลึก
สินสมุทสุดรักพระธิดา
ฝ่ายจีนจามพราหมณ์พวกแขกฝรั่ง
พระอภัยได้กระดานบานประตู

๏ ฝ่ายนางผีเสื้อสมุทรขึ้นผุดโผน
จะจับผัวกลัวมนต์เป็นพ้นใจ
ด้วยเดชะพระอภัยจะไม่ม้วย
พอแสงทองส่องสว่างนภางค์พื้น
พระหนีนางวางวิ่งขึ้นสิงขร
ผีเสื้อไล่ไปถึงเขาลำเนาเนิน
จะขึ้นเขาเล่าก็ลื่นขึ้นไม่ได้
เห็นผัวนั่งพังพาบลงกราบกราน
แลเห็นไฟล้อมเหมือนกับเขื่อนขัณฑ์
ประกอบกันผีสางให้ห่างตัว
โลดถลาหลอนหลอกบ้างกลอกหัว
สำแดงตัวต่างต่างในกลางคืนฯ
จนติดไหม้มัวนหนังเข้าทั้งผืน
ลุกขึ้นยืนยิงประดังเสียงดังตึง
ทั้งตัวนางผีเสื้อน้ำซ้ำมาถึง
โลดทะลึ่งเลี้ยวลัดสกัดทาง
พอคลื่นซ้ำซัดกระแทกก็แตกผาง
เสียงสุรางค์ร้องอึงคะนึงไป
เที่ยวเกลือกกลิ้งกลางคลื่นลื่นไถล
ฝูงปลาใหญ่ได้กลิ่นขึ้นกินคน
ดูกลับกลอกกลิ้งเกลือกอยู่เสือกสน
อลวนว่ายสล้างกลางคงคา
พอดกลึกลมจับดับสังขาร์
เอาใส่บ่าแบกว่ายสายสินธู
ขึ้นขี่หลังปลาโลมาแลราหู
คิดถึงครูเกาะภาวนาไปฯ
โจนกระโจมจับบุตรหลุดไปได้
แต่โลดไล่โผงผางมากลางคืน
พระพายช่วยพัดพามาบนคลื่น
ถึงหาดดื้นดินเขาลำเนาเนิน
แอบชะง่อนเงื้อมผาศิลาเผิน
ให้เผอิญล้มลุกลงคลุกคลาน
สุดอาลัยแลหาน่าสงสาร
แล้ววิงวอนอ่อนหวานด้วยมารยา

พระรูปหล่อพ่อคุณของเมียเอ๋ย
น้องอุตส่าห์พยายามตามพระมา
◎ แสนสงสารพระอภัยวิไลลักษณ์
จะต่อไปก็ไม่รอดเป็นยอดเนิน
เห็นจวนจนบ่นภาวนาร่ำ
พอพวกไพร่ไทยแขกฝรั่งจีน
นางยักษ์เห็นแผ่นโผนจะโจนจับ
แขกฝรั่งวางวิ่งเป็นสิงคลี
ผีเสื้อน้ำร่ำเรียกริมบรรพต
นิ่งเสียได้ให้น้องนี้ต้องคอย
◎ ฝ่ายพระองค์ทรงโฉมประโลมจิต
เห็นนางผีเสื้อสมุทรสุดศักดา
จะนิ่งอยู่อย่างนี้ก็มิชอบ
ต้องตัดพ้อต่อว่าประสาจน
นี่แน่นางผีเสื้อเจ้าเหลือแสน
มาตามติดคิดอ่านผลาญชีวี
ทั้งลูกน้อยพลอยพรากไปจากอก
เพราะหมองหมางนางงามตามประจญ
ทุกวันนี้พี่รักษาสิกขาบท
อันอินทรีย์ชีวิตอุทิศทาน
จะสูบเลือดเชือดเนื้อหรือเถือแล่
อันชีวาตม์อาตมาไม่อาลัย
◎ ผีเสื้อน้ำซ้ำว่านิจจาเอ๋ย
ซึ่งตามติดคิดว่าพระเมตตา
พระกลับตรัสตัดรักว่ายักษ์ร้าย
อยู่เกาะแก้วพิสดารก็นานครัน
ไฉนเลยหลบตัวกลัวหนักหนา
จึงมาหาเมียบ้างอย่าหมางเมินฯ
หนีนางยักษ์อยู่ที่หน้าแผ่นผาเผิน
ด้วยสูงเกินแรงกายจะป่ายปีน
บริกรรมคาถารักษาศีล
มาถึงตีนเขาขวางข้างคิรี
แล้วถอยกลับกลัวฤทธิ์ศิษย์ฤาษี
ขึ้นถึงที่พระอภัยได้ทั้งร้อย
พระทรงยศเยี่ยมพักตร์มาสักหน่อย
นี่ลูกน้อยไปอยู่ไหนไม่เห็นมาฯ
กับพวกศิษย์พรั่งพร้อมอยู่จอมผา
ไม่หาญกล้าใกล้ตัวด้วยกลัวมนต์
จำจะตอบนางยักษ์อีกสักหน
จึงขึ้นบนแผ่นผาแล้วพาที
เฝ้าคุมแค้นขืนแกล้งว่าแหนงหนี
จะฆ่าตีพี่ชายให้วายชนม์
แสนวิตกตายเป็นไม่เห็นหน
จึงทุกข์ทนแทบกายจะวายปราณ
สู้เปลื้องปลดห่วงใยในสงสาร
เจ้าต้องการกินบ้างหรืออย่างไร
ก็ตามแต่ปรารถนาอัชฌาสัย
อย่ากวนใจจู้จี้เลยสีกาฯ
ไม่เห็นเลยที่ว่ารักนั้นหนักหนา
ตามประสาผัวเมียไม่เสียกัน
ไม่กล้ำกรายกลัวเกลียดด้วยเดียดฉันท์
แต่สักวันหนึ่งก็ไม่อาลัยแล

ทั้งลูกเต้าเอาไว้มิให้พบ
น้ำพระทัยไม่เลี้ยงเป็นเที่ยงแท้
จึ่งต้องคิดติดตามด้วยความรัก
กลับว่าน้องปองร้ายหมายชีวี
ถึงจะไปไม่ห้ามจะตามส่ง
ให้อกน้องหมองไหม้ดังไฟเลีย

๏ พระฟังนางทางว่านิจจาเอ๋ย
ประเดี๋ยวนี้พี่บวชชวดสบาย
จงฟังธรรมคำนับดับโมโห
แล้วทรงเด่ชเทศนาภาษาไทย
คือรูปรสกลิ่นเสียงเคียงสัมผัส
ครั้นระงับดับขันธสันดาน
อย่าลุ่มหลงจงอุตส่าห์รักษาศีล
อย่าฆ่าสัตว์ตัดชีวิตคิดอุบาย
พี่แบ่งบุญบรรพชาสถาผล
กลับไปอยู่คูหาในวารี
อันตัวของอาดมากับสานุศิษย์
จะจำศีลภาวนาสมาทาน

๏ นางผีเสื้อเบื่อหูว่าจู้จี้
ไหนนรกดกลงที่ตรงใด
เมืองสวรรค์นั้นก็ไปทางไหนเล่า
หนีไปไหนก็ไม่รอดจะทอดทิ้ง
ชะช่างอวดบวชเรียนเขียนกอข้อ
เอาเถาวัลย์พันพุงนุ่งเปลือกไม้
ไม่นับถือฤาษีหนีผู้หญิง
เร่งสึกหามาจะได้ไปด้วยกัน

พากันหลบล่วงทางมาห่างแห
จะไว้แต่อาลัยก็ไม่มี
พระทรงศักดิ์ซ้ำอางขนางหนี
ไม่พอที่ทูนหัวจะกลัวเมีย
พระโฉมยงอย่าเพ่อดัดสลัดเสีย
มาหาเมียเสียสักหน่อยให้ค่อยคลายฯ
แต่ก่อนเคยเคียงประโลมเจ้าโฉมฉาย
จะสอนสายสวาทเจ้าให้เข้าใจ
ให้โทโสสร่างเสื่อมค่อยเลื่อมใส
ด้วยความในโลกีย์สี่ประการ
ที่คฤหัสถ์หวงแหนไม่แก่นสาร
ย่อมสาธารณ์เปื่อยเน่าเสียเปล่าดาย
ให้เพิ่มภิญโญไปดังใจหมาย
จะจำตายดกนรกอเวจี
ส่วนกุศลให้สุดามารศรี
อย่าได้มีห่วงใยอาลัยลาน
ก็ไม่คิดคืนประเทศเขตสถาน
หมายวิมานเมืองสวรรค์จนบรรลัยฯ
เจ้าบาลีเลือกแปลมาแก้ไข
ช่วยพาไปดูเล่นให้เห็นจริง
อย่าพูดเปล่าปลิ้นปลอกหลอกผู้หญิง
มานั่งนิ่งอยู่กับเกาะเห็นเหมาะใจ
น่าหัวร่อหรือพระองค์มาหลงใหล
อวดว่าได้บุญแรงมาแบ่งปัน
จะทอดทิ้งเมียไว้ช่างไม่ขัน
อย่าเทศน์ธรรม์เลยไม่พอใจฟัง

เป็นดาบสฤาษีก็มิรู้
จะขืนจากบากบั่นดันทุรัง
แล้วกู้ก้องร้องประกาศปีศาจร้าย
ปีศาจแรงแผลงศักดาดูน่ากลัว
แล้วนางมารอ่านคาถาพลาหก
ทั้งฟ้าร้องก้องกระหึมเสียงครึมครืน
พระอภัยไม่รู้ที่จะคิด
จะหนีนางทางไหนก็ไม่พ้น
ไหนจะถูกลูกเห็นเจ็บสาหัส
จึงปรึกษากับฝรั่งว่าครั้งนี้
แต่พวกเราเอาน้ำบ่อน้อยนั้น
พวกไพร่พร้อมน้อมคำนับรับอุบาย

◎ ฝ่ายพระองค์ทรงเดชเกศกษัตริย์
แล้ววันทาลาศีลพระทศพล
แล้วถือปี่ที่ท่านอาจารย์ให้
ขึ้นหยุดยั้งนั่งแท่นแผ่นศิลา
แล้วทรงเป่าปี่แก้วให้แจ้วเสียง
พวกโยธีผีสางทั้งนางมาร
แต่เพลินฟังนั่งโยกจนโงกหงุบ
พอเสียงปี่ที่แหบหายลงไป

◎ ครั้นฝนหายพรายผีหนีไปหมด
เห็นนางไม่ไหวติงนิ่งนิทรา
จึงปลุกไพร่ให้ตื่นขึ้นทั้งพวก
ต้องทำใบ้ให้รู้ว่านางมาร
แขกฝรั่งทั้งนั้นสำคัญแน่
ต่างยอนหูให้น้ำลายนั้นหายไป
พระเป็นคู่ของข้ามาแต่หลัง
ก็ไม่ฟังคงจะเฝ้าอยู่เอาตัว
ทั้งภูตพรายพรั่งพร้อมเข้าล้อมผัว
นิมิตตัวโตดำกำยำยืน
ให้ฝนตกฟุ้งฟ้าไม่ฝ่าฝืน
นภางค์พื้นบดบังกำลังมนต์
กับพวกศิษย์แสนลำบากต้องตากฝน
สุดจะทนฝนชุกลงทุกที
พงศ์กษัตริย์สิ้นรักนางยักษี
จะเป่าปี่ผลาญนางให้วางวาย
หยอดปิดกรรณสองข้างเหมือนอย่างหมาย
บ้วนน้ำลายหยอดหูทุกผู้คนฯ
จึงจบหัตถ์อธิษฐานการกุศล
เอาเครื่องต้นแต่งองค์อลงการ์
แข็งพระทัยออกจากชะวากผา
ภาวนาอาคมเรียกลมปราณ
สอดสำเนียงนิ้วเอกวิเวกหวาน
ให้เสียวซ่านซับซาบวาบหัวใจ
ลงหมอบซุบซวนซบสลบไสล
ก็ขาดใจยักษ์ร้ายวายชีวาฯ
พระทรงยศแลดูบนภูผา
ก็รู้ว่าขาดใจบรรลัยลาญ
เหมือนหูหนวกเรียกใครก็ไม่ขาน
ถึงแก่การมรณานิคาลัย
ลุกขึ้นแลดูยักษ์เห็นตักษัย
แล้วอวยชัยชมปี่ช่างดีจริง

บ้างพรั่นจิตคิดลึกยังนึกแหนง
แขกฝรั่งทั้งสิ้นเอาหินทิ้ง
พอโพล้เพล้เวลาภาณุมาศ
กระจ่างแจ้งแสงจันทร์อันจำรุญ
พระโฉมยงสงสารผีเสื้อสมุทร
หมู่มัจฉากาแร้งจะแย่งกิน
พระจึงชวนแขกฝรั่งสะพรั่งพร้อม
เห็นศพนางพลางพิศดูพักตรา
ลดพระองค์ลงนั่งข้างศิโรตม์
พิไรร่ำพร่ำว่าด้วยอาลัย
นิจจาเอยเคยอยู่ในคูหา
จนเกิดบุตรสุดสวาทนิราศร้าง
ได้พบกันวันเมื่อถึงเกาะแก้ว
เวียนระวังตั้งจิตแต่ติดตาม
สงสารนักภัคินีเจ้าพี่เอ่ย
ถึงรูปชั่วตัวดำแต่น้ำใจ
ตั้งแต่นี้มีแต่จะแลลับ
จนม้วยดินสิ้นฟ้าแลบาดาล
พี่แบ่งบุญบรรพชิตอุทิศให้
อันชาตินี้มีกรรมจำนิรา
เป็นมนุษย์ครุฑาเทวาธิราช
ให้สมวงศ์พงศ์ประยูรตระกูลกัน
พระครวญคร่ำร่ำไรไห้สะอื้น
ทั้งทุกข์ถึงลูกยาในวารี
ทั้งเสียเมียเสียบุตรสุดสลด
สะอื้นอ้อนอ่อนองค์ไม่ทรงกาย
หรือนางแกล้งนิทรามารยาหญิง
ไม่ไหวติงตายแท้แล้วแม่คุณ
ล่วงลีลาศลับเงาภูเขาขุน
เสียงสกุณร่อนร้องก้องศิรินทร์
มาสิ้นสุดชีวาตม์อยู่หาดหิน
จะปลงศพเสียให้สิ้นพ้นนินทา
ลงจากจอมเขาเชิงถึงเนินผา
ชลนาคลอเนตรสังเวชใจ
สมาโทษนางยักษ์ที่ตักษัย
สะอื้นไห้ใจหายเสียดายนาง
เจ้าอุตส่าห์ปรนนิบัติไม่ขัดขวาง
เจ้าอ้างว้างวิญญาณ์จึงมาตาม
พี่ห้ามแล้วเจ้าก็ยังไม่ฟังห้าม
จนถึงความมรณานิคาลัย
เป็นคู่เชยเคียงชิดพิสมัย
จะหาไหนได้เหมือนเจ้าเยาวมาลย์
จนสิ้นดับกาลาปาวสาน
มิได้พานพบสมรเหมือนก่อนมา
เจ้าจงไปสู่สวรรค์ให้หรรษา
เมื่อชาติหน้าขอให้พบประสบกัน
อย่ารู้ขาดเสนหาจนอาสัญ
อย่าต่างพันธุ์ผิดเพื่อนเหมือนเช่นนี้
สุดจะขืนแข็งอารมณ์พระโฉมศรี
แต่คืนนี้มิได้เห็นว่าเป็นตาย
แสนกำสรดทรวงจะแยกแตกสลาย
พระโฉมฉายซวนซบสลบลง

ตอนที่ ๑๔
พระอภัยมณีเรือแตก

๏ จะกล่าวถึงนางผีเสื้อเมื่อคราวนั้น ไม่ผายผันไปดูหาที่อาศัย
เที่ยวท่องน้ำดำผุดสมุทรไท ให้ผีไพร่ภูตพรายรายระวัง
กลัวลูกยาสามีจะหนีพ้น เป็นกังวลมิให้สิ้นถวิลหวัง
ครั้นเหนื่อนหนาวหาวนอนอ่อนกำลัง ขึ้นยับยั้งอยู่เขาขวางกลางคงคา
ในวันเมื่อเรือแล่นออกจากเกาะ ไม่เห็นเพราะโยคีมีคาถา
ท่านอ่านมนต์ดลจิตปิดนัยน์ตา จึงเภตราล่วงไปได้หลายคืน
ต่อผีพรายชายด่านอยู่ชั้นนอก เข้ามาบอกเหตุให้จึงได้ตื่น
ชะโงกชะแง้แลเล็งเขย่งยืน ดูทะมึนเมฆาลูกดาวาว
อันนางยักษ์จักษุเสมอทิพย์ เห็นลิบลิบแล่นไปใบขาวขาว
ดูไกลนักจักแหล่นสิ้นแดนดาว ร้องเรียกบ่าวบอกความตามให้ทัน
พวกผีพรายสายสมุทรผุดขึ้นสิ้น บ้างแลบลิ้นเหลือกตาถลาถลัน
เสียงโครมครามตามคลื่นเป็นหมื่นพัน ทะเลลั่นดังจะล่มถล่มทลาย
ส่วนนางมารหาญฮึกสะอึกโถม จ้วงกระโจมโจนไล่ไพร่ทั้งหลาย
เสียงครึกครื้นคลื่นคลั่งกำลังพราย ภูเขาขวางพังทลายทลุยไปฯ

๏ พอสำเภาลำทรงพงศ์กษัตริย์ ออกแล่นลัดกลางมหาชลาไหล
ล่วงสิบห้าราตรีไม่มีภัย เห็นเขาใหญ่ในทะเลเหมือนเมฆา
ตระหง่านเงื้อมเลื่อมสลับระยับยิบ ยังลิบลิบแลไปไกลหนักหนา
พอสิ้นแสงสุริยนสนธยา ในเวหามืดคลุ้มซอุ่มบัง
พายุหวนป่วนคลื่นเสียงครื้นครึก ลั่นพิลึกโกลาหาข้างหลัง
ยังดึกดื่นคลื่นลั่นสนั่นดัง เพียงจะพังแผ่นผาสุธาธาร
สำเภาโผนโยนโยกโบกสะบัด หางเสือพลัดแพลงพลาดเสียงฉาดฉาน
เหล่าล้าต้าต้นหนพวกคนงาน ต่างเซซานชวนทรงไม่ตรงกายฯ

๏ สงสารท้าวสาวสุรางค์นางสนม ถลาล้มกลิ้งคว่ำคะมำหงาย
ฝ่ายฝูงผีปีศาจอสุรกาย กับภูตพรายกองหน้าที่มาทัน

จะล่มลำสำเภาเข้าไม่ได้
ด้วยเดชะเวทมนตร์คนทั้งนั้น
แต่พวกพรายร้ายกาจปีศาจกล้า
บ้างแลบลิ้นปลิ้นตาให้น่ากลัว

๏ ฝ่ายพวกพลบนสำเภาเผาขนไก่
แขกฝรั่งนั่งรายทนายปืน
ผียิ่งหลามตามไปจนใกล้สว่าง
ทำอำนาจผาดเสียงสำเนียงอึง
ยุดหางเสือเรือเอียงเพียงจะคว่ำ
คนกระจัดพลัดพรายบ้างวายวาง
พวกผู้ชายว่ายวนปนผู้หญิง
บ้างดำผุดสุดจะกลั้นก็บรรลัย
บ้างคาบคว้าขาแข้งแย่งขยอก
ฉนากฉลามตามไล่กินไพร่พล
อันองค์ท้าวเจ้ามิ่งเมืองผลึก
สินสมุทสุดรักพระธิดา
ฝ่ายจีนจามพราหมณ์พวกแขกฝรั่ง
พระอภัยได้กระดานบานประตู

๏ ฝ่ายนางผีเสื้อสมุทรขึ้นผุดโผน
จะจับผัวกลัวมนต์เป็นพ้นใจ
ด้วยเดชะพระอภัยจะไม่ม้วย
พอแสงทองส่องสว่างนภางค์พื้น
พระหนีนางวางวิ่งขึ้นสิงขร
ผีเสื้อไล่ไปถึงเขาลำเนาเนิน
จะขึ้นเขาเล่าก็ลื่นขึ้นไม่ได้
เห็นผัวนั่งพังพาบลงกราบกราน
แลเห็นไฟล้อมเหมือนกับเขื่อนขัณฑ์
ประกอบกันผีสางให้ห่างตัว
โลดถลาหลอนหลอกบ้างกลอกหัว
สำแดงตัวต่างต่างในกลางคืนฯ
จนติดไหม้ม้วนหนังเข้าทั้งผืน
ลุกขึ้นยืนยิงประดังเสียงดังดึง
ทั้งตัวนางผีเสื้อน้ำซ้ำมาถึง
โลดทะลึ่งเลี้ยวลัดสกัดทาง
พอคลื่นซ้ำซัดกระแทกก็แตกผาง
เสียงสุรางค์ร้องอึงคะนึงไป
เที่ยวเกลือกกลิ้งกลางคลื่นลิ่นไถล
ฝูงปลาใหญ่ได้กลิ่นขึ้นกินคน
ดูกลับกลอกกลิ้งเกลือกอยู่เสือกสน
อลวนว่ายสล้างกลางคงคา
พอดกลึกลมจับดับสังขาร์
เอาใส่บ่าแบกว่ายสายสินธู
ขึ้นขี่หลังปลาโลมาแลราหู
คิดถึงครูเกาะภาวนาไปฯ
โจนกระโจมจับบุตรหลุดไปได้
แต่โลดไล่โผงผางมากลางคืน
พระพายช่วยพัดพามาบนคลื่น
ถึงหาดดื้นดินเขาลำเนาเนิน
แอบชะง่อนเงื้อมผาศิลาเผิน
ให้เผอิญล้มลุกลงคลุกคลาน
สุดอาลัยแลหาน่าสงสาร
แล้ววิงวอนอ่อนหวานด้วยมารยา

๏ ฝ่ายพระองค์ทรงศักดิ์ประจักษ์เหตุ ซึ่งเทเวศร์บอกแจ้งแถลงไข
จึงเสวยวารีด้วยดีใจ ทั้งพวกไพร่พลอยกินสิ้นทุกคน
เกิดกำลังดังน้ำสุรามฤดย์ มาเจือจิดเยือกเย็นทุกเส้นขน
ครั้นเสร็จสรรพกษัตราก็พาพล ขึ้นอยู่บนเงื้อมเขาลำเนาเนิน
ปลูกที่ทับพลับพลาอยู่อาศัย ที่ใกล้ไกล้ศพนางไม่ห่างเหิน
ทำธงปักเป็นสัญญาไว้หน้าเนิน จะคอยเดินสารสำเภาชาวบุรีฯ

ตอนที่ ๑๕
สินสมุทโดยสารเรือโจรสุหรั่ง

๏ จะกล่าวถึงสินสมุทบุตรนางยักษ์ กำลังรักพระชิดามารศรี
เมื่อเรือแตกแบกมาในวารี ไม่มีที่หยุดหย่อนจนอ่อนแรง
ถึงเจ็ดวันเจ็ดคืนแต่คลื่นซัด นางกษัตริย์โศกศัลย์เฝ้ากันแสง
เห็นมัจฉาปลาร้ายขึ้นว่ายแซง ยิ่งแสยงสยองเกล้าเยาวมาลย์
จึงว่าพ่อสินสมุทสุดสวาท เหนื่อยอนาถนักหนาน่าสงสาร
จงวางแม่เสียในวนชลธาร เร่งคิดอ่านตามติดพระบิดรฯ

๏ สินสมุทสุดเหนื่อด้วยเมื่อยล้า สู้อุตส่าห์ทรงกายสายสมร
แล้วตอบคำร่ำว่าด้วยอาวรณ์ แม่ม้วยมรณ์ก็จะม้วยเสียด้วยกัน
ลูกหมายเหมือนชนนีเป็นที่ยิ่ง ไม่ทอดทิ้งมารดาให้อาสัญ
อันกำลังยังไปได้อีกวัน อย่าทรงกันแสงนักจงหักใจฯ

๏ นางฟังคำซ้ำสวาทราชโอรส ยิ่งกำสรดสุดจะขืนสะอื้นไห้
กุมาราพาว่ายคล้ายคล้ายไป เห็นเกาะใหญ่ยินดีค่อยมีแรง
อุตส่าห์รีบถีบเข้าถึงเขาหลวง พอลับดวงสุริเยนทร์ไม่เห็นแสง
หน่อนรินทร์สินสมุทก็สุดแรง ถึงที่แห้งเสือกซบสลบไปฯ

๏ ฝ่ายสุวรรณมาลีศรีสวัสดิ์ เห็นหน่อกษัตริย์นิ่งอนาถไม่หวาดไหว
เข้ากอดแอบแนบอกด้วยดกใจ ร่ำพิไรเรียกพลางในกลางคืน
สินสมุทสุดสวาทของแม่เอ๋ย ไฉนเลยลูกยาไม่ฝ่าฝืน
แม่ปลุกเจ้าเท่าไรก็ไม่ฟื้น พลางสะอื้นอ่อนองค์ทรงโศกี
จะหาไหนได้เหมือนพ่อเพื่อนยาก สู้ลำบากแบกพามารดาหนี
ไม่ม้วยมอดรอดมาในวารี จนถึงที่หยุดแล้วเจียวแก้วตา
ควรหรือพ่อหน่อนาถมาขาดจิต สิ้นชีวิตสิ้นชาติวาสนา
ให้แม่อยู่ผู้เดียวเปลี่ยววิญญาณ์ อนิจจาเจ้าไม่สั่งแม่มั่งเลย
มาทอดกายวายวางอยู่กลางหาด ไม่มีอาสน์อุ่นอ่อนที่นอนเขนย
ระคายคันขวัญใจเจ้าไม่เคย พ่อคุณเอ๋ยอนิจจาน่าปรานี

นางสอดกรซ้อนเกศขึ้นประทับ ดังจะดับดวงชีวามารศรี
แสนวิโยคโศกศัลย์พันทวี วิสัญญีภาพนิ่งไม่ดิ้งกาย
ยะเยือกเย็นเส้นหญ้ารุกขาเขา สงัดเหงาเงียบเสียงสำเนียงหาย
จันทร์กระจ่างพ่างพื้นโพยมพราย เรไรรายหริ่งร้องทั้งลองไน
แจ้วแจ้วจักจั่นสนั่นเสนาะ ดังบัณเฑาะว์ดนตรีปี่ไฉน
น้ำค้างพรมลมพาสุมาลัย เย็นระรื่นชื่นใจพระเทพิน
นางฟื้นองค์ทรงกายกระหายหิว ให้หวิวหวิวหวาดไหวฤทัยถวิล
ภาณุมาศผาดเยี่ยมเหลี่ยมเมฆิน นางปลุกสินสมุทไม่ไหวกายา
ดูลูกรักพักตร์เผือดเลือดสลด แสนรันทดแทบชีวังจะสังขาร์
ด้วยความรักลูกเลี้ยงเพียงชีวา เฝ้าโศกากอดไว้ไม่ไกลกัน
ประหลาดเหลือเนื้อพ่อยังอุ่นอ่อน หรืออดนอนนิทราไม่อาสัญ
นางยอกรวอนไหว้ไทเทวัญ ทุกช่องชั้นฉกามาวจร
ที่ขึ้นล่องท้องทะเลทุกเทเวศร์ รุกขาเขตเขาเขินเนินสิงขร
แม้นพระหน่อบดินทร์นรินทร จะม้วยมรณ์มรณานิคาลัย
ชีวิตข้าอย่าให้รอดจงมอดม้วย ขอตายด้วยลูกรักที่ดักษัย
แม้นบุญหลังยังจะรอดตลอดไป ขอจงให้ลูกน้อยข้าค่อยคลาย
พอขาดคำรำพันพิษฐาน พระกุมารฟื้นสมอารมณ์หมาย
นางนวดเคล้นเส้นศอหน่อนารายณ์ ร้องเรียกสายสวาทพลางไม่วางใจฯ

๏ ฝ่ายพระหน่อบพิตรอดิศร หิวหาวนอนเหนื่อยซบสลบไสล
ต้องน้ำค้างกลางคืนชื่นฤทัย จึงกลับได้สมประดีค่อยมีแรง
ลืมพระเนตรเห็นองค์นางนงลักษณ์ เฝ้าฟูมฟักนวดฟั้นแล้วกันแสง
เหมือนแม่ลูกผูกจิตไม่คิดแคลง อุดส่าห์แข็งขืนอารมณ์บังคมคัล
จึงทูลว่าข้าน้อยนี้ม่อยหลับ เปรียบเหมือนกับกายาจะอาสัญ
พระมารดามาด้วยได้ช่วยกัน หาไม่วันนี้เห็นไม่เป็นตัวฯ

๏ นางฟังตอบปลอบประโลมพระลูกน้อย แม่ได้พลอยพึ่งบุญพ่อทูนหัว
สารพัดศัตรูไม่สู้กลัว ไม่รอดตัวมาถึงเกาะเพราะโอรส

เจ้าม้วยมอดวอดวายจะตายด้วย
พ่อกลับคืนฟื้นพันชีวงคต
๏ พระหน่อไทได้สดับอภิวาท
จึงเชิญนางย่างเยื้องขึ้นคีรี
แล้วเที่ยวไปในเกาะเสาะลูกไม้
นางเสวยส้มสูกกับลูกชาย
๏ จะกล่าวฝ่ายนายโจรใจฉกาจ
คุมสลัดอัศดันวิลันดา
มีกำปั่นนั้นยาวยี่สิบเส้น
หมากมะพร้าวส้มสูกปลูกไว้กิน
เลี้ยงทั้งแพะแกะไก่สุกรห่าน
กำปั่นห้าร้อยลอยล้อมมา
คอยตีเรือเหนือใต้ได้สิ่งของ
มาถึงกลางหว่างบรรพตพออดน้ำ
ให้เรือน้อยลอยแล่นเข้าเหลี่ยมเขา
ประทับจอดทอดท่าหน้าคีรี
ขึ้นตักน้ำลำธารละหานหิน
กับหญิงสาวขาวผ่องต้องติดตา
กุมารานารีนี้ไฉน
ภรรยาสามีหรือพี่น้อง
๏ สินสมุทพูดจาภาษาแขก
เราเสียเรือเชื้อกษัตริย์พลัดพารา
โดยสารด้วยช่วยส่งให้ถึงฝั่ง
จะรับได้หรือมิได้จะใคร่รู้
๏ ทหารโจรแจ้งความขามขยาด
แต่เสียดายหมายว่าจะพาไป
เป็นเพื่อนม้วยมรณาให้ปรากฏ
ค่อยเปลื้องปลดทุกข์ทนของชนนีฯ
ยิ่งรักราชธิดามารศรี
ให้อยู่ที่เงื้อมผาศิลาลาย
เก็บได้ใส่ห่อผ้ามาถวาย
ค่อยเหือดหายหิวโหยที่โรยราฯ
เป็นเชื้อชาติอังกฤษริษยา
เป็นโจราห้าหมื่นพื้นทมิฬ
กระทำเป็นดึกกว้านสถานถิ่น
ไม่รู้สิ้นเอมโอชโภชนา
คชสารม้ามิ่งมหิงสา
เครื่องศัสตราสำหรับรบครบทุกลำ
เที่ยวแล่นล่องตามคลื่นทุกคืนค่ำ
จึงทอดกำปั่นใหญ่ในนที
แต่ล้วนเหล่าวิลันดากะลาสี
พวกโยธีหาบหามตามกันมา
พอเห็นสินสมุทอยู่ที่ภูผา
พวกโยธาซักถามตามทำนอง
เป็นอย่างไรจึงมานั่งอยู่ทั้งสอง
พลางมุ่งมองดูนางไม่วางตาฯ
นัยน์ตาแดกใครอย่าแลดูแม่ข้า
นี่ท่านมาแต่ข้างไหนได้เอ็นดู
จะไปยังรัตนาพาราปู
เฝ้าแลดูมารดาเราว่าไรฯ
เห็นเกินวาสนาดนพ้นวิสัย
ให้นายใหญ่ของเราเอารางวัล

จึงพูดปลอบตอบว่าอย่าปรารภ
แล้วแห่ห้อมล้อมลงสลุบพลัน
ครั้นถึงเทียบเรียบเรียงเข้าเคียงกาย
จะโดยสารวานส่งจึงลงมา

๏ ฝ่ายสุหรั่งอังกฤษพิศเพ่ง
ด้วยลูกเมียยังไม่มีก็ดีใจ
จึงเสแสร้งแกล้งว่าได้มาพึ่ง
แล้วจัดแจงแต่งห้องให้สององค์
แล้วรีบร้อนถอนสมอไม่รอรั้ง
พอลมคล่องล่องแล่นแสนสำราญ

๏ ฝ่ายสุหรั่งนั่งที่เก้าอี้ใหญ่
ให้เหิมฮึกนึกนิยมสมคะเน
ต้องตำราว่าดีไม่มีร้าย
จะฝังปลูกผูกมิตรให้ชิดเชื้อ
แต่ลูกนางขวางกีดอยู่นิดหนึ่ง
ให้หลับไหลลืมตัวด้วยมัวเมา
คิดพลางทางสั่งปังกะโละ
ทั้งของกินสิ้นทุกอย่างมาวางไว้
พอกุมารขานขาลาแม่เลี้ยง
นายโจรจับจอกสุราออกมาริน

๏ สินสมุทสุดซื่อถือว่าน้ำ
เมาสุราตาแดงดังแสงไฟ
ฝ่ายฝรั่งนั่งล้อพระหน่อน้อย
เสียงฮาเฮเสสรวลชวนเป็นเกลอ
แล้วลุกขึ้นมืนหน้าถลาล้ม
โจรสุหรั่งสั่งให้ไพร่ทั้งนั้น
จะให้พบกันกับนายมาผายผัน
ไปกำปั่นลำใหญ่ในคงคา
แล้วบอกนายว่ามีนางต่างภาษา
จะโปรดปรานีนางเป็นอย่างไรฯ
เห็นปลั่งเปล่งปลื้มจิตพิสมัย
หมายจะได้เล้าโลมนางโฉมยง
จะให้ถึงฟากฝั่งดังประสงค์
เชิญโฉมยงไปอยู่กับกุมาร
พร้อมสะพรั่งเรือเรียงเคียงขนาน
เที่ยวรังควานขวางทางมากลางทะเลฯ
กับพวกไพร่กล่าวชวนกันสรวลเส
ด้วยได้เทวีไว้ที่ในเรือ
เป็นแม่ม่ายลูกติดสนิทเหลือ
อยู่ในเนื้อมือแล้วไม่แคล้วเรา
คิดรำพึงอ้อมค้อมจะมอมเหล้า
แม้นซึมเซาแล้วจะเกี้ยวประเดี๋ยวใจ
ให้ยกโต๊ะเหล้าเข้ามาเต็มไห
แล้วเรียกให้กุมาราออกมากิน
มานั่งเคียงโจรสุหรั่งดังถวิล
สอนให้กินแก้ทุกข์สนุกใจฯ
เขาส่งซ้ำรับซดจดหมดไห
ฉวยเป็ดไก่เคี้ยวขยอกจนออกเรอ
สอพลอพลอยพูดพร่ำพะย่ำเผยอ
กุมารเออเอ็งกับกูมาสู้กัน
ไม่เป็นสมประดีเฟือนเหมือนกับฝัน
เข้าช่วยกันยกไปวางกลางที่นอน

พระหน่อไทไม่เคยเสวยเหล้า
พอสมหมายนายโจรพเนจร
จึงแต่งกายชายชำเลืองค่อยเยื้องย่อง
กระแทกกันลงบนเตียงเคียงอนงค์
ตะโกนเรียกสินสมุทจนสุดเสียง
ส่วนสุหรั่งนั่งยิ้มอยู่พริ้มพราย
นี่แน่เจ้าเข้ามานี่อย่าหนีเร้น
นิจจาเอ๋ยเคยอยู่เป็นคู่ครอง
เอ็นดูเจ้าเราจึงมาว่าจะเลี้ยง
ทั้งแม่ลูกปลูกฝังให้นั่งกิน
ไม่อวดอ้างอย่างพี่นี่นะเจ้า
อย่านิ่งนึกบึกบึนทำมึนตึง
จงผันผ่อนอ่อนน้อมยอมด้วยพี่
เคาะพนักพยักหน้ามาข้างบน

◎ ยุพยงทรงฟังอ้ายอังกฤษ
มิตอบตามความอายเห็นหลายทาง
ซึ่งเมตตาว่าจะเลี้ยงไว้เคียงคู่
แต่อย่าให้ได้อายชายทั้งปวง
ทั้งเดินทางกลางชลาเป็นพาณิช
ถ้าถึงฝั่งยั้งหยุดสุดแต่งาม
ทั้งลูกน้อยกลอยใจจะได้พึ่ง
ใช่จะดิ้นสิ้นชีพอย่ารีบร้อน

◎ โจรสุหรั่งฟังนางว่าช่างพูด
จะพาเจ้าเข้าฝั่งก็ยังไกล
แต่เมียตายหลายปีเข้านี่แล้ว
อย่าปดโป้โว้เว้ประเว่ประวิง
กำลังเมามอยหลับลงกับหมอน
ให้อาวรณ์หวังประโลมนางโฉมยง
เข้าในห้องทรามสงวนนวลหง
นางลุกลงเสียข้างล่างให้ห่างกาย
เงียบสำเนียงนึกพรั่นพระขวัญหาย
พูดภิปรายประสาโจรโลนลำพอง
หรือไม่เห็นหน้าผัวให้มัวหมอง
จะมาต้องเป็นม่ายตะกายดิน
เป็นคู่เคียงครองชมสมถวิล
อย่าดีดดิ้นดึงดื้อทำอื้ออึง
กับผัวเก่าเห็นเปรียบไม่เทียบถึง
ถึงจะอึงอื้อไปก็ไม่พ้น
เสียดีดีจะได้ยึดเป็นพืชผล
ช่วยถอนขนรักแร้พี่ทีเถิดนางฯ
ดังพ่นพิษพูดสำรากทั้งถากถาง
นึกแล้วนางแสร้งเสด้วยเล่ห์ลวง
พระคุณอยู่ข้าพเจ้าเท่าเขาหลวง
ค่อยหนักหน่วงอย่าเพ่อด่วนทำลวนลาม
สมสนิทเสน่หาดำราห้าม
จะผ่อนตามสารพัดไม่ตัดรอน
ไม่ดื้อดึงดอกจะฟังท่านสั่งสอน
นางผันผ่อนเพทุบายให้ตายใจฯ
บิดตะกูดเกเรทำเผลไพล่
อดอยู่ไม่ได้ดอกบอกจริงจริง
ยังไม่แผ้วพบรสอดผู้หญิง
ถึงตลิ่งแล้วจะไปเสียไกลมือ

มิโอนอ่อนผ่อนผันทำปั้นปึ่ง จะให้ถึงปล้ำปลุกสนุกหรือ
จงผินผันหันหน้ามาหารือ เจ้าจะถือตามตำราว่ากระไร
เป็นผัวเมียเสียเรือไม่เชื่อน้อง พี่ได้ลองแล้วก็เห็นไม่เป็นไฉน
อย่าหนักหน่วงหวงห้ามความในใจ แล้วกราบไหว้วอนว่าได้ปรานีฯ

๏ สงสารนางอย่างจะดิ้นสิ้นชีวิต กลัวอังกฤษมันจะปล้ำทำบัดสี
ต้องเอาใจอ้ายขโมยแต่โดยมี แม้นหม่อมพี่ขืนใจไม่เมตตา
มิขออยู่สู้ตายด้วยอายเขา ทั้งลูกเต้าก็ยังไม่ได้ปรึกษา
ท่านกลับไปให้สินสมุทมา จะพูดจาอ่อนน้อมให้พร้อมใจ
จงหยุดยั้งรั้งรอแต่พอพลบ ข้าไม่หลบหลีกลี้หนีไปไหน
อย่าอยู่เกี้ยวเคี่ยวขับจงกลับไป อโณทัยลงลับจึงกลับมาฯ

๏ ฝ่ายสุหรั่งยังไม่เคยได้เชยชู้ จึงเสียรู้เพราะรักนั้นหนักหนา
จะด่วนได้ให้ขัดอัธยา ก็กลัวว่าโฉมฉายจะวายวาง
จึงตอบคำทำเป็นว่าถ้าเช่นนั้น จะผ่อนผันตามผัดไม่ขัดขวาง
ขอเล่นนอกหยอกเอินพอเพลินพลาง อย่าให้ค้างมรสุมเลยพุ่มพวง
น้อยหรือน้องสองแก้มดูแย้มยิ้ม พี่ขอชิมโฉมงามอย่าห้ามหวง
ให้เห็นแท้แน่ใจว่าไม่ลวง ช่วยเสียขวงเสียสักหน่อยเถิดกลอยใจฯ

๏ นางฟังคำทำว่าน่าบัดสี อะไรนี่น่าชังยังสงสัย
ยิ่งโอนอ่อนผ่อนตามยิ่งลามไป เดี๋ยวก็ได้เดือดดอกบอกให้รู้
ถ้ารักจริงสิ่งใดที่ได้ห้าม อย่าลวนลามเลี้ยวลดให้อดสู
ไม่สิ้นวันฉันไหว้ได้เอ็นดู จะขืนอยู่ไยเล่าให้เขาแคลงฯ

๏ โจรสุหรั่งอังกฤษติดจะโง่ เห็นนางโกรธาเถียงจนเสียงแข็ง
ฉวยเฉินฉุกจุกจิกจะพลิกแพลง ทำยิ้มแห้งห้ามว่าเจ้าอย่าอึง
เพลานี้พี่จะอดสะกดจิต พอมืดมิดก็จะมาหาให้ถึง
แล้วผันผายกายก้ำดังดำลึง ให้รุมรึงร้อนรนสกนธ์กาย
จึงแก้ไขให้สินสมุทฟื้น กุมารดื่นดาสว่างค่อยสร่างหาย
จึงว่าเหล้าเมาเหลือเบื่อจะตาย จริงนะนายแต่นี้ไปฉันไม่กิน

แล้วลุกมาหาองค์นางนงลักษณ์ เห็นซบพักตร์โศกศัลย์ไม่ผันผิน
นึกสงสัยไต่ถามพระเทพิน นางเห็นสินสมุทมาจึงจาบัลย์
สะอื้นพลางทางว่านิจจาเอ๋ย พ่อละเลยมารดาให้อาสัญ
แม่มีกรรมจำตายวายชีวัน นางก้มกันแสงกำสรดสลดใจฯ

๏ สินสมุทบุตรเลี้ยงเข้าเคียงอาสน์ อภิวาทวอนถามดามสงสัย
อยู่ดีดีชีวันจะบรรลัย เป็นไฉนเช่นนั้นฉันยังแคลงฯ

๏ ยุพยงสงสารกุมารน้อย กระซิบค่อยเบาเบาเล่าแถลง
อ้ายอังกฤษคิดหมายทำร้ายแรง มันจึงแกล้งให้พ่อไปเสียไกลตา
มาเกี้ยวพานรานรุกทำอุกอาจ มันเกรี้ยวกราดหยาบคายร้ายหนักหนา
แม่เรียกเจ้าเท่าไรก็ไม่มา ดังมารดานี้จะดิ้นสิ้นชีวัน
ต้องหนักหน่วงลวงล่อว่าพอค่ำ มันเชื่อคำนัดหมายจึงผายผัน
เป็นการด่วนจวนจนไม่พ้นมัน จะอาสัญเสียมิให้มันใกล้กราย
พ่ออยู่หลังฟังแม่ช่วยแก้แค้น ทำทดแทนให้เหมือนจิตที่คิดหมาย
เอาเพลิงเผาสำเภาใหญ่ให้ทลาย แล้วจึงสายสวาทไปในคงคา
ถ้าพบปะพระบิตุเรศเจ้า เผื่อผ่านเกล้าคิดความจะตามหา
ทูลแถลงแจ้งการณ์ว่ามารดา บังคมลาสู่สวรรคครรไล
อันชาตินี้มิได้อยู่เป็นคู่ชื่น ต่อชาติอื่นจึงค่อยชิดพิสมัย
นางครวญคร่ำกำสรดระทดใจ พลางลูบไล้ลูกเลี้ยงเคียงประคองฯ

๏ สินสมุทสุดแสนแค้นสุหรั่ง ขึ้นเสียงดังเดือดด่าว่าจองหอง
ตัวเป็นกามาประสงค์ซึ่งหงส์ทอง จะไปถองเสียให้สมอารมณ์มัน
นางยุดหัตถ์ตรัสห้ามด้วยความรัก ยังเด็กนักหนาพ่อคุณอย่าหุนหัน
ล้วนพวกพ้องของสุหรั่งอยู่ทั้งนั้น จะสู้มันที่ไหนได้อย่าไปเลย
เช่นนี้ต้องตรองตรึกให้ลึกซึ้ง อย่าดื้อดึงดูถูกนะลูกเอ๋ย
จะรบสู้ผู้ใหญ่พ่อไม่เคย อย่าอยู่เลยหลีกไปเสียให้พ้นฯ

๏ กุมาราว่าการจะราญรบ ลูกรู้จบการศึกได้ฝึกฝน
พระโยคีวิเศษให้เวทมนตร์ ทั้งคงทนแทงฟันไม่บรรลัย

แม่ผีเสื้อเมื่ออยู่ในคูหา ให้มนต์ข้าที่มนุษย์ยุดไม่ไหว
สิ้นทั้งลำกำปั่นไม่พรั่นใคร ลูกจะไปถองทุบให้ยุบยับ
แล้ววิ่งผลุนหมุนออกมานอกห้อง นางรื้อร้องเรียกไว้ก็ไม่กลับ
ถึงสุหรั่งดั้งกระทู้ขู่สำทับ มึงพูดกับมารดากูว่าไร
จะปลุกปล้ำทำดูดังชู้ผัว หมายว่ากลัวเกรงฝีมือหรือไฉน
อย่าปั้นเจ่อเย่อหยิ่งมาชิงชัย จะฆ่าให้ตายสิ้นเหมือนริ้นยุง
แล้วกำหมัดกัดฟันกระชั้นชิด ถีบอังกฤษตกเตียงเสียงดังผลุง
สุหรั่งร้องเรียกไพร่ให้พยุง เป็นหมู่มุงมาพร้อมล้อมกุมาร
บ้างฉวยได้ไม้พลองกระบองสั้น เข้ารุมรันรอบกายหมายประหาร
สินสมุทผุดโลดโดดทะยาน ฉวยได้ขวานขว้างแขกแตกกระจาย
เห็นนายโจรโผนจับสัประยุทธ์ ทะยานยุดเหยียบอกผงกหงาย
กระชากฉึกซึกโครงครากทลาย เอาศพนายตีไพร่ไล่กระพือ
แขกฝรั่งอังกฤษไม่คิดรบ ถลาหลบล้มกลิ้งบ้างวิ่งตื่อ
บ้างหมอบราบกราบก้มประนมมือ เสียงอึงอื้ออ่อนน้อมไม่ยอมตายฯ

๏ สินสมุทหยุดยั้งดั้งสง่า ดวาดว่าเหวยทมิฬสิ้นทั้งหลาย
ใครไม่สู้กูไม่ล้างให้วางวาย แค้นแต่นายเอ็งดอกบอกให้รู้
ประมาทเล่นเห็นว่าเป็นทารก จึงฉีกอกออกให้หายอายอดสู
แม้นมึงยอมพร้อมใจไปกับกู จะเลี้ยงดูโดยดีไม่ดีรันฯ

๏ ฝ่ายผู้ร้ายนายกองรองสุหรั่ง เป็นชาติอังกุหร่าปัญญาขยัน
สารภาพกราบก้มบังคมคัล ขอชีวันไว้เป็นข้าฝ่าธุลี
เสด็จไปข้างไหนจะไปด้วย จนมอดม้วยมิได้อางขนางหนี
อันพวกไพร่ไว้ข้าจะพาที ให้ภักดีด้วยพระองค์ทรงศักดา
แล้วตีฆ้องร้องป่าวเหล่าทหาร มาหมอบกรานเรียงรายทั้งซ้ายขวา
หน่อนรินทร์สินสมุทก็พูดจา ภิปรายปราศรัยทั่วทุกตัวคน
แล้วว่าเราเยาว์อยู่ไม่รู้ถ้อย จะได้พลอยไต่ถามตามฉงน
ใครรู้แห่งแขวงแคว้นกระแสชล พวกต้นหนล้าต้าบรรดานาย

จะพาให้ไปเฝ้าพระเจ้าแม่
แล้วนำหน้าพาพวกเป็นตัวนาย
๏ ฝ่ายสุวรรณมาลีไม่มีชื่น
มองเขม้นเห็นสินสมุทมา
นางดีใจวิ่งไปรับโอรสราช
ฝ่ายล้าต้าต้นหนคนทั้งนั้น
๏ สินสมุทสุดสวาทฉลาดแถลง
คนทั้งหลายนายกองรองลงมา
ลูกจึงพามาเฝ้าให้เล่าเรื่อง
พวกเสียเรือเผื่อรอดได้รู้ความ
๏ ยุพยงทรงฟังพระหน่อนาถ
ประโลมลูบลูกยาแล้วพาที
จะเที่ยวรอบขอบมหามหรณพ
แม้นคลาดแคล้วแล้วไม่อยู่จะสู้ตาย
แล้วไต่ถามพวกพ้องของสุหรั่ง
มาลดเลี้ยวเที่ยวดระเวนระวังภัย
เหล่าล้าต้าต้นหนคนสันทัด
เมืองผลึกรัตนาสองธานี
๏ อังกุหร่าฝรั่งได้ฟังถาม
อันสุหรั่งอังกฤษที่บรรลัย
ข้าชาวเมืองสำปะหลังฝรั่งเศส
เขาจับได้ไว้ชีวิตใช้ชิดเชื้อ
แล้วสั่งให้ต้นหนไปค้นหา
ถิ่นประเทศเขตแขกฝรั่งราย
เมืองโสพสแหลมชวาพาราสุหรัด
ปังกะหล่ามลายูอยู่ด้วยกัน
ก็ตามแต่จะโปรดปรานท่านทั้งหลาย
มายังท้ายห้องสถิตพระธิดาฯ
ซบสะอื้นอ่อนแรงกันแสงหา
กับอังกุหร่าแขกสลัดอัศดัน
ขึ้นนั่งอาสน์แอบประทับแล้วรับขวัญ
บังคมคัลคอยสดับรับบัญชาฯ
ลูกลองแรงรบสุหรั่งสิ้นสังขาร์
ขอเป็นข้าไปไหนจะไปตาม
รู้จักเมืองเราหรือไม่จะไต่ถาม
จะติดตามต่อไปข้างไหนดีฯ
แสนสวาทดังชีวามารศรี
ชนนีนึกอยู่ไม่รู้วาย
กว่าจะพบภูวนาถเหมือนมาดหมาย
พลางฟูมฟายชลนาด้วยอาลัย
เดิมท่านทั้งปวงนี้อยู่ที่ไหน
หรืออยู่ในคงคาทั้งตาปี
เคยแล่นลัดแหลมคุ้งทุกกรุงศรี
ในแผนที่มีบ้างหรืออย่างไรฯ
จึงทูลความจริงแจ้งแถลงไข
เป็นโจรใหญ่ในนทีเที่ยวตีเรือ
เอาโหมดเทศขึ้นไปขายข้างฝ่ายเหนือ
เที่ยวตีเรือกับสุหรั่งตั้งเป็นนาย
เอาผืนผ้าแผนที่มาคลี่ถวาย
มีจุดหมายปากน้ำเป็นสำคัญ
โรมพัฒน์กว้างใหญ่ไอศวรรย์
ถนนคั่นข้ามฝั่งไปลังกา

อันขอบคุ้งกรุงผลึกจารึกไว้
เอาแผนที่ชี้แจงแจ้งกิจจา
จนจำได้ได้เหนือสำเหนียกแน่
จึงแต่งตั้งอังกุหร่าปรีชาชาญ
มีนายกองรองกันเป็นหลั่นลด
อันเงินทองของสุหรั่งเรียกเอามา
แล้วว่าเราเรือแตกต้องแยกย้าย
จะแล่นเลี้ยวเที่ยวหาในสาชล
ให้เภตราห้าร้อยออกลอยล่อง
แล้วบอกกันเสียให้ทั่วทุกตัวนาย

๏ อังกุหร่ารับรสพจนารถ
แล้วยิงปืนครืนครั่นเป็นสัญญา
ให้นายท้ายบ่ายหน้านาวาข้าม
กำปั่นน้อยลอยล้อมมาพร้อมเพรียง
ครั้นพลบค่ำโคมรายทุกปลายเสา
ยิงปืนดึงปึงปังประดังกัน

๏ ฝ่ายพระนุชบุตรศรีสวัสดิ์
เข้าอยู่ห้องของสุหรั่งทั้งสองรา
สินสมุทบุตรเลี้ยงอยู่เคียงข้าง
ครั้นพลบค่ำขึ้นบนเตียงเคียงประทม
มีเสียทีมีฤทธิ์แต่น้อยน้อย
ทุกวันคืนชื่นใจกระไรเลย
พ่อม้วยมอดวอดวายจะตายด้วย
แล้วปรับทุกข์ลูกยาด้วยปรารภ
อันองค์พระอัยกาบิดาเจ้า
ยังพากเพียรเวียนว่ายหรือหายไป
ตะวันตกวกออกไปไกลนักหนา
พระธิดานั่งดูกับกุมาร
ทุกแขวงแคว้นถิ่นประเทศเขตสถาน
ให้สิทธิ์ขาดราชการงานโยธา
ตามกำหนดหน้าท้ายทั้งซ้ายขวา
แจกบรรดาบ่าวไพร่ได้ทุกคน
ยังพลัดพรายตายเป็นไม่เห็นหน
เผื่อผู้คนที่ในเรือจะเหลือตาย
ไปตามท้องทะเลวนชลสาย
อย่าทำร้ายเรือจรเหมือนก่อนมาฯ
สั่งประกาศกฎหมายทั้งซ้ายขวา
เรียกเภตราห้าร้อยมาลอยเรียง
อ้อมออกตามแหลมแล่นเลี้ยวเฉลียง
บ้างแล่นเลี่ยงลดเลี้ยวให้เกี่ยวกัน
ทหารเป่าแตรสัญญาดังฟ้าลั่น
เป็นสำคัญทุ่มยามตามสัญญาฯ
กับกษัตริย์ทรงยศโอรสา
ค่อยเป็นผาสุกสบายคลายอารมณ์
ไม่แหห่างด่างชิดสนิทสนม
นางจูบเกล้าเผ้าผมแล้วชมเชย
แม่ได้พลอยพึ่งบุญพ่อคุณเอ๋ย
บุญแม่เคยทำไว้จึงได้พบ
แม้นแม่ม้วยหมายฝากซึ่งซากศพ
ทำไฉนจะได้พบภูวไนย
เมื่อสำเภาแตกเห็นเป็นไฉน
แม่นี้ไม่ได้อารมณ์สมประดีฯ

๏ กุมาราว่าเมื่อเรือจะแตก
สองกษัตริย์พลัดไปในนที
พระมารดาอาลัยถึงใครมาก
แล้วแอบอ้อนวอนถามตามสบาย
จึงแกล้งบอกหยอกเย้าว่าเจ้าแม่
พระโยคีที่ซื่อพระอภัย

๏ หน่อนรินทร์สินสมุทพูดฉอเลาะ
ส่วนลูกเต้าเอาเป็นสิทธิ์เฝ้าชิดเชย
แล้วแกล้งทำสำออยตะบอยบ่น
แม้นมั่งมีเช่นเขาชาวลังกา

๏ นางกอดจูบลูบหลังพระลูกน้อย
อย่าถือโทษโกรธขึ้งตะบึงตะบอน
แต่นี้ไปไม่ขัดอย่าดัดพ้อ
ชวนสำรวลสรวลสันต์จำนรรจา
ครั้นลูกหลับกลับลุกทุกข์สะอื้น
เผยหน้าต่างวังเวงวิเวกใจ
ทูลกระหม่อมจอมโลกของลูกเอ๋ย
บริบูรณ์พูนสุขทุกเวลา
ลูกแลรอบขอบสมุทรจนสุดเนตร
หรือมอดม้วยด้วยคลื่นไม่คืนเป็น
โอ้สงสารผ่านเกล้าเจ้าประคุณ
จากสมบัติพลัดพรายมาวายวาง
น่าสงสารป่านฉะนี้พระแม่เจ้า
ทั้งไพร่ฟ้าสารพัดจะขัดเคือง
ชาวประเทศเขตแควันแผ่นพิภพ
นางนึกน้ำตาตกซกกระเซ็น
เสียงร้องแรกอยู่แต่เหล่านางสาวศรี
เมื่อราตรีมิได้เห็นว่าเป็นตาย
ลูกนึกอยากรู้ในพระทัยหมาย
นางแย้มเยื้อนเอื้อนอายอดสูใจ
แม่รักแต่เจ้าดอกจะบอกให้
ไม่มีใครเขารักอย่าซักเลยฯ
นี่เนื้อเคราะห์พระบิดานิจจาเอ๋ย
แล้วเฉยเมยมิได้คิดถึงบิดา
เห็นยากจนจึงไม่มาดปรารถนา
พระมารดาก็จะไม่ได้ตัดรอนฯ
ช่างตะบอยร่ำบ่นดังคนสอน
แม่ว่าหยอกดอกมานอนเถิดพ่อมา
หลวงพ่อพ่อแม่จะรักให้หนักหนา
ตามประสาไม่สบายพอคลายใจ
จนดึกดื่นเดือนลับไม่หลับไหล
ละห้อยไห้หวนคิดถึงบิดา
พระองค์เคยกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงรักษา
คราวนี้มาพลัดพรากได้ยากเย็น
ทั่วประเทศทางเปลี่ยวไม่เหลียวเห็น
จึงเขม่นมิได้ขาดประหลาดลาง
เมื่อมีบุญสารพัดไม่ขัดขวาง
เสียในกลางเกลี่ยวคลื่นไม่คืนเมือง
จะโศกเศร้าทุกข์ตรอมจนผอมเหลือง
ใครจะเปลื้องปลดร้อนให้ผ่อนเย็น
จะเซาซบสิ้นสุขด้วยยุคเข็ญ
ปิ้มจะเป็นบ้าหลังนั่งรำลึก

จนเดือนชายบ่ายแสงเข้าแฝงเมฆ
เอนองค์ลงกับอาสน์อนาถนึก
นิจจาเอ๋ยเคยคิดพิศวาส
พระพลัดพรากจากน้องเที่ยวล่องเลย
ยิ่งคิดไปใจหายไม่วายโศก
สะอื้นอ้อนร้อนฤทัยดังไฟกาล

๏ ครั้นรุ่งรางนางตื่นค่อยฝืนทุกข์
ให้แต่งองค์สรงเสวยสบายใจ
แขกฝรั่งอังกุหร่าก็มาเฝ้า
เหล่าเภตราห้าร้อยลอยประลอง
ให้วิเวกหวั่นวิญญาณ์เวลาดึก
หวนรำลึกถึงพ่อพระหน่อน้อย
จะนิราศแรมโรยโหยละห้อย
จะโศกสร้อยเศร้าใจอาลัยลาน
ยามวิโยกยากแค้นแสนสงสาร
กอดกุมารม่อยหลับระงับไปฯ
แล้วปลอบปลุกลูกยาอัชฌาสัย
แล้วออกไปนั่งที่เก้าอี้ทอง
ทั้งเย็นเช้าคอยฟังรับสั่งสนอง
เที่ยวแล่นล่องเลียบมาในสาครฯ

ตอนที่ ๑๖
สินสมุทพบศรีสุวรรณ

๏ กล่าวถึงศรีสุวรรณวงศ์ดำรงราชย์ บรมบาทบพิดรอดิศร
กับโฉมแก้วเกษราพะงางอน ครองนครรมจักรนัครา
สาวสุรางค์นางสนมประนมน้อม ดังดาวล้อมจันทร์กระจ่างกลางเวหา
จนโฉมยงองค์อัครชายา มีชิดาอายุได้แปดปี
ดูคมข้าสำอางเหมือนอย่างหุ่น ชื่อโฉมยงองค์อรุณรัศมี
ดังดวงจิตบิตุเรศชนนี พระอัยกีอัยกาเอามาไว้
จัดพี่เลี้ยงนางนมให้สมศักดิ์ บำรุงรักพระนัดดาอัชฌาสัย
เลือกลูกสาวท้าวพระยาเสนาใน ที่ยังไว้จุกมาให้ห้าร้อยฯ
๏ ฝ่ายโฉมยงองค์อรุณรัศมี กับนารีร่วมใจที่ใช้สอย
เล่นสนุกตุ๊กตาตัวน้อยน้อย ล้วนใส่สร้อยเสมาน่าเอ็นดู
เอาเศษผ้ามาทำผ้านุ่งห่ม ปักปิ่นถมทองหุ้มใส่ตุ้มหู
มีฉากชั้นกั้นห้องซ่องประดู เป็นที่อยู่ตุ๊กตาน่าสำราญ
ถึงเวลาพาลูกเที่ยวอุ้มเล่น มิได้เว้นเป็นสุขสนุกสนาน
ทำโกนจุกลงท่าหางานการ แสนสำราญดามประสากุมารีฯ
๏ ฝ่ายพระองค์ทรงเดชเกศกษัตริย์ ผ่านสมบัติเฟื่องฟุ้งทั้งกรุงศรี
เมื่อหลานรักจักมาถึงธานี ในราตรีเทพเจ้าเข้าดลใจ
ศรีสุวรรณบรรทมในที่แท่น ให้โศกแสนเศร้าหมองไม่ผ่องใส
คิดถึงพี่ที่พรากจากกันไป แต่นับได้เก้าปีมิได้พบ
ไม่ได้ข่าวราวความจะดามหา ก็ไกลตาตายเป็นไม่เห็นศพ
ยิ่งรำลึกตรึกตรายิ่งปรารภ กำสรดซบพักตราโศกาลัย
ซ้ำคิดถึงบิตุราชมาตุรงค์ สองพระองค์จะเคืองเข็ญเป็นไฉน
โอ้กรรมเอ๋ยเคยสร้างไว้ปางใด จึงจำได้ยากเย็นไม่เว้นวาย
จากชนกชนนีแล้วมิสา พระเชษฐาน้องน้อยก็พลอยหาย
ยิ่งคิดไปใจเจียนจะขาดตาย พระฟูมฟายชลเนตรเวทนา

พอหลับลงทรงสุบินนิมิตฝัน
ตื่นสะดุ้งรุ่งแสงพระสุริยา
จึงอ่าองค์ทรงเครื่องเรืองจำรัส
พอผันแปรแลเห็นโหราจารย์
เราฝันเห็นว่าไฟนั้นไหม้ป่า
เราออกไปไฟดับแล้วกลับลาม
แล้วว่าองค์ทรงเดชพระเชษฐา
แล้วประทานดวงแก้วอันแววไว

๏ โหรรับสั่งบังคมบรมนาถ
ตั้งคืนวันชันษาพยากรณ์
ซึ่งพระองค์ทรงสุบินว่าเพลิงไหม้
พระเชษฐามาระงับดับอัคคี
จะสิ้นเคราะห์เพราะองค์พระทรงเดช
ข้างต้นร้ายปลายดีมีศักดา

๏ พระฟังคำทำนายไม่วายคิด
ได้ยินข่าวท้าวอุเทนว่าเกณฑ์การ
จึงปรึกษาสามพราหมณ์ตามวิตก
คอยกำจัดศัตรูอย่าดูเบา
จะให้พี่โมราปรีชาชาญ
ทั้งไพร่นายให้ชำนาญการประจญ
อันตัวพี่วิเชียรได้เรียนรู้
เป็นฝ่ายเหนือเผื่อจะเกิดการสงคราม
อันพาราสายัณห์ตะวันตก
พี่สานนกลศึกฝึกชำนาญ
แล้วประทานเครื่องยศกลดกระบี่
ให้คุมพลคนละหมื่นฟื้นฉกรรจ์
พระองค์สั่นริกริกพลิกผวา
ก็รู้ว่าเกิดนิมิตพิสดาร
ออกแทนรัตน์รจนามุกดาหาร
เอื้อนโองการเรียกเข้ามาเล่าความ
ติดหลังคาบ้านช่องท้องสนาม
มาติดตามเนื้อตัวออกทั่วไป
เสด็จมาช่วยระงับดับเสียได้
เรารับไว้ชมชื่นพอดื่นนอนฯ
ลงเลขคาดคิดดูตามครูสอน
แล้วตัดทอนทูลความตามคัมภีร์
จะเกิดภัยรบพุ่งถึงกรุงศรี
ให้มณีแสงสว่างกระจ่างตา
ทั้งจะแจ้งแห่งเหตุพระเชษฐา
เรืองเดชาไชยะชนะมารฯ
ปัจจามิตรเห็นจะมาเหมือนว่าขาน
จะคิดอ่านลงมาตีบุรีเรา
จะให้ยกกองทัพไปรับเขา
บุรีเราราษฎรจะร้อนรน
เป็นผู้ผ่านเมืองจารึกได้ฝึกฝน
อยู่ตำบลบูรพทิศคิดสงคราม
จงไปอยู่เมืองปราการชาญสนาม
คอยปราบปรามไพรินทมิพมาร
เป็นทางบกปรปักษ์มักหักหาญ
ไปอยู่ด่านพาราเมืองสายัณห์
พานพระศรีสารพัดล้วนจัดสรร
เป็นจอมจันดประเทศเขตนครฯ

๏ เจ้าพราหมณ์พร้อมน้อมคำนับอภิวาท ลาพระบาทบพิตรอดิศร
มาสั่งเวรเกณฑ์พหลพลนิกร ผูกกุญชรช้างม้าบรรดามี
เจ้าวิเชียรชวนจงกลกับพลไพร่ ยกขึ้นไปเมืองปราการด่านกรุงศรี
เจ้าโมราพานางประภาวดี ไปบุรีจารึกตั้งระวังการณ์
เจ้าสานนนางอุบบลกับพลขันธ์ ไปพาราสายัณฑ์ดังบรรหาร
ทั้งสามแห่งแปลงซ่อมป้อมปราการ ฝึกทหารด่านทางเที่ยววางคนฯ

๏ จะกล่าวลำกำปั่นสินสมุท ไม่ยั้งหยุดแล่นสล้างมากลางหน
พร้อมสะพรั่งทั้งเหล่าสำเภาพล ตัดถนนพระรามข้ามแหลมเลี้ยว
ไม่ได้ข่าวเจ้ากรุงผลึกราช โอ้อนาถลึกล้ำล้วนน้ำเขียว
คลื่นระลอกกลอกกลิ้งเป็นเกลียวเกลียว ทางก็เปลี่ยวใจก็เปล่าเศร้าฤทัย
ถึงสามเดือนเคลื่อนคล้อยแต่ลอยแล่น ไปตามแผนที่ทางสว่างไสว
สิ้นเสบียงเลี้ยงพลสกลไกร จะกินไม่ถึงเดือนเหมือนประมาณฯ

๏ อังกุหร่าทูลฉลองสองกษัตริย์ เห็นจะขัดสนเสบียงเลี้ยงทหาร
ไปข้างหน้าสารพันจะกันดาร จะโปรดเกล้าเหล่าทหารประการใดฯ

๏ ฝ่ายสุวรรณมาลีศรีสวัสดิ์ นางกษัตริย์ซักถามตามสงสัย
แต่ก่อนเก่าข้าวปลาหาอย่างไร จึงได้ไว้เป็นเสบียงพอเลี้ยงพลฯ

๏ อังกุหร่าฝรั่งได้ฟังถาม จึงทูลความจริงแจ้งแห่งนุสนธิ์
เมื่อสุหรั่งยังเป็นนายไม่วายชนม์ เคยเข้าปล้นชาวบุรีเที่ยวตีเรือ
ได้เงินทองข้าวของทรัพย์สิ่งสิน ของเจ๊กจีนแขกไทยทั้งได้เหนือ
ไม่อับจนขนเอาทั้งข้าวเกลือ จนเหลือเฟือเพราะว่าทำแต่ลำพัง
เพียงโฉมยงทรงสั่งให้บังคับ มิได้จับเรือแพเหมือนแต่หลัง
คนทั้งหมดอดกินสิ้นกำลัง จะเซซังสูญหายพลัดพรายไปฯ

๏ ยุพยงทรงฟังอังกุหร่า สุดปัญญาที่จะคิดผิดวิสัย
ด้วยใจจริงนิ่งรำพึงตะลึงตะไล คิดขึ้นได้ด้วยปัญญาจึงหารือ
อันเงินทองของสุหรั่งยังนักหนา จะซื้อหาเอาที่ไหนไม่ได้หรือ
เที่ยวรุกรานบ้านเมืองจะเลื่องลือ เขาขึ้นชื่อว่าเป็นโจรโพนทะนาฯ

๏ ฝ่ายฝรั่งบังคมประนมสนอง
ทุกถิ่นฐานบ้านเขตไม่เมตตา
๏ สินสมุทสุดฉลาดเป็นชาดียักษ์
จึงกราบทูลมารดาว่าพระองค์
ถ้าเมืองไหนใหญ่กว้างมีฉางข้าว
แม้นไม่ให้ไล่ขับให้อัประมาณ
แล้วดรัสสั่งอังกุหร่าอย่าช้าอยู่
นครใดใหญ่กว้างยุ้งฉางมี
๏ อังกุหร่ารับสั่งนั่งพินิจ
จึงทูลสินสมุทรว่าเภตราเรา
เป็นแว่นแคว้นแดนเมืองรมจักร
เป็นเมืองใหญ่ไพร่พลคณนา
๏ สินสมุทพูดฮึกนึกสนุก
ถ้าขัดขวางทางเราเร่งเข้าตี
๏ ฝ่ายฝรั่งรับรสพจนารถ
แล้วยิงปืนครื้นครั่นเป็นสัญญา
จึงทอดกำปั่นใหญ่ไว้แต่ห่าง
อังกุหร่าฝรั่งสั่งโยธี
เกณฑ์เภตราห้าสิบรีบไปก่อน
ตั้งปลัดหัศเกนให้เป็นนาย
กำปั่นน้อยร้อยลำสำหรับรบ
ตั้งอังกฤษจิตุเวนเจนชำนาญ
เรือสำรองสองร้อยจะคอยซ้ำ
อังกุหร่ากล้าหาญการประจญ
พอย่ำฆ้องกองหน้าทั้งห้าสิบ
ถึงยามสองกองกลางก็กางใบ
อันพวกพ้องโจรเรือเหมือนเสือกล้า
จะซื้อหาเห็นไม่ได้ดังใจจงฯ
จะใคร่หักหาญศึกนึกประสงค์
อย่าได้ทรงพระวิตกสะทกสะท้าน
ให้พวกเราขึ้นไปว่าซื้ออาหาร
จึงรุกรานรบเร้าเอาธานี
สังเกตดูแหลมคุ้งทุกกรุงศรี
เข้าทอดที่ปากน้ำเหมือนคำเราฯ
สังเกตทิศทางจรสิงขรเขา
ต้องตัดเข้าคุ้งค้อมอ้อมออกมา
กษัตริย์ศักดิ์สูงชาติวาสนา
จะแวะหาเห็นไม่ได้ภัยจะมีฯ
อย่าเป็นทุกข์ถึงเราน้อยไม่ถ้อยหนี
ชิงบุรีรีบเอาทั้งข้าวปลาฯ
เที่ยวประกาศไพร่นายทั้งซ้ายขวา
บ่ายเภตราตรงเข้าอ่าวบุรี
ประมาณทางโยชน์หนึ่งถึงกรุงศรี
จะเข้าตีปากน้ำทำอุบาย
เข้านครเหมือนหนึ่งมาจะค้าขาย
คิดอุบายแก้ไขให้ได้การ
บรรจุครบเครื่องสาตราโยธาหาญ
ดูคิดอ่านกองหนุนเป็นขุนพล
ถึงเพลี่ยงพล้ำเปลี่ยนผลัดไม่ขัดสน
เป็นนายพลกองหลังระวังภัย
ออกแล่นลิบลับทางสว่างไสว
ค่อยแล่นไปช้าช้าในสาคร

ครั้งรุ่งสายฝ่ายฝรั่งอังกุหร่า ออกเภตราสองร้อยลอยสลอน
คอยระวังฟังการจะราญรอน เป็นสามตอนตามทางห่างห่างมาฯ

๏ ฝ่ายเรือเหล่าชาวด่านบ้านปากน้ำ ห้าสิบลำแล่นรายทั้งซ้ายขวา
ตระเวนเวียนเปลี่ยนผลัดอยู่อัตรา คอยรักษาปากน้ำทุกค่ำคืน
พอยามสองกองตระเวนเห็นกำปั่น ดูเรียงรันรายทางมากลางคลื่น
สักเท่าไรไม่แน่แลกลางคืน จึงยิงปืนสัญญาให้ราใบฯ

๏ ฝ่ายปลัดหัศเกนเจนสมุทร เห็นเรือหยุดปากอ่าวเสาไสว
รู้ว่าเหล่าชาวด่านออกต้านไว้ จะลดใบพูดจาจะช้าที
จึงยืนปืนเป็นสำเหนียกเรียกทหาร ให้หักด่านรบพุ่งชาวกรุงศรี
พวกโจรพร้อมล้อมยิงทิ้งอัคคี ชาวบุรีเรือจมล่มทลาย
ที่เหลืออยู่รู้ว่าเป็นข้าศึก กำดัดดึกดูเรือเห็นเหลือหลาย
ค่อยถอยรบหลบเลี่ยงอยู่เรียงราย พวกผู้ร้ายไล่รุกมาทุกที
ข้างชาวเมืองเยื้องยิงปืนใหญ่ลั่น ถูกกำปั่นแตกแตนออกแล่นหนี
เห็นโจรไล่ใกล้กลับรับนาวี แกว่งอัคคีขว้างทิ้งแล้วยิงปืน
ทหารโจรโยนโซ่เอาขอสับ ชาวด่านรับรบพลางมากลางคลื่น
คงคาเคลื่อนเลื่อนลั่นเสียงครั่นครื้น ทั้งเสียงปืนรบร่ำกระหน่ำไปฯ

๏ จะกล่าวฝ่ายนายด่านบ้านปากอ่าว แต่ครั้งคราวพราหมณ์มาอยู่อาศัย
ครั้นศรีสุวรรณนั้นผ่านพระเวียงชัย จึงตั้งให้ดาเฒ่าเป็นเจ้าพระยา
ได้สิทธิ์ขาดราชการด่านสมุทร เป็นสุขสุดสมคะเนอยู่เคหา
มีเมียสาวราวยี่สิบล้วนโสภา ที่หมดหน้านั้นให้หัดมโหรี
คืนวันนั้นบันดาลให้ร่านร้อน หิวหาวนอนนั่งเหงาบนเก้าอี้
ร้องเรียกเหล่าเมียน้อยดอกสร้อยดี ให้ดีดสีขับเพลงวังเวงใจ
พอได้ยินเสียงปืนดังครื้นครึก อึกทึกท้องชลาสุธาไหว
ในเที่ยงคืนดื่นเรียกกันเพรียกไป ดานายใหญ่ลงมายังฝั่งคงคา
ให้ดีกลองร้องเร่งทหารรบ มาสมทบถือพื้นแต่ปืนผา
ลงเรือน้อยร้อยยี่สิบรีบออกมา พอเพลาสุริย์ฉายขึ้นพรายพรรณ

เห็นพวกพ้องกองตระเวนเจนสมุทร สัประยุทธ์ยิงรับกับกำปั่น
ยิงแย้งปืนปีกกาประดากัน ทุกลำลั่นแล้วโห่เป็นโกลา
ถูกเรือแขกแตกปรุทะลุล่ม พวกโจรจมน้ำม้วยด้วยมัจฉา
หัศเกนเห็นว่าน้อยก็ถอยมา ชาวพารารบรุกไปทุกที
พอกองกลางข้างโจรมาถึงพร้อม เข้ารุกล้อมรบพุ่งชาวกรุงศรี
ปืนกำปั่นลั่นลำละสามที เรือบุรียับย่อยทั้งร้อยลำ
ที่เหลือนั้นหันกลับไม่รับรบ โจรตลบแล่นไปไล่ถลำ
พัลวันกันเข้าอ่าวปากน้ำ พวกโจรซ้ำยิงตายทลายพัง
นายด่านไปไล่คนขึ้นบนป้อม สะพรั่งพร้อมโยธาทั้งหน้าหลัง
เห็นโจรไล่ใกล้ตลิ่งยิงประดัง เสียงดึงดังดูมสนั่นดังครั่นครื้น
พอข้างหลังอังกุหร่าก็มาถึง สั่งให้ขึงตารางเหล็กลำละผืน
พอคลุมลำกำปั่นกันลูกปืน ทหารยืนตามช่องคอยมองยิง
พอลมแปรเข้าฝั่งอังกุหร่า ให้โยธาเทียบสำเภาเข้าตลิ่ง
ข้างชาวด่านให้ทหารเอาหินทิ้ง พวกโจรยิงปืนปืนตีนกำแพง
พวกบนป้อมหลอมตะกั่วตั่วทรายสาด จนถึงฟาดฟันกันด้วยขันแข็ง
ปืนฝรั่งอังกฤษติดจะแรง ยิงกำแพงด่านพังเสียงดังครืน
ชาวด่านแตกแยกย้ายทั้งนายไพร่ พวกโจรไล่ฟันฟาดลงดาษดื่น
บ้างเจ็บป่วยปวดกระดูกถูกลูกปืน พากันดื่นแตกพลัดกระจัดกระจาย
เสียงชาวบ้านร้านตลาดกรีดกราดร้อง มีข้าวของแขกริบเอาฉิบหาย
แต่ดาเฒ่าเจ้าพระยาพาท่านยาย ลงเรือพายพุ้ยมายังธานี
ทั้งชายหญิงทิ้งบ้านสถานถิ่น กลัวไพรินรีบมุ่งมากรุงศรี
พอมืดมนสนธยาเป็นราตรี พวกโจรดีด่านได้พอใกล้พลบ
ขึ้นริบทรัพย์จับคนบนตลิ่ง เห็นผู้หญิงอยากได้ไล่ตลบ
แล้วขนเอาข้าวเกลือลงเรือรบ เที่ยวริบครบเครื่องสาตราบรรดามี
ให้ไปส่งลงลำกำปั่นใหญ่ แล้วสั่งให้ทูลฉลองทั้งสองศรี
จะโปรดเกล้าเอาเสบียงแต่เพียงนี้ หรือจะตีบ้านเมืองเนื่องขึ้นไปฯ

๏ พวกนายรองรับสั่งอังกุหร่า
จึงทูลความตามจริงเหมือนชิงชัย
บัดนี้ฝ่ายนายฝรั่งอังกุหร่า
รักษาค่ายขึ้นป้อมอยู่พร้อมกัน

๏ หน่อนรินทร์ยินดีเป็นที่ยิ่ง
แต่เกิดมาข้าไม่เคยเห็นกรุงไกร
นางโฉมยงสงสารกุมารน้อย
ถึงมีชัยได้ด่านเป็นการร้อน
พ่อจงไปให้ทัพกลับเสียเถิด
มัวทำศึกตรึกตราจะช้าความ
แล้วโฉมยงสั่งสอนสินสมุท
ใส่เสื้อเกราะโพกผ้าเช็ดหน้าพัน
ถือดาบด้ำคร่ำทองของฝรั่ง
ลงเรือเร็วรีบมาในราตรี
กุมาราพาพลขึ้นบนป้อม
อังกุหร่าพานายทหารรบ
พระลดองค์ลงนั่งบนเก้าอี้
เราจะตีรมจักรนัครา

๏ ฝ่ายฝรั่งบังคมหน่อกษัตริย์
เข้าหักด่านวานนี้จนมีชัย
คอยดูทีฝีมือชาวเมืองก่อน
มารบเราเราจึงดีให้แตกพัง
เวลารุ่งพรุ่งนี้คงมีทัพ
วันนี้ให้ไพร่พลได้ผ่อนแรง

๏ หน่อกษัตริย์ตรัสตอบว่าชอบอยู่
แล้วถามไถ่ในการจะราญรอน
รีบออกมาถึงลำกำปั่นใหญ่
เข้าดีได้ปากน้ำที่สำคัญ
ยังตรวจตราเตรียมพหลพลขันธ์
จะผ่อนผันโปรดปรานประการใดฯ
เข้าวอนวิงมารดาอัชฌาสัย
จะลาไปชมประเทศเขตนคร
ประคองค่อยลูบหลังแล้วสั่งสอน
ชาวนครเขาก็คงจะสงคราม
อย่าให้เกิดดิเตียนเป็นเสี้ยนหนาม
จะได้ตามพระบิดาเที่ยวหากัน
ทรงเครื่องยุทธ์อย่างกษัตริย์รัดกระสัน
เหน็บกั้นหยั่นกริชเล็กล้วนเหล็กดี
ถวายบังคมลามารศรี
ประทับที่ฝั่งสมุทรให้จุดคบ
สะพรั่งพร้อมพลขันธ์เข้าบรรจบ
มานอบนบหน่อนาถดาษดา
ให้คิดที่จะทำศึกแล้วปรึกษา
อังกุหร่าท่านจะเห็นเป็นอย่างไรฯ
จึงทูลทัดด้วยปัญญาอัชฌาสัย
พลไกรหิวโหยโรยกำลัง
จึงผันผ่อนเพทุบายต่อภายหลัง
แล้วรุกไล่ให้กระทั่งถึงกำแพง
เราคอยรับรบประจัญให้ขันแข็ง
จะได้แบ่งรบเขาชาวนครฯ
ท่านรอบรู้การศึกช่วยฝึกสอน
ให้พักผ่อนโยธาในราตรีฯ

๏ กล่าวถึงฝ่ายชายหญิงที่ทิ้งบ้าน อลหม่านหมายมุ่งมากรุงศรี
จนเหนื่อยบอบหอบหืดมืดเต็มที บ้างหลีกลี้หลบตัวด้วยกลัวโจร
บ้างเห็นเพื่อนเหมือนพวกแขกฝรั่ง ไม่เหลียวหลังแล่นโลดกระโดดโผน
พวกผู้หญิงวิ่งฉุยลงลุยโคลน สะดุดโดนตอหลักจนหักพัง
ฝ่ายดาเฒ่าเจ้าพระยาพาเมียหลวง ลงพายจ้วงมาทีเดียวไม่เหลียวหลัง
ยายเมียมือพุ้ยน้ำด้วยกำลัง มากระทั่งถึงกรุงพอรุ่งราง
ขึ้นตลิ่งวิ่งตามกันสองเฒ่า สะดุดสะเด่าโดนก้อนสิงขรขวาง
ยายพยุงจูงตามาตามทาง หาขุนนางที่ตำแหน่งแจ้งคดี
เมื่อจวนค่ำกำปั่นสักพันเศษ ล้วนแขกเทศวิลันดากะลาสี
เข้าตีด่านด้านต่อก็เต็มที ต้องแตกหนีมายังรุ่งถึงกรุงไกรฯ

๏ ฝ่ายขุนนางด่างตระหนกตกประหม่า จึงพามาพระโรงรัตน์จำรัสไข
สั่งให้ท่านท้าวนางทูลข้างใน ว่าทัพใหญ่ยกมาถึงธานี
พวกท้าวนางด่างวิ่งเสลือกสลน ตรงขึ้นบนปรางค์มาศปราสาทศรี
ทูลผ่านเกล้าภพไตรว่าไพรี ยกมาตีปากน้ำค่ำคืนวานฯ

๏ พระโฉมยงทรงฟังยังไม่แจ้ง จับพระแสงเสด็จมายังหน้าฉาน
เสนาพร้อมน้อมประนตบทมาลย์ ตานายด่านตัวสั่นรำพันทูล
ซึ่งรบแขกแตกพังมาครั้งนี้ ควรชีวีข้าบาทจะขาดสูญ
ขอพระองค์ทรงพระอนุกูล แล้วกราบทูลตามจริงที่ชิงชัยฯ

๏ ศรีสุวรรณจรรโลงเฉลิมภพ ให้ปรารภร้อนจิตคิดสงสัย
ท้าวอุเทนเกณฑ์มาหรือว่าใคร จำจะไปรับรองลองกำลัง
จึงตรัสสั่งเสนีให้กรีทัพ ให้เสร็จสรรพซ้ายขวาทั้งหน้าหลัง
เราจะไปรบแขกให้แตกพัง พระตรัสสั่งเสร็จสรรพลกลับมนเทียรฯ

๏ ฝ่ายอำมาตย์ยาตรามาข้างนอก ทำหมายบอกส่งให้เสมียนเขียน
ตามบาญชีมีไว้ในหอทะเบียน ใครขาดเฉียนเร่งเอาเข้ากระบวน
ได้พร้อมพรั่งหลังหน้าทั้งขวาซ้าย ทั้งไพร่นายแน่นทางข้างฉนวน
แล้วผูกม้ากล้ารบเคยรำทวน ประดับล้วนเครื่องจินดาเป็นม้าทรงฯ

๏ ฝ่ายพระจอมโมลีศรีสุวรรณ
แล้วทรงเครื่องเคยประจญรณรงค์
ทหารแห่แลล้วนถืออาวุธ
ทั้งปืนล้อก็ให้ลากมามากมาย
ถึงทุ่งกว้างห่างป้อมยี่สิบเส้น
ให้หยุดยั้งฟังการจะราญรอน

๏ ฝ่ายพระหน่อบดินทร์สินสมุท
เห็นทัพบกยกออกมาด้านทาน
ล้วนชงเทียวเขียวแดงแสงสลับ
ถามฝรั่งอังกุหร่าว่าตาครู

๏ อังกุหร่าว่าศึกยังฮึกฮัก
ดูท่วงทีรี้พลสกลไกร
ที่ยืนม้าอยู่กลางกางพระกลด
เห็นทีท้าวเจ้าเมืองจะยกมา
ถ้าแม้นเขาเข้ารบจึงรบมั่ง
ถ้าเพลี่ยงพล้ำซ้ำเติมให้เต็มที่

๏ กุมาราว่าจะไม่ออกไปรบ
ท่านล้าเลื่อยเหนื่อยนักพักก็เอา
มาแบ่งพลคนละครึ่งจึงจะได้
เราจะไปไล่พวกชาวพารา
ด้วยความรู้ครูให้ไว้หลายอย่าง
ถ้าสิ้นแรงแทงฟันไม่บรรลัย

๏ อังกุหร่าฝรั่งได้ฟังตรัส
มาจัดพวกพลไกรทั้งไพร่นาย
บ้างกุมหอกดาบปืนยืนสะพรั่ง
แล้วเลือกอัศวราชชาติสินธพ
ครั้นสุริยันรุ่งเช้าเข้าโสรจสรง
มาขึ้นทรงพาชีให้คลี่คลาย
ปืนคาบชุดหอกดาบกำซาบสาย
ออกทางท้ายเมืองมาริมสาคร
พอแลเห็นแขกฝรั่งนั่งสลอน
พลนิกรตั้งปีกกาหน้ากระดานฯ
ขึ้นยั้งหยุดอยู่บนป้อมพร้อมทหาร
แสนสำราญเริงรื่นมายืนดู
โยธาทัพโห่ลั่นสนั่นหู
จะรบสู้คิดอ่านประการใดฯ
จะหาญหักด้วยกำลังยังไม่ไหว
เป็นทัพใหญ่อย่างกษัตริย์ขัตติยา
มีเครื่องยศแห่แหนกันแน่นหนา
เรารักษาป้อมค่ายไว้ให้ดี
ดูกำลังรบพุ่งชาวกรุงศรี
ชิงบุรีครอบครองเป็นของเราฯ
ก็เป็นหลบหลีกตัวเหมือนกลัวเขา
เราจะเข้ารบรับกับพระยา
อันป้อมไซร้ท่านจงอยู่ดูรักษา
พิฆาตฆ่าเสียให้ยับทั้งทัพชัย
ไม่อวดอ้างอังกุหร่าอย่าสงสัย
สลบไปเที่ยงคืนก็ฟื้นกายฯ
ไม่อาจขัดพากันรีบผันผาย
เป็นปีกซ้ายปีกขวาล้วนกล้ารบ
ทั้งทวนดั้งโล่เขนล้วนเจนจบ
มาผูกครบเครื่องสำหรับกับสงครามฯ

๏ พระหน่อน้อยคอยดูอยู่บนป้อม
ทรงกระบี่ขี่ม้าสง่างาม
พอเดินทัพถึงกันประจันหน้า
ชุลมุนวุ่นวางกันกลางแปลง
พระหน่อนาถอาจองทรงสินธพ
ชาวเมืองแตกแขกซ้ำระยำมัง

๏ ศรีสุวรรณนั้นก็ขับอัศวราช
ทั้งไพร่นายตายล้มไม่สมประดี

๏ สินสมุทขับม้าออกหน้าทัพ
ครั้นเห็นอามาชิดพินิจกาย
นึกคะนึงถึงพ่อให้ท้อจิต
เห็นจวนใกล้ได้ทีศรีสุวรรณ
ถูกกุมารหลานรักอักเข้าอก
พวกพหลพลไกรเห็นได้ที
บ้างล้มกลิ้งวิ่งโลดกระโดดโผน
บ้างจวนตัวกลัวตายลงว่ายน้ำ

๏ ฝ่ายฝรั่งอังกุหร่ารักษาค่าย
ขับทหารด่านนอกออกประจญ
ขึ้นรักษาหน้าที่ไม่หนีหลบ
ชาวเมืองบุกรุกขึ้นปีนกำแพง

๏ ฝ่ายพระองค์ผู้ดำรงรมจักร
ให้โบกธงถอยพหลพลนิกาย

๏ ฝ่ายฝรั่งอังกุหร่าเวลาพลบ
เรารอรั้งตั้งมั่นประจัญบาน
ถ้ารุ่งเช้าเจ้านายมิได้กลับ
ทั้งนายไพร่ใหญ่น้อยพลอยยินดี
เห็นพรั่งพร้อมทวยหาญชาญสนาม
ให้โห่สามลาออกนอกกำแพง
ไม่พูดจาโจนฟันด้วยขันแข็ง
ต่างต่อแย้งยิงกันสนั่นดัง
เร่งให้รบรุกไปเหมือนใจหวัง
จนกระทั่งหน้าม้าเจ้าธานีฯ
ไล่พิฆาตแขกชวากะลาสี
พวกโยธีทัพแขกแตกกระจายฯ
จะรบรับนายใหญ่ดังใจหมาย
ดูช่างคล้ายพระบิดาสารพัน
ไม่อาจคิดที่จะฆ่าให้อาสัญ
ก็ควบกัณฐัศว์โถมเข้าโจมตี
กระเด็นตกม้าพับลงกับที่
ก็กลับตีทัพแขกแตกระยำ
ลงลุยโคลนพรวดพราดพลาดถลำ
ชาวเมืองซ้ำแทงตายเสียหลายคนฯ
เห็นเจ้านายเสียทัพวิ่งสับสน
พอกันคนเข้ามาได้ในกำแพง
ถือทวนรบแต่ละเล่มล้วนเข้มแข็ง
ฝรั่งแทงถูกอกพลัดตกตายฯ
เห็นจะหักเอาไม่ได้ดังใจหมาย
แล้วให้รายเรียงล้อมป้อมปราการฯ
พอหยุดรบจึงปรึกษาโยธาหาญ
คอยกุมารเผื่อจะมาในราตรี
จึงเลิกทัพโยธาออกล่าหนี
รายรักษาหน้าที่ทุกช่องปืนฯ

๏ สงสารสินสมุทซบสลบหลับ
ต้องละอองน้ำค้างในกลางคืน
ภาวนาอาคมประนมหัตถ์
แลเห็นเหล่าชาวเมืองเคืองระคาย
แล้วเหลียวดูผู้คนบนหน้าที่
ให้แค้นใจไพรีที่ตีรัน
เข้ากลางทัพจับคนขึ้นฟัดฟาด
ชาวบุรีหนีซนไม่ทนทาน
สินสมุทหยุดท้าอยู่หน้าค่าย
อย่าถอยหลังนั่งนิ่งมาชิงชัย
จนเหน็ดเหนื่อยเมื่อยแขนออกแล่นอ้อม
อังกุหร่ามาเปิดบานทวาร
มาถามข่าวเจ้านายว่าวายวอด
กุมาราว่าเราเข้าประจัญ
ดูรูปร่างช่างเหมือนพระบิตุราช
เขาโจมตีชีวันแทบบรรลัย
เราแค้นใจไล่ฆ่าโยธาทัพ
หากรำลึกนึกถึงท่านทั้งปวง
เวลารุ่งพรุ่งนี้ออกตีทัพ
จงเร่งรัดจัดพหลพลโยธา

๏ ฝรั่งรับกลับออกมานอกป้อม
ที่เรี่ยวแรงแข็งขันแกล้วสรรไว้
แล้วผูกม้ามาประทับรับเสด็จ
พระหน่อน้อยคอยดูสุริยัน

๏ ฝ่ายโยธีศรีสุวรรณยังปั่นป่วน
เป็นราตรีมิได้รู้ว่าผู้ใด
กลิ้งอยู่กับพระสุธาไม่ฝ่าฝืน
ค่อยแช่มชื่นฟื้นองค์ดำรงกาย
แล้วเป่าปัดเมื่อยเหน็บที่เจ็บหาย
เข้าตั้งล้อมป้อมค่ายอยู่หลายชั้น
เสียงยังตีฆ้องตรวจกันกวดขัน
ลุกถลันโลดโผนโจนทะยาน
ไล่พิฆาตเข่นฆ่าโยธาหาญ
อลหม่านมี่อึงคะนึงไป
เหวยตัวนายโยธีอยู่ที่ไหน
แล้วเลี้ยวไล่ไพร่พลไม่ทนทาน
มาถึงป้อมเรียกหาโยธาหาญ
เชิญกุมารขึ้นบนป้อมอยู่พร้อมกัน
ไฉนรอดกลับมาไม่อาสัญ
กับคนกั้นกลดทองกระบองไว
ไม่เคลื่อนคลาดเคลิ้มจิตคิดสงสัย
พอดึกได้น้ำค้างค่อยสร่างทรวง
แดกกระเพิ่นเยินยับจนทัพหลวง
จะเป็นห่วงทุกข์ถึงเราจึงเข้ามา
จะคิดจับแก้แค้นให้แสนสา
พอเวลารุ่งเช้าเราจะไปฯ
ประชุมพร้อมพลนิกายทั้งนายไพร่
ประมาณได้โยธาสักห้าพัน
เตรียมสำเร็จรอไว้พอไก่ขัน
พอตะวันส่องฟ้าจะคลาไคลฯ
แต่เรรวนเรียกกันเสียงหวั่นไหว
บ้างหลงใหลลืมกลิ้งวิ่งกระทบ

พระโฉมยงทรงกระบองร้องว่ารับ ทหารกลับราบเรียงเงียบสงบ
บ้างตีฆ้องกองไฟจุดได้คบ เห็นแต่ศพกลิ้งกลาดดาษดา
ทั้งไพร่นายได้ศพยี่สิบเศษ คิดสมเพชเพื่อนกันพรั่นนักหนา
ให้ขานยามตามหมวดเที่ยวตรวจตรา จนเวลาจวนแจ้งแสงตะวันฯ

๏ สินสมุทสุดแค้นแหงนชะแง้ เฝ้าเดือนแต่สุริย์ฉายจะผายผัน
เห็นแสงทองผ่องแผ้วขึ้นแพรวพรรณ เกษมสันต์สรงชลสุคนธา
แล้วแต่งองค์ทรงเครื่องเรืองจำรัส ประนมหัตถ์มัสการอ่านคาถา
ฤทธิรงค์คงทนด้วยมนตรา ใครเข่นฆ่าชีวันไม่บรรลัย
ครั้นเสร็จสรรพจับกระบี่ขี่สินธพ เคลื่อนพหลพลรบพิภพไหว
เดินกระบวนมาถึงทัพกรุงไกร ให้หยุดไพร่พร้อมกันประจัญรับ
แล้วร้องท้าว่าเหวยนายทหาร รบกันวานนี้ประเดี๋ยวไม่เดี่ยวขับ
เรามาใหม่ไหนตัวนายกองทัพ ออกมารับรบสู้ดูศักดาฯ

๏ ฝ่ายพระองค์ทรงพระแสงกระบองเหล็ก เห็นลูกเล็กหลากจิตคิดกังขา
อ้ายกุมารวานนี้สิ้นชีวา ยังกลับมาองอาจประมาทใจ
จึงแต่งองค์ทรงม้ามาหน้าทัพ แล้วหยุดยับยั้งถามดามสงสัย
ว่าดูราทารกนี้นามใด เหตุไฉนจึงมาตีบุรีเรา
เป็นโจรเรือเชื้อฝรั่งหรืออังกฤษ สมคบคิดคุมพลเที่ยวปล้นเขา
ดูชันษาอายุก็ยังเยาว์ มารบเราชีวันจะบรรลัยฯ

๏ สินสมุทพูดจาประสาเด็ก ถึงทั้งเล็กก็ไม่พรั่นประหวั่นไหว
เราชื่อว่าสินสมุทวุฒิไกร พระอภัยบพิตรเป็นบิดา
ล้วนเหล่ากอหน่อเนื้อเชื้อกษัตริย์ ผ่านสมบัติบำรุงราษฎร์ศาสนา
จะแล่นใบไปทางกลางคงคา ชาวพารารบเราจึงเข้าตี
ท่านชื่อไรจงบอกออกมาบ้าง เป็นขุนนางหรือบำรุงซึ่งกรุงศรี
แม้นรักตัวกลัวตายวายชีวี อัญชลีแล้วจะกลับกองทัพไปฯ

๏ ฝ่ายพระองค์ทรงเดชเกศกษัตริย์ นึกประหยัดหวั่นจิตคิดสงสัย
กุมาราว่าพ่อชื่อพระอภัย จะเป็นใครหนอคนนี้หรือพี่ยา

แล้วพิศดูกุมารก็แม้นเหมือน
แต่ผมหยิกอย่างยักษ์ลักขณา
จึงตอบคำทำว่าบิดาเจ้า
จงแจ้งความตามจริงอย่าชิงชัย
อันตัวเราเจ้ากรุงรมจักร
เจ้ากลับไปให้พ่อมาต่อดี

◎ หน่อกษัตริย์ขัดข้องร้องตวาด
บอกบิดามาทำไมมิใช่การ
อย่าพักให้ไพร่พลเข้าปนปะ
แล้วขับม้าร่ารำเป็นทำนอง

◎ ศรีสุวรรณนั้นชำนาญในการรบ
เห็นได้ทีดีต้องกุมารา
ไม่ช้าชอกกลอกกลับเข้ารับรบ
สินสมุทฉุดฉวยชิงกระบอง
ฝรั่งรุมกลุ้มจับจอมกษัตริย์
ทหารฮึกครึกโครมเข้าโจมตี
บ้างหนีรอดมอดม้วยบ้างป่วยเจ็บ
กุมาราพาพหลพลนิกาย
สินสมุทหยุดยั้งนั่งเก้าอี้
มาไต่ถามนามวงศ์สงสัยนัก

◎ ฝ่ายศรีสุวรรณวงศ์นั้นองอาจ
เห็นธำมรงค์เรือนครุฑบุษรา
หรือได้คู่กุมารนี้เป็นลูก
ไม่แจ้งเหตุเชษฐาให้อาลัย
หลานหัวเราะเยาะว่าประดาเสีย
กุ๋ยกุ๋ยกษัตราน่าไม่อาย
ไม่คลาดเคลื่อนทรงเดชพระเชษฐา
กับสองตาดูแดงยังแคลงใจ
มาหรือเปล่าประเดี๋ยวนี้อยู่ที่ไหน
จะบรรลัยแหลกลาญเหมือนวานนี้
เป็นปิ่นปักหลักโลกเฉลิมศรี
ได้ดูฝีมือกันประจัญบานฯ
ชิช่างอาจอวดศักดาว่ากล้าหาญ
เรารอนราญรบสู้กันดูลอง
แพ้ชนะแต่ลำพังเราทั้งสอง
ส่วนว่ากองทัพโห่เป็นโกลาฯ
ทำเลี้ยวหลบล่อให้ไล่ถลา
ถูกถึงห้าหกทีดังตีกลอง
ม้าก็ขบกัดกันผันผยอง
แล้วตีต้ององค์พระอาตกพาชี
ยุดพระหัตถ์แน่นไว้มิให้หนี
ชาวบุรีแตกพลัดกระจัดกระจาย
พวกโจรเก็บผ้าเสื้อมาเหลือหลาย
กลับเข้าค่ายขึ้นป้อมอยู่พร้อมพรัก
ให้คุมท้าวเจ้าบุรีรมจักร
เราเห็นพักตร์ดูละม้ายคล้ายบิดาฯ
ไม่ขยาดยืนดูอยู่ตรงหน้า
ของเชษฐาแน่นักประจักษ์ใจ
เอาแหวนผูกข้อมือหรือไฉน
ชลนัยน์ไหลหลั่งลงพรั่งพราย
คิดถึงเมียหรือร้องไห้มิใคร่หาย
เมื่อกลัวตายไยทะนงมาสงครามฯ

๏ ศรีสุวรรณหันหุนฉุนพิโรธ กำลังโกรธตรัสว่าเจ้าอย่าหยาม
ถึงบรรลัยไว้ชื่อให้ลือนาม ไม่กลัวความตายดอกบอกจริงจริง
จงเร่งมาฆ่าดีเอาชีวาตม์ เราก็ชาติชายใช่น้ำใจหญิง
ใช่จะของ้องอนมาวอนวิง แต่เห็นสิ่งของต้องนองน้ำตา
ธำมรงค์วงที่เจ้าผูกหัดถ์ เพชรรัตน์เรืองเดชของเชษฐา
ทั้งผืนผ้าเจียระบาดที่คาดมา เรารู้ว่าของพระอภัยมณี
อันตัวเรานี้เป็นน้องจึงร้องไห้ ด้วยจากไปตายเป็นไม่เห็นผี
ซึ่งท่านถามนามกรของเรานี้ เราชื่อศรีสุวรรณราชเร่งฟาดฟันฯ
๏ พระหน่อไทได้ยินถวิลหวัง เป็นความหลังล้วนจริงทุกสิ่งสรรพ์
บิดาว่าอาชื่อศรีสุวรรณ เห็นสมกันกับกษัตริย์ที่ตรัสมา
แล้วก็จำธำมรงค์วงนี้แน่ เห็นเที่ยงแท้แต่จะซักให้หนักหนา
ซึ่งพระอภัยมณีเป็นพี่ยา มีวิชาชำนาญประการใด
ถ้าเป็นน้องของพระองค์ก็คงรู้ ว่าย่าปู่อยู่นิเวศน์ประเทศไหน
แม้นว่าถูกทุกสิ่งที่จริงใจ จึงจะได้เห็นว่าเป็นอาเราฯ
๏ ฝ่ายบดินทร์ปิ่นประเทศเขตสถาน รู้ว่าหลานเคลือบแคลงแถลงเล่า
อันพระพี่มีวิชามาแต่เยาว์ ฝีปากเป่าปี่ประเสริฐเลิศโสภา
ผู้ใดฟังนั่งหลับลืมสติ มีลัทธิหลายหลากมากนักหนา
เป็นหน่อท้าวเจ้าบุรีรัตนา เราสองราร่วมท้องพี่น้องกัน
พระเล่าความตามจริงจนจากพี่ มาถึงนี่ก็พอได้ไอศวรรย์
แล้วว่าเจ้าเราพิศดูผิวพรรณ ช่างเหมือนกันกับพระพี่นี่กระไรฯ
๏ สินสมุทรุดองค์ลงอภิวาท เข้ากอดบาทพระเจ้าอาน้ำตาไหล
สะอื้นอ้อนวอนว่าขออภัย พระอย่าได้ถือโทษจงโปรดปราน
ต่อปิ่นเกล้าเล่าเรื่องจึงรู้เหตุ ว่าทรงเดชเป็นอาข้าเป็นหลาน
เที่ยวตามติดพระบิดามาช้านาน ไม่พบพานภูวนาถประหลาดนัก
ทั่วประเทศเขตขอบแขกฝรั่ง จนกระทั่งทะเลลมรมจักร
ทูลแต่ต้นจนจบแล้วซบพักตร์ สะอื้นฮักหวนคิดถึงบิดาฯ

๏ ศรีสุวรรณกันแสงแล้วทรุดนั่ง
โอ้สงสารหลานเอ๋ยอนิจจา
นี่หากบุญหนุนช่วยไม่ม้วยมอด
พลางกอดราชนัดดาแล้วจาบัลย์
ครั้นสร่างโศกสงสารพระหลานรัก
ประคองอุ้มนัดดาแล้วพาที
จะได้เอาข้าวปลาลงมาแจก
พอได้พบน้องยาอาสะใภ้

๏ กุมารฟังบังคมบรมนาถ
ข้าคุมทัพขับทหารมาราญรอน
ทำสงครามสามวันเข้าวันนี้
เป็นหญิงอยู่ผู้เดียวเปลี่ยววิญญาณ์
ให้ทราบความตามที่มิได้รบ
เชิญพระองค์คงคืนเข้าเวียงวัง

๏ พระจอมวังฟังแจ้งไม่แคลงจิต
ถ้ากระนั้นวันนี้พ่อพาอา
พอได้เห็นพี่นางต่างพระพี่
ไกลหรือใกล้ไปมาเวลาจวน

๏ พระหน่อไทได้สดับก็รับสั่ง
เร่งป่าวร้องกองทัพกลับวันนี้
แล้วสององค์ลงเรือลำที่นั่ง
ออกกำปั่นลั่นปืนเป็นสัญญา

๏ จะกลับกล่าวชาวบุรีซึ่งหนีแขก
บ้างถูกง้าวหลาวแหลนเลือดไหลทราม
พวกเสนามาถึงออกอึงฉาว
ทูลกระหม่อมจอมพลออกรณรงค์
พระลูบหลังหลานน้อยละห้อยหา
เจียนจะฆ่ากันตายวายชีวัน
จึงได้รอดพบพานกับหลานขวัญ
สะอื้นอั้นอารมณ์ไม่สมประดี
วรพักตร์ผุดผ่องก็หมองศรี
ไปบุรีเราเถิดอาจะพาไป
ฝรั่งแขกพลนิกายทั้งนายไพร่
แล้วจะได้ตามติดพระบิดรฯ
ทูลพระบาทบพิตรอดิศร
พระมารดรยังค้างอยู่กลางชลา
พระชนนีเห็นจะคอยละห้อยหา
หลานจะลาลงไปเฝ้าเล่าให้ฟัง
มาพานพบภูวไนยดังใจหวัง
หลานไปสั่งเสร็จสรรพจะกลับมาฯ
พลางจุมพิตนึกรักขึ้นนักหนา
ไปเชิญมาเวียงวังจึงบังควร
ถือเป็นที่บูชารักษาสงวน
จะได้ชวนมารดามาธานีฯ
ร้องเรียกอังกุหร่าแล้วว่าพี่
ไปพร้อมที่เรือใหญ่ในคงคา
พร้อมสะพรั่งไพร่นายทั้งซ้ายขวา
เสียงโยธาเอิกเกริกเลิกไปตามฯ
ต่างตื่นแตกตกประหม่าเข้าป่าหนาม
เพื่อนกันหามเข้าไปไว้เสียในพง
เข้าเฝ้าท้าวทูลเฟือนเลอะเลือนหลง
เข้าจับองค์ภูวไนยไปได้แล้ว

ไม่ทันเย็นเห็นศัตรูจะถึงนี่
ถ้ารอช้าไปเห็นไม่แคล้ว

◎ สมเด็จท้าวทศวงศ์ได้ทรงทราบ
ลุกยองยองร้องเรียกอำมาตย์มา
ว่าตัวเราเจ้านครจะงอนง้อ
พอหลาบเข็ดเมตตาอย่าฆ่าตี
อำมาตย์ลามาสั่งชาวคลังหลวง
พร้อมสำเร็จเสร็จสรรพกำกับกัน
ถึงบ้านด่านลานแลเห็นแต่ค่าย
ให้เรือพายท้ายทอดจอดนาวา
จะถามใครไม่มีที่จะถาม
พากันตรงลงเรือว่าเหลือจน
เข้าในวังบังคมประนมสนอง
ในขอบค่ายน้อยใหญ่ก็ไม่มี

◎ ท้าวทศวงศ์ทรงฟังให้สังเวช
เสียอารมณ์ลมจับนั่งหลับตา
ค่อยรู้สึกปรึกษาพวกข้าเฝ้า
ใครจะกู้บุรีไม่มีเลย
แม้นรู้ว่าข้าศึกอยู่เมืองไหน
ถึงยากเย็นเป็นข้าประจามิตร
จำจะบอกไปถึงสามเจ้าพราหมณ์ด้วย
ใครอยู่ที่นี่หวาพวกม้าใช้
ขุนหมื่นรับอภิวันท์แล้วผันผาย
ต่างคนออกนอกวังขึ้นหลังม้า

◎ สงสารท้าวทศวงศ์ยิ่งทรงโศก
อุดส่าห์ขืนยืนตรงดำรงแรง
เสด็จหนีเสียเถิดทูลกระหม่อมแก้ว
พอทูลแล้วลมจับก็หลับตาฯ
ดังคมดาบตัดเอาเกล้าเกศา
แด่งบรรณาการไปให้ไพรี
ขอแต่พ่อนางอรุณรัศมี
เอากรุงไกรไถ่ชีวีศรีสุวรรณ
ตามกระทรวงสารพัดเร่งจัดสรร
ใส่เรือบัลลังก์ทองล่องลงมา
ทั้งไพร่นายหลากจิตคิดกังขา
ขึ้นมาหาเห็นแต่ผีไม่มีคน
ไม่ได้ความสารพัดจะขัดสน
เร่งให้พลพายมาในธานี
ไม่พบกองทัพชาวกะลาสี
เห็นแต่ผีตายกลาดดาษดาฯ
น้ำพระเนตรพรั่งพรายทั้งซ้ายขวา
หมอเอายานัตถุ์ถวายจนหงายเงย
ทีนี้เราวังเวงแล้วเอ็งเอ๋ย
เสียลูกเขยคนนี้เหมือนชีวิต
ก็จะได้คิดความไปตามติด
แต่ชีวิตศรีสุวรรณอย่าบรรลัย
จะได้ช่วยดูแลคิดแก้ไข
จงรีบไปหาสามเจ้าพราหมณ์มา
ทั้งสามนายเร็วรวดตำรวจขวา
ควบอาชาแยกทางไปกลางแปลงฯ
กำเริบโรคเรอหาวหนาวแสยง
จับพระแสงเยื้องย่างขึ้นปรางค์ปรา

เห็นญาติวงศ์องค์มิ่งมเหสี
ชุดพระองค์ลงอุ้มเอานัดดา
จึงตรัสบอกบุตรีสามีเจ้า
จะวอดวายตายเป็นไม่เห็นใคร

๏ พระบุตรีดีทรวงเข้าฮักฮัก
ระทวยกายหายใจมิใคร่ทัน
สาวสุรางค์นางในร้องไห้แซ่
หลวงแม่เจ้าท้าวนางเจ้าขรัวนาย
ท้าวทศวงศ์สงสารพระหลานรัก
มเหสีมิทันจำนรรจา

๏ ฝ่ายอรุณรัศมีศรีสวัสดิ์
ไม่ฟื้นกายหมายมั่นว่าบรรลัย
ทูลกระหม่อมจอมโลกของลูกเอ๋ย
พระมารดาตายายมาวายวาง
พระญาติวงศ์สงสารสามกษัตริย์
ทั้งสามองค์คงคืนค่อยฟื้นกาย
พระอัยกาว่าตายแล้วยายเอ๋ย
จะปลดปลอดรอดตายหรือวายปราณ
พระอัยกีดีทรวงสะอื้นไห้
พระคลาดแคล้วแก้วเนตรเกษรา
ธิดาว่าโอ้พระทูลกระหม่อม
แม้นสิ้นชาติวาสนาพระสามี
พระบรรลัยไปแล้วจงโปรดเกล้า
สะอึกสะอื้นฝืนดำรงองค์ระทวย
ทั้งเสนาข้าเฝ้าเศร้าลลด
แถวถนนหนทางกลางบุรี
กับบุตรีหลานน้อยมาคอยท่า
กลั้นน้ำตาไว้ไม่หยุดสุดอาลัย
ไปรบเขาเขากลับจับไปได้
พลางร่ำไรรักหลานสงสารครันฯ
ดังใครควักชีวาให้อาสัญ
สะอื้นอั้นอ่อนนิ่งไม่ติงกาย
พวกเถ้าแก่ลมจับผงับหงาย
ร่ำร้องไห้ไม่วายฟายน้ำตา
ลงซบพักตร์ถอยกำลังแทบสังขาร์
กอดธิดาชวนซบสลบไปฯ
เห็นสามกษัตริย์ซบพักตร์เข้าผลักไส
นางร่ำไรเรียกหาบิดาพลาง
ไฉนเลยไม่มาช่วยฉันด้วยบ้าง
สะอื้นพลางกลิ้งเกลือกลงเสือกกาย
เข้าโบกปัดนวดเฟ้นพระเส้นสาย
ด่างฟูมฟายชลนัยน์อาลัยลาญ
เสียลูกเขยเขาจะหมิ่นทุกถิ่นฐาน
ทั้งลูกหลานก็จะซ้ำเป็นกำพร้า
ด้วยอาลัยลูกเขยเคยเห็นหน้า
ต้องเป็นหม้ายขายหน้าทั้งดาปี
เคยเป็นจอมรมจักรเป็นศักดิ์ศรี
อันเมียนี้ไม่ขออยู่จะสู้ม้วย
มาเด็ดเอาชีพเมียไปเสียด้วย
แทบจะม้วยมรณาด้วยสามี
ทุกตำบลชนบทบุรีศรี
มิได้มีผู้ใดเดินไปมาฯ

ตอนที่ ๑๗
ศรีสุวรรณกับสินสมุทรตามพระอภัยมณี

๏ จะกล่าวลำกำปั่นสองกษัตริย์
พอพลบค่ำคล้ำมืดในเมฆา
ถึงลำใหญ่ให้จอดทอดประทับ
จึงเชิญองค์พระเจ้าอาให้คลาไคล
เชิญให้นั่งยังที่เก้าอี้เอี่ยม
แขกฝรั่งนั่งล้อมอยู่พร้อมกัน
มีโคมรายซ้ายขวาระย้าย้อย
หน่อกษัตริย์นัดดาลาครรไล

๏ ส่วนสุวรรณมาลีศรีสวัสดิ์
กำสรดเศร้าเช้าเย็นเขม่นดา
หรือเสียทัพอัปราแก่ข้าศึก
จนพลบค่ำซ้ำโศกสลดใจ
พอได้ยินเสียงเคาะเกาะกักกัก
ดีพระทัยไขสลักชักลูกดาล
นางกอดจูบลูกรักแล้วรับขวัญ
แม่คอยเจ้าเช้าเย็นเขม้นมอง

๏ สินสมุทพูดเพราะฉอเลาะแม่
ฉันออกไปได้ขึ้นรบพบพระอา
แล้วบอกแม่แต่ต้นจนได้กลับ
ถ้าเธอถามความข้าที่สำคัญ
เดิมได้บอกออกว่าพระแม่เจ้า
พระบิตุรงค์พงศ์กษัตริย์เป็นภัสดา
อย่าบอกว่าข้าน้อยนี้ลูกยักษ์
ไหนไหนก็จะคงเป็นพงศ์พันธุ์
สลุบสลัดแล่นรายทั้งซ้ายขวา
พระพายพาพัดส่งตรงออกไป
จุดคบรับรายทางสว่างไสว
ไปเก๋งใหญ่ห้าห้องเป็นช่องชั้น
มีพรมเจียมปูปัดล้วนจัดสรร
เหมือนกลางวันแจ่มแจ้งด้วยแสงไฟ
ทั้งโคมห้อยสายระยางสว่างไสว
เสด็จไปสู่สถานพระมารดาฯ
คอยกษัตริย์ทรงยศโอรสา
โอ้ลูกยาขัดขวางเป็นอย่างไร
อนาถนึกนั่งคอยละห้อยไห้
อยู่แต่ในแท่นสถิดปิดทวาร
พระลูกรักเรียกหานางขาขาน
อุ้มกุมารขึ้นบนเตียงเคียงประคอง
ดูผิวพรรณผมเผ้าพ่อเศร้าหมอง
พ่อเลิกกองทัพมาแล้วหรือแก้วตาฯ
ลูกนึกแน่ว่าพระองค์คงคอยท่า
เจียนจะฆ่ากันม้วยลงด้วยกัน
เดี๋ยวนี้อามากับกระหม่อมฉัน
ช่วยผ่อนผันพูดให้ถูกกับลูกยา
บังเกิดเกล้ากล่อมเกลี้ยงเลี้ยงรักษา
พระแม่ว่าให้เหมือนคำลูกรำพัน
คนรู้จักจะหัวเราะคอยเยาะฉัน
บอกเช่นนั้นเสียรู้แล้วก็แล้วไปฯ

๏ ยุพยงทรงฟังพระหน่อนาถ แสนฉลาดพูดจาอัชฌาสัย
นางนึกยิ้มพริ้มพรายละอายใจ จะพูดไม่เต็มปากวิบากกรรม
แต่เกิดมาอายุถึงเพียงนี้ ยังไม่มีผู้ชายมากรายกล้ำ
กลับเป็นหม้ายลูกติดเพราะปิดงำ ถ้าสมคำว่าไว้ก็ไม่อาย
แม้นมิได้กันกับพ่อพระหน่อนาถ เห็นสิ้นวาสนาน้องเป็นสองม่าย
ในชาตินี้มิอยากอยู่จะสู้ตาย แต่นึกอายลูกยาแล้วพาที
ซึ่งแก้วตาว่าเกิดในอกแม่ เหมือนช่วยแก้กู้หน้าเป็นราศี
จะให้รับว่าบิดาเป็นสามี ที่ข้อนี้กลัวจะอายเมื่อปลายมือ
ถ้าพบปะพระบิตุเรศเจ้า เธอว่าเปล่าแม่มิได้ความอายหรือ
ประชาชนพลเมืองจะเลื่องลือ เหมือนหญิงดื้อด้านหน้าเป็นราคีฯ

๏ กุมารนอบดอบความตามกระแส รูปเหมือนแม่นี้หรือชายจะหน่ายหนี
แม้นพบปะพระไม่ว่าเป็นสามี พระแม่ตีฉันให้ตายด้วยไม้เรียว
พระเจ้าอามาคอยอยู่ข้างนอก เสด็จออกให้ประสบพบประเดี๋ยว
โปรดประทานว่ากล่าวเสียคราวเดียว จะได้เที่ยวตามติดพระบิดาฯ

๏ สงสารนุชบุตรศรีสวัสดิ์ อายอุทัจที่จะออกไปนอกฝา
ไม่แต่งองค์ทรงเครื่องประดับประดา ทรงแต่ผ้านุ่งห่มพอสมควร
ครั้นเสร็จสรรพลับล่อให้ท้อถอย พระหน่อน้อยเคียงองค์ทรงพระสรวล
เห็นแม่เลี้ยงเลี่ยงหลบเฝ้ารบกวน นางเห็นจวนดึกเกินดำเนินมาฯ

๏ ศรีสุวรรณครั้นแลเห็นหลานรัก พานงลักษณ์เลี้ยวทางมาข้างฝา
สำอางเอี่ยมเทียมเทพธิดา สำคัญว่าเทวีเป็นพี่สะใภ้
ลดพระองค์ลงเชิญให้มานั่ง บนบัลลังก์ลายทองอันผ่องใส
คำนับนางต่างพี่ด้วยดีใจ นางรับไหว้อนุชาแล้วพาที
กุมารามาบอกดอกจึงรู้ ว่าโจมจู่รบพุ่งถึงกรุงศรี
พระทรงยศงดโทษโปรดปรานี อย่าราคีเคืองขัดในนัดดา
พลางพินิจพิศดูพระรูปร่าง ทั้งแก้มคางขนงเนตรเหมือนเชษฐา
เห็นมั่นคงองค์พระอนุชา ทำพูดจาไต่ถามความนครฯ

๏ พระยิ้มพลางทางเพลินเห็นเมินพักตร์ ชำเลืองลักแลชม้ายดูสายสมร
ทั้งคมขำสำอางอย่างกินนร เสงี่ยมงอนงามพร้อมไม่ผอมพี
ดูเหมือนสาวราวสักยี่สิบถ้วน ทั้งน้ำนวลผิวผ่องเป็นสองสี
แต่ลูกยาอายุได้แปดปี นางจะมีลูกเต้าแต่เท่าไร
รำจวนจิตพิศดูเป็นครู่พัก แล้วกลับหักหวนห้ามความสงสัย
ถึงอ่อนแก่แต่เป็นที่พี่สะใภ้ เราเป็นน้องต้องไหว้เป็นไรมี
ดำริพลางทางว่าข้ามาเฝ้า จะเชิญเข้ารมจักรเป็นศักดิ์ศรี
ให้อุ่นใจไพร่ฟ้าทั้งธานี ว่าพระพี่พาหลานมาพานพบ
พอพหลพลนิกรได้ผ่อนพัก แล้วจึงจักเกณฑ์กำปั่นเข้าบรรจบ
เลียบให้รอบขอบฟากมหรณพ ไม่พานพบพี่ยาไม่มาวังฯ

๏ นางฟังคำอ้ำอึ้งตะลึงคิด จะเบือนบิดก็ไม่ได้ดังใจหวัง
มิไปกับอนุชาก็น่าชัง ดูเหมือนดังเด็ดขาดญาติกา
จึงตรัสตอบขอบคุณการุญรัก พระนับศักดิ์สุริย์วงศ์ลงมาหา
จะตามไปไม่ขัดพระอัชฌา ตามประสาซื่อตรงเหมือนวงศ์วาน
สองกษัตริย์ตรัสสนทนาสนอง จนยามสองเสียงดังระฆังขาน
จึงตรัสสั่งอังกุหร่าปรีชาชาญ จงแจ้งการกันให้ทั่วทุกตัวนาย
แต่เช้าตรู่กู่เกณฑ์เรือที่นั่ง ให้พร้อมพรั่งดั้งกันจะผันผาย
แล้วลาพระอนุชาพาลูกชาย เข้าห้องท้ายไสยาสน์อาสน์สุวรรณ
พอแสงทองส่องสว่างกระจ่างฟ้า อังกุหร่าเรียกพหลพลขันธ์
ลงประจำลำที่นั่งทั้งดั้งกัน เป็นคู่คั่นเคียงเคียงเรียงเรียงรายฯ

๏ ส่วนสุวรรณมาลีศรีสมร ทิพากรไตรตรัสจำรัสฉาย
บรรทมตื่นฟื้นองค์ดำรงกาย ชวนลูกชายสรงชลสุคนธา
แล้วแต่งองค์ทรงเครื่องให้ลูกรัก ผัดพระพักตร์ผิวพรรณกันเกศา
สร้อยสังวาลบานพับประดับประดา ปักจุฑามณีแก้วอันแพรวพราย
ส่วนโฉมยงทรงเครื่องแต่เก่าเก่า จะให้เขาเห็นแท้ว่าแม่หม้าย
ยังไม่เคยเลยน่าระอาอาย พระลูกชายชวนเดินดำเนินมาฯ

๏ ศรีสุวรรณอัญชลีพี่สะใภ้
แล้วตามนางย่างเยื้องชำเลืองมา
สามพระองค์ลงร่วมเรือที่นั่ง
ประโคมฆ้องกลองแตรแซ่สำเนียง
ถึงร่องทางกางใบขึ้นใส่เสา
ทั้งกองนำลำทรงใส่ธงปลิว
ตะวันคล้อยหน่อยหนึ่งถึงปากน้ำ
สำเนียงโห่โยธาพลากร
เห็นกำปั่นบรรดาแขกฝรั่ง
ทั้งหญิงชายวิ่งอึงอึกทึก
ที่ง่อยเปลี้ยเสียขานันย์ตาบอด
บ้างฉวยผ้าคว้ามุ้งพันพุงพัว
ประชาชนอลหม่านทุกบ้านช่อง
พวกหอคอยพลอยตีกลองก้องสำเนียง
๏ ท้าวทศวงศ์ทรงนั่งบัลลังก์อาสน์
ออกพระแกลแซ่เสียงเสนาใน
ท้าวทรงฟังดังจะดิ้นสิ้นชีวิต
จึงปรึกษาข้าเฝ้าว่าคราวนี้
เสนาในใหญ่น้อยไปคอยรับ
จวนเวลาราตรีพรุ่งนี้เช้า
ขอแต่ตัวผัวเมียกับลูกหลาน
อยู่กุฏิวิหารชานบรรพต
อยู่เวียงวังดังไฟใกล้ดินหู
เสนาพร้อมน้อมประณตบทมาลย์
ต่างทูลว่าถ้าพระองค์ทรงผนวช
เอาความสุขลูกเมียไม่เสียดาย
กุมารไหว้จอมกษัตริย์รับหัตถา
พวกโยธาแวดล้อมอยู่พร้อมเพรียง
ทหารตั้งโห่ลั่นสนั่นเสียง
ออกรายเรียงซ้ายขวาเป็นตาริ้ว
เวลาเช้าลมเรื่อยเฉื่อยเฉื่อยฉิว
เป็นแถวทิวเทือกมาในสาคร
ต้องเรียงลำเรือแห่แซ่สลอน
ใกล้นครคนดื่นเสียงครื้นครึก
มาคับคั่งคิดว่าเป็นข้าศึก
วิ่งคึกคักคับคั่งกำลังกลัว
อุดส่าห์ลอดลงในตุ่มนั่งคลุมหัว
เห็นจวนตัวตกใจเข้าใต้เตียง
บ้างวิ่งร้องเรียกกันสนั่นเสียง
ทั้งวังเวียงครั่นครื้นดื่นตกใจฯ
ได้ยินฆาตกลองศึกนึกสงสัย
ทูลว่าไพรีมาถึงธานี
เป็นสุดคิดที่จะรบหรือหลบหนี
ไม่มีที่อุปถัมภ์กรรมของเรา
เห็นนายทัพเขาขึ้นมาว่ากับเขา
จะไปเฝ้าถวายเมืองกับเครื่องยศ
ไปดงดานบรรพชาเป็นดาบส
ถึงต้องอดข้าวค่ำไม่รำคาญ
พลอยให้กูเวียนวงในสงสาร
แสนสงสารโศกเศร้าด้วยเจ้านาย
ก็จะบวชตามไปเหมือนใจหมาย
ต่างถวายบังคมลาลงมาแพ

แลเห็นลำกำปั่นให้ครั่นคราม แต่ล้วนสามเสาสล้างมากลางกระแส
ชุมนุมนั่งตั้งท่านัยน์ตาแล จนเรือแห่แซ่มาถึงหน้าวัง
พอลำทรงดรงประทับกับฉนวน พร้อมกระบวนโยธาทั้งหน้าหลัง
สามพระองค์ลงจากเรือบัลลังก์ แล้วหยุดยั้งตำหนักท่าชลาลัยฯ

๏ ขุนนางพร้อมน้อมนอบมอบชม้าย เห็นเจ้านายแน่จิตคิดสงสัย
กับนารีมิได้รู้ว่าผู้ใด ยังจำได้แต่กุมารเมื่อราญรอน
ต่างวิ่งเข้าเฝ้าองค์พระทรงยศ น้อมประณตนั่งฟังรับสั่งสลอน
จอมกษัตริย์ตรัสถามความนคร ราษฎรเคืองเข็ญเป็นอย่างไรฯ

๏ เสวกาอาดูรทูลแถลง ทุกเขตแขวงเศร้าหมองไม่ผ่องใส
เสนามาตย์ราษฎรร้อนฤทัย เหมือนอยู่ในกลางเพลิงเชิงตะกอน
พระบิตุราชมาตุรงค์ทรงกำสรด ทุกข์ระทดทั้งพิภพสยบสยอน
แม้นข้าศึกฮึกหาญมาราญรอน จะโอนอ่อนเอาใจเป็นไมตรี
อันไพร่ฟ้าข้าเฝ้าเหล่าทหาร ต่างคิดการแต่จะอพยพหนี
เดชะบุญทูลกระหม่อมจอมโมลี ได้กลับมาธานีข้าดีใจฯ

๏ จอมกษัตริย์ตรัสเล่าแต่เข้ารบ จนพานพบนัดดากลับมาได้
จงเรียกวอช่อฟ้ามาไวไว จะเชิญให้พี่นางไปปรางค์ทองฯ

๏ กรมวังบังคมบรมนาถ ไปเร่งราชยานข้างหน้ามาทั้งสอง
บ้างเข้าวังสั่งความตามทำนอง พระวอทองพนักงานท่านข้างใน
พวกท้าวนางต่างชักดระหนักแน่ ออกวิ่งแร่เรียกกันเสียงหวั่นไหว
บ้างบอกเพื่อนเรือนเรียงเคียงกันไป ภูวไนยเสด็จมาอยู่หน้าวัง
บ้างซักถามตามแคลงให้แจ้งประจักษ์ เสียงคึกคักวิ่งรับอยู่คับคั่ง
นางพวกจ่าหาโขลนตะโกนดัง มาพร้อมพรั่งเถ้าแก่ออกแซ่ไป
เร่งจัดแจงแต่งวอสุวรรณรัตน์ นางโขลนหัดหามเดินไม่เยิ่นไหว
ลงหลังแพแลดูเห็นภูวไนย ต่างดีใจนบนอบลงหมอบกรานฯ

๏ จอมกษัตริย์ตรัสเชิญโฉมเฉลา ให้นงเยาว์ทรงวอวิเชียรฉาน
ฝ่ายพระองค์ทรงอาสน์ราชยาน พระกุมารทรงเสลี่ยงเรียงกันมา

พวกผู้ชายรายทางข้างฉนวน
ข้างหลังเหล่าสาวสรรค์กัลยา
พระชวนเชิญโฉมตรูยุรยาตร
มาห้องกลางปรางค์มาศปราสาทชัย
ไม่เห็นองค์นงลักษณ์อัคเรศ
เขาทูลว่าสองกษัตริย์ขัดดิยา
◎ พระยิ้มพลางทางตรัสดำรัสสั่ง
สาวสุรางค์ต่างวิ่งเป็นสิงคลี
ทูลแถลงแจ้งความสามกษัตริย์
สามพระองค์สงสัยในวิญญาณ์
ครั้นไล่เลียงเที่ยงแท้แน่ตระหนก
พระอัยกาอัยกีก็ดีใจ
แล้วลดองค์ลงอุ้มเอาหลานขวัญ
ชวนธิดามาไปจะใคร่รู้
แล้วนำหน้าพาพระวงศ์ลงปราสาท
เขม้นเมินเดินดุ่มเป็นกลุ่มกลม
ขึ้นปรางค์ทองมองเขม้นเห็นลูกเขย
คนทั้งหลายหมายว่าพ่อมรณา
เจ้ากลับมาธานีค่อยมีสุข
ไม่เสียเมืองเปลื้องธุระเดชะบุญ
◎ พระทรงฟังบังคมบรมนาถ
กุมารากล้าหาญการประจญ
เข้ารบรับจับข้าพาไปซัก
ให้เลิกทัพกลับพลสกลไกร
อันนางนี้พี่สะใภ้ได้อภิเษก
ครั้นมีลูกแล้วเที่ยมชมยมนา
ตั้งกระบวนแห่แหนไปแน่นหนา
เสด็จมาตามทางอยู่ข้างใน
กับหน่อนาถนัดดาอัชฌาสัย
กำนัลในอภิวาทดาษดา
ทอดพระเนตรเห็นแต่ห้ามจึงถามหา
ไปอยู่ด้วยพระบิดาแต่ราตรีฯ
ไปบอกทั้งธิดาให้มานี่
ไปยังที่ราชฐานพระมารดา
เหมือนพระดรัสสั่งใช้ให้มาหา
จึงถามว่าจริงกระนั้นหรือฝันไป
นางนงลักษณ์ยินดีจะมีไหน
ไม่เป็นไรแล้วเหวยลูกเขยกู
ไปด้วยกันหาพ่อหนอแม่หนู
ยายเอ๋ยดูน่าชังยังนั่งงม
เดียรดาษด้วยสุรางค์นางสนม
บ้างพลาดล้มลุกตามกันหลามมา
ชะพ่อเอ๋ยเจ้าประคุณบุญหนักหนา
จะเป็นข้าเขารอมร่อแล้วพ่อคุณ
ถึงรบรุกจนสิ้นดินกระสุน
จะค่อยอุ่นอกอาณาประชาชนฯ
ทูลพระบาทบิตุเรศแจ้งเหตุผล
ทั้งคงทนแทงฟันไม่บรรลัย
จึงรู้จักว่าเป็นวงศ์ไม่สงสัย
ตรงออกไปรับนางกลางคงคา
เป็นองค์เอกอัคเรศของเชษฐา
เสียเภตราพลัดไปทั้งไพร่พล

พระพี่นางนัดดาเที่ยวหารอบ ตามเขตขอบคุ้งแขวงทุกแห่งหน
ไม่แจ้งเหตุเชษฐาในสาชล จึงข้ามพลผ่านมาหน้ากรุงไกร
ได้พบพานหลานแก้วแคล้วพระพี่ จะร้ายดีมิได้เห็นเป็นไฉน
ทูลพลางทางสะท้อนถอนฤทัย ชลนัยน์คลอเนตรเวทนา
ทั้งสองท้าวสาวสุรางค์ต่างสงสาร พระพบหลานอัคเรศของเชษฐา
ทั้งโฉมยงองค์แก้วเกษรา กับธิดาอัญชลีพี่สะใภ้
นางรับหัดถ์ตรัสสอนโอรสราช ให้อภิวาทพระเจ้าอาอัชฌาสัย
นางอวยพรสรรเสริญเจริญใจ แล้วสอนให้บุตรีไหว้พี่ยาฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงค์องค์อรุณรัศมี กุมารีรู้เหตุว่าเชษฐา
เจ้าคารมคมสันจำนรรจา นี่หรือว่าพงศ์พันธุ์เป็นกันเอง
มาจับพระบิดุรงค์ลงไปไว้ ให้ร้องไห้ร้องห่มทำข่มเหง
ทั้งไพร่พลคนตื่นออกครื้นเครง ไม่กลัวเกรงพระบิดาช่างน่าดี
พระบิดุราชมาดุรงค์ทรงพระสรวล ต่างสำรวลพระธิดามารศรี
จอมกษัตริย์ตรัสเรียกพระบุตรี อย่าพาทีหยามหยาบมากราบกราน
แล้วกุมกรพระธิดาเข้ามาใกล้ ให้กราบไหว้ลงที่เพลาพระเจ้าหลาน
นางฟังคำจำประณตบทมาลย์ ไม่ว่าขานแค้นพระพี่เข้าดีเอาฯ

๏ สินสมุทยุดน้องร้องอุยหน่า แม่หญิงอย่าหยิกดีพี่จะเล่า
แต่ก่อนไรไม่รู้จึงดูเบา เดี๋ยวนี้เรารู้จักจะรักกัน
อย่าหยิกทึ้งขึ้งโกรธขอโทษเถิด ถ้าละเมิดอีทีนี้จึงตีฉัน
ซึ่งน้องต้องร้องไห้มาหลายวัน จะทำขวัญดุ๊กตาอย่าปรารมภ์
ตัวเล็กเล็กเจ๊กจีนแขกฝรั่ง กลระฆังของพี่ก็มีถม
จะให้แม่แต่ว่าอย่าคารม นางบังคมคำนับรับพุคะ
ไม่โกรธาว่ากล่าวแล้วคราวนี้ พระอยู่นี่เถิดอย่าไปข้างไหนหนะ
ต่างสรวลสันต์หรรษาเสียงจ๋าจ๊ะ พูดถึงจะเล่นสนุกตุ๊กตา
พวกแสนสาวท้าวนางต่างหัวเราะ รู้ปอเหล่าะน่ารักเป็นหนักหนา
ท้าวทศวงศ์สงสัยในวิญญาณ์ จึงตรัสปราศรัยนางทางไมตรี

อายุเจ้าเท่าไรจะใคร่รู้
เมื่อทรงครรภ์ชันษาสักกี่ปี
๏ ยุพยงทรงฟังรับสั่งถาม
ไม่เคยปดอดสูอยู่ในใจ
ชันษาข้ายี่สิบสี่เศษ
อังคารเข้าเสาร์ทับแทบยับเยิน
ยังอยู่แต่แม่ลูกเป็นเพื่อนยาก
แล้วเลี้ยวลดปดโป้ทำโศกา
๏ ท้าวทศวงศ์สงสารศรีสวัสดิ์
อย่าโศกนักหักใจเสียให้คลาย
วิสัยโลกโศกสุขทุกข์ธุระ
เบญจเพสเหตุเพราะพระเคราะห์ครัน
จริงนะแม่แต่บุราณท่านย่อมว่า
เทพไทให้คุณแล้วบุญมี
ซึ่งโฉมงามตามผัวทั่วดำแหน่ง
จงรอรั้งฟังข่าวเหล่าลูกค้า
๏ นางฟังท้าวน้าวโน้มประโลมปลอบ
ซึ่งทรงศักดิ์จักเลี้ยงไว้เวียงชัย
แต่ทุกข์ร้อนนอนนั่งยังไม่รอด
จะตามไปในทะเลตามเวรา
ให้พระองค์วงศาคณาญาติ
จะหยุดยั้งรอราอยู่ช้านาน
๏ ท้าวทศวงศ์ทรงฟังสรรเสริญ
รักสามีชีวาไม่อาลัย
จะขืนขัดทัดห้ามทรามสงวน
จงหยุดยั้งรั้งรอพอสำราญ
บิดาดูรูปราวกับสาวศรี
ประเดี๋ยวนี้คิดเข้าเป็นเท่าไรฯ
ให้เขินขามคิดพรั่นประหวั่นไหว
แข็งฤทัยทูลความไปตามเกิน
เบญจเพสจึงต้องตกระหกระเหิน
ให้เผอิญพรากพลัดพระภัสดา
กำจัดจากบิตุรงค์พระวงศา
สะอื้นอ้อนซ่อนหน้าระอาอายฯ
โองการตรัสเล้าโลมนางโฉมฉาย
แม้นมิตายคงได้พบประสบกัน
ย่อมพบปะไปกว่าจะอาสัญ
สารพันเผอิญเป็นไปเช่นนี้
เทวดาให้ทุกข์จุกกระหรี่
สุดแต่ที่บุญกรรมได้ทำมา
ในเขตแขวงแควสมุทรก็สุดหา
เขาพูดจาได้ความจึงตามไปฯ
จึงทูลตอบตามปัญญาอัชฌาสัย
พระคุณใหญ่หลวงล้นคณนา
เหมือนหญิงทอดทิ้งผัวชั่วนักหนา
นี่แวะมาพอประณตบทมาลย์
รู้จักราชนัดดาว่าเป็นหลาน
ก็ป่วยการโยธาจะลาไปฯ
แสนเจริญกิริยาอัชฌาสัย
พ่อขอบใจโฉมเฉลาเยาวมาลย์
ก็ไม่ควรครหาจะว่าขาน
จึงคิดอ่านตามหาพระสามี

แล้วสั่งแก้วเกษราธิดาราช จัดปราสาทแท่นทองให้สองศรี
เอาใจใส่ปฏิบัติจัดให้ดี อย่าให้พี่เดืองขัดอัธยา
แล้วดรัสเรียกสินสมุทรสุดสวาท มาร่วมอาสน์รับขวัญด้วยหรรษา
แต่ยังเยาว์เท่านี้มีศักดา ทั้งแกล้วกล้าการณรงค์คงกระพัน
แม้นเติบใหญ่ได้สมบัติพัสถาน จะลือหลานทั่วนิเวศน์ทุกเขตขัณฑ์
ช่วยปกป้องน้องหญิงอย่าทิ้งกัน ตามเผ่าพันธุ์พงศ์กษัตริย์ขัตติยา
แล้วถามซักรักน้องยาหรือหาไม่ พระหน่อไทยทูลว่ารักนั้นหนักหนา
แม้นตามไปได้ประสบพบบิดา จะกลับมาอยู่ด้วยน้องสักสองปีฯ

◎ พระบิดุราชมาดุรงค์ทรงพระสรวล เห็นสมควรคู่ครองกันสองศรี
ต่างพูดเล่นเจรจาจนราตรี พระอัยกีอัยกาก็ลาไป
ฝ่ายพระศรีสุวรรณวงศ์พงศ์กษัตริย์ จึงให้จัดแท่นทองอันผ่องใส
ให้นัดดานารีพี่สะใภ้ อยู่ห้องในปรางรัตน์ชัชวาล
แล้วจัดเหล่าสาวสุรางค์นางน้อยน้อย ที่เรียบร้อยรูปทรงส่งสัณฐาน
ให้ใช้สอยคอยระวังตั้งเครื่องอาน บ้างอยู่งานพัชนีนั่งวีลมฯ

◎ ฝ่ายโฉมยงองค์อรุณรัศมี ความรักพี่สุจริตสนิทสนม
พอราตรีหนีจากแท่นบรรทม มาเชยชมเชษฐาป้าสะใภ้
ฉอเลาะพลอดฉอดเสียงสำเนียงแจ้ว พระเจ้าป้ามาแล้วอย่าไปไหน
อยู่ปราสาทราชฐานสำราญใจ ฉันจะได้ชมชื่นทุกคืนวัน
ยุพยงสงสารพระหลานน้อย ประคองค่อยกอดประทับแล้วรับขวัญ
น่าเอ็นดูรู้ว่าสารพัน ไปด้วยกันเถิดป้าจะพาไป
เที่ยวตามติดบิดุลาในสาคเรศ ชมประเทศทางชลาคงคาไหล
มีเกาะเขาเขียวชอุ่มด้วยพุ่มไม้ ทั้งจะได้ชมปลาในวาริน
พระบุตรีดีใจไปสิขา พระเจ้าป้าไปไหนไปด้วยสิ้น
ทั้งส้มสูกลูกไม้เอาไปกิน หนอพี่สินสมุทรได้ไปด้วยกัน
กุมาราว่าไปแน่หรือแม่หญิง ไปจริงจริงนะอย่าปดประชดฉัน
จะได้เล่นเป็นสุขให้ทุกวัน แล่นกำปั่นไปพลางกลางคงคา

นางดีใจไปจริงนะพระเจ้าพี่ ไปพรุ่งนี้เถิดนะพระเจ้าป้า
นางรับคำรับขวัญจำนรรจา จวนเวลาดึกด่วนชวนบรรทม
ทั้งลูกเลี้ยงหลานเลี้ยงอยู่เคียงข้าง นางนอนกลางจูบเกล้าทั้งเผ้าผม
ล้วนลูกเต้าเขาอื่นได้ชื่นชม จนบรรทมหลับไปในราตรีฯ

๏ ส่วนม้าใช้ไปถึงพราหมณ์สามประเทศ จึงแจ้งเหตุรบพุ่งในกรุงศรี
จอมกษัตริย์ขัดดิยาออกราวี พวกไพรีจับไปได้หลายวันฯ

๏ เจ้าโมราสานนพราหมณ์วิเชียร ตกใจเจียนชีวาจะอาสัญ
ต่างรีบรัดจัดพลได้คนละพัน ขึ้นขี่ม้าพากันรีบยกมา
ถึงทุ่งกว้างทางร่วมรมจักร มาพร้อมพรักสามพราหมณ์จึงถามหา
พอรู้ข่าวชาวเมืองเขาพูดจา ว่านัดดาดอกมิใช่พวกไพรี
ครั้นได้ความสามนายค่อยคลายร้อน ไม่หยุดหย่อนรีบมุ่งมากรุงศรี
เข้าในวังทั้งอำมาตย์ราชกวี มาพร้อมที่พระโรงรัตน์กษัตราฯ

๏ ฝ่ายพระศรีสุวรรณวงศ์ดำรงโลก ไม่วายโศกแสนเทวษถึงเชษฐา
บรรทมตื่นแต่งองค์อลงการ์ ออกนั่งหน้าพระโรงรัตน์ชัชวาล
ทอดพระเนตรเห็นสามพราหมณ์พี่เลี้ยง เรียกมาเคียงแท่นสุวรรณแล้วบรรหาร
แล้วเล่าความตามเรื่องเคืองรำคาญ จะคิดอ่านตามองค์พระทรงธรรม์
ทั้งสามพี่นี้สนิทชีวิตน้อง ช่วยปกป้องเวียงชัยไอศวรรย์
แล้วสั่งฝ่ายนายทหารชาญฉกรรจ์ เกณฑ์กำปั่นหุ้มทองสักสองร้อย
ดูเลือกสรรบรรดาโยธาหาญ ที่เคยการเกณฑ์ไปได้ใช้สอย
แล้วสั่งเสนาในทั้งใหญ่น้อย ท่านจงค่อยครองกันอย่าฉันทา
เราจะต้องท่องเที่ยวเลี้ยวดลบ กว่าจะพบภูวเรศพระเชษฐา
ครั้นเสร็จสั่งเสนีแล้วลีลา ขึ้นมหาปรางค์มาศปราสาทชัยฯ

๏ ฝ่ายมหาเสนาปรีชาหาญ มาจัดการเกณฑ์กำปั่นเสียงหวั่นไหว
บ้างเปลี่ยนเสาเพลาสายระบายใบ มีธงชัยปักประจำเป็นสำคัญ
ที่ลำทรงธงทองขึ้นล่องฟ้า ปืนจังกากระชับสลับลั่น
บรรจุพลคนประจำลำละพัน มาเรียงรันรอท่าอยู่หน้าวังฯ

๏ ฝ่ายพระองค์ทรงเดชเกศกษัตริย์ โทมนัสหนักหน่วงเป็นห่วงหลัง
เวลาค่ำขึ้นสุวรรณบัลลังก์ จึงดรัสสั่งอัคเรศเกษรา
พี่จะยกทวยหาญชาญสนาม ไปติดตามภูวเรศพระเชษฐา
เที่ยวเล่นล่องท้องทางกลางคงคา พี่ขอลาโฉมฉายสายสุดใจ
เจ้าโฉมยงจงอยู่ด้วยบิดุเรศ พึ่งพระเดชปกป้องให้ผ่องใส
ถนอมเลี้ยงลูกน้อยกลอยฤทัย พี่ไปไกลกว่าจะกลับก็นับปีฯ

๏ สงสารองค์นงลักษณ์อัคเรศ ชลเนตรคลอคลองให้หมองศรี
ชลีกรวอนว่ากับสามี อันน้องนี้มิขออยู่จะสู้ตาย
พระเสด็จไปไหนจะไปด้วย เป็นเพื่อนม้วยภูวไนยเหมือนใจหมาย
ถ้าทิ้งไว้ไหนน้องจะครองกาย เหมือนหญิงม่ายมิได้พ้นคนนินทา
ถึงมิชั่วก็เหมือนชั่วเพราะผัวจาก เป็นหญิงยากจะไว้ตัวกลัวหนักหนา
แม้นศึกเสือเหนือใต้สิ่งใดมา จะผินหน้าหาใครก็ไม่มี
พระเมตตาพาเมียไปเสียด้วย เหมือนโปรดช่วยชูพักตร์เป็นศักดิ์ศรี
จะขอเป็นเกือกทองรองธุลี กว่าชีวีน้องจะวายทำลายลงฯ

๏ พระเล้าโลมโฉมฉายสายสวาท มิเสียชาติเชื้อตระกูลประยูรหงส์
พี่รู้แล้วว่าพระนุชที่สุดตรง ใช่จะสงสัยจิตคิดระแวง
ถึงร้อยปีพี่จะไปเสียไกลน้อง ไม่ขุ่นข้องคิดอางขนางแหนง
อันทองคำธรรมชาติใช่ทองแดง ไม่เคลือบแฝงแคลงฝ่าเป็นราคี
ซึ่งเกรงว่าข้าศึกจะฮึกหาญ มารุกรานรบพุ่งถึงกรุงศรี
ทั้งสามพราหมณ์ความรู้ธนูดี ยิงได้ทีละเจ็ดลูกถูกไพริน
พี่แต่งไว้ให้รักษาอาณาจักร ด้วยความรักร่วมชีวิตเป็นนิจสิน
เหมือนดวงใจนัยนาอยู่ธานินทร์ แม้นไพรินคิดร้ายมันวายปราณ
ซึ่งนงลักษณ์จะใคร่ไปด้วยพี่ เกรงเป็นที่ครหาจะว่าขาน
ด้วยสตรีที่จะไปมิใช่การ อันหนึ่งหลานพี่นางจะหมางใจ
จะว่ารักอัครเรศกว่าเชษฐา ไม่เคลื่อนคลาคลาดมิตรพิสมัย
จะไปไหนก็ต้องพากันคลาไคล อย่าตามไปเลยน้องไม่ต้องการ

อยู่กล่อมเกลี้ยงเลี้ยงอรุณรัศมี
อันหนึ่งเหล่าสาวสรรค์พนักงาน
อันหนึ่งเจ้าเยาวลักษณ์จงหักจิต
ถึงพี่ไปใช่ว่าจะช้าที

๏ ยุพยงทรงฟังรับสั่งตรัส
กราบกษัตริย์ภัสดาให้อาวรณ์
ซึ่งบัญชามาก็จริงทุกสิ่งสิ้น
แต่สงสารผ่านเกล้าไปตามทาง
พระอยู่วังพรั่งพร้อมสนมนาฏ
ยามสระสรงทรงเครื่องสุคนธา
ยามเสวยเคยเทียบสุวรรณภาชน์
ยามบรรทมแท่นรัตน์ชัชวาล
เสด็จไปใครเล่าจะเฝ้าแหน
จะต้องแดดแผดต้องละอองลม
ทั้งไม่แจ้งแห่งเหตุพระเชษฐา
จะเที่ยวท่องล่องลอยครรไลไป
เจ้าประคุณทูลกระหม่อมของเมียเอ๋ย
จะนับเดือนเลื่อนลับไปนับปี
รำพันพลางนางสะอึกสะอื้นไห้
น้อมคำนับอภิวาทบาทยุคล

๏ พระเล้าโลมโฉมฉายสายสมร
ถึงยากง่ายหมายว่าตามแต่เวรา
อันทุกข์โศกโรคภัยในมนุษย์
เหมือนกงเกวียนกำเกวียนเวียนระไว
ค่อยอยู่ด้วยบิดุราชมาตุรงค์
ฉวยขุกไข้ได้รักษาพยาบาล
อย่าหยิกตีลูกยาค่อยว่าขาน
ให้สำราญเหมือนพี่อยู่ในบุรี
อย่าควรคิดขัดข้องให้หมองศรี
พบพระพี่ก็จะพามานครฯ
สุดจะขัดคับทรวงดวงสมร
สะอื้นอ้อนอาดูรแล้วทูลพลาง
เป็นมลทินสารพัดจะขัดขวาง
จะอ้างว้างกลางทะเลทุกเวลา
บำรุงบาทบทเรศพระเชษฐา
นางสาวสรรค์กัลยาเคยอยู่งาน
โอ้อนาถอนิจจาน่าสงสาร
เคยอยู่งานนวดฟั้นให้บรรทม
ให้เหมือนแม้นสาวสุรางค์นางสนม
น้องปรารมภ์ร้อยอย่างไม่วางใจ
จะตามหาแห่งหนตำบลไหน
สักเมื่อไรจะได้มาถึงธานี
พระไม่เคยคลาคลาดปราสาทศรี
ชาวบุรีราษฎรจะร้อนรน
ชลนัยน์หยดย้อยดังฝอยฝน
นฤมลมิได้วายฟายน้ำตาฯ
อย่าอาวรณ์ทุกข์เทวษถึงเชษฐา
ด้วยเกิดมามิได้พันคนผู้ใด
ไม่รู้สุดสิ้นลงที่ตรงไหน
จงหักใจเสียเถิดเจ้าเยาวมาลย์
ด้วยท้าวทรงพระชราน่าสงสาร
อย่าเป็นภารธุระพี่ที่จะไป

จัดแต่เหล่าสาวสุรางค์นางน้อยน้อย ที่เรียบร้อยกิริยาอัชฌาสัย
ให้ไปด้วยพี่นางในทางไกล จะได้ใช้ตามประสาเป็นนารีฯ

๏ นางคำนับรับรสพจนารถ บังคมบาทบงกชบทศรี
พระรับขวัญกัลยาแล้วพาที ดวงชีวีเจ้าอย่าได้อาลัยอาวรณ์
ถึงตัวพี่จะไปแต่ใจอยู่ เหมือนเคยคู่เคียงกายสายสมร
แม้นผิดพี่ที่รักร่วมอุทร ก็ไม่จรจากน้องให้หมองนวลฯ

๏ พระปลอบนางทางประโลมโฉมเฉลา กำสรดเศร้าสั่งนุชสุดสงวน
จนไก่ขันหวั่นไหวให้รำจวน ละอองนวลน้ำค้างลงพร่างพราย
สุริยงทรงรถขึ้นหมดเมฆ อดิเรกรุ่งฟ้าเวลาสาย
พนักงานคลานเคียงมาเรียงราย น้อมถวายเครื่องต้นสุคนธา
พระโสรจสรงทรงเครื่องเรืองจำรัส นางกษัตริย์แต่งองค์ทรงภูษา
พร้อมสุรางค์นางกำนัลกัลยา เสด็จมาห้องที่พี่สะใภ้
ลดพระองค์ลงนั่งน้อมคำนับ นางน้อมรับหัตถาอัชฌาสัย
ศรีสุวรรณทูลความนางทรามวัย วันนี้ได้ฤกษ์ดีจะลีลา
ข้าเกณฑ์ลำกำปั่นเข้าบรรจบ พลรบห้าหมื่นทั้งปืนผา
เชิญพระพี่ศรีสวัสดิ์กับนัดดา ไปทูลลาบิตุราชมาตุรงค์ฯ

๏ ส่วนสุวรรณมาลีศรีสมร ฟังสุนทรชื่นชมสมประสงค์
เชิญกุมารพี่น้องทั้งสององค์ ให้สอดทรงเครื่องสำหรับประดับประดา
ครั้นสรรพเสร็จเสด็จดำเนินนาด ไปปราสาทบิตุรงค์พร้อมวงศา
อภิวาทบาทมูลต่างทูลลา พระมารดาบิตุรงค์อยู่จงดีฯ

๏ จอมกษัตริย์อัดอั้นกลั้นสะอื้น อุดส่าห์ฝืนพักตร์สนองทั้งสองศรี
เจริญเถิดเกิดลาภปราบไพรี พบพระพี่พามาพาราเรา
ศรีสุวรรณอัญชลีทูลสนอง ขอบุญสองพระชนกช่วยปกเกล้า
จะเดินทางกลางน้ำลงสำเภา ไปเที่ยวเดากว่าจะพบประสบกัน
ขอฝากองค์นงนุชสุดสวาท ไว้ได้บาทสองกษัตริย์เหมือนฉัตรกั้น
นางอรุณรัศมีเหมือนชีวัน พระทรงธรรม์โปรดด้วยช่วยระวังฯ

๏ นางอรุณทูลเถียงสำเนียงแจ้ว
แล้วทูลพระอัยกาละล้าละลัง
๏ พระอัยกาว่าแม่ไปไม่ได้ดอก
พระมารดาว่ามานั่งเสียข้างนี้
๏ นางอรุณทูลเถียงเสียงฉอดฉอด
นี่ธุระพระเจ้าป้าจะพาไป
แม้นมิไปไม่ดีเหมือนขี้ปด
อยู่ในวังนั่งเปล่าทั้งเช้าเย็น
๏ สินสมุทยุดมือไปหรือจ๊ะ
จะกรากกรำลำบากไปจากกรุง
๏ อรุณน้อยช้อยเนตรว่าเชษฐา
ดีแล้วนะพระเจ้าป้าก็เฉยเมย
๏ นางฟังคำน้ำเสียงสำเนียงพลอด
ป้าอยากได้แม่ไปได้ใช้การ
๏ พระอัยกาว่านี่แน่แม่อรุณ
ตุ๊กตางางามของทรามเชย
๏ สินสมุทหมอบซิดสะกิดน้อง
ไปเกล้าจุกตุ๊กตาอย่าปรารมภ์
๏ สองกษัตริย์ขัดสนให้อ้นอั้น
สงสารแก้วเกษราก็อาลัย
๏ ศรีสุวรรณครั้นเห็นว่าเวลาสาย
สามกษัตริย์ขัดเคียงฝูงนารี
ส่วนสาวสาวเหล่าสำหรับไปขับกล่อม
ทั้งเครื่องกินปิ่นโตขันโต๊ะทอง
ที่ผูกพันฟั่นเฟือนด้วยเพื่อนหญิง
ที่ลางนางทำกระบวนรำจวนใจ
เจ้าป้าชวนฉันแล้วอย่าฝากฝัง
หม่อมฉันบังคมลาฝ่าธุลีฯ
คลื่นระลอกลมต้องจะหมองศรี
พระอัยกียุดตัวกลัวจะไปฯ
ฉันไม่ทอดทิ้งพระองค์อย่าสงสัย
หม่อมฉันได้รับคำแล้วจำเป็น
เป็นคนคดเขาจะเย้ยไม่เคยเห็น
จะไปเป็นเพื่อนป้าช่วยหาลุงฯ
ข้างฝ่ายพระอัยกีดีทรวงผลุง
ฉวยรบพุ่งห่วงใยอย่าไปเลยฯ
ไม่ช่วยลาให้บ้างเล่าแม่เจ้าเอ๋ย
กระไรเลยอาภัพอัประมาณฯ
ช่างฉอดฉอดชื่นชอบช่วยปลอบหลาน
ไม่โปรดปรานจนใจกระไรเลยฯ
อยู่ดูหุ่นดูงานเถิดหลานเอ๋ย
นกแก้วเอยหงส์เอยอยู่เชยชมฯ
เช่นนั้นของของพี่ก็มีถม
นางบังคมรับพุคะฉันจะไปฯ
ต้องผ่อนผันตามประสาอัชฌาสัย
แต่เกรงใจพระเจ้าป้าไม่พาทีฯ
จึงถวายบังคมลาทั้งมารศรี
มาส่งที่ตำหนักแพเสียงแซ่ซ้อง
สะพรั่งพร้อมข้าคนวิ่งขนของ
หวีคันฉ่องมีดแหนบแอบเอาไป
เฝ้าอ้อยอิ่งอำลาน้ำตาไหล
เหลืออาลัยแลหาน้ำตาคลอ

ครั้นสรรพเสร็จเสด็จลงเรือที่นั่ง
ออกจากท่าหน้าวังไม่รั้งรอ
ท้าวทศวงศ์องค์มิ่งมเหสี
ก็ลงเรือพระที่นั่งทั้งเสนา
พอออกจากปากอ่าวดูเปล่าโว้ง
แลพิลึกตึกตั้งบังต้นไม้
ครั้นถึงท้ายรถเรียงเคียงประทับ
นางเชิญองค์พงศานรากร
ขึ้นชมลำกำปั่นเป็นหลั่นลด
ทั้งอูฐลาม้าควายก็หลายร้อย
มีไม้ดอกออกลูกปลูกริมตึก
หญ้าฝรั่งจันทน์คณาหว้าลำไย
ต่างเพลิดเพลินเดินดูหมู่ทหาร
แล้วโฉมยงองค์สุวรรณมาลี
เชิญกษัตริย์ขัตติย์วงศ์ให้ทรงนั่ง
ลมเย็นเย็นเห็นทะเลว้าเหว่ครัน
ริ้วริ้วเรื่อยเฉื่อยวายุพาพัด
ที่ไม่มีกิริยานั่งท่าลม
พระญาติวงศ์พงศาที่มาส่ง
ท้าวทศวงศ์สงสารหลานโอรส
ถอนสะอื้นกลืนกลั้นไม่กันแสง
ด้วยกลัวว่าจะเป็นลางตามทางไป
แม่มาลีศรีสุวรรณสินสมุท
จงไปดีปรีดาสถาวร

◎ สี่กษัตริย์ขัตติย์วงศ์ทรงสดับ
แล้วทูลลาท้าวไทพระอัยกี
พร้อมสะพรั่งพลนิกรถอนสมอ
รัวม้าล่อขานโห่เป็นโกลา
กับบุตรีเผ่าพงศ์พระวงศา
ตามส่งสองกษัตราด้วยอาลัย
เห็นเสากระโดงดังหนึ่งแขมแซมไสว
กำปั่นใหญ่อย่างนิเวศน์เขตนคร
ทั้งหน้าหลังคั่งคับสลับสลอน
บทจรจากบัลลังก์ที่นั่งน้อย
มีเกวียนรถเตรียมไว้เครื่องใช้สอย
เก๋งน้อยน้อยนั่งเล่นเย็นเย็นใจ
ดูครื้นครึกโสภาพฤกษาไสว
ช่างปลูกไว้สารพัดเหมือนปัถพี
ล้วนคนงานกองชวากะลาสี
นำมาที่ตึกใหญ่ใต้ดันจันทน์
เก้าอี้ตั้งโต๊ะเรียงเคียงเคียงคั่น
ฝูงกำนัลนั่งแลชะแง้ชม
กลัวจะปัดปีกปั่นเมื่อกันผม
พัดผ้าห่มปลิวเปลื้องเห็นเครื่องยศ
ดะลึงหลงแลเหลียวเสียวสลด
จะอดอดอยากอยากลำบากใจ
พระเนตรแดงดังทับทิมปริ่มปริ่มไหล
แข็งพระทัยท้าวช่วยอำนวยพร
อรุณสุดสวาททรวงดวงสมร
อย่ารู้ร้อนโรคาเป็นราคีฯ
ต่างคำนับน้อมประณตบทศรี
กับบุตรวงศาลาครรไล

มาลงลำกำปั่นให้รันทด
พอเรือคล้อยลอยแลอยู่แต่ไกล
ถอนสมอซ่อใบขึ้นใส่รอก
พวกเรือแห่แตรสังข์เสียงวังเวง
พอลมล่องต้องใบครรไลเลื่อน
เห็นไรไรในสล้างระยางบน

๏ ท้าวทศวงศ์องค์มิ่งมเหสี
ชลนัยน์ไหลหลั่งลงพรั่งพร้อย
ครั้นลมส่งตรงมุ่งมากรุงแก้ว
เกษราอาลัยใจระกำ

๏ ฝ่ายศรีสุวรรณวงศ์ทรงกำปั่น
เย็นพยับลับฟ้าเข้าราตรี
หวนอาลัยไอศวรรย์กระสันสวาท
อันแถวทางกลางสมุทรสุดคะเน
จึงยอกรวอนไหว้ทุกไทเทพ
แม้นเชษฐาข้านี้ยังมิดาย
ให้พบปะพระองค์เหมือนจงจิต
ยิ่งรำลึกตรึกตรายิ่งอาลัย
โศกกำสรดอุดส่าห์ขึ้นสะอื้นไห้
พวกลำใหญ่ยิงปืนเสียงครื้นเครง
สัญญาออกรัวระฆังดังหง่างเหง่ง
ดูหน้าเกรงกลัวสง่าเภตรากล
ตามคลื่นเคลื่อนเกลื่อนทางไปกลางหน
มีผู้คนขึ้นไปนั่งระวังคอยฯ
กับบุตรีร่วมใจให้ละห้อย
จนเรือคล้อยเคลื่อนลับให้กลับลำ
ถึงวังแล้วยังสะอื้นทุกคืนค่ำ
พิไรร่ำโศกาถึงสามีฯ
อยู่ห้องกั้นเก๋งสบายท้ายบาหลี
พอลมดีเดือนสว่างกลางทะเล
จะนิราศแรมร้างไปห่างเห
ให้ว้าเหว่วิญญาณ์เอกากาย
ซึ่งสมเสพโสพสหมดทั้งหลาย
ขอพระพายพัดส่งตรงออกไป
จะเปลื้องปลิดทุกข์น้องให้ผ่องใส
เศร้าพระทัยอ้างว้างไปกลางชลฯ

ตอนที่ ๑๘
พระอภัยมณีโดยสารเรืออุศเรน

๏ จะกล่าวองค์อุศเรนเจนสมุทร
คุมกำปั่นพันลำเที่ยวเล่นชล
ไม่พบท้าวเจ้ากรุงผลึกราช
แต่ดิ้นโดยโหยไห้อาลัยแล
ถึงสามเดือนเคลื่อนคลาดประหลาดเหลือ
นึกสงสัยไต่ถามพวกโหรา
ยิ่งวิดกอกดรมระทมทุกข์
ทุกคืนค่ำรำลึกนึกถึงนาง
พี่ดิดดามทรามสวาทก็คลาดแคล้ว
มาแลเหลียวเปลี่ยวเปล่าเศร้าวิญญาณ์
ทั้งกำปั่นบรรดาโยธาหาญ
พอแสงทองส่องสว่างนภางค์พื้น
ครั้นเกือบใกล้เขามหิงขสิงขร
เห็นเขาใหญ่ในทะเลเหมือนเมฆา
อุศเรนทรงส่องกล้องสว่าง
เห็นริ้วริ้วทิวธงอยู่ไรไร
บ้างลุกขึ้นยืนมองบ้างป้องหน้า
อุศเรนเห็นทีจะมีคน
จึงสั่งให้นายท้ายบ่ายกำปั่น
พวกฝรั่งหยั่งน้ำร่ำเข้าไป

๏ จะกล่าวถึงพระอภัยวิไลลักษณ์
กับคนร้อยคอยท่าเภตราจร
ได้กินแต่เผือกมันพันธุ์ผลไม้
คิดบ่นจำธรรมขันธ์ไม่ฟั่นเฟือน
ราชบุตรเจ้าพาราภาษาสิงหล
ตามตำบลเกาะแก่งทุกแขวงแคว
ค่อยอ้อมหาดตะวันดกวกแฉว
ตามกระแสสายสมุทรสุดสายตา
หรือเสียเรือพระที่นั่งกระมังหนา
เขาทูลว่าโฉมฉายไม่วายวาง
ไม่มีสุขสารพัดจะขัดขวาง
มาเริศร้างค้างงานการวิวาห์
ไม่พบแก้วนัยน์เนตรของเชษฐา
เห็นแต่ฟ้ากับน้ำทุกค่ำคืน
อลหม่านแล่นหลามมาตามคลื่น
ต่างยิงปืนรับกันเป็นสัญญา
ชโลทรซึ้งซึกลึกนักหนา
ร่มรุกขาชื่นชุ่มชอุ่มใบ
ดูไปทางโขดเขินเนินไศล
จึงบอกให้ยืนดูทุกผู้คน
ยังไกลตาเต็มพิศคิดฉงน
แวะขึ้นค้นดูให้สิ้นที่กินใจ
หมายสำคัญทิวธงด้วยสงสัย
ทั้งนายไพร่พร้อมมาในสาครฯ
ซึ่งสำนักอยู่มหิงขสิงขร
เป็นทุกข์ร้อนร่ำมาถึงห้าเดือน
แสนลำบากยากไร้ใครจะเหมือน
อุดส่าห์เตือนกันให้ภาวนามนต์

พระโศกศัลย์รันทดสลดจิต
ทั้งลูกน้อยพลอยหายในสายชล
โอ้ลูกเอ๋ยเคยอยู่เป็นคู่ยาก
ยิ่งรำลึกตรึกตรายิ่งอาลัย
แล้วคิดถึงสุมาลีศรีสวัสดิ์
อันท้าวไทไหนจะรอดคงวอดวาย
โอ้ตัวเราเล่ามาค้างอยู่กลางเกาะ
มิได้คืนนครเรศนิเวศน์วัง
เมื่อครั้งหนีผีเสื้อเหลือลำบาก
ทั้งเก้าปีมิได้มีความเสบย
แต่แสนยากแล้วมิหนำมาซ้ำแยก
แสนวิโยคโศกศัลย์ไม่บรรเทา
เมื่อวันนั้นบรรดาแขกฝรั่ง
พอแลเห็นเภตราในวารี
ชี้พระหัตถ์ตรัสบอกบ่าวทั้งนั้น
มีธงเทียวเขียวเหลืองแลชอบกล
บ้างก็ว่ามากมายเห็นหลายร้อย
บ้างบนเจ้าอ่าวทะเลเทวดา
แม้นโดยสารได้สมอารมณ์หมาย
พระโฉมยงลงจากหน้าคีรี

◎ พวกลำทรงองค์อุศเรนราช
ทอดสมอรอราในสาคร
เสด็จเข้าที่สรงแล้วทรงเครื่อง
ใส่หมวกดำเสื้อดำกางเกงดำ
พวกโยธีดีกรรเชียงเข้าเคียงเขา
ฝ่ายว่าอุศเรนเจนประจญ
ด้วยสุดคิดสารพัดจะขัดสน
จะอับจนหรือจะรอดตลอดไป
มาพลัดพรากมิได้เห็นว่าเป็นไฉน
พระชลนัยน์ไหลหลั่งลงพรั่งพราย
ระลอกซัดสูญไปน่าใจหาย
อันจะว่ายสายสมุทรสุดกำลัง
นี่เนื้อเคราะห์กรรมสร้างแต่ปางหลัง
โอ้แสนสังเวชใจกระไรเลย
มาซ้ำจากลูกยานิจจาเอ๋ย
ผู้ใดเลยที่จะเป็นเหมือนเช่นเรา
ทั้งเรือนแตกต้องมาอยู่บนภูเขา
กำสรดเศร้าโศกาทุกราตรี
อยู่พร้อมพรั่งนั่งประณตบทศรี
พยุตีตัดทางมากลางชล
โน่นกำปั่นแล่นสลับมาสับสน
พวกไพร่พลดูพลางไม่วางตา
ยังแล่นลอยไรไรไกลนักหนา
ขอให้มาถึงเราที่เขานี้
จะถวายเป็ดไก่กับบายศรี
ก็โยธียืนท่าเภตราจรฯ
มาถึงหาดเห็นคนบนสิงขร
พลนิกรพร้อมกันทั้งพันลำ
อร่ามเรืองล้วนจินดาเลขาขำ
แล้วลงลำเรือใช้กับไพร่พล
ทหารเอาถ่อรับอยู่สับสน
จึงพาพลยุรยาตรขึ้นหาดทราย

พอเห็นองค์พระอภัยวิไลโฉม
อร่ามเรืองเครื่องประดับสำหรับกาย
จึงตรัสถามตามภาษาฝรั่ง
เกิดวิบัติขัดขวางเป็นอย่างไร

◎ พระอภัยได้สดับสุนทรถาม
อันตัวเราเจ้าบุรีรัตนา
แล้วเล่าความตามหนีนางผีเสื้อ
อันท้าวไทธิดาพะงางอน
ระลอกซัดพลัดพรายต้องว่ายน้ำ
ทั้งบุตราข้านี้ก็หายไป
ท่านทั้งนี้มีธุระอย่างไรเล่า
เราทั้งนี้ชีวิตจะวอดวาย
ขอโดยสารท่านพอเข้าถึงฝั่ง
อันพวกข้าถ้าการของท่านมี

◎ อุศเรนรู้แจ้งไม่แคลงจิต
ทรุดพระองค์ลงที่แท่นแผ่นศิลา
โอ้สุวรรณมาลีของพี่เอ๋ย
จะจัดแจงแต่งงานเป็นการจวน
เสียแรงคิดติดตามทรามสวาท
จะกลับไปลังกาก็ท่าอาย
ยิ่งโศกศัลย์กันแสงแสนเทวษ
จนลมจับวับวาบในวิญญาณ์

◎ ฝ่ายเสนาฝรั่งอยู่พรั่งพร้อม
เคียงประคองร้องเรียกน้ำดอกไม้
หอมระรื่นฟื้นองค์ดำรงนั่ง
ที่ร้อนเร่าเศร้าสร้อยค่อยสบาย
งามประโลมแลเลิศดูเฉิดฉาย
เห็นดีร้ายกษัตรามาแต่ไกล
ว่าท่านทั้งนี้พากันมาแต่ไหน
จึงอยู่ในเกาะขวางกลางคงคาฯ
จึงดอบตามคำฝรั่งไม่กังขา
ผีเสื้อพาลงมาไว้ในสาคร
จนเสียเรือขึ้นอาศัยในสิงขร
พลนิกรสาวสนมกรมใน
ด้วยมืดค่ำมิได้เห็นว่าเป็นไฉน
ยังมิได้รู้เห็นว่าเป็นตาย
คุมสำเภาพลเรือมาเหลือหลาย
ท่านผู้นายเภตราจงปรานี
จะเชชังหมายมุ่งไปกรุงศรี
ก็ตามทีแต่จะใช้ได้เมตตาฯ
เสียดายมิตรแทบชีวังจะสังขาร์
ชลนาหลั่งไหลพิไรครวญ
บุญไม่เคยคู่ครองประคองสงวน
เออก็ควรแล้วหรือนางมาวางวาย
ที่มุ่งมาดมิได้สมอารมณ์หมาย
จะตายตามเสียให้พ้นคนนินทา
ชลเนตรพรั่งพรายทั้งซ้ายขวา
พระพักตราเศร้าซบสลบไปฯ
เข้าห้อมล้อมเช็งแช่แล้วแก้ไข
มาลูบไล้สารพางค์ให้ห่างคลาย
หมอฝรั่งรินยามาถวาย
คิดเสียดายพระธิดายิ่งอาวรณ์

จึงเชิญองค์พระอภัยให้มานั่ง ร่วมบัลลังก์เหลี่ยมผาหน้าสิงขร
ต่างปราศรัยไต่ถามนามกร ทั้งบิดรมารดานามธานี
แล้วเล่าเรื่องเมืองผลึกราชฐาน จะจัดแจงแต่งงานอภิเษกศรี
พอโฉมฉายหายมาในวารี ฉันจึงกรีพลตามมาสามเดือน
พึ่งได้ความทรามสวาทเห็นคลาดแคล้ว เสียดายแก้วกลอยใจใครจะเหมือน
การไม่ควรปรวนแปรมาแชเชือน ต้องคลาดเคลื่อนเสน่หาให้อาลัย
ขอถามเมื่อเรือแตกต้องแยกย้าย นางโฉมฉายพระเห็นเป็นไฉน
จะล้มตายวายวางหรืออย่างไร หรือจะไม่มรณาในสาครฯ

๏ พระอภัยได้แจ้งแถลงเล่า หรือว่าเขาจะเป็นคู่สู่สมร
พยายามตามหาด้วยอาวรณ์ เป็นทุกข์ร้อนรักนางถึงอย่างนี้
น่าสงสารการชายดายเพราะหญิง ไม่ควรชิงพระธิดามารศรี
จะผูกพันกันไว้เป็นไมตรี จึงพาทีมิให้หมางระคางคำ
เมื่อข้าโดยสารมาเป็นดาบส รักษาพรตบ่นภาวนาร่ำ
ข้าอยู่ท้ายฝ่ายนางอยู่กลางลำ สุดจะกำหนดการด้วยย่านไกล
อันพวกเหล่าโหราเหมือนดาโลก รู้โฉลกเลขผาภาษาไสย
จงหาหมอดูแลให้แน่ใจ เผื่อจะได้ข่าวองค์อนงค์นางฯ

๏ อุศเรนฟังแถลงไม่แคลงจิต สุจริตรักใคร่มิให้หมาง
จึงดำรัสตรัสถามโหราพลาง จงดูนางเห็นจะรอดหรือวอดวายฯ

๏ โหรารับจับยามตามโฉลก อุษาโยคยามจันทร์เจ็ดชั้นฉาย
ลงเลขลับขับไล่ยังไม่ตาย จึงทูลทายว่าข้าเห็นไม่เป็นไร
พระบุตรีมีผู้จะชูช่วย ไม่มอดม้วยมรณาอย่าสงสัย
อยู่ทางทิศอิสานสำราญใจ แม้นตามไปก็จะพบประสบกันฯ

๏ อุศเรนฟังทายค่อยคลายจิต จึงว่าผิดก็จะฆ่าให้อาสัญ
แม้นตามไปได้นางจะรางวัล แล้วพูดกันกับพระอภัยมณี
เชิญพระองค์ลงร่วมเรือกับข้า เที่ยวติดตามพระธิดามารศรี
พระแก่วันชันษากว่าข้านี้ นึกว่าพี่น้องกันไม่ฉันทา

แล้วแย้มสรวลชวนเดินดำเนินนาด
ทั้งสององค์ลงนั่งยังนาวา

๏ อุศเรนเกณฑ์ไพร่ให้ลงลาก
เหตุทั้งนี้ผีเสื้อที่บรรลัย
สองกษัตริย์ตรัสถามความผู้เฒ่า
ดาพราหมณ์ครูรู้ความตามตำรา
ขอพระองค์จงเสด็จขึ้นบนฝั่ง
ให้ใจนางอสุรินทร์สิ้นอาลัย

๏ พระอภัยสุริยวงศ์ทรงสดับ
จึงชวนลูกเจ้าลังกาปรีชาชาญ
ถึงศพที่ผีเสื้อกลายเป็นหิน
เข้านั่งเรียงเคียงข้างดูร่างกาย
โอ้น้องเอ๋ยเคยอยู่เป็นคู่ชื่น
เจ้าสิ้นบุญสูญแล้วแคล้วกันไป
อย่าน้อยจิตคิดทำให้ลำบาก
พี่ตกยากอยู่ด้วยเจ้าถึงเก้าปี
อนึ่งไปขอให้พบสินสมุท
อันบุญพี่ที่ได้บวชบำเพ็ญทาน
พี่แบ่งให้นฤมลเจ้าพันทุกข์
จะเกิดไหนขอให้อยู่เป็นคู่กัน
พระร่ำพลางทางพินิจคิดสังเวช
ระทวยทอดกอดศพสลบไป

๏ อุศเรนเห็นนิ่งวิ่งเข้ารับ
เรียกฝรั่งพรั่งพรูมาอยู่งาน
น้ำดอกไม้ใสสดรสระรื่น
พอป่ายเปี่ยงเสียงคลื่นออกครื้นโครม
ยุรยาตรจากแท่นที่แผ่นผา
จะเคลื่อนคลาเรือติดเห็นผิดใจฯ
ฉุดกระชากเชือกขาดไม่หวาดไหว
บันดาลให้เรือดึงดังตรึงตรา
ไยเรือเราจึงมาติดผิดนักหนา
จึงทูลว่าผีเสื้อยุดเรือไว้
กลับไปสั่งสารยักษ์ที่ตักษัย
ก็จะได้ไปสบายหายรำคาญฯ
พระทัยกลับคิดได้ให้สงสาร
กับทหารยุรยาตรขึ้นหาดทราย
ไม่สุดสิ้นอาลัยให้ใจหาย
พระฟูมฟายชลนาโศกาลัย
สำราญชื่นชูจิตพิสมัย
พี่จำไกลกลอยสวาทในชาตินี้
ขอลาซากศพน้องอย่าหมองศรี
ช่วยส่งพี่เสียให้พ้นทนทรมาน
จะพาบุตรไปประเทศเขตสถาน
สร้างสมภารภาวนามาทุกวัน
เกิดสมสุขสู่สถานพิมานสวรรค์
จนถึงวันนฤพานสำราญใจ
น้ำพระเนตรผ้อยผ้อยละห้อยให้
เหมือนหลับไหลลืมกายดังวายปราณฯ
ค่อยประคับประคององค์ด้วยสงสาร
บ้างเชิญพานสุคนธามาชะโลม
ค่อยพลิกฟื้นวรองค์พระทรงโฉม
ยิ่งทุกข์โทมนัสใจจะไกลนางฯ

๏ อุศเรนร่ำปลอบให้ชอบชื่น จงคิดขืนแข็งใจพระไว้บ้าง
อันศพชากรากษสที่วายวาง ต้องอยู่กลางแดดฝนทนทรมาน
เราทำโรงร่มไว้พอให้มิด จะได้คิดตามบุตรสุดสงสาร
แล้วสั่งให้ไพร่พลพวกคนงาน ขึ้นทำการก่อผนังแลหลังคา
ไม่ทันค่ำสำเร็จเป็นโรงใหญ่ ด้วยพวกไพร่พร้อมพรักกันนักหนา
พระอภัยกับฝรั่งชาวลังกา ก็เลยลาซากผีเสื้อลงเรือน้อย
ไม่ขัดข้องล่องน้ำถึงกำปั่น ปืนสำคัญยิงรับให้กลับถอย
ทั้งพันลำกำปั่นเป็นหลั่นลอย พอบ่ายคล้อยเรียบรื่นทั้งคลื่นคลาย
ให้แล่นลัดตัดทางข้างอิสาน เหล่าคนงานกางใบขึ้นใส่สาย
พร้อมสะพรั่งทั้งพหลพลนิกาย ดูเรี่ยรายหลามไปตามทางฯ

๏ ฝ่ายบุตรท้าวเจ้าลังกาอาณาจักร อารมณ์รักพระอภัยมิให้หมาง
ให้อยู่ห้องซ่องเรือระวางกลาง มีหน้าต่างเตียงตั้งที่นั่งนอน
แขกฝรั่งทั้งร้อยพลอยเป็นสุข บรรเทาทุกข์ภิญโญสโมสร
ปรนนิบัติกษัตราเฝ้าอาทร ผลัดกันนอนผลัดกันนั่งระวังภัย
พอสุริยงลงลับพยับโพยม เขาจุดโคมสายระยางสว่างไสว
ม้องระฆังหง่างเหง่งวังเวงใจ พระอภัยเผยแกลแลดูดาว
เห็นเดือนหงายฉายแสงแจ้งกระจ่าง ต้องน้ำค้างซัดสาดอนาถหนาว
น้ำกระเซ็นเป็นฝอยดูพร้อยพราว อร่ามราวเพชรรัตน์จำรัสราย
ให้คิดถึงลูกน้อยกลอยสวาท เคยร่วมอาสน์อกอุ่นมาสูญหาย
ซึ่งโหราว่านางไม่วางวาย ก็ดีร้ายลูกยาจะพาไป
จะถึงฝั่งหรือว่ายังอยู่กลางสมุทร หรือขึ้นหยุดเกาะแก่งตำแหน่งไหน
ถ้าพบนางกลางน้ำทำอย่างไร จึงจะได้นุชน้องเป็นของเรา
ด้วยว่าองค์อุศเรนมาเป็นมิตร ครั้นจะคิดขัดไว้เกรงใจเขา
แต่พี่รู้อยู่ว่าองค์นางนงเยาว์ รักข้างเราเจ้าจึงได้ให้สังวาล
พี่ก็ได้ให้ธำมรงค์รัตน์ สารพัดพูดจาน่าสงสาร
ยิ่งคิดก็ยิ่งให้อาลัยลาน ชมสังวาลต่างนางในถลางคืน

กับทั้งภูษาศรีคลี่ออกห่ม
แสนวิโยคโศกศัลย์ทุกวันคืน
จนยามดึกครึกครื้นเสียงคลื่นซัด
ชลีหัตถ์อธิษฐานถึงเทวา
แม้นสุวรรณมาลีศรีสมร
อย่าคลายแคล้วแก้วตาเหมือนอารมณ์
พระคิดพลางครวญพลางให้วางเวก
หนาวน้ำค้างพร่างพรมลมรำเพย

๏ ครั้นรุ่งรางสร่างแสงสุริเยนทร์
บรรทมตื่นแต่งองค์สรงพักตรา
เห็นละเมาะเกาะแก่งตำแหน่งไหน
ไม่พบนางกลางชลายิ่งอาวรณ์
โอ้เมื่อไรพี่จะได้เจ้าดวงจิต
จะอิงแอบแนบนั่งดรงหน้าแกล
เหล่าละเมาะเกาะเกียนเหมือนเขียนวาด
ชะโงกเงื้อมเลื่อมแลลายระบาย
อนาถนิ่งอิงเอกเขนกนึก
เสียงโครมครื้นคลื่นกลิ้งเป็นเกลียวเกลียว
เป็นคู่คู่งูเงือกขึ้นเกลือกกลอก
ฝูงพิมพาพากันเที่ยวสัญจร
ทั้งโลมาราหูขึ้นฟูฟ่อง
จระเข้เหราในสาชล
โอ้มัจจานาคียังมีคู่
ยิ่งคิดถึงพระธิดายุพาพาล
พวกโหราว่ามีผู้จะชูช่วย
ถึงกระนั้นก็ไม่นิ่งจะชิงชัย
พอต้องลมรินรินกลิ่นระรื่น
ชบสะอื้นอาลัยไม่ไสยา
พงศ์กษัตริย์เศร้าสร้อยละห้อยหา
ฉ้อกามาเมืองสวรรค์ถึงชั้นพรหม
แต่ชาติก่อนได้เป็นคู่เคยสู่สม
ให้ได้ชมเชยนางเหมือนอย่างเคย
เอกเขนกนึกนิ่งอิงเขนย
พระก็เลยหลับไปในไสยาฯ
อุศเรนใฝ่ฝันกระสันหา
แล้วเผยหน้าแกลสุวรรณบัญชร
ให้เรือใช้ขึ้นไปค้นบนสิงขร
เป็นทุกข์ร้อนรำพึงตะลึงแล
ให้สมคิดเคียงข้างไม่ห่างแห
ชมกระแสสายสมุทรสุดสบาย
งามประหลาดแลหลากดังฉากฉาย
โอ้เสียดายพี่มาดูแต่ผู้เดียว
หวนสะทึกถอนใจอาลัยเหลียว
ให้เปล่าเปลี่ยวเห็นแต่ปลาในสาคร
ตามระลอกโลดเต้นเห็นสลอน
ทั้งเนื้ออ่อนอ่อนกายเที่ยวว่ายวน
บ้างพ่นฟองฟุ้งฟ้าดังห่าฝน
ดูเกลื่อนกล่นกลางน้ำน่าสำราญ
แต่ตัวกูเอกาน่าสงสาร
โอ้ว่าป่านฉะนี้นางจะอย่างไร
ถ้าฉุกฉวยเพลี่ยงพล้ำจะทำไฉน
กว่าจะได้แก้วตาสุดาดวง

แม้นมิพบแก้วตาเที่ยวหาทั่ว
ยิ่งคิดไปให้ระทดสลดทรวง
๏ จะกล่าวลำกำปั่นสินสมุท
ทั้งโฉมยงองค์สุวรรณมาลี
เที่ยวค้นคว้าหาทั่วทุกแก่งเกาะ
ไม่พบองค์พระอภัยอาลัยวรณ์
แต่อรุณรัศมีไม่มีทุกข์
ครั้นราตรีพี่น้องสองกุมาร
เผยพระแกลแลดูเดือนสว่าง
พระชนนีชี้ชวนชมดารา
ดูโน่นแน่แม่อรุณรัศมี
โน่นดาวธงตรงหน้าอาชาไนย
องค์อรุณทูลถามพระเจ้าป้า
นางบอกว่าดาวธงอยู่ตรงนั้น
แม้นดาวกามาใกล้ในมนุษย์
ดาวดวงลำสำเภามีเสากระโดง
นั่นแน่แม่ดูดาวจระเข้
ดาวนิดทิศพายัพดูวับวาว
โน่นดาวค้นชั่งช่วงดวงสว่าง
หน่อนรินทร์สินสมุทกับบุตรี
พระชนนีชี้แจงให้แจ้งจิต
ครั้นดึกด่วนชวนสองกุมารา
ฝ่ายสุรางค์นางสำหรับที่ขับกล่อม
บ้างท้าทับขับไม้มโหรี
๏ ฝ่ายพระจอมโมลีศรีสุวรรณ
ทั้งปีกขวาปีกซ้ายรายระวัง
จะบวชตัวเสียให้ขาดเป็นบาทหลวง
จนเรือล่วงแล่นมาหลายราตรีฯ
กับนงนุชนางอรุณรัศมี
กษัตริย์ศรีสุวรรณมาในสาคร
เหล่าละเมาะเขาเขินเนินสิงขร
เป็นทุกข์ร้อนโศกศัลย์ทุกวันวาร
กับสินสมุทสุดสุขสนุกสนาน
บรรทมแท่นแสนสำราญด้วยมารดา
แจ่มกระจ่างกลางทะเลแลเวหา
ให้ลูกยาหลานรักรู้จักไว้
ตรงมือชี้ดาวเด่านั่นดาวไถ
ดาวลูกไก่เคียงอยู่เป็นหมู่กัน
ที่ตรงหน้าดาวไถชื่อไรนั่น
ที่เคียงกันเป็นระนาวชื่อดาวโลง
จะม้วยมุดมรณาเป็นห่าโหง
สายระโยงระยางหางเสือยาว
ศีรษะเห่หกหางขึ้นกลางหาว
เขาเรียกดาวยอดมหาจุฬามณี
ที่พร่างพร่างพรายงามดาวหามผี
เฝ้าเซ้าซี้ซักถามตามสงกา
อยู่ตามทิศทั่วไปในเวหา
เข้าห้องในไสยาในราตรี
สะพรั่งพร้อมน้อมประณตบทศรี
อยู่ข้างที่แท่นสุวรรณบัลลังก์ฯ
ทรงกำปั่นแล่นล่องเป็นกองหลัง
ดูคับคั่งเรียงมาในสาคร

ครั้นดาวเดือนเลื่อนลับพยับฟ้า
พระพายพัดพัดพาเภตราจร
เข้าชะวากปากน้ำสำปะหลัง
พอเห็นลำสำเภาชาวลังกา
พอกองนำลำทรงสินสมุท
พวกกองนำลำทรงศรีสุวรรณ
เขาแล่นมาถ้าเราแล่นไปมั่ง
ทอดสมอรอเรียงอยู่เพียงนี้
แล้วยิงปืนปากปลาสัญญาหยุด
ทอดสมอรอหมดแล้วลดใบ

◎ ฝ่ายกองทัพอุศเรนเห็นกำปั่น
จึงยิงปืนครั้นครั่นเป็นสัญญา
อุศเรนเห็นลำกำปั่นใหญ่
จะจาบจ้วงล่วงไปก็ไม่ควร
ด้วยอยู่ห่างคลางแคลงไม่แจ้งเหตุ
เห็นจะเป็นโจรร้ายในสายชล
จึงตรัสสั่งเรือใช้ให้ไปถาม
หรือกษัตริย์ขัตติยาวราฤทธิ์

◎ ฝ่ายฝรั่งลังกากองทหาร
ลงเรือเร็วรีบมาในวารี
จึงแจ้งความตามภาษาลังกาพูด
นี่นายเรือเชื้อกษัตริย์ขัตติย์วงศ์

◎ ฝ่ายเรือรบเรียงกันอยู่ชั้นนอก
จำจะกราบทูลแถลงให้แจ้งความ

◎ สินสมุททรงนั่งบัลลังก์อาสน์
ใครใช้มาว่ากระไรจงให้การ
พระสุริยาเยื้องเยี่ยมเหลี่ยมสิงขร
ไม่หยุดหย่อนแล่นหลามตามกันมา
ไม่เข้าฝั่งตัดทางไปข้างขวา
ดาษดาแลไปยังไกลครัน
สั่งให้จุดปืนสัญญาโกลาลั่น
ขึ้นมาทันนัดดาจึงพาที
จะคับคั่งเคืองใจไม่พอที่
ดูท่วงทีท่าทางจะอย่างไร
อุดลุดหลีกกันเสียงหวั่นไหว
กำปั่นใหญ่อยู่กลางขวางคงคาฯ
มาเรียงรันรายทางอยู่ข้างหน้า
จะรอราหน้าหลังตั้งกระบวน
มีดันไม้หมากมะพร้าวราวกับสวน
ฉวยการจวนรบรับจะอับจน
เห็นผิดเพศพาณิชคิดฉงน
มาเที่ยวปล้นนาวาพวกพาณิช
ให้ได้ความเรือฝรั่งหรืออังกฤษ
ให้แจ้งจิตแล้วจะได้เป็นไมตรีฯ
รับโองการน้อมประณตบทศรี
มาถึงที่ทัพใหญ่ดังใจจง
เราเป็นทูตจะมาถามตามประสงค์
หรือเผ่าพงศ์พาณิชอย่าปิดความฯ
ครั้นจะบอกออกไปเองก็เกรงขาม
แล้วพาเข้าเฝ้าตามจะโปรดปรานฯ
ดรัสประภาษพูดจาด้วยกล้าหาญ
นายของท่านให้มาถามนั้นนามใดฯ

๏ ฝ่ายฝรั่งลังกาที่มาเฝ้า
องค์พระราชโอรสยศไกร
ทรงพระนามอุศเรนเกณฑ์ทหาร
ข้างเจ้ากรุงผลึกรัตน์กษัตรา
จึงเที่ยวตามข้ามมหามหรณพ
ให้รอรั้งยั้งหยุดอยู่แต่ไกล

๏ ฝ่ายพระหน่อบพิตรอิศเรศ
ด้วยเดิมรู้อยู่ว่าลูกเจ้าลังกา
แม้นละไว้ไม่สังหารผลาญชีวิต
จะห้ำหั่นบั่นเสียให้ม้วยมรณ์
ด้วยใจเด็กเดือดดาลทะยานจิต
จึงว่าเหวยอ้ายฝรั่งชาวลังกา
อันท้าวไทอัยกากรุงผลึก
จึงยกราชธิดายุพาพาล
เดี๋ยวนี้มารดากูก็อยู่นี่
จงไปบอกเถิดว่าองค์นางนงเยาว์
แม้นรักตัวกลัวตายเสียดายศักดิ์
กลับลังกาหาเมียที่งามงาม
กูนี่หรือชื่อว่าสินสมุท
ไปบอกเล่าเจ้ามึงให้แจ้งการ

๏ ฝ่ายฝรั่งฟังว่าเห็นกล้าเหลือ
แค้นอารมณ์ลมไม่ใคร่จะมี

๏ สินสมุทวิ่งมาหาแม่เลี้ยง
เหมือนวาจาท้าทายหมายชิงชัย
เมื่อปกปิดมิให้ผู้ใดแจ้ง
จะนิ่งไว้ในอุราว่าไม่ดี
จึงกัมเกล้าทูลแจ้งแถลงไข
ของท้าวไทที่เป็นเจ้าชาวลังกา
มาแต่งงานมิ่งมิตรขนิษฐา
กับธิดาโฉมฉายนั้นหายไป
พอมาพบพวกพระองค์ก็สงสัย
จึงใช้ให้ข้ามาถามตามสงกาฯ
ได้แจ้งเหตุหนหลังไม่กังขา
เขาจะมาแต่งงานกับมารดร
มันจะคิดชิงช่วงดวงสมร
พบบิดรก็จะได้ให้มารดา
กำเริบฤทธิ์หาญฮึกไม่ปรึกษา
เที่ยวหลับตาตามเปล่าไม่เข้าการ
มิได้นึกผูกรักสมัครสมาน
มาประทานให้แก่บิดุเรศร์เรา
อันชาตินี้เจ้านายมึงหมายเปล่า
อยู่ที่เราแล้วอย่าคิดไปติดตาม
อย่าฮึกฮักจ้วงจาบทำหยาบหยาม
จะมีความสุขสบายไม่วายปราณ
มิ่งมงกุฎกษัตรามหาศาล
จงคิดอ่านเลิกทัพกลับธานีฯ
บังคมลามาเรือแล้วรีบหนี
ให้พลดีกรรเชียงฝืนคลื่นออกไปฯ
เข้านั่งเคียงเล่าแจ้งแถลงไข
นางตกใจจึงว่าฉาวแล้วคราวนี้
มาพรายแพร่งเสียเพราะพ่อไม่พอที่
ความเช่นนี้หรือไปเล่าให้เขาฟัง

เขารู้แน่ว่าแม่ยังเป็นสาว
ถ้าทราบถึงพระเจ้าอาก็น่าชัง
ถึงกระไรให้พบกับบิตุเรศ
นี่พ่อมาบอกให้อ้ายศัตรู
อนึ่งเล่าเขาก็คงจะคุมแค้น
พลไพร่ใหญ่น้อยจะพลอยตาย
อนึ่งพระองค์ทรงฤทธิ์บิตุเรศ
นี่เนื้อเคราะห์เพราะกรรมกระทำไว้

๏ สินสมุทนิ่งนั่งฟังแม่เลี้ยง
เขาจะมาพาพระแม่ไปแต่งงาน
พระตรัสเห็นเป็นผิดคิดพิโรธ
ถ้าแม้นเขาชาวลังกาจะพาไป
อันบิดาข้าน้อยนี้ถอยศักดิ์
ทั้งลูกเล่าเขาก็ว่าเป็นมารดร
ตั้งแต่นี้สืบไปลูกไม่ว่า
ที่นี้คิดผิดพลั้งเสียครั้งคราว
อันศึกเสือเหนือใต้ฉันไม่พรั่น
เมื่อกลับเห็นว่าเป็นศึกนึกทะนง

๏ น้อยไปหรือลมลิ้นพ่อสินสมุท
เฝ้าโกรธขึ้งหึงหวงแทนบิดา
ข้าเป็นแต่แม่ของเจ้าต่างหาก
ข้าเป็นเมียพระอภัยเมื่อไรมี
ผัวข้ามาข้าจะกลับไปกับเขา
พระอภัยไพร่ทุพลจนจะตาย

๏ สินสมุทฟังคำทำหัวร่อ
พยายามตามเสด็จจงเมตตา
จะว่ากล่าวลวนลามถึงความหลัง
ด้วยปิดบังมิได้บอกออกให้รู้
พระโปรดเกศก็จะได้ไม่อดสู
มันล่วงรู้ความลับน่าอับอาย
มาทดแทนทำศึกเหมือนนึกหมาย
กว่าจะวายศึกเสือสักเมื่อไร
ก็ยังไม่แจ้งเหตุว่าอยู่ไหน
เผอิญให้ขัดข้องต้องรำคาญฯ
จึงบ่ายเบี่ยงพูดจาด้วยกล้าหาญ
ลูกเดือดดาลจึงได้ว่าให้สาใจ
ประทานโทษเถิดขอถามตามสงสัย
จะอาลัยลูกรักหรือจักจร
ไม่ควรรักร่วมสุวรรณบรรจถรณ์
จึงทุกข์ร้อนกลัวจะมีราคีคาว
จะบอกเขาชาวลังกาว่าเป็นสาว
ต้องว่ากล่าวกลัวจะขาดญาติวงศ์
จะห้ำหั่นให้เป็นเบือไม่เหลือหลง
ก็สุดแท้แต่จะทรงพระเมตตาฯ
เดี๋ยวนี้สุดแสนงอนช่างค่อนว่า
จะหยิกขาเสียให้เขียวประเดี๋ยวนี้
ด้วยหวังใจหมายจะฝากซึ่งซากผี
อย่าพาทีเก้อเก้อเออไม่อาย
จะพาเจ้าไปด้วยกันมาผันผาย
เราฝากกายอยู่กับเขาชาวลังกาฯ
ลูกจะขอพึ่งพระบาทวาสนา
พอเป็นข้าช่วงใช้เหมือนใจปอง

เขาลือว่าฝรั่งช่างฉอเลาะ ประโลมประเหลาะเหลือดีไม่มีสอง
ไปเชยชมสมสู่เป็นคู่ครอง จะได้น้องอุ้มเล่นเย็นเย็นใจ
แม่มีผัวกลัวแต่จะลืมลูก เขาว่าถูกที่ประสงค์มักหลงไหล
เว้นเสียแต่แม่คุณลูกอุ่นใจ เห็นจะไม่ผูกพันถึงฟั่นเฟือนฯ

๏ นางฉวยฉุดยุดหยิกทั้งสองแก้ม ช่างเหน็บแนมนี่กระไรใครจะเหมือน
เห็นพูดผิดคิดรักช่วยดักเดือน ยังแชเชือนแก้ไขน่าใคร่ดี
พลางจูบเกล้าเผ้าผมชมลูกเลี้ยง ด้วยรักเพียงชีวามารศรี
แล้วนางนึกตรึกไปเกรงไพรี กลัวจะมีศึกใหญ่ไม่สบาย
จึงชวนลูกออกมานั่งบัลลังก์นอก เป็นที่ออกว่าขานการทั้งหลาย
พอพระอามาลงเรือหลานชาย นางโฉมฉายเชิญให้นั่งบัลลังก์รัตน์
ศรีสุวรรณอัญชลีพี่สะใภ้ พระหน่อไทคำนับน้อมจอมกษัตริย์
สาวสนมกัมกรานอยู่งานพัด สามกษัตริย์พูดจาประสาใจฯ

๏ ฝ่ายฝรั่งลังกามาถึงเจ้า จึงก้มเกล้าทูลแจ้งแถลงไข
นายกำปั่นนั้นข้าเห็นว่าเป็นไทย ไม่โตใหญ่อายุราวสักเก้าปี
บอกกับข้าว่าชื่อสินสมุท ราชบุตรพระธิดามารศรี
อันโฉมยงองค์สุวรรณมาลี ประเดี๋ยวนี้อยู่ในเรือใหญ่นั้น
ว่าเจ้ากรุงผลึกราชประสาทให้ บิดาได้สู่สมภิรมย์ขวัญ
ทูลแถลงแจ้งจริงทุกสิ่งอัน เห็นดุดันเหลือเด็กดังเหล็กเพชรฯ

๏ อุศเรนรู้เรื่องให้เคืองขัด ดังใครตัดเศียรฟาดให้ขาดเด็ด
เหงื่อซโลมโซมหน้าเอาผ้าเช็ด จะแก้เผ็ดไพรีไม่หนีเร้น
มึงเห็นตัวผัวมันหรือไม่เล่า อำมาตย์ว่าข้าพเจ้ามิได้เห็น
ยิ่งโกรธาด่าทอคอเป็นเอ็น จะจับเป็นแล่เนื้อเอาเกลือทา
แล้วเชิญองค์พระอภัยมณีนาถ มาร่วมอาสน์เนาวรัตน์ดรัสปรึกษา
จงคิดอ่านการศึกช่วยตรึกตรา รู้ตำราตำรับบ้างหรืออย่างไร
พระอภัยได้ยินว่าสินสมุท รู้ว่าบุตรมั่นคงไม่สงสัย
จะแจ้งความตามจริงก็กริ่งใจ เกลือกมิใช่ลูกยาก็น่าอาย

คิดจะใคร่ไปดูให้รู้แน่ ก็ห่างแหเห็นไม่สมอารมณ์หมาย
แต่นิ่งนึกตรึกตราหาอุบาย ได้แยบคายแล้วจึงห้ามตามโบราณ
เป็นไรมีที่ตรงจะยงยุทธ์ การบุรุษรู้สิ้นทุกถิ่นฐาน
อันแยบยลกลศึกสี่ประการ เป็นประทานที่ในกายของนายทัพ
ประการหนึ่งถึงจะโกรธพิโรธร้าย หักให้หายเหือดไปเหมือนไฟดับ
ค่อยคิดอ่านการศึกให้ลึกลับ แม้จะจับก็ให้มั่นคั้นให้ตาย
อนึ่งว่าข้าศึกยังฮึกฮัก จะโหมหักเห็นไม่ได้ดังใจหมาย
สืบสังเกตเหตุผลกลอุบาย ดูแยบคายคาดทั้งกำลังพล
อนึ่งให้รู้รบที่หลบไล่ ทหารไม่เคยศึกต้องฝึกฝน
ทั้งถ้อยคำสำหรับบังคับคน อย่าเวียนวนวาจาเหมือนงาช้าง
ประการหนึ่งซึ่งจะชนะศึก ต้องตรองตรึกยักย้ายให้หลายอย่าง
ดูท่วงทีกิริยาในท่าทาง อย่าละวางไว้ใจแก่ไพรี
อันพวกพ้องของเราที่มาด้วย ก็จะช่วยสู้รบไม่หลบหนี
แต่จะขออาสาเวลานี้ ไปเป่าปี่ห้ามปรามตามวิชา
ให้อ่อนใจไพร่พลคนทั้งหลาย จะเรียกนายสลุบใหญ่ให้มาหา
ได้ได่ถามความที่พระธิดา นางจะมาแม่นมั่นหรือฉันใดฯ

๏ อุศเรนเห็นจริงลิ้นทุกสิ่งสิ้น สมถวิลยินดีจะมีไหน
ไม่ข้องขัดตรัสตอบว่าชอบใจ ถ้าแม้นได้เหมือนอย่างนั้นขยันดี
พอถามไถ่ให้รู้ว่าอยู่แน่ จะขอแต่พระธิดามารศรี
เราจะได้ไปลังกาไม่ราวี เชิญพระพี่ช่วยน้องให้คล่องใจฯ

๏ พระแย้มยิ้มพริ้มพรายภิปรายสั่ง ให้ฝรั่งหยิบปี่ข้างที่ให้
สถิตนั่งเหนือบัลลังก์ลอยวิไล สำรวมใจจบหัดถ์นมัสการ
พระเป่าปี่เปิดเสียงสำเนียงเอก เสนาะดังฟังวิเวกกังวานหวาน
ละห้อยหวนครวญเพลงบรรเลงลาน โอ้สงสารสุริย์ฉายจะบ่ายคล้อย
พี่คลาดแคล้วแก้วตามาว้าเหว่ ท้องทะเลแลเปล่าให้เศร้าสร้อย
ป่านนี้น้องสองคนกับลูกน้อย จะล่องลอยไปอยู่หนตำบลใด

เรื่อยเรื่อยเฉื่อยวายุพัดแผ่ว
หอมรวยรวยชวยชื่นรื่นฤทัย
เขาบอกว่ามาในเรือกำปั่น
สินสมุทไม่มาหาบิดาเลย
แม้นอยู่ลำกำปั่นเหมือนมั่นหมาย
แล้วแหบหวนครวญโหยโรยชวา
◎ อุศเรนนอนหลับกับที่นั่ง
แต่พวกพ้องขององค์พระอภัย
ทั้งกองทัพหน่อนรินทร์สินสมุท
ฟังเสนาะเพราะเสียงสำเนียงดัง
เหมือนเสียงแก้วกลอยจิตพิสมัย
เหมือนใกล้ใกล้เข้ามาแล้วแก้วพี่เอย
หรือสุวรรณมาลีเจ้าพี่เอ่ย
พ่อจะเชยใครเล่าเจ้าพ่ออา
จงแหวกว่ายสายสมุทรผุดมาหา
พระแกล้งว่าไปในเพลงวังเวงใจฯ
ทหารทั้งกองทัพก็หลับไหล
เคยเข้าใจจุกหูไม่สู้ฟัง
อยู่ไกลสุดร้อยเส้นพอเห็นหลัง
บ้างหลับบ้างก็ฟังจนจับใจฯ

ตอนที่ ๑๙
พระอภัยมณีพบศรีสุวรรณกับสินสมุท

๏ ฝ่ายสุวรรณมาลีศรีสุวรรณ
ฟังสำเนียงเสียงปี่พระอภัย
ทั้งถ้อยคำร่ำเรียกสำเหนียกแน่
สินสมุทสุดคิดถึงบิดา
คือทรงฤทธิ์บิตุรงค์ของลูกรัก
ข้าจะขอทูลลาอาสาไป

๏ สองกษัตริย์ตรัสว่าอย่าว้าวุ่น
ควรจะไปไต่ถามตามสำเนา
พวกฝรั่งลังกาจะว่าได้
ฉวยขุกเข็ญเป็นศึกจะเสียที
อาจะไปให้พบภูวเรศ
พ่ออย่าไปใจเด็กยังดุดัน
สินสมุทห้ามว่าอย่าเสด็จ
หลานจะไปไต่ถามแต่โดยดี
พระไปเรือเมื่อไรจะไปถึง
แม้นพบปะพระบิดาจะหารือ
แล้วจัดแจงแต่งเครื่องสำหรับยุทธ์
กระโดดโผนโจนลงในคงคา

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์อรุณรัศมี
พระเจ้าป้ามาช่วยด้วยไวไว
ทั้งสององค์ทรงพระสรวลทั้งโศกเศร้า
พระพี่ดำน้ำไปดอกไม่ตาย
ศรีสุวรรณนั้นไม่ไว้ใจฝรั่ง
เร่งเตรียมเรือเพื่อสำหรับรับสงคราม
อยู่พร้อมกันที่ลำกำปั่นใหญ่
ก็จำได้ด้วยเคยฟังแต่หลังมา
เห็นเที่ยงแท้ภูวไนยให้ไปหา
จึงทูลว่าปี่นี้ไม่มีใคร
เห็นแน่นักพระองค์อย่าสงสัย
แล้วจะได้รับมาเภตราเราฯ
เขามีคุณพระบิดามากับเขา
จะด้นเดาดื้อไปนั้นไม่ดี
ต้องขัดข้องหมองใจไม่พอที
ด้วยพระพี่มิได้รู้อยู่ด้วยมัน
ถ้าแจ้งเหตุทุกข์ร้อนจะผ่อนผัน
อยู่กับน้องป้องกันพระชนนี
เหมือนขามเข็ดของ้อไม่พอที่
ถ้าย่ำยีจึงจักสู้ดูฝีมือ
จะเหมือนหนึ่งฉันลงน้ำดำไปหรือ
ไม่ดึงดื้อดอกพระองค์อย่าสงกา
เหน็บอาวุธคู่กายทั้งซ้ายขวา
แผลงศักดาดำดึ่งตะบึงไปฯ
คิดว่าพี่ดกน้ำร่ำร้องไห้
พระพี่ไม่ผุดรอดจะวอดวาย
นางเคียงเข้าเล้าโลมนางโฉมฉาย
อย่าวุ่นวายเลยมานั่งคอยฟังความ
จึงตรัสสั่งนายทหารชาญสนาม
ไว้สักสามสิบลำประจำการ

ออกแล่นลอยคอยดูอยู่ห่างห่าง ถ้าขัดขวางก็จะได้แก้ไขหลาน
อังกุหร่าบังคมค่อยก้มคลาน มาเตรียมการพร้อมพรั่งระวังภัยฯ

๏ ฝ่ายพระหน่อบดินทร์สินสมุท ดำมาผุดกลางมหาชลาไหล
แลเห็นลำกำปั่นเป็นหลั่นไป ไม่มีใครดูแลแต่สักคน
แต่เสียงปี่ที่เป่ายังไม่หยุด สินสุมทเพ่งพิศคิดฉงน
ค่อยแฝงกายว่ายมาในสาชล ปีนขึ้นบนกำปั่นไม่ครั่นคร้าม
เห็นพวกพลกรนหลับระดับดาด ดูเกลื่อนกลาดกลางเรืออยู่เหลือหลาม
ที่ตื่นอยู่รู้จักล้วนจีนจาม จึงโดดข้ามคนเหล่านั้นมาทันที
เห็นบิดุรงค์ทรงนั่งบัลลังก์อาสน์ เข้ากอดบาทบงกชบทศรี
ไม่ทันถามความโศกแสนทวี ทรงโศกีกลิ้งเกลือกลงเสือกกายฯ

๏ จอมกษัตริย์ทัศนาเห็นลูกแก้ว เหมือนตายแล้วเกิดใหม่ให้ใจหาย
พระชลนัยน์ไหลหลั่งลงพรั่งพราย ประคองกายกอดแอบไว้แนบองค์
สงสารบุตรสุดจะขืนสะอื้นอั้น ยังมิทันได่ถามดามประสงค์
สุดกำลังจะประทังดำรงองค์ กันแสงทรงโศกซบสลบไปฯ

๏ แขกฝรั่งทั้งนั้นก็ขวัญหาย เห็นเจ้านานนิ่งแน่เข้าแก้ไข
ไม่ฟื้นองค์สงสารแสนอาลัย ต่างร้องไห้วุ่นวายฟายน้ำตาฯ

๏ อุศเรนรู้สึกนึกอนาถ เห็นประหลาดลูกเล็กเด็กนักหนา
จึงถามพวกพระอภัยว่าใครมา เขาทูลว่าพระโอรสยศไกร
จึงเรียกไพร่นายเรือให้รู้สึก อึกทึกในกำปั่นอยู่หวั่นไหว
ช่วยนวดฟั้นคั้นองค์พระอภัย ก็กลับได้สติฟื้นเหมือนตื่นนอน
ลืมพระเนตรเห็นบุตรกับอุศเรน หัสเกนพวกฝรั่งนั่งสลอน
สินสมุทอภิวาทบาทบิดร สะอื้นอ้อนทูลถามตามสงกา
เมื่อพลัดพรากยากเย็นเป็นไฉน ลูกมิได้รู้ความเที่ยวดามหา
ไฉนองค์ทรงฤทธิ์พระบิดา จึงได้มาเรือฝรั่งเป็นอย่างไรฯ

๏ พระฟังคำน้ำพระเนตรลงพรากพราก จะออกปากปิ้มว่าเลือดดาไหล
จึงเล่าความตามจริงทุกสิ่งไป จนถึงได้โดยสารมาพานพบ

อันพ่อนี้วิตกอกจะแยก
แล้วตรัสถามลูกยาด้วยปรารภ
๏ สินสมุทได้ฟังรับสั่งถาม
เมื่อเรือแตกแหลกไปในคงคา
แม่ผีเสื้อเหลือใจไล่สกัด
ได้พบแต่แม่สุวรรณมาลี
ถึงเจ็ดวันบรรลุถึงเกาะใหญ่
พอพบพวกโจรเรือหลงเชื่อฟัง
มันคิดคดลดเลี้ยวเกี้ยวพระแม่
ที่เหลือตายนายไพร่พร้อมใจกัน
เที่ยวไต่ถามตามองค์พระทรงเดช
จนไปถึงรมจักรนัครา
จึงเกณฑ์คนพลรบสมทบทัพ
พอเสียงปี่ที่เป่าเป็นสำคัญ
ลูกรำลึกตรึกถึงพระผ่านเกล้า
เชิญเสด็จภูวไนยไปเภตรา
๏ พระรู้ว่าอนุชามาด้วยบุตร
จึงตรัสบอกอุศเรนเจนณรงค์
เมื่อเรือแตกแบกนางมากลางน้ำ
กับเรือน้องของข้ามาห้าร้อย
เดชะบุญคุณพระมาปะพบ
คงได้คู่สู่สมสยมพร
เชิญไปลำกำปั่นของลูกรัก
ประภาษพลางทางสุนทรสอนกุมาร
๏ ฝ่ายลูกท้าวเจ้าลังกาหน้าเป็นเหม
เรียกกุมารหลานเลี้ยงมาเคียงองค์
ด้วยเรือแตกตายเป็นไม่เห็นศพ
นี่พ่อพบผู้ใดจึงได้มาฯ
จึงตอบตามคำแขกแปลกภาษา
ลมก็กล้ากลางคืนเพราะคลื่นดี
ลูกจึงพลัดไปกับเหล่านางสาวศรี
ก็แบกหนีไปในน้ำแต่ลำพัง
เข้าอาศัยแต่พอชื่นได้คืนหลัง
จะเข้าฝั่งชลธารโดยสารมัน
ลูกจึงแก้แค้นฆ่าให้อาสัญ
ยกกำปั่นใหญ่ให้ได้ไคลคลา
ทุกประเทศทางทะเลเที่ยวเร่หา
พบพระอาถามทักรู้จักกัน
เดี๋ยวนี้อามากับกระหม่อมฉัน
ก็หมายมั่นว่าพระองค์ไม่สงกา
จึงดื้อเดาโดยน้ำดำมาหา
พระเจ้าอาก็ละห้อยคอยพระองค์ฯ
ยิ่งแสนสุดชื่นชมสมประสงค์
นี่และองค์สินสมุทบุตรข้าน้อย
จึงได้กำปั่นใหญ่ไว้ใช้สอย
เที่ยวแล่นลอยล่องหาในสาคร
ไม่ต้องรบชิงช่วงดวงสมร
อย่าทุกข์ร้อนเลยพระองค์จงสำราญ
ให้พบพักตร์วรนุชสุดสงสาร
ให้กราบกรานอุศเรนเจนณรงค์ฯ
แสนเกษมสมจิตคิดประสงค์
พ่อแสนทรงฤทธิ์เลิศประเสริฐชาย

ช่วยชีวิตขนิษฐาของอาไว้
ไม่ลืมคุณหลานขวัญจนวันตาย
เอาเครื่องทรงสำอางอย่างกษัตริย์
ทั้งเพชรนิลจินดามาประทาน
อย่าว่าแต่แก้วแหวนแสนสมบัติ
ไม่มุ่งมาดปรารถนาสารพัน

๏ พระอภัยสุริย์วงศ์ทรงพระสรวล
อย่าตอบถ้อยถือความเลยตามที

๏ อุศเรนฟังว่าค่อยผาสุก
สั่งล้าต้าดันหนคนทั้งปวง
ทั้งลำทรงธงทองเป็นสองแถว
หัศเกนเจนปืนยืนประจำ
อุศเรนรื่นเริงบันเทิงจิต
ไขสุหร่ายปรายละอองมาต้ององค์
ฉลององค์ทรงสรวมกรวมสลับ
ปั้นเหน่งเนื่องเฟื่องกระหนกกระหนาบรัด
แซมดอกไม้ไหวสว่างหางการเวก
ธำมรงค์ทรงหัดถ์จำรัสพราย
สอดเสน่าเหน็บตรีกระบี่ถือ
ส่วนจุหรี่สีกุหร่าคั่นหน้าทอง
ทหารปืนถือปืนยืนสองข้าง
แล้วเชิญพระอภัยให้ไคลคลา

๏ ศรีสุวรรณนั้นมารับคำนับพี่
พระอภัยพี่ยาน้ำตานอง
เหล่าโยธีศรีสุวรรณกับสินสมุท
พลฝรั่งลังกาพวกหัศเกน
ให้คืนได้ดวงสวาทเหมือนมาดหมาย
พลางแนบกายกอดจูบลูบกุมาร
เพชรรัตน์รจนามุกดาหาร
พระกุมารเมินหน้าแล้วว่าพลัน
ถึงจะจัดเอาอะไรมาให้ฉัน
ข้ารักแต่แม่สุวรรณมาลีฯ
แกล้งเสชวนอุศเรนอันเรืองศรี
เชิญภูมีมาไปหาสุดาดวงฯ
เหมือนทิ้งทุกข์สักเท่าภูเขาหลวง
ตามกระทรวงซ้ายขวาสิบห้าลำ
เลิศแล้วลายหลังคาเลขาขำ
เข้าเคียงลำกำปั่นใหญ่ดังใจจง
เข้าสถิตเตียงทองที่ห้องสรง
แล้วสอดทรงสนับเพลาเนาวรัตน์
ดุมประดับแต่ล้วนเพชรเจ็ดกะรัต
แล้วทรงทัดพระมหามาลาระบาย
เป็นอย่างเอกอวดผู้หญิงหยิ่งใจหาย
พระกรซ้ายเกี่ยวผ้าเช็ดหน้ากรอง
สนับมือสอดใส่ไว้ทั้งสอง
สอดฉลองพระบาทเพชรเสด็จมา
ตามเยี่ยงอย่างยศศักดิ์คอยรักษา
มาเภตราลำใหญ่ดังใจปองฯ
แต่สุวรรณมาลีหนีเข้าห้อง
ขึ้นแท่นทองที่นั่งทั้งอุศเรน
ถืออาวุธพร้อมพรั่งทั้งดั้งเขน
ล้วนจัดเจนประจุปืนยืนระวังฯ

๏ ศรีสุวรรณอัญชลีพระพี่เจ้า
จะกลั้นกลืนขืนใจก็ไม่ฟัง
พลางประณตบทเรศพระเชษฐา
เที่ยวติดตามถามข่าวก็เปล่าดาย
แล้วทูลถึงสามพราหมณ์ตามมาด้วย
พลางตรัสเรียกลูกน้อยกลอยฤทัย

๏ สงสารองค์พระอภัยวิไลโฉม
อุ้มขึ้นวางกลางตักพิศพักตรา
จะเล่าความตามยากเมื่อจากน้อง
จึงว่าพี่นี้ก็แสนสลดใจ
หากกุศลหนหลังเราทั้งสอง
ยังทุกข์หนึ่งถึงชนกชนนี
พระร่ำพลางต่างองค์ทรงกันแสง
ไม่เคยยากกรากกรำต้องจำเคย
พระพี่น้องสององค์สะอื้นไห้
ทั้งลูกน้อยนัดดาก็อาดูร

๏ อุศเรนร่ำปลอบให้ชอบจิต
จึงปราศรัยไต่ถามเนื้อความพลาง
พระโปรดด้วยช่วยบอกโฉมเฉลา
ว่าพระชนนีนาถจะขาดใจ
จึงใช้ข้าพยายามตามแสวง
ช่วยเล้าโลมโฉมสุดาวิลาวัณย์

๏ สินสมุทสุดเคืองชำเลืองค้อน
รำคาญหูจู้จี้นี่กระไร
ขืนจะเฝ้าเร้ารบพบผู้หญิง
มิใช่การภารธุระพระบิดา
กำสรดเศร้าโศกคิดถึงความหลัง
พระชลนัยน์ไหลหลั่งลงพรั่งพราย
น้องนึกว่าสิ้นบุญจะสูญหาย
หากหลานชายชี้แจงจึงแจ้งใจ
เป็นเพื่อนม้วยมรณาจะหาไหน
ไปกราบไหว้ให้ชิดพระบิตุลาฯ
ลูบประโลมหลานน้อยละห้อยหา
พระชลนานองเนตรสังเวชใจ
ก็ขัดข้องเขาจะแจ้งแถลงไข
หมายว่าไม่พบญาติแล้วชาตินี้
ได้พบน้องนัดดามารศรี
จะร้ายดีมิได้รู้ถึงหูเลย
โอ้เสียแรงเกิดมานิจจาเอ๋ย
เมื่อไรเลยจะพร้อมวงศ์พงศ์ประยูร
ด้วยอาลัยไกลญาติเพียงขาดสูญ
ต่างเพิ่มพูนโศกเศร้าไม่เบาบางฯ
เห็นวายคิดขุ่นข้องที่หมองหมาง
เดี๋ยวนี้นางนุชน้องอยู่ห้องใด
ให้นงเยาว์รู้แจ้งแถลงไข
กันแสงไห้โหยหาไม่ราวัน
พระก็แจ้งความจริงทุกสิ่งสรรพ์
อย่าให้ขวัญเนตรหมางระคางใจฯ
แกล้งตัดรอนขวางความตามวิสัย
เขาร้องไห้ไม่ทันหายวายน้ำตา
ขันจริงจริงใจฝรั่งชังหนักหนา
แม่ของข้าข้าไม่ให้ใครไปเลยฯ

๏ พระอภัยได้ฟังสินสมุท
อย่าว้าวุ่นหุนหันเช่นนั้นเลย
อันองค์อุศเรนนี้อารีนัก
พ่อโดยสารท่านก็รับลงเรือมา
ช่วยบอกความตามแต่แม่ของเจ้า
เธอเป็นคู่สู่ขออรไท

๏ สินสมุทสุดแค้นให้แน่นจิด
ลงจากแท่นแค้นใจร้องไห้พลาง

๏ นางสวมสอดกอดองค์โอรสไว้
เมื่อดะกี้ที่เขาตามบิดามา

๏ สินสมุทพูดจาประสาซื่อ
พระรักเขาชาวลังกาหรือว่าชัง
เดี๋ยวนี้เล่าเขาจะรับไปอภิเษก
เห็นรูปร่างข้างเขาก็เพราพริ้ง

๏ นางแกล้งว่าน่าเบื่อเหลือแล้วเจ้า
ถึงสู่ขอก็มิใช่ได้เคยคุ้น
เดี๋ยวนี้เล่าเจ้าจะให้แม่ไปหรือ
พระบิดาว่าขานประการใด

๏ กุมาราว่าพระแม่ไม่เห็นจิด
แต่แค้นจิดพระบิดานี้น่าชัง
ให้ลูกยามาถามความพระแม่
พระมารดาอย่าฟังจงยั่งยืน
ถึงฝรั่งดั่งแค้นแม้นจะรบ
จะสังหารผลาญชีวันให้บรรลัย

๏ นางฟังความยามวิโยคยิ่งโศกซ้ำ
เสียแรงหวังตั้งจิดไม่บิดเบือน
จึงว่าสุดเสน่หาบิดาเอ๋ย
เหมือนทรามเชยช่วยธุระพระบิดา
เธอผูกรักซื่อตรงเหมือนวงศา
จึงเห็นหน้าลูกน้อยกลอยฤทัย
น้ำใจเขาจะคิดเห็นเป็นไฉน
มิใช่ใครนอกนั้นจะกั้นกางฯ
ทั้งสุดคิดสารพัดจะขัดขวาง
มาหานางนั่งสะอื้นกลืนน้ำตาฯ
แล้วถามไต่ลูกน้อยละห้อยหา
เขาพูดจาว่ากระไรไปหรือยังฯ
นั่นแลคือตัวความมาตามหลัง
อย่าปิดบังบอกความลูกตามจริง
เป็นองค์เอกอิศราพระยาหญิง
จะต้องทิ้งลูกเสียแท้แล้วแม่คุณฯ
อะไรเฝ้าโกรธเกรี้ยวทำเฉียวฉุน
จะมาวุ่นว่าขานรำคาญใจ
กลัวฝีมือเขากระมังนั่งร้องไห้
อย่าร่ำไรเลยช่วยแปลให้แม่ฟังฯ
ประจามิตรมากน้อยไม่ถอยหลัง
รักฝรั่งนี่กระไรจะให้คืน
ว่าตามแต่ประดิพัทธ์ไม่ขัดขืน
ว่าไม่คืนไปลังกาจะว่าไร
ไม่หลีกหลบเลยพระองค์อย่าสงสัย
ว่าแต่ใจของพระแม่จะแชเชือนฯ
ให้แค้นคำพระอภัยใครจะเหมือน
มาแชเชือนเสียไม่รับให้อับอาย

แต่แรกเล่าเขาว่าผัวเป็นชั่วช้า
มิขออยู่สู้สิ้นชีวาวาย
กรรมของแม่แน่แล้วลูกแก้วเอ๋ย
เขาเลื่องลืออื้ออึงถึงเพียงนี้
ช่างกระไรใจคอพระพ่อเจ้า
เป็นน่าแค้นแสนเสียดายสายสังวาล
แล้วนางถอดธำมรงค์ของทรงยศ
แหวนนี้เจ้าเอามาแต่ผู้ใด
อัปยศอดสูอยู่ไม่รอด
แล้วชักกริชคิดจะตายวายชีวา

๏ กุมาราว่าดูเอาแม่เจ้าเอ๋ย
ฉวยกระชากจากนางแล้วขว้างทิ้ง
พระบิดาให้ถามดูตามซื่อ
ถึงมาตรแม้นแค้นบิดาไม่ปรานี

๏ นางกอดบุตรสุดขืนสะอื้นไห้
เหมือนหญิงร้ายชายชังไม่หวังเชย
ถึงม้วยแล้วแก้วตาอย่าปรารภ
ขอให้พ่อก่อเกิดกับร่างกาย
เจ้ารักแม่แม่ก็รู้อยู่ว่ารัก
แต่เหลืออายหลายสิ่งจริงจริงเจียว
เมื่อแรกเราเล่าบอกเขาออกอื้อ
ครั้นคู่เก่าเขามารับก็กลับกลัว
จึงเจ็บจิตคิดแค้นแม้นจะอยู่
กันแสงพลางทางสะอื้นขืนอาลัย

๏ สินสมุทสุดแสนสงสารแม่
ที่จริงจิตบิตุเรศของลูกยา
จะเอาหน้าไว้ที่ไหนน่าใจหาย
พลางฟูมฟายชลนาแล้วพาที
ไม่ควรเลยสารพัดจะบัดสี
ตายเสียดีกว่าอยู่รับอัประมาณ
พูดกับเราไว้แต่ก่อนล้วนอ่อนหวาน
จะให้ทานเสียก็ดีไม่มีภัย
ให้โอรสร่ำว่าน้ำตาไหล
เอาไว้ให้ท่านเถิดพ่อจะขอลา
จะม้วยมอดเสียมิให้ใครเห็นหน้า
พระลูกยาแย่งยุดนางฉุดชิงฯ
กระไรเลยใจจิตผิดผู้หญิง
แค้นจริงจริงใจคอใช่พอที
ควรแล้วหรือแม่จะตายให้อายผี
ลูกยังมีแม่ก็ไม่อาลัยเลยฯ
เหลืออาลัยแล้วพ่อคุณของแม่เอ๋ย
จะแหงนเงยดูมนุษย์ก็สุดอาย
จะขอพบสุดสวาทเหมือนมาดหมาย
ได้กินสายกษิรามารดาเดียว
มิใช่จักลืมคุณทำฉุนเฉียว
เป็นหญิงเดียวชายสองต้องหมองมัว
อ้างเอาชื่อพระบิดาว่าเป็นผัว
แกล้งออกตัวให้มาถามว่าตามใจ
ก็อดสูเสียสัตย์ต้องตัดษัย
พระชลนัยน์ไหลซาบอาบพักตราฯ
อุดส่าห์แก้แทนบิดรชะอ้อนว่า
ไม่รู้ว่าเราจะอ้างเอาอย่างนั้น

จึงให้ถามตามซื่ออย่าถือโทษ
เข้าไปแล้วลูกจะว่าสารพัน
แหวนวงนี้ที่ท่านวานฉันมาให้
ถ้าทีนี้มิรับยังกลับกลาย
ถึงงอนง้อก็ฉันไม่พันผูก
สอพลอพลางทางประนมบังคมลา
แม่อรุณรัศมีมานี่หน่อย
ไปอยู่เป็นเพื่อนป้าหนาแม่น้อง
๏ นางอรุณรัศมีฟังพี่เล่า
ลูกตายจริงวิ่งมาหาป้าสะไภ้
๏ สินสมุทออกมานั่งบัลลังก์นอก
แม่สุวรรณมาลีมิอยากมา
๏ อุศเรนเห็นทำนองจะข้องขัด
อาบน้ำร้อนก่อนเจ้าข้าเข้าใจ
บิดาเจ้าเล่าก็รู้อยู่เต็มจิต
ได้ขอสู่ผู้ใหญ่ท่านให้ปัน
จึงต้องตามทรามสงวนนวลหง
เจ้าชอบแต่คืนองค์นางนงเยาว์
๏ สินสมุทพูดจาประสาเด็ก
รับบิดามาก็ช่างใครเป็นไร
เราตามติดบิตุรงค์ก็คงพบ
เจ้าเลิกทัพกลับหลังไปลังกา
ที่ตรงนี้มิได้คืนอย่าขืนแค่น
ก็ตายเปล่าเราไม่ยักให้ใครไป
๏ อุศเรนคั่งแค้นแสนพิโรธ
ตัวของเจ้าเยาว์ยังกำลังพาล
ถึงจะโกรธก็แต่ว่าอุตส่าห์กลั้น
แม่เชื่อฉันเถิดนะจำอย่าเพ่อตาย
จงเก็บไว้ต่อว่าอย่าให้หาย
จะทวงสายสังวาลเก่าของเรามา
อยู่แม่ลูกตามที่ประสีประสา
ลุกออกมากวักพระหัตถ์ตรัสเรียกน้อง
แล้วจึงค่อยกระซิบสั่งกันทั้งสอง
จะขัดข้องฆ่าชีวันให้บรรลัยฯ
ว่าแม่เจ้าเอ๋ยกรรมจะทำไฉน
บังคมไหว้วอนถามตามสงกาฯ
แล้วแกล้งบอกตามจิตประดิษฐ์ว่า
แล้วก็ว่าไม่รู้จักมิพักไปฯ
ยิ่งกลุ้มกลัดกล่าวแกล้งแถลงไข
เมื่อไม่ให้แล้วก็ว่าสารพัน
ไม่ใช่คิดโหยกเหยกมาเสกสรร
นางสุวรรณมาลีนี้ของเรา
ได้รับองค์พระอภัยมาให้เจ้า
มาให้เราจึงจะต้องทำนองในฯ
ถึงเราเล็กก็ไม่ส่งอย่าสงสัย
หรือข้าใช้สอยเจ้าให้เอามา
ไม่รักคบคนนอกพระศาสนา
จะได้หาเมียงามเอาตามใจ
ถึงจะแสนโศกาเลือดตาไหล
อย่ากวนใจจู้จี้ข้าขี้คร้านฯ
แกล้งกลั้นโกรธตรัสประภาษด้วยอาจหาญ
เหมือนหนึ่งหลานลามลวนไม่ควรเลย
ดัวของเจ้าเยาว์ยังกำลังพาล

อันเรากับพระอภัยได้ให้สัตย์
จึงงอนง้อขอกันฉันคุ้นเคย
แล้วว่ากับพระอภัยวิไลลักษณ์
พระก็รู้อยู่กับใจแต่ไรมา

๏ พระฟังคำอ้ำอึ้งตะลึงคิด
สงสารลูกเจ้าลังกาจึงว่าพลาง
ถึงเลือดเนื้อเมื่อน้องต้องประสงค์
แต่ลูกเต้าเขาไม่เหมือนคนทั้งปวง
พี่ว่าเขาเขาก็ว่ามากระนี้
เพราะเหตุเขารักใคร่อาลัยกัน
แล้วตรัสบอกลูกน้อยกลอยสวาท
อันรักษาศีลสัตย์กัตเวที
ทรลักษณ์อกตัญญุตาเขา
ให้ทุกข์ร้อนงอนหง่อทรพล
เพราะบิดามาด้วยอุศเรนนี้
เจ้าทำผิดก็เหมือนพ่อทรยศ

๏ สินสมุทสุดจะคิดถึงบิดุเรศ
ศรีสุวรรณครั้นเห็นหลานจะเบาความ
จะถือโทษโกรธไปก็ไม่ชอบ
ด้วยหญิงชายอายจิตคิดระคาง
ถ้าแม้นมีพี่น้องนางมาด้วย
นี่ใจนางก็ไม่วางในพระองค์
แม้นโฉมยงปลงใจจะไปด้วย
แต่ใจนางนฤมลนั้นจนใจ

๏ อุศเรนเจนจัดจึงตรัสตอบ
แต่เข้าหอพ่อแม่ให้เลี้ยงดู
ไม่ข้องขัดกันทุกสิ่งจริงเจ้าเอ่ย
อย่าเยาะเย้ยเลยเจ้าไม่เข้ายา
น้องก็รักภูวเรศเหมือนเชษฐา
จะเมตตาหรืออย่างไรอย่าได้พรางฯ
จะเบือนบิดป้องปัดก็ขัดขวาง
เราเหมือนช้างงางอกไม่หลอกลวง
พี่ก็คงยอมให้มิได้หวง
จะได้ช่วงชิงให้ไปกระนั้น
มิใช่พี่นี้จะแกล้งแสร้งเสกสรรค์
ค่อยผ่อนผันพูดจาอย่าราคี
เจ้าหน่อเนื้อเชื้อชาติดังราชสีห์
ย่อมเป็นที่สรรเสริญเจริญคน
เทพเจ้าจะแช่งทุกแห่งหน
พระเวทมนตร์เสื่อมคลายทำลายยศ
คุณเขามีมากล้นพ้นกำหนด
จงออมอดเอ็นดูพ่อแต่พองามฯ
ไม่สังเกตกลศึกให้นึกขาม
จึงตอบตามถ้อยคำพอนำทาง
ถึงจะมอบให้ก็คงจะขัดขวาง
ที่ไหนนางจะยอมไปเหมือนใจจง
จะได้ช่วยฝากฝังดังประสงค์
จะมาลงเอาหลานฉันอย่างไร
ที่ตรงหลานฉันจะช่วยพูดแก้ไข
จะว่าใครขัดข้องก็ตรองดูฯ
พระว่าชอบหญิงกับชายอายอดสู
คงเป็นคู่แล้วยังไม่ใคร่จะยอม

อันนางนี้ที่จะให้ว่าไปด้วย
ถ้าแม้นให้ไปประโลมค่อยโน้มน้อม
๏ ศรีสุวรรณชั้นเชิงฉลาดแหลม
จะโลมเล้าเยาวมาลย์ประการใด
แม้นโฉมยงปลงใจจะไปด้วย
นี่แหละงามตามดรงเหมือนพงศ์พันธุ์
๏ อุศเรนฟังคำทำหัวเราะ
แต่เช่นนั้นนั่นก็เหมือนไม่ให้ไป
อันนารีนี้เป็นของต้องประสงค์
จงโปรดว่ามาให้เสร็จสำเร็จการ
๏ ศรีสุวรรณกับพระพี่มีคำตอบ
ถึงจะบอกออกเหมือนท่านจำนรรจา
นี่รักกันฉันจึงว่าประสาซื่อ
เมื่อนึกแหนงแคลงความก็ตามที
สินสมุทนั้นแหละเขาเป็นเจ้าของ
แล้วเสแสร้งแกล้งพูดกับพี่พลาง
ซึ่งคุณเขาเอามาด้วยก็ช่วยว่า
เมื่อใจเขาเจ้าตัวไม่ยอมไป
๏ อุศเรนเหลือแค้นแน่นอุระ
โดยจะว่าถ้าไม่ใช่คนกันเอง
ซึ่งวอนว่าพระอภัยให้ช่วยขอ
เมื่อรักหญิงทิ้งสัตย์ตัดผู้ชาย
แต่หากว่าถ้าฉันกับสินสมุท
จะช่วยฉันหรือว่าพระจะช่วยใคร
๏ พระอภัยใจอ่อนถอนสะอื้น
แล้วห้ามปรามตามใจอาลัยลาน
ก็เขินขวยเพราะไม่เคยเชยถนอม
ก็คงยอมพระก็รู้อยู่แก่ใจฯ
จึงเยื้อนแย้มยิ้มย่องสนองไข
ตามแต่ใจจะถนัดไม่ขัดกัน
จะได้ช่วยกันไปส่งลงกำปั่น
จะให้ฉันช่วยฉุดนั้นสุดใจฯ
พระพูดเพราะพร่ำว่าอัชฌาสัย
พูดทำไมว่าจะช่วยให้ป่วยการ
หรือพระองค์เจตนาเร่งว่าขาน
อย่าหน่วงนานน้องจะได้ครรไลลาฯ
จึงว่าคิดผิดระบอบเป็นนักหนา
ใครจะมาว่ากับใครอย่างไรมี
ควรแล้วหรือพูดรังเกียจมาเสียดสี
ฉันกับพี่ก็มิใช่ว่าได้นาง
ตามทำนองแต่ถนัดไม่ขัดขวาง
เมื่อความอย่างนี้จะโกรธโทษเอาใคร
จนลูกยาอนุญาตประสาทให้
ก็จนใจอยู่ด้วยกันเท่านั้นเองฯ
ว่าชิชะพูดเพราะช่างเหมาะเหมง
ก็จะเกรงกันทำไมมิใช่นาย
คิดว่าพ่อลูกกันเหมือนมั่นหมาย
ไม่เสียดายคำแล้วก็แล้วไป
สัประยุทธ์กันก็จิตจะคิดไฉน
ขอรู้ใจจงแถลงให้แจ้งการณ์ฯ
อุดส่าห์กลืนชลนาน่าสงสาร
คุณของท่านเลิศลบภพไตร

แต่สุดที่พี่จะคิดให้มิดมืด เหมือนใจจืดเจ้าก็คงจะสงสัย
เพราะลูกเต้าเขาไม่ชั่วไม่กลัวใคร จึงจนใจจำนิ่งทุกสิ่งอัน
แม้นรบสู้ผู้ใดก็ไม่ช่วย จะอยู่ด้วยอนุชาประสาฉัน
ถ้าลูกยาฆ่าน้องจะป้องกัน แม้นท่านฟันลูกยาไม่ว่าไร
เป็นความจริงสิ่งสัตย์บรรทัดเที่ยง ไม่หลีกเลี่ยงเลยพระองค์อย่าสงสัย
แต่จะห้ามดามประสายังอาลัย จะชิงชัยสินสมุทจงหยุดยั้ง
เขาเรี่ยวแรงแข็งขันทั้งสันทัด สารพัดจะศึกษาวิชาขลัง
ทั้งดุร้ายใจเหมือนเสือเหลือกำลัง ห้ามไม่ฟังเหมือนทุกคนเป็นจนใจฯ

๏ อุศเรนเจนศึกไม่นึกพรั่น แกล้งสรวลสันต์เสียดแทงแถลงไข
พระเชษฐาว่าจริงทุกสิ่งไป คงจะได้เชยชมสมคะเน
ฉวยรบพุ่งยุ่งยิ่งชิงไปได้ ก็อาลัยอยู่ด้วยนางจะห่างเห
สนิทแนบแยบคายช่างถ่ายเท เขียนจระเข้ขึ้นไว้หลอกตะคอกคน
เราก็ชายหมายมาดว่าชาติเชื้อ ถึงปะเสือก็จะสู้ดูสักหน
ไม่รักวอนงอนง้อทรชน แล้วพาพลกลับมาเภตราพลัน
ถึงกองทัพยับยั้งนั่งเก้าอี้ สั่งให้ตีกลองสัญญาโกลาลั่น
ร้องเรียกเรือรบฝรั่งมาทั้งนั้น แล้วแบ่งปันเป็นแผนกแยกนาวา
กองละร้อยคอยรบสมทบทัพ เกณฑ์กำกับเกียกกายทั้งซ้ายขวา
ให้คอยล้อมพร้อมพรั่งดังสัญญา เห็นลมกล้าได้ทีตีประดัง
ให้พวกเรือเหนือลมนั้นสมทบ เข้ารุมรบลำใหญ่เหมือนใจหวัง
แม้นขึ้นได้ไฟจุดอย่าหยุดยั้ง แล้วกองหลังหนุนด้วยช่วยให้ทัน
แม้นพบชายนายทัพจงจับมัด มันขืนขัดจึงค่อยฆ่าให้อาสัญ
ถ้าลำไหนได้นางจะรางวัล คองประจันดประเทศเขตนครฯ

๏ ฝ่ายฝรั่งพรั่งพร้อมต่างน้อมนบ ลงเรือรบเรียบร้อยลอยสลอน
ทั้งโยธากล้าหาญคอยราญรอน ใส่เสื้อซ้อนเกราะกระสันกันศัสดรา
ทหารปืนยืนมองตามช่องกราบ ศรกำซาบแทรกรายทั้งซ้ายขวา
พร้อมทหารขานโห่เป็นโกลา ธงสัญญาโบกบอกให้ออกเรือ

กองละร้อยคอยรบไม่หลบหลีก ชักเป็นปีกกาไปทั้งใต้เหนือ
บ้างถือชุดจุดไฟไว้เป็นเชื้อ เข้าล้อมเรือลำใหญ่ระไวระวังฯ

ตอนที่ ๒๐
สินสมุทรบกับอุศเรน

๏ พระอภัยมณีศรีสุวรรณ
ดูมากมายซ้ายขวาดาประดัง
จงคิดอ่านการสงครามตามแต่เจ้า
เอ็นดูพ่อขอแต่ลูกเจ้าลังกา

๏ ฝ่ายพระหน่อบพิตรอดิศร
จึงว่าอย่าประหวั่นพรั่นพระทัย
แล้วทูลลามาสั่งอังกุหร่า
เรือลังกามาหมายจะรอนราญ

๏ อังกุหร่าว่าเรือเรากว้างขวาง
ฉวยรบรับสัประยุทธ์มันจุดไฟ
ขอพระองค์จงออกรับกองทัพหลวง
ข้างหลังไว้ให้ทหารพระเจ้าอา
แล้วเร่งรัดหัศเกนลงเรือรบ
ใส่เสื้อหมวกพวกละพันประจัญบาน
แต่คนน้อยคอยรบประจบรับ
ใส่ธงเทียวเขียวแดงดาษดา
พลประจำลำทรงสินสมุท
ทั้งหน้าหลังตั้งกันก็ครันครบ
ปืนจังกาหน้าท้ายทั้งรายข้าง
ให้ทำค่ายรายตั้งล้วนถังน้ำ
แล้วรีบร้อนถอนสมอกำปั่นใหญ่
ทหารโห่โกลาดูร่าเริง

๏ ครั้นพร้อมสิ้นสินสมุทให้หยุดยั้ง
แล้วมาหาแม่เลี้ยงเข้าเคียงกาย
เห็นกำปั่นโอบอ้อมเข้าล้อมหลัง
จึงตรัสสั่งสินสมุทสุดศักดา
ผู้ใดเขาเคยศึกจงปรึกษา
อย่าเข่นฆ่าชีวันให้บรรลัยฯ
ฟังบิดรยินดีจะมีไหน
ลูกมิให้พระบิดรร้อนรำคาญ
จงตรวจตราเตรียมพหลพลทหาร
จะคิดอ่านรับรองทำนองไรฯ
รบให้ห่างอย่าให้ถึงจึงจะได้
จะแก้ไขขัดสนจนปัญญา
ข้าทั้งปวงจะได้รับทัพซ้ายขวา
รายรักษาแชงกันให้ทันการ
บรรจุครบเครื่องสาตราล้วนกล้าหาญ
เคียงขนานหนุนรับทัพลังกา
แทรกสลับเปลี่ยนซ้ายย้ายไปขวา
เป็นเรือห้าร้อยถ้วนกระบวนรบ
ถืออาวุธโล่เขนล้วนเจนจบ
ทหารรบเรือใหญ่ให้ประจำ
เกณฑ์ลูกจ้างจีนไทยพวกไหหลำ
ตลอดลำสำหรับไว้ดับเพลิง
แต่พอให้เคลื่อนคล้อยออกลอยเหลิง
ล้วนรู้เชิงชิงชัยทั้งไพร่นายฯ
ฟังกำลังข้าศึกเหมือนนึกหมาย
น้อมถวายอภิวันท์จำนรรจา

ฉันไปบอกออกว่าองค์พระแม่เจ้า ไม่รักเขารีดฝรั่งซังน้ำหน้า
พระบิตุราชคาดโทษโกรธลูกยา แต่พระอาท่านช่วยเถียงไม่เพลี่ยงพลั้ง
ประเดี๋ยวนี้อุศเรนมันเกณฑ์ทัพ มาคั่งคับลอยล้อมอยู่พร้อมพรั่ง
อากับพ่อก็ไม่ช่วยเป็นกำลัง จะคอยนั่งดูเล่นเป็นพยาน
ลูกจัดทัพกับฝรั่งอังกุหร่า จะทูลลายกไปไล่สังหาร
นางตกใจให้เอ็นดูพระกุมาร แสนสงสารโศกาแล้วว่าพลาง
น้อยหรือพระอภัยช่างใจชั่ว ลูกของตัวเจียวยังตัดว่าขัดขวาง
ให้แสนแค้นแน่นในฤทัยนาง กันแสงพลางอุตส่าห์ฝืนกลืนน้ำตา
แล้วว่าแม่นี้เป็นหญิงก็จริงอยู่ แต่ได้รู้กลศึกลึกนักหนา
จะไปด้วยช่วยกันรบกับลูกยา จะน้อยหน้าพระอภัยทำไมมี
กุมาราว่าจริงหรือพระแม่ เช่นนั้นแน่แล้วก็ลูกไม่หลีกหนี
ถ้าได้เหมือนแม่ผีเสื้อแล้วเหลือดี ถึงไพรีสักเท่าไรก็ไม่กลัว
นางดีใจไปจริงนะลูกแก้ว แม่อายแล้วชาตินี้ไม่มีผัว
ไม่แต่งองค์สรงน้ำให้คล้ำมัว นางแต่งตัวให้โอรสยศยง
สอดสนับเพลากระหนกนุ่งยกแย่ง ช่วยจัดแจงจีบวางไว้หางหงส์
ทั้งผ้าทิพย์ขลิบทองฉลององค์ กระสันทรงสายสอดพิรอดรัด
ใส่ห้อยหน้าตาชุนชายกระหนก ชายแครงปกเพลาพรายปลายสะบัด
คาดปั้นเหน่งเปล่งเม็ดเพชรรัตน์ ประจงจัดเจียระบาดดาดเงินงาม
ใส่กรอบนวมสวมประดับสำหรับยุทธ์ สังวาลบุษราเรืองเหลืองอร่าม
ทองกรเพชรเจ็ดคู่ล้วนดูงาม เครื่องสงครามครบอย่างสำอางตา
แล้วกวดเกล้าเมาลีให้ลูกรัก เสียงปิ่นปักเกี้ยวกุดั่นกันเกศา
ชำมรงค์คงกระพันกันสาตรา ใส่กรอบหน้าเหน็บตรีกระบี่กราย
แล้วโฉมยงทรงเครื่องพิชัยยุทธ์ อย่างบุรุษรัดกระสันให้ถันหาย
ใส่เสื้อกลีบจับเอวสำอางกาย สังวาลสายสร้อยสลับประดับเพชร
คาดเข็มขัดรัดแน่นเหน็บกระบี่ โกร่งมณีเนาวรัตน์ดูดรัสเดร็จ
เสียบพระแสงกริชสั้นกันเม็ด ใส่เกราะเพชรโพกผ้าเหมือนมลายู

พระลูกน้อยพลอยชมสมทหาร
นางสั่งลูกว่าอย่าให้ผู้ใดรู้
กุมาราว่าพระกายเหมือนชายแท้
ถ้าติดหนวดใส่เครายิ่งเห็นเพราพริ้ง
นางยิ้มพลางทางชวนโอรสราช
แล้วโฉมยงทรงกั้นหยั่นกันกายา
เที่ยวเดินดูหมู่พหลพลรบ
กระบวนตั้งดังพระยาเหราแรง
แล้วแลดูโยธาลังกาตั้ง
มีหันหางวางเขี้ยวดูเกี่ยวกัน
ด้วยโฉมดรูรู้พิชัยสงครามครบ
ด้วยนาคีมีแต่กายฝ่ายเหรา
พินิจพลางนางเดินตามโอรส
พวกโยธีรี้พลสกลไกร
ด้วยผู้คนมากมายหลายภาษา
ถึงเก่งก่อต่อท้ายสบายดี
แขกฝรั่งอังกฤษนายทหาร
นางเมินเมียงเคียงกระซิบสอนโอรส
ยกออกรับทัพลังกาอย่าให้ชิด
ให้รบสู้ดูกำลังลำพังตน
โอรสรับจับชุดจุดปืนใหญ่
โยธาทัพรับโห่ขึ้นพร้อมกัน

๏ ฝ่ายฝรั่งลังกาล้วนกล้าหาญ
โห่สนั่นสัญญายิงปืนไฟ
ยิงประดังดังดึงเสียงผึงผาง
ปล่อยมณฑกนกสับปืนคาบชุด
แล้วว่านานไปพระแม่จะเกลียดหมู
ถึงแลดูก็จะแปลกว่าแขกจริง
เว้นเสียแต่แก้มคางเหมือนอย่างหญิง
เป็นชายจริงเจียวนะพระมารดา
พ่อเชื้อชาติชายเชิญออกเดินหน้า
ตามกันมาใครไม่ทันสำคัญแคลง
แซงสมทบหมู่ทหารชาญกำแหง
จะวัดแว้งไพรีไม่หนีทัน
เป็นกำลังนาคราชจะผาดผัน
คอยรัดพันไพรินดังจินดา
กระบวนรบเห็นจะแพ้โอรสา
มีบาทาราวีคงมีชัย
เที่ยวเลี้ยวลดรอบลำกำปั่นใหญ่
ไม่มีใครสงกาว่านารี
สำคัญว่านายหมวดตรวจหน้าที่
นางเทวีหยุดนั่งทั้งโอรส
มากราบกรานนอบน้อมอยู่พร้อมหมด
เห็นเมฆหมดลมตั้งกำบังบน
ฉวยเพลิงติดลมพัดจะขัดสน
ต่ออับจนเจ้าจึงโจมออกโรมรัน
เสียงฟับไฟฟูฟูมดูมสนั่น
ออกกำปั่นเป็นกระบวนชวนชิงชัยฯ
เห็นได้การเกิดลมพายุใหญ่
ต่างลดใบโบกธงเข้ายงยุทธ์
ทั้งสองข้างคั่งคับสัประยุทธ์
ชนวนฟุดไฟวุบเสียงฟุบดึงฯ

๏ พลทมิพสินสมุทจุดปืนหลัก
แต่คลื่นโยนโดนดังเสียงปังปึง
บ้างแยะแยกแตกปรุทะลุโล่ง
ทั้งสองข้างต่างตายบ้างว่ายน้ำ
พลลังกาหนาแน่นแล่นตลบ
พวกโจรน้อยถอยรบไม่หลบไกล
๏ อุศเรนเห็นทหารข้างด้านเหนือ
ให้เกียกกายซ้ายขวาดาประดัง
๏ สินสมุทนุชนางอยู่ข้างท้าย
ข้างเรืออุศเรนรุกมาทุกที
พระลูกรีบไปด้วยได้ช่วยรบ
ในเรือใหญ่ไว้ธุระของมารดา
๏ สินสมุทสุดสนุกลุกขึ้นโลด
ให้โบกธงลงข้างขวามาข้างซ้าย
พอลมกล้าฝรั่งข้างอุศเรน
สินสมุทสุดคะนองร้องว่ารับ
๏ ฝ่ายพระนุชบุตรีเห็นทีรบ
ให้รักษาหน้าที่ต้อนรี้พล
แล้วให้ยิงปืนใหญ่ออกไปช่วย
เห็นมั่นคงดรงเรือชาวลังกา
แต่ละลูกถูกเรือลังกาแตก
พระหน่อไทได้ทีดีตะบึง
ทหารโจนโยนโซ่เอาขอสับ
บ้างรับรบล้มกลิ้งวิ่งปะทะ
ฝรั่งรับจับแหลนหลาวทวนพุ่ง
ไม่เจ็บช้ำรำเย้ยเหวยอ้ายมด
บ้างเยื้องยักยิงบ้างเสียงผางผึง
โลดทะลึ่งล่มทลายลงหลายลำ
กระดานกระโดงหักผ่าเภตราคว่ำ
บ้างกอดปล้ำกันจนปลาคร่าเอาไป
เข้ารุกรบรับกันเสียงหวั่นไหว
ยิงปืนใหญ่แย้งกันสนั่นดังฯ
ไม่เผาเรือใหญ่ได้เหมือนใจหวัง
ลำที่นั่งหนุนรุกเข้าคลุกคลีฯ
เห็นแพ้พ่ายพลน้อยจะถอยหนี
พระบุตรีตรัสสั่งกุมารา
ให้สมทบหน้าท้ายทั้งซ้ายขวา
จะรักษาไว้ให้มั่นไม่อันตรายฯ
แกว่งดาบโดดลงกำปั่นแล้วผันผาย
สัญญานายเรือรบสมทบทัพ
ล้วนจัดเจนจ้องชุดจุดปืนดับ
ปะทะทัพอุศเรนเจนประจญฯ
กลับตลบเข้ามาใกล้ไล่พหล
คอยประจญจ้องอาวุธยุทธนา
ทหารฉวยชุดจ้องมองซ้ายขวา
ยิงประดาโด่งดังเสียงดังดึง
บ้างแยะแยกคลื่นโยนโจนทะลึ่ง
จนเรือถึงกันหมดไม่ลดละ
ขึ้นไล่จับฟันฝรั่งดังฉัวะฉะ
ข้างเรือพระหน่อไทไล่เลี้ยวลด
ถูกข้างพุงสินสมุทหลุดไปหมด
พอเรือจดลำทรงองค์อุศเรน

โจนขึ้นได้ไล่ฟาดเสียงฉาดฉับ
พระฟันดายก่ายกองนองระเนน
สินสมุทชำนาญการกระบี่
อุศเรนเผ่นฟาดก็พลาดแพลง

๏ สินสมุทผุดลุกขึ้นไล่จับ
แผลงศักดากล้าหาญชาญณรงค์
เอาเชือกมัดรัดมือแล้วถือไว้
ทิ้งอาวุธหยุดกราบทั้งเภตรา
เอาตัวอุศเรนลงลำทรงได้
พลทมิพยินดีได้ทีทัพ

๏ อุศเรนเผ่นโผนโจนจะม้วย
ถึงเรือใหญ่ให้พยุงจูงขึ้นมา
ค่อยค่อยว่าฆ่าเสียเถิดหรือคะ
แล้วโฉมยงสงสารรำคาญใจ

๏ ฝ่ายพระอภัยมณีกับศรีสุวรรณ
เข้าสวมสอดกอดลูกเจ้าลังกา
แล้วแก้มัดตรัสเรียกขึ้นร่วมอาสน์
ไม่พอที่วิวาทกันวุ่นวาย
อันใจพี่นี่ไม่หวงไม่ลวงหลอก
จึงให้น้องลองสู้กับกุมาร
เราขอไว้ไม่เอาทั้งข้าวของ
แล้วเหลียวหลังมาอ้อนวอนโอรส

๏ สินสมุทนบนอบตอบสนอง
ซึ่งชิงชัยได้ชนะพระเจ้าอา
แล้วให้ยิงปืนใหญ่ออกไปช่วย
แล้วหันหน้ามาประณตบทมาลย์
ฝรั่งรับรอบข้างทั้งดั้งเขน
อุศเรนรำทวนเข้าสวนแทง
ปะทะทีโถมฟันด้วยขันแข็ง
แล้วพลิ้วแทงถูกกุมารจนซานองค์ฯ
ทหารรับป้องกันฟันผุยผง
รวบได้องค์ลูกท้าวเจ้าลังกา
พลไพร่พรั่นตัวกลัวหนักหนา
กุมาราเรียกไพร่ให้เข้ารับ
แล้วสั่งให้ขานโห่โยธากลับ
สกัดจับเรือฝรั่งชาวลังกาฯ
ทหารฉวยฉุดกายทั้งซ้ายขวา
ตรงไปหาชนนีด้วยดีใจ
นางว่าพระบิดาจะว่าได้
จะดูไม่เต็มเนตรเวทนาฯ
วิ่งมาทันขอโทษโอรสา
ชลนาไหลหลั่งลงพรั่งพราย
พจนารถมิให้ช้าระส่ำระสาย
ให้คนตายเสียเปล่าเปล่าไม่เข้าการ
แต่พี่บอกน้องรักขืนหักหาญ
เดี๋ยวนี้ท่านเล่าก็แพ้แก่โอรส
คืนสนองคุณให้ท่านไปหมด
ขอแทนทดคุณท่านโดยสารมาฯ
ลูกจำต้องตีทัพรับอาสา
พระมารดาดอกสันทัดท่านจัดการ
จึงได้ด้วยพระปัญญาปรีชาหาญ
ยกให้ท่านเสียเถิดนะพระมารดาฯ

๏ นางเมียงเมินเขินอายซังตายตอบ ตามระบอบเปรียบประชดโอรสา
เราคิดอ่านการศึกช่วยตรึกตรา เพราะเห็นว่ายังเด็กเล็กเหลือใจ
ไม่มีผู้ชูช่วยจะม้วยมอด เมื่อเจ้ารอดแล้วก็ตามอัชฌาสัย
แล้วเมินเมียงเลี่ยงหลีกลีลาไป เข้าเสียในห้องหับให้ลับตาฯ
๏ พระอภัยไม่ทันพิศคิดว่าแขก ด้วยแปลงแปลกรูปจริตขนิษฐา
ครั้นรู้แน่แลยิ้มพริ้มพักตรา พอสุดาเดินกลับไปลับองค์ฯ
๏ อุศเรนเห็นวับไปลับพักตร์ กำเริบรักร้อนจิตพิศวง
ให้แสนแค้นแสนอายซังตายตรง เดินไปลงเรือกลับไปลับลำ
ทอดสมรรอท่าโยธาหาญ จะคิดอ่านรุกรบต่อพลบค่ำ
ครั้นโยธามาพร้อมเข้าล้อมลำ ให้นับกำปั่นใหญ่ดังใจปอง
ได้หกร้อยย่อยยับเสียเกือบกึ่ง ยิ่งโกรธขึ้งหมกมุ่นให้ขุ่นหมอง
เรียกสุรามาเสวยสามขันทอง แล้วตรึกตรองเตรียมการจะราญรอนฯ
๏ สงสารองค์พระอภัยวิไลลักษณ์ แต่ยลพักตร์พุ่มพวงดวงสมร
ถวิลหวังนั่งรำพึงถึงบังอร จะพาจรไปจังหวัดรัตนา
จะได้เสกเอกองค์นางนงลักษณ์ ให้เป็นอัคเรศร่วมเสน่หา
พลางกอดจูบลูบหลังพระลูกยา พ่อแกล้วกล้าการณรงค์ทรงกำลัง
บัดนี้เล่าเจ้าก็พาอามาพบ ทั้งรุกรบมีชัยดังใจหวัง
ไปพารายำปู่ขึ้นสู่วัง ให้พร้อมพรั่งวงศาเสนาในฯ
๏ พระหน่อน้อยถามองค์พระทรงเดช จะโปรดเกศลูกยาพาไปไหน
ข้าสงสารมารดาได้ว่าไว้ ถ้าแม้นได้พบปะพระบิดา
ให้ลูกยาพาไปเมืองผลึก ด้วยรำลึกถึงพระแม่แลวงศา
แล้วจะมอบขอบขัณฑเสมา ให้ลูกยาอยู่สำราญผ่านบูรี
พระบิดาว่าจะไปกรุงไกรก่อน ลูกจงวอนพระมารดามารศรี
ไปพารายำปู่แม้นอยู่ดี แล้วลูกนี้จึงจะลามากับนางฯ
๏ ศรีสุวรรณกลั้นยิ้มพระหลานรัก ไม่รู้จักใจกษัตริย์ทูลขัดขวาง
กุมารารลาสองกษัตริย์พลาง มาหานางนอบนบอภิวันท์

แล้วเชยชมชนนีว่าดีแท้
แม่ผีเสื้อเนื้อตัวนั้นโดครัน
แม่เดี๋ยวนี้มีแต่งามกับความคิด
หรือพระแม่แก่หัดแต่จัดแจง

๏ นางกอดจูบลูบหลังสินสมุท
จึงว่าแม่แต่อยู่กับอัยกา
ด้วยไม่มีพี่น้องเป็นชายชาติ
จึงเรียนเผื่อเมื่อธุระจะจำเป็น
เออเมื่อแม่เดินมาอากับพ่อ
จงแจ้งความตามจริงทุกสิ่งอัน

๏ กุมาราว่าสมเด็จพระบิตุราช
จะพาอาพาลูกไปเวียงวัง
ส่งท่านถึงจึงจะลามากับแม่
นางฟังคำร่ำเล่าก็เข้าใจ
หมายจะซุบมือเปิบกำเริบจิต
ในชาตินี้ที่จะอยู่เป็นคู่เชย
แล้วตรัสกับสินสมุทสุดสวาท
แม้นบิดาพาไปอยู่ในมือ
รักมิรักหักทำให้หนำจิต
อนึ่งเล่าชาวลังกาที่ล่าไป
แสงสงสารมารดรจะร้อนเร่า
แม้นรักแม่แน่นอนเหมือนก่อนมา
แม่จะมอบขอบเขตประเทศสถาน
สำเร็จแล้วแก้วตาพาบิดร
ซึ่งเดี๋ยวนี้ที่จะให้แม่ไปด้วย
เสียแรงลูกสงสารเลี้ยงมารดา
เสียดายแต่ขาวขำไม่ล่ำสัน
ดูมั่นตั้นดึงดังกำลังแรง
หรือมีฤทธิ์อยู่กระมังยังไม่แผลง
แล้วเสแสร้งสรวลสันต์จำนรรจาฯ
ช่างแสนสุดซื่อถามตามภาษา
อ่านดำราข้างที่มิได้เว้น
จะหมายมาดช่วยทุกข์เมื่อขุกเข็ญ
พอพบเห็นเข้าก็ได้แก้ไขกัน
พูดหัวร่อว่ากระไรที่ไหนนั่น
เธอกล่าวขวัญว่ากระไรจะใคร่ฟังฯ
คิดถึงญาติย่าปู่ซึ่งอยู่หลัง
ต้องไปทั้งชนนีฉันดีใจ
ว่ากันแน่แล้วพระองค์อย่าสงสัย
ว่าชิชะพระอภัยกระไรเลย
ช่างไม่คิดขายหน้านิจจาเอ่ย
หาไม่เลยแล้วพ่อคุณพ่อบุญลือ
เจ้าจะขาดรักแม่แน่แล้วหรือ
ก็จะรื้อเกี้ยวพาลรำคาญใจ
เป็นสุดคิดแล้วที่แม่จะแก้ไข
จะรบพุ่งกรุงไกรด้วยโกรธา
กำสรดเศร้าสิ้นญาติวาสนา
เชิญลูกยายกทัพไปดับร้อน
ให้พ่อผ่านภิญโญสโมสร
ไปนครลูกน้อยจึงค่อยมา
คงมอดม้วยแม่นแท้แน่นักหนา
จะแกล้งฆ่าแม่แล้วก็ตามทีฯ

◎ พระหน่อน้อยพลอยว่าจริงหนาแม่ มันจะแก้รบพุ่งเอากรุงศรี
จำจะไปรักษาอยู่ธานี ถ้าหาไม่ไพรีจะบีฑา
แล้วลานางวางวิ่งมาหาพ่อ เล่าคำข้อเคืองจิตขนิษฐา
พระอภัยไม่รู้ที่จะเจรจา จะขืนพาไปก็เห็นไม่เป็นการ
จำจะหย่อนผ่อนตามทรามสวาท ให้สมมาดผันผ่อนด้วยอ่อนหวาน
ทำเพลงยาวน้าวโน้มประโลมลาน คงเป็นการกูสักวันหนึ่งมั่นคง
ดำริพลางทางตอบปลอบลูกน้อย พ่อก็พลอยเห็นควรกับนวลหง
อุศเรนเห็นจะเคืองนางโฉมยง เขาก็คงคุมแค้นไปแทนทด
เจ้าบอกนางอย่างคำบิดาว่า จะพาอาเจ้าไปด้วยช่วยให้หมด
อย่าหักหาญดาลเดือดจงเงือดงด มิให้อดสูเขาชาวลังกา
พระตรัสพลางทางถามล่ามต้นหน ตามตำบลแผนที่ชี้ทิศา
อันขอบคุ้งกรุงผลึกพระพารา อยู่แควขวาแขวงประจิมริมวารี
พระรู้ชัดตรัสสั่งให้ตั้งเข็ม จะแล่นเล็มแหลมคุ้งไปกรุงศรี
ให้นายหมวดตรวจระวังสั่งโยธี เมื่อราตรีเกรงศัตรูจะจู่มา
ให้พร้อมพรั่งตั้งถ้วนกระบวนทัพ คอยรบรับอันตรายทั้งซ้ายขวา
ครั้นเสร็จสั่งตั้งโห่เป็นโกลา พระก็ไซ้ใบมาในสาครฯ

ตอนที่ ๒๑
พระอภัยมณีเกี้ยวนางสุวรรณมาลี

๏ สินสมุทวิ่งมาหาแม่เลี้ยง
แล้วเล่าความตามคิดกับบิดร
ถึงแม้นว่าข้าศึกจะนึกร้าย
นางฟังคำทำเป็นตอบว่าขอบใจ
น่าหัวร่อพ่อเจ้าเธอเคล่าคล่อง
ถ้าทีหลังสั่งความพ่อทรามเชย
แล้วนางเรียกสาวใช้ให้มาพร้อม
พอโพล้เพล้เวลาจะราตรี

๏ สงสารองค์พระอภัยวิไลโลก
อยู่เก่งใหญ่ท้ายบาหลีกับศรีสุวรรณ
ได้ยินเสียงดีดสีดนตรีกล่อม
พระนั่งฟังวังเวงวิเวกใจ
มาพานพบสบสมอารมณ์คิด
เพราะนิ่มน้องหมางเมินเขินระคาง
พระนิ่งนึกสะทึกสะท้อนอก
อารมณ์รักอักอ่วนป่วนวิญญาณ์
ลงเอนอิงพิงเอกเขนกเขนย
ศรีสุวรรณกลั้นยิ้มอยู่ในใจ
อันทุกข์ร้อนนอนหงายก่ายหน้าผาก
จะทูลความคร้ามเกรงจะโกรธา
เที่ยวตรวจดูหมู่พหลพลไพร่
ทุกหมู่หมายนายหมวดตรวจกำชับ
ทั้งเรือใช้ใหญ่น้อยแปดร้อยถ้วน
ทุกหน้าที่ดีฆ้องก้องโกลา
เข้านั่งเคียงข้างกายสายสมร
จะรีบจรไปรักษาพาราไว้
มิให้อายชาวลังกาอย่าสงสัย
นั่นมิใช่หรือแม่คิดไม่ผิดเลย
เห็นได้ช่องแล้วก็เกี้ยวเอาเฉยเฉย
อย่ารับเลยทีเดียวนะแม่จะดี
ให้ขับกล่อมดุริยางค์อยู่ข้างที่
จุดอัคคีโคมสว่างดังกลางวันฯ
ค่อยเคลื่อนคลายวายวิโยคที่โศกศัลย์
เห็นแสงจันทร์แจ่มฟ้านภาลัย
ประสานซ้อมมโหรีปี่ไฉน
หวนอาลัยรำลึกนึกถึงนาง
แต่จนจิตจำวิบัติให้ขัดขวาง
จะทำอย่างไรดีกระนี้นา
แสนวิตกเต็มคิดพิศดูผ้า
จะปรึกษากับน้องชายก็อายใจ
พระกรเกยพระนลาฏไม่หวาดไหว
ด้วยรู้ในท่วงทีพระพี่ยา
เพราะชู้จากใจมาดปรารถนา
แกล้งทูลลาเลยไปเสียให้ลับ
มิให้ใครซุกซ่อนเที่ยวนอนหลับ
คอยรบรับไพรีจะบีฑา
เดินกระบวนเรียงรายทั้งซ้ายขวา
เป็นสัญญารับกันสนั่นดังฯ

๏ สงสารองค์พระอภัยวิไลลักษณ์
เงียบสำเนียงเสียงขับคอยดรับฟัง
มายืนยิ้มพริ้มอยู่ประตูเก่ง
ขยับเขยื้อนเลื่อนลุกลีลาไป
ไม่พบองค์ลงหาข้างหน้าหลัง
เห็นพระองค์ลงนั่งจะกราบกราน
ลงนั่งเรียงเคียงข้างทางประภาษ
มานั่งอยู่นี่ไยใกล้หนทาง
พระว่าพลางทางพยุงจูงฝรั่ง
พอมือหลุดผลุดผลุนวิ่งหมุนไป
เห็นแต่คนพลรบเขาหลบนั่ง
เที่ยวค้นคว้าหานางด้วยคลางแคลง
ยังสงสัยไล่มองทุกห้องหับ
ถึงห้องนางสว่างแจ้งด้วยแสงคบ
เขาทักถามขามเขินทำเมินเฉย
ทอดพระองค์ลงบรรทมบนเตียงทอง
โอ้สุวรรณมาลีเจ้าพี่เอ๋ย
มาหมองหมางห่างเหินสะเทิ้นใจ
แม้นโฉมยงนงนุชสุดสวาท
ไม่หลอเลือเยื่อใยเป็นไมตรี
พระตรึกตราอาดูรพูนเทวษ
หวนรำลึกนึกสะอื้นขึนอาลัย

๏ จะกล่าวฝ่ายอุศเรนเกณฑ์ยกทัพ
แล้วเลี้ยงเหล้าเมาดึงเต็มกำลัง
รบคราวนี้ดีทัพเหมือนจับเสือ
ทหารเราเล่าก็หัดไว้จัดเจน
กำเริบรักรุ่มร้อนอาวรณ์หวัง
ให้คลุ้มคลั่งคล้ายคล้ายว่าสายใจ
พระแลเล็งลืมองค์ด้วยหลงใหล
ยิ้มละไมมองหายุพาพาล
พอฝรั่งเดินมาข้างหน้าฉาน
นฤบาลเคลิ้มคล้ายหมายว่านาง
นุชนาฏนวลน้องอย่าหมองหมาง
ขอเชิญนางนุชน้องเข้าห้องใน
มันถอยหลังคุกเข่าไม่เข้าใกล้
พระหลงไล่เลี้ยวลัดสกัดสแกง
ยิ่งแค้นคั่งเคืองในพระทัยแหนง
ทุกตำแหน่งหน้าที่มิได้พบ
เป็นหลายกลับลดเลี้ยวเที่ยวดลบ
เห็นสงบเงียบเสียงค่อยเมียงมอง
ลีลาเลยเลี้ยวไปเข้าในห้อง
กรประคองกอดหมอนถอนฤทัย
ไม่เห็นเลยที่พี่คิดพิสมัย
สิ้นอาลัยแล้วหรือนางจึงอย่างนี้
เจ้าตัดขาดคิดอางขนางหนี
ชีวิตพี่ไหนจะรอดตลอดไป
น้ำพระเนตรคลอคลอจะหล่อไหล
เหมือนจิตใจจะวินาศหวาดระวังฯ
ได้เสร็จสรรพซ้ายขวาทั้งหน้าหลัง
จึงตรัสสั่งสารวัดหัศเกน
ถึงเสียเกลือแต่ให้ได้พิมเสน
หัศเกนเห็นใครถอยมึงคอยแทงฯ

๏ พวกนายทัพรับคำซ้ำกินเหล้า
ให้เรือใช้ไปสืบด้วยคลางแคลง
เห็นใช้ใบไปทางทิศพายัพ
อุศเรนเจนทางกลางคงคา
เห็นจะไปเมืองผลึกเหมือนนึกแน่
เราตามไปได้อยู่เหนือลมมัน
แล้วสั่งให้ไพร่นายรายเรือรบ
ให้กางใบได้ลมอุดราดรง
จันทร์กระจ่างกลางคืนเป็นคลื่นคลั่ง
ตามเรือนำสำคัญโคมคู่เคียง
พอลมตรงส่งท้ายหมายชนะ
ปล่อยปืนหลักยักกะตราขานกยาง

๏ ฝ่ายพหลพลรบพวกเรือใหญ่
ปืนจังกาขวาซ้ายรายประดัง
ทั้งเสียงคลื่นปืนรบสมทบทัพ
ฝ่ายพระอภัยมณีศรีสุวรรณ
สินสมุทผุดลุกปลุกแม่เลี้ยง
ฉวยดาบโดดโลดแล่นกำลังกาย
ตะโกนก้องร้องเรียกทหารรบ
แล้วแกว่งดาบเดินหวดเที่ยวตรวจตรา

๏ อุศเรนเห็นทัพเข้ารับรบ
ตีระดมลมกล้าดาประดัง
บ้างทิ้งผ้าน้ำมันยางบ้างขว้างคบ
จนเพลิงพลุ่งรุ่งโรจน์ขึ้นโชติโชน
บ้างอุดช่องสองข้างเอาวางถัง
ถึงจะทิ้งเพลิงเผาสักเท่าไร
กำลังเมามืนหน้าต่างกล้าแข็ง
กลับมาแจ้งว่าเรือใหญ่นั้นไคลคลา
กระบวนทัพล้อมแล่นไปแน่นหนา
จึงตรัสว่ามันยังไม่ไปเมืองมัน
กูจะแก้แค้นฆ่าให้อาสัญ
คงเผาลำกำปั่นได้มั่นคง
พอค่ำพลบชื่นชมสมประสงค์
ออกแล่นนำลำทรงมาพร้อมเพรียง
ทั้งหน้าหลังแล่นลัดตัดเฉลียง
จนเดือนเที่ยงก็พอทันกำปั่นนาง
แล่นปะทะเลี้ยวเรียงเข้าเคียงข้าง
ปืนใหญ่วางวับผึงเสียงปึงปังฯ
ไม่หลีกไกลรบรับอยู่คับคั่ง
ช่วยรบทั้งโยธีศรีสุวรรณ
ดูแวบวับเสียงสะเทือนเหมือนฟ้าลั่น
ออกช่วยกันตรวจตราทั้งหน้าท้าย
แล้วว่าเสียงข้าศึกฮึกใจหาย
มาถึงท้ายพบปะพระบิดา
ซ้ายสมทบรบด้วยช่วยข้างขวา
ให้รักษาเรือใหญ่ระไวระวังฯ
เร่งสมทบโยธาทั้งหน้าหลัง
จนกระทั่งเรือใหญ่เอาไฟโยน
บ้างตลบปืนป่ายตะกายโหน
ทหารโจรรบรับบ้างดับไฟ
ให้น้ำขังดาดฟ้าชลาไหล
ก็ไม่ไหม้สำเภาเสากระโดง

ด้วยทองหุ้มชุ่มน้ำแล้วซ้ำสาด
ติดแต่ใบสายระยางสว่างโพลง
พระอภัยศรีสุวรรณสินสมุท
อุศเรนรุกรันพลสมทบ
พอเพลิงไหม้ใบกลางสว่างฟ้า
ให้พลขึ้นยืนเยื้องยิงประดัง
ทั้งพระชงฆ์องค์อุศเรนหัก
พอเกิดคลื่นลมกล้าสลาตัน
พอเดือนดับลับฟ้าภาณุมาศ
ศึกสำเร็จเสร็จสรรพทั้งดับไฟ
ฝ่ายพวกเรือเหลือตายที่พรายพลัด
บ้างก็ล่มจมตายลงวายวาง
ฝ่ายโยธีศรีสุวรรณสินสมุท
ที่ยังเหลือเรือรบสำหรับใช้
บ้างเปลี่ยนใบใส่เสาหางเสือเสร็จ
ตั้งแห่แหนแล่นล้อมมาพร้อมเพรียง
ไปตามเข็มเล็มเลี้ยวแหลมสุหรัด
อ้อมถนนพันกำแพงลังกามา

๏ สงสารสุดอุศเรนครั้นรุ่งเช้า
ด้วยถูกยิงฟื้นองค์ก็ทรงคราง
มาวางไว้ไสยาสน์บนอาสน์รัตน์
เปลวสุกรถอนพิษพอกใบชา
แล้วหยุดจอดทอดสมอรอประทับ
ที่เหลือตายพรายพลัดกำจัดจร
ยังคงเรือเหลือตามสามสิบเศษ
อุศเรนเอนเอกเขนกคะเน
ข้าศึกฟาดไฟน้ำมันควันโขมง
เสียงผางโผงพลขันธ์ประจัญรบ
อุตลุดขับไพร่มิให้หลบ
เข้ารุกรบเรือใหญ่ไฟประดัง
อังกุหร่าแลเห็นลำเรือที่นั่ง
ถูกพลลังกาตายเสียหลายพัน
เลือดทะลักล้มถลาแทบอาสัญ
ดีกำปั่นพลัดพรายกระจายไป
ก็โอภาสแผ้วสางสว่างไสว
กำปั่นใหญ่ลอยลำอยู่ท่ามกลาง
แต่เลี้ยวลัดแล่นวนอยู่จนสว่าง
บ้างขึ้นค้างเกาะแก่งทุกแห่งไป
ต้องอาวุธเจ็บป่วยม้วยดักษัย
ให้นับได้ห้าร้อยมาลอยเรียง
แล้วสำเร็จสารพันไม่ทันเที่ยง
สนั่นเสียงขานโห่เป็นโกลา
แล้วแล่นตัดปากน้ำสำปันหนา
หมายพาราผลึกแล่นตามแผนทางฯ
เสียพระเพลาพลิกแพลงตะแคงข้าง
พวกขุนนางเข้าประคองนองน้ำตา
หมอเข้าปัดเป่าแก้แผลรักษา
ขี้ผึ้งยาปิดแผลแก้ปวดร้อน
จะคอยรับเรือทหารชาญสมร
บ้างไปก่อนบ้างอยู่หลังเที่ยวซังเซ
พอเกิดเหตุลมป่วนให้หวนเห
คิดถ่ายเทจะทำศึกให้นึกอาย

จึงปรึกษาฝรั่งนายทหาร
ใครเห็นเหตุเภทผลกลอุบาย
๏ ฝ่ายฝรั่งฟังว่าน่าสงสาร
ว่าพระองค์ก็ทรงฤทธิไกร
ได้ปกเกล้าชาวเกาะลังกาทวีป
มาครั้งนี้ตีทัพอัปรา
ข้าทั้งหลายตายเสียดีกว่าอยู่
ซึ่งทรงฤทธิ์คิดแค้นจะแทนทด
ด้วยเราน้อยถอยทั้งกำลังทหาร
ทั้งประชวรควรระงับให้กลับพล
ให้แผลหายภายหลังจึงเกณฑ์ทัพ
จะหนีไปไหนพ้นบาทบงสุ์
จะสงครามตามดีบัดนี้เล่า
ฉวยเพลี่ยงพล้ำซ้ำร้ายเสียดายการ
๏ อุศเรนเห็นจริงนิ่งอนาถ
ทั้งเสียดายสายสมรร้อนอุรา
แม้นปล่อยปละละวางไว้ข้างเขา
เขาคงได้กันเป็นเมียกูเสียดาย
๏ ฝ่ายเสนาฝรั่งได้ฟังดรัส
อันรูปทรงองค์พระอภัยมณี
อนึ่งนางอ้างเอาเขาเป็นผัว
ทั้งลูกเขาเข้าสนิทข้าคิดดู
พระเป็นคู่สู่ขอนางก็รับ
พระอภัยใช่เช่นเป็นกะเทย
แม้นนงลักษณ์รักพระองค์เหมือนทรงรัก
จะมาม้วยด้วยนางเหมือนอย่างนี้
เราทำการพลั้งพลาดประมาทหมาย
จะแก้อายอัประมาณประการใดฯ
ต่างกราบกรานดรึกตรองแล้วร้องไห้
เคยเป็นใหญ่กว่ากษัตริย์ขัดดิยา
ให้รอดชีพชุบเลี้ยงไม่เดียงสา
จนสาตราต้องพระชงฆ์องค์โอรส
จะรบสู้นั้นไม่คิดชีวิตหมด
ขอเงื่อดงดการก่อนได้ผ่อนปรน
จะทำการไม่ถนัดเห็นขัดสน
ไปสิงหลเกาะลังการักษาองค์
มารบสับเลือดเนื้อไม่เหลือหลง
เขาก็คงไปนครคอยรอนราญ
เหมือนโฉดเขลาเฉโกด้วยโวหาร
จงโปรดปรานกลับหลังไปลังกาฯ
ใจจะขาดเสียเพราะแค้นนั้นแสนสา
จึงตอบว่าเสียเมียเหมือนเสียกาย
ที่ไหนเราจะได้สมอารมณ์หมาย
เมื่อจะตายเพราะนางงามก็ตามทีฯ
บ้างทูลขัดจะให้อางขนางหนี
ดูท่วงทีเธอทายาทชาติเจ้าชู้
เหมือนหญิงชั่วช่างกระไรไม่อดสู
คงเป็นชู้กันเสียแล้วไม่แคล้วเลย
มากลายกลับแกล้งอยู่กับชู้เฉย
จะละเลยไว้หรือนานจนป่านนี้
ควรสมัครแลกชีวิตไม่คิดหนี
จะเป็นที่ครหาในสามัญฯ

๏ อุศเรนฟังคำให้อ้ำอึง โมโหหึงเห็นจริงทุกสิ่งสรรพ์
สะอื้นพลางทางว่าถ้าเช่นนั้น กูจะฟันฟาดฝานให้ทานกา
ต่อจับได้ไล่เลี่ยงให้เที่ยงแท้ ถ้าดีแน่แล้วจะรักให้หนักหนา
จงเลิกทัพกลับหลังไปลังกา จะได้มาแก้แค้นทำแทนทด
ให้เรือใช้ไปเมืองผลึกก่อน เลิกนิกรกองทัพกลับให้หมด
กันแสงสั่งคั่งแค้นแสนรันทด โศกกำสรดซบหน้าโศกาลัยฯ

๏ ฝ่ายฝรั่งทั้งหลายนายทหาร พลอยสงสารเศร้าหมองไม่ผ่องใส
ต่างรีบร้อนถอนสมอขันช่อใบ ต้นหนให้หันมุ่งกรุงลังกา
แล้ววางเข็มเล็มแล่นตามแผนที่ ออกอ่าวนาควารีเร็วหนักหนา
เข้าขอบคุ้งกรุงผลึกเลิกโยธา ไปลังกาสิงหลทั้งพลไกรฯ

๏ จะกล่าวลำกำปั่นสินสมุท ช้ากว่าอุศเรนเหลือด้วยเรือใหญ่
ทุกค่ำคืนร่ำมาไม่ราใบ พระอภัยทุกข์ร้อนนอนรำพึง
ด้วยเทวีมิให้เห็นทุกเย็นเช้า ยิ่งนานเข้าก็ยิ่งนึกรำลึกถึง
ประดักประเดิดเถิดหรือจะดื้อดึง ถึงร้องอึงก็เป็นชายจะอายใคร
แต่ลูกเราเจ้ากรรมนี่ทำเข็ญ ฉวยพบเห็นก็จะว่าไม่ปราศรัย
ด้วยเด็กนักรักเขาไม่เข้าใจ ทำกระไรจะได้สมอารมณ์ปอง
จำจะทำคำถามทรามสงวน ฟังสำนวนนงคราญสารสนอง
แล้วเอนเอกเขนกนึกนั่งตรึกตรอง แต่ยามสองจนสางสว่างแล้ว
เขียนประจงลงกระดาษไม่คลาดถ้อย ดูเรียบร้อยลายพระหัตถ์ประทัดแถว
พับลิขิตมิดเม้นไม่เห็นแนว พอลูกแก้วเข้ามาหาจึงพาที
เจ้าช่วยถือหนังสือไปให้พระแม่ อย่าเซ็งแซ่ซ่อนเข้าไปให้ในที่
โอรสรับกลับมาหาเทวี แจ้งคดีว่าลิขิตของบิดาฯ

๏ นางฟังคำทำพิโรธเหมือนโกรธเกรี้ยว จะก่อเกี้ยวด้วยกระดาษไม่ปรารถนา
สินสมุทพูดชะอ้อนวอนวันทา แม่เมตตาช่วยอ่านให้ฉันฟัง
นางยิ้มพลางทางคลี่ดูลิขิต นิ่งพินิจนึกในพระทัยหวัง
กุมาราว่าพระแม่อ่านให้ดัง นางผินหลังคลี่สารออกอ่านกลอนฯ

๏ กระดาษแทนแผ่นทองประคองเขียน ด้วยพากเพียรพยายามตามสมร
จนเรือแตกแยกย้ายกระจายจร แต่อาวรณ์หวังสวาทไม่ขาดวัน
ถึงตายแล้วแคล้วคลาดในชาตินี้ ขอให้พี่ขึ้นไปปะบนสวรรค์
เป็นบุญปลอดรอดมาเห็นหน้ากัน ไฉนขวัญนัยนาไม่ปรานี
หรืองามปลื้มลืมคำที่ร่ำว่า พอเห็นหน้าน้องก็เดินทำเมินหนี
เหมือนแค้นเคืองเปลี้ยงปลดหมดไมตรี เมื่อไม่มีความผิดสักนิดเดียว
ไม่ไต่ถามความจริงมานิ่งโกรธ ประทานโทษเถิดแม่คุณอย่าฉุนเฉียว
ไม่ลวงหลอกดอกสักสิ่งจริงจริงเจียว อย่าโกรธเกรี้ยวให้ช้ำระกำกรอม
แม่ขวัญเมืองเคืองแค้นพี่แสนทุกข์ ไม่มีสุขโศกรูปจนซูบผอม
ทุกเช้าค่ำกำสรดสู้อดออม หวังถนอมเสน่ห์นวลสงวนงาม
นึกจะใคร่ไปเยือนเหมือนหนึ่งญาติ เห็นกริ้วกราดเกรงใจจึงไต่ถาม
ถ้าโทษพี่นี้ผิดอย่าปิดความ จงตอบตามใจจริงทุกสิ่งเอยฯ

๏ นางรู้แจ้งแกล้งว่าน่าบัดสี มิพอที่พ่อลิ้นทองของน้องเอ๋ย
แล้วว่าเจ้าอย่าเอามาให้ข้าเลย ข้าไม่เคยเป็นนักเลงเล่นเพลงยาว
สินสมุทหยิบสารมาอ่านบ้าง แล้วว่าอย่างนี้หรือมาอื้อฉาว
มิควรขัดขุ่นเคืองในเรื่องราว ท่านว่ากล่าวไพเราะฉอเลาะล้ำ
ไม่แกล้งว่าถ้าฉันเป็นเช่นพระแม่ จะตอบแก้ตามความให้งามขำ
นางแกล้งว่าข้าเกลียดขี้เกียจทำ อย่ามาร่ำจุกจิกจะหยิกยับฯ

๏ กุมาราว่าพระแม่แก้ออกอ่าน ไม่ตอบท่านตามทำนองจะต้องปรับ
มิอยากฟังช่างเป็นไรฉันไม่รับ พระแม่จับฉีกผนึกฉันทึกเอาฯ

๏ นางฟังคำทำเป็นว่าน่าหัวร่อ เจ้าลูกพ่อพูดเพ้อเก้อเปล่าเปล่า
เกิดเป็นวิบากกรรมต้องทำเนา จะตอบเจ้าเสียให้สิ้นมลทินไป
แล้วโฉมยงทรงคิดประดิษฐ์เขียน ไม่ผิดเพี้ยนพจนาอัชฌาสัย
ครั้นเสร็จสรรพพับผนึกให้หน่อไท กุมารได้กระดาษมาหาบิดร
แล้วทูลความตามหมางระคางขัด ต้องพ้อตัดเด็มเคืองเรื่องอักษร
พระยินดีคลี่สารออกอ่านกลอน ชมสมรยิ่งเสมียนเขียนบรรจงฯ

๏ ขอบังคมสมเด็จพระเชษฐา
ไม่กลับกลอกตะคอกขู่รู้ซื่อตรง
ไม่ลืมคุณทูลกระหม่อมถนอมจิต
น้องนึกหวังดังสมเด็จพระบิดา
จงคิดว่าข้าน้อยนี้เหมือนบุตร
ถ้าทำสัตย์เสียด้วยกันแล้ววันไร
เป็นอันขาดชาตินี้ไม่มีผัว
จงออกโอษฐ์โปรดตรัสสัตย์สัญญา
ซึ่งซักถามตามระบอบให้ตอบถ้อย
ช่วยเฉลี่ยเกลี่ยไกล่เสียให้มิด
แต่ยามยากปากน้องนี้น้ำท่วม
ถึงลดเลี้ยวเกี้ยวพานประการใด
น้องตั้งสัตย์ตัดขาดแล้วชาตินี้
จะขออยู่ผู้เดียวด้วยลูกยา
๏ พระฟังคำซ้ำคิดพิศวาส
แค้นว่าพี่นี้จะส่งแม่ทรามเชย
จะตอบความทรามวัยไฉนหนอ
ลงเอนเอกเขนกนอนแนบหมอนอิง
อันคำข้อขอสัตย์เรานัดพบ
เมื่อเข้าถึงจึงค่อยบิดคิดอุบาย
จึงคิดทำคำประจงลงกระดาษ
บอกลูกน้อยค่อยกระซิบแต่เบาเบา
โอรสรับอภิวันท์แล้วผันผาย
พระบุตรีคลี่สารออกอ่านกลอน
๏ โอ้พระนุชบุตรีเจ้าพี่เอ๋ย
แม้นพี่ส่งนงเยาว์ให้เขาไป
ซึ่งเมตตาตามทำนองต้องประสงค์
จะช่วยส่งปลูกฝังไปลังกา
มิได้คิดโหยกเหยกอุเบกขา
ด้วยสัจจาจนชีวันจะบรรลัย
ให้ชื่อสุจริตจิตอย่าคิดไฉน
จะได้ไปเฝ้าแหนแทนบิดา
แม้นทำชั่วเชิญพระองค์ลงโทษา
ที่พูดจาไว้แต่หลังอย่าหวังคิด
เหมือนฟื้นฝอยหาตะเข็บให้เจ็บจิต
ด้วยชอบผิดพระก็รู้อยู่แก่ใจ
มิได้ร่วมเรียงซิดพิสมัย
ก็ไม่ได้ดอกพระองค์อย่าสงกา
อันสามีขี้ขลาดไม่ปรารถนา
เป็นสัจจาใจจริงทุกสิ่งเอยฯ
จะหมายมาดเหมือนธิดานิจจาเอ๋ย
ไม่เห็นเลยลวงเขาเอาเป็นจริง
ให้หายข้อเคืองข้องแม่น้องหญิง
พินิจนิ่งดูแต่ต้นไปจนปลาย
เห็นจะสบสมจิตที่คิดหมาย
นางนี้ตายราบแล้วไม่แคล้วเรา
เชิงฉลาดลวงประโลมโฉมเฉลา
เย็นแล้วเจ้ากลับมาหาบิดร
ถึงห้องนางทางถวายสายสมร
ล้วนโอนอ่อนวอนวิงทุกสิ่งไปฯ
มิควรเลยนวลหงจะสงสัย
ก็ที่ไหนนุชน้องจะต้องรา

พี่ก็รู้อยู่ทุกสิ่งอย่านิ่งโกรธ จนขอโทษแล้วก็ไม่ใคร่สงบ
ถ้ากระนั้นฉันจะขอแต่พอพบ อย่าหลีกหลบเลยจะเล่าให้เจ้าฟัง
แม้นมิเชื่อเนื้อเย็นจะเป็นญาติ จะปราสาทสัตย์ให้ดังใจหวัง
สินสมุทพูดติดจะผิดพลั้ง อย่าเพ่อฟังคำฟ้องก่อนน้องเอยฯ

๏ นางทราบสารหวานแท้ช่างแก้เกี้ยว กลับกลมเกลียวจะขอปะชะพ่อเอ๋ย
น่าใคร่หยิกใคร่ตีกระไรเลย ทั้งเยาะเย้ยย้อนว่าสารพัด
แล้วคลี่สารอ่านซ้ำคำพินิจ จะหยิบผิดที่ตรงไหนไม่ถนัด
เราขอสัตย์ขัดคำเธอซ้ำนัด จะป้องปัดก็เป็นเราเจ้ามารยา
จะตามใจให้เธอเกี้ยวก็เสียวไส้ กลัวแต่ใจจะหลงเชื่อเบื่อหนักหนา
นางนึกพลางทางประดิษฐ์คิดสารา ด้วยปรีชาเชิงความตามทำนอง
ครั้นเสร็จสรรพพับผนึกให้ลูกแก้ว พ่อให้แล้วทูลลากลับมาห้อง
พระหน่อไทได้สมอารมณ์ปอง พลางยิ้มย่องย้อนถามตามสงกา
พระบิดุรงค์ทรงสั่งแต่ข้างเช้า ว่าค่ำเข้าได้ไฟให้ไปหา
เดี๋ยวนี้แม่ก็กำชับให้กลับมา อันลูกยาไม่รู้แห่งจะแบ่งเลยฯ

๏ นางว่าอ้อพ่อสั่งหรืออย่างนั้น เห็นแม่นมั่นจะมาค่ำแล้วกรรมเอ๋ย
แม่จะสั่งบ้างตามแต่ทรามเชย อย่าอยู่เลยทูลลามาไวไว
กุมาราว่าแม่กลัวท่านหรือคะ พระพ่อจะทำไมกับใครได้
พูดกันเล่นเห็นตัวกลัวอะไร นางว่าไฮ้จู้จี้ไม่มีละ
พระอภัยใจคอเป็นพ่อม่าย จะวุ่นวายไว้ใจได้หรือหนะ
ฉวยจวนจริงหญิงกับชายหมายชนะ พ่อเจ้าจะได้ตะครุบเอาปุบเดียวฯ

๏ กุมาราว่าพระแม่อย่าแพ้พ่อ เปล่าดอกข้อท่านไม่แข็งไม่แรงเรี่ยว
แล้วไม่สู้ผู้หญิงจริงจริงเจียว แต่เห็นเขี้ยวแม่ผีเสื้อก็เหลือกลัว
แม่รบทัพจับศึกไม่นึกพรั่น หรือมาหวั่นหวาดที่จะมีผัว
นางหยิกพลางทางขู่ว่าเคยตัว พ่อเจ้ากลัวก็คนเดียวเพราะเขี้ยวมี
อันรูปร่างอย่างแม่ไม่มีเขี้ยว เธอจะเกี้ยวกอดรัดน่าบัดสี
เจ้าอยู่ด้วยฉวยเธอเข้ามาเคล้าคลี อย่าหน่ายหนีจะพึ่งเจ้าเพราะเท่านั้นฯ

๏ กุมาราว่าขอรับอภิวาท หยิบกระดาษยิ้มพรายแล้วผายผัน
ถึงบิดรอ่อนองค์ลงอภิวันท์ สารสำคัญส่งให้จะไคลคลา
พระฉวยฉุดยุดสินสมุทรไว้ จะไปไหนกระนี้หนอไม่รอหน้า
สินสมุทยุดยั้งนั่งวันทา แล้วทูลว่าแม่กำชับให้กลับไป
พระฟังคำทำเป็นว่ามารดาเจ้า ทำไมเขากลัวกระสือหรือไฉน
กุมาราว่าพระแม่ไม่กลัวใคร ไม่ไว้ใจแต่องค์พระทรงธรรม์ฯ

๏ พระชื่นชอบปลอบถามถึงทรามสวาท พระหน่อนาถแจ้งจริงทุกสิ่งสรรพ์
แล้วห้ามว่าถ้าแม้นพระไปปะกัน อย่าว่าฉันทูลนะฉันจะลา
พระกอดจูบลูบหลังพระลูกน้อย จะไปคอยใครเล่าจะเข้าหา
พ่อก็ยังนั่งอยู่นี่ไม่ลีลา ต่อช้าช้าจึงค่อยไปเป็นไรมีฯ

๏ แล้วคลี่สารอ่านความของทรามสวาท ขอกราบบาทบงกชบทศรี
ซึ่งรับสัตย์สัญญาจะพาที น้องไม่มีข้อเคืองด้วยเรื่องใด
สินสมุทพูดผิดติดจะปด ก็ทราบหมดมั่นคงไม่สงสัย
พระซื่อตรงทรงศีลไม่กินใจ จึงยกไว้เป็นบิดาบูชาคุณ
แม้นให้สัตย์ปฏิญาณหม่อมฉันก่อน ให้แน่นอนเหมือนหนึ่งบุตรช่วยอุดหนุน
จะได้เป็นเกือกทองฉลองคุณ เอาส่วนบุญปรนนิบัติเป็นอัตรา
พรุ่งนี้เช้าเชิญออกนั่งบัลลังก์อาสน์ แล้วประกาศไพร่นายทั้งซ้ายขวา
ให้พร้อมพรั่งทั้งองค์พระอนุชา กับบรรดาเหล่าพยานทั้งหลานน้อย
นั่นแลน้องนี้จะได้ออกไปเฝ้า จงโปรดเกล้าให้เหมือนรับอย่ากลับถ้อย
น้องจะได้ไปนั่งระวังคอย ให้ใช้สอยข้างที่ทุกวี่วัน
เมื่อยามเข้าไสยาสน์บนอาสน์รัตน์ จะนั่งพัดภูวไนยจนไก่ขัน
แม้นเมื่อยเหน็บเจ็บองค์พระทรงธรรม จะนวดฟั้นฝ่าพระบาทไม่ขาดเอยฯ

๏ พระทราบสารหวานล้ำคำเสนาะ ช่างฉอเลาะเหลือดีเจ้าพี่เอ๋ย
ทั้งเหน็บแนบแยบคายภิปรายเปรย ถ้าได้เชยแล้วจะชมให้สมสำนวน
พระนึกยิ้มพริ้มพรายสบายจิต ชมความคิดโฉมงามทรามสงวน
แกล้งขอสัตย์นัดเช้าให้เราจวน เราก็ควรไปเสียย้ำค่ำวันนี้

จำจะลวงหน่วงสินสมุทไว้
พลางลูบหลังลูกยาแล้วพาที
๏ กุมาราว่าขอรับอภิวาท
เห็นเย็นจวนด่วนเดินดำเนินไป
ประนตนั่งบังคับอยู่ข้างที่
ชวนสำรวลสรวลสันต์จำนรรจา
พระเจ้าป้าว่ากระไรฉันไหมจ๊ะ
กุมาราว่าฉันคอยน้อยเมื่อไร
แล้วทูลถามพระเจ้าอาให้หาฉัน
ฉันจะด่วนจวนค่ำจะย่ำฆ้อง
๏ ศรีสุวรรณชั้นเชิงฉลาดแหลม
คอยระวังมารดาอยู่ว่าไร
กุมาราพาซื่อรื้อหัวร่อ
จะคอยดูอยู่ด้วยได้ช่วยกัน
นี่แหละหลานการอะไรของเจ้าเล่า
ชอบแต่ให้ได้กันกับบิดา
สินสมุทพูดจาประสาจิต
ผัวเมียกันนั้นสุดแม้แต่น้ำใจ
พระแม่ฉันท่านไม่เคยถูกข่มเหง
พระสงสารหลานไม่รู้ในความลับ
ใครบอกเจ้าเล่าว่าอาให้มานี่
พระรู้ทีพี่ชายทำลายแทง
เห็นทีพระจะเข้าหาเวลาค่ำ
ดำริพลางทางว่าอาสั่งไว้
ด้วยต่างคนต่างอยู่ไม่รู้จัก
สินสมุทไม่รู้เท่าพระเจ้าอา
อย่าให้ไปไสยากับมารศรี
เออวันนี้พระเจ้าอาว่าให้ไปฯ
ลาพระบาทบิดุรงค์ไม่สงสัย
เข้าเก๋งใหญ่ต้นสาลี่ที่พระอา
พออรุณรัศมีคลานมาหา
พระพี่จำฉันจะกลับก็หลับไป
วันนี้จะนอนนี่หรือที่ไหน
สักครู่ไปด้วยกันนะจ๊ะแม่น้อง
ทำไมนั่นโปรดเกล้าเล่าสนอง
กลับไปห้องชนนีไม่มีใครฯ
จึงยิ้มแย้มเยื้อนถามตามสงสัย
ใครจะไปลักพามารดานั้น
กลัวพระพ่อจะเข้าหามารดาฉัน
ศรีสุวรรณทรงพระสรวลชวนเจรจา
ผัวเมียเขาจะมิให้เข้าไปหา
ไปเมื่อหน้าจะได้น้องคล่องคล่องใจ
ฉันไม่คิดห้ามบิดาหามิได้
กลัวจะไปหยิกหยอกดอกขอรับ
หม่อมฉันเกรงต้องไปอยู่ดูกำกับ
กอดประทับไต่ถามดูตามแคลง
กุมารชี้ว่าบิดรสุนทรแถลง
เธอจะแกล้งให้ปดโอรสไว้
ได้นัดคำกันไว้แท้แน่ไฉน
เพราะจะใคร่ไต่ถามตามสงกา
รูปแม่ยักษ์กับเดี๋ยวนี้ใครดีกว่า
ก็พูดจาอยู่จนค่ำย่ำระฆังฯ

๏ ฝ่ายสุวรรณมาลีศรีสวัสดิ์
จนพลบแล้วลูกยาไม่มาระวัง
พระโฉมยงคงจะมาเวลานี้
จึงคิดอ่านการลับกับสาวใช้
ให้ปลอมแปลงแต่งกายเหมือนชายไพร่
แล้วโฉมยงทรงแต่งแปลงอินทรีย์
บนเตียงนอนหมอนข้างเอาวางไว้
เอาปกปิดคิดทำไว้แทนกาย
ถ้าแม้นใครมาหาว่าข้าหลับ
เห็นเข้าในแท่นสุวรรณที่กั้นกาง
แล้วโฉมยงทรงกระบี่มีสง่า
ออกมานั่งหลังดึกใต้ต้นจันทน์

๏ สงสารองค์พระอภัยวิไลลักษณ์
พอพลบค่ำน้ำค้างลงพร่างพราย
คะนึงนางพลางนึกว่าดึกนัก
จึงแต่งองค์สรงสนานน้ำดอกไม้
กรีดพระหัตถ์ผัดนลาฏวาดขนง
ขี้ผึ้งสีเสกมนต์บ่นบริกรรม
ถ้าแม้นดีดถูกเนื้อแล้วเชื่อได้
เมื่อรุ่นหนุ่มได้ลองสองสามเล็บ
ดูฤกษ์ลมแคล่วคล่องทั้งสองข้าง
ถึงเก๋งนางพลางแอบดูโฉมยง
เห็นแต่เหล่าสาวสุรางค์นางน้อยน้อย
สว่างแจ้งแสงโคมระย้าเคียง
ทั้งครั่นคร้ามขามเขินสะเทิ้นจิต
จะใครเห็นเป็นไรก็เป็นไป
นางกษัตริย์นึกในพระทัยหวัง
เห็นจะฟังคำพ่อพูดล่อไว้
นางรู้ทีมั่นคงไม่สงสัย
ที่ร่วมใจเจ็ดคนพวกดนตรี
แต่ล้วนใส่หมวกกะลานุ่งผ้าสี
ทำเป็นทีแขกเทศเพศผู้ชาย
คลี่สไบคลุมประทมของโฉมฉาย
แล้วรูดสายม่านบังสั่งสุรางค์
อย่าเพ่อขับคอยดูอยู่ห่างห่าง
ดุริยางค์ขับกล่อมให้พร้อมกัน
บ่าวบรรดาตามติดถือกริชสั้น
ชมบุหลันเล่นตามความสบายฯ
ลวงลูกรักไปได้สมอารมณ์หมาย
เดือนก็หงายหมดเมฆวิเวกใจ
ใส่สลักเสียแล้วเราเข้าไม่ได้
แล้วลูบไล้พระสุคนธ์ปนทองคำ
ครั้นเสร็จทรงเครื่องอร่ามดูงามขำ
แล้วเสกน้ำมันใส่ไปในเล็บ
ผู้หญิงไม่ช่วนทำให้ช้ำเจ็บ
เอาเกี้ยวทองกรองเหน็บแนบพระองค์
ออกเยื้องย่างยุรยาดรดังราชหงส์
ไม่เห็นองค์นวลละอองค่อยมองเมียง
ที่เคยคอยขับกล่อมนั่งซ้อมเสียง
พระหลีกเลี่ยงลับล่อรอฤทัย
เห็นม่านปิดป้องลับหรือหลับไหล
พระเข้าในห้องกลางกระจ่างองค์

ทำถามนางมโหรีคนดีทับ บรรทมหลับหรือประชวรนวลหง
สาวสุรางค์ทางชม้ายอายพระองค์ ด้วยรูปทรงสวยสมทั้งคมคาย
ด่างนบนอบตอบถ้อยไม่เด็มปาก ด้วยกระดากกระเดียมใจมิใคร่หาย
ขืนอารมณ์กั้มทูลทั้งอับอาย ว่าโฉมฉายนวลละอองอยู่ห้องในฯ

◎ พระฟังคำทำถามทรามสงวน จะประชวรดอกกระมังยังสงสัย
ประภาษพลางทางเยื้องชำเลืองไป พระเข้าในม่านสุวรรณที่กั้นกาง
ไม่แจ่มแจ้งแสงประทีปก็ริบหรี่ เห็นส่านสีหม่นนอนแนบหมอนข้าง
ไม่ทันพิศคิดว่าองค์อนงค์นาง นั่งข้างข้างค่อยต้องประคองกร
เห็นนุ่มนุ่มยิ้มแยบแนบพระหัตถ์ กอดถนัดนิ่งเขม้นเห็นแต่หมอน
ตะลึงเล่อเก้อเอกเขนกนอน พระองค์อ่อนอกกูเหวยอยู่จริง
ถอนใจใหญ่ใจคอไม่ท้อแท้ จนจวนแก่ยังไม่รู้เท่าผู้หญิง
แล้วเหลียวหาหน้าหลังยังประวิง สมรมิ่งเจ้าจะแฝงอยู่แห่งไรฯ

◎ ฝ่ายสุรางค์นางนั่งอยู่พรั่งพร้อม ทำเพลงกล่อมมโหรีปี่ไฉน
ขับอิเหนาเข้าถ้ำให้ซ้ำใจ แล้วซ้ำใส่หน้าทับรับพระทอง
พระแอบดูรู้เท่าว่าเขาเยาะ กลับหัวเราะรีบออกมานอกห้อง
เที่ยวถามไถ่ไล่เลียงแล้วเมียงมอง ไม่เห็นน้องที่ในตึกให้นึกอาย
ออกจากเก๋งเล็งแลเห็นแต่แขก ด้วยแปลงแปลกปลอมปนคนทั้งหลาย
มีดุ้งก่ามาระกู่เหมือนผู้ชาย พระมุ่งหมายมองตามดูทรามเชยฯ

◎ นางเห็นองค์ทรงธรรม์กลั้นพระสรวล ถึงเดินจวนมาก็ช่างทำนั่งเฉย
พระลดเลี้ยวเที่ยวแลชะแง้เงย จนเดินเลยมาถึงห้องพระน้องรัก
ได้ยินเสียงสินสมุทยังพูดจ้อ ประหลาดหนอนางไปไหนไม่ประจักษ์
แสนสงสัยใจซ้ำระส่ำระลัก แกล้งร้องทักสินสมุทด้วยสุดคิด
เออนั่นแน่แม่หายไม่ไปหา ยังหลับตาอยู่เล่าเจ้าลูกศิษย์
สินสมุทตกใจพึ่งได้คิด เออมิผิดแล้วหรือมาอยู่กว่ายาม
พลางทูลลาพาพระน้องมาห้องแม่ ไม่เห็นแน่นึกสงสัยจึงไต่ถาม
สาวสุรางค์พลางหยอกไม่บอกความ ยิ่งเที่ยวตามตกใจกระไรเลย

นางอรุณรัศมีว่าพี่จำ ใครลักป้าไปเสียเล่าแม่เจ้าเอ๋ย
กุมาราว่าพี่รู้แล้วทรามเชย ไม่ผิดเลยพระบิดาแลพาไป
แล้วตามกันเข้าไปจนในห้อง พบแล้วน้องมั่นคงไม่สงสัย
ต่างเห็นจริงวิ่งเรียงเคียงกันไป เข้าห้องในก็ไม่ปะพระมารดา
ไม่เห็นแม่แลมองทุกห้องหับ เห็นฉากพับพลิกแพลงแสวงหา
ไม่เห็นหนบ่นเดินดำเนินมา ปะบิดาเข้าก็ถามดูตามแคลง
พระบิดาพาพระแม่ไปไว้ไหน จริงหรือไม่โปรดเกล้าเล่าแถลง
พระทำว่าข้าก็ยืนอยู่กลางแปลง ไม่รู้แจ้งเจ้าอย่ามาเที่ยวพาโลฯ

๏ กุมาราพากันกลับไปห้องแม่ เที่ยวมองแลเปิดหาจนฝาโถ
ไม่เห็นหนจนใจร้องไห้โฮ พาลพาโลสาวสรรค์กำนัลใน
พอบิดามาตามถามโอรส เที่ยวดูหมดแล้วหรือนางอยู่ข้างไหน
พลางจุดเทียนเวียนส่องถึงห้องใน เห็นสไบคลุมหมอนยังค่อนแค้น
หยิบขึ้นดมชมกลิ่นไม่สิ้นหอม น่าถนอมแนบเนื้อนั้นเหลือแสน
สะพักองค์ทรงห่มแล้วชมแทน ให้สมแค้นขัดใจที่ไม่พบ
แล้วเดินออกนอกห้องเที่ยวมองหา นางก็กล้าแกล้งเที่ยวเลี้ยวลบ
เหมือนนายหมวดตรวจพหลพลรบ ถึงจะพบก็ไม่รู้ว่าผู้ใด
จนดึกดื่นเดือนฉายก็บ่ายคล้อย เสียงลูกน้อยอยู่ในห้องนั่งร้องไห้
นางโฉมยงสงสารร้ำคาญใจ ชวนสาวใช้แวดชายชม้ายเมียง
พอเห็นองค์พระอภัยเธอไปลับ เข้าห้องหับประตูกั้นชั้นเฉลียง
เห็นพี่น้องสองคนอยู่บนเตียง เข้ายืนเคียงขู่ว่ามาทำไม
กุมาราเห็นแม่แปรเป็นแขก เจียนจะแปลกประหลาดหนอหัวร่อได้
ฉันค้นคว้าหาแม่จนอ่อนใจ เที่ยวเลียบไปหารอบจนขอบเรือฯ

๏ นางปลดเปลื้องเครื่องแต่งที่แปลงรูป ประโลมลูกลูกหลานสงสารเหลือ
ด้วยนงลักษณ์รักสนิทดูชิดเชื้อ เหมือนในเนื้อมิได้แหนงแคลงฤทัย
ชวนบรรทมชมเชยเหมือนเคยชื่น ไม่เห็นผืนสไบถามตามสงสัย
กุมาราว่าบิดรซ่อนเอาไป นางเข้าใจทำว่าน่าร้ำคาญ

ดูเถิดเธอเก้อแล้วก็มิหนำ
เถิดทำบุญสูญไปทั้งสังวาล
๏ ฝ่ายพระอภัยไล่คันเที่ยววนวก
เมื่อยพระเพลาเข้าในห้องหมองอารมณ์
มิเสียทีดีจริงผู้หญิงเอ๋ย
ลักเอาผ้ามาไว้ห่มให้สมใจ
นี่นางไปไหนหนอจนดึกดื่น
แต่ชาติหงส์หรือจะลงเล่นบ่อบึง
จนเสียงไก่ในกำปั่นขันแจ้วแจ้ว
ครั้นฟังไปใช่สุดายิ่งอาวรณ์
เชยผ้าห่มชมกลิ่นไม่สิ้นหอม
ได้อุ่นแอบแนบอุราเป็นอาจิณ
แต่เวียนเฝ้าเข้าหาเวลาพลบ
ขอรีบรัดตัดความตามนิทาน
ได้เดือนหนึ่งถึงปากน้ำเมืองผลึก
พวกชาวเมืองออกมาถามตามสงกา
บ้างบอกเล่าป่าวร้องกันเซ็งแซ่
ไม่ถึงครู่รู้กระทั่งถึงวังใน
ยังกลับซ้ำลักผ้าน่าสงสาร
แล้วกอดหลานลูกเลี้ยงเดียงบรรทมฯ
จนเดือนตกก็ไม่พบประสบสม
ทอดบรรทมทางสะท้อนถอนฤทัย
กระไรเลยลวงล่อล้อเล่นได้
คลี่สไบคลุมองค์ทรงรำพึง
เที่ยวกลางคืนคิดขึ้นมาก็น่าหึง
นอนคะนึงนึกหวังถึงบังอร
พระหวาดแว่วว่าสำเนียงเสียงสมร
อนาถนอนนึกหายุพาพิน
ด้วยส่านย้อมหญ้าฝรั่นแลกลั่นกลิ่น
ไม่สุดสิ้นเสน่หายุพาพาล
มิได้พบโฉมยงยอดสงสาร
แสนกันดารเดินทางกลางคงคา
อึกทึกทอดรายทั้งซ้ายขวา
แจ้งกิจจาเจ้านายสบายใจ
มายืนแลตามตะลิ่งวิ่งไสว
บ้างวิ่งไปทูลสารพระมารดรฯ

ตอนที่ ๒๒
พระอภัยมณีครองเมืองผลึก

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์มิ่งมณฑาสวรรค์ สถิตที่แท่นสุวรรณบรรจถรณ์
แต่ธิดาสามีจากนคร เป็นทุกข์ร้อนโศกซ้ำระกำกรอม
เสวยยาอย่างไรก็ไม่หาย ถึงปีปลายโศกรูปจนซูบผอม
ชันษาห้าสิบสามยังงามพร้อม เหมือนแก่หง่อมเต็มประดาด้วยอาดูร
พอได้ข่าวราวกับว่าได้ยาทิพย์ มายกหยิบโรคร้ายให้หายสูญ
ทรงภูษาพาพระวงศ์พงศ์ประยูร มาพร้อมมูลคอยท่าอยู่หน้าแพ
ฝ่ายสุรางค์นางสนมที่ตรมจิต สำคัญคิดว่าเสด็จมาด้วยแน่
บ้างผัดหน้าทาขมิ้นร่ำกลิ่นแพร ลงมาแพนั่งพับเพียบดูเรียบเรียง
เหล่าเสนาสามนต์คนทั้งหลาย ทั้งหญิงชายสาวแก่ออกแซ่เสียง
มาคอยรับคับคั่งนั่งเคียงเคียง ดูพร้อมเพรียงไพร่ฟ้าเสนาในฯ

๏ ส่วนสุวรรณมาลีศรีสวัสดิ์ นางกษัตริย์เศร้าหมองไม่ผ่องใส
เผยพระแกลแลดูปราสาทชัย จะขาดใจเสียด้วยคิดถึงบิดา
พระชลนัยน์ไหลหลั่งนั่งสะอื้น อุดส่าห์ขืนใจชวนโอรสา
ทั้งอรุณรัศมีศรีโสภา ให้สองราสรงสนานสำราญใจ
แล้วแต่งองค์ทรงเครื่องเรืองจำรัส เพชรรัตน์พรายพร่างสว่างไสว
นางทรงแต่งภูษาผ้าสไบ ชวนสาวใช้พรั่งพร้อมล้อมลีลา
เห็นองค์พระอภัยมณีศรีสุวรรณ อยู่พร้อมกันเก่งใหญ่ใจประหม่า
ประณตนั่งบังคมก้มพักตรา พระอนุชาไหว้นางอย่างทุกที
นางรับหัตถ์ตรัสสนองพระน้องนาถ ขอลาบาทบงกชบทศรี
ไปในวังบังคมพระชนนี ต่อพรุ่งนี้จึงจะพากันมาเชิญ
อันคุณของสององค์พระทรงเดช ดังบิตุเรศรักบุตรสุดสรรเสริญ
ทั้งอุดส่าห์มาส่งจงเจริญ อย่าเพ่อเหินห่างให้อาลัยลาน
สักเดือนหนึ่งจึ่งค่อยกลับไปนครเรศ จงโปรดเกศน้องรักพักทหาร
ศรีสุวรรณกลั้นยิ้มเอื้อนโองการ กระหม่อมฉานดอกนะจะทูลลา

นางเข้าใจไม่ตอบคำพระน้อง ทูลสนองบทเรศพระเชษฐา
สินสมุทแม่อรุณจะทูลลา จะเมตตาหรือจะไม่ให้ไปตามฯ
๏ พระอภัยได้ฟังนั่งชม้าย เห็นนางอายอางขนางระคางขาม
จึงตรัสตอบปลอบประโลมนางโฉมงาม ใครห้ามปรามเมื่อไรเล่าเยาวมาลย์
ถึงมาตรแม้นแค้นขัดตัดผู้ใหญ่ จะจงใจช่วยปลูกแต่ลูกหลาน
อันตัวพี่นี้จะเกณฑ์เข้าเวรงาน หรือจะหาญหักบาญชีเป็นชีเวฯ
๏ นางกลั้นยิ้มพริ้มพรายภิปรายสนอง มิใช่น้องนี้จะแกล้งมาแสร้งเส
เมื่อแรกมาท่าทางกลางทะเล เหมือนอยู่เคหาไกลมิได้มา
จะจากเรือเผื่อองค์พระทรงฤทธิ์ จะเคืองจิตเจียมตัวกลัวหนักหนา
คาดพระทัยไม่ถูกจึงทูลลา พระเมตตาเหมือนกระนี้น้องดีใจ
ซึ่งจะอยู่บูรีจงตรีตรึก ฉวยเกิดศึกทรงฤทธิ์จะคิดไฉน
อุศเรนเป็นกันเองไม่เกรงใจ หรือจะให้พึ่งพาบารมี
แล้วทูลลาพาลูกกับหลานเลี้ยง ประคองเคียงซ้ายขวามารศรี
ลงเรือน้อยลอยแล่นเข้าธานี ประทับที่ตำหนักแพแลชำเลือง
เห็นพระวงศ์พงศาคณาสนม ด่างระทมทุกข์ตรอมจนผอมเหลือง
ฝืนดำรงองค์นางค่อยย่างเยื้อง มาเฝ้าเบื้องบาทยุคลพระชนนี
ชลนัยน์ไหลหลั่งลงพรั่งพราก คิดถึงยากยามเข็ญปิ้มเป็นผี
สะอื้นอั้นกันแสงไม่สมประดี วิสัญญีภาพนิ่งไม่ดิ้งกาย
พระมารดรกรกอดพระลูกรัก เห็นซบพักตร์นิ่งไปก็ใจหาย
สะอื้นร่ำน้ำพระเนตรลงพรั่งพราย เป็นไรสายสวาทไม่ไหวกายา
เออผิดแล้วแก้วตาของแม่เอ่ย นี่ทรามเชยสิ้นชีวังกระมังหนา
สะอื้นแอบแนบชิดพระธิดา นางพระยานิ่งซบสลบไป
ฝ่ายแสนสาวชาวแม่ต่างแซ่ซ้อง ประคองร้องกรีดกราดเสียงหวาดไหว
บ้างนวดเคล้นเส้นพระศอสองอรไท ก็กลับได้สมประดีค่อยมีมาฯ
๏ นางมณฑาว่าแด่พรากไปจากแม่ เฝ้าตั้งแต่คอยคอยละห้อยหา
สายสุดใจได้คืนมาพารา พระบิดาไปอยู่หนดำบลใดฯ

๏ ส่วนสุวรรณมาลีศรีสมร
เหมือนเรื่องหลังครั้งไปปะพระอภัย
พอเรือแตกแยกย้ายในสายสมุทร
แล้วกุมารผลาญโจรใจทมิพ
จึงยกทัพกลับเที่ยวเลี้ยวตลบ
เข้ารบรับจับได้ไว้ชีวา
บัดนี้สองกษัตราก็มาส่ง
นางทูลตามความยากลำบากใจ
๏ นางกษัตริย์ตรัสเรียกเจ้าพี่น้อง
พลางกอดจูบลูกหลังกุมารา
โอ้สงสารท้าวไทใครจะช่วย
สิ้นพระชนมจนพระศพไม่พบเลย
เจ้าประคุณทูลกระหม่อมของเมียแก้ว
ผิดพระรูปซูบผอมลงครันครัน
นางครวญคร่ำร่ำสะอึกสะอื้นอ้อน
ทั้งแสนสาวท้าวนางท่านขรัวนาย
ครั้นโศกสร่างนางกษัตริย์ตรัสประภาษ
จะพาวงศ์พงศาเสนาใน
แม่จะมอบขอบเขตประเทศสถาน
ดำรัสพลางนางสั่งขุนเสนา
กับคู่แห่แตรสังข์ให้เสร็จสรรพ
กรมวังทั้งตำรวจราชมัล
ดูซ่อมแปลงแต่งถนนฉนวนน้ำ
แล้วชวนราชธิดายุพาพาล
๏ ฝ่ายเสนามาเกณฑ์เวรสมทบ
บ้างยกเรือสุวรรณใส่บัลลังก์
สะอื้นอ้อนทูลแจ้งแถลงไข
แล้วใช้ใบกลับมาในวาริน
พระราชบุตรแบกว่ายแหวกสายสินธุ์
ไปบุรินทร์รมจักรนัครา
มาพานพบอุศเรนตระเวนหา
แล้วกลับมารบแตกแยกกันไป
แต่พระองค์ยังอยู่ลำกำปั่นใหญ่
แล้วสอนให้ลูกหลานกราบมารดาฯ
เคียงประคองข้างกายทั้งซ้ายขวา
ได้ตามมาทำคุณเพราะบุญเคย
เห็นมอดม้วยมรณานิจจาเอ๋ย
เวราเคยทำไว้ให้ไกลกัน
เห็นม้วยแล้วเดือนเก้ามาเข้าฝัน
เพราะทรงธรรม์ทุกข์ยากลำบากกาย
พระกรค่อนพระอุราเกศาสยาย
ต่างฟูมฟายชลนาโศกาลัย
แก่องค์ราชธิดาอัชฌาสัย
ไปเชิญองค์พระอภัยมาพารา
เชิญพระผ่านไอศวรรย์ให้หรรษา
จงตรวจตราเรือที่นั่งทั้งดั้งกัน
จะไปรับพระอภัยมาไอศวรรย์
แต่งสุวรรณปรางค์มาศดาดเพดาน
ช่วยกันทำแผ้วกวาดราชฐาน
พากุมารมาปราสาทในราชวังฯ
ต่างเตรียมครบเครื่องแห่ทั้งแตรสังข์
พระที่นั่งศรีเอนกเอกชัย

คนประจำลำเรือใส่เสื้อหมวก เป็นพวกพวกธงทิวปลิวไสว
บ้างตีฆ้องร้องเรียกกันเพรียกไป มาเตรียมไว้พร้อมหน้าในสาครฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์มิ่งมณฑาสวรรค์ กับสุวรรณมาลีศรีสมร
สถิตแท่นแว่นฟ้าสถาพร ครั้นทินกรไตรตรัสจำรัสเรือง
พาพี่น้องสององค์ทรงสนาน สุคนธ์ธารขัดสีฉวีเหลือง
สำอางค์องค์ทรงภูษาล้วนค่าเมือง ประดับเครื่องเนาวรัตน์ชัชวาล
แล้วชวนวงศ์พงศาคณาญาติ สาวสุรางค์นางนาฏในราชฐาน
มาลงเรือพระที่นั่งทั้งกุมาร เหล่าทหารขานโห่เป็นโกลา
ออกจากแพแซ่สำเนียงเสียงสนั่น ถึงกำปั่นทอดท้ายทั้งซ้ายขวา
ทั้งสองนางย่างเยื้องขึ้นเภตรา พร้อมบรรดาสาวสนมกรมในฯ

๏ สินสมุทนำนางต่างตำรวจ เอาไม้หวดพลรบหลบไสว
ถึงเก๋งท้ายฝ่ายสองพระภูวไนย องค์พระอภัยมณีศรีสุวรรณ
เห็นนงคราญมารดาออกมารับ น้อมคำนับโฉมฉายเชิญผายผัน
ขึ้นบัลลังก์นั่งแท่นที่ดั่นจันทน์ อภิวันท์คอยระวังฟังสุนทรฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงค์องค์ชนนีนาถ เห็นสองราชบพิตรอดิศร
ขนงเนตรเกศกรรณพระกายกร สำอางอ่อนเอี่ยมอิ่มดูพริ้มพราย
พระพี่ขาวราวกับเพชรไพฑูรย์เทียบ พระน้องเปรียบบุษยรัตน์จำรัสฉาย
โฉมแฉล้มแย้มยิ้มก็พริ้มพราย เหมือนละม้ายรูปจริตไม่ผิดกัน
นางยินดีที่จะได้ไว้เป็นเขย จนหลงเลยลืมวิโยคที่โศกศัลย์
จึงยกย่องสององค์พระทรงธรรม์ ช่วยป้องกันน้องยามาธานี
พระคุณล้ำโลกาสุธาวาส เชิญพระบาทบงกชบทศรี
เป็นปิ่นเกล้าชาวประชาทั้งธานี จะพึ่งพาบารมีพระสืบไปฯ

๏ พระโฉมยงทรงสดับอภิวาท เชิงฉลาดยิ้มย่องสนองไข
พระมารดาปรานีมีอาลัย พระคุณใหญ่หลวงล้นพ้นประมาณ
แต่ข้านี้มิได้ทำซึ่งความชอบ ไม่ควรมอบสมบัติพัสถาน
ด้วยเดิมข้ามาอยู่เกาะแก้วพิสดาร ได้โดยสารพระบิดามาธานี

จนเรือแตกแยกไปได้มาปะ โดยสารพระธิดามารศรี
อันคุณของน้องสุวรรณมาลี ก็ยังมีอยู่กับข้าสัจจาจริง
ด้วยกำปั่นบรรดาโยธาหาญ ของกุมารกับของแม่น้องหญิง
อันตัวข้ามาถึงได้พึ่งพิง เป็นความจริงลูกนี้จนพระชนนี
ถึงรบรับทัพลังกาข้ามาด้วย มิได้ช่วยพระธิดามารศรี
จนมีผิดติดพันทุกวันนี้ พระบุตรีกริ้วโกรธเป็นโทษทัณฑ์
ขอพระองค์ทรงถามทรามสงวน ลูกไม่ควรที่จะได้ไอศวรรย์
เป็นผู้น้อยพลอยอาสามากระนั้น ถึงเขตคันแล้วก็ข้าขอลาไปฯ

๏ นางยิ้มเยื้อนเอื้อนอรรถดรัสสนอง เหมือนหนึ่งน้องนางผิดคิดไฉน
ช่วยสอนสั่งบ้างเถิดอย่าถือใจ น้องจะได้พึ่งพาบารมี
อนึ่งแม่แก่เกือบจะมอดม้วย พ่ออยู่ด้วยจะได้ฝากซึ่งซากผี
อย่าห่างเหินเชิญสำราญผ่านบุรี เป็นโมลีโลกาให้ถาวร
แม่อุตส่าห์มารับจงยับยั้ง ไปอยู่วังให้สุโขสโมสร
แล้วเตือนราชธิดาพะงางอน ไม่ว่าวอนเชษฐาน่ารำคาญฯ

๏ ส่วนสุวรรณมาลีศรีสวัสดิ์ สุดจะขัดมารดาจึงว่าขาน
ถวายเมืองเครื่องของไม่ต้องการ จะไปผ่านเมืองสวรรค์ชั้นโสพศ
ถึงกระนั้นกรุณาเมตตาน้อง อย่าเพ่อฟ้องถมทับให้อัปยศ
เป็นสตรีนี้จะงอนจนอ่อนชด ถึงงอนรถก็ไม่สู้ภูวไนย
แล้วแกล้งวานหลานเลี้ยงกับลูกน้อย ช่วยวอนหน่อยเถิดแม่อ้อนวอนไม่ไหว
อรุณน้อยพลอยว่าประสาใจ เสด็จไปหน่อยเถิดคะพระบิดุลาฯ

๏ นางสาวสวรรค์กลั้นยิ้มขยดหนี พระชนนีรับขวัญด้วยหรรษา
พระยิ้มเยื้อนเอื้อนตรัสกับนัดดา แม่ว่าป้าแม่เสียบ้างเถิดอย่างนั้น
ให้เคลื่อนคลายหายโทษที่โกรธขึ้ง แล้วลุงจึงจะเข้าไปไอศวรรย์
อรุณรับกลับหน้ามาว่าพลัน อย่าโกรธท่านเลยนะจำป้าฉันดี
นางอายจิตปิดโอษฐ์อรุณน้อย แล้วค่อยค่อยว่าอย่าว่าน่าบัดสี
นางรู้เท่าเข้าใจอยู่ในที พระชนนีแย้มสรวลชวนลีลา

มาลงเรือพระที่นั่งดั้งดาริ้ว เป็นแถวทิวธงรายทั้งซ้ายขวา
เสียงสังข์แตรแห่โห่เป็นโกลา ให้เคลื่อนคลาครื้นลั่นสนั่นดัง
พิณพาทย์ฆ้องกลองประโคมเสียงโครมครื้น ระดะดื่นดาษดาทั้งหน้าหลัง
ถึงแพจอดทอดท่าตรงหน้าวัง พร้อมสะพรั่งนักสนมกรมใน
พระมารดาพาเดินดำเนินนาด มาปราสาทเนาวรัตน์จำรัสไข
จึงมอบราชสมบัติทั้งฉัตรชัย ให้อยู่ในปราสาททองอันรองเรือง
แล้วเลือกเหล่าสาวสุรางค์นางน้อยน้อย ที่เรียบร้อยรุ่นราวทั้งขาวเหลือง
เป็นโมงยามปรนนิบัติไม่ขัดเคือง ทั้งงานเครื่องงานกลางสำอางตา
ศรีสุวรรณนั้นอยู่เป็นเพื่อนสถาน ช่วยว่าการนคเรศพระเชษฐา
นางอรุณรัศมีกับพี่ยา อยู่กับป้าที่สถานพระมารดรฯ

๏ พระอภัยได้เสวยเศวตฉัตร พูนสวัสดิ์สว่างจิตอดิศร
แต่ยังไม่ได้ภิเษกสยุมพร ให้อาวรณ์ถวิลหาสุมาลี
เชยสุรางค์นางอื่นพอชื่นจิต แล้วกลับคิดถึงสุดามารศรี
ถวิลหวังฟังยุบลพระชนนี ก็ยังมิโปรดปรานรำคาญใจฯ

๏ ฝ่ายพระนุชบุตรีศรีสวัสดิ์ คิดจะผัดผ่อนหาอัชฌาสัย
อยู่อย่างนี้มิได้พ้นพระอภัย จะแก้ไขขัดขวางให้ห่างกัน
เอาการบุญทูลลารักษากิจ โปรดพระบิดาให้ไปสวรรค์
นางนิ่งนึกตรึกความเห็นงามครัน อภิวันท์ชนนีชลีลา
ด้วยบนด้วกลัวกรรมจำจะบวช ถือศีลสวดมนต์อยู่ที่ภูผา
สนองคุณทูลกระหม่อมจอมประชา ตามประสานารีเป็นชีไพรฯ

๏ ฝ่ายนางนาฏมาตุรงค์ทรงสดับ เห็นความลับแกล้งถามความสงสัย
จะบวชตัวผัวจะอยู่กับผู้ใด เมื่อจะใกล้แต่งงานการวิวาห์
ขึ้นเดือนสี่นี้จะสั่งตั้งอภิเษก เป็นองค์เอกอัคเรศพระเชษฐา
ถ้าตัวเปล่าเล่าก็ตามแต่ศรัทธา นี่เดือนหน้าก็จะอยู่กับคู่ครองฯ

๏ นางคำนับอภิวันท์รำพันพลอด ลูกได้รอดก็เพราะบุญหนุนสนอง
จึงศรัทธาอาลัยในใจปอง อุตส่าห์ครองตัวมาถึงธานี

อยู่กำปั่นนั้นเธอเฝ้าแต่เข้าหา ยังอุตส่าห์มิให้พบเที่ยวหลบหนี
แม้นหมายมาดปรารถนาตรงสามี ป่านฉะนี้ก็เป็นเมียเธอเสียแล้ว
เดี๋ยวนี้เล่าสาวสนมเป็นไหนไหน เห็นจะไม่พันผูกถึงลูกแก้ว
จงทรงพระอนุญาตอย่าคลาดแคล้ว จงผ่องแผ้วภิญโญโมทนาฯ

๏ นางกษัตริย์อัดอั้นให้ดันจิต สุดจะคิดขัดคำจึงร่ำว่า
วิสัยวงศ์พงศ์กษัตริย์ขัตติยา ย่อมตรึกตราจะบำรุงซึ่งกรุงไกร
เดี๋ยวนี้เล่าชาวลังกาเป็นข้าศึก ช่างไม่ตรึกตรองหาที่อาศัย
จะบวชเรียนเพียรผัดตัดอาลัย ข้าเบื่อใจไม่รู้ที่จะเจรจา
อันลูกเต้าเผ่าพงศ์เราปลงจิต ให้เป็นสิทธิ์พระอภัยจงไปหา
เธอยอมใจไม่ห้ามตามอัชฌา อย่ามาลาข้าเลยเจ้าไม่เข้าใจฯ

๏ นางกราบกรานมารดรอ่อนศิโรตม์ สมประโยชน์ยินดีจะมีไหน
มาสั่งเหล่าสาวสรรค์กำนัลใน จัดดอกไม้ธูปเทียนเจียนประจง
แล้วนุ่งห่มโขมพัสต์กระหวัดพับ เครื่องประดับขาวล้วนนวลหง
ชวนกุมารหลานสาวเหล่าอนงค์ มาเฝ้าองค์พระอภัยที่ไพชยนต์
ประนตนั่งตั้งธูปเทียนบุปผา แล้ววันทาทูลถวายฝ่ายกุศล
ข้าขอบังคมลาฝ่ายุคล ด้วยได้บนตัวมาในวารี
จะไปบวชตรวจน้ำให้บิตุเรศ อยู่ขอบเขตเขารุ้งริมกรุงศรี
พระโฉมยงจงสำราญผ่านบุรี ให้เป็นที่พึ่งพาประชากรฯ

๏ พระอภัยได้ยินสิ้นสติ เหลือลัทธิที่จะห้ามปรามสมร
ด้วยบนกายหมายประโยชน์โปรดบิดร ให้คิดอ่อนอกใจอาลัยแล
ไม่เหมือนคิดผิดคาดประหลาดหนอ เห็นรอมร่อหรือมาร้างให้ห่างแห
จึงว่าพี่นี้ชะรอยบุญน้อยแท้ จะตั้งแต่ดรอมดรมระทมทวี
ถึงพาราว่าจะสมอารมณ์คิด หรือดวงจิตจะมาอางขนางหนี
เมื่อโฉมยงทรงพรดดาบสินี ก็ตัวพี่นี้จะอยู่กับผู้ใดฯ

๏ นางฟังคำทำเหมือนจะเยื้อนยิ้ม ประไพพริ้มพจนาอัชฌาสัย
อยู่พร้อมพรักนักสนมกรมใน พลไพร่นับแสนทั้งแดนดิน

ทั้งแสนสาวชาวแม่ออกแซ่ซ้อง แต่ตัวน้องดอกจะลารักษาศีล
ไม่ไกลใกล้ไปมาริมธานินทร์ ใช่จะสิ้นคืนวันดังบัญชา
บวชใช้บนพ้นแล้วไม่แคล้วคลาด คงรองบาทบทเรศพระเชษฐา
แต่เรือแตกแยกทางกลางคงคา ยังกลับมาพานพบประสบกัน
พระก็ทราบบาปบุญทั้งคุณโทษ เหมือนหนึ่งโปรดน้องให้ไปสวรรค์
อันข้าบาทมาดุรงค์ทั้งพงศ์พันธุ์ ก็หมายมั่นพึ่งพาบารมีฯ

◎ พระฟังนางทางเปรียบประเทียบถ้อย ล้วนเรียบร้อยรื้อว่ามารศรี
อันตัวพี่ฝีปากไม่อยากดี จะพาทีห้ามปรามก็ขามใจ
แต่จะถามตามจริงสักสิ่งหนึ่ง จะถือโทษโกรธขึ้งไปถึงไหน
หากจะว่าถ้าพี่มิให้ไป จะขืนใจหรือสมรจะผ่อนตาม
นางนบนอบตอบว่าถ้าเช่นนั้น กระหม่อมฉันก็ต้องสนองถาม
ว่าเกี่ยวข้องน้องไฉนในใจความ จึงห้ามปรามโปรดเล่าให้เข้าใจ
พระยิ้มพลางทางสนองว่าน้องรัก ที่รมจักรเจ้าไปเล่าบอกเขาไฉน
นางว่าเล่าเขาก็จริงทุกสิ่งไป แต่จริงใจนั้นจริงยิ่งกว่าคำ
นี่แน่น้องต้องอย่างว่าช้างล้ม ย่อมนิยมจะเอางาราคาขำ
คนเจรจามาเล่าเขาก็จำ เอาถ้อยคำแม่ก็รู้อยู่ด้วยกัน
นิจจาพระจะมานึกทึกเอาว่า นึกก็น่าใคร่หัวเราะเพราะเคราะห์ฉัน
ก็เป็นไรไม่เอาคำที่รำพัน จะหวงกันกายาไว้ว่าไร
พระว่าคำสำหรับกับรูปร่าง ใช่อยู่ต่างกายามาแต่ไหน
ธรรมดาว่าคำของผู้ใด ก็ย่อมได้ตัวคนนั้นเหมือนสัญญา
นางยิ้มพลางทางตอบว่าชอบอยู่ ใครเป็นผู้เล่าเหตุพระเชษฐา
ไยมิเอาคนนั้นมาบัญชา เมื่อน้องว่าให้พระฟังเมื่อครั้งไร
จะทำบุญทูลถวายฝ่ายกุศล มิผ่อนปรนเปรียบเปรยเฉลยไข
พระก็ทราบบาปกรรมน้ำพระทัย จะห้ามได้เจียวหรือองค์พระทรงยศ
พระว่าพี่นี้ก็จะอนุญาต แต่จะปรารถนาคำเป็นกำหนด
อันข้อที่จะลารักษาพรต จะได้จดจำไว้ในอุรา

นางแกล้งว่าน่ารำคาญด้วยผ่านเกล้า มีแต่เข้าซี้ซักเสียหนักหนา
ฉวยบวชไปไม่ถึงวันที่สัญญา เป็นวาจากรรมเปล่าไม่เข้าการ
แม้นน้องมิทำวลด้วยบนไว้ ก็ไม่ไปจากเขตนิเวศน์สถาน
นางกล่าวแกล้งแสร้งไว้อาลัยลาน พระสงสารแสนสะอื้นกลืนน้ำตา
แล้วอวยพรพูนสวัสดิ์มธุรส เจริญพรดพรหมจรรย์ให้หรรษา
หยิบพานทองรองเครื่องที่ทูลลา ขอสมาเสร็จส่งให้นงเยาว์
แล้วว่าที่ศีขรินทร์นั้นถิ่นฐาน มีกุฏีวิหารหรือโฉมเฉลา
นางนบนอบตอบความตามสำเนา เป็นกุฏีเปล่าก่อไว้แต่ไรมา
สำหรับกษัตริย์ขัตติย์วงศ์ออกทรงพรต ยังพร้อมหมดมีอยู่ที่ภูผา
พรุ่งนี้เช้าเกล้ากระหม่อมจะทูลลา พระตรัสว่าพี่จะช่วยไปอวยชัยฯ
◎ นางรับคำบังคมบรมนาถ ลาลีลาศกลับมาที่อาศัย
จึงถามเหล่าสาวสรรค์กำนัลใน ใครจะไปบวชบ้างเหมือนอย่างเรา
สาวสุรางค์ต่างตามเสด็จหมด รักษาพรตอดอารมณ์ได้ชมเขา
อรุณน้อยพลอยคำนับลงกับเพลา ฉันจะเอาบุญบ้างเป็นนางชี
สินสมุทว่ากระนั้นฉันจะบวช จะได้สวดมนต์กับน้องเป็นสองศรี
นางรับคำสำรวลชวนพาที ทำบาญชีฉีกผ้าขาวให้สาวใช้
ที่ของนางอย่างเอกเศวกพัสตร์ ให้เย็บดัดแต้มทองล้วนผ่องใส
ต่างหนังเสือเผื่อสองพระหน่อไท เป็นไดรไดรเตรียมการใส่พานทอง
สาวสุรางค์ต่างคนก็เขียนผ้า เอาน้ำยาลงจิ้มแล้วยิ้มย่อง
เหมือนหนังเสือเรื่อเหลืองเป็นเครื่องครอง จนย่ำฆ้องเคาะระฆังยังนั่งเล็ม
บ้างเก็บพุทธรักษาหามะกล่ำ ทำประคำน้อยน้อยร้อยด้วยเข็ม
บ้างขาดสายหลายใบยังไม่เต็ม เที่ยวเก็บเล็มเลือกหาในราตรีฯ
◎ ครั้นรุ่งรางนางกษัตริย์สรงสนาน กับกุมารพี่น้องทั้งสองศรี
น้ำกุหลาบอาบสิ้นทั้งอินทรีย์ ขัดฉวีวรรณเปล่งดังเพ็งจันทร์
นุ่งภูษาค่าเมืองเรืองจำรัส คาดเข็มขัดรัดพระองค์ทรงกระสัน
ทรงสร้อยนวมสวมประสานสังวาลวรรณ ทองกรกัญจน์จุกงามอร่ามเรือง

ฝ่ายพระน้องสององค์ทรงกรอบพักตร์
ธำมรงค์ลงยาล้วนค่าเมือง
ครั้นเสร็จสรรพกับสองดรุณราช
ที่นุ่งขาวห่มขาวนั้นราวร้อย
จากบัลลังก์พรั่งพร้อมล้อมลีลาศ
เห็นพร้อมพรั่งทั้งพระอนุชา

๏ พระอภัยใจคอให้ท้อแท้
ศรีสุวรรณแย้มเยื้อนเอื้อนโองการ
พระเจ้าป้าลาบวชเพราะบนไว้
ก็พี่น้องหมองใจกับใครมี
นางขวยเขินเมินหน้าไม่ว่าขาน
หม่อมฉันรักพระเจ้าป้ากว่าใครใคร
พระยิ้มพลางทางว่าพระป้าบวช
พระเจ้าลุงจะเป็นไข้ไปทุกวัน
อรุณน้อยทูลว่าถ้าฉันบวช
ต่างสำรวลส่วนสุดาจะลาไป
ถอนสะอื้นฝืนชวนพระน้องนาฏ
พวกขอเฝ้าเหล่าอำมาตย์มาดยา

๏ ทั้งสององค์ทรงที่นั่งยานุมาศ
นางโฉมยงทรงวอจรจรัล
ตำรวจเวรเกณฑ์แห่ทั้งดาบหอก
เสียงเซ็งแซ่แออัดรัถยา
ร่มระรื่นพื้นไม้ไบซอุ่ม
พระพายพาสาโรชมารินริน
แล้วเข้าป่ามาลีมีต่างต่าง
พิกุลแก้วกระทุ่มชอุ่มใบ
เยาวลักษณ์ทรงมงกุฎบุษย์น้ำเหลือง
อร่ามเรืองนิ้วพระหัตถ์จำรัสพลอย
สนมนาฏนางในเคยใช้สอย
ล้วนน้อยน้อยน่ารักลักขณา
มาปราสาททรงเดชพระเชษฐา
นางทูลลาทั้งพี่น้องสองกุมารฯ
ชำเลืองแลดูพระนุชสุดสงสาร
ร้องเรียกหลานลูกยามาพาที
ไม่อาลัยปรางค์มาศปราสาทศรี
จึงจะหนีบวชบ้างเป็นอย่างไร
แต่กุมารพี่น้องสนองไข
จะไปไหนไปด้วยได้ช่วยกัน
มีแต่สวดมนต์เย็นเพลก็ฉัน
ไม่ผ่อนผันช่วยบ้างหรืออย่างไร
แล้วจะกรวดน้ำถวายให้หายไข้
พระอภัยพักตร์เศร้าเปล่าอุรา
จากปราสาทนำนางไปข้างหน้า
มาพร้อมหน้ากราบกัมบังคมคัลฯ
พระหน่อนาถทรงเสลี่ยงเคียงเคียงคั่น
ฝูงกำนัลพรั่งพร้อมล้อมลีลา
อยู่ริ้วนอกเรียงรายทั้งซ้ายขวา
ออกนำหน้าด่วนเดินบนเนินดิน
สระปทุมดาษดาพฤกษาสินธุ์
ระรื่นกลิ่นหอมหวนรัญจวนใจ
สองข้างทางดอกดวงพวงไสว
มะเฟืองไฟดูมตาดดาษเดียร

ถึงธารถ้ำลำเนาภูเขารุ้ง
บ้างเขียวขาววาวแววแก้ววิเชียร
บ้างเปล่งปลั่งดังเปลวพระเพลิงพลุ่ง
กุฎีน้อยน้อยร้อยเศษสังเกตนับ
ต้นไม้ดอกออกลูกปลูกริมกุฎี
ที่กุฎีใหญ่ไทรเรียงเคียงพะยอม
สองกษัตริย์ทัศนารุกขาเขา
ทั้งห้าองค์ลงเดินเนินจงกรม

๏ ถึงที่สุดกุฎีใหญ่ยอดบรรพต
พระหยุดยั้งนั่งที่ศิลาลาน
เข้าในกุฎีจุดธูปเทียนประณต
ต่างตั้งสัตย์ตัดบ่วงไม่ห่วงใย
ประณตนั่งตั้งนโมได้สามจบ
ว่าดังดังตั้งต้นแต่ปาณา
บรรดาเหล่าสาวสุรางค์อยู่ข้างหลัง
คอยว่าตามสามกษัตริย์นมัสการ

๏ นางโฉมยงทรงประคำปทัมราช
แล้วพาเหล่าสาวสุรางค์ล้วนนางชี
สถิตแท่นแผ่นผาที่หน้าฉาน
ตั้งมหาวาหุดีอัคคีกอง
ตามบรรดาสานุศิษย์ทั้งร้อยเศษ
ล้วนเคร่งครัดมัสการกองอัคคี

๏ ฝ่ายองค์พระอภัยวิไลลักษณ์
เดินมาทางนางชีกุฎีราย
ศรีสุวรรณนั้นก็เด็ดดอกรักไว้
นางฤาษีหนึ่งองค์พระอนุชา
ดูเรืองรุ่งราวกับลายระบายเขียน
ตะโล่งเลี่ยนเลื่อมเหลืองเรืองระยับ
เหมือนแสงรุ้งรัศมีสีสลับ
เครื่องสำหรับกุฎีก็มีพร้อม
ต้นสายหยุดพุดลำดวนให้หวนหอม
ทอดกิ่งค้อมข้ามหลังคาดูหน้าชม
มาตามเงาเงื้อมผาริมอาศรม
ระรื่นร่มรุกขาน่าสำราญฯ
รูปดาบสปั้นไว้ในวิหาร
นางชวนหลานลูกยาอุ้มผ้าไตร
พระดาบสบรเมศดามเพศไสย
แล้วครองไตรบริบูรณ์มุ่นชฎา
ขอเคารพรับบัญญัติซึ่งสิกขา
ถึงอิมาทะสะเสร็จสำเร็จการ
ประณตนั่งแน่นมาหน้าวิหาร
สมาทานถือพรตดาบสนีฯ
ชวนหน่อนาถนัดดาลาฤาษี
มากุฎีหลังใต้ต้นไทรทอง
พระกุมารเคียงนั่งอยู่ทั้งสอง
ตามทำนองนักพรตดาบสนี
อยู่กุฎีรอบขอบเขตคิรีศรี
ตามวิธีไสยศาสตร์ไม่คลาดคลายฯ
ชวนน้องรักศรีสุวรรณแล้วผันผาย
เที่ยวถวายธูปเทียนเวียนลงมา
เที่ยวเลือกให้ดาบสที่หมดหน้า
ตลอดมาจนถึงกุฎีพระบุตรี

นางกษัตริย์ตรัสเชิญพระภูวนารถ
กระซิบสอนนัดดากุมารี
สองกษัตริย์ตรัสโมทนาสนอง
แล้วว่าขอปวารณาสถาวร
บวชแต่สักสามวันเท่านั้นเถิด
ถ้าถือเคร่งเร่งรุดมักทรุดโทรม

◎ นางนิ่งนั่งฟังคำพระร่ำสอน
ตามแต่บุญวาสนาบารมี
พระอนุชาว่าจิตฉันคิดคาด
อันเขารุ้งกรุงผลึกน้องนึกไว้
นางฟังคำทำขึงแล้วจึงว่า
พระอภัยนั้นมิใคร่จะไกลนาง
จึงอำลาดาบสโอรสหลาน
ทั้งไพร่นายรายรอบขอบคีรี
แล้วชวนพระอนุชากับข้าเฝ้า
จึงออกท้องพระโรงรัตน์ชัชวาล
อุศเรนเห็นจะกลับมาทำศึก
เร่งตั้งป้อมซ่อมแปลงกำแพงไว้
ทั้งม้ารถคชสารทหารรบ
ทั้งปากใต้ฝ่ายเหนือเร่งกะเกณฑ์
ให้อาลักษณ์แต่งทำคำรับสั่ง
แล้วบอกไปให้เมืองเอกโทตรี
ทั้งล่องหนทนคงเข้ายงยุทธ์
รู้ตำราฟ้าดินสิ้นชำนาญ
ให้มาเป็นข้าเฝ้าเราจะเลี้ยง
ด่างเห็นชอบนอบนบเคารพรับ
ให้นั่งอาสน์เอกเอี่ยมเทียมฤาษี
ไปพาทีทักทายถวายพร
เอาเทียนทองมาถวายสายสมร
อนุสรณ์สิทธิ์ขาดเป็นญาติโยม
อย่าให้เกิดโรคซูบเสียรูปโฉม
เอ็นดูโยมบ้างเถิดคุณพระมุนีฯ
ถวายพระพรตามจริตกิจฤาษี
มิรู้ที่รูปจะว่าล่วงหน้าไป
เป็นสังฆราชมั่นคงไม่สงสัย
เห็นจะไม่ขาดคนริมหนทาง
ตามศรัทธาสารพัดไม่ขัดขวาง
แต่ระคางครหาเป็นราคี
มาเกณฑ์การให้รักษามารศรี
มิให้มีเภทภัยสิ่งใดพาน
กลับคืนเข้าพระนิเวศน์เขตสถาน
ดำรัสการกับมหาเสนาใน
เหมือนเรานึกมั่นคงอย่าสงสัย
เกณฑ์พวกไพร่พลหัดให้จัดเจน
ให้รู้ครบท่าทางทั้งดั้งเขน
ออกตระเวนแว่นแคว้นแดนบุรี
ไปปิดทั้งประตูบูรีศรี
ว่าใครมีวิทยาวิชาการ
เพลงอาวุธเข้มแข็งกำแหงหาญ
ประกอบการกลศึกที่ลึกลับ
ให้ชื่อเสียงรุ่งเรืองเครื่องประดับ
เสด็จกลับเข้าปราสาทราชวังฯ

๏ ฝ่ายเสนามาทำทุกตำแหน่ง
เขียนลิขิตปิดทวารทุกบานบัง
บ้างก่อป้อมซ่อมแปลงกำแพงใหญ่
กองตระเวนเกณฑ์นาวาอาสาจาม

๏ ฝ่ายฝูงคนชนบททุกบ้านช่อง
ทั้งขอบคันจันดประเทศทุกเขตแคว้น
รู้รับสั่งหนังสือที่ลือเล่า
ต่างเหิมฮึกศึกษาวิชาการ
บรรดาคนทนดงณรงค์ครบ
มาขอเข้าเกลี้ยกล่อมน้อมประณต
ทั้งเสื้อผ้าสารพัดเบี้ยหวัดแจก
ล้วนคนดีมีวิชาสารพัน

๏ อยู่ภายหลังยังมีสตรีหนึ่ง
ชื่อวาลีสีเนื้อนั้นคล้ำมัว
ทั้งกายาหางามไม่พบเห็น
เป็นกำพร้ามาแต่หล่อนยังอ่อนแอ
เป็นเชื้อพราหมณ์ความรู้ของผู้เฒ่า
เป็นมรดกตกต่อต่อกันมา
รู้ฤกษ์พาฟ้าดินสำแดงเหตุ
ครั้นเจนแจ้งแกล้งเอาเข้าเผาไฟ
ถึงหน้านาฟ้าฝนจะชุกแล้ง
จนได้ผลคนลือนางวาลี
ใครไปมาหาของกำนัลฝาก
ถึงรูปชั่วตัวดำแต่น้ำใจ
ทั้งทรวดทรงองค์เอวให้อ้อนแอ้น
แม้นผัวไพร่ไม่เลยแล้วพ่อคุณ
อาลักษณ์แต่งเรื่องความตามรับสั่ง
แจกไปทั้งหัวเมืองตามเรื่องความ
บ้างฝึกไพร่หัดลองที่ท้องสนาม
เที่ยวตรวจตามอ่าวสมุทรจนสุดแดนฯ
ย่อมเนืองนองนับโอดเป็นโกฏแสน
อเนกแน่นได้เหนือเหลือประมาณ
ว่าผ่านเกล้าเกลี้ยกล่อมซ้อมทหาร
จะคิดอ่านเอาเจียดเกียรติยศ
รู้หลีกหลบล่องหนมนต์สะกด
กระทำทดลองได้ให้รางวัล
ตามแผนกพวกพ้องเป็นกองขัน
มาทุกวันมิได้วายถวายตัวฯ
อายุถึงสามสิบสี่ไม่มีผัว
รูปก็ชั่วชายไม่อาลัยแล
หน้านั้นเป็นรอยฝีมีแต่แผล
ได้พึ่งแต่ดายายอยู่ปลายนา
แต่ก่อนเก่าเดิมบุราณนานหนักหนา
นางอุตส่าห์เรียนเล่าจนเข้าใจ
ทั้งไตรเพทพิธีคัมภีร์ไสย
มิให้ใครพบปะพระคัมภีร์
ช่วยบอกแจ้งตายายให้ย้ายที่
เป็นหมอดีดูแลแน่สุดใจ
พอเลี้ยงปากตามประสาอัชฌาสัย
จะใคร่ได้ผัวดีที่มีบุญ
เป็นหนุ่มแน่นน่าจูบเหมือนรูปหุ่น
แต่คร่ำครุ่นครวญหาทุกราตรี

พอรู้ข่าวเจ้าเมืองผลึกใหม่ พระอภัยพูนสวัสดิ์รัศมี
งามประโลมโฉมเฉิดเลิศโลกีย์ นางวาลีลุ่มหลงปลงฤทัย
ครั้นรู้ว่าหาทหารชำนาญศึก ก็สมนึกยินดีจะมีไหน
อันสงครามความรู้เราเรียนไว้ จะเข้าไปเป็นห้ามพระทรามเชย
แต่พระนุชบุตรีจะอภิเษก ถ้าหาไม่ก็เป็นเอกเจียวอกเอ๋ย
ยิ่งคิดไปใจปลื้มไม่ลืมเลย ลุกขึ้นเผยฝาแฝงเห็นแสงทอง
ลงอาบน้ำชำเอาผ้าเมล็ดงาถู แล้วแลดูเนื้อตัวยังมัวหมอง
มาผัดหน้าทาขมิ้นดินสอพอง ให้กลบร่องรอยฝีไม่มีรอย
แล้วเปิดกลี่หวีผมให้คมสัน ติดน้ำมันตำราใหญ่ดั้งใจสอย
นุ่งสุหรัดจัดกลีบจีบตะบอย ให้เรียบร้อยแลราวกับชาววัง
แล้วก็ห่มชมพูมีพู่ติด เห็นมิดชิดชื่นชมด้วยสมหวัง
มาสู่ห้องสองเฒ่าเล่าให้ฟัง ฉันลาไปในวังถวายตัว
แม้นโปรดปรานหลานสมอารมณ์นึก จะตั้งตึกแทนคุณแม่ทูนหัว
เฒ่าทั้งสองป้องหน้าด้วยตามัว เห็นแต่งตัวเด็มดีสีชมภู
หัวร่อร่าว่าอุเหม่เจ้าแม่เอ๋ย กระไรเลยเหลือดีเหมือนอีหนู
ถวายตัวเป็นอะไรจะใคร่รู้ ไม่พิศดูรูปร่างหรืออย่างไรฯ

◎ นางบอกว่าข้าจะไปเป็นหม่อมห้าม คงสมความปรารถนาอย่าสงสัย
ทั้งเมียผัวหัวร่ององอไป ร้องเรียกให้เพื่อนบ้านช่วยวานแล
หลานข้าเจ้าเขาจะไปเป็นหม่อมห้าม มันเหลืองามอยู่เพียงนี้แล้วอีแม่
กูเห็นการท่านจะเอาไปเป่าแดร ไฉนแน่กระนี้นาข้าขอฟังฯ

◎ นางขัดใจไม่พูดแล้วผันผาย คนทั้งหลายนึกว่าเป็นบ้าหลัง
ที่รู้จักทักปรอให้รอรั้ง ไม่หยุดยั้งย่างเบื้องซ้ำเลืองไป
ตามถนนคนเห็นไม่เว้นถาม แม่นี้งามสุดอย่างไปข้างไหน
นางวาลีมิได้พูดด้วยผู้ใด ตรงเข้าในเมืองมาหน้าพระโรง
พระขุนนางต่างพินิจสะกิดเพื่อน อีนั่นเหมือนดอดะโกทำโอ่โถง
บ้างก็ว่าหน้าเง้าแด่เขาโง้ง ดะดิ๋งโหน่งนั่งเล่นก็เป็นไร

นางรู้ว่าข้าเฝ้าเข้าไปนั่ง กรมวังถามว่ามาแต่ไหน
นางแจ้งความตามจริงทุกสิ่งไป ข้าจงใจจะมาเฝ้าเจ้าแผ่นดิน
ขุนเสนาว่าธุระสิ่งไรเจ้า นางก็เล่าตามจิตคิดถวิล
เขาลือข่าวฉาวไปข้าได้ยิน ว่าพระปิ่นโลกาประชาชน
ให้หาผู้รู้วิชาข้างรบพุ่ง จะกันกรุงเตรียมศึกให้ฝึกฝน
ข้าเจ้าดีมีวิชายิ่งกว่าคน รู้ผ่อนปรนปราบศึกได้ลึกซึ้ง
ท่านโปรดด้วยช่วยทูลให้ทราบเหตุ แม้นโปรดเกศก็จะเฝ้าเข้าให้ถึง
เสนานั่งฟังนางต่างตะลึง แล้วก็จึงซักถามดูตามแคลง
ซึ่งวิชาว่าดีไม่มีคู่ อย่างไรอยู่ยังไม่สิ้นที่กินแหนง
เป็นเวทมนตร์ทนดีหรือมีแรง หรือฟันแทงไม่เข้าจงเล่าความ
นางฟังคำทำหัวเราะเยาะอำมาตย์ ว่าท่านทาสปัญญาอย่ามาถาม
วิสัยคนทนคงเข้าสงคราม เป็นแต่ความรู้ไพร่เขาใช้แรง
อันวิชาข้านี้ดีกว่านั้น ของสำคัญใครเขาจะเล่าแถลง
แม้นพระองค์ทรงศักดิ์จักแสดง มิควรแพร่งพรายให้ไพร่ไพร่ฟังฯ

๏ พวกเสนาว่าทหารใช่การหญิง จะมาชิงอาสาเหมือนบ้าหลัง
มีพรายแพร่งแจ้งจิตทำปิดบัง จะพาเข้าเฝ้ายังไม่ควรการ
นางตอบคำอำมาตย์ด้วยอาจจิต ท่านนี้ติดแต่จะโง่ด้วยโวหาร
อันสงครามตามบทพระอัยการ ใครผิดผลาญชีวันให้บรรลัย
ใครทำชอบกอบให้เป็นใหญ่ยิ่ง ถึงชายหญิงก็ไม่ว่าหามิได้
ว่าใช่การท่านเห็นเป็นอย่างไร หรือหญิงไปฆ่าชายไม่วายวาง
ดีหรือบ้าดาดูให้รู้แน่ เมื่อมีแต่ปากนิดก็กีดขวาง
จะอาสาพากันพูดกั้นกาง ทำให้ค้างแล้วข้าจะลาไป
พวกเสนาว่าหยอกเล่นดอกเจ้า จะพาเฝ้าประเดี๋ยวนี้หนีไปไหน
แล้วซักถามนามนางกระจ่างใจ พาเข้าไปเฝ้าองค์พระทรงธรรม์ฯ

๏ จึงทูลความตามนางอ้างอาสา อวดวิชายวดยิ่งทุกสิ่งสรรพ์
พระทรงฟังสั่งให้พาเข้ามาพลัน เห็นผิวพรรณพักดรานางวาลี

เหมือนคุลาหน้าดุเหมือนปรุหนัง
แต่กิริยามารยาทประหลาดดี
จึงแย้มเยื้อนเอื้อนโอษฐ์โปรดประภาษ
จะอยู่ด้วยช่วยบำรุงซึ่งกรุงไกร
แต่วิชาวาลีวมีไฉน
จะรอนราญการรณรงค์คงกระพัน

◎ นางวาลีปรีชาวันทาแถลง
แม้นผ่านเกล้าเอาแต่ที่ให้มีชัย
พระฟังคำร่ำว่าค่อยน่ารัก
จึงตรัสว่าถ้าจะให้มีชัยนั้น
นางนบนอบตอบสนองต้องทำเนียบ
ศึกไม่มีที่จะว่าล่วงหน้าไป
แม้นเมื่อไรไพรีมีมาบ้าง
จึงปราบปรามตามกระบวนพอควรการ
พระยินคำล้ำลึกนึกสรรเสริญ
จึงแสร้งซักยักย้ายภิปรายเปรย
แต่หากว่าข้าศึกมาสิบแสน
จะคิดสู้ผู้เดียวแต่ตัวนาง
นางฟังคำซ้ำซักเห็นสบช่อง
ข้าพเจ้าเล่าเรียนความรู้ไว้
ขอแต่ผู้คู่คิดสักคนหนึ่ง
จะผันแปรแก้กันอันตราย

◎ พระทรงฟังยังให้สงสัยนัก
จะปรารถนาหาผู้เป็นคู่คิด
นางเกรงบาปกราบกรานประทานโทษ
จะทูลขอแต่องค์พระทรงธรรม์
แลดูดังดะไคร่น้ำดำมิดหมี
เห็นจะมีความรู้อยู่ในใจ
เจ้าเป็นปราชญ์ปรีชาจะหาไหน
เราขอบใจจะเลี้ยงให้เที่ยงธรรม์
อย่าถือใจแจ้งจริงทุกสิ่งสรรพ์
หรือรับรองป้องกันประการใดฯ
อันเรี่ยวแรงวิ่งเต้นเห็นไม่ไหว
เห็นจะได้ดังประสงค์พระทรงธรรม์
ล้วนแหลมหลักลิ่นลมคมขยัน
จะผ่อนผันคิดอ่านประการใด
ภิปรายเปรียบด้วยปัญญาอัชฌาสัย
ก็ยังไม่ต้องตำราวิชาการ
ดูกำลังข้าศึกซึ่งฮึกหาญ
จะคิดอ่านเอาแต่ใจก็ไม่เคย
ฉลาดเกินรูปร่างช่างเฉลย
ว่าไม่เคยนั้นก็ควรของนวลนาง
ถึงด้าวแดนดูถนัดไม่ขัดขวาง
หรือคิดอย่างไรเล่าให้เข้าใจ
จึงยิ้มย่องเคลือบแฝงแถลงไข
ไม่ใช้ไพร่พลมากลำบากกาย
แต่พอพึ่งพูดได้ดังใจหมาย
มิให้อายอัปราปัจจามิตรฯ
จึงซ้ำซักจะใคร่แจ้งที่แคลงจิต
คนสนิทไฉนนางอย่าพรางกัน
แม้นมิโปรดโทษาถึงอาสัญ
ให้ผ่อนผันตามจิตที่คิดการ

ไม่ขัดข้องต้องตำราซึ่งข้าหยาบ ก็จะปราบได้สิ้นทุกถิ่นฐาน
พระแย้มยิ้มพริ้มพักตร์พจมาน เจ้าว่าขานเข้าแบบเห็นแยบคาย
จะเลี้ยงไว้ได้เป็นที่ปรึกษา ช่วยตรึกตราตรองงานการทั้งหลาย
จะเป็นที่พึ่งเจ้าขรัวนาย หรือรักฝ่ายกรมท่าเสนาใน
นางนบนอบตอบรสพจนารถ คุณพระบาทกรุณาจะหาไหน
แต่ยศศักดิ์จักประทานประการใด ไม่ชอบใจเจตนามาทั้งนี้
ด้วยเปลี่ยวใจไม่มีที่จะเห็น จะขอเป็นองค์พระมเหสี
แม้นโปรดตามความรักจะภักดี ถ้าแม้นมิเมตตาจะลาไป
พวกขุนนางต่างหัวร่อข้อประสงค์ ทั้งพระองค์สรวลสันต์ไม่กลั้นได้
จึงตรัสว่าวาลีมีแก่ใจ มารักใคร่ครั้นจะซังไม่บังควร
แต่รูปร่างยังกระไรจะใคร่รู้ พิเคราะห์ดูเสียด้วยกันอย่าหันหวน
จะควรเป็นมเหสีหรือมิควร จงใคร่ครวญนึกความให้งามใจฯ
๏ นางทูลว่าข้าน้อยนี้รูปชั่ว ก็รู้ตัวมั่นคงไม่สงสัย
แต่แสนงามความรู้อยู่ในใจ เหมือนเพชรไพฑูรย์ฝ้าไม่ราดี
แล้วหมายว่าฝ่ายพระบาทก็มีห้าม ล้วนงามงามเคยประณตบทศรี
แต่หญิงมีวิชาเช่นข้านี้ ยังไม่มีไม่เคยเลยทั้งนั้น
จึงอุตส่าห์มายอมน้อมประณต ให้พระยศใหญ่ยิ่งทุกสิ่งสรรพ์
บรรดาผู้รู้วิชาสารพัน จะหมายมั่นพึ่งพาบารมี
แม้นทรงศักดิ์รักโฉมประโลมสวาท ไม่เลี้ยงปราชญ์ไว้บำรุงซึ่งกรุงศรี
ก็ผิดอย่างทางทำเนียบประเวณี เห็นคนดีจะไม่มาสาภิภักดิ์
ขอพระองค์ทรงตรึกให้ลึกซึ้ง เป็นที่พึ่งแผ่ไปทั้งไตรจักร
อันรูปหญิงพริ้งเพริศล้ำเลิศลักษณ์ ดีแต่รักรอนราญการโลกีย์ฯ
๏ พระฟังนางช่างเปรียบเห็นเฉียบแหลม จึงยิ้มแย้มยกย่องให้ผ่องศรี
ซึ่งมุ่งมาดปรารถนาของวาลี จะเป็นที่อัคเรศเกศสุรางค์
แต่ความรู้ผู้ใดยังไม่เห็น จะเสกเป็นปิ่นกษัตริย์ยังขัดขวาง
จะเลี้ยงไว้ใช้สอยอยู่พลางพลาง เป็นเพียงนางพระสนมให้สมรัก

แล้วสั่งเหล่าเถ้าแก่หลวงแม่เจ้า
เครื่องสำอางอย่างหม่อมก็พร้อมพรัก
๏ แต่นั้นมาข้าเฝ้าเหล่าอำมาตย์
ว่าทรงฤทธิ์คิดบำรุงซึ่งกรุงไกร
ข้าแผ่นดินยินดีเป็นที่ยิ่ง
เห็นวาลีที่พระองค์ทรงเมตตา
ทั้งห้ามแหนแผ่นดินท้าวสีลราช
บ้างอดข้าวเอารูปให้ซูบทรง
อุตส่าห์เฝ้าเช้าค่ำคอยสำเหนียก
พระองค์แก่เฒ่าแก่ก็แปรปรวน
ที่โปรดปรานพาลจะอิ่มก็ยิ้มย่อง
บ้างเวียนเฝ้าเปล่าว่างอยู่ค้างปี
ให้รับเข้าวังในไปตำหนัก
เป็นเอกอัครสนมนายอยู่ฝ่ายในฯ
ประชาราษฎร์รู้แจ้งแถลงไข
น้ำพระทัยรักผู้รู้วิชา
ชั้นผู้หญิงก็ยังรักเสียหนักหนา
ต่างนึกว่าจะใคร่พบประสบองค์
แสนสวาทพระอภัยจนใหลหลง
ต่างประจงแต่งตัวให้ยั่วยวน
เมื่อไรจะเรียกร่วมห้องครองสงวน
ไม่หนุ่มนวลเหมือนพระอภัยมณี
ดังจะล่องลอยฟ้าในราศี
จนเป็นฝีหัวคว่ำช้ำอุราฯ

ตอนที่ ๒๓
พระอภัยมณีอภิเษกกับนางสุวรรณมาลี

๏ ฝ่ายพระองค์ทรงโฉมประโลมสวาท บำรุงราษฎร์เจริญจิตทุกทิศา
คิดคะนึงถึงองค์พระชิดา ยังไม่ลาพรตเลยทำเฉยเชือน
เสียแรงรักฝักฝ่ายหมายสงวน เจ้ากระบวนนี่กระไรใครจะเหมือน
นิ่งกระนี้มิได้จะไปเตือน แม้นบิดเบือนบาปกรรมก็ทำเนา
แล้วพระแกล้งแต่งองค์ทรงประดับ เครื่องสำหรับรณรงค์ทรงวันสาร์
ทั้งเครื่องนางอย่างทรงของนงเยาว์ ส่งให้เจ้าพนักงานใส่พานทอง
แล้วห่อหุ้มคลุมปิดผนิดไว้ หวังมิให้ชายหญิงเห็นสิ่งของ
ครั้นสรรพเสร็จเสด็จมามนเทียรทอง ถึงห้องน้องศรีสุวรรณจำนรรจา
พ่อไปด้วยช่วยชวนหลวงซีสึก แม้นสมนึกครั้งนี้ดีหนักหนา
พระน้องยิ้มพริ้มพักตร์พจนา อุปมาเหมือนหนึ่งไก่อยู่ในมือ
เมื่อพระพี่นี้กระไรพระทัยอ่อน ให้ปลิ้นปล้อนปละปล่อยมาน้อยหรือ
เขาลือแล้วแคล้วเคลื่อนไม่เหมือนลือ ฉวยหลุดมือแล้วก็อายเขาตายจริงฯ

๏ พระเชษฐาว่าพี่คิดผิดถนัด สารพัดแพ้รู้แก่ผู้หญิง
แล้วลูกเต้าเล่าก็หวงคอยท้วงติง ต้องยุ่งยิ่งยอดยากลำบากใจ
พลางแย้มสรวลชวนพระน้องดำเนินนาด มาทรงราชยานรัตน์จำรัสไข
พร้อมสะพรั่งทั้งขุนนางพวกข้างใน เสด็จไปเขารุ้งตามทุ่งนา
ถึงคิรีที่ประทับก็ยับยั้ง พร้อมสะพรั่งไพร่นายทั้งซ้ายขวา
พระชวนเหล่าสาวสรรค์กัลยา ค่อยลีลาเลียบเดินเนินจงกรมฯ

๏ ฝ่ายพระนุชบุตรีฤาษีสาว เวลาเช้าออกอยู่หน้าพระอาศรม
ทั้งพี่น้องสองกุมารสำราญรมย์ ชวนกันชมนกได้ต้นไทรทอง
ฝูงกรอดพลอดเพรียกร้องเรียกคู่ กระจิบดูโลดเต้นเผ่นผยอง
เสียงหึ่งหึ่งผึ้งภุมรินร้อง อาบละอองอินทนิลแล้วบินจร
นกตะขาบคาบได้ลูกไทรขยอก ฝูงกระรอกไล่กระแตแลสลอน
พฤกษาดอกออกช่ออรชร หอมขจรจอมผาทั้งดาปี

นางนั่งชมโสมนัสดรัสประภาษ กับหน่อนาถพี่น้องสองฤาษี
พอผันแปรแลเห็นพระอภัยมณี เลียบคีรีมากับพระอนุชา
จึงสั่งสองหน่อไทให้ไปรับ มาหยุดยับยั้งนั่งบัลลังก์ผา
พระอภัยให้เอาพานพวงมาลา กับพานผ้าถวายองค์นางนงเยาว์
แล้วว่าโยมโทมนัสประหวัดหวัง ถึงอยู่วังใจมาอยู่ที่ภูเขา
ไม่คลาดเคลื่อนเหมือนหนึ่งเห็นอยู่เย็นเช้า เหลือจะเล่าแล้วที่จิตคิดอาลัย
คุณคะนึงถึงโยมอยู่บ้างหรือ หรือเพลินถือธรรมขันธ์ไม่หวั่นไหว
ตัดสวาทขาดเด็ดสำเร็จไป เจียวหรือใจเจ้าคุณพระมุนีฯ

๏ นางฟังรสพจมานโองการเกี้ยว ให้ซาบเสียวเสน่ห์ในใจฤาษี
แต่มารยามานะกษัตรี ทำพาทีเพทุบายถวายพร
ได้ตรวจน้ำรำลึกนึกไม่ขาด ถึงเบื้องบาทบพิตรอดิศร
มิตรจิตมิตรใจอาลัยวรณ์ เว้นแต่นอนหลับไปมิได้คิด
ทั้งทราบว่าวาลีมีความรู้ เขามาสู่สมภารสำราญจิต
พอเข้านอกออกในได้ใช้ชิด สำเร็จกิจข้าน้อยพลอยยินดีฯ

๏ พระเยื้อนยิ้มพริ้มพักตร์เห็นหลักแหลม ช่างเหน็บแนมล้วนละเมียดทั้งเสียดสี
จึงว่าโยมโน้มน้าวชาวบุรี ให้เปรมปรีดิ์ห้าวหาญการสงคราม
หวังจะได้ไว้บำรุงกรุงผลึก ให้ข้าศึกราบเดียนที่เสี้ยนหนาม
นางวาลีมีตระกูลพรุณพราหมณ์ รู้ฤกษ์ยามยอมสมัครมาภักดี
จึงเลี้ยงไว้ให้เป็นข้าพระดาบส เมื่อลาพรตพร้อมพรักเป็นศักดิ์ศรี
จัดสำเร็จเสร็จการบ้านเมืองดี จึงมานีมนต์คุณกรุณา
โปรดบำรุงกรุงผลึกให้ครึกครื้น สำราญรื่นเรืองเดชของเชษฐา
เมื่อแก่เฒ่าเล่าจึงกลับมาบรรพชา จำพรรษาเสียด้วยกันจนวันตายฯ

๏ นางดาบสอดส่าห์กลั้นกระสันสวาท เชิงฉลาดกลบเกลื่อนที่เงื่อนสาย
สอนกุมารหลานเลี้ยงกับลูกชาย ให้ถวายพระกุศลผลผลาฯ

๏ ฝ่ายอรุณมุนีฤาษีน้อย กระจ้อยร่อยรู้จำคำสิกขา
กับสินสมุทมุนีผู้พี่ยา ต่างก็ว่าหม่อมฉันบวชได้สวดมนต์

ปรนนิบัติวัดวาทิพาวาส
พระตรัสว่าสาธุช่างบวชทน
ถ้าเรียนร่ำสำเร็จระเห็จเหาะ
กุมาราว่าจะอยู่ริมบุรี
ศรีสุวรรณนั้นว่ากับสินสมุท
จะได้เล่นเต้นรำแต่ลำพัง
สองฤาษีดีใจเมื่อไรคะ
พระสงสารหลานขวัญจึงบัญชา
ถ้าสึกไปวันรุ่งก็พรุ่งนี้
นางดาบสอดสูรู้ทำนอง
จึงใช้สองสุริย์วงศ์ทรงสวัสดิ์
แล้วเสแสร้งแกล้งอวดบวชสบาย
๏ พระอภัยไม่ฟังเฝ้านั่งเกี้ยว
เครื่องประดับกับวอก็เอามา
ฤาษีสาวดาวบสให้อดสู
ยิ้มละไมในหน้าว่าเช่นนั้น
แต่ไม่งามความอายอยู่ภายหน้า
นานนานหน่อยคอยท่าฤกษ์พาดี
พระฟังนางช่างฉลาดไม่พลาดเพลี่ยง
จึงแกล้งตรัสตัดคำว่าธรรมดา
ที่รักกันสรรเสริญเจริญสิ้น
การทั้งหลายร้ายดีมิได้พ้น
ฤกษ์วันนี้สี่ค่ำเป็นอำมฤก
อย่ารอรอช้าฉวยฉันขัดใจ
นางฟังเดือนเอื้อนอายซังตายตอบ
ถึงอุ้มไปใครจะล่วงมาช่วงชิง
มิได้ขาดขอถวายฝ่ายกุศล
จะนิมนต์ไว้เสียเจียวประเดี๋ยวนี้
อย่าไปเกาะเสียนะจ๊ะพระฤาษี
ไม่หน่ายหนีนคเรศนิเวศน์วัง
จวนจะตรุษอีกทึกไม่นึกหวัง
ไปเที่ยวนั่งดูงานการวิวาห์
ฉันอยากจะดูงานนานหนักหนา
สุดแต่อารมณ์ฤาษีทั้งพี่น้อง
จะให้มีโขนหนังตั้งฉลอง
อายพระน้องนึกยิ้มอยู่พริ้มพราย
ยกเภสัชเภลามาถวาย
พูดภิปรายไปแต่ข้างทางศรัทธาฯ
อย่าเลี่ยงเลี้ยวเลยฉันรักคุณหนักหนา
นิมนต์ลาพรตจะได้ไปด้วยกัน
เป็นไม่รู้ที่จะคิดทำบิดผัน
จะสึกวันนี้ก็ได้เป็นไรมี
เขาจะว่าเจ้าเมืองผลึกสึกฤาษี
อย่าให้มีมลทินที่นินทา
รู้หลีกเลี่ยงหลายทำนองคล่องหนักหนา
วิสัยสามัญทั่วทุกตัวคน
ที่ชังนินทาแถลงทุกแห่งหน
จะกลัวคนครหาว่ากระไร
ใครบวชสึกสิ้นวิบัติปัดไหม
จะอุ้มไปกระนั้นดอกบอกจริงจริง
ให้ชื่นชอบวิญญาณ์ประสาหญิง
แต่จะจริงเจียวหรือในพระทัยนึก

หม่อมฉันนี้มิใช่จะขัดข้อง
แต่ช้าช้าอย่าให้อึงอึกทึก

๏ ฟังสนองพร้องเพราะเสนาะล้ำ
เขาผ่อนผัดขัดข้องให้หมองใจ
ศรีสุวรรณกลั้นยิ้มพริ้มพระพักตร์
อย่างไรจ๊ะพระฤาษีทั้งพี่น้อง

๏ ฝ่ายอรุณมุนินสินสมุท
ว่าจริงนะพระเจ้าป้าจะช้าไย
นางฟังคำชำเลืองดูหลานน้อย
นางชะม้ายพรายพริ้มทั้งยิ้มเย้ย

๏ พระอภัยไม่รู้ที่จะคิด
แล้วว่าชะพระฤาษีมิเสียแรง
จะผ่อนตามสามวันเหมือนมั่นหมาย
มิฟังคำทำดื้อถือโสดา
แล้วแกล้งทำอ้ำอึ้งเหมือนขึ้งโกรธ
ชวนพระน้องเสด็จมาเข้าธานี
พระอภัยไสยาสน์เหนืออาสน์อ่อน
ไม่เหมือนคาดคลาดคิดผิดทำนอง
ถึงสามวันกัลยาไม่ลาพรต
ทั้งรักแค้นแสนกระสันให้กลั้นกลืน
อันเอมโอชโภชนากระยาเสวย
ทั้งลืมเหล่าสาวสุรางค์นางอยู่งาน

๏ ฝ่ายวาลีที่เข้ามาสามิภักดิ์
สังเกตดูรู้แจ้งไม่แคลงใจ
จำจะรับดับร้อนช่วยผ่อนผัน
ถึงเวรเฝ้าเข้าที่ในไสยา
เป็นข้ารองบาทบงสุ์คงจะสึก
จงทรงตรึกตรองความตามพระทัยฯ
ไม่พลาดพล้ำพลิ้วแพลงแถลงไข
พระอภัยผินหน้ามาหาน้อง
ช่วยเตือนนักสิทธ์นั่งอยู่ทั้งสอง
จะให้ต้องนอนค้างหรืออย่างไรฯ
ยังเยาว์สุดซื่อตรงไม่สงสัย
สึกเข้าไปอยู่ในวังเหมือนอย่างเคย
แล้วว่าพลอยด้วยเล่าเจ้าแม่เอ๋ย
เชิญเสวยเภสัชนั่งจัดแจงฯ
ทำจริตเหมือนจะกลั้นพระกันแสง
ช่างใจแข็งขาดเด็ดไม่เมตตา
เหมือนเสี่ยงทายทั้งชาติวาสนา
ไม่เห็นหน้าฉันแล้วคุณพระมุนี
ไม่ออกโอษฐ์อำลามารศรี
ต่างไปที่ทิพมาศปราสาททอง
ให้อาวรณ์ร้อนรนกมลหมอง
พระตรึกตรองดรมจิตดังพิษปืน
โศกกำสรดเสียใจให้สะอื้น
สุดจะขืนแข็งใจอาลัยลาน
ก็จะเลยลืมพระองค์น่าสงสาร
นฤบาลบรรทมกรมฤทัยฯ
เป็นเอกอัครสนมขวาอัชฌาสัย
ภูวไนยน้อยจิตพระธิดา
ให้ทรงธรรม์เธอได้ชิดขนิษฐา
พอเพลาย่ำฆ้องกลองประโคม

จึงท้าทับขับกล่อมน้อมประณต
โอ้ดวงเดือนเคลื่อนคล้อยลอยโพยม
วันนี้กลับอับแสงไม่แจ้งแจ่ม
เหมือนโศกรักหนักยิ่งยุคันธร
สงสารพระอุณรุทที่สุดโศก
เพราะพระไทรไพรพฤกษเทวา
โอ้อกพระอุณรุทภุชพงศ์
แสนระกำช้ำใจกระไรเลย
ก็ยังมีศรีศุภลักษณ์ยักษ์
มิออกอรรถมธุรสพจนา

◎ พระอภัยได้สดับที่ขับกล่อม
ทั้งกลอนกาพย์ราบเรียบช่างเปรียบเปรย
พระเอื้อนโอษฐ์โปรดเรียกมาริมอาสน์
พี่เพลินฟังวังเวงเพลงดนตรี
เจ้าเป็นใหญ่ในสุรางค์นางสนม
ย่อมพราวแพรวแววหางเหมือนอย่างยูง
เอ็นดูด้วยช่วยชุบเหมือนศุภลักษณ์
จะผันแปรแก้ไขไฉนดี

◎ ฝ่ายวาลีปรีชาปัญญาฉลาด
จะขอรับอาสาฝ่าละออง
ให้พระนุชบุตรีมาอภิเษก
จงสั่งพระอนุชาเสนานาย
ทั้งการเล่นเต้นรำเครื่องทำขวัญ
จะเชิญองค์นงเยาว์เข้ามณฑล
พระชื่นชอบปลอบถามถึงความคิด
แล้วทูลว่าถ้ามิเสร็จสำเร็จการ
เฉลิมยศบทบงสุ์พระทรงโฉม
เคยประโลมโลกาให้ถาวร
นิราแรมรสลับนางอัปสร
ด้วยอาวรณ์หวังสวาทมาคลาดคลา
แสนวิโยคแยกนุชนางอุษา
ให้สองราเริศร้างมาห่างเชย
มาเอองค์อาทวานิจจาเอ๋ย
ลืมเสวยลืมสรงพระคงค่า
มาช่วยชักเชิญเสด็จระเห็จหา
จะอาสาก็ไม่สมอารมณ์เอยฯ
น่าถนอมเสนาะน้ำคำเฉลย
พระนึกเชยชมปัญญานางวาลี
ตรัสประภาสพูดจาด้วยมารศรี
เหมือนจะมีศุภลักษณ์ช่วยชักจูง
ทั้งพงศ์พรหมพราหมณ์พรุณตระกูลสูง
งามกว่าฝูงวิหคาบรรดามี
ให้สมรักร่วมอุษามารศรี
พระบุตรีจึงจะสึกช่วยตรึกตรองฯ
อภิวาทบาทมูลทูลฉลอง
มิต้องให้เหนื่อยยากลำบากกาย
เป็นองค์เอกอัครราชเหมือนมาดหมาย
ให้บัตรหมายจัดงานการมงคล
อีกเจ็ดวันจะวิวาห์สถาผล
ขึ้นนั่งบนแท่นรัตน์ชัชวาล
นางป้องปัดมิได้พร้องสนองสาร
จงประหารชีวันให้บรรลัย

แต่เดี๋ยวนี้ยังมิทำได้สำเร็จ
แม้นสำเร็จวิวาห์เวลาไร
๏ พระฟังคำช้าตรึกเห็นลึกซึ้ง
จึงตรัสว่าถ้าเหมือนคำที่รำพัน
จะสั่งพระอนุชาว่าไฉน
ให้แต่องค์พระธิดานั้นลาพรต
พระตรัสพลางทางเรียกขึ้นร่วมอาสน์
ดูผิวพรรณสรรพางค์อย่างคุลา
ถนอมแนบแอบอุ่นค่อยฉุนชื่น
ถึงขาวขำน้ำตาลย่อมหวานมัน
เหมือนม้าดีขี่ขับสำหรับรบ
ทั้งเรียบร้อยน้อยใหญ่ที่ไว้วาง
ถึงรูปชั่วตัวดำดังน้ำรัก
พระโปรดปรานพานสนิทได้ชิดชม
ครั้นรุ่งรางนางลาลงมาห้อง
จะคิดอ่านหว่านล้อมให้ยอมองค์
จึงเขียนหมายรายความตามรับสั่ง
ครั้นเสร็จสรรพกับบ่าวสาวสองคน
ทูลถวายลายมือหนังสือลับ
ให้หมายสั่งตั้งงานการวิวาห์
พระยิ้มพลางทางดูผู้รับสั่ง
เหมือนทุเรียนเสี้ยนนอกเนื้อในดี
จึงตรัสว่าวาลีไปทูลเถิด
นางคำนับรับพูดะแล้วประณต
พระอนุชามานั่งบัลลังก์โถง
พฤฒามาตย์ราชกวีชลีกร
กัลเม็ดมิดม้วนไม่ควรไข
จึงจะได้เห็นจริงทุกสิ่งอันฯ
คิดไม่ถึงความคิดที่บิดผัน
จะรางวัลวาลีให้มียศ
ตามแต่ใจเจ้าจะสั่งเถิดทั้งหมด
ในกำหนดเจ็ดวันเหมือนสัญญา
ทรงสมพาสเพิ่มรักขึ้นหนักหนา
แต่วิชาพางามขึ้นคราวครัน
สำราญรื่นร่วมประทมภิรมย์ขวัญ
ด้วยเชิงชั้นแนบชิดสนิทนาง
ทั้งดีดขบโขกกัดสะบัดย่าง
สันทัดทางถูกต้องคล่องอารมณ์
แต่รู้หลักล้ำสุรางค์นางสนม
ร่วมบรรทมแท่นทองที่รองทรง
แต่ดรึกดรองอิ่มอารมณ์สมประสงค์
ที่คิดคงสมคะเนด้วยเล่ห์กล
ให้แต่งตั้งการวิวาห์สถาผล
ไปสู่มนเทียรพระอนุชา
พระทรงรับรู้เหตุว่าเชษฐา
จะคิดความตามปัญญานางวาลี
เห็นเนื้อหนังจ้ำม่ำดำหมิดหมี
ได้เป็นที่พระสนมก็สมยศ
อย่าให้เริศร้างงานการกำหนด
ทูลลาองค์ทรงยศบทจร
ท้องพระโรงเรืองรัตน์ประภัสสร
นรินทรสั่งมหาเสนาใน

จงหมายสั่งดั้งพิธีอภิเษก กับองค์เอกอัคเรศตามเพทไสย
มีเยี่ยงอย่างปางก่อนประการใด เสนาในรีบรัดไปจัดแจง
ให้สำเร็จเจ็ดค่ำเป็นกำหนด ชนบทบอกทั่วทุกรั้วแขนง
มีการเล่นเต้นรำนอกกำแพง ตามตำแหน่งน้อยใหญ่เร่งไคลคลาฯ

๏ มนตรีกราบทราบความตามรับสั่ง ออกมานั่งเตียงริมทิมดาบขวา
อยู่พร้อมเพรียงเวียงวังทั้งคลังนา จึงเรียกหาให้เสมียนมาเขียนคำ
เป็นหมายบอกนอกในทั้งใหญ่น้อย ให้เตรียมคอยพร้อมเสร็จขึ้นเจ็ดค่ำ
ใครถูกงานการไหนก็ไปทำ ดูคนคร่ำเครงครื้นทุกคืนวัน
ข้างในวังตั้งโรงพิธีใหญ่ ทั้งเครื่องใบศรีเสริมเฉลิมขวัญ
ราชวัติฉัตรรอบเป็นขอบคัน มีม่านกั้นห้องทองกองวิเชียร
เชิงพาไลใส่แผงเอาแป้งบวก จัดช่างพวกเลขาเข้ามาเขียน
ระย้าแก้วแถวทางนั้นวางเทียน ตั้งโคมเวียนชวาลาสง่างามฯ

๏ ฝ่ายพวกถูกปลูกโรงละครโขน เสียงตะโกนกู่ก้องท้องสนาม
ผูกภูเขาเลากาแล้วทาคราม ผ้าขาวดามดาดหลังคาทุกหน้าโรง
เสียงถากฟันครั่นครึกจนดึกดื่น ทั้งกลางคืนกลางวันควันโขมง
พวกไม้สูงสามต่อขันช่อชะโลง สายระโยงระยางเลือกเชือกน้ำมัน
ส่วนท้าวนางข้างในครั้นได้หมาย ไปถวายนางพระยามณฑาสวรรค์
ว่ารับสั่งดังนี้ศรีสุวรรณ ให้จัดสรรสาวสนมกรมใน
สำหรับเดินเชิญพระแส้แห่เสด็จ กำหนดเสร็จเจ็ดค่ำจะทำไฉน
นางกษัตริย์อัดอั้นตันพระทัย จึงว่าไม่แจ้งจิตสักนิดเลย
ฝ่ายเจ้าสาวดาวบสยังบวชอยู่ จะเสกผู้ใดเล่าแม่เจ้าเอ๋ย
แม่มาลีนี้น้ำใจกระไรเลย ยังเฉยเมยเหมือนไม่รู้เลยดูเอา
ไยมิอายหมายมาแล้วอย่าขัด จงเกณฑ์จัดข้าวกระทงไปส่งเขา
รับสั่งว่ามากระไรที่ตรงเรา เร่งให้เจ้าพนักงานเตรียมการไว้
ครั้นเสร็จสั่งนั่งตะลึงคะนึงนึก นี่จะสึกหรือมิสึกนึกไฉน
ไม่ได้ข่าวคราวบ้างเป็นอย่างไร จำจะไปถามดูให้รู้ความ

แล้วเรียกวอช่อฟ้าเข้ามารับ
พวกข้าหลวงช่วงชิงกันวิ่งตาม
ออกตามทางกลางถนนไปพันทุ่ง
ถึงกุฏีที่สถิตพระธิดา
เห็นเขาง้อขอรักแล้วหักหาญ
เมื่อเจ็ดค่ำจะทำการสยุมพร

๏ ฝ่ายสุวรรณมาลีศรีสวัสดิ์
ไม่ตอบคำอ้ำอึ้งตะลึงไป
พระมารดามานั่งก็ตั้งกริ้ว
หรือว่าพระจะภิเษกนางวาลี
จึงทูลว่าข้าน้อยไม่ทราบเหตุ
พระชนนีตอกตกพระทัย
นางวาลีมิใช่ชั่วเขาตัวโปรด
ผู้ดีเดิมเหิมฮึกทำคึกคัก
เหมือนครั้งนี้วิวาห์ถ้ามิสึก
สงสารเหล่าเผ่าพงศ์พวกวงศ์วาน
อนึ่งเล่าชาวลังกาที่มาขอ
ฉวยขุ่นเคืองเรื่องฝรั่งว่ายังรัก
สู้ถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงลำบาก
ครั้นใหญ่กล้าว่าไรก็ไม่ฟัง

๏ พระบุตรีมิรู้ที่จะคิด
ไม่ทันตรึกตรองลึกล้ำที่สำคัญ
ทั้งสงสารมารดรจะร้อนจิต
จะลาพรตอุตส่าห์พยายาม
แล้ววันทาลาพระละสิกขา
ทั้งพี่น้องสองกุมารสำราญใจ
ที่สำหรับเดินหนนางคนหาม
ขอเฝ้าหามตามอึงคะนึงมา
ถึงเขารุ้งลงเดินขึ้นเนินผา
พอเห็นหน้านึกแค้นว่าแสนงอน
เหมือนสามานย์มิได้ฟังซึ่งสั่งสอน
ยังนิ่งนอนภาวนาอยู่ว่าไรฯ
ให้อั้นอัดอายจิตคิดสงสัย
เหตุไฉนหนอจึงเป็นไปเช่นนี้
ว่าบิดพลิ้วสารพัดจะบัดสี
พระบุตรีตรึกตรองให้หมองใจ
ว่าทรงเดชคิดการงานไฉน
นั่นมิใช่หรือเราคิดไม่ผิดนัก
จะเป็นโสดสูงเสริมเฉลิมศักดิ์
จะต้องหักทบทับอัประมาณ
เมืองผลึกก็จะแหลกต้องแตกฉาน
เคยสำราญราษฎรจะร้อนนัก
ยังเป็นข้อชิงช่วงทำหน่วงหนัก
ก็งามพักตร์แล้วสิพากันหน้าพัง
หมายจะฝากศพลูกช่วยปลูกฝัง
พระนางนั่งพร่ำว่าแล้วจาบัลย์ฯ
เพราะเบาจิตผิดจริงทุกสิ่งสรรพ์
ให้พรั่นพรั่นพระจะแหนงระแวงความ
จึงรับผิดสารภาพที่หยาบหยาม
สุดแต่ตามพระจะเลี้ยงสักเพียงไร
ทรงภูษาสไบทองล้วนผ่องใส
สึกออกได้ไปยิ้มอยู่พริ้มเพรา

พระมารดาพานางกับหน่อนาถ
ขึ้นทรงวอพอพยับลงลับเงา
ไม่ถึงครู่รู้รอบขอบนิเวศน์
เห็นวาลีปรีชาปัญญายง
นางดีใจได้ประทานสังวาลเพชร
ทุกกระทรวงหลวงแม่เจ้าสาวสุรางค์
ถึงวันเสร็จเจ็ดค่ำเป็นกำหนด
ภิเษกสองครองสมบัติขัตติยา
สำเนียงฆ้องกลองสมโภชอุโฆษครึก
โขนละคอนมอญรำระบำบัน

◎ พระอภัยได้ราชาภิเษก

ทั่วประเทศเขตแคว้นแสนอุดม
เมื่อวันนั้นบรรทมบรรจถรณ์แท่น
แต่จากไกลไอศวรรย์มาฟั่นเฟือน
โอ้ผ่านเกล้าเจ้าประคุณทูลกระหม่อม
หรือทุกข์โศกโรคภัยสิ่งไรมี
พระสอนสั่งหวังจะปลูกให้ลูกรัก
มาจำจากพรากพลัดกระจัดกระจาย
ยิ่งตรึกตราอาดูรพูนเทวษ
จนฟ้าขาวดาวเดือนก็เคลื่อนคล้อย
ภุมรินบินร่อนมาว่อนวุ่น
หอมระงมลมเชยเผยบัญชร
ให้หาพระอนุชาเข้ามาเฝ้า
เราพรากพลัดรัดนามาช้านาน
ครั้นตัวพี่นี้จะกลับมิรับศึก
คิดจะใคร่ให้พ่อพานัดดาไป
ค่อยลีลาศเลียบเดินลงเนินเขา
เสด็จเข้าวังในดังใจจง
พระทรงเดชชื่นชมสมประสงค์
ถอดเครื่องทรงสังวาลประทานนาง
เป็นบำเหน็จหน้าก่ำดังน้ำฝาง
คิดเกรงนางวาลีด้วยปรีชา
มาพร้อมหมดเหมือนหมายทั้งซ้ายขวา
ชาวพาราเริงรื่นทุกคืนวัน
อึกทึกทั่วไปทั้งไอศวรรย์
จึงเจ็ดวันเจ็ดคืนต่างชื่นชมฯ
กับองค์เอกอัคเรศเกศสนม
เสวยสมบัติสบายมาหลายเดือน
ให้โศกแสนเสียใจใครจะเหมือน
มิได้เยือนพระชนกชนนี
จะพรักพร้อมอยู่บำรุงซึ่งกรุงศรี
ถึงสิบปีแล้วมิได้ไปไกลักราย
ประเสริฐศักดิ์สมจิตที่คิดหมาย
ไม่เห็นหายเห็นพระองค์คงจะคอย
น้ำพระเนตรหยดเหยาะลงเผาะผอย
น้ำค้างพร้อยพรมพรำทั้งอัมพร
เกาะพิกุลเกลือกประทิ่นกลิ่นเกสร
รวีวรแจ่มพักตร์ทั้งจักรวาล
กำสรดเศร้าโศกาแล้วว่าขาน
ไม่แจ้งการว่าข้างหลังจะอย่างไร
เมืองผลึกก็ไม่มีที่อาศัย
เยี่ยมกรุงไกรกราบทูลมูลความ

แม้นบ้านเมืองเดืองเข็ญเป็นวิบัติ
แล้วกลับมาถ้าข้านี้มีสงคราม
๏ ฟังพระพี่ศรีสุวรรณกลั้นสะอื้น
น้องรำลึกตรึกตรามาช้านาน
พระออกโอษฐ์โปรดสั่งมาครั้งนี้
จะขอลาพาสินสมุทไป
เวลารุ่งพรุ่งนี้สิบสี่ค่ำ
ทูลสำเร็จเสร็จคำแล้วอำลา
จึงตรัสสั่งอังกุหร่าให้ป่าวร้อง
ข้างนายหมวดตรวจเตือนอย่าเชือนแช
๏ อังกุหร่าฝรั่งรับสั่งตรัส
ขนข้าวน้ำลำเลียงเสบียงไป
ริมดลิ่งหญิงชายถวายของ
แขกฝรั่งทั้งไทยพวกไพร่พล
ที่มีชู้คู่เคยได้เชยชื่น
ขอผ้าแหวนแทนตัวเฝ้าคลั่วเคลีย
หนุ่มตะกอฟ้อแฟ้มีแม่เลี้ยง
จะหายหอมหม่อมแม่ให้แพรพรรณ
ที่เงินทองข้องเกี่ยวก็เที่ยวหา
ที่เกลอมีขี้เมาซื้อเหล้าเลี้ยง
๏ ส่วนสุวรรณมาลีศรีสวัสดิ์
เป็นการใหญ่ไม่รู้ที่จะทัดทาน
โอ้ลูกเอ๋ยเคยเห็นอยู่เย็นเช้า
เมื่อยากเย็นเห็นกันทุกวันมา
ยามเสวยเคยร่วมสุวรรณภาชน์
ถึงยามสรงทรงสุคนธ์ปนสุวรรณ
จะได้ตัดเสียให้เตียนที่เสี้ยนหนาม
ได้ปราบปรามไพรินทมิพมารฯ
ค่อยกล้ำกลืนชลนาแล้วว่าขาน
แต่งานการยุ่งยิ่งต้องนิ่งไว้
สมถวิลยินดีจะมีไหน
เยือนกรุงไกรเสร็จสรรพจะกลับมา
จะรีบกำปั่นไปไกลหนักหนา
เสด็จมาหยุดพักตำหนักแพ
ให้พวกพ้องรู้ความตามกระแส
จะออกแต่ย่ำรุ่งไปกรุงไกรฯ
มาเร่งรัดเรียกกันเสียงหวั่นไหว
สำรองให้เสร็จสรรพเผื่ออับจน
เสียงแซ่ซ้องส่งรับกันสับสน
อุดส่าห์ขนไปให้มากได้ฝากเมีย
จนเที่ยงคืนแล้วก็ยังไปสั่งเสีย
น้ำตาเรี่ยรักใคร่จะไกลกัน
ก็บ่ายเบี่ยงเบียดเบียนเอาเชี่ยนขัน
แป้งน้ำมันหมอนฟูกให้ลูกเลี้ยง
บ้างยื้อผ้าแพรเพลาะทะเลาะเถียง
สบถเสียงโด่งดังลำพังพาลฯ
จะพรากพลัดสินสมุทสุดสงสาร
กอดกุมารร่ำไรไม่ไสยา
จะเปลี่ยวเปล่าอกแม่ชะแง้หา
ถึงพาราแล้วจะไปเสียไกลกัน
เมื่อไสยาสน์ยามหลับเคยรับขวัญ
แม่เคยกันเกศเกล้าพระเมาลี

จะจากไปไกลเนตรทุเรศร้าง ใครจะสางสระผมให้สมศรี
ทั้งทางไกลไปมาก็กว่าปี ถูกธุลีลมต้องจะหมองมัว
แม่อยู่หลังข้างนี้จะวิดก ระกำอกอาดูรถึงทูนหัว
พ่อจะไปใจแม่อยู่แต่ตัว ไม่มีผัวหรือจะได้ไปด้วยกัน
นางครวญคร่ำร่ำไรไห้สะอื้น จนดึกดื่นเดือนฉายเสียงไก่ขัน
ทั้งสงสารหลานรักร่วมชีวัน อยู่ด้วยกันหลัดหลัดมาพลัดพราย
เคยชวนพลอดฉอดเสียงสำเนียงแจ้ว จะลับแล้วหรือไกลให้ใจหาย
กอดประสานหลานเลี้ยงกับลูกชาย นางฟูมฟายซลนาด้วยอาลัยฯ

๏ พระพี่น้องสององค์ทรงกันแสง ลูกไม่แกล้งเหินห่างไปข้างไหน
มีธุระพระเจ้าอาจะพาไป จึงจนใจจำลามารดาจร
ขอฝากองค์ทรงฤทธิ์บิดุเรศ พระทรงเดชผิดพลั้งช่วยสั่งสอน
นางสรวลสันต์กลั้นน้ำตายิ่งอาวรณ์ ปลอบให้นอนนั่งเฝ้าประเล้าประโลม
เห็นหลับนิ่งยิ่งสงสารกุมารน้อย ประคองค่อยเชยปรางสำอางโฉม
จนแจ่มแจ้งแสงทองส่งโพยม เสียงประโคมครื้นเครงวังเวงใจ
ค่อยปลอบปลุกลุกเถิดพ่อทูลเกล้า พลางโลมเล้าลูกยาอัชฌาสัย
ให้สององค์ทรงสนานน้ำดอกไม้ แล้วลูบไล้พระสุคนธ์ปนทองคำ
พลางมุ่นเกล้าเมาลีให้พี่น้อง นุ่งยกทองเทพนมดูคมขำ
เข็มขัดเพชรเจ็ดกะรัตคาดประจำ ลูกประหล่ำลงยาราชาวดี
ทองพระกรซ้อนนวมสวมพระหัตถ์ เนาวรัตน์ราคาค่ากรุงศรี
สังวาลแวว้แก้วเก็จเพชรมณี ผูกวลีลายลอยล้วนพลอยเพชร
ธำมรงค์ทรงรายพรายพระหัตถ์ แจ่มจำรัสรุ่งแวว้ล้วนแก้วเก็จ
กรรเจียกจอนซ้อนกุดั่นกัลเม็ด ใส่เกลือกเพชรเพทายริมรายพลอย
แล้วนางพามาเฝ้าพระบิดุเรศ น้ำพระเนตรหยดเหยาะเผาะเผาะผอย
ด้วยอาลัยใจผูกถึงลูกน้อย นางเศร้าสร้อยโศกสะอื้นกลืนน้ำตาฯ

๏ พระอภัยมณีโมลีโลก เห็นนางโศกแสนรักนั้นหนักหนา
จึงยิ้มเยื้อนเอื้อนประโลมโฉมสุดา เปลื้องน้ำตาเสียเปล่าเปล่าไม่เข้าการ

แม้นลูกชายหายไปมิได้กลับ
มิปีนี้ก็ปีหน้าไม่ช้านาน
แล้วลีลาพาลูกกับหลานรัก
พระทรงนั่งยังที่เก้าอี้อิง
อันพวกไพร่ไทยฝรั่งทั้งแขกเทศ
แล้วอวยชัยให้มหากฤดาการ
จงปรากฏยศถาอานุภาพ
ช่วยทูลฉลองสองชนกชนนี

๏ ศรีสุวรรณอัญชลียินดีนัก
ไปบังคมสมเด็จพระบิตุลา
แล้วสามองค์ทรงลำกำปั่นใหญ่
ทั้งเรือตามสามร้อยลอยวารี

๏ ส่วนสุวรรณมาลีศรีสมร
สินสมุทสุดใจไปไกลตา
นางแลเล็งเพ่งพิศจนลิบลับ
ทั้งแสนสาวท้าวนางเจ้าขรัวนาย
พระอภัยใจอ่อนถอนสะอื้น
เข้าสู่วังทั้งสุรางค์นางอนงค์

๏ จะกล่าวลำกำปั่นสามกษัตริย์
รู้แห่งที่มีน้ำทุกดำบล
ทั้งลมคลื่นรื่นราบดังปราบเลี่ยน
เหมือนจอกน้อยลอยแลเห็นแต่ไกล
พระพี่น้องสองกุมารสำราญรื่น
น้ำสุดใสไหลแลเห็นแต่ปลา
ปลาวาฬใหญ่ไล่คู่ขึ้นฟูฟ่อง
จะหลีกทางข้างไหนก็ไม่พ้น
เสียงดูมตามสามลูกถูกสีข้าง
สูบกำปั่นหันเหียนเวียนระวิง
จึงค่อยปรับปรุงให้ใช้ลูกหลาน
จะขี้คร้านเลี้ยงดอกบอกจริงจริง
ลงตำหนักแพพร้อมหม่อมหม่อมหญิง
ให้จัดสิ่งเสื้อผ้ามาประทาน
ได้บำเหน็จถ้วนทั่วตัวทหาร
ทั้งน้องหลานลูกยาอย่าราคี
อรินทร์ราบเรียบทางกลางวิถี
ว่าพี่นี้จะไปเฝ้าต่อเจ้ามาฯ
เรียกลูกรักกับหลานคลานมาหา
ทูลลาป้าลาพระอัยกี
ให้กางใบล้วนแต่ผ้าแพรสี
พอลมดีใช้ใบไรไรมาฯ
ให้อาวรณ์ลูกน้อยละห้อยหา
พระชลนาไหลหลั่งลงพรั่งพราย
ให้วาววับหวาดหวั่นพระขวัญหาย
แสนเสียดายพระโอรสยศยง
อุดส่าห์ฝืนพักตร์ชวนนวลหง
ดั้งดำรงราษฎรไม่ร้อนรนฯ
เคยสันทัดแถวทางที่กลางหน
เหล่าพวกพลไพร่นายสบายใจ
ดูเกาะเกียนกลางมหาชลาไหล
วิเวกใจอ้างว้างกลางคงคา
ต่างชวนชื่นชมทะเลพระเวหา
เที่ยวเคลื่อนคลาคล้ายคล้ายในสายชล
บ้างพ่นฟองฟุ้งฟ้าดังห่าฝน
พวกต้นหนสั่งให้ปืนใหญ่ยิง
พอโบกหางหันวนเป็นกันสวิง
บ้างจมดิ่งหายวับแล้วกลับลอย

เหมือนติดแน่นแล่นไปก็ไม่ออก ฟูมระลอกเลี้ยววนเป็นกันหอย
แต่เช้าตรู่สุริย์ฉายจนบ่ายคล้อย จึงหลุดลอยแล่นหลามไปตามกัน
ได้เดือนครึ่งถึงบุรีรมจักร แวะเข้าพักพวกพหลพลขันธ์
พอพรายแพร่งแจ้งความถึงสามวัน ออกกำปั่นไปตามทางกลางคงคา
สำคัญเข็มเล็มแล่นดามแผนที่ ตรงดาวศีรษะจระเข้ไนเวหา
ไปเดือนหนึ่งถึงจังหวัดกรุงรัตนา ชาวพาราร้องดื่นเสียงครื้นครึก
บ้างเห็นลำกำปั่นสนั่นเหลือ ในลำเรือเรือกสวนแต่ล้วนดึก
ตลอดลืออื้ออึงอึกทึก ว่าข้าศึกโจมจู่เข้าบูรี
พวกชาวบ้านร้านตลาดออกกลาดเกลื่อน ทิ้งเหย้าเรือนรีบอพยพหนี
ท้าวสุทัศน์ตรัสสั่งขุนเสนี ให้ขึ้นตีกลองศึกเสียงครึกครื้น
ขุนนางไล่ไพร่พลขึ้นบนป้อม ไม่พรักพร้อมเพราะว่าแรกยังแตกตื่น
บ้างลงหลักปักขวากบ้างลากปืน เสด็จยืนเร่งรัดให้จัดการ
พอเสร็จสรรพกลับรู้ว่าโอรส พระทรงยศหยุดอยู่ท่าที่หน้าฉาน
ศรีสุวรรณครั้นถึงท่าพากุมาร มากราบกรานพระบิดาพาเข้าวัง
ขึ้นปรางค์มาศญาติวงศ์พงศ์กษัตริย์ มาแออัดซ้ายขวาทั้งหน้าหลัง
พระชนนีดีใจจะใคร่ฟัง จึงตรัสถามความตั้งแต่เดิมมาฯ

๏ ศรีสุวรรณอัญชลีแล้วเล่าเรื่อง เมื่อจากเมืองจากสมเด็จพระเชษฐา
เอาความหลังทั้งนั้นขึ้นพรรณนา จนกลับมากราบก้มบังคมคัล
คนโน้นชื่อสินสมุทบุตรพระพี่ นี่อรุณรัศมีบุตรีหม่อมฉัน
พระอัยกาอัยกียินดีครัน ต่างชิงกันกอดหลานสงสารนัก
ประโลมลูบจูบจอมถนอมแนบ น้อยหรือแทบย่าปู่ไม่รู้จัก
ล้วนละม้ายคล้ายพ่อนรลักษณ์ พลางเชยพักตร์พิศวาสนาถนัดดา
กุมารชายฝ่ายท้าวสุทัศน์อุ้ม นางประทุมกอดอรุณอุ่นหนักหนา
ทรงสำรวลสรวลสันต์จำนรรจา ด้วยนัดดาโอรสยศยง
อันเรื่องราวกล่าวความสามกษัตริย์ ถึงจังหวัดเวียงวังดังประสงค์
ได้พร้อมพรักศักดิ์ตระกูลประยูรวงศ์ กุมารหลงเล่นเพลินอยู่เนิ่นนานฯ

ตอนที่ ๒๔
กำเนิดสุดสาคร

๏ จะกล่าวถึงเงือกน้อยกลอยสวาท
อยู่วนวังหลังเกาะแก้วพิสดาร
ให้เจ็บครรภ์ปั่นป่วนจะจวนคลอด
จะแลเหลียวเปลี่ยวใจนัยนา
โอ้องค์พระอภัยก็ไปลับ
จะคลอดบุตรสุดใจเมียไม่เคย
นางควญคร่ำร่ำไรไห้ละห้อย
ให้กลุ้มกลัดอัดอั้นหวั่นวิญญาณ์
สงสารนางครางครวญให้ป่วนปวด
สะอื้นอ้อนอ่อนระทวยแทบม้วยมุด
ให้นึกคำพระอภัยเมื่อไปจาก
นางตรึกตรองร้องร่ำทั้งน้ำตา
โอ้ครั้งนี้ชีวิตจะปลิดปลด
นางควญคร่ำร่ำไรด้วยไม่เคย

๏ ฝ่ายโยคีมีพรตปรากฏกล้า
แสนสว่างทางกสิณอภิญญาณ
เมื่อเงือกน้ำร่ำเรียกก็รู้เหตุ
พลางหัวร่ออ้อเมียพระอภัย
มันเจ็บท้องร้องอึงจะออกลูก
แล้วงกเงิ่นเดินมาในราตรี
เอาโคมส่องมองเขม้นเห็นนางเงือก
เป่ามหาอาคมให้ลมแปร
เห็นโยคีดีใจจึงไหว้กราบ
ความเจ็บปวดรวดเร้าไม่เบาบาง
ซึ่งรองบาทพระอภัยเมื่อไกลสถาน
ประมาณกาลสิบเดือนไม่เคลื่อนคลา
ระทวยทอดลงกับแท่นที่แผ่นผา
ไม่เห็นหน้าผู้ใดที่ไหนเลย
ไม่เห็นกลับคืนมานิจจาเอ๋ย
ที่ไหนเลยจะตลอดรอดชีวา
น้ำตาย้อยพรั่งพรายทั้งซ้ายขวา
ด้วยเป็นปลาแปลกนางอย่างมนุษย์
ยิ่งเร้ารวดร้อนใจดังไฟจุด
หากบุญบุตรบันดาลช่วยมารดา
ว่าจะฝากโยคีมีคาถา
คุณเจ้าขาไม่มาช่วยฉันด้วยเลย
พระดาบสเอาบุญเถิดคุณเอ๋ย
สลบเลยลืมกายดังวายปราณฯ
นั่งรักษาทางธรรมกรรมฐาน
พระอาจารย์แจ้งจบทั้งภพไตร
นิ่งสังเกตว่าสีกามาแต่ไหน
เขาฝากไว้วันจะลาไปธานี
จะต้องถูกได้หรือเป็นฤาษี
ไหนอยู่ที่ไหนหวาสีกาสีแก
สงบเสือกอยู่ที่ทรายชายกระแส
ที่ท้อแท้ค่อยประทังกำลังนาง
สมาบาปช่วยวิบัติที่ขัดขวาง
นางคราง พลางพลิกกายฟายน้ำตาฯ

๏ พระดาบสอดปากมิอยากได้ ใครใช้ให้มึงรักกันหนักหนา
ส่วนลูกไม่ใคร่ออกสิบอกตา สมน้ำหน้าปวดท้องร้องเบยเบย
แล้วจับยามสามตาตำราปลอด จวนจะคลอดแล้วละหวาสีกาเอ๋ย
กูถูกต้องท้องไส้ไม่ได้เลย ยังไม่เคยพบเห็นเหมือนเช่นนี้
แล้วหลีกไปให้ห่างเสียข้างเขา ช่วยเสกเป่าป้องปัดกำจัดผี
เดชะฤทธิ์อิศโรพระโยคี มิได้มีเภทภัยสิ่งไรพาน
ทั้งเทวาอารักษ์ที่ในเกาะ ระเห็จเหาะลงมาสิ้นทุกถิ่นฐาน
ช่วยแก้ไขได้เวลากฤดาการ คลอดกุมารเป็นมนุษย์บุรุษชาย
เนตรขนงวงนลาฏไม่คลายเคลื่อน ละม้ายเหมือนพระอภัยนั้นใจหาย
มีกำลังนั่งคลานทะยานกาย เข้ากอดก่ายมารดรไม่อ่อนแอ
นางกอดบุตรสุดใจมิได้อิ่ม พ่อเนื้อนิ่มแนบข้างไม่ห่างแห
แข็งฤทัยใจคอหายท้อแท้ ลงชุ่มแช่ชลธารสำราญใจ
พระหน่อนาถชาติเงือกชอบเลือกน้ำ เที่ยวผุดดำดามประสาอัชฌาสัย
นางแม่เมียงเคียงข้างไม่ห่างไกล แล้วอุ้มไปนั่งแท่นแผ่นศิลาฯ

๏ ฝ่ายโยคีนิ่งนั่งได้ฟังเสียง จึงมองเมียงมาชะโงกริมโกรกผา
เห็นกุมารคลานได้มิใช่ปลา หัวร่อร่าร้องไม่เป็นไรแล้ว
เข้าอุ้มชูดูหลานสงสารนัก ไม่รู้จักเจรจาตาแจ๋วแหวว
แต่ลักษณะจะฉลาดไม่คลาดแคล้ว ดูผ่องแผ้วเหมือนพ่อหนอสีกาฯ

๏ นางเงือกน้ำคำรพอภิวาท ข้าเป็นชาติเชื้อสัตว์เหมือนมัจฉา
จะกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงมนุษย์สุดปัญญา ขอฝากฝ่าบาทบงสุ์พระทรงธรรม์
ช่วยเลี้ยงดูกุมารเหมือนหลานเถิด เสียแรงเกิดกายมาจะอาสัญ
อันข้านี้วิสัยอยู่ไกลกัน เช้ากลางวันเย็นลงจะส่งนมฯ

๏ พระโยคีมีจิตคิดสงสาร ด้วยเหมือนหลานลูกศิษย์สนิทสนม
จึงว่ากูผู้สถิตในกิจกรม ไม่มีสมบัติอะไรที่ไหนเลย
จะเย็บฟูกผูกเปลเห่อ้ายหนู ก็ไม่รู้สีสาสีกาเอ๋ย
ต้องกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงไปทั้งไม่เคย จะเฉยเมยเสียไม่ช่วยจะม้วยมุด

ฤกษ์วันนี้ตรีจันทร์เป็นวันโชค ต้องโฉลกลักขณามหาอุด
จะให้นามตามอย่างข้างมนุษย์ ให้ชื่อสุดสาครอวยพรชัยฯ
◎ นางกราบกรานท่านสิทธาว่าสาธุ ให้อายุยืนยงอสงไขย
สืบตระกูลพูนสวัสดิ์กำจัดภัย แล้วอุ้มให้กินนมนั่งชมเชย
โอ้เกิดมาอาภัพอัปภาคย์ จะจำจากมารดานิจจาเอ๋ย
อย่าเศร้าสร้อยน้อยใจอาลัยเลย บุญแม่เคยครองเลี้ยงเจ้าเพียงนั้น
ไปชาติหน้ามาเกิดกับอกแม่ อย่าห่างแหเสน่หาจนอาสัญ
ในชาตินี้วิบากจะจากกัน เพราะด่างพันธุ์ผิดเพศสังเวชใจ
สะอื้นพลางนางแลดูลูกรัก สงสารนักนึกน่าน้ำตาไหล
จึงหยิบของสองสิ่งซึ่งซ่อนไว้ เป็นของพระอภัยให้โอรส
ทำขวัญลูกผูกธำมรงค์รัตน์ ไว้กับหัตถ์เบื้องขวาให้ปรากฏ
กุณฑลทองขององค์พระทรงยศ ให้ดาบสเก็บไว้ให้กุมาร
แล้วเรียกบุตรสุดสาครของแม่ เฝ้าแลแลมารดาน่าสงสาร
ให้กินนมชมชูพระกุมาร แล้วให้คลานขึ้นบนเพลาพระเจ้าตา
พระสอดกรช้อนอุ้มว่านุ่มนิ่ม ดูจิ้มลิ้มลูกพ่อเจียวหนอหวา
ได้ด้วยกูอยู่ด้วยกันที่ศาลา แล้วอุ้มพามากุฏีพระชีไพร
จึงเสี่ยงสัตย์อธิษฐานการกุศล เดชะผลเมตตาได้อาศัย
จะเลี้ยงดูกุมารแม้นนานไป เขาจะได้สืบกษัตริย์ขัตติยา
จงมีเมาะเบาะฟูกเครื่องลูกอ่อน ทั้งเปลนอนหน่อนาถตามวาสนา
พอขาดคำรำพันจำนรรจา ก็มีมาเหมือนหนึ่งในน้ำใจนึก
จึงวางองค์ลงบนเปลแล้วเห่ช้า ทำขนมแชงม้าเวลาดึก
โอละเห่เอละโห่โอระฮึก อึกทึกทั้งศาลาจนราตรี
ถึงดึกดื่นดื่นนอนป้อนกล้วยน้ำ กุมารกล้ำกลืนกินจนสิ้นหวี
ทิ้งฟูกเมาะเบาะหมอนอ่อนอินทรีย์ พระโยคีคอยระวังเป็นกังวล
ครั้นรุ่งอุ้มดุ่มเดินไปเนินเขา ให้ดื่มเต้ากษิราสี่ห้าหน
เป็นแถวเทือกเงือกบุรุษมนุษย์ปน แรงกว่าคนเมืองเราชาวบุรี

ได้สิบเดือนเหมือนได้สักสิบขวบ
ออกวิ่งเต้นเล่นได้ไกลกุฏี
แล้วลงน้ำปล้ำปลาโกลาหล
สอนให้หลานอ่านเขียนร่ำเรียนไป
รู้ล่องหนทนคงเข้ายงยุทธ์
ได้เห็นแต่แม่มัจฉากับอาจารย์

๏ อยู่วันหนึ่งถึงเวลาสิทธาเฒ่า
ลงเล่นน้ำปล้ำปลาในวารี
พอพบม้าหน้าเหมือนมังกรร้าย
หางเหมือนอย่างหางนาคปากคำรณ
กุมาราถาโถมเข้าโจมจับ
เข้าคาบคอหน่อกษัตริย์จะกัดกิน
ม้าสะบัดพลัดหลุดยังยุดหาง
ตลบเลี้ยวเรี่ยวแรงแผลงศักดา
จนค่ำพลบรบรุดไม่หยุดหย่อน
ถึงสินธพขบขย้ำด้วยกำลัง
แต่มืดมัวกลัวปู่ไม่อยู่รบ
ถึงโยคีดีใจไหว้วันทา
ไปเที่ยวเล่นเห็นอ้ายอะไรมิรู้
ข้าเข้าจับกลับขบต้องรบกัน

๏ พระทรงศิลป์ยินสุดสาครบอก
จึงเล็งญาณฌานชิดด้วยฤทธา
ครั้นลูกมีศีรษะมันเหมือนพ่อ
หางเป็นนาคมาข้างพ่อมันด่อพันธุ์
จึงนึกว่าม้านี้มันมีฤทธิ์
ได้ตามติดบิดุรงค์พบวงศ์วาน
ดูขาวอวบอ้วนท้วนเป็นนวลฉวี
เที่ยวไล่ขี่วัวควายสบายใจ
ดาบสบ่นปากเปียกเรียกไม่ไหว
แล้วก็ให้วิทยาวิชาการ
เหมือนสินสมุทพี่ยาทั้งกล้าหาญ
จนอายุกุมารได้สามปีฯ
สำรวมเข้านั่งฌานกุมารหนี
แล้วขึ้นขี่ขับขวางไปกลางชล
แต่กีบกายนั้นเป็นม้าน่าฉงน
กายพิกลกำยำดูดำนิล
มังกรรับรบประจัญไม่ผันผิน
กุมารดิ้นโดดขึ้นนั่งหลังอาชา
ดูกลิ้งกลางเกลียวคลื่นลื่นถลา
เสียงชลาเลื่อนลั่นสนั่นดัง
สุดสาครภาวนาคาถาขลัง
ไม่เข้าหนังแน่นเหนียวคงเขี้ยวงา
แฉลบหลบขึ้นดลิ่งวิ่งถลา
บอกเจ้าตาตามจริงทุกสิ่งอัน
ดำทั้งตัวหัวหูมันดูขัน
แต่กลางวันจนเดี๋ยวนี้ฉันหนีมาฯ
นึกไม่ออกอะไรกัดหรือมัจฉา
ก็รู้ว่าม้ามังกรสมจรกัน
ตัวตีนต่อจะเหมือนแม่ช่างแปรผัน
พระนักธรรม์แจ้งกระจ่างด้วยทางฌาน
จำจะคิดจับไว้ให้พระหลาน
สิทธาจารย์ดีใจจึงไขความ

ม้าตัวนี้ดีจ้านเจียวหลานเอ่ย
จับไว้ขี่มีสง่ากล้าสงคราม
แล้วบอกมนต์กลเล่ห์กระเท่ห์ให้
สุดสาครนอนบ่นมนต์สำคัญ
จึงลงหวายสายเอกเสกประทับ
แล้วนอนบ่นมนต์เก่าที่เล่าเรียน
พอเช้าดรู่รู้สึกให้นึกแค้น
ขึ้นขี่ปลาพาว่ายคล้ายคล้ายไป
กระโดดโครมโถมถึงเข้าทึ้งหนวด
พอหลุดมือรื้อกลับเข้ารับรบ
เอาวงหวายสายสิญจน์สวมศีรษะ
ม้ามังกรอ่อนดิ้นสิ้นกำลัง
ได้เจ็ดคาบปราบม้าสวาหะ
อาชาชื่นฟื้นกายไม่วายชนม์
ขยับซ้ายย้ายตามด้วยความรัก
คอยตามไปไม่ขัดหัทยา
ขี่ขยับขับขึ้นบนเกาะแก้ว
เที่ยวเลียบรอบขอบเกาะเหมือนเหาะไป
เห็นครูอิงพิงหมอนนั่งถอนหนวด
ทรามคะนองลองเชิงเริงสำราญ
อย่าควบนักชักวงมาดรงนี้
กุมารลงทรงจูงอาชามา
พระนักสิทธ์พิศดูเป็นครู่พัก
เมื่อตัวเดียวเจียวกลายเป็นหลายพันธุ์
กินคนผู้ปูปลาหญ้าใบไม้
เขี้ยวเป็นเพชรเกล็ดเป็นนิลลิ้นเป็นปาน
เป็นกะเทยเขี้ยวเพชรไม่เข็ดขาม
จะได้ตามบิตุเรศไปเขตคัน
จะจับได้ด้วยพระเวทวิเศษขยัน
ได้แม่นมั่นเหมือนหนึ่งจิตไม่ผิดเพี้ยน
ไว้สำหรับผูกรั้งเช่นบังเหียน
จนสิ้นเทียนเคลิ้มหลับระงับไป
ฉวยเชือกแล่นลงมหาชลาไหล
ถึงคลื่นใหญ่มองเขม้นเห็นสินธพ
มังกรหวดหางกระวัดทั้งกัดขบ
โจนประจบจับหนวดกระหมวดรั้ง
ด้วยเดชะพระเวทวิเศษขลัง
ขึ้นนั่งหลังแล้วกุมารก็อ่านมนต์
แล้วเป่าลงตรงศีรษะสิ้นหกหน
ให้รักคนที่ขี้นขี่ดังชีวา
หรือจะชักย้ายทางไปข้างขวา
กุมารารู้ทีก็ดีใจ
ยิ่งคล่องแคล่วควบกระโดดโขดไศล
ประเดี๋ยวใจถึงศาลาพระอาจารย์
แกล้งควบอวดอัยกาตรงหน้าฉาน
พระอาจารย์นั่งหัวร่อพ่อนี่นา
จะดูศีรษะมันขันหนักหนา
ถึงตรงหน้านอบนบอภิวันท์
หัวร่อคักรูปร่างมันช่างขัน
กำลังมันมากนักเหมือนยักษ์มาร
มันทำได้หลายเล่ห์อ้ายเดรฉาน
ถึงเอาขวานฟันฟาดไม่ขาดรอน

เจ้าได้ม้าพาหนะตัวนี้ไว้ จะพ้นภัยภิญโญสโมสร
ให้ชื่อว่าม้านิลมังกร จงถาวรพูนสวัสดิ์แก่นัดดา
ปล่อยให้เล่นเป็นสุขอย่าผูกถือ ร้องเรียกซื่อแล้วก็คงตรงมาหา
พลางเรียกหลานขึ้นมานั่งยังศาลา พระสิทธาพรายแพร่งให้แจ้งการ
บิดาเจ้าเหล่ากอหน่อกษัตริย์ บุรีรัตน์พลัดพรากจากสถาน
มาถึงกูอยู่ศาลานี่ช้านาน พึ่งโดยสารไปบุรีเมื่อปีจอ
ประเดี๋ยวนี้ปีชวดฉศกแล้ว เกิดหลานแก้วสามปีเข้านี่หนอ
แล้วบอกความนามกรทั้งเหล่ากอ แต่ชื่อพ่อชื่อพระอภัยมณี
เจ้าคงคิดติดตามไต่ถามหา พบบิดาได้บำรุงซึ่งกรุงศรี
สืบตระกูลพูนสวัสดิ์ปัถพี อยู่ที่นี่นิ่งเปล่าไม่เข้าการฯ

◎ หน่อนรินทร์ยินคดีพระชีเล่า กำสรดเศร้าโศกาน่าสงสาร
คิดถึงพ่อท้อใจอาลัยลาน พระพลัดบ้านเมืองมาเอกากาย
ไปสำเภาเล่าจะดีหรือมีเหตุ แสนสมเพชภูวไนยนึกใจหาย
เป็นลูกท่านทิ้งบิดาก็น่าอาย ถึงเป็นตายฉันจะลาเจ้าตาตาม
พระบิดรอยู่ตำบลแห่งหนไหน คงจะไปตามเสด็จไม่เข็ดขาม
แต่โปรดเกล้าเล่าแถลงให้แจ้งความ จะให้ตามตั้งจิตไปทิศใดฯ

◎ พระดาบสอุดส่าห์ปลอบว่าชอบอยู่ กตัญญูยอดดีจะมีไหน
แต่แถวทางกลางย่านที่หลานไป ไกลกว่าไกลกลัวจะหลงเที่ยววงวน
พระอภัยไปบำรุงกรุงผลึก จะทำศึกชิงผู้หญิงกับสิงหล
ตรงมือชี้นี่นะจำเอาตำบล เป็นมณฑลทิศพายัพอยู่ลับลิบ
อันพ่อเจ้าเขาไม่แก่ไม่หนุ่มนัก อายุสักยี่สิบเก้าเข้าสามสิบ
พระบอกพลางทางประทานไม้เท้าทิพย์ ไปทางนี้ผีดิบมันดุดัน
สำหรับมือถือไว้อย่าให้ห่าง เปรียบเหมือนอย่างศรแผลงพระแสงขรรค์
ทั้งแคล้วคลาดสาดราสารพัน ประกอบกันผีสางปะรางควาน
อันปิ่นทองของพระอภัยให้ ช่วยแซมใส่เกศีเมาลีหลาน
บิดาเจ้าเผ่าพงศ์พวกวงศ์วาน ใครพบพานจะได้เห็นเป็นสำคัญ

แล้วจดแจงแต่งนุ่งหนังเสือให้
ผูกชฎาหนังรัดสะพัดพัน
นั่งคำนับพับเพียบดูเรียบร้อย
แล้วว่าเชิญเดินไปหาสีกาโยม
โอ้เอ็นดูมุนีฤาษีน้อย
เข้ากราบเท้าเจ้าดาด้วยอาลัย
พระเจ้าปู่ดูแลแม่ฉันด้วย
ฉันไปปะพระบิดาไม่ช้าที
ฉวยขัดข้องต้องอยู่นานสงสารแม่
เห็นแต่ปู่อยู่ใกล้น้ำใจบุญ

๏ พระฟังคำร่ำสั่งก็สังเวช
ด้วยเคยเห็นเอ็นดูพระกุมาร
ที่มารดาตาจะรับช่วยดับเข็ญ
จงหักจิตปลิดปละสละไป
พลางอำนวยอวยพรถาวรสวัสดิ์
ใครปองร้ายหม่ายมาดจงคลาดแคล้ว

๏ กุมารสุดสาครยอกรกราบ
ถือไม้เท้าก้าวมาศาลาลัย
มาเงื้อมเขาเสาโคมเห็นโยมตื่น
นางเห็นลูกผูกชฎาพาเจริญ
ความดีใจไหว้ว่าพระดาบส
จะเปลื้องปลดอดนมเป็นสมภาร

๏ มุนีน้อยค่อยนั่งจะสั่งแม่
จะออกคำอำลาให้อาวรณ์
แล้วว่าฉันบรรพชามาวันนี้
วันหนึ่งปู่ผู้เฒ่าเล่าลูกยา
ครบเครื่องไตรครองประทานพระหลานขวัญ
ฝนแก่นจันทน์เจิมมหาอุณาโลม
เหมือนเณรน้อยน่าจูบเจียวรูปโฉม
ประเล้าประโลมอำลาเขาคลาไคล
ให้ละห้อยโหยหาน้ำตาไหล
หลานจะไปกังวลด้วยชนนี
จะเจ็บป่วยเป็นตายอย่าหน่ายหนี
ถ้าอยู่ดีแล้วจะลามาหาคุณ
ผู้เดียวแท้สิ้นสุดที่อุดหนุน
จงการุญอย่าให้มีราคีพานฯ
น้ำพระเนตรหลั่งลงน่าสงสาร
สิทธาจารย์จึงว่าเจ้าอย่าเศร้าใจ
ให้อยู่เย็นตามประสาอัชฌาสัย
อย่าห่วงใยโยมอยู่กับปู่แล้ว
จงกำจัดภัยพาลเถิดหลานแก้ว
ให้ผ่องแผ้วภิญโญเดโชชัยฯ
น้ำตาอาบอุดส่าห์ฝืนสะอื้นไห้
สู้แข็งใจจูงพระยาอาชาเดิน
ถอนสะอื้นอ้างว้างจะห่างเหิน
สำรวมเดินดังมหาสิทธาจารย์
ช่างสร้างพรตงดงามทรามสงสาร
เจียวหรือฉานโมทนาสถาวรฯ
แต่แลแลแล้วก็ขืนสะอื้นอ้อน
สะท้อนถอนฤทัยมิใคร่ลา
ให้กุศลชนนีจงหนักหนา
ว่าบิดาตกยากมาจากเมือง

พลอยสำเภาเขาไปจะได้สุข
มรคาสารพัดจะขัดเคือง
ลูกจะมาลาตามไปถามข่าว
ถ้าเฉินฉุกทุกข์ทับถึงอับจน
ชนนีดีฉันฝากกับปู่แล้ว
อย่าถือโทษโปรดให้ลูกไคลคลา

๏ นางเงือกน้ำกำสรดสลดจิต
จะทานทัดขัดไว้มิให้จร
นางดูหน้าอาลัยใจจะขาด
สะอื้นอั้นตันใจอาลัยลาน
โอ้ทูนหัวตัวแม่นี้ไม่ห้าม
แต่ปรานีที่ไม่แจ้งรู้แห่งทาง
เคยกินนมชมชื่นระรื่นรส
ทั้งย่อมเยาว์เบาความได้สามปี
ต้องลมแดดแผดเผาจะเศร้าสร้อย
กันดารแดนแสนไกลพ่อไม่เคย
แสนสงสารมารดาอุดส่าห์ถนอม
เหมือนดอกไม้ไกลต้นจนหล่นโรย
แม้นล้าเลื่อยเมื่อยเหน็บจะเจ็บป่วย
ทั้งผีสางกลางชลาล้วนน่ากลัว
สารพัดมัจฉาก็กล้าหาญ
ทั้งครุฑาวายุภัสนกหัสดิน
เห็นเดินหนคนเดียวจะเฉี่ยวฉาบ
น่าใจหายตายเป็นไม่เห็นกัน
ถึงสิบรู้บูราณท่านเฉลย
อย่าจู่ลู่ดูถูกนะลูกรัก
หรือเป็นทุกข์ทนอยู่ไม่รู้เรื่อง
จะถึงเมืองเหมือนหมายหรือวายชนม์
พอให้ท้าวเธอรู้จักเสียสักหน
จะสู้ทนยากแค้นแทนบิดา
จงผ่องแผ้วพักอยู่ในคูหา
ตามศรัทธาที่ฉันคิดถึงบิดรฯ
สุดจะคิดคับทรวงดวงสมร
สุดสาครของแม่จะแดดาล
ดั่งฟ้าฟาดทรวงแยกให้แดกฉาน
แสนสงสารโศกาแล้วว่าพลาง
สุดแต่ตามใจปองอย่าหมองหมาง
จะอ้างว้างวิญญาณ์ในวารี
พ่อจะอดนมหมองละอองศรี
เล็กเท่านี้นี่จะไปกระไรเลย
ทั้งกล้วยอ้อยพ่อจะได้ไหนเสวย
จะหลงเลยลดเลี้ยวอยู่เดียวโดย
จะซูบผอมเผือดผิวจะหิวโหย
น้ำค้างโปรยปรายต้องจะหมองมัว
ใครจะช่วยอนุกูลพ่อทูนหัว
จะจับตัวฉีกเนื้อเป็นเหยื่อกัน
ในกลางย่านยมนาชลาสินธุ์
เที่ยวโบยบินบนอากาศไม่ขาดวัน
พิฆาตคาบเข่นฆ่าให้อาสัญ
แม่พรั่นพรั่นเพราะว่าเจ้ายังเยาว์นัก
ไม่เหมือนเคยฝึกสอนด้วยอ่อนศักดิ์
จงคิดหนักหน่วงใจดูให้ดีฯ

๏ สุดสาครวอนว่าอย่าปรารภ ถึงพานพบผีสางกลางวิถี
ไม้เท้าของป้องกันของฉันมี ทั้งม้าขี่เขี้ยวเพชรเกล็ดเป็นนิล
อนึ่งเล่าเจ้าดาวิชาขลัง ได้สอนสั่งเสร็จสมอารมณ์ถวิล
อย่าหวาดหวั่นพรั่นใจที่ไพริน ถึงของกินก็พอเสาะตามเกาะเกียน
ที่พ่ออยู่ปู่ชี้วิถีแล้ว ประเทศแถวทางทิศสถิตเสถียร
จำสำคัญมั่นคงไม่วงเวียน จะพากเพียรพยายามไปตามบุญ
ถึงยังเด็กเหล็กเพชรไม่เข็ดขอน จะเจาะซอนเชิงลำเนาภูเขาขุน
จะลำบากยากแค้นเพราะแทนคุณ ก็ได้บุญเบื้องหน้าขอลาไปฯ

๏ นางรู้ว่าอาจารย์บอกหลานน้อย ที่เศร้าสร้อยสร่างเสื่อมเพราะเสื่อมใส
ฤาษีช่วยด้วยแล้วเห็นไม่เป็นไร ค่อยวางใจจึงว่าแม่ก็แก่กาย
พ่อไปปะพระบิดาแล้วอย่ากลับ จงอยู่กับภูวนาถเหมือนมาดหมาย
แม้นลูกยาผาสุกสนุกสบาย ถึงแม่ตายเสียก็ไม่อาลัยตัว
ถ้าเที่ยวไปไม่พบตลบหลัง มาเหมือนสั่งอย่าให้สูญนะทูนหัว
แม่อยู่นี่มิเป็นไรดอกไม่กลัว จะฝากตัวดาบสจนปลดปลง
พ่อไปถึงจึงทูลมูลเหตุ ให้ทรงเดชทราบความตามประสงค์
ว่าชาตินี้มิได้ปะกับพระองค์ ขอดำรงรองบาททุกชาติไป
แล้วเงือกน้ำอำนวยอวยสวัสดิ์ อย่าเดืองขัดขุ่นข้องให้ผ่องใส
ให้พบปะพระบิดาดังอาลัย อรินภัยคลาดแคล้วอย่าแผ้วพานฯ

๏ ฤาษีสุดสาครรับพรแม่ จะห่างแหหวนจิตคิดสงสาร
จึงสั่งซ้ำร่ำว่าไม่ช้านาน สำเร็จการก็จะมาหามารดร
แล้วลานางย่างเยื้องชำเลืองเหลียว ให้เปล่าเปลี่ยวเสียวทรวงสะท้อนถอน
ขึ้นทรงนั่งหลังพระยาม้ามังกร แล้วหยุดหย่อนยืนยั้งเหลียวหลังแล
เห็นศาลาอาลัยเพียงใจขาด จะนิราศแรมร้างไม่ห่างแห
สะอื้นไห้ใจคอให้ท้อแท้ คิดถึงแม่ถึงตายิ่งอาลัย
ชุลีกรวอนว่าเทพารักษ์ ซึ่งสำนักเนินผาชลาไหล
ช่วยคุ้มครองป้องปัดกำจัดภัย เทพไททิพโสดจงโปรดปราน

แล้วแลเล็งเพ่งพิศทิศพายัพ
อัสดรถอนถีบสุธาธาร
ดูลิ่วลิ่วปลิวด่ายไปตามคลื่น
ยิ่งลมกล้าม้าโลดกระโดดลอย
ดูกว้างขวางว้างโว้งละโล่งลิ่ว
ล้วนละเมาะเกาะใหญ่แต่ไกลตา
๏ ถึงเมืองล่มจมสมุทรมนุษย์ม้วย
เห็นมนุษย์สุดอยากปากยิบยิบ
เป็นถิ่นฐานบ้านเมืองเรืองอร่าม
ตลาดน้ำเรือสัญจรเที่ยวคอนพาย
สุดสาครอ่อนแอครั้นแลเห็น
ทั้งแลเห็นเต้นรำน่าสำราญ
เข้าประดูดูกำแพงตะแคงคว่ำ
เป็นเงาเงาเข้ากลุ้มรุมราวี
ถูกเนื้อตัวหัวขาดลงกลาดเกลื่อน
บ้างอยากกินลิ้นแลบแปลบแปลบมา
ม้ามังกรถอนถีบกีบสะบัด
สังหารผีรี้พลอยู่จนพลบ
พวกผีดิบสิบโกฏมันโลดไล่
แต่หลอนหลอกออกอัดสกัดสแกง
กุมารามาทรงเฝ้าหลงรบ
ถึงเจ็ดวันมันไม่แดกไม่แยกย้าย
ทั้งตัวสุดสาครก็อ่อนจิต
พอเสียงดังหงั่งหง่างมากลางลม
เห็นโยคีขี่เมฆมาเสกเวท
ขึ้นหยุดยั่งนั่งบนใบเสมา
ขยับขับม้าก้าวดูห้าวหาญ
ควบทะยานเหยียบน้ำไม่ช้ำรอย
เหมือนเดินพื้นแผ่นดลิ่งวิ่งหยอยหยอย
พระหน่อน้อยนั่งชมยมนา
เห็นริ้วริ้วเรี่ยรายทั้งซ้ายขวา
อุปมาเหมือนหนึ่งแหนแลลิบลิบฯ
ประกอบด้วยยักขินีพวกผีดิบ
เสียงซุบซิบเสแสร้งจำแลงกาย
ทั้งตึกรามเรือนเรือดูเหลือหลาย
บ้างร้องขายข้าวของที่ต้องการ
คิดว่าเป็นปัถพินที่ถิ่นฐาน
เขาเรียกขานขับม้าเข้าธานี
อยู่ในน้ำเก่าแก่เห็นแต่ผี
กุมารตีด้วยไม้เท้าพระเจ้าตา
ยังพวกเพื่อนคึกคักมาหนักหนา
กุมารกล้ากลอกกลับเข้ารับรบ
เอาหางรัดราวกับนาคทั้งปากขบ
เห็นเพลิงคบล้อมรอบขอบกำแพง
จะเข้าใกล้กลัวมนต์ขนแสยง
ด้วยมันแกล้งจะให้วนอยู่จนตาย
เที่ยวตลบไล่ผีไม่หนีหาย
จนม้าว่ายน้ำเวียนจะเจียนจม
รำลึกคิดถึงเจ้าตาที่อาศรม
ปีศาจจมหายวับไปกับตา
จึงอาเพศพวกผีหนีคาถา
ไหว้เจ้าตาทูลถามดูตามแคลง

มาถึงนี่ผีพร้อมเข้าล้อมหลาน
เข้าหักหาญราญรอนจนอ่อนแรง
๏ โยคีครูผู้เฒ่าจึงเล่าเรื่อง
เพราะพรากพระโคดมจึงจมไป
เมื่อแรกล่มสมเพชพวกมนุษย์
พลไพร่ไม่น้อยสักร้อยล้าน
แม้นเรือซัดพลัดเข้ามาเหล่านี้
อย่ารอรั้งบังอาจจะพลาดแพลง
ไปข้างหน้าถ้าพบมันรบอีก
มันเข้าใกล้ไม้ถือที่มือตี
๏ สงสารหน่อบพิตรอิศเรศ
พอลับหน้าดาบสสลดใจ
มังกรกลายว่ายน้ำเหมือนเดินบก
เหมือนสำเภาเขาแล่นเมื่อลมดี
ครั้นรุ่งเช้าเข้าเกาะขึ้นเสาะหา
กำดัดแดดแผดหนักก็พักนอน
ครั้นฟื้นองค์ทรงนิลสินธพ
สันโดษเดียวเปลี่ยวกายคล้ายคล้ายไป
๏ จะกล่าวความพราหมณ์แขกซึ่งแปลกเพศ
ครั้นเสียเรือเหลือตายไม่วายชนม์
ไม่นุ่งห่มสมเพชเหมือนเปรตเปล่า
ทำเป็นทีชีเปลือยเฉื่อยเฉื่อยช้า
พวกสำเภาเลากาก็พาซื่อ
คิดว่าขาดปรารถนาศรัทธาแรง
ใครขัดสนบนบานการสำเร็จ
คนมาขอก่อกุฎีให้หยุดยั้ง
คิดว่าบ้านถิ่นประเทศเป็นเขตแขวง
นี่กำแพงเมืองดั่งแต่ครั้งไรฯ
นี่คือเมืองท้าวปักกาภาษาไสย
เห็นแต่ใบเสมาอยู่ช้านาน
มามัวยมุดมรณาหนักหนาหลาน
อดอาหารหิวตายจึงร้ายแรง
เป็นเหยื่อผีพวกมันล้วนขันแข็ง
ออกกำแพงไปเสียเจียวประเดี๋ยวนี้
จงเลี่ยงหลีกเลยไปในวิถี
พระมุนีแนะอุบายแล้วหายไปฯ
ได้ทราบเหตุครูแจ้งแถลงไข
ลงจากใบเสมาขึ้นพาชี
พอเดือนตกดัดทางกลางวิถี
เรื่อยเรื่อยรี่เร็วมาในสาคร
ผลผลาปรางปริงริมสิงขร
ม้ามังกรกินปลาประสาใจ
มาไม่พบเกาะแก่งตำแหน่งไหน
กำหนดได้เดือนเศษถึงเขตคนฯ
อยู่เมืองเทศแรมทางที่กลางหน
ขึ้นอยู่บนเกาะพนมในยมนา
เป็นคนเจ้าเล่ห์สุดแสนมุสา
ไม่กินปลากินข้าวกินเต้าแดง
ชวนกันถือผู้วิเศษทุกเขตแขวง
ไม่ดกแต่งตั้งแต่คิดอนิจจัง
เมื่อแท้เท็จถือว่าวิชาขลัง
นับถือทั้งธรณีเรียกชีเปลือย

ส่วนชายปลอมพร้อมหมดไม่อดอยาก มีโยมมากเหมือนหมายสบายเรื่อย
จนหนวดงอกออกขาวดูยาวเฟื้อย ทั้งผมเลื้อยลากส้นอยู่คนเดียวฯ

๏ กุมารามาทรงมาตรงเกาะ เห็นละเมาะไม้พุ่มชอุ่มเขียว
ที่เงื้อมเขาเสาหงส์ใส่ธงเทียว กุฏีเดียวดูหลังคาช่อฟ้าเฟื้อย
สำคัญว่าดาบสปรากฏกล้า จะแวะหาให้สบายพอหายเหนื่อย
จึงขับมากุฏีเห็นชีเปลือย ยังหลับเรื่อยรูปร่างโคร่งคร่างครัน
ไม่นุ่งผ้าคากรองครองหนังเสือ ประหลาดเหลือโล่งโด้งโม่งโค่งขัน
น่าเหียนรากปากมีแต่ขี้ฟัน กรนสนั่นนอนร้ายเหมือนป่ายปีน
ประหลาดใจไยหนอไม่นุ่งผ้า จะเป็นบ้าไปหรือว่าถือศีล
หนวดถึงเข่าเคราถึงนมผมถึงตีน ฝรั่งจีนแขกไทยก็ใช่ที
หัวร่อพลางทางคิดผิดประหลาด หรือปีศาจยมทูดอ้ายภูตผี
จึงร้องปลุกลุกขึ้นหวาตาคนนี้ ผ้าไม่มีหรือไม่นุ่งดูรุงรังฯ

๏ ฝ่ายชีเปลือยเมื่อยม่อยไปหน่อยหนึ่ง ลุกทะลึ่งเหลียวหาข้างหน้าหลัง
เห็นฤาษีกระจิริดให้คิดชัง ขี่ม้ามังกรหางเหมือนอย่างงู
ให้คิดคร้ามถามว่ามาแต่ไหน ธุระไรหรือฤาษีมุนีหนู
อ้ายที่ขี่นี่อะไรจะใคร่รู้ เขม้นดูเดือดใจอยู่ในที
กุมาราว่าท่านบอกเราออกก่อน ไยมานอนแก้ผ้าน่าบัดสี
หรือผ้าผ่อนท่อนสะไบนั้นไม่มี ไม่ขูดขี้ฟันบ้างเป็นอย่างไรฯ

๏ ชีเปลือยฟังนั่งขัดสมาธิพับ แสนสับปลับปลิ้นปลอกบอกนิสัย
เราตัดขาดปรารถนาไม่อาลัย ด้วยเห็นภัยวิปริตอนิจจัง
อันร่างกายหมายเหมือนหนึ่งเรือนโรค แสนโสโครกคืออายุกเป็นทุกขัง
เครื่องสำหรับยับยุบอสุภัง จะปิดบังเวทนาไว้ว่าไร
เราถือศีลจินดนาศิวาโมกข์ สละโลกรูปนามตามวิสัย
บังเกิดเป็นเบญจขันธ์มาฉันใด ก็ทิ้งไว้เช่นนั้นจึงฉันนี้
ไม่รักรูปร่างกายเสียดายชาติ อารมณ์มาดมุ่งหมายจะหน่ายหนี
นี่ตัวท่านการธุระอะไรมี มาเดี๋ยวนี้จะไปหนตำบลใดฯ

๏ พระหน่อน้อยพลอยเห็นเหมือนเช่นว่า โมทนาน้อมองค์ไม่สงสัย
ลงจากหลังมังกรวอนอภัย พระอย่าได้ถือโทษจงโปรดปราน
อันข้านี้ขี่ม้ามาในน้ำ จะแวะสำนักหาผลาหาร
แล้วเล่าความตามเรื่องเดืองรำคาญ จะไปบ้านเมืองคิดถึงบิดา
ได้ยินเขาเล่าลือบ้างหรือไม่ พระอภัยบิดุเรศกับเชษฐา
จงโปรดเกล้าเล่าแถลงแจ้งกิจจา ให้นัดดาทราบความจะตามไปฯ

๏ ส่วนซีเปลือยเฉื่อยช้าหลับตาคิด มันเรืองฤทธิ์รู้เวทวิเศษไฉน
จำจะลวงหน่วงถามถึงความใน เห็นจะได้ดอกเด็กเล็กเท่านี้
ถ้าเดินน้ำทำเป็นเช่นอ้ายหนู จะลือกูเฟื่องฟุ้งทั้งกรุงศรี
ดำริพลางทางลวงดูท่วงที เป็นไรมีเราก็รู้อยู่แก่ใจ
แต่แถวทางข้างหน้านั้นปรากฏ มีน้ำกรดลึกเหลวเป็นเปลวไหล
ต่อมีมนต์กลเวทวิเศษไป จึงข้ามได้โดยง่ายไม่วายชนม์
นี่ตัวเจ้าเล่าเรียนมาแล้วหรือ จะดึงดื้อไปแล้วเห็นไม่เป็นผล
ซึ่งเดินน้ำร่ำมาในสาชล ด้วยเวทมนตร์เชี่ยวชาญประการใดฯ

๏ สุดสาครอ่อนศักดิ์ไม่หนักหน่วง ถูกลมลวงเล่าแจ้งแถลงไข
ที่ความรู้ครูสอนแต่ก่อนไร รำพันให้แจ้งจิตไม่ปิดบัง
แต่แก้กรดบทนี้ยังมิรู้ จะขออยู่ศึกษาวิชาขลัง
เหมือนลูกเต้าเจ้าประคุณการุณัง จงช่วยสั่งสอนให้ได้ไคลคลาฯ

๏ ส่วนผู้เฒ่าเจ้าอุบายกระด่ายแก่ รู้กระแสสมมาดปรารถนา
แม้นลวงได้ไม้เท้าที่ถือมา จะขี่ม้ามังกรได้ดังใจจง
จำจะหลอกบอกมนต์กันบนเขา ให้เรียนเล่าเสียเชิงละเลิงหลง
ถึงตัวดีมีครูจะอยู่คง ผลักมันลงที่ในเหวก็เหลวไป
จึงตอบคำทำทีอารีรัก ไม่ยากนักดอกจะแจ้งแถลงไข
จะเรียนร่ำตำราท่านว่าไว้ ให้ขึ้นไปบอกมนต์กันบนเนิน
ถ้าแม้นเจ้าเล่าจำได้สำเร็จ ไม่เหนื่อยเหน็ดนั่งหัวเราะเหมือนเหาะเหิน
แกล้งพูดล่อพอให้น้ำใจเพลิน แล้วพาเดินดัดดั้นขึ้นบรรพต

ถึงปากปล่องช่องเหวเป็นเปลวโปร่ง
บอกให้นั่งตั้งประนมพรหมพรต
เห็นได้ทีชีเมียงเข้าเคียงข้าง
กระทบหินสิ้นแรงพลิ้วแพลงกาย
๏ ชีเปลือยได้ไม้เท้าของดาวบส
ตรงมาหาพาชีด้วยดีใจ
ขึ้นขี่หลังรั้งสายหวายตะค้า
แต่ป่วนปั่นหั่นเหียนวิ่งเวียนวง
จนชีเปลือยเหนื่อยแรงแกว่งไม้เท้า
ต้องตามใจมิได้ขัดหัทยา
จึงขับตรงลงทะเลเที่ยวเร่ร่อน
พอรู้ทีชีเปลือยไม่เหนื่อยใจ
จึงหมายมุ่งกรุงแก้วการะเวก
พวกสำเภาเขาเคยขึ้นบนบาน
๏ จะกลับกล่าวเจ้าพาราการะเวก
สง่างามนามพระสุริโยไทย
มีโฉมยงองค์มิ่งมเหสี
สนมนางอย่างเอกอเนกเนือง
มีพระราชบุตรีกระจิริด
ชื่อนงเยาว์เสาวคนธ์ดังมณฑา
น่าเอ็นดูรู้พลอดฉอดฉอดเสียง
ทั้งเสนาสามนต์พลเรือน
อันปิ่นปักนคราการะเวก
พระน้าวโน้มโลมเลี้ยงทั้งเวียงชัย
เมื่อวันนั้นบรรทมหลับสนิท
พระจำได้ในสุบินจินดนา
ดลอดโล่งลึกล้ำเหลือกำหนด
วางไม้เท้าดาวบสไว้ริมกาย
กระซิบพลางผลักดกหัวหกหาย
ทรวงทลายล้มซบสลบไปฯ
แกถือจดจ้องเดินลงเนินไศล
แกเงื้อไม้ม้ากลัวก้มหัวลง
สงสารม้าร้องเพียงจะเสียงหลง
ด้วยรักองค์หน่อนาถไม่คลาดคลา
ความกลัวราวกับจะดิ้นสิ้นสังขาร์
ชีชราควบลองดูว่องไว
อัสดรโดดปลิวหวิวหวิวไหว
คิดจะไปเที่ยวตามความสำราญ
เป็นเมืองเอกอิศรามหาสถาน
จะคิดอ่านอวดวิชาอุตส่าห์ไปฯ
พึ่งอภิเษกแทนกษัตริย์ที่ตัดษัย
อายุได้ยี่สิบสองขึ้นครองเมือง
ชื่อโฉมจันทวดีฉวีเหลือง
ทั้งงานเครื่องงานกลางสำอางตา
ประไพพิศเพียงเทพเลขา
ชันษาสองปีกับสี่เดือน
เสนาะสำเนียงนารีไม่มีหมือน
ประชาราษฎร์กลาดเกลื่อนทั้งกรุงไกร
ถืออุเบกขามั่นไม่หวั่นไหว
ไม่มีภัยผาสุกทุกทิวา
ทรงนิมิตฝันฟื้นตื่นผวา
ถึงเวลาออกยังห้องท้องพระโรง

ส่วนเสนาข้ารองละอองบาท
นุ่งสมปักชักกลีบจับจีบโยง
จึงตรัสบอกโหราพฤฒาเฒ่า
ฝันว่าแร้งแดงทั่วทั้งตัวมัน
มันคาบแก้วแล้วบินกลิ่นตลบ
ครั้นแร้งหายพรายช่วงดวงวิเชียร
แล้วเคลื่อนคล้อยลอยร่อนเราซ้อนได้
พอรุ่งดื่นฟื้นกายจะร้ายดี

๏ โหรรับสั่งตั้งวันพระชันษา
ได้เศษเสาร์เข้าดิถียะยาม
ซึ่งแร้งสาบคาบแก้วมาแล้วหาย
จะนำหน้าพากุมารอันชาญชัย
ซึ่งได้แก้วแล้วประทานธิดาราช
มิเหมือนคำทำนายที่ทายทัก

๏ กษัตริย์สุริโยไทยได้สดับ
แล้วคืนเข้าแท่นสุวรรณพรรณราย

๏ ฝ่ายซีเปลือยเรื่อยมาในสาคเรศ
แกถือหวายสายกระสันไว้มั่นคง
ฝ่ายหนุ่มสาวชาวกรุงมุ่งเขม้น
เสียงครึกครื้นดื่นวิ่งเป็นสิงคลี
บ้างว่าผีขี่แพะหรือแกะอูฐ
นางสาวแก่แลดูอดสูใจ
เหล่าลูกเล็กเด็กคะนองก็ร้องว่า
ตาซีเปลือยเฉื่อยสบายไม่อายเลย
ที่รู้จักหลักแหล่งก็แจ้งเหตุ
อาราธนาว่าเจ้าคุณการุณัง
ล้วนเปรื่องปราดปรีชาดูอ่าโถง
เข้าพระโรงกราบก้มบังคมคัล
คืนนี้เราหลับไปเมื่อไก่ขัน
แต่ขนนั้นเลี่ยนโล้นดูโกร่นเกรียน
เหม็นเหมือนศพซากหินให้คลื่นเหียน
สว่างเวียนวงรอบขอบบุรี
เอาส่งให้แก่ธิดามารศรี
พระโหรปรีชาดูให้รู้ความฯ
บอกเวลาคูณครบเคารบสาม
จึงทูลตามไตรเพทสังเกตใจ
คือคนร้ายรูปจริตผิดวิสัย
เข้ามาในนคราไม่ช้านัก
จะสังวาสสืบวงศ์ดำรงศักดิ์
จึงปักหลักลงแล้วเฝ้ยนให้เจียนตายฯ
ประทานทรัพย์ผ้าเสื้อให้เหลือหลาย
แสนสบายบริบูรณ์ประยูรวงศ์ฯ
ถึงขอบเขตขึ้นฝั่งดังประสงค์
ขับม้าทรงดรงมาท้ายธานี
คิดว่าเป็นโป่งเปรตประเภทผี
ชาวบุรีร้องอึงคะนึงไป
บ้างว่าภูตดอกเช่นนี้ผีที่ไหน
ฮ้ายอะไรอย่างนี้ลูกมิเคย
ดูคนแก่แก้ผ้าเจ้าข้าเอ๋ย
ทำเฉยเมยเดินมาถึงหน้าวัง
ผู้วิเศษเกาะพนมอาคมขลัง
นิมนต์ยั้งหยุดก่อนผ่อนสบาย

จึงถามว่ามาประสงค์สิ่งไรบ้าง
ส่วนดาเฒ่าเจ้าเล่ห์เพทุบาย
ด้วยบัดนี้ผีห่ามันกล้าหาญ
ให้รากทันคนตายฉิบหายไป
แม้นกลัวตายชายหญิงอย่านิ่งช้า
กูจึงจะประพรำด้วยน้ำมนต์
คนทั้งนั้นครั้นได้ยินก็สิ้นเกลียด
มานั่งหลามตามทางสล้างไป
ทั้งลูกอ่อนนอนเมาะนางแม่อุ้ม
ต่างแลดูผู้วิเศษสมเพชตา
นางสาวแก่แม่ม่ายใจขี้ขลาด
ด้วยกลัวตายหายเกลียดรังเกียจใจ
ว่าบัดนี้ชีเปลือยมาโปรดสัตว์
ชื่ออะไรไม่รู้จักศักดิ์ตระกูล

๏ ธิบดินทร์ยินดีเป็นที่ยิ่ง
จึงตรัสว่าถ้ากระนั้นขยันนัก
จงช่วยเชิญมารักษาประชาราษฎร์
ทั่วทุกคนจนรอบขอบบุรี
แล้วสั่งเหล่าสาวสุรางค์ต่างคำนับ
จะพรมพรำน้ำมนต์ให้พ้นภัย
บ้างรีบรัดจัดธูปเทียนบุปผา
เครื่องบูชามาตั้งนั่งเรียบเรียง

๏ ฝ่ายเสนามานิมนต์ผู้วิเศษ
ประน้ำมนต์คนทั่วทั้งหญิงชาย
หม่อมผู้หญิงชิงกันดูผู้วิเศษ
ร้องหวาดหวีดกรีดเสียงสำเนียงดัง
จงกระจ่างแจ้งอรรถจะจัดถวาย
เรามาหมายโปรดสัตว์กำจัดภัย
จะเกิดการโกลาโรคาไข้
จงบอกให้กันรู้ทุกผู้คน
จงออกมานั่งข้างทางถนน
ให้รอดพ้นความตายสบายใจ
อุดส่าห์เบียดเสียดกันเสียงหวั่นไหว
ที่เจ็บไข้คนจูงพยุงมา
พวกสาวหนุ่มแน่นถนนคนหนักหนา
บ้างก้มหน้านั่งหัวร่ององอไป
ร้องกรีดกราดกราบนบนั่งซบไหว้
เสนาในกราบก้มบังคมทูล
จะกำจัดโรคร้ายให้หายสูญ
รำพันทูลเขาว่าชีนี้ดีนักฯ
คิดว่าจริงจะใคร่ดูให้รู้จัก
ไม่ประจักษ์แจ้งว่าท่านอาจารย์ดี
ให้แคล้วคลาดบาดเจ็บไข้โพยภัยผี
เราจะนีมนต์บ้างเข้าวังใน
ให้คอยรับผู้วิเศษข้างเพทไสย
พวกข้างในนอบน้อมอยู่พร้อมเพรียง
บ้างห่มผ้าผิวไม้สไบเฉียง
ขี้ข้าเคียงเข้าไปนั่งข้างหลังนายฯ
ไปรอบเขตขอบบุรินทร์สิ้นทั้งหลาย
เข้าทางท้ายวังวางมากลางวัน
คิดว่าเปรตตกประหม่าหน้าเป็นหลัง
นางชาววังวิ่งพลันเวียน

บ้างร้องช่วยด้วยแม่เจ้าคุณเอ๋ย
บ้างซ่อนตัวกลัวสุดเที่ยวมุดเมี้ยน
ส่วนตาเฒ่าเจ้าเล่ห์เหมือนเดรฉาน
ดูสาวสาวชาวบุรินทร์จนสิ้นดี
สะกดจิตบิดกายไม่หายเหือด
อำมาตย์พามาริมพระโรงทอง
บ้างว่าม้าน่ากลัวหัวเหมือนนาค
บ้างบอกความตามรับสั่งนั่งคำนับ

๏ เฒ่ากาลีดีใจลงจากม้า
ดังลมฉิวปลิวเต้นเผ่นตะโพง
ส่วนซีเปลือยเมื่อยล้าเห็นม้ากลับ
เสนาในใหญ่น้อยพลอยวุ่นวาย
กษัตรามาดูดาครูเฒ่า
แต่ทรงเดชเวทนาอุตส่าห์ยืน
จึงให้รับไปไว้ริมทิมโอสถ
พระสั่งพลางหมางเมินเกินศรัทธา

๏ ส่วนเสนีที่ศรัทธากับตาเฒ่า
หมอรักษายาวางต่างต่างไป
เมื่อม้าหนีนี่จะไปข้างไหนรอด
ให้หาวเหรอเพ้อพกผงกกาย

๏ ฝ่ายพาซีหนีได้มาในน้ำ
ทั้งหลังเปล่าเบาแรงยิ่งแข็งครัน
เที่ยวหานายหลายตลบไม่พบเห็น
ด้วยรักใคร่ใจม้าต้องอารมณ์
ถึงเหวห้องปล่องหินได้กลิ่นหนัก
ชะโงกมองร้องเรียกประสาม้า
กระไรเลยเหลือร้ายไม่หายเหียน
ดกใจเจียนจะเป็นลมไม่สมประดี
หน้ามันด้านดื้อได้ไม่บัดสี
มาถึงที่ในวังนั่งยองยอง
ดูดังเลือดขึ้นหน้าเกศาสยอง
เสียงแซ่ซ้องเสนาออกมารับ
บ้างจุปากว่าไม้เท้ายาวจำหนับ
ตรัสให้รับคุณเข้าไปในพระโรงฯ
ฝ่ายอาชารุกโลดกระโดดโหยง
ลงน้ำโพล่งแผลงศักดาไปหานาย
ลมก็จับล้มกลิ้งนิ่งนอนหงาย
เข้ารอบกายแก้ไขก็ไม่ฟื้น
เห็นตัวเปล่าเปลือยเลี่ยนให้เหียนหืน
เห็นริกริกพลิกฟื้นไม่พูดจา
ให้หมอมดพร้อมพรักอยู่รักษา
ลีลามาปรางค์มาศปราสาทชัยฯ
หามมาเข้าทิมขวาพออาศัย
ซีเปลือยได้สมประดีไม่มีสบาย
ระทวยทอดทุกข์ซ้ำระส่ำระสาย
เป็นไข้ใจไม่หายอยู่หลายวันฯ
พอพลบค่ำควบหนักดังจักรผัน
พอไก่ขันขึ้นละเมาะเกาะพนม
แล้วโผนเผ่นเข้าไปหาในอาศรม
เที่ยวเดินดมกลิ่นรอยร่อยร่อยมา
แจ้งประจักษ์ว่าเจ้าอยู่ในคูหา
ไม่เห็นหน้าเจ้านายวุ่นวายใจ

แด่หันเหียนเวียนมองแล้วร้องเรียก สุดสำเหนียกมิ่งม้าน้ำตาไหล
เฝ้านั่งดูคู่หาด้วยอาลัย ไม่ไปไกลปากปล่องนองน้ำตาฯ

ตอนที่ ๒๕
สุดสาครเข้าเมืองการะเวก

◎ สงสารสุดสาครยังอ่อนศักดิ์
เดชะมนต์ทนคงทรงวิชา
ได้สามคืนชื่นฉ่ำด้วยน้ำหิน
ระริกริกพลิกองค์ทรงฤทัย
นิ่งรำลึกตรึกภาวนาเวท
แต่หิวโหยโดยอดระทดกาย
จึงคิดว่าตาเฒ่านี้เจ้าเล่ห์
โอ้น่าที่ชีวิตจะปลิดปลง
กุมาราอาดูรพูนเทวษ
สะอื้นร่ำพร่ำว่าประสาใจ
โอ้เจ้าตาอาจารย์ของหลานเอ๋ย
มาครั้งนี้ชีวาตม์จะขาดรอน
เมื่อต่อดีผีดิบสักสิบโกฏิ
โอ้ครั้งนี้มิรู้ด้วยอยู่ไกล
สงสารแต่แม่เงือกของลูกน้อย
ลูกอยากนมสมเด็จพระมารดา
โอ้แม่คุณทูนกระหม่อมถนอมลูก
ได้สามปีชีวันจะบรรลัย
สะอื้นร่ำน้ำพระเนตรลงพรากพราก
เสียงม้าร้องก้องกรรณหวั่นวิญญาณ์
ไปบอกตามาช่วยฉันด้วยเถิด
ร้องเรียกร่ำน้ำพระเนตรลงนองแนว
◎ บัดเดี๋ยวดังหงั่งเหง่งวังเวงแว่ว
เห็นโยคีขี่รุ้งพุ่งออกมา
ชีเปลือยผลักดกอยู่ในคูหา
ไม่มรณานิ่งซบสลบไป
ในดวงวิญญาณ์แย้มค่อยแจ่มใส
ในดวงใจเจ็บช้ำแทบทำลาย
ศักดาเดชร้าวฉานบันดาลหาย
จะปืนป่ายไปไม่ได้ดังใจจง
เราชวนเซเสียเชิงละเลิงหลง
ไหนจะคงคืนรอดตลอดไป
ชลเนตรแดงเดือดดังเลือดไหล
ไหนจะได้พบปะพระบิดร
พระองค์เคยค่ำเช้าเฝ้าสั่งสอน
พระอาจารย์มารดรไม่เห็นใจ
พระมาโปรดหลานรักไม่ดักษัย
ไม่มีใครบอกเล่าพระเจ้าตา
จะหลงคอยคิดถึงคะนึงหา
แม้นได้มากล้ำกลืนจะชื่นใจ
ไม่ต้องถูกหนักหนาอัชฌาสัย
มิทันได้แทนคุณกรุณา
ด้วยอดอยากนมแม่ชะแง้หา
พี่ม้าขาฉันขึ้นไม่ได้แล้ว
เหมือนพี่เกิดร่วมท้องกับน้องแก้ว
สลบแล้วคืนเล่าเฝ้าโศกาฯ
สะดุ้งแล้วเหลียวแลชะแง้หา
ประคองพาขึ้นไปจนบนบรรพต

แล้วสอนว่าอย่าไว้ใจมนุษย์ มันแสนสุดลึกล้ำเหลือกำหนด
ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด ก็ไม่คดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน
มนุษย์นี้ที่รักอยู่สองสถาน บิดามารดารักมักเป็นผล
ที่พึ่งหนึ่งพึ่งได้แต่กายตน เกิดเป็นคนคิดเห็นจึงเจรจา
แม้นใครรักรักมั่งชังชังตอบ ให้รอบคอบคิดอ่านนะหลานหนา
รู้สิ่งใดไม่สู้รู้วิชา รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี
จงคิดตามไปเอาไม้เท้าเถิด จะประเสริฐสมรักเป็นศักดิ์ศรี
พอเสร็จคำสำแดงแจ้งคดี รูปโยคีหายวับไปกับตาฯ

◎ สงสารหน่อบพิดรอดิศร สุดสาครเหลียวแลชะแง้หา
ไม่เห็นปู่อยู่เดียวเปลี่ยววิญญาณ์ นึกน้ำตาซกซกดกกระเซ็น
ด้วยกำลังยังเยาว์ยิ่งเศร้าสร้อย ให้ละห้อยหาแม่ไม่แลเห็น
แล้วเหลียวดูสุริยันตะวันเย็น จะจำเป็นจำไปเพราะไม่เคย
จึงเหลียวหาม้านิลสินธพ เห็นเซาซบโศกานิจจาเอ่ย
ตรงมาหาม้าแลชะแง้เงย เอาคางเกยกับพระบาทเพียงขาดใจ
นาสิกสูบจูบจรดรู้รสกลิ่น แล้วแลบลิ้นเลียลามตามวิสัย
พระหน่อน้อยค่อยจูงพยุงไป เก็บลูกไม้ม่วงปรางข้างคีรินทร์
เสวยพลางทางป้อนมังกรม้า ทั้งอาชาชื่นชมสมถวิล
แล้วแล่นลงดงคาเที่ยวหากิน หน่อนรินทร์แรงรื่นค่อยชื่นใจ
เก็บทับทิมริมกุฏีดาษีปลูก แต่ล้วนลูกดกห้อยย้อยไสว
บ้างแดกราวกับเพชรเห็นเม็ดใน มะเฟืองไฟดูมดาดดาษดา
เก็บเสวยเลยชมพนมมาศ ศิลาลาดแลเวิ้งล้วนเพิงผา
มีดโกรกกรวยห้วยละหานสำราญตา ดูน้ำน่าอาบกินก็ยินดี
จึงปลดเปลื้องเครื่องครองลงกองไว้ แล้วลงในบ่อชำระสระเกศี
สะอางองค์สรงทิพวารี ผิวฉวีผุดผ่องละอองวรรณ
ค่อยเปรมปรีดิ์ลีลาศขึ้นจากสระ มาทรงพระภูษาจุฑากระสัน
จงจำนองครองเครื่องเข้าครบครัน แล้วผูกพันโพกชฎาน่าเอ็นดู

ครั้นสรรพเสร็จเด็ดดอกกุหลาบซ้อน
เรียกอาชาม้าต้นด้วยมนต์ครู
สุดสาครวอนว่ากับม้าแก้ว
จงพาไปให้พบอ้ายคนพาล
ขึ้นหลังม้าผ่าโผนโจนจากเกาะ
ดูลับลิบรีบเร็วไรไรไป
จันทร์กระจ่างกลางโพยมดังโคมแก้ว
สุดสาครนอนเอกเขนกมา
พอลมรื่นคลื่นสงัดกำดัดดึก
เคยนั่งแท่นแผ่นผาที่ท่าลม
โอ้สงสารมารดานิจจาเอ๋ย
น้ำนมแม่แต่ละข้างช่างกระไร
โอ้จากมาน่าเสียดายเมื่อภายหลัง
ลูกยิ่งอยากมากมายเสียดายครัน

๏ ฝ่ายม้ามิ่งวิ่งว่ายไปปลายคลื่น
ด้วยรักใคร่ได้นายสบายใจ
ขึ้นตลิ่งหญิงชายทั้งหลายเห็น
ด้วยจำแน่แต่ม้าของดาชี
บ้างก็ว่าน่ารักพระนักสิทธ์
บ้างว่าไปไหนมาพระอาจารย์
ฤาษีสุดสาครบวรนาถ
พระตอบความตามเขาทักรักการุญ
ประเดี๋ยวนี้ชีเปลือยอยู่ไหนเล่า
ชาวพาราว่าพระปิ่นแผ่นดินดล

๏ หน่อนรินทร์ยินดีเป็นที่สุด
ถึงศาลาหน้าพระลานทวารวัง
เชยเกสรโสมนัสแล้วทัดหู
อาชารู้รีบมาหากุมาร
รู้แห่งแล้วทางประเทศเขตสถาน
ได้คิดอ่านคืนไม้เท้ามันเอาไป
ราวกับเหาะเห็นลิ่วปลิวไสว
จนอุทัยลับลงในคงคา
สว่างแถวท้องทะเลพระเวหา
ดูดาราเดือนสว่างน้ำค้างพรม
หวนรำลึกถึงเจ้าตาที่อาศรม
ชวนหลานชมเดือนหงายสบายใจ
ได้ชมเชยลูกยาอัชฌาสัย
ลูกเคยได้รับประทานทั้งหวานมัน
จะย้อยพรั่งฟูมนองทั้งสองถัน
สะอื้นอั้นอดนมกรมฤทัยฯ
เปรียบเหมือนพื้นดินนั่งหลังไม่ไหว
จนอุทัยแจ่มฟ้าถึงธานี
คิดว่าเป็นลูกหลานท่านฤาษี
ชาวบุรีเรียกกันดูพระกุมาร
กระจิริดรูปงามทรามสงสาร
มาตามท่านผู้เฒ่าหรือเจ้าคุณ
ตรัสประภาษหน่วงเหนี่ยวไม่เฉียวฉุน
ฉันแบ่งบุญให้ทั่วทุกตัวคน
จงบอกข่าวให้ฉันแจ้งรู้แห่งหน
ให้นิมนต์เข้าไปอยู่ในวังฯ
ไม่ยั้งหยุดรีบไปเหมือนใจหวัง
เห็นคนนั่งยืนหลามจึงถามไป

นี่แน่ขาน้าปู่อยู่ที่นี่ เห็นตาชีเปลือยมาอยู่หาไหน
เขาบอกว่าอาจารย์อันชาญชัย ท่านเจ็บไข้อยู่ที่ทิมริมพระลาน
สุดสาครวอนว่าช่วยพาฉัน ไปถึงท่านหน่อยเถิดจำเมตตาหลาน
พวกขุนนางต่างเอ็นดูพระกุมาร จึงว่าท่านลงเดินดำเนินไป
ในวังเวียงเยี่ยงอย่างไปข้างหน้า อ้ายม้าลาอย่างนี้ขี่ไม่ได้
หน่อกษัตริย์ตรัสตอบว่าขอบใจ สอนอย่างไรฉันจะทำไม่ก้ำเกิน
พระว่าพลางทางลงจากหลังม้า ดังสิทธาเทพบุตรสุดสรรเสริญ
ส่วนเสนีปรีชาก็พาเดิน นาดดำเนินตรงไปเข้าในวัง
ถึงทิมที่ชีเปลือยก็บอกแจ้ง ที่กั้นแผลงสองข้างมีอ่างถัง
พระหน่อน้อยค่อยแฝงร่มแผงบัง ขยับยั้งหยุดมองแล้วย่องมา
เห็นตาเฒ่าเจ้าเล่ห์นอนหลับนิ่ง ไม้เท้าพิงพาดวางไว้ข้างฝา
พระฉวยได้ไม้แกว่งแผลงศักดา แล้วร้องว่าเหวยอ้ายใจฉกรรจ์
มึงลวงถามความรู้กูก็บอก มึงกลับกลอกแกล้งจะฆ่าให้อาสัญ
ผลักลงไปในถ้ำทำเช่นนั้น คนเหมือนกันช่างไม่คิดอนิจจา
แล้วมิหนำซ้ำเอาไม้เท้าด้วย ไม่เขินขวยขากทุดอ้ายมุสา
แม้มิคิดนิดหนึ่งด้วยเวรา กูจะฆ่าเสียให้ดายวายชีวีฯ

◎ ฝ่ายชีแก่แลเห็นหน่อกษัตริย์ ถ้าแม้นปัถพีแยกจะแทรกหนี
ดูแผงกันกั้นห้องเห็นช่องมี ได้ท่วงทีลุกทะลึ่งขึ้นตึงตัง
เอาหัวมุดผลุดออกข้างนอกได้ วิ่งหลงใหลแลเดลิดระเสิดระสัง
พวกหมอฉวยถ้วยยาละล้าละลัง ออกวิ่งมั่งเสียงอึงคะนึงไป
ฝ่ายเสนาข้าเฝ้าเหล่าทหาร อลหม่านไม่รู้ว่ามาแต่ไหน
เสียงอื้ออึงตึงตังทั้งวังใน ร้องเรียกไพร่เอะอะเกะกะกันฯ

◎ ฝ่ายพระสุริโยไทยอยู่ในที่ เสียงเสนีคึกคักชักพระขรรค์
ออกข้างหน้าข้าเฝ้าอยู่เหล่านั้น พัลวันวิ่งบอบหอบหายใจ
พระตรัสว่าอะไรจึงออกอึงมี่ ก็ไม่มีใครเห็นว่าเป็นไฉน
จึงทูลรุกคุกคักกระอักกระไอ ภูวไนยขึ้นเสียงสำเนียงดังฯ

๏ ฝ่ายพระหน่อบพิตรอดิศร
ถือไม้เท้าก้าวย่างมากลางวัง
เรามาเอาไม้เท้าของเราดอก
ไม่ทำร้ายชายหญิงอย่ากริ่งใจ
ธิบดินทร์ผินพระพักตร์เห็นนักสิทธ์
จึงตรัสใช้ให้อำมาตย์ไปราธนา
แล้วนิมนต์ให้ขึ้นนั่งบัลลังก์แก้ว
เจ้าประคุณกี่พรรษาพระอาจารย์
เป็นพงศ์เผ่าท้าวพระยาหรือพาณิช
พระมุนีมีนามกรใด

๏ พระหน่อไทได้ฟังรับสั่งถาม
อาตมาอายุได้สามปี
พระบิตุรงค์องค์อภัยมณีนาถ
เมื่อตัวข้ามากำเนิดเกิดในครรภ์
ครั้นคลอดข้าดาบสท่านรักใคร่
ช่วยสอนฝึกศึกษาวิชาการ
ครั้นอำลาดาบสจึงบอกให้
ได้ปราบผีขี่พระยาม้ามังกร
ถึงกุฏีชีเปลือยพอเหนื่อยพัก
มันนั่งหน่วงลวงหลอกบอกวิชา
สอนให้นั่งตั้งอารมณ์ประนมหัตถ์
ถูกหินผาหักพังทั้งองค์เอว
มันจึงได้ไม้กับม้าแล้วพาเที่ยว
กลับไปหาข้าคืนฟื้นชีวี
มันเห็นข้าหน้าเก้อทำเพ้อพก
พัลวันกันเองเสียงเครงครื้น
สุดสาครได้สมอารมณ์หวัง
เห็นคนนั่งแซ่ซ้องจึงร้องไป
จะกลับออกไปมหาชลาไหล
แล้วจ้องไม้เท้าเดินดำเนินมา
กระจิริดน่ารักเป็นหนักหนา
นิมนต์มาพระโรงรัตน์ชัชวาล
ซลีแล้วตรัสถามตามสงสาร
สถิตสถานถิ่นที่บุรีใด
กระจิริดรู้ศรัทธาจะหาไหน
ธุระอะไรหรือจึงมาถึงธานีฯ
จึงตอบความตามจริตกิจฤาษี
พระชนนีชื่อมัจฉาวิลาวัณย์
โอรสราชรัตนามหาสวรรค์
พระจากกันจากเกาะแก้วพิสดาร
ช่วยเลี้ยงไว้พันผูกเหมือนลูกหลาน
แล้วให้ฉานชื่อว่าสุดสาคร
ประทานไม้เท้าทรงลงอักษร
จึงลาจรจากท่านมารดามา
แวะสำนักนึกว่าซื่อถือสิกขา
แกล้งลวงข้าขึ้นบนช่องริมปล่องเปลว
มันผลักพลัดผลุงลงไปตรงเหว
เจียนจะเหลวแหลกลงเป็นผงคลี
เวลาเดียวสินธพก็หลบหนี
จึงได้ขี่ม้ามาเอาไม้เท้าคืน
ออกวิ่งวกเวียนวนจนคนตื่น
รูปจึงยืนอยู่มิได้ทันไคลคลา

ซึ่งพระองค์สงสัยจึงไต่ถาม รูปแจ้งความซื่อสุดไม่มุสา
เพราะรักใคร่ไม้เท้าจึงเข้ามา อย่าเดืองข้ายกโทษจงโปรดปรานฯ

๏ พระทรงทราบนามวงศ์พงศ์กษัตริย์ สารพัดพูดจาน่าสงสาร
จึงตรัสว่าน่าแค้นอ้ายคนพาล มันคิดอ่านเอาชีวาไม่ปรานี
มันมาหลอกบอกว่าผีห่าร้าย ให้หญิงชายเฟื่องฟุ้งทั้งกรุงศรี
ไม่ฆ่าฟันมันจะเคยเหวยมนตรี ไปจับชีเปลือยมาอย่าช้านาน
เสนาในใหญ่น้อยก็พลอยแค้น ต่างลุกแล่นเที่ยวหาตามหน้าฉาน
เห็นเหนื่อยหมอบหอบโครงโก้งโค้งคลาน ดูซมซานซุ่มซ่ามด้วยความกลัว
พวกข้าเฝ้าเข้ากลุ้มรุมกันฉุด แกดิ้นหลุดแพลงพลิกเข้าจิกหัว
บ้างทึ้งหนวดหวดด้วยไม้เหมือนควายวัว ลากเอาตัวเข้ามาหมอบหอบหายใจ
จอมกษัตริย์ตรัสกริ้วกระทืบบาท เหวยอ้ายชาติทุจริตผิดวิสัย
ลักไม้เท้าเอาอาชาเธอมาไย จริงหรือไม่ว่ามาอย่าช้านานฯ

๏ ฝ่ายชีเปลือยเหนื่อยอ่อนลงนอนนิ่ง ครั้นรับจริงกลัวจะสั่งให้สังหาร
แกล้งบิดเบือนเหมือนเป็นไข้ไม่ให้การ ทำสะท้านเทิ้มเทิ้มระเริ้มริก
เขาเตือนตีสีข้างผางถนัด ทำจุกอัดอั้นใจไม่กระดิก
เขาจี้จิ้มทิ่มพุงสะดุ้งพลิก หัวเราะริกรื้อกลับนั่งหลับตา
พระจอมวังคั่งแค้นแสนพิโรธ ยิ่งกริ้วโกรธตรัสว่าทุดอ้ายมุสา
ทำโว้เว้เดรฉานเจ้ามารยา เอาไปผ่าอกมันเสียวันนี้ฯ

๏ สุดสาครอ่อนจิตคิดสงสาร จึงทัดทานทูลท้าวเจ้ากรุงศรี
ว่าขอโทษโปรดอย่าให้ฆ่าตี เหตุทั้งนี้เพราะว่ากรรมกระทำไว้
ไม่หุนหันฉันทาพยาบาท นึกว่าชาติก่อนกรรมจะทำไฉน
จะฆ่าฟันมันก็ซ้ำเป็นกรรมไป ต้องเวียนว่ายเวทนาอยู่ช้านาน
รูปบวชกายหมายใจจะได้ดรัส ช่วยส่งสัตว์เสียให้พ้นวนสงสาร
จะเข่นฆ่าดาเฆ่าไม่เข้าการ ขอประทานโทษไว้อย่าให้ตายฯ

๏ กรุงกษัตริย์ตรัสว่าสาธุสะ คารวะหวานหูไม่รู้หาย
อันโทษมันนั้นก็ถึงที่วางวาย จะยกถวายเสียก็ได้เป็นไรมี

แต่ฉันรักจักใคร่ได้พระดาบส
จะโปรดได้หรือไม่เล่าแต่เท่านี้
๏ กุมาราดาบสพจนารถ
ซึ่งทรงเดชเจตนาด้วยการุญ
แม้นไปปะพระผู้บังเกิดเกล้า
จะกลับมาสาพิภักดิ์พระภูธร
๏ พระฟังดอบซอบซื่นระรื่นจิต
จึงตรัสว่าถ้ากระนั้นอย่าพรั่นใจ
แต่จงรอพอให้ได้สืบสวน
ใครรู้เรื่องเมืองพระอภัยมณี
ไปงอนง้อขอองค์พระนักสิทธ์
จงอยู่วังนั่งนอนผ่อนสำราญ
๏ ส่วนหน่อไทได้สดับรับพระโอษฐ์
ตามพระทัยไม่ขัดหัทยา
จะต้องให้ไปชลาแล้วมามั่ง
ใครเข้าจับขับขี่ชุกชี้ชุกชน
๏ กรุงกษัตริย์ตรัสรับกำชับสั่ง
อย่าฆ่าตีชีเปลือกจงปล่อยไป
ว่าม้าร้ายชายหญิงอย่าทิ้งขวาง
อำมาตย์รับอภิวันท์อัญชลี
กุมารามาริมพระโรงรัตน์
มังกรโผนโจนข้ามกำแพงบัง
พระสั่งม้าว่าน้องต้องอยู่นี่
พี่ไปเล่นเย็นแล้วมาหน้าพระลาน
ม้ามังกรอ่อนซบเคารพรับ
ลำพองโผนโจนลงในคงคา
เป็นโอรสร่วมบำรุงซึ่งกรุงศรี
จะปล่อยชีเปลือยให้คุณได้บุญฯ
แสนฉลาดหน่วงเหนี่ยวไม่เฉียวฉุน
ขอบพระคุณควรจะคิดเหมือนบิดร
ทั้งพงศ์เผ่าภิญโญสโมสร
ให้ถาวรจนชีวันจะบรรลัยฯ
สุจริตรักเหลือเหมือนเนื้อไข
โยมจะไปด้วยเจ้าคุณพระมุนี
จะทบทวนถามข่าวชาวกรุงศรี
แจ้งคดีจะได้หาบรรณาการ
ตามจริตที่โยมรักสมัครสมาน
พอให้ฉานสมใจจึงไคลคลาฯ
ซึ่งทรงโปรดปรานีดีหนักหนา
แต่เกรงว่าม้ามังกรจะร้อนรน
ขอโปรดสั่งเสียให้แจ้งทุกแห่งหน
จะกินคนเคยตัวไม่กลัวใครฯ
เสนานั่งพร้อมหน้าอัชฌาสัย
แล้วบอกให้กันรู้ทั้งบูรี
แม้นเดินทางพานพบให้หลบหนี
แล้วไล่ชีเปลือยออกไปนอกวัง
กวักพระหัตถ์เรียกม้าวิชาขลัง
เข้าในวังวิ่งมาหากุมาร
ด้วยภูมีชวนไว้ในราชฐาน
ให้พบพานกันทุกวันเหมือนสัญญา
กระโดดกลับข้ามกำแพงแรงหนักหนา
เที่ยวกินปลากินน้ำเล่นสำราญฯ

๏ กรุงกษัตริย์ทัศนาเห็นปรากฏ รักดาบสเหมือนหนึ่งบุตรสุดสงสาร
มาจับหัดถ์ตรัสสมาพระอาจารย์ ขอให้ฉานอุ้มเข้าไปที่ในวัง
แล้วอุ้มแอบแนบข้างมาปรางค์มาศ พร้อมพระญาติวงศาทั้งหน้าหลัง
ค่อยวางองค์ลงบนราชบัลลังก์ มุนีนั่งเอี้ยมเฟี้ยมเสงี่ยมใจฯ
๏ จอมกษัตริย์ตรัสบอกมเหสี โอรสมีมาเหมือนจิตพิสมัย
แล้วเล่าความตามธุระที่จะไป ให้พบปะพระอภัยผู้บิดา
จะได้ขอหน่อนาถให้ขาดเด็ด คงสำเร็จมุ่งมาดปรารถนา
นางคำนับรับรสพจนา แล้วคลานมาหมอบเรียงเคียงบัลลังก์
พินิจดูมุนีฤาษีน้อย ช่างแช่มช้อยชื่นในฤทัยหวัง
สมเป็นหน่อสุริย์วงศ์ดำรงวัง เหมือนเดือนปลั่งเปล่งฟ้านภาลัยฯ
๏ นางคำนับรับขวัญสรรเสริญ แสนเจริญรู้สิกขาจะหาไหน
มิเกิดครรภ์ฉันนี้บ้างเป็นอย่างไร ไปเกิดไกลกลับมาหามารดร
เครื่องสิกขาดาบสจงปลดเปลื้อง ได้ทรงเครื่องเนาวรัตน์ประภัสสร
ทั้งกษัตริย์ภัสดาช่วยว่าวอน สึกเสียก่อนเถิดนะพระมุนี
แล้วสั่งให้ไปจัดเครื่องประดับ หลายสำรับกับผ้าภูษาศรี
มาเรียงวางข้างองค์พระมุนี จินดาดีดูจำรัสชัชวาล
พระเห็นของสองกษัตริย์จัดมาให้ จะใครได้เครื่องทรงน่าสงสาร
ว่าหม่อมฉันวันจะจากพระอาจารย์ ได้ตั้งสัตย์อธิษฐานต่อเทวา
มิได้กลับอภิวาทบาทดาบส ก็ไม่ปลดปลิดเปลื้องเครื่องสิกขา
ซึ่งสององค์ทรงพระกรุณา จะเมตตาแต่งหม่อมฉันประการใด
ขอประดับทับนอกหนังเสือเหลือง ให้ประเทืองมิได้ขัดอัชฌาสัย
จะทรงเครื่องเปลื้องหนังเสียทั้งไตร เหมือนได้ใหม่ลืมเก่าดังเผ่าพาลฯ
๏ สองกษัตริย์สุริย์วงศ์ทรงพระสรวล แล้วคิดควรคำว่าน่าสงสาร
จึงตรัสว่าถ้ามิเปลื้องเครื่องอาจารย์ สร้อยสังวาลจงประดับทับกันลง
แล้วเตือนให้ไหว้ลาสิกขาบท ช่วยเปลื้องปลดเครื่องครองเข้าห้องสรง
ขันทองคำน้ำกุหลาบให้อาบองค์ แล้วท้าวทรงขัดสีฉวีวรรณ

กระหมวดเกล้าเมาลีเฉลิมพักตร์ ด้วยความรักสิ้นรังเกียจไม่เดียดฉันท์
นางเทวีสีสุคนธ์ปนสุวรรณ ดูผิวพรรณผุดผ่องละอองค์
แล้วตามใจให้นุ่งหนังเสือโคร่ง ช่วยจีบโจงจัดวางไว้หางหงส์
ใส่ห้อยหน้าผ้าทิพย์จีบประจง กุมารทรงหนังพยัคฆ์สะพักชาย
สองกษัตริย์จัดแจงแต่งประดับ ใส่สร้อยทับทรวงสังวาลประสานสาย
คาดปั้นเหน่งเปล่งเม็ดเพชรเพทาย สะอิ้งพรายพลอยวามอร่ามเรือง
แล้วให้อย่างช่างชฎามาประดับ เอาแก้วแกมแซมกับหนังเสือเหลือง
มงกุฎกลายปลายจีบเป็นกลีบเฟือง ประดับเนื่องแนบเสียดกรรเจียดจร
พระพาหาพาหุรัดกระจัดแจ่ม ล้วนนิลแนมเนาวรัตน์ประภัสสร
แล้วสวมสร้อยนวมรองทองพระกร สลับซ้อนแสงแก้วดูแพรวพราย
ธำมรงค์วงวาวเขียวขาวเหลือง อร่ามเรืองนิ้วพระหัตถ์จำรัสฉาย
ใส่เกือกทองรองบาทแล้วนาดกราย พระผันผายพามานั่งบัลลังก์รัตน์ฯ

๏ กุมารหมอบนอบนบอภิวาท แทบพระบาทบัวทองสองกษัตริย์
ลูกโฉดเขลาเบาจิตเป็นศิษย์วัด ไม่สันทัดท่วงทีกิริยา
ขอชนกชนนีเป็นที่พึ่ง ให้เหมือนหนึ่งกำเนิดเกิดเกศา
ช่วยสั่งสอนผ่อนผันกรุณา อย่าโกรธาทอดทิ้งถึงซิงซัง
สองกษัตริย์ดรัสว่าอย่าปรารภ ไม่หมายลบล้างลูกจะปลูกฝัง
แล้วจะมอบขอบเขตนิเวศน์วัง ให้เหมือนดังดวงจิตของบิดร
พระดรัสพลางทางเรียกธิดาราช มาร่วมอาสน์เนาวรัตน์แล้วดรัสสอน
ให้อัญชลีพี่ยาสุดสาคร นางโอนอ่อนอภิวันท์จำนรรจา
พี่จำพี่ที่พระแกลตุ๊กแกร้อง ทำบวงคล้องมันเสียทีเถิดพี่จำ
กุมารอุ้มจุมพิตพระธิดา แล้วว่าอย่ากลัวตุ๊กแกเลยแม่น้อง
ฉันจะตีที่หลังให้ดังผลุง น้องสะดุ้งสรวลสันต์กันทั้งสอง
น่าสงสารมารดรกรประคอง อุ้มให้สองทรามเชยเสวยนม
สุดสาครนอนทับพระเพลาซ้าย แล้วดื่มสายโลหิตสนิทสนม
จนอิ่มหนำฉ่ำชื่นรื่นอารมณ์ นางจูบเกล้าเผ้าผมเฝ้าชมเชย

ครั้นราตรีสี่กษัตริย์เข้าไสยาสน์ สำราญราชร่วมเรียงเคียงเขนย
ถนอมพักตร์รักใคร่กระไรเลย ร่วมเสวยร่วมสรงพระคงคา
แล้วกรุงกษัตริย์จัดเลือกลูกน้อยน้อย ได้ห้าร้อยร่วมวันชันษา
ล้วนไว้จุกลูกผู้ดีมีปัญญา ให้ตามเล่นเป็นข้าสุดสาคร
ทั้งม้ารถคชสารการกษัตริย์ สารพัดการศึกให้ฝึกสอน
หวังจะให้ใจปลื้มลืมบิดร ด้วยภูธรรักสุดเหมือนบุตราฯ

◎ พระหน่อน้อยพลอยเพลินเจริญจิต กับน้องหญิงมิ่งมิตรขนิษฐา
จะไปไหนไปด้วยกันจำนรรจา เสียงจ๊ะจ๋าจ้อแจ้ไม่แง่งอน
หน่อกษัตริย์หัดอะไรก็หัดบ้าง เป็นคู่สร้างเรียนรู้ด้วยครูสอน
กระบวนศึกฝึกฝนชนกุญชร ต่างราญรอนเรียนครูให้รู้ครบ
รำกระบี่ตีกระบองดาบสองข้าง ทั้งจักรขว้างโล่เขนได้เจนจบ
ถึงลางทีพี่น้องเล่นลองรบ ตีกระทบแทงฟันประจัญทัพ
ข้างพวกพ้องน้องสาวพุ่งหลาวแหลน ทั้งโล่แพนทวนหอกดูกลอกกลับ
ข้างพวกพี่ดีดลบเข้ารบรับ เอาปากงับแหลนหลาวลูกเกาทัณฑ์
ข้างนายทัพขับรถเข้าจดรบ พลดลบหลีกลัดดูผัดผัน
บ้างทิ่มแทงแพลงพลาดบ้างฟาดฟัน ไม่ถูกกันแก้ไขไว้ทุกคน
จนเจนจำชำนาญในการศึก อาจารย์ฝึกพลรบให้หลบฝน
ทหารเลวเร็วรับกลอกกลับตน แต่เม็ดฝนก็ไม่ถูกลูกเล็กเล็ก
ต่างคล่องแคล่วแกล้วกล้าปรีชาหาญ ล้วนกุมารเหมาะเหมาะใส่เกราะเหล็ก
บ้างไว้จุกลูกขุนนางไว้หางเจ๊ก ล้วนแต่เด็กน้อยน้อยห้าร้อยคน
ด้วยทิศาปาโมกข์เมืองการะเวก เป็นองค์เอกอาจรู้หลบสู้ฝน
สำหรับฝึกศึกกษัตริย์ให้จัดพล รู้ผ่อนปรนปราบยุคทุกทุกองค์
จึงพาราผาสุกสนุกสนาน พระกุมารบันเทิงละเลิงหลง
ลืมนักสิทธ์บิดุราชมาตุรงค์ ใจพะวงอยู่ด้วยเล่นไม่เว้นวันฯ

ตอนที่ ๒๖
อุศเรนตีเมืองผลึก

๏ จะกล่าวกลับจับเรื่องเมืองผลึก ยังว่างศึกสงัดเหตุทุกเขตขัณฑ์
พระอภัยได้สำราญมานานครัน กับสุวรรณมาลีนิฤมล
ตั้งแต่ใช้ให้พระน้องกับหน่อนาถ ไปเฝ้าบาทบิดุเรศฟังเหตุผล
เป็นปีหนึ่งจึงได้แจ้งแห่งยุบล ด้วยสานนพราหมณ์ถือหนังสือมา
ว่าพระน้องกับสองโอรสราช บังคมบาทบทเรศพระเชษฐา
ด้วยไปถึงซึ่งจังหวัดกรุงรัตนา พระพาราผาสุกสนุกสบาย
แต่พระชนกชนนีโมลีโลก ชราโรคเรื้อรังยังไม่หาย
ต้องคอยฟังรั้งรออยู่พอคลาย จะถวายบังคมกลับกองทัพมา
พระทราบเรื่องเปลื้องทรวงที่ห่วงหลัง ด้วยพร้อมพรั่งเผ่าพงศ์พระวงศา
จึงปลดเปลื้องเครื่องทรงอลงการ์ ประทานสานนพราหมณ์ด้วยความรัก
ทั้งพวกไพร่ได้บำเหน็จแล้วเสร็จสรรพ ทูลลากลับล่องลมไปรมจักร
พระโฉมยงองค์อภัยวิไลลักษณ์ บำรุงรักราษฎรไม่ร้อนรน
แล้วรางวัลบรรดาสานุศิษย์ ซึ่งตามติดปรนนิบัติเมื่อขัดสน
ล้วนจีนจามพราหมณ์แขกฝรั่งปน ทั้งร้อยคนคู่ยากลำบากมา
ประทานเมียสาวสาวขาวน้อยน้อย ถ้วนทั้งร้อยรูปงามตามภาษา
กับกำปั่นบรรทุกเกลือข้าวปลา ทั้งเงินห้าร้อยทั่วทุกตัวคน
ให้ไปอยู่บูรีรอบขอบประเทศ คอยแจ้งเหตุตื้นลึกศึกสิงหล
ให้มีไพร่ไว้สำหรับอยู่กับดน ทั้งร้อยคนคนละร้อยไม่น้อยใจฯ

๏ ฝ่ายจีนจามพราหมณ์ฝรั่งแขกอังกฤษ สุจริตรักพระองค์ไม่สงสัย
ได้กำปั่นภรรยาทั้งข้าไท เหมือนเกิดใหม่มั่งมียินดีนัก
ต่างทูลว่าถ้าแม้นเมืองผลึก ต้องทำศึกกับลังกาอาณาจักร
จะเจ็บแค้นแทนพระคุณการุญรัก สาพิภักดิ์ต่อเจ้ากินข้าวเกลือ
แล้วทูลลาพาอนงค์ลงกำปั่น อยู่ห้องกั้นเก๋งท้ายสบายเหลือ
ทั้งไพร่พลคนใช้ที่ในเรือ มีห้องนอนหมอนเสื่อสบายใจ
พอลมดีคลี่ใบขึ้นใส่รอก ต่างแล่นออกอ่าวมหาชลาไหล

ด้วยเจนทางกลางคงคาเคยมาไป
พวกจีนแล่นแผนที่ตะวันออก
ไปถึงตั๋งกังจิ๋วจุนติ๋วเซียง
ข้างพวกแขกแยกเยื้องเข้าเมืองเทศ
ไปปะหังปังกะเราะเกาะชวา
วิลันดามาแหลมโล้บ้านข้าม
อัดแจจามข้ามหน้ามลายู
ข้างพวกพราหมณ์ข้ามไปเมืองสาวถี
กบิลพัสดุ์โรมพัฒน์ถัดถัดไป
ข้างพวกไทยได้ลมก็แล่นรี่
พม่ามอญย้อนเข้าอ่าวพุกาม
ที่บางเหล่าก็เข้าอ่าววิลาส
ข้ามเกาะเซามาลีกะปิตัน
ที่จากบ้านนานเหลือพวกเรือแตก
ที่ถึงค่ำร่ำเรียกอยู่ริมรั้ว
ที่เรือเสียเมียหมายตายเป็นผี
ทั้งสองข้างด่างกระดากปากงับงับ
ที่เมียมีขี้หึงพอถึงรั้ว
รู้ว่าพามาใหม่เหมือนไฟเลีย

◎ ฝ่ายองค์พระอภัยวิไลลักษณ์
แม่นฝรั่งลังกามาประจญ
แล้วพระองค์ทรงสำราญผ่านสมบัติ
เห็นโปรดใครใหญ่ขึ้นก็มืนตึง
ครั้นคลอดราชธิดาเป็นฝาแฝด
ไม่คลาดเคลื่อนเหมือนกันสิ้นทั้งอินทรีย์
ต่างใช้ใบแยกย้ายไปรายเรียง
ออกเส้นนอกแหลมเรียวเลี้ยวเฉลียง
เข้าลัดเลี่ยงอ้ายมุ้ยแล่นฉุยมา
อรุมเขตคุ้งสุหรัดปัดหนา
มะละกากะเลหวังดรังกะนู
เข้าคุ้งฉลามแหลมเงาะเกาะราหู
พวกญวนอยู่เวียดนามก็ข้ามไป
เวสาลีวาหุโลมโรมวิสัย
เมืองอภัยสาลีเป็นที่พราหมณ์
เข้ากรุงศรีอยุธยาภาษาสยาม
ฝรั่งข้ามฟากเข้าอ่าวเยียระมัน
เมืองมะงาดมะงาดามะงาสวรรค์
หาพงศ์พันธุ์พวกพ้องพี่น้องตัว
จนเมียแปลกผัวรักไม่ทักผัว
ก็กลับกลัวว่าปีศาจไม่อาจรับ
จนเขามีผัวใหม่พอได้กลับ
บ้างร้องฟ้องต้องปรับจับชู้เมีย
ก็แคลงผัวมิอยากเชื่อว่าเรือเสีย
ต้องปลอบเมียแทบทั่วทุกตัวตนฯ
ปล่อยคนรักรายแฝงทุกแห่งหน
จะซ้อนกลการศึกให้ลึกซึ้ง
แต่นางกษัตริย์มเหสีนั้นขี้หึง
จึงทรงครรภ์ไม่ทันถึงในครึ่งปี
ดังทองแปดนพคุณจรูญศรี
พระอัยกีรักใคร่กระไรเลย

เห็นหลานมากอยากเลี้ยงเข้าเคียงข้าง
แล้วว่าดีมีถมดอกนมเนย
แล้วเลือกสรรบรรดานางข้าหลวง
ให้เห่เรื่องเฉื่อยฉ่ำทุกค่ำเช้า
ทั้งพี่เลี้ยงนางนมล้วนสมศักดิ์
พระอู่ทองสองอู่เป็นคู่กัน

๏ จะกลับกล่าวเจ้าลังกาอาณาเขต
แต่ลูกยามาแถลงแจ้งยุบล
ก็ห่วงบุตรอุศเรนพระลูกรัก
แล้วรื้อกลับจับไข้มิใคร่คลาย
พอประทังยังชั่วตั้งตัวได้
ให้เกณฑ์คนพลเมืองเอกโทตรี
แต่ทัพหน้าห้าแสนถือแหลนหลาว
ยังปีกป้องกองหลวงควงเข้างบ
ทั้งกองหลังรั้งท้ายก็หลายแสน
มารวมรอมพร้อมหมดกำหนดวัน
ราชบุตรอุศเรนเป็นทัพหน้า
มาถึงทั่วหัวเมืองสิ้นทั้งปวง
แล้วเดินบกยกมาลงท่าข้าม
ยั้งหยุดจัดหัดทหารให้ราญรอน

๏ ฝ่ายทหารพระอภัยเป็นไส้ศึก
ครั้นรู้แจ้งแด่งให้เรือใช้มา

๏ พระอภัยได้ความให้ขามศึก
จะรบพุ่งกรุงไกรใกล้ทะเล
เป็นห่วงหลังระวังหน้าหนักหนานัก
ยิ่งตรองตรึกนึกไปไม่สบาย
พระทัยนางนึกนิยมชมลูกเขย
ขอให้เคยคู่แฝดสักแปดคราว
ดูงามท่วงทีละมุนพึ่งรุ่นสาว
สำเนียงราวเรไรในไพรวัน
บำรุงรักตื่นหลับเฝ้ารับขวัญ
ทุกคืนวันเวียนระวังเป็นกังวลฯ
ปิ่นประเทศแว่นแคว้นแดนสิงหล
ว่าเสียพลพ่ายแพ้จะแก้อาย
พระชงฆ์หักหมอแก้พอแผลหาย
ศึกจึงวายเว้นช้าถึงห้าปี
หมายจะไปทำศึกไม่นึกหนี
บรรดามีมาระดมเข้าสมทบ
ทั้งปืนยาวปืนสั้นเข้าบรรจบ
ทหารรบห้าหมื่นพื้นฉกรรจ์
ล้วนปืนแม่นมีแรงแข็งขยัน
ใครไม่ทันโทษาถึงผ่าทรวง
เจ้าลังกากำกับเป็นทัพหลวง
ตามกระทรวงศึกกษัตริย์ปราบดัสกร
ถนนพระรามเรือนแพแซ่สลอน
ข่าวขจรทั่วทั้งเกาะลังกาฯ
ที่ตื้นลึกลอบถามตามภาษา
แจ้งกิจจาเจ้านายได้ถ่ายเทฯ
อุดส่าห์ตรึกตรองอุบายเป็นหลายเล่ห์
ให้ว้าเหว่วิญญาณ์เอกากาย
พระน้องรักลูกน้อยก็คอยหาย
จึงภิปรายปรึกษานางวาลี

ศึกมายั้งตั้งกระบวนจะจวนข้าม
จะจัดแจงแต่งทหารออกต้านดี
๏ ส่วนวาลีปรีชาปัญญาหญิง
จะฟันแทงแย้งยิงออกชิงชัย
แม้นลวงล่อพอให้ได้ชัยชนะ
ขอพระองค์จงเป็นกองออกป้องกัน
แม้นสงครามตามตีจงหนีหลบ
มาปากอ่าวก้าวสกัดตัดกำลัง
ข้าจะรับจับท้าวเจ้าสิงหล
นางทูลความตามปัญญาสารพัน
จึงทูลว่าข้าจะรับเป็นทัพซ้ำ
พระทรงฟังนั่งเอกเขนกอิง
ทั้งโฉมยงนงลักษณ์อัคเรศ
เคยรบเรือเชื่อถือฝีมือดี
ให้เตรียมรับทัพลังกาพวกข้าศึก
เห็นสมคะเนเสนีก็ดีใจ
๏ ฝ่ายลังกาฝรั่งอยู่หลังถนน
ออกจากฝั่งวังวนถนนพระราม
ถึงเขตคุ้งกรุงผลึกนึกประหลาด
เข้าปากน้ำสำคัญให้ลั่นปืน
พอเช้าตรู่ดูเรือเหนือปากอ่าว
จึงสั่งบุตรอุศเรนเจนวารี
ฝ่ายทัพหน้าห้าแสนเรือพันสอง
ได้ครึ่งวันทันทัพที่ท่ามกลาง
๏ ฝ่ายทัพหลวงล่วงเข้าอ่าวปากน้ำ
ตะคอกขู่ผู้เฒ่าจึงเล่าความ
มาสงครามรบพุ่งถึงกรุงศรี
หรือจะหนีนางเห็นเป็นอย่างไรฯ
เป็นยอดยิ่งยิ้มย่องสนองไข
สงสารไพร่ก็จะม้วยลงด้วยกัน
ก็เห็นจะทำได้ใจหม่อมฉัน
คุมกำปั่นแปดร้อยคอยระวัง
ไปวันหนึ่งจึงค่อยทบดลบหลัง
ให้พร้อมพรั่งทั้งทัพรบสมทบกัน
ด้วยเล่ห์กลโอนอ่อนคิดผ่อนผัน
ทั้งสุวรรณมาลีเห็นดีจริง
ช่วยเผาลำนาวาประสาหญิง
เห็นดียิ่งเจียวปัญญานางวาลี
รู้ไตรเพทพอใจรบไม่หลบหนี
พระเปรมปรีดิ์ปรึกษาเสนาใน
ที่ดื้นลึกเล่าแจ้งแถลงไข
ไปเตรียมไว้พร้อมพรั่งคอยฟังความฯ
พอพักพลฝึกทหารชาญสนาม
แล้วยกข้ามฟากมาสิบห้าคืน
ไม่เห็นลาดตระเวนแขวงมาแข็งขืน
เสียงปืงปังดังครื้นทั้งธรณี
ออกแล่นก้าวคลาดเคลื่อนเหมือนจะหนี
ให้ตามตีต้อนตัดสกัดทาง
ออกลอยล่องแล่นไล่ใบสล้าง
เข้ารบพลางแล่นหนียิ่งตีตามฯ
พอพบลำเรือครัวจับตัวถาม
ว่าสงครามข้ามอ่าวมาคราวนี้

จะสังหารผลาญอาณาประชาราษฎร์
พอเดือนเที่ยงเสียงปืนเมื่อคืนนี้
พระอภัยได้กำปั่นสักพันถ้วน
แล้วจุดเผาข้าวปลาพาหญิงชาย
ที่เหลืออยู่บูรีก็หนีเร้น
เดี๋ยวนี้ไฟไหม้เผาฉางข้าวปลา
ข้าเจ้านี้มีเรือเกลือข้าวสาร
ไม่รู้รบหลบตัวด้วยกลัวภัย
สมเด็จท้าวเจ้าลังกาอาณาเขต
จึงว่าทัพอุศเรนเห็นจะทัน
ให้ทัพหลังตั้งปิดอยู่ปากอ่าว
ถ้าหนักแน่นแล่นหนุนเนื่องกันไป
ได้เกลี้ยกล่อมล้อมอาณาประชาราษฎร์
พอเรียบราบปราบปรามสามราตรี
แล้วเดือนไพร่ให้รีบเรือที่นั่ง
เห็นเมืองไหม้ไฟกลุ้มซอุ่มควัน
ให้จอดฝั่งพรั่งพร้อมทหารรบ
ให้แยกกองป้องกันชาวกรุงไกร
พอมืดมนพลทัพก็ยับยั้ง
บ้างสูบฝิ่นกินเหล้าหุงข้าวแกง

◎ ส่วนสุวรรณมาลีศรีสมร
จึงขับไพร่ให้ล้อมเลียบหาดทราย
ผลักกำปั่นหันกลับทับปะทะ
นางวาลีที่อยู่ห้องท้องพระโรง
แล้วยกออกนอกกำแพงไล่แทงทัพ
บ้างล้มตายนายไพร่ตกใจจริง
ให้วินาศนองเนืองไปเมืองผี
ชาวบุรีหนีพลัดกระจัดกระจาย
บรรทุกล้วนเงินทองของทั้งหลาย
หนีไปฝ่ายทะเลลมยมนา
มิให้เห็นเนื้อตัวกลัวหนักหนา
ชาวพาร้องอึงคะนึงไป
พาลูกหลานจะไปหาที่อาศัย
จงโปรดไว้ชีวาอย่าฆ่าฟัน
ได้ทราบเหตเห็นจริงทุกสิ่งสรรพ์
ด้วยดิดพันพอเขม้นเห็นไรไร
คอยสืบข่าวทัพหน้าว่าถึงไหน
เราทัพใหญ่จะเข้าอยู่ในบูรี
ที่ขยาดยกอพยพหนี
จึงดามดีทัพเรือก็เหลือทัน
ทั้งหน้าหลังหลามแม่น้ำล้วนกำปั่น
เห็นสำคัญคิดว่าจริงไม่กริ่งใจ
พอจวนพลบไฟฟางสว่างไสว
อย่าให้ใครหนีออกนอกกำแพง
อยู่บนฝั่งฟากบุรินทร์ไม่กินแหนง
ขุนนางแต่งโต๊ะเลี้ยงกันเรียงรายฯ
เป็นทัพซ่อนซุ่มสมอารมณ์หมาย
แล้วตัดสายสมอใหญ่จุดไฟโพลง
ล้วนเกะกะปะกันควันโขมง
เห็นเพลิงโพลงพลอยให้ปืนใหญ่ยิง
มิทันรับรบสู้เสียรู้หญิง
กระเจิงวิ่งเวียนวนด้วยจนใจ

จะลงเรือเชื้อเพลิงก็โพลงผลาญ
บ้างลงน้ำดำดั้นจนบรรลัย
ส่วนสุวรรณมาลีตีสกัด
ด้วยมากมายปลายแสนแน่นนคร
หมายว่ารุ่งพรุ่งนี้จึงดีทัพ
ชาวผลึกฮึกใจทั้งไพร่นาย

๏ สงสารท้าวเจ้าลังกาชราร่าง
ขึ้นดลิ่งวิ่งเลี้ยวด้วยเรี่ยวแรง
ฝ่ายปลัดหัศเกนกุเวนระเวก
ไม่ขึ้นบกวกลงข้างคงคา
เข้าเกลื่อนกลุ้มรุมจับก็กลับรบ
พอทัพหลังลังกาเข้ามาทัน
ด้วยกลางคืนครื้นครึกเสียงกึกก้อง
แต่โห่ร้องก้องลั่นสนั่นไป

๏ ฝ่ายพวกพลบนดลิ่งวิ่งลงน้ำ
เหตุด้วยเหล่าชาวบุรีนั้นมีคบ
แต่สุวรรณมาลีศรีสวัสดิ์
เที่ยวเก็บเรือเหลือเผาที่เหล่านั้น
เอาปืนใหญ่ใส่ลำละร้อยบอก
เข้ารบรับทัพหลังชาวลังกา
ฝ่ายเสนาวาลีนารีห้าม
กำปั่นรับกับกำปั่นต่างลั่นปืน

๏ ฝ่ายองค์พระอภัยเจ้าไอศวรรย์
ค่อยรบล่อรอมาในราตรี
ให้กองร้อยลอยรอล่อให้ไล่
มาปากอ่าวเช้าตรู่ดูประดัง
เหล่าทหารเห็นไม่มีที่อาศัย
ชาวเมืองไล่จับกุมตะลุมบอน
ให้แตกตัดขึ้นดลิ่งข้างสิงขร
จึงตีด้อนแต่พอให้ไพร่พลัดพราย
เที่ยวตามจับก็จะได้ดังใจหมาย
เที่ยวฟันตายดุเดือดลุยเลือดแดงฯ
ขี่ขุนนางนายทหารชาญกำแหง
ใครกีดขวางทางแทงตะลุยมา
ทหารเอกสี่นายทั้งซ้ายขวา
ทัพนางวาลีลัดสกัดกัน
ตีตลบเลี้ยวเวียนเที่ยวเหียนหัน
ต้องขยั้นหยุดแลอยู่แต่ไกล
ทั้งพวกพ้องไม่รู้ว่าอยู่ไหน
หมายจะให้เพื่อรู้เร่งสู้รบฯ
ชาวเมืองซ้ำแทงทับไม่นับศพ
จึงพรักพร้อมล้อมตลบสมทบกัน
ให้เกณฑ์หัดเขนทองกับกองขัน
ได้กำปั่นหลายร้อยรีบถอยมา
ให้ยกออกโอบฝั่งไปข้างขวา
แต่เวลายังดึกเสียงครึกครื้น
ก็ติดตามฆ่าแขกวิ่งแตกตื่น
สะเทื้อนสะทึกครึกครื้นในราตรีฯ
คุมกำปั่นแปดร้อยทำถอยหนี
เห็นทัพดีด้านรุดไม่หยุดยั้ง
แต่ทัพใหญ่ย้อนทบตลบหลัง
เห็นเรือลังกาลอยจะถอยทัพ

เร่งระดมสมทบเข้ารบพุ่ง
ลังกาแตกแยกย้ายล้มตายยับ
ทิ้งสาตราอาวุธลงทรุดนั่ง
คนหนึ่งดำล่ำเหลือดังเสือทะยาน
โดดขึ้นลำกำปั่นเพื่อนกันได้
พอทัพบกยกออกมาอึงคะนึง
องค์พระมเหสีนั้นขี่รถ
นางวาลีขี่ม้ามีเบาะอาน
พอเห็นแขกแบกเจ้าลังกาวิ่ง
นางวาลีฝีมือแม่นเกาทัณฑ์
ทั้งสามลูกถูกเกราะกะเทาะทะลุ
พอทหารขวานสองมือดื้อเข้ามา
แล้วรีบฝ่าพาเจ้าออกอ่าวได้
สงสารท้าวเจ้าลังกาซราเรื้อ
พอถอนหลุดสุดแสบให้แปลบปลาบ
ที่ปากแผลแก้เอาผ้าเช็ดหน้าพัน

◎ พระอภัยได้ของพวกกองทัพ
ทั้งหมวกเสื้อเหลือล้นคณนา
ให้ร้องป่าวชาวเมืองมาเก็บของ
ทั้งได้คนพลเรือที่เหลือตาย
จึงให้พระมเหสีวาลีห้าม
ส่วนพระองค์ลงที่นั่งเรือมังกร
ออกกำปั่นพันร้อยลอยสล้าง
กองละร้อยลอยกระบวนจะสวนรับ

◎ ฝ่ายลูกท้าวเจ้าลังกากองหน้านั้น
เมื่อเสียทัพอับปางเป็นลางลง
ช่วยชาวกรุงกลุ้มกลัดสกัดจับ
อยู่กลางทัพเรือกระหนาบลงกราบกราน
ยังสู้มั่งอยู่แต่ฝ่ายนายทหาร
ทั้งถือขวานสองมือดูดื้อดึง
จะเข้าไปช่วยเจ้าเข้าไม่ถึง
เสียงหึ่งหึ่งโห่ร้องก้องกังวาน
กั้นพระกลดแปลงกายเป็นนายทหาร
คนละด้านเดินรบบรรจบกัน
เลียบดลิ่งจะลงลำเรือกำปั่น
เขย่งยันยิงท้าวเจ้าลังกา
ลูกหนึ่งปรุปักแน่นที่แขนขวา
ยกใส่บ่าแบกพระองค์วิ่งลงเรือ
กับนายไพร่ทัพหลังที่ยังเหลือ
ลงถึงเรือรู้ถูกลูกเกาทัณฑ์
โลหิตอาบอังสาแทบอาสัญ
รีบกำปั่นข้ามฝั่งไปลังกาฯ
เครื่องสำหรับรบพื้นแต่ปืนผา
ของโยธาทิ้งกลาดที่หาดทราย
ตามจะต้องการในน้ำใจหมาย
ก็มากมายหมื่นแสนแน่นนคร
อยู่ปราบปรามพลศึกคิดฝึกสอน
ให้ดีด้อนฆ้องเตือนแล้วเคลื่อนทัพ
คอยปิดทางทัพหน้าเมื่อขากลับ
รุมกันจับอุศเรนเจนณรงค์ฯ
ตามกำปั่นไปด้วยเชิงละเลิงหลง
เผอิญธงชัยปักนั้นหักทบ

ทั้งทัพหนีทีจะยกกลับวกหลัง จึงรอรั้งเรียกทัพกลับตลบ
ให้กองร้อยลอยล่อมาพอพลบ ก็พอพบทัพพระอภัยมณี
ด้วยมืดค่ำสำคัญว่าทัพหลวง ก็ล่องล่วงเลียบคุ้งเข้ากรุงศรี
พอลำทรงตรงเข้าอ่าวชาวบุรี ต่างก็ตีฆ้องโห่เป็นโกลา
แล้วลอบลอยปล่อยปืนเสียงครื้นครึก ถูกข้าศึกไพร่นายตายหนักหนา
อุศเรนเห็นผิดทัพบิดา จะกลับล่าเขาก็ล้อมไว้พร้อมเพรียง
มานะหนักชักใบขึ้นใส่รอก จะกลับออกปากอ่าวแล่นก้าวเฉียง
พวกชาวเมืองเยื้องยิงปืนใหญ่เรียง ลูกสัมเกลี้ยงวับผึงเสียงดึงดัง
ถูกท้ายแตกแยกโย้ราโทหัก ทะลุทลักล่มคว่ำบ้างน้ำขัง
จะปิดแผลแก้ไขก็ไม่ฟัง ลำที่นั่งอุศเรนก็เอนเอียง
ดังอู้อู้ครู่หนึ่งท่วมถึงท้าย คนลงว่ายน้ำเรียกกันเพรียกเสียง
พอลำพระอภัยเข้าไปเคียง จำสำเนียงอุศเรนได้เจนใจ
จึงให้คนบนเรือลงไปรับ อุ้มประคับประคองพาขึ้นมาได้
อุศเรนเอนซบสลบไป พระอภัยเข้าประคองนองน้ำตา
พอรุ่งแจ้งแสงตะวันกำปั่นรบ ต่างหลีกหลบแล่นไขว่เที่ยวไล่หา
พระอภัยให้ยิงปืนสัญญา หยุดโยธาถอยทัพกลับเข้าเมืองฯ

◎ ฝ่ายพวกเรือเหลือแตกต้องแยกย้าย ที่ไม่ตายรอดบ้างก็คางเหลือง
ต่างหลบลี้หนีล่องไปนองเนือง กลัวชาวเมืองผลึกนึกขนพอง
พระอภัยใจดีเป็นที่สุด เมื่อจับอุศเรนได้มิให้หมอง
ให้เชิญองค์ทรงเสลี่ยงเคียงประคอง หามมาท้องพระโรงรัตน์ชัชวาล
ทั้งทอดที่มีแท่นแสนสะอาด ให้ไสยาสน์เอนองค์ด้วยสงสาร
พวกมดหมอก็ให้มาพยาบาล เอาเครื่องอานพร้อมเพรียงดั้งเรียงรายฯ

◎ สงสารอุศเรนเมื่อรู้สึก ทรวงสะท็กแทบจะแยกแตกสลาย
พอเห็นองค์พระอภัยยิ่งให้อาย จะใคร่ตายเสียให้พ้นก็จนใจ
คลำพระแสงแฝงองค์ที่ทรงเหน็บ เขาก็เก็บเสียเมื่อพบสลบไสล
ให้อัดอั้นตันดึงตะลึงตะไล พระอภัยพิศดูก็รู้ที

จึงสุนทรอ่อนหวานชาญฉลาด
เมื่อแรกเริ่มเดิมก็ได้เป็นไมตรี
มาขัดข้องหมองหมางเพราะนางหนึ่ง
อันวิสัยในพิภพแม้นรบกัน
ซึ่งครั้งนี้พี่พาเจ้ามาไว้
ให้น้องหายคลายเคืองเรื่องธุระ
ทั้งกำปั่นบรรดาโยธาทัพ
ทั้งสองข้างอยู่ดามความสบาย

◎ อุศเรนเอนเอกเขนกสนอง
เราก็รู้ว่าท่านเจ้ามารยา
ไม่สมนึกศึกพลั้งลงครั้งนี้
เราก็ชายหมายมาดว่าชาติเชื้อ
จงห้ำหั่นบั่นเกล้าเราเสียเถิด
แกลังจ้วงจาบหยาบช้าพูดท้าทาย

◎ พระอภัยใจอ่อนเฝ้าวอนว่า
มิปรองดองน้องหมายจะวายปราณ
จะขอถามตามในน้ำใจเจ้า
ที่โกรธขึ้งจึงจะเบาบรรเทาคลาย

◎ ฝ่ายลูกท้าวเจ้าลังกาพยาบาท
จะจับตัวผัวเมียมามัดไว้
กับเปลี่ยนหัวผัวเมียเสียสำเร็จ
พระอภัยได้ยินผินพักตรา
จึงว่าเจ้าเล่าก็ยังกำลังแค้น
จะปล่อยไปไม่สังหารผลาญชีวิต
เดี๋ยวนี้เล่าเจ้าก็ป่วยจะช่วยเจ้า
พระน้องจงสรงเสวยเหมือนเคยคุ้น
เราเหมือนญาติกันดอกน้องอย่าหมองศรี
เจ้ากับพี่เล่าก็รักกันหนักครัน
จนได้ถึงรบสู้เป็นคู่ขัน
ก็หมายมั่นจะใคร่ได้ชัยชนะ
หวังจะได้สนทนาวิสาสะ
แล้วก็จะรักกันจนวันตาย
จะคืนกลับให้ไปเหมือนใจหมาย
เชิญภิปรายโปรดตรัสสัตย์สัญญาฯ
ดามทำนององอาจไม่ปรารถนา
ที่เรามาหมายเชือดเอาเลือดเนื้อ
จะกลับดีด้วยศัตรูอดสูเหลือ
ไม่เอื้อเฟื้อฝากตัวไม่กลัวตาย
จะไปเกิดมาใหม่เหมือนใจหมาย
จะใคร่ตายเสียให้ลับอัประมาณฯ
ด้วยปรีชาเชิงชักสมัครสมาน
พี่สงสารสุดจะทำให้จำตาย
จะให้เราทำไฉนดังใจหมาย
แม้นไม่ตายแต่พองามจะตามใจฯ
จึงว่ามาดรแม้นเราตีบุรีได้
แล้วจะให้แล่เนื้อเอาเกลือทา
จึงจะเสร็จสมมาดปรารถนา
เกินศรัทธาที่จะให้เหมือนใจคิด
จะทดแทนทำสงครามก็ตามจิต
ด้วยว่าคิดคุณน้องสนองคุณ
แทนที่เรามาเรือเจ้าเกื้อหนุน
พระการุญร่ำว่าด้วยอาลัยฯ

๏ ฝ่ายวาลีปรีชาปัญญาแหลม คนสอดแนมเข้าไปแจ้งแถลงไข
ว่าพระจะส่งองค์อุศเรนไป จึงตรึกไตรตรองความตามปัญญา
พระผ่านเกล้าเรานี้อารีเหลือ เหมือนดูถูกลูกเสือเบื่อนักหนา
พระทัยซื่อถือว่าคุณเขามีมา ถึงจะว่าเห็นไม่ฟังกำลังเรา
ทั้งองค์พระมเหสีก็มิห้าม เพราะมีความการุญคิดคุณเขา
ด้วยเป็นมิตรบิดุรงค์ของนงเยาว์ เว้นแต่เราจะต้องทำแต่ลำพัง
ประเวณีดีงูให้หลังหัก มันก็มักทำร้ายเมื่อภายหลัง
จระเข้ใหญ่ไปถึงน้ำมีกำลัง เหมือนเสือขังเข้าถึงดงก็คงร้าย
อันแม่ทัพจับได้แล้วไม่ฆ่า ไปข้างหน้าศึกจะใหญ่ขึ้นใจหาย
ต้องตำรับจับให้มั่นคั้นให้ตาย จะทำภายหลังยากลำบากครัน
จะพลิกพลิ้วชิวหาเป็นอาวุธ ประหารบุตรเจ้าลังกาให้อาสัญ
ต้องตัดศึกลึกล้ำที่สำคัญ นางหมายมั่นมุ่งเห็นจะเป็นการ
จึงกลับแกล้งแต่งกายเป็นนายทัพ เหน็บกริชคร่ำด้ามประดับสำหรับทหาร
ถือธนูดูทีตะลีตะลาน มากราบกรานทูลพระอภัยมณี
ว่าองค์ท้าวเจ้าเกาะลังกานั้น ถูกเกาทัณฑ์สามดอกแล้วออกหนี
คงบรรลัยไม่ข้ามสามราตรี ขอตามตีให้กระทั่งเมืองลังกา
พระทรงฟังสั่งว่าอย่าเพ่อยก ยังวิดกอยู่ด้วยรักกันหนักหนา
สงสารสุดอุศเรนพระน้องยา จะรบราฆ่าฟันกันไปไย
นางวาลีปรีชาปัญญาเย้ย ทำเงยเงยเหมือนจะดูว่าอยู่ไหน
แล้วทำว่าถ้าจะโปรดยกโทษไว้ ก็ปล่อยให้ไปรักษาบิดาเธอฯ

๏ ฝ่ายลูกท้าวเจ้าสิงหลอยู่บนแท่น ให้แสนแค้นคำพร้องสนองเสนอ
แต่ฮึดฮัดกัดฟันคันคะเยอ ยิ่งหาวเรอโรครุมกลุ้มอุรา
ด้วยตัวเราเขาจับมาอัปยศ ทั้งเสียยศเสียศักดิ์เสียนักหนา
แล้วมิหนำซ้ำสมเด็จพระบิดา แก่ชราก็มาถูกลูกเกาทัณฑ์
แสนระกำซ้ำอกเหมือนดกเหว อีหญิงเลวแลเหมือนเงาะมาเยาะหยัน
ยิ่งคิดคิดพิษลมระดมกัน สะอื้นอั้นอกแยกแตกทำลาย

ชักชะงากราดเลือดเป็นลิ่มลิ่ม
เป็นวันพุธอุศเรนถึงเวรตาย
แล้ววิ่งเข้าชาวที่ยืนชี้นิ้ว
พวกขอเฝ้าเข้ายุดฉุดชะโลง
ไม่รู้หรือคืออุศเรนราช
แล้วดิ้นโดดโลดโผนโจนคะนอง
พอผีออกกลอกหัวจับตัวถาม
พระอภัยให้ขุนนางช่างสุวรรณ
ทำโกศทองรองศพมณฑปประดับ
ทั้วพวกพ้องกองทัพที่จับไว้
ลงกำปั่นบรรดาโยธาหาญ
ด่างไหว้กราบหลาบหมดไม่ทดแทน

๏ ฝ่ายวาลีผีทับกลับมาตึก
กายระรัวกลัวฝรั่งให้คลั่งไคล้
ทั้งมดหมอก็เข้าล้อมอยู่พร้อมพรั่ง
บ้างเสียผีพลีบัตรปัดรางควาน
ฝ่ายโฉมยงค์องค์มิ่งมเหสี
เคียงประคองร้องเรียกอยู่ริมกาย

๏ ฝ่ายวาลีปีศาจเข้ากราดเกรี้ยว
สะดุ้งดิ้นสิ้นแรงตะแคงนอน
แลเห็นองค์พระอภัยวิไลลักษณ์
มาพร้อมพรั่งทั้งสิ้นความยินดี
ชันษาข้าบาทนี้ขาดแล้ว
ขอดับสูญทูลลาฝ่าละออง
ซึ่งผิดพลั้งตั้งแต่มาเป็นข้าบาท
พอขาดคำร่ำว่านางวาลี
ถึงปัจฉิมชีวาตม์ก็ขาดหาย
ปีศาจร้ายร้องก้องท้องพระโรง
เหมือนเล่นงิ้วเต้นโลดกระโดดโหยง
ปีศาจโหงฮึดฮาดประกาศร้อง
พยาบาทอีผู้หญิงหยิ่งจองหอง
ไล่ทุบถองวารีวิ่งหนีทัน
ไม่ได้ความฟั่นเฟือนดูเหมือนฝัน
ระดมกันพร้อมพรั่งที่วังใน
เครื่องสำหรับราชวัติฉัตรไสว
ก็โปรดให้แห่เจ้าไปด้าวแดน
มากประมาณเบ็ดเสร็จสักเจ็ดแสน
ตั้งแห่แหนศพเจ้าออกอ่าวไปฯ
ไม่รู้สึกงวยงงให้หลงใหล
พระอภัยเสด็จมาพยาบาล
จะแก้คลั่งยังไม่หายหลายขนาน
ปรายข้าวสารกรากกรากไม่อยากคลาย
เห็นวาลีล้มไข้พระทัยหาย
พลางฟูมฟายชลนาด้วยอาวรณ์ฯ
มันยุดเหนี่ยวหน้าหลังนั่งสลอน
สะอื้นอ้อนอ่อนอารมณ์ค่อยสมประดี
ทั้งองค์อัครชายามารศรี
ค่อยพาทีทูลลาน้ำตานอง
จะคลาดแคล้วมิได้อยู่ชูฉลอง
กษัตริย์สองพระองค์อยู่จงดี
อย่ากริ้วกราดโปรดเกล้าช่วยเผาผี
ร้องหวีดทีเดียวดิ้นก็สิ้นใจฯ

๏ สงสารพระมเหสีมีความรัก
จะตกหมอนกรรองประคองไว้
ได้โกรธขึ้งหึงหวงในดวงจิต
นิจจาเอ๋ยเคยอยู่คู่ชีวี
ตั้งแต่นี้มีทุกข์ถึงยุคเข็ญ
จะวายเว้นเป็นคนอื่นทุกคืนวัน
แม้นวาลีมีทุกข์ไปทางอื่น
นี่ขัดสนจนใจไปป่าช้า
น่าเอ็นดูรู้ดีอารีอารอบ
มาบรรลัยไปยังกำลังรัก
๏ ฝ่ายองค์พระอภัยอาลัยเหลือ
เหมือนคู่สร้างเห็นหน้านางวาลี
ลดพระองค์ลงขมาข้างขวาศพ
ถึงรูปชั่วยั่วเยาะก็เพราะรัก
นิจจาเอ๋ยเคยขับให้จับจิต
เสนาะคำพร่ำพร้องทำนองใน
เคยเมียงหมอบลอบลักดูพักตร์พบ
แต่บัดนี้ไม่เห็นหน้านางวาลี
แม้นกำเนิดเกิดไหนขอให้ปะ
ให้รูปงามทรามสงวนนวลละออง
จงพันทุกข์สุโขอโหสิ
พระครวญคร่ำร่ำว่าด้วยอาลัย
ด้วยอาลัยในที่วาลีห้าม
พระทรงศักดิ์รักใคร่มิได้น้อย
แล้วพระองค์ทรงสั่งให้ตั้งแต่ง
มีโขนหนังตั้งสมโภชโปรดเต็มที
สะอื้นฮักเห็นกระดิดริกริกไหว
ร่ำพิไรขอขมานางวาลี
อย่าผูกคิดพันทุกข์เป็นสุขี
ออกต่อดีตามผู้หญิงไม่ทิ้งกัน
ไม่แลเห็นผู้ใดทั้งไอศวรรย์
จนสิ้นกัลป์สิ้นกัปไม่กลับมา
ถึงทางหมื่นแสนไกลจะไปหา
อนิจจาใจหายเสียดายนัก
ทำความชอบช่วยพยุงให้สูงศักดิ์
สงสารนักนางพร่ำร่ำโศกีฯ
มิใช่เชื้อชายชัดสลัดหนี
ยิ่งปรานีนึกถึงมาสาพิภักดิ์
ได้พานพบพิสมัยใจสมัคร
เป็นคำหนักนิดหน่อยอย่าน้อยใจ
ช่างประดิษฐ์ดัดแปลงกระแสงใส
ได้ซื่นใจไสยาในราตรี
ก็เลี่ยงหลบเอียงอายชม้ายหนี
จงดูพี่เสียยังแล้วจะแคล้วน้อง
ได้เป็นพระมเหสีในที่สอง
อย่าให้ต้องอดสูกับผู้ใด
ไปจุติตามประสาอัชฌาสัย
พระชลนัยน์ผอยเผาะเหยาะเหยาะย้อย
ถึงมิงามก็แด่งอนเหมือนช้อนหอย
จึงเศร้าสร้อยโศกาถึงวาลี
ศพตำแหน่งน้องพระมเหสี
แล้วให้มีมวยผู้หญิงทั้งทิ้งทาน

ให้ทำบุญมุนีฤาษีสิทธิ์
ถึงเจ็ดวันครั้นเสร็จสำเร็จการ

๏ ของดเรื่องเมืองผลึกด้วยศึกว่าง
จะกลับกล่าวเจ้าลังกาล่าสงคราม
ให้หยุดทัพยับยั้งอยู่หลังถนน
แต่ท้าวถูกลูกกำซาบซึ่งอาบยา
กำเริบฤทธิ์พิษสงลงกระดูก
ให้ขบปวดรวดเร้าทุกเพรางาย
ให้เคลิ้มเห็นเป็นว่าอุศเรนราช
เห็นทรวงแยกแดกกลางเป็นลางแรง
พอโยธาพาศพมณฑปประดับ
ทราบว่าบุตรสุดสิ้นชีวาลัย
ให้ปลดเปลื้องเครื่องมณฑปดูศพสด
แต่อกแตกแปลกซูบกว่ารูปเป็น
ประคองบุตรอุศเรนไว้ริมดัก
เพราะประมาทอาจหาญการสงคราม
โอ้น้อยจิตบิดาก็มาด้วย
ถึงตัวถูกลูกธนูก็สู้ทน
แต่ตัวเจ้าเขาจับให้ลับเนตร
แล้วมิหนำซ้ำเกณฑ์อ้ายเดนตาย
ชิชะพระอภัยกระไรหนอ
ยิ่งแค้นคั่งสั่งมาลกปีดัน
ทั้งโกศทองรองศพมณฑปใส่
จะจับตัวพระอภัยสับใส่ลง
พระสั่งพลางทางแลดูลูกรัก
เมื่อยามเป็นเห็นหน้าพาสบาย

ตามจริตไสยศาสตร์ในราชฐาน
โปรดประทานเพลิงศพเป็นจบความฯ

แต่กีดขวางยังไม่เดียนที่เสี้ยนหนาม
ถึงท่าข้ามเขตฝั่งข้างลังกา
คอยรับพลแตกกลับคอยทัพหน้า
พระพาหาแข็งขึงให้ดึงดาย
จะปิดหยูกยาอย่างไรก็ไม่หาย
กระสับกระส่ายสู้ทรงดำรงแรง
มาริมอาสน์อภิวันท์แล้วกันแสง
แล้วคลางแคลงกลับกลายเคลิ้มหายไป
มาถึงทัพทูลแจ้งแถลงไข
สลดใจเจียนว่าเลือดดากระเด็น
ปรอทรดรอบกายให้หายเหม็น
พระแลเห็นใจหายเจียนตายตาม
โอ้ลูกรักวายวางลงกลางสนาม
มาติดตามแตกทัพถึงอับจน
หรือไม่ช่วยลูกรักได้สักหน
พอข้ามพ้นภัยมารักษากาย
สุดสังเกตกลศึกลึกใจหาย
เอาศพสายสวาทมามารยาครัน
ทั้งหลอกล่อลามเลยมาเย้ยหยัน
ของของมันสารพัดเครื่องฉัตรธง
รักษาไว้ท่าข้ามดามประสงค์
ข้ามไปส่งเสียเหมือนกันให้มันอาย
สงสารนักนึกไปก็ใจหาย
เห็นเจ้าตายใจพ่อระท้อเย็น

โอ้แต่นี้มีแต่จะแลลับ
เปรียบเหมือนพ่อข้อแขนขาดกระเด็น
เมื่อดวงใจไปจากอุระแล้ว
สิ้นชีวิดบิตุรงค์สิ้นพงศ์พันธุ์
ยังแต่น้องของเจ้าเป็นสาวรุ่น
จะเปล่าเปลี่ยวเดียวดิ้นกินน้ำตา
หวังจะปลูกลูกรักทั้งชายหญิง
ไม่สมคิดบิตุราชจะขาดใจ
เสียดายศักดิ์รักดระกูลพูนเทวษ
เหมือนอกเจ็บเหน็บเข็มไว้เต็มทรวง
ระทวยทอดกอดศพซบสะอื้น
พอสายัณห์จันทร์กระจ่างน้ำค้างเชย

๏ ฝ่ายฝรั่งทั้งหลายเสียดายเจ้า
พอเช้าตรู่รู้อึงคะนึงไป
พวกเสนาว่าโอ้พระทูลกระหม่อม
เหมือนจันทราภาณุมาศลีลาศลับ
สิ้นแผ่นดินสิ้นฟ้ามหาสมุทร
เหมือนแผ่นดินสิ้นกษัตริย์ฉัตรนคร
โอ้พระองค์ทรงทวีปประทีปแก้ว
นิเวศน์วังลังกาประชาชน
ต่างครวญคร่ำรำลึกสะอึกสะอื้น
จนรุ่งเช้าเหงาเงียบยะเยียบใจ
นางละเวงวัณพาธิดาท้าว
สืบกษัตริย์ขัตติย์วงศ์ดามพงศ์พันธุ์
จึงจัดแจงแต่งมณฑปใส่ศพเจ้า
ใส่รถทองสองรถพระกลดกาง
มิได้กลับทวนทบมาพบเห็น
จะรอดเป็นชีวีอยู่กี่วัน
ไม่คลาดแคล้วกายาคงอาสัญ
ใครจะกันเขตแคว้นแดนลังกา
แม้นสิ้นบุญบิตุเรศกับเชษฐา
โอ้นึกน่าหนักทรวงเป็นห่วงใย
ให้ยอดยิ่งญาติกาได้อาศัย
เหลืออาลัยลูกยาธิดาดวง
น้ำพระเนตรมิรู้สิ้นรินรินร่วง
โอ้บาทหลวงพระไม่ช่วยฉันด้วยเลย
ไม่พลิกฟื้นวรองค์ทรงเสวย
ท้าวก็เลยล่วงสวรรคครรไลฯ
ต่างสร้อยเศร้าซบหน้าน้ำตาไหล
เสียงร้องไห้แซ่ซ้องทั้งกองทัพ
นิพพานพร้อมเพราะสิ้นแผ่นดินกลับ
เหมือนสิ้นกัปสิ้นกัลป์พุทธันดร
ทั้งสิ้นสุดพระสุเมรุเกณฑ์สิงขร
ราษฎรร้อนทั่วทุกตัวคน
จะลับแล้วหล้าแหล่งทุกแห่งหน
จะร้อนรนเรรวนรัญจวนใจ
ดังเสียงคลื่นครึมมหาชลาไหล
เสนาในพร้อมหน้าปรึกษากัน
ก็รุ่นสาวควรจะได้ไอศวรรย์
เห็นพร้อมกันถ้วนทั่วตัวขุนนาง
ล้วนเครื่องขาวโขมพัดถ์ตามขัดขวาง
พวกขุนนางพร้อมเพรียงอยู่เคียงรถ

ทหารแห่แตรสังข์ทั้งหลังหน้า
ตามภาษาฝรั่งดั้งประณต
เข้าในวังยั้งหยุดอยู่ข้างหน้า
ส่วนละเวงวัณพากุมารี
ดกดะลึงขึงแข็งสิ้นแรงเรี่ยว
พวกพี่เลี้ยงเคียงขนองประคองไว้
อุดส่าห์ฝืนขืนอารมณ์ดมโอสถ
ค่อยมีแรงแข็งขืนยืนดำรง
ถึงเกยทองสองรถเรียงมณฑป
ขึ้นบนเกยเผยมณฑปศพบิดา
นางทรุดองค์ลงเคารพอภิวาท
ทูลกระหม่อมจอมโลกของลูกเอ๋ย
แล้วมิหนำซ้ำพระพี่สิ้นชีวัน
เหลือลำบากยากเย็นด้วยเป็นหญิง
กำพร้าแม่แต่ได้อยู่กับภูวไนย
โอ้พระองค์ทรงสวัสดิ์ฉัตรทวีป
มาดับวับลับฟ้าทั้งธาตรี
พระบิดาพาลูกไปด้วยเถิด
เป็นมนุษย์สุดจะอายไม่วายกลัว
แล้วชักดรีที่เหน็บในมือเสือ
เข้าแย่งยุดฉุดชิงนางโฉมยง
น้อยหรือรุมคุมเหงคะเนงร้าย
จะชิงดรีพี่เลี้ยงไม่ละวาง
อย่าปล่อยนะพระพี่เลี้ยงจงยึดไว้
แล้วชวนกันอัญชลีนึกมล
ให้โยธาทุกพวกถอดหมวกหมด
แล้วแห่รถศพมาถึงธานี
ให้กราบทูลพระธิดามารศรี
ทราบว่าพี่กับบิดานิคาลัย
ร้องกรีดเดียวดิ้นซบสลบไสล
ต่างแก้ไขค่อยฟื้นสะอื้นองค์
ระรื่นรสนาสาด้วยยาผง
พร้อมพี่เลี้ยงเคียงองค์ลีลามา
รู้ว่าศพบิดุเรศกับเชษฐา
ยังเต็มหน้าหนวดเคราไม่เน่าพอง
พิไรร้องร่ำว่าสารพัน
พระละเลยลูกไว้ไปสวรรค์
ลูกจะผันพักตราไปหาใคร
ยิ่งคิดยิ่งเยือกอุราน้ำตาไหล
ไม่เปลี่ยวใจลูกยาเหมือนคราวนี้
ดังประทีปแจ่มจำรัสรัศมี
ไม่เห็นพี่พ่อแม่อยู่แต่ตัว
จะขอเกิดกับอุระพระอยู่หัว
จะฆ่าตัวตายติดพระบิดุรงค์
แต่พอเงื้อพระพี่เลี้ยงร้องเสียงหลง
กันแสงทรงโศกาแล้วว่าพลาง
เขาจะตายนอกรีดมากีดขวาง
พวกขุนนางร้องห้ามปรามทุกคน
ไม่มีใครครองสมบัติจะขัดสน
อย่าสิ้นชนม์เชิญบำรุงกรุงลังกา

อันเยี่ยงอย่างปางก่อนบวรนาถ เสวยราชย์เรียงกันตามชันษา
บัดนี้สิ้นปิ่นกษัตริย์ขัตติยา พระชิดาจงเป็นใหญ่ได้เอ็นดู
จะได้คิดปิดอุมงค์ปลงพระศพ เป็นเคารพรับตราพระราหู
แล้วจึงคิดกิจการผลาญศัตรู ที่เป็นคู่เคืองแค้นแทนบิดรฯ

◎ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงวัณฬาน้อย ให้เศร้าสร้อยโศกทรวงดวงสมร
จึงตรัสตอบขอบคำที่ร่ำวอน การนครควรคู่กับผู้ชาย
เราเป็นหญิงยิ่งเป็นเจ้าชาวสิงหล ทุกตำบลจะบังอาจประมาทหมาย
จงจัดกันบรรดาเสนานาย ช่วยสืบสายสมบัติกษัตรา
อันเรานี้มิขออยู่จะสู้ม้วย ไปเกิดด้วยบิดุเรศกับเชษฐา
นางตรัสพลางทางสะอื้นกลืนน้ำตา พวกเสนาน้อยใหญ่พิไรทูล
อันคนอื่นฟื้นแต่ไพร่มิใช่กษัตริย์ สุดจะจัดขึ้นเป็นปิ่นบดินทร์สูร
แม่เป็นหญิงจริงอยู่แลแต่ตระกูล สืบประยูรปกเกล้าชาวลังกา
แม้นเมืองน้อยร้อยเอ็ดไม่เข็ดขาม จะปราบปรามข้าศึกทรงปรีกษา
ข้าพเจ้าเหล่าอำมาตย์มาดยา ขออาสาสิ้นชีวิตไม่คิดกาย
ประการหนึ่งซึ่งตราพระราหู เป็นของคู่ขัตติยาเทวาถวาย
เป็นตราแก้วแววเวียนวิเชียรพราย แต่เช้าสายสีรุ้งดูรุ่งเรือง
ครั้นแดดแข็งแสงขาวดูพราวพร้อย ครั้นบ่ายคล้อยเคลือบสีมณีเหลือง
ครั้นค่ำช่วงดวงแดงแสงประเทือง อร่ามเรืองรัศมีเหมือนสีไฟ
แม้นเดินหนฝนตกไม่ถูกต้อง เอาไว้ห้องหับแห่งดำแหน่งไหน
ไม่หนาวร้อนอ่อนอุ่นละมุนละไม ถ้าชิงชัยแคล้วคลายซึ่งสาตรา
แต่ครั้งนี้ท้าวมิได้เอาไปศึก เพราะท้าวนึกห่วงพระแม่แน่หนักหนา
ด้วยเป็นหญิงทิ้งไว้จึงให้ตรา ไว้รักษาสารพันอันตราย
จึงธนูผู้หญิงมันยิงถูก ควรพระลูกทดแทนให้แค้นหาย
หญิงผลึกศึกกล้าเสียกว่าชาย เชิญพระแม่แก้อายอย่าวายวางฯ

◎ ฝ่ายละเวงวัณฬาลูกฝรั่ง ครั้นได้ฟังเข้าเฝ้าเขาถากถาง
จึงตรัสตอบขอบคุณพวกขุนนาง ช่วยคิดล้างไพรินให้สิ้นอาย

จะถือตราราหูคู่ชีวิต อาชญาสิทธิ์สุดแต่บทตามกฎหมาย
อนึ่งเราเยาวพาปัญญาคลาย ท่านทั้งหลายแหลมหลักช่วยดักเตือน
แต่รีบรัดจัดแจงแต่งพระศพ ตามขนบมาอย่างไรก็ให้เหมือน
ฝ่ายข้าเฝ้าเหล่าทหารพลเรือน ไม่บิดเบือนบังคมชมปัญญา
พนักงานการสำหรับประดับศพ ก็แต่งครบเครื่องอร่ามตามภาษา
อันเยี่ยงอย่างข้างฝรั่งเกาะลังกา ท้าวพระยาอยู่ปราสาทราชวัง
ก็ต้องมีที่ตายไว้ท้ายปราสาท สำหรับบาทหลวงจะได้เอาไปฝัง
เป็นห้องหับลับลี้ที่กำบัง ถึงฝรั่งพลเรือนก็เหมือนกัน
ใครบรรลัยไปบอกพระบาทหลวง มาควักดวงเนตรให้ไปสวรรค์
มีไม้ขวางกางเขนเป็นสำคัญ ขึ้นแปลธรรม์เทศนาตามบาลี
ว่าเกิดมาสามัญคนทั้งหลาย มีร่างกายก็ลำบากคือซากผี
ครั้นตัวตายภายหลังฝังอินทรีย์ เอาเท้าชี้ขึ้นนั้นด้วยอันใด
วิสัชนาว่าจะให้ไปสวรรค์ ว่าเท้านั้นนำเดินดำเนินได้
อันอินทรีย์ชีวิตพลอยติดไป ครั้นเท้าย่างไปทางไหนไปทางนั้น
จึงฝรั่งฝังผีตีนชี้ฟ้า ให้บาทาเยื้องย่างไปทางสวรรค์
ว่ารูปเหมือนเรือนโรคโสโครกครัน ให้สูญลับกัปกัลป์พุทธันดร
เทศนาหน้าศพจบแล้วสวด พวกนักบวชบาทหลวงทั้งปวงสอน
ให้เผ่าพงศ์วงศานากร นั้นมานอนคว่ำเรียงเคียงเคียงกัน
ครั้นสวดจบศพใส่เข้าในถุง บาทหลวงนุ่งห่มดำนำไปสวรรค์
อ่านหนังสือถือเทียนเวียนระวัน ลูกศิษย์นั้นแบกผีทั้งสี่คน
ค่อยเดินตามข้างหลังคนทั้งหลาย ที่นอนรายเรียงขวางกลางถนน
บาทหลวงพระประพรำด้วยน้ำมนต์ ตลอดจนห้องฝังกำบังลับ
หกศีรษะเอาศพใส่หลุมตรุ แต่พอจุศพถุงเหมือนปรุงปรับ
พระบาทบงสุ์ตรงฟ้าศิลาทับ เครื่องคำนับนั้นก็ตั้งหลังศิลา
ให้ลูกหลานว่านเครือแลเชื้อสาย ได้ถวายข้าวตอกดอกบุปผา
ให้กราบลงตรงบัลลังก์ตั้งบูชา เหมือนกราบฝ่าพระบาทไม่ขาดวัน

แล้วกรวดน้ำทำบุญกับบาทหลวง ตามกระทรวงส่งให้ไปสวรรค์
ครั้นสำเร็จเสร็จศพทำครบครัน มาพร้อมกันบรรดาเสนาใน
เชิญละเวงวัณพาธิดาราช ขึ้นนั่งอาสน์เนาวรัตน์จำรัสไข
ฝ่ายเสนีที่บำรุงเจ้ากรุงไกร ถวายไอศวรรยาทั้งธานี
ทั้งหัศเกนเป็นนายฝ่ายทหาร ถวายรถคชสารชาญชัยศรี
แล้วเวียงวังคลังนาบรรดามี อัญชลีแล้วถวายรายกันไปฯ

◎ นางถือดราราหูคู่พระหัตถ์ เพชรรัตน์รุ่งพร่างสว่างไสว
ทรงกระบี่มีโกร่งโปร่งเปลวไฟ จึงปราศรัยเสนาบรรดามี
เราขอบคุณขุนนางต่างตำแหน่ง ช่วยตบแต่งให้บำรุงซึ่งกรุงศรี
อายุเราเล่าพึ่งได้สิบหกปี เป็นสตรีไม่ชำนาญการสงคราม
แต่สุดแสนแค้นเคืองเมืองผลึก จะทำศึกสิ้นชีวิตไม่คิดขาม
ขอปัญญาข้าเฝ้าอย่าเบาความ จะปราบปรามเมืองผลึกช่วยดรึกตรา
ฝ่ายขุนนางต่างคนก็จนจิต สุดจะคิดการศึกที่ปรึกษา
จึงทูลความตามธรรมเนียมเจียมปัญญา ธรรมดาข้าบาทในราชการ
ก็เรียนรู้อยู่คงเข้ายงยุทธ์ เพลงอาวุธป้องปัดประหัดประหาร
กับพิชัยสงครามตามโบราณ ไม่ทราบการกลศึกที่ลึกลับ
สุดแต่องค์นงลักษณ์ศักดิ์กษัตริย์ จะทรงจัดการสำเร็จได้เสร็จสรรพ
จะชนะจะแพ้เพราะแม่ทัพ ที่บังคับคิดอ่านการทั้งปวง
อันนักปราชญ์ราชครูผู้สำเร็จ คือสมเด็จสังฆราชพระบาทหลวง
รู้วิสัยไตรยุคทุกกระทรวง แล้วก็ล่วงรู้ประมาณการสงคราม
ทั้งดินฟ้าอาเพศเหตุวิบัติ แม้นกษัตริย์สงสัยได้ไต่ถาม
เป็นที่ครูสุริย์วงศ์ทรงพระนาม ได้ปราบปรามบ้านเมืองเรืองเจริญฯ

◎ ฝ่ายละเวงวัณพาสุดาสดับ กิตติศัพท์ซึ่งรำพันสรรเสริญ
จึงสั่งเสนาในให้ไปเชิญ บาทหลวงเดินเข้ามานั่งบัลลังก์รัตน์
นางโฉมยงทรงรินสุราถวาย เสนานายหลายคนปรนนิบัติ
เครื่องน้ำชามาตั้งบ้างนั่งพัด บ้างหยิบยัดยากล้องจ้องประเคน

นางละเวงวัณพาอัชฌาฉลาด คำนับบาทหลวงต่างไม้กางเขน
แล้วเล่าเรื่องเมืองผลึกทำศึกเจน อุศเรนบิดุราชไปพลาดพลั้ง
เสียพระชนม์คนตายก็หลายแสน จะแก้แค้นคิดหมายไม่วายหวัง
ขอพึ่งบุญคุณช่วยด้วยสักครั้ง ช่วยโปรดสั่งสอนให้เหมือนใจนึกฯ

๏ ฝ่ายฝรั่งสังฆราชพระบาทหลวง ฉลาดล่วงคาดการประมาณศึก
หัวร่อร่าว่าเป็นกรรมที่ล้ำลึก เมืองผลึกดีแต่สู้กับผู้ชาย
แผ่นดินนี้สีกามหากษัตริย์ เห็นจะตัดศึกได้ดังใจหมาย
ยิ่งเป็นหญิงยิ่งจะได้ด้วยง่ายดาย ถ้าเป็นชายก็จะแพ้แก่ศัตรู
จะต้องดรองดรึกดราวิชาหญิง สละทิ้งเสียทั้งดราพระราหู
แม้นคิดเห็นเช่นเราสั่งทั้งชมพู ไม่หาญสู้ศึกโยมพระโฉมงามฯ

๏ นางละเวงเกรงฉลาดพระบาทหลวง ไม่ทราบทรวงสงสัยจึงไต่ถาม
ข้าพเจ้าเยาวพาปัญญาทราม ช่วยแนะความเหตุผลในกลการ
พระหัวเราะเคากล้องจะลองจิต บอกเป็นปริศนาว่าวิตถาร
กลก็การการก็กลกลปนการ เร่งคิดอ่านองค์ละเวงอย่าเกรงเลย
แล้วลุกลาคลาไคลกลับไปกุฎี์ นิมนต์หยุดก็ยิ่งเดินทำเมินเฉย
นางคิดคำทำเนียบที่เปรียบเปรย ยังไม่เคยแก้กลก็จนใจ
ให้ทิ้งดราราหูรู้อย่างหญิง จะให้ยิ่งยังไม่เห็นว่าเป็นไฉน
ไม่พูดจาว่าขานประการใด กลับเข้าในแท่นที่ศรีไสยาฯ

๏ แต่นั้นมาข้าเฝ้าเหล่าอำมาตย์ พยาบาทเมืองผลึกจึงปรึกษา
แม้นโฉมยงองค์ละเวงวัณพาพะงา ออกนั่งว่าราชกิจที่ติดพัน
จะให้ผู้เฒ่าเฝ้าห้องร้องว่าศึก เมืองผลึกยิงบิดาท่านอาสัญ
เหมือนเตือนเจ้าเช้าเย็นไม่เว้นวัน ด้วยผูกพันพยาบาทดังชาติทมิพฯ

ตอนที่ ๒๗
เจ้าละมานตีเมืองผลึก

๏ ฝ่ายลูกสาวเจ้าลังกาพระยาหญิง
ถึงเวลาว่าขานการแผ่นดิน
นางทรงฟังดังพระกรรณจะลั่นออก
ถึงยามนอนถอนฤทัยให้ระคาย
ไม่เห็นหนกลศึกที่ลึกซึ้ง
ทุกทุ่มยามห้ามฆ้องกลองประโคม
๏ ฝ่ายนารีพี่เลี้ยงอยู่เคียงแท่น
จึงเล้าโลมโฉมงามดามทำนอง
แม่โฉมยงจงอุดส่าห์มีมานะ
จะได้อ้อนวอนถามความทั้งปวง
๏ นางฟังสี่พี่เลี้ยงประโลมปลอบ
พอเช้าตรู่สุริโยอโณทัย
นางสรงชลบนเตียงพี่เลี้ยงล้อม
ขัดสุคนธ์ปนเจือด้วยเนื้อทอง
แล้วแต่งองค์ทรงเครื่องเรืองจำรัส
พี่เลี้ยงเหล่าสาวสรรค์กัลยา
ส่วนโฉมยงทรงกระบี่แล้วลีลาศ
ขุนนางแห่แต่ล้วนดาบกำซาบสะพาย
๏ ลงจากรถบทบาทค่อยยาตรย่าง
สาวสะเทิ้นเชิญพระแสงคอยแซงความ
เพิงผนังหลังคาโอพารึก
บันไดคดลดหลั่นเป็นชั้นชาน
ปลูกต้นแก้วทับทิมที่ริมดึก
กุหลาบออกดอกแซมแย้มระย้า
ไม่มีสิ่งสุขจิตคิดถวิล
ก็ได้ยินเรื่องเขาฆ่าบิดาตาย
เหมือนหนามยอกเสียบหูไม่รู้หาย
คิดอุบายบาทหลวงเพียงทรวงโทรม
แสนรำพึงผอมซูบพระรูปโฉม
มิให้โครมครื้นครึกด้วยดรึกตรองฯ
เห็นนางแสนโศกนักพระพักตร์หมอง
แม้ขัดข้องข้อใดที่ในทรวง
ไปหาพระสังฆราชผู้บาทหลวง
จะเหงาง่วงงึมงำอยู่ทำไมฯ
ค่อยชื่นชอบชี้ทางสว่างไสว
สั่งให้ไขสินธุพุละออง
ประณตน้อมพระบุตรีสีขนอง
นวลละอองอำไพวิไลตา
อย่างกษัตริย์บิดุเรศพระเชษฐา
ล้วนปรีชาเชิญพระแสงแต่งเป็นชาย
มาทรงราชรถาฝาพระฉาย
ออกทางท้ายเมืองมาถึงอารามฯ
พี่เลี้ยงนางนำเสด็จไม่เข็ดขาม
ชมอารามรุ่งโรจน์โบสถ์โบราณ
กุฏีดกโตโตรโหฐาน
ศิลาลานเลี่ยนลาดสะอาดตา
ร่มระรื่นครื้นครึกล้วนพฤกษา
ทั้งพุดจีบปีบจำปาสารภี

หอมรวยรวยชวยชื่นระรื่นรส ดอกไม้สดสองข้างทางวิถี
สี่พี่เลี้ยงเคียงคลอจรลี ขึ้นกุฏีบาทหลวงมีควงกล
พอเหยียบบันไดไพล่พลิกเสียงกริกกร่าง ระฆังหง่างเหง่งตามกันสามหน
พระฝรั่งฟังสำคัญอยู่ชั้นบน รู้ว่าคนเข้ามาหาออกมารับ
เห็นลูกสาวเจ้าลังกามาเป็นพวก ล้วนถอดหมวกยืนเรียงพี่เลี้ยงสลับ
ด้วยถอดหมวกพวกฝรั่งเป็นคำนับ จึงต้อนรับเชิญนั่งที่ตั่งเตียงฯ

๏ นางละเวงเกรงพระต้องละยศ สละลดส่านไหมสไบเฉียง
บรรดาเหล่าสาวศรีพระพี่เลี้ยง อยู่แต่เพียงชั้นล่างห่างห่างกัน
บาทหลวงเฒ่าเข้าใจไถลถาม มาอารามรูปทำไมเจ้าไอศวรรย์
ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงวิลาวัณย์ จึงรำพันพจนาด้วยอาดูร
ข้าพเจ้าเอาชีวิตอุทิศถวาย ทั้งร่างกายกว่าชีวาตม์จะขาดสูญ
ขอพึ่งบุญคุณพระช่วยอนุกูล ให้เพิ่มพูนภิญโญในโภไคย
ซึ่งทิ้งตราราหูเรียนรู้หญิง ทั้งสองสิ่งสุดจะแปลจะแก้ไข
พระโปรดด้วยช่วยแสดงให้แจ้งใจ แต่พอให้แก้แค้นแทนบิดรฯ

๏ บาทหลวงฟังนั่งนึกเห็นลึกแหลม ไอกระแอมอุบอิบกระซิบสอน
อันดวงตราราหูคู่นคร ข่าวขจรเจริญมาเนิ่นนาน
ทุกด้าวแดนแสนรักจักใคร่ได้ เขียนบอกไปในกระดาษราชสาร
แม้นใครรับดับร้อนช่วยรอนราญ จะเชิญท่านผ่านผดุงกรุงลังกา
ซึ่งเรียนรู้ผู้หญิงสิ่งสังวาส ให้ฉลาดเหลือเอกเหมือนเมขลา
จำลององค์ลงกระดาษให้บาดตา เอาชื่อตราชื่อกรุงจรุงพจน์
กับรูปวาดราชสารการสรรเสริญ ไปเที่ยวเชิญท้าวพระยาคงมาหมด
ได้ใช้เล่นเช่นเขาว่าเสนามด เพราะรักยศรักหญิงช่วยชิงชัย
อันถิ่นฐานบ้านเมืองที่เรืองเดช หลายประเทศแผนที่คัมภีร์ไสย
ทั้งแยบยลกลศึกจารึกไว้ ตั้งแต่ไตรดายุคทุกแผ่นดิน
แม้นเรียนได้ไว้เป็นครูรู้ทำเนียบ จะคิดเทียบทำอย่างไรก็ได้สิ้น
ไม่เหนื่อยใจไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ใช้แต่ลิ้นก็พอเห็นจะเป็นการ

พลางไขตู้ดูตำราไตรดายุค แผนที่ทุกถิ่นประเทศเขตสถาน
ให้ลูกสาวเจ้าลังกาแล้วอาจารย์ ก็บอกการกลเล่ห์เสน่ห์ชาย
เสกสุคนธ์ปนยาแก้วตามนุษย์ แม้บุรุษเห็นพักตร์รักไม่หาย
ยิ่งถูกมือหรือว่าได้เข้าใกล้กาย คนนั้นตายด้วยได้เพราะใจรัก
จงพากเพียรเรียนร่ำให้สำเร็จ กลเม็ดเหมือนอย่างกริชที่มิดฝัก
แต่ฝึกตัวมั่วชายวุ่นวายนัก ใจจะรักเขาเข้าบ้างระวังใจ
นางละเวงเกรงบาปไม่หยาบหยาม จะทำตามชี้แจงแถลงไข
แม้นราคีมีระคายที่ชายใด สัญญาให้แล่เนื้อเอาเกลือทาฯ

◎ บาทหลวงนั่งฟังหัวร่อแล้วขอโทษ อย่ากริ้วโกรธตรองตรึกหมั่นศึกษา
นางจดจำคำนับรับตำรา ทั้งผืนผ้าแผนที่ด้วยดีใจ
เอาใส่หีบจีบจับระดับกระดาษ ตำรับราชสงครามตามวิสัย
ให้คนหามตามหลังเข้าวังใน นางตั้งใจพากเพียรเรียนตำรา
รู้วิสัยไตรเพทประเทศถิ่น ภูมิแผ่นดินแดนทะเลพระเวหา
แล้วจ้างนางโลมหนักมาควักตา ประสมยายอดเสน่ห์ด้วยเล่ห์กล
เลือกเหล่าสาวสุรางค์สำอางโฉม งามประโลมล้ำหญิงในสิงหล
ที่รุ่นราวสาวน้อยได้ร้อยคน มาสอนกลสตรีให้ปรีชา
แม้นชายใดได้ปะพอปะเนตร แสนเทวษหวังรักนั้นหนักหนา
แล้วฝึกหญิงยิงธนูรู้สาตรา เป็นรักษาองค์นั้นสามพันคน
ทั้งหัดชายนายทหารชาญกำแหง ให้เข้มแข็งการศึกเฝ้าฝึกฝน
ทุกคืนวันหมั่นระวังเป็นกังวล กว่าพวกพลจะได้คล่องถึงสองปี
จึงแต่งสารลานทองใส่กล่องแก้ว เหมือนกลแล้วจะได้ดักฝูงปักษี
เลือกอำมาตย์ราชทูตที่พูดดี รู้ท่วงทีทำเล่ห์เพทุบาย
กับรูปนางช่างเขียนไม่เพี้ยนผิด ตามจริตเมืองทมิฬสิ้นทั้งหลาย
สารสำหรับกับรูปของเจ้านาย ไปฝากฝ่ายเมืองมีไมตรีกัน
เที่ยวเชิญท้าวเจ้าบุรินทร์ปิ่นประเทศ ทั้งต่างเพศเพียงยักษ์มักกะสัน
ด้วยแผนที่มีแจ้งแห่งสำคัญ เกณฑ์กำปั่นไปล้ำละตำบล

แล้วเกณฑ์ไพร่ไปตั้งวังสนาม
ก่อกำแพงแหล่งล้อมป้อมประจญ
เก๋งสำหรับรับแขกทำแปลกอย่าง
มีคนรู้ผู้ดำริคอยดิเตียน
เป็นปีครึ่งจึงสำเร็จได้เสร็จสรรพ
หนทางไกลไปแต่วังเมืองลังกา
ถ้าดกแล้งแด่งขุนนางต่างพระเนตร
นางยกพลคนแสนกับสามพัน
ให้ขึ้นป้อมล้อมระวังเผื่อพลั้งพลาด
สะพรักพร้อมซ้อมหัดเพลงศัสตรา

◎ ฝ่ายอำมาตย์ราชทูตพวกถือสาร
ด้วยเข็มตั้งสังเกตทุกเขตแคว้น
ฝ่ายลำหนึ่งถึงละมานสถานถิ่น
ไม่กินข้าวชาวบุรินทร์กินแต่ปลา
ถึงเวลาฆ่าชีวิตเอามีดเชือด
ทั้งน้ำส้มพรมพล่าน้ำปลาเจือ
จึงพ่วงพีมีกำลังเหมือนดังอูฐ
ไว้ผมปรกปกไหล่เหมือนไฟลน
ใส่เสื้อแสงแด่งกายคล้ายฝรั่ง
ใส่สายลวดกวดกลมพอสมกร
อันแดนดินถิ่นฐานทุกบ้านช่อง
อีกทึกดึกตั้งด้วยมั่งมี
เก็บเงินทองกองทรัพย์ไว้นับซื้อ
ใครไปขายได้แพงแรงราคา
อันองค์ท้าวเจ้าบุรินทร์ปิ่นประเทศ
ทุกเช้าค่ำคร่ำครวญรัญจวนใจ
ที่ท่าข้ามขอบฝั่งหลังถนน
มีตึกกลสูงใหญ่กระไดเวียน
เลือกล้วนช่างที่ฉลาดมาวาดเขียน
ให้แปลงเปลี่ยนปลูกสร้างสำอางตา
วังสำหรับท่าข้ามสำปันหนา
จนถึงท่าที่ข้ามเป็นสามวัน
เฝ้านิเวศน์เวียงชัยไอศวรรย์
มาตั้งมั่นเมืองใหม่ใกล้คงคา
แต่งออกลาดตระเวนเกณฑ์อาสา
ทั้งคอยท่าทัพท้าวทุกด้าวแดนฯ
คุมทหารลำละร้อยออกลอยแล่น
ไปตามแผนที่ทางกลางคงคา
เมืองทมิฬฟันเสี้ยมเหี้ยมหนักหนา
กินช้างม้าสารพัดสัตว์นกเนื้อ
แล้วคลุกเลือดด้วยสักหน่อยอร่อยเหลือ
ล้วนเถือเนื้อดิบกินสิ้นทุกคน
แต่เสียงพูดคล้ายทำนองของสิงหล
หยิกหยิกย่นย่อย่องงององอน
มีกำลังเหล็กนั้นทำคันศร
ยิงกุญชรแรดควายตายทุกที
บังเกิดทองเกิดเพชรทั้งเจ็ดสี
ชาวบุรีก็มิได้ทำไร่นา
โคกระบือม้าช้างต่างภาษา
เรือลูกค้าเข้าเมืองนั้นเนืองไป
อัคเรศร่วมรักนั้นตักษัย
จะหาใหม่ก็ไม่สมอารมณ์คิด

ถึงนารีมีอื่นสักหมื่นแสน ไม่เหมือนแม้นเมียหลวงดังดวงจิต
พอหลับลงทรงพระสุบินนิมิต ว่านาคีมีฤทธิ์เผ่นทยาน
ดูยาวเฟื้อยเลื้อยมาบนอากาศ รัดปราสาทสุดยอดตลอดฐาน
แล้วพ่นพิษฤทธิ์เริงดังเฟลิงกาล ประหารผลาญวรองค์เป็นผงคลี
พอรู้สึกนึกว่างูคือผู้หญิง จะมีใครใคร่เป็นมิ่งมเหสี
จึงแก้ฝันบรรดาโหรากวี เขาว่าทีจะได้องค์อนงค์นาง
พอได้ข่าวชาวลังกาจะมาเฝ้า ให้รับเข้าเขตจังหวัดไม่ขัดขวาง
ฝ่ายอำมาตย์ราชทูตเอาอูฐช้าง ถวายต่างบุปผาบรรณาการ
แล้วเข้าเฝ้าเจ้าบุรีเห็นสีซูบ ถวายรูปกระดาษราชสาร
ทั้งทูลความตามประสงค์ของนงคราญ เจ้าละมานตรัสตอบว่าขอบใจ
รับไมตรีคลี่กระดาษที่วาดรูป เห็นงามงูบง่วงซบสลบไสล
หมอเข้าแก้แต่อังสาถึงขาตะไกร จึงค่อยได้สมประดีกลับคลี่ชม
งามเสงี่ยมเอี่ยมอิ่มดูพริ้มพักตร์ พระเกศปักปิ่นทองใส่ช้องผม
นิ้วนิดนิดชิดแช่มแฉล้มกลม แต่ทรวงห่มส่านพับนั่งหลับตา
นวลละอองสองแก้มเหมือนแย้มยิ้ม ดูจิ้มลิ้มหลงเล่ห์ในเลขา
พระโอษฐ์อิ่มพริ้มพรายชม้ายมา พอปะดาเต็มรักพระยักคิ้ว
แล้วลืมองค์ทรงกระแอมแล้วแย้มเยื้อน แม่งามเหมือนเดือนเพ็งช่างเปล่งผิว
ดังลอยฟ้ามาให้ชมตามลมปลิว แล้วลอยลิ่วลับไปเสียไกลตา
ครั้นรู้สึกนึกเก้อทำเรอแก้ เอาพับจีบหนีบรักแร้รักหนักหนา
ทำถามทูตพูดถึงพระธิดา ชันษาโฉมเฉลาสักเท่าไรฯ

© ราชทูตพูดล่อทั้งยอเจ้า ได้สิบเก้าเข้าปีนี้เป็นปีใหม่
เมื่อคลอดนั้นควันกลบทั้งภพไตร แผ่นดินไหวแว่นแคว้นแดนสุธา
โหรทำนายทายว่าจะปรากฏ เกียรติยศคู่สร้างต่างภาษา
พอสิ้นบุญทูลกระหม่อมจอมลังกา พระธิดาองค์เดียวก็เปลี่ยวใจ
จึงเสี่ยงทายหมายว่านานาประเทศ ทุกขอบเขตขัตติยวงศ์พระองค์ไหน
ทรงโปรดปรานปราบสิ้นอรินทร์ภัย ก็จะให้บำรุงกรุงลังกาฯ

๏ เจ้าละมานหวานหูไม่รู้อิ่ม
ได้เมียใหม่ได้ทั้งเมืองลังกา
ในสารทรงองค์ละเวงวัณพาราช
สืบกษัตริย์ขัตติยวงศ์ในพงศ์พันธุ์
เหมือนหงส์ทองล่องเมฆวิเวกสูง
แม้นสิ้นบุญสูญกษัตริย์ขัตติยา
บัดนี้เล่าชาวผลึกเป็นศึกเสี้ยน
ไม่มีชายนายทัพกำกับพล
จึงเสี่ยงทายพรายแพร่งให้แจ้งข่าว
ผู้ใดรับดับแค้นแทนบิดา
จะมอบดาราหูคู่สมบัติ
แต่ละข้อล่อใจเห็นได้การ
แล้วชวนทูตพูดจาประสาซื่อ
แต่เมืองเราชาวลังกาเขาว่ายักษ์
ประเดี๋ยวนี้ศรีสวัสดิ์เสวยราชย์
เราต่างเพศเหตุไฉนใจสุดา
๏ ฝรั่งทูตพูดดีไม่มีขัด
แม้นห่างกันพรั่นตัวเหมือนกลัวงู
แต่เสือลายร้ายกล้าประดาเสีย
ยิ่งได้ยักษ์ศักดิ์สิทธิ์ฤทธิไกร
๏ เจ้าละมานพานจะซื่อถือว่าแน่
ให้ทองคำบำเหน็จทั้งเพชรนิล
แล้วองค์ท้าวเข้าที่คลี่กระดาษ
ยิ่งพิศเพ่งเปล่งปลั่งกำลังเชย
แต่น่าชังสังวาสตามชาติยักษ์
กำเริบรักปลักปลอบไม่ตอบคำ
ทั้งแย้มยิ้มยังเพิ่งรุ่นบุญหนักหนา
พลางฉีกดราราชสารออกอ่านพลัน
เสวยราชย์ลังกามหาศวรรย์
ทุกคืนวันว้าเหว่อยู่เอกา
ไม่เหมือนฝูงหงส์ทองห้องคูหา
ชาวพาราราษฎรจะร้อนรน
ยังเบียดเบียนชายหญิงชาวสิงหล
จะผ่อนปรนปราบศึกช่วยตรึกตรา
ถึงองค์ท้าวเจ้าประเทศเหมือนเชษฐา
ปราบปัจจามิตรให้บรรลัยลาญ
สืบกษัตริย์สุริย์วงศ์ดำรงสถาน
เจ้าละมานเหมือนจะเหาะหัวเราะคัก
เรานับถืออยู่จะใคร่ไปรู้จัก
จึงแกล้งกักกั้นด่านเสียนานมา
ให้รูปวาดตามประสงค์ดังวงศา
ว่าเมตตาสงสัยจะใคร่รู้ฯ
เหมือนปืนยัดยิงกรอกกระบอกหู
ถ้าเป็นคู่เคียงข้างก็วางใจ
ไม่กินเมียกินมิตรพิสมัย
ยิ่งดีใจจะได้กลัวทั่วแผ่นดินฯ
เสวยแต่ผลยอหัวร่อดิ้น
เลี้ยงให้กินข้าวปลาประสาเคย
เอารูปวาดวางเรียงเคียงเขนย
พระกรเกยกอดรูปเฝ้าลูบคลำ
ฝีมือหนักนึดเน้นเคล้นขยำ
เฝ้าสูดร่ำร้องว่าสาแก่ใจ

ประหลาดจริงนิ่งหงิมไม่ยิ้มแย้ม
พระกอดรูปจูบซ้ำนั้นร่ำไป
ครั้นรู้สึกนึกยั้งแล้วคลั่งอีก
แล้วเคลิ้มเห็นเป็นหยิกทำพลิกแพลง
จนรุ่งเช้าท้าวแอบไว้แนบเนื้อ
คลุมประทมห่มคลุมดูอออมครอม
เวลาสายย้ายย่างออกข้างหน้า
จึ่งสั่งงานการสงครามตามธรรมเนียม
พลประจำลำละพันถือคันศร
เรือทองคำลำที่นั่งนั้นฝังพลอย
ด้วยที่แดนแผ่นดินเพชรนิลมาก
บรรทุกน้ำลำเลียงกับข้าวปลา
ได้พร้อมพรั่งดั่งคับเป็นสรรพเสร็จ
ส่วนองค์ท้าวเจ้าละมานผ่านแผ่นดิน
ด้วยเชยรูปจูบสุคนธ์ปนยาแฝด
พอพร้อมไพร่ไม่รอดูฤกษ์พา
ส่วนนายท้ายหมายมั่นตะวันออก
ด้วยรีบร้อนก่อนท้าวทุกด้าวแดน
เป็นเดือนหนึ่งถึงลังกาตรงท่าข้าม
ทอดสมอรอเรียงเคียงกันไป
ฝ่ายอำมาตย์ราชทูตที่ถือสาร
ขึ้นเมืองใหม่ไปเฝ้าพระธิดา

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงวัณพาราช
แต่ใจรู้อยู่ว่าไม่ทำไมกัน
ดำริพลางทางสั่งพวกช่างแต่ง
จะรับแขกแปลกประเทศเป็นเพศยักษ์
เดี๋ยวนี้แก้มแดงดอกจะบอกให้
ใครใช้ให้ไม่พูดจะสูดแรง
เฝ้าชักฉีกชายเสื้อเหลือแสลง
พระองค์แดงดังหนึ่งตำลึงงอม
แล้วทรงเสื้อสวมปิดสนิทถนอม
ต้องอดออมอารมณ์ให้ตรมเตรียม
พร้อมเสนานับพันพวกฟันเสี้ยม
ให้ตรวจเตรียมเภตราพันห้าร้อย
เคยราญรอนรบกล้าไม่ล่าถอย
ดูพรายพร้อยแพรวพร่างกระจ่างตา
ไม่หายากเหมือนอย่างต่างภาษา
ทั้งสัตว์ป่าเป็ดไก่เอาไปกิน
คอยเสด็จดาษดาชลาสินธุ์
เหมือนจะบินข้ามฝั่งไปลังกา
เปรียบเหมือนแรดได้กลิ่นถวิลหา
ยกเภตราพันเศษจากเขตแคว้น
ตัดระลอกแล่นข้ามไปตามแผน
ได้ลมแล่นร่ำมาไม่ราใบ
ถนนพระรามราชวังที่ตั้งใหม่
บ้างลดใบสดเสากินเหล้ายา
ทูลลาท้าวเจ้าละมานด้วยหรรษา
ทูลกิจจาตามจริงทุกสิ่งอันฯ
คิดขยาดอยู่ด้วยยักษ์มักกะสัน
จะดูฟันเสี้ยมเล่นให้เห็นพักตร์
จงจัดแจงให้พิลึกตึกตำหนัก
ให้พร้อมพรักพระที่นั่งเหมือนสั่งไว้ฯ

๏ ฝ่ายฝรั่งช่างประดับได้รับสั่ง มาแต่งตั้งเตียงทองม่านสองไข
เป็นลดหลั่นชั้นบนล้วนกลไก มีควงไขฆ้องระฆังก็ดังเอง
ริมกระถางวางธูปรูปฝรั่ง ถึงนาทีตีระฆังเสียงหง่างเหง่ง
ระเรื่อยรับขับขานประสานเพลง ผู้ใดฟังวังเวงในวิญญาณ์
ดอกไม้ร้อยสร้อยสนสุคนธรส มะลิสดหอมระรื่นชื่นนาสา
แถวถนนหนทางข้างคงคา ให้ปูผ้าขาวรองไว้สองชั้น
ฝ่ายพ่อครัวหัวป่าก์หาแกล้มเหล้า จะเลี้ยงเหล่าพวกยักษ์มักกะสัน
สังหารแพะแกะควายลงหลายพัน เอาแม่ขันรองเชือดเลือดเอาไว้
บ้างแล่เถือเนื้อสดรดน้ำส้ม ไม่แกงต้มดับดิบพอหยิบได้
ปรุงผักชียี่หร่าโรยพริกไทย ทำเตรียมไว้พร้อมเสร็จสำเร็จการฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงวัณพาสมร พอแดดอ่อนอาบองค์สรงสนาน
ชโลมละอองทองปนสุคนธ์ธาร พนักงานขัดสีฉวีวรรณ
ทรงภูษาค่าเมืองเรืองระยับ สอดสลับฉลององค์ทรงกระสัน
ใส่สร้อยนวมสวมประสานสังวาลวรรณ แก้วกุดั่นแววววามอร่ามองค์
แล้วกวดเกล้าเมาลีศรีสวัสดิ์ ผจงผัดพระนลาฏวาดขนง
ปักปิ่นทองช้องผมพอสมทรง ดังอนงค์นางฟ้าสุราลัย
ใส่สนอบกรอบหน้าระย้าย้อย ล้วนเพชรพลอยแพรวพรายดอกไม้ไหว
แล้วเลือกสาวสันทัดที่หัดไว้ สำหรับใช้ปรนนิบัติกษัตรา
แม้นชายใดได้ยลวิมลโฉม หวังประโลมหลงเล่ห์เสน่หา
กับนารีที่ได้หัดเพลงศัสตรา คอยรักษาองค์นางข้างละพัน
แล้วทรงดตาราหูยุรยาตร ดูผุดผาดดังสุรางค์นางสวรรค์
สี่พี่เลี้ยงเคียงคลอจรจรัล นางกำนัลพรั่งพร้อมล้อมจรดล
ออกตึกใหม่ใหญ่กว้างสำอางโฉม เสียงประโคมฆ้องกลองก้องกาหล
ทั้งธงทิวปลิวเปลื้องไปเบื้องบน ตามถนนใหญ่ยาวผ้าขาวปู
ชาวลังกาพากันดูพวกฟันเสี้ยม เห็นหาญเหี้ยมน่ากลัวทั้งหัวหู
แต่ล้วนมีฝีมือถือธนู ชวนกันดูเดินตามออกหลามมา

เข้าในวังยั้งหยุดกระบวนแห่ ให้ตามแต่ตัวนายทั้งซ้ายขวา
เข้าตึกทองห้องประทับระยับตา ขุนเสนาเชิญให้นั่งบัลลังก์รัตน์
ฝ่ายสุรางค์นางสำหรับคอยรับแขก ล้วนรุ่นแรกรู้กลปรนนิบัติ
มานบนอบหมอบกรานอยู่งานพัด บ้างก็ยัดจุดกล้องประคองคอย
บ้างหมอบเมียงเคียงบัลลังก์เข้าตั้งเครื่อง แลชำเลืองล่อใจให้ใช้สอย
พอเนตรสบหลบเลี่ยงเมียงชม้อย ดูแช่มช้อยเชิงชวนให้ยวนใจฯ

๏ เจ้าละมานลานจิตพิศเพ่ง ล้วนปลั่งเปล่งปลื้มจิตด้วยพิสมัย
กิริยาน่าถนอมละม่อมละไม พระยิ้มใหญ่ยิ้มน้อยชม้อยเกิน
มาเห็นนางข้างซ้ายชม้ายหมอบ ยิ่งชื่นชอบเชิงนางระคางเขิน
ดูเพราพริ้มยิ้มแย้มแจ่มเจริญ พระหลงเพลินพลอยยิ้มอยู่พริ้มพรายฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงวัณเพาสมร เปิดบัญชรฉากเขียนวิเชียรฉาย
เห็นองค์ท้าวเจ้าละมานเหมือนมารร้าย ทั้งรูปกายใหญ่หลวงดูพ่วงพี
จมูกแหลมแก้มแฟบซีกฟันเสี้ยม ดูหน้าเหี้ยมหาญหนักเหมือนยักษี
แต่กิริยาดูประหวัดด้วยสตรี เห็นนารีสาวแส้แลตะลึง
ดำริพลางนางกษัตริย์ตรัสปราศรัย ขอบพระทัยเชษฐารีบมาถึง
น้องสมหวังดังจิตคิดคะนึง จะได้พึ่งภูมีเหมือนพี่ยา
แล้วปราศรัยไต่ถามไปตามเรื่อง ถึงบ้านเมืองเผ่าพงศ์พระวงศา
ทั้งแถวทางกลางทะเลมาเภตรา มรคาขัดขวางเป็นอย่างไรฯ

๏ ฝ่ายองค์ท้าวเจ้าละมานให้ลานจิด เฝ้าเพ่งพิศฝูงอนงค์ให้หลงใหล
เสียงตระหนักทักทายก็อายใจ ชำเลืองไปดูนางตามหว่างโคม
เห็นโฉมยงองค์ละเวงวัณพาราช สถิตอาสน์อำไพวิไลโฉม
ดังดวงเดือนเคลื่อนคล้อยลอยโพยม งามประโลมลืมองค์หลงตะลึง
เหมือนรูปร่างช่างเขียนไม่เพี้ยนผิด ทศทิศธาตรีไม่มีถึง
ลำพระกรอ่อนละม่อมเหมือนกล่อมกลึง นิ้วดังหนึ่งลำเทียนเจียนประจง
พระโอษฐ์นางอย่างสีลิ้นจี่จิ้ม ดูไม่อิ่มอกใจให้ไหลหลง
เพลินอารมณ์ชมรูปจนงูบลง กลับร้องค์อายใจอาลัยลาน

จึงตอบว่าธานีไม่มีทุกข์ เกษมสุขสืบวงศ์ดำรงสถาน
พอทราบข่าวสาวน้องพลอยรำคาญ จะมาผลาญไพรีซึ่งบีฑา
ให้โฉมยงทรงยศในทศทิศ ปัจจามิตรมาบังคมกัมเกศา
แม้นขัดเคืองเมืองไหนที่ไม่มา จะอาสาสงครามปราบปรามไป
ประเดี๋ยวนี้ที่ว่าเป็นข้าศึก เมืองผลึกนั้นอยู่หนตำบลไหน
จะไปมัดตัดศีรษะพระอภัย มาให้ได้ดามประสงค์จำนงนางฯ

๏ นางละเวงวัณพาสุดาสดับ ทำยิ้มรับรักใคร่มิได้หมาง
พระล้าเลื่อยเหนื่อยมาตามท่าทาง พักเสียบ้างพอให้ไพร่ได้สำราญ
แล้วเล่าเรื่องเมืองผลึกเป็นศึกใหญ่ พระอภัยผ่านสมบัติพัสถาน
แม้นทรงเดชเชษฐาปรีชาชาญ ช่วยโปรดปรานปราบได้ดังใจปอง
จะมอบดาราหูคู่กษัตริย์ แสนสมบัติให้พระคลังทั้งสิบสอง
เป็นปิ่นเกล้าชาวเมืองให้เรืองรอง ขอให้น้องพึ่งบุญได้อุ่นใจ
ดำรัสพลางนางสั่งให้ตั้งเลี้ยง ล้วนโต๊ะเตียงแต่งงามตามวิสัย
เครื่องพล่ายำน้ำส้มพรมพริกไทย สุกรแพะแกะไก่ล้วนใส่จาน
ใบผักชียี่หร่าโรยหน้าพร้อม พระแสงส้อมมีดพับสำหรับฝาน
สุราเข้มเต็มพระเต้าเก้าทะนาน พนักงานตั้งเตียงไว้เรียงรายฯ

๏ ฝ่ายสุรางค์นางบำเรอเสนอหน้า รินสุราแลชม้อยคอยถวาย
สาวสำหรับขับเคียงเมียงชม้าย ประสานสายซอดังเสียงวังเวง
แล้วขับขานประสานเสียงสำเนียงเรื่อย ช่างฉ่ำเฉื่อยฉอเลาะล้วนเหมาะเหมง
บ้างไขกลดนตรีให้ดีเอง ได้ฟังเพลงเพลิดเพลินเจริญใจฯ

๏ อันองค์ท้าวเจ้าละมานเหมือนบ้านนอก เขาลวงหลอกลุ่มหลงไม่สงสัย
เสวยเหล้าเมามายสบายใจ กินแกะไก่ม้าลาสารพัน
เอาปลายมีดกรีดเชือดเลือดสดสด อร่อยรสน้ำส้มด้วยคมสัน
เนื้อพังผืดดีดไดกินไส้ตัน ยิ่งกลืนมันเมามายทำชายตา
ดูรูปทรงองค์ละเวงยิ่งเปล่งปลั่ง ทำนองนั่งน่ารักนั้นนักหนา
พอโฉมฉายชายช้อยชม้อยมา ได้ปะดาดละศรสะท้อนทรวง

ยิ่งแสนรักสุดรักให้หนักอก เหมือนหนึ่งยกเมรุไกรไศลหลวง
โอ้อกใครในแผ่นดินสิ้นทั้งปวง ไม่หมือนทรวงเจ้าละมานที่ลานรัก
จนเคลิ้มว่าถ้าได้เหมือนใจแล้ว จะอุ้มแก้วกอดประทับไว้กับตัก
พลางคิดอ่านการศึกพูดฮึกฮัก จะหาญหักห้ำหั่นให้บรรลัย
ทั้งข้าเฝ้าเจ้าละมานพลอยหาญฮึก เมืองผลึกจะมาครือมือที่ไหน
ทั้งข้าเจ้าเมามัวไม่กลัวใคร จะชิงชัยช่วยบำรุงกรุงลังกา
เหล่าพหลพลขันธ์พวกฟันเสี้ยม นั่งพรมเจียมดื่มเหล้าเมาหนักหนา
เริงสำรวลสรวลเสเสียงเฮฮา กินวัวพล่าควายยำคำโตโต
บ้างกัดกินลิ้นอูฐแล้วพูดพร่ำ ยังชดช้ำเหล้าเข้มอีกเต็มโถ
ที่หยาบคายร้ายกาจชาติเฉโก ก็พูดโอ้อวดตัวไม่กลัวเกรง
บ้างกินแกล้มแถมเหล้าจนเมามาก ตีฝีปากโป้งโหยงทำโฉงเฉง
ลางพวกพร้องร้องร่ำบ้างทำเพลง ออกครื้นเครงแซ่เสียงทั้งเวียงวัง
บ้างเกี้ยวสาวชาวลังกาที่มาเลี้ยง เข้ายืนเคียงขอจูบแล้วลูบหลัง
บ้างยื้อยุดฉุดคร่าทำน่าชัง นางฝรั่งร้องอึงคะนึงไป
จนพลบค่ำสำเร็จเป็นเสร็จสรรพ ให้กองทัพอยู่พลับพลาที่อาศัย
ทั้งข้าเจ้าเมาซานสำราญใจ ต่างหลับไหลลืมกายดังวายปราณ
จนยามสองฆ้องระฆังประดังเสียง แซ่สำเนียงนายหมวดตรวจทหาร
พวกฝรั่งนั่งล้อมป้อมปราการ ตีฆ้องขานยามเรียกกันเพรียกไปฯ

๏ ฝ่ายองค์ท้าวเจ้าละมานชาญฉกาจ เมื่อไสยาสน์อยู่พลับพลาที่อาศัย
เสน่หาอาวรณ์ร้อนฤทัย ฝันว่าได้เชยชิดพระธิดา
จนฟื้นกายคลายเมายังเคล้าหมอน หมายว่านอนแนบชิดกนิษฐา
ถนอมอุ้มจุมพิตผิดพะงา พระลืมตาตกใจกระไรเลย
แลเขม้นเห็นหมอนยิ่งค่อนแค้น มาทำแทนเทียมนางขว้างเขนย
ยังลืมองค์หลงแลชะแง้เงย นี่ทรามเชยแม่ไปแฝงเสียแห่งใด
พอเห็นเหล่าชาวที่นั่งวีพัด จิตประหวัดว่าอนงค์ด้วยหลงใหล
ลงจากเตียงเคียงประโลมโฉมวิไล ใครใช้ให้ศรีสวัสดิ์มาพัดวี

วางเสียเจ้าเข้าไปนอนเสียก่อนเถิด งามประเสริฐสาวน้อยอย่าถอยหนี
พลางจุมพิตชิดชวนเฝ้ายวนยี ดาชาวที่ลุกทะลึ่งเสียงดึงดัง
พระฉวยฉุดยุดหัดถ์กระหวัดกอด เสียงฟอดฟอดเฝ้าแต่จูบแล้วลูบหลัง
จะขัดขวางอย่างไรก็ไม่ฟัง มันร้องดังดิ้นอึงคะนึงไป
พระรู้สึกนึกอายระคายเขิน ชม้ายเมินมัวหมองไม่ผ่องใส
ขึ้นสู่แท่นแสนระทดสลดใจ เหลืออาลัยรำลึกนึกถึงนาง
มาพานพบสบสมอารมณ์รัก แต่สูงศักดิ์สารพัดจะขัดขวาง
เหลือความคิดเมิดเม้นไม่เห็นทาง จนรุ่งรางร้อนรนกระวนกระวาย
จำจะรีบรบพุ่งกรุงผลึก ให้เสร็จศึกสมคิดที่จิดหมาย
จึงออกนั่งสั่งมหาเสนานาย ตะวันบ่ายลมดกจะยกทัพ
ไปรบพุ่งกรุงผลึกเป็นศึกใหญ่ ไม่ชนะพระอภัยก็ไม่กลับ
อำมาตย์หมอบนอบนบเคารพรับ มากำชับกำชาดรวจดรากัน
ให้ดักน้ำลำเลียงเสบียงเบิก เสียงเอิกเกริกเตรียมพหลพลขันธ์
ลงประจำลำที่นั่งทั้งดั้งกัน ลำละพันเภตราทั้งห้าร้อย
บ้างเปลี่ยนเสาเพลาใบใส่หางเสือ แต่ล้วนเรือรบใหญ่เคยใช้สอย
ปักธงดำกำปั่นเป็นหลั่นลอย ต่างเตรียมคอยพร้อมพรั่งริมฝั่งชลฯ

◎ ฝ่ายองค์ท้าวเจ้าละมานยิ่งหาญฮึก จะทำศึกอวดผู้หญิงเมืองสิงหล
จึงโสรจสรงคงคาทาสุคนธ์ ทรงเครื่องต้นแต่งประดับสำหรับกาย
สนับเพลาเนาหน่วงมีห่วงรัด คาดเข็มขัดเครื่องมั่นกระสันสาย
ใส่เกราะเพชรเกล็ดกลับสลับลาย ดูกรุยกรายกรีดพระหัตถ์จัดประจง
ใส่หมวกทองรองนวมสวมพระเศียร ยอดวิเชียรชายร่อนเหมือนงอนหงส์
ใส่เกือกสวมนวมนุ่มหุ้มพระชงฆ์ ครั้นเสร็จทรงธนูคู่พระกร
ออกจากห้องร้องเรียกโยธาหาญ มากราบกรานเตรียมแห่แซ่สลอน
ชวนขุนนางย่างย้ายกรีดกรายกร บทจรจากพลับพลาเข้ามาวังฯ

◎ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงวัณพาราช ออกอำมาตย์นอบน้อมอยู่พร้อมพรั่ง
ให้เชิญท้าวเจ้าละมานขึ้นบัลลังก์ มีนางนั่งพัดวีให้ปรีดา

แล้วปราศรัยไพเราะเสนาะถ้อย นางเศร้าสร้อยแสนสังเวชพระเชษฐา
เคยสำราญผ่านสมบัติอยู่อัตรา เสด็จมาบรรทมตรมฤทัย
เป็นสตรีมิได้ไปให้ใช้สอย อย่านึกน้อยใจน้องจงผ่องใส
ประภาษพลางนางประทานพวงมาลัย ให้สาวใช้ถวายชมม้ายเมินฯ

◎ เจ้าละมานหวานเสียงสำเนียงเสนาะ ช่างไพเราะรำพันสรรเสริญ
รับบุปผามาลัยใจเจริญ พระชมเพลินพลางตอบว่าขอบใจ
จะอาสากว่าจะเสร็จสำเร็จศึก แม่อย่านึกเคลือบแคลงแหนงไฉน
เย็นวันนี้พี่จะยกโยธาไป ช่วยชิงชัยเมืองผลึกเหมือนตรึกตรา
ไม่เหนื่อยเหน็ดเข็ดขามแก่ความยาก หวังจะฝากชีวิตขนิษฐา
สนองพลางนางชม้ายทำชายตา พอสบหน้านางยิ้มยิ่งอิ่มใจฯ

◎ ฝ่ายละเวงวัณพาสุดาสดับ มิใคร่รับคำลาอัชฌาสัย
แสร้งทำทีกิริยาเหมือนอาลัย ถอนฤทัยทำสะอื้นกลืนน้ำตา
แล้วว่าน้องตรองตรึกนึกวิตก พระจะยกทัพเดียวเปลี่ยวหนักหนา
จะเกณฑ์ไพร่ให้ฝรั่งชาวลังกา คุมโยธาไปด้วยช่วยสงคราม
เจ้าละมานทานทัดอย่าจัดทัพ ฉันจะรับให้สำเร็จไม่เข็ดขาม
แม้นเมืองไหนไม่ราบจะปราบปราม ให้สมความปรารถนายุพาพาล
นางฟังคำทำชะอ้อนถอนใจใหญ่ แล้วสั่งให้กองดะเวนเกณฑ์ทหาร
เป็นเรือนำดำบลชลธาร เอาเหตุการณ์กลับหลังมาลังกา
แล้วอวยชัยให้มหาอานุภาพ อรินทร์ราบเรืองเดชพระเชษฐา
ศึกสำเร็จเสร็จสรรพรีบกลับมา ได้เห็นหน้าน้องนี้จะดีใจ
เจ้าละมานหวานวาบให้ปลาบปลื้ม ตะลึงลืมอำลาน้ำตาไหล
สะอื้นร่ำสำลักกระอักกระไอ แต่จำใจจำลายุพาพาล
มาลงเรือพระที่นั่งบัลลังก์รัตน์ พร้อมขนัดนาวาโยธาหาญ
ให้ตีกลองม้องระฆังกังสดาล ทหารขานโห่ลั่นสนั่นดัง
ได้ลมดีคลี่ใบขึ้นใส่รอก เอะอะออกนาวาทั้งหน้าหลัง
ข้ามมหาสาชลในวนวัง ตามฝรั่งเรือนำเป็นสำคัญฯ

๏ จะกล่าวถึงพระอภัยเจ้าไตรจักร มีคนรักคอยเหตุทุกเขตขัณฑ์
เมื่อฟันเสี้ยมเตรียมพลคนสำคัญ เอาข่าวนั้นบอกมาถึงธานี
พระทราบความขามขยาดว่าชาติยักษ์ จะหาญหักรบพุ่งเอากรุงศรี
จึงตรองตรึกปรึกษาเสนาบดี ศึกคราวนี้ห้าวหาญชาญฉกรรจ์
ทั้งไพร่นายกายสูงถึงหกศอก หนังสือบอกมาว่ายักษ์มักกะสัน
จะเกณฑ์พลคนเราเข้าประจัญ เล็กกว่ามันเหมือนหนึ่งหนูไปสู้ช้าง
ขึ้นรักษาหน้าที่ไว้ดีกว่า ปล่อยมันมาตามถนัดไม่ขัดขวาง
แล้วเสนีดีกรงเหล็กตาราง ไว้ที่ข้างเกยชลาหน้าพระลาน
กับโซ่ใหญ่ให้พลไว้คนละเส้น จะจับเป็นพวกฟันเสี้ยมที่เหี้ยมหาญ
พระสั่งตรัสจัดเสร็จสำเร็จการ ป้อมทวารปักขวากไว้มากมาย
แล้วเสนีดีฆ้องเที่ยวร้องป่าว ประชาชาวข้างใต้ไพร่ทั้งหลาย
ให้หลบลี้หนีตัวต้อนวัวควาย ไปอยู่ท้ายเมืองผลึกเมื่อศึกมาฯ

๏ ฝ่ายองค์ท้าวเจ้าละมานชาญฉกาจ คิดประมาทเมืองผลึกฮึกหรรษา
รีบยกทัพขับพหลพลนาวา ทั้งพันห้าร้อยสล้างมากลางชล
สิบห้าคืนคลื่นลมระดมส่ง เป็นทางตรงเร็วรัดไม่ขัดสน
ถึงปากอ่าวเช้าตรู่ไม่รู้กล เห็นผู้คนหนีตัวทั้งวัวควาย
เจ้าละมานหาญฮึกนึกประมาท มันไม่อาจต่อตีจึงหนีหาย
ให้เข้าฝั่งพรั่งพร้อมทั้งไพร่นาย ด่างโก่งสายเกาทัณฑ์ล้วนคันทอง
แล้วตั้งโห่โยธาสิบห้าหมื่น เสียงครึกครื้นพื้นพิภพสยบสยอง
เดินธงเทียวเขียวเหลืองดูเนืองนอง ยกข้ามท้องทุ่งมายังธานี
เห็นพวกพลบนกำแพงเสื้อแดงดาษ ล้วนสามารถหมายจะรบไม่หลบหนี
จึงหยุดทัพยับยั้งสั่งโยธี อย่าเพ่อตีดั้งมั่นประจัญบาน
ให้คนใช้ไปหาตรงหน้าป้อม ว่าพระจอมฟันเสี้ยมซึ่งเหี้ยมหาญ
ยกพหลพลนิกรมารอนราญ จะทำการแก้แค้นแทนลังกา
แม้นว่าองค์พระอภัยเจ้าไตรจักร ยังคิดรักเผ่าพงศ์พวกวงศา
มาคำนับรับพระราชอาชญา จะไม่ฆ่าหญิงชายให้วายปราณ

มินอบนบรบสู้จะพรูพร้อม ทำลายป้อมปืนวังไล่สังหาร
ชั้นลูกอ่อนนอนฟูกลูกพึ่งคลาน จะเผาผลาญเพลิงคลอกเร่งบอกนาย
พวกขุนนางด่างจำคำข้าศึก เห็นหาญฮึกหุนหันเร่งผันผาย
ไปทูลความตามเขามาร้องท้าทาย ล้วนหยาบคายคึกคักเหมือนยักษ์มารฯ

◎ พระอภัยไม่พรั่นประหวั่นหวาด สั่งอำมาตย์มูลนายฝ่ายทหาร
แม้นกองทัพหลับไหลเห็นได้การ เปิดทวารออกไปมัดให้รัดรึง
เที่ยวผูกถือมือเท้าพวกบ่าวไพร่ ให้สาใจเหมือนลูกอ่อนลงนอนขึง
แต่นายใหญ่ใส่ถ้วนโซ่ตรวนตรึง เสร็จแล้วจึงพามาใส่ไว้ในกรง
ให้พวกเราเอาขี้ผึ้งผนึกหู คอยนั่งดูธงชัยอย่าไหลหลง
แม้กองทัพหลับไหลเหมือนใจจง จะโบกธงขึ้นให้เห็นเป็นสำคัญ
พระสั่งพลางทางลุกลงจากอาสน์ มาทรงราชยานหามงามขยัน
ทหารพร้อมห้อมแห่ออกแจจัน ขึ้นบนชั้นเชิงเทินเที่ยวเดินดู
เห็นพหลพลขันธ์พวกฟันเสี้ยม กำแหงเหี้ยมโห่ลั่นสนั่นหู
แต่ล้วนมือถือคันเกาทัณฑ์ธนู สังเกตดูแต่งกายคล้ายเสี้ยวกาง
ทั้งสูงใหญ่ไพร่นายนั้นหลายหมื่น พอแรงปืนถือถนัดไม่ขัดขวาง
พระดูพลบนเชิงเทินดำเนินพลาง พาขุนนางไปประทับที่พลับพลา
ขึ้นทรงนั่งยังที่เก้าอี้เอี่ยม อำมาตย์เฟี้ยมเฝ้าฝ่ายทั้งซ้ายขวา
หยิบปี่แก้วแล้วชูขึ้นบูชา พอลมมาเพลาเพลาทรงเป่าพลัน
เปิดสำเนียงเสียงลิ่วถึงนิ้วเอก หวานวิเวกวังเวงดังเพลงสวรรค์
ให้ชื่นเฉื่อยเจื่อยแจ้วถึงแก้วกรรณ เหล่าพวกฟันเสี้ยมฟังสิ้นทั้งทัพ
ยืนไม่ตรงลงนั่งยิ่งวังเวก เอกเขนกนอนเคียงเรียงลำดับ
เจ้าละมานหวานทรวงง่วงระงับ ลงล้มหลับลืมกายดังวายปราณฯ

◎ พระอภัยใจบุญการุญราษฎร์ มิให้ขาดดวงจิตคิดสงสาร
จึงโบกธงตรงพลับพลาสัญญาการ พวกทหารเห็นสิ้นก็ยินดี
เปิดประตูพรูพรั่งออกดั่งดับ เห็นพวกทัพหลับเกลื่อนดูเหมือนผี
ด่างผูกมัดรัดรึงดึงเต็มที่ ทั้งทุบตีเตะซ้ำให้หนำใจ

ยกองค์ท้าวเจ้าละมานขึ้นคานหาม เอาโซ่ล่ามเสร็จสรรพทั้งหลับไหล
หามมาส่งกรงดารางที่ข้างใน เที่ยวริบไพร่พลซ้ำทำประจาน
เก็บศัสดราผ้าเสื้อไม่เหลือหลอ ใส่โซ่คอครบทั่วตัวทหาร
เห็นผูกรัดมัดเสร็จสำเร็จการ นฤบาลกลับแกล้งเป่าแปลงเพลง
ให้เจื่อยแจ้วแก้วหูกลับรู้สึก เสียงดื่นอึกอักอ่อนลงนอนเขลง
เขารัดรึงตีวตัวต้องกลัวเกรง เรียกกันเองอื้ออึงคะนึงไป
พวกชาวเมืองเคืองขัดคอยมัดซ้ำ คุมประจำคนละคนพลไพร่
เห็นพลิกแพลงแว้งวัดคิดขัดใจ ตีด้วยไม้กระบองร้องวุ่นวายฯ

๏ ฝ่ายพระองค์ทรงเดชเกศกษัตริย์ โสมนัสในอารมณ์ด้วยสมหมาย
จึงตรองตรึกปรึกษาเสนานาย ทหารฝ่ายฟันเสี้ยมเห็นเหี้ยมครัน
เหมือนจับช้างกลางป่าอย่าประมาท ต้องผูกกราดกรึงตรวจกันกวดขัน
ให้อ่อนหูดูทำนองสักสองวัน จึงผ่อนผันพูดจาดูท่าทาง
สั่งกำชับสรรพเสร็จเสด็จกลับ ลงจากพลับพลาเดินเชิงเทินขวาง
ทหารแห่แลหลามมาตามทาง ขึ้นสู่ปรางค์ปราสาททองที่ห้องในฯ

๏ ฝ่ายองค์ท้าวเจ้าละมานซึ่งหาญฮึก ครั้นรู้สึกไสยาสน์ให้หวาดไหว
เห็นโซ่ดรวนพวนพันพรั่นพระทัย ต้องอยู่ในกรงตรึงรำพึงคิด
นี่เนื้อเคราะห์เพราะทะนงมาหลงหลับ มันลอบจับจองจำให้ช้ำจิต
จะรบรับสัปยุทธ์เห็นสุดฤทธิ์ เป็นสุดคิดคั่งแค้นแน่นอุรา
โอ้เสียแรงแต่งทัพมานับแสน จะแก้แค้นแทนมิตรกนิษฐา
มิทันรบซบหลับมันจับมา โอ้นึกน่าน้อยใจกระไรเลย
สงสารแต่แม่ละเวงวัณพาน้อย จะหลงคอยเชษฐานิจจาเอ๋ย
หมายว่าทัพกลับไปจะได้เชย บุญไม่เคยคลาดแคล้วเสียแล้วน้อง
ถึงตัวพี่นี้จะตายไม่วายรัก จะไปฝักฟูมเฝ้าเป็นเจ้าของ
แม้นชายอื่นชื่นชอบมาครอบครอง จะทุบถองถีบผลักแล้วหักคอ
ยิ่งตรึกตราอาลัยใจจะขาด เขาผูกกราดกวดตรึงดึงพระศอ
ยิ่งโมโหโกรธาร้องด่าทอ ไม่ย่อท้อแกล้งท้าให้ฆ่าฟันฯ

๏ ฝ่ายข้าเฝ้าชาวบุรินทร์สิ้นทั้งหลาย ทั้งหญิงชายชื่นใจทั้งไอศวรรย์
เที่ยวดูเหล่าชาวละมานสำราญครัน แต่ล้วนฟันเสี้ยมแซมแหลมแหลมเล็ก
บ้างดูท้าวเจ้าละมานชาญฉกาจ เขาจำกราดตรึงองค์ไว้กรงเหล็ก
แขกฝรั่งทั้งพราหมณ์จีนจามเจ๊ก ผู้ใหญ่เด็กเดินดูเป็นหมู่มุง
บ้างหัวเราะเยาะหยันพวกฟันเสี้ยม มันอายเหนียมนั่งนิ่งเหมือนลิงถุง
จนพลบค่ำตรำตรากให้ตากยุง พวกชาวกรุงตรวจตราในราตรี
สงสารท้าวเจ้าละมานให้ร่านร้อน ด้วยอาวรณ์นางวัณพามารศรี
เสียน้ำใจในอารมณ์ไม่สมประดี จนราตรีรึกตรองนองน้ำตา
โอ้เสียดายสายสวาทประหลาดโฉม ชวดประโลมลับเนตรของเชษฐา
แต่รูปทรงองค์ละเวงแม่วัณพา ยังติดมาในเสื้อเป็นเยื่อใย
ยิ่งนึกรักชักกระดาษที่วาดรูป มากอดจูบจิดปลงด้วยหลงใหล
เฝ้าลูบเล่นเคล้นเคล้าเปล่าเปล่าไป ยิ้มละไมหมายว่าองค์อนงค์นวล
ถนอมแนบแอบอุ้มยิ่งคลุ้มคลั่ง เหมือนบ้าหลังลืมองค์ทรงพระสรวล
สะกิดเกาเช้าชี้เฝ้ายียวน เสียงโซ่ตรวนกริ่งกร่างอยู่กลางกรงฯ

๏ พวกผู้คุมกลุ้มกลาดประหลาดจิต ต่างสะกิดให้กันดูรู้ว่าหลง
บ้างแฝงเงาเข้าไปมองตามช่องกรง เห็นรูปทรงสาวน้อยก็พลอยเพลิน
บ้างพลั้งว่าน่ารักพยักพเยิด วิไลเลิศล้ำมนุษย์สุดสรรเสริญ
บ้างขอดูขู่ตะคอกทำหยอกเอิน เห็นหมางเมินม้วนกระดาษไม่อาจกวนฯ

๏ สงสารท้าวเจ้าละมานรำคาญจิต เอารูปปิดปกป้องประคองสงวน
ต้องอดอยากตรากตรำยิ่งรำจวน ทั้งโซ่ตรวนตรึงตราระอาใจ
ไหนจะคิดถึงสมบัติพัสถาน ทั้งวงศ์วานมิได้เห็นว่าเป็นไฉน
ยิ่งรำลึกตรึกตรายิ่งอาลัย จนหายใจทางปากด้วยยากเย็น
ยิ่งดึกดื่นกลืนกล้ำน้ำพระเนตร สุดสังเกตใครจะแก้ไม่แลเห็น
หนาวน้ำค้างกลางอากาศสาดกระเซ็น แสยงเย็นเยือกหลับระงับไป
พอเช้าตรู่ผู้คุมซุมนุมนั่ง เสียงกรนดังดูระงับเห็นหลับไหล
เข้าล้อมลักชักกระดาษรูปวาดไว้ เอามาให้หมื่นขุนเป็นมุลนาย

พวกเสนีคลี่ดูเห็นผู้หญิง
เวลาเช้าเข้ามาเตรียมฟูมเฟี้ยมกาย
๏ ฝ่ายองค์พระอภัยในนิเวศน์
สถิตแท่นแว่นฟ้าโอพาพาร
พระถามท้าวเจ้าละมานยังหาญฮึก
เสนาทูลมูลความเห็นครามครัน
เอากระดาษวาดรูปออกจูบกอด
แต่รูปร่างนางนั้นขยันดี
แล้วนบนอบหมอบเมียงเข้าเคียงอาสน์
พวกข้าเฝ้าเหล่าอำมาตย์มาดยา
พระอภัยได้ยลวิมลโฉม
ต้องเสน่ห์เลขาคิดอาลัย
นี่หรือท้าวละมานมิชานซบ
พระหลงคิดพิศวงองค์วัณพา
จึงเอื้อนอรรถตรัสสั่งพวกข้าเฝ้า
นครบาลคลานออกมาพาเข้าไป
๏ เจ้าฟันเสี้ยมเหี้ยมฮึกไม่นึกพรั่น
จะตรัสถามความอะไรไม่ให้การ
แล้วปรึกษาข้าเฝ้าเหล่าอำมาตย์
จะฆ่าตีชีวันให้บรรลัย
ครั้นจะปล่อยให้ไปเมืองมันเบื้องหน้า
จงคุมไปในทะเลเถิดเสนี
เป็นฝ่ายเหนือเรือไปไม่ใคร่จะถึง
พระสั่งเสร็จเสด็จจากแท่นวิเชียร
๏ ฝ่ายข้าเฝ้าเอาเภตราใส่ข้าศึก
เที่ยวปล่อยที่มีน้ำเป็นกำลัง
ชะงามจริงเจียวนะจะถวาย
พร้อมทั้งฝ่ายซ้ายขวาข้าราชการฯ
สองโมงเศษเสด็จมายังหน้าฉาน
มนตรีกรานกรากก้มบังคมคัล
หรือรู้สึกโทษกรณ์พอผ่อนผัน
เธอป่วนปั่นเป็นบ้าถึงนารี
แล้วหลงพลอดสอดสัมผัสน่าบัดสี
ประเดี๋ยวนี้ข้าพเจ้าก็เอามา
คลี่กระดาษออกถวายลายเลขา
ต่างต้องตาต้องจิตให้ติดใจ
งามประโลมหลงแลดังแขไข
ด้วยแจ้งใจว่าลูกสาวเจ้าลังกา
มารับรบเมืองผลึกศึกอาสา
แล้วหยิบมาม้วนกระดาษรูปวาดไว้
ให้คุมเจ้าละมานมาได้ปราศรัย
ทั้งตรวนใหญ่โซ่ล่ามสามประการฯ
แกล้งยืนยันอยู่ตรงหน้าไม่ว่าขาน
พระรำคาญเคืองขับให้กลับไป
มันเชื้อชาติเสี้ยวกางด่างนิสัย
ก็เห็นไม่เป็นผลเลยมนตรี
มันจะมารบพุ่งเอากรุงศรี
ปล่อยเสียที่แดนเงาะตามเกาะเกียน
นั้นแหละจึงแผ่นดินจะสิ้นเสี้ยน
สู่มนเทียรปรางค์มาศราชวังฯ
ออกเล่นลึกแหลมเงาะเกาะกุนดั้ง
ตามรับสั่งเสร็จสรรพแล้วกลับมา

แสนสงสารท่านท้าวเจ้าละมาน กับทหารไพร่นายทั้งซ้ายขวา
อยู่เกาะใหญ่ในทะเลถึงเวลา พระสุริยาเย็นย่ำจนค่ำพลบ
คลำกระดาษวาดรูปจะจูบเล่น ไม่พบเห็นรูปวาดเขียนเจียนสลบ
ในเสื้อแสงแห่งไรก็ไม่พบ ยิ่งเซาซบเสียใจร้องไห้โฮ
ถึงยากเย็นเห็นรูปได้ลูบไล้ ค่อยชื่นใจผัวรักขึ้นอักโข
มาชวดจูบรูปงามเมื่อยามโซ หัวอกโอ้อาภัพอัประมาณ
พระกลิ้งเกลือกเสือกองค์ลงกันแสง จนสิ้นแรงระทดอดอาหาร
ลมอัสสาสะประสาสขาดสันดาน เจ้าละมานวายวางอยู่กลางเตียน
เมื่อดับจิตคิดรำพึงถึงผู้หญิง เป็นผีสิงรูปกระดาษที่วาดเขียน
เปรียบเหมือนเงาเข้านั่งระวังเวียน ให้พิศเพี้ยนผีทับเข้าจับตาฯ

ตอนที่ ๒๘
สุดสาครตามพระอภัยมณี

๏ ฝ่ายองค์พระอภัยเจ้าไตรจักร ถึงยามหลับทับไว้ริมไสยา
โฉมแฉล้มแก้มคางสำอางเอี่ยม ทุกคืนค่ำรำลึกนึกนิยม
ยามเสวยเคยอร่อยก็ถอยรส กระสันโศกโรครักหนักอุรา
ห้ามมิให้ใครเข้ามาเฝ้าแหน เสน่หาอาลัยให้รัญจวน
๏ ฝ่ายสุวรรณมาลีศรีสวัสดิ์ ด้วยเห็นองค์ทรงธรรม์เธอฟั่นเฟือน
ห้ามมิให้ใครเฝ้าเข้าไสยาสน์ คิดจะใคร่ไปเฝ้าฟังอาการ
เห็นทรงธรรม์บรรทมชมแต่รูป นางพรายพริ้มยิ้มแย้มกระแอมไอ
เอาแอบองค์ทรงคลุมหุ้มกระดาษ ทำทูลถามความว่าพระอาการ
พระฟังคำทำคร้างเหมือนอย่างเจ็บ เห็นนางยิ้มพริ้มพรายอายพระทัย
ยิ่งหลงรักรูปเสน่ห์ในเลขา ครั้นเวลาฟื้นองค์ก็ทรงชม
ประโลมเลียมลืมสุรางค์นางสนม จะใคร่ชมเชยประโลมโฉมวัณพา
ไหนจะอดบรรทมชมเลขา พระพักตรามัวหมองละอองนวล
อยู่แต่แท่นที่ทองประคองสงวน ดังประชวรโรคามากว่าเดือนฯ
นางกษัตริย์เศร้าใจใครจะเหมือน พระพักตร์เฝื่อนฝ้าคล้ำน่ารำคาญ
สถิดอาสน์เอองค์น่าสงสาร ค่อยแหวกม่านเมียงมองเข้าห้องใน
ประโลมลูบลืมองค์ด้วยหลงใหล พระอภัยพับหนีตะลีตะลาน
สุดสวาทวันทาไม่ว่าขาน ร้อนรำคาญขัดขวางเป็นอย่างไร
ให้เหนื่อยเหน็บลุกนั่งยังไม่ไหว ทำจับไข้รีบรูดวิสูตรบังฯ
๏ นางนบนอบมอบเมียงอยู่เคียงอาสน์ ลักกระดาษดูได้ดังใจหวัง
ยิ่งแลเล็งเพ่งพิศยิ่งคิดชัง พระคลุ้มคลั่งผอมซูบเพราะรูปนี้
จะเอาไว้ใยอีกฉีกกระดาษ ไม่ยักขาดแต่สักนิดด้วยฤทธิ์ผี
นางสุดแสนแค้นใจเอาไม้ตี รูปนารีร้องกรีดนางหวีดวาง
พระเหลียวเห็นเป็นโมโหพาโลว่า แค้นหนักหนานอกรีดมากีดขวาง
เข้าชิงรูปลูบแลดูแผลพลาง ยังกระจ่างแจ้งดีไม่มีช้ำ

กลับเข้าที่คลี่วางไว้ข้างแท่น
จนเคลิ้มองค์หลงงีมเสียงพึมพำ
นางโฉมยงองค์สั่นพระขวัญหาย
จะทูลถามขามขยาดพระอาชญา
พระภูวไนยได้กระดาษที่วาดรูป
ทีนี้เจ้าเข้าไปด้วยได้ช่วยกัน
แล้วพาเหล่าสาวสุรางค์ค่อยย่างย่อง
นางนบนอบหมอบเมียงเคียงคำนับ
ชวนกันฉีกเท่าไรก็ไม่ขาด
เอาเผาไฟในเตาต้มน้ำชา
ขู่ตะคอกหลอกเหล่าสาวสนม
ต่างแลเห็นเป็นรูปเข้าทุบตี
บ้างผลักไพล่ไล่ทุบกันตุบตับ
พระอภัยไสยาสน์อาสน์สุวรรณ
เห็นผลักพลิกขยิกขยี้ตีกระดาษ
ยิ่งคลั่งคลุ้มกลุ้มใจไม่ไล่เลียง
ลงไม้เรียวเขวียวขวับไม่ยับยั้ง
พระแปลกพักตร์อัคเรศร่วมชีวี
แล้วกลับมาหากระดาษที่วาดรูป
เข้าสู่ที่คลี่กระดาษรูปวาดไว้

◎ สงสารองค์นงลักษณ์อัคเรศ
ให้สาวใช้ไปเชิญพระชนนี
จึงทูลความตามกระดาษที่วาดรูป
ลูกหลากนักลักเอามาเผาไฟ
ข้ากับเหล่าสาวสรรค์ชวนกันสู้
พระโกรธาคว้าไม้มาไล่ตี
เฝ้าหวงแหนชมชิมไม่อิ่มหนำ
พิไรร่ำรับขวัญจำนรรจา
เห็นรูปกายร้องดังก็กังขา
จึงกลับมาห้องนอกบอกกำนัล
พระโลมลูบหลงใหลเหมือนใฝ่ฝัน
ลักมาฟันเผาไฟเสียให้ยับ
เข้าในห้องเห็นพระบาทไสยาสน์หลับ
ค่อยขยับหยิบกระดาษรูปวาดมา
แค้นทายาทหยิกทึ้งด้วยหึงสา
ปีศาจกล้ากลับลุกขึ้นคลุกคลี
บ้างหลบล้มเกลือกกลิ้งบ้างวิ่งหนี
ฝูงนารีบ้างก็ร้องบ้างป้องกัน
เปรียบเหมือนหลับหลงเพ้อละเมอฝัน
เสียงสนั่นแซ่ซ้องมามองเมียง
วุ่นวิวาทวาทาบ้างท้าเถียง
ฉวยไม้เมียงเข้ามาใกล้แล้วไล่ตี
ถูกไล่หลังเหล่าสุดาพากันหนี
เที่ยวไล่ตีต้อนพ้นวันไป
ประโลมจูบพักตร์น้องให้ผ่องใส
ให้คลั่งไคล้เคลิ้มอารมณ์ไม่สมประดีฯ
ชลเนตรแนวนองให้หมองศรี
มาถึงที่ปรางค์มาศปราสาทชัย
พระโลมลูบลืมองค์ด้วยหลงใหล
มันไม่ไหม้กลับลุกขึ้นคลุกคลี
ปล้ำกันอยู่ผลักไสมันไม่หนี
แล้วเข้าที่มิได้ออกข้างนอกเลยฯ

๏ พระมารดรข้อนทรวงเสียงผางผาง กันแสงพลางดรงมาหาลูกเขย
เห็นคว้ารูปลูบต้องประคองเชย เอะกรรมเอ๋ยกรรมกรรมทำกระไร
ขึ้นแท่นรัตน์ดรัสถามว่าทรามสวาท ได้กระดาษเลขามาแต่ไหน
ขอให้แม่แลดูรูปผู้ใด พระอภัยรู้สึกให้นึกอาย
ทำยิ้มย่องป้องปิดแล้วอิดเอื้อน ต่อตรัสเตือนหลายคำจำถวาย
แล้วทูลว่านารีดีหรือร้าย ไม่ทราบฝ่ายข้าเฝ้าเขาเอามา
ว่าของท้าวเจ้าละมานหม่อมฉานเห็น ก็ดูเล่นดามสบายลายเลขา
อีสาวสาวเหล่ากำนัลกัลยา มันเป็นบ้าไปอย่างไรก็ไม่รู้
มาอื้ออึงหึงกระดาษวิวาทวุ่น ชุลมุนด้วยกันหมดไม่อดสู
เข้าฉุดคร่าหน้าหลังออกพรั่งพรู ลูกหนวกหูไล่ตีจึงหนีไปฯ
๏ นางฟังคำทำตรัสว่าบัดสี รูปเช่นนี้ก็จะหึงไปถึงไหน
แล้วว่าพ่อก็อย่าเอาเข้ามาไว้ จะกระไรอยู่กระมังระวังองค์
ด้วยรูปนี้มีมาแต่ข้าศึก อย่าได้นึกรักใคร่จะไหลหลง
เดี๋ยวนี้พ่อก็ยังซูบทั้งรูปทรง รักษาองค์เสียให้หายสบายใจ
นี่แม่ขอพ่อเถิดรูปกระดาษ จงไสยาสน์อยู่ในห้องให้ผ่องใส
ประภาษพลางนางพระยาลุกคลาไคล เสด็จไปห้องนอกบอกธิดา
พระเหือดหายคลายคลั่งลงบ้างแล้ว พาลูกแก้วกลอยใจเข้าไปหา
ถึงกลัดกลุ้มคุ้มคลั่งไม่ฟังยา ได้เห็นหน้าลูกน้อยก็ค่อยคลาย
แล้วส่งรูปเลขาให้จ่าโขลน เอาไปโยนเสียที่วนชลสาย
นางรอรั้งฟังเงียบเชียบสบาย จึงผันผายพาสุรางค์ไปปรางค์ทองฯ
๏ ฝ่ายสุวรรณมาลีนารีราช เห็นภูวนาถเคลื่อนคลายค่อยวายหมอง
จูงธิดานารีทั้งพี่น้อง เข้าให้ห้องพระบรรทมค่อยกัมคลาน
จอมกษัตริย์ดรัสเรียกพระลูกรัก มานั่งดักข้างละองค์ด้วยสงสาร
แม่ไปไหนไม่มาหาพ่อช้านาน นางกราบกรานดรงพระเพลาแล้วเล่าความ
ฉันเกล้าจุกตุ๊กตาจะมาถวาย มันหนีหายก็ต้องไปเที่ยวไต่ถาม
ทั้งน้องน้อยพลอยว่าตุ๊กตางาม ยังอยู่สามตัววางไว้ข้างเตียง

พระกอดจูบลูบหลังแล้วฟังพลอด
อุ้มบุตรีพี่น้องประคองเคียง
แกล้งตรัสบอกหยอกมิ่งมเหสี
นางแย้มยิ้มพริ้มพรายอายวิญญาณ์
จะตั้งนามดามวงศ์พงศ์กษัตริย์
ให้บุตรีพี่ชื่อสร้อยสุวรรณ
นางคำนับรับรสพจนารถ
ให้รับสั่งบังคมกัมโมลี
สร้อยสุวรรณนั้นว่าชื่อฉันเพราะกว่า
ต่างทูลความถามไถ่เฝ้าไล่เลียง
พระอภัยใจสบายค่อยคลายคลั่ง
นางทูลลาว่าจะไปอวดอัยกี

๏ พอพลบค่ำย่ำฆ้องกลองกระหึ่ม
นางสำหรับขับร้องทำนองใน
บรรทมฟังวังเวงด้วยเพลงกล่อม
จวนจะหลับกลับเห็นรูปนารี
ประโลมลูบรูปวาดปีศาจซ้ำ
แนบถนอมหอมชื่นรื่นฤทัย
เจ้ากับพี่นี้กุศลแต่หนหลัง
ถึงพรากไปไว้ที่อื่นคงคืนมา
ประภาษพลางทางตระโบมประโลมลูบ
จนแสงทองส่องสว่างน้ำค้างเชย
มารื่นรื่นชื่นจิตสนิทหลับ
จนรุ่งเช้าสาวสรรค์พนักงาน
เห็นสวมสอดกอดกระดาษที่วาดรูป
เมื่อทิ้งขว้างกลางน้ำทำกระไร
ช่างฉอดฉอดฉอเลาะเสนาะเสียง
พิศเพียงพิมพ์เดียวแล้วเหลียวมา
ไหนน้องพี่นี้ก็ยังคิดกังขา
พระตรัสว่าวันนี้ฤกษ์ดีครัน
ศรีสวัสดิ์จงขยับมารับขวัญ
น้องชื่อจันทร์สุดากุมารี
แล้วสอนราชธิดามารศรี
พระบุตรีรับพลอดฉอดสำเนียง
น้องก็ว่าของฉันเพราะทะเลาะเถียง
ว่าชื่อเสียงใครจะเพราะเสนาะดี
ว่าเพราะทั้งพี่น้องทั้งสองศรี
อัญชลีแล้วก็พากันคลาไคลฯ
ประโคมครื้มครื้นครั่นสนั่นไหว
ก็ท้าทับขับไม้มโหรี
ประสานซ้อมสังคีตทั้งดีดสี
อยู่ริมที่ไสยาสน์ประหลาดใจ
ให้จิตคล่ำเคลิ้มองค์กลับหลงใหล
เฝ้าลูบไล้รับขวัญจำนรรจา
เห็นจริงจังเจียวนะแม่แน่หนักหนา
เหมือนเขาว่าคู่แล้วไม่แคล้วเลย
ถนอมรูปร่วมเรียงเคียงเขนย
ลมรำเพยพัดพาสุมามาลย์
ระทวยทับรูปทรงน่าสงสาร
ตั้งเครื่องอานแอบดูพระภูวไนย
ต่างก็ลูบอกว่าน่าสงสัย
จึงมาได้หรือกระดาษปีศาจมี

ปรึกษาพลางทางรีบไปปรางค์รัตน์ ทูลรหัสเหตุพระมเหสี
นางดกใจให้เชิญพระชนนี มาพร้อมที่ปรางค์รัตน์กษัตรา
มองเขม้นเห็นกระดาษประหลาดจิต เป็นสุดคิดแค้นคั่งนั่งปรึกษา
ฝ่ายองค์พระอภัยดื่นไส่ยา เห็นมารดาเดือดดาลรำคาญใจ
ทำผินหลังบังกระดาษอนาถนิ่ง กลัวจะชิงฉีกมิตรพิสมัย
พระมารดรวอนว่าด้วยอาลัย นี่รูปใหม่หรือเก่าพ่อเฝ้าเชย
รูปไม่ดีผีสิงทิ้งเสียเถิด จะก่อเกิดความวุ่นพ่อคุณเอ๋ย
ฟังแม่ว่าเถิดอย่าได้เอาไว้เลย พ่อควรเชยสาวสนมกรมใน
นางพระยาว่าวอนพระนอนนิ่ง นางก็ยิ่งวอนว่าน้ำตาไหล
พระฮึดฮัดดรัสว่าระอาใจ เฝ้าแคะได้ค่อนว่าดูน่าชัง
ทั้งผู้ดีขี่ข้าขึ้นมาแซ่ เฝ้าโหมแห่หึงสาเหมือนบ้าหลัง
พระเคืองขับกลับรูดวิสูตรบัง ให้คลุ้มคลั่งเคลิ้มอารมณ์ไม่สมประดีฯ

๏ พระมารดรถอนฤทัยให้สะอื้น สุดจะกลืนกลั้นน้ำตามารศรี
ทั้งโฉมยงองค์สุวรรณมาลี พระหัตถ์ตีทรวงซ้ำร่ำพิไร
โอ้พระร่มโพธิ์ทองของน้องแก้ว หลงเสียแล้วกรรมเอ๋ยกรรมจะทำไฉน
พระมารดาว่าพ่อคุณเคยอุ่นใจ เหมือนฉัตรชัยช่วยบำรุงให้รุ่งเรือง
มาเกิดเป็นเช่นนี้วิปริต เหมือนมืดมิดแหล่งหล้าฟ้าจะเหลือง
แม้ข้าศึกฮึกอึงมาถึงเมือง เมื่อแค้นเคืองขุ่นเข็ญจะเห็นใคร
นางควญคร่ำกำสรดสลดจิต โอ้สุดคิดสุดที่แม่จะแก้ไข
ทั้งห้ามแหนแสนสนมกรมใน ด่างร้องไห้ไม่วายฟามน้ำตาฯ

๏ ครั้นสว่างนางให้หาโหราราช ทั้งอำมาตย์เมืองผลึกมาปรึกษา
เป็นเหตุใหญ่ไพรีจะมีมา เสวกาจะคิดอ่านประการใด
พวกเสนาต่างคนคิดอันอื้น สติดันตกประหม่าน้ำตาไหล
ต่างทูลความตามแคลงไม่เข้าใจ แล้วสั่งให้โหราชำระดูพระเคราะห์
พฤฒาเฒ่าเอาประดิทินออกคลี่ ตั้งเดือนปีลงเลขโปกเปกเปาะ
ราหูเสาร์เข้ารวบจวบจำเพาะ เป็นพระเคราะห์คราวร้ายจึงทายทูล

ต้องตำราว่าผีไพรีร้าย
แต่ไม่ม้วยด้วยพระวงศ์พงศ์ประยูร
๏ นางพระยาว่ากระนั้นในวันนี้
ให้หาท้าวเจ้าสิงที่จริงใจ
ทั้งเป็ดไก่บายศรีอาหนีเหล้า
อีท้าวแมนแสนกลเป็นคนเคย
ทำถือเทียนเวียนหันสั่นสะเทิ้ม
ลูกสมุนหมุนหน้าทัพรับตะโพน
ทั้งกรีดกรายย้ายอย่างย่างสะบัด
คนสำหรับนับถือก็อื้ออึง
อีท้าวแมนแสนรู้ว่ากูนี้
คือองค์ท้าวเจ้านครแต่ก่อนไร
จึงแค้นนักจักทำให้หน่ำจิต
ทำดึงดังดังจะเอาซึ่งชีวา
นึกว่าจริงวิ่งมาหายายท้าว
อย่าถือโทษพระอภัยเธอไม่เคย
อีท้าวแมนแสนฉลาดดวาดว่า
แม้นงอนง้อขอชีวาจะการุญ
สักเจ็ดวันนั้นแหละยายจะหายแค้น
จะหักคอมรณาทารกรรม
นางพระยาว่าพุคะจะถวาย
แล้วตรัสสั่งทั้งสองเสนาบดี
ไปเชิญพระอนุชาหาโอรส
ทั้งโหรดูภูวนาถว่าชาติเชื้อ
๏ เสนาในได้สดับคำรับสั่ง
ให้เสนีที่ฉลาดรู้ราชการ
ทำวุ่นวายหวังจะให้เสียไอศูรย์
จะเพิ่มพูนผ่อนปรนให้พ้นภัยฯ
จะลงผีไต่ถามตามสงสัย
มาข้างในแต่งตั้งเครื่องสังเวย
เทพเจ้าจงเจริญเชิญเสวย
ร้องสังเวยไหว้ผีให้ดีโทน
ระริกเริ้มรัวเต้นดังเล่นโขน
ท่านยายโยนเหล้าเข้มเข้าเต็มดึง
ขึ้นเตียงขัดสมาธิ์นั่งทำตั้งขึง
ท่านอยู่ถึงถิ่นฐานโรงศาลใด
มิใช่ผีโป่งป่ามาแต่ไหน
พระอภัยไม่มาง้อกูพ่อตา
เอาชีวิตเสียเดี๋ยวนี้แล้วสิหนา
นางพระยาดกใจกระไรเลย
ว่าพ่อเจ้าจงการุญพ่อคุณเอ๋ย
เลี้ยงลูกเขยไว้เถิดท้าวเจ้าประคุณ
ยายอย่ามาหน่วงเหนี่ยวจะเฉียวฉุน
เร่งบนหุ่นโขนละครทั้งมอญรำ
ถ้ามาตรแม้นมิบนอยู่จนค่ำ
พอสิ้นคำทำล้มไม่สมประดี
ขอให้หายเถิดจะให้ทั้งบายศรี
จัดเสนีนายด่านชำนาญเรือ
มาทั้งหมดเมืองผลึกเป็นศึกเสือ
จะก่อเกื้อแก้หายไม่วายปราณฯ
ออกจากวังเรียกเสมียนมาเขียนสาร
คุมทหารเภตราไปห้าลำ

พอลมดีคลี่ในทั้งใหญ่น้อย ออกแล่นลอยตามคลื่นทุกคืนค่ำ
ต่อน้ำหมดอดนักแวะดักน้ำ แล้วแล่นร่ำรีบไปจนไกลครันฯ

๏ จะกลับกล่าวเจ้าพาราการะเวก เสวยเสวกฉัตรชัยไอศวรรย์
เมื่อปีสุดสาครจรมานั้น พระนางจันทวดีมีโอรส
พระบิดุราชมาดุรงค์วงศ์กษัตริย์ โสมนัสเฝ้าถนอมอยู่พร้อมหมด
สาวสุรางค์นางสนมล้วนสมยศ เลี้ยงโอรสค่อยเจริญมาเนิ่นนาน
ได้สิบขวบอวบอ้วนเป็นนวลเปล่ง ดังเดือนเพ็งผิวพรรณในสัณฐาน
ถวายนามตามชะดาโหราจารย์ ชื่อกุมารหัสไชยวิไลทรง
สุดสาครนอนเคียงคอยเลี้ยงน้อง เหมือนร่วมท้องรักใคร่จนใหลหลง
ทุกเช้าเย็นเล่นกับน้องทั้งสององค์ จนค่อยทรงพระเจริญยิ่งเพลินใจ
มาวันหนึ่งรำพึงถึงบิดุเรศ ไม่แจ้งเหตุว่าอยู่หนตำบลไหน
แต่วันลาดาบสกำหนดไว้ น้อยหรือได้สิบปีเข้านี่แล้ว
พระบิดุรงค์องค์ไหนยังไม่เห็น เสียแรงเป็นหน่อเนื้อในเชื้อแถว
แม้นมิตายหมายมาดไม่คลาดแคล้ว พรุ่งนี้แล้วลูกจะลาบิดาไป
พระครวญคร่ำรำลึกสะอึกสะอื้น จนดึกดื่นเดือนลับไม่หลับไหล
พอรุ่งรางพลางสะท้อนถอนฤทัย จึงปราศรัยกับพระน้องสองกุมาร
เย็นวันนี้พี่จะลาแล้วหนาจ๊ะ ด้วยธุระร้อนใจดังไฟผลาญ
เที่ยวตามติดบิดุรางค์หาวงศ์วาน แม้นพบพานพี่จะมาหาพระน้อง
แม่นงเยาว์เสาวคนธ์อย่าชนวิ่ง เป็นผู้หญิงเนื้อตัวจะมัวหมอง
พระอนุชาอย่าไปเต้นเล่นคะนอง อยู่ในห้องหัดหนังสืออย่าดื้อดึง
พลางสวมสอดกอดสองพระน้องแก้ว แม้ไปแล้วพี่จะนึกรำลึกถึง
ไม่รู้เรื่องเมืองผลึกยังลึกซึ้ง เมื่อไรจึงจะได้มาเห็นหน้ากัน
พระพี่น้องสองกุมารสงสารพี่ ร้ายหรือดีก็ไม่แจ้งกันแสงศัลย์
สะอื้นพลางทางว่าถ้าเช่นนั้น ไปด้วยกันฉันไม่อยู่ในบุรี
พระเชษฐาว่าทางกลางสมุทร ลำบากสุดเสียแล้วน้องจะหมองศรี
เล่นกับพระอนุชาอยู่ธานี หน่อยหนึ่งพี่ก็จะมาไม่ช้านาน

พระพี่น้องร้องไห้จะไปด้วย
สุดสาครวอนว่าเป็นช้านาน
จะขัดนักจักช้าจึงพาน้อง
ศิโรราบกราบบาทเพียงขาดใจ
โอ้ผ่านเกล้าเจ้าประคุณการุญรัก
เกษมสุขทุกทิวาเฝ้าอาทร
แต่ตัวลูกผูกคิดถึงบิตุเรศ
มาถึงบุญมุลิกาอยู่ช้านาน
ลูกขอลาฝ่าละอองสองกษัตริย์
แม้นลูกนี้ชีวิตมิวอดวาย

◎ สองกษัตริย์อัดอั้นให้ตันจิต
เสนหาอาวรณ์ร้อนฤทัย
จึงว่าพ่อก็ไม่ห้ามจะตามส่ง
จงรอรั้งสั่งเวรเกณฑ์เภตรา

◎ สุดสาครอ่อนเกล้าลงเคารพ
แต่มิควรกวนองค์พระทรงธรรม
จะขอลาฝ่าละอองไปท่องเที่ยว
พระบิตุรงค์จงสำราญผ่านมณฑล
ขอฝากแต่กนิษฐานุชาน้อย
ช่วยว่ากล่าวน้าวโน้มประโลมลาน
พระพี่น้องสององค์ทรงกันแสง
เขาจะได้ไปด้วยไม่ช่วยลา

◎ สองกษัตริย์ทัศนาธิดาบุตร
เหมือนพี่น้องท้องเดียวเจียวเสียดาย
ถึงลูกรักจักมิให้พ่อไปด้วย
ให้ลูกยาพาพหลพลนิกร
เข้าฉุดฉวยเชษฐาน่าสงสาร
สองกุมารก็ไม่ฟังเข้ารั้งไว้
ไปเฝ้าสองกษัตริย์อัชฌาสัย
พลางพิไรร่ำว่าด้วยอาวรณ์
ถนอมพักตร์ผิดพลั้งช่วยสั่งสอน
ยิ่งบิดรมารดาพยาบาล
ไม่แจ้งเหตุธานินทร์ถิ่นสถาน
นึกสงสารพระบิดาเอกากาย
ไปปฏิบัติบิตุราชเหมือนมาดหมาย
จะผันผายกลับมาเหมือนอาลัยฯ
สุดจะคิดขัดข้องทำนองไหน
พระชลนัยน์นองเนตรเวทนา
ให้พบองค์บิตุราชเหมือนปรารถนา
ยกโยธาไปด้วยกันสักพันลำฯ
พระคุณลบเลี้ยงชุบอุปถัมภ์
แล้วจะลำบากใจแก่ไพร่พล
แต่ผู้เดียวได้แสวงทุกแห่งหน
ให้ไพร่พลบ้านเมืองเรืองสำราญ
จะเศร้าสร้อยโศกาหาหม่อมฉาน
อย่ารุกรานรับขวัญจนฉันมา
เขายุดแย่งหยิกแขนแค้นหนักหนา
แล้วโศกากอดไว้ไม่ไกลกายฯ
ยิ่งแสนสุดอาลัยมิใคร่หาย
จึงภิปรายโปรดว่าสุดสาคร
จะขอช่วยแต่งทหารชาญสมร
เที่ยวสัญจรตามติดพระบิดา

เมื่อพบกันวันใดจะได้แจ้ง
อย่าตัดญาติขาดเด็ดจงเมตตา
๏ สุดสาครอ่อนหวานประทานโทษ
แล้วปลอบน้องสองราอย่าจาบัลย์
นางว่าชะพระพี่ช่างขี้ปด
ไม่ทูลลาพาไปก็ไม่ฟัง
สุดสาครอ่อนใจอาลัยน้อง
พระน้องรักจักใคร่ไปด้วยกัน
๏ พระบิตุรงค์สงสารโองการตรัส
จะอยู่ไปพ่อไม่ห้ามดอกตามที
พระตรัสพลางทางหาเสนาผู้ใหญ่
สักห้าหมื่นปืนรบให้ครบครัน
ที่นั่งรองของเรายาวสามเส้น
เลือกล้าต้าต้นหนทั้งคนงาน
เสนาในได้สดับคำรับสั่ง
ลำที่นั่งบังห้องซ่องบัญชร
ทั้งธงทองรองเรืองเครื่องประดับ
มาทอดท่าหน้าวังถ้วนทั้งร้อย
๏ ฝ่ายโฉมจันทรวดีนารีราช
จะจากวังทั้งสามตามกันไป
จัดสรางค์นางสนมพี่เลี้ยงพร้อม
เจ้าขรัวยายนายสำหรับบังคับการ
เร่งให้คนขนส่งลงกำปั่น
พอรุ่งรางด่างคนมาลงเรือ
๏ ฝ่ายพระหน่อบพิตรอดิศร
สีสุคนธ์ปนทองละอององ์
ว่าพ่อแต่งตามยศโอรสา
ให้บิดาดีใจจึงไกลกันฯ
ตามจะโปรดซุบย้อมกระหม่อมฉัน
สองสามวันพี่ยาจะมาวัง
เขารู้หมดมิใช่ว่าเป็นบ้าหลัง
นางเฝ้านั่งบ่นว่าแล้วจาบัลย์
จึงทูลสองกษัตรานราสรรค์
ให้หม่อมฉันทูลลาฝ่าธุลีฯ
พ่อไม่ขัดขุ่นข้องให้หมองศรี
สุดแต่พี่กับน้องปรองดองกัน
มาสั่งให้จัดพหลพลขันธ์
ลงกำปั่นร้อยลำประจำการ
เอาแต่งเป็นลำทรงใส่ธงฉาน
ที่ชำนาญนาวาในสาคร
มาเตรียมพรั่งพร้อมทัพสลับสลอน
มีบรรจถรณ์แท่นดั้งล้วนฝังพลอย
เชือกสำหรับรอกใบของใช้สอย
ต่างเตรียมคอยพระโอรสยศไกรฯ
แสนสวาทลูกน้อยละห้อยไห้
เป็นจนใจที่จะขัดจะทัดทาน
ทั้งคนกล่อมกล่าวเกลี้ยงล้วนเสียงหวาน
ตรวจเครื่องอานพร้อมเพรียงจนเสียงเครือ
ทั้งกำนัลน้อยใหญ่ดีใจเหลือ
มีหมอนเสื่อสารพัดจัดประจงฯ
สุดสาครชวนพระน้องเข้าห้องสรง
ต่างสอดทรงเครื่องประดับดูวับวาม

แล้วลีลามายังห้องสองกษัตริย์
นางไว้จุกลูกน้อยน้อยคอยติดตาม
๏ พระบิตุราชมาตุรงค์องค์กษัตริย์
กลัวเป็นลางต่างสะอื้นกลืนน้ำตา
จงไปดีมาดีศรีสวัสดิ์
ได้พบปะพระบิดาดังอาลัย
ทั้งสามองค์ทรงสดับอภิวาท
พระบิตุราชมาตุรงค์ทั้งวงศ์วาน
พร้อมสะพรั่งทั้งร้อยลอยสล้าง
เสียงทหารขานโห่ก้องโกลา
ออกกำปั่นลั่นฆ้องกลองกระหึ่ม
ออกจากท่าสาคเรศนิเวศน์วัง
สองกษัตริย์ทัศนานาวาคล้อย
ทั้งแสนสาวท้าวนางท่านขรัวนาย
ยิ่งแลลับวับจิตคิดวิตก
กษัตราพาสนมกรมใน
๏ สงสารหน่อบพิตรอดิศร
ทั้งหน่อกษัตริย์หัสไชยใจสบาย
บริกรรมสำเหนียกร้องเรียกม้า
จึงดลใจให้พระยาม้ามังกร
เผ่นขึ้นลำกำปั่นสุวรรณรัตน์
มาเฟี้ยมฟุบยุบยอบเหมือนหมอบกราน
แล้วลูบหลังสั่งว่าเวลาค่ำ
แต่กลางวันนั้นไม่ห้ามตามแต่ไป
๏ พอออกจากปากน้ำพระกำหนด
หมายพายับรับโห่ทั้งโยธี
ชลีหัตถ์พร้อมพรั่งกันทั้งสาม
ล้วนงามงามน่ารักลักษณาฯ
สู้อัดอั้นอดรักไว้หนักหนา
ทั้งบิดามารดรอวยพรชัย
อย่าเคืองขัดขุ่นข้องให้ผ่องใส
อรินทร์ภัยคลาดแคล้วอย่าแผ้วพาน
ประยูรญาติใหญ่น้อยพลอยสงสาร
พากุมารมาส่งลงนาวา
มีขุนนางลำละนายรายรักษา
ปืนสัญญายิงลั่นสนั่นดัง
ประโคมครื้มครื้นแซ่ทั้งแตรสังข์
ลำที่นั่งลอยเลื่อนค่อยเคลื่อนคลาย
หวนละห้อยโหยไห้พระทัยหาย
ด่างฟูมฟายชลนาด้วยอาลัย
ระกำอกอุดส่าห์ขืนสะอื้นไห้
กลับไปไพชยนต์สุวรรณพรรณรายฯ
สุดสาครเสาวคนธ์วิมลฉาย
อยู่ห้องท้ายกำปั่นเผยบัญชร
ด้วยมนตราดลจิตนักสิทธ์สอน
ทุรนร้อนรีบมาหากุมาร
ไม่ดีดกัดเสนาโยธาหาญ
พระกุมารออกมาหาอาชาไนย
ขึ้นนอนลำกำปั่นน้องให้ผ่องใส
แล้วก็ให้ของกินด้วยยินดีฯ
เหมือนดาบสบอกทางกลางวิถี
พอลมดีใช้ใบไรไรมา

ทั้งร้อยลำกำปั่นเป็นหลั่นแล่น ตั้งแห่แหนเรียงรายทั้งซ้ายขวา
นางสาวสาวเหล่ากำนัลกัลยา ออกเยี่ยมหน้านั่งสลอนข้างดอนท้าย
เห็นกว้างขวางว่างโว้งละโล่งลิ่ว ให้หวิวหวิวหวั่นหวั่นมิ่งขวัญหาย
เกาะกระพุ่มคุ่มเคียงเรียงเรียงราย จะเหลียวซ้ายแลขวาก็น่ากลัว
กลางอากาศกลดกลุ้มชอุ่มเมฆ แลวิเวกเวหาฟ้าสลัว
เสียงครึกครื้นคลื่นระลอกเป็นหมอกมัว ระวังตัวด่างภาวนาดังฯ

๏ ฝ่ายพระหน่อบรเมศร์เกศกษัตริย์ โสมนัสในอารมณ์ด้วยสมหวัง
ขึ้นบาหลีที่สุวรรณเหนือบัลลังก์ พระน้องนั่นแนบข้างไม่ห่างกัน
ลมเย็นเย็นเห็นมัจฉาขึ้นคลาคล่ำ บ้างผุดดำดูชวนกันสรวลสันต์
เฝ้าทับยีพี่ยาถามสารพัน ว่ายโน่นนั่นปลาอะไรใหญ่เต็มที
พระบอกน้องสองราประสาเด็ก นี่ปลาเล็กดอกนะจ๊ะมารศรี
ว่ายข้างนอกดอกมันเท่าเขาคีรี ว่ายเหล่านี้ชิวช่าปลาเล็กน้อย
แล้วชวนดูหมู่สัตว์ปฏิสนธิ์ หัวเป็นคนข้างท้ายกลายเป็นหอย
เที่ยวเก็บกินดินสลุดขึ้นผุดลอย พระน้องน้อยชมเพลินเจริญใจ
บ้างมีหางอย่างปลาหน้าเหมือนเงาะ ด่างหัวเราะร้องว่าปลาไปไหน
มันพูดอย่างข้างเราไม่เข้าใจ พระหน่อไททิ้งอาหารให้ทานกิน
มีด่างด่างบ้างพิกลกันเป็นสาย ขึ้นเรียงรายกลางมหาชลาสินธุ์
มีแต่กายสายหยั่งกระทั่งดิน เที่ยวจับกินกุ้งปลาในสาชล
เห็นกำปั่นมันร้องออกก้องเสียง ให้แล่นเลี่ยงหลีกทางไปกลางหน
จะถูกสายตายสิ้นมันดิ้นรน เสียงเหมือนคนแต่ข้างเราไม่เข้าใจ
พระพี่น้องสององค์ทรงพระสรวล ด่างชี้ชวนชมปลาชลาไหล
ทั้งเสนีรี้พลสกลไกร สำราญใจจรมาสิบห้าวันฯ

๏ ถึงละเมาะเกาะกาวินถิ่นผีเสื้อ ด่างทอดเรือเรียงเรียงเคียงเคียงคั่น
ขึ้นตักน้ำลำเลียงพร้อมเพรียงกัน ผีเสื้อมันได้กลิ่นก็บินมา
เสียงคึกคึกครึกครื้นเป็นหมื่นแสน เท่าลำแพนแผ่ปีกหลีกถลา
ลงโฉบได้ไพร่พลบนเภตรา กระพือพาขึ้นละเมาะเกาะกาวิน

ที่เหลืออยู่สู้รบไม่หลบหลีก
เปรียบเหมือนเหยี่ยวเฉี่ยวปลาแล้วพาบิน
เสียงว้าวุ่นผลุนออกมานอกห้อง
สุดสาครร้อนอกตกพระทัย
ขึ้นขี่หลังม้ามังกรก็ถอนถีบ
ไล่ผีเสื้อเงื้อไม้เท้าของเจ้าดา
มันกลับกลุ้มรุมจับพระรับรบ
ทั้งตัวปีกฉีกตายมันวายวาง
หวดไม้เท้าดาบสดังกรดกริช
ผีเสื้อร้ายวายปราณไม่ทานทน
พระอุ้มน้องสององค์ขึ้นทรงม้า
ต่างขึ้นลำกำปั่นไม่บรรลัย

๏ ถอนสมอช่อใบขึ้นใส่รอก
พออากาศฟาดเปรี้ยงเสียงสุนี
แล้วร้องว่าอย่าเพ่อไปจะได้ลาภ
มันหยาบคายร้ายกาจเป็นชาติเชื้อ
เทพไทใช้เรามาเผาผลาญ
อ้ายนายใหญ่ในน้ำตัวสำคัญ
มิให้เราเข้าไปถึงในถ้ำ
ท่านช่วยล่อแต่พอให้มันไล่มา
จึงคว้าแก้วแววตาทั้งขวาซ้าย
บังเกิดแรงแข็งฌรงค์ทั้งคงทน

๏ หน่อกษัตริย์ดรัสว่าถ้าเช่นนั้น
แล้วปราศรัยให้พระน้องเข้าห้องบัง
ถ้าทีนี้ผีเสื้อมาเรืออีก
แล้วแต่องค์ทรงเกาทัณฑ์คันเขาควาย
มันมาอีกอัดแอกระแสสินธุ์

หน่อนรินทร์กับพระน้องอยู่ห้องใน
มันโฉบสองอนุชาพาไปได้
ฉวยได้ไม้เท้าโลดกระโดดมา
ลงน้ำรีบตามติดขนิษฐา
ร้องเหวยว่าสักเท่าไรก็ไม่วาง
ทั้งม้าขบโขกกัดสะบัดหาง
พระสู้พลางภาวนามหามนต์
พอถูกนิดกายขาดกลาดกลางหน
ต่างทิ้งคนเสียสิ้นแล้วบินไป
พวกโยธาว่ายคล่ำในน้ำไหล
ทั้งนายไพร่พร้อมสิ้นก็ยินดีฯ
จะรีบออกนาวาพากันหนี
เห็นคนดีถือขวานผ่านหน้าเรือ
ช่วยกันปราบอสุรีพวกผีเสื้อ
กินชาวเรือค้าขายมาหลายพัน
ผีเสื้อพาลพวกยักษ์มักกะสัน
มันป้องกันพวกพลด้วยมนตรา
ต้องคอยทำร้ายอยู่นอกคูหา
เราจะฆ่าตัวนายให้วายชนม์
ไปกับกายสารพัดไม่ขัดสน
ถ้าจับคนเข้าก็อ่อนหย่อนกำลังฯ
จะล่อมันมาให้ได้ดังใจหวัง
กำชับสั่งพลไกรทั้งไพร่นาย
อย่าเลี่ยงหลีกรบพุ่งเหมือนมุ่งหมาย
สะพักสายทรงพระยาม้ามังกร

สมคะเนเทวดาพาขึ้นเกาะ ข้ามละเมาะเขาเขินเนินสิงขร
ถึงปากถ้ำอำลาสุดสาคร ขึ้นแฝงนั่งบังซะง่อนก้อนศิลา
พระหน่อนาถอาจองตรงเข้าถ้ำ พิลึกล้ำแลเวิ้งเป็นเพิงผา
เห็นผีเสื้อเหลือใหญ่เท่าไอยรา ก็รู้ว่าตัวนายนอนร่ายมนต์
จึงเอี้ยวองค์ทรงลั่นเกาทัณฑ์ขวับ ถูกขมับไม่ระคายเท่าปลายขน
ซ้ำอีกทีผีเสื้อเห็นเหลือทน ลืมร่ายมนต์โมโหให้โกรธา
คำรนร้องก้องกึกสะอึกไล่ พระหน่อไทยหนีออกนอกคูหา
ผีเสื้อร้ายหมายจะกินบินออกมา ฟ้าก็ผ่าเปรี้ยงเปรี้ยงสำเนียงดัง
ถูกผีเสื้อเนื้อตัวทั้งหัวขาด พระหน่อนาถชื่นชมด้วยสมหวัง
เข้าควักแก้วแววดาละล้าละลัง ได้มาทั้งสองข้างสว่างวาว
เป็นแสงรุ้งพลุ่งพรายประกายแก้ว ดูวาวแวกลมเกลียวบ้างเขียวขาว
พิศเพ่งเปล่งปลั่งดูดังดาว สมที่ท้าวเทวาเธอว่าดี
แล้วแลดูผู้นั้นครั้นไม่เห็น ขับม้าเผ่นโผนผาดดังราชสีห์
ลงลำเนาเขาเขินเนินคีรี ข้ามนทีถึงกำปั่นไม่ทันเย็น
จึงแจ้งความตามล้วงได้ดวงเนตร ของวิเศษชูให้นายแลไพร่เห็น
ดูเปล่งปลั่งดังดาวราวกับเป็น ต่างเขม้นหมอบก้มชมกุมาร
พระยื่นแก้วแววตามหายักษ์ ให้น้องรักสองค์ด้วยสงสาร
กายสิทธิ์ฤทธิรณทั้งทนทาน สองกุมารอัญชลีด้วยดีใจ
ต่างรับแก้วแววเนตรจากเชษฐา ชมจินดาแพรวพร่างสว่างไสว
พระอนุชาว่ามณีดีอย่างไร ฉันจะใคร่ดูเล่นให้เห็นฤทธิ์
ออกจากห้องลองยกครกเหล็กใหญ่ เอาขึ้นได้ดูไม่ยากแต่สักนิด
ต่างเริงรื่นชื่นชมด้วยสมคิด มานั่งชิดเชษฐาแล้วพาที
ฉันข้อแข็งแรงเรี่ยวขึ้นเจียวจ๊ะ ที่นี้ปะข้าศึกไม่นึกหนี
ถึงสูงกว่าห้าศอกจะออกดี อวดพระพี่พูดจาประสาใจ
แล้วเชษฐาหาขุนนางช่างฉลาด มาคิดคาดเพชรรัตน์จำรัสไข
ทำสายสร้อยร้อยกรองทองอุไร ผูกหัดถ์ให้นุชน้องสองกุมารฯ

๏ แล้วออกลำกำปั่นเป็นหลั่นแล่น ไปพ้นแดนเกาะกาวินถิ่นสถาน
สังเกตทิศสิทธาบัญชาการ มาประมาณสามเดือนไม่เคลื่อนคลา
เข้าเขตแควันแดนเมืองผลึกราช เห็นเรือลาดตระเวนรายทั้งซ้ายขวา
ให้ตีฆ้องร้องถามตามสงกา ชาวพารารับฆ้องแล้วร้องไป
เราพวกพ้องกองตระเวนเมืองผลึก นี่ข้าศึกหรือนาวามาแต่ไหน
สมคะเนเสนีก็ดีใจ จึงสั่งให้ทอดสมอลงรอรา
แล้วบอกเหล่าชาวผลึกใช่ศึกเสือ พระหน่อเนื้อทรงยศโอรสา
จะมาเฝ้าเจ้าชีวิตพระบิดา แวะเข้ามาเถิดจะเล่าให้เข้าใจ
กองตระเวนเจนจิตคิดสังเกต รู้ว่าเพศพงศ์พราหมณ์ตามวิสัย
เป็นโอรสยศยงพระองค์ใด จำจะไปเฝ้าฟังรับสั่งความ
จึงขึ้นลำกำปั่นสุวรรณรัตน์ หน่อกษัตริย์ทรงทักแล้วซักถาม
ถึงพงศ์เผ่าเหล่ากอพระหน่อนาม ก็ได้ความเที่ยงแท้แน่พระทัย
แล้วว่าเราเยาว์อยู่ไม่รู้จัก จึงนับศักดิ์สุริย์วงศ์ด้วยสงสัย
ท่านชี้แจงแจ้งสิ้นไม่กินใจ จะขอไปเฝ้าองค์พระทรงธรรม์ฯ

๏ กองตระเวนเจนจัดจึงขัดขวาง อันเยี่ยงอย่างกรุงไกรมไหศวรรย์
ถึงหน่อเนื้อเชื้อวงศ์เป็นพงศ์พันธุ์ อยู่ไกลกันก็ต้องห้ามตามทำนอง
จะนำข่าวราวความไปตามเรื่อง ให้ทราบเบื้องบาทมูลทูลฉลอง
แม้นภูวไนยให้หาฝ่าละออง จึงยกกองทัพเข้าไปในนคร
แล้วทูลลามาเกณฑ์ตระเวนด่าน เรือทหารห้าร้อยลอยสลอน
ให้ประจำกำกับอย่าหลับนอน แล้วรีบร้อนเร็วมาถึงธานีฯ

๏ จึงแจ้งการท่านมหาเสนาผู้ใหญ่ พาเข้าไปทูลพระมเหสี
ฝ่ายโฉมยงองค์สุวรรณมาลี ไม่ทราบที่เท็จจริงยังกริ่งใจ
จะทูลความยามคลั่งกำลังเคลิ้ม เนื้อความเดิมเห็นพระองค์จะหลงใหล
จึงตรองตรึกปรึกษาเสนาใน จะรับให้มาดีหรือมิควร
ขุนนางพร้อมน้อมประณตว่ากฎหมาย แม้นเจ้านายเสียจริตเห็นผิดผวน
ครั้นจะกราบทูลความยามประชวร ก็ไม่ควรขอให้ทัพเธอยับยั้ง

อยู่ท่าพระอนุชาถ้ามาถึง นั่นแหละจึงจะได้ถามเนื้อความหลัง
กลศึกลึกเหลือจะเชื่อฟัง ข้าคิดยังเคลือบแคลงระแวงความ
นางกษัตริย์ตรัสตอบว่าชอบอยู่ ด้วยศัตรูเบียดเบียนเป็นเสี้ยนหนาม
จะไล่ขับกลับไปก็ไม่งาม ฉวยเป็นความสุจริตจะผิดนัก
เสนาในไปให้ถึงจึงจะชอบ ช่วยโต้ตอบตามโบราณอย่าหาญหัก
แม้นโอรสอุตส่าห์มาสามิภักดิ์ ให้ลูกรักอยู่ที่ด่านชานนครฯ

๏ เสนารับอภิวันท์แล้วผันผาย ไปด้วยนายแดนด่านชาญสมร
ขึ้นลำทรงองค์พระหน่อบดินทร สุดสาครเรียกหามาข้างนี้
เสนาในไปประณตโอรสราช เห็นผุดผาดผิวผ่องละอองศรี
ไม่คลาดเคลื่อนเหมือนพระอภัยมณี ความยินดีเห็นจริงไม่กริ่งใจ
จึงทูลความตามองค์พระทรงศักดิ์ ประชวรหนักลืมองค์ให้หลงไหล
ทั้งห้ามแหนแสนสนมกรมใน นั่งร้องไห้ไม่วายฟายน้ำตา
แต่ธานีมีศึกนึกวิตก จึงต้องปกปิดความห้ามหนักหนา
ให้เรือใช้ไปเชิญพระอนุชา ไม่เห็นมาช้านานจนป่านนี้
พอทราบว่าฝ่าพระบาทราชโอรส ยกพวกทศโยธามากรุงศรี
พระมารดาข้าแผ่นดินก็ยินดี ให้ข้านี้มาประณตบทมาลย์
เชิญประทับยับยั้งยังปากอ่าว ด้วยได้ข่าวข้าศึกเป็นฮึกหาญ
ให้พระองค์ทรงฤทธิ์ค่อยคิดการ รักษาด่านปากน้ำที่สำคัญ
คลายประชวรควรทูลถวายได้ จึงจะให้เชิญเสด็จเข้าเขตขัณฑ์
อนึ่งเล่าพระเจ้าอานุชานั้น สองสามวันเห็นจะมาไม่ช้าทีฯ

๏ สุดสาครร้อนจิตถึงบิดุเรศ ชลเนตรแนวนองให้หมองศรี
ถอนสะอื้นฝืนพักตร์ชักเสนี ประเดี๋ยวนี้ทรงธรรม์ค่อยบรรเทา
หรือประชวรปรวนแปรกว่าแต่ก่อน อกเราร้อนราวกับไฟประลัยเผา
เสนาทูลมูลความตามสำเนา ค่อยบรรเทาขึ้นด้วยถ่ายหลายเวลา
พระอาหารวานนี้ก็มีรส เสวยหมดข้าวสวยสักถ้วยฝา
เห็นชื่นมื่นฟื้นฟังกำลังยา พระโรคาคงจะหายเหมือนหมายไว้ฯ

๏ พระฟังคำจำจนให้อันอั้น จึงผ่อนผันพูดจาอัชฌาสัย
เป็นจำเพาะเคราะห์กรรมกระทำไว้ จึงมิได้รักษาพยาบาล
ซึ่งองค์พระชนนีมีรับสั่ง ให้ระวังปากอ่าวด้วยข่าวสาร
ถ้าข้าศึกฮึกโหมมาโรมราญ จะต่อต้านตีทัพให้ยับเยิน
แต่อาการผ่านเกล้าเบาหรือหนัก ให้ประจักษ์แจ้งบ้างอย่าห่างเหิน
ขุนเสนาว่าจะไม่ละเมิน กระนั้นเชิญเข้าด่านชานนครฯ
๏ พระทรงฟังสั่งมหาเสนาผู้ใหญ่ ให้ใช้ใบกำปั่นเป็นหลั่นสลอน
เข้าปากน้ำย่ำเย็นลงรอนรอน ให้พักผ่อนอยู่ที่ด่านชานบุรีฯ
๏ อันเรื่องราวกล่าวความที่ห้ามเฝ้า ยังมิเข้าไปประณตบทศรี
พอผู้ถือหนังสือมาถึงธานี แจ้งคดีด้วยเรื่องเมืองลังกา
ว่าทัพท้าวเจ้าประเทศทุกเขตแคว้น มาถึงแดนสิงหลพลหนักหนา
แต่ละเมืองเรืองเดชเวทวิชา ชิงอาสารบก่อนไม่หย่อนกัน
นางละเวงเกรงใจให้อนุญาต ใครสามารถรบได้ไอศวรรย์
จะมอบเตราราหูให้ผู้นั้น จึงชิงกันยกมาทุกธานี
เมืองมะหุ่งกรุงเดนกุเวนลวาด เมืองวิลาสวิลยาซวาฉวี
ถึงเมืองเงาะเกาะวลำสำปะลี จะชิงดีเมืองผลึกเป็นศึกรุมฯ
๏ นางรู้ข่าวราวกับกายวายชีวิต เป็นสุดฤทธิ์ร้อนฤทัยดังไฟสุม
พระทูลกระหม่อมจอมวังยังคลั่งคลุ้ม ใครจะคุ้มครองได้เห็นไม่มี
พลางเข้าห้องมองดูภูวนารถ จูบกระดาษชูดชูดพูดกับผี
เข้าเคียงองค์ทรงธรรม์แล้วอัญชลี ทรงโศกีกลั้นสะอื้นกลืนน้ำตา
แล้วทูลความตามฝรั่งบอกหนังสือ พระอืออือแล้วก็เคลิ้มเหิมหรรษา
อยู่ดีดีชี้นิ้วกริ้วโกรธา น้อยหรือมานั่งหึงกระบึงกระบอน
ทำจ้วงจาบหยาบช้าสารพัด พระผลักพลัดตกสุวรรณบรรจถรณ์
นางสงสารผ่านฟ้ายิ่งอาวรณ์ พระกรข้อนทรวงซ้ำร่ำพิไร
โอ้ปิ่นเกล้าเจ้าประคุณของเมียเอ๋ย ไม่ฟื้นเลยแล้วหรือกรรมจะทำไฉน
ศึกจะมาธานีไม่มีใคร ช่วยแก้ไขคิดอ่านการณรงค์

โอ้เวียงวังครั้งนี้ไม่มีรอด
แล้วมิหนำซ้ำสูญประยูรวงศ์
พระฟังเฟือนเหมือนหนึ่งว่าด่ากระดาษ
แสนสำออยคอยเฝ้ามาเซ้าซี้
เจ้าคารมลมเดิบกำเริบจิต
พลางแผดเสียงเหวี่ยงเขนยที่เคยอิง
แล้วให้หาข้าเฝ้าเข้ามาสั่ง
เร่งขึ้นป้อมล้อมรอบขอบปราการ
แล้วเกณฑ์ไพร่ไว้ทุกช่องกองละหมื่น
ถ้าหนักไหนให้ทหารช่วยด้านนั้น

๏ ฝ่ายเวียงวังคลังนาพวกข้าเฝ้า
มาสั่งเวรเกณฑ์ทหารตามบาญชี
นายรักษาหน้าด่านทหารเอก
ทั้งกองหมื่นฟื้นสันทัดจัดสมทบ
บ้างเทียบรถคชาผูกม้าช้าง
จองหง่องหง่องฆ้องกระแดออกแซ่ไป
จะม้วยมอดเหมือนเขาเบื่อไม่เหลือหลง
นางร่ำทรงโศกาถึงธานี
ตรัสดวาดว่าอุเหม่มเหสี
พูดอย่างนี้อย่างนั้นขยันจริง
ดัดจริตเข้ามาด่าว่าผู้หญิง
นางหวีดวิ่งหนีมาหน้าพระลาน
สงครามครั้งนี้หนักจะหักหาญ
หัดทหารเดินรบบรรจบกัน
ฉวยค่ำคืนเข้มงวดจะกวดขัน
อย่าคิดครั่นคร้ามใจแก่ไพรีฯ
ด่างกัมเกล้ากราบพระมเหสี
ขึ้นนั่งที่เชิงเทินเนินหอรบ
ให้คุมเลกคนละพันเข้าบรรจบ
บนหอรบรายปืนกองฟืนไฟ
พวกขุนนางตรวจกันเสียงหวั่นไหว
ด่างเตรียมไว้เสร็จสรรพรับสงครามฯ

ตอนที่ ๒๙
ศึกเก้าทัพตีเมืองผลึก

๏ ฝ่ายฝรั่งลังกาพวกข้าศึก
กำเริบรักจักชิงผู้หญิงงาม
ถึงเขตคุ้งกรุงผลึกเสียงครึกครื้น
ด้วยหลายเมืองเนืองแน่นแล่นไรไร
๏ กองตระเวนเจนนาวาทั้งห้าร้อย
เป็นหมื่นแสนแน่นหนาดาประดัง
จึงปรึกษาว่าศึกเห็นฮึกหาญ
แต่ลองสู้ดูหน่อยแล้วถอยพลาง
แล้วขานโห่โยธาสัญญารบ
ต่างปล่อยปืนครื้นคลุ้มซอุ่มควัน
มันตอกปืนครื้นครึกเสียงกึกก้อง
ถูกสำเภาเสากระโดงผึงโผงพัง
พวกกองหนุนขุนพลเมืองวิลาศ
ตระเวนน้อยคอยรบบรรจบกัน
๏ ฝ่ายพระหน่อบพิตรอดิศร
กับองค์พระกนิษฐานุชาชาญ
พอเช้าตรู่ดูเรือเห็นเหลือหลาม
ตระเวนด่านพานจะน้อยก็ถอยทบ
พระตกใจให้อำมาตย์ประกาศสั่ง
ออกรบรับทัพฝรั่งเมืองลังกา
ต่างจัดแจงแต่งกายทั้งนายไพร่
ออกกำปั่นลั่นปืนเสียงครื้นเครง
มหาดเล็กเด็กนั้นพันห้าร้อย
ถือธนูคู่องค์พงศ์นรา
ล้วนเหิมฮึกห้าวหาญชาญสนาม
ต่างรีบข้ามเร็วมาไม่ราใบ
ดูดังคลื่นข้ามมหาชลาไหล
พลไพร่โห่ลั่นสนั่นดังฯ
เที่ยวแล่นลอยแลเห็นทัพมาคับคั่ง
ยังข้างหลังแล่นตามมาหลามทาง
จะต่อด้านตีตัดก็ขัดขวาง
ไปปิดทางปากน้ำที่สำคัญ
แล่นตลบเลี้ยวลัดสกัดกั้น
ถูกกำปั่นตูมดึงปึงปังปัง
ตระเวนล่องหลีกคล้อยปล่อยปืนหลัง
พลฝรั่งล้มตายลงหลายพัน
เข้ากลุ้มกลาดยิงแย้งล้วนแข็งขัน
เสียงครื้นครั่นครื้มฟ้าสุธาธารฯ
สุดสาครเข้มแข็งกำแหงหาญ
ตั้งอยู่ด่านปากน้ำแต่ค่ำพลบ
ไล่ติดตามชาวบุรีตีตลบ
ไพรีรบรุกกันกระชั้นมา
กำปั่นทั้งร้อยรายอยู่ซ้ายขวา
พวกโยธาหมดทั่วไม่กลัวเกรง
แต่ล้วนใส่เสื้อเกราะดูเหมาะเหมง
บ้างรำเพลงแหลนหลาวโห่ฉาวมา
ล้วนใส่สร้อยสังวาลหาญอาสา
องค์ละห้าร้อยถ้วนล้วนเล็กเล็ก

เคยเรียนรู้สู้รบถึงหลบฝน ต่างราญรนเริงร่าประสาเด็ก
บ้างม้วนจุกผูกกระสันพันหางเจ็ก ดาบเล็กเล็กเหน็บแนบเป็นแยบคาย
สุดสาครสอนสองพระน้องน้อย ให้สวมสร้อยสังวาลประสานสาย
กุมารีพี่แต่งแปลงเป็นชาย สอดสะพายลูกแล่งพระแสงทรง
สุดสาครกรกุมไม้เท้าแก้ว สำเร็จแล้วลีลาศดังราชหงส์
ขึ้นบนหลังถังน้ำทั้งสามองค์ ให้โบกธงตีฆ้องเร่งกลองรบฯ

๏ ฝ่ายเสนาการะเวกเอกอำมาตย์ เห็นเรือลาดดระเวนแยกแตกดระหลบ
ไม่หลีกเลี่ยงเรียงระดมเข้าสมทบ ยิงปืนรบรับฝรั่งเสียงปังปึง
พอลมหวนป่วนปะปะทะทัพ เอาขอสับสายโซ่พอโล้ถึง
กำปั่นปัดพัดดังเสียงปังปึง พลทะลึ่งโลดโผนโจนลงเรือ
พวกฝรั่งอังกฤษโลหิตสาด ใครไม่อาจต่อต้านทหารเสือ
ขึ้นลำไหนไพร่นายตายเป็นเบือ ที่หลอเหลือลงน้ำว่ายคล่ำไป
พอทัพท้าวเจ้าวิลาศมากลาดกลุ้ม เข้าห้อมหุ้มโห่ลั่นเสียงหวั่นไหว
พอกุมารราญเริงเชิงชิงชัย โดดขึ้นได้บนกำปั่นไล่ฟันแทง
ล้วนเร็วรวดหวดฟาดเสียงฉาดฉับ จะรบรับก็ไม่ทันล้วนขันแข็ง
ฝรั่งร้ายวายปราณไม่ทานแรง ลำอื่นแซงซอกซอนเข้ารอนราญ
เจ้าวิลาศฆาตกลองเร่งกองรบ ให้สมทบซ้ายขวาโยธาหาญ
พอเภตราห้าพันประจัญบาน จะหักด่านไปให้ได้ดังใจจงฯ

๏ ฝ่ายทัพท้าวเจ้าประเทศทุกเขตแคว้น ต่างหลีกแล่นเข้าถึงฝั่งดังประสงค์
เห็นทัพบกยกทหารชาญณรงค์ ทั้งเอกองค์เจ้าเมืองหนุนเนื่องมา
ด้วยจะใคร่ได้ผู้หญิงชิงกันรบ ไม่สมทบถ้อยทีประสีประสา
เสียงทหารขานโห่เป็นโกลา เดินโยธาข้ามทุ่งเข้ากรุงไกรฯ

๏ ฝ่ายพวกพลบนเชิงเทินเนินหอรบ ล้วนเจนจบจ้องปืนยืนไสว
เห็นกองทัพคับคั่งคอยชั่งใจ พอจวนใกล้ปล่อยปืนเสียงครื้นครึก
ผูกสายโซ่โยทะกาลงดาดาษ ดูกลิ้งกลาดกลางทุ่งกรุงผลึก
ปืนป้อมเปรี้ยงเสียงสนั่นลั่นพิลึก ถูกข้าศึกล้มตายลงหลายพัน

ที่เหลือดายนายต้อนเข้าถอนขวาก
ด้วยหลายทัพนับแสนแน่นอนันต์
พวกรักษาหน้าที่ไม่หนีหลบ
ถูกไพร่นายวายวางลงกลางแปลง
เมืองมะหุ่งกรุงเดนกุเวนฉวี
ต่างยกอ้อมล้อมรอบขอบปราการ
ถูกปืนดับยับย่อยผอยผอยล้ม
เสียงข้าศึกฮึกโห่ป้องโล่แพน

◎ ฝ่ายสุวรรณมาลีนารีราช
อุดส่าห์กลั้นกันแสงแข็งพระทัย
บังคมทูลมูลความไปตามเรื่อง
มาพรั่งพร้อมล้อมรอบขอบพารา
พระอภัยได้ฟังว่าช่างเขา
จึงพวกพ้องของอนงค์องค์ละเวง
พระดรัสพลางทางสรวลสำรวลเย้ย
สงสารนางอย่างชีวันจะบรรลัย
น้องจะขอต่อยุทธ์จนสุดฤทธิ์
ขอพระคุณบุญญาฝ่าธุลี
แม้นสิ้นบุญทูลกระหม่อมจอมกษัตริย์
ขอม้วยมรณ์ก่อนกษัตริย์ภัสดา
พอเสียงปืนครื้นครั่นสนั่นก้อง
รีบจัดองค์ทรงแต่งแปลงเป็นชาย
ทั้งสาวใช้ใหญ่น้อยห้าร้อยเศษ
ถือเกาทัณฑ์สันทัดหัดชำนาญ
ออกจากวังดังหนึ่งองค์พระทรงยศ
ขุนนางแห่แลสล้างกลางนคร
บ้างเล่นลากปืนยิงวิ่งถลัน
เข้ากระชั้นเชิงเทินเนินกำแพง
ยิงปืนรบรำดาบกำซาบแผลง
ที่เหลือแซงซอกซอนเข้ารอนราญ
สำปะลีวิลยาล้วนกล้าหาญ
ทัพละด้านอื้อวิ่งเข้าชิงแดน
ยิงระดมดาษดื่นเป็นหมื่นแสน
ถือหลาวแหลนรบพุ่งชาวกรุงไกรฯ
อยู่ปราสาทเสียงรบพิภพไหว
ตรงเข้าไปแท่นรัตน์พระภัสดา
บัดนี้เมืองใหญ่น้อยร้อยภาษา
ยังรบรายิงปืนเสียงครื้นเครง
ใครใช้เจ้ากับสนมมาข่มเหง
มาครื้นเครงคราวนี้ไม่มีใคร
แล้วก็เลยลืมองค์ด้วยหลงใหล
สะอื้นให้ทูลลาพระสามี
เอาชีวิตแทนทดบทศรี
ให้ไพรีย่อยยับอัปรา
จะสูญขัดดิยราชพระศาสนา
พลางโศกากอดบาทไม่คลาดคลาย
กลับมาห้องมนเทียรวิเชียรฉาย
สะพักสายแสงศรเคยรอนราญ
ต่างแปลงเพศโพกศีรษะเหมือนทหาร
มากราบกรานเตรียมเสร็จเสด็จจร
ขึ้นทรงรถเนาวรัตน์ประภัสสร
อัสดรเดินรอบขอบกำแพง

เที่ยวตรวจพลบนเชิงเทินเนินหอรบ
เห็นทหารด้านเหนือนั้นเหลือแรง
ให้หยุดทัพขับพหลพลทหาร
แล้วโฉมยงลงจากรถบทจร
แล้วแลดูผู้คนพลข้าศึก
บ้างถอนขวากลากล้อเข้าต่อตี
บ้างปีนป่ายบันไดไม้ไผ่พาด
ทั้งแหลนหลาวง้าวทวนเข้าสวนแทง
นางดูศึกฮึกฮักเห็นหนักแน่น
ดำริพลางนางกษัตริย์มาจัดการ
ทั้งพลโล่โดมรศรกำซาบ
กับทวนทองกองหน้าทั้งห้าพัน
เปิดประตูพรูพรั่งออกคั่งคับ
เที่ยวลุยไล่ไพร่นายตายไม่น้อย
โยธาทัพรับรบจนพลบค่ำ
เร่งรถทรงตรงออกนอกกำแพง
เข้าหักโหมโจมทัพไม่ยับยั้ง
พลผลึกฮึกโหมกระโจมตี
เจ้ามะหุ่งกรุงเดนเผ่นตวาด
จะชิงพลบรบพุ่งเอากรุงไกร
พอพบกับทัพพระมเหสี
เสียงครึกครื้นปืนดึงปึงปึงปัง
สงสารพระมเหสีอยู่ที่ล้อม
จะเข้าประตูบูรีก็มิทัน
ทั้งช้างม้ากล้าหาญทะยานยุทธ์
จะผินพักตร์หักหาญออกด้านใด
จนจวบพลบทินกรก็อ่อนแสง
ข้าศึกแทงเจ็บป่วยลงม้วยมรณ์
ขึ้นรอนราญรบรับสลับสลอน
เที่ยวไล่ด้อนโยธาเข้าราวี
ล้วนเหี้ยมฮึกหาญรบไม่หลบหนี
แต่ล้วนมีโซ่สำหรับสับกำแพง
ชาวเมืองฟาดฟันมันกันด้วยแผง
ต่างต่อแย้งยิงกันประจัญบาน
ไม่ทดแทนถึงขนาดจะอาจหาญ
จะด้านทานทัพหลวงทะลวงฟัน
ทหารดาบสองเล่มล้วนเข้มขัน
ช้างน้ำมันกล้างานั้นห้าร้อย
เข้าตีทัพเมืองลยาไม่ล่าถอย
ทั้งกองร้อยรุมกันเข้าฟันแทง
นางก็ซ้ำด้อนทหารชาญกำแหง
ทหารแซงซ้ายขวาล้วนนารี
ข้าศึกพังแพ้พ่ายกระจายหนี
ได้ท่วงทีแทงฟันกระชั้นไป
ไล่พิฆาตพลขันธ์เสียงหวั่นไหว
พลไพร่โห่ลั่นสนั่นดัง
เข้ารุมตีซ้ายขวาทั้งหน้าหลัง
เพียงจะพังแผ่นพิภพด้วยรบกัน
ข้าศึกห้อมหุ้มทัพไว้คับขัน
ต้องแยกกันรบรับทุกทัพชัย
อุดลุดไล่กันเสียงหวั่นไหว
ก็ไม่ได้เป็นเวลาเข้าราตรี

แต่พวกข้าสาพิภักดิ์เพราะรักเจ้า
จนดึกดื่นครื้นครั่นประจัญตี
๏ ฝ่ายทัพเรือเมื่อกุมารออกราญรบ
ข้าศึกแตกแยกย้ายวายชีวัน
มอบให้เหล่าชาวด่านเป็นการหลวง
พอพลบค่ำน้ำขึ้นเป็นคลื่นซัด
ถึงปากน้ำสำเนียงเสียงสนั่น
ศึกตลบรบพุ่งถึงกรุงไกร
ให้น้องน้อยคอยรับทัพเรือรบ
แต่พลโล่โตมรศรสาดรา
รีบเดินทัพขับนิลสินธพ
เป็นการด่วนจวนรุ่งถึงกรุงไกร
แต่พวกพลบนหน้าที่ไม่หนีหลบ
แต่ทหารด้านเหนือเห็นเหลือแรง
จึงรีบยกวกทางมาข้างหลัง
ให้ลั่นฆ้องร้องป่าวชาวบุรี
มหาดเล็กเด็กชาทั้งห้าร้อย
ฝรั่งแขกแตกพล่านไม่ทานแรง
ทั้งทัพเงาะเกาะวลำสำปะหลัง
พระหน่อไทได้ทีเที่ยวตีรุด
๏ ฝ่ายทัพพระมเหสีพันที่ล้อม
เห็นพวกพลคนหลามมาตามทาง
ทราบว่าองค์ทรงยศโอรสราช
จึงหยุดยั้งสั่งมหาเสนาใน
๏ ฝ่ายพระหน่อบพิดรอดิศร
จึงรอรั้งยั้งหยุดพวกโยธี
ทั้งนายบ่าวอุตส่าห์รบไม่หลบหนี
จนซากผีพลตายก่ายอนันต์ฯ
เลี้ยวตลบเข่นฆ่าให้อาสัญ
ได้กำปั่นปืนผาสารพัด
ไม่แหนหวงห้ามปรามตามถนัด
ให้แล่นลัดเลียบคุ้งเข้ากรุงไกร
ดังฟ้าลั่นโลกาสุธาไหว
พระดกใจจัดแจงแบ่งโยธา
ช่วยสมทบกองตระเวนเกณฑ์อาสา
เป็นหมื่นห้าพันยกขึ้นบกไป
ด้วยเพลิงคบส่องทางสว่างไสว
เห็นทัพใหญ่ล้อมรอบขอบกำแพง
พอสู้รบรับกันด้วยขันแข็ง
บนกำแพงพลไพร่มิใคร่มี
เห็นฝรั่งรบพุ่งชาวกรุงศรี
พลางโจมตีติดพันไล่ฟันแทง
ต่างผลุนพลอยแล่นลั่นเกาทัณฑ์แผลง
ต่างพลัดแพลงผลุนวิ่งทิ้งอาวุธ
พลอยแตกทั้งสามทัพรับไม่หยุด
อุดลุดรบพุ่งจนรุ่งรางฯ
รีบยกอ้อมมาถึงเนินเชิงเทินขวาง
ให้ขุนนางถามดูว่าผู้ใด
พระนางนาฏยินดีจะมีไหน
ไปบอกให้ทูลแถลงแจ้งคดีฯ
สุดสาครรู้ว่าพระมเหสี
ด้วยยินดีจะได้เข้าเฝ้าบิดา

ลงจากหลังมังกรสอนทหาร
ชวนเข้าเฝ้าชาวบุรีแล้วลีลา

◎ นางกษัตริย์ทัศนาพระหน่อนาถ
ไม่เพี้ยนผิดบิดาสง่างาม
ลงจากรถบทจรมาจูงหัตถ์
ประคององค์ตรงขึ้นรถสุวรรณ
แล้วโลมลูบจูบจอมถนอมพักตร์
มาช่วยแก้แม่จึงได้พ้นภัยพาล
เพราะทรงฤทธิ์บิดุเรศของลูกรัก
ครั้นไพรีมีมาเข้าตาจน
ซึ่งให้พ่อรอรั้งตั้งอยู่ด่าน
พระลูกยาอย่าละห้อยน้อยพระทัย

◎ สุดสาครร้อนจิตด้วยบิดุเรศ
ศิโรราบกราบกรานพระมารดา
จะขอรับดับเข็ญเป็นธุระ
แต่ลูกรักหนักจิตคิดรำคาญ
ประชวรนั้นฉันใดมิได้เห็น
มาถึงวังยังมิได้เข้าใกล้กราย

◎ นางกษัตริย์ตรัสปลอบให้ชอบชื่น
เดี๋ยวนี้มาหาแม่แน่ในใจ
จงรั้งรอพอสงบที่รบรับ
เดี๋ยวนี้เล่าเขาก็ล้อมป้อมปราการ

◎ พระหน่อไทได้สดับอภิวาท
แต่พวกพ้องของข้าจะราวี
เชิญพระองค์จงกลับไปยับยั้ง
แล้วกราบกรานมารดาลาครรไล
ให้หมอบกราบบังคมกัมเกศา
ทั้งเสนาน้อยน้อยพลอยไปตามฯ
ยุรยาตรเยื้องย่างมากลางสนาม
ทหารตามแต่ล้วนเด็กเล็กทั้งนั้น
หน่อกษัตริย์ทรุดคำนับนางรับขวัญ
ให้นั่งบัลลังก์รัตน์ชัชวาล
ยังเล็กนักเล็กหนาน่าสงสาร
หาไม่มารดาหมายว่าวายชนม์
ประชวรหนักสารพัดจะขัดสน
ต้องคุมพลรบพุ่งกันกรุงไกร
คอยภูบาลบิดุรงค์ยังหลงใหล
แม่นี้ไม่เกียจกันด้วยฉันทาฯ
น้ำพระเนตรพร่างพรายทั้งซ้ายขวา
ซึ่งศึกมาตั้งล้อมป้อมปราการ
มิให้พระภูวนารถเสียราชฐาน
ถึงภูบาลบิดุราชไม่คลาดคลาย
เสียแรงเป็นหน่อเนื้อในเชื้อสาย
พลางฟูมฟายชลนาโศกาลัยฯ

เมื่อวานซืนแม่ไม่เห็นเป็นไฉน
คงจะได้รักษาพยาบาล
ให้กองทัพออกไปไกลสถาน
จะคิดอ่านชิงชัยฉันใดดีฯ
ขอรองบาทบงกชบทศรี
ให้ไพรีย่อยยับทุกทัพชัย
อยู่ในวังอย่าได้พรั่นประหวั่นไหว
มาตรวจไพร่พลรบยังครบครัน

ขึ้นทรงนั่งหลังม้าให้คลาเคลื่อน
เห็นไพรีดีเมืองยิ่งเคืองครัน
พวกโยธาการเวกเอกระ
เข้าหักโหมโรมรันประจัญบาน
ฝรั่งรับสัประยุทธ์อาวุธสั้น
มันปลิ้นปล้อนรอนราญผลาญชีวิต

๏ เจ้ามะหุ่งกรุงเดนกุเวนลวาด
เป็นหลายร้อยพลอยวิ่งมาชิงชัย
พวกโยธีสี่เมืองมาเนืองแน่น
พลกุมารด้านดีตั้งสี่ทัพ
เด็กน้อยน้อยพลอยรบตลบไล่
ยิ่งฆ่าตายนายต้อนเข้ารอนรัน

๏ พระหน่อนาถอาจองค์ทรงสินธพ
ไม้เท้าฟาดขาดสะบั้นดังฟันฟอน
ใครขวางกีดดีดผางเอาคางโขก
แต่โยธีสี่เมืองมาเนืองนอง

๏ ฝ่ายองค์พระมเหสีอยู่ที่ป้อม
ให้อำมาตย์มาดม้องกลองสัญญา
บ้างรำทวนสวนแทงแผลงกำซาบ
ฝรั่งแขกแยกกันประจัญรับ

๏ ฝ่ายพวกเงาะเกาะวลำสำปะหลัง
ต่างมั่วสุมคุมพหลพลนิกร
เห็นชาวเมืองเคืองแค้นแล่นตลบ
ทั้งซ้ายขวาหน้าหลังประดังดี
แต่ขุนพลมนตรีเสนีใหญ่
ข้างฝ่ายหญิงยิงธนูช่วยผู้ชาย
โห่สะเทื้อนสะท้านทั่วทั้งไอศวรรย์
เร่งกระชั้นพลนิกรเข้ารอนราญ
เคยชนะทัพวิลาศด้วยอาจหาญ
ใครไม่ทานแทงฟันกระชั้นชิด
ทั้งแทงฟันก็ไม่ถูกลูกหนิดหนิด
รอไม่ติดแตกพ่ายกระจายไปฯ
เห็นประหลาดลูกเล็กเด็กที่ไหน
จึงขัดใจวิ่งสมทบเข้ารบรับ
สักสิบแสนห้อมหุ้มรุมกันจับ
ดูกลอกกลับกลางแปลงบ้างแทงฟัน
ผลาญผู้ใหญ่โยธาให้อาสัญ
โจนประจัญจับกุมตะลุมบอนฯ
ควบเข้ารบนายทหารชาญสมร
ม้ามังกรกัดตายลงก่ายกอง
สะบัดโบกหางหันผันผยอง
เข้าแซ่ซ้องสัประยุทธ์ยุทธนาฯ
เห็นศึกล้อมลูกรักเป็นหนักหนา
ยกโยธาออกช่วยรบสมทบทัพ
ทั้งดั้งดาบโดยฟาดเสียงฉาดฉับ
ตีสำทับรบรุมตะลุมบอนฯ
ซึ่งแตกพังพ่ายแพ้ไปแต่ก่อน
แล้วยกย้อนทางมาถึงธานี
เข้ารุมรบทัพพระมเหสี
ชาวบุรีแตกพลัดกระจัดกระจาย
ยังคุมไพร่ต่อตีไม่หนีหาย
อยู่เรียงรายรอบรถทั้งอดทน

บ้างถูกง้าวหลาวแหลนแสนสาหัส จนเลือดหยัดหยดชุ่มทุกขุมขน
ไม่ทิ้งเจ้าคราวทัพถึงอับจน สู้อดทนแทงฟันประจัญบาน
พอทัพท้าวเจ้าวลำถลำไล่ เข้ามาใกล้รถท้าตรงหน้าฉาน
นางโฉมยงก่งศรเข้ารอนราญ แล้วน้าวผลาญแผลงหมายนายโยธี
พอลั่นลูกถูกท้าวเจ้าวลำ ไม่ทันช้ำเสนามันพาหนี
โยธาทัพกลับกลุ้มเข้ารุมตี ต้องราวีอยู่ในหว่างกลางสงครามฯ

◎ ฝ่ายโยธาการะเวกเอกอำมาตย์ กับหน่อนาถชิงชัยในสนาม
เห็นทัพพระมเหสีออกตีตาม พอทัพสามเมืองพร้อมเข้าล้อมรบ
พระดกใจให้กลับทัพทหาร หันออกด้านนางมาลีตีตลบ
ทัพมะหุ่งกรุงเตนเกณฑ์สมทบ เข้ากลุ้มกลบกลาดทางที่กลางแปลง
เสียงทหารต่อทหารทะยานยุทธ์ แกว่งอาวุธหอกดาบวะวาบแสง
บ้างรับรองป้องกันบ้างฟันแทง บ้างยิงแย้งเยียดยัดสกัดทาง
แต่หน่อนาถอาจองทรงสินธพ เข้าไล่ขบโขกดีดคนกีดขวาง
ฝรั่งแขกแยกย้ายบ้างวายวาง พอแหวกทางออกมาได้มันไล่ตาม
แต่อำมาตย์มหาดเล็กเด็กผู้ใหญ่ ออกไม่ได้ด้วยว่าคนนั้นล้นหลาม
กุมารากล้าหาญชาญสงคราม ใครติดตามตีตายลงก่ายกัน
พอเห็นพระมเหสีเสียทีทัพ รีบควบขับม้าที่นั่งดังกังหัน
เข้าลุยไล่ไพรีทั้งตีรัน คอยป้องกันนางพระยาอยู่หน้ารถ
พวกข้าศึกฮึกโหมเข้าโจมจับ พระรบรับตีแยกแตกไปหมด
ไล่ข้างหน้ามาข้างหลังเหมือนดังมด ต้องขับรถรับพลางอยู่กลางทัพฯ

◎ ฝ่ายพี่น้องสองกุมารอยู่ด่านสมทุร แต่คอยสุดสาครนอนไม่หลับ
จนรุ่งเช้าเฝ้าชะแง้ยิ่งแลลับ ไม่เห็นกลับคืนมายิ่งอาวรณ์
จึงจัดพลคนละหมื่นห้าร้อยถ้วน ถือแต่ล้วนดั้งดาบกำซาบศร
พระพี่น้องสองกษัตริย์ทรงอัสดร แล้วรีบร้อนยกมายังธานี
เห็นสมทบรบรับกันคับคั่ง ดูแน่นทั้งท้องทุ่งริมกรุงศรี
ฝ่ายฝรั่งพรั่งพร้อมเข้าล้อมตี ข้างพระพี่เคว้งขวางอยู่กลางทัพ

ต่างตกใจให้ทหารเข้าราญรบ
ฝรั่งแขกแยกย้ายล้มตายยับ
ถามถึงองค์ทรงเดชพระเชษฐา
ทั้งพี่น้องร้องเร่งขุนเสนี
เป็นสามทัพคับคั่งทั้งดั้งดาบ
พวกไพรีหนีพล่านไม่ทานทน

๏ เจ้ามะหุ่งกรุงเดนกุเวนลวาด
ให้หันกลับรับรบสมทบไว้
นึกดูว่าลูกใครที่ไหนเล่า
ถ้าแม้ว่าฆ่าตายให้วายปราณ
ปรึกษาพลางต่างองค์ทรงสินธพ
กุมารีพี่นางขวางน้องชาย
ถูกพระชงฆ์องค์ท้าวเจ้ามะหุ่ง
เจ้ากรุงเดนเผ่นโผนโจนทะยาน
นางแทงกักชักกริชโลหิตฉีด
พวกฝรั่งทั้งปวงบ้างช่วงชิง
แต่องค์ท้าวเจ้าลวาดประมาทเด็ก
ขับอาชาถาโถมเข้าโจมแทง
หน่อกษัตริย์หัสไชยก็ไล่ซ้ำ
ด้วยฤทธิ์แก้วแววตากล้าราญรอน
พอวางมือรื้อแรงตะแคงผลุด
พระขึ้นม้าพาไพร่เข้าไล่ตี

๏ องค์พระสุดสาครเข้ารอนรบ
พามารดาล่าเลี่ยงเข้าเวียงชัย
กวักพระหัตถ์ตรัสเรียกมาริมรถ
พระน้องยาว่าฝรั่งมันจังฑาล
ดีสมทบแทงฟันประจัญจับ
พอพบทัพที่ขึ้นมาแต่ราตรี
เขาทูลว่าไปช่วยพระมเหสี
ให้โจมตีตัดทางไปกลางพล
ยิงกำซาบสาตราดังห่าฝน
ต่างย่อย่นแยกย้ายกระจายไปฯ
ต้อนดวาดพลขันธ์เสียงหวั่นไหว
แล้วแลไปเห็นพี่น้องสองกุมาร
เล็กสักเท่าตุ๊กตาทำกล้าหาญ
พวกทหารก็จะแยกแตกกระจาย
ควบเข้ารบหน่อนาถประมาทหมาย
ต่างลั่นสายศรซ้ำด้วยชำนาญ
ตกม้าผลุงผลุนวิ่งทิ้งทหาร
เข้าตีด้านดิดพันไม่ทันยิง
ผวาหวีดเวทนาประสาหญิง
แบกเจ้าวิ่งเลี้ยวลัดเที่ยวพลัดแพลง
ถือหลาวเหล็กข้างละเล่มด้วยเข้มแข็ง
ก็พลาดแพลงพลั้งพลัดตกอัสดร
โดดลงปล้ำเจ้าลวาดฟาดด้วยศร
จับผู้ใดให้อ่อนทั้งอินทรีย์
ทะลึ่งหลุดแล่นโลดกระโดดหนี
พวกโยธีแตกตายกระจายไปฯ
ตีตลบหลีกออกข้างนอกได้
พอแลไปเห็นพี่น้องสองกุมาร
ต่างประณตพร้อมพรั่งทั้งทหาร
ฉันรอนราญรบรุกสนุกใจฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์มิ่งมเหสี
ถูกเกาทัณฑ์กลั้นแกล้งแข็งพระทัย
ต่างหยุดรถลดองค์ดำรงนั่ง
ให้เสียวซาบอาบจิตด้วยพิษยา
แม่นี้ถูกลูกธนูอยู่ไม่ได้
สักครู่หนึ่งจึงจะมาไม่ช้านาน
แล้วเอียงไหล่ให้แลดูแผลเจ็บ
สุดสาครถอนสะอื้นกลืนน้ำตา
พระมารดาอย่าพะวงทรงวิตก
มิให้เขาเข้าล้อมป้อมปราการ
ให้หมอแก้แผลศรถอนยาพิษ
พอเสียงโห่โยธาประดาดัง
จึงทูลลาพาพระน้องสองกษัตริย์
ต่างคุมพลคนละทัพออกรับรอง

๏ ฝ่ายพวกเงาะเกาะวลำสำปะหลัง
เป็นเจ็ดทัพคับคั่งประดังตี
บ้างแกว่งง้าวหลาวแหลนโล่แพนโผน
บ้างตายกลิ้งวิ่งซุกบ้างคลุกคลาน
สุดสาครกรน้าวไม้ท้าวหวด
พลนิกายนายทัพรับไม่ทัน
เจ้าลำสำปะหลังประดังรับ
เจ้าเมืองเงาะกระเดาะปากลากกระบอง
อันองค์พระกนิษฐานุชาเล็ก
แต่เชษฐากล้ากลับขับพาชี
ทัพฉวีวิลยาชวาแขก
ต่างวุ่นวิ่งทิ้งอาวุธทุกทัพชัย
เมื่อไพรีรุมจับรับไม่ไหว
เอาสไบพันทับให้ลับตา
โลหิตหลั่งไหลซาบอาบอังสา
ยังอุตส่าห์สั่งความสามกุมาร
จะไปใส่ยาแก้แผลสมาน
พ่อช่วยต้านตั้งมั่นกันพารา
ยังเมื่อยเหน็บจนกระทั่งถึงอังสา
แล้ววันทาทูลองค์นางนงคราญ
ลูกจะยกทัพไปไล่สังหาร
เชิญพระมารดาไปอยู่ในวัง
ให้สนิทหายแผลเหมือนแต่หลัง
เห็นทัพทั้งเจ็ดเมืองมาเนืองนอง
มาทรงอัศวราชผาดผยอง
ให้ตีฆ้องแข่งหน้าเข้าราวีฯ
กุเวนทั้งวิลยาชวาฉวี
พวกโยธีแทงฟันประจัญบาน
เด็กมันโจนจับศีรษะฉะด้วยขวาน
พลกุมารมีแรงไล่แทงฟัน
ดูเร็วรวดแรงดังว่ากังหัน
บ้างหักรันล้มตายลงก่ายกอง
พระหวดพับลงกับดินสิ้นทั้งสอง
กับพวกพ้องเงาะป่าเข้าราวี
กับพวกเด็กกลัวเงาะละเลาะหนี
เข้าโจมตีเงาะตายกระจายไป
ก็พลอยแตกต่อต้านทานไม่ไหว
กุมารไล่ตีตามทั้งสามทัพ

บ้างโถมทันฟันแทงด้วยแรงเรี่ยว บ้างลดเลี้ยวไล่ลัดสกัดจับ
พวกไพรีหนีหลบไม่รบรับ ต่างล่าทัพถอยหลังข้างคงคา
พระหน่อไทไล่รบจนพลบค่ำ เห็นหมอกคล้ำคลุ้มทะเลพระเวหา
แล้วหยุดทัพยับยั้งสั่งโยธา ให้ตรวจตราพร้อมทั่วทุกตัวคน
แล้วยับยั้งตั้งรายอยู่ปลายทุ่ง คอยรบพุ่งปิดทางไว้กลางหน
อันข้าวน้ำลำเลียงเสบียงพล วิเสทขนเอาไปเลี้ยงแต่เวียงชัยฯ

๏ ฝ่ายทัพท้าวเจ้าวลาชวาฉวี พอราตรีตรงมาชลาไหล
ให้ตั้งค่ายรายเรียงเคียงกันไป คอยรับไพร่พลนิกรให้ผ่อนพัก
ทั้งบกเรือเหลือตายยังหลายแสน จะแก้แค้นคิดการเข้าหาญหัก
ที่บอบช้ำลำบากยังมากนัก ให้หมอรักษาทั่วทุกตัวคน
บ้างปิดยาทาน้ำมันสามวันหาย ที่เจ้าตายต่างกลับไปสับสน
ที่ตั้งอยู่สู้รบสมทบพล ต่างคิดกลการศึกยังตรึกตราฯ

๏ ฝ่ายสุวรรณมาลีศรีสวัสดิ์ ถึงปรางค์รัตน์เร้ารวดปวดอังสา
ให้หมอแก้แผลกำซาบซึ่งอาบยา เอามีดผ่าขูดกระดูกที่ถูกพิษ
เป่าน้ำมันกันแก้ตรงแผลเจ็บ เอาเข็มเย็บยุดตรึงขี้ผึ้งปิด
ทั้งข้างนอกพอกยาสุรามฤต ให้ถอนพิษผ่อนปรนพอทนทานฯ

๏ จะกล่าวศรีสุวรรณวงศ์ทรงสวัสดิ์ อยู่กรุงรัตนพารามหาสถาน
ครั้นเรือใช้ไปแถลงให้แจ้งการณ์ พากุมารสินสมุทรีบรุดมา
แวะเข้าส่งองค์อรุณที่รมจักร พอผ่อนพักพบพงศ์พระวงศา
แล้วรับพราหมณ์สามนายบ่ายนาวา ออกแล่นมาตามคลื่นทุกคืนวัน
พอจวนเย็นเป็นพายุพยับฝน ให้มัวมนมืดสิ้นดินสวรรค์
คลื่นระดมลมกล้าสลาดัน ตีกำปั่นซัดไปเป็นหลายคืน
ครั้นลมหายสายแสงแจ้งกระจ่าง เห็นเกาะกลางสมุทรไทใหญ่ทะมื่น
ทอดสมอรอราสัญญาปืน ขึ้นหาฟืนหาน้ำทั่วลำเรือ
พอสิงโตโฮ่โฮกกระโชกไล่ ทั้งสูงใหญ่มหึมายิ่งกว่าเสือ
ตาถลนขนหุ้มดูคลุมเครือ ทหารเรือรบสิงห์ยิงด้วยปืน

เสียงดังตึงปึงถูกลูกลู่ล่อน
คำรามร้องก้องกึกเสียงครึกครื้น
มันไล่คาบดาบหอกกระบอกน้ำ
เห็นผู้คนพลไพร่ไล่คะยี
มันโดดตามหวามว่ายสายสมุทร
พวกโยธีรี้พลเที่ยวดันดำ
สินสมุทผุดลุกขึ้นแลเห็น
มิทันเปลื้องเครื่องทรงอลงการ์
มันรับรบขบกัดพระฟัดฟาด
ขึ้นขี่หลังนั่งยองยองร้องโยโย
โลดสลัดพลัดตกพระหกล้ม
ทั้งเล็บเขี้ยวเคี้ยวขย้ำจนน้ำลาย
พระดิ้นหลุดฉุดหางไม่วางหัตถ์
สิงโตร้องก้องเสียงสำเนียงดัง
เขย่งเต้นเผ่นโผนจะโจนกัด
ลงในน้ำดำไล่จับได้ปลา
มันกินหมดรสรื่นค่อยชื่นจิต
พระเป่ามนต์ประสมจิตอิศโร
จึงเสกน้ำซ้ำประศีรษะให้
มันลามเลียเคลียเคล้าด้วยเมามัว
ลูกทั้งคู่ผู้เมียเตี้ยตุบหลุบ
ตัวพ่อแม่แลลายดูพรายพราว
ทั้งเขี้ยวสุกทุกตัวสลัวเหลือง
แล้วจูงลงคงคามาด้วยกัน
ฉันได้สิงห์ยิงฟันมันไม่เข้า
ศรีสุวรรณสรรเสริญพระนัดดา
มันถีบถอนโถมถลาไล่ฝ่าฝืน
ทหารตื่นแตกวิ่งเป็นสิงคลี
ขบขย้ำย่อยยับดังสับสี
ทหารหนีสิงโตโผลงน้ำ
เห็นคนผุดโผนตบขบขย้ำ
จนถึงกำปั่นใหญ่ในคงคา
สิงโตเผ่นโผนไล่ไวหนักหนา
โลดถลาลงในน้ำปล้ำสิงโต
พระฉวยพลาดพลิ้วโจนกลับโผนโผ
อ้ายสิงโตตัวฉลาดขึ้นหาดทราย
มันกัดกลมกลิ้งคว่ำคะมำหงาย
ลงโซมกายกอดปล้ำด้วยกำลัง
กอดถนัดเหนี่ยวขนขึ้นบนหลัง
ทั้งลูกทั้งเมียสิงห์มันวิ่งมา
หน่อกษัตริย์หลบโลดโดดถลา
กลับขึ้นมาเสกทิ้งให้สิงโต
มิได้คิดทำร้ายหายโมโห
เรียกสิงโตเต้นเข้ามาหาทุกตัว
แล้วลูบไล้สารพางค์ทั้งหางหัว
แต่ละตัวตาช่วงดังดวงดาว
มาหมอบฟุบฟอกสีสำลีขาว
ล้วนเล็บยาวเป็นทองแดงยิ่งแรงครัน
เอาไปเมืองจะได้ขี่ดีขยัน
ขึ้นกำปั่นไปเฝ้าพระเจ้าอา
จะพาเอาไปบุรีดีหนักหนา
พอเวลาลมดีให้คลี่ใบ

ออกกำปั่นพันร้อยเที่ยวลอยแล่น ไปตามแผนที่ทางหว่างไศล
ทุกเช้าเย็นเห็นแต่ฟ้าชลาลัย กำหนดได้เจ็ดเดือนไม่เคลื่อนคลา
เข้าเขตคุ้งกรุงผลึกเสียงครึกครื้น ยังดึกดื่นดูฝั่งก็กังขา
ข้าศึกติดทิศใช้ชายชลา เห็นสีฟ้าเผือดแดงดังแสงไฟ
ถึงปากอ่าวเช้าดรู่ก็รู้เรื่อง พวกชาวเมืองออกมาแจ้งแถลงไข
ว่าศึกยังตั้งประชิดติดเวียงชัย พระตกใจรีบมาถึงธานี
หยุดประทับยับยั้งอยู่ข้างหน้า แจ้งกิจจาไปถึงพระมเหสี
ให้สุรางค์นางกำนัลไปอัญชลี เชิญมาที่ปรางค์รัตน์กษัตรา
ศรีสุวรรณนั้นคำนับนางรับหัตถ์ หน่อกษัตริย์บังคมก้มเกศา
นางเล่าความตามเรื่องเมืองลังกา แต่ยกมาทำสงครามถึงสามครั้ง
อันคราวนี้มิรู้จะสู้รบ ศึกตลบซ้ายขวาทั้งหน้าหลัง
พระปิ่นปักนัดเรศนิเวศน์วัง ก็คลุ้มคลั่งเคล้ากระดาษไม่ขาดวัน
ข้าออกรบพบทัพสัประยุทธ์ ต้องอาวุธที่อังสาแทบอาสัญ
หากโอรสยศยงของทรงธรรม์ ช่วยป้องกันตัวข้าเข้าธานี
แล้วเล่าความตามสุดสาครเล่า จะขอเฝ้าประณตบทศรี
เดี๋ยวนี้ยังตั้งทัพรับไพรี อยู่ข้างที่ท้องทุ่งนอกกรุงไกรฯ

◎ สินสมุทสุดรักพระอัคเรศ ชลเนตรซึมโซมซโลมไหล
แล้วทูลว่าข้าพระบาทประมาทใจ หมายว่าไม่มีศัตรูจึงอยู่นาน
จนพระองค์สงครามถึงสามครั้ง แล้วต้องทั้งศัสดราน่าสงสาร
กันแสงพลางนางพระยาบัญชาการ ชวนกุมารกับพระน้องเข้าห้องใน
เห็นทรงธรรม์บรรทมชมแต่รูป จนชีดซูบเศร้าหมองไม่ผ่องใส
เข้าหอบเมียงเคียงบัลลังก์กระทั่งไอ พระอภัยเหลียวมาเห็นหน้าน้อง
กับลูกรักอัครเรศสังเกตแน่ แต่แลแลหมกมุ่นให้ขุ่นหมอง
กลับเคลิ้มเห็นเป็นว่าพากันมามอง พิโรธร้องเรียกสาวใช้ให้ไสคอฯ

◎ ศรีสุวรรณครั้นเห็นพี่วิปริต ดังคมกริชกรีดฟาดให้ขาดศอ
พระชลนัยน์ไหลหลั่งคงคั่งคลอ ระทดท้อทุกข์ใจดังไฟกาพ

ศิโรราบกราบก้มบังคมบาท เข้าแอบอาสน์อ้อนวอนด้วยอ่อนหวาน
น้องลับเนตรเชษฐาไปช้านาน จึงพาหลานกลับมาถึงธานี
โอ้ไฉนไยองค์พระทรงยศ ลืมโอรสลืมน้องทั้งสองศรี
เฝ้าโลมลูบรูปนางอยู่อย่างนี้ มิรู้ที่คิดอ่านประการใด
โอ้พระองค์ทรงเดชเกศกษัตริย์ เวรวิบัติบาปสร้างแต่ปางไหน
เมื่อยังเยาว์เล่าก็พรากจากกันไป ไม่บรรลัยก็ได้มาเห็นหน้ากัน
แต่ครั้งนี้วิปริตผิดสังเกต พระทรงเดชไม่รู้จักพักตร์หม่อมฉัน
พระควญดร่ำร่ำว่าสารพัน สะอื้นอั้นอารมณ์ไม่สมประดีฯ

๏ สินสมุทสุดแสนแค้นกระดาษ เข้ากราบบาทบงกชบทศรี
สะอื้นอ้อนวอนว่าฝ่าธุลี จะฆ่าตีก็ไม่ห้ามตามพระทัย
แต่รูปนางอย่างนี้วิปริต เอาไว้ชิดกับพระองค์จึงหลงใหล
ลูกแค้นนักจักเอาเข้าเผาไฟ พอฉวยได้พระบิดาก็คว้าซิง
แล้วชี้นิ้วกริ้วกราดดวาดว่า น้อยหรือมาถูกต้องแม่น้องหญิง
พลางผลักพลัดปัจถรณ์ฉวยหมอนอิง ไล่ทุ่มทิ้งทุบพัลวันไป
มเหสีหนีออกนอกปราสาท ทั้งหน่อนาถน้องยาอัชฌาสัย
ต่างหยุดยั้งนั่งสะท้อนถอนฤทัย นางนึกได้จึงแถลงแจ้งกิจจา
โหรเขาดูภูวไนยว่าไม่ม้วย จะรอด้วยเผ่าพงศ์พระวงศา
อันองค์สุดสาครที่จรมา ก็บอกว่าเป็นโอรสยศไกร
ช่วยรบสู้กู้เมืองเมื่อเคืองเข็ญ เห็นจะเป็นหน่อเนื้อในเชื้อไข
แต่วงศ์วานมารดรนครใด ไม่แจ้งใจจึงยังให้รั้งราฯ

๏ ศรีสุวรรณนั้นไม่แจ้งยังแคลงจิต ตะลึงคิดความหลังให้กังขา
พระหน่อน้อยพลอยนึกนั่งตรึกตรา แล้วทูลว่าทราบบ้างแต่อย่างนี้
เมื่ออยู่เกาะพิสดารพระผ่านเกล้า ไปคลึงเคล้านางมัจฉาที่พาหนี
ได้รักใคร่ไปมาอยู่กว่าปี จนนางมีครรภ์แล้วจึงแคล้วมา
จะไปถามความดูให้รู้แน่ แม้ลูกแม่แน่ชัดนางมัจฉา
จะมีธำมรงค์ครุฑบุษรา กับจุฑามณีที่ประทานฯ

๏ สองกษัตริย์ตรัสตอบว่าชอบแล้ว
โอรสรับกลับออกมานอกพระลาน
พระพรายแพร่งแจ้งความตามรับสั่ง
ตั้งแห่แหนแทนองค์พระทรงธรรม์
ให้ม้าใช้ไปแถลงให้แจ้งก่อน
ความดีใจไปรับที่พลับพลา
สมสังเกตเนตรแดงดังแสงคร่ำ
เหมือนคำปู่ดูแลเห็นแน่นอน

๏ หน่อนรินทร์สินสมุทเห็นนุชน้อง
จึงหยุดยั้งนั่งประทับที่พลับพลา
สินสมุทสุดสวาทด้วยชาติเชื้อ
ทั้งเห็นแหวนแม่นยำเป็นสำคัญ
เข้าสวมสอดกอดน้องประคองหัตถ์
พระเชษฐาว่าพ่อดีมิเสียแรง
แล้วปราศรัยไถ่ถามกันตามซื่อ
น้องคำนับรับรสพจนา
อันเสนีรี้พลพหลทหาร
พระน้องน้อยค่อยค่อยเล่าให้เข้าใจ

๏ สินสมุทสุดสนิทไม่ปิดป้อง
ผีผู้หญิงสิงค์องค์พระทรงธรรม์
ได้กระดาษวาดรูปมาจูบกอด
พี่ชิงองค์ทรงธรรม์มาวันนี้

๏ อนุชาว่ากระนั้นอย่าหวั่นหวาด
ด้วยไม้เท้าเจ้าดาให้มาไว้
แต่ผีดิบสิบโกฏิยังโดดวิ่ง
แต่คอยฟังรั้งราอยู่ช้านาน
แม้น้องแก้วก็จงพามาสถาน
นายทวารกราบกัมบังคมคัล
แล้วขึ้นนั่งราชรถพระกลดกลั้น
จรจรัลจากกรุงออกทุ่งนา
สุดสาครแจ้งเหตุว่าเชษฐา
เห็นเชษฐาลงจากรถบทจร
มีเขี้ยวปลั่งเปล่งจำรัสประภัสสร
สุดสาครเชิญพระพี่ให้ลีลาฯ
พระพักตร์ผ่องผิวอย่างนางมัจฉา
พระน้องยานอบคำนับอภิวันท์
เหมือนหนึ่งเนื้อแล้วย่อมถนอมขวัญ
ยิ่งแม่นมั่นมิได้หมางระคางแคลง
หน่อกษัตริย์สององค์ทรงกันแสง
ช่วยต่อแย้งไพรีจนพี่มา
พ่อแล้วหรือลูกแม่สุวรรณมัจฉา
พระเชษฐาซ้ำถามเนื้อความไป
กับกุมารสองราอยู่หาไหน
แล้วถามไถ่ถึงบิดาสารพันฯ
บอกพระน้องตามจริงทุกสิ่งสรรพ์
ให้ป่วนปั่นเป็นบ้าถึงนารี
แล้วหลงพลอดเพลินจิตด้วยฤทธิ์ผี
ฉีกขยี้มิอยากขาดประหลาดใจฯ
แม้ปีศาจสิงแท้จะแก้ไข
สำหรับไล่ผีสางปะรางควาน
ผีผู้หญิงหรือจะอยู่สู้หม่อมฉาน
ไม่แจ้งการเลยว่าเป็นถึงเช่นนี้ฯ

๏ สินสมุทยุดมือจริงหรือจ๊ะ
ทั้งจะปะพระเจ้าอาในธานี
หน่อนรินทร์ยินดีชลีหัตถ์
ประดับเครื่องเรืองอร่ามทั้งสามองค์
พระชวนน้องสองศรีค่อยลีลาศ
สินสมุทสุดสวาทนาถน้องยา
พวกเสนาการะเวกเอกอำมาตย์
พวกขุนนางแสสล้างกลางนคร
ถึงที่เกยเคยประทับก็ยับยั้ง
เป็นการด่วนชวนพระน้องสองกุมาร
เห็นแสนสาวชาวแม่อยู่แออัด
สินสมุทนำหน้าพาพระน้อง
ประณตนั่งบังคมกัมศิโรตม์
นางรับขวัญสรรเสริญเจริญใจ
ศรีสุวรรณนั้นเห็นหลานสงสารนัก
กอดประทับรับขวัญกลั้นน้ำตา
พ่อมาถึงจึงได้เห็นว่าเป็นหลาน
เป็นลูกเต้าท้าวพระยาพาราใด
แล้วเล่าความตามมาเมืองการะเวก
พระน้องน้อยสุจริตสนิทนัก
หน่อนรินทร์สินสมุทเห็นพูดช้า
พระน้องรักศักดาวิชาดี
นางพระยาว่ากระนั้นขยันนัก
เครื่องหยูกยาหาบ้างหรืออย่างไร
จะขอดีที่กระดาษปีศาจอยู่
ถึงยักษีผีสางปะรางควาน
กระนั้นพระน้องเข้าไปช่วยไล่ผี
พร้อมอยู่ที่ปราสาททั้งมาตุรงค์
ชวนกษัตริย์ทั้งสองเข้าห้องสรง
ครั้นเสร็จทรงถือไม้เท้าของเจ้าดา
มาเฝ้าบาทบทเรศพระเชษฐา
พากันมาขึ้นรถบทจร
ทั้งมหาดเล็กตามหลามสลอน
พลนิกรตรงมาหน้าพระลาน
พระลงยังชานชลาที่หน้าฉาน
เลี้ยวพระลานลัดทางไปปรางค์ทอง
กับกษัตริย์พร้อมพรั่งกันทั้งสอง
เข้าในห้องปรางค์มาศปราสาทชัย
ด้วยมาโนชญ์หน่อนราอัชฌาสัย
แล้วสอนให้ก้มเกล้าพระเจ้าอา
ไม่ผิดพักตร์ภูวเรศพระเชษฐา
แล้วว่าอานี้ไม่รู้ด้วยอยู่ไกล
นั่นกุมารสองรามาแต่ไหน
พระหน่อไททูลฉลองว่าน้องรัก
ได้เป็นเอกโอรสมียศศักดิ์
สามิภักดิ์ตามมาถึงธานี
จึงวันทาทูลพระมเหสี
จะไล่ผีมิให้อยู่ที่ภูวไนย
เชิญลูกรักของแม่ช่วยแก้ไข
พระหน่อไททูลว่าของไม่ต้องการ
ด้วยความรู้ราวกับไฟประลัยผลาญ
ขอประทานแต่กระดาษรูปวาดมา

นางดีใจใช้สินสมุทน้อย
หน่อนรินทร์ยินดีชลีลา
เห็นหลับลอบหมอบเมียงเข้าเคียงอาสน์
แล้วคลี่กลางปรางค์ปราสาทประหลาดใจ
เสกไม้เท้าดาบสจดกระดาษ
แล้วซ้ำตีผีร้ายก็วายชนม์
สองกษัตริย์ทัศนาเห็นปรากฏ
นางพระยาพาพระน้องกับหน่อไท

◎ ฝ่ายองค์พระอภัยมณีนาถ
เคลิ้มพระทัยไหวหวิวหิวหาวนอน
จนยามค่ำฉ่ำชื่นระรื่นรส
เสียงทหารขานโห่เป็นโกลา
รู้สึกองค์ทรงนั่งกำลังน้อย
เห็นลูกรักอัคเรศร่วมอารมณ์
เขม้นดูกุมารโอรสราช
หวนรำลึกนึกสะอื้นกลืนน้ำตา
สามกุมารหลานลูกผู้ใดมั่ง
นางทูลความตามเรื่องพระลูกรัก
พระเรียกบุตรสุดสวาทขึ้นอาสน์รัตน์
พระโลมลูกจูบเกล้าพระเมาลี
นางสุวรรณมัจฉามารดาเจ้า
หรืออยู่ดีศรีสวัสดิ์กำจัดภัย

◎ สุดสาครร้อนจิตคิดถึงแม่
ทรงกันแสงแจ้งเรื่องเคืองรำคาญ
ครั้นรุ่งเช้าเล่าก็ไปกินไคลน้ำ
ให้กินนมชมลูกทุกเวลา
ให้ไปคอยลักกระดาษดังปรารถนา
แล้วแฝงมาเมียงมองที่ห้องใน
ลักกระดาษเลขาเอามาได้
พระหน่อไทภาวนามหามนต์
เสียงรูปวาดหวีดร้องสยองขน
กระดาษป่นเป็นประกายวุบหายไป
คงจะปลดเปลื้องวิบัติปัถไหม
เข้าห้องในนั่งดูพระภูธรฯ
เมื่อปีศาจสร่างจิตอดิศร
สะท้อนถอนฤทัยทั้งไสยา
มะลิสดแทรกกุหลาบอาบนาสา
ก็ผวาหวาดฟื้นตื่นบรรทม
เนตรชม้อยไม่เห็นเหล่าสาวสนม
มาบังคมพร้อมพรั่งทั้งอนุชา
เห็นผุดผาดผิวอย่างนางมัจฉา
จึงบัญชาถามองค์นางนงลักษณ์
มาน้อมนั่งน่าเอ็นดูไม่รู้จัก
ให้ทรงศักดิ์ทราบสิ้นด้วยยินดี
หน่อกษัตริย์นอบนบซบเกศี
พลางพาทีไต่ถามตามอาลัย
กำสรดเศร้าเคืองเข็ญเป็นไฉน
พ่อเล่าให้บิตุเรศแจ้งเหตุการณ์ฯ
มาเห็นแต่บิตุรงค์น่าสงสาร
อันพระมารดาจนพ้นปัญญา
ต่อเย็นค่ำจึงมาอยู่ในคูหา
ตามประสายากจนของชนนี

แต่ส้มสูกลูกน้อยที่สอยได้ ก็แบ่งให้แม่มัจฉาตาฤาษี
จนลูกยาอายุได้สามปี พระชนนีแนะความให้ตามมา
แล้วเล่าเรื่องเมืองน้องสองกษัตริย์ พูนสวัสดิ์หวังพระองค์เหมือนวงศา
ช่วยชุบเลี้ยงเที่ยงธรรม์กรุณา จึงได้มาอภิวาทบาทยุคล
สงสารแต่แม่มัจฉานิจจาเอ๋ย ลูกอยู่เคยหักหาผลาผล
ไปให้ทานมารดาประสาจน เป็นสองคนค่ำเช้าได้เคล้าคลึง
ลูกจากมาน่าที่จะวิตก ด้วยเปลี่ยวอกเปล่าใจอาลัยถึง
จะง่วงเหงาเศร้าจิตคิดคะนึง แสนรำพึงถึงลูกผูกอาลัย
แล้วสั่งมาว่าแม้นพบพระภูวนารถ ให้กราบบาททูลแจ้งแถลงไข
ว่าชาตินี้มิได้มาเป็นข้าไท แต่มีใจคิดถึงองค์พระทรงธรรม์
อันปิ่นทองของประทานของผ่านเกล้า พระแม่เจ้ามอบไว้ให้หม่อมฉัน
โอ้สงสารนานแล้วแต่แคล้วกัน จะนับวันเวลาตั้งตาคอยฯ

๏ พระฟังคำร่ำว่าน่าสังเวช ชลเนตรหยดเหยาะเผาะเผาะผ่อย
เหลืออาลัยในคำเงือกน้ำน้อย ให้เศร้าสร้อยสวมสอดกอดกุมาร
ประโลมลูกผูกจิตคิดถึงแม่ มาห่างแหเห็นแต่บุตรสุดสงสาร
สะอื้นอ้อนถอนฤทัยอาลัยลาน พระวงศ์วานใหญ่น้อยพลอยโศกี
ครั้นโศกสร่างทางดำรัสตรัสประภาษ เรียกหน่อนาถพี่น้องทั้งสองศรี
มานั่งดักซักถามถึงเดือนปี กุมารีพลอดรับอภิวันท์
ฉันกับพี่ปีเดียวกันเจียวจ๊ะ แต่องค์พระอนุชาอ่อนกว่าฉัน
พระเชษฐานั้นเป็นลูกได้ผูกพัน กระหม่อมฉันจะเป็นด้วยช่วยเมตตา
พระจูบกอดพลอดเพลินเจริญจิต แสนสนิทนึกรักนั้นหนักหนา
พระลูกน้อยสร้อยสุวรรณจันทร์สุดา พี่เลี้ยงพามาประณตบทมาลย์
พระสอนให้ไหว้พี่สี่กษัตริย์ ต่างกอดรัดพูดจาน่าสงสาร
นางเสาวคนธ์บ่นว่าน่ารำคาญ เช่นนี้ฉันดูเฟือนช่างเหมือนกัน
พระน้องนางต่างว่าฉันฝ่าแฝด กษัตริย์แปดองค์ชวนกันสรวลสันต์
เสียงจ้ำจ๊ะคะขาจนสายัณห์ ส่วนทรงธรรม์ตรัสถามความแผ่นดิน

นางทูลว่าฝรั่งยังตั้งค่าย
ทั้งยกเพิ่มเติมมาในวาริน
แต่ละทัพนับแสนมาแน่นเนื่อง
แม้ครั้งนี้มิได้สุดสาครมา

◎ พระฟังคำร่ำเล่าเศร้าสลด
สู้ฝืนแรงแข็งพระทัยให้ประเทือง
ชวนน้องรักอัคเรศโอรสราช
รสระรื่นชื่นอารมณ์ด้วยนมเนย
ครั้นอิ่มหนำสำเร็จเสด็จออก
สถิตแท่นแว่นฟ้าเสนาใน
พระปรึกษาข้าเฝ้าเหล่าทหาร
จงเร่งรัดจัดทัพสลับกัน
พรุ่งนี้เช้าเราจะยกออกยงยุทธ์
สั่งกำชับสรรพเสร็จสำเร็จความ

◎ ฝ่ายเสนาข้าเฝ้าเหล่าทหาร
บ้างตรวจตราหน้าที่บ้างตีฆ้อง
ศรีสุวรรณนั้นเกณฑ์เป็นกองหน้า
พลทมิฬสินสมุทมาหยุดยั้ง
พวกโยธาการะเวกเป็นปีกซ้าย
เจ้าวิเชียรโมราสานนพราหมณ์
พวกพหลพลผลึกเป็นกองหลวง
บ้างแกว่งกลอกหอกดาบดูวาบวับ

◎ ฝ่ายองค์พระอภัยดิ่นไสยาสน์
ต่างจัดแจงแต่งองค์ทรงสำอาง
รถม้าเทียบเรียบรับอยู่คับคั่ง
พอฤกษ์ดีตีฆ้องก้องกังวาน
อยู่เรียงรายตามมหาชลาสินธุ์
ไม่รู้สิ้นศึกเสือเหลือระอา
ล้วนเจ้าเมืองใหญ่น้อยร้อยภาษา
จะเป็นข้าแขกฝรั่งเสียทั้งเมืองฯ
ยามระทดทุกข์ตรอมยังผอมเหลือง
ตรัสเรียกเครื่องพระกระยามาเหมือนเคย
ร่วมพระภาชนะทองของเสวย
เหมือนอย่างเคยคาวหวานสำราญใจ
พระโรงนอกนพรัตน์จำรัสไข
ต่างดีใจกราบกั้มบังคมคัล
ศึกมาต้านต่อแย้งด้วยแข็งขัน
ให้เป็นปัญจเสนาสง่างาม
ให้สิ้นสุดศึกเดียนที่เสี้ยนหนาม
พอย่ำยามเยื้องย่างขึ้นปรางค์ทองฯ
มาเกณฑ์การกันแต่ดึกเสียงกึกก้อง
เสียงจองหง่องจองหง่องป่องป่องดัง
ล้วนโยธารมจักรคึกคักคั่ง
อยู่พร้อมพรั่งปีกขวาสง่างาม
ทั้งไพร่นายล้วนชำนาญชาญสนาม
เป็นกองหลังดั้งตามพยุหทัพ
เวลาล่วงดีสิบเอ็ดพอเสร็จสรรพ
มาเตรียมรับเรียงหลามอยู่ตามทางฯ
ชวนหน่อนาถนุชน้องมาห้องขวาง
ครั้นเสร็จย่างเยื้องมาหน้าพระลาน
ทั้งหน้าหลังแลล้วนทวนธงฉาน
ทหารขานโห่ฮึกเสียงครึกโครม

ศรีสุวรรณนั้นขึ้นทรงรถที่นั่ง ทั้งแตรสังข์เซ็งแซ่เสียงแห่โหม
เดินธงทิวปลิวสล้างกลางโพยม กลองประโคมเคียงรถบทจร
สินสมุทหยุดยั้งให้ตั้งโห่ ขี่สิงโตตัวร้ายสะพายศร
ข้างปีกซ้ายฝ่ายนุชาสุดสาคร ทรงมังกรกุมไม้เท้าของเจ้าตา
พระพี่น้องสองทัพขับทหาร อลหม่านมากมายทั้งซ้ายขวา
เสียงฆ้องกลองก้องสะท้อนสะเทือนสุธา ต่างเฮฮาโห่ร้องซ้องสำเนียง
ครั้นเสร็จสรรพทัพหลวงล่วงลีลาศ พระทรงราชรถทองกึกก้องเสียง
แล้วกองหลังทั้งสามพราหมณ์พี่เลี้ยง ขี่ม้าเคียงขับพลสกลไกร
ออกจากกรุงทุ่งกว้างเป็นทางทัพ แลสลับธงทิวปลิวไสว
บ้างลากปืนครื้นครั่นสนั่นไป จนมาใกล้ค่ายฝรั่งให้ตั้งทัพ
ทั้งซ้ายขวาหน้าหลังยับยั้งหยุด ตั้งเป็นครุฑกระบวนนามตามตำรับ
เห็นโยธาพวกฝรั่งออกคั่งคับ เป็นแปดทัพทั้งเดิมแลเดิมมา
ล้วนมีธงลงหนังสือชื่อประเทศ เมืองละเมดมลิกันสำปันหนา
กรุงกวินจีนตั๋งอังคุลา ที่ยกมาทางบกอีกหกทัพ
ที่อยู่เก่าเจ้าลยาชวาฉวี แต่ล้วนตีเมืองไม่ได้ก็ไม่กลับ
ต่างขี่ม้าพาทห่ารออกต้านรับ ปะทะทัพดูทีกิริยาฯ

๏ ฝ่ายองค์พระอภัยวิไลลักษณ์ เห็นศึกหนักนับแสนดูแน่นหนา
จะเป่าปี่มิให้สู้ดูศักดา ก็เห็นว่าจะไม่ลือระบือยศ
หนึ่งพวกเราเล่าก็รวมอยู่พร้อมพรั่ง แต่ล้วนรังเรียนวิชาได้ปรากฏ
จะดูดีพี่น้องสองโอรส ให้มียศเกียรติไว้ในไตรภพ
จึงตรัสใช้ให้ทูตไปพูดนัด อย่างกษัตริย์สงครามตามขนบ
ครั้นจะให้ไพร่พลเข้ารณรบ จะตายทบทับยับเสียนับพัน
ซึ่งจะชนะจะแพ้เพราะแม่ทัพ ออกต่อรับรอบสู้เป็นคู่ขัน
ใครผลาญเราเจ้าบุรินทร์สิ้นชีวัน คือคนนั้นได้ลูกสาวเจ้าลังกาฯ

๏ ทั้งเก้าทัพรับกันเป็นธรรมยุทธ์ รำอาวุธเรียงรายทั้งซ้ายขวา
แต่ม้าทรงองค์ท้าวเจ้าคุลา ออกยืนหน้านายทหารถือขวานคลี

ปั้นเอวผูกลูกขลุบแล้วคลุมเสื้อ
ทางร้องท้าว่าใครผู้ใดดี
สินสมุทบุตรยักษ์มักโมโห
เข้ารบรับทัพท้าวเจ้าคุลา
หลายกระบวนทวนทบตลบเลี่ยง
ถูกหน่อนาถฉาดฉับกลับทะยาน
เจ้าคุลากล้าหาญวางขวานให้
ชำเลืองเหลือบเกือบใกล้เห็นได้ที
พลัดตกสิงห์กลิ้งซบสลบหลับ
สุดสาครควบม้าถาทะยาน
ลืมระวังพลั้งเพลี่ยงมันเหวี่ยงขลุบ
พอพระอามาทันเข้ากันกาย
มันรบพลางขว้างขลุบดูวุบวับ
ทิ้งไม่ถูกลูกกระเด็นอยู่เป็นกอง

๏ พอพี่น้องสองฟื้นดื่นทะลึ่ง
เจ้ากวินถิ่นเถื่อนเห็นเพื่อนตาย
ศรีสุวรรณหันหวดเร็วรวดรับ
แล้วซ้ำซัดรัดพระชงฆ์พอองค์ทรุด
ถูกกวินผินผัดสลัดหลีก
สะบัดขาดผาดโผนโจนประจัญ

๏ ฝ่ายองค์ท้าวเจ้าละเมดวิเศษสุด
ชื่อภุขันฟันใครเหมือนไฟฟ้า
ครั้นเห็นท้าวเจ้ากวินสิ้นชีวิต
สินสมุทยุดพลาดมันฟาดดี

๏ ศรีสุวรรณกับหลานทะยานยุทธ์
เหล็กกระบองต้นภุขันสะบั้นไป
ดูดังเสือโคร่งคร่ำดำหมิดหมี
มาต่อตีตามพนันเหมือนสัญญา
ขับสิงโตรำทวนสวนถลา
ปะทะท่าแทงฟันประจัญบาน
พอแทงเพลี่ยงพลิ้วหันฟันด้วยขวาน
เข้าชิงขวานไขว่คว้ารบราวี
เห็นโถมไล่เลี้ยวมาทำล่าหนี
ทิ้งลูกคลีถูกอุระพระกุมาร
มันจะสับซ้ำเอาเลือดดังเชือดฝาน
เข้าต่อต้านตอบตีช่วยพี่ชาย
ถูกอกอุบจุกอัดขัดไม่หาย
ช่วยหลานชายชิงชัยไวกระบอง
พระควงรับรอนรันผันผยอง
พระตีต้องเจ้าคุลาชีวาวายฯ
เปรียบเหมือนหนึ่งนอนหลับแล้วกลับหาย
กระหวัดสายกวินทางเข้ายงยุทธ์
มันขว้างขวับไขว่คล้องกระบองหลุด
สินสมุทโผนมาช่วยอาทัน
มันทิ้งอีกโอบกายสายกระสัน
เอาขวานฟันเจ้ากวินสิ้นชีวาฯ
ถืออาวุธกายสิทธิ์ฤทธิ์หนักหนา
มรณาเนื้อเผือดเลือดไม่มี
เข้าต่อฤทธิ์รับรบไม่หลบหนี
ถูกอินทรีย์ชวนซบสลบไปฯ
ฤทธิรุทธ์รบกันเสียงหวั่นไหว
พระดกใจโจนหนีมันตีตาม

สุดสาครกรทรงไม้เท้าโถม เข้ารุกโรมรำคว้างอยู่กลางสนาม
เหล็กภุขันฟันใครเป็นไฟวาม เหตุด้วยความรู้ฤทธิ์พระสิทธา
พอได้ทีตีท้าวเจ้าละเมด ถูกพระเกศขาดดิ้นสิ้นสังขาร์
เหล็กภุขันนั้นก็เก็บเหน็บเอามา พอเชษฐาฟื้นกายค่อยคลายใจฯ

๏ ฝ่ายองค์ท้าวจีนตั่งนั้นฝังเพชร ไม่ขามเข็ดคงกระพันฟันไม่ไหว
ทั้งสองมือถือทุรันน้ำมันไฟ ฟาดผู้ใดไฟพิษติดเต็มกาย
ควบอาชาม้าทรงเข้ายงยุทธ์ สินสมุทต่อตีไม่หนีหาย
ชิงทุรันมันฟาดปราดประกาย เป็นเพลิงร้ายพราวทั่วทั้งตัวดน
สินสมุทหยุดลูบยิ่งวูบวาบ เป็นเปลวปลาบปวดแปลบแสบเส้นขน
ดิดแขนขาผ่าเสื้อจนเหลือทน เหมือนเพลิงลนล้มซบสลบไป
ท้าวทมิฬจีนตั่งขึ้นหลังม้า พอสุดสาครถึงทะลึ่งไล่
กระโจนจับกลับพลาดมันฟาดไฟ ถูกกายไหม้ม้วนซบสลบลง
มันขึ้นม้าท้าทายเหวยนายทัพ จงเร่งรับแพ้ตามความประสงค์
ศรีสุวรรณหันกระบองที่รองทรง เข้ารณรงค์รบท้าวเจ้าจีนตั่ง
ได้ท่วงทีตีอกพลัดตกม้า ลุกถลาไล่รบตลบหลัง
จะฟาดไฟไม่ต้องกระบองบัง พระตีดังผลุงผลุงกระทุ้งแทง
ด้วยฤทธิ์เพชรเม็ดใหญ่ไม่ไหวหวาด มันกลับฟาดไฟพรายกระจายแสง
ถูกนิ้วมือถือกระบองก็พองแดง พระอ่อนแรงรอรบถอยหลบมาฯ

๏ พอพี่น้องสองกษัตริย์สกัดกั้น ยิงเกาทัณฑ์ถูกกระดองดังก้อนผา
มันฟาดไฟไม่ต้องทั้งสองรา ด้วยฤทธิ์แก้วแววตารักษากาย
ถูกแต่ม้าผ่าโผนโจนสะบัด กุมารพลัดแผลงตกผงกหงาย
กุมารีพี่คล่องกว่าน้องชาย กระหวัดสานศรลั่นไปทันที
จำเพาะถูกลูกตาข้างขวาขวับ ตกม้าผลับโผนโลดกระโดดหนี
พอโพล้เพล้เวลาจะราตรี จีนตั่งดีกลองสัญญาเป็นหย่าทัพฯ

๏ ฝ่ายพวกป่าวเจ้าตายพอวายรบ รับแต่ศพใสกำปั่นพากันกลับ
แต่จีนตั่งสั่งให้ไปกำชับ บรรดาทัพอยู่อย่าเพ่อราวี

เรารบค้างร้างไว้ยังไม่ทิ้ง ใครอย่าชิงรบพุ่งเอากรุงศรี
แล้วปวดตามาในค่ายไม่สมประดี ให้เห็นผีเสื้อสางปะรางควาน
จีนแสเข้าเป่ายานัยน์ตาแตก น้ำมันแทรกใส่แก้แผลสมาน
ทั้งห้าเมืองเนืองมาถามอาการ พยาบาลบอกยารักษากันฯ

◎ สงสารพระอภัยฤทัยระทด กลัวโอรสสองราจะอาสัญ
ไม่เห็นฟื้นขึ้นบ้างเหมือนกลางวัน พระทรงกันแสงประคองสองโอรส
ศรีสุวรรณนั้นก็พองทั้งสองหัตถ์ สองกษัตริย์สุริย์วงศ์ทรงกำสรด
เร่งให้หามาออกสอทั้งหมอมด บางพวกบดยาชโลมโซมน้ำมัน
ถึงพรมพรำน้ำฟักไม่ยักฟื้น จนเที่ยงคืนม้องตรวจกันกวดขัน
ขึงผ้าขาวราวกับค่ายเป็นหลายชั้น กำกับกันตีฆ้องกลองอัคคี
ตำรวจตั้งหลังคาเอาผ้าขึง เปรียบเหมือนหนึ่งพลับพลาหลังคาสี
ปูผ้าขาวราวกับเสื่อล้วนเนื้อดี พวกเสนีนายหมวดตรวจตระเวนฯ

◎ สองกษัตริย์ขัตติย์วงศ์ทรงกันแสง จนโรยแรงเรอลมดมพิมเสน
ด้วยหาหมดมดหมอในบริเวณ เห็นสิ้นเกณฑ์แก้ไขก็ไม่ฟื้น
พระประคองสองบุตรสุดที่รัก ขึ้นวางตักข้าละองค์ทรงสะอื้น
โอ้เย็นฉ่ำน้ำค้างในกลางคืน เจ้าไม่ฟื้นขึ้นมาสั่งพ่อบ้างเลย
ประหลาดเหลือเนื้อละมุนยังอุ่นอ่อน สินสมุทสุดสาครของพ่อเอ๋ย
เคยกลับเป็นก็ไม่เห็นเหมือนเช่นเคย กระไรเลยแน่นิ่งไม่ดิ้งกาย
พระครวญคร่ำร่ำรักโอรสราช ใจจะขาดคิดไปก็ใจหาย
พระชลนัยน์ไหลหลั่งลงพรั่งพราย ทั้งขวาซ้ายกอดศพสลบลงฯ

◎ ศรีสุวรรณกันแสงสงสารพี่ กุมารีร้องเรียกจนเสียงหลง
ทั้งน้องชายหมายหมดว่าปลดปลง ต่างกอดองค์พี่ยาสุดสาคร
กนิษฐาว่าพระพี่มาหนีน้อง ใครจะครองคุ้มขังช่วยสั่งสอน
ยังแต่น้องสองราอนาทร นางทุกข์ร้อนร่ำว่าน้ำดากระเด็น
จะกลับเล่าเปล่าจิตคิดถึงพี่ อยู่ที่นี่พ่อแม่แลไม่เห็น
โอ้แต่นี้พี่เจ้าทุกเช้าเย็น มิได้เล่นกันกับน้องทั้งสองรา

เรียกเท่าไรไม่ฟื้นสะอื้นอั้น
ยิ่งเรียกนิ่งยิ่งสะอื้นกลืนน้ำตา
พวกข้าเฝ้าเข้าประคองสองกษัตริย์
บ้างนวดเคล้นเส้นพระศอสองหน่อไท

๏ ฝ่ายฝรั่งดั้งรายอยู่หลายค่าย
ต่างไต่ถามไพร่ทุรันจำนรรจา
เจ้าจีนตั๋งครั้งนี้ออกตีทัพ
เขามีชัยได้เมียเราเสียงาม
ค่อยลอบใช้ให้บ่าวบอกชาวทัพ
ชาวบุรีดีใจทั้งไพร่พล
พระอภัยให้เที่ยวหาเป็นหน้าแล้ง
พอนึกได้ให้หาพราหมณ์ทั้งสามนาย
ทำพิธีพลีบวงสรวงพระเวท
พิรุณร้องก้องกระหึ่มครึ้มคำรน
ให้ประคองสององค์ออกสรงน้ำ
ถอนน้ำมันอันเป็นกรดหมดมลทิน
คิดว่าสู้อยู่กับเขาจะแหวกออก
ฝ่ายบิดาพาบุตรมาหยุดพัก
แล้วเล่าความตามรบสลบหลับ
ชาติฝรั่งอังกฤษเป็นอิสรา
ถึงชนะจะจับจงยับยั้ง
โอรสรับกลับนึกรู้สึกสกนธ์
จึงทูลว่าข้าขอดีแต่พี่น้อง
พระบิดาว่าฝรั่งตั้งสมทบ
คอยรับแต่แม่ทัพให้ยับย่อย
อย่าอาจหาญการณรงค์จงรอรั้ง
ต่างปลุกสั่นโศกีพระพี่จำ
กุมาราแรงน้อยล้มผ่อยไป
ไม่ออกอรรถเซ็งแซ่เข้าแก้ไข
ก็กลับได้สมประดีค่อยมีมาฯ
วิสัยชายชิงชู้คู่อิจฉา
ครั้นรู้ยายามดึกนั่งตรึกความ
ชาวเมืองรับพ่ายพังไปทั้งสาม
จึงคิดความยอกย้อนซอกซ้อนกล
ว่าจะดับพิษไฟได้แต่ฝน
แจ้งยุบลบอกข่าวทูลเจ้านาย
ทุกหนแห่งมิได้สมอารมณ์หมาย
พี่เลี้ยงฝ่ายอนุชาซื่อสานน
ศักดาเดชดินฟ้าโกลาหล
เป็นสายฝนฟุ้งฟ้าลงมาดิน
ค่อยชื่นฉ่ำชีวาตม์ด้วยธาตุสินธุ์
หน่อนรินทร์รู้สึกลุกคึกคัก
พอเขาบอกมองดูจึงรู้จัก
ที่สำนักกลางทัพเหมือนพลับพลา
พลางกำชับลูกรักนั้นหนักหนา
มีสาตราสำหรับตัวทั่วทุกคน
คอยระวังสังเกตดูเหตุผล
ทั้งสองคนแค้นใจจะใคร่รบ
ให้พวกพ้องพลทมิฬตื่นตลบ
จะรุมรบเราน้อยถอยกำลัง
พลก็พลอยพ่ายแพ้เหมือนแต่หลัง
พระสอนสั่งสิ้นเสร็จด้วยเมตตาฯ

๏ ฝ่ายสานนมนต์เวทวิเศษชะงัด
จะเรียกฝนปนลมระดมมา
เราแยกยกวกอ้อมออกพร้อมพรัก
แม้นละไว้ไม่กำจัดให้พลัดพราย
พระฟังความพราหมณ์คิดด้วยวิทย์เวท
จึงตรัสตอบขอบจิตว่าคิดควร
เราจะขับทัพใหญ่ออกไล่ซ้ำ
แล้วสั่งฝ่ายนายหมวดเร่งตรวจพล
ทั้งโยธาการะเวกเมืองรมจักร
บ้างถือปืนยืนสะพรั่งทั้งโล่แพน

๏ ฝ่ายมหาสานนพระมนต์ขลัง
วลาหกตกใจไขเมฆิน
ทั้งเทวามารุตก็ผุดพุ่ง
เสียงครึกครื้นพื้นแผ่นดินทั้งแดนดาว

๏ ฝ่ายทมิพจีนตั้งฝรั่งร้าย
ทั้งหนาวเหน็บเจ็บตาอุตส่าห์ทน
จะก่อไฟไม่ติดผิดประหลาด
ถูกพลับพลาฝรั่งพังทลาย

๏ พระอภัยได้ทีให้ตีฆ้อง
เข้าหักโหมโรมรันไล่ฟันแทง
พลฝรั่งอังกฤษไม่คิดรบ
บ้างล้มตายวายวางในกลางคืน
บ้างลงเรือเหลือตายทั้งนายไพร่
บ้างแตกล่มลมพัดเที่ยวซัดเซ

๏ พระอภัยได้ชนะเพราะพระเวท
ฝรั่งแขกแตกตายเสียหลายพัน
ได้ฟังตรัสกราบคำนับรับอาสา
ให้พวกข้าศึกหนาวทั้งบ่าวนาย
เข้าโหมหักเห็นจะได้ดังใจหมาย
จะมากมายมาสมทบเฝ้ารบกวน
อาศัยเหตุฝนลมระดมหวน
กระนั้นส่วนตัวท่านจงอ่านมนต์
เห็นเพลี่ยงพล้ำพลอยระดมด้วยลมฝน
จะปลอมปล้นค่ายแขกให้แตกแตน
เสียงดึกดักดั่งดับอยู่นับแสน
ด้วยคิดแค้นแขกฝรั่งทั้งแผ่นดินฯ
เรียกกำลังลมประสาททั้งธาตุสินธุ์
เป็นวารินร่วงโรยอยู่โกรยกราว
เป็นควันพลุ่งโพลงสว่างขึ้นกลางหาว
อากาศราวกับจะพังกำลังมนต์ฯ
เห็นวุ่นวายเวหาเป็นฟ้าฝน
ออกตรวจพลถ้วนทั่วทุกตัวนาย
ทั้งฝนสาดลูกเห็บเจ็บใจหาย
ทั้งขอบค่ายลู่ล้มด้วยลมแรงฯ
แล้วยกกองทัพทหารชาญกำแหง
บ้างน้าวแผลงเกาทัณฑ์บ้างลั่นปืน
แตกตลบลงชลาไม่ฝ่าฝืน
บ้างวิ่งตื่นแตกป่วนอยู่รวนเร
พายุใหญ่ปั่นป่วนให้หวนเห
จนถึงเวลารุ่งรบพุ่งกันฯ
แสนวิเศษสานนคนขยัน
ที่เหลือนั้นจับได้ทั้งไพร่นาย

ให้เลิกทัพกลับหลังเข้าวังหลวง ค่อยสร่างทรวงเสร็จศึกเหมือนนึกหมาย
เสนานายใหญ่น้อยพลอยสบาย ทั้งหญิงชายชาวบุรินทร์ก็ยินดีฯ

ตอนที่ ๓๐
พระอภัยมณีตีเมืองใหม่

๏ ฝ่ายองค์พระอภัยเจ้าไตรจักร
เจ้ายกทัพขับทหารออกต้านตี
จงรางวัลชั้นแต่ไพร่ให้ได้ถ้วน
ที่วายวางกลางณรงค์ให้วงศ์วาน

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์มิ่งมเหสี
ให้สาวใช้ไขตู้อยู่ชั้นบน
พระทรงอ่านบาญชียินดีหนัก
โสมนัสตรัสล้ออรไท
สู้รบรับทัพท้าวเก้าประเทศ
ถูกธนูสู้ทนเป็นคนดี
นางแย้มยิ้มพริ้มพรายสบายจิต
หาเสนามาพร้อมน้อมคำนับ

๏ ฝ่ายทหารพลเรือนได้เลื่อนที่
เงินภาษีปีละแสนทั้งแดนดาว
ถึงโยธาการะเวกเมืองรมจักร
พลทมิฬสินสมุทฝีมือดี

๏ ฝ่ายเสนาการะเวกเอกอำมาตย์
สังเกตดูภูวไนยพระทัยสบาย
พระปิ่นปักนัคราการะเวก
วางพระทัยให้ข้าพยายาม
แล้วให้ข้าฝ่าละอองฉลองบาท
บังคมขอหน่อนาถบาทบงสุ์
ประการหนึ่งซึ่งพระองค์ประสงค์สนิท
แม้นบอกไปได้ความจะตามมา
จึงสั่งอัครชายามารศรี
ผู้ใดมีความชอบประกอบการ
พอสมควรยศศักดิ์อัครฐาน
รับประทานถ้วนทั่วทุกตัวคนฯ
ทำบาญชีไว้แต่หลังยังฉงน
บาญชีคนมาถวายจดหมายไว้
ด้วยนงลักษณ์แสนปัญญาอัชฌาสัย
นี่หากได้ยอดทหารผลาญไพรี
ไม่เสียเขตขอบแขกกลับแตกหนี
ก็ไม่มีของประทานพาลอาภัพ
แล้วทรงคิดของบำเหน็จให้เสร็จสรรพ
ประทานทรัพย์เสื้อผ้าเงินตรากราวฯ
เจียดกระบี่ยศศักดิ์เครื่องปักขาว
ให้ยกคราวเมื่อศึกมาถึงธานี
ได้เงินทองของรักเป็นศักดิ์ศรี
ได้ของที่ต้องใจทั้งไพร่นายฯ
เชิงฉลาดคาดการประมาณหมาย
จึงถวายบังคมทูลมูลความ
คิดถึงเอกโอรสหมดทั้งสาม
เที่ยวติดตามกว่าจะปะกับพระองค์
ถวายราชไมตรีที่ประสงค์
ให้สืบพงศ์ผ่านสมบัติกษัตรา
บาทบพิตรภูวเรศเหมือนเชษฐา
ร่วมสุธาสันธมิตรสนิทในฯ

๏ พระฟังคำอำมาตย์ฉลาดแหลม จึงยิ้มแย้มยกย่องสนองไข
โอรสามาแถลงให้แจ้งใจ ว่าพระทัยทรงธรรม์กรุณา
เราขอบจิตคิดจะใคร่ไปรู้จัก บำรุงรักในพระองค์เหมือนวงศา
จะบอกไปให้พระน้องนั้นต้องมา ดูดังว่าถือยศไม่งดงาม
เราจะไปให้ถึงจึงจะชอบ เหมือนรักตอบตามสุภาพไม่หยาบหยาม
จะหยุดยั้งฟังงานการสงคราม อีกสักสามสี่เวลาจึงคลาไคลฯ
๏ พอปากน้ำนำผู้ถือหนังสือลับ มาคำนับทูลแจ้งแถลงไข
ว่าบุตรท้าวเจ้าพาราสุลาไล ฝรั่งใหญ่ยกมาตั้งอยู่ลังกา
กับบุตรท้าวเจ้าระเด่นนั้นเป็นแขก ล้วนรุ่นแรกรักผู้หญิงชิงอาสา
จะรบกันขันสู้ดูศักดา นางวัณพาลวงล่อให้พอใจ
แม้นแล้งลงคงจะมาไม่ช้านัก ให้ทรงศักดิ์ทราบกระแสคิดแก้ไข
พระฟังข่าวผ่าวร้อนถอนฤทัย นึกสงสัยไต่ถามพราหมณ์พฤฒา
เมืองทมิฬถิ่นประเทศทุกเขตแคว้น ในภูมิแผนที่มีกี่ภาษา
ได้ฟังถามพราหมณ์เฒ่าเจ้าตำรา จึงวันทาทูลความตามโบราณ
อันวิสัยไตรเพทประเทศถิ่น บูรพ์ทักษิณปัจจิมทิศแลอิสาน
แผ่นดินงอกออกทุกวันเป็นสันดาน เขาสร้างบ้านสร้างเมืองเนื่องกันไป
อันแว่นแคว้นแดนดินถิ่นมนุษย์ ไม่รู้สุดสิ้นอย่างด่างวิสัย
เป็นหมื่นแสนแผนที่ซึ่งมีไว้ จนถึงใกล้เขตถิ่นเมืองกินรา
ยังนอกนั้นตะวันดกยกขึ้นเหนือ พูดเหมือนเนื้อนกคล้ายหลายภาษา
แต่พวกเขาเหล่าฝรั่งข้างลังกา เคยไปค้าขายถึงทางครึ่งปี
ที่ยังนอกออกไปนั้นหลายเพศ ว่าเขตเปรตอสุรกายแลพรายผี
ซึ่งทราบความตามอ่านพระบาลี ในคัมภีร์ภูมิประเทศเขตสุธาฯ
๏ พระอภัยได้สดับกลับวิตก ศึกจะยกข้ามเมืองเนื่องหนักหนา
จึงปรึกษาข้าเฝ้าเหล่าเสนา นางวัณพายังเป็นสาวสิบเก้าปี
จะเชิญท้าวด้าวแดนทั้งแสนภพ มารุมรบเมืองผลึกดังศึกผี
ฉวยประมาทพลาดพลั้งเหมือนครั้งนี้ ชาวบุรีราษฎรจะร้อนรน

เราตรองตรึกนึกว่าน่าจะข้าม ไปปราบปรามแว่นแคว้นแดนสิงหล
ล้อมลังกาฆ่านายให้วายชนม์ เหมือนตัดต้นเสียแล้วปลายก็ตายตาม
แต่เสนาการะเวกเอกอำมาตย์ จงพาราชโอรสหมดทั้งสาม
ไปพาราถ้าสำเร็จเสร็จสงคราม เราจะตามไปเหมือนคำที่รำพัน
แล้วให้หาอาลักษณ์จำลองสาร ล้วนอ่อนหวานเพราะพริ้งทุกสิ่งสรรพ์
ใส่ลานทองกล่องแก้วอันแพรวพรรณ ทั้งเครื่องบรรณาการประทานไป
แล้วสั่งพระอนุชาเสนาผลึก ล้วนเคยศึกสงครามตามวิสัย
จงเตรียมคนพลรบให้ครบไว้ จะข้ามไปลังกาไม่ช้าการ
แล้วชวนบุตรสุดสาครบวรนาถ ขึ้นปราสาทแสนวิโยคโศกสงสาร
สถิตแท่นแว่นฟ้าโอพาพาร กอดกุมารโศกาด้วยอาลัย
โอ้ลูกแก้วแววตาบิดาเอ๋ย ได้ชมเชยชื่นจิตพิสมัย
จะแลลับกลับเป็นลูกเขาอื่นไป เหมือนดวงใจพ่อนี้พรากไปจากทรวง
จะขัดขวางอย่างไรก็ไม่ชอบ ด้วยเธอมอบรักใคร่มาใหญ่หลวง
มิให้ไปไพร่พลคนทั้งปวง จะลามล่วงติโทษว่าโหดไร้
จึงจำส่งองค์เจ้าเพราะเท่านั้น โอ้มิ่งขวัญพ่ออย่าหมองจงผ่องใส
พลางสวมสอดกอดโอรสระทดใจ สะอื้นไห้อยู่บนที่ศรีไสยาฯ

๏ สุดสาครอ่อนองค์ลงอภิวาท จับพระบาทภูวไนยใส่เกศา
พระปิ่นเกล้าเจ้าประคุณกรุณา มิใช่ว่าลูกนี้จะลืมคุณ
แต่พ่อเลี้ยงเที่ยงธรรม์ได้พันผูก เหมือนพ่อลูกล้นเหลือที่เกื้อหนุน
อันหนึ่งน้องสองราก็การุญ ได้ทำบุญร่วมกันมามั่นคง
ลูกขอลาฝ่าพระบาทบิตุเรศ ไปทูลเหตุมูลความตามประสงค์
แล้วจะลาพาพลมารณรงค์ ช่วยพระองค์รบพุ่งกรุงลังกาฯ

๏ พระฟังบุตรสุดสวาทฉลาดฉลอง กรประคองรับขวัญด้วยหรรษา
พลางกอดจูบลูบหลังพระลูกยา พ่ออย่าปรารมภ์จิตถึงบิดร
ศึกเพียงนี้มิสู้ยากลำบากนัก เพราะพร้อมพรักนายทหารชาญสมร
ล้วนเรียนรู้ครูประสิทธิ์ฤทธิรอน จะผันผ่อนได้สิ้นดังจินดา

เจ้าไปอยู่บุรีให้มีสุข พ่อมีทุกข์จึงจะให้เขาไปหา
แล้วก็เปลื้องเครื่องทรงอลงการ ให้ลูกยาสวมทรงเป็นมงคลฯ

๏ สุดสาครซ้อนนอกหนังเสือเหลือง เป็นสามเครื่องเรียบร้อยใส่สร้อยสน
แล้วกราบทูลมูลความตามยุบล เหมือนเรื่องตันตั้งสัตย์ปฏิญาณ
มิได้กลับอภิวาทบาทดาบส น้อมประณตแม่มัจฉาเหมือนว่าขาน
ก็ไม่เปลื้องเครื่องครองของอาจารย์ ขอประทานโทษาอย่าราคินฯ

๏ พระอภัยได้สดับก็รับขวัญ เห็นกตัญญูจิตคิดถวิล
ยิ่งรำพึงถึงมัจฉายุพาพิน มิรู้สิ้นรักใคร่อาลัยลาน
แล้วจึงว่าถ้าแม้พบกับแม่เจ้า จงบอกเล่าว่าพ่อคิดพิษฐาน
ไปชาติหน้าขอให้พบยุพาพาล กับประการหนึ่งนั้นทุกวันนี้
แม้นมิตายหมายใจจะได้พบ ไม่ล้างลมลืมมัจฉามารศรี
สั่งโอรสพจนาในราตรี จนรวีวรรณสว่างสำอางองค์
แล้วจัดเครื่องเรืองระยับประดับเพชร มงกุฎเก็จเกี้ยวกระหนกวิหคหงส์
ทั้งภูษาค่าเมืองเครื่องณรงค์ ประทานองค์พระพี่น้องสองกุมาร
แล้วโลมลูบจูบพักตร์รักเหมือนบุตร ล้วนแสนสุดซื่อตรงน่าสงสาร
เมื่อเดิบใหญ่ไหนก็คงเป็นวงศ์วาน กอดกุมารรับขวัญกลั้นโศกา
แล้วสอนให้ไหว้อาลาพระพี่ ทั้งชนนีนั่งรายทั้งซ้ายขวา
สามกุมารนั่งเรียงเคียงกันมา ชลีลาอัคเรศเกศสุรางค์ฯ

๏ นางรับขวัญสรรเสริญเจริญรัก จุมพิตพักตร์พี่น้องแล้วหมองหมาง
พิไรร่ำพร่ำว่าโศกาพลาง ไปเหินห่างห้องแม่จะแลลับ
นิจจาเอ๋ยเคยเห็นทุกเย็นเช้า เมื่อไรเจ้าสายใจจะได้กลับ
โอ้อนาถวาสนาแม่อาภัพ ได้ลูกแก้วแล้วจะกลับครรไลไป
สุดสาครจรมาหาแม่มั่ง พ่อเหมือนดังดวงจิตอย่างคิดไฉน
แม่รักน้องของเจ้านั้นเท่าไร ก็รักใคร่ตัวเจ้านั้นเท่ากัน
ขอฝากน้องสองหญิงอย่าทิ้งขวาง ให้เหมือนอย่างร่วมอุทรให้ผ่อนผัน
ประภาษพลางนางประทานสังวาลวรรณ ให้เหมือนกันทั้งพระน้องสองกุมารฯ

๏ แล้วคลานเข้าเฝ้าอาขอลากลับ
ธำมรงค์วงละแสนแหวนโบราณ
แล้วคลานมาหาสินสมุทพี่
สินสมุทสุดสวาทเพียงขาดใจ
แต่จะผูกลูกสิงโตสองตัวนั้น
มันหนังเหนียวเขี้ยวทองแดงเรี่ยวแรงดี
สุดสาครสอนให้น้องสองคำนับ
จะครวญคร่ำร่ำว่าจะช้าความ
มาลงลำกำปั่นสุวรรณมาศ
พอลมดีคลี่สายระบายใบ

๏ พระอภัยใจหายเสียดายบุตร
แต่ข่าวทัพคับขันต้องกลั้นกลืน
เตรียมเรือรบครบล้วนกระบวนศึก
ทั้งซ้ายขวาหน้าหลังเหมือนมังกร
ให้สินสมุทกับพระน้องเป็นกองหน้า
พอแลลับทัพหลวงล่วงครรไล
พราหมณ์วิเชียรเรียนรู้ธนูแม่น
ข้างปีกซ้ายฝ่ายพราหมณ์นามโมรา
เจ้าสานนท์มนต์ขลังอยู่รั้งท้าย
ได้ลมคล่องล่องน้ำออกท่ามกลาง

๏ ฝ่ายฝรั่งลังการักษาด่าน
จึงรีบใช้ใบกลับมาฉับพลัน
เห็นเรือเหล่าชาวผลึกมาคึกคัก
ยังแลหลามข้ามเคียงมาเรียงราย

๏ ฝ่ายลูกสาวเจ้าลังกาวัณฬาน้อย
แต่เสียท้าวเจ้าละมานรำคาญเคือง
พระอารับขวัญจูบโลมลูบหลาน
ถอดประทานให้ทั้งสามตามอาลัย
อัญชลีอำลาน้ำตาไหล
จึงว่าพี่นี้กระไรก็ไม่มี
ช่วยทำขวัญให้พระน้องทั้งสองศรี
จะได้ขี่เข้าณรงค์ทำสงคราม
เคารพรับเรียบราบไม่หยาบหยาม
ครั้นเสร็จสามกุมาราก็คลาไคล
ออกเกลื่อนกลาดดามมหาชลาไหล
แล่นไปในแดนน้ำทุกค่ำคืนฯ
คิดถึงสุดสาครถอนสะอื้น
ทุกวันคืนคิดการจะราญรอน
ดูพิลึกหลายทัพสลับสลอน
จะราญรอนรับรองดูว่องไว
ยกโยธาธงทิวปลิวไสว
พระอภัยคุมทัพกำกับมา
คุมเรือแล่นเรียงหลีกเป็นปีกขวา
คุมโยธาเสียดข้ามไปตามทาง
เรียกพระพายผาดพัดไม่ขัดขวาง
ไปตามทางถึงสิบห้าทิวาวันฯ
สังเกตการณ์กองทัพเห็นขับขัน
แล้วพากันขึ้นไปเฝ้าทูลเจ้านาย
มีธงปักหน้าเรือดูเหลือหลาย
ตะวันบ่ายเห็นจะมาถึงหน้าเมืองฯ
นางเศร้าสร้อยซบศรีฉวีเหลือง
ทั้งเสียเมืองอื่นซ้ำระยำยับ

ใครยกไปไพรีก็ตีแตก
สิบเก้าเมืองเปลื้องปลดกำหนดนับ
อันไพร่นายฝ่ายเขาชาวผลึก
เราชิงชัยไม่สันทัดเป็นสตรี
แล้วนิ่งนึกตรึกตรองว่าสองทัพ
มาหึงหวงหน่วงนานรำคาญใจ
ดำริพลางนางสั่งฝรั่งเศส
ไปทูลสองกองทัพให้ทราบความ
จะเอ็นดูอยู่ด้วยช่วยกันรบ
เราจะได้ให้ทหารออกด้านดี
แขกฝรั่งฟังนางต่างคำนับ
ทูลฉลองสองโอรสยศไกร

ช่างเหลวแหลกหลายหมื่นไม่คืนกลับ
เดี๋ยวนี้ทัพข้ามมาถึงธานี
ชำนาญศึกสามารถดังราชสีห์
จะต่อตีด้านทานประการใด
จะรบรับหรือว่าจิตคิดไฉน
จะยุให้สององค์ออกสงคราม
กับแขกเทศพวกระเด่นที่เป็นล่าม
ว่าศึกข้ามฟากมาถึงธานี
หรือจะหลบหลีกไฉนก็ให้หนี
อยู่ที่นี่ก็จะพลอยยับย่อยไป
มากองทัพที่ริมท่าชลาไหล
เหมือนทรามวัยว่ามาสารพันฯ

๏ ฝ่ายบุตรท้าวเจ้าระเด่นชื่อเซ็นระด่ำ แปลเป็นคำไทยว่าเจ้าฟ้าสวรรค์
จะใคร่รบตบพระหัตถ์แล้วตรัสพลัน
แน่อำมาตย์ชาติเราเหล่าระเด่น
นี่หากเคราะห์เพราะมาฟ้องกันสองราย
จะเข้าไปในวังฟังให้แน่
แม้นให้เราเข้าหน้าจะราวี
แล้วแต่งองค์ทรงเครื่องเรืองจำรัส
ทรงเหน็บกริชฤทธิไกรแล้วไคลคลา

๏ ฝ่ายมะหุดบุตรท้าวเจ้าฝรั่ง
ยิ่งเหิมฮึกนึกมานะไม่ละวาง
จะยกไปหลายครั้งฝรั่งห้าม
จะด่าว่าถ้ามิให้รบไพรี
แล้วแต่งองค์ทรงเสื้อเครือกระหนก
ถือกระบี่ลีลาเหล่าข้าไท

ชะแม่วัณพาว่าเป็นน่าอาย
ถึงปันเป็นภัสม์ธุลีไม่หนีหาย
หาไม่นายเสร็จการแล้วป่านนี้
สุดแล้วแต่พระธิดามารศรี
ให้ไพรีหายฉิบในพริบตา
หนุ่มกำดัดดูงดงามตามภาษา
แขกชวาวิ่งตามไปหลามทางฯ

เมื่อได้ฟังฝีปากเขาถากถาง
ไฉนนางทรงสั่งมาดังนี้
จนศึกข้ามเขตคุ้งมากรุงศรี
จะพลอยดีเมืองลังกาให้สาใจ
หมวกขนนกเหน็บแนมแซมไสว
ทั้งนายไพร่พรั่งพร้อมห้อมล้อมมา

ถึงในวังทั้งระเด่นเซ็นระดำ ขุนนางนำเข้าไปตึกที่ปรึกษา
ทั้งสองข้างต่างถึงถลึงตา พวกเสนาแลดูรู้ทำนอง
เชิญให้นั่งตั้งที่เก้าอี้รับ มีฉากลับแลบังอยู่ทั้งสอง
นางสาวสรรค์พนักงานเชิญพานทอง ถวายกล้องเครื่องพระศรีที่น้ำชาฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงเกรงจะโกรธ ทำขอโทษทอดเทเสน่หา
ซึ่งน้องให้ไปถามตามสงกา เพราะเห็นว่าขึ้งเคียดรังเกียจใจ
ประเดี๋ยวนี้มีทัพมาคับคั่ง น้องก็หวังจิตว่าจะอาศัย
แต่สององค์ทรงฤทธิ์คิดอย่างไร จงโปรดให้ทราบความแต่ตามจริง
อันตัวน้องครองสัตย์สันทัดเที่ยง อุตส่าห์เสี่ยงวาสนาประสาหญิง
แต่สององค์ทรงระแวงแคลงประวิง จะทอดทิ้งเสียแล้วน้องก็ต้องอาย
ประภาษพลางทางชม้อยคอยสังเกต ให้สบเนตรหน่อนาถเหมือนมาดหมาย
พอแลสบหลบเลี่ยงเมียงชม้าย แกล้งประปรายโปรยให้แต่นัยนาฯ

๏ ฝ่ายฝรั่งทั้งแขกล้วนแรกรุ่น ทั้งหมกมุ่นมนต์เล่ห์รูปเลขา
ได้ฟังรสพจมานหวานวิญญาณ์ ยิ่งปะตาต่างตะลึงคะนึงใน
จะเกี้ยวนางต่างสองขึ้นพ้องเสียง สวนสำเนียงไม่รู้ว่าภาษาไหน
เสียงฝรั่งประดังแขกแทรกขึ้นไป เหมือนสวดมาลัยรับวัดสันทัดกันฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงเกรงวิวาท เชิงฉลาดแยบคายลวงซายขยัน
เขียนฉลากลงให้เห็นเป็นสำคัญ แล้วปนกันให้สรางค์ไปวางไว้
พลางสัญญาว่าจะหยิบกลีบลำเจียก จงสำเหนียกในหนังสืออย่าถือไฉน
ใครได้ก่อนผ่อนกันองค์นั้นไป แม้ปลงใจจึงค่อยหยิบกลีบผกาฯ

๏ สองกษัตริย์ตรัสตอบว่าชอบแล้ว ต่างผ่องแผ้วยิ้มกลีบบุปผา
ฝรั่งใหญ่ได้หนังสือเหมือนถือตรา หัวร่อร่าร้องว่าแน่แล้วแม่คุณ
ทำไมกับทัพผลึกศึกเท่านี้ เหมือนแมลงหวี่ไว้เว้เดรฉุน
จะขยี้บี้เล่นให้เป็นจุณ เปรียบเหมือนฝุ่นฝอยไหม้ในไฟกาพ
แล้วลามาท่าน้ำลงกำปั่น สั่งให้ลั่นปืนสัญญาโยธาหาญ
ให้โห่ภาษาฝรั่งดังสะท้าน ยกออกด้านตั้งมั่นป้องกันเมืองฯ

๏ น่าสงสารฝ่ายระเด่นเซ็นระดำ
แค้นมะหุดสุดแสนจะแค้นเคือง
แล้วตรัสว่าฝรั่งไปตั้งรับ
เข้ามายังฝั่งน้ำจะซ้ำดี
แล้วลงมาท่าน้ำสั่งตำมะหงง
พร้อมพหลพลรบสงบไว้

๏ ฝ่ายลูกสาวเจ้าลังกาวัณพาหญิง
ให้ตรวจตราหน้าที่ต้องรี้พล
แล้วชวนเหล่าสาวสุรางค์นางน้อยน้อย
เคยนั่งเล่นเห็นถนัดถึงนที

๏ ฝ่ายพระหน่อบพิตรฤทธิรุทร
พอจวนเย็นเห็นกำปั่นเที่ยวสัญจร
ไม่รอรั้งสั่งทหารให้ขานโห่
แล้วตีฆ้องกลองระดมเร่งสมทบ

๏ ฝ่ายมะหุดบุตรท้าวเจ้าฝรั่ง
แล้วดั้งโห่โล้หลีกเป็นปีกกา
ระดมดังตังตึงกึงกึงก้อง
โห่กระหึมครึมครั่นลั่นพิลึก
ทั้งพวกพลคนยับลงนับหมื่น
สุดแต่ลูกถูกใครทั้งไพร่นาย
แต่สินสมุทสุดกล้าออกหน้าทัพ
พอลูกท้าวเจ้าพาราสุลาลัย
เสียงดึงลูกถูกสินสมุทผลุง
ตกในน้ำสำลักประดักชล
พอนายหายฝ่ายไพร่ตกใจร้อง
ฝรั่งใหญ่ได้ทีตีประดัง
ทรวงระกำแก้หน้าดูฝาเฝือง
แลชำเลืองลานุชพระบุตรี
แม้ถอยกลับทวนทบดลบหนี
ให้สาที่ถือตัวไม่กลัวใคร
ให้ยกธงทัพชวาโยธาไสว
ทั้งนายไพร่พร้อมพรั่งริมฝั่งชลฯ
ยังเกรงกริ่งเกลือกวิบัติจะขัดสน
ขึ้นอยู่บนป้อมรอบขอบบุรี
ขึ้นดีกลอยล่องฟ้าหลังคาสี
จะดูฝีมือทหารที่ราญรอนฯ
สินสมุททัพหน้านาวาสลอน
เป็นดอนดอนตั้งกระบวนจะสวนรบ
ไล่เรือโล้เข้าประจัญห้นตลบ
เข้ารุมรบเรือฝรั่งเมืองลังกาฯ
ตีระฆังขานรับทัพซ้ายขวา
ตามสัญญายิงปืนเสียงครื้นครึก
ทั้งปิดป้องปืนรับทัพผลึก
อึกทึกถูกล่มถล่มทลาย
ด้วยว่าปืนป้องกันมันไม่หาย
คนนั้นตายดับปลอดดลอดไป
หมายจะจับฝรั่งยังไม่ใกล้
ทรงปืนใหญ่ยิงหมายเอานายพล
จำเพาะพุ่งผลุงกระเด็นไม่เห็นหน
จมลงจนถึงดินสิ้นกำลัง
ตลบล่องแล่นหาข้างหน้าหลัง
เสียงดึงดังติดตามแล่นหลามมาฯ

๏ ศรีสุวรรณกันทัพให้รับรบ เรือดลบแล่นรายทั้งซ้ายขวา
พอมืดค่ำคล้ำลงในคงคา ด้วยลมกล้ากลางคืนเป็นคลื่นตี
ปะทะทัพสับสนอลหม่าน ฝรั่งด้านต่อรบไม่หลบหนี
ระดมปืนครื้นครั่นกันไพรี แต่ลมดีเข้าฝั่งข้ามลังกา
พระอภัยได้ลมเร่งสมทบ ล้วนเรือรบเรียงแล่นเข้าแน่นหนา
ฝ่ายฝรั่งดั้งโห่เป็นโกลา ยิงปืนหน้าเรือลั่นสนั่นดังฯ

๏ ฝ่ายระเด่นเซ็นระดำเห็นคำพลบ เอาเรือรบรายทางออกข้างหลัง
ด้วยโกรธขึ้งหึงผู้หญิงคิดชิงชัง ยิงฝรั่งเรือแตกต้องแยกรับ
พวกกองหนุนวุ่นวายฝ่ายกองหน้า ก็พะว้าพะวังถอยหลังกลับ
ศรีสุวรรณลั่นฆ้องเร่งกองทัพ เข้าดั่งดับขึ้นกำปั่นไล่ฟันแทง
ฝรั่งตายย้ายแยกแขกออกรบ ล้วนแกว่งคบหอกดาบกำซาบแผลง
สลุบสลัดสกัดทางไว้กลางแปลง แต่รับแรงเรือกระทบหลบไม่ทัน
เข้าถึงฝั่งทั้งแขกพลอยแตกซ้ำ บ้างลงน้ำขึ้นตลิ่งวิ่งถลัน
เหล่าทัพแตกแขกฝรั่งล้วนชังกัน เข้าแทงฟันเฝ้าแต่ซ้ำกันร่ำไป
พวกพหลพลผลึกยิ่งฮึกโห่ กึกก้องโกลาลั่นเสียงหวั่นไหว
เข้าถึงฝั่งยั้งหยุดเที่ยวจุดไฟ เพลิงก็ไหม้เรือฝรั่งพลุ่งพลั่งโพลง
ดิดสลุบวุบดึงถึงทัพแขก ตุ่มดินแดกดึงลั่นควันโขมง
เลยลุกไหม้ไปเพลาเสากระโดง ยิ่งพลุ่งโพลงเพลิงสว่างดังกลางวันฯ

๏ ฝ่ายลูกสาวเจ้าลังกาเห็นข้าศึก พลผลึกหลายทัพดูคับขัน
ฝรั่งแขกแตกยับทบทับกัน บางพวกเข้าเผากำปั่นเสียงครั่นครื้น
ให้คร้ามจิตคิดจะล่าโยธาทัพ แล้วนึกกลับกลั้นแกล้งทำแข็งขืน
เรียกฝรั่งพรั่งพร้อมขึ้นป้อมปืน ดูดาษดื่นเดินไขว่กันไปมา
ยกกระบัดรหัศเกนตระเวนตรวจ ทุกหมู่หมวดมุลนายทั้งซ้ายขวา
ข้างฝั่งน้ำสำคัญนางวัณพา ให้โยธาขึ้นสมทบบรรจบกัน
แล้วให้หาข้าเฝ้าเหล่าทหาร มาคิดการแก้ไขไอศวรรย์
เมืองผลึกฮึกโหมเข้าโรมรัน จะป้องกันแก้ไขฉันใดดีฯ

๏ ฝ่ายเสนาฝรั่งอยู่พรั่งพร้อม
ต่างทูลว่าข้าพเจ้าอยู่เหล่านี้
แต่ศึกเสือเหลือกำลังฝรั่งแขก
เรารอรั้งตั้งมั่นประจัญไว้
เห็นชนะจะเข้ารบสมทบทัพ
ถ้าไพรีมีกำลังตั้งประจัญ
ขอบุญญาบารมีศรีสวัสดิ์
ช่วยโปรดเกล้าเหล่าอาณาประชาชน

๏ นางฟังคำอำมาตย์ให้หวาดหวั่น
ให้ปกป้องกองละหมื่นปืนชำนาญ
จะได้รับทัพแตกแขกฝรั่ง
รับแต่ไพร่ไว้บำรุงกรุงลังกา
ครั้นสั่งเสร็จเสด็จมาอยู่หน้าป้อม
พวกกองนอกออกไปตั้งระวังภัย

๏ ฝ่ายมะหุดบุตรท้าวเจ้าฝรั่ง
ทหารแขกแบกว่ายมาหลายคน
พอเห็นไฟไหม้กำปั่นควันตระหลบ
ด้วยกลางคืนตื่นแตกแปลกโยธา
แต่ทัพบกยกออกตั้งฝรั่งแขก
แต่บุตรท้าวเจ้าพาราสุลาลัย
เห็นโฉมยงองค์ละเวงดูเปล่งปลั่ง
ช่างขาวผ่องสองแก้มแจ่มเจริญ
เห็นไพร่พลคนตื่นเสียงครื้นครึก
ตะโกนก้องร้องว่าองค์แม่นงเยาว์

๏ นางละเวงเพ่งพักตร์รู้จักแจ้ง
ให้สาวสรรค์ชั้นนอกตะคอกไป
ประณตน้อมนางวัณพามารศรี
คงต่อตีกว่าชีวันจะบรรลัย
ก็ตื่นแตกต่างต้านทานไม่ไหว
แต่พอให้รุ่งแจ้งแสงตะวัน
สกัดจับเข่นฆ่าให้อาสัญ
จึงผ่อนผันถ่ายเทด้วยเล่ห์กล
เป็นชั้นฉัดรชายหญิงชาวสิงหล
คิดผ่อนปรนปราบศึกทรงตรึกการฯ
แต่แกล้งกลั้นกลับว่าเหมือนกล้าหาญ
ไปตั้งต้านต่อณรงค์ริมคงคา
ที่อยู่ฝั่งฝ่ายเราคงเข้าหา
แต่ตัวนายขายหน้าอย่าเอาไว้
ข้าหลวงล้อมแต่ล้วนปืนยืนไสว
ทั้งนายไพร่พร้อมพรั่งริมฝั่งชลฯ
เรือที่นั่งอับปางลงกลางหน
พาขึ้นบนฟากฝั่งข้างลังกา
ไม่พานพบพวกคนเที่ยวค้นหา
ไม่รู้ว่าอยู่หนตำบลใด
เที่ยวตื่นแตกต่างมาเข้าอาศัย
หลีกเข้าไปตรงพลับพลาหน้าเชิงเทิน
ขยั้นยั้งยืนชะเง้อไม่เก้อเขิน
ให้เพลิดเพลินพลางยิ้มทำพริ้มเพรา
กลับรู้สึกเสียใจดังไฟเผา
ช่วยให้เขาเปิดรับพี่ฉับไวฯ
ด้วยว่าแสงเพลิงกระจ่างสว่างไสว
ว่าพวกไอ้ปีศาจฉกาจจริง

เขาฆ่าตายร้ายร้องคะนองหลอก มาเรียกออกอื้ออึงจะพึ่งหญิง
แล้วขู่ขับจับปืนจะยืนยิง มะหุดวิ่งล้าลุกตะคุกคลานฯ

๏ ฝ่ายระเด่นเซ็นระด่ำกับดำมะหงง เที่ยวเวียนวงวิ่งหาโยธาหาญ
พอเพลิงฮือรื้อหนีตะลีตะลาน ไม่ต่อด้านแตกมาถึงหน้าวัง
เห็นลูกสาวเจ้าลังกาอยู่หน้าป้อม งามละม่อมแม่คุณเป็นบุญหลัง
ได้เห็นหน้าพาพี่มีกำลัง ช่างเปล่งปลั่งปลดเปลื้องเหลืองลออ
นวลละอองสองแก้มดูแย้มยิ้ม ชะได้ชิมเชยชิดสักนิดหนอ
กระแอมไอให้เสียงสำเนียงคอ เขาหัวร่อรู้สึกนึกรำคาญ
ให้พวกพ้องร้องว่าเซ็นระด่ำ กับทั้งดำมะหงงฝ่ายนายทหาร
จะขอเข้าพึ่งองค์นางนงคราญ เปิดทวารไวไว้อย่าได้ช้าฯ

๏ นางละเวงเกรงใจใช้แต่ล่าม ให้ตอบตามคำแขกแปลกภาษา
ว่าระเด่นเป็นผีหนีเขามา ยังหลอนหลอกกลอกหน้าทำตาวาว
จะถือบวชตรวจน้ำทำนบี ไปถึงผีทัพแขกแตกตาขาว
เห็นศึกมาดาเหมี่ยววิ่งเกรียวกราว สิ้นทั้งบ่าวทั้งนายตายไม่ดีฯ

๏ ฝ่ายระเด่นเห็นเขาแคลงจึงแกล้งร้อง โอ้แม่น้องวัณพาผินหน้าหนี
ขอหยุดยั้งตั้งรับทัพโยธี ไม่ใช่ผีดอกระเด่นได้เอ็นดูฯ

๏ สาวสุรางค์ด่างกลับขับตะคอก ยังหลอนหลอกแลบลิ้นจะกินหมู
อ้ายผีแขกแยกเขี้ยวมาเกี้ยวชู้ เฝ้าแลดูพระธิดาทำตาโพลง
พลางจ้องปืนยืนขยับแล้วขับไล่ ไม่ถอยไปหรือจะต้องเป็นสองโหง
ทหารเห็นแผ่นโผนโจนตะโพง ออกวิ่งโทงทิ้งนายพลัดพรายไป
แต่ระเด่นเซ็นระด่ำละล่ำละลัก ด้วยความรักเหลือรักสู้ตักษัย
เห็นลูกสาวเจ้าลังกาตัดอาลัย ร่ำร้องไห้โฮโฮยืนโซเซ
สะอื้นพลางทางว่าฆ่าเสียเถิด คงจะเกิดกอดนางไม่ห่างเห
ถึงชาตินี้มิได้ชมสมคะเน ไปเป็นเทวดาจะมาเชย
แล้วลืมองค์หลงยิ้มจิ้มลิ้มเหลือ เป็นนวลเนื้อเหลือละมุนแม่คุณเอ๋ย
เขาถาถางอย่างไรไม่ไปเลย เฝ้าแหงนเงยดูนางไม่วางตาฯ

๏ ฝ่ายองค์พระอภัยได้ชนะ
ให้ทอดสู้อยู่ริมฝั่งดั้งประดา
เที่ยวค้นคว้าหาศพไม่พบปะ
ทั้งองค์พระอนุชาเสนาใน
ไม่เห็นองค์ทรงยศโอรสราช
แต่ก่อนตายหลายครั้งก็ยังฟื้น
พระอภัยใจหายเสียดายบุตร
พระทัยหายตายแน่ดั้งแต่เย็น
ยิ่งเศร้าหมองตรองตรึกสะอึกสะอื้น
แล้วสงสัยไต่ถามพราหมณ์โหรา
๏ โหรารับจับยามตามสังเกต
จึงทูลความตามตำรับไม่กลับกลาย
ต้องตกไปไกลที่ถึงสี่โยชน์
ต่อเช้าตรู่สุริย์ฉายขึ้นพรายพรรณ
จะได้ลาภปราบศึกให้กึกก้อง
ในสองโมงคงจะมาไม่ช้าที
แล้วพราหมณ์เฒ่าเล่าถวายว่าสายสมุทร
ข้างเหนือใต้ได้ฝ่ายกลางหว่างคงคา
ทั้งสามแหล่งแอ่งอ่าวเหล่าสิงหล
จะทอดทิ้งดิ่งสายหมายคะเน
แต่สายนั้นพันวาสิบห้าเส้น
ไม่ถึงดินสิ้นสุดสมุทรไท
แต่วนกลางห่างตลิ่งข้างสิงหล
เดี๋ยวนี้เราเข้าในอ่าวแต่เช้ามา
ครั้นน้ำลงตรงออกไปนอกอ่าว
คงมาได้ในรุ่งวันพรุ่งนี้
แต่เสียพระลูกน้อยละห้อยหา
ต้อนโยธาลงในน้ำนั้นคล่ำไป
สงสารพระลูกยาน้ำตาไหล
ต่างร้องไห้หาพลางในกลางคืน
ต่างอนาถนึ่งนึกสะอึกสะอื้น
นี่ถูกปืนใหญ่ยับไม่กลับเป็น
ให้หาสุดสายกระแสไม่แลเห็น
แม้นกลับเป็นดึกดื่นคงคืนมา
จนดึกดื่นเดือนคล้อยเฝ้าคอยหา
พระลูกยายังจะรอดหรือวอดวายฯ
พิเคราะห์เหตุหารคูณไม่สูญหาย
ยังมิตายแต่ว่ายากลำบากครัน
เดี่ยวสันโดษดังชีวาจะอาสัญ
พระพุทธนั้นถึงพฤหัสสวัสดี
ได้สิ่งของมาประณตบทศรี
ประเดี๋ยวนี้ยังอยู่ในใต้คงคา
พิลึกสุดสายชลวนหนักหนา
ในตำราเรียกชื่อสะดือทะเล
น้ำนั้นวนเวียนกำปั่นให้หันเห
ว่าทะเลลึกล้ำน้ำเพียงไร
เช้าจนเย็นหย่อนลงด้วยสงสัย
อยู่เหนือใต้ใกล้ฝั่งข้างลังกา
ตรงดำบลปากน้ำสำปันหนา
สายคงคาเขตวนชลธี
เวลาเช้าน้ำขึ้นจะคืนที่
ถ้าแม้นมิเหมือนสัญญาให้ฆ่าฟัน

พระฟังความพราหมณ์ทายค่อยคลายจิต
สั่งพระน้องกองหน้าซ้ายขวานั้น
๏ ฝ่ายพระหน่อบดินทร์สินสมุท
ถือพระมนต์ทนคงทรงอินทรีย์
ถึงตัวตายสายธาตุไม่ขาดสิ้น
ถ้าลมแดดแผดส่องต้องกายา
เมื่อดกน้ำค่ำพลบสลบนิ่ง
พอน้ำขึ้นคลื่นคลั่งประดังกัน
เข้าเกยหาดธาตุลมระดมต้อง
พอแดดถูกปลุกชีวิตด้วยฤทธา
เห็นเปลวไฟไหม้กำปั่นควันตลบ
กองทัพเราเข้าถึงไหนก็ไม่รู้
พอเลี้ยวหลังวังใหม่เห็นไพร่พร้อม
พวกทัพแตกแขกฝรั่งเมืองลังกา
แล้วแลดูผู้คนพลผลึก
ยังรออยู่รู้ที่ว่ามีชัย
พอแลเห็นเซ็นระดำกับดำมะหงง
สังเกตดาว่าระเด่นเป็นผู้ดี
เห็นสะอื้นยืนชะอ้อนวอนผู้หญิง
ดูบนป้อมพร้อมพรั่งพวกลังกา
เหมือนรูปร่างนางเขียนไม่เพี้ยนผิด
กำดัดงามทรามสงวนนวลละออง
แม้นได้นางอย่างนี้เป็นที่รัก
นี่สาวใหญ่ได้แต่ดูไม่คู่ควร
ด้วยแป้งทาตามนุษย์บุรุษเห็น
แต่สินสมุทสุดดีนี่กระไร
ทั้งทรงคิดเห็นจริงทุกสิ่งสรรพ์
ให้ป้องกันตรวจตราในราตรีฯ
ด้วยเป็นบุตรนางมารหลานฤาษี
ถอดชีวีไว้ที่ในไตรโลกา
คือธาตุดินธาตุน้ำร่ำรักษา
จะแกล้วกล้ากลับเป็นเหมือนเช่นกัน
จึงจมดิ่งดึ่งไปจนไก่ขัน
ให้กายนั้นขึ้นยังฝั่งคงคา
ตกถึงห้องนาสิกพลิกผวา
ยิ่งแกล้วกล้ากลับฟื้นขึ้นยืนดู
พลรบโห่ลั่นสนั่นหู
จะใคร่ดูทางบกวิ่งหกมา
กำแพงป้อมปืนรายทั้งซ้ายขวา
ยังวิ่งหากันออกอึงคะนึงไป
กระหึมฮึกโห่ลั่นเสียงหวั่นไหว
แกล้งเลี้ยวไปดูรอบขอบบุรี
ยืนอยู่ตรงพลับพลาหลังคาสี
ได้ท่วงทีทำเป็นเมียงเดียงเข้ามา
เฝ้าอ้อยอิ่งออกความตามภาษา
นางวัณพานั่งอยู่ที่เก้าอี้ทอง
ยิ่งเพ่งพิศผิวฉวีไม่มีสอง
ดูผุดผ่องพิสไปใจรัญจวน
จะฟูมฟักเฝ้าประคองของสงวน
ให้ปั่นป่วนเป็นเพราะมนต์เข้าดลใจ
มิได้เว้นหวงจิตพิสมัย
อายุได้ถึงสิบเก้าก็เปล่าดาย

เมื่ออยู่วังยังไม่รู้รักชู้สาว
เขาคอยเข้าเฝ้าแหนให้แสนอาย
ถ้าเสร็จศึกนึกจะบวชจนหนวดขาว
เสน่หามาทะลุปัจจุบัน

๏ ฝ่ายมะหุดบุตรท้าวเจ้าฝรั่ง
แต่เช้าตรู่จู่มาด้วยอาลัย
พอแลเห็นเซ็นระดำรำกระบี่
เซ็นระดำรำกริชด้วยฤทธา

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงเกรงจะวุ่น
เปิดประตูพรูออกนอกปราการ

๏ สินสมุทหยุดคิดพินิจนึก
เพราะลูกสาวเจ้าลังกาวิลาวัณย์
ครั้นแลเห็นเอ็นดูว่าผู้หญิง
จะฆ่านางวางวายเสียดายงาม
ถ้าปลอมทัพจับเป็นเห็นจะได้
ด้วยยังห้ามปรามศึกกันคึกคัก
จึงวิ่งผลุนหมุนมวยพวยขึ้นป้อม
ถึงปะทะกะเกะปะเตะดี

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงรู้เพลงรบ
เข้าปนเหล่าสาวสุรางค์นางกำนัล
ด้วยบุญญาบารมีเป็นที่สุด
พวกดีนป้อมล้อมวังบ้างนั่งยืน

๏ นางละเวงเกรงกลัวจนตัวสั่น
ยังแต่ดาราหูอยู่กับกาย
ฟาดพระศอหน่อนรินทร์สินสมุท
เขารุมจับกลับฟื้นดื่นดกใจ
ล้วนลูกท้าวลูกพระยาเอามาถวาย
ไม่ให้กลายแกล้งหนีทุกวี่วัน
ที่ชู้สาวสิ่งไรไม่ใฝ่ฝัน
ให้อัดอั้นอ้ำอึ้งตะลึงตะไลฯ
เธอเคลิ้มคลั่งลืมองค์ให้หลงใหล
หมายจะได้ดูลูกสาวเจ้าลังกา
เข้าต่อตีตามติดริษยา
ปะทะท่าแทงฟันประจัญบานฯ
จึงใช้ขุนนางนายฝ่ายทหาร
ช่วยว่าขานแขกฝรั่งไม่ฟังกันฯ
ด้วยเกิดศึกเข่นฆ่ากันอาสัญ
แม้นฆ่าฟันเสียให้ตายก็หายความ
งามจริงจริงจิตใจให้ไหวหวาม
แต่สงครามคราวนี้ได้ทีนัก
แต่พอให้ปรากฏเป็นยศศักดิ์
เขาเปิดปากประตูไว้เห็นได้ที
เห็นคนล้อมแต่ล้วนเหล่านางสาวศรี
ชิงกระบี่ฟันตายลงก่ายกันฯ
เลี้ยวตลบหลีกลัดวิ่งผัดผัน
พ้นวันเวียนอ้อมบนป้อมปืน
ให้สินสมุทแลเห็นเป็นคนอื่น
ต่างแดกดื่นดกใจทั้งไพร่นายฯ
เห็นจวนทันสุดที่จะหนีหาย
กระหวัดสายทรงแกว่งเป็นแสงไฟ
ความเจ็บสุดชวนซบสลบไสล
เห็นไฟล้อมลูกสาวเจ้าลังกา

ลุกทะลึ่งตึงตังถอยหลังกลับ ไม่อาจจับด้วยอำนาจวาสนา
กระโดดออกนอกกำแพงแผลงศักดา พิฆาตฆ่าคนตายลงก่ายกอง
แล้วเลี้ยวกลับจับมะหุดบุตรฝรั่ง รวบไว้ทั้งแขกระด่นได้เป็นสอง
คนละมือถือโลดโดดคะนอง โถมลงท้องสมุทรไทไปเภตรา
พวกกองทัพรับขึ้นเรือที่นั่ง วางฝรั่งแขกให้ไพร่รักษา
ฝ่ายว่าพระบิดุรงค์องค์พระอา เสด็จมาเยี่ยมถามตามยินดี
สินสมุททรุดซบอภิวาท แทบพระบาทบงกชบทศรี
แล้วทูลความตามตายวายชีวี จนมาตีเมืองใหม่ได้ศัตรู
แล้วทูลว่าดราสำคัญหม่อมฉันเห็น เขาแกะเป็นดวงหน้าพระราหู
ครั้นเข้าชิดฤทธิไกรเป็นไฟฟู นางถืออยู่กับกายมีสายพัน
เมื่อหวดถูกลูกยาเหมือนฟ้าฟาด เจียนจะขาดชีวาถึงอาสัญ
จะจับนางขวางขัดเป็นอัศจรรย์ หาไม่วันนี้ก็เสร็จสำเร็จการฯ

◎ สองพระองค์ทรงพระสรวลว่าด่วนได้ ไม่บอกให้รู้แจ้งแต่งทหาร
ขึ้นไปด้วยช่วยกันประจัญบาน นี่ทำการเกินกำลังจึงดังนั้น
เพราะนางนี้มีคุณการุญราษฎร์ ยังไม่ขาดชันษาถึงอาสัญ
ถือดวงดาราหูคู่ชีวัน ประกอบกันจึงได้ปลอดรอดภัยพาล
ซึ่งตัวเจ้าเข้าไปจับให้อัปยศ ก็ปรากฏฤทธาที่กล้าหาญ
แต่เพียงนี้ดีล้นพ้นประมาณ จะทำการกลศึกค่อยดึกดรอง
แล้วแลดูหน้าฝรั่งกับทั้งแขก ล้วนรุ่นแรกราวโอรสหมดทั้งสอง
มาชิงชู้สู้ศึกคึกคะนอง จนตัวต้องดิดโซ่เพราะโลกีย์
ชะรูปร่างนางละเวงวัณพาเอ่ย กระไรเลยล่อชายตายเป็นผี
แต่เรายังคลั่งถึงเป็นครึ่งปี หนุ่มเช่นนี้แล้วก็มัวจนตัวตาย
พลางตรัสถามตามภาษาชวาแขก ว่าแต่แรกรักอย่างไรจึงไม่หาย
เซ้นระดำซ้ำแค้นด้วยแสนอาย ถ่มน้ำลายแล้วก็กลับนั่งหลับตา
พระเสแสร้งแกล้งถามความฝรั่ง เขาชิงชังไยจึงรักเขาหนักหนา
มะหุดฟังดั่งแค้นแน่นอุรา ถลึงดาเห็นอดสะกดใจ

พระรู้เท่าเช้าชี้ที่จะวุ่น จึงสั่งขุนเสนาอัชฌาสัย
จงคุมขังทั้งสองอยู่ห้องใน แต่ว่าให้กินอยู่ดูระวัง
แม้นบิดามาง้อขอโอรส จะเปลื้องปลดปล่อยไปเหมือนใจหวัง
ด้วยเป็นเคราะห์เพราะผู้หญิงใช่ชิงชัง พระร่ำสั่งเสนาด้วยปรานีฯ

๏ สินสมุทสุดซื่อรื้อกำซับ จะยกทัพรบพุ่งเอากรุงศรี
ร้ายกว่าเสือเหลือรู้สู้สตรี การโลกีย์พระก็รู้อยู่แต่ไร
แม้นขึ้นรบพบผู้หญิงชาวสิงหล อย่าแปดปนทำเป็นมิตรพิสมัย
จะมัวเมียเสียการรำคาญใจ ใครเห็นให้ฆ่าฟันเสียทันทีฯ

๏ ศรีสุวรรณกลั้นยิ้มพริ้มพระพักตร์ เห็นหนักนักไปแล้วว่าน่าบัดสี
หรือไปเห็นเป็นแก่ตัวต้องกลัวดี จะเลือกที่เป็นดอกบอกจริงจริง
มิใช่ใครไม่เคยเป็นบุรุษ มันจะยุดใครอยู่กับผู้หญิง
แต่เกาะติดชิดปากเหมือนทากปลิง ยังปลิดทิ้งไปเสียได้กระไรเลยฯ

๏ พระอภัยให้สัญญาว่าข้านี้ รู้ท่วงทีกันเสียแล้วลูกแก้วเอ๋ย
แต่นี้ไปไม่เป็นเหมือนเช่นเคย อย่าคิดเลยลูกน้อยจงคอยดู
ถ้าจับได้ไว้บิดาจะผ่าอก หญิงโกหกเห็นพยศไม่อดสู
แต่รุ่นราวสาวน้อยสักร้อยชู ไม่ควรคู่คบหาขายหน้าเรา
จะขึ้นบกยกย่ำค่ำวันนี้ ระดมตีเมืองใหม่เอาไฟเผา
กำซับไพร่ให้รู้อย่าดูเบา คอยตามเจ้าสินสมุทคอยจุดไฟ
ข้าเฝ้าฟังบังคมบรมนาถ ออกเกลื่อนกลาดกลับมาที่อาศัย
สั่งให้คนพลรบสมทบไว้ ทั้งนายไพร่พร้อมพรั่งระวังการฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงวัณพาราช คิดขยาดอยู่ด้วยศึกเห็นอึกหาญ
มาหักโหมโจมจับให้อัประมาณ มันทนทานแทงฟันไม่บรรลัย
แล้วแลดูหูตาดังทาชาด ช่างองอาจอ้ายคนนี้อยู่ที่ไหน
แล้วมิหนำซ้ำจับแม่ทัพไป เสียน้ำใจให้สะอื้นกลืนน้ำตา
แต่คนเดียวเจียวยังทำให้ช้ำจิต ปัจจามิตรเหมือนหนึ่งไฟไหม้เวหา
เหลือกำลังนั่งนึกนิ่งตรึกตรา ตามตำราเรียนร่ำในคัมภีร์

พอคิดได้ในอุบายพระบาทหลวง ให้ล่อลวงล้างศึกอย่านึกหนี
อันกลหมู่สู้เสือนั้นเหลือดี ไม่ต่อตีต้อนส่งเข้ากรงดรึง
แล้วดรองดรึกปรึกษาพวกข้าเฝ้า เดี๋ยวนี้เราก็ไม่มีที่จะพึ่ง
จะผ่อนปรนกลศึกให้ลึกซึ้ง รบให้ถึงแพ้ชนะปะทะทัพ
ด้วยเห็นว่าข้าศึกมาฮึกโหม จะจู่โจมจุดไฟเข้าไล่จับ
เหมือนไฟป่ามาใกล้จุดไฟรับ จึงจะดับเพลิงได้ดังใจนึก
ให้โยธีดีเหล็กตารางล้อม ทุกที่ป้อมคนอยู่ประดู่ดึก
ทำกลไกใครเข้าหันให้ลั่นดึก ขังข้าศึกเสียให้ไฟมันไหม้ตาย
ทำรถทรงกงกลถ้าคนขึ้น ให้หักครืนครอบไว้เหมือนใจหมาย
ทำรูปร่างอย่างเราเป็นเจ้านาย ขึ้นรถรายไปทุกทัพกำกับพล
อ้ายตัวกล้ามาเห็นจะเผ่นจับ คงติดกับรายทางอยู่กลางหน
เขาเผาเราเราเผาบ้างจงสั่งพล เร่งให้ขนฟืนตองมากองไว้ฯ

๏ พวกขุนนางต่างบังคมชมฉลาด ซึ่งทรงคาดคิดดีจะมีไหน
แล้วทูลลามาจัดเหมือนตรัสไว้ กำกับไพร่ตรวจตราจนราตรี
นางโฉมยงทรงเครื่องพิชัยยุทธ์ เหน็บอาวุธรอบกายามารศรี
ขึ้นอยู่ป้อมพร้อมบรรดาฝูงนารี คอยดูทีทัพผลึกนั่งดรึกดราฯ

๏ ฝ่ายองค์พระอภัยเจ้าไตรภพ พอค่ำพลบโพล้เพล้ในเวหา
ให้ยิงปืนครื้นครั่นเป็นสัญญา เจ้าพราหมณ์สานนอ่านโองการมนต์
ร้องเรียกลมสมทบจบจังหวัด ให้กลับพัดเข้าดลิ่งข้างสิงหล
เสียงครึกครึกครื้นโครมโพยมบน ให้พวกพลโห่สนั่นเป็นสัญญา
เคลื่อนเรือรบครบถ้วนกระบวนทัพ ดูดั่งดับคึกคักกันหนักหนา
ที่หนุนหลังยังหลามตามกันมา ยิงปืนหน้าเรือระดมตามลมฮือฯ

๏ ฝ่ายฝรั่งตั้งรายอยู่ชายตลิ่ง ต่างแย่งยิงปืนล้อลูกหวอหวือ
แต่ลมหวนป่วนปัดพัดกระพือ มันยังดื้อยิงประดับไม่ฟังปืน
พลเรือเสยเกยตลิ่งวิ่งขึ้นรบ ล้วนถือคบดั่งดับคนนับหมื่น
ด่างโห่ร้องก้องกึกเสียงครึกครื้น ไม่ยิงปืนพากันไล่ฟันแทง

ทหารม้าฝรั่งออกคั่งคับ
รถสกัดลัดทางไปกลางแปลง
๏ สินสมุทสุดกล้าออกหน้าทัพ
เข้าตีทัพยับย่นไม่ทนทาน
พระอภัยให้เทียบเรือที่นั่ง
พราหมณ์วิเชียรโมราเจ้าสานน
ล้วนถือคบรบฝรั่งแลอังกฤษ
พลลังการารอคอยล่อรับ
พามาถึงต้นทางไปข้างขวา
ฝ่ายพวกพลบนหอรบจุดคบแดง
๏ หน่อนรินทร์สินสมุทไม่หยุดยั้ง
ด่างเผ่นโผนโยนโซ่สวมเสมา
ฝรั่งแทงแย้งฟันกันหน้าที่
เอาไฟฟาดสาดน้ำมันเป็นควันร้อน
สินสมุทฉุดโซ่โผล่ทะลึ่ง
มันรุมกันฟันแทงก็แกล้งทน
ฝรั่งแขกแดกวิ่งทิ้งอาวุธ
ขึ้นจุดไฟไหม้หอรบดลบควัน
เสียงปึงปังพังประตูเข้าพรูพรั่ง
เที่ยวจุดไฟไหม้โขมงพลุ่งโพลงพลาม
๏ ฝ่ายฝรั่งตั้งกองสิบสองทัพ
ด่างยกออกนอกเมืองเยื้องทแยง
พวกผลึกฮึกฮักเข้าหักหาญ
ประตูปิดดิดคุกวิ่งชุกชน
ศรีสุวรรณนั้นพาโยธาหาญ
ประดูปิดดิดขังอยู่พรั่งพร้อม
ปะทะทัพถึงกันล้วนขันแข็ง
ด่างต่อแย้งแทงฟันประจัญบานฯ
อากำกับขึ้นไปด้วยช่วยทหาร
อลหม่านมืดฟ้าสุธาดล
ยกขึ้นฝั่งคั่งคับดูสับสน
ด่างยกพลขึ้นบกทั้งหกทัพ
กระชั้นชิดฉะฟาดเสียงฉาดฉับ
ให้กองทัพตามติดชิดกำแพง
จะคอยเผาทัพเรือเหมือนเสือแฝง
ด่างต่อแย้งยิงสู้ดูศักดาฯ
กับไพร่พรั่งพรูพร้อมเข้าป้อมขวา
โยทะกาเกี่ยวปราการขึ้นราญรอน
ออกต่อตีด้านรับสลับสลอน
บ้างปอกปอนป่วยกายบ้างวายชนม์
พลัดดกผึงโผนกลับขึ้นสับสน
ขึ้นถึงบนใบเสมาไล่ฆ่าฟัน
สินสมุทเลี้ยวลัดสกัดผัน
ศรีสุวรรณด้อนไพร่ขึ้นไปตาม
ดูคับคั่งผู้คนออกล้นหลาม
กองหนุนตามกันเข้าไปในกำแพงฯ
ยิงปืนรับสู้กันล้วนขันแข็ง
แล้วกลับแกล้งเลี้ยวลดล้อมรถกล
ขึ้นดึกกว้านเก็บทรัพย์ดูสับสน
จะขึ้นบนลงล่างดารางล้อม
ช่วยหนุนหลานไล่พลขึ้นบนป้อม
ล้วนเหล็กล้อมทุกทิศดิดดาราง

จนเพลิงไหม้ไกล้ถึงเสียงอึงอื้อ จะแย่งยื้อขุดคัดก็ขัดขวาง
ตะโกนร้องพร้องเพรียกเรียกกันพลาง คนข้างล่างหลบวิ่งเป็นสิงคลีฯ

๏ สินสมุทจุดไฟไล่ฝรั่ง เห็นรูปนั่งหน้าพลับพลาเหมือนมารศรี
โลดทะลึ่งถึงคว้ารูปนารี กลเก้าอี้หันหกตกในกรง
เหมือนตราดรึงตึงตัวดิ้นดั้วเดี้ย รู้ว่าเสียชั้นเชิงละเลิงหลง
แต่พลิกผลักหักเหื่อโซมเสื้อทรง ทำลายกรงก็ไม่หลุดสุดกำลังฯ

๏ ฝ่ายเจ้าพราหมณ์สามคนคุมพลพร้อม แยกกันอ้อมโอบทางไปข้างหลัง
เห็นกองล่อรอรถพระกลดบัง รูปนางนั่งนึกหมายว่านายพล
เจ้าโมราฝ่าฟันกระชั้นชิด ไล่ตามติดตีทัพมาสับสน
ถึงรถทรงดรงถลันขึ้นชั้นบน พอรวบคนหัวหกตกตะกาย
เข้าติดกรงกงกำเหมือนสำทับ ฝรั่งกลับล้อมไล่ไพร่ทั้งหลาย
พลผลึกครึกครื้นตื่นกระจาย ด้วยตัวนายติดรถหมดทุกคนฯ

๏ ทัพฝรั่งทั้งสิบสองกองสมทบ ตีตลบไล่ล้างมากลางหน
ฝ่ายเสือป่าฝรั่งริมฝั่งชล เห็นทัพบนบกตื่นเสียงครื้นครึก
บ้างจุดคบครบมือถือลงน้ำ เที่ยวเผาลำเรือเหล่าซาวผลึก
พอเพลิงไหม้ไฟกระพือฮือฮือฮึก เสียงคึกคึกคนวิ่งเป็นสิงคลี
เหล่าพวกพลบนเรือที่เหลือหลอ ดัดสมอใหญ่น้อยแล้วถอยหนี
ฝรั่งห้อมล้อมลัดสกัดดี ปัถพีเพียงจะล่มถล่มพังฯ

๏ ฝ่ายองค์พระอภัยตกใจวับ เห็นศึกกลับโอบอ้อมเข้าล้อมหลัง
ข้างพวกเขาเผาเรือเหลือกำลัง ฝ่ายฝรั่งรบรุกมาทุกที
ดูทัพหน้าขวาซ้ายหายไปหมด เขาล้อมรถทรงไว้มิให้หนี
ตกพระทัยในอารมณ์ไม่สมประดี จึงทรงปี่เป่าห้ามปรามณรงค์
วิเวกหวีดกรีดเสียงสำเนียงสนั่น คนขยั้นยืนชิงตะลึงหลง
ให้หวิววาบซาบทรวงต่างง่วงงง ลืมณรงค์ครบสู้เงี่ยหูฟัง
พระโหยหวนครวญเพลงวังเวงจิต ให้คนคิดถึงถิ่นถวิลหวัง
ว่าจากเรือนเหมือนนกมาจากรัง อยู่ข้างหลังก็จะแลชะแง้คอย

ถึงยามค่ำย่ำฆ้องจะร้องไห้ ร่ำพิไรรัญจวนหวนละห้อย
โอ้ยามดึกดาวเคลื่อนเดือนก็คล้อย น้ำค้างย้อยเย็นฉ่ำที่อัมพร
หนาวอารมณ์ลมเรื่อยเฉื่อยเฉื่อยชื่น ระรวยรื่นรินรินกลิ่นเกสร
แสนสงสารบ้านเรือนเพื่อนที่นอน จะอาวรณ์อ้างว้างอยู่วังเวง
วิเวกแว่วแจ้วเสียงสำเนียงปี่ พวกโยธีทิ้งทวนชวนเขนง
ลงนั่งโยกโงกหงับทับกันเอง เสนาะเพลงเพลินหลับระงับไป
จังหรีดหริ่งสิงสัตว์สงัดเงียบ เย็นระเยียบย่อมหญ้าพฤกษาไสว
น้ำค้างพรมลมสงัดไม่กวัดไกว ทั้งเพลิงไฟโชมชาบไม่วาบวูฯ

ตอนที่ ๓๑
พระอภัยมณีพบนางละเวง

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงวัณพาราช ด้วยสามารถมีดราพระราหู
เมื่อศึกเข้าเผาวังพังประตู นางไปอยู่เขาพยนต์พันอัคคี
คอยแลดูหมู่ทหารผลาญข้าศึก พลผลึกล้มตายกระจายหนี
ยิ่งชื่นชมสมคะเนนางเทวี ได้ยินปี่เป่าเพราะเสนาะใน
สำเนียงดังวังเวงเพลงสังวาส ดูวินาศนอนซบสลบไสล
ยังแต่นางพลางสลดระทดใจ จะเรียกใครก็ไม่ตื่นไม่ฟื้นกาย
นางโฉมยงองค์สั่นให้หวั่นหวาด กัมปนาทนึกพรั่นพระขวัญหาย
คิดสังเกตเหตุผลกลอุบาย เห็นดีร้ายพระอภัยใจฉกรรจ์
เขาระบือลือเล่าว่าเป่าปี่ ให้ไพรีนิทราดังอาสัญ
จึงจับท้าวเจ้าละมานผลาญชีวัน เห็นแม่นมั่นเหมือนกระนี้ไม่มีใคร
โอ้เคราะห์กรรมซ้ำร้ายอายอดสู เป็นสุดรู้สุดฤทธิ์คิดไฉน
แล้วนึกแค้นแม้นปะพระอภัย จะชิงชัยแก้แค้นแทนบิดา
คิดจะใคร่ไปดูให้รู้แน่ จะอยู่แต่ลำพังกระมังหนา
ได้รบสู้ดูฝีมือให้ลือชา เมื่อกรรมมาถึงกายก็วายปราณ
แล้วโฉมยงลงจากรถที่นั่ง ขึ้นทรงหลังม้าต้นพหลหาญ
เดชะดราม้าไม่หลับกลับทะยาน นางควบผ่านมาทางข้างกำแพง
เห็นพวกพลคนหลับระดับดาษ ดูเกลื่อนกลาดกลืนกลั้นทรงกันแสง
แสนเสียดายนายไพร่ได้ใช้แรง มาพลาดแพลงเพลี่ยงพลั้งเสียครั้งนี้
แล้วเลี้ยวด้อมอ้อมมาเห็นข้าศึก พลผลึกหลับสลบเหมือนศพผี
เห็นรถทรงองค์พระอภัยมณี นั่งเป่าปี่เปล่าเปลี่ยวอยู่เดียวดาย
จึงเอื้อนองค์ทรงคันเกาทัณฑ์ไว้ เห็นยังไกลกลัวจะพลาดที่มาดหมาย
ขับม้าทรงลงริมฝั่งกำบังกาย เข้าทางซ้ายรถอ้อมด้อมออกมา
พอเห็นองค์ทรงลั่นเกาทัณฑ์แผลง ถูกปี่แพลงพลาดพลัดพระหัตถา
ซ้ำอีกลูกถูกเกาะกษัตรา แล้วขับม้าชักทวนเข้าสวนแทงฯ

๏ พระอภัยใจกล้าเห็นข้าศึก
นางแทงอีกหลีกเลี่ยงก็เพลี่ยงแพลง
ถูกปากม้าพาโลดกระโดดดีด
ครั้นรู้สึกนึกอายในใจจริง
๏ ฝ่ายพระองค์ทรงเดชเกศกษัตริย์
นางคนนี้ดีทายาดบังอาจใจ
หรือลูกสาวเจ้าลังกามีตราแก้ว
จะตามติดคิดล้างให้วางวาย
เสด็จจากรถาปลุกม้าด้น
ออกควบตามทรามวัยเหมือนใจจง
เห็นคล้ายคล้ายพรายพร่างไปข้างหน้า
สกัดกั้นทันนางที่กลางแปลง
พระหลบเลี่ยงเพลี่ยงผิดประชิดไล่
ถูกกายกรร้อนรนพระทนทาน
พระรับรองป้องปัดสกัดจับ
จนอาวุธหลุดพระกรอ่อนด้วยกัน
๏ พระอภัยได้แส้ตีสินธพ
แต่เรียงรอล่อล่วงดูท่วงที
พระเห็นพักตร์ลักษณาวัณพาน้อย
ยิ่งเพ่งพิศฤทธิ์สุคนธ์เข้าดลใจ
พระน้องหรือชื่อละเวงวัณพาราช
จงหยุดยั้งรั้งราจะพาที
พี่จงจิตติดตามข้ามสมุทร
จะถมชลจนกระทั่งถึงลังกา
จงแจ้งความตามในน้ำใจพี่
อย่าเคลือบแคลงแหนงจิตคิดประวิง
ลุกสะอึกองอาจฟาดพระแสง
พระต่อแย้งยกปืนขึ้นยืนยิง
นางร้องหวีดเต็มเสียงสำเนียงหญิง
นางควบมิ่งม้ากลับไปทัพชัยฯ
ให้คิดขัดเคืองแค้นแสนสงสัย
อยู่ที่ไหนหนอแกล้งแปลงเป็นชาย
จึงกล้าแกล้วแคล้วคลาดประมาทหมาย
พลางแต่งกายกุมกระบี่เหน็บปี่ทรง
ขึ้นนั่งบนอานหลังดังประสงค์
เที่ยววกวงเวียนรอบขอบกำแพง
ด้วยดวงตราแก้วสว่างกระจ่างแสง
นางพลิ้วแผลงเกาทัณฑ์ประจัญบาน
นางฟาดไฟกรดพรายกระจายผลาญ
โถมทะยานฉวยพลาดนางฟาดฟัน
นางกลอกกลับเลี้ยวลัดสะบัดผัน
นางกระสันสายตราคอยราวีฯ
คอยรับรบกันตราของมารศรี
มาถึงที่แจ้งกระจ่างสว่างไฟ
ดูแช่มช้อยชื่นจิตพิสมัย
จึงปราศรัยส่งภาษากับนารี
อย่าหวั่นหวาดวิญญาณ์มารศรี
ไม่ฆ่าตีศรีสวัสดิ์เป็นสัจจา
มาด้วยสุดแสนสวาทปรารถนา
เป็นสุธาแผ่นเดียวเจียวจริงจริง
ไม่ราคีเคืองข้องแม่น้องหญิง
สมรมิ่งแม่วัณพาจงปรานีฯ

๏ นางฟังคำร่ำว่าก็น่ารัก ไม่รอพักตร์แลพบก็หลบหนี
ด้วยความหลังคั่งแค้นแสนทวี เธอฆ่าพี่ฆ่าพ่อให้มรณา
แต่ครั้งนี้มีอุบายให้ตายจิต ก็สุดคิดขัดสนจนหนักหนา
จะรอรับสัประยุทธ์สุดปัญญา จึงทำกล้าแกล้งถามตามทำนอง
ท่านนี้หรือชื่ออภัยจะใคร่รู้ ที่ชิงคู่ไปชมประสมสอง
พระเชษฐาปรานีเหมือนพี่น้อง ยังขัดข้องคิดทำลายให้วายชนม์
แล้วมิหนำซ้ำตามข้ามสมุทร มายงยุทธ์กับผู้หญิงถึงสิงหล
ครั้นหักโหมโจมจับไม่อับจน กลับแต่งกลเกี้ยวพานด้วยมารยา
อันเยี่ยงอย่างข้างชมพูต่อสู้รบ หรือจึงคบคิดรักกันหนักหนา
อันเยี่ยงอย่างข้างฝรั่งเมืองลังกา จะเมตตาเพราะมีไมตรีกัน
ประการหนึ่งซึ่งกษัตริย์กำจัดทัพ แม้นคนหลับแล้วไม่ฆ่าให้อาสัญ
ย่อมรบสู้ดูดีตีประจัญ เออเช่นนั้นหรือจะลือว่าชื่อชาย
นี่พระองค์ทรงศักดิ์รักแต่ทรัพย์ ทำให้หลับแล้วก็ริบให้ฉิบหาย
จะผูกมิตรซิดเชื้อก็เหลืออาย ถึงวอดวายไว้ชื่อให้ลือชาฯ

๏ พระฟังคำน้ำเสียงสำเนียงสนอง ช่างพร่ำพร้องไพเราะเพราะหนักหนา
จึงตรัสตอบปลอบประโลมโฉมวัณพา อย่าโกรธาเลยจะเล่าให้เข้าใจ
ซึ่งพี่ชายสายสวาทขาดชีวิต พี่ยังคิดทุกเวลาน้ำตาไหล
เพราะสิ้นบุญหุนหันจึงบรรลัย พลไพร่ก็ย่อมรู้อยู่ด้วยกัน
ไม่พอที่ศรีสวัสดิ์จะขัดข้อง ให้ยกกองทัพไปถึงไอศวรรย์
จะนิ่งไว้ไม่เห็นจริงทุกสิ่งอัน จึงหมายมั่นจะมาเล่าให้เข้าใจ
เจ้ารบพุ่งมุ่งหมายทำร้ายพี่ จึงเป่าปี่ห้าทัพให้หลับไหล
รักษาตัวกลัวชีวันจะบรรลัย โดยวิสัยสงครามตามโบราณ
ประเดี๋ยวนี้พี่ได้พบประสบน้อง อย่าขุ่นข้องขาดรักหักประหาร
จงเคลื่อนคลายหายเหือดที่เดือดดาล เชิญแม่ผ่านพาราให้ถาวร
อันผู้คนพลไพร่จะให้ตื่น ขอกลับคืนคงถวายสายสมร
เป็นเสร็จศึกตรึกตรองครองนคร อย่าให้ร้อนไปถึงท้าวทุกด้าวแดน

ด้วยฝรั่งลังกาอาณาเขต ล้ำประเทศถิ่นอื่นสักหมื่นแสน
แม้นเมืองไหนไม่นอบนบจะรบแทน เป็นทองแผ่นเดียวกันจนวันตายฯ

๏ นางฟังตรัสมธุรสพจนารถ เสียวสวาทหวานหูไม่รู้หาย
จึงกล่าวแกล้งแสร้งเสเพทุบาย พระพี่ชายช่างพลอดทอดอาลัย
กระนี้หรือลูกสาวเจ้าผลึก จะมีนึกรักพระองค์จนหลงไหล
อย่าลดเลี้ยวเกี่ยวพานรำคาญใจ ถ้าแม้นไม่มุ่งหมายทำร้ายกัน
จงแก้ไขไพร่พลให้คนดื่น แล้วกลับคืนข้ามไปอยู่ไอศวรรย์
จะเห็นจริงสิ่งสวัสดิ์เป็นสัตย์ธรรม์ อย่ารำพันพูดเปล่าไม่เข้าการ
อันผู้หญิงสิงหลนี้คนซื่อ จะนับถือแต่ที่แน่นเป็นแก่นสาร
แม้นกลับหลายหลายคำแล้วรำคาญ ไม่ขอพานพบกันจนวันตายฯ

๏ พระฟังนางช่างฉลาดประภาษพ้อ ทั้งลวงล่อลิ้มลมคมใจหาย
จึงว่าพี่นี้ซื่อเป็นซื่อชาย ไม่กลับกลายแกล้งลวงแม่ดวงใจ
ขอเชิญองค์นงนุชสุดสวาท ไปนั่งราชรถทรงอย่าสงสัย
จะสัญญาว่าขานประการใด พี่จะให้ความสัตย์ไม่ขัดน้อง
แล้วจะให้ไพร่พลคนทั้งหลาย รู้สึกกายเห็นเรานั่งอยู่ทั้งสอง
ใครเกะกะจะได้ห้ามตามทำนอง ให้ปรองดองดีกันจนวันตายฯ

๏ นางฟังคำทำว่าน่าบัดสี พูดเช่นนี้เจ็บใจมิใคร่หาย
จะให้หญิงวิ่งไปอยู่กับผู้ชาย ช่างเปรียบปรายปรึกษาไม่ปรานี
หรือเชื่อจิตคิดว่าจะชนะศึก อย่าเพ่อนึกก่อนว่าหญิงจะวิ่งหนี
แม้นซื่อตรงจงใจเป็นไมตรี ให้โยธีตื่นก่อนได้ผ่อนปรน
พระเป็นเจ้าชาวผลึกย่อมึกก้อง ข้างฝ่ายน้องก็เป็นเจ้าชาวสิงหล
จะผูกมิตรคิดประกอบให้ชอบกล ถึงไพร่พลใหญ่น้อยคงพลอยตาม
ได้ลือชาปรากฏเป็นยศศักดิ์ ให้สมรักราบเตียนที่เสี้ยนหนาม
แม้นไม่เชื่อเมื่อพระองค์จะสงคราม เร่งติดตามโจมจับจะรับรบ
แม้นเมตตาอาลัยให้ไพร่ตื่น จะได้คืนคุมกันเข้าบรรจบ
แล้วเป่ามนต์ดลสำทับขับสินธพ เลี้ยวตลบลัดแลงเข้าแฝงไฟฯ

๏ พระแลตามหวามวับเมื่อลับเนตร ด้วยพระเวทหวังจิตพิสมัย
จะตามโลมโฉมละเวงก็เกรงใจ จะผันแปรแก้ไขฉันใดดี
แล้วนึกได้ในวิชาพฤฒาเฒ่า จะลองเป่าปี่ประโลมนางโฉมศรี
ให้งามสรรพกลับมาได้พาที แล้วทรงปีเป่าเกี้ยวประเดี๋ยวใจ
ต้อยตะริดติดตี่เจ้าพี่เอ๋ย จะละเลยเร่ร่อนไปนอนไหน
แอ้อีอ่อยสร้อยฟ้าสุมาลัย แม้นเด็ดได้แล้วไม่ร้างให้ห่างเชย
ฉุยฉายชื่นรื่นรวยระทวยทอด จะกล่อมกอดกว่าจะหลับกับเขนย
หนาวน้ำค้างพร่างพรมลมรำเพย ใครจะเชยโฉมน้องประคองนวล
เสนาะดังวังเวงเป็นเพลงพลอด เสียงฉอดฉอดชดช้อยละห้อยหวน
วิเวกแว่วแจ้วในใจรัญจวน เป็นความชวนประโลมโฉมวัณพาฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงฟังเพลงปี่ ให้รอรีรวนเรเสน่หา
คิดกำหนัดอัดอั้นหวั่นวิญญาณ์ นึกนึกน่าจะใคร่ปะพระอภัย
เธอพูดดีปี่ดังฟังเสนาะ จะฉอเลาะลูบต้องทำนองไหน
แม้ถนอมกล่อมกลอกเหมือนดอกไม้ จะชื่นใจน้องยาทุกราตรี
ยิ่งกลับฟังวังเวงเพลงสังวาส ยิ่งหวั่นหวาดวิญญาณ์มารศรี
ตะลึงลืมปลื้มอารมณ์ไม่สมประดี ด้วยเพลงปี่เป่าเชิญให้เพลินใจ
จนลืมองค์หลงรักชักสินธพ กลับมาพบพิศวงด้วยหลงใหล
พระเห็นนางวางปี่ด้วยดีใจ เข้าเคียงใกล้กล่าวประโลมโฉมวัณพา
ขอเชิญนุชสุดสวาทไปราชรถ อย่าระทดท้อจิตกนิษฐา
นางรู้สึกนึกพรั่นหวั่นวิญญาณ์ กลับชักม้าควบขับไปลับองค์
อ้อมออกทางข้างเขาให้เศร้าจิต แล้วหยุดคิดแค้นใจด้วยไหลหลง
อันลมปี่นี้ละลวยให้งวยงง สุดจะทรงวิญญาณ์รักษาตัว
ถ้าขืนอยู่สู้อีกไม่หลีกเลี่ยง ฉวยพลั้งเพลี่ยงเพลงปี่ต้องมีผัว
จะพลอยพาหน้าน้องให้หมองมัว เหมือนหญิงชั่วชายเกี้ยวประเดี๋ยวใจ
เหลือลำบากยากเย็นด้วยเป็นหญิง จำจะทิ้งกองทัพที่หลับไหล
ไปลังกาอย่าให้มีราคีภัย แล้วจะได้แต่งทหารมาราญรอน

ดำริพลางนางขยับจับพระแสง
เหน็บกระบี่มีหอกซัดข้างอัสดร
ไม่ไหวติงนิ่งหลับระงับเงียบ
สุดจะช่วยด้วยทัพอัปรา
จะอยู่นานการด่วนจวนจะรุ่ง
ควบอาชาผ่าตรงเข้าพงไพร
สันโดษเดี่ยวเปลี่ยวเปล่าเศร้าสลด
แต่การทัพขับขันสู้กลั้นกลืน

◎ ฝ่ายองค์พระอภัยวิไลลักษณ์
เมื่อปี่เป่าเยาวมาลย์มาเหมือนใจ
เที่ยวควบม้าหาจบไม่พบปะ
เสน่หาอาวรณ์ร้อนรำคาญ
หรือหยุดปี่ดีร้ายจะคลายรัก
จะโลมเล้าเป่าอีกให้อ่อนใจ
พลางบรรเลงเพลงปี่ระรี่เรื่อย
พระศอแสบแหบเครือเหลือกำลัง
ที่ปี่เราเป่าอีกจะหลีกเลี่ยง
หรือนิ่มน้องหมองหมางระคางใจ
ยิ่งครวญคร่ำรำลึกยิ่งนักรัก
ที่รอนราญการศึกไม่ตรึกตรา
จึงคิดว่าอย่าเลยจะปลุกทัพ
เป็นสำเร็จเสร็จศึกเหมือนนึกไว้
ดำริพลางทางลงแล้วทรงปี่
ให้วาบแว่วแก้วหูรู้วิญญาณ์
ลุกขึ้นวิ่งทิ้งเครื่องสรรพาวุธ
เสียงครึกครื้นตื่นพลัดกระจัดกระจาย
สะพายแล่งลูกเกาทัณฑ์ถือคันศร
แล้วหยุดหย่อนยืนดูหมู่โยธา
ยิ่งเย็นเยียบเยือกจิตกนิษฐา
ชลนานองเนตรสังเวชใจ
เขม้นมุ่งมรรคาพฤกษาไสว
สังเกตใจจำทางไปกลางคืน
ระทวยทดทุกข์ร้อนถอนสะอื้น
อุตส่าห์ขืนขับม้ารีบคลาไคลฯ
กำเริบรักร้อนจิตคิดสงสัย
ครั้นหยุดปี่หนีไปไม่ได้การ
สุดที่จะติดตามความสงสาร
เยาวมาลย์แม่จะแผ่งไปแห่งไร
เสียดายนักนึกน่าน้ำตาไหล
แม้นมาใกล้เหมือนเมื่อกี้แล้วมิฟัง
จนเหน็ดเหนื่อยในอารมณ์ไม่สมหวัง
จึงหยุดยั้งรำพึงคะนึงใน
หรือฟังเสียงหลับซบสลบไสล
ว่าพี่ไม่ปลุกทัพให้กลับมา
ละล้าละลักเหลียวแลชะแง้หา
ด้วยเหตุว่าเวทมนตร์เข้าดลใจ
ให้งามสรรพสิ้นพะวงที่สงสัย
เห็นจะได้เชยชมโฉมวัณพา
เรียกโยธีไพร่นายทั้งซ้ายขวา
ต่างลืมตาตกใจทั้งไพร่นาย
อุตลุดล้มคว่ำคะมำหงาย
ต่างวุ่นวายวิ่งพัลวันไปฯ

๏ ฝ่ายฝรั่งทั้งแขกแตกเข้าป่า
พวกผลึกครึกครื้นตื่นตกใจ
พออุทัยไขแสงแจ้งกระจ่าง
ทั้งไพร่นายฝ่ายฝรั่งเมืองลังกา
พวกเสนาหาไพร่ก็ไม่พร้อม
ต่างติดตามถามข่าวถึงเจ้านาย

๏ ฝ่ายองค์พระอภัยเจ้าไตรจักร
ที่ไพร่หายนายหมวดเที่ยวตรวจตรา
บ้างติดกลบนหอรบพบในป้อม
ช่วยแก้ไขให้สลักหักทลาย
ไปพร้อมพรั่งฝั่งสมุทรหยุดประทับ
ทั้งทัพเรือเหลือตายอยู่หลายกอง
ทั้งปืนผาม้ารถหมดทุกสิ่ง
สินสมุทสุดแสนคั่งแค้นครัน
พวกทัพแตกแขกฝรั่งกำลังตื่น
ไม่ราบเตียนเสี้ยนหนามขอตามตี

๏ ฝ่ายองค์พระอภัยถูกไฟกรด
จึงห้ามปรามตามเล่ห์เพทุบาย
เมื่อเป่าปี่รี้พลผู้คนหลับ
มาโต้ตอบลอบยิงเราชิงชัย
ดูนี่แน่แผลลอกยังปอกปวด
เหลือกำลังดังหนึ่งกายจะวายชนม์
ข้างฝ่ายเขาเล่าก็ยอมเป็นพร้อมจิต
ได้พร้อมพรั่งตั้งสัตย์สวัสดี
อันฝรั่งทั้งนั้นไม่ทันรู้
ซึ่งของเขาเอาไว้จะได้คืน
ไม่รู้ว่าจะไปหนตำบลไหน
ทั้งนายไพร่พรูลงข้างคงคา
แจ่มสว่างกลางทะเลพระเวหา
ต่างแตกล่าเลี้ยวลัดเที่ยวพลัดพราย
จะรวมรอมกันไม่ได้ดังใจหมาย
เที่ยวแยกย้ายย้อนหลังไปลังกาฯ
ไม่พร้อมพรักไพร่พลเข้าค้นหา
พบบรรดาหมื่นขุนทั้งมุลนาย
ที่รถค่อมครอบไว้น่าใจหาย
ทั้งไพร่นายออกมาได้ดังใจปอง
อยู่ดั่งดับคอยฟังรับสั่งสนอง
ได้ข้าวของแขกฝรั่งไว้ทั้งนั้น
ด้วยคนวิ่งไปแต่ตัวกลัวอาสัญ
บังคมคัลพระบิดาแล้วพาที
เป็นกลางคืนคงจะพลัดกำจัดหนี
ผลาญชีวีเสียให้ได้ทั้งไพร่นายฯ
ทั้งระทดที่ไม่สมอารมณ์หมาย
อย่าวุ่นวายเลยจะเล่าให้เข้าใจ
ยังอยู่แต่แม่ทัพไม่หลับไหล
จนต้องไฟกรดทั่วทั้งตัวตน
ให้เร้าร้อนรึงรุมทุกขุมขน
จึงคิดกลแก้ไขเป็นไมตรี
มิได้คิดรบพุ่งเอากรุงศรี
จึงเป่าปี่ปลุกทัพให้กลับฟื้น
จึงวิ่งกรูเกรียวแยกกันแตกตื่น
ห้ามคนอื่นอย่าให้เอาของเขาไป

แต่เดี๋ยวนี้ผู้คนยังอลหม่าน
แม้รวมรอมพร้อมพลสกลไกร
เรารอรั้งฟังดูให้รู้แน่
แม้นเสียสัตย์ขัดขวางทางไมตรี

๏ ศรีสุวรรณพรั่งจิตผิดสังเกต
เห็นจริตผิดทีกิริยา
เมื่อตอบคำทำสัตย์ไม่ขัดข้อง
ไม่ตรองตรึกลึกซึ้งถึงไพรี

๏ พระอภัยใจกระสันยังพันผูก
สำรวลพลางทางสนองพระน้องยา
ได้เข้าเรียงเคียงใกล้แล้วไม่อด
อนุชาอย่าประมาทว่าคลาดการ

๏ ฟังพระพี่ศรีสุวรรณรำพันว่า
แต่รูปเขียนใครได้ยังไม่ทิ้ง
พลางเหลียวหน้ามาว่ากับสินสมุท
สินสมุทสุดแค้นแสนรำคาญ
ว่าขึ้นรบพบผู้หญิงอย่านิ่งไว้
พระบิตุรงค์ทรงธรรม์ก็สัญญา
เหตุไฉนไม่สังหารผลาญชีวิต
ฉวยเสียทีผีผู้หญิงเข้าสิงกาย

๏ พระอภัยได้ยินสินสมุท
แล้วตอบความตามวิสัยไวปัญญา
เห็นที่ไหนไล่สังหารผลาญชีวิต
เขาเชี่ยวชาญการศึกได้ฝึกปรือ
ทำเหมือนเจ้าเข้าไปไล่เอาไฟจุด
อันแยบกลกลศึกย่อมลึกลับ
นายทหารเห็นจะห้ามปรามไม่ไหว
เห็นจะให้ทูดามาพาที
สุดแล้วแต่นางวัณพามารศรี
จึงตามตีให้กระทั่งถึงลังกาฯ
แลชม้ายชายเนตรดูเชษฐา
จึงแกล้งว่าหวังจะลวงดูท่วงที
เหมือนเข้าช่องสมหมายไม่หน่ายหนี
คงเสียทีทางสวาทต้องคลาดคลาฯ
เขาเกาถูกเข้าที่คันก็หรรษา
ธรรมดามดดำกับน้ำตาล
คงซิมรสรู้กำพืดว่าจืดหวาน
ไม่เนิ่นนานนักดอกบอกจริงจริงฯ
นางวัณพาข้านี้เบื่อเห็นเหลือหญิง
ยิ่งรูปจริงแล้วก็เห็นจะเป็นการ
เห็นร้ายสุดเสียกว่าเสือเหลือแล้วหลาน
จึงว่าวานนี้หม่อมฉันลั่นวาจา
สังหารให้ม้วยมุดสุดสังขาร์
ว่าจะผ่าอกนางให้วางวาย
กลับมาคิดแผ่เผื่อเป็นเชื้อสาย
จะมิอายเขาหรือนะพระเจ้าอาฯ
อดสูสุดแสนสะเทิ้นทำเมินหน้า
เจ้าช่างว่าเหมือนสตรีไม่มีมือ
ราวกับลิดไม้ไหล้จะได้หรือ
มีฝีมือเหมือนหนึ่งชายเป็นนายทัพ
แล้วไม่หยุดยั้งคิดจนติดกับ
แม้นจะจับก็ให้มั่นคั้นให้ตาย

เราชิงชัยไม่ชนะกลัวจะแพ้ จึงเกี่ยวแก้การศึกเหมือนนึกหมาย
ด้วยเสียทีชีวันจะอันตราย แต่รอดตายเหมือนกระนี้เป็นดีนัก
อนึ่งเล่าเราก็ป่วยระทวยจิต สุดจะคิดทำการไปหาญหัก
หยุดพหลพลนิกรได้ผ่อนพัก จะได้รักษากายให้หายดี
จึงขึ้นบกยกขึ้นตั้งอยู่วังใหม่ ให้นายไพร่รายรักษาทุกหน้าที่
คอยระวังนั่งยามตามอัคคี อย่าให้มีเภทภัยสิ่งใดพาน
แล้วชวนพระอนุชาโยธาทัพ เข้าหยุดยับยั้งอาศัยในสถาน
หมอพิทักษ์รักษาพยาบาล คิดรำคาญด้วยลูกสาวเจ้าลังกาฯ

◎ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงวัณพาราช แสนสามารถมาในไพรพฤกษา
ครั้นรุ่งรางสว่างแสงพระสุริยา นางขับม้ามาในดงแต่องค์เดียว
จนโพล้เพล้เวลาภาณุมาศ ล่วงลีลาศลับเงาภูเขาเขียว
เสียงเสือสิงห์วิ่งตะเพิ่นกระเจิ่นเจียว นางหลีกเลี้ยวหลงทางไปกลางดง
แต่เดือนหงายฉายแสงแจ้งกระจ่าง ดูพรายพร่างพฤกษาป่าระหง
น้ำค้างโรยโปรยละอองมาต้ององค์ นางแสนทรงโศกสลดระทดใจ
โอ้อกเอ๋ยเคยสำราญผ่านประเทศ มาทุเรศแรมเดินเนินไศล
เคยพร้อมพรักนักสนมกรมใน มาเปลี่ยวใจจรทางอยู่หว่างเนิน
เคยเสวยเนยนมภิรมย์รส มาจำอดโอ้อกระหกระเหิน
ทั้งหิวหอบบอบช้ำระยำเยิน หนทางเดินก็ไม่แจ้งว่าแห่งใด
แสนสงสารพาชีม้าที่นั่ง สิ้นกำลังเหงื่อโซมซโลมไหล
โอ้ครั้งนี้ชีวันจะบรรลัย ไหนจะได้กลับหลังไปลังกา
นางนึกนึกแล้วสะอึกสะอื้นไห้ พระชลนัยน์พรั่งพรายทั้งซ้ายขวา
จะแลเหลียวเปลี่ยวใจนัยนา จนเวลาดึกสงัดกำดัดนอน
ถึงธารน้ำลำเนาเขาอังกาศ ศิลาลาดแลเลื่อมเงื้อมสิงขร
ลงจากม้าพาเดินดำเนินจร ให้อัสดรกินน้ำค่อยสำราญ
แล้วโฉมยงทรงเสวยสว่างจิต รำคาญคิดด้วยว่าม้าอดอาหาร
แม้นม้าล้มแล้วเหมือนกายเราวายปราณ จึงเสี่ยงสัตย์อธิษฐานถึงบุญญา

เดชะผลปรนนิบัติจังหวัดทวีป
ตามเยี่ยงอย่างทางธรรม์กรุณา
แม้ข้านี้มิได้คงดำรงทวีป
แม้จะได้ไปบำรุงซึ่งกรุงไกร
จะปล่อยม้าไปหากินในถิ่นเถื่อน
แล้วปล่อยม้าว่าไปตามความสบาย
แต่รุ่งเช้าเจ้าจึงมาถึงที่นี่
พลางลูบหลังสั่งม้าแล้วคลาไคล
เอาแก้วตราราหูขึ้นชูช่วง
เที่ยวส่องดูภูผาศิลาแลง
เหมือนบัลลังก์บังลมร่มน้ำค้าง
ค่อยเอนองค์ลงบนแท่นศิลาลาย
เย็นระเยียบเงียบเหงาเศร้าสงัด
ระโหยหิวหวิวไหวเมื่อไสยา
เสียงแหร่แหร่แม่ม่ายลองไนร้อง
สะอื้นอ้อนอ่อนอารมณ์ไม่สมประดี

◎ พอเช้าตรู่รู้สึกนึกถึงม้า
บ้วนพระโอษฐ์โสรจสรงพักตร์ประไพ
พอได้ยินดินลั่นเสียงครั่นครื้น
ประเดี๋ยวหนึ่งดึงสะดุ้งดังผลุงลง
เหลืองอร่ามงามงอมหอมระรื่น
สงสัยนักชักมีดออกกรีดลอง
นางชิมดูรู้ว่าโอชารส
ทั้งหอมหวานซ่านเสียวมีเรี่ยวแรง
พอม้ามิ่งวิ่งมาแล้วอ้าปาก
ม้าลำพองลองเชิงเริงสำราญ
ช่วยชูชีพชนชาติพระศาสนา
พระจุฬาติเวนย่อมเห็นใจ
ขอสิ้นชีพเด็ดดับดังหลับไหล
ขออย่าให้ชีวันเป็นอันตราย
ให้มาเหมือนใจจิตที่คิดหมาย
แต่เดียวดายกินหญ้าประสาใจ
ค่ำวันนี้เราจะนอนชะง่อนไศล
ขึ้นอาศัยสิงขรด้วยอ่อนแรง
โชติดังดวงดาวสว่างกระจ่างแสง
เห็นตำแหน่งหนึ่งเลี่ยนเตียนสบาย
พระนุชนางนึกสมอารมณ์หมาย
ระทวยกายกัมปนาทหวาดวิญญาณ์
ดึกกำดัดเดือดดับลับเวหา
หอมสุมาลัยรอบขอบคีรี
ประสานซ้องเสียงจังหรีดดังดีดสี
ดังดนตรีกล่อมขับให้หลับไปฯ
ลงมาหาท่าหินที่สินธุ์ใส
คิดอาลัยแลหาอาชาทรง
สะเทื้อนพื้นภูผาป่าระหง
กลิ้งอยู่ตรงหน้าเท่าน้ำเต้าทอง
ดูสดชื่นชูสีไม่มีสอง
ขาดเป็นสองซีกใส้ข้างในแดง
เหลือกำหนดในมนุษย์สุดแสวง
ที่ศอแห้งหิวหายสบายบาน
รู้ว่าอยากยื่นให้ม้าเป็นอาหาร
นางนั่งฝานชิ้นชิมจนอิ่มใจ

ยังเหลืออีกซีกเสี้ยวไม่เหี่ยวแห้ง
ขึ้นทรงนั่งหลังม้าแล้วคลาไคล
ทั้งเนื้อเบื้อเสือสิงห์กระทิงถึก
บ้างแลพบหลับตัวด้วยกลัวตรา

๏ พอเห็นคนบนชะง่อนสิงขรเขา
นางวัณพามาได้กินดินสำคัญ
นางแลดูผู้เฒ่าบนเขาเขียว
จึงซักถามตามแคลงไม่แจ้งใจ
อันของดีมีรสไม่หมดสิ้น
แต่พรายแพร่งแจ้งความตามสำเนา

๏ ฝ่ายอารักษ์ศักดิ์สิทธิ์สถิตสถาน
ลูกนั้นหรือชื่อว่านมพระธรณี
ฝูงสัตว์ไพรได้ยินทั้งกลิ่นหอม
ด้วยหวานเย็นเห็นประเสริฐเกิดกำลัง
อายุยืนชื่นชุ่มเป็นหนุ่มสาว
ถึงแก่เฒ่าเข้าเรือนสามร้อยปี
ทั้งเนื้อหอมกล่อมกลิ่นระรินรื่น
เราได้กลิ่นดินถนันให้รัญจวน
ให้อยู่เฝ้าเขาอังกาศขาดครึ่งซีก
ต่อได้กินดินถนันเมื่อวันไร

๏ นางทราบความตามกรรมที่ร่ำเล่า
วางไว้บนต้นไม้ที่ใกล้ธาร
ซึ่งธุระพระองค์จำนงนั้น
ข้าหลงทางกลางป่าพนาลี

๏ ฝ่ายเทวัญครั้นสดับที่กลับถาม
ซึ่งโฉมยงหลงทางมากลางไพร
ห่อตะแบงมานมั่นไม่หวั่นไหว
พอสัตว์ไพรรู้อึงคะนึงมา
หมู่มฤคแรดควายทั้งซ้ายขวา
บ้างวิ่งมาวิ่งไปออกไขว่กันฯ
ร้องว่าเรารักษาพณาสัณฑ์
ไม่แบ่งปันให้เราบ้างเป็นอย่างไร
เป็นซีกเสี้ยวแต่ข้างขวาน่าสงสัย
ท่านชื่อไรร้องทักรู้จักเรา
จะให้กินได้อยู่ท่านผู้เฒ่า
ก่อนเถิดเราก็จะให้เป็นไรมีฯ
จึงแจ้งการกับวัณพามารศรี
ถึงพันปีผุดขึ้นเหมือนปืนดัง
มาพรั่งพร้อมเพราะจะกินถวิลหวัง
กำจัดทั้งโรคาไม่ราคี
ผิวนั้นราวกับทองละอองศรี
ก็ไม่มีมัวหมองละอองนวล
เป็นที่ชื่นเชยบุรุษสุดสงวน
ด้วยธุระพระอิศวรเธอสาปไว้
สุดจะหลีกเลี่ยงกรรมจะทำไฉน
จึงจะได้เต็มกายสบายบานฯ
จึงหยิบเอาถันสุธาออกมาฝาน
แล้วว่าท่านเทวดาได้ปรานี
ข้าผ่อนผันพันทุกข์เป็นสุขี
ท่านช่วยชี้มรคาให้คลาไคลฯ
จึงบอกความเคลือบแฝงแถลงไข
เพราะจะได้พบลาภปราบไพรี

จงรีบรัดตัดทางไปข้างเขา จะพบชาวบ้านป่าพนาศรี
ทั้งจะปะพระปี่โปบาลีดี จงพาทีไต่ถามตามสงกา
พอเสร็จคำสำแดงแผลงอำนาจ ต้อนตวาดเสือสิงห์มหิงสา
แล้วกลับกลายหายวับไปลับตา ถันสุธาที่ถวายก็หายไปฯ

๏ จะกล่าวถึงนางวัณพาพระยาหญิง จึงลาสิงขรเจ้าเขาไศล
รีบขยับขับม้าให้คลาไคล สังเกตใจจำทางหว่างคิริน
รุกขาครึ้มงึ้มเงียบเชียบสงัด ละเลาะลัดเลียนธารละหานหิน
หอมบุปผาสารพันทั้งจันทน์อิน อินทนิลนางแย้มแกมสุกรม
เห็นสายหยุดพุดพะยอมนางน้อมกิ่ง วิสัยหญิงอยากได้เด็ดใส่ผม
ถึงยากเย็นเห็นดอกไม้จะใคร่ชม ชื่นอารมณ์เรี่ยทางไปกลางดง
สันโดษเดี่ยวเหลียวแลเห็นแต่นก ฝูงวิหคเหมราพระยาหงส์
ที่หุบเขาเหล่าฝูงนกยูงลง ฟ้อนเป็นวงเวียนรายชม้ายเมียง
เค้าโมงมองพร้อมเพรียกร้องเรียกคู่ กระลุมพูโพระดกโฮกปกเสียง
ซังแซวแจ้วแก้วพลอดฉอดสำเนียง นางนวลเคียงคู่นางไม่ห่างกัน
กินปลีเปล้าเขาไฟฝูงไก่ป่า เสียงโกญจาแจ้วแจ้วไก่แก้วขัน
นกขุนทองปองไล่เบญจวรรณ ตามเพศพันธุ์ภาษาบรรดามี
ขมิ้นอ่อนนอนรายบนปลายเปล้า เป็นคู่เคล้าคลึงคลอลออศรี
นกกระตั้วตัวขาวราวสำลี นางโนรีแดงฉาดสะอาดตา
พินิจพลางนางรำพึงถึงนิเวศน์ อยู่ขอบเขตเคยรักเลี้ยงรักษา
ให้จับคอนนอนเล่นเจรจา ถึงเวลาแสบท้องเคยร้องวอน
โอ้จากนกตกมาอยู่ป่าสูง ฟังแต่ฝูงนกเถื่อนไม่เหมือนสอน
สงสารโอ้โนรีอยู่ที่คอน เคยซูซ้อนชื่นอารมณ์ได้ชมเชย
เคยชมสวนล้วนแต่สรรทุกพรรณไม้ มาชมไพรพฤกษานิจจาเอ๋ย
มิเคยยากกรากกรำก็จำเคย เมื่อไรเลยจะได้คืนมาชื่นใจ
รัญจวนจิตคิดแค้นแสนเทวษ น้ำพระเนตรนองตกซกซกไหล
รีบขับม้ามาตามทางที่กลางไพร อนาถใจเดินโขดสันโดษเดียวฯ

๏ จะกลับกล่าวชาวบ้านสิกคารนำ
ด้วยเขตคันบรรพตนั้นลดเลี้ยว
มีนักปราชญ์บาทหลวงเป็นหลักบ้าน
สร้างตึกใหญ่ไว้ที่ข้างหนทางเดิน
อันลูกเต้าชาวป่าเอามาฝาก
เรียนวิชาไตรดาโหราดี
คนทั้งนั้นวันอาทิตย์เป็นอิสระ
ทำบุญบวชสวดมนต์สนทนา
ให้จุดโคมโยมญาติมากลาดเกลื่อน
เห็นดวงดาวเจ้าลังกาพิลาลด
แล้วดูดาวเจ้าเมืองผลึกราช
เพ่งพินิจคิดแคลงตะแคงคอ
พวกฝรั่งทั้งนั้นชวนกันถาม
เราดูดาวเจ้าประเทศเขตลังกา
อันดวงดาวเจ้าผลึกเป็นศึกสู้
ส่วนพวกไพรใหญ่น้อยจะพลอยตาย
พอขาดคำร่ำว่าฝูงกาตื่น
ทั้งอูฐลาม้าร้องซ้องสำเนียง
จึงจับยามตามตำราภาษาสัตว์
จึงบอกเล่าชาวป่าพนาลัย
ซึ่งสัตว์ร้องต้องยามตามตำรับ
พรุ่งนี้เย็นเห็นลูกสาวเจ้าลังกา
ในตำราว่าโจรดามมาด้วย
ได้อาศัยในแผ่นดินทำกินสบาย
แต่เรานี้มิให้พบจะหลบหน้า
ใครรักยศอุตส่าห์ตามนางทรามวัย
แปลเป็นคำไทยเล่าว่าเขาเขียว
หนทางเปลี่ยวเดินออกตามซอกเนิน
ปรีชาชาญชาวอรัญสรรเสริญ
ได้เจริญรักษาตามบาลี
ประมาณมากเหมือนคณะพระฤาษี
ตามบาลีเพศฝรั่งชาวลังกา
มาไหว้พระพร้อมกันด้วยหรรษา
บาทหลวงมาขึ้นนั่งบัลลังก์พรต
ดูดาวเดือนเต็มวงขึ้นทรงกลด
สีสดดูสลัวมัวมอซอ
เข้าร่วมธาตุวิสัยไฉนหนอ
พลางหัวร่อรู้ความตามตำรา
จึงแจ้งความจริงจิตกับศิษย์หา
ไม่มีข้าดนเที่ยวอยู่เดียวดาย
กลับร่วมรู้รักกันขันใจหาย
แต่ตัวนายนั้นจะอยู่เป็นคู่เคียง
ในกลางคืนบอกข่าวกระส่าวเสียง
เห็นผิดเยี่ยงอย่างแต่ก่อนร่อนชะไร
ด้วยเจนจัดแจ้งเหตุข้างเพทไสย
หวังจะให้แจ้งจิตในกิจจา
มันคอยรับเจ้าแผ่นดินถวิลหา
จะเข้ามาบ้านนี้เพราะมิตาย
ท่านจงช่วยป้องกันให้ผันผาย
ทั้งหญิงชายฉลองคุณอย่าสูญใจ
ผู้ใดอย่าบอกแจ้งแถลงไข
คงจะได้สมหมายเมื่อปลายมือฯ

๏ ฝ่ายฝรั่งทั้งปวงบาทหลวงบอก
ด้วยชาวบ้านการศึกได้ฝึกปรือ
ทั้งอยากเห็นเช่นเขาว่ามหากษัตริย์
ต่างปรึกษาพาทีด้วยดีใจ
ครั้นรุ่งเช้าชาวบ้านสำราญรื่น
มารวมรอมพร้อมพรักไม่ดักเตือน
ต่างก็ออกปากรับด้วยนับถือ
มีฝีมือถือตัวไม่กลัวใคร
จะเหยาะหยัดอย่างเยี่ยงสักเพียงไหน
จนจวนใกล้สนธยากลับมาเรือน
บ้างแบกปืนดาบหอกเที่ยวบอกเพื่อน
ดูกลาดเกลื่อนอยู่ที่หน้าศาลาลัยฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงวัณพาสมร
ไม่รั้งรอพอบ่ายถึงชายไพร
มีรอยคนปนเกวียนเดียรดาษ
คิดสำคัญมั่นคงว่าตรงนี้
ด้วยเย็นค่ำจำจะเข้าหาชาวป่า
ดำริพลางนางพระยาขับม้าไป
อ้อมสิงขรเขาเขินเนินไศล
เห็นควันไฟขึ้นโขมงในพงพี
ดูเกลื่อนกลาดกลางทางหว่างวิถี
เห็นจะมีบ้านช่องจึงกองไฟ
ได้พูดจาไต่ถามตามสงสัย
จนจวนใกล้ได้ยินเสียงค่อยเมียงมองฯ

๏ จะกล่าวฝ่ายนายโจรสามสิบห้า
เที่ยวตีปล้นชนบทเอาเงินทอง
ให้ฆ่าแพะแกะไก่กินแกล้มเหล้า
เอาดาบหอกออกประกวดบ้างอวดตน
ใส่หมวดเสื้อเครือกระหนกเนาวรัตน์
ทั้งตราแก้วแพรวพราวดูวาววาม
เห็นมั่งมีดีใจให้ไพร่ล้อม
อ้ายนายใหญ่ไต่ถามตามสงกา
กับกะลาสีฉกรรจ์สามพันสอง
มาถึงหนองน้ำพักสำนักพล
กำลังเมาเฮฮาโกลาหล
พอเห็นคนขี่ม้าสง่างาม
แจ่มจำรัสรัศมีศรีสยาม
แลอร่ามรุ่งเรืองทั้งเครื่องม้า
มันหุ้มห้อมเรียงรายทั้งซ้ายขวา
ตัวนี้มาแต่สถานบ้านเมืองใดฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงวัณพาราช
สังเกตดูรู้ว่าโจรสัญจรไพร
จำจะบอกออกความนามกษัตริย์
มันอาศัยในแผ่นดินสิ้นทุกคน
ดำริพลางนางกษัตริย์ตรัสประภาษ
อันตัวเราเจ้าลังกาล่าสงคราม
พระนุชนาฏนึกพรั่นให้หวั่นไหว
มันล้อมไล่หมายจะจับถึงอับจน
เจ้าจังหวัดแว่นแคว้นแดนสิงหล
ถึงอับจนก็ไม่ควรจะลวนลาม
ท่านเชื้อชาติชาวไพรมาไต่ถาม
หลงมาตามทางเถื่อนให้เฟือนใจ

ท่านเอ็นดูรู้แห่งจงแจ้งจิต
ช่วยนำเราเข้าไปเพียงพระเวียงชัย

๏ อ้ายโจรแจ้งแกล้งว่าประสาดื้อ
ไม่รักศักดิ์รักยศอย่าปดกัน
จงปลดเปลื้องเครื่องประดับกับทั้งม้า
จะปล่อยไปไม่ทำลายให้วายปราณ
จะลวงล่อพอให้ไปจะได้จับ
เรารู้เท่าเข้าใจไม่ไปตาม

๏ นางฟังคำจำวอนด้วยอ่อนหวาน
ซึ่งทำผิดกิจการแต่ก่อนไร
อันต้นร้ายปลายดีไม่มีโทษ
จะเที่ยวปล้นคนกินเหมือนสิ้นแกน
อันดีชั่วตัวตายเมื่อภายหลัง
แม้นสังหารผลาญเราเป็นเจ้านาย

๏ ฝ่ายโจรไพรใจพาลชาญฉกาจ
แต่ขุนนางยังเบียนชาวพารา
พวกชาวเราเอาหวาอย่าให้เหลือ
ส่วนว่าพวกไพร่ฮึกนึกทะนง

๏ นางกษัตริย์กวัดแกว่งพระแสงสู้
ลงรวนเรเหหันพัลวัน
แล้วเลี้ยวกลับขับม้าจะล่าหนี
นางสู้พลางหนีพลางมากลางไพร
อ้ายตัวนายหลายคนขึ้นขี่ม้า
ถือหอกง้าวหลาวทวนเข้าสวนแทง
พอออกห่างนางลั่นเกาทัณฑ์ถูก
ลูกละคนหล่นตายวายชีวา

อย่าคบคิดเคลือบแคลงแหนงไฉน
จะตั้งให้เป็นขุนนางได้รางวัลฯ
เรานี้คือเจ้าป่าพนาสัณฑ์
จะหมายมั่นเอาแต่ของที่ต้องการ
มาให้เราเจ้าป่าพนาสาณฑ์
อย่าอ่อนหวานว่ากล่าวให้ยาวความ
บีบขมับเฆี่ยนขู่กระทู้ถาม
จงปลดเปลื้องเครื่องอร่ามมาเร็วไวฯ
น้องว่าขานตามตรงอย่างสงสัย
ถ้าแม้นได้ความชอบก็ตอบแทน
เป็นประโยชน์ยาวยืนอยู่หมื่นแสน
ถึงมาตรแม้นมีทรัพย์ก็อับอาย
ชื่อก็ยังยืนอยู่ไม่รู้หาย
ตัวจะตายไม่ทันข้ามสามเวลาฯ
หมิ่นประมาทดอบความตามภาษา
จะมาว่าแต่เราเป็นชาวดง
ทั้งหมวกเสื้อสิ่งของต้องประสงค์
ต่างกรูตรงเกรียวกลุ้มเข้ารุมกันฯ
ถูกต้องหมู่โจรป่าแทบอาสัญ
นางซ้ำฟันฟาดตายกระจายไป
มันตามตีติดพันเสียงหวั่นไหว
พวกโจรไล่หลามทางมากลางแปลง
บ้างขี่ลาอูฐอาจชาติกำแหง
ก็พลาดแพลงเพลี่ยงผิดด้วยฤทธิ์ตรา
ตรงจมูกแม่นหมายทั้งซ้ายขวา
จนเวลาแดดดับพยับไพร

โจรมันไล่หลามทางมาข้างหลัง เหลือกำลังที่จะดั้นไปหนไหน
ลูกเกาทัณฑ์นั้นก็หมดสลดใจ มันล้อมไล่เลี้ยวลัดสกัดทาง
นางแกว่งหอกกลอกกลับคอยรับรบ ทั้งม้าขบโขกดีดคนกีดขวาง
จะหักไปไม่พ้นวนอยู่กลาง ดังหนึ่งนางโฉมฉายจะวายปราณ
พอเห็นคนกล่นเกลื่อนมากลางป่า ขี่ม้าลาไล่ตวาดดูอาจหาญ
บ้างร้องด่าว่าอ้ายน้ำใจพาล มาล้อมท่านเจ้าสุธาไว้ว่าไร
แล้วรบรุกบุกบั่นเข้าฟันฟาด โจรวินาศหนีกระจายทั้งนายไพร่
แล้วกลับมาหานางที่กลางไพร ต่างกราบไหว้ว่าพระองค์ทรงพิภพ
เสด็จไปให้สำราญผ่านสมบัติ คิดกำจัดเจ้าผลึกให้ศึกสงบ
ซึ่งโจรไพรไล่จับจะรับรบ แล้วนอบนบคอยสดับรับบัญชาฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงวัณพาราช ฟังประหลาดหลากจิตคิดกังขา
จึงปราศรัยไต่ถามตามสงกา ท่านนี้มาแต่ไหนใครเป็นนาย
ช่วยรบดีโจรป่าจนล่าหนี เรายินดีนับเนื้อดังเชื้อสาย
เหตุไฉนได้รู้จักมาทักทาย ท่านทั้งหลายหลักแหล่งอยู่แห่งใดฯ

๏ ฝ่ายผู้เฒ่าชาวป่าสิกคารนำ แกล้งกล่าวคำเคลือบแฝงแถลงไข
ข้าพเจ้าชาวป่าพนาลัย แต่ล้วนในพวกพ้องพี่น้องกัน
ได้ทราบว่าฝ่าธุลีเสียทีทัพ โจรจะขับเข่นฆ่าให้อาสัญ
ข้าอาศัยในแผ่นดินสิ้นทั้งนั้น คิดกตัญญูมาช่วยราวี
ให้พระองค์คงเสวยเศวตฉัตร ด้วยซื่อสัตย์มิได้รักซึ่งศักดิ์ศรี
สิ้นธุระแล้วพระองค์ไปจงดี จวนราตรีแล้วข้าขอลาไปฯ

๏ นางฟังคำจำจนให้อ้นอั้น จึงผ่อนผันพจนาอัชฌาสัย
เราไม่แจ้งแห่งทางที่กลางไพร จะขอไปอยู่ที่บ้านท่านสักวัน
เอ็นดูด้วยช่วยไว้ให้ตลอด จะได้รอดกลับไปถึงไอศวรรย์
ถ้าทิ้งไว้เราไม่แจ้งแห่งสำคัญ สุดจะผันผินหน้าไปหาใครฯ

๏ ส่วนตาเฒ่าทูลตอบให้ชอบโสต ซึ่งทรงโปรดปรึกษาจะอาศัย
ข้าทั้งนี้มิได้ห้ามตามพระทัย ด้วยอยู่ในแว่นแคว้นแดนพระองค์

ทุกถิ่นฐานบ้านช่องของพระแม่
จะต้องเชิญเดินพาเข้าป่าดง

๏ นางฟังคำรำลึกนึกสรรเสริญ
จึงชื่นชอบตอบความตามโบราณ
ถึงปางทางหว่างเนินเพลินประพาส
กุฏีตั้งอาศรมรื่นร่มไทร
ดึกน้อยน้อยห้อยระฆังน่าฟังเล่น
มีเสาหงส์ธงลมใส่โคมเวียน
จึงหยุดม้าปราศรัยผู้ใหญ่บ้าน
จะอาศัยในสำนักนี้สักวัน
ชาวบ้านว่าอาวาสพระบาทหลวง
แต่องค์ท่านจะกังวลไปหนใด

๏ นางทรงฟังสั่งเหล่าพวกชาวบ้าน
พรุ่งนี้เช้าเราเชิญท่านเดินมา
ชาวบ้านรับอภิวันท์แล้วผันผาย
รักษาตัวกลัวอาญาต้องคลาไคล

๏ ฝ่ายโฉมยงลงจากม้าที่นั่ง
แล้วนงเยาว์เข้าในวัดนมัสการ
ลีลาศเลี้ยวเที่ยวมาถึงหน้ากุฏี
ทั้งโคมคั่นชั้นเฉลียงตะเกียงราย
ไม่เห็นพระจะเข้าหาเวลาค่ำ
จึงหยุดยั้งนั่งตรงหน้าศาลาลัย
บ้างทักถามตามทำนองบ้างร้องว่า
จะขอเชิญเดินขึ้นนั่งเสียข้างบน

๏ นางฟังคำสำคัญให้หวั่นหวาด
มารู้จักทักทายอายวิญญาณ์
สุดแล้วแต่ต้องธุระพระประสงค์
ขอพระองค์อดโทษได้โปรดปรานฯ
ฉลาดเกินวาจาที่ว่าขาน
ให้ชาวบ้านนำหน้ารีบคลาไคล
เห็นอาวาสวัดวาที่อาศัย
ศาลาลัยแสนสะอาดด้วยกวาดเตียน
ดูเหมือนเช่นฉากฉายระบายเขียน
ดาษเดียรด้วยบุปผาสารพัน
นี่วัดท่านองค์ใดอยู่ไพรสัณฑ์
จะมีอันตรายบ้างหรืออย่างไร
คนทั้งปวงไปมาได้อาศัย
ยังมิได้แจ้งจิตในกิจจาฯ
จงสำราญเรียกท่านให้หรรษา
พอพูดจาแจ้งทางที่กลางไพร
ด้วยเป็นชายโฉมยงจะสงสัย
หมายจะให้เมียมาพยาบาลฯ
พลางตรัสสั่งให้ไปหากินอาหาร
ขึ้นหน้าชานเชิงผาศิลาลาย
เห็นเด็กจุดโคมเวียนวิเชียรฉาย
นางแวดชายชมเพลินเจริญใจ
ก็ผิดธรรมดาหญิงสิ่งสงสัย
ประเดี๋ยวใจเด็กมาสี่ห้าคน
นางวัณพาลูกสาวเจ้าสิงหล
ที่นี่คนจะได้เดินไปมาฯ
เหลือประหลาดลูกเล็กเด็กหนักหนา
จึงเรียกมาซักถามเป็นความใน

นางละเวงเอ็งรู้จักตระหนักแน่
หรือใครเขาเล่าแถลงให้แจ้งใจ
เด็กคำนับรับสั่งนางกษัตริย์
เดิมนั้นได้รู้แจ้งแห่งกิจจา
กลัวจะผิดจิตใจไม่ประจักษ์
จริงมิจริงสิ่งใดในใจจง
นางฟังตอบชอบจิตจึงคิดคาด
จึงถามว่าอาจารย์ท่านเข้านอน
๏ เด็กเด็กว่าบาลีท่านมีธุระ
นางถามว่าท่านจะมาเวลาใด
นางฟังเล่าเศร้าใจเห็นไม่ปะ
แต่นิ่งนึกตรึกตราไม่พาที
ล้วนโคมได้ไฟกระจ่างสว่างวัด
มาพร้อมกันอัญชลีนีรมล
แล้วด่างว่าข้าพเจ้าเมียชาวบ้าน
พวกผู้ชายรายรอบขอบคีรี
แล้วพร้อมพรั่งดั้งโต๊ะแต่งสำรับ
หญิงน้อยน้อยคอยรินสุราบาน
๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงวัณพาราช
ได้ระเบียบเรียบร้อยคอยรับใช้
กุมารีที่รินสุราถวาย
งามละม่อมพร้อมพริ้งทุกสิ่งอัน
เสวยพลางนางกษัตริย์ตรัสประภาษ
เราขอบจิตคิดจะถามตามสงกา
นี่สันทัดจัดแจงเครื่องแต่งดั้ง
หรือเชื้อวงศ์พงศ์เผ่าเป็นชาวใน
ได้ดูแลพบเห็นหรือเป็นไฉน
เห็นอย่างไรจึงสำคัญว่าวัณพา
ไม่ออกอรรถอำความตามภาษา
เดี๋ยวนี้ตาแลเขม้นเห็นพระองค์
ปากจึงทักถามความตามประสงค์
ต่อพระองค์โปรดแปลจึงแน่นอน
เด็กฉลาดล่วงรู้เพราะครูสอน
หรือว่าจรจากกุฎีไปที่ใดฯ
ไปเยี่ยมพระอาจารย์ท่านเป็นไข้
เด็กว่าไม่รู้แจ้งแห่งคดี
ซะรอยพระพรางแพร่งแกล้งหน่ายหนี
พอสตรีเดินกรายมาหลายคน
ถือเครื่องมัจฉะมังสาผลาผล
เซิญขึ้นบนเก๋งเขียนโคมเวียนมี
ขอประทานอยู่รักษามารศรี
มิให้มีเภทภัยสิ่งไรพาน
เป็ดไก่กับแกล้มเหล้าของคาวหวาน
ใส่จอกจานจัดถวายสายสุดใจฯ
เห็นหญิงชาติชาวป่าอัชฌาสัย
เหมือนนางในเวียงวังสิ้นทั้งนั้น
ล้วนแยบคายหวีผมก็คมสัน
ดูผิวพรรณผุดผ่องทั้งสองรา
เหมือนอย่างญาติหญิงชายทั้งซ้ายขวา
อันชาวป่าย่อมชำนาญแต่การไพร
รู้รับสั่งสนทนาอัชฌาสัย
หรือว่าได้ฝึกสอนแต่ก่อนกาลฯ

๏ ฝ่ายหญิงเฒ่าชาวป่าว่าข้าพเจ้า
เป็นชาวป่าถ้าจะคิดในกิจการ
เผื่อข้าเฝ้าท้าวพระยาบัญชาถาม
พอพันผิดติดตัวด้วยกลัวภัย
๏ นางฟังคำน้ำนวลควรสนอง
อันชายหญิงสิงหลคณนา
มาพบปะจะใคร่ได้ไปไว้ด้วย
ให้ปรากฏยศศักดิ์ด้วยภักดี
พวกชาวบ้านกรานกราบสุภาพพูด
เคยชำนาญการหยาบแต่หาบคอน
ซึ่งบัญชาว่าจะชุบอุปถัมภ์
ขอพึ่งแต่แผ่นดินอยู่ถิ่นไพร
แค่ครั้งนี้ศรีสวัสดิ์พลัดนิเวศน์
ทั้งหญิงชายหมายพระแม่เหมือนมารดา
ให้พระองค์คงคืนเข้าเมืองหลวง
ซึ่งทูลความตามประโยชน์จงโปรดปราน
๏ นางตรัสตอบขอบจิตที่คิดรัก
แล้วถามนางข้างบัลลังก์ที่นั่งใช้
ส่วนนารีพี่น้องสองสดับ
ข้าเป็นพี่นี้ชื่อยุพาผกา
ไม่มีญาติขาดสูญประยูรศักดิ์
ข้าสิบสี่ปีปลายข้างฝ่ายน้อง
นางกษัตริย์ตรัสว่าน่าสงสาร
จะขอเจ้าเอาเป็นลูกร่วมฤทัย
ฝ่ายสองนางต่างคำนับอภิวาท
ขอเป็นข้ากว่าชีวีจะวายวาง
มิใช่เหล่าในนิเวศน์เขตสถาน
ตามโบราณราษฎรซึ่งสอนไว้
ได้นบนอบตอบความตามนิสัย
เพราะอยู่ในแดนด้าวท้าวพระยาฯ
ท่านว่าต้องตามระบอบชอบหนักหนา
สุดจะหาให้เหมือนท่านที่บ้านนี้
จะได้ช่วยกันบำรุงซึ่งกรุงศรี
พอเป็นที่ปรึกษาให้ถาวร
ข้าเหมือนอูฐหรือจะไปเป็นไกรสร
จะผันผ่อนผู้คนนั้นจนใจ
พระคุณล้ำโลกาจะหาไหน
ตามวิสัยสโมสรเหมือนก่อนมา
มาทุเรศแรมในไพรพฤกษา
จะอุตส่าห์ส่งเสด็จจนเสร็จการ
ข้าทั้งปวงจะขอลามาสถาน
อย่ามีการกินแหนงแคลงพระทัยฯ
ตามสมัครมิได้แคลงแหนงไฉน
เจ้าชื่อไรรูปร่างสำอางตา
น้อมคำนับทูลความตามภาษา
นางสุลาลีวันนั้นเป็นน้อง
บาทหลวงรักเลี้ยงไว้มิให้หมอง
ได้สิบสองปีเศษสังเกตใจ
ช่างอ่อนหวานวาจาอัชฌาสัย
จะยอมไปหรือมิไปอย่าได้พราง
ข้าพระบาทประดิพัทธ์ไม่ขัดขวาง
พระแม่นางเมตตาได้ปรานี

นางตรัสพลางทางเรียกมานั่งใกล้ แล้วลูบไล้พี่น้องทั้งสองศรี
จะคอยท่ากว่าพระจะจรลี มากุฎีจะได้ขอต่ออาจารย์
แล้วโฉมยงทรงรินสุราให้ ตามวิสัยสืบรักสมัครสมาน
ทั้งพี่น้องคำนับรับประทาน ตามโบราณรับรักด้วยภักดี
จนดึกดันบรรดานางฝรั่ง ถวายบังคมลามารศรี
แต่พี่น้องสองสุดากุมารี อยู่พัดวีนวดฟั้นนางวัณพาฯ

๏ ครั้นรุ่งสายนายบ้านชาญฉลาด ไปหาบาทหลวงอยู่ที่ภูผา
แล้วแจ้งความตามลูกสาวเจ้าลังกา จะคอยท่าพบพระจึงจะไป
บาทหลวงฟังสรรเสริญว่าเกินฉลาด รู้จักคาดคนดีจะมีไหน
ซึ่งรอรั้งหวังจะเอาเราไปใช้ ทำกระไรหนอจะปิดให้มิดความ
ฝ่ายชาวบ้านว่าเห็นองค์นางนงลักษณ์ อยากรู้จักเพราะจะใคร่ได้ไต่ถาม
พระช่วยสอนรอนราญการสงคราม ให้ปราบปรามยุคเข็ญก็เป็นไรฯ

๏ บาทหลวงว่าอย่าประมาทชาติกษัตริย์ เหลือจำกัดกลความตามวิสัย
เมื่อดีเย็นเช่นมหาชลาลัย โกรธเหมือนไฟฟุนฟอนให้ร้อนทรวง
แล้วเรารู้อยู่ว่านางแต่ปางหลัง ถือพระสังฆราชผู้บาทหลวง
ได้ฝึกสอนรอนราญการทั้งปวง จะไปช่วงชิงรู้เหมือนดูเบา
เมื่อยามดีมิได้พึ่งครั้นถึงยาก จะพลอยรากเลือดตายต้องอายเขา
ถึงแม้องค์นงลักษณ์จะรักเรา พวกคนเก่าเขาคงกันด้วยฉันทา
หนึ่งอำมาตย์ชาติสอพลอทรลักษณ์ เห็นเจ้ารักชวนกันคิดริษยา
คอยยุยงลงโทษโจทนา ไม่รู้ว่าใจนางจะอย่างไร
แม้โฉมยงทรงสัตย์สันทัดเที่ยง ถึงพลาดเพลี่ยงพลั้งแพ้จะแก้ไข
ด้วยรบพุ่งกรุงผลึกเป็นศึกใน เห็นการใหญ่หลวงล้นพ้นกำลัง
พระสังฆราชมาตรแม้มิรากเลือด คงต้องเชือดคอตายเมื่อภายหลัง
เราเป็นแต่ผู้น้อยจะคอยฟัง แต่ว่าครั้งนี้นางมาค้างคอย
ครั้นมิไปให้พบประสบหน้า อยู่เนิ่นช้าโฉมเฉลาจะเศร้าสร้อย
หนึ่งเสนาข้าไททั้งใหญ่น้อย เขาจะพลอยโทษว่าช้าเพราะเรา

ดำริพลางทางออกมานอกถ้ำ ให้เด็กนำหน้าเดินลงเนินเขา
ถึงเก่งเย็นเห็นองค์นางนงเยาว์ แกล้งเรียกเหล่าศิษย์หามาพาที
พอโฉมยงตรงมารับก็ยับยั้ง ขึ้นหยุดนั่งเก่งกลบนเก้าอี้
แกล้งปราศรัยไต่ถามตามคดี พระบุตรีมาไยในไพรวันฯ
๏ นางกัมเกล้าเล่าเรื่องเมืองผลึก จนทำศึกเสียทัพถึงคับขัน
แล้วมิหนำซ้ำโจรจะฆ่าฟัน เขาช่วยทันจึงได้รอดตลอดมา
ได้พบปะพระคุณการุญด้วย เหมือนชุบช่วยชูชาติพระศาสนา
ช่วยสั่งสอนผ่อนผันกรุณา ให้ปราบข้าศึกได้ดังใจจงฯ
๏ ปีโปเฒ่าเข้าใจมิใช่ชั่ว ทำถ่อมตัวตอบความตามประสงค์
อันปัญญาข้าพเจ้าเป็นชาวดง รู้แต่ทรงสิกขาสมาทาน
ซึ่งแยบยลกลศึกอันลึกลับ ชอบคิดกับข้าเฝ้าเหล่าทหาร
เคยฝึกหัดลัทธิชำนิชำนาญ ย่อมเชี่ยวชาญการสงครามตามกระทรวง
วิสัยพระเล่าก็พระสังฆราช เป็นยอดปราชญ์โปรดเปรื่องในเมืองหลวง
เสด็จไปไต่ถามตามกระทรวง ก็จะล่วงรู้วิชาสารพัน
อันรูปนี้มิเคยพบที่รบศึก สุดจะฝึกสอนให้เจ้าไอศวรรย์
แต่หากว่าถ้าให้มีไมตรีกัน พอจะผันผ่อนได้ดังใจปองฯ
๏ นางฟังคำขามเขินสะเทิ้นคิด พูดถูกจิตคิดระดายซังตายสนอง
เมื่อคิดอ่านการศึกด้วยตรึกตรอง ทั้งพวกพ้องเสนาพระบาลี
ให้สร้างเมืองใหม่รบสมทบทัพ จนศึกกลับข้ามคุ้งถึงกรุงศรี
ครั้นต้านด่อล่อลวงได้ท่วงที เข้าเป่าปี่ห้าทัพให้หลับไป
เป็นสุดคิดจิตฉันให้อั้นอัด จะแก้กลการศึกนึกไฉน
ขอพึ่งพระอนุกูลอย่าสูญใจ ช่วยแก้ไขคิดบำรุงกรุงลังกาฯ
๏ พระบาลีมีจิตคิดสงสาร แจ้งวิจารณ์ทางธรรม์ด้วยหรรษา
เพราะมีหูอยู่ก็ปี่มีศักดา แม้หูหาไม่ปี่ไม่มีฤทธิ์
วิสัยคนทนคงเข้ายงยุทธ์ ฤทธิรุทรแรงร้ายกายสิทธิ์
แม้เพลิงกาลผลาญแผ่นดินสิ้นชีวิต อำนาจฤทธิ์ย่อมแพ้แก่ปัญญา

เชิญไปฟังสังฆราชพระบาทหลวง
แม้ศึกเสือเหลือขนาดจึงอาดมา
แต่เดี๋ยวนี้ศรีสวัสดิ์พลัดทหาร
เสด็จไปให้ถึงเขตนิเวศน์วัง

๏ นางคำนับรับคำแล้วร่ำว่า
จะขอลาฝ่าเท้าพระนักธรรม์
แต่นารีพี่น้องทั้งสองนี้
จะขอเลี้ยงเคียงชิดเหมือนธิดา

๏ พระบาลีดีใจให้อนุญาต
แล้วก็พานารีทั้งพี่น้อง
กลสตรีวิสัยในมนุษย์
แล้วเขียนหนังสือลับพับเหล็กลาน
ให้สองนางพลางว่ารักษาไว้
ดูหนังสือมือเสื้อที่ใส่นั้น

๏ ทั้งสองนางต่างคำนับรับหนังสือ
แล้วก็พามานั่งบัลลังก์ราย
แล้วตีกลองร้องเรียกพวกชาวบ้าน
กระบวนแห่แลกลาดดาษดา
รถม้าเทศลังกาฝากระจก
ฉัตรระย้าจามรชอนตะวัน
เพราะเหตุว่าชาวบ้านนั้นสันทัด
มาเรียงเรียงเทียบรถริมคิรี
พวกชาวป่าเขามารับอยู่สรรพเสร็จ
จงเปรมปรีดิ์มีชัยวิไลลักษณ์

๏ นางคำนับรับพรอ่อนศิโรตม์
ขอเป็นโยมโสมนัสด้วยศรัทธา
อย่าเพ่อลวงความคิดเป็นศิษย์หา
จะอาสาหาบหามตามกำลัง
ไม่แจ้งการดีร้ายข้างภายหลัง
อย่ารอรั้งราชการจะนานวันฯ
ไปเบื้องหน้าโปรดด้วยจงช่วยฉัน
ไปเขตคันคิดบำรุงกรุงลังกา
ดิฉันมีใจรักเป็นหนักหนา
จงโปรดปรานีให้เหมือนใจปองฯ
พลางโอวาทฝากฝังนางทั้งสอง
เข้าในห้องให้ตำราวิชาการ
ให้สิ้นสุดสอนสั่งเหมือนดังหลาน
กลการลึกล้ำที่สำคัญ
ต่อเมื่อไรรบรับถึงคับขัน
จึงผ่อนผันคิดความตามอุบายฯ
เอาใส่มือเสื้อไว้มิให้หาย
อวยถวายพี่น้องทั้งสองรา
มากราบกรานเตรียมกายทั้งซ้ายขวา
ด้วยเหตุว่ารู้ขนบนั้นครบครัน
เทียมม้าหกคู่ชักเหมือนจักรหัน
แต่ล้วนพรรณบุปผาสุมาลี
รู้จักจัดแจงประดับสลับสี
พระบาลีทูลองค์นางนงลักษณ์
เชิญเสด็จกลับรักษาอาณาจักร
เป็นปิ่นปักปกเกล้าชาวลังกาฯ
แล้วออกโอษฐ์อวยสวัสดิ์มนัสสา
จนชีวาวายวางในทางบุญ

ขอพระองค์จงสบายอยู่ภายหลัง
ได้มาถึงพึ่งพาพระการุญ
แล้วกราบลาพาสองพี่น้องหญิง
เห็นรถเรืองเครื่องบุปผาสุมาลัย
นางโฉมยงทรงรถกระจกกระจ่าง
ทหารโห่โกลาพนาลี
กระบวนแห่แตรสังข์ระฆังฆ้อง
มีธงดำนำหน้าพลากร
ถึงแดนถ้ำกลำพันตะวันพลบ
อันเนื้อนกลิงค่างบ่างชะนี
จึงเอื้อนอรรถตรัสสั่งให้รั้งรถ
พวกโยธีตีฆ้องบ้างกองไฟ
แม้พลาดพลั้งศึกเสือช่วยเกื้อหนุน
ไม่ลืมคุณคุ้มชีวันจนบรรลัย
ค่อยเลียบสิงขรเขินเนินไศล
ทั้งชาวไพรพร้อมกันอัญชลี
ทั้งสองนางนั่งหน้าเป็นสารถี
สองนารีขับรถบทจร
เสียงกึกก้องกลางทางหว่างสิงขร
ประทับรอนแรมมาหลายราตรี
เงียบสงบสงัดป่าพนาศรี
ไม่เห็นมีเหมือนทุกแห่งให้แคลงใจ
ริมบรรพตเพิงผาพออาศัย
ระวังระไวงเวียนผลัดเปลี่ยนกันฯ

ตอนที่ ๓๒
ศรีสุวรรณอาสาตีด่านดงตาล

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงวัณพาราช เมื่อไสยาสน์ยามวิโยคให้โศกศัลย์
เรียกยุพาผกาสุลาลีวัน มาเคียงบรรจถรณ์บรรทมแล้วชมเชย
สงสารเจ้าเศร้าสร้อยมาพลอยยาก ปราศจากหมอนฟูกแล้วลูกเอ๋ย
มิเคยกรากกรำก็จำเคย มาชมเชยน้ำค้างอยู่กลางไพร
เจ้าขวัญอ่อนนอนเรียงอยู่เคียงแม่ ไม่ห่างแหงามสรรพจงหลับไหล
แม่นี้ไม่ไสยาสน์ประหลาดใจ ด้วยป่าใหญ่เย็นเยียบเงียบสำเนียง
แต่โพล้เพล้เรไรก็ไม่ร้อง ไม่แซ่ซ้องเสียงสัตว์สงัดเสียง
ทั้งเนื้อนกวิหคเงียบเชียบสำเนียง เห็นผิดเยี่ยงอย่างป่าพนาลัยฯ

๏ ฝ่ายนารีพี่น้องสองสุภาพ ต่างกัมกราบบาทาอัชฌาสัย
จึงทูลความตามรู้อยู่ในใจ นี่มาในแนวป่าชื่อกาลวัน
ตำแหน่งนี้มีเจ้าป่าเทพารักษ์ สิทธิศักดิ์รักษาพนาสัณฑ์
เข้าสิงสู่อยู่ในถ้ำกลำพัน แสนฉกรรจ์กินสัตว์ในปัถพี
ผู้ใดมาอารักษ์ลักสะกด กินเสียหมดมิให้พบทั้งศพผี
จึงเยือกเย็นเว้นว่างหนทางนี้ มิได้มีผู้ใดเดินไปมา
แต่ทางตรงลงทุ่งกรุงสิงหล ไม่แวะวนเวียนวงดรงหนักหนา
แม้วันนี้มีภัยสิ่งไรมา จึงทรงตราแก้วกันอันตรายฯ

๏ นางทราบความหวามไหวฤทัยหวาด กัมปนาทนึกพรั่งพระขวัญหาย
จึงว่าเจ้าเล่าก็รู้อยู่ว่าร้าย ไม่กลัวตายหรือมาค้างอยู่อย่างนี้
อันใจแม่แต่ยังเยาว์คุ้มเท่าใหญ่ เผอิญให้พรั่นตัวนึกกลัวผี
ถึงรบราฆ่าฟันทุกวันนี้ ก็สุดที่กลัวแกล้งทำแข็งใจ
เจ้าเรียนรู้อยู่กับท่านอาจารย์เฒ่า ท่านบอกเล่าลึกซึ้งไปถึงไหน
จะต่อตีผีสางทำอย่างไร จงบอกให้แจ้งจิตในกิจจาฯ

๏ ทั้งสองนางต่างคำนับอภิวาท อันพระบาทบาลีดีหนักหนา
รู้วิสัยไตรเพทเลศวิชา เหมือนเห็นฟ้าดินจบทั้งภพไตร

แม้นประมาณการอันใดก็ไม่ผิด
พอตาหูรู้เห็นเป็นอย่างไร
ซึ่งให้ข้าพาพระองค์มาตรงนี้
ขอบุญญาอานุภาพช่วยปราบมาร
อันดวงตราราหูคู่กษัตริย์
ถึงผีสางปะรางควานไม่ทานทน
ขอพระองค์ทรงคิดพิษฐาน
เดชะผลปรนนิบัติปัถพี
อันหนึ่งครูผู้เฒ่าเล่าก็ว่า
แล้วทายว่าข้าศึกที่ฮึกฮัก

๏ นางทราบคำทำนายนึกอายจิต
จึงเสแสร้งแกล้งว่าพระบาลี
เธอบอกเจ้าแต่เท่านั้นหรือยังอีก
หรือท่านว่าข้ากับพระอภัย
ทั้งสองนางต่างว่าข้าพเจ้า
ซึ่งจะได้หรือมิได้อย่างไรนั้น

๏ นางฟังความยามดึกนึกวิตก
คิดถึงพระอภัยแล้วให้อาย
เมื่อต่างชาติศาสนาเป็นข้าศึก
ขอสู้ตายชายอื่นไม่ชื่นเชย
นางนึกนึกแล้วสะอึกสะอื้นอ้อน
จนลืมองค์หลงตะลึกคะนึงใน
ระทวยองค์ลงบนอาสน์ราชรถ
ส่วนนารีพี่น้องสองสุดา
ด้วยรู้กลปรนนิบัติกษัตริย์พร้อม
ศิโรราบกราบประณตบทมาลย์
รักษากิจกรุณาอัชฌาสัย
ในดวงใจคิดเสร็จสำเร็จการ
เหตุด้วยผีร้ายแรงกำแหงหาญ
ให้สำราญรัถยาประชาชน
คุ้มจังหวัดแว่นแคว้นแดนสิงหล
ย่อมแพ้ผลวาสนาบารมี
ตามโบราณท่านบำรุงซึ่งกรุงศรี
คงปราบผีพ่ายแพ้นั้นแน่นัก
เกณฑ์ลังกายังไม่สูญประยูรศักดิ์
จะกลับรักร่วมจังหวัดปัถพีฯ
ช่างบอกศิษย์สารพัดจะบัดสี
ท่านเหลือดีดูแลแน่สุดใจ
อย่าเลี่ยงหลีกเจ้าจงแจ้งแถลงไข
คงจะได้สมสู่เป็นคู่กัน
ได้ยินเท่านั้นจริงทุกสิ่งสรรพ์
กระหม่อมฉันมิได้ซักให้ทักทายฯ
สะอื้นอกอาลัยพระทัยหาย
ช่างเคราะห์ร้ายนี่ไฉนกระไรเลย
สุดจะนึกร่วมเรียงเคียงเขนย
จนล่วงเลยสู่สวรรคครรไล
ด้วยอาวรณ์หวังจิตพิสมัย
ถอนฤทัยทุกข์รักหนักอุรา
โศกกำสรดเศร้าสร้อยละห้อยหา
ต่างวันทาโฉมตรูช่วยอยู่งาน
ทั้งขับกล่อมกล่าวกลอนก็อ่อนหวาน
ขอประทานโทษาฝ่าธุลี

จะขับกล่อมจอมสุรางค์สำอางโฉม ต่างประโคมค่อนรุ่งในกรุงศรี
แล้วกรายกรีดดีดกลเป็นดนตรี ประสานสีซอดังเสียงวังเวง
พี่สาวร้องน้องรับทั้งขับกล่อม เสียงพร้อมพร้อมไพเราะล้วนเหมาะเหม็ง
กล่าวประโลมโฉมยงองค์ละเวง ด้วยกาพย์เพลงพลอดคิดประดิษฐ์กลอนฯ

◎ โอ้พระจันทร์วันเพ็งไม่เปล่งเปลื้อง สลดเหลืองลอยเยี่ยมเหลี่ยมสิงขร
ดูว้าเหว่เอกาอนาทร เที่ยวเร่ร่อนทรงรถมิลดเลี้ยว
สุริยันตั้นเมฆวิเวกลิบ แสงระยิบลับเงาภูเขาเขียว
สงสารนกตกอยู่แต่ผู้เดียว ให้เปล่าเปลี่ยวหวั่นหวาดอนาถใจ
หนาวน้ำค้างพร่างพรมจะห่มเสื้อ พออุ่นเนื้อนอนสนิทพิสมัย
ถึงลมว่าวหนาวยิ่งจะผิงไฟ แต่หนาวใจจำกลั้นทุกวันคืน
แม้มีคู่ชูชิดสนิทนุ่ม เหมือนห่อหุ้มผ้าทิพย์สักสิบผืน
หอมบุปผามาลัยไม่ยั่งยืน ไม่ชูชื่นเช่นรสพจมาน
มณฑาทิพย์กลีบกลิ่นประทิ่นหอม จะอ่อนน้อมโน้มลงน่าสงสาร
สาโรชรื่นชื่นแช่มจะแย้มบาน ผกาก้านเกสรขจรโรย
ภุมรินบินเลยไปเชยอื่น มิมาชื่นเชยชวนให้หวยโหย
น้ำค้างพรมลมโยกมาโบกโบย จะร่วงโรยแรมเหมือนดังเดือนเอยฯ

◎ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงฟังเพลงขับ ระทวยทับองค์แอบแนบเขนย
เสนาะคำทำเนียบช่างเปรียบเปรย นางชมเชยชื่นจิตเหมือนธิดา
แล้วเชือดชิ้นดินถนันรางวัลให้ ทั้งสองได้รับประทานหวานหนักหนา
ผิวฉวีสีสันแต่นั้นมา จึงโสภาผ่องผุดเพียงบุตรี
พอเดือนเที่ยงเสียงสัตว์สงัดเงียบ เย็นยะเยียบปานว่าป่าช้าผี
นางกษัตริย์ตรัสปรึกษาสองนารี เห็นแม่นมั่นวันนี้จะมีภัย
แม่จะขับอภิวาท์สุรารักษ์ ซึ่งสำนักเขาเขินเนินไศล
ให้คุ้มครองป้องปัดกำจัดภัย ตามวิสัยสัตยากฤดาการ
แล้วไขกลดนตรีทรงดีกรับ ประดิษฐ์ประดับขับเพลงวังเวงหวาน
ขอเดชะปรเมสุเวตาล จงทราบสารสารพัดซึ่งสัจจา

จะบำรุงกรุงไกรให้เป็นสุข มาได้ทุกข์แทบชีวังจะสังขาร์
ขอคุณพระปรเมเทวดา เสด็จมาคุ้มครองช่วยป้องกัน
ปัจจามิตรคิดร้ายให้วายวอด ได้ตลอดกลับไปถึงไอศวรรย์
จะสังเวยเนยนมทั้งน้ำจัณฑ์ ทุกเทวัญวานช่วยข้าด้วยเอย
พวกไพร่พร้อมล้อมนั่งได้ฟังเสียง ต่างเอนเอียงอ่อนพับลงหลับเฉย
ทั้งสองนางต่างบังคมเฝ้าชมเชย จนหลับเลยลืมองค์ทั้งนงเยาว์ฯ

◎ จะกลับกล่าวชาวบ้านด่านสิงหล มันเป็นคนขี้อายผู้ชายเขลา
ซื่อย่องตอดยอดเบอะชมเซอะเซา แต่เป็นเหล่าลูกเศรษฐีมีเงินดรา
ครั้นแม่พ่อขอเมียมายกให้ มันก็ไม่เคียงคู่เข้าสู่หา
ยามกลางวันนั้นจะชมภิรมยา ก็อายหน้านางผู้หญิงจริงจริงเจียว
กลางคืนนั้นมันว่ามืดไม่เห็นหน เป็นจำจนอัดอั้นกระสันเสียว
แต่กลิ้งกลับสับสนอยู่คนเดียว วันหนึ่งเฉียวฉุนซื่นจะขืนเมีย
ไม่เล้าโลมโจมทับจับสกัด เสียงอึดอัดจะเอาผ้าพันตาเสีย
จนหายใจไม่พอเข้าคลองเคลีย อีนางเมียมันตะกายเอาหลายที
ทั้งถีบถูกลูกตาข้างขวาบอด อ้ายย่องตอดเต็มโกรธกระโดดหนี
เสียดายนักควักออกมาว่าตานี้ เป็นของดีกว่าอื่นเอากลืนไว้
แล้วนึกอายชายหญิงวิ่งเข้าป่า ไม่รู้ว่าจะไปหนตำบลไหน
ไปถึงถ้ำกลำพันมันเข้าไป ปีศาจให้ความรู้อยู่ด้วยกัน
เที่ยวกินเนื้อเสือสีห์เหมือนผีดิบ ตาไม่พริบเปรียบเหมือนยักษ์มักกะสัน
สัตว์จึงสิ้นถิ่นป่ากาลวัน คืนวันนั้นอ้ายย่องตอดดอดออกมา
เห็นกองไฟไม่เห็นคนด้วยจนจิต เทวฤทธิ์สิทธิศักดิ์ช่วยรักษา
พอแสบท้องมองเขม้นเห็นอาชา โถมถลาฟาดฟัดแล้วกัดกิน
ที่เหลือนั้นมันเอาไปให้กับผี กินพาชีชักรถเสียหมดสิ้น
ยังเที่ยวค้นจนรอบขอบคิรินทร์ ด้วยได้กลิ่นเหมือนมนุษย์สุดเสียดาย
เทวดาอาเพศให้พบรถ เสกสะกดก้าวย่องค่อยมองหมาย
นางไม่หลับกลับตื่นฟื้นพระกาย เห็นคลับคล้ายคลับคลาเข้ามามอง

ขยับดราราหูคู่พระหัตถ์ สะกิดตรัสปลุกสั่งนางทั้งสอง
ไม่เขยื้อนเหมือนหนึ่งผีทั้งพี่น้อง เหตุด้วยต้องมนต์สะกดหมดทุกคน
แต่โฉมยงองค์เดียวให้เปลี่ยวจิต มันคว้าหวิดหวีดร้องสยองขน
เห็นปีนป่ายท้ายรถเหลืออดทน ถึงอับจนโจนลงวิ่งวนเวียน
อ้ายย่องดอดลอดลัดสกัดจับ นางเลี้ยวลับหลีกลัดฉวัดเฉวียน
เอาตราแกว่งแสงสว่างเหมือนอย่างเทียน จนจวนเจียนจึงฟาดปราดประกาย
ถูกตรงหัวขมองอ้ายย่องดอด ปวดตลอดลำหูไม่รู้หาย
หกล้มลงนิ่งสลบเหมือนศพตาย มนต์ก็คลายคนฟื้นดื่นดกใจ
เห็นนางตีผีกลิ้งวิ่งเข้าช่วย บ้างฉุดฉวยเชือกกระหวัดมัดไว้ได้
ทั้งสองนางต่างตามนางทรามวัย มากราบไหว้ทูลถามตามสงกาฯ

◎ โฉมเฉลาเล่าเรื่องให้รู้แจ้ง พอส่งแสงสูรย์สว่างกลางเวหา
ต่างพิศดูผู้ตายคล้ายคุลา มีแต่ตาข้างเดียวดูเขี้ยวโง้ง
ทั้งหน้าลายรายเรี่ยรอยเมียข่วน ผมแต่ล้วนผีผูกจมูกโด่ง
ใบไม้นุ่งรุงรังสันหลังโกง ดังผีโป่งปากเหม็นเช่นกุมภา
พอพูดกันมันฟื้นยืนสลัด เชือกที่มัดหลุดโลดโดดถลา
นางตีซ้ำหน้าจิดด้วยฤทธิ์ตรา อุปมาเหมือนจะดิ้นสิ้นชีวิต
เห็นโฉมยงทรงตราพระราหู สังเกตดูดังนารายณ์กายสิทธิ์
ด้วยเดชาการุญบุญฤทธิ์ มันกลัวผิดเข็ดหลาบลงกราบกราน
นางกษัตริย์ตรัสถามตามสงสัย มึงชื่อไรร้ายกาจมาอาจหาญ
เป็นยักษีผีสามหรือรางควาน ที่สถานหลักแหล่งอยู่แห่งใดฯ

◎ อ้ายย่องดอดพลอดไม่ใคร่จะชัด ด้วยลิ้นขัดแข็งกระด้างเหมือนอย่างใบ้
เสียงล่อแล่แต่เราพอเข้าใจ ด้วยมิได้พูดจามาช้านาน
มันบอกว่าข้าชื่ออ้ายย่องดอด เที่ยวเล็ดลอดลืมเรือนเพื่อนสถาน
มาอยู่ถ้ำร่ำเรียนสำเร็จการ เป็นศิษย์ท่านเทวดาวราฤทธิ์
ให้เที่ยวหาสารพัดสัตว์มีเลือด เอาไปเชือดสูบกินกลิ่นโลหิต
ข้ากินเนื้อเสือเหลืองเป็นเนืองนิตย์ ใครฆ่าดีชีวิตไม่วอดวาย

เว้นแต่ตราราหูสู้ไม่ได้
ได้ลักม้าฆ่ากินเสียสิ้นกาย
จะชักรถลดเลี้ยวเที่ยวถึงไหน
กว่าจะหาม้ามาได้ใช้เทวี

๏ นางโฉมยงทรงฟังให้สังเวช
พลางปรึกษาว่าใครเห็นเป็นอย่างไร
แต่วิสัยใจทมิฬมันกินเลือด
ประการหนึ่งซึ่งจะพาไปธานี

๏ ทั้งสองนางต่างรู้เพราะครูสั่ง
จะหาไหนได้เหมือนมันประจัญบาน
นี่หากแพ้แต่ตราพระราหู
ทั้งธานีมีศึกจงตรึกไตร
ประการหนึ่งซึ่งมาในป่านี้
ว่าโฉมยงนงเยาว์เจ้าแผ่นดิน
แม้นละไว้ให้ผีอยู่ที่ถ้ำ
ให้ชี้นำถ้ำใหญ่ยกไปตาม

๏ นางดรัสตอบชอบแล้วลูกแก้วแม่
ช่างรอบคอบรู้สว่างมาต่างใจ
แล้วเหลียวมาปราศรัยอ้ายย่องตอด
ช่วยชักรถอดส่าห์แทนพาชี
แล้วแต่งองค์ทรงสะพายสายกำซาบ
ให้พี่น้องสองนั่งในหลังคา
ทั้งพวกไพร่ใจหาญแกว่งขวานหอก
ล้วนมีครูรู้ชำนาญการสงคราม
อ้ายย่องตอดสอดมือเข้าถือแอก
ขึ้นภูเขาเลากามันพาปลิว
ท่านจับไว้วันนี้ไม่หนีหาย
ให้โฉมฉายใช้ข้าต่างพาชี
จะชักไปเช่นข้ามารศรี
มาอยู่ที่ถ้ำธารสำราญใจฯ
มันถือเพศผีสางต่างวิสัย
มันจะไปเป็นข้าเหมือนพาชี
จะดุเดือดดึงดื้อด้วยถือผี
จะย่ำยีหญิงชายให้วายปราณฯ
จึงว่าครั้งนี้จะได้ใช้ทหาร
ใครล้างผลาญชีวันไม่บรรลัย
จึงยอมอยู่ด้วยดีจะมีไหน
จะได้ใช้สังหารผลาญไพริน
พระบาลีสอนสั่งหวังถวิล
พบไพรินร้ายหยาบช่วยปราบปราม
มันจะทำเบียดเบียนเป็นเสี้ยนหนาม
ช่วยปราบปรามพวกผีให้หนีไปฯ
เหมือนให้แลเห็นทางสว่างไสว
เหมือนแม่ได้ดวงตาพระบาลี
มึงได้รอดชีวาแล้วอย่าหนี
พาไปที่ถ้ำอยู่ของครูบา
กระบี่ปลาบแปลบวับจับเวหา
นางนั่งหน้าเดินรถดูงดงาม
สะอึกออกนำเสด็จไม่เข็ดขาม
บ้างแซงตามซ้ายขวาเป็นตาริ้ว
ออกแต่แรกเร็วกลมดังลมฉิว
ทหารหิวหอบวิ่งไม่ทิ้งนาย

ถึงปากถ้ำกลำพันเห็นควันพุ่ง เป็นฝุ่นฟุ้งพวกผีวิ่งหนีหาย
เสียงครึกครื้นดื่นแดกต้องแยกย้าย ไม่กล้ำกรายกลัวตราบารมี
พวกโยธาโห่ลั่นสนั่นก้อง เห็นอ้ายย่องตอดนั่งยังไม่หนี
บ้างหยอกยุดฉุดมือว่าชื่อดี พระบุตรีตรัสถามตามสงกา
พวกมึงไปไหนหมดหรือปดเล่น ไยไม่เห็นครูมึงอยู่ในคูหา
อ้ายย่องตอดทอดใจว่าภัยมา เทวดาโดดหนีไม่มีใครฯ

๏ นางฟังคำซ้ำแลเห็นแต่ศพ ซากสินธพขามังสังยังจำได้
กระดูกหนังยังกลิ้งมันทิ้งไว้ จึงสั่งให้เก็บเข้าเผาอัคคี
จึงปรึกษาว่าเราเข้ามารบ ปีศาจหลบหลีกกลัวเอาตัวหนี
ครั้นว่าไปไกลตาอยู่ธานี กลัวพวกผีมันจะกลับมาจับคนฯ

๏ ยุพาว่าถ้าพระองค์จะทรงปราบ ให้ราบคาบเขตแคว้นแดนสิงหล
อันพวกผีมิได้เห็นเป็นสกนธ์ จะใช้คนสัประยุทธ์สุดทำนอง
ควรจะหาอารักษ์อันศักดิสิทธิ์ ซึ่งสถิตถ้ำเขาเป็นเจ้าของ
เข้าโรมรันกันเองคุ้มเกรงครอง จึงจะต้องตามเล่ห์ประเวณีฯ

๏ นางกษัตริย์ตรัสตอบชอบแล้วลูก จำจะปลูกศาลสาปไว้ปราบผี
ด้วยตัวเราเจ้าจังหวัดปัถพี จะมอบที่แดนไว้ให้พระกาฬ
แล้วเกณฑ์เหล่าชาวป่าให้หาไม้ ประเดี๋ยวใจปลูกเสร็จสำเร็จศาล
เอาผ้ากรองรองทรงของนงคราญ ทำเป็นม่านมูลี่ที่เทวัญ
เครื่องบูชาสารพัดให้จัดตั้ง ขนมปังเป็ดคู่กับหมูหัน
ทั้งเทียนธูปบุปผาสารพัน กระแจะจันทน์เจิมเสร็จสำเร็จการฯ

๏ นางกษัตริย์ตรัสว่าเวลานี้ จะบัตรพลีเทวดารักษาศาล
ถวายกรฟ้องรำให้สำราญ เจ้าตามมารดาฟ้อนจะสอนไว้
แล้วจัดแจงแต่งสองพี่น้องน้อย ใส่เสื้อสร้อยสอดแซมให้แจ่มใส
นางแต่งองค์ทรงกรองทองประไพ เสด็จไปหน้าศาลลานชลา
ให้ไพร่พร้อมล้อมองค์เป็นวงกว้าง ทั้งสองนางยืนชม้ายทั้งซ้ายขวา
ประโคมแตรแซ่ซ้องกลองลังกา นางวัณพาทอดกรอ่อนระทวย

แล้วรำร่ายฉายฉะประปรายบาท กระหวัดวาดไว้จังหวะดูสะสวย
สองบังอรฟ้อนตามงามระทวย ดำเนินนวยนาดกายชม้ายเมียง
แล้วร้องบวงสรวงศาลหวานวิเวก ทั้งทุ้มเอกอักษรชะอ้อนเสียง
เครื่องสังเวยเคยถวายไว้รายเรียง ทั้งหมากเมี่ยงมังสาสุราบาน
บุปผาพวงจวงจันทน์คันธรส ทั้งเครื่องสดของเราทั้งคาวหวาน
ขอศักดิ์สิทธิ์ฤทธิรงค์องค์พระกาพ มาสิงศาลสำหรับช่วยดับร้อน
อันแว่นแคว้นแดนดินที่ถิ่นร้าย ขอถวายเทเวศร์เขตสิงขร
ช่วยคุ้มครองชนชาติราษฎร ให้ถาวรทั่วทั้งเกาะลังกา
แล้วฟ้อนรำคำนับอภิวาท สุราสาดเช่นถวายทั้งซ้ายขวา
ให้จุดเทียนเวียนโห่เป็นโกลา พอเสียงฟ้าฟาดเปรื่องกระเดื่องดัง
เป็นแสงรุ้งพลุ่งสว่างขึ้นกลางศาล เห็นพระกาพกายแดงดังแสงครั่ง
รับสังเวยเนยนมขนมปัง ทั้งหน้าหลังลักษณาเหมือนวานร
ครั้นอิ่มหนำอำนวยอวยสวัสดิ์ นางกษัตริย์จงสุโขสโมสร
อันเขตแคว้นแดนป่าพนาดร จะดับร้อนรับปราบที่หยาบคาย
ต่อปีหนึ่งจึงมารำเป็นคำนับ จะคอยรับเครื่องสังเวยเช่นเคยถวาย
แม้ไม่มาสามัญจะอันตราย แล้วก็หายสูญวับไปกับตาฯ

๏ นางละเวงเกรงกราบไม่หยาบหยาม ขนานนามตามอยู่ที่ภูผา
ชื่อพระกาพศาลเจ้าชาวลังกา จึงเรียกมาตามกันทุกวันนี้
อันนามถ้ำกลำพันอันอุบาทว์ เกิดปีศาจสาปนามไว้ตามที่
ชื่อว่าเขาเจ้ารำประจำปี ทุกวันนี้ก็ยังเป็นเช่นโบราณ
ถึงเดือนห้าฝรั่งสิ้นทั้งหลาย ไปถวายวันทาบูชาศาล
บ้างบนบานศาลกล่าวเจ้าพระกาพ ช่วยบันดาลดับร้อนให้ผ่อนเย็นฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงวัณพาราช ปราบปีศาจสิ้นทุกข์ที่ขุกเข็ญ
ยังธุระจะประจญกับคนเป็น เห็นจวนเย็นยกทัพขับโยธา
เอาเชือกหนังรั้งท้องอ้ายย่องตอด อย่าให้รอดลัดไปได้พฤกษา
มันวิ่งหนักชักเชือกให้ช้าช้า พอโยธาทันรถบทจร

ออกจากดงลงทุ่งกรุงสิงหล พอพบพลพวกตามหลามสลอน
นางกษัตริย์ตรัสถามความนคร แล้วรีบร้อนเข้าเขตนิเวศน์วัง
หยุดประทับรับขุนนางที่ข้างหน้า ทั้งพวกล่าทัพกลับมาคับคั่ง
ขอโทษตัวกลัวตายด้วยพ่ายพัง เพราะกำลังหลับทั่วทุกตัวคนฯ

๏ นางบัญชาว่าเราไม่เอาผิด ด้วยสุดคิดคั่งคับเข้าสับสน
เขาจุดเผาเราก่อนเราซ้อนกล จนขังคนเขาไว้ได้เมื่อไฟฮือ
พวกเขามีปี่เป่าให้เราหลับ จึงเสียทัพโทษใครจะได้หรือ
จงช่วยกันผันแปรคิดแก้มือ เราไม่ถือโทษาเสนาใน
แล้วถามข่าวราวเรื่องเมืองผลึก ทราบว่าศึกยังอยู่วังที่สร้างใหม่
ไม่ตามตีนี่เพราะว่าสัญญาไว้ นางเข้าใจจึงแกล้งทำเป็นกำชับ
อย่าประมาทราชการท่านทั้งหลาย ศึกไม่วายแต่ละวันนั้นจะดับ
เร่งระดมสมทบไว้รับรับ เร่งกำชับด่านทางอย่าวางใจ
แล้วเล่าความตามแตกต้องแยกย้าย คนทั้งหลายเวทนาน้ำตาไหล
นางเรียกบ่าวชาวป่าด้วยอาลัย มาโปรดให้เสื้อผ้าสารพัน
ทั้งเงินทองสองแพนกแจกชาวบ้าน ทั้งลูกหลานเล็กใหญ่อยู่ไพรสัณฑ์
พวกโยธีดีใจได้รางวัล ต่างพากันกราบกัมบังคมลา
นางสั่งให้อ้ายย่องตอดอยู่ตึกกว้าง เกณฑ์ขุนนางกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงรักษา
ให้สูบเลือดเชือดกัดตามอัชฌา กินอูฐลาควายวัวตัวละมื้อ
ถ้าหมูแพะแกะเล่าเก้ากะสิบ มันกินดิบดูเหมือนเช่นเป็นกระสือ
ฝ่ายทหารการศึกได้ฝึกปรือ จะแก้มือเมืองผลึกยังตรึกความฯ

๏ พอเสร็จคำร่ำสั่งพระสังฆราช มานั่งอาสน์เอะตะลึงแล้วจึงถาม
ไปเสียทัพอัปราล่าสงคราม ไยงดงามกว่าแต่ก่อนร่อนชะไร
หรือไปรบพบรักจึงหนักหน่วง ไม่ล่อลวงล้างศึกนึกไฉน
ดูผ่องขาวราวกับจิตสนิทใน หรือกลับใจเลโลเพราะโลกีย์ฯ

๏ นางละเวงเกรงกราบไม่หยาบหยาม แล้วเล่าความตามรบจนหลบหนี
แต่ไม่บอกออกว่าเธอพาที กลัวเป็นที่กินแหนงแคลงฤทัย

เล่าแต่ความตามได้กินดินถนัน
พลางเชือดชิ้นดินถนัดออกทันใด
ทำถามลองของนี้กินดีนัก
บาทหลวงดูรู้ความตามตำรา
กำหนดนั้นพันปีผุดทีหนึ่ง
เกิดตรงไหนไอเหงื่อเหมือนเกลือกิน
มนุษย์เราชาวเมืองเรียกเกลือโป่ง
ได้ผลกินกลิ่นเนื้อเหมือนเจือจันทน์

◎ ในขณะพระกำลังยังนั่งพูด
เป็นข้อความตามธุระพระอภัย
นางรู้แจ้งแกล้งสั่งให้ยั้งหยุด
ต้องตามคำนำทูตเข้าวันทา

◎ ในสาราว่าพระองค์ทรงสวัสดิ์
มาหยุดยั้งฝั่งสมุทรหยุดสงคราม
คิดถึงวันสัญญาเวลาดึก
เจ้าลับเนตรเชษฐานิราจร
คิดถึงคำร่ำว่าต้องหย่าทัพ
มิรู้สิ้นกลิ่นเนื้อเหมือนเจือจันทน์
ถึงอยู่ไกลใจนึกรำลึกถึง
แม้นตัวตายหมายจะฝังไว้ลังกา
หรือลืมคำทำสัตย์มธุรส
จะหน่ายแหนงแคลงใจก็ไม่ควร
ขอขึ้นบกยกตามทรามสวาท
จะทำสัตย์มธุรสพจมาน
ไม่รบพุ่งมุ่งหมายทำลายล้าง
แม่เหมือนเพชรเม็ดเท่าเขาคีรี
จึงผิวพรรณผุดละอองให้ผ่องใส
ถวายให้พระฉันแล้ววันทา
ไม่รู้จักต้นรากหลากหนักหนา
จึงบอกว่าของอยู่ในใต้แผ่นดิน
เสียงดังดึงแตกฟุ้งจรุงกลิ่น
พื้นแผ่นดินก็เป็นโป่งขึ้นตรงนั้น
เพราะปล่องโปร่งเปลวกลิ่นดินถนัน
บอกแล้วฉันชิมหวานสำราญใจฯ
พอมีทูตถือสารมาขานไข
แต่ไม่ให้สารสำคัญนั้นเข้ามา
บาทหลวงสุดสงสัยจึงให้หา
แล้วเปิดตรากล่องลานออกอ่านความฯ
สืบกษัตริย์ศาสนาภาษาสยาม
เพราะมีความเสนหาให้อาวรณ์
มิได้นึกแหนงหน่ายสายสมร
ถึงยามนอนนึกสะอื้นทุกคืนวัน
ไม่ลืมรับขวัญน้องประคองขวัญ
สารพันพิศวาสเพียงบาดตา
เปรียบเหมือนหนึ่งแนบชิดกนิษฐา
แม่วัณพาละฉันให้รัญจวน
เกินกำหนดนึกคอยละห้อยหวน
หรือประชวรจะมาพยาบาล
พอชมราชนิเวศน์เขตสถาน
ตามโบราณร่วมจังหวัดปัถพี
จะสืบสร้างเสน่หามารศรี
แม้นไม่มีเรือนทองก็หมองนวล

ถึงมียศงดงามแต่ยามดื่น ไม่แช่มชื่นเช่นเจ้าของครองสงวน
งามละม่อมจอมขวัญอย่ารัญจวน จงคิดควรคำสารที่อ่านเอ๋ยฯ

๏ นางฟังความหวามไหวฤทัยหวั่น ให้อ้นอั้นอายเอกเขนกเฉย
บาทหลวงว่าข้าคิดไม่ผิดเลย แต่พอเอ่ยออกก็เป็นเห็นไรฟัน
จะคิดรักกันอย่างไรเจ้าไม่บอก ทำย้อนยอกเกกมะเหรกพูดเสกสรรค์
มาปดเล่นเป็นสนุกทุกคืนวัน เมื่อรักกันแล้วก็นางมาพรางพระฯ

๏ ยุพยงทรงฟังพระสังฆราช เชิงฉลาดไหว้ว่าสาธุสะ
อันทำศึกนึกจะได้ชัยชนะ มิใช่จะจงใจเป็นไมตรี
แต่จวนตัวกลัวกำลังจะพลั้งเพลี่ยง จึงหลีกเลี่ยงลวงล่อแต่พอหนี
ประการหนึ่งซึ่งมีหูอยู่อย่างนี้ จะหนีปี่เห็นไม่ได้จนใจจริงฯ

๏ บาทหลวงว่าข้าไม่บอกไว้ดอกหรือ สัญชาติชื่อว่าผู้ชายตายเพราะหญิง
จนของ้อของอนถึงวอนวิง ราวกะวิ่งเข้ามาวานสังหารกาย
แม้นมิรักหนักหน่วงทำลวงล่อ ขึ้นขี่คอเล่นก็ได้ดังใจหมาย
รูปก็รู้อยู่วิสัยใจผู้ชาย มันหลงตายติดกับเหมือนหลับตา
อันลมปี่ดีแต่เพราะเสนาะหู ที่จะรู้ลมปากยากหนักหนา
แต่ความรักมักจะออกกระบอกตา จะเป็นข้าพวกเขาชาวชมพู
แล้วลุกเดินเมินหน้าออกมาวัด นางกษัตริย์แสนสลดนึกอดสู
จึงแกล้งว่าข้าเฝ้าเล่าก็รู้ เรารบสู้เสียทีจึงหนีมา
อันแยบยลกลศึกย่อมลึกซึ้ง คิดไม่ถึงท่านว่ารักเขาหนักหนา
เป็นพระเจ้าเราไม่ขัดอัธยา จะดรึกดราดอบความตามทำนอง
จงเลี้ยงดูผู้ถือหนังสือสาร ให้ทหารคุมขังไว้ทั้งผอง
แล้วนางพานารีทั้งพี่น้อง เข้าสู่ห้องมนเทียรวิเชียรพรายฯ

๏ ระทวยองค์ลงบนแท่นแสนระทด โศกกำสรดทรวงกรมไม่สมหมาย
จำจะคิดปิดความตามอุบาย ให้หญิงชายเชื่อสิ้นไม่กินใจ
แล้วโฉมยงทรงประดิษฐ์คิดอักษร เป็นกาพย์กลอนกล่าวแกล้งแถลงไข
ลงแผ่นทองกล่องปิดผนึดไว้ ครั้นเช้าให้หาทูตมาพูดจา

หนังสือตอบมอบหมายว่านายท่าน
แม้เหมือนคำรำพันซึ่งสัญญา

๏ ฝ่ายทูตจำคำนับแล้วรับสาร
เรียกบ่าวออกนอกประตูพระบุรี
ถึงกองทัพยับยั้งอยู่วังใหม่
ถวายสารกราบกั้มบังคมคัล

๏ พระอภัยให้อ่านสารอักษร
เมื่อแรกองค์ทรงธรรม์ได้สัญญา
ทั้งมิให้พี่น้องมาข้องกีด
เหตุไฉนไม่ล้างให้วางวาย
แม้มิจริงสิ่งสัตย์สะบัดสบถ
จะสู้รบขบฟันจนบรรลัย
แม้พระองค์ทรงสัตย์สันทัดเที่ยง
ให้เห็นจริงสิ่งสัตย์สวัสดี
จะได้ไปคำนับอภิวาท
เป็นปิ่นเกล้าสาวสุรางค์นางกำนัล
จะงามหน้าพาน้องให้ผ่องแผ้ว
ทุกค่ำเช้าเฝ้าประณตบทมาลย์
ถ้าเมตตาสารพัดไม่ขัดข้อง
จะนั่งแนบแอบองค์ให้ทรงชม

๏ พระอภัยได้ยินสิ้นสติ
ศรีสุวรรณนั้นว่ารักจักเป็นเตย
มะม่วงมันจันทน์อินลูกลิ้นจี่
แม้ขืนจิตติดพันนางวัณพา
พระเชษฐาว่าเปล่าดอกเจ้าพี่
กลศึกลึกล้ำล้วนสำคัญ
ซึ่งแต่งสารแสนเสนาะเพราะหนักหนา
จะเห็นว่ารักใคร่เป็นไมตรีฯ
ต่างก้มกรานกราบลามารศรี
ตามวิถีทางมาได้ห้าวัน
ตรงเข้าไปหน้าที่นั่งนรังสรรค์
แล้วรำพันทูลความตามกิจจาฯ
ว่าอวยพรภูวเรศพระเชษฐา
ว่าจะฆ่าลูกเมียไม่เสียดาย
จะเข้ารีตร่วมจิตที่คิดหมาย
มากลับกลายกล่าวความเอาตามใจ
ไม่ละลดเลยพระองค์อย่าสงสัย
ไม่ขอไปเป็นข้านางมาลี
จะโลมเลี้ยงแล้วไม่อางขนางหนี
ไม่มีที่กีดขวางเหมือนอย่างนั้น
เชิญพระบาทบรเมศวร์มาเขตขัณฑ์
ล้วนเลือกสรรสามิภักดิ์พนักงาน
เหมือนฉัตรแก้วกั้นเกศประเทศสถาน
คอยอยู่งานนวดฟั้นให้บรรทม
เสน่ห์น้องนึกไว้ไม่ได้สม
พึ่งพระร่มโพธิ์ทองของน้องเอยฯ
มิได้ปริโอษฐ์เอกเขนกเขนย
คนเขาเคยเข็ดสิ้นลิ้นลังกา
จะกินดีกว่าฝรั่งกระมังหนา
จะต้องฆ่าคนตายลงก่ายกัน
ความทั้งนี้นางเอกแกล้งเสกสรร
แม้ไม่ทันดรึกตราจะว่าจริง

ทั้งแต่งแต้มแนบเหน็บล้วนเล็บเขี้ยว
จะยุดหางร่างกลอนเฝ้าวอนวิง

๏ ศรีสุวรรณครั้นจะดัดก็ขัดข้อง
อันน้องนี้มิได้คลาดบาทบงสุ์
จะควักล้วงดวงใจก็ไม่ว่า
ถ้าพระองค์สงสารกับว่านเครือ
อันพาราฝรั่งทั้งทวีป
มิได้เมืองเดืองขาดราชการ
จะยกทัพนับโกฏิมาเกี้ยวชู้
จะอ้อยอิ่งวิงวอนจนอ่อนใจ

๏ สินสมุทพูดจาประสาจิต
จะบวชเข้าเอาบุญเป็นมุนี
อยู่ที่นี่อีละเวงเก่งกว่าเสือ
แม้นโปรดให้ไปรบจะขบฟัน

๏ พระอภัยไม่พูดกับโอรส
แต่เกรงน้องข้องขัดหัทยา
หมายจะล่อพอให้รักไม่พักรบ
เมื่อเจ้าเห็นเป็นว่าจะช้าวัน
พี่จะช่วยกำกับเป็นทัพหลัง
ถ้าได้ทีตีกระทั่งถึงวังใน
ด้วยเดิมทีพี่เขากับเรานั้น
จะปราบปรามตามทำนองของน้องยา

๏ ศรีสุวรรณอัญชลียินดีสุด
ต่างทูลลาพาพราหมณ์ทั้งสามนาย
ศรีสุวรรณให้พราหมณ์สามมานพ
สินสมุทยังอ่อนหย่อนปัญญา
เราก็เกี้ยวลูกเสือเหลือผู้หญิง
คงจะกลิ้งลงสักวันหนึ่งมั่นคงฯ
ตัวเป็นน้องต้องตอบความไปตามหลง
ถึงพระองค์จะเชือดเอาเลือดเนื้อ
จะหลับตาตายก่อนนอนให้เถือ
อย่าชิดเชื้อช่วงชิงผู้หญิงพาล
จะเร่งรีบรบรับแต่กับหลาน
จึงล้างผลาญชีวันให้บรรลัย
ใครจะสู้ส่งลำเลียงเสบียงไหว
เห็นพวกไพร่จะผมโซเพราะโลกีย์ฯ
แม้ไม่คิดรบพุ่งเอากรุงศรี
ไปอยู่ที่เกาะแก้วเสียแล้วกัน
จะฉีกเนื้อเลี้ยงชู้เช่นหมูหัน
เที่ยวห้ำหั่นเสียให้สิ้นลิ้นลังกาฯ
ด้วยทรงยศเธอยังรักเขาหนักหนา
จึงแกล้งว่าพี่ก็ไม่อาลัยมัน
ได้พิภพโภไคยมไหศวรรย์
จะช่วยกันสงครามก็ตามใจ
แต่จะสั่งสัญญาอัชฌาสัย
ใครอย่าได้ฆ่าฟันนางวัณพา
เหมือนพงศ์พันธ์ผูกรักกันหนักหนา
แต่อย่าฆ่าคิดล้างให้วางวายฯ
สินสมุทกราบก้มด้วยสมหมาย
มาหน้าค่ายคิดกันปันโยธา
เดินบรรจบโจมจับเป็นทัพหน้า
คุมโยธาทัพหนุนเป็นขุนพล

ศรีสุวรรณนั้นกำกับเป็นทัพหลวง
ได้ฤกษ์สมลมดกให้ยกพล
ทั้งสามพราหมณ์สามทัพให้รับโห่
ทั้งทัพหนุนขุนพลรณยุทธ์
ศรีสุวรรณนั้นทรงรถที่นั่ง
แต่องค์พระอภัยใจสำราญ

◎ ฝ่ายทัพหน้าสานนให้คนบอก
ใครไม่สู้อยู่บ้านสำราญใจ
แล้วเร่งทัพขับพลอลหม่าน
ชวนพูดจาการุญเหมือนคุ้นเคย

◎ จะกลับกล่าวชาวเมืองที่เลื่องชื่อ
ชื่ออิเรนเจนประจญคนโบราณ
ริมวิถีมีลำแม่น้ำกว้าง
เป็นร่องกลางทางเซาะจำเพาะเดิน
ท่านเจ้าเมืองเลื่องชื่อนั้นถือขวาน
มีลูกสาวขาวล้ำดังสำลี
ไม่มีผัวกลัวที่จะมีลูก
อยากทำศึกฝึกหัดเพลงศัสตรา
เมื่อคราวศึกลึกซึ้งมาถึงด่าน
ฝ่ายอิเรนเกณฑ์ทหารชาญฉกรรจ์
มูรหุ่มคุมทหารอยู่ชานเขา
บังอลูอยู่ลำแม่น้ำคด
ถ้าไพรีดีมาถึงหน้าด่าน
พวกเหลือช้าสมทบเข้ารบรับ
สามขุนนางต่างรับบังคับสั่ง
กองละหมื่นปืนผาสารพัน
ล้วนรู้ท่วงทีศึกได้ฝึกฝน
แต่ล้วนคนขี่ม้าถืออาวุธ
สำเนียงโร่เรื่อยหูไม่รู้หยุด
สินสมุทขี่สิงห์วิ่งทะยาน
เป็นทัพหลังลมดกยกทหาร
ดึกประมาณสามยามยกตามไปฯ
ชาวบ้านนอกทุกตำแหน่งแถลงไข
เรามิได้ย่ำยีอย่าหนีเลย
พวกชาวบ้านหญิงชายสบายเฉย
จนทัพเลยล่วงมาถึงป่าตาลฯ
มีฝีมือแม่นยำรู้รำขาน
รักษาด่านชั้นนอกเป็นคอกเนิน
ทั้งสองข้างโขดดอนสิงขรเขิน
มีเชิงเทินรายรอบขอบบุรี
เป็นทหารเอกอาจดังราชสีห์
อายุยี่สิบสลวยสวยโสภา
ต้องกินหยูกยาฝาดไม่ปรารถนา
จนปรีชาเชิงรบรู้ครบครัน
กรมการเกณฑ์ตรวจกันกวดขัน
กปิดันให้ไปตั้งหลังบรรพต
แต่ล้วนเหล่าโยธาขี่ม้าหมด
คอยกำหนดสงครามทั้งสามทัพ
ออกต่อด้านดีตัดสกัดจับ
ให้ย่อยยับอยู่ที่ด่านปราการกัน
ยกไปตั้งตามตำแหน่งล้วนแข็งขัน
แล้วเกณฑ์กันเตรียมนั่งระวังคอย

ฝ่ายอิเรนเกณฑ์ปลัดให้จัดทัพ ไปรบรับลับล่อแต่พอถอย
พาทหารหนุ่มฉกรรจ์สามพันร้อย ออกตั้งคอยขับทหารเข้าราญรอนฯ

◎ ฝ่ายทัพพราหมณ์สามนายถึงท้ายด่าน เข้าดงตาลตามทางหว่างสิงขร
พอพบกับทัพปลัดอัสดร ให้หยุดหย่อนโยธาแล้วพาที
อันทัพเราชาวผลึกไม่นึกร้าย ด้วยเจ้านายปรองดองทั้งสองศรี
จะบำรุงกรุงไกรเป็นไมตรี ไม่ย่ำยีอย่ามาขวางหนทางเราฯ

◎ ฝ่ายปลัดขัดใจว่าอ้ายเด็ก ล้วนเล็กเล็กลำตัวเท่าหัวเหา
กูหัวหงอกหลอกกูไม่ดูเงา จะเล่นเจ้าเสียให้ยับลงกับมือ
แม้ไมตรีคงมีให้เบิกด่าน ราชการแล้วก็กูไม่รู้หรือ
เหวยพวกเราเอาสิหวาอย่าละมือ ทหารฮือหวนกลุ้มเข้ารุมรบ
สามพราหมณ์รับขับไพร่ไล่พิฆาต เสียงฉะฉาดฉับกลับดลบ
เจ้าโมราพาโยธีเข้าตีรบ ฝรั่งหลบหนีน้อยแล้วถอยรั้ง
ทั้งสามพราหมณ์ตามดีถึงที่ซุ่ม มันออกรุมรบอ้อมเข้าล้อมหลัง
บังอลูมุ่งหมายให้พ่ายพัง สะท้านทั้งสองฝ่ายตายระเนน
ถึงโจมจับสัประยุทธ์อาวุธสั้น ด่างแทงฟันพุ่งหอกบ้างกลอกเขน
พราหมณ์วิเชียรเรียนรู้ธนูเจน จึงเอี้ยวเอนยิงมาลึกปีดัน
จำเพาะถูกลูกดาข้างขวาซ้าย ตกม้าตายแต่ปลัดสกัดกั้น
ยิงปลัดปลัดตบหลบไม่ทัน ถูกหูหันหกคะเมนถึงเวรตายฯ

◎ เจ้าเมืองเห็นเผ่นขึ้นนั่งบนหลังสิงห์ ควบเข้าชิงรบไล่ไพร่ทั้งหลาย
แล้วแกว่งขวานผลาญพหลพลนิกาย วิเชียรหมายมุ่งเพ่งเขย่งยิง
มันหลบทันลั่นทีละสี่ลูก ไม่ยักถูกแต่สักทีทั้งขี่สิงห์
คอยคาบคีบหนีบรับเหมือนกับลิง แล้วกลับวิ่งเหวี่ยงขวานเข้าราญรบ
ดูเร็วรวดหวดหันเข้าฟันฟาด แต่ถูกพลาดพราหมณ์วิเชียรเจียนสลบ
สลัดโผนโจนวิ่งทิ้งสินธพ ทหารรบรุมจับแทบอับจน
เจ้าสานนโมราก็ล่าหนี มันดามตีกลอกกลับอยู่สับสน
ต้องสู้พลางหนีพลางมากลางพล พวกพหลพัลวันสนั่นอึงฯ

๏ วันนั้นพอหน่อนรินทร์สินสมุท ไม่ยั้งหยุดโยธารีบมาถึง
เห็นทัพสามพราหมณ์แตกวิ่งแหกอึง พอทันจึงโอบอ้อมเข้าล้อมรบ
เร่งโยธีดีพลางไปกลางทัพ แล้วเลี้ยวกลับขวาซ้ายไล่ตลบ
ฝรั่งรับทัพแขกแตกกระทบ พอพานพบพวกทัพจับเจ้าพราหมณ์
ควบสิงโตโฮโฮกกระโชกไล่ ชิงมาได้ด้วยกำลังสิ้นทั้งสาม
อิเรนแรงแกว่งขวานทะยานตาม กระโจมจามจ้วงฟันประจัญบานฯ

๏ สินสมุทหยุดพราดฟาดภุขัน มันหลบทันโถมถลาเข้าคว้าขวาน
ดูขวักไขว่ไล่โลดโดดทะยาน สิงโตหาญโฮกฟัดเข้ากัดกัน
คนต่อคนบนหลังกำลังรบ สิงโตตบเต้นโลดกระโดดหัน
วิเชียรพราหมณ์ความแสนแค้นขบฟัน ยิงเกาทัณฑ์ถูกตาเจ้าธานี
พลัดตกสิงห์วิ่งโผนโจนขึ้นม้า มือยังคว้าขวานรบไม่หลบหนี
เจ้าพราหมณ์พร้อมล้อมหลังประดังดี มันขว้างตรีหลบได้ไล่ติดพันฯ

๏ ฝ่ายลูกสาวคราวนั้นอยู่หน้าป้อม เห็นเขาล้อมบิดาจะอาสัญ
ถอดกระบี่ตีม้าวิ่งมาทัน เข้าฟาดฟันพลแยกแตกกระจาย
เจ้าโมราสานนประจญจับ นางรบรับรื้อไล่ไพร่ทั้งหลาย
พออิเรนเห็นบุตรสุดเสียดาย เข้าสู้ชายกลัวจะแพ้เข้าแก้กัน
พอฝรั่งบังอลูมูรหุ่ม เข้ารบรุมห้อมนายให้ผายผัน
เข้าด่านได้ไพร่ตายเสียหลายพัน แล้วไล่กันขึ้นล้อมป้อมปราการ
ฝ่ายผู้เฒ่าเจ้าเมืองเคืองจักษุ แตกปะทุหมอทายาสมาน
ไม่กลัวตายวายชนม์สู้ทนทาน เที่ยวตรวจการณ์เกณฑ์ทัพไม่หลับนอนฯ

๏ ฝ่ายสินสมุทกับสามเจ้าพราหมณ์พร้อม เข้าตั้งล้อมเมืองด่านซานสิงขร
จึงบอกข่าวเล่าการที่ราญรอน ให้รีบร้อนไปยังพระอนุชา
พอพลบค่ำย่ำฆ้องทุกกองทัพ ตรวจกำกับเกณฑ์รายทั้งซ้ายขวา
บ้างตีเกราะเคาะฆ้องกลองสัญญา ต่างตรวจตราเตรียมรบไว้ครบครันฯ

๏ ฝ่ายฝรั่งทั้งหลายนายทหาร รักษาด่านเดินตรวจกันกวดขัน
เห็นเจ้าเมืองเคืองตาปรึกษากัน ศึกสำคัญควรจะบอกอย่าออกรบ

แม้โฉมยงองค์ละเวงวัณพาราช
จึงจัดแจงแต่งกันให้ครันครบ

๏ ฝ่ายผู้เฒ่าเจ้าเมืองเคืองตะคอก
เราเป็นชายฝ่ายเจ้าเป็นสตรี
อายุเราเล่าก็จวนหกสิบห้า
สู้บรรลัยไว้ชื่อให้ลือนาม
แม้เรามัวช่วยตัดศีรษะไว้
อย่าให้เขาเอาไปทำให้ซ้ำร้าย
อนึ่งเล่าเขามาล้อมอยู่พร้อมพรั่ง
จะวางยาแม้มิหายคงวายปราณ
อันไพรีมีชัยใจประมาท
คงลืมตัวมัวเมาเลี้ยงเหล้ายา
มันยกมาล้าเลื่อยล้วนเหนื่อยอ่อน
กำหนดสามยามสงัดกำดัดดี
มูรหุ่มคุมทหารเข้าด้านซ้าย
หัสเกนเจนจบเข้ารบรับ
อ้ายยันตังอังกฤษลูกศิษย์เอก
ให้ติดตัวอยู่ข้างหลังแล้วสั่งนัด
แล้วรอรั้งสั่งบุตรสุดสวาท
อยู่ตรวจตราว่าขานการข้างใน
แม้พ่อตายภายหลังจะสั่งเจ้า
สาพิภักดิ์รักกษัตริย์สวัสดี
นางรำภาสะหรีได้ฟังสอน
ท่านป่วยตาอย่าเพ่อวิ่งไปชิงชัย

๏ ฝ่ายโยธีศรีสุวรรณมาทันหลาน
อย่าประมาทชาติฝรั่งแม้นยังเป็น
แต่งอำมาตย์หมื่นพันมาบรรจบ
ออกราญรบรอนราญผลาญไพรีฯ
อย่าเพ่อบอกเฟื่องฟุ้งถึงกรุงศรี
ชีวิตมีมิให้องค์ออกสงคราม
ถึงแม้ว่าวายวางลงกลางสนาม
จะสงครามปล่อยแก่พอแก้อาย
เอาขึ้นไปลังกาวันทาถวาย
เรานึกอายเหลือล้นพ้นประมาณ
เปรียบเหมือนดังโรคตัดอัติสาร
แม้เสียด่านก็เหมือนดังเสียลังกา
จะคิดคาดว่าเราแพ้แน่หนักหนา
เกณฑ์โยธาห้าหมื่นคืนวันนี้
คงจะนอนหลับมากเหมือนซากผี
ให้โยธีแยกยกเป็นหกทัพ
ข้างขวาฝ่ายบังอลูเข้าจู่จับ
สมทบกับมะลิปาสารวัด
ดำดังเมฆแม่นขวานอาจารย์หัด
เราตายตัดเอาศีรษะอย่าละไว้
อย่าองอาจออกมาอัชฌาสัย
เผื่อพวกไพรีมาได้ราวี
จงไปเฝ้านางวัณพามารศรี
จะได้มีเกียรติยศปรากฏไป
กราบบิดรวอนห้ามตามสงสัย
อิเรนไม่ฟังคำว่าจำเป็นฯ
ปรึกษาการกลศึกก็นึกเห็น
คงเดี่ยวเข็ญคิดอ่านมาราญรอน

แม้มีศึกดึกดื่นทำตื่นหนี
พี่โมราสานนพลนิกร
พวกทมิฬสินสมุทรจงหยุดยั้ง
ตีตะพัดตัดหัวเอาตัวนาย
ทั้งสี่ทัพรับสั่งไม่พลั้งพลาด
ให้ไพร่พร้อมล้อมนั่งสั่งคดี

๏ ฝ่ายอิเรนเกณฑ์ทัพไว้คับคั่ง
เสียงโกร่งเกราะเคราะขานก็หายไป
กำดัดดึกนึกว่าโยธาหลับ
เข้าปะปนจะได้เห็นเป็นสำคัญ
แต่เจ้าเมืองเคืองตาอุดส่าห์หลับ
ถึงทัพล้อมพร้อมกันไล่ฟันแทง
ที่ไม่หลับจับเครื่องสรรพาวุธ
ต่างตามนายหมายมั่นเหมือนสัญญา
ข้างชาวด่านหาญฮึกเห็นศึกหนี
พวกกองทัพรับพลางไปกลางไพร

๏ สินสมุทหยุดยกเข้าวกหลัง
วิเชียรขับทัพหลังตั้งประจัญ
เจ้าโมราพาทหารเข้าด้านซ้าย
ต่างยิงปืนยืนยันเป็นสัญญา

๏ ฝ่ายฝรั่งบังอลูมรหุ่ม
เข้าสมทบรบมาถึงป่าดาล
ทั้งอิเรนเห็นผิดคิดสะดุ้ง
สินสมุทจุดคบเข้ารบรับ

๏ ฝ่ายฝรั่งตั้งมั่นประจัญสู้
พิลึกลั่นครั่นครื้นพื้นพิภพ
ให้ศึกตีตามออกนอกสิงขร
จงยกย้อนทางมาข้างขวาซ้าย
อยู่โอบหลังล้อมไว้เหมือนใจหมาย
แล้วทำลายประตูเข้าบุรี
บอกประกาศพลรบอย่าหลบหนี
แกล้งหยุดตีฆ้องกลองรากองไฟฯ
คอยตรับฟังข้าศึกนึกสงสัย
ทั้งแสงไฟโทรมทรามลงครามครัน
ให้กองทัพถือชุดอาวุธสั้น
ก็พร้อมกันยกออกนอกกำแพง
ออกกำกับกองหน้าให้กล้าแข็ง
ถูกขาแข้งแขนคอมรณา
อุตลุดลุกโลดโดดถลา
พวกโยธาทำแตกแยกกันไป
เข้าโจมตีติดพันเสียงหวั่นไหว
ถึงทัพใหญ่ได้ทีศรีสุวรรณฯ
สกัดตั้งประตูป่าพนาสัณฑ์
ฆ้องสำคัญขานโห่เป็นโกลา
สานนนายอ้อมทางเข้าข้างขวา
ขับโยธาแทงฟันประจัญบานฯ
เดิมนั้นคุมทัพแยกก็แตกฉาน
พอทหารหุ้มห้อมเข้าล้อมทัพ
พอจวนรุ่งเรียกไพร่จะให้กลับ
ทั้งสามทัพได้ทีตีกระทบฯ
พอเช้าตรู่กราวเกรียวเสี้ยวดลบ
ด้วยเสียงรบซ้อนซุ่มตะลุมบอน

พลผลึกฮึกหาญผลาญฝรั่ง
อิเรนแรงแกว่งขวานเข้าราญรอน
ทั้งตัวถูกลูกธนูดังพู่ห้อย
ออกเอิบอาบซาบเสื้อจนเหลือทน
เรียกอังกฤษศิษย์สั่งให้ตัดหัว
อ้ายยันตังฟังว่าน้ำตากระเด็น
เฝ้าอิดเอื้อนเตือนหนักซักกระบี่
คลี่เช็ดหน้าผ้าห่อผูกคอไว้
เผ่นขึ้นนั่งหลังม้าพาทหาร
ทะลวงไล่ไพร่แตกวิ่งแหกฮือ
ทหารอื่นฝืนฝ่ามาไม่รอด
แล้วหวนกลับขับพาชีสีกะเลียว

◎ ฝ่ายพวกทัพจับพลได้ล้นเหลือ
เจ้าสานนคนชำนาญผลาญมาตา
เจ้าวิเชียรฆ่ามูรหุ่มตาย
พวกผลึกไล่หลังอยู่พรั่งพรู
ทั้งสามพราหมณ์ตามมาถึงหน้าด่าน
พวกนายหมวดสั่งพหลพลนิกาย
แล้วร้องเย้ยว่าเหวยอ้ายชาวด่าน
ใครไม่สู้กูจะโปรดซึ่งโทษทัณฑ์
ตายเหมือนดังดินกลิ้งริมสิงขร
จนเหนื่อยอ่อนไม่ระอาอุตส่าห์ทน
โลหิตย้อยหยดชุ่มทุกขุมขน
เห็นไม่พ้นพวกทัพจะจับเป็น
ศีรษะตัวอย่าให้ผู้ใดเห็น
แต่จำเป็นจำทำด้วยจำใจ
ออกตัดศีรษะเชือดจนเลือดไหล
แล้วคว้าได้ขวานครูเป็นคู่มือ
มันแกว่งขวานขว้างเหวี่ยงเสียงออกหวือ
เสียงอึงอื้อออกไปพ้นแต่คนเดียว
มันยืนทอดใจใหญ่ให้เปล่าเปลี่ยว
ไม่ลดเลี้ยงเลยกระทั่งถึงลังกาฯ
ได้หมวกเสื้อนับหมื่นทั้งปืนผา
เจ้าโมราฆ่าฝรั่งบังอลู
พลทั้งหลายอ่อนจิตไม่คิดสู้
กระโจมจู่ฟันฆ่าชีวาวาย
ให้ประจานศพฝรั่งสิ้นทั้งหลาย
เอาศพนายเสียบเรียงไว้เคียงกัน
ใครรอนราญกูจะฆ่าให้อาสัญ
จงช่วนกันเปิดประตูให้กูไปฯ

ตอนที่ ๓๓
ย่องตอดสะกดทัพ

๏ ฝ่ายลูกสาวเจ้าเมืองมีเครื่องครบ รื้อดลบสั่งให้กันกั้นดาไข่
คิดขวางทางข้างบนเป็นกลไก ใครเข้าไปติดตรึงเหมือนตรึงตรา
พอเห็นเขาเอาศพมาเสียบไว้ นางจำได้แทบจะดิ้นสิ้นสังขาร์
บังอลูมูรหุ่มขุนมาตา แต่บิดายังไม่เห็นว่าเป็นตาย
ทั้งยันตังสั่งไว้ยังไม่กลับ หรือเสียทัพท่วงทีจะหนีหาย
ยังคิดเห็นเป็นว่ารอดไม่วอดวาย เที่ยวเดินกรายตรวจพลสกลไกรฯ

๏ ฝ่ายสามพราหมณ์สามทัพไม่ยับยั้ง หมายจะพังป้อมประดูเข้าสู้ไล่
ให้เอาโซ่ทำขั้นเป็นบันได ขึ้นชิงชัยชาวพลบนกำแพง
พวกฝรั่งทั้งสิ้นเอาหินทิ้ง บ้างยืนยิงปืนสั้นเกาทัณฑ์แผลง
แต่หักหาญราญรอนจนอ่อนแรง ฝรั่งแทงล้มตายเสียหลายคนฯ

๏ สินสมุทหยุดอยู่ดูทัพหน้า เห็นโยธาถอยกลับวิ่งสับสน
ลงจากสิงห์วิ่งไล่พวกไพร่พล เข้ารุมปล้นป้อมค่ายขึ้นป่ายปีน
ทหารปืนยื่นโซ่ขึ้นโย้แย่ง ฝรั่งแทงฟันฟาดขาดเป็นสีน
พระหน่อไทไล่ตามแขกจามจีน แล้วพลอยปีนป้อมกำแพงมันแทงฟัน
เสียงฮักฮักชักโซ่โล้ทะลึ่ง พลัดตกตึงเต้นโลดโดดถลัน
ทั้งสามพราหมณ์ตามกลุ้มเข้ารุมรัน เสียงครื้นครั่นกราววิ่งเข้าชิงชัยฯ

๏ ฝ่ายลูกสาวเจ้าเมืองเยื้องขยับ เห็นนายทัพแทงฟันไม่หวั่นไหว
ถือธนูอยู่พอพระหน่อไท เข้ามาใกล้น้าวสายหมายสำคัญ
ลั่นลูกออกตรอกโอษฐ์กระโดดดิ้น พลัดตกดินแทบชีวาจะอาสัญ
ชักลูกดอกออกภาวนาพลัน ที่แผลนั้นหายเหตุด้วยเวทมนตร์
ยิ่งคิดแค้นแหงนดูเห็นผู้หญิง ลุกขึ้นวิ่งขับทัพเข้าสับสน
พอหุ้มห้อมล้อมกันขึ้นชั้นบน เข้าใกล้กลไกกางตารางคลุม
จึงครอบครุบหุบเอาพลทมิพ มันยกหินหอบกลิ้งมาทิ้งทุ่ม
เปิดประดูจั่นหับออกจับกุม พรูกันกลุ้มคลุกคลีเข้าตีรันฯ

๏ สินสมุทฉุดฉีกจะหลีกรอด
พอทับพระอนุชายกมาทัน
พอพลบค่ำคล้ำคลุ้มชอุ่มอับ
ทุกหมู่หมวดดรวจเกณฑ์ตระเวนราย
อันกลไกอ้ายฝรั่งหลายอย่างนัก
กลศึกตรึกตรองลองวิจารณ์

๏ เจ้าโมราว่าจะผูกเรือยนต์รบ
แล่นไปตามข้ามภูเขาเข้าข้างใน
ต่างเห็นพร้อมยอมจิตเหมือนคิดอ่าน
จะแต่งไพร่ไว้บ้างข้างประจัญ

๏ ฝ่ายลูกสาวเจ้าเมืองเป็นแม่ทัพ
ให้รีบร้อนต้อนเหล่าชาวบุรี
ประหลาดจิตบิดาหามาไม่
จะรอรั้งอยู่ที่นี่ก็มิควร
บอกหนังสือซื่อนางอยู่ต่างพ่อ
คนเร็วรับขับม้าจนตาลาย
อันเยี่ยงอย่างข้างฝรั่งนั้นอย่างนั้น
แต่ลังกามาด่านปราการไพร

๏ ฝ่ายยันตังอังกฤษไม่คิดยาก
เอาหัวครูชูถวายนางวัณพา

๏ นางละเวงเพ่งพิศคิดสังเวช
เพราะสัตย์ซื่อถือนายสู้วายปราณ
เลื่อนศีรษะเป็นพระอุปราช
แล้วปรึกษาข้าเฝ้าเล่าให้ฟัง
พอผู้ถือหนังสือมาพาเข้าเฝ้า
รักษาด่านราญรบตลบดี
บ่าวมันกอดกลมกลัดฮึดฮัดหัน
ช่วยแก้กันออกไปทั้งไพร่นาย
พวกกองทัพถอยหลังมาตั้งค่าย
ฝ่ายตัวนายพร้อมนึกปรึกษาการ
จะโหมหักตีเมืองเปลืองทหาร
ใครคิดอ่านเห็นบ้างเป็นอย่างไรฯ
บรรจุครบพลนิกายทั้งนายไพร่
เห็นจะได้โดยง่ายไม่หลายวัน
วิชาการกลเรือเหลือขยัน
ปรึกษากันตรวจตราในราตรีฯ
เห็นศึกกลับออกไปได้ยังไม่หนี
ขึ้นหน้าที่พร้อมทหารเป็นการจวน
คิดสงสัยเศร้าสร้อยละห้อยหวน
เป็นการจวนจึงปรึกษาเสนานาย
ให้ส่งต่อตามระยะไปถวาย
ถึงบ้านรายรับกันเป็นหลั่นไป
ทางสามวันวันหนึ่งเดินถึงได้
ประมาณได้สามวันดังพรรณนาฯ
รีบบั่นบากมาตะบึงถึงเข้าหา
เล่ากิจจาทูลแถลงให้แจ้งการฯ
น้ำพระเนตรหลั่งลงน่าสงสาร
โปรดประทานศพไว้ให้ยันดัง
บรรจุไว้ในปราสาทบาทหลวงฝัง
อยู่ข้างหลังเสียด่านแล้วป่านนี้
ในบอกว่าข้าพเจ้ารำภาสะหรี
ผลาญไพรีล้มตายลงหลายพัน

จะคิดตามขามจนด้วยพลน้อย ข้าศึกถอยรอรั้งออกตั้งมั่น
ประมาณสี่สิบเส้นพอเห็นกัน บิดานั้นหายไปยังไม่มา
แม้นมิช่วยให้ทันในวันรุ่ง จะรบพุ่งศึกเสือเหลือรักษา
จะเสียด่านบ้านเมืองเคืองบาทา ชีวิตข้าทั้งหลายจะวายปราณฯ

๏ นางทรงฟังสรรเสริญว่าเกินหญิง ขยันยิ่งเสียกว่าชายนายทหาร
ให้ตั้งนางต่างบิดาบัญชาการ เป็นผู้ผ่านพารารักษาเมือง
ทั้งเครื่องยศกลดกระบี่มีสำหรับ หมวกประดับขนนกการเวกเหลือง
เสื้อสุหร่ายลายทองดูรองเรือง ทั้งเกราะเครื่องแต่งรบมีครบครัน
อ้ายยันตังตั้งให้เป็นปลัดด่าน คุมทหารหมื่นหนึ่งดูขึงขัง
แต่งขุนนางให้วิรุญกับกุนตัง ล้วนล่ำสันสูงพีมีกำลัง
รีบยกพลคนละหมื่นถือปืนผา ไปรักษาด่านไว้เหมือนใจหวัง
ฝ่ายวิรุญกุนตันกับยันตัง ต่างรับสั่งเสร็จความทั้งสามนาย
บังคมลาพาพลคนละหมื่น ทั้งกลางคืนกลางวันรีบผันผาย
สองวันครึ่งถึงด่านดงดาลราย เข้าทางท้ายเมืองมาหากรมการฯ

๏ จึงแจ้งความตามรับสั่งให้ตั้งแต่ง นามตำแหน่งนางรำภาได้ว่าขาน
ทั้งเครื่องยศกลดกระบี่ที่ประทาน นางก้มกรานกรายคำนับแล้วรับตรา
พออ่านดูรู้ว่าบิดาม้วย อ่อนระทวยแทบชีวังจะสังขาร์
สลบล้มลมจับอับวิญญาณ์ พอหมอมาแก้ทันไม่บรรลัย
นางรู้สึกแล้วก็นึกสะอื้นอั้น พลางรำพันพูดจาอัชฌาสัย
บิดาตายฝ่ายเราให้เปล่าใจ นึกจะใคร่เชือดคอให้มรณา
แต่จนใจได้รับสั่งมาตั้งแต่ง สุดจะแข็งขัดข้องต้องอาสา
แล้วเล่าข่าวข้าศึกฝึกโยธา เอาฟางหญ้ามาทำเป็นลำเรือ
สำรองไว้เป็นอันมากเห็นหลากอยู่ แต่ไม่รู้ว่าจะไปข้างใต้เหนือ
จะแต่งใครให้สนิทเข้าชิดเชื้อ ก็ลันเหลือความคิดเห็นผิดทีฯ

๏ ฝ่ายวิรุญกุนตันนั้นประมาท ไม่หวั่นหวาดเห็นว่าศึกคงนึกหนี
ด้วยเมืองเราเล่าก็ลำแม่น้ำมี มันเสียทีก็จะลงข้างคงคา

แล้วเกณฑ์ไพร่ให้ไปสกัดกัก ในน้ำปักตอหลักไว้หนักหนา
ที่จะอยู่หมู่หมวดให้ตรวจตรา ขึ้นรักษาป้อมค่ายรายระวังฯ

๏ ฝ่ายเจ้าพราหมณ์สามคนพลสมทบ ทำเรือรบเสร็จสมอารมณ์หวัง
พอทัพหลวงล่วงมาถึงป่ารัง ยังหยุดยั้งอยู่ไม่มาช่วยราวี
พระอนุชาพาสามพราหมณ์ไปเฝ้า ต่างก้มเกล้ากราบประณตบทศรี
ทูลแถลงแจ้งความตามคดี ไม่ต่อตีแต่งการจะราญรอนฯ

๏ ฝ่ายองค์พระอภัยวิไลโฉม ทรวงจะโทรมเสียด้วยหมายสายสมร
อยู่รถทรงองค์เอกเขนกนอน คิดแต่กลอนเพลงยาวเมื่อคราวครวญ
ครั้นน้องยาพาสามพราหมณ์มาเฝ้า เขาทูลเล่าการณรงค์ทรงพระสรวล
แล้วแกล้งว่าข้าไม่ห้ามตามแต่ควร เจ้านี้ด่วนเด็ดขาดประมาทการ
จนถูกกลพลตายต้องอายเขา เหตุเพราะเจ้าอาสาทั้งอาหลาน
แม้นฟังว่าถ้าแต่ก่อนอย่ารอนราญ จะคิดอ่านเพลงยาวอีกคราวเดียว
แม้มิได้ให้ปรับจะรับผิด นี่ขืนคิดเคืองขุ่นทำฉุนเฉียว
น่าอดสูผู้หญิงจริงจริงเจียว ไม่คิดเกี้ยวชู้สาวแล้วคราวนี้
วาสนาหาไม่มันไพล่พลิก พลอยหยุกหยิกอยากจะถือเป็นฤาษี
จะถือศีลตั้งมั่นในขันตี ไม่ย่ำยียุ่งหยาบเป็นบาปกรรม
จะคิดกันฉันใดตามใจเจ้า แต่ตัวเรานี้จะภาวนาร่ำ
แล้วเอนเอกเขนกองค์ทรงประคำ ทำพึมพำผินหลังตั้งเมตตาฯ

๏ ศรีสุวรรณกลั้นยิ้มพริ้มพระพักตร์ เห็นทรงศักดิ์เศร้าสร้อยละห้อยหา
จะเกาแต่แผลคันจำนรรจา นางวัณพาเหมือนกับไก่อยู่ในมือ
จะจับพามาถวายฝ่ายพระพี่ ถือขันดีเสียแล้วมิแคล้วหรือ
พระยิ้มพรายคลายโกรธออกโอษฐ์อือ ถึงจะถือก็ทำไมแม้ได้มา
จะจัดการบ้านเมืองเปลื้องทุระ มิใช่จะสิ้นเล่ห์เสน่หา
พระน้องฟังบังคมชมศรัทธา ทูลลามารั้งรออยู่พอพลบ
เรือสำหรับทัพละร้อยทั้งน้อยใหญ่ บรรจุไพร่พร้อมเพียบเงียบสงบ
เมื่อฤกษ์ดีมีลมให้สมทบ แล่นตลบเข้าบุรีทั้งสี่นาย

เราจะยกวกอ้อมเข้าล้อมหลัง แม้นแตกพังไพรีจะหนีหาย
เห็นดีพร้อมน้อมคำนับรับอุบาย สานนนายพราหมณ์อ่านโองการมนต์
ร้องเรียกลมกลมกลุ้มคลุ้มพยับ บัดเดี๋ยวกลับพัดมาโกลาหล
โห่สนั่นหวั่นไหวกางใบกล อันเรือยนต์เขยื้อนออกเคลื่อนคลา
ทัพละร้อยลอยลิ่วฉิวฉิวเฉื่อย เหมือนงูเลื้อยแล่นลู่บนภูผา
กระทบผางกางเกยเลยศิลา ด้วยฟางหญ้าหยุ่นท้องจึงคล่องเคล้า
ที่ถือท้ายสายยนต์มือคนเหนี่ยว ให้ลดเลี้ยวแล่นตลอดถึงยอดเขา
แล้วกลับตรงลงเชิงเทินเนินลำเนา ในเมืองเหล่าชนวิ่งทั้งหญิงชาย
เห็นเรือรบคบอร่ามลงข้ามโขด สะดุ้งโดดโดนกันมิ่งขวัญหาย
ต่างหลบลี้หนีพลัดกระจัดกระจาย เสียงเวยวายวิ่งไขว่กันไปมาฯ

◎ พวกหน้าที่หนีพรูไม่สู้รบ แตกตลบแล่นโลดโดดถลา
พลผลึกฮึกโห่เป็นโกลา เที่ยวไล่ฆ่าชายหญิงด้วยซิงซัง
บ้างเผาบ้านร้านโรงโพลงสว่าง เห็นกระจ่างจับได้มัดไพร่หลัง
ฝ่ายวิรุณกุนดันกับยันดัง เหลือกำลังเลี้ยวลัดเที่ยวพลัดกัน
จะรบรับขับไพร่มันไม่อยู่ เปิดประตูแตกตื่นเสียงครื้นครั่น
แต่นายนั้นขับม้าเที่ยวฝ่าฟัน ฝ่ายกุนดันรำทวนเที่ยวรวนเร
พอพบสามพราหมณ์พร้อมเข้าล้อมจับ ปะทะทัพรับไล่กันไพล่เผล
กุนดันฟาดพลาดผวาทั้งม้าเซ ทหารเฮหุ้มจับยังรับรอง
พอวิรุญขุนพลอ้อมมาพบ เข้าช่วยรบแก้กันผันผยอง
ต่างรำทวนสวนแทงแกว่งกระบอง คอยรับรองป้องกันประจัญบานฯ

◎ ฝ่ายลูกสาวเจ้าเมืองใส่หมวกเพชร เสื้อเกราะเกร็ดนาคราชชาติทหาร
เครื่องอาวุธแอบแนบหลายประการ เมื่อเสียด่านโดดขึ้นนั่งหลังอาชา
กับสาวสาวบ่าวไพร่ที่ใช้ชิด อุตส่าห์ติดตามนายทั้งซ้ายขวา
พอยันดังอังกฤษศิษย์บิดา ถือขวานฝ่าฟันรบมาพบนาง
ออกนำหน้าพาอ้อมไปป้อมนอก จะหักออกไม่ถนัดให้ขัดขวาง
เห็นวิรุญกุนดันฟันอยู่กลาง ยันดังนายรำภาช่วยราวี

ทหารแตกแยกย้ายพวกนายทัพ
เปิดประตูพรูออกนอกบูรี
๏ ศรีสุวรรณนั้นตั้งอยู่หลังด่าน
เห็นคนออกนอกกำแพงแต่งกายา
รู้ว่านายกรายกระบองร้องตวาด
นางรำภาล่อลัดเข้าวัดพราหมณ์
นางหวดห่วงบ่วงคล้องกระบองหลุด
ต่างตกม้าคว้าคลำด้วยจำจน
นางเห็นพักตร์ผลักแพลงพลิกแว้งวัด
พระสวมสอดกอดปะทะพัลวัน
แต่กลัวกันครั้นจะวางจะล้างผลาญ
พระรักรูปจูบพลางไม่วางวาย
แต่เคราะห์กรรมจำจนทนให้จูบ
จึงว่าไฮ้ไม่รบกันดีดี
จงวางกันสัญญาหยิบอาวุธ
พระว่าหญิงวิ่งม้าอยู่กับผู้ชาย
เสียดายรูปจูบเล่นเหมือนเช่นชู้
แม้บุรุษสุดแรงแผลงศักดา
จะโลมเล้าเอาไปเลี้ยงไว้เรียงหมอน
พลางเฟ้นฟอดกอดคอค่อยคลอเคลีย
นางว่าเบื่อเชื่อตัวไม่กลัวบาป
พระปล้ำปลอบตอบคำว่าทำเนา
มิใช่ผัวตัวติดมากีดขวาง
ขยำหยอกนอกเสื้อเหลือละมุน
พอดังเปรี้ยงเสียงผลุงสะดุ้งหวาด
ทำดึงดังยังแต่ตัวหัวไม่มี
ต่างคอยรับรบพลางพานางหนี
เจ้าพราหมณ์ตีติดตามออกหลามมาฯ
วางทหารเรียงรายทั้งซ้ายขวา
นางรำภาเพชรประดับอยู่วับวาม
ไล่พิฆาตควงขวางมากลางสนาม
พระติดตามไล่นางไปห่างพล
พระโถมฉุดฉวยจับกันสับสน
ทั้งสองคนแข็งข้อกอดคอกัน
เสียวสัมผัสใกล้ชิดจิตกระสัน
นางอกสั่นด้วยว่าชิดสนิทชาย
ด้วยทหารก็ไม่เห็นเขม้นหมาย
นางเหลืออายอดสูกับภูมี
ครั้นหลบลูบล้ำเหลือเบื่อบัดสี
เฝ้าจู้จี้จูบข้าหน้าไม่อาย
สัประยุทธ์อย่างทหารท่านทั้งหลาย
จะต้องตายเสียเปล่าไม่เข้ายา
เจ้ามาสู้กันในเล่ห์เสน่หา
นี่หญิงมารบสู้เหมือนชู้เมีย
จงโอนอ่อนอนุกูลอย่าสูญเสีย
อะลิ้มอะเหลี่ยลองจิตสะกิดเกา
นิยมหยาบหยอกเยียลูกเมียเขา
แม้ตัวเจ้าปลงใจจะได้บุญ
พระว่าพลางกอดเกี่ยวให้เฉียวฉุน
อิงแอบอุ่นอักอ่วนให้ยวนยี
เห็นปีศาจสูงง้ำดำมิดหมี
กษัตริย์ศรีสุวรรณวิ่งมันยิ่งตาม

พระตกใจได้กระบองรับรองรบ
ปีศาจหายกายสั่นให้ครั่นคร้าม
๏ ฝ่ายรำภาสะหรีเห็นผีพ่อ
โอ้บิดามาช่วยลูกชิงชัย
ให้เย็นอกยกมือขึ้นไหว้กราบ
พอสว่างนางกลับขึ้นอาชา
๏ ฝ่ายวิรุญกุนดันนั้นอยู่หลัง
พอพบกันทันนางที่กลางไพร
๏ ฝ่ายกองทัพยับยั้งเข้าตั้งด่าน
ให้ตีฆ้องร้องป่าวชาวพารา
ศรีสุวรรณนั้นสั่งสินสมุท
เหมือนเล่าเรียนเขียนกนไปจนเกย
ทั้งสามพราหมณ์สามทัพกำกับด้วย
อาจะตามข้ามทุ่งไปพรุ่งนี้
สินสมุทกับสามพราหมณ์คำนับ
โห่สนั่นลั่นฆ้องทั้งกลองชัย
๏ ฝ่ายรำภาสะหรีหนีจากด่าน
มาตามทางกลางคืนทั้งกลางวัน
แล้วทูลความตามที่เสียทีทัพ
มันข้ามเขาเข้าไปได้ในปราการ
๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงวัณพาราช
จึงเสแสร้งแกล้งตรัสให้จัดพล
แล้วพิศพักตร์ลักษณารำภาสะหรี
รู้รบศึกฝึกฝนทำกลไก
จึงให้หามาใกล้ปราศรัยปลอบ
จะรักใคร่กันให้เหมือนเพื่อนชีวี
พอพานพบพวกพลมาล้นหลาม
ไม่ติดตามต้อนทัพรีบกลับไปฯ
น้ำตาหล่อหลั่งตกซกซกไหล
เหลืออาลัยแลลับวับวิญญาณ์
เปลื้องเข้มขาบคาดอกโพกเกศา
ก็เร่งม้าหมายมุ่งไปกรุงไกรฯ
ทั้งยันตังตีฝ่าออกมาได้
ได้พวกไพร่พลบ้างไปลังกาฯ
พร้อมทหารไพร่นายทั้งซ้ายขวา
ให้กลับมาอยู่กินตามถิ่นเคย
อย่ายั้งหยุดอยู่นานเลยหลานเอ๋ย
อย่าละเลยสงครามตามไปตี
จะได้ช่วยรบพุ่งถึงกรุงศรี
ให้พระพี่อยู่ที่ด่านสำราญใจ
มาจัดทัพธงทิวปลิวไสว
ต่างขับไพร่พลหลามไปตามกันฯ
กับทหารสามนายรีบผายผัน
ถึงเขตคันเข้าไปเฝ้าเยาวมาลย์
มิทันรับเรือกลพหลทหาร
จึงเสียด่านด้วยไม่ทันป้องกันพลฯ
แสนฉลาดล้ำหญิงในสิงหล
คอยประจญประจัญรอบขอบเวียงชัย
ดังสำลีลำยองดูผ่องใส
จะกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงไว้เป็นไมตรี
เจ้าทำชอบช่วยบำรุงซึ่งกรุงศรี
นึกว่าพี่น้องกันจนวันตายฯ

๏ นางรำภาฝรั่งฟังประภาษ แสนสวาทหวานหูไม่รู้หาย
ทูลฉลองพร้องเพราะด้วยเราะราย ขอถวายชีวาฝ่าธุลี
ถึงเลือดเนื้อเมื่อเป็นของต้องประสงค์ จะปลดปลงเปลื้องถวายไม่หน่ายหนี
พระปิ่นเกล้าเจ้าจังหวัดปัถพี อย่าราคีคิดแหนงแคลงพระทัยฯ
๏ นางโฉมยงทรงสดับให้จับจิต แสนสนิทเสน่หาจะหาไหน
ชวนรำภาฝรั่งเข้าวังใน แล้วจัดให้ห้องหับที่หลับนอน
ทั้งเครื่องแต่งแป้งสุคนธ์ปนเสน่ห์ อุปเท่ห์สารพัดนางตรัสสอน
ปรึกษากิจคิดการจะราญรอน จะผันผ่อนเพทุบายหลายประการ
รบคราวนี้มิชนะก็จะขัด ด้วยความรักรึงรัดประหัดประหาร
แค้นแต่ใจใครเขาวอนไม่รอนราญ คิดสงสารเสียแล้วใจไม่ได้ความ
เหมือนหนึ่งเจ้าเขารักแต่หากว่า จะเข่นฆ่าได้มิได้จะใคร่ถาม
นางทูลว่าข้าพเจ้าเข้าสงคราม ไม่เข็ดขามเคยสังหารผลาญชีวี
ถึงเขารักหากว่าข้าพเจ้า ไม่รักเขาฆ่าได้ให้เป็นผี
แม้นรักเขาถ้าจะฆ่าก็ปรานี เห็นเต็มทีทำใครไม่ได้เลยฯ
๏ นางฟังเปรียบเฉียบแหลมยิ้มแย้มเยื้อน ใจเจ้าเหมือนใจเราเจียวเจ้าเอ๋ย
แต่ครั้งนี้มิเคยต้องจำเคย แล้วชมเชยพี่น้องสองสุดา
แม้มารดรอ่อนใจจะใช้เจ้า ให้ฆ่าเขาฆ่าได้หรือไม่ฆ่า
ทั้งสองนางพลางคำนับรับบัญชา เว้นแต่ว่าบิตุรงค์พระองค์เดียว
ถ้าคนอื่นหมื่นแสนที่แค้นขัด จะไปตัดเอาศีรษะเสียประเดี๋ยว
นางฟังพลอดยอดหญิงจริงจริงเจียว ประทานเกี้ยวกับซ้องทั้งสองรา
แล้วตรัสสั่งตั้งแต่งตำแหน่งที่ เป็นบุตรีกั้นกลดมียศถา
ถ้าเทียบอย่างข้างเราเป็นเจ้าฟ้า แล้วปรึกษาสงครามเป็นความลับ
อ้ายย่องตอดยอดทหารเหมือนมารร้าย ฆ่าไม่ตายแต่ปิดกิดดิศัพท์
เจ้าคุมไปใช้ลองในกองทัพ สมทบกับนางรำภาปรึกษากัน
อันแยบยลกลศึกล้วนลึกซึ้ง มิควรขึ้งเคียดอ่อนค่อยผ่อนผัน
ไปตั้งสู้อยู่ที่เขาเจ้าประจัญ หนทางวันหนึ่งจะมาถึงธานี

เป็นการใหญ่เกณฑ์ไพร่ให้หลายหมื่น หอรบปืนป้อมคูประตูผี
มีไฟฝนกลหลบเหล็กตบตี เจ้ารู้ทีทำศึกจงตรึกตรอง
แล้วจัดเสื้อเครือกระหนกเกราะหมวกเพชร กลเม็ดสอนสั่งให้ทั้งสอง
ครั้นสำเร็จเสร็จมานั่งบัลลังก์ทอง ให้หาย่องตอดมาแล้วพาที
เราจะใช้ให้เป็นที่พระพี่เลี้ยง อยู่ใกล้เคียงพี่น้องทั้งสองศรี
แม้เกิดเหตุเภทภัยสิ่งใดมี จะฆ่าตีตัวมึงให้ถึงตายฯ

๏ อ้ายย่องตอดทอดตาดูหน้าเจ้า ล้วนสาวสาวราวกับเขียนวิเชียรฉาย
ฉุนสุคนธ์ปนยาต้องตาชาย รักแทบตายจะใคร่ได้ดังใจปอง
เป็นคนซื่อถือว่าที่พระพี่เลี้ยง จะกล่อมเกลี้ยงปลูกฝังให้ทั้งสอง
กษัตริย์นั้นมันกลัวหนังหัวพอง พยักร้องว่าอย่าได้ปรารมภ์ฯ

๏ นางกษัตริย์จัดแจงแต่งย่องตอด ใส่เสื้อสอดสวมเกราะดูเหมาะสม
ใส่หมวกทองรองเรืองเฟืองมะยม มันชื่นชมชอบใจด้วยได้ดี
แล้วจัดเอาศัสตรามาให้ถือ สำหรับมือมอบให้มันสั่นเกศี
เอาแต่พร้าอีโต้โตเต็มที เหน็บไว้ที่ท้องน้อยนั่งคอยนายฯ

๏ นางกษัตริย์ตรัสว่ากับข้าเฝ้า อันตัวเราขาดญาติที่มาดหมาย
จะทำศึกปรึกษาบรรดาชาย ก็คิดอายอยู่ว่าเห็นเป็นสตรี
อันพี่น้องสองนี้ถืออาญาสิทธิ์ ถ้าใครคิดข้องขัดตัดเกศี
รีบยกไปให้ทันในวันนี้ ตั้งอยู่ที่ด่านเขาเจ้าประจัญฯ

๏ ฝ่ายนายทัพรับสั่งสะพรั่งพร้อม ประณตน้อมนางกษัตริย์มาจัดสรร
ให้ยันดังทั้งวิรุญแลกุนดัน คุมฉกรรจ์กองละหมื่นพื้นกำลัง
ฝ่ายพี่น้องสององค์ขึ้นทรงรถ กั้นพระกลดเตรียมแห่ทั้งแตรสังข์
ได้ฤกษ์ดีดีฆ้องกลองระฆัง ยกไปตั้งด่านเขาเจ้าประจัญฯ

๏ ฝ่ายสามพราหมณ์สามทัพกับสินสมุท ไม่ยั้งหยุดแยกย้ายกันผายผัน
พอร่วมทางหว่างเขาเจ้าประจัญ เห็นป้องกันเชิงเทินเนินหอรบ
คนรักษาหน้าที่ดูมี่ฉาว เสียงเกรียวกราวกรูเกริ่นเดินบรรจบ
จึงหยุดทัพยับยั้งตั้งสมทบ พอจวนพลบเพลิงโหมประโคมกลองฯ

๏ ฝ่ายยุพาผกาอยู่หน้าป้อม ทหารพร้อมเฝ้าฟังรับสั่งสนอง
เห็นโยธาข้าศึกนั่งตรึกตรอง แล้วบอกน้องโน่นแน่แม่แลดู
อันพวกเขาชาวผลึกศึกสันทัด รู้จักจัดตั้งทัพที่รับสู้
มีกองแซงแว้งหางเหมือนอย่างงู ใครโจมจู่จะได้รัดกระหวัดไว้
จำจะคิดบิดเบือนให้เหมือนเหยี่ยว ไปโฉบเฉี่ยวเอาแต่ตามาให้ได้
จึงคลุกคลีตีตัวกลัวอะไร แต่จะได้เกียรติยศให้งดงาม
ตำริพลางนางแกล้งแต่งหนังสือ ให้ทูตถือรีบไปปราศรัยถาม
พวกทัพหน้าพาขึ้นเฝ้าฝ่ายเจ้าพราหมณ์ ให้อ่านตามหนังสือซึ่งถือมาฯ

๏ ว่าโฉมยงองค์ยุพาผกาสวรรค์ กับสุลาลีวันกนิษฐา
พระบุตรีพี่น้องสองสุดา เสด็จมาอวยทานแทนมารดร
ด้วยสินทรัพย์นับโกฏิจะโปรดให้ ทั้งนายไพร่พวกทหารชาญสมร
ใครมีแรงหาสาแหรกมาแบกคอน อย่าราญรอนรบกวนชวนกันไป
แม้มิรับทรัพย์สินมาปืนปล้น ไม่รอดพ้นความตายทั้งนายไพร่
จะจับมาฆ่าฟันให้บรรลัย สาแก่ใจโจรป่าไม่ปรานีฯ

๏ สินสมุทสุดแสนแค้นหนังสือ น้อยไปหรือร่ำว่าน่าบัดสี
จะตีทัพจับมันในวันนี้ เถิดหรือพี่พราหมณ์จะเห็นเป็นอย่างไร
ทั้งสามพราหมณ์ห้ามว่าช้าก่อนพ่อ เขาลวงล่อเลียมลามตามวิสัย
ซึ่งการศึกตรึกตรองทำนองใน พี่จะได้ตอบโต้ข้างโลกีย์
แล้วเขียนคำทำตอบให้มอบหมาย ไปถวายพระธิดามารศรี
ฝรั่งรับกลับมาให้นารี แจ้งคดีโดยดังได้ฟังมาฯ

๏ นางอ่านความนามนรินทร์สินสมุท ราชบุตรบรเมศร์เหมือนเชษฐา
ปลอบประโลมโฉมพระน้องสองสุดา ซึ่งยกมาหมายจะใคร่เป็นไมตรี
ด้วยบิตุรงค์ทรงศักดิ์สมัครสมาน กับพระมารดาน้องทั้งสองศรี
จะร่วมเสวกเอกฉัตรสวัสดี เจ้ากับพี่เล่าก็คงเป็นพงศ์พันธุ์
ถึงสินทรัพย์นับแสนแม้นจะให้ ไม่เหมือนได้แนบน้องประคองขวัญ
โฉมยุพาผกาสุลาลีวัน อย่าโศกศัลย์เศร้าหมองละอองนวล

ไม่นึกร้ายหมายรบพอพบพักตร์ จะประจักษ์แจ้งความทรามสงวน
ให้เห็นรักหนักในใจรัญจวน อย่าคิดควรขาดเด็ดได้เมตตา
แม้นดัดรักหักหาญจะราญรบ กว่าจะสบสมมาดปรารถนา
มิพบพักตร์แล้วไม่ยักไปนครา กรุงลังกานี้ก็เหมือนกับเรือนตายฯ

๏ นางรู้เรื่องเคืองขัดแต่ต้องนิ่ง น้องสาวชิงฉีกกระดาษเสียขาดหาย
แล้วนิ่งนึกตรึกความตามอุบาย จึงสั่งนายย่องตอดจงดอดไป
สะกดคนพลทัพให้หลับสิ้น แล้วเลือกกินตามประสาอัชฌาสัย
แต่นายทัพจับมาให้สาใจ จะได้ใส่กรงขังไปลังกาฯ

๏ ย่องตอดรับกลับกลายแล้วหายฉิบ ด้วยผีดิบโดดไปไกลหนักหนา
ลงจากป้อมด้อมมองเที่ยวย่องมา เห็นโยธาทัพผลึกยังครึกครื้น
เข้าแฝงเงาเป้ามนต์คนทั้งหลาย เปรียบเหมือนทรายซัดตาไม่ฝ่าฝืน
บ้างล้มหลับทับหอกกระบอกปืน ดูดาษดื่นเดินเที่ยวลดเลี้ยวมา
เห็นวัวควายรายหลับเข้าจับฟาด เชื้อปีศาจสูบเลือดเชือดมังสา
กินแต่ดับกับไดกับนัยน์ตา ทั้งม้าลาล้มตายวายชีวัน
แล่นขึ้นบนพลับพลาหาแม่ทัพ เห็นพราหมณ์หลับรวบรัดมัดกระสัน
ได้แต่พราหมณ์สามคนเอาปนกัน ผ้าขาวพันผูกตาไปหานายฯ

๏ ฝ่ายสองนางต่างดูไม่รู้จัก จึงถามซักพวกฝรั่งสิ้นทั้งหลาย
ข้าก็เห็นเป็นพราหมณ์ทั้งสามชาย คนไหนนายหน่อกษัตริย์ขัตติยา
นางรำภาว่าเมื่อรบได้พบเห็น พราหมณ์นี้เป็นตัวนายปีกซ้ายขวา
ที่รูปร่างอย่างยักษ์ลักขณา ทั้งสองตาแดงช่วงดังดวงไฟ
มีเขี้ยวคมผมย่นเหมือนขนแกะ คนนั้นแหละแทงฟันมันไม่ไหว
นางยุพาว่าพี่กลับไปฉับไว จับให้ได้ตัวนายคนนั้นมา
แล้วให้หามพราหมณ์ไปไว้บนป้อม ทหารล้อมพร้อมพรักคอยรักษา
ให้โยธีตีกรงจงตรึกตรา ส่งไปวังลังกาไม่ฆ่าฟันฯ

๏ ฝ่ายย่องตอดลอดออกข้างนอกป้อม เที่ยวเดินด้อมดูไปจนไก่ขัน
เข้าค่ายใหญ่ไฟสว่างดังกลางวัน ค่อยดันดั้นด้อมมาพลับพลากลาง

มองเขม้นเห็นสินสมุทหลับ
มีดโต้เหน็บแทบท้องคอยย่องพลาง
สิงโตเห็นแผ่นดบทั้งขบกัด
ด้วยเขี้ยวแก้วแพรวพรรณกันกายา
อ้ายย่องตอดกอดสิงห์ล้มกลิ้งคว่ำ
ทั้งขาแข้งแย่งชักให้หักทบ
สิงโตกัดพลัดพลาดมันฟาดสิงห์
มันหลีกตัวกลัวว่าจะช้าที
มองเขม้นเห็นสินสมุทหลับ
กุมารดื่นฟื้นดนด้วยมนตรา

๏ หน่อนรินทร์ดิ้นหลุดมันยุดแย่ง
ฟันขมองย่องตอดลงทอดทบ
พอสว่างสร่างมนต์ไพร่พลดื่น
ออกวิ่งตามถามข่าวลูกเจ้านาย
บ้างจับด้องร้องบอกว่าออกกลิ่น
บ้างว่าเชื้อเสือสมิงจริงจริงเจียว

๏ สินสมุทหยุดพิศพินิจนึก
ให้หาพราหมณ์สามนายก็หายไป
พอแสงแดดแผดด้องอ้ายย่องตอด
โดดถลาถาโถมเข้าโจมตี
บ้างหลีกหลบรบรับสัประยุทธ์
มันฉุกวิ่งล้มปะทะปะกันเอง
สินสมุทสุดโกรธพิโรธร้อง
แกว่งพระขรรค์ฟันฟาดปราดประกาย
ครั้นรุมจับกลับรบไม่หลบหลีก
สิงโตเห็นเผ่นโผนโจนทะยาน
สิงโตกับอัสดรนั้นนอนขวาง
เขย่งย่างยืนขยับขึ้นพลับพลา
ตะครุบฟัดคร่อมขี่ทั้งสี่ขา
ศัตรูมามิได้หลับคอยรับรบ
มันขย้ำหยิกฟัดสะบัดขบ
เสือกสลบแล้วก็ลุกขึ้นคลุกคลี
ลงเกลือกกลิ้งกลางแปลงด้วยแรงผี
เข้าถึงที่หน่อไทยเธอไสยา
กระโจนจับยึดแน่นทั้งแขนขา
มันรีบพาออกไปพ้นพลรบฯ
ชักพระแสงสวนรับจับประจบ
เสือกสลบล้มนิ่งไม่ดิ้งกาย
ต่างฉวยปืนหอกดาบกำซาบสาย
เห็นศพตายหงายหน้ามีตาเดียว
เห็นจะกินสัตว์เป็นจึงเหม็นเขียว
นี่มันเที่ยวมาแต่หนตำบลใดฯ
พวกข้าศึกมั่นคงไม่สงสัย
ต่างตกใจวุ่นวิ่งเป็นสิงคลี
ลมดลอดดวงจิตเพราะฤทธิ์ผี
ชาวบุรีแตกตื่นเสียงครื้นเครง
แกว่งอาวุธดาบหอกกลอกเขนง
เสียงครื้นเครงไพร่พลัดกระจัดกระจาย
เข้ารบย่องตอดดีไม่หนีหาย
มันไม่ตายแต่ว่าล้มลงซมซาน
กระชากฉีกแขนขาโยธาหาญ
ช่วยทหารโฮกกัดทั้งฟัดยี

อ้ายย่องตอดลอดโลดกระโดดหลบ
ทหารห้อมล้อมรุกเข้าคลุกคลี
๏ ฝ่ายยุพาผกาเวลารุ่ง
ให้ยันดังทั้งวิรุญกับกุนดัง
ฝรั่งรับขับพลอลหม่าน
ทั้งหน้าหลังพรั่งพร้อมล้อมสมทบ
เหล่าพหลพลทมิฬพวกสินสมุท
เสียกระบวนรวนเรวิ่งเซซัง
แต่หน่อนาถอาจองค์ขึ้นทรงสิงห์
เข้ารบรับขับเคี่ยวด้วยเรี่ยวแรง
๏ ฝ่ายยุพาผกาเห็นฝรั่ง
จึงตรัสสั่งทั้งรำภาสุลาลีวัน
๏ ฝ่ายสองนางต่างลงมาทรงม้า
เข้าสมทบรบรุมเป็นกลุ่มไป
๏ พอวิรุญกุนดันพลันมาพร้อม
พระขับสิงห์วิ่งโผนโจนทะยาน
มันหลีกหลบรบรับพอทัพหนุน
หน่อนรินทร์สินสมุทสุดกำลัง
จึงถอยกลับขับสิงห์ให้วิ่งแหวก
พอเสียงโห่โยธีศรีสุวรรณ
ทัพฝรั่งลังกาทั้งห้าทัพ
เข้าคั่งคับจับกุมตะลุมบอน
พวกโยธีศรีสุวรรณประจัญสู้
ส่วนสองนางต่างขับกองทัพแซง
เขารุมรบแรงน้อยต้องถอยหนี
มาถึงที่หน้าเขาเจ้าประจัญฯ
เสียงรบพุ่งย่องตอดลอดถลัน
ออกช่วยกันโอบอ้อมเข้าล้อมรบ
เข้าต่อด้านตีทัพกลับตลบ
ทหารรบรับกันสนั่นดัง
ต้องอาวุธยับย่อยก็ถอยหลัง
พวกฝรั่งรุมกันไล่ฟันแทง
แล้วควบวิ่งฝ่าทหารชาญกำแหง
ใครต่อแย้งย่อยยับลงนับพันฯ
เข้าหน้าหลังล้อมทัพไว้คับขัน
ออกช่วยกันรบจับนายทัพไว้ฯ
ยกโยธาถือดาบกำซาบไสว
พระหน่อไทแทงฟันประจัญบานฯ
เข้าห้อมล้อมแต่ชายนายทหาร
เข้าชิงขวานฟาดฟันอ้ายยันดัง
ชุลมุนซ้ายขวาทั้งหน้าหลัง
ด้วยถูกทั้งแหลนหลาวลูกเกาทัณฑ์
ทหารแตกตื่นหนีไม่มีขวัญ
ยกมาทันทัพหลานช่วยราญรอน
ออกรายรับรบทหารชาญสมร
ยิ่งตายต้อนตามกันเข้าฟันแทง
ยิงธนูน้าวลั่นเกาทัณฑ์แผลง
สกัดแย่งปืนเสียงครื้นครึกฯ
๏ ฝ่ายเจ้าพราหมณ์สามคนอยู่บนป้อม ทหารล้อมหลับแน่มาแต่ดึก
ตื่นสว่างต่างดูรู้สำนึก ว่าข้าศึกมัดมาในราตรี

จึงอ่านมนต์ฝนลมระดมพัด
สลัดหลุดผุดลุกไล่คลุกคลี
ออกประตูผู้คุมมันรุมจับ
ฝ่ายยุพาผกาวิลาวัณย์
ให้ขับตามพราหมณ์ออกไปนอกป้อม
ทั้งสามพราหมณ์ตามกันขึ้นบรรพต

๏ ฝ่ายโยธีศรีสุวรรณกับสินสมุท
ทหารแตกแยกยับทั้งทัพชัย

๏ สินสมุทหยุดรับทัพฝรั่ง
พอทัพหลวงล่วงมาจากป่าตาล
ฝรั่งสิ้นดินลูกถูกอาวุธ
พระอนุชาพาหลานไล่ผลาญทัพ
พลผลึกฮึกโหมเข้าโจมจบ
บ้างกลุ้มกลัดตัดทัพจะจับนาย
พลลังกาห้าทัพไม่รับรบ
พอทัพหลังนางยุพายกมาทัน
ให้แยกยวกหลังประดังรบ
ฝ่ายเจ้าพราหมณ์สามคนสนธยา
มันตามจับสับสนอลหม่าน
จึ่งอ่านมนต์ฝนลมระดมดัง
พวกลังกาล่ากลับทัพผลึก
ด้วยเคยเป็นเห็นเหตุว่าเวทมนตร์

๏ ฝ่ายฝรั่งทั้งหลายวิ่งพรายพลัด
ฝ่ายยุพารำภาสุลาลีวัน
ต่างต้อนพลฝนหนาวพอเช้าตรู่
พลผลึกศึกกล้าดาประดัง
เป็นเมฆกลัดกลุ้มมัวทั่ววิถี
ชิงกระบี่พลไพร่แล้วไล่ฟัน
เจ้าพราหมณ์รับรบฆ่าให้อาสัญ
ถือเกาทัณฑ์รีบลงมาทรงรถ
ทหารพร้อมพรูพรั่งมาทั้งหมด
นางเร่งรถรีบตามเจ้าพราหมณ์ไปฯ
ต่างต่อยุทธ์อยู่จนพลบหลบไม่ไหว
ฝรั่งไล่ล้มลุกลงคลุกคลานฯ
คอยกันหลังโยธาทั้งอาหลาน
ให้ทหารจุดคบช่วยรบรับ
บ้างเหนื่อยทรุดเซล้มทั้งลมจับ
ฝรั่งยับเยินแยกแตกกระจาย
ดีตลบล้อมไล่ไพร่ทั้งหลาย
ฝรั่งตายย่อยยับลงนับพัน
แตกดลบหลีกไปเข้าไพรสัณฑ์
ช่วยป้องกันแก้ฝรั่งชาวลังกา
ดีกระทบตัดท้ายทั้งซ้ายขวา
รีบออกมาที่รบพบยันดัง
ไม่แจ้งการณ์ว่าใครมาข้างหน้าหลัง
เหลือกำลังที่ทหารจะทานทน
ยิ่งโหมฮึกไล่ล้างมากลางฝน
ทั้งอยู่ต้นลมมาไล่ฆ่าฟันฯ
พราหมณ์สกัดเข่นฆ่าให้อาสัญ
พบวิรุญกุนตันขุนยันดัง
เข้าประดู่ด่านได้ดังใจหวัง
ยกเข้าตั้งโอบเขาเจ้าประจัญฯ

๏ ฝ่ายยุพานารีเสียทีศึก พลผลึกล้อมทัพไว้ขับขัน
ให้ยันดังทั้งวิรุญกับกุนดัน ขึ้นป้องกันเชิงเทินเนินหอรบ
แม้ได้ทีตีด่านเข้าหาญหัก จึงหันจักรหกหุ้มคลุมตลบ
แล้วเตรียมไพร่ใหญ่น้อยคอยสมทบ ทหารรบรายรอบขอบกำแพงฯ
๏ ฝ่ายย่องตอดลอดหลบไปซบหลับ จนทัพกลับตื่นตาค่อยกล้าแข็ง
ออกวิ่งหนักพักเดียวด้วยเรี่ยวแรง ถึงกำแพงโผนเข้าไปเฝ้านางฯ
๏ พระธิดาปราศรัยมิให้หมอง คืนนี้น้องรบพุ่งจนรุ่งสาง
เมื่อทัพแตกแยกย้ายแทบวายวาง พี่หลงทางไปข้างไหนจึงไม่มาฯ
๏ อ้ายย่องตอดกอดเข่าแล้วเล่าบอก หลับไปดอกด้วยว่าเมื่อยเหนื่อยหนักหนา
อ้ายนายพลคนดีมีศักดา มันจับข้ามืนอ่อนให้หย่อนแรง
ส่วนสามนางต่างนึกว่าศึกใหญ่ จนชั้นไอ้ผีป่ายังว่าแข็ง
จึงปรึกษาว่าเขาล้อมป้อมกำแพง จำจะแจ้งความหลังไปลังกา
แล้วสามนางร่างบอกแต่ออกรบ เขียนจนจบม้วนปิดผนึกผ่า
มอบม้าใช้ให้ถือกระบอกตรา ขึ้นควบม้าหมายมุ่งไปกรุงไกรฯ
๏ ฝ่ายสามพราหมณ์สามกษัตริย์จัดทหาร เข้าล้อมด่านเขาประจัญเสียงหวั่นไหว
พอราตรีดีฆ้องให้กองไฟ พระอภัยขึ้นประทับที่พลับพลา
ศรีสุวรรณกับหลานทหารพร้อม ประณตน้อมเฝ้าฝ่ายทั้งซ้ายขวา
พระตรัสถามตามเรื่องเมืองลังกา นางวัณพาลงมาอยู่หรือผู้ใดฯ
๏ สินสมุทสุดเดืองด้วยเรื่องนั้น แต่จำกลั้นกล่าวแกล้งแถลงไข
ล้วนสาวสาวเหล่าผู้หญิงมาชิงชัย ที่เป็นใหญ่ชื่อยุพาสุลาลีวัน
เป็นลูกสาวเจ้าลังกาวัณพาราช แสนฉลาดลูกเสือเหลือขยัน
เมื่อล่าหนีตีทัพจับไม่ทัน จะฟาดฟันสับซ้ำให้หนำใจฯ
๏ พระอภัยได้ยินสินสมุท ฉงนสุดตรัสถามตามสงสัย
นางวัณพาสามีอยู่ที่ใด จึงจะได้ลูกสาวมากล่าวความ
สินสมุททรุดหมอบไม่ตอบโอษฐ์ พระกริ้วโกรธตรัสขู่กระทู้ถาม
หน่อนรินทร์ผินพักตร์พยักพราหมณ์ ให้ทูลตามสารศรีที่มีมา

ครั้นดึกมีชายดุจักขุบอด มันลอบลอดเข้ามาได้ไว้หนักหนา
ใครแทงฟันมันไม่ตายวายชีวา ถามเขาว่ามันเป็นที่พระพี่เลี้ยง
พระอภัยได้ฟังลงนั่งนิ่ง ไม่เห็นจริงสารพัดจึงตรัสเถียง
แล้วว่าเจ้าเบาใจไม่ไล่เลียง เอาชื่อเสียงผู้ผัวหรือตัวใคร
หน่อกษัตริย์ตรัสว่าประสาซื่อ จะเอาชื่อผัวนางไปข้างไหน
พระบิตุรงค์หลงรักเฝ้าซักไซ้ ฉันมิใช่พงศ์พันธุ์นางวัณพา
พระบิดรค้อนเคืองยกเรื่องเก่า จึงว่าเจ้าพร้อมกันขันอาสา
แม้เสียทัพกับฝรั่งชาวลังกา จะให้ฆ่าชีวันถึงบรรลัย
เดี๋ยวนี้ทัพยับแยกแตกดลบ เรามาพบพ่ายแพ้ต้องแก้ไข
เดิมสัญญาว่าขานประการใด จงว่าไปตามจริงทุกสิ่งอัน
พระอนุชาว่ายังไม่พลั้งพลาด มิควรคาดโทษถึงซึ่งอาสัญ
เหยียบลังกามาถึงเขาเจ้าประจัญ สองสามวันก็จะเสร็จสำเร็จการ
อันต่อตีมีแพ้แลชนะ มิใช่จะเลิกล่าโยธาหาญ
วิสัยศึกดรึกดราต้องช้านาน ต้องคิดการแรมปีจึงมีชัย
อันผู้หญิงสิงหลทำกลศึก ย่อมล้ำลึกลวงล่อให้หลงใหล
หรือทรงฤทธิ์คิดอ่านประการใด มิให้ไพร่พลยากลำบากกาย
พระเชษฐาว่าเจ้ายังเยาว์อยู่ มิได้รู้จักการประมาณหมาย
เป็นชายชอบตอบสู้กับผู้ชาย ถึงวอดวายไว้ชื่อให้ลือชา
อันสตรีทีท่วงทำหน่วงเหนี่ยว ชอบแต่เกี้ยวกันด้วยเล่ห์เสน่หา
แม้เหมือนหมายได้ทั้งเมืองลังกา ทุกพารารู้เรื่องจะเลื่องลือ
วิสัยพี่นี้ชำนาญแต่การปาก มิให้ยากพลไพร่ใช้หนังสือ
พระน้องยาอาหลานทหารมือ เรียนแต่ดื้อดึงได้เราไม่เคย
แล้วเข้าในไสยาสน์อนาถนิ่ง พระองค์อิงเอนเอกเขนกเขนย
คะนึงนางปางใดเมื่อไรเลย จะได้เชยโฉมฉายเหมือนหมายมาฯ

◎ ศรีสุวรรณชวนสามพราหมณ์กับหลาน ไปเตรียมการตรวจค่ายทั้งซ้ายขวา
ให้ดีเกราะเคาะฆ้องกลองสัญญา วางเสือป่าแมวเซาคอยเฝ้าฟังฯ

ตอนที่ ๓๔
นางละเวงคิดหย่าทัพ

๏ ฝ่ายเสนีที่ถือหนังสือบอก
ถึงลังกาคลาไคลเข้าในวัง
๏ พนักงานอ่านว่าข้าพระบาท
ตั้งอยู่เขาเจ้าประจัญกันไพรี
จึงใช้ให้ย่องตอดลอดไปจับ
ยังพี่น้องสองกษัตริย์ขัตติย์วงศ์
แต่โอรสพระอภัยมิได้หลับ
มีฤทธิ์เดชเวทมนตร์แล้วทนทาน
จึงออกรบพบทัพรับปะทะ
ครั้นได้ทีดีทัพถึงอับจน
ต้องถอยทัพกลับมารักษาด่าน
ข้าศึกอ้อมล้อมเขาเจ้าประจัญ
๏ ฝ่ายโฉมยงทรงฟังสั่งอำมาตย์
ทัพผลึกศึกเสือเห็นเหลือลาม
๏ ฝ่ายฝรั่งสังฆราชพระบาทหลวง
จะปราบศึกนึกเห็นไม่เป็นไร
๏ นางละเวงเกรงกริ่งต้องนิ่งนึก
จึงนบนอบตอบคำตามสำเนา
ก็ตั้งจิตคิดแต่จะแก้เผ็ด
อันองค์พระอภัยแม้ได้มา
ก็ขัดสนจนอยู่เป็นผู้หญิง
วิตกนักจักใคร่ล้วงดวงฤทัย
๏ บาทหลวงฟังนั้งนิ่งเห็นจริงจิต
อันพวกพลคนอื่นสักหมื่นพัน
ขับม้าออกพักเดียวไม่เหลียวหลัง
ถวายหนังสือตามเนื้อความมีฯ
ทั้งสองราชธิดามารศรี
เห็นได้ทีข้าศึกนึกทะนง
ได้นายทัพสามพราหมณ์ตามประสงค์
จะจับส่งมาให้เสร็จสำเร็จการ
กลับล้อมจับย่องตอดยอดทหาร
ย่องตอดด้านทานดีต้องหนีมนต์
รบชนะสงครามถึงสามหน
บังเกิดฝนลมกล้าสลาดัน
ประจำการเกณฑ์ตรวจกันกวดขัน
ยังผ่อนผันคิดอ่านการสงครามฯ
นิมนต์บาทหลวงใหญ่มาไต่ถาม
จะปราบปรามคิดอ่านประการใดฯ
ฉลาดล่วงพูดจาอัชฌาสัย
กลัวแต่ใจจะไม่ทำเหมือนคำเราฯ
ฉลาดลึกเหลือรู้ท่านครูเฒ่า
ข้าพเจ้าได้บำรุงกรุงลังกา
แทนสมเด็จพระบิดุเรศพระเชษฐา
จะแร่เนื้อเอาเกลือทาให้สาใจ
มีแต่สิ่งซึ่งพระองค์จะสงสัย
ถวายให้เห็นจริงทุกสิ่งอันฯ
จึงช่วยคิดความให้เจ้าไอศวรรย์
จะป้องกันศึกเสือเหลือกำลัง

แต่เทวีมีบุญการุญราษฎร์ จะคิดฆาตข้าศึกสมนึกหวัง
แม้คราวนี้มิทำลายให้พ่ายพัง พวกฝรั่งก็จะสูญดระกูลไป
จะลวงล่อพอให้เขานั้นเป่าปี่ พวกโยธีกองทัพจะหลับไหล
จึงลวงล้างทางเล่ห์เสน่ห์ใน พระอภัยไม่รอดคงวอดวายฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงกริ่งเกรงศึก จึงว่านึกถึงก็จะสมอารมณ์หมาย
แต่หากว่าฆ่าพระอภัยตาย ยังลูกชายกับน้องทั้งสองคน
กับทั้งพราหมณ์สามนายก็ร้ายกาจ เคยองอาจออกศึกล้วนฝึกฝน
ชำนาญในไตรเพทด้วยเวทมนตร์ ทั้งคงทนแทงฟันไม่บรรลัย
จะแค้นนักหักโหมเข้าโรมรุก ฉันนี้ทุกข์ที่จะด้านทานไม่ไหว
จะรับรองป้องกันทำฉันใด จึงจะให้ศึกเสร็จสำเร็จการฯ

๏ บาทหลวงว่าถ้านายวายชีวิต จะรับคิดเข่นฆ่าโยธาหาญ
จะไปด้วยช่วยกันประจัญบาน เอาเพลิงผลาญเสียให้ยับทั้งทัพชัยฯ

๏ นางทรงฟังสังฆราชฉลาดล้ำ แม้ตามคำเอาชนะพอจะได้
แค้นแต่ตัวกลัวจะปะพระอภัย จะอ่อนใจเสียไม่ฆ่าด้วยการุญ
แล้วแค้นว่าฆ่าพ่อไม่ขอพบ คิดจะรบรวดเดียวด้วยเฉียวฉุน
จึงกราบพระครูเฒ่าเจ้าประคุณ จงการุญไปด้วยได้ช่วยกัน
แล้วสั่งให้ไปเทียมรถที่นั่ง ทั้งรถสังฆราชเลิศล้วนเฉิดฉัน
ยกโยธาห้าหมื่นปืนทั้งนั้น ไปตั้งเขาเจ้าประจัญป้องกันเมืองฯ

๏ ฝ่ายสามนางต่างพากันมาเฝ้า แล้วทูลเล่าข้อความไปตามเรื่อง
ออกชิงชัยไพร่นายก็ตายเปลือง ข้าศึกเนื่องหนุนกันประจัญบานฯ

๏ ฝ่ายฝรั่งสังฆราชพระบาทหลวง จะดูท่วงทีศึกที่ฮึกหาญ
ชวนลูกสาวเจ้าลังกาขึ้นปราการ ตรวจหน้าด่านเชิงเทินเที่ยวเดินดู
เห็นทัพล้อมพร้อมพหลพลผลึก กระหึมฮึกโห่ลั่นสนั่นหู
ทั้งหกค่ายรายรอบคิมขอบคู กระบวนปูเปิดก้ามดามดำรา
จึงขึ้นป้อมพร้อมพรั่งนั่งเก้าอี้ ดูท่วงทีทัพศึกแล้วปรึกษา
แต่งเป็นสารการกษัตริย์ขัตติยา ไปเจรจากับพระอภัยมณี

เป็นใจความตามขนบที่รบพุ่ง
ใส่กล่องแก้วแล้วปิดผนึกดี
๏ เสนานำคำนับแล้วรับสาร
ออกประตูคู่แห่แตรลังกา
ถึงกองทัพยับยั้งอยู่ข้างนอก
พระอภัยให้ถามตามโบราณ
พระออกนั่งยังที่เก้าอี้รัตน์
ทหารล้อมพร้อมพรั่งฟังกิจจา
๏ ในสาราว่าพระองค์ดำรงราชย์
ทรงพระนามดามยศทศธรรม์
บำรุงราษฎร์ศาสนาให้ผาสุก
แต่รบรับกับองค์พระอภัย
เหมือนโจรไพรไม่มีอิสริยยศ
คิดจะขอต่อตีกันพี่น้อง
เราเพลี่ยงพล้ำลังกาอาณาเขต
เราชนะจะเอาสัตย์ปฏิญาณ
ถึงวอดวายภายหลังได้สรรเสริญ
แม้ไม่สู้ผู้หญิงทิ้งศัสตรา
๏ พระอภัยใจซื่อถือว่าหึง
ปราศรัยทูตพูดถามความบุตรี
๏ ฝ่ายฝรั่งสรรเสริญให้เพลินจิต
กษัตรามาจบภพไตร
อันพี่น้องสององค์พงศ์กษัตริย์
จึงชุบเลี้ยงเพียงพระราชบุตรี
แล้วทูลถามตามทำนองว่ากองทัพ
จงออกโอษฐ์โปรดดรัสดำรัสการ
ให้ลือเลื่องเฟื่องฟุ้งทุกกรุงศรี
ให้เสนีราชทูตไปพูดจาฯ
มาใส่พานมรกตขึ้นรถา
เป่าไปหน้ารถทั้งกังสดาล
ให้ร้องบอกประกาศราชสาร
ครั้นทราบการก็ให้รับมาพลับพลา
สองกษัตริย์เฝ้าฝ่ายทั้งซ้ายขวา
เจ้าโมราคลี่สารออกอ่านพลันฯ
บรมบาทบังอรอัปสรสวรรค์
ละเวงวัณพาลบภพไตร
ประเทศทุกภาษาได้อาศัย
สงสารไพร่พลตายเสียก่ายกอง
จะปรากฏความชั่วให้มัวหมอง
สองต่อสองสงครามตามโบราณ
เป็นของเชษฐาสิ้นทั้งถิ่นฐาน
แล้วปล่อยไปไม่สังหารผลาญชีวา
จะอยู่เกินกัปกัลป์ชันษา
ก็เลิกทัพกลับไปหานางมาลีฯ
ยิ่งคิดถึงนางวัณพามารศรี
ว่านางมีลูกผัวคือตัวใครฯ
ใครจะคิดเคียงคู่พระสุริย์ใส
แต่พระทัยเทพินไม่ยินดี
อยู่ปรางค์รัตน์ร่วมชีวามารศรี
เสกเป็นที่พระธิดายุพาพาล
จะรบรับหรือจะล่าโยธาหาญ
ขอประทานแต่พอไปได้กราบทูลฯ

๏ ศรีสุวรรณครั้นเห็นนิ่งจึงชิงตรัส อันกษัตริย์สูงใหญ่เจ้าไอศูรย์
สงวนยศงดงามตามประยูร ต่ำตระกูลก็ให้ข้าเข้าราวี
เหมือนหญิงสู้ผู้ชายเสียดายยศ เปรียบเหมือนคชสารสู้กับหนูผี
เหวยอำมาตย์ราชทูตช่างพูดดี เจ้ามึงมีผัวชู้กูรู้ความ
อันพระองค์ทรงยศทศพิธ มิได้คิดทำบาปที่หยาบหยาม
เหตุเพราะหญิงสิงหลดั้นสงคราม คบสิบสามเมืองมาเป็นสามี
ไปรบพุ่งกรุงผลึกจึงนึกโกรธ มาลงโทษนางวัณพามารศรี
แม้โอนอ่อนงอนง้อไม่ต่อตี จะไว้ชีวีโปรดซึ่งโทษทัณฑ์
ยังกลับซ้ำทำอุบายจะหมายสู้ ไม่ควรคู่ควรฆ่าให้อาสัญ
ไปบอกเล่าเจ้าละเวงของเอ็งนั้น มาสู้กันแต่กับกูจึงคู่ควรฯ

๏ พระอภัยไม่ชอบตอบพระน้อง อย่าขัดข้องเคืองขุ่นทำหุนหวน
ถึงผิดชอบตอบคำให้น้ำนวล พอสมควรคุณโทษจะโกรธไย
แล้วหยิบสารลานทองมาตรองตรึก ทรงจารึกสาราอัชฌาสัย
ไม่พรายแพร่งแต่งตอบตามชอบใจ แล้วส่งให้ทูลกลับไปฉันพลันฯ

๏ พระอนุชาอาดูรจึงทูลถาม การสงครามคราวนี้นี่กวดขัน
พระลักลอบตอบนางไปอย่างนั้น กระหม่อมฉันทั้งปวงไม่ล่วงรู้
ฉวยเพลี่ยงพลั้งครั้งนี้เป็นที่สุด จะโทรมทรุดเสียยศให้อดสู
ทั้งเสียทีกระหม่อมฉันกตัญญู ไม่ได้รู้เรื่องสารรำคาญใจฯ

๏ พระเชษฐาว่าเราดีด้วยฝีปาก ไม่เหนื่อยยากโยธาหามิได้
จึงแต่งตอบปลอบนางเป็นทางใน ด้วยเข้าใจกลศึกที่ลึกซึ้ง
เราห่างเหินเนินนานไม่พานพบ จึงชวนรบชะรอยจิตจะคิดถึง
ที่ท้าทายปลายคำจะรำพึง เป็นเชิงหึงเห็นจะรักหนักอุรา
ข้างพวกเจ้าเล่าก็ชายนายทหาร จะคิดการมิได้ห้ามตามประสา
เห็นอย่างไรไม่ห้ามตามอัชฌา การของข้าข้าจะตอบตามชอบใจฯ

๏ ศรีสุวรรณครั้นจะขัดดัดประโยชน์ กลัวกริ้วโกรธกราบลาอัชฌาสัย
เที่ยวสั่งซ้ำกำชับทุกทัพชัย พอพลบให้ขานฆ้องกองอัคคีฯ

๏ ฝ่ายอำมาตย์ราชทูตมาถึงด่าน ถวายสารนางวัณพามารศรี
ทูลแถลงแจ้งความตามคดี พระบุตรีคลี่สารแล้วอ่านความฯ
๏ ในสาราว่าพระองค์ดำรงโลก มาวิโยคแยกน้องที่ท้องสนาม
เสน่ห์นุชสุจริตสู้ติดตาม ได้แต่ความโศกเศร้าทุกเช้าเย็น
แม่ยอดมิ่งทิ้งสัตย์เฝ้าจัดทัพ มาตั้งรับพี่ต้องรบใคร่พบเห็น
เจ้าตัดรักหักสวาทขาดกระเด็น ไม่ยอมเข็นขืนใจเป็นไมตรี
จะรบพุ่งมุ่งหมายทำลายล้าง ไม่ขัดขว้างขวัญน้องอย่าหมองศรี
จะสู้ม้วยด้วยสวาทแล้วชาตินี้ พรุ่งนี้พี่จะไปหาให้ฆ่าฟัน
ฝากแต่รักหนักแน่นเท่าแผ่นภพ ขอประสบทรามเชยเสวยสวรรค์
จะเกิดไหนขอให้พบประสบกัน ละเวงวัณหาน้องอย่างหมองนวล
แม้นปรานีศรีสวัสดิ์ไม่ตัดรัก จะฟูมฟักเข้าประคองครองสงวน
งามละม่อมจอมขวัญอย่ารัญจวน จงคิดควรคำจริงทุกสิ่งอันฯ
๏ นางฟังความยามเศร้ายิ่งเหงาง่วง พระบาทหลวงร้องว่าเอทำเหหัน
เห็นได้ทีมิทำที่สำคัญ จะมีอันตรายเพราะตายใจฯ
๏ นางละเวงเกรงครูเห็นรู้แจ้ง ทำเสแสร้งแกล้งถามตามสงสัย
ที่ธุระจะไปฆ่าพระอภัย เห็นจะได้ด้วยเล่ห์เพทุบาย
แล้วจะเผาเหล่าทหารผลาญข้าศึก ยังต้องตรึกเกรงจะไม่เหมือนใจหมาย
ขอทราบเหตุเภทผลกลอุบาย เชิญอภิปรายโปรดเล่าให้เข้าใจฯ
๏ บาทหลวงว่าถ้าเขาได้เป่าปี่ พวกโยธีกองทัพคงหลับไหล
แต่พวกเราเอาปรอทหยอดหูไว้ ให้ถือไฟฟางหญ้าทาน้ำมัน
กองดินปืนฟืนรอบเป็นขอบคอก เอาเพลิงคลอดโยธาให้อาสัญ
ถึงอยู่ปืนยืนยงคงกระพัน ก็เห็นมันจะไม่รอดคงวอดวายฯ
๏ นางวัณพาว่าชอบมอบทหาร ให้อาจารย์จัดใช้เหมือนใจหมาย
จะคิดฆ่าพระอภัยเสียให้ตาย ตามอุบายสั่งสอนแต่ก่อนกาล
บาทหลวงรับกลับมาเวลาพลบ ถึงหอรบเรียกฝ่ายนายทหาร
นางละเวงวัณพายุพาพาล คิดร้ายเขาเป็นขัดข้องไม่คล่องใจ

ขึ้นประทับพลับพลาตรงหน้าป้อม
ทั้งสองนางด่างนั่งระวังระไว

๏ นางวัณพาอาวรณ์ถอนสะอื้น
คิดจะฆ่าพระอภัยเห็นได้การ
เมื่อแรกรบพบน้องได้ลองจิต
จนยามสองกลองเกราะเสนาะสนั่น
พระบุตรีพี่น้องสองสุดา
ครั้นโฉมยงรู้สึกทรงนึกได้
จึงเล่าความตามนิมิตพิสดาร
พระอภัยเธอเข้ามาผวากอด
เธอรวบรัดหัตถ์รับประคับประคอง
อัศจรรย์ฝันเห็นไปเช่นนี้
แล้วตรัสถามสามสุดาตำราทาย
นางยุพาว่าเมื่ออยู่ด้วยครูเฒ่า
ทายนิมิตมีตำราพยากรณ์
แล้วนิ่งนับจับยามตามโฉลก
ทราบนิมิตพิสดารของมารดา
พระนงลักษณ์ซักถามถึงสามครั้ง
เห็นองค์พระอภัยจะไม่ตาย
ซึ่งเสียทรงองค์ขาดชาติฝรั่ง
เธอประคองสองหัตถ์คือสัจจา
ซึ่งครูเฒ่าเผาเพลิงตะเกิงแสง
แล้วอวยผลมนต์พร่ำรำพันท้าย

๏ นางลูบอกตกตะลึงรำพึงคิด
นางปรึกษาว่าเป็นไปเช่นนั้น
ดูไพร่พร้อมพลรบครบไสว
คอยช่วงใช้ชิดองค์นางนงคราญฯ
สุดจะขืนข่มรักหักประหาร
แต่สงสารสาราที่อาวรณ์
เห็นทรงฤทธิ์ถอนฤทัยไม่ไสยา
นางเคลิ้มฝันฟื้นกรีดหวีดผวา
ทั้งรำภาพยุงองค์นางนงคราญ
เหมือนพบปะพระอภัยให้สงสาร
ว่าอาจารย์จุดเพลิงตะเกิงกอง
จนกายคอดขาดกระเด็นออกเป็นสอง
ข้าร้องร้องรู้สึกก็นึกอาย
จะเสียทีหรือจะสมอารมณ์หมาย
เคยทำนายบ้างหรือไม่ช่วยให้พร
ได้เรียนเล่าโฉลกตั้งพระสั่งสอน
ตามอักษรซึ่งสุบินจินดนา
ราชาโชคชัยวันชันษา
นางก้มหน้านึกยิ้มทำพริ้มพราย
กลัวรับสั่งจำทูลทำนายถวาย
จะกลับกลายเกลียวกลมภิรมยา
จะเสื่อมทั้งศักราชพระศาสนา
จะรักษาสัตย์สวาทไม่คลาดคลาย
จะโกรธแรงราวกับไฟมิใคร่หาย
น้อมถวายพรนบอภิวันท์ฯ
นึกพินิจเหมือนจะจริงทุกสิ่งสรรพ์
จะผ่อนผันแก้ไขฉันใดดีฯ

๏ ทั้งสามนางต่างคนก็จนจิต
นางยุพาว่าอือหนังสือมี
จึงฉีกเสื้อเครือปักชักกระดาษ
ว่าถึงยุคทุกภาษาจะมาปน
พระอภัยอย่าได้หมายทำร้ายเขา
เป็นคู่สร้างนางละเวงวัณพามา
แม้บาทหลวงล่วงรู้จะขู่ถาม
ผู้มีบุญขุ่นหมองช่วยป้องกัน
เมื่อแม่เลี้ยงได้ผัวตัวเป็นลูก
ตามวิสัยในจังหวัดปัถพี
ทั้งสี่นางต่างฟังต่างนั่งนิ่ง
พระบาลีนี้คะเนเหมือนเทวา
นางละเวงเกรงฝรั่งสังฆราช
จึงตรัสถามยุพาว่าทรามเชย
จะควรฟังหนังสือในมือเสื้อ
ขอฟังคำรำภาดุลาการ

๏ ฝ่ายพี่น้องสองนางต่างคำนับ
คือครูเฒ่าเจ้าสุธาบิดาปราม
ประการหนึ่งถึงที่กลียุค
เป็นมนุษย์สุดแต่ซื่อให้ลือชา

๏ ฝ่ายรำภานารีคนมีสัตย์
ต้องทูลความตามจริงทุกสิ่งไป
เมื่อเคราะห์กรรมจำเป็นเหมือนเช่นข้า
เขามาขอพ่อจะให้ไม่ไยดี
เมื่อต่อตีศรีสุวรรณประจัญปล้ำ
จะมีใหม่ให้เป็นสองก็หมองมัว
เป็นสุดคิดสุดจะอายชม้ายหนี
พระบาลีให้สำหรับเมื่ออับจน
เป็นลายลักษณ์ศักราชชาติสิงหล
ด้วยตั้งต้นแต่ลูกสาวเจ้าลังกา
จะสูญเผ่าพงศ์ชาติพระศาสนา
ถึงไตรดายุคแล้วไม่แคล้วกัน
อย่าบอกความว่าจะฆ่าให้อาสัญ
จะสืบพันธุ์พงศ์กษัตริย์สวัสดี
จะพันผูกพึ่งพาเป็นราศี
อย่าถือผีพวกฝรั่งเมืองลังกา
ต่างเห็นจริงจวนดึกจึงปรึกษา
ช่างเขียนมามิได้ผิดสักนิดเลย
จะกริ้วกราดโกรธขึงกแล้วอกเอ๋ย
เจ้าก็เคยอยู่มากับอาจารย์
หรือจะเชื่อสังฆราชอันอาจหาญ
ช่วยว่าขานขาดคำจะทำตามฯ
ที่บังคับควรฟังมีทั้งสาม
ต้องทำตามตัวจึงได้พึ่งพา
จะปราบทุกเมืองน้อยร้อยภาษา
พี่รำภาเจ้าจะเห็นเป็นอย่างไรฯ
สุดจะขัดสุดจะขืนฝืนนิสัย
ถึงใจไม่ปรารถนามีสามี
ต้องชั่วช้าชายต้องให้หมองศรี
ประเดี๋ยวนี้ซ้ำร้ายเสียดายตัว
แสนระยำยังเว้นแต่เป็นผัว
จึงครองตัวตั้งสัตย์ว่าภัสดา

เธอม้วยมอดวอดวายจะตายด้วย แม้ไม่ม้วยหมายจะรบไม่คบหา
แม้ตรัสใช้ให้ประหารผลาญชีวา จะเชือดคอมรณากับสามี
พระแม่เจ้าเล่าก็ยังกำลังสาว ทุกไททั้วเธอนิยมประสมศรี
ฉวยเสียเมืองเบื้องหน้าจะราคี เป็นสตรีสำหรับจะอับอาย
พระอภัยให้สัตย์จะตัดศึก จงทรงตรึกตรองการประมาณหมาย
แม้ล่วงหลอกคลอกเผาเขาไม่ตาย จะฉิบหายสิ้นทั้งเกาะลังกา
อันหนังสือมือเสื้อคงเชื่อได้ ด้วยเขียนไว้ก่อนกาลนานหนักหนา
คำโบราณท่านว่าคิดผิดตำรา ไปเบื้องหน้าจะลำบากได้ยากเย็นฯ

๏ นางวัณพาว่าจะสู้เขาไม่ได้ เมื่อนานไปก็เป็นเครื่องจะเคืองเข็ญ
เพราะรบรุกฉุกเฉินเผอิญเป็น ก็เหมือนเช่นอกข้าเมื่อหย่าทัพ
พระอภัยไล่ลัดสกัดกั้น หลบไม่ทันเธอก็โถมเข้าโจมจับ
จึงลวงล่อขอสัตย์เธอตรัสรับ ไปปลุกทัพโยธีได้หนีมา
เมื่อจิตใจไม่ชั่วแต่ตัวช้ำ ผลกรรมจะให้ขาดพระศาสนา
ถึงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินจะนินทา เทวดาท่านก็รู้อยู่ด้วยกัน
แต่ได้สั่งสังฆราชพระบาทหลวง ว่าจะลวงล่อฆ่าให้อาสัญ
มิทำเขาเล่าจะโกรธทำโทษทัณฑ์ จะป้องกันแก้ไขฉันใดดีฯ

๏ นางรำภาว่าออกไปเสียให้พบ เธอไม่รบรอนราญเหมือนสารศรี
จึงถอยทัพกลับมาเข้าธานี ไม่ได้ทีใครจะฆ่าได้ว่าไร
ถึงท่านครูรู้ว่าเราหย่าทัพ ที่การลับแล้วแต่จะแก้ไข
เห็นดีพร้อมยอมคิดดั้งจิตใจ จนอุทัยรุ่งรางสว่างดาฯ

๏ ฝ่ายฝรั่งสังฆราชประสาทสั่ง ทหารทั้งไพร่นายทั้งซ้ายขวา
เอาปรอทหยอดหูดูปัญญา เก็บฟางหญ้าฟืนดองสำรองไว้
ถ้าโบกธงตรงออกไปคลอกทัพ กำลังหลับเลยตายทั้งนายไพร่
ทหารพร้อมรอมริบรีบกลับไป ทั้งนายไพร่เตรียมตัวทั่วทุกคนฯ

๏ ฝ่ายองค์พระอภัยเจ้าไตรจักร ลำล่ำละลักถึงลูกสาวเจ้าสิงหล
ให้หวนเห็นเป็นเหตุด้วยเวทมนตร์ หอมสุคนธ์เหมือนเมื่อได้เข้าใกล้เคียง

อยู่อยู่ผีปีศาจให้หวาดหวั่น เหมือนเสียงวัณพาแว่วแจ้วแจ้วเสียง
ลางทีเห็นเป็นนางอยู่ข้างเตียง ลุกขึ้นเมียงมองหาทุกราตรี
ซึ่งรอนราญการศึกไม่นึกรบ จะใคร่พบนางวัณพามารศรี
พอเช้าตรู่จู่มาสรงวารี กรีดพระหัดถ์ขัดสีฉวีวรรณ
อยู่กลางทัพอับจนสุคนธรส ดอกไม้สดใส่แช่ในแม่ขัน
พนักงานพานสุคนธ์คอยฝนจันทน์ ต่างสุคันธรสรื่นค่อยชื่นใจ
แล้วแต่งองค์ทรงเครื่องเรืองระยับ เพชรประดับแพรวพร่างสว่างไสว
ออกหยุดยั้งนั่งหน้าพลับพลาชัย เสนาในอภิวาทดาษดา
พระโอรสอนุชาก็มาพร้อม ประณตน้อมนั่งฝ่ายทั้งซ้ายขวา
พระเอื้อนอรรถตรัสความตามสัญญา นางวัณพาจะออกรบพบกับเรา
จะขอสู้ผู้เดียวเกี้ยวให้ดิด ใครอย่าคิดมุ่งหมายทำร้ายเขา
จะปลอบโลมโฉมงามตามสำเนา การของเราใช่การราญณรงค์ฯ

๏ ศรีสุวรรณครั้นเห็นผิดจริตนัก จะห้ามหักเห็นไม่ฟังกำลังหลง
จึงทูลว่าถ้ากระนั้นให้มั่นคง การณรงค์จะได้ทำแต่ลำพัง
แล้วทูลลาพาหลานมาด้านหน้า เขาออกมาเราจะได้ออกไปมั่ง
กลศึกลึกเหลือจะเชื่อฟัง คอยระวังตนทั่วทุกตัวคนฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงวัณพารัตน์ เป็นยอดขัดดิยาหญิงในสิงหล
บรรทมตื่นฟื้นองค์เข้าสรงชล ในมณฑลถือเสน่ห์เทวดา
กับสามนางต่างเลียนจุดเทียนพร้อม เสกน้ำหอมโซมซาบอาบมังสา
ผัดสุคนธ์ปนแก้วแววนัยน์ตา ใครเห็นหน้านึกรักร้องทักทาย
ยิ่งเข้าใกล้ได้กลิ่นเหมือนกินเหล้า ให้มัวเมาความรักหักไม่หาย
เสน่ห์ยาทาปนกระวนกระวาย อยากใคร่ก่ายกอดจูบใคร่ลูบโลม
แล้วทรงเสื้อเครือวัลย์สีจันทร์อ่อน ดังกินนรแน่งน้อยแซ่มซ้อยโฉม
มวยกระหมวดกวดกันน้ำมันโซม อุณาโลมลงแก้มยิ้มแย้มงาม
แล้วทรงช้องป้องพักตร์แล้วปักปิ่น ล้วนเพชรนิลแนมมณีสีสยาม
ตุ้มหู้ห้อยพรอยแพรวดูแวววาม นิ้วอร่ามธำมรงค์เป็นวงวาว

ใส่เกือกเพชรเสร็จสรรพจับกระบี่ นางนารีเรียงตามทั้งสามสาว
แลละม้ายคล้ายเคลื่อนดังเดือนดาว ใครเห็นหาวนอนทั่วทุกตัวชาย
ถึงหอรบพบฝรั่งสังฆราช อภิวาทถามไถ่เหมือนใจหมาย
เห็นเมฆเบิกฤกษ์ดีจะคลี่คลาย แต่การภายหลังนั้นให้ทันการฯ
๏ บาทหลวงว่าอย่าวิตกเร่งยกทัพ เตรียมไว้รับรถาโยธาหาญ
นางรับคำอำลาพระอาจารย์ มาพระลานเลยตรงขึ้นทรงรถ
สามนารีขี่ม้าสีฟ้าเหลือง ประดับเครื่องเครือกุดั่นกั้นพระกลด
จามรชอนตะวันเป็นหลั่นลด ให้ชักรถรีบออกนอกกำแพง
ทหารแห่แตรสังข์ประดังเสียง ก้องสำเนียงโห่ฮึกนึกแสยง
พวกเกียกกายซ้ายขวาพวกม้าแซง เป็นคู่แข่งเคียงรถบทจร
ถึงหน้าทัพยับยั้งคอยฟังศึก พลผลึกออกมารับสลับสลอน
แต่รู้ความตามสารไม่ราญรอน ต่างหยุดหย่อนยืนยั้งระวังความฯ
๏ ฝ่ายองค์พระอภัยวิไลโฉม เสียงแห่โหมกึกก้องท้องสนาม
ให้สืบดูรู้ว่าพะงางาม ออกมาตามสัญญายิ่งอาวรณ์
ขึ้นทรงนั่งหลังพระยาวลาหก เครื่องกระหนกเนาวรัตน์ประภัสสร
ฝ่ายพระน้องหน่อกษัตริย์ขึ้นอัสดร คอยราญรอนเรียงมาริมม้าทรง
ถึงหน้าทัพยับยั้งพระสังเกต พอสบเนตรทรามสงวนนวลหง
สวาทหวังคลั่งคลุ้มใคร่อุ้มองค์ ตะลึงหลงแลเปล่งดังเพ็งจันทร์
จะพิศไหนให้เห็นเหมือนเช่นรัก วิไลลักษณ์ล้ำสุรางค์นางสวรรค์
ขนงเนตรเกศแก้มแต้มอำพัน เหมือนลูกจันทน์แจ่มผ่องละอองนวล
ขึ้นดำรงทรงนั่งบัลลังก์รถ ดูช้อยชดโฉมงามทรามสงวน
ยิ่งเพ่งพิศฤทธิ์เสน่ห์ให้เรรวน จึงตรัสชวนเชิญนางทางประโลม
แม่วัณพายาหยีเจ้าพี่เอ๋ย กระไรเลยลืมรักเฝ้าหักโหม
พี่คนซื่อหรือมาลวงให้ทรวงโทรม จึงรุกโรมดิดตามด้วยความรัก
แม่คิดร้ายหมายรบไม่คบแล้ว หรือน้องแก้วแลดูยังรู้จัก
ที่เมืองใหม่ไฟสว่างกระจ่างพักตร์ แม่นงลักษณ์ลืมแล้วหรือแก้วตาฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงฟังเพลงพลอด ระทวยทอดนัยน์เนตรดูเชษฐา
ทำเยื้อนยิ้มพริมพรายชม้ายมา กิริยาอย่างละครให้งอนงาม
แล้วตรัสตอบขอบคุณการุญรัก ที่หาญหักข่มเหงไม่เกรงขาม
เหลือละโมบโลภลาภเที่ยวปราบปราม ไม่ทำตามมธุรสพจมาน
เมื่อพบกันสัญญาจะหย่าทัพ แล้วไม่กลับแกล้งว่ารักมาหักหาญ
เห็นพระทัยไม่ตามความโบราณ จะสู้ด้านต่อยุทธ์จนสุดมือ
วันนี้ที่สัญญาได้มาพบ จะรอรบกันกับน้องแต่สองหรือ
หรือจะขับทัพใหญ่ไล่กระพือ จึงไม่ถือศัสตรามาราวีฯ
๏ พระอภัยได้ฟังเห็นยังรัก อุดส่าห์ปลักปลอบประโลมนางโฉมศรี
ซึ่งพูดกันสัญญาในราตรี โทษของพี่นี้ไม่ผิดสักนิดเลย
ได้ปลุกทัพกลับมาลังกาหมด ว่าฉันปดเสียอีกเล่าแม่เจ้าเอ๋ย
คอยรอรั้งฟังความแม่ทรามเชย ก็ลอยเลยลิบหายมาหลายเดือน
แสนละห้อยคอยข่าวทุกเช้าค่ำ จนโรคซ้ำเสียใจใครจะเหมือน
จึงแต่งสารการรักมาดักเตือน แม่กลบเกลื่อนแกล้งเสด้วยเล่ห์กล
จะเลิกทัพกลับไปอย่างไรรอด รักแม่ยอดเยาวมิ่งเมืองสิงหล
แม้ชีวีพี่ชายมิวายชนม์ มิให้คนอื่นต้องแม่น้องเลย
เจ้าหมายมั่นสัญญาจะมารบ พี่อยากพบนวลละอองดอกน้องเอ๋ย
ไม่ณรงค์สงครามกับทรามเชย อย่าแคลงเลยไม่ลวงแม่ดวงใจ
ตัวของพี่นี้ถ้าแม้แม่แค้นเดือด ตามแต่เชือดฉะลงที่ตรงไหน
จะขอกอดยอดมิ่งไม่ชิงชัย จนขาดใจจึงจะวางให้ห่างทรวงฯ
๏ นางวัณพาอาวรณ์ถอนสะอื้น สู้กลั้นกลืนกลัวอำนาจพระบาทหลวง
สงสารคำร่ำง้อไม่ล่อลวง เราแกล้งหน่วงเนิ่นช้าเธอว่าจริง
เป็นจนใจไม่รู้ที่จะชี้ชอบ จะต้องตอบตามประสามารยาหญิง
จึงว่าชะพระช่างกล่าวล้วนเพราพริ้ง ว่าไม่ทิ้งความสัตย์ซึ่งปฏิญาณ
จนยินยอมน้อมนบไม่รบพุ่ง เชิญบำรุงราชัยมไหสถาน
ขอเป็นข้าสารภาพถึงกราบกราน หนังสือสารก็ยังมีที่พระองค์

จนข้าเฝ้าเขาเย้ยไม่เงยพักตร์ ว่าลานรักพระอภัยจนใหลหลง
แต่ตัวของน้องนี้ถือว่าซื่อตรง ต่อตีวงด้านแตกจึงแปลกใจ
มาล้อมเขาเจ้าประจัญจึงขันสู้ ก็ทราบอยู่จะชนะพระที่ไหน
เหมือนมาวานผลาญชีวันให้บรรลัย แต่พอได้ลือชื่อว่าซื่อตรง
อย่าร่ำรักนักเลยน้องเคยพบ เชิญมารบเอาศีรษะตามประสงค์
แล้วลงจากรถาขึ้นม้าทรง ให้ปักธงสัญญาต่อหน้าคน
น้องวอดวายฝ่ายพระองค์ทรงสวัสดิ์ ผ่านสมบัติแว่นแคว้นแดนสิงหล
พระแพ้น้องกองทัพให้กลับพล ไปเสียพันพาราอย่ามาดี
อันผู้หญิงสิงหลนี้คนซื่อ ใครดึงดื้อแล้วก็สู้ไม่รู้หนี
ไม่เหมือนอย่างนางสุวรรณมาลี เขารู้ทีทำจริตกระบิดกระบวนฯ

๏ พระอภัยรู้ใจว่าขู่หยอก จึงเอื้อนออกโอษฐ์พลางทรงพระสรวล
พี่อาลัยใจรักไม่ชักชวน มาก่อกวนท้าพี่มิอยากรบ
จะฆ่าฟันฉันใดก็ไม่ห้าม ก็เล่าความตั้งแต่ต้นไปจนจบ
เมื่อแจ้งการสารตอบตามนอบนบ ไม่นึกรบนึกรักน้องหนักครัน
เป็นคราวเคราะห์เพราะพระน้องเข้าข้องขัด ว่าให้ตัดญาดิกาให้อาสัญ
บอกว่าหยอกดอกก็เขาว่าเข้ากัน จึงหุนหันหักด่านดงตาลมา
พี่ผิดจริงมิ่งแม่จงแก้แค้น ทำทดแทนเถือหนังแลมังสา
ไม่ต่อตีศรีสวัสดิ์เป็นสัจจา พลางขับม้าเข้าไปตรงธงสำคัญ
นางละเวงเกรงจะจับขยับกริช พระน้องชิดชักทวนสวนถลัน
ฝ่ายสามนางด่างน้าวสายเกาทัณฑ์ ด่างขยั้นหยุดยั้งระวังทีฯ

๏ ศรีสุวรรณครั้นเห็นหน้ารำภาน้อย ดูแช่มช้อยชื่นจิตด้วยฤทธิ์ผี
พึ่งรุ่นสาวขาวล้ำเหมือนสำลี ได้เป็นที่เจ้าเมืองมีเครื่องยศ
ยิ่งงามคมสมควรเป็นนวลเปล่ง ยิ่งพิศเพ่งผ่องเหมือนเดือนทรงกลด
ยิ่งรวยรินกลิ่นกลั่นคันธรส เหลือจะอดออกปากฝากไมตรี
เออนี่แน่แม่รำภานิจจาเอ๋ย กระไรเลยแลพบก็หลบหนี
เมื่อแรกเราเล่าก็เหมือนเพื่อนชีวี เจ้าแปลกพี่แล้วหรือน้องลองรำลึก

ถึงรบรับอับจนใช่คนอื่น
ไฉนน้าวเกาทัณฑ์หุนหันฮึก
๏ นางรำภาหน้าอายชังตายตอบ
เคยรบสู้รู้จักอย่าทักเปรย
เมื่อรบกันฉันได้ผ้าเช็ดหน้าไว้
แต่หมวกเพชรเม็ดบุษย์สุดเสียดาย
๏ พระยิ้มพลางทางว่าเช็ดหน้าพี่
สู้เปลื้องไว้ให้เจ้าอ้างด่างพยาน
หมวกของเจ้าเอาไว้จะได้ซื่น
พลางใช้ไพร่ให้กลับไปพลับพลา
พี่ขอยืมปลื้มใจเมื่อไสยาสน์
นางแลดูชูผ้าเช็ดหน้าเย้ย
๏ สินสมุทหยุดฟังบนหลังม้า
ก็ฉุนเฉียวเสียวเสน่ห์ประเวณี
จะเกี้ยวบ้างอย่างพระอาบิดาเกี้ยว
แต่ยิ้มเยื้อนเอื้อนอายชม้ายเมิน
จึงขับม้ามาตรงนางแล้วพลางถาม
ยิงเกาทัณฑ์สันทัดเคยหัดปรือ
ว่าสินทรัพย์นับโกฏิจะโปรดให้
อย่าหมองหมางจางจืดให้ยืดยืน
๏ นางฟังคำน้ำใจมิได้รัก
แกล้งยียวนสรวลสันต์จำนรรจา
มาดีปล้นขนทรัพย์ไปนับหมื่น
ละโมบนักมักได้ฉันไม่เคย
๏ สินสมุทสุดจนให้อ้นอั้น
แต่ยิ้มยิ้มหงิมง่วงไม่ท้วงติง
พอได้ชื่นใจบ้างที่กลางศึก
ไม่รำลึกความหลังดูบ้างเลยฯ
ถึงจะชอบเหมือนคำก็ทำเฉย
ถึงเยาะเย้ยอย่างไรก็ไม่อาย
ถ้าแม้ไม่มีอื่นจะคืนถวาย
จะขอถ่ายเงินทองที่ต้องการฯ
ถึงจะมีเหมือนหาไม่ด้วยไกลสถาน
ไม่ต้องการเลยแล้วหรือแก้วตา
แล้วจะคืนให้กับมิตรกนิษฐา
เอาหมวกมาจูบต้องประคองเชย
อย่าเพ่อขาดไมตรีเจ้าพี่เอ่ย
ต่างก็เปรยเปรียบปราศรัยกันในทีฯ
ดูยุพาผกามารศรี
ด้วยฤทธิ์ผีพาให้พระทัยเพลิน
แล้วหน่วงเหนี่ยวนึกคร้ามให้ขามเขิน
ให้เผอิญอกใจดังใจฮือ
แม่น้องนางยุพาผกาหรือ
มีหนังสือมาถึงฉันเมื่อวันซืน
ขอสไบน้องรักแต่สักผืน
ใช่คนอื่นคนไกลหาไหนมาฯ
ดูเหมือนยักษ์ร้ายกาจไม่ปรารถนา
ขอทานผ้าพี่ชายไม่อายเลย
ยังขอผืนผ้าเล่าแม่เจ้าเอ๋ย
ไม่อายเลยเจียวหรือพี่พูดดีจริงฯ
ไม่รู้ผันผ่อนแก้แพ้ผู้หญิง
ทำเมินนิ่งนึกเขินสะเทิ้นทีฯ

๏ พระอภัยได้เห็นสองพี่น้องน้อย ดูแช่มช้อยเช่นวัณพามารศรี
ให้นึกรักทักยุพาสุลาลี มาถึงนี่หน่อยเถิดพ่อจะขอชม
ช่างฉอเลาะเราะรายละม้ายเหมือน ได้เป็นเพื่อนชนนีเห็นดีสม
ฝ่ายสองนางได้ฟังต่างบังคม พระตรัสชมกระหม่อมฉันด้วยกรุณา
ขอบพระคุณอุ่นจิตดังบิตุเรศ จงโปรดเกศกระหม่อมฉันให้หรรษา
ช่วยเลิกทัพกลับไปอย่าได้มา จะเห็นว่าโปรดโปรานสำราญใจฯ

๏ พระฟังนางช่างพลอดฉอดฉอดเสียง เหมือนแม่เลี้ยงเหลือดีจะมีไหน
จึงตอบว่าข้าจะขับกองทัพไป มิให้ใครรบพุ่งกรุงลังกา
แต่ตัวพ่อขออยู่เอ็นดูด้วย เจ้าจงช่วยปลูกฝังพ่อบ้างหนา
แม้รับคำสำคัญที่สัญญา จะให้ล่าเลิกทัพถอยกลับไปฯ

๏ นางยุพาผกาปรีชาฉลอง พระแกล้งลองเล่นว่าจะอาศัย
เมืองผลึกดึกกว้านสำราญใจ จะเห็นอะไรกับฝรั่งเมืองลังกา
แม้จริงจังดังตรัสไม่ขัดข้อง สุดแต่ต้องพระประสงค์คงอาสา
เชิญพระองค์ทรงธรรม์ได้สัญญา จะเลิกล่าพลขันธ์ไปวันไรฯ

๏ พระยิ้มพลางทางว่านิจจาเอ่ย ไม่ลวงเลยแล้วบิดาจะอาศัย
ให้มารดรอ่อนน้อมพร้อมพระทัย พ่อจะให้สัจจังอยู่ลังกา
แล้วถอดเพชรธำมรงค์ซึ่งทรงก้อย วงน้อยน้อยน่ารักเป็นหนักหนา
ให้ทหารคลานไปใกล้อาชา ให้ยุพาผกาสุลาลีวัน
แล้วว่าพ่อขอมีไมตรีไว้ ถ้าแม้ได้เหมือนคำจะทำขวัญ
นางยอบองค์ลงรับแล้วอภิวันท์ พอสายัณห์หย่าทัพต่างกลับไปฯ

๏ นางวัณพามายังพระสังฆราช เชิงฉลาดเล่าแจ้งแถลงไข
ไม่สมหวังดังจิตที่คิดไว้ ต้องเกลี่ยไกล่กลับมาตรึกตราการ
แล้วกราบลามาสำนักตำหนักดึก เปลื้องเครื่องศึกสรงเสวยนมเนยหวาน
พอพลบค่ำย่ำฆ้องก้องกังวาน เหล่าทหารเฮฮาพูดจาเกรียว
เราไปทัพกับผู้ชายเป็นนายทัพ ต้องรบรับฟันแทงสิ้นแรงเรี่ยว
ไปตามเจ้าเราเป็นหญิงดีจริงเจียว ฟังเธอเกี้ยวกันก็เพลินเจริญใจ

บ้างร้องถามสามคู่สู้ศึกปาก
เสียงหัวร่อต่อรองกันก้องไป
๏ ฝ่ายฝรั่งทั้งหลายต่างพรายแพร่ง
คิดไปว่าราวีมามีชู้
แล้วรีบหาข้าเฝ้าเหล่าฝรั่ง
ขึ้นนั่งเตียงเสียงสำลักกระอักกระไอ
พระอภัยให้แหวนไว้แทนหรือ
ให้ลวงเขาเจ้าไม่ลวงหน่วงเวลา
อ้ายพวกไพร่ได้เห็นมาเป็นโจทก์
นางแม่สื่อซื้อหน้าฆ่าให้ตาย
๏ ยุพาฟังสังฆราชกริ้วกราดโกรธ
ถึงอับจนกลศึกร่ำลึกทัน
พระคุณเจ้าเฒ่าชราพูดจาหลง
วิสัยศึกลึกซึ้งจึงจะดี
จะลวงเขาเป่าปี่เขามิเป่า
จึงยักย้ายถ่ายเทด้วยเล่ห์กล
พรุ่งนี้เช้าเราจะจับทัพผลึก
พวกนายไพร่ใหญ่น้อยจงคอยดู
อันเยี่ยงอย่างข้างกำหนดในกฎหมาย
นี่เราปราบรายได้ด้วยไมตรี
ฝ่ายพระบาทมาดุรงค์ปลงธุระ
แม้ไม่ทันสัญญาพระอาจารย์
๏ ฝ่ายฝรั่งสังฆราชฉลาดมาก
นึกว่าถูกลูกคนนี้มันดีจริง
สักครู่หนึ่งจึงว่าถ้าเช่นนั้น
แล้วลุกลามากำชับทุกทัพชัย
เดิมพันมากอยู่อ้ายเกลอเสมอไหน
บาทหลวงได้ยินความเที่ยวถามดูฯ
บาทหลวงแจ้งจึงว่าเบื่อเหลืออดสู
ขี้ปดกูกูจะว่าให้สาใจ
มาพร้อมพรั่งที่วัณพาอยู่อาศัย
แล้วถามไถ่พี่น้องสองสุดา
นางแม่สื่อสองทัพรับอาสา
แล้วมีหน้าไหว้เขาให้เราอาย
จะทำโทษตามบทในกฎหมาย
แต่เจ้านายเนรเทศจากเขตคันฯ
จะลงโทษโทษาให้อาสัญ
เอากลผันภูผาออกพาที
ไม่มั่นคงควรหรือกลับถือผี
ให้รู้ที่แข็งอ่อนได้ผ่อนปรน
ปากของเขาใครจะงัดเห็นขัดสน
ชื่อว่าฝนดับไฟท่านไม่รู้
ให้สิ้นศึกเสียไม่เหลือเหมือนเบื่อหนู
จะได้รู้ความในทำไมมี
โทษถึงตายแต่ไม่รบกลับหลบหนี
พอพรุ่งนี้ก็จะเสร็จสำเร็จการ
สั่งให้พระยกออกคลอกทหาร
โทษของท่านใหญ่หลวงอย่าท้วงดิงฯ
แต่ฝีปากอ่อนแอแพ้ผู้หญิง
ดะลึงนิ่งหน้าม้านรำคาญใจ
ใครไม่ทันโทษหนักถึงตักษัย
ให้นายไพร่พร้อมกันตามสัญญาฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงเกรงบาทหลวง ครั้นดึกดวงเดือนสว่างกลางเวหา
จึงตรัสถามความคิดของธิดา ใยสัญญาอย่างนั้นกับท่านครูฯ

๏ นางยุพาว่าพระคุณการุญเลี้ยง การแต่เพียงนี้มิได้ให้อดสู
จะผ่อนปรนกลการผลาญศัตรู ชื่อว่างูกินหางอย่างโบราณ
แล้วเล่าความตามคิดไม่ปิดป้อง มิให้ต้องคลอกเผาเหล่าทหาร
พระชนนีดีใจเห็นได้การ ค่อยคิดอ่านอุบอิบซุบซิบกันฯ

๏ ฝ่ายองค์พระอภัยมิได้หลับ แต่พลิกกลับกลุ้มใจจนไก่ขัน
เผยพระแกลแลชมพนมวัน เห็นพระจันทร์แจ่มดวงจะล่วงลับ
ค่อยคล้อยเคลื่อนเลื่อนรถสลดเหลือง ดูเรื่อเรืองไรไรมิใคร่ดับ
โอ้ดูเดือนเหมือนวัณพาเมื่อล่าทัพ ไปลิบลับแล้วเมื่อไรจะได้เชย
โอ้รินรินกลิ่นพิกุลมาฉุนชื่น ถอนสะอื้นอิงแอบแนบเขนย
หนาวน้ำค้างพร่างพรมลมรำเพย พระก็เลยหลับไปในไสยา
เทพเจ้าเอายุบลมาดลจิต ให้นิมิตฝันฟื้นตื่นผวา
พระดรึกไดรในสุบินจินตนา จนเวลารุ่งแจ้งยิ่งแคลงใจ
จึงโสรจสรงทรงเครื่องเรืองระยับ ออกหน้าพลับพลาทองม่านสองไข
พร้อมโอรสอนุชาเสนาใน จึงตรัสให้สานนเป็นคนทาย
ฝันว่าปี่ที่เราเป่าแต่ก่อน เป็นมังกรกับนาคมามากหลาย
เข้ารุมรบขบตอดเราวอดวาย ยังแต่กายกรบาทขาดกระเด็น
แล้วตัวเราเข้าไปอยู่ในถ้ำ จะคลานคลำไปข้างไหนก็ไม่เห็น
พระโยคีมีมหาคงคาเย็น ชุบให้เป็นคนคืนพอฟื้นกายฯ

๏ เจ้าพราหมณ์ฟังบังคมบรมนาถ จึงอ่านศาสตร์ไสยมนต์มงคลถวาย
แจ้งนิมิตคิดคูณแล้วทูลทาย พระเคราะห์ร้ายเร่งระมัดบำหยัดองค์
อันงูขบรบรอนมังกรกลุ้ม หญิงจะรุมรักใคร่ให้ไหลหลง
จะพลัดพรากจากดระกูลประยูรวงศ์ แต่พระองค์นั้นว่าหญิงจะซิงไป
ซึ่งมืดสิ้นดินฟ้ามหาสมุทร จะทิ้งพุทธภาวนาภาษาไสย
อันโยคีที่ให้ฟื้นใช่อื่นไกล คือผู้ใหญ่อยู่ในศีลพระชินวงศ์

จะชูช่วยด้วยวิชาอานุภาพ ให้เกิดลาภล้นลบสบประสงค์
สืบกษัตริย์อดิเรกเป็นเอกองค์ พระญาดิวงศ์พรั่งพร้อมเป็นจอมเจิม
ในสามวันชันษาชะตาขาด จะร้างราชสมบัติฉัตรเฉลิม
ที่ตรงปี่นี้สังเกตเป็นเหตุเดิม จะแรกเริ่มร้ายดีให้มีมา
ขอทัดทานผ่านเกล้าอย่าเป่าปี่ ภัยจะมีแม่นแท้แน่หนักหนา
เคราะห์นี้ร้ายคล้ายพระรามตามสีดา ไมราพณ์พาลงไปไว้ได้บาดาล
แต่มีชายตายแทนเป็นแม่นมั่น พระเคราะห์นั้นถึงฆาตอย่าอาจหาญ
จงอยู่ในไสยาสมาทาน จะตั้งศาลบวงสรวงดวงชะตา
เสกสะเดาะเคราะห์ร้ายให้คลายเคลื่อน จนดาวเดือนดวงดับลับเวหา
จึงสรงชลมนต์พรมมุรธา ตามตำราไสยเวทประเภทพราหมณ์ฯ

๏ พระฟังทำทำนายเห็นร้ายนัก ค่อยลืมรักนางละเวงด้วยเกรงขาม
แต่มานะกษัตริย์จึงตรัสความ ที่ห้ามปรามสอนสั่งจะฟังคำ
จงคิดอ่านการสะเดาะพระเคราะห์ด้วย เหมือนชูช่วยเชิดชุบอุปถัมภ์
แล้วเข้าห้องของพระองค์นั่งทรงธรรม ชักประคำภาวนาสมาทานฯ

๏ ฝ่ายเจ้าพราหมณ์สามคนมนต์ชะงัด จึงรีบจัดแจงสั่งให้ตั้งศาล
กันยาแฝดแปดทิศพิสดาร มาแต่งการข้างที่บัตรพลีพราย
เอาแพรบางอย่างดีแปดสีซ้อน บนบรรจถรณ์ให้บรรทมโบกลมถวาย
แล้วอ่านมนต์สะเดาะสดัมยัมพวาย ธงนารายณ์กรายปัดกำจัดภัย
ผ้าแพรสีที่รองขนองนั้น เอาผูกพันภาพยนต์ด้วยมนต์ไสย
เป็นคนธรรพรับเคราะห์แล้วเหาะไป พระอภัยค่อยหายกระวายกระวน
ที่ผูกพันวัณณพามาแต่หลัง ครั้นคลายคลั่งคิดเห็นไม่เป็นผล
ปรึกษาพราหมณ์ถามฤกษ์จะเลิกพล เจ้าสานนคอยสนองให้ต้องตามฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงกริ่งเกรงตรึก กลัวการศึกจะไม่เสร็จคิดเข็ดขาม
ครั้นเช้าใช้ให้ยุพาพะงางาม ไปจัดตามกลศึกซึ่งตรึกการฯ

๏ ฝ่ายพี่น้องสองสุดาลาลีลาศ มาบอกบาทหลวงฝ่ายนายทหาร
รับสั่งใช้ให้มาหาพระอาจารย์ เห็นว่าท่านฟื้นเฟือนไม่เหมือนเดิม

ฉวยได้ทีมิทำให้สำเร็จ
จะเกณฑ์ไพร่ในลังกาให้มาเติม
แล้วจัดผู้รู้ขนบในรบพุ่ง
เผื่อเพลี่ยงพล้ำตั้งมั่นประจัญบาน

◎ พระฝรั่งสังฆราชดวาดว่า
เราได้รับสัประยุทธ์จะจุดไฟ
จะแต่งใครไปรักษาลังกานั้น
แม้ไพรีมิหลับทำกลับกลาย

◎ นางฟังคำทำเป็นว่าถ้าเช่นนั้น
คงจะคิดบิดผันจำนรรจา
แล้วจะรีบไปรักษาลังกาไว้
บาทหลวงรับกลับว่าแม้ฆ่าตาย
จงไปวังลังกาเถิดอย่าอยู่
นางคำนับรับความตามสำเนา
แล้วกราบลามาเตรียมรถที่นั่ง
พวกนารีที่ให้แต่งแปลงเป็นชาย
สุลาลีนั้นสำหรับให้ขับรถ
คอยประทับรับพระบาทมาดุรงค์
เตรียมสำเร็จเสร็จสรรพกลับมาเฝ้า
จะออกไปใช้พระอภัยมณี
แล้วจะพามาถวายขึ้นท้ายรถ
คุมไปวังขังไว้ให้หลายวัน
ด้วยท่านครูผู้เฒ่าจะเอาศพ
แล้วจัดแจงแต่งหนังสือจะถือไป
ทูลลาบาทมาดุรงค์มาทรงม้า
ให้ตามหลังสั่งเสร็จสำเร็จการ
ไม่สิ้นเสร็จเสี้ยนศึกจะฮึกเหิม
พอได้เพิ่มพลขันธ์ให้ทันการ
ไปกันกรุงลังกามหาสถาน
ท่านคิดการอย่างเดียวมันเปลี่ยวใจฯ
อย่าพักมาผันแปรพูดแก้ไข
แม้ไม่ได้แล้วกูจะสู้ตาย
ตามจะผันผ่อนการประมาณหมาย
จะต้องตายตามกันเหมือนสัญญาฯ
ต้องแยกกันทำสงครามตามประสา
พิฆาตฆ่าพระอภัยเสียให้ตาย
ที่จุดไฟนี่เป็นการท่านทั้งหลาย
เอารูปกายพระอภัยมาให้เรา
แล้วพวกกูจึงจะออกไปคลอกเผา
นึกว่าเราลวงได้ด้วยง่ายดาย
มีบัลลังก์หลังคาฝาพระฉาย
อยู่เรียงรายซ้ายขวารักษาองค์
บอกกำหนดสงครามตามประสงค์
แล้วรีบตรงไปลังกาในราตรี
ทูลพระเจ้าลังกามารศรี
ให้เป่าปี่คนหลับทบทับกัน
แต่งทรงยศอย่าเพ่อฆ่าให้อาสัญ
กระหม่อมฉันจะอยู่รับกองทัพชัย
จะต้องกลบเกลื่อนล้างทางสงสัย
ห่อสไบย้อมยาไว้ซ้านาน
ร้องเรียกหาย่องตอดยอดทหาร
ออกจากด่านเดินมาถึงหน้าทัพ

จึงร้องบอกหลอกเหล่าชาวผลึก วันนี้ศึกจะสำเร็จเป็นเสร็จสรรพ
นางทรามวัยใช้ธิดามาคำนับ จงเปิดรับเร็วเราจะเข้าไปฯ

ตอนที่ ๓๕
พระอภัยติดท้ายรถ

๏ นายประตูรู้ความตามสุภาพ
ทั้งสามพราหมณ์ความเดิมให้เคลิ้มใจ
พอสตรีฝีปอบเข้าขอบค่าย
นางยุพามาถึงองค์พระทรงธรรม์
๏ พระเพ่งพิศธิดายุพาพักตร์
จึงปราศรัยไต่ถามความบุตรี
๏ นางทูลว่าข้าพเจ้าจะเล่าถวาย
จึงหยิบสารการลับกับสไบ
๏ พระยินดีคลี่ผ้าย้อมยาแฝด
ประจงจำสำคัญของวัณพา
แล้วทรงสารอ่านลิขิตพินิจนิ่ง
ซึ่งทรงศักดิ์รักใคร่เป็นไมตรี
น้องเห็นจริงสิ่งใดมิได้แหนง
ให้ธิดามาประณตบทมาลย์
ด้วยไหนไหนได้ต้องตัวน้องแล้ว
ซึ่งสิ่งใดได้ว่าให้ราคี
ด้วยเป็นหญิงยิ่งยากมาฝากรัก
จนแสนโศกโรคช้ำระกำใจ
สไบบางต่างน้องอยู่รองบาท
หนึ่งสาราอย่าให้รู้ถึงหูชาย
พระเชษฐาอาลัยฉันใดมั่ง
ไว้ความลับกับยุพาพะงางาม
๏ พระทราบสารหวานซื่นไม่ขืนขัด
เจ้าพราหมณ์คิดผิดใจกระไรเลย
วิ่งไปกราบทูลแจ้งแถลงไข
จึงสั่งให้รับมาพลับพลาพลัน
มนต์ก็คลายเสื่อมขลังทั้งอาถรรพณ์
บังคมคัลคอยสดับตรับคดีฯ
ให้กลับรักนางวัณพามารศรี
พระชนนีใช้มาว่าอย่างไรฯ
จะแพร่งพรายพระปัญญาอัชฌาสัย
ถวายในพระหัตถ์กษัตราฯ
เปรียบเหมือนแรดได้กลิ่นถวิลหา
พระเชยผ้าหอมหวนให้ยวนยี
ว่าน้องหญิงกราบประณตบทศรี
ไม่ต่อตีตามสัตย์ปฏิญาณ
แต่กลั่นแกล้งกลัวอายฝ่ายทหาร
ขอประทานโทษาฝ่าธุลี
เหมือนฉัตรแก้วเก้าชั้นกั้นเกศี
ขออย่ามีเวราข้างหน้าไป
สุดจะซักชายชิดพิสมัย
จะกลับไปลังการักษากาย
อย่าคิดขาดความรักสมัครหมาย
น้องต้องอายอนุกูลให้สูญความ
จงตรัสสั่งถึงละเวงอย่าเกรงขาม
จะผ่อนตามสารพัดไม่ขัดเอยฯ
พอรู้ซัดชุบน้ำแล้วทำเฉย
ไม่เหมือนเคยทูลถามตามสงกา

พระแกล้งตรัสตัดความอย่าถามซัก เป็นเรื่องรักมิใช่ศึกจะปรึกษา
พากันไปให้ลับที่พลับพลา จะพูดจาเล่นตามความสำราญฯ
๏ เจ้าพราหมณ์ดูรู้กลว่ามนต์เสื่อม พระเนตรเลื่อมลงอีกจึงฉีกสาร
เสียพิธีผีสางเข้ารางควาน จึงทัดทานข้อความตามทำนอง
เชิญผ่านเกล้าเข้ามณฑลบนแท่นที่ อย่าสูสีถูกกลจะหม่นหมอง
เวลาเย็นเช่นนี้ผีคะนอง จะถูกต้องตกไปแก่ไพรี
ยังสะเดาะเคราะห์ค้างอยู่กลางฆาต อย่าประมาทเทวดาในราศี
อดพระทัยไว้พอรุ่งขึ้นพรุ่งนี้ จึงพาทีเถิดไม่ขัดพระอัธยาฯ
๏ พระฟังพราหมณ์ยามหลงทรงพระสรวล เออก็ควรหรือมาคิดริษยา
นี่ศึกเสือเหนือใต้ที่ไหนมา นางยุพาคนเดียวเปลี่ยวจริงจริง
จะพูดเล่นเห็นตัวว่ากลัวผี พูดไม่มีอดสูแก่ผู้หญิง
ยักออกไปใครจะล่วงมาท้วงติง ถ้าขืนนิ่งอยู่ไม่ได้ขัดใจกัน
จะสะเดาะมิสะเดาะที่เคราะห์ร้าย ถึงไม่หายก็ไม่กลัวดอกตัวฉัน
พอพรุ่งนี้ดีร้ายที่ทายนั้น จะเห็นกันมั่นคงไม่สงกาฯ
๏ ฝ่ายสามพราหมณ์ห้ามไว้เห็นไม่หยุด ความกลัวสุดซึ่งว่าคิดริษยา
ต้องคลานคล้อยถอยไปพอไกลตา พวกเสนาใหญ่น้อยพลอยถอยตามฯ
๏ พระอภัยได้ช่องไม่ข้องขัด จึงเอื้อนอรรถอ้อนวอนสุนทรถาม
ประชวรนั้นฉันใดไม่ได้ความ จงเล่าตามจริงพ่อจะขอฟังฯ
๏ นางยุพานารีได้ทีพร้อม ทั้งหว่านล้อมเล่าตามเนื้อความหลัง
เมื่อเลิกทัพกลับไปถึงในวัง พวกฝรั่งรู้ประจักษ์ว่ารักกัน
ไปบอกพระจะให้เนรเทศเจ้า ลูกนี้เขาจะฆ่าให้อาสัญ
พระชนนีมีแต่ว่าจะจาบัลย์ เอาผ้าพันผูกพระศอจะมรณา
ฉันพี่น้องร้องไห้รีบไปแก้ ก็นิ่งแน่ไปเหมือนดังดับสังขาร์
จนเที่ยงคืนฟื้นองค์คงชีวา เฝ้าโศกากอดลูกผูกอาลัย
จะกลับวังครั้งนี้เพราะชีวิต จะม้วยมิดมั่นคงไม่สงสัย
จึงตรัสใช้ให้ข้าเอาผ้าสไบ ถวายไว้ต่างหน้าทูลลาตายฯ

๏ พระฟังคำยามรักพระพักตร์สลด เหมือนบัวสดสายฟ้าผ่าสลาย
พระชลนัยน์ไหลหลั่งลงพรั่งพราย แสนเสียดายด้วยว่าใกล้จะได้การ
สะอื้นพลางทางว่ายุพาพ่อ พ่อจะขอตายตามทรามสงสาร
ถึงกระไรได้รักษาพยาบาล นี่เป็นการกีดขวางทุกอย่างไป
จะหักหาญราญรบให้พบน้อง กลัวจะต้องเคืองขัดถึงดัดษัย
จะโอนอ่อนผ่อนผันทำฉันใด จึงจะได้ช่วยรักษาพยาบาลฯ

๏ นางนั่งนิ่งฟังคำพระร่ำว่า พลอยโศกาแกมกลบ่นสงสาร
แล้วเสแสร้งแกล้งว่าดูอาการ จะพบพานกันก็ได้ด้วยง่ายดาย
แต่ผ่านเกล้าเล่าไม่ลดพระยศศักดิ์ เป็นแต่รักรูปทรงจำนงหมาย
แม้จริงจังดังไม่คิดชีวิตวาย ก็ง่ายดายที่จะพบประสบกันฯ

๏ พระอภัยได้ทียินดีนัก จึงประจักษ์แจ้งจริงทุกสิ่งสรรพ์
อันยศศักดิ์อัครฐานการทั้งนั้น ไม่ผูกพันสารพัดเป็นสัจจา
แม้ได้แต่แม่ละเวงที่เปล่งปลั่ง มาเหมือนดังมุ่งมาดปรารถนา
ถึงยากเย็นเป็นไพร่จะไถนา สู้ปลูกงาปลูกถั่วกินผัวเมีย
เมื่อเห็นพักตร์จะได้ชื่นทุกคืนค่ำ ช่วยแนะนำอนุกูลอย่าสูญเสีย
พ่อร้อนอกหมกไหม้เหมือนไฟเลีย ถึงลูกเมียก็มิได้อาลัยมัน
แม้ยุพาการุญทำคุณพ่อ เหมือนชะลอขึ้นไปผ่านวิมานสวรรค์
ถึงยากง่ายตายเป็นพอเห็นกัน จะรักขวัญเนตรสนิทเหมือนธิดาฯ

๏ นางยินดีที่ได้สมอารมณ์คิด ด้วยทรงฤทธิ์ร่านรักเป็นหนักหนา
เคารพรับอภิวันท์จำนรรจา พระสัญญาล้นเหลือลูกเชื่อฟัง
ขอผ่านเกล้าเป่าปี่ขึ้นที่ทัพ ให้คนหลับสิ้นสมอารมณ์หวัง
จะอาสาพาไปเข้าในวัง ตามไปลังกาอยู่เป็นคู่ครองฯ

๏ พระฟังคำรำลึกพอนึกได้ ดีพระทัยที่จะชมประสมสอง
หยิบขี้ผึ้งซึ่งเธอทำไว้สำรอง โยนให้ย่องดอดบ้างทั้งธิดา
อันปรอทหยอดหูสู้ไม่ได้ มันเหลวไหลเข้าในหนังในมังสา
แล้วแลดูสุริยนพอสนธยา หยิบปี่มาเป่าเพลงวังเวงใจ

เสียงแจ้วแจ้วแว่วโหวยโหยละห้อย
เสาวคนธ์มณฑาสุมาลัย
แล้วเป่าเห่เรไรจับใจแจ้ว
ระหวยหิวหวิววับจับวิญญาณ์
ถึงเคยรู้อยู่วันนั้นไม่ทันรู้
นางยุพานารีก็ดีใจ
พระทรงเครื่องเรืองจำรัสดูดรัสเดร็จ
ทรงมหามาลัยแล้วไคลคลา

◎ นางยุพาผกาขี่ม้าผาย
ให้นำหน้าพาข้ามตามสะพาน

◎ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงฟังเพลงปี่
รีบเรียกเหล่าสาวใช้อยู่ใกล้เคียง
สุลาลีตีม้าให้พาวิ่ง
ออกหลังเขาเจ้าประจัญพันบรรพต

◎ ฝ่ายยุพาพาองค์พระทรงศักดิ์
รู้ว่าไปไม่ทันเหมือนสัญญา
ขอพระองค์จงเปลื้องพระเครื่องต้น
จะตามไปให้เขาเห็นเช่นสตรี

◎ พระอภัยไม่ขัดสู้ผลัดเครื่อง
ใส่เครื่องรองของลูกสาวเจ้าลังกา

◎ นางผกาพาอ้อมออกป้อมหลัง
ก้าวสกัดลัดทางมากลางแปลง
แกล้งเรียกน้องร้องว่าอย่าช้าอยู่
ถึงท้ายเกรินเชิญองค์พระทรงยศ

◎ ฝ่ายรำภาสะหรีมิได้หลับ
หยิบเครื่องทรงขององค์พระอภัย
โอ้หอมสร้อยเสาวรสแป้งสดใส
สักเมื่อไรสาวน้อยจะลอยมา
ค่ำลงแล้วเจ้าจะคอยละห้อยหา
พวกลังกากองทัพต่างหลับไป
พอแว่วหูหวนวับก็หลับไหล
จึงเชิญให้แต่งองค์ทรงอาชา
ล้วนพลอยเพชรแพรวพราววาวเวหา
มาทรงม้าพระที่นั่งอลังการฯ
ร้องเรียกนายย่องดอดยอดทหาร
ตรงเข้าด้านฟังเงียบเชียบสำเนียงฯ
เห็นได้ทีกลัวจะหลับที่ดรับเสียง
ค่อยหลีกเลี่ยงหลบองค์ไปทรงรถ
พวกผู้หญิงรีบหนีปี่ไปหมด
ค่อยรอรถไปตามทางหว่างศิลาฯ
เข้าดำหนักเห็นแต่ห้องเที่ยวมองหา
จึงวันทาทูลพระอภัยมณี
ได้ปลอมปนไปกับเหล่านางสาวศรี
ขึ้นนั่งที่ท้ายรถช่วยบดยาฯ
ค่อยปลดเปลื้องแปลงองค์ทรงภูษา
ขึ้นทรงม้าพระที่นั่งกำลังแรงฯ
พอมืดทั้งฟ้าดินสุดสิ้นแสง
ถึงตำแหน่งนัดกันพอทันรถ
แล้วเดินดูใครไม่สงสัยหมด
ขึ้นทรงรถแล้วก็กลับกองทัพชัยฯ
อยู่ห้องหับตามสัญญาอัชฌาสัย
แล้วพาอ้ายย่องดอดดอดไปทัพ

พอเห็นชายคล้ายองค์พระทรงศักดิ์
เอาศพไปในด่านคิดการลับ
ขึ้นกำแพงแกล้งร้องก้องประกาศ
แต่ได้ทีดีระฆังยังรั้งรอ

๏ บาทหลวงหลับวับแว่วถึงแก้วหู
ทะลึ่งลุกกุกกักควักขี้ตา
จึงว่าศพพระอภัยอยู่ไหนเล่า
นางรำภาว่านั่นแน่แลที่ลาน
มีเครื่องทรงมงกุฎอาวุธทิ้ง
แล้วกลับมาหน้าที่ขึ้นตีกลอง
คนหนึ่งตื่นยืนตะลึงคนหนึ่งหลับ
เที่ยวหวดนายรายปลุกขึ้นทุกคน
ฉวยฟางคบครบมือบ้างถือชุด
ฝ่ายพวกทัพหลับกรนเสียงคนครึก
พอเย็นย่ำค่ำพลบเห็นคบรอบ
บ้างตีฆ้องกลองทัพรับประจัญ

๏ พอเพลิงไหม้ไฟฟางสว่างแจ้ง
เจ้าพราหมณ์ตื่นยืนขยับจับศัสดรา
ศรีสุวรรณนั้นคว้าคทาวุธ
ต่างหนุนไพร่ไล่ต้อนเข้ารอนราญ
บ้างทิ้งฟืนปืนผาผ้าขี้ริ้ว
เข้าปราการด่านเขาเจ้าประจัญ

๏ ฝ่ายยุพาผกามาถึงด่าน
ขึ้นตรวจคนบนป้อมแล้วอ้อมเดิน
ต่างดีใจไต่ถามถึงความคิด
ทั้งพี่น้องสองนางวางวิญญาณ์
ให้จับหักคอทั้งกำลังหลับ
เครื่องประดับดังกษัตริย์แล้วตัดคอ
พระสังฆราชหนีไปข้างไหนหนอ
จะตัดคอเสียให้ขาดตามอาชญาฯ
เสียงเขาขู่ตกใจไหวผวา
เห็นรำภาพูดสำทับให้อัประมาณ
ชี้ให้เราจะได้ออกคลอกทหาร
พระอาจารย์ลงไปเห็นเขม้นมอง
ประจักษ์จริงให้เปลื้องเอาเครื่องของ
พวกนายกองนายทัพยังหลับกรน
ต้องวิ่งกลับฉวยเชือกเสลือกสลน
พวกไพร่พลพลอยตื่นเสียงครื้นครึก
ขับกันรุดรีบมาค่ายข้าศึก
พลผลึกรมจักรกึกกักกัน
ทหารหอบฟางทิ้งวิ่งถลัน
ออกไล่ฟันพวกฝรั่งซาวลังกาฯ
ต่างทิ่มแทงฟันทั้งยิงปืนผา
ขึ้นควบม้าฝ่าฟันประจัญบาน
สินสมุทพลิกผวามือคว้าขวาน
พวกซาวด่านแตกพลัดกระจัดกัน
ดินประสิวดินดำกำมะถัน
ต่างด้อนกันขึ้นรักษาหน้าเชิงเทินฯ
เห็นทหารรบรุกถึงฉุกเฉิน
มาเชิงเทินหอรบพบรำภา
ช่างมิดชิดเชิงศึกลึกหนักหนา
ขึ้นพลับพลาทั้งคู่นั่งดูดาวฯ

๏ พระสังฆราชบาทหลวงลงง่วงโงก กำเริบโรครากเรอเผยอหาว
กูประมาทพลาดพลั้งเสียทั้งคราว อีสาวสาวมันจะว่าเป็นน่าอาย
ให้นึกทุกข์ลุกออกมานอกบ้าน เที่ยวเดินด้อมดูทหารการทั้งหลาย
ให้ตีฆ้องกองไฟทั้งไพร่นาย เอาเป็นรายเรียงรอบขอบเสมาฯ

๏ ฝ่ายโยธีศรีสุวรรณกับสินสมุท ได้ฟางชุดเชื้อฟืนทั้งปืนผา
ครั้นไพรีหนีกลับอัปรา ต่างตรวจตราพวกพลสกลไกร
ไม่เห็นองค์ทรงเดชเกศกษัตริย์ หรือรบพลัดพวกพลไปหนไหน
ให้ตีฆ้องส่องคบหาจบไป ไม่มีใครพบองค์พระทรงยศ
พระอนุชาหาสามพราหมณ์กับหลาน เหล่าทหารกลับมาพลับพลาหมด
ไม่เห็นองค์ทรงธรรม์ยิ่งรันทด ต่างกำสรดเสียใจทั้งไพร่พล
พระอนุชาอาดูรพูนเทวษ น้ำพระเนตรพรั่งพร้อยดังฝอยฝน
สินสมุททรุดเสือกเกลือกสกนธ์ ฟายสุชลโศกาด้วยอาลัย
ศรีสุวรรณกลั้นกลืนสะอื้นอ้อน พลางสุนทรถามพราหมณ์ตามสงสัย
เป็นเหตุเพราะเคราะห์ร้ายจึงหายไป จะบรรลัยล่วงลับหรือกลับมาฯ

๏ เจ้าพราหมณ์รับนับหนึ่งไปถึงสี่ ปถวีวาโยอาโปกล้า
แต่เพลิงธาตุฆาตในไส้ชะดา เสียเดชานุภาพพลางกราบทูล
ไม่ถึงที่ชีวิตไม่ปลิดปลด เสียแต่ยศหญิงยังช่วยไม่ม้วยสูญ
ข้างต้นร้ายปลายปีบริบูรณ์ จะเพิ่มพูนภิญโญเดโชชัยฯ

๏ พระฟังทายหมายแน่เหมือนแลเห็น จึงว่าเป็นไปเพราะหลงอย่าสงสัย
อันพระพี่นี้แต่ก่อนร่อนชะไร จะพอใจจู้จี้ไม่มีเลย
แต่ห้ามแหนแม้นเห็นว่าเล่นเพื่อน ถึงรูปเหมือนนางฟ้ามาก็เฉย
ทั้งคู่เขาเล่าก็ไม่พอใจเชย พระไม่เคยคบหารักษาองค์
แต่ครั้งนี้อีฝรั่งมันช่างล่อ มีมดหมอทำให้พระทัยหลง
เหมือนนกเขาเข้าเพนียดไม่เกลียดกรง โอ้คิดสงสารนักพระจักรา
รักสตรีทีไรก็ได้ทุกข์ ไม่มีสุขแสนประหลาดวาสนา
เขาออกตัวกลัวสิ้นลิ้นลังกา เรานี้มาเลยหลงเข้าดงรัก

ถึงแสนรู้ผู้หญิงเข้าสิงสู่ ก็เสียรู้แสนร้อนดังศรปัก
จะรบศึกนึกไม่เห็นเป็นไรนัก แต่รบรักเรานี้คิดอึดอัดใจ
พระพี่มีปี่เพราะเสนาะเสียง สู้แต่เพียงฝีปากไม่อยากไหว
อียุพาผกาแหละพาไป ทำกระไรจึงจะเห็นว่าเป็นตายฯ

๏ สินสมุทสุดแสนแค้นฝรั่ง จึงว่าครั้งนี้ทวีปจะฉิบหาย
เข้าหักด่านผลาญลังกาฆ่าหญิงชาย เท่าเม็ดฝ้ายมิให้เหลือเชื้อลังกาฯ

๏ ศรีสุวรรณนั้นห้ามปรามพระหลาน ไม่แจ้งการทรงเดชพระเชษฐา
แม้จับไปให้ประหารผลาญชีวา เกาะลังกานี้จะคว่ำให้ทำลาย
แม้กักขังยังดำรงคงชีวิต จะได้คิดแก้ไขเหมือนใจหมาย
ใครจะอาสาได้ทั้งไพร่นาย ไปสืบร้ายดีดูให้รู้ความฯ

๏ ฝ่ายชาวพลคนทมิพบ่าวสินสมุท ซื่อกลบุดปันจุเร็จไม่เข็ดขาม
ที่บ้านเดิมเริ่มแรกเป็นแขกจาม มันติดตามมาแต่ครั้งสุหรั่งตาย
เข้าขันรับอาสาว่าข้าพเจ้า เคยย่องเบาบ้านเรือนได้เหมือนหมาย
ถึงเหล็กไหลใส่กุญแจแก้ทำลาย รู้อุบายบังเหลื่อมให้เลื่อมลับ
แม้เข้าได้ไล่ค้นเอาจนทั่ว มิได้กลัวผู้ใดจะไล่จับ
แม้พบองค์ทรงฤทธิ์จะคิดรับ ค่อยแฝงลับเล็ดลอดให้รอดมาฯ

๏ อ้ายมงคลพลรบเมืองรมจักร รักยศศักดิ์พลอยคำนับรับอาสา
ข้าพเจ้าเล่าก็ดีมีวิชา เห่าเหมือนหมาไม่มีใครสงสัยแล้ว
จะไปด้วยช่วยเห่าให้เขาไล่ ได้เข้าไปวังในได้คล่องแคล่ว
แม้ไม่ไล่ย้ายทำนองร้องเหมือนแมว พอทูลแล้วร้องถวายให้หายแคลง
คนหนึ่งนั้นขันได้เหมือนไก่แก้ว เสียงแจ้วแจ้วเจื้อยเย็นเป็นกระแสง
จะล่อให้ไล่สกัดวิ่งพลั้ดแพลง พระฟังแจ้งจึงว่าเห็นจะเป็นการ
จึงให้พราหมณ์สามคนผูกกลว่าว สายรอกยาวโรยผ่อนหย่อนทหาร
ให้แปลงกายคล้ายฝรั่งขึ้นนั่งคาน เจ้าพราหมณ์อ่านอาคมเรียกลมมา
เชือกน้ำมันขันกว้านเป็นป่านรั้ง ต้องกำลังลมลิ่วปลิวเวหา
ให้หย่อนส่ามข้ามภูเขาเข้าพารา พอเวลาสั่นม้องได้สองยาม

โพยมบนฝนกลุ้มชอุ่มหมอก ก็โรยรอกลงในวังได้ทั้งสาม
อ้ายย่องเบาเข้าหน้าไก่หมาตาม เที่ยวฟังความพูดจาในราตรีฯ
๏ ฝ่ายละเวงวัณฬามาบนรถ อลงกดแก้วกระจ่างสว่างศรี
ซุ้มหลังคาฝารอบกรอบเหล็กดี นางอยู่ที่แท่นสุวรรณบรรจง
ประสาหญิงอิงเขนยเผยสิงหาสน์ แลประพาสพุ่มไม้ไพรระหง
ด้วยมืดค่ำทำเป็นไม่เห็นองค์ แต่แสนสงสารพระอภัยมณี
น้อยไปหรือซื่อนักเพราะรักน้อง จนถึงต้องปลอมเหล่านางสาวศรี
เมื่อรู้แน่แลเห็นอยู่เช่นนี้ จะรู้ที่ฆ่าฟันเธอฉันใด
รูปก็ดีปี่เล่าก็เป่าเพราะ ช่างฉอเลาะเหลือดีจะมีไหน
พระงามนางงามจริตงามจิตใจ บุรุษในธรณีไม่มีเทียม
มาเอองค์ทรงนั่งเกรินหลังกระหนก ฝากระจกแจ่มกายไม่อายเหนียม
น่าสงสารผ่านเกล้าเธอเฝ้าเฟี้ยม ตามธรรมเนียมพนักงานพานสำอาง
โอ้ผ่านเกล้าเจ้าประคุณทูลกระหม่อม น้องนอบน้อมไม่ถนัดยังขัดขวาง
มิอายเหล่าสาวสรรค์กำนัลนาง น้องไม่ห่างเหินให้อาลัยเลย
จะเชิญองค์ทรงนั่งบัลลังก์รัตน์ ได้คอยจัดจุดบุหรี่พระศรีเสวย
จะหมอบเมียงเคียงบรรทมให้ชมเชย โอ้อกเอ๋ยเอกาน่าปรานี
นางนึกยิ้มอิ่มใจอยู่ในจิต ด้วยทรงฤทธิ์รักแรงไม่แหนงหนี
ทำเสแสร้งแกล้งถามความบุตรี มาถึงที่แห่งหนตำบลใดฯ
๏ ธิดาน้อยค่อยสนองให้ต้องจิต ยังมืดมิดมิได้เห็นว่าเป็นไฉน
แต่พระจันทร์ดั้นเมฆมาไรไร ประเดี๋ยวใจจะสว่างกระจ่างตาฯ
๏ แสนสงสารพระอภัยวิไลลักษณ์ ค่อยแฝงพักตร์เพ่งพิศกนิษฐา
เห็นไวไวไม่ถนัดอัธยา แค้นด้วยฝากั้นกีดอยู่นิดเดียว
นึกจะถามความโศกโรคที่เศร้า ก็กลัวเขาเคืองขุ่นจะฉุนเฉียว
เหลือลำบากยากยิ่งจริงจริงเจียว จะพูดเกี้ยวก็ประชวรจะกวนใจ
จนเดือนหงายฉายแสงแจ้งกระจ่าง ส่องสว่างเวหาพฤกษาไสว
กระจกแก้วแววงามเห็นทรามวัย บรรทมในรถที่นั่งดูปลั่งองค์

สำอางอ่อนกรเกยเขนยหนุน งามละมุนละม่อมล้วนนวลหง
แต่เสื้อหุ้มพุ่มพวงที่ทรวงทรง เห็นแต่องค์พระวิลาสเพียงบาดตา
พระปรางดังปรางทองดูผ่องพ่วง เปล่งดังดวงจันทร์เพ็งเปล่งเวหา
เป็นน้ำนวลชวนชื่นรื่นวิญญาณ์ สุดนาสาเสียวทรวงให้ง่วงงง
สุลาลีดีม้าให้คลาเคลื่อน เข้าลับเดือนเดินในไพรระหง
เห็นกรวดทรายพรายพร่างน้ำค้างลง บุปผาส่งกลิ่นเกลี้ยงเมื่อเที่ยงคืน
หอมคัดค้าวสาวหยุดพุทธชาด พระพายพาดพัดเฉื่อยระเรื่อยรื่น
น้ำค้างเผาะเหยาะกระเซ้นก็เย็นชื้น ยิ่งดึกดื่นดงรังเสียงวังเวง
กวางระเริงเปิงร้องในท้องถิ่น ว่าถึงดินแล้วก็ว่าถึงป่าระเหง
จักจั่นแจ้วแว่วหวานประสานเพลง เหมือนละเวงวัณพาแม่จาบัลย์
พระเฟือนจิตคิดว่าแอบอยู่แนบน้อง พระหัตถ์จ้องจะขยับไปรับขวัญ
ก็กืดฝาอ้าค้างด้วยห่างกัน ให้อ้นอั้นอกดังจะพังโทรม
กระซิบถามทรามวัยเป็นไรแม่ อย่าท้อแท้นวลน้องจะหมองโฉม
ถามเท่าไรไม่ตอบปลอบประโลม พระเนตรโทรมซลนาด้วยปรานี
คิดว่านางครางครวญประชวรหนัก เห็นลูกรักนั่งหน้าเป็นสารถี
ค่อยย่องเหยียบเลียบริมรถมณี สุลาลีแลเห็นทำเป็นทัก
นางอะไรได่มาข้างหน้ารถ มรกดแก้วเก้าเขาจะหัก
พระค่อยว่าอย่าอึงคะนึงนัก เจ้าแปลกพักตร์พ่อแล้วหรือแก้วตา
เมื่อดะกี้นี้หวีดกรีดกรีดเสียง เหมือนสำเนียงนงลักษณ์แน่หนักหนา
เจ้าเข้าไปได่ถามความโรคา จะรักษาทรามวัยเสียให้คลาย
ทูลว่าพ่อขอประทานอยู่งานนวด ถึงเจ็บปวดเป็นไฉนจะให้หาย
เคยเรียนดูรู้เส้นที่เป็นตาย อย่าระคายเลยอุตส่าห์รักษาองค์ฯ

◎ พระธิดาว่าหม่อมฉันไม่ทันทราบ ได้พูดหยาบคายหยามตามประสงค์
ก็คิดเห็นเป็นผิดต่อบิตุรงค์ ขอพระองค์อดโทษได้โปรดปราน
ซึ่งจะให้ไปถามความพระโรค เห็นเศร้าโศกไสยาสน์ไม่อาจหาญ
อนึ่งนั้นชั้นในก็ใส่ดาล เผยแต่บานแกลลมพอชมไพรฯ

๏ พระทรงฟังยั้งยืนสะอื้นอั้น
หรือลูกรักหากเห็นไม่เป็นไร
๏ นางนบนอบตอบว่าข้าพเจ้า
แม้เรียกใช้ได้ประณตบทมาลย์
๏ พระชื่นชอบตอบว่าบิดานี้
ไม่ขออยู่ดูพักตร์ศักดิ์ตระกูล
แล้วมานั่งยังเกรินกระหนกรถ
ฝ่ายละเวงวัณพาพะงางาม
เสนาะดังจังหรีดวะหวีดแว่ว
ทุกก้านกิ่งมิ่งไม้เรไรเรียง
เห็นเศร้าสร้อยพลอยทุกข์จะปลุกปลื้ม
จึงเสแสร้งแกล้งว่าสุลาลี
เหลือรำคาญมารดรนอนไม่หลับ
ธิดารับขับถวายภิปรายเปรย
เกสรโรยโชยชายระบายโบก
เหมือนโศกทรวงง่วงเหงาเปล่าอุรา
โอ้พระพายชายเฉื่อยเรื่อยเรื่อยริ้ว
เกสรงิ้วปลิวฟ้ามายาใจ
โอ้รื่นรินกลิ่นกลอยดอกสร้อยฟ้า
หอมกระถินกลิ่นเกลี้ยงเมื่อเที่ยงคืน
โอ้นางแย้มแย้มเหมือนจะเบือนยิ้ม
ส่งแต่กลิ่นรินร่วงพวงผกา
ภุมรินบินลองละอองอ่อน
เสาวคนธ์มณฑาพอยาใจ
โอ้ยามหนาวดาวเดือนก็เคลื่อนคล้อย
มิลงมาหน้าบานบัญชรเลย
จึงผ่อนผันพจนาอัชฌาสัย
จงบอกให้บิดารู้อาการฯ
ไม่ทราบเกล้าเกศาจะว่าขาน
ถามอาการก็จะทราบได้กราบทูลฯ
แม้เทวีล่วงลับจะดับสูญ
พระลูกทูลด้วยเถิดหนาพ่อมาตาม
แสนกำสรดเศร้าพระทัยจะใคร่ถาม
ครั้นสามยามเย็นเยียบเงียบสำเนียง
เสียงแจ้วแจ้วไก่ขันสนั่นเสียง
ชม้ายเมียงดูพระอภัยมณี
ให้หลงลืมละเสน่ห์มเหสี
เวลานี้หนาวใจกระไรเลย
เจ้าคิดขับขึ้นสักมุขเถิดลูกเอ๋ย
น้ำค้างเชยชื่นชุ่มพุ่มผกา
หอมดอกโศกเศร้าสร้อยละห้อยหา
มาอาทวาอ้างว้างอยู่กลางไพร
หนาวดอกงิ้วงิ้วออกดอกไสว
ให้หนาวใจในทรวงซ้ำสุดกล้ำกลืน
ทรงแต่สาโรชรวยชวยชวยชื่น
เหมือนเคยกลืนกลิ่นกลั่นสุคันธา
ให้เชยชิมแช่มชื่นรื่นนาสา
สร้อยสุมาลีแฝงอยู่แห่งไร
อาบเกสรเสาวรสซึ่งสดใส
ไม่เหมือนได้ดอกฟ้าลงมาเชย
จะล่องลอยลับฟ้านิจจาเอ๋ย
จะได้เชยชมพระศศิธรฯ

๏ พระอภัยได้สดับขับประเทียบ ค่อยค่อยเลียบรถมาตรงหน้าสมร
เห็นทรามเชยเผยสุวรรณบัญชร โฉมสมรอ่อนศรีฉวีวรรณ
พระพักตร์ผ่องต้องเดือนดังเยื้อนยิ้ม ดูนุ่มนิ่มนอนหลับน่ารับขวัญ
ยิ่งหอมหวนนวลเนื้อด้วยเจือจันทน์ สุดจะกลั้นสุดจะกลัวด้วยมัวเมา
จะเข้าไปในห้องก็ข้องขัด เอื้อมพระหัตถ์ลูบโลมโฉมเฉลา
พบเขนยเลยหาไล่คว้าเดา นางยิ่งเย้ายุดพระหัตถ์กษัตรา
แกล้งดรัสกริ้วว่าใครไฉนนี่ พระว่าพี่สาพิภักดิ์มารักษา
ขอทราบโรคโศกศัลย์แม่วัณพา จะอุดส่าห์แก้ไขเสียให้คลาย
จึงจับต้องลองดูด้วยเป็นหมอ หม่อมฉันขอประทานอยู่งานถวาย
ให้เสื่อมสร่างทางลมบรรทมสบาย แม้นไม่หายเมื่อยขัดให้ตัดมือฯ

๏ นางกลั้นยิ้มพริ้มพักตร์ผลักพระหัตถ์ แล้วแกล้งตรัสว่าพระพี่ดอกนี่หรือ
จะรบพุ่งฟุ้งเฟื่องให้เลื่องลือ ไยไม่ถือศัสตรามาราวี
เดี๋ยวนี้แต่งแปลงปลอมทำถ่อมยศ ขึ้นปืนรถลอบมาน่าบัดสี
ไม่มอดม้วยด้วยว่าเพราะเป็นเคราะห์ดี เช่นพระพี่พวกหมอตัดคอคนฯ

๏ พระวิงวอนอ่อนหวานประทานโทษ อย่ากริ้วโกรธตรองดรึกนึกฉงน
ไม่หมายมาฆ่าดีนี่ฤมล มาปลอมพลเพื่อจะให้เห็นใจรัก
ทั้งรู้ความทรามสงวนประชวรโรค ยิ่งเศร้าโศกแสนวิตกเพียงอกหัก
แม้ว่าพี่มิได้ยลวิมลพักตร์ ทรวงจะหักแตกตายวายชีวา
จงเห็นเถิดศรีสวัสดิ์ที่สัตย์ซื่อ ต้องดึงดื้อด้วยว่ารักเป็นหนักหนา
ไม่ยกโทษโปรดแล้วหรือแก้วตา ช่วยเช่นฆ่าเสียให้ลับที่อับอาย
แม้ละไว้ให้พี่อยู่เป็นบุรุษ เห็นแสนสุดที่จะหักให้รักหาย
ชีวิตพี่นี่ก็รักแต่หักคลาย ไม่เสียดายเหมือนไม่ได้ดังใจจง
จะขอติดพิศวาสไปชาติอื่น ให้ได้ชื่นเชยชมสมประสงค์
ถึงชาตินี้ชีวิตจะปลิดปลง ที่รถทรงนี่แหละเหมือนเป็นเรือนตายฯ

๏ นางฟังคำร่ำเพราะเสนาะโสต ชะอ้อนโอษฐ์อาลัยมิใคร่หาย
ขื่นขู่เข็ญเห็นไม่รอดคงวอดวาย จึงภิปรายเปรียบความตามธรรมเนียม

ถึงรักใคร่ใจจริงไม่ทิ้งสัตย์
ยังเจ็บไข้ใจเปรียบข้าวเกรียบเกรียม
น้องหมายมาดชาตินี้ไม่มีชู้
พระก็ได้ใกล้น้องถูกต้องตัว
ถึงอินทราหน้าเขียวมาเกี้ยวน้อง
ยังรบสู้อยู่แต่พระอภัยมณี
มเหสีขี้หึงเหมือนหนึ่งเสือ
จะเจ็บช้ำคำคารมชาวชมพู
คนทั้งปวงล่วงรู้จะดูหมิ่น
ทั้งด่างรีดกีดขวางยังไม่เคย

๏ พระแช่มชื่นยืนยิ้มอยู่ริมรถ
จึงสัญญาว่าพี่แต่นี้ไป
จะตามเจ้าเข้ารีดฝรั่งด้วย
ลูกก็ดีเมียก็ดีทั้งพี่น้อง
แม่ประชวรส่วนพี่ไข้น้ำใจด้วย
ด้วยความรักเหลือรักหนักอุรา

๏ ยุพยงสงสารรำคาญจิต
เธอผูกพันฟั่นเฝือเหลือกำลัง
จึงตรัสตอบขอบคุณการุญรัก
แม้มั่นคงทรงฤทธิ์ไม่คิดร้าง
แต่โบราณท่านว่าจะค้าขาย
เกิดเป็นคนอย่าไว้แก่ใจคน
ซึ่งทรงศักดิ์รักจะใคร่เข้าใกล้ชิด
แม้จริงใจไม่กวนทำลวนลาม
กลัวแต่พระจะคะนองเข้าต้องถือ
จงรั้งรอพอให้ใจสบาย
ขอผ่อนผัดพอให้หายที่อายเหนียม
อย่าและเลียมลูบต้องให้หมองมัว
แม้มีคู่ก็ให้เห็นว่าเป็นผัว
โดยขั้นชั่วก็ยังรักศักดิ์สตรี
มิให้ต้องตัวอีกจะหลีกหนี
จะร้ายดีอย่างไรก็ไม่รู้
จะฉีกเนื้อน้องกินเหมือนชิ้นหมู
เพราะชิงชู้ของเขาเอามาเชย
เหมือนแผ่นดินไร้หญ้านิจจาเอ๋ย
มิรู้เลยจะคิดอ่านประการใดฯ
ดูช้อยชดชื่นจิตพิสมัย
ไม่จากไกลทรามสงวนนวลละออง
จนมอดม้วยมิได้คิดเป็นจิตสอง
ไม่เกี่ยวข้องขาดรักจึงหักมา
จะขอช่วยฟูมฟักอยู่รักษา
ไม่เห็นหน้านึกวิตกเพียงอกพังฯ
รู้ว่าฤทธิ์รสสุคนธ์คุณมนต์ขลัง
มิผ่อนมั่งเหมือนอย่างหมายเห็นวายวาง
ที่ถ่อมศักดิ์สารพัดไม่ขัดขวาง
น้องจะวางชีพถวายจนวายชนม์
อย่ามักง่ายเงินก็ลองทองก็ฝน
ค่อยผ่อนปรนปรองดองให้ต้องความ
น้องนี้คิดเขินอายระคายขาม
ก็จะตามใจให้เข้าใกล้กราย
โรคจะรื้อหนักไปมิใคร่หาย
อย่าวุ่นวายวอนว่าได้ปรานีฯ

๏ พระชื่นชอบตอบความทรามสงวน ไม่ลามลวนเลยนะน้องอย่าหมองศรี
แม้กวนแก้วแววตาให้ราคี จงหยิกตีตามจะทำให้หนำใจฯ
๏ นางยิ้มพลางทางชักสลักเลื่อน ขยดเขยื้อนแย้มบานทวารไข
พระอภัยได้ทีดีพระทัย เข้าข้างในรถทรงอลงการ
เห็นนางนอนกรกอดพระทรวงนิ่ง เขนยอิงแอบองค์น่าสงสาร
ไม่ถูกต้องครองสัตย์ปฏิญาณ ถามอาการกัลยาด้วยอาวรณ์
แม่เนื้อเย็นเป็นไฉนที่ไข้เจ็บ ให้เมื่อยเหน็บในกายสายสมร
หรือคลื่นเหียนเวียนเกล้าให้หาวนอน พระองค์ร้อนหรือว่าเย็นเป็นอย่างไร
เห็นนอนนิ่งอิงเขนยไม่เงยพักตร์ สุดจะซักไซ้ถามความไฉน
มองเขม้นเห็นโฉมประโลมใจ งามวิไลแลเปล่งดังเพ็งจันทร์
พระปรางทองผ่องพ่วงดูช่วงแช่ม พระหลงแย้มยิ้มขยับจะรับขวัญ
ค่อยเชยชื่นกลืนกล้ำกลิ่นอำพัน ละเวงวัณพาผวาแล้วพาที
ประหลาดเหลือเชื่อใจมิใช่หรือ มาต้องถือสารพัดน่าบัดสี
เมื่อสัญญาว่าไม่กวนทำยวนยี ประเดี๋ยวนี้ใครเล่ามาเฝ้ากวนฯ
๏ พระขวยเขินเมินคิดผิดถนัด กอดพระหัตถ์ตอบความทรามสงวน
เมื่อตะกี้พี่ถามความประชวร เห็นนิ่มนวลนอนหลับแล้วกลับคราง
ด้วยมืดอยู่ดูไกลก็ไม่เห็น ต้องเขม้นมองชิดอย่าคิดหมาง
ประจวบเคราะห์เพราะจมูกถูกพระปราง อย่าระคางขอโทษจงโปรดปราน
ประชวรนั้นฉันใดที่ในจิต พี่นี้คิดทุกข์แทนแสนสงสาร
แม้นตรัสบอกออกให้รู้จะอยู่งาน ให้สำราญโรคคลายสบายองค์ฯ
๏ นางผินผันกลั้นยิ้มพริ้มพระพักตร์ รู้ว่ารักร้อนใจให้ไหลหลง
จึงว่าโรคโศกซูบเสียรูปทรง เพราะทำสงครามคิดผิดทำนอง
แต่เสียงพลมนตรีแล้วมิหนำ ยังจะซ้ำเสียตัวให้มัวหมอง
แม้สำเร็จเสร็จศึกเหมือนตรึกตรอง โรคของน้องก็จะสร่างสว่างทรวง
จงทราบความตามเล่าอย่าเซ้าซี้ ประเดี๋ยวนี้ก็จะรุ่งถึงทุ่งหลวง
จงนิ่งนอนซ่อนสุรางค์นางทั้งปวง อย่าให้ล่วงรู้แจ้งจะแพร่งความ

ซึ่งเมื่อยเหน็บเจ็บปวดจะนวดฟั้น
ถึงกรุงไกรไว้ยศให้งดงาม
◎ พระฟังนางช่างพลอดเป็นยอดยิ่ง
แล้วคิดปลอบตอบความว่าทรามเชย
ซึ่งสงครามลามลุกต้องรุกรบ
เป็นกุศลดลใจจึงใคร่ครวญ
จะรักน้องครองมิตรพิศวาส
จนล่วงลับกัปกัลป์พุทธันดร
ซึ่งห้ามพี่มิให้ต้องแม่น้องหญิง
ถ้าถูกบ้างพลั้งมืออย่าถือเลย
แล้วทรงคลี่สีนวลที่หวนหอม
ค่อยชื่นจิตชิดเฉียดเบียดสบาย
พระหอมกรุ่นอุ่นใจปราศรัยถนอม
นางถอยหนีมิให้ชิดทำบิดเบือน
พอตกทุ่งรุ่งรางสว่างแจ้ง
พวกเกณฑ์แห่แต่บรรดาฝูงนารี
ด้วยทรงแปลงแต่งอย่างนางฝรั่ง
ทั้งมนตรีมิให้ใครเข้าใกล้กราย
◎ ฝ่ายฝรั่งลังกาบนหน้าที่
เห็นรถทรงธงทองทั้งกองแซง
พวกขุนนางต่างเปิดประตูรับ
ฝ่ายสุลาลีวันกัลยา
ประชวรหนักจักเข้าเฝ้าไม่ได้
พวกนารีที่แต่งแปลงเป็นชาย
แล้วขยับขับพระยาม้าพยศ
ไม่ประทับกับเกยเคยทุกที
กระหม่อมฉันกลัวบาปไม่หยาบหยาม
จะผ่อนตามสารพัดไม่ขัดเลยฯ
เห็นจริงนิ่งนอนเอกเขนกเฉย
อย่าถือเลยความหลังมิบังควร
หวังจะพบโฉมงามทรามสงวน
อย่าหมองนวลนึกการที่ราญรอน
ไม่สิ้นชาติก็ไม่ทิ้งมิ่งสมร
อย่าอาวรณ์ว่าจะร้างให้ห่างเชย
จะสู้นิ่งนั่งเพียงเคียงเขนย
ขอชมเชยแต่สไบพอใจคลาย
ออกห่มกรอมนั่งบังคนทั้งหลาย
นางเอียงอายแอบเขนยทำเฉยเชือน
แม่เนื้อหอมหาไหนจะได้เหมือน
แกล้งร้องเตือนพระธิดาขับพาชี
เห็นกำแพงป้อมประตูบูรีศรี
มิได้มีใครรู้ว่าผู้ชาย
แล้วนั่งบังรถาฝ่าพระฉาย
ให้เดินรายริมทางมากลางแปลงฯ
ครั้นรวีวรรณสว่างกระจ่างแสง
ก็รู้แจ้งว่าลูกสาวเจ้าลังกา
คอยคำนับเรียงรายทั้งซ้ายขวา
บอกบรรดาหมื่นขุนพวกมุลนาย
จงกลับไประวังการณ์ท่านทั้งหลาย
ให้เที่ยวรายตรวจตรารอบธานี
รีบชักรถเข้าประตูบูรีศรี
ประเทียบที่อัฒจันทร์ชั้นชาลาฯ

๏ ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงวัณพาราช ดำเนินนาดนำเสด็จพระเชษฐา
ขึ้นปรางทองห้องในที่ไสยา ชาวลังกามิได้รู้ทั้งบูรี
เรียกธิดามาเป็นคนปรนนิบัติ ประจงจัดเครื่องอานพานพระศรี
ถวายองค์ทรงศักดิ์ด้วยภักดี แล้วพาทีเพทุบายให้ตายใจ
เชิญบรรทมชมห้องของน้องบ้าง ให้เหมือนอย่างเมืองผลึกอย่านึกไฉน
แต่ตัวของน้องยาจะลาไป แก้สงสัยเสียให้สิ้นที่นินทา
แล้วลาออกนอกห้องจะลองจิต แกล้งป้องปิดฉากชั้นที่กั้นฝา
ชวนสาวใช้ไปประทับอยู่พลับพลา กับธิดาร่วมจิตคิดอุบายฯ

๏ ฝ่ายฝรั่งสังฆราชพระบาทหลวง เขาล่อลวงหลงเฟือนไม่เหมือนหมาย
สำคัญว่าฆ่าพระอภัยตาย ยังลูกชายกับน้องแต่สองคน
จะแค้นนักหักโหมเข้าโรมรุก ยิ่งกว่าทุกครั้งคราโกลาหล
จำจะลวงหน่วงทัพให้กลับพล ด้วยเล่ห์กลกันสมุทรยุทธนา
จึงสั่งฝ่ายนายทหารเป็นการลับ จงบอกกับไพร่นายทั้งซ้ายขวา
ว่าองค์พระอภัยจับได้มา ไม่เข่นฆ่าเสียยังคุมขังไว้
ศพนั้นเราเอาใส่ไว้ในตึก อย่าให้ศึกสอดเห็นว่าเป็นไฉน
ให้คนล้อมพร้อมพรั่งระวังระไว อย่าให้ไพร่พลแจ้งจะแพร่งพราย
ให้ข้าศึกนึกหน่วงเป็นห่วงเจ้า จะลวงเผาเสียให้ได้ดังใจหมาย
พวกนายทัพรับความตามอุบาย ดูศพตายคิดว่าพระอภัยมณี
หามเข้าไว้ในตึกแต่ตึกดื่น แต่พวกอื่นมิให้เห็นว่าเป็นผี
อยู่พร้อมพรั่งนั่งยามตามอัคคี ทหารดีเกราะกลองก้องโกลาฯ

๏ ส่วนสามนายชายปลอมเที่ยวอ้อมแอบ คอยฟังแยบคายความตามประสา
เข้าเดินปนเหล่าฝรั่งเมืองลังกา เที่ยวตรวจตราไปจนรอบขอบกำแพง
ถึงตึกศพพบกันสำคัญแน่ รู้กระแสความนั่งคอยฟังแฝง
ว่าคุมไว้ในตึกยังนึกแคลง จะใคร่แจ้งกิจจาปรึกษากัน
จะย่องเบาเข้าไปดูให้รู้แน่ แต่ประแจใส่ตรวจไว้กวดขัน
ทั้งสองนายไก่สุนัขชักชวนกัน ไปเห่าขันขึ้นพอให้เขาไล่นาย

เราจะได้ไขประแจเข้าแก้เจ้า คงจะเอาไปได้เหมือนใจหมาย
เห็นพร้อมใจไม่กลัวที่ตัวตาย ต่างแยกย้ายย่างย่องเข้ามองเมียง
มาลับไฟไก่นั้นก็ขันเจื้อย เสียงฉ่ำเฉื่อยเอื่อยอีเอกวิเวกเสียง
สุนัขหอนวอนโหวยโหยสำเนียง แล้วหลีกเลี่ยงลัดแลงเข้าแฝงตนฯ

๏ ฝ่ายฝรั่งพรั่งพร้อมที่ล้อมตึก ได้ยินนึกแหนงจิตคิดฉงน
บ้างหาหมาหาไก่เที่ยวไล่คัน มันล่อวนเวียนวงให้หลงแล
บ้างจุดไต้ไล่มองบ้างส่องคบ มันหลีกหลบลัดทางไปห่างแห
อ้ายย่องเบาเข้าไปไขประแจ เข้าดึกแต่ลำพังไม่รั้งรอ
เปิดอังแพลมแจ่มแจ้งเหมือนแสงคบ เห็นแต่ศพเสียใจกระไรหนอ
ชะรอยองค์พงศ์กษัตริย์เขาดัดคอ หยิบหัวห่อผ้าเปลื้องเอาเครื่องทรง
กลับออกไปใส่ประแจแก้สงสัย แล้วอ้อมไปพบเพื่อนเหมือนประสงค์
พอรุ่งรางสร่างแสงพระสุริยง เที่ยวเดินวงเวียนดูประดูราย
พอพวกเหล่าฝรั่งข้างหลังด่าน เปิดทวารออกให้ไพร่ทั้งหลาย
ออกเกี่ยวหญ้าหาเสบียงมาเลี้ยงกาย ทั้งสามนายปลอมปนพลออกไป
แล้วมาถึงที่ประทับไม่ยับยั้ง เข้าเฝ้าบังคมแจ้งแถลงไข
เครื่องประดับกับศีรษะพระอภัย ถวายให้สองกษัตริย์ทัศนาฯ

๏ ศรีสุวรรณนั้นพินิจคิดว่าแน่ ตะลึงแลสังเวชพระเชษฐา
สะอื้นอ้อนซบองค์ลงโศกา พระชลนาไหลหลั่งลงพรั่งพราย
หน่อนรินทร์สินสมุทสุดสลด โศกกำสรดโศกาเกศาสยาย
พวกข้าเฝ้าเจ้าพราหมณ์ทั้งสามนาย ต่างฟูมฟายชลนาด้วยอาลัย
ทั้งโยธีรี้พลพหลทหาร พลอยสงสารแซ่ซ้องเสียงร้องไห้
สินสมุทสุดแสนที่แค้นใจ ว่าไหนไหนพระบิดาชีวาวาย
ข้าขอรับอาสาพาทหาร เข้าหักด่านเอาให้ได้ดังใจหมาย
พบฝรั่งลังกาฆ่าให้ตาย ทั้งไพร่นายรีบรัดไปจัดกันฯ

๏ จอมกษัตริย์ทัดทานว่าหลานรัก อย่าร้อนนักนึกก่อนค่อยผ่อนผัน
อันภูมิฐานด่านเขาเจ้าประจัญ เป็นที่มั่นคงอยู่อย่าวู่วาม

เห็นจะไว้ไกกลทุกหนแห่ง
ให้พวกเราเข้าไปจุดไฟลาม
จะได้พบศพองค์พระทรงเดช
แม้นมิได้ไม่ลับที่อับอาย
ให้รีบรับจัดทำเป็นโกศแก้ว
ให้จัดแจงแต่งไว้ในพลับพลา
แล้วรางวัลบรรดาที่มีความชอบ
ให้มียศงดงามทั้งสามชาย
แล้วเกณฑ์คนพลรบไว้ครบถ้วน
ให้ครบนามตามตำรับฉบับครู
มีกรกายซ้ายขวามีหน้าปาก
เป็นหมู่หมวดตรวจจัดให้ทัดกัน

๏ ฝ่ายยุพาผการำภาสะหรี
พอเห็นเหยี่ยวเฉียวนกมาดกตาย
ก็รู้ว่าข้าศึกจะฮึกหาญ
จึงว่ากรรมเอ๋ยกรรมพี่รำภา
เราไปฟังสังฆราชพระบาทหลวง
นางรำภาว่าไปชู่เธอดูที
แล้วต่างแต่งแปลงกายเหมือนชายชาติ
เหน็บอาวุธยุทธนาสารพัน
ให้ผูกม้ามาประทับสำหรับรบ
เรียกสตรีที่ให้แต่งแปลงเป็นชาย
กำชับสั่งนั่งดูอยู่ที่นี่
มันร้องฮือรื้อกลับนั่งหลับตา

๏ ฝ่ายสองนางทางเดินดำเนินนาด
ท่านประมาทอาจองในสงคราม
ป้อมกำแพงปืนยากล้วนขวากหนาม
จึงค่อยตามกันเข้าไปทั้งไพร่นาย
มาต่อเกศเสียให้ได้อย่าให้หาย
แล้วสั่งนายช่างสำหรับประดับประดา
สำเร็จแล้วใส่เกศพระเชษฐา
เครื่องบูชาพร้อมเพรียงดั้งเรียงราย
ซึ่งลักลอบเอาศีรษะมาถวาย
เป็นตัวนายฝ่ายทหารผลาญศัตรู
ดั้งกระบวนยาตราเป็นราหู
จะโจมจู่จับเขาเจ้าประจัญ
จะข้ามขวากหนามกำแพงล้วนแข็งขัน
ได้ครบครันเตรียมไว้ทั้งไพร่นายฯ
นั่งอยู่ที่พลับพลาเวลาสาย
เป็นลางร้ายจับยามตามตำรา
มาตีด่านได้แท้แน่หนักหนา
ศึกจะมาแม่นมั่นแล้ววันนี้
จะล่อลวงล้างศึกหรือนึกหนี
แม้ศึกมีเราได้ช่วยเธอด้วยกัน
ใส่เกราะคาดเข็มขัดรัดกระสัน
ไฟน้ำมันมีสำหรับอยู่กับกาย
เตรียมให้ครบเครื่องอานการทั้งหลาย
กับทั้งนายย่องตอดตาบอดมา
ถ้าเหตุมีแล้วให้ช่วยฉันด้วยหนา
อยู่พลับพลาพร้อมพรั่งคอยฟังความฯ
มาถึงบาทหลวงไหว้แล้วไต่ถาม
ถ้าทำตามกฎหมายถึงวายชนม์

แต่ยกโทษโปรดไว้ยังไม่ฆ่า
ให้แก้ผิดคิดอ่านการประจญ

◎ ฝ่ายฝรั่งสังฆราชตวาดว่า
ถึงลูกสาวเจ้าลังกาจะฆ่ากู
แล้วงกเงิ่นเดินมาเรียกม้าใช้
ช่วยล่อลวงหน่วงศึกเหมือนตรึกการ

◎ ฝ่ายฝรั่งฟังคำที่กำชับ
มาขึ้นม้ากล้าหาญชาญณรงค์
ถึงกองทัพยับยั้งอยู่ข้างนอก
ศรีสุวรรณนั้นให้รับมาพลับพลา

◎ ฝ่ายฝรั่งฟังคำจึ่งร่ำเล่า
พวกกองทัพจับเป็นไปเย็นวาน
เธอวิงวอนงอนง้อขอชีวิต
พระปิ่นเกล้าเจ้าลังกาก็ปรานี
ว่าพวกพ้องของท้าวเจ้าผลึก
หรือจะง้อขอรับกันกลับไป
จงเลิกทัพกลับหลังไปฝั่งน้ำ
จึงจะส่งองค์พระอภัยมณี
แม้พวกพ้องกองทัพไม่กลับหลัง
จะฆ่าตีพี่ชายให้วายปราณ

◎ จอมกษัตริย์ตรัสว่าอ้ายฝรั่ง
แต่เป็นทูตพูดจาจะฆ่าตี
พวกกองทัพจับลากกระชากฉุด
ให้เปลี่ยนเปลื้องเครื่องแต่งจะแปลงไป
จะจุดไฟไล่ฆ่าโยธาหาญ
ท่านทั้งหลายนายทัพเร่งขับกัน
ด้วยเป็นอาจารย์ท้าวเจ้าสิงหล
จะผ่อนปรนเป็นไฉนจะใคร่รู้ฯ
มึงอย่ามาร่ำเรื่องให้เคืองหู
ก็จะสู้ตายไปมิใช่การ
มาสอนให้พูดจาไปว่าขาน
จะคิดอ่านเอาชัยดังใจจงฯ
เคารพรับรู้ความตามประสงค์
รีบควบตรงออกประตูบูรพา
แล้วรีบบอกไปว่าเราจะเข้าหา
แล้วว่ามาทำไมเร่งให้การฯ
เหตุด้วยเจ้าเมืองผลึกทำฮึกหาญ
จะล้างผลาญเสียให้ตายวายชีวี
ว่าไม่คิดรบพุ่งเอากรุงศรี
ให้ข้านี้มาแถลงให้แจ้งใจ
จะทำศึกเคี่ยวเข็ญเป็นไฉน
จะโปรดไว้ชีวาไม่ฆ่าตี
อย่าอยู่ทำศึกอีกเร่งหลีกหนี
ไปบุรีเหมือนแต่ก่อนอย่ารอนราญ
จะขืนดั้งทำศึกด้วยฮึกหาญ
เสียบประจานไว้ที่คูริมบูรีฯ
มาหลอกทั้งเป็นเป็นเหมือนเช่นผี
ก็ไม่ดีอย่าเพ่อทำเอาจำไว้
สินสมุทยินดีจะมีไหน
ได้เข้าในด่านเขาเจ้าประจัญ
เปิดทวารไว้รับกองทัพขันธ์
ไปช่วยฟันอายฝรั่งชาวลังกาฯ

๏ จอมกษัตริย์ตรัสตอบว่าชอบแล้ว พระหลานแก้วคิดนี้ดีหนักหนา
แล้วสั่งฝ่ายนายหมวดให้ตรวจตรา พร้อมบรรดาหมื่นขุนพวกมุลนาย
ล้วนเคยศึกฝึกคล่องทำนองยุทธ์ ถืออาวุธดั้งดาบกำซาบสาย
หน่อกษัตริย์จัดแจงแกล้งแปลงกาย ให้ละม้ายเหมือนอ้ายม้าใช้มา
แต่ชั้นในใส่ทรงเครื่องยงยุทธ์ เหน็บอาวุธอยู่กับกายทั้งซ้ายขวา
ใส่หมวกดำคล้ายฝรั่งชาวลังกา ขึ้นขี่ม้าควบออกนอกทวาร
กำลังโกรธรีบรุดไม่หยุดยั้ง ตรงมายังข้าศึกด้วยฮึกหาญ
ฝ่ายฝรั่งพรั่งพร้อมล้อมปราการ เปิดทวารไว้ท่าว่าม้าใช้
หน่อนรินทร์สินสมุทไม่หยุดอยู่ เข้าประตูดูคนสับสนไสว
เห็นดินปืนยืนหยุดฉวดชุดไฟ เที่ยวจุดไหม้ร้านโรงขึ้นโพลงควันฯ

๏ ฝ่ายฝรั่งทั้งหลายพวกนายทัพ จะมาดับเพลิงชิงวิ่งถลัน
พระหน่อไทไล่พิฆาตเที่ยวฟาดฟัน สิ้นชีวันวอดวายลงหลายคน
บาทหลวงดูรู้ว่าปัจจามิตร ร้องให้ปิดประตูจับวิ่งสับสน
สินสมุทจุดไฟหลายตำบล ไล่ฆ่าคนผลักบานทวารพัง
ศรีสุวรรณนั้นขับทัพทหาร เข้าในด่านได้สมอารมณ์หวัง
ทั้งสามพราหมณ์สามทัพขับประดัง เข้าล้อมหลังเมืองได้ไล่ฆ่าพล
พวกวิรุญกุนดังฝรั่งแขก ด่างดื่นแดกตายยับกันสับสน
เสียงครื้นครั่นหันเหียนเที่ยวเวียนวน บ้างจวนจนโจนกำแพงตะแคงคร่างฯ

๏ ฝ่ายยุพาผการำภาสะหรี พากันหนีเพลิงอ้อมมาป้อมขวาง
พระหน่อไทไล่ลัดสกัดทาง ทั้งสองนางหนีต่อมาหอรบ
เห็นพวกพราหมณ์ตามจับก็กลับสู้ ยิงธนูพลาดเพลี่ยงหลีกเลี่ยงหลบ
พอพวกพ้องย่องดอดดอดมาพบ ช่วยกันรบหักออกนอกกำแพง
แล้วสองนางต่างคนขึ้นขี่ม้า พอเวลาทินกรก็อ่อนแสง
พบไพรีตีสกัดหลบลัดแลง ด้วยรู้แห่งหนทางที่กลางไพร
ฝ่ายฝรั่งทั้งหลายหนีพรายพลัด แดกกระจัดกระจายทั้งนายไพร่
พวกกองทัพจับฟันให้บรรลัย ที่หนีได้ไปยังเมืองลังกาฯ

๏ ฝ่ายศรีสุวรรณวงศ์ทรงสินธพ คิดถึงศพทรงเดชพระเชษฐา
ขึ้นหยุดยั้งนั่งประทับบนพลับพลา ให้โยธาดับไฟในปราการ
แล้วตีฆ้องกลองสัญญาโยธาทัพ ให้ถอยกลับมาชุมนุมคุมทหาร
ครั้นพรั่งพร้อมจอมกษัตริย์ตรัสสั่งการ เราได้ด่านแล้วก็ยังแต่ลังกา
ที่รอรั้งหวังใจจะใคร่พบ ซึ่งซากศพทรงเดชพระเชษฐา
แล้วใช้ให้ย่องเบาไปเอามา บนพลับพลาพลางแลเห็นแต่กาย
จะเพ่งพิศจิตใจให้สังเวช น้ำพระเนตรภูวนาถไม่ขาดสาย
สินสมุทสุดแค้นแสนเสียดาย ยิ่งฟูมฟายชลนาโศกาลัยฯ

๏ ฝ่ายเสนีที่เป็นนายคนตายนั้น เห็นสำคัญแขนผีนั้นมีไฝ
ทูลสนองสองกษัตริย์ขึ้นบัดใจ นี่มิใช่เชษฐาอย่าจาบัลย์
บ่าวของข้าหน้าละม้ายคล้ายพระพี่ เป็นไฝที่แขนขวามันอาสัญ
ฟังขุนนางทางเขม้นเห็นสำคัญ สารพันเพ่งพิศยิ่งผิดไป
เอาหัวผีที่พลับพลานั้นมาต่อ ได้กับคอแต่คนนี้มันมิใช่
แต่เครื่องทรงนั้นขององค์พระอภัย เหตุไฉนจึงเป็นไปเช่นนี้
เจ้าพราหมณ์ว่าข้าได้ทายเหมือนหมายแม่น เขาตายแทนจึงพบแต่ศพผี
ซึ่งเครื่องใส่ไว้กับชายวายชีวี เห็นท่วงทีถ่ายเททำเล่ห์กล
พิเคราะห์ดูภูวไนยเห็นไม่ม้วย จะไปด้วยพวกผู้หญิงเมืองสิงหล
พระทรงฟังยังไม่วายคลายกังวล จึงว่ากลการศึกนี้ลึกซึ้ง
จะสังเกตเหตุการณ์ประมาณมาด ก็สุดคาดคิดไปมิใคร่ถึง
แม้การเป็นเช่นคำอย่างรำพึง พอพบจึงจะแจ้งบอกแพร่งพราย
แล้วสั่งให้เอาศพไปกลบฝัง จะยับยั้งอยู่สักวันจึงผันผาย
ให้นายหมวดตรวจพหลพลนิกาย ทั้งไพร่นายพร้อมพรั่งระวังระไวฯ

จบเล่ม ๑